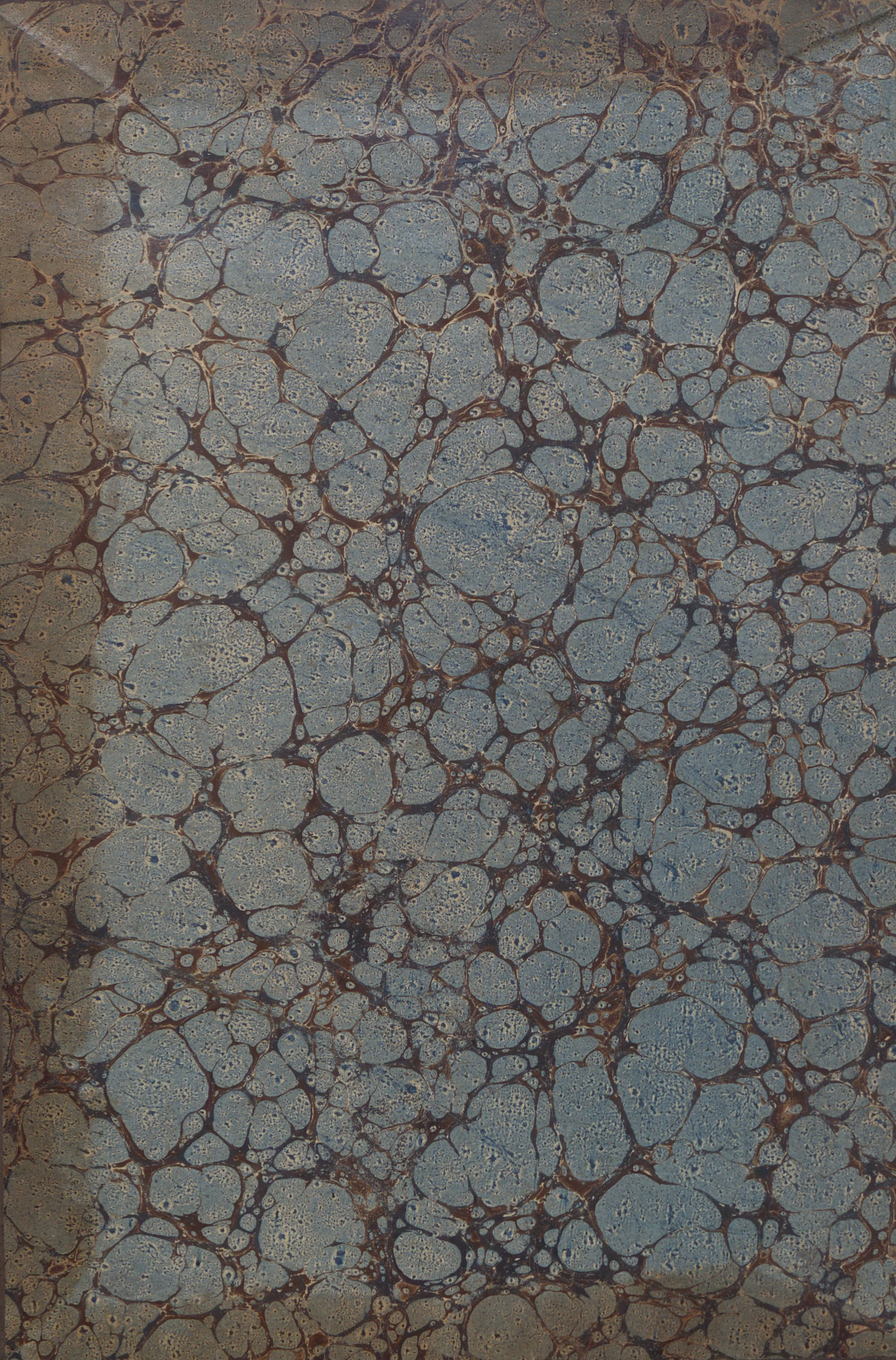
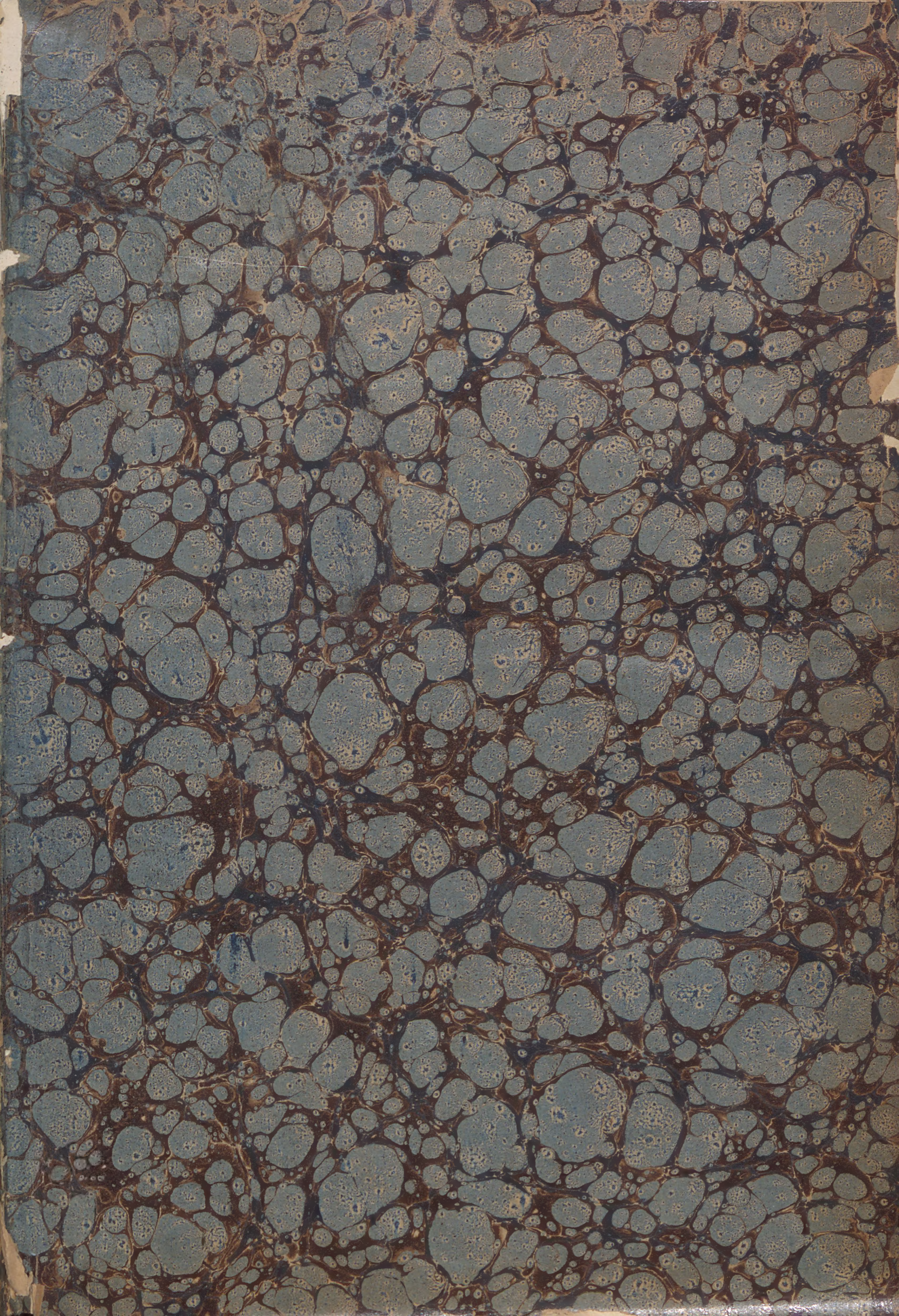
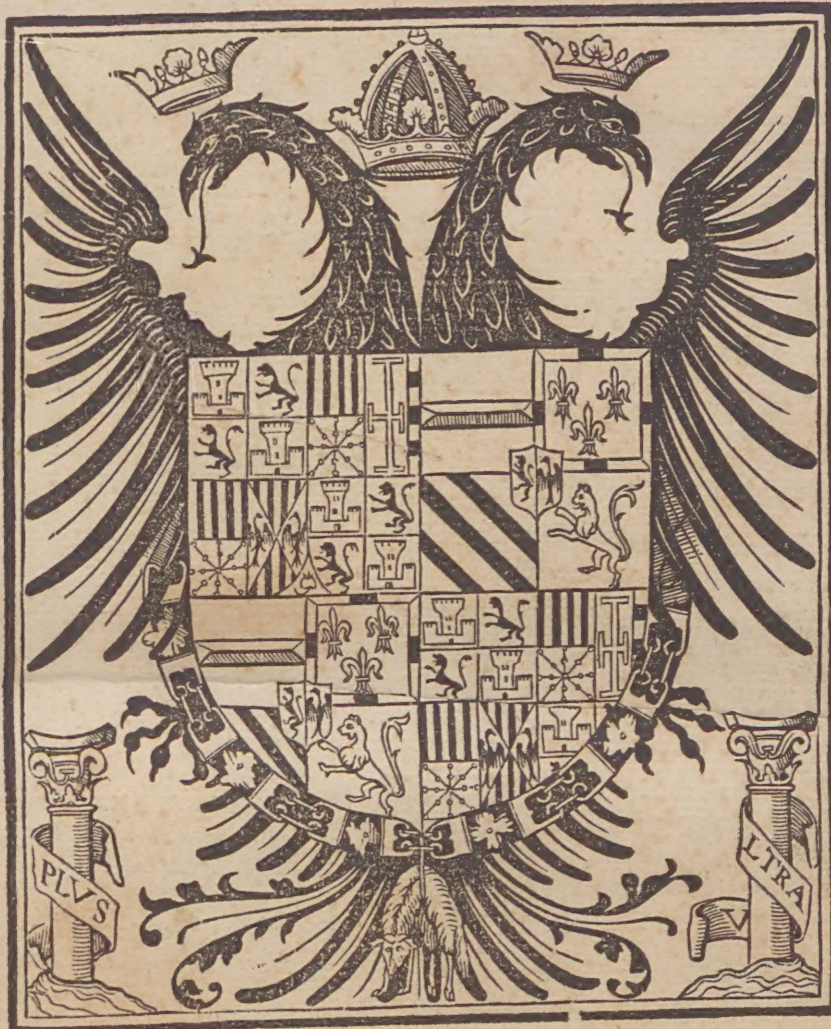

HABES IN HOC VOLVMINE AMICE LECTOR.

ÆLII ANTONII

NEBRISSENSIS RERVM A FERNANDO & Elisabe Hispaniarũ fœlicissimis Regibus gestarꝫ Decades duas. Necnõ belli Nauariensis libros duos. Annexa insuper Archiepi RODERICI Chronica, aliisq; historiis antehac non excussis.

CVM IMPERIALI PRIVILEGIO.
Ne quis alius excudat aut vendat

ANNO. M. D. XLV.

PHILIPPO AVGVSTO HISPANIARVM PRINCIPI CAROLI Cæsaris Quinti filio Xanthus Nebrissensis. S.

TSI CATHOLICORVM REGVM historiam a patre meo conscriptam, multorum etiam efflagitationibus reluctatus, hactenus typis excudere distuleram, tamen cum nullum commodius tempus, nullaque felicior occasio ad id exequendum se offerre posset, quam quod te Principe, tuis auspicijs, tuoque nomine in lucem ederetur, non amplius cunctandum existimaui, quin quod alijs optatissimum & parenti meo maxime honorificum videbatur, tuo nomini sacratum emitterem. Neque vero Celsitudini tuæ magis consentaneum quicquam esse duxerim, quam si librum hunc, quo Proauorum tuorum monumenta velut in sacrario reposita continentur, tuendum fouendumque suscipias, certe Proauis ipsis tuis nihil gratius, quam si identidem & euoluas, & legas. Etenim si Reges ipsos & Principes (dum a negociorum tumultu vacare datur) interim philosophari non dedecet, imo hæc etiam res eorum dignitatem maxime commendat, profecto partem illam, quæ in gestis fortium virorum narrandis versatur, quam historiam dicimus, Principum eruditioni vtiliorem, & reliquæ philosophiæ anteponendam esse, plærique sapientes censuerunt. Quis enim dubitat ad res optimas exequendas, vehementius exemplis quam rationibus animum excitari? Quod si virorum illustrium res fortiter gestæ legentem vel incendunt, vel confirmant, quanto Celsitudinis tuæ animus ad ea legenda, quæ maiores tui cum tanta vniuersi orbis Christiani admiratione fecerunt, alacrior est futurus? Nullum tibi melius, nullum efficacius exemplar ob oculos proponi, nullum vehementius classicum canere poterit ad animum excitandum, quam rerum a Proauis tuis gestarum vel lectio, vel recordatio. Fecerunt illi quidem, vt posteris suis regnorum hæreditatem cum multarum vrbium, & prouinciarum (quas ab hostium tyrannide vindicarunt) accessione propagarent, vt pacatam rempublicam optimis & institutis & legibus ornatam relinquerent, illud tamen Celsitudini tuæ & felicius & gloriosius existimandum est, si cum regnorum successione, virtutem quoque, qua hæc omnia effecerunt, quasi hereditario iure possessam retineas. Quorum si vitam & acta consideres, ampliorem tibi ad imitandum virtutum congeriem quam ad imperandum regnorum ditionem relictam inuenies. In quo enim Regum sic pariter viguisse admirabimur, in negociorum difficultate constantiam, in rerum angustia magnanimitatem, in necessitate consilium, in dubijs prudentiam, in aduersis fortitudinem, in prosperis modestiam, in prælijs industriam, in victoria clementiam, in pace æquitatem, in omnibus denique inuictum animum? Adde etiam illud quo cęteris omnibus pręstiterunt, quod eximiam fortitudinem cum egregia pietate copularunt. Nulla enim vnquam bella susceperunt, in quibus non magis reipublicę vtilitati, atq; Christianæ religionis, cuius amantissimi obseruantissimique fuerunt, decori, quam suis priuatis commodis consuluisse visi sunt. Et ego quidem hæc breuiter non perstrinxisse, in tantorum Regum commendatione non potui, vt animo meo morem gererem, cui diutius in eo-

rum laudibus immorari iucundius foret. Tantorum igitur Principum res gestas, Pater meus ipsius Fernandi iussu & autoritate dum litteris mandare vellet, perpetuam seriem a princio regni ad exitum vsq; vitæ contexere, per temporis breuitatem non potuit. Extremo enim fere tempore Fernandi Regis, quo bellum Nauariense cœptum est, historiam scribere aggressus, quæ deinceps gesta sunt, continuo ductu absoluit, reliqua autem dum a principio repetere, & cum his coniungere festinaret, morte preuentus imperfecta & aliquot locis interrupta reliquit. Que ego nō aliunde supplere, aut resarcire ausus sum, sed eo modo, quo ab eo scripta inueni, edenda curaui. Atque vt iusti voluminis modus impleretur, libros duos, quorum alter autorem suum præfert, alter ignorat, quod germanæ materiæ, nimirum Hispanæ historiæ essent, adiunxi. Accipe igitur Princeps Auguste tuorum Proauorum historiam, & offerentis animum in primis intuere, quorum enim gesta non sine suauitate maxima ab omnibus audiuntur, hec patris mei scriptis contenta, dum tui nominis autoritate præmuniuntur, & auidius multo legentur, & cum honore maximo, quem a te maioribus tuis deferri par est, exibunt in lucem. Vale. Ex officina nostra literaria apud inclytam Granatam. Anno millesimo quingentesimo quadraoesimo quinto, calendis Decembris.

AD PHILIPPVM HISPANIArum Principem carmen.

Philippe non uno quidem, sed omnibus
Per digne regnis, qui fit, ut
Obliuione liuida Hispanorum honos
Impune carpatur latens?
Et nocte longa huc usq; pressus, lumine
Caruerit? an quod defuit
Nostris sua olim laus, uel ampli nominis
Celebritas? an quod mari,
Terraq; non res gesserint perennibus
Chartis reponendas? nihil
Tale obstat, ut ne addamur astris & polo.
Nam siue laude uirium,
Seu Marte prospero uetusta sæcula
Certent, feremus protinus
Primas, nec ulla gloriæ amplitudine
Cedemus externis locis.
Sed quando scriptorum elegantium manu,
Vatumq; caruimus sonis,
Taciturnitas nostris meritis diu obstitit:
Idem superbæ Romuli
Factura proli, ni, quod egisset, modo
Chartæ fideles proderent.

IN NEBRISSENSIS LAVDEM.

Pertulit & multos estus, & frigora multa,
Abstinuit somno sæpe, ciboq; libens,
Conderet vt mira nobis has Antonius arte,
Fernandi historias Elisabesque simul.
Quam natura negat, certam post funera vitam,
Credidit eterno nomine posse dari.
Et tu hunc miraris tantos subijsse labores?
Fecit id optatæ posteritatis amor.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS EX GRAMMATICO ET RHETORE Historiographi Regij ad Clariss. Hispaniarũ atq; vtriusq; Siciliæ insularumq; maris nostri moderatorem Ferdinandum diuinatio in scribenda historia incipitur.

NON POSSVM NON MAGNIFACERE tuum de me iudicium clarissime Princeps, quod ex tanta doctissimorum virorum copia, qui per omne ditionis tuæ imperium diffusi sunt, me potissimum delegeris, cui immortalia tua gesta latino sermone describenda mãdares. Vereor tamen, ne hoc tuo delectu habendo tale aliquid tibi euenerit: quale Alexandro Macedonum Regi. Ille nãq;, vt scis, post superatam omnẽ Asiam & Aegyptũ magni cognomẽ adeptus edicto publice vetuit, ne quisq; ex coloribus imaginem suam pingeret, nisi Apelles. Nemo ex typis æream duceret, nisi Lysippus. Nemo in anulorum vsus gemmis insculperet, nisi Pyrgoteles: cum essent illi tres quisq; in sua arte eminentissimus. Hoc nimirum famigeratus ille vir faciebat sapientissime, ne quisquã opifex artis imperitia quicquam ex vera facie deprauaret. Quod si fuisset Alexander tam solers in nominãdis autoribus, qui literis mandarent res ab eo gestas & victorias, quibus totum prope orbem terrarum illustrauit, quam fuit in deligendis artificibus, qui lineamenta & corporis ductus effingerent, nihil profecto in tanto Principe desideraretur, quod ad summam hominis conditionem pertineret. Sed quando ita fit, vt nihil vnquam natura omni ex parte absoluerit (tanquam cæteris non sit habitura, si vni cuncta concesserit) ille, cui neq; ingeniũ, neq; doctrina sed neq; rerũ vsus defuit in cunctis artibus, q̃ sunt homine libero dignę, vna tantũ in re legitur fuisse deceptus. Ex tãta nãq; poetarum, historicorum, oratorumq; copia, quibus tunc abundabat Grecia, vnũ Choerilum delegit, qui res a se gestas carmine describeret, cum esset omniũ sui tẽporis poeta ineptissimus, inuitans etiã illum ꝓposita laboris mercede ꝓ singulis versibus aureo Philippo magni põderis moneta, quã pater Philippus percuti iusserat. Hęc sunt a me clarissime Rex tã multis repetita nõ quo velim me Apelli cõparare ad depingẽdos fortunæ tuę successus incredibiles, non Lysippo ad experimẽdas ingenij tui dotes innumeras, nõ Pyrgoteli ad scalpẽdas figẽdasq; posteritatis memoriæ animi tui virtutes. Nõ cõmemoro nũc illas, q̃ sub fortunę dominio positę sunt, potẽtia, victoria, felicitas, in quibus nemo te fuit superior. Nõ illas, q̃ sunt hominis ꝓprię, qua homo est, tẽperantia, fortitudo, mãsuetudo, liberalitas, comitas, in quibus etiã priuatos excellis. Sed illas, quę sunt Regum proprię, magnificentia, magnitudo animi, clęmẽtia, iustitia, seueritas, grauitas, in cunctos mortales beneficentia, rerum omniũ sub fortuna positarum contemptus. Quod vero celsitudo tua me præ cęteris delegerit, cuius humeris tantam rerũ molem imponeres, non deerunt, qui existiment, te nõ minori fuisse in errore, quam fuerit Alexander, cum nemo sit, qui non iudicet me multo esse Choerilo inferiorem, quippe qui fuerit posteritatis iudicio poeta non contẽnendus. Sed Alexandrum in tanta doctissimorum virorum multitudine, qui tempestate illa floruerunt, non delegisse optimum, quis nõ possit iure reprehẽdere? Tu vero Princeps inuictissime, quos habebas Onesicritos, quos Callisthenes, quos Clitarchos, quos Aristobulos, quos Ptolemęos, quos alios complures viros eruditissimos itineris tui comites; vt in deligendo historiogra-

Alexander

Apelles. Lysippus Pyrgoteles.

Choerilus

Onesicritus. Clitarchus. Aristobulus. Ptolemæus

pho nō facilis esset ista deliberatio. Sed quod apud nos huiusmodi viri non facile reperiuntur, in Italiā puto eundum fuit, vt Angelus Politianus, vt Picus Mirandula, vt Hermolaus Barbarus, aut ex ijs, qui supsunt, vt Antonius Flaminius, vt Aldus Romanus inde accisceretur. Nō tamē opinor satis tuto peregrinis hoībus historię fides cōcrederetur, Italis maxime nullius rei magis q̄ glorię auaris. Inuidēt nobis laudem, indignantur quod illis imperitemus, coniurarunt inter se oēs odisse peregrinos, nosq; Barbaros opicosq; vocātes infami appellatione fœdāt. Quodq;. M. C. ad filium de Græcis scribēs, possumus & nos de Italis dicere, quādocūq; gēs ista nobis līras dabit, oīa corrūpet. An qui latinæ linguæ alterū lumē Quintilianū, qui Silium Italicum, quos Hispanos fuisse constat, qui alios cōplures, nō veriti legem Fanniā de plagiarijs extorquere conātur, pure ac syncere Hispanarū rerū historiā prosequētur? Quid? q̄d res nostrę nō minus ignotę sunt illis, quā nobis Italicę, atq; vt est in adagio illo vulgari. Multo callidior est insipiēs domi suæ, quā sapiens alienæ. Sed esto æquo illis ac nobis res Hispaniæ sint notæ, vtri magis ex animo res ipsas scribēt, illi, qui simulatæ cuiusdā libertatis amore Regiū nomē odere, regumq; imperia detrectāt, an nos, q̄ sine Regibus degere nescimus, qui religiose Reges salutare cōsueuimus, de quorū salute nō minus quā de nostra soliciti sumus, quos nō minori obseruātia colimus, q̄ ducem suū apiculæ? Et quoniā, vt inquit poeta, vitijs nemo sine nascit̄, optimusq; ille est, qui minimis vrgetur, vter vitia mitiore in partē nominabit, qui diligit, an qui negligit? Pater qui strabonē filiū amat, pętum vocat, varum eū, qui sit vatia siue compernis. Apelles ille nūquā satis in arte pingēdi laudatus cū Antigoni Regis imaginē pingeret, qui altero lumine orbat⁹ erat, catagraphrā, id est, obliquā fecit, vt q̄d corpori deerat, picturæ potius deesse videretur, tātumq; ab honestiori parte ostēdit, cum posset totā ostēdere. Erit itaq; historia tanquā pictura, pulchra extollet, turpia, si tolerabilia sunt, dissimulabit, si latere nō possunt, mitiori vocabulo nominabit, fallatq; potius vitiū specie virtutis & vmbra, quam is, qui sit fortis, a timido vocetur audax, ab audaci timidus. Atqui dicet quispiā, prima historiæ virtus est, vt vera narret. Sit ita sane, sed si paululum est a veritate declinandū, qa nō est cuiusq; mediū assequi, tutius atq; magis ingenuū in fauorabiliorē partē declinare. Quādo igitur ab Italia his rationibus excludimur, forsan ex Pānonia, aut ex Germania, aut ex Gallia suppetias implorabim⁹? Quid? si apud nationes illas nō minus literatorū hominū penuria est, q̄ in Hispania? Quid igitur in tanta rerū difficultate faciendū fuit? Nimirū, vt si optimi nō possunt, eligātur tolerabiles aut minus mali. Hæc forsan causa te Princeps sapiētissime in mediocris līraturæ hoīem impegit. Qui si nō sumus ex prima classe, possumus tamē in secūda cēseri, & si nō possumus magnitudinē rerū gestarū stylo exæquare, at certe conabimur, vt imbecillitatē nostrā atq; ingenij paruitatē studio ac diligentia cōpēsemus. Et si latinas līras in Latio nō didicimus, nec in Sarmatia quidē, sed in Bætica, quæ, vt inquit Strabo, prima oīm Hispanoꝝ se in Romanos rit⁹ & linguā trāsformauit. Et si Romanū sermonē Romæ nō didicimus, nec Lilybæi quidē, sed Bononiæ, vrbe scilicet oīm bonarū artiū altrice. Neq; adeo a musarū fonte aborrem⁹, vt nō simus corriuales Columellæ, Canio, Silio, Helnæ, duobus Senecis, vnicoq; Lucano, alijsq; poetis Cordubensibus, q̄uis scribat Cicero pingue quiddā illos & peregrinū sonare. Quid? q̄d his in reb⁹, q̄s scripturi sumus, aut ipsi interfuim⁹, cū gererēt, aut ab ijs, q̄ interfuerūt accepim⁹: & q̄si diuinarē fore, vt aliquando hanc operā nauaturus essem, ita oīa inquirebā, oīa explorabā, oīa notabam. Vale Princeps clemētissime, quo sospite nunq̄ res Hispana detrimentū patiet̄. Ex municipio Cōplutensi ad idus Aprilis. Anno salutis Christiane. M. D. IX.

Cato.
Quintilianus.
Silius.
Horatius.
Apelles.
Antigon⁹
Horatius.
Strabo.
columella
Canius.
Silius.
Helna.

ÆLII ANTONII NEBRIS SENSIS EX GRAMMATICO ET RHETORE

historiographi Regıj ad beneuolum candidumq́ꝫ lectorē, vt Ferdinādi et Elisabes Principū auspicıjs præclare res gestas legat exhortatio.

VLLVM FVIT TEMPVS CANDIDE LE-
ctor, in quo res Hispanę ab idoneis scriptoribus magis illu-
strari cuperēt, q̄ illud in quo nr̄a resp. Ferdinādo & Elisabe
Principibus administrata est. Nunq̃ enim ad ętatem nr̄am
Hispania finitimis, nūq̄ lōginquis nationibꝰ arma circūtulit,
quin potius ediuerso semꝑ exterarū gentiū p̄da fuit. Atq́ꝫ vt
a cataclysmo illo ingenti exordiamur, in q̊ totꝰ orbis terrarū
aquis obrutꝰ est, ac p̄ter illas octo aīas, q̄s lr̄æ sacrę cōmemo
rant, omne mortale genus intercidit. Iubal siue Tubal, nā de noīe inter autores nō satis   Iubal.
cōstat, primus in Hispaniā venit missus a Noa, quē Berosus Chaldæus Ianū patrē in-   Berosus.
terp̄tat̄, sub quo diluuies illa fuit memorabilis. Is Iubal regnare orsus est in Hispania
anno post diluuiū circiter cētesimo quinquagesimo, ante salutē vero Christianā supra
bis millesimo cētesimo septuagesimo, regnauitq́ꝫ annos centū q̄nquaginta quattuor, cu
ius anno centesimo sextodecimo ipse Noa venit in Hispaniā, vbi duas vrbes condidit   Noa.
Noelā & Noegā, priorē in Gallicia, q̄ ex noīe nurus suę Iapeti vxoris cognomīauit,
alterā in Asturibus dictam ex noīe alterius suæ nurus Chami vxoris. Iubali successit
Iberus, ex cuiꝰ noīe dicta putat̄ Iberia atq́ꝫ Iberus amnis. Cui rursus Iubalda, a q̊ mōs   Iberus.
Iubeda cognoīatus, q̄ postea dictus est Aucēsis supra Burgos. xxx. millia passuū, in   Iubalda.
quo sedē regni sui fixisse autor est Berosus. Atq́ꝫ ita deīceps ex eadē familia Reges alıj
successerūt, de quibꝰ aliubi disseremus, & quo ordine apud Celtiberos rerū potiti sūt.
Curetes p̄terea Iouis educatores Gargoro Duce ex Creta ī Iberiā venere, q̄ Tartessio   Curetes.
saltu occupato. iiıj. millibus passuū a Calpe Tartessi, q̄ postea cognoīata est Carteia,
regnauerūt, vnde totā ꝓuinciā moderati sunt. Eo in saltu bellū cōtra gigātes ꝑ ea tēpo   Gigantes.
ra gestū est, qđ, quēadmodum poetæ dicūt, postea in Thessalia fuit finitū. Gargoro   Gargorus
deinde successit Abydus ex filia nepos, atq́ꝫ deīceps alıj Reges ex eadē familia, donec ad   Abydus.
Argāthoniū vētū est, quē regnasse annos. lxxx. vixisse autē. cl. autores sūt Anacreō,   Argātho-
Herodotus, Strabo, & ex Latinis Cicero, Valerius, Plinius alıjq́ꝫ cōplures. Ante exci-   nius.
diū Troię annos prope. cc. quo tēpore Israeliticū populū iudicabat Debora cū Bara
cho, qui fuit ante salutē Christianā annus millesimus circiter quadringētesimus, Dio-   Dionysiꝰ.
nysius, q̄ & liber pater est cognoīatus, cū exercitu in Hispaniā venit, nō tam dn̄ationis
cupiditate, q̄ vt parē gloriam reportaret ei, quā ex supata India retulerat. Itaq́ꝫ victor
nullū aliud sui aduētus apud nos vestigiū reliquit, q̄ qđ in Bętica inter ęstuaria Bætis
fluminis Nebrissā patriā meā cōdidit, quodq́ꝫ ex Lysia itineris sui comite ac socio Ly   Nebrissa.
sitaniā appellauit, atq́ꝫ vt in alıjs multis, ypsilo verso in. u. vocalē postea cognoīata est
Lusitania. Eodē p̄terea tēpore Zacynthıj & ipsi q̊q́ꝫ Herculis comites ex Zacyntho   Zacyn-
maris Ionıj insula nō ꝓcul a Cephalonia, quā supioribus annis exercitus nr̄ expugna   thıj.
uit, Hispaniā petiere, q̄ Sagūto vrbe cōdita, Dianę, quā ex patria secū aduexerāt, tēplū
insigne cōstruxerūt. Cuius religiōe inductꝰ Hannibal cū oppidū expugnaretur, iussit
parci & tēplo & ıjs, qui se in tēplū receperāt, autor est Plinius, q̄ etiā addit, adhuc suo
tēpore durasse trabes ex iunipero, q̄bus tēpli cōtignatio erat cōtexta. Post Liberū pa
trē annos ꝓpe cētū sub tēpus Gedeonis iudicis Israel Hercules, q̄cūq́ꝫ tādē ille fuerit,   Hercules.
Hispaniā illustrauit, q̄ supato Gerione victor in patriā redıjt, Ceretanis vię suę comi-   Ceretani.

Pyrene. tibus relictis, qui Pyrenæi mõtis radices incoluerunt. Nam qđ de Pyrene nympha ab Hercule cõpressa Silius Italicus ꝓdit, tanq̃ fabulã Plinius excludit. Illa vero q̃ de Caco siue Caio mõte, & de Hispano, Liberia Pyrroq; dicunt, a nugiuẽdo quodam fabulatore conficta sunt. Troia euersa ex Græcoꝝ reliquijs cõplures eodẽ q̊q; tẽpore in Hispaniam nauigarũt, atq; in primis Diomedes Tydei Aetolorũ Regis filius, qui post excidiũ Troię cũ cõperisset Aegialam vxorẽ a Cilleboro Stheneli filio adulteratã, p̄ pudore in Italiã migrauit, cõditaq; in Appulia vrbe Argirippa, atq; inde in Hispaniam ꝓuectus Tyden in Gallicia vrbẽ ex noĩe Tydei patris sui dictam fundauit, populosq; inter Minium & Lethen fluuios rexit, q̊s noĩe corrupto ꝓ Graijs, hoc est, Gręcis. u. lr̃a interiecta Grauios dixerunt. Sub idem q̊q; tẽpus Teucer Telamonis filius atq; Aiacis frater, q̊s pater ad bellũ Troianũ miserat ea lege, vt alter sine altero nõ rediret, mortuo Aiace cũ a pr̃e in patriã nõ reciperet, in Cyprũ nauigauit, vbi Salamine vrbe cõdita in Hispaniã ꝓuectus, Carthaginẽ nouã, q̃ & Spartaria cognominata est, a fundamẽtis excitauit, quã postea Hasdrubal Carthaginẽsiũ Dux restituit. Teucri etiã comites Hellen & Amphilochus in Galliciã inde ꝓfecti duo cõdiderunt oppida ex suis noĩbus appellata. Vlysses p̄terea in decẽnali illo suo errore Hispaniæ exteriores lustrauit oras, vbi Olysliponem vrbẽ ex suo noĩe cognominatã fundauit, atq; ibi Mineruę, quã peculiariter colebat, tẽplũ erexit. Autor est Asclepiades Myrleanus, q in Turdetania prouincia Bæticę litterarij ludi magister fuit. Is monumenta q̃dam de Vlyssis errore ĩ tẽplo illo se vidisse cõmemorat, parmas suspẽsas & aplustra, rostraq; naualia. Per idẽ tẽpꝰ, queãdmodũ scribit Siliꝰ Italicus, Astur auriga Mẽnonis, quẽ Titonꝰ ex Auriga genuit, in Hispaniã q̊q; nauibꝰ est appulsus, vbi Asturicę vrbi a se cõditę atq; Asturibꝰ nomẽ ex suo noĩe cõmunicauit. In eadẽ q̊q; Hispaniã Iberes Asię populos Albanis Colchisq; finitimos venisse, autor est. M. Varro. Sũt tamẽ qui dicãt nr̃os in Asiaticã Iberiã penetrasse, qđ est cõsentaneũ ei, quod in parte superiori de Ibero Rege scripsimus, vt in dubio relinquat, vtri populi alteris nomẽ indiderint. Ex Asia q̊q; in Hispaniã nauigauere phœnices octingẽtis annis ante Christianã salutem, quo tẽpore maris imperio potiti sũt. Causa vero huc nauigãdi fuit merciũ pmutãdarũ ratio auri maxime & argenti & æris, q̃ ex incendio Pyrenæi montis fluxisse, autor est Diodorꝰ Siculus. Cõdiderũt etiã in ea nauigatiõe vrbes quam plurimas, in insulis Hispaniæ adiacẽtibus vtrasq; Baleares, hoc est maiorẽ minorẽq;, vtrãq; Pityusam, id est, Ebusum & Ophiusam, & in Oceano exteriori Gades Herculis cognominatas. In cõtinenti q̊q; in nr̃i maris ora Mellariã, Malacã, Hexos, Abderã. Ex Phocide inter Atticam & Bœoticã regiõe penetrauerũt in Hispaniã Græci, vrbẽq; in collimitio Bęticæ & Tarraconensis prouinciæ fundauerunt Castulonem ex nomine Castalij fontis in mõte Parnasso, a quo musę Castalides cognominatę sunt. Ex eadem vrbe Hannibal vxorẽ duxit Himilcẽ, ex q̃ natus est illi Aspar in obsidiõe Segũti. Massilienses etiã a Phocẽsibus oriũdi Emporias Indigetoꝝ vrbẽ, & a qua nõ lõge Rhodij Rhodẽ, cõdiderũt. Lacedęmonij q̊q; Laconimurgos & Laconiũ in Bætica & alterũ Laconiũ in Lusitania posuere. Venere p̄terea varijs tẽporibus Persę, Massagetes, Sarmatę, Celtę, qui ꝑ omnẽ Hispaniam oppida cõplura excitarũt. Annos circiter tercẽtos ante Christianam salutem Gaditani cum terra mariq; florerent, atq; illorum potentia inuidiosa foret, a finitimis bello lacessiti suppetias a Carthaginensibus petierunt, qui non modo consanguineis supplicibus opitulati sunt, sed & Hispanis bellum intulere. Quo deinceps cum validiori exercitu Barcam deinde Hamilcarem Duces suos miserunt. Hic per annos nouem magnis rebus gestis in insidias ab hostibus illectus occiditur.

Marginal notes: Cacus. Hispanus. Diomedes. Tydeus. Teucer. Telamon. Hellen. Amphilochus. Vlysses. Astur. Iberes. Phœnices. Græci. Massilienses. Rhodij. Lacedæmonij. Persę. Massagetæ. Sarmatæ. Celtæ. Gaditani. Carthaginiens.

In huius locū Hasdrubal gener est substitut⁹, q et ipse octo annis omnē Hispaniā usq; ad Iberū amnē Carthaginēsiū dicioni subegit, et fœdus cū Romanis renouauit, vt Iberus finis esset vtriusq; īperij, Sagūtinis, qui ī parte Carthaginēsiū erāt, exceptis, ꝓpterea q̊d eo tēpore in societatē Romanorū fuerāt recepti. Sed et Hasdrubal a seruo, q vt mortē dn̄i vlcisceret̃, occisus est. In eius locū Hānibal Hamilcaris filius Impator ab exercitu salutatus succedit, qui Sagūto expugnata, q̊d reliquū fuerat Romanorū suo Impio adiecit. Circa ipsa belli Punici secūdi initia. Cn. & P. Scipiōes ī Hispaniā cum exercitu a Romanis missi primo aduētu magnā ꝓuinciæ partē ī studia partesq; Romanorū flexere. Sed illis occisis cū oīa essent īcerta, nemoq; īueniret̃, qui succedere illis vellet. P. Scipio. P. Scipiōis nuꝑ occisi filius, qui postea Aphricanus est cognominatus, Imperiū sibi depoposcit, atq; ī Hispaniā ꝓfectus exclusis Carthaginēsibus vniuersā populo Romano restituit. Atq; ita sub Romanorū dn̄atiōe fuit ad Gothorū, Vādalorū, Alanorūq; tēpora ānos ꝓpemodū sexcētos. Hos Roderico vltimo Gothorū Rege fugarūt, atq; Hispaniarū possessiōe spoliauere Pœni Mauriq;, qui totā fere aut magna ex parte ꝑ ānos circit̃ septīgētos quīquagīta tenuere, q̊ ad nostra ætate ductu atq; auspicijs optimorū Principū Ferdinādi et Elisabes pulsi sunt, atq; Hispania tota sibi ipsi restituta est. Q̊d' vero Plato ī eo dialogo, qui Timæus inscribit̃, atq; iterū in volumine, q̊d de bello Atlātico scribit, Atlātes ex Erythæa insula Hispaniæ adiacēti per Galliā Italiāq; cū magno exercitu oīa populātes īuasisse Athenas, atq; tādē ab Atheniēsibus fusos deletosq;, totū hoc cōmētitiū videri potest, quāq̄ Plato, nō vt fabulā, sed quasi verā historiam se narrare testet̃. Nam neq; q̄ sit Erythea īsula Gadibus cōtigua ego video, neq; alios Atlantes noui, nisi qui sunt ī Aphricæ cōtinenti. Nisi forte, q̊d refert Plinius, in totū abstulit terras mare, q̊d nunc Atlanticū dicit̃. Illud p̄terea qd' in historia, quam vocant gen̄ralē, vulgo legitur, venisse in Hispaniam nescio quos Almonides, nemo arbitror dicet mihi, qui sint illi, aut quid egerint, aut quo postea cōcesserit. Quinpotius ausim affirmare, nūq̄ fuisse tale gen⁹ hominū, sed totum fuisse confictum ab aliquo fabularum concinnatore. Nisi forte quisquam velit dicere sumptum esse illud ex Ouidio, qui in quintodecimo transmutationum volumine scribit Micilum Alemonidem ex Græcia in Italiam penetrasse, ibiq; Crotonem vrbem condidisse, licereque historico atque poëtæ, vndecumque accepta materia suum opus contexere. Nam quod Diodorus Siculus scribit accolas Sicoris fluminis Hispani, qui agrum Ilerdensem rigat, venisse in Siciliam, atque ex suo flumine Sicaniæ nomē illi indidisse, cui Seruius quoq; grammaticus astipulatur, quid? si magis credi oporteat Solino & Martiano, qui a Sicano Rege ante belli Troiani tempora eo nauiganti, vt regnaret, dictam fuisse putant? Sed esto Hispani Sicoris accolæ venerint in Siciliam, hæc erit rara auis in terris, nigroque simillima cigno, quemadmodum ab hinc annos ducentos aut non multo amplius Tarraconenses ad Imperium eo acciti sunt, & ab hinc duo de septuaginta Alphonsus eorundem Rex fortunatissimus huius nostri Ferdinandi Regis patruus Neapolitanorum atque Appulorū regno potitus est. Sed vnde obsecro tanta ignauia nostrorum animos occupauit, vt per tot annorum volumina non modo non lacessierint bello exteras nationes, sed neq; se ipsos ab hostium incursu tutati sint. Quo minus ignoscendum nobis est, quod non arma, non equi, non commeatus, non reliqua belli instrumenta, non deniq; animus ad propulsandas atq; etiam ad inferēdas iniurias deest. Quid? quod ea est regiōis natura, vt ab omni latere munita sit, hinc mari nostro, illinc Atlantico atq; Britannico, atque vbi continēti adnectitur, arduis præruptisq; mōtibus inaccessibilis. Hispaniæ,

Hasdrubal.

Hānibal.

Cne. Scipio.

P. Scipio pater.

P. Scipio filius.

Rodericus Rex.

Plato.

inqt Florus, nunquã anim⁹ fuit aduersum Romanos vniuersæ cõsurgere, nũquã inferre vires suas libuit, neq; libertatẽ suã tueri publice, alioq ita vndiq; mari Pyrenęoq; vallata est, vt ĩgenio sit nec adiri qdẽ potuerit. Sed ãtea a Romanis obsessa est, quã se ipsa cognosceret, & sola oĩm ꝓuinciarũ vires suas, posteaq̃ victa est, ĩtellexit. Hæc Flor⁹. Vñ igit̃ tã graui torpere passa est sua regna veterno? An qa gẽtes extremę aut soli malignitate, aut finiũ ãgustia laborãtes cũ nouas sibi q̃rerẽt sedes, audita cęli clemẽtia atq; terræ fertilitate eo se cõtulerũt, cũ e diuerso indigenę oĩm rerũ copia affluẽtes nullã haberẽt causam, q̃ illos cogeret patriã deserere? An qa cæteræ natiões quantũuis liberæ Ducib⁹ suis ĩ bello haud grauate obtẽperãt, facillimeq; sub disciplina militari cõtinent? Ex q̃ fit, vt milites neq; tã crebros cõmeatus petãt, neq; sint aut emãsores, aut stationũ suarũ desertores. At Hispanis ea est animi peruicacia, vt neq; cupiditate alijs ĩperitãdi, neq; cõmunis libertatis defendẽdæ causa, neq; vitę dulcedine persuasi alteri quã Regi suo parere velĩt. Quare euocati nõ facile cõueniũt, coactiq; diu perstare nequnt. An qa cæli vertigine ĩpulsuq; syderũ ab Ortu ad Occasũ lege quadã fatali regna trãsmutant? idq; exꝑimẽto haud dubio videm⁹, q̃d cũ ex paradiso voluptatis, q ad Oriẽtem Solẽ a Deo plãtat⁹ est, primi parẽtes egressi gen⁹ hominũ ꝓpagassent, prima monarchia ĩ Assyrios, & ab Assyrijs ĩ Medos, & a Medis ĩ Persas, & a Persis in Macedones, & a Macedonib⁹ ĩ Romanos, & a Romanis ĩ Gallos Germanosq; cũ cæli cõuersiõe trãslata est. Nũc vero qs est, q nõ intelligat, quamq̃ titul⁹ ĩperij sit ĩ Germania, rẽ tñ ipsã esse penes Hispanos prĩcipes, q Italiæ magnæ partis atq; maris nostri insularũ dñi iam moliũtur bella ĩ Aphricam transmittere, atq; missis classib⁹ cæli motũ secuti iã ꝑtingũt ĩsulas Indorũ populis adiacẽtes. Neq; eo cõtẽti alteri⁹ orbis magna parte explorata parũ abest, vt Hispaniæ atq; Aphricæ finis occidu⁹ cũ orbis terrarũ frõte Oriẽtali adiũgatur. Sed vt ad nostri sermonis exordiũ redeam⁹, vides amice Lector, quãtæ se nobis res describẽdæ offerãt, nõ mõ bella, q̃ fuerũt necessaria ad stabiliẽda Regnorũ fundamẽta cũ Lusitanis, vt Hispaniæ daret̃ vnũ caput, cũ Pœnis et Gallis ad cõsuẽdos resarciẽdosq; sin⁹, q fuerãt auulsi, cũ Italis ad augẽdas Imperij vires, cũ Indorũ ĩsulanis, ad ꝓpagãdã Christiani nõis religionẽ. Quid illa domestica? repurgasse religionẽ, vĩdicasse reip. vectigalia, hoc est, regale patrimoniũ, ius suum cuiq; reddidisse. Vides inq̃ quã lõge lateq; pateat rerũ scribẽdarũ, cãpus vt quãquam natura neget, ipsa tamen materiæ amplitudo, indulgentissimiq; Principis nostri fauor ingenij vires per quã exiguas excitare possit.

Ael. Antonij Nebriss. historiographi excusatoria ꝓfatio, in qua enumerat difficultates, q̃ scriptorẽ rerũ gestarũ tã Hispanarũ quã Hispaniẽsiũ ex locorũ ꝑsonarũq; et aliarũ rerũ tẽporis nostri nominibus cõsequũtur.

Cripturo mihi res Hispanas atq; Hispaniẽses, q̃ Ferdinandi atq; Elisabes Prĩcipũ auspicijs gestæ sunt, ingẽs q̃dam sylua occursat, ĩmensumq; aperit op⁹, & q̃d ab vni⁹ hominis ĩtegra ætate ꝑfici nõ possit, nedũ ab homine ꝓcipiti iã senio cõfecto. Et quãquã sunt multa, q mẽtis meę aciẽ ꝑstringũt, nihil tñ est, q̃d me magis a scribẽdo deterreat, q̃ locorũ atq; hoĩm ꝓpria noĩa, quę maiori ex parte vsq; adeo sunt aspa & dura, vt nullo cultu moliri, nulla diligentia possint mãsuescere. Accessit altera nõ minor difficultas ĩ nominãdis latine publicis Magistratibus, cum in plærisq; alia sit nostro tempore forma reip. quã ea quæ

¶ Hoc in loco in Nebrissensis autographis desideratur folium, quod ab improbo aliquo suffuratum non dubito.

tissima omnium fœminarum atq; proinde omni immortalitate dignissima huius nominis tertia Hispaniarũ Regina. Franciscus Noianus in Sicilia Cephaleditanus Episcopus et Antonius Geraldinus Apostolicæ sedis logotheta viri pãgẽdis carminibus omniũq;, qui apud nos peregrinati sunt (Petrũ martyrẽ meũ semp excipio) eruditissimi, atq; ingenio propemodũ singulari, in epigrãmatis ad eandẽ Reginã scriptis Elisabetã vocobãt, quã appellationẽ ipsa non dissimulãter auersabatur. Baptista Mantuanus adhuc licentius alludens ad nomẽ Didus Elisam dixit adiecto Bellę cognomẽto. Alij ex Euãgelio cognominẽ Zachariæ vxori Elisabet vocitabãt. Quid si nos non Elisabet, nõ forma declinabili extẽsiõe vnius syllabę Elisabetã, nõ Elisam Bellã, nõ corrupto nomine Isabelã, sed Elisaben cũ doctissimorũ virorũ vsu ex declinatione gręca dixerimus. Nã cũ sit hæc vox origine Hebraica, eius literatura ex Hebręo fonte petenda est. Duas omnino huius nominis fœminas in sacra scriptura legimus, alteram in veteri testamento filiam Aminadab atq; Aaron sacerdotis vxorẽ, alterã ex qua, vt Euãgelista scribit, Zacharias Ioannem Baptistã genuit, quæ prioris illius Elisabes quasi gentilis nomen referebat, cum præsertim fuerit ex eadem familia. Vxor inquit Zachariæ fuit de filiabus Aaron, & nomẽ eius Elisabe. Sic enim debere scribi, & nõ per. t. exile, vt græci, vel per. th. aspiratum in fine, vt Latini scribunt, ex Hebraica literatura manifestum est. Interpretaturq; Dei mei iuramentum, siue Dei mei septima, siue Dei mei saturitas. Sabe nãq; per. sin. scriptum iuramentum siue septem significat, per. same. vero abundantiã, ex Hieronymo, Remigio, Samuele Talmudista, omnibusq; Hebræis. Vñ tamẽ siue. t. exile, siue. th. aspiratũ in hoc nomine irrepserit, alibi disputauimus. Nos vero interim cum plærisq; viris doctissimis Elisabe accẽtu in penultima accuto eademq; breui ex græcorum regula proferemus: quæ etiam si sit breuis, ex græcorum regula vltima existẽte longa non patitur accentum in tertiam a fine syllabam transferri.

Tertia difficultas a Magistratibus.

ERTIA difficultas accessit a nominibus Principum Magistratumq; & officiorum, ex eo quod apud antiquiores aliæ fuerunt rerump. formę, quam sint nostro sęculo, atq; proinde alij Magistratus, cũ pręsertim ex aristocratia Romanorũ latinę appellationes in regiam gubernationem sint transferendę. Sed sunt quędam nomina latina, quę ex ęquo Hispanis respondent, vt Regi, Rei: Duci, Duque: Comiti, Conde. Quędam, cum sint multa, atq; proinde videantur esse diuersa, in idem tamen recidunt, vt qui Regum temporibus fuit Tribunus celerum, sub Consulibus fuit Magister equitũ, sub Imperatoribus Pręfectus prętorio, is Magistratus a nostris dicitur Capitan dela guarda, cũ alioqui Pręfectus prętorio sit prouocationũ Iudex. E diuerso idẽ nomẽ aliquãdo varijs accõmodaĩ officijs, vt Pręses ei, qui pręsidio tenet arcẽ, Alcaide vero Punico vocabulo Hispani vocãt, et ei, qui Vrbẽ siue Castellum, siue montium iuga, vel fauces, siue locum aliũ armis tuetur, Capitan de guarnició vulgo dicitur. Qui preterea Hispane dicitur Corregidor, si vrbẽ siue municipiũ p̃sidio tenet, p̃ses est, si rẽ fisci agit Procurator, si tantũ iuridicũdo p̃est, p̃tor, si vice regis fungiĩ, ꝓcõsul. Sũt etiã vocabula, quib⁹ nihil in altera gubernatiõe respõdet, vt ei, quod est Dictator siue Cẽsor apud Romanos, nihil respondet apud nos, et ei, q̃d est apud nos Marques aut Almirãte, nihil respondet apud Romanos. Quare in huiusmodi rebus noĩa fingenda sunt, vt illum appellemus Marchionẽ quasi a Marcha, hũc

classis præfectũ, aut si te magis Græca delectãt, Nauarchũ siue Architalassum dicere licebit. Nam Archimarinus, quo aliqui vtuntur, neq; græce neq; latine diceretur, cũ nullũ sit nomẽ, quod ex duobus peregrinis cõponatur. Atq; idẽ de alijs rebus est faciendũ, quæ non cõstant natura, sed hominũ arbitrio cotidie immutãtur. Ex hoc genere sunt vestes, arma, naues, vasa, instrumẽta, machinæ. Tercentũ aut nõ multo plures anni sunt, ex quo inuentũ est hoc tormẽti genus, quam vocant bombardã, & in eo genere multæ diuersitates. Sed cũ res nuper inuẽtas nõ possis latine dicere, fingenda sunt nomina, vt quod vir quidã doctus nimis audacter de ostia Tiberina dixit. Tunsa iacet bombis ardentibus ostia. &c. Alij sulphurarias aut nitrarias machinas, aut aliquid tale fingere ausi sunt. Nam sclopetra, quod a sono dicatur, hoc est, ab spiritu illo sonoro, qui ex buccarũ perflatarũ cõpressu erũpit, haud dubiũ est. Cũ sit igitur a nobis omniũ, quæ scripturi sumus, reddẽda ratio, illarũ maxime, quę possunt lectorum vel auditorũ aures offendere, visum est, ãteaquã rẽ ipsam aggrediamur, causas attingere, cur in eiusmodi nominibus præter aliorũ cõmunẽ vsum tãta licẽtia vsi simus: ne sit nobis necesse, in medio operis cursu in hæc, tametsi nõ penitꝰ aliena, diuertere. Atq; imprimis de ijs, quæ ad locorũ rationẽ, hoc est, ad cosmographiã pertinent.

Descriptio totius Hispaniæ.

HISPANIA ab omnibus lateribus pelago abluitur, nisi quatenus ab Oriẽte, qua est angustior, aquarũ diuortijs Pyrenæi mõtis a Gallia distinguitur. Is a Veneris tẽplo, quod est Promõtoriũ prope Illiberros, initiũ capit: inde in ipsam Hispaniã, hoc est, in Caurũ ventũ incũbens porrigitur, delinit in ora Septẽtrionalis Oceani ad Oeasonẽ. Vnde ipsius Hispaniæ Septẽtrionale incipit latus, tẽditq; in Zephyrũ, id est, Occasum æquinoctialẽ per Vasconũ, Cantabrorũ, Astorũ, Callaicorũq; littora, terminaturq; in Nerio Artabrorũ Promõtorio. Ab eo latus Occidẽtale inchoatur, rectaq; in Austrũ per Callaicã, Lusitanãq; orã ad sacrũ Promõtoriũ tenditur, deinde per Bæticæ littora hyemalẽ ortũ versus ad fretũ Herculeũ contrahitur. Inter Calpen Hispaniæ & Abilã Aphricæ Promõtoria Oceanus ab occasu influit terras, quæ ante Herculẽ, quemadmodũ est in fabulis, fuerant cõtinentes. Atq; ita nouo Nostri maris nomine Hispaniã a leua, a dextra Mauritaniã Tingitanã relinquẽs, ortũ æquinoctialẽ, & quo ulterius procedit, magisq; Europam vndis obruens, dum se per Bæticæ atq; Tarraconẽsis prouinciæ orã Meridionalẽ explicat, Hispaniam cõtrahit ad Promõtoriũ siue tẽplũ Veneris, vnde paulo ante illã fecimus exordium capere. Atq; in hũc modũ lõgior quã fuerit eius latitudo, & iuxta Pyrenæũ nõ modo cõfini Gallia, sed angustior se ipsa, quemadmodũ inquit Strabo, exhibet nobis imaginẽ pellis vaccinę in solo explicatæ. Interiora Hispanię in tres partes diuidũtur, in Bæticã, Lusitaniã, Tarraconẽsemq;. Hæc citerior, illæ ambę vno nomine Hispania vlterior vocitantur. Bætica a Septẽtriõe terminatur Ana fluuio. Ab occasu Atlantico Oceano, qui interiacet Anæ ostiũ fretumq; Herculeũ. A Meridie mari Nostro, quod est inter fretũ & Charidemi Promõtoriũ. Ab oriente vero terminatᷓ linea, quæ protenditur a Promontorio eodem per Castulonem, cuius vestigia hodie monstrantur, quindecim millibus passuũ Occidentẽ æquinoctialẽ versus a Biatia, deinde recta ad fluuiũ Anã, vbi est oppidũ, quod Oretania vetus cognominatur. Lusitania a Septẽtrione terminatur amne Duria, ab ipsius ostio, qua erũpit in Oceanũ Atlanticũ flumine aduerso, ad pontẽ, qui est e regione ad Septimancas. Ab occasu terminatur

pelago Atlantico, quod est inter Duriæ atq; Anæ fluuium. A Meridie habet latus, quod diximus a Septẽtrione Bæticã habere. Ab Oriente terminatur linea recta, quę ducitur ab Oretania veteri ad põtem Duriæ, qui nunc est cõtra Septimancas. Quod reliquũ est Hispanię cõplectitur prouincia Tarraconẽsis, q̃ habet terminos a Septentrione Oceanum Britannicum, ab Oeasone ad Nerium siue Artabrorum promontorium. Ab Occasu littus, quod est inter idẽ promõtoriũ & Duriæ ostiũ in Atlantico Oceano, & latera oriẽtalia, quę diximus Bæticã & Lusitaniã habere. A Meridie terminatur latere, quod a Septẽtrione dedimus Lusitaniæ, & nostri maris ora, quæ est inter Charidemi promõtorium & Veneris templum. Ab oriente habet Pyrenęos montes, quibus diximus Hispaniam a Gallia disterminari. Ex ijs, quę dicta sunt, conuincitur error illorum, qui eam, quæ nostro sæculo Portugallia dicitur, Lusitaniã appellant: cum Lusitania latius pateat, quippe quæ complectatur Caurium, Castra cecilia, Castra iulia, Placentiã, Abilam, Salmanticam & eam, quæ nunc Ciuitas Roderici nuncupatur. Atq; e diuerso pars illa Tarraconensis prouinciæ, quæ interiacet Duriam & Limiam, qui alio nomine Lethes quoq; vocatur, Portugallensium Regi cõtributa est, quem tamen in historia Lusitanorum Regem nominauimus, ita tamen vt per totum eius potissimam partem intelligamus. Eadem præterea ratione, qui nomine corrupto nuncupatur Aragoniæ Rex, Tarraconensium Regem semper in historia diximus, cũ alioqui Tarraconẽsis ꝓuincia præter Bæticam & Lusitaniam omne quod reliquum est Hispaniæ contineat, apud antiquissimos tamẽ Romanos Tarraconẽsis tantum vocabatur portio illa breuis, q̃ citra Iberum amnem erat, dicta a Tarracone eiusdẽ regionis vrbe nobilissima. Neq; sunt audiendi, qui furore quodam Bellonę perciti diuinãt, aut illa q̃ somniarũt, dicunt se pro cõperto habere, quod Aragonia dicta sit ab Arago nescio quo flumine appellato sic ex eo, quod Hercules, quo tẽpore in Hispaniã venit, ad ripas eius amnis aras erexit, ad quas egit pecudes sacrificaturus: itaq; dictus Arago ab ara & agendo, vnde sit postea ductum Aragoniæ nomẽ. Hæc speciosa dictu sunt, si autore aliquo vel mediocri defendi possent. Quę vulgo nunc Andaluzia, Gothorꝫ temporibus a Vandalis habitatoribus Vandalia nuncupata, ea putatur esse quę fuerit apud Græcos & Romanos Bætica, & nos totã Bęticam Vandalia cõtineri dicimus, sed nõ idcirco tota Bætica est Vandalia. Nam Murgi, Mentesa, Vbeta, Biatia Tarraconensi prouincię cedunt, q̃ tamen sub Vandalia cõprehenduntur. Portio illa quoq; Bęticę, q̃ protenditur inter Anam fluuiũ mõtesq; Marianos, q̃ Magistratibus diui Iacobi & Traiano ponti contributa est, a nemine in Vandalia cõnumeratur. Quare & nos non oĩa dabimus antiquitati, sed neq; semper incertũ vulgus sequemur, fugiemus tamẽ, quoad fieri poterit, barbaras appellationes, sequemurq; voces sermoni latino vsitatas, etiã si tãtundẽ nõ valeant. Itaq; Portugallensiũ Regem Lusitanorũ potius appellabimus, & Aragonensiũ Regem potius Tarraconensiũ, & Nauariorũ potius Vasconum, & Castellanorũ potius Hispanorũ, nõ ignorantes Lusitaniã & Tarraconẽsem & Vasconiã latius patere. Apud antiquissimos sub Hispaniæ nomine continebatur Narbonensis prouincia Neumasium vsq; & Auenionem, deinde sub Romanis principibus cõtracti sunt fines ad Pyrenęum. Atq; iterum Gothi Reges ad terminos illam priscos extẽderunt. Vnde & in concilijs, quæ sub Gothorum principibus in Hispania sunt habita, Narbonenses & Bessenses & Carcassenses & Carpentoractenses & Helenenses & Beterrenses Episcopi nomina sua in decretis subscripserunt.

De montibus Hispaniæ.

NTER Hiſpaniæ montes Pyreņei altitudine cæteros excedunt, cognominati, vt Silius Italicus in primo Punicorũ volumine ſcribit, a Pyrene nympha Bebrycis Indigenę principis filia, quam Hercules illac traijciens violato iure hoſpicij vitiauit. Aut ſi quis non admittit poetarum fabulas, quẽadmodum Plinius, qui tertio libro naturalis hiſtoriæ ſcribit totum illud de Pyrene fabuloſum eſſe, credat Diodoro Siculo: qui libro bibliotheces prodit, dictos Pyrenæos eſſe a pyr vocabulo græco, quod latine vertitur ignis, quo mõtes illi diu cõflagrarũt. Hi, ſicut in ſuperioribus dictum eſt, poſteaq̃ a templo Veneris ad Oeaſonẽ diſterminarũt Gallias ab Hiſpania, per Cantabros & Auſtures maritimos porrecti occidẽtẽ æquinoctialẽ verſus in Gallicia tandẽ euaneſcunt. Iidem præterea mõtes ab ortu ſolis in occaſum porrigunt brachium per mediam Hiſpaniæ longitudinem paribus interuallis ad eos, quos diximus ꝑtendi per oram maritimã ab Oeaſone in Galliciam. Hoc Pyreņei brachiũ diſtinguit Hiſpanos, vt hi vocentur Citramõtani, illi vero vltramõtani, terminaturque ad in ora Luſitaniæ occidentali. Eſt & Iubeda mõs, quẽ Saltũ aucenſem hodie vocant, ab Auca vrbe antiquiſſima vnde incipit, cuius veſtigia cũ nomĩe adhuc viſunt̃ iuxta Villã francam oppidũ ſupra Burgos circiter viginti paſſuũ millia. Dictus eſt autẽ hic mõs Iubeda a Iubalda Iberi Regis filio, qui a Beroſo Chaldeo ibidẽ regnaſſe tradit̃. Hic mõs ab Auca ꝓtendit̃ meridiẽ verſus æque diſtanter Pyreņeis mõtib⁹, arcens Iberũ amnẽ ne fluat in occaſum, quo cætera Hiſpaniæ flumina maiora influũt in mare occidẽtale. Mons quoq; Oroſpeda initiũ capit nõ longe a noua Carthagine, tenditq; in occaſum per nr̃i maris oram maritimam tangẽs Illiberos, Malacam, Arũdam, deficitq; tandẽ in Atlantici maris ora cõtra Herculis Gades. Mariani mõtes incipiunt a Tygenſi ſaltu, porriguntur q; occaſum verſus per mediã Bæticam, euaneſcuntq; in mari Atlantico: Hos Ptolemæus corrupto nomine Temerianos vocat pro Marianis. Sunt & alij complures Hiſpaniæ montes, ſed vt brachia ſiue articuli ſuperiorum quatuor ſunt, aut per ſe colles potius dicendi, quam montes.

De maximis fluminibus Hiſpaniæ.

LVMINA quemadmodũ & mõtes crebro memorant̃ in hiſtorijs, ꝓpterea qđ ſunt a natura poſita q̃ſi fines regionũ æterni, ꝑ quos in cognitionẽ multarũ rerũ ꝑueniem⁹. Quare viſum eſt de amnibus Hiſpaniæ, qui maxime principes ſunt, aliquid delibare, & imprimis de q̃ Lucanus. Qui ferit heſperiã poſt oĩa flumina Bætis. Hic ortus in Saltu Tygẽſi nõ lõge a Caſtaone fluit in occaſũ, atq; ab Andugaro Bęticã mediã ſecat, & ꝓuincię nomẽ imponẽs, ei⁹ vrbes nobiliſſimas Cordubã, Italicã, Romuleãq; quõdã Hiſpalim vocitatã ꝑterlabit̃. Hæc a pœnis deinde Iſpilia, & a barbaris poſtea inuerſis lr̃is prioribus, &. p. in. b. mutata Sibilia dicta, nũc Seuilla nominat̃. Tandẽq; ꝑ vnũ oſtium exit in mare iuxta municipiũ quod Luciferi tẽplũ ab antiquis dicebatur. Olim hic fluuius duo habuit oſtia, quorum alterũ, quod erat meridionalius, oblimatum eſt cum alueo eodem pertendente a Nebriſſa per Aſtam coloniam ad Turrim Capionis. Ex quibus facile ſoluitur illa dubitatio, quæ ſolet harũ rerum curioſos mouere, & meipſum plęrũq; ambiguum reddidit: cum Strabone, Ptolemęo, Mella, Plinio: omnibus coſmographis autoribus Nebriſſa & Aſta colonia inter ęſtuaria Bętis poſitæ ſint, qui potuit fieri, vt hodie nõ paucioribus quã octonis paſſuũ millibus a flumine diſtet? Nimirũ, quia vt ſtatim dixi, alueus ille, q̃ Nebriſſam & Aſtã

præterfluebat, oblimatus est, sic tamen, vt illius vestigia hodie visantur cum æstuariis atque diorygibus manu factis, vt inquit Strabo, ad exportandas schaphis & lintribus fruges ex agris in vicinas vrbes. Sed quemadmodum a Bæti fluuio Bætica nomen accepit, ita ab Ibero amne vniuersa Iberia cognominata est, qui vnus ex omnibus Hispaniæ fluminibus in Austros defluit, cum reliqui omnes ab ortu in Occasum delabantur. Cuius rei causa altius mihi nunc repetenda est. Per medium totius orbis cogniti ab ortu Solis ad occasum porriguntur excelsi montes, quasi dorsum quoddam terræ, ex quo omnia prope flumina oriuntur partim ad Septētrionē, partim ad Meridiem. Hi montes, dum per Indias tendūt, appellātur Caucasus, cū per syrias, Taurus, cum per Ciciliam, Amanus. Tum duo porrigit brachia, alterū per Isthmon interiacētem sinum Arabicum atque mare Nostrum, deinde per mediam Aphricā procurrens vsque ad ✠ maris Atlantici Promontorium. Alterum præterea brachium porrigit per montes incognitos, qui iunguntur montibus, qui diuidunt Thraciam a Macedonia, qui deinceps respondent alpibus Italiæ, a quibus per omnem longitudinem surgūt in Apœninum. Tum per Cemenos mōtes medias Gallias pertendens applicātur Pyrenæo, a quo, quemadmodum paulo ante diximus, porriguntur montes, qui Hispaniam diuidunt per mediam longitudinem, desinuntque in ora maris Atlantici iuxta ✠ Lusitaniæ oppidum. Cum itaque omnes fluuiĳ capitales ex causa superius tradita partim in Septentrionem, partim in Meridiē delabantur, sola Hispaniæ flumina fluunt ab ortu Solis ad Occasum, euntque recta in Atlanticum pelagus, præter Iberum amnem, qui, vt diximus, a Septentrione labitur in Austrum, ab Iubeda mōte ꝓhibitus ire Occasum versus. Anas igitur in agro Laminitano prouinciæ Tarraconensis ortus nunc se in terræ cuniculos mergēs, nunc in stagna refundens, quemadmodum paulo superius dictum est, ab Oretania veteri secundo flumine Bæticam a Lusitania disterminat, præterlabiturque Ceciliam Gemellinā, Emeritā, Pacemque Augustam Lusitaniæ vrbes præclaras, factoque flexu anteaquam in Atlanticum pelagus exeat, per duo ostia nō procul a ✠ effunditur. Tagus in Celtiberia Tarraconensis regione ortus Carpetaniam secat, deinde Talabricam præterfluit, & aponte, quē nunc Archiepiscopi vocant, Lusitaniam diuidit mediam, atque non longe ab Olyssipone in Atlanticum erumpit Oceanum. Hic a Poëtis aureas arenas in mare tradit̄ voluere, q̊d nō omnino fabulosum est, cū cernamꝰ nūc in eo bracteolas aureas per medias arenas interlucere. Durius amnis oritur in Pelendonibus prouinciȩ Tarraconēsis, fluitque in Meridiē quoad perueniat Numantiā vrbē Celtiberorū clarissimā, deinde flectitur Occasum versus, præterfluēsque Cluniēsis cōuētus oppida nobilissima a pōte, qui situs est e regione ad Septimācas, Lusitaniā a Tarraconēsi determinat per Turrē sellarū, Taurū et Ocelū, tādē exit in Oceanū Atlanticū iuxta vrbē, quā vocāt portū Callaicorū. In Lusitania flumē est Munda in eadē ortum, exitque in Oceanū quoque Occidētalē. Est & in Bætica ciuitas eiusdē nominis, iuxta quā Cȩsar Pompeĳ liberos superauit, bellisque ciuilibus finem imposuit, quamquam sunt, qui accipiant vrbem pro fluuio, & fluuium pro vrbe, cum inter flumē & vrbem intersint centum parasangæ, aut non multo minus. Limiam Galliciæ flumen, quod antiqui Lethen, hoc est, obliuionis appellauere, & Minium amnem quoque insignem eiusdem Galliciæ, quem Poëtæ dicunt voluere in Pelagus arenas aureas, id quod de Tago diximus. Et de amnibus Hispaniæ magis insignibus hæc dixisse sufficiat, nunc de regionibus, populis, vrbibusque differendum est.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM RERVM FERDINANDO Rege & Elisabe Regina gestarum Primæ Decadis Liber Primus. Præmittit quædam necessaria ad sequentis historiæ declarationem.

Caput primum.

NRICVS HVIVS NOMINIS TERtius Hispaniarum Rex, qui ex longa valetudine valetudinarius est cognominatus: cum obiret diem suum: Ioannem bimulum fere puerum: quem ex Catharina filia ducis Ioannis ab Alencastro Britanni susceperat: sub tutela eiusdem Catharinæ vxoris ac Ferdinandi iunioris natu fratris, hęredem regniq; successorem ex testamento reliquit.

Qui cum ad pubertatis annos peruenisset: vxorem duxit Mariam patruo atq; tutore suo Ferdinando genitam: ex qua Enriquum primogenitum procreauit. Hæc postea quam vita functa est: alterã superinduxit Elisaben Ioannæ Ioannis Lusitanorũ Regis filio natã: ex qua duos suscepit liberos, Elisaben matri cognominem, q̃ postea Hispanorum auspicatissima Regina fuit, & Alphonsum, qui inter ipsa statim regni exordia morte immatura interceptus est. Cum vero institutum nobis sit Ferdinandi atq; Elisabes vxoris historiã Latino sermone prosequi, pauca de Enriquo & Alphonso fratribus repetenda sunt: vt ostendamus quo iure, vel quo potius numine ad Hispanę reipublicæ moderationem peruenerit: & qua via Ferdinandum prouincię Tarraconensis, atq; insularum nostri maris Regem designatum coniugio sortita est. Enriquus ab Enriquo illo primo huius nominis quartus Hispanorum Rex: Ioanne patre defuncto regni administrationem iniit: qui sub ipsa regnandi initia optimum principem gessit. Nam & aliquot expeditiones in Mauros Bæticæ inquilinos fecit, & regni populos ciuitatesq; in summa tranquillitate continuit. His cum adhuc princeps esset, sic enim vocant Hispani filium regis primogenitum, qui omnium procerũ & ciuitatum populorumq; iure iurando futurus Rex designatur, Blancham Ioannis Nauariæ atq; deinceps Tarraconensium Regis filiam duxit vxorem: sed ab illius nuptiis se continuit: siue impotentiæ suæ conscius, siue ex alia quadam ratione incognita: vnde ingentes sequutę sunt querelæ atq; dissensiones: altero in alterũ sterilitatis causam reiiciente: donec controuersia ad summum Pontificem deuoluta est: qui facta partium disquisitione, illos ad certum tempus lege coniugali soluit. Facto itaque diuortio Enriquus alteram superinduxit Ioannam Eduardi Regis Lusitanorum filiam: ex qua nihilo magis quã ex priore liberos genuit.

Cumq; apud omnes Hispanos atq; exteras quoq; nationes constaret Regis infœcunditas: idq; multis experimentis virginum, corruptarum, natu grandiorum, atq; mulierum etiam vulgo prostitutarum omnibus testatum esset, quinto anno postea quam conuenerant, Regina pręter omnium spem deprehensa est concepisse: neq; fuit qui dubitaret illam a quodam ex Regis amicis adulteratam: cuius nomen honoris causa etiam nunc tacendum esse decreui. Sunt qui opinentur Regem ipsum ex cacozelia per manus, vti aiunt, in manus amico potiundam tradidisse. Quæ res cum non solum apud regni primores, sed etiam apud infimæ condicionis homines certo certior esset, indignita-

te rei omnes permoti Regem aduersari, detestarique: Reginam vero non dissimulanter odisse: quod virũ tam insigni macula dedecorauerit. Ipsum uero tanti sceleris autorem violatæ fidei publicæ atqꝫ proditionis insimulare. Non defuerunt interea præsules & religiosi atqꝫ ordinis equestris boni viri, qui tum sermone præsentes, tum per literas absentes Regem hortarentur: suaderentqꝫ fœtum illum male ominatum turpiqꝫ ex adulterio conceptum ablegaret aliquo: vbi lateret æternum: atqꝫ eadem via & regis ipsius ignominia dilueretur: & regni perniciosa illa fax intercideret. At Rex secum reputans Reginæ conceptum non posse celari: atqꝫ proinde si partus cuiuscumqꝫ alterius nomine exponeretur: magnum dedecus inde subeundum: nullam exhortationibus, monitisqꝫ amicorum reliquit locum: quin potius quicquid Regina peperisset: decreuit tollere: atqꝫ pro suo educare. Peperit itaqꝫ filiam: cui inditum est nomen Ioannæ: quæ multorum postea malorum causa fuit.

Ioanna Enriqui designatur princeps: eaqꝫ abiurata Alphonsus substituitur: salutaturqꝫ Rex, ex partium dissidio pugnatur, vinciturqꝫ Alphonsus.

Caput. II.

EX cum putaret se turpitudini suæ quasi velum quoddam posse prætendere: si puellam profiteretur ex se genitam: simul etiam vt suæ virilitatis argumentum aliquod relinqueret, ex primoribus regni alios pollicitationibus, quosdam etiam premijs, nonnullos quoqꝫ precibus, complures & minis: cum quibus etiam & ciuitatum municipiorumqꝫ procuratores inducens eo rem deduxit: vt suppositiciã illam recens natam pro vera filia iureiurando principem, regniqꝫ heredem ex Hispanorum consuetudine designarent: id quod est Madriti gestum. Quæ res cum publice transigeretur, a plerisqꝫ tamen secreto reclamatum est dicentibus se iusto terrore compulsos peierasse: propterea quod Regis potentia esset illis tunc formidolosa. Qui non multum post tempus conscientia tanti facinoris adacti, remqꝫ ipsam professi palam a Rege disciuerunt: missis oratoribus qui dicerent illi: se nolle stare iuri iurando: quod esset ab illis extortum, aut nimis aut illicitis pactionibus: quin potius illum per superos, perqꝫ maiorum suorum manes & per ipsius regni maiestatem obtestabantur: puellam vel ipso teste atqꝫ iudice ex fœdo concubitu genitam abdicaret: ablegaretqꝫ aliquo vnde nec nomen ad Hispanos vnquam redire posset. Petiere insuper vt Hispanæ reipublicæ prospiceret: ne quid detrimenti pateretur: quod fieri non posset facile, nisi Alphonsum fratrem natu minorem declararet principem heredem, regniqꝫ successorem. At Rex permotus siue conscientia: quæ valet pro mille testibus, siue quod verebatur: ne proceres atqꝫ populi nisi id faceret: se ab imperio subducerẽt, siue quod intelligebat vno omnium consensu fratrem expeti: qui sibi succederet, oratoribus respondet: quandoquidem iusta & honesta petebant: se illorum precibus velle acquiescere: id quod est ab eo factum e vestigio. Nam & Alphonsum fratrem principẽ sibi successorem, regniqꝫ hæredẽ declarauit. Quæ res omnibus omnium ordinũ viris, qui modo erant pacis & quietis amatores, iucundissima fuit. Nã ex ea principis hæredisqꝫ nuncupatione pax Hispanæ reipublicæ haud dubie promittebatur.

Cum deinde Rex cœpisset omnia ex arbitrio paucorũ agere: quippe qui erant illi voluptatum administri: idqꝫ regni primores ęgreferrent cum vellent alioqui rerum nouitatem experiri: publica vtilitate neglecta, & quisqꝫ sua commoda secutus dissidium fecere. Nam & altera pars Aphonsum principem designatum salutauit Regem, dicens non

esse parendum homini tam molli & effoeminato: tamque rerum gerendarum negligenti & securo: & qui neque proprio decori parceret, neque publicæ tranquilitati prospiceret.

Quare Apium exemplum eum, qui sit deterior ex duobus Regibus, neci dedendum, ignauumque fucos pecus a præsepibus arcendum. Altera vero pars Enriquum secuta excusare: quod esset Rex: & ab illo quidem vnctus in Regem cuius manu cor regis est, & per quem Reges regnant. Quodque si ex ea causa Rex esset abdicandus, quod male rem gereret, non esset tolerabilior illa gubernatio, in qua puer vndecim annorum, cuius ætatis tunc erat Alphonsus: regnaturus erat. Attestante scriptura sacra. Væ terræ illi, cuius Rex est puer. His se vtraque pars rationibus tuebatur apud multitudinem: re autem vera secreto sua quisque commoda sequebatur. Nec tamen erat animus vtrisque bello decernendi: quam cunctando vtriusque regis potentiam infirmandi: quo facilius possent deinde pro sua libidine regnum inter se partiri: id quod postea experimento compertum est. Sed cum vtraque pars exercitus cogeret: atque oportunam castris sedem exploraret: Vlmetum simul contenderunt: siue quod locus ille tali situ est: vt qui eo potiretur meliorem esset belli condicionem habiturus: siue quod fatalis ille campus moliebatur tradere victoriam Regi: qui, potiorē videbatur causam habuisse: exemplo illius pugnæ: quæ eodem in loco Ioanni Regi de Ferdinandi liberis victoriam dederat. Congregatis igitur vtrinque copijs: cum de condicionibus pacis non posset conuenire: neque fieri, quin signis collatis demicaretur: victoria penes Enriquum mansit. Quod vero ea pugna citra voluntatem primorū fuerit, ex eo facile coniectare licet, quod victores in persequendis belli reliquijs non perstiterunt. bellum namque non tam finire quam protrahere volebant. Cum essent in procinctu acies: diceretque quispiam nulla ne ratio inueniri potest, qua prælium hoc possit dirimi? Optime, facetus quidam homo respondit, qua nam? inquit ille, At hic rursus; si alter exercitus aufugerit.

Alphonsus obit: illiusque partes hortantur Elisaben sororem, vt Regni sceptrum arripiat: quod illa recusat.
Caput. III.

LPHONSVS acie superatus sub tutoribus illis, qui sibi in bello fuerant adiutores, vixit annos tres: obijtque diem suum Cardeniose agri Abilensis exiguo pago in pestilentia illa infami, quę per id tempus grassabatur. Erant autem ea tempestate cum illo: qui suarum partium studia fouebāt Alphonsus Charillus Alchiepiscopus Toletanus, Ioannes Patiequus, qui ex Marchione Villenati Magister militiæ diui Iacobi Spathiferi fuit. Aluarus a Stunica comes Placentinus: qui deinceps fuit Areuacorum dux, Alphonsus Pimentellus Comes Beneuentatus: atque alij complures omnium ordinum viri principes: qui ex morte sui ducis animo consternati formidantes Enriqui Regis auctam ex victoria potentiam: quem probris & maledictis per literas, perque acclamationes sæpe lacessierant: nullum aliud sibi præsidium ab irato Rege inueniebant, quam si inde mortui fratris locum Elisaben sororem, quæ eodem tempore, atque in eadem erat vrbe, substituerent: Reginamque salutarent. Sic enim posse & factionem suam confirmare, & commissorum impunitatem assequi: cum esset præsertim Regis filia: atque soror vnica: ad quam non minus hereditarium regni ius, quam ad Alphonsum fratrem germanum pertinebat. Adeunt itaque illam, & dicta, acceptaque salute, Alphonsus antistes Toletanus, cui reliqui omnes primas orandi partes dederant, huiusmodi fere sermonem ha-

buit. Si apud Deum immortalem vota nostra voluissent optimã Princeps, & tu iucundissimo fratre tuo nunc fruereris, & nos haberemus regem, quem sequeremur, obseruaremusque. Sed quando superis ita visum est, vt ille raperetur, ne malicia forte mutaret mentem, aut quia placita Deo anima illius, tu sola nunc restas altera spes, atque vnica lux, quæ possit Hispanæ reipublicæ tenebras illustrare. Quanta reipublicæ labes ab Enriquo fratre orta est, ex eo tempore quo suppositiciam illam, & quam simulabat esse filiam hæredem, Reginamque futuram, etiam iureiurando procerum interposito designauit, optime nosti. Sed fuit tempus illud primum tolerabile. Postea vero cum neglecta regni administratione, omni voluptatum genere affluens per quosdam impuratos contubernales vniuersa negotia exequeretur, iurisq; & iniuriç nullum tam esset discrimen, coacti sumus quasi inde mortui Regis locum Regem, alterum nobis sufficere, qui illius negligentia rem perditam instauraret. At nunc illo acerba, nec indigna minus morte perempto, quid reliquum est, nisi quod bonum, fœlix, faustumque sit, vt regni gubernacula suscipias, fessisque rebus atq; luxatis operam tuam, opemq; accommodes. Neque est, quod oblatã a nobis condicionem recuses, nisi mauis te ipsam, tuosque ciues ire perditum. Nam si tu, ad quam regni successio ex iure manu consertum pertinet, non arripis occasionem, vide ne frater auctus hac quoq; parte, quam nos tibi tradimus, totam regni molem in subditiciam illam tui æmulam transeat. Hæc Toletanus præsul, cui reliqui primores sunt assensi. At illa ex recenti fratris obitu in mœrore, ac luctu degens, paulululum lachrymis, & cogitatione morata paucis tandem respondit. Ego venerande Præsul, vosque principes mihi charissimi, voluntatem istam, quam geritis erga me admodum laudo, atque proinde magnifacio, & si quando mihi dabitur facultas, gratiam vobis cumulatissime refferam. Sed qualis ante hac mihi animus fuerit, quemque in præsentiarum habeam, quia, vt intelligo, vobis perspectum non est, breui ostendam. Quo tempore frater meus, idemque germanus mihi dulcissimus vobis adiutoribus rerum potiebatur, quia discorditer cum Enriquo fratre communi viuebat, nullo modo poterat mihi placere status ille reipublicæ. Nam quis sane mentis probaret fraternas acies, alternaq; bella profanis decertare odijs? quis fas & nefas misceri, legesq; & iura violari? Quæ omnia ex bicipiti gubernatione illa sequebantur.

Sed quoniã sic fata voluerunt, vt ex duobus alter alteri cesserit, non censeo amplius repugnandum esse diuinæ voluntati, quæ bis iam manifestissimis argumentis declarauit, quid nos sequi debeamus, semel cum victoriam, atque iterum cum fratri vitam abstulit. Quod si vos o amici Hispanæ reipublicæ cura tangit, illud potius curate, vt res ad illius imperium deferatur, cui Deus ipse deferendum esse iudicauit. Sed quia non modo omnium ordinum consensu, sed etiam ipso, qui ab aliquibus dicebatur esse pater, iudice, abdicata est illa, quam dicitis mei æmulam, si me Ioannis Regis filiam, si dignam tanto nomine putatis, efficite per ipsum Regem, perque reliquos Hispaniæ proceres, vt res Hispana in alienam familiam illegitime non transferatur, sed post fratris obitum ad illam deuoluatur, cuius potior videbitur esse causa.

Agitur de concilianda Elisabe Regi fratri, & Archiepiscopus Hispalim negotium suscepit. Caput. IIII.

IS rationibus commoti proceres abierunt addubitantes, quam potissimum viam insisterent, quos ancipiti consilio distractos Ioannes Patiequus Magister equestris ordinis sub diuo Iacobo mœrentis in hunc modum allocutus est. Quæ sit magnanimæ huius puellæ mens sapientissimi viri, quod consilium videtis, quam non libido regnandi, non odia in partis aduersæ studiosos flexerunt, eam nos miremur oratione in sententiam nostram non potuisse impelli? Credite mihi o proceres, magnum quidem hæc indoles promittit. Non est puellæ huius ingenium vulgare. Nam quis illius rationes, quibus nunc vsa est, confutare, aut refellere potest? Quis enim non videt reipublicæ, atque etiam nobis ipsis magis conducere pacem, ad quam nos illa hortatur, quam bellum, quod vtrisque perniciosum est?

Nam timor ille noster a Rege, quem offendimus, facile sedari potest vel per ipsam regni participem factam sororem. Cuius ea est prudentia, vt vel vno verbo nos possit facere illi beniuolos. Quid, quod ego pulcherrime noui Regis ipsius ingenium in media iracundia; etiam minima excusatione, placabilis est. Quare sententiam meam ego breui vobis ostendam. Sororem censeo fratri conciliandam, ea condicione, vt ille solus imperio potiatur, illa vero si fuerit superstes, in regni administrationem succedat, idque ex gentis nostræ consuetudine, procerum, procuratorumque totius Hispaniæ iure iurando sanciatur. In Magistri sententiam omnes pedibus manibusque tunc ierunt, quod videbatur æquabilior, & cui nemo possit obsistere, tametsi non erat illis ignotum ipsum iampridem cogitasse de reditu in gratiam cum Rege, quippe qui cotidie apud omnes testaretur, prædicareturque illum vnicum benefactorem suum, seque omnium fortunarum suarum illius esse debitorem. Ex quo factum est, vt omnes factionis illius socij, atque ille imprimis, cœpissent agere de concordia inter fratrem & sororem. Is namque autor fuit, vt Alphonsus Fonseca Archiepispocus Hispalensis vir bonus, atque dicendi non imperitus, & qui vtriusque partis esset amicus, Regem adiret, atque imprimis ab illo venia petita, de pacis condicionibus ageret. Qui vt erat homo ad res agendas natus, non grauate negotium suscipiens regem adit, apud quem huiusmodi sermone vsus est. Cum in constituendo Rege clarissime Princeps omnia virtutum genera sint necessaria, & quæ possint illum, & bonum virum facere, & sapientem, duę tamen iure videntur primas sibi vendicare sedes, clemētia, & iusticia, quæ solæ possunt efficere mortales proxime ad Deum accedere, qui & ipse clemētissimus, iustissimusque est. His duabus ita moderatur orbē, vt in suis operibus nunquā altera sine altera reperiatur. Pars illa optime Rex, quę fratrē tuum sequebatur, forte sibi persuaserat se a tua Celsitudine duriuscule tractari, quod videbat te propēsiori quodā modo amicis, quos tibi priuatim delegeras, indulgere, quodque beneficia, q̄ cōsueuerunt a regali beneficēcia proficisci, nō peruenirēt ad illos pro dignitate. Sed esto partim inuidia, partim indignatio illos a te alienauarit, iam pudet eos, pigetque facti, iam fatētur se & tuo marte, & diuina sententia victos. Erit igitur clemētię tuę, & illos facere tibi obsequētes amicos, errata illis condonādo, et iusticię, si regni tui vires sparsas recollegeris, cōposuerisque rerū statum pręsentē, & deinde futurę trāquilitati prospexeris. Quod vtrūque vno tuo singulari beneficio in remp. efficies, si sororē iam prope vno omniū consensu principē non modo expectatā, sed animo quoque designatam tu tibi illam successurā, regnique legitimam hęredē declaraueris, atque eadē via te ab omni molestia liberabis, omnesque primores obnoxios tibi facies, & rebus Hispanis quietē, pacemque in longum relinques, efficiesque, vt misericordia

& veritas obuient simul, & iusticia, & pax osculentur se. At Rex tametsi erat illis non dissimulanter iratus, a quibus hæc petebantur, benigne tamen patienterq; Archiepiscopum audiuit, responditq; se die postero illi responsa daturũ, atq; ita illum in hæc verba dimisit. Erant familiares, atque amici Regis secti in factiones duas, altera quæ studebat Regis sorori, altera quæ partis suppositiciæ illius filiæ sustinebat. Qui audita legatione, cum intelligerent Regis ingenium flexibile, atque paruo momento posse huc vel illuc impelli, regem aggrediuntur, tentantque rationibus ad rem accommodatis, quæque pars in sententiam suam pellicere. Qui adulterinæ Regis filiæ partes tuebantur, dicebant venisse tempus in quo Deus traderet hostes in manus suas, quãdo spoliati duce, atque consilij inopes, nesciebant, quo se conferrent, nisi ad eum, quem re, & verbis læserant. Reuocaretque in memoriam, quo pacto ab imperio suo desciuerunt, atque contra diuina, & humana iura creato sibi Rege armati, etiam in acie contra suum verum Regem decertauerint. Meminisset. quæ probra, & maledicta in vulgus sparserint, atq; etiam ad principes exterarum gentium scripserint ea, quæ de maiestate regia confixerunt, prædicaueruntq;, quibus etiam scorta, & postribulæ meretrices abstinerent. Quare huiusmodi hominum generi, non modo ueniam non esse dandam, aut in gratiam recipiendos, verum etiam bello persequendos, exagitandosque ad extremas mundi oras, quo adluerent commissa, dignasque pro suis sceleribus pœnas reportarent. Exaggerabant præterea hominum superbiam, vel impudentiam potius qui cum debuissent petere veniam supplices, postularent suo arbitrio designari debere principem, regnique hæredem, imponentes legem, quam victores victis imponere consueuerunt. At pars altera, siue quod diffidebat Regis ingenio, quod erat magis pronum ad ocium atque socordiam, quam ad decertandum vindicandumque bello iniurias, siue quod intelligebant regni hæreditatem ad sororem pertinere, siue quod videbant mala impudentia nullum esse habitura finem, nisi frater, & soror redirent in gratiam, obtestabantur Regem, vt ex hostibus faceret amicos illos, qui ante hac sibi obstiterant, simul etiam sororem sibi beniuolam faceret, declararetque illam principem, regnorumque futurum hæredem, si foret, sibi aliquando superstes. Erant, qui i suaderent illi omnia superiora per simulationem esse facienda, quo ad soror in potestatem suam redigeretur, posse enim tunc illam alicui externarũ gentium principi matrimonio locare, atq; eadẽ via tradere filiæ, siue putatiuæ, siue ex se genitæ regnũ, quod a maioribus suis receperat.

Regem dubium, in Elisabes partes Andreas Caprarius proniorem facit. Statuunturque pacis condiciones.

Caput. V.

EX tam varijs sententijs Regem ancipitem, dubiumque quid faceret, Andreas Caprarius, quem Magisterio domus præfecerat, & cui ex omnibus amicis magis fidebat, quam nulli alteri, hunc in modum est allocutus. Et si intelligo clarissime Rex me apud Celsitudinem tuam non habere tantum autoritatis, vt audeam te aliqua de re admonere, est tamen fidei meæ, & obsequij, quod tibi debeo, testatum apud te relinquere, quid ego sentiam de hoc negotio, quo te implicitum esse video, Audiui nuper ex quodam viro doctissimo, qui se philosophum profitebatur, scriptum esse apud Platonem, tantũ quemq; in sua rep. debere contendere, quantum ci

uibus suis persuadere posset. Nam quemadmodum patri, sic etiam patrię non esse vim inferendam. Omnibus regni primoribus simul & vulgo, atq; omnium ordinum viris persuasum est, hanc quam Regina uxor tua peperit, non esse ex te genitam, idq; factum est illis probabile argumentis, quę nos amici tui, qui sæpe cum populo disceptamus, nulla ratione possumus dissoluere. Si tibi animus est, quam cupis credi tuam esse filiam, regni hæredem relinquere, tota erras via. Nam est nemo, qui non indignetur parere illi, ad quem regni successio iure non pertinet. Quod si viderint te arces munitionesque & castella præsidio firmare, atq; amicis tuis credere, vt post obitum tuum filiæ tradant, hoc est patriæ vim afferre, hoc est contendere plus, quam effici possit. Hoc est gigantum more contra superos pugnare, voluntatique diuinæ obsistere. Neq; imperio tuo subditi magis id patientur, quam si velis illos in manus infidelium tradere. Si respublica Hispana loqui posset, non aliud opinor diceret, quam quod ego nunc sentio, esse videlicet ignoscendum illis, qui pro fratre tuo contra te arma sumpserunt, qui forte non tam offendendi tui causa, quam vtilitati publicæ prospiciendi id fecerunt. Deinde sororem tibi conciliandam, tractandamq; proinde ac si esset filia ex te genita, quandoquidem ita Deus voluit, vt tu sine prole decessurus esses, illiq; regni successionem volens nolensq; decernas. Hac enim via omnes tibi fatebuntnr esse debitores, tibiq; libentissime obtemperabunt, tu summo ocio & tranquillitate frueris, res Hispanæ in dies magis magisq; efflorescent. Pro quibus in rempublicam meritis illud premiū tibi dabitur, quod omnibus, qui commissum sibi imperiū conseruauerint, adiuuerint, auxerint, adeo propositum est. In hanc sententiam, quæ ex altera parte timorem intentabat, ex altera ocium pollicebatur, Rex facilime acquieuit, iubetq; vocari Archiepiscopū, cui respondet velle se reipublicæ, & cōmunis vtilitatis causa condonare illorū errata, qui ab imperio suo desciuerint. Velle præterea sororem sibi conciliare, atq; in principem regniq; successtricem cooptare, modo illa in sua verba persancte iuret suo iniussu nuptū ire mortalium nemini. Suscipit Archiepiscopus se & illorum, quibus est concessa venia, & sororis designādæ principis & Hispanæ totius reip. nomine immortales gratias agere pro tam mansueto benignoq; ingenio. Tum agi cœptum de condicionibus pacis, ictumq; fœdus est in hæc pacta conuenta. Imprimis, vt soror princeps designāda, & Ioannes Patiequus Spatharius Magister, & ex reliquis, qui in eadem causa fuerunt, qui vellent, regalem curiam frequētarent, quo per omnem Hispaniam reditus in gratiā, atq; concordiā illustrior esset, quodq; Rex intra quadrimestre tempus Reginam ex furtiuo illo cōcubitu filiam dimitteret in Lusitaniam, curaretq; per pontificem cum illa diuortium facere, quandoquidem cum fœdus coniugale cum illa inierat, ad præfinitum tempus fuere legibus soluti, experiundi tantum gratia in vtro esset gignendi defectus, cum alioqui permanendum illi esset cum priori vxore. Tum demum, vt in alimenta sumptusque nouæ principis decerneret stipendiaria oppida cum iurisdicione, ex vrbibus Abilam, Optum, Molinam, Vbetam, ex municipijs Methymnam campestrem, Vlmetum, Ascalonem. Ipsa vero Princeps iurauit stantibus his condicionibus, nisi per Regem fratrem liceret, se nemini mortalium nupturam. Constitutum est præterea ad præfinitum diem, vt Rex & soror conuenirent in ęde ac cœnobio diui Hieronymi, quod est ad locum, quod vulgus Guisandi tauros appellat.

Enriquus & Elisabes soror conueniunt, rursus designatur princeps, & Ioanna Regina fugit.

Caput. VI.

RAT ea tempestate Rex in oppido, quod ipse plurimum frequentabat, antiqui Carpetaniæ Mantuam vocabant, nostra ætas Madritum nominat. Soror vero Abilæ morabatur. Quæ accepto Regis responso conuocatis primoribus, cum primum potuit, venit Zebreros comitatu virorum principum frequenti, inter quos erant ex ordine ecclesiastico Toletanus & Hispalensis Archiepiscopi, & Enicus Manriquus præsul Cauriensis. Ex ordine vero militari Magister diui Iacobi, & Placentinus, Beneuentanusq;, & Osorninus, Comites, aliiq; complures vtriusq; ordinis principes viri. Rex vero ex Madrito profectus, venit ad Cadahalsum, qui in agro Ascalonitano pergrandis est vicus. Locus, in quem constitutum est se conuenturos, distabat vtrinq; interuallo pari. Quo posteaquam conuenerunt, seq; inuicem salutarunt, Rex benigne, ac comiter sororem longo post tempore visam, breuiter allocutus est, nam cætera dixit, se in aliud tempus reseruare. Tunc accedens diui Iacobi Magister, genua Regis amplexus pauca pro se, atque pro cæteris, qui in eadem causa fuerunt, est locutus, partim excusans, partim confitens suum, atque aliorum errorem, pollicens suo, atque sociorum nomine compensaturos se obsequiorum crebritate pristinas offensiones, si quid fuisse, in quo læserint Regiam maiestatem. Erat in ea conuentus celebritate ad hoc ipsum inuitatus Antonius Venerius Apostolicæ sedis legatus, idemq; Legionensis Episcopus, & qui deinceps fuit Conchensis præsul, atq; S. R. E. Cardinalis.

Is petente ipso Rege absoluit, atq; relaxauit a priori iure iurando illos omnes, qui iam pridem Madriti iurauerant principem, regniq; hæredem futuram illam, quæ falso dictitabatur filia Regis. Atqui Rex ipse declarauit extemplo imperii successionem, hæreditatemque, ac regni dominium ad sororem pertinere, quemadmodum & antea Alphonsum fratrem futurum Regem designauerat. Quo intercepto in superstitem vnicam sororem hæreditarium ius esset deuolutum. Nam quæ sua dicebatur esse filia, illam abiurabat, abdicabatq; perinde, atq; alienam. Iurauitq; euestigio in apostolici legati verba, se hanc vnicam sororem regni hæredem agnoscere, & præter eam neminem, atque hanc hæredis institutionem, declarationemq; sub eodem iure iurando affirmauit, se nunquam per se, aut per alium quempiam interpellaturum. Idemq; coegit omnes omnium ordinum viros, summates & infimates, qui aderant, iure iurando sancire. Per edicta quoque præcepit, ut omnes ciues, oppidani, municipes, & populi suo imperio subditi idem secum iurarent, atque si contingeret, ipsum e vita priorem excedere, haberent illam certam, legitimam, & indubitatam Reginam. Edixit præterea, vt omnes ciuitates, oppida, municipia mitterent procuratores suos Ocaniam, vbi futurus erat conuentus procerum, in quo de statu reipublicę decerneretur. Per idem fere tempus Ioanna Regis vxor, quæ mittenda fuerat in Lusitaniam, ex certis quibusdam causis posita est sequestro in potestate Archiepiscopi Hispalensis, qui tradidit illam adseruandam Petro a Castella ex sorore nepoti suo in arce, quam ipse ædificauerat munitissimam Alahegiis. Egregia interea coniux, quo mariti dedecus magis testatū esset cūctis, oculos in adolescentē coniecit, & non multos post dies cōperta est ex eo pręgnās, neq; eo contenta, ausa quoq; est ingēs facinus. Agit cū adolescente, vt illā p muros noctu deducat. Cōposita re cū fefellisset custodes primū, deinde circitores & vigiles lapsa p funes, atq; erepēs tandē veredo imposita duce adultero postridie Butra cū venit, q̄ in loco erat Ioāna filia, quam exfurtiuo cōcubitu genuerat, abseruabaturq; publice ab Enriquo Mēdoza

Tendillano Comite, Exactis diebus paucis, Rex cum sorore principe, cæteroq; procerum comitatu venerunt Ocaniam, procuratores quoq; ciuitatum & municipiorum eodem conuenerunt, quemadmodũ per Regis ædicta illis fuerat imperatum, qui & ipsi procuratorio nomine iurarunt se habituros illius sororem loco principis, hæredisq;, & post eiusdem obitum pro uera, certa, legitimaq; Regina.

Agitur de coniugio Elisabes principis cum Alphonso Lusitanorum Rege, & cum Ferdinando Siciliæ. Caput VII.

LTERA vero pars, quæ Vlmetano prælio Enriquum Regem secuta fuerat, indignabatur, quod non fuisset habita ipsorum ratio in illa Regis Principisq; concordia, Nihilominus tamen partim illuc accessere, partim misere procuratores suos, qui vtrique illud idem iure iurando sanxerunt. Hi fuerunt Marchio sanctæ Iulianæ. Comes Pharius, Episcopus Secontinus, alijq; complures eiusdem factionis.

At Rex siue Magister Spatharij suasu, siue quod ipse per se natura erat varius, & mutabilis, nihil eorum exequebatur, de quibus cum sorore transactũ erat, quin e diuerso per literas egit, vt Alphonsus Rex Lusitanorum, qui tunc orbatus erat vxore, peteret coniugio sororem principem designatã, eoq; venit Archiepiscopus Olyssiponensis cum literis, & mãdatis, & procuratorio ipsius Regis nomine. Archiepiscopus Toletanus econtrario laborabat illam iungere Ferdinando Regi Siciliæ, ac principi heredi Ioannis Tarraconensis Regis. Qui, vt posset commodius atq; citra vllam suspicionem peragere negocium, concessit Hyppepos dicionis suę municipium, cœpitq; exequi rem per Gutterrium Cardeniũ ipsius Principis structorem, vt spretis Lusitanorum Regis condicionibus, acquiesceret potius Regi Siciliæ. Rationes autem, quæ possent illã in Siciliæ Regem pellicere, atq; e diuerso a Lusitanorũ Principe deterrere, complures fuere, sed illa imprimis quod Enriqui fratris cõsilia eo tẽdere videbãtur, vt sororẽ extra regni limites ablegaret, nulla dignitatis habita ratione, dum modo efficeret, quod cupiebat, idest, quo posset cõmodius subditiuam filiam in regni sussessionẽ substituere. Ex quo illud efficiebatur, vt quoniã Lusitanorũ Rex haberet ex priori coniuge filiũ heredem, si susciperet ex ea liberos, relinqueret eos exheredes, sin minus suscepisset, ipsa nihilo minus maneret indotata. At rex Siciliæ, idemq; Tarraconensiũ Prinececeps designatus, qui necdũ vxorem duxerat, neq; liberos procrearat, nõ modo posset habere filium, qui succederet in gubernationem, sed etiã posse fieri, vt auitum regnum cum regno dotali cõiungeretur. Accedebat ętatis ęqualitas, quę ad animos cõciliandos valet plurimũ, cum alioqui Lusitanus esset natu grãdior. Eoquoq; accedebat, quod si res in discrimẽ esset vẽtura, vt inter duos principes armis decerneretur de regni possessione, quod Rex Siciliæ idemq; Tarraconensiũ Princeps habebat in Hispania ex primoribus complures sanguinis propinquitate coniunctos, qui cuperent ipsum potius, quã alienum regnare, & qui si vires suas cum ipsius principis viribus coniunxissent, facile possent submouere, atque semel ex Hispania æmulam illam, atq; in ipsius regni perniciem genitam eradicare. His suasionibus apud Elisaben Principem Gutterrius vtebatur. Quas illa secum reputans, simul etiam quod videbat fratrem Regem nolle stare pactis conuentis, neque tradere illi vrbes, & municipia, quemadmodum inter eos conuenerat, sed illud imprimis, quod frater nihil aliud moliebatur quã ipsam ex Hispania pellere, atq; perinde regni successione spoliare,

facile assentiebatur structoris admonitionibus: sed pudebat illam publice fratris voluntati obsistere: qui per se, atque per amicos instabat, vt in hoc sibi obsequeretur: promittens (vt aiunt) maria, & auri montes. Quare vtriusque patris rationibus obtusa, & dubia quid potissimum sequeretur: tandem respondit se huius deliberationis curam omnem ad Hispaniæ proceres velle deferre: precata Deum imprimis, vt quod reipublicæ foret vtile, sibiq́; honestũ, id illis animũ induceret. Sed cum vtraque pars instantius vrgeret, atq; intelligeret plærosq; omnes ex proceribus, atq; infimæ mediocrisq; condicionis hominibus in Siciliæ Regem propesiores Olyssiponensi Archiepiscopo respondit, velle se hanc rem tam grandẽ, & quæ non tam sua, q̃ omniumcõmunis esset, cũ Hispaniæ primoribus cõmentari: atq; ita demum re cum omnibus communicata, se per oratores summam totius negocij missuram Lusitanorum Regi. In hæc verba Archiepiscopus est dimissus. At illa secreto per structorẽ Toletano presuli respondet: si per primores proceresq; regni sibi liceret: se facturam, quod ille tam instanter efflagitabat.

Enriquus a pactis conuentis discedit: atq; in Bæticam profecturus
Comiti Placentino Areuacum cum Ducis titulo dono dat.
Capvt. VIIII.

AETERVM Rex cum videret omnes conatus cogitationesq; suas in cassum recidisset, veritus ne se inuito soror nuberet: cui minime ipse vellet: cœpit agere cum amicis quo pacto illam posset in vincula conijcere, idque fecisset: nisi timeret, ne proceres ab eo desciscerent: illamque bello vindicarent. At Toletano præsuli factus est infestior: tanquam autori conciliatoriq; matrimonij sororis cum Rege Siciliẹ. Succensebat præterea illi, quod ad pristina sua errata hic nunc cumulus accessisset maximus, in re præsertim quæ sua omnia interturbaret consilia. Itaque cum pararet cohortes, quæ illum comprehenderent, suspicio fuit Magistrum Spatharium fecisse Præsidem omni de re certiorem: monuisseque, vt caueret sibi. Idque faciebat non tam quod Archiepiscopus erat sibi aut amicus, aut sanguine propinquus: quam quod secreto fouebat alterius partis primores: vt ex illa cunctatione discordiæ in dies crescerent: vnde sibi putabat magnas fieri posse fortunæ accessiones. Quare cum ad conflictum erat veniendum: nunquam sinebat alteram partem euadere superiorem: sed subleuabat semper partem: quæ esset abiectior. His artibus & alterutra pars & illius ope indigebat: & ipsius potentia cotidie augebatur. Rex cum neque blandicijs, neque precibus, sed neq; minis posset sororem in sententiam suam attrahere, neq; auderet illam in vincula conijcere: statuit ad tempus dissimulare: atq; in Bæticam proficisci: vt conciliaret sibi vrbes, & municipia, atq; illius prouinciæ primores: qui Alphonsi fratris factionem aduersam secuti fuerãt. Et quod id facilius assequeretur: extorsit a sorore literas: quibus significaretur cum illo reditus in gratiã: neque alia ex causa ipsum illuc proficisci, nisi vt res vtriq; cõmunes agerentur. Profectusq; est cũ illo Magister Spatharius alijq; complures ex primoribus. Princeps vero, vt daret inferias, iustaq; persolueret Alphõso fratri defuncto: profecta est Areuacũ municipiũ illud ornatissimũ, quod decretum erat in sumptus Elisabes Reginẹ ipsius principis & Alphonsi Regis matri. Tenebatur autem presidio a Placentino comite: qui veritus ne princeps illũ excluderet: atq; municipium sibi præsidio muniret, egit per Spatharium Magistrum, ut Rex donaret ipsum & municipio & Areuacorum ducis cognomine. Magister vero reputans, si rem perageret

eadem via & Regis potentiam debilitari, simul etiam & Comitem Placentinum, qui eo tempore inter Hispaniæ proceres eminebat, apprehensa municipij possessione in ea tantum re implicitum fore, egit cum Rege, vt donaret illum & municipio, & municipij titulo sub Ducis nomine. Quod Rex fecit non grauate, siue vt sorori negocium facesseret, siue quod erat ingenio facilis ad euertendum regale patrimonium. Hanc largitionem tam profusam omnes omnium ordinum viri ægre ferebant, partim inuidia, quod videbant comitem Placentinum in dies fieri potentiorem, partim quod regiæ vires huiusmodi largitionibus minuebantur, partim etiam, quod Reginæ viduæ miserebantur calamitatem, cum illud vnicum suæ viduitatis subsidium eripiebatur.

Princeps itaque ab Areuaco pulsa, contulit se Abilam, vt defuncto fratri parentaret. Ludouicus interea Gallorum Rex factus certior regnorum Hispaniæ successionem ad Elisaben Ioannis Regis filiam esse deuolutã, simul etiam peti coniugio a duobus Principibus sibi ex factione publica infensis, quod illorũ erat vterq; confœderatus Britannorũ Regi, veritus ne ab altero illorũ duceretur vxor, atque proinde partis aduersæ vires augerentur, & suæ decrescerent, statuit mittere legatos, qui peterent illam coniugio Caroli fratris sui Aquitaniæ ducis Erat autem legationis eius princeps.

S. R. E. Cardinalis. Cum interim princeps obtunderetur cotidie rationibus, ut in alterutrum ex duobus competitoribus flecteretur, ecce legatio a Gallorum Rege aduentabat. Erat illa tempestate Elisabe princeps in municipio Matricali, quod quemadmodum de Areuaco diximus, erat decretum Elisabes Reginæ matris, quo posteaquam oratores accessere, dataque est illis copia principis abeundæ, cum assisterent aliquot ex optimatibus, qui illam assectabantur, Cardinalis hanc orationem habuit.

Cardinalis Oratio, in qua Elisaben Carolo Gallorum Regis fratri coniugem petit, cui excusans se, illa respondet. Caput. IX.

ISI Galliæ regnum atque principum Hispaniæ vetus amicicia & fœdus æternum apud omnes nationes testatum esset, atque iam inde a multis illustribus officijs confirmata societas, poteram ego clarissima Princeps multa nunc commemorare, quæ ad eam rem pertinerent. Sed in hac causa de qua oratores aduenimus, nolo, prosit nobis fuisse Gallos Hispanis semper amicos, atque socios, idemque semper de re communi sensisse. Non nobis prosit Celsitudinis tuæ competitores semper fuisse aduersæ factionis, semperque Britannorum Regi confœderatos. Nolo commemorare nunc immortales inimicicias & incurabile odium inter vtrosque populos confirmatum multis stragibus hincinde acceptis. Illa tantum prosequar, quę sunt propria huius causæ, vt competitorum meritis detur tantum victoria. Petit connubia tua Lusitanorũ Rex, petit Rex Sicilię, petit Aquitanię dux. Consultatio tibi est, quis ex tribus sit deligendus. Lusitanorũ Rex omnino excluditur, & quod est natu grãdior, & quod habet filium heredẽ, vnde quot tuę dignitati sequãtur incõmoda, facile est videre, Querelæ propter ætatũ disparilitatẽ, quod filij a patre futuri essent exheredes, quod inter Lusitanos, & Hispanos semper est simultas, atq; vtriusq; partis alterius contẽptio.

Atqui Siciliæ Rex tametsi ętate florescit, noster tñ illi non cedit & corporis elegantia, & ingenij acrimonia, & animi sapiẽtia. Sed neq; est illi potẽtia inferior, Neq; eñ Aqui-

tania aut soli benignitate, aut fortunis, aut tractu cœli, prouinciæ Tarraconensi cedit. Esto tamen sint vtrinq; omnia paria, non valebunt in electione hinc amicicia, illinc inimiciæ paternæ & auitę? non summus consensus maiorum huius cum Ioanne patre tuo, cum quo illius pater ingentes egit inimicias? Quod si apud eos, qui vita excesserunt, aliquis est rerum nostrarum sensus, nihil magis oblectauit vtriusq; Regis defuncti manes, quare quemadmodum in vita se ipsi dilexerunt; ita & posteri sui in eadem maneant charitate. Quid quod hac via & frater iratus tibi reconciliabitur? idq; Rex Ludouicus curabit atq; conficiet. Aut si tibi pro regni possessione fuerit cum æmula diceptandum, vnde tibi certius, vnde firmius subsidium putas venturum a Lusitanorum Tarraconensiumve principibus: an a Galliarum Rege potentissimo? Quare, vt vno verbo legationis huius mandati colligam, Rex Gallorum offert tuę præstantię coniugio bellissimum fratrem viribus ingenioq; pręstantem: patrimonio amplissimo pręditum, cuius maiores cum maioribus tuis vixerunt in summa cōcordia. Quo pignore & antiqua fœdera renouabuntur: & vtriusq; regni vires cotidie magis magisque inualescent. Idq;, vt facias, non solū te vehementer rogat, tibiq;, oblitus se regē, supplicat; atq; eo nomine omnia, quæ possidet, non modo vtenda, sed etiam abutenda permittit. Ad hanc Cardinalis orationem illa respondet: recordationem auitę amiciciæ atq; societatis antiquæ fuisse multo iucundissimam: & si quando rerum Hispanarum potiretur: se curaturam, vt idem fœdus vinculis firmioribus sanciretur. Simul etiam dicebat se agere Ludouico Regi gratias immortales pro eo animo, quem erga se, resq; suas ostendebat: quodq; dignam existimaret, cui fratrē matrimonio cōiugi peteret: sed se ea de re omnem curam in regni proceres optimatesq; reiecisse; quandoquidem sibi non esset pater, qui patrimonium fundaret: neq; frater, qui vtriusque parentis curam sustineret. Rogabat pręterea Cardinalem, vt se apud Regem excusaret, quod non fuerit in potestate sua, vt illius voluntati obsequeretur; quoniam hęc deliberatio iam non ex sua, sed ex optimatum consultatione pendebat.

In hæc verba oratores dimissi re infecta domum redierunt.

Elisaben quid faceret dubiam structoris impellit oratio, vt Ferdinando Siciliæ Regi nubat; celebranturq; nuptiæ.

Caput. X.

AT Princeps non tam a competitoribus iam efflagitabatur, quam ab ecclesiarum pręsulibus, religiosis, optimatibus ciuitatum, regni primoribus, domesticis ac familiaribus: vt ex tam longa deliberatione tandem decerneret, cui potissimum vellet nubere: quamquam plærisque omnibus videretur Siciliæ Regē esse cæteris præferendum. Id etiam, vt faceret, Enriqui fratris amici, ac familiares clam admonebant. Adiurabant etiam, obtestabanturque illam, vt prospiceret rebus Hispanis: quæ proculdubio tendebant in interitum, nisi daret operam, quemadmodum ex se prolem relinqueret. Sed imprimis structor ille suus, qui hac de re sæpius cum illa familiariter loquebatur, cogitans secum hunc esse virginum morem, vt præ pudore nolint facile connubio præbere assensum, his illā verbis adortus est. Scio ego clarissima Princeps, cum de maritandis virginibus agitur, nō ad ipsas, sed ad parentes, ad propinquos, ad tutores, atq; ad ipsos in quorum potestatem sunt adiri solere. Tuæ vero Celsitudini omnia hæc propinquitatis vincula sors ademit. Pater, qui hac de re imprimis consultare debuit, obijt diem suum. Mater, quæ secundas post illum debuit obtinere partes, vni tantum viduitatis suæ dolori in-

lori indulgens in luctu ac mœrore degit. Frater, qui debuit vtricꝫ succedere, te indotatam regno spoliare nititur. Familiares, & amici restant soli, qui non sine lachrymis tibi supplicant, ne stabiliendi regni, quod tuę posteritati relinquas, tantam occasionem oblatam ammittas. Hoc te Prælati omnes ecclesiastici obsecrant, hoc primores populi, hoc regni proceres, hoc ciuitatum optimates, hoc omnes omniū ordinum Hispani, conscientiam tuam testantur, ne fraudes illos legitimis successoribus, ne sinas regnum Hispaniæ in alienam transire dominationem, ne des locum, vt frater a te vera indubitataqꝫ hærede, in subditiciam atqꝫ ex turpi concubitu genitam transferat imperium. Vides te a tribus potentissimis principibus peti, decerne quis illorum tibi magis animo sedeat.

Quod si te pudor impedit, quo minus ędas nomen, dicā ego, quod sentio, ex illis omnibus magis tibi conducere Siciliæ Regem, eundemqꝫ Tarraconensium principem, est tibi cōęuus, est robore, atque animi virtute præstans, habet regnum tuo confine, habet in Hispania tua propinquos, a viribus & diuitijs prępollētes, proh Deus immortalis, quid dubitas vno verbo tot bona, tot commoditates, non modo tibi ipsi, sed tuis omnibus atque vniuersæ Hispanæ reipublicæ præstare? His verbis Princeps iam victa, quando inquit, omnibus ita visum est, me debere assentiri coniugio, non credo id sine quodam numine, atque diuina prouidentia euenisse. Quare vos o amici efficite, quod videbitur e republica debere fieri neque amplius hac de re sententiam meam expectetis.

Quicquid enim de me statueritis, id ratum, firmum, gratumque habebo. Sed huius meæ voluntatis facite imprimis certiorem Archiepiscopum Toletanum, qui huius mei sensus semper mihi fuit autor. Quē ego certo scio, cum acceperit hunc nuncium peculiari quodam gaudio gauisurum. Archiepiscopus certior factus his de rebus, venit Fontiueros Abilensis agri vicum per grandem, quo se iam Princeps e matricali oppido profecta receperat, atque inde profecti sunt Valladolitum, vbi tunc erat Archithalassus Fredericus Regis Siciliæ maternus auus, alijque complures ex regni primoribus, qui eo conuenerant ad sponsaliorum pacta conuenta, nuptiarumque læticiam celebrandam. Rex ipse Siciliæ, idemque Tarraconensium princeps venit tandem comitatus Petro Manriquo comite a Triuinio, qui deinceps fuit Dux Naiarēsis, atqꝫ ex prouincia Tarraconensi, alijs quamplurimis proceribus, optimatibusqꝫ. Longum esset enumerare, qui complexus, & quanta gaudia vtriusqꝫ partis fuere. Nihil illustrius illo die Hispania vidit, in quo nuptiæ tantorum principum celebratæ sunt. Nemo enim fere fuit, qui non læticia gestiret, non exultaret, non Deo gratias ageret non municipium, non ciuitas, quæ non supplicationes, ludosqꝫ publicos decerneret.

DECADIS PRIMÆ LIBER SECVNDVS, DE EPISTOLIS FERDINANDI & Elisabes principum ad Enriquum Regem missis.

Caput Primum.

NVPTIIS fœliciter peractis, instauratisqꝫ repotijs, visum est Principibus facere omni de re certiorem Enriquum Regem, atque per literas excusare, quod illius iniussu nupserit soror. Missæ itaque per honestos viros litteræ cum mandatis in hæc verba. Enriquo Hispaniarum Regi, Fratrique pientissimo. Elisabe Princeps eademque soror bene agere. Non sum ignara te mihi succensere,

quod iniussu tuo Regi Siciliæ nupserim. Sed cum audieris causas rationesq́, quæ me id facere coëgerunt, facile opinor, placaberis. Nam si aliqua in re culpa est, illam non mihi, sed tibi ipsi imputabis. Scis humanissime Rex neq́ enim te latere potuit, quali animo fuerim erga te, cum Alphonsus frater regium sibi nomen assumpsit, & quam mihi dissidium illud displicebat, quamque detestarer inter duos fratres decertari de regno, quod alter possidebat, alter si foret superstes, possessurus erat. Scis præterea post illius obitum, quam sine cunctatione vlla regnum, quod mihi ab aduersarijs tuis offerebatur, abdicauerim, dicens te superstite, non licere regnare. Adhuc nihil est in meis operibus, quod tibi displicere possit. Iusisti me venire, quo tu volebas, declarasti me Hispaniæ principem, fecisti, quod iure debuisti facere, tametsi ob id factum magnas tibi habeo gratias. Pollicitus es te intra quatuor menses repudiaturum vxorem, si vxor appellanda est, quam neq́ per iura diuina, neq́ humana tibi habere licebat, missurumq́ in Lusitaniam cum filia tali matre digna. Pollicitus quoq́ es te mihi traditurum in sumptus, oppida quædam vectigalia. Acta transacta omnia, iuraui stantibus his conditionibus, te inuito me nupturum nemini. Posses tu me eo nomine periurij accusare, si fecisses illa, quæ te facturum mihi promisisti. Nunquid repudiasti vxorem? nunquid ablegasti illam cum filia? nunquid tradidisti municipia, & vrbes, vnde hoc inane principatus sustinerem? Omitto cætera, quæ sunt omnibus nota, quo me nitebaris obtrudere, alteramque quasi inde mortui locum substituere? Quando igitur tu mihi non prospexisti, prospexi egomet mihi. Conscienciam tuam recole, comperies me fecisse nihil, cuius pudeat, pigeatve. Sed omnia hæc omissa faciamus.

Mihi nunc idem est animus, qui fuit semper, te diligere vt fratrē, te colere vt patrem, te obseruare vt Regem, precariq́ Deum immortalem, vt quam diutissime viuas.

Quod si tu aliud cogitas, aut me cupis regni hæreditate mihi per leges debita spoliare, iniurius es in me, conquerar apud regni proceres, & apud optimates ciuitatū, contestabor vicinos reges, deferam querelam meam deniq́ ad Deum immortalem. Hæc sunt, quę putaui ex cordis mei penetralibus depromere, vt animi mei sensum tibi declararem.

Quæ sequuntur meo, atq́ dulcissimi coniugis mei nomine rogo, vt quę gesta sunt, boni consulas, probesq́, nosq́ ambos in filiorum numerū adoptes, vitęq́, necisq́ ius penes te sit, perinde ac si ex te essemus procreati. Vale. At Sicilię Rex in hunc modum.

Et si decretum mihi fuerat non dare literas ad illustrissimā Dignationem tuā, quod mihi foret compertū, quali animo esses in me, coniugēq́ meam, eamdēq́ sororem tuam non potui tamen non obsequi voluntati illius, cui nihil denegare possum, quę me admonuit, vt aliquid omnino ad te scriberem. Sed impræsentiarum quid aliud debeam scribere non occurrit, nisi vt petam ab humanitate tua, obtesterque, vt quæ facta sunt te absente, æquiori animo feras, quoniam Deo imprimis auspice, & cunctorum deinde summatum infimatumq́ consensu facta sunt. Neq́ te iniquorum concilia transuersum agant, qui sua cōmoda, nō tua, & q̄ reipublicæ sunt, requirunt. Scis, opinor, optime Rex, quos significem. Quod si tibi animo est alienos tueri, non idcirco tuos abalienare debes, & si nobis volueris esse pater indulgens, & nos erimus tibi filij obsequētes, & si fueris nobis Rex mittissimus, & nos erimus tibi clientes obseruatissimi. Cætera per amicū ac familiarem meum Petrum Vaccā, qui isthuc cum his literis, ac mandatis proficiscitur, cōmodius loquemur. Cui, vt Dignatio tua fidē habeat, vehemēter oro. Vale. At Rex, vt erat natura incertus animi, siue Magistri illius Spatharij suasu, cuius arbitrio agebat oīa, non literis, non mandatis, non viris, qui ad eum fuerunt missi, respondit aliud quicquam, nisi

velle se ad eam rem consultandam conuocare regni proceres, vt ex illorum consilio daret responsum, quid facturus esset.

Magister Sancti Iacobi agit per literas cum Rege Gallorum, vt Carolus frater Ioannam Enriqui filiam ducat vxorem.

Caput. II.

T Spatharius Magister, qui egerrime tulerat matrimonium illud, dies noctesque nihil aliud moliebatur, quam quemadmodum impediret labefactaretque successionem illam principum, qui iam omnium ordinum consensu fuerant adiurati. Angebat callidissimi hominis spiritum, quod ex illarum nuptiarum fœdere, dissoluebatur patrimonij sui fundamentum, quod ad illum deuenerat ex iactura infantium, sic enim appellant Hispani filios Regum post primogenitum, qui posteaquam adiuratus est successor, atque regni hæres, dicitur Princeps. Filij namque Ferdinandi illius, qui Ioannis Regis fuerat tutor, atque ex tutela fuit adscitus ad Tarraconensium ac Siculorum, Insularumque nostri maris imperium, infantes sunt cognominati, vnde & Gentilicij agri, qui hodie a Mendocinis possidetur, infantatus appellatur. Igitur cum Enriquus Princeps adhuc ab Ioanne Rege patre suo dissideret, hic Ioannes Patiequus autor fuit, vt pater cum filio rediret in gratiam, vt ex ea concordia vtriusque copijs viribusque coniunctis Ioannes Nauariorum Rex, idemque pater Ferdinandi huius Siciliæ Regis, & Tarraconensium pricipis cum Enriquo fratre, qui & ipse fuit vnus ex infantibus, regno pellerentur, spoliarenturque Gentilicijs hæreditatibus, quæ illis ex testamento Ferdinandi patris obtigerant. His regno pulsis, fugatisque bello, bona publicata sunt, ex qua bonorum publicatione Marchionatus Villenensis Ioanni Patięquo cessit, quē deinde transtulit in filium primogenitū hæredem. Magistratus quoque ordinis Cisterciensis a Calatraua cognominatus quo fuerat multatus. Alphonsus Ferdinandi Regis Tarraconensium filius, eodē iure, siue iniuria ad Petrū Geryonū eiusdē Ioannis Patięqui fratrē deuolutus erat. Qui cum videret Hispaniæ regnum per illas nuptias ad Regem Sicilię peruenturū, veritus ne postliminij iure Marchionatus, & fratris Magistratus ab illo reperentur, nihil omittebat, nihil intentatū relinquebat, quo minus omnia interturbaret, cœlumque, ac terrā misceret. Itaque secreto mittit literas ad Ludouicū Galliarum Regem hortans illum, vt mitteret petitum connubio Ioannam, quæ dicebatur Enriqui Regis filia fratri suo Carolo Aquitaniæ Duci, qui iampridem fuerat repudiatus ab Elisabe Principe, quemadmodū in libro superiori diximus. Per idem tempus Enriquus Rex erat in oppido, quod vocant Methymnam ad campum Emporiū illustre Hispanorum. At qui Rex Galliarū, qui ex petione illa passus fuerat repulsam, iratus Elisabe principi, & quod sibi, atque fratri suo cōducere videbantur huiusmodi nuptias cū Ioanna principe altera desinata, atque iterū si opus esset designanda, mittit oratores, quorū princeps fuit idem Cardinalis. S. R. E. quem superius dictū est venisse ex simili causa petitū Elisaben principem. Erant cum Enriquo Rege Methymnæ complures ex regni primoribus, sed imprimis Magister Spatharius, Archiepiscopus Hispanlensis, Episcopi Secontinus & Burgensis, Rodericus Pimentellus Comes Beneuentanus. Quo cum venisset Cardinalis, honorificeque esset exceptus, vsus est eadem prope oratione, qua in petenda Elisabe principe antea fuerat vsus, commemorans Gallorum, atque Hispanorum Regum antiquam amiciciam, sociosque Penates, quod sfœdus dicebat nunc arctiori vinculo

posse connecti, si Regis filia traderetur coniux duci Aquitaniæ. Ostentabat præterea Gallorum Regis potentiã, si inter duos principes de regni possessione decernendũ foret. At Rex Enriquus, & quod sorori erat infensus, & a Magistro Spathario pulcherrime subornatus, non habita iuris iurandi ratione, quo illam principem declarauerat, non curans, quod ex tam turpi facinore multa sequerentur mala, Respondet se libentissime uelle facere, quod petebatur, seq; daturum operam, vt quamprimum fieri posset, filia princeps, regniq; hæres, a cunctis iuraretur. Et ne res aliqua ex causa interpellari posset, dixit se statim velle exequi, quod spondebat. Itaque comitatus, quibus dictum est proceribus, & Gallis oratoribus, cœpit tendere iter Butracum, vbi erat Ioanna iunior cum Ioanna matre. Quæ aduentante Rege profecta est in occursum, cum filia virgine iam nubili ad quatuor millia passuum stipata ex primoribus Marchione sanctæ Iulianæ, & Comitibus Cluniensi, & Tendillano, alijsq; compluribus ex eadem familia viris nobilissimis. Atq; ita in medio agro vtriq; cõsistẽtes, proh pudor, Hispani sanguinis, illi ijdem, qui ad tauros Guisandi, atq; iterum ad Ocaniam Elisaben iurauerant principem, nunc eandem abiurarunt, atq; in eius locum Ioannam antea abiuratam, regnorum Hispaniæ principem, hæredemque iure iurando rursus sanxerunt, perinde ac si, vt clauus clauo sic iuramentum periurio refigeretur.

Sponsalia Caroli cum Ioanna celebrantur, & Enriquus literis Ferdinandi & Elisabes principum incusatur.

Caput. III.

O Tempora, o mores, strenui milites illi, & duces, qui sub priscis regibus fuere, cum pro religione, atq; pro republica multum sanguinem fudissent, equum, & arma merebant, qui regni fines propagabant, pauca agri iugera, quasi magnum virtutis suæ præmium assequebantur, sic Hispana respublica in dies crescebat. At nostri proceres pro iuris iurandi contempta religione præmia petunt. Alius perfidiæ suę precium vrbem paciscitur, alius municipium, alius arcis præsidium, vnde iniquam possit exercere dominationem, agrosque populetur, alius tertias decimarum ad commeatus limitaneorum decretas, alius ex decimis regalibus decies centum millia dipondium annua, alius vicies, alius tricies, alius Episcopatum, alius Magistratum, & quisque pro sui sceleris magnitudine debitam mercedem. Quod nisi ciuitates, & populi sibi ipsis consuluissent, seque integros venturis principibus reseruassent, actum erat de pulcherrima Hispanorum republica: nullam certe hodie haberemus. His transactis Cardinalis procuratorio nomine ducis Aquitaniæ & noua Princeps se inuicem cöementes, ille promissis arris, hæc spe regni dotalis ex more antiquo, & Romanæ ecclesiæ consuetudine, sponsalia contraxerunt, signatæ tabulæ, dictum fœliciter, ingens cœna sedet, nihil aliud defuit, nisi vt iaceret gremio noua nupta mariti. Inde Segouiam regiam vrbem profecti, vnde Cardinalis cum cæteris oratoribus collegis dimissus est. Et populi, ciuitatesq;, & optimates, immo vero optimus quisque audita sponsaliorum celebritate, quasi iam Galli transcenderent Pyreneum, & ex altera parte cogerentur exercitus ad decertandum armis ciuilibus, ita miserebãtur fortunã Hispanię, ita flebant omnes casus impendentes, & quęcunq; solent in bellis intestinis accidere. Erant tamen plæriq; omnes in Ferdinandum & Elisaben animo propensiores, oderantq; in dies & Regem, & Magistrum tanquam omnium impendentiũ malorum autores, concinnatoresq;. Sed Magistrum imprimis, qui nouã Aquitanorum ducis

sponsam curauit, vt in potestatem suam redigeretur, quo pignore vti, atq; abuti posset regia potestate pro arbitrio suo. Quo nuncio ad Ferdinandum Elisabenq; principes delato, cum intelligerent omnia iam ad arma spectare, constituerunt antea, quam aliud quicquam molirentur, obtestationibus ipsum Regem ab incepto deterrere. Qui si nollet absistere, illum diris imprecationibus execrari, tanquam artificem & fontem malorum, quae inde prouentura forent. Literae autem in hunc fere sensum scriptae. Superiori anno misimus ad Celsitudinem tuam literas cum mandatis, in quibus continebatur excusatio, quod te inconsulto inijmus foedera coniugalia, quodque id non est a nobis peractum eo animo, vt regiam Dignationem tuam laederemus, quin potius, vt liberius illi obsequeremur, inseruiremusque non tanquam alieni, sed vt filij obnoxij, atque obaerati, cuius animi nostri certa quaedam pignora nos daturos esse pollicebamur.

Responsum est certi nihil potuisse nobis rescribi, nisi re communicata prius cum quibusdam ex regni primoribus, quos Celsitudo tua erat ad hoc ipsum conuocaturus.

Quod responsum expectantes nihil interim omisimus eorum, quae probos atque obtemperantes filios facere decuit, tum honorifice de humanitate tua, & loquentes, & sentientes, tum etiam alios ad illud idem faciendum exhortantes. Testes sunt complures ciuitates, & municipia, quibus suasimus, vt tibi, tuisq; iussis obsequerentur, atq; imprimis ornatissimum hoc oppidum Valladolitum, quod a Celsitudine regia plane desciuerat. Quod si aliud officium nostrum desideratur, parati sumus illud crebritate obsequiorum resarcire. Erit itaque tuum iubere, nostrum vero iussis obtemperare. Cum vero supplicationis nostrae oraculum expectaremus, non modo nihil responsum, sed etiam facti sumus certiores te animo in nos hostili excitare exteras nationes genti nostrae inuisas in perniciem, euersionemque reipublicae Hispanae, quodq; aegrius ferimus, id non tam arbitrio tuo, quam suasu quorumdam hominum, qui neq; tuum obsequium, neq; publicam vtilitatem, sed propria commoda sequuntur. Nam quę alia potuit esse causa tantae nouitatis post iuratam a te imprimis, deinde a cunctis summatibus, & infimatibus regni successionem nobis per iura diuina & humana debitam, cum praesertim nihil omiserimus eorum, quae filios erga parentes facere oportuerit? Quod si nos cum eo simus animo, non impetramus tanquam a patre, at liceat nobis obtinere tanquam a bono viro, iustoq; iudice, vt ius nostrum non amittamus.

Id autem quo pacto libere possit fieri nos hanc rationem excogitauimus, nisi alia potius tuae videbitur prouidentiae. Constituatur municipium natura, arteq; munitum, idq; teneatur praesidio quatuor ex regni primoribus ex vtraque parte duobus, qui sub fide publica praestent securitatem de suo iure disceptantibus, atq; etiam ipsis iudicibus de causa decernentibus. Eo conueniant omnes omnium ciuitatum Hispaniae procuratores & viri religiosi probatę fidei, ijdēq; doctissimi quotquot in regno parari possint, qui persancte imprimis iurati se decreturos, quod ex iure decernendum esse censuerint.

Audiant rationes, quas vtraq; pars pro suo iure tuendo attulerit. Quorum sententię ex hoc tempore nos staturos pariturosq;, neq; vnquam prouocaturos pollicemur, cui discrimini causam nostram subijcimus, ne ciuilibus, atq; peregrinis armis diuini cultus obseruatio intermittatur, & regni tranquillitas perturbetur. Atq; vt ad breuiorem numerum iudices redigantur, simul etiam, vt suspecti reijciantur, liceat vtriq; parti quinquagenos, aut centenos, aut quotquot visum fuerit ex omni numero reprobare. Quod si, vt plaerunq; fit, inter ipsos iudices non conuenerit, est Petrus Verascus Comes Pharius vir bonus, idemq; sapiens, vel vtriusque partis, vel potius omnium consensu huius

modi iudicatus. Is cum quatuor viris religiosis, quatuor ordinum prælatis beatorum Francisci, Dominici, Hieronymi, Cartuxensis, qui & ipsi iure iurandi addicti pro arbitrio suo atq; conscientia decernant, atq; componant inter partes, quid sequi, aut quid fugere debeant. Quando igitur non sine vlla doli suspicione submittimus causam nostram iudicio talium virorum, petimus, obtestamurque per ipsum, qui est iudex uiuorum & mortuorũ scrutans corda & renes Deus, ne deneges nobis id, quod nec infimo cuiquam ex tuis subditis denegare potes. Quod si neq; hoc quidem impetramus, ipsam cœli pietatem, quæ talia curat, imploramus, quæ distribuit cuique pro meritis, his præmia, illis pœnam. Nos plane omne scelere immunes erimus, tibi omnia reipublicæ, atq; diuini cultus detrimenta imputabuntur. Vale. Ad hæc omnia Rex nihil respondit aliud, quam ipsam potius sororem fuisse autorem omnium malorum, quæ ex illo connubio prouentura erant, quando se inuito immo etiã prohibente ausa esset maritum sibi quærere. Mala igitur omnia quæ ominabatur in se ipsam, atque in eos quibus talia placebant, potius esse retorquenda.

Sepulueda, Arunda, Agreda, Turdesellæ municipia Ferdinando & Elisabe principibus se dedunt.
Caput IIII.

T principes habito Regis responso, quo tutiore in loco essent, ex Domnis, contulerunt se Methymnam ad flumen Siccum, quod municipium erat Hispaniarum Archithalassi, ibiq; aliquot dies manserunt expectantes quid Rex interim moliretur. Magister vero ille Spatharius, cui nihil vnquam satis fuit, petijt a Rege artis suæ stipendium Sepuluedam municipium ornatissimum, quod sibi, atque posteris suis hæreditario cederet iure. Quod Rex non grauate, quemadmodum & alia huiusmodi multa cõcessit, paratus etiã donare quicquid per improbitatẽ ille ausus esset petere. Id fuit initium, vt vrbes, oppida, municipia, castella, & arces non habita vlla Regis ratione desciscerent, quando videbant patrimonium regale tam facili ex causa dissipari. Sepuluedani itaq; facti certiores de municipij sui alienatione munire oppidũ vallo & fossa, reficere muros, & pinnas, disponere pluteos & propugnacula, intẽdere tormẽta & machinas, parati vitã pro libertate pacisci. Macti virtute, quos non validissimus hostis, non iniqua Regis iussa, & interminationes flectere potuerũt. Sed quia deerat illis tam præclari facinoris autor adsciuerunt sibi principes, ad quos videbant eius oppidi quemadmodũ aliarum omniũ rerum possessionẽ ex iure peruenturã. Qui nuncio accepto, ne amitterẽt occasionẽ, accurrerũt. Itaq; in hunc modũ oppido sunt potiti, atq; ex eisdem oppidanis disposito præsidio profecti sunt Complutum, vbi erat Archiepiscopus Toletanus, ibiq; per aliquot dies morati sunt. Per idẽ vero tẽpus Arundã ad Duriũ municipiũ pulcherrimũ, quod erat decretũ Ioannæ Reginæ sumptibus, pulsis, qui eiusdẽ Reginæ nomine res administrabãt, se quoq; principibus dediderũt. In eorũdem quoq; potestatẽ venit Agreda municipiũ itẽ celebre, quã Rex donauerat Ludouicũ Cincinnatum Comitẽ Methyneceli. At oppidani quanq; ex hoste detrimẽta multa pertulerant populatis agris & parte oppidi ambusta, nihilominus tñ se in libertatẽ vendicarũt. Per idẽ quoq; tẽpus castri Inui præses, q lõge lateq; p vias publicas, perq; agros, vicosq; grassabatur, præsidio occupauerat oppidũ Turdesellas ad Duriũ flumẽ. Id hac ratione venit in pricipũ ptãtem. Erat Alphõsus Quintanilla vnus ex familiaribus Elisabes principis,

vir ingeniosus & prudens, & cuius opera posteaquam principes rerum potiti sunt, fuit in rep. singularis. Is egit cum quibusdam oppidanis, vt deceptis vigilibus, & circuitoribus ostenderent aditus, per quos principum milites auxiliares in munitiones penetrarent. Re composita Princeps ipse cum Duce Albanorum intempesta nocte bipartito agmine oppidum adorti sunt, alteri a Durij fluminis parte secreto scaphis, cymbisque inuecti; alteri a parte fluminis aduersa, tandemque admissi oppido sunt potiti. Præses vero per tenebras fugiens in castrū inuise recepit. Hæc quatuor municipia venerunt in dicionem principum, anno a natali Christiano Millesimo Quadringētesimo septuagesimo secundo.

De morte Caroli Aquitaniæ ducis. Laborat quoque Enriquus, vt det filiæ sponsum Alphonsum Lusitanorum Regem, & deinde Enriquum Enriqui filium. Caput. V.

ANNO in sequenti Carolus Aquitaniæ Dux, cui auibus sinistris Ioannam filiam putatiuam, immo nec putatiuā quidem Enriquus Rex desponderat, veneno extinctus est, cum esset Geasone Vangionum Aquitaniæ municipio nobili. Fuerunt qui opinarentur a Ludouico fratre Gallorum Rege perpetratum id facinus, propterea quod sentiebat cum Ducibus Britannorum, Burgundiorumque accerrimis hostibus Regis alijsque quamplurimis, quin illius perniciem coniurauerant. Qui nuncius cum ad Enriquum Regem peruenisset, doluit plus quā pro materia, cum præsertim hominis ingenium esset, vt ille doleret nihil, quod soleat homini dolorem incutere. Itaque exclusus illa spe aliam viam aggressus est. Agit per nuncios cum Alphonso Lusitanorum Rege, vt conueniant ad pacem Augustam, quæ ciuitas est in collimitio vtriusque regni commentaturi, scilicet de rebus ad vtriusque regis vtilitatem spectantibus. Igitur constituto loco, & tempore conueniunt ad præscriptum. Qui collocuti inter se quædā communia: paucaque, ad rem pertinentia, cætera quę ad sponsalia conducebant, egerunt per amicos, & familiares. Petebat Lusitanorum Rex arraboni, siue pignori earum rerum, quæ spondebantur, certas quasdam vrbes, & municipia, & castella, arcesque in limitibus vtriusque regni: id quod Enriquus nullo pacto præstare poterat, propterea quod illius vires, & potentia erat iam per exigua, atque multo minor autoritas in alienandis maxime rebus, quæ ad regale patrimonium pertineret. Quare nihil est effectum ijs de rebus, propter quas eo conuenerant. Fuit suspicio Lusitanorum Regem declinasse coniugium illud propositis condicionibus, quas intelligebat adimpleri non posse, re autem vera alias fuisse causas, siue quod diffidebat iuri neptis ex sorore, eo quod iam erat diuulgatum Reginæ sororis adulterium, neque poterat salua conscientia huiusmodi vxorem ducere, cuius dos iniuria foret repetenda. Siue quod intelligebat dari sibi acerrimum competitorem Siciliæ Regem, qui præter suas vires, quæ erant alioqui satis validæ, haberet in regno, de quo certandum erat, complures ex primoribus sanguine, & affinitate propinquos, atque alios complures amicos ad hæc ipsius Regis Siciliæ propria. Quid quod iam præiudicata, atque adiurata erat regni successio Elisabe principi ab optimo quoque viro, atque vrbium, populorumque procuratoribus. Itaque ex superioribus causis colligebat, non tam dari sibi eo nomine vxorem regno dotatam, quam bellum quod in perniciem suam, suorumque complures annos videbatur duraturum, atque infecto negotio digressi sunt. Exclusus ea quoque spe Enriquus Rex, iniecit

animum alio. Erat Enriquus Ioannis Tarraconensium Regis ex Enriquo fratre nepos, quem posteaquam ex vulnere, quod Vlmetano prælio acceperat, diem suum obijt, perinde atq; filium ex se genitum educarat. Huic Enriquus Rex destinat despondere, quam volebat nuncupari filiam, vt inter patrueles de regno dotali disceptaretur, agitq; per Rodericum Pimentellum Beneuentanum Comitem, qui erat Enriquo propinquus arctissimo sanguinis vinculo, vt ascisceret illum ex Tarraconensi prouincia, exposita causa cur inde venturus esset. Factus igitur a Comite certior omnibus de rebus, non accepto, neque petito a patruo Rege commeatu, properat ad regni spem, tametsi sciebat, cum patruele sibi fore decertandum, cuius aduentus Enriquo Regi fuit iucundissimus.

Magister sancti Iacobi disturbat Ioannæ sponsalia cum Enriquo Enriqui filio. Obtinet Madriti arcem, Petitque Segouiensem.

Caput. VI.

INTER Spatharium Magistrum, & Comitem Beneuentanum illius generum erat non obscura simultas ex eo, quod cum esset Comes in ipso articulo magistratum illum assequendi, socer quibusdam cauillis anteuertit negotium, ac veluti ex generi manibus extorsit dignitatem, quæ post regiam in Hispania habetur omnium prima. Videns itaq; Magister Comitem fuisse autorem euocandi Enriquum alioqui propinquum suum, veritus ne si ad regni fastigium aliquando peruenisset, inde sibi labes aliqua suboriretur, contulit se ad artes consuetas, cœpitq; disturbare nuptias, cum præsertim sponsa foret in potestate sua. Cũq; Rex instaret perducere rem ad id, quod iam diu concupierat, Magister causabatur inimicicias cum genero, atq; proinde cum Principe futuro, petebatq; a Rege arcem Madriti, quo posset tuto in curia permanere, quandoquidem Rex municipium illud frequentare consueuerat. Arx illa tenebatur præsidio ab Andrea Caprario, quem Rex præfecerat domui suæ villicum, & cui ex amicis fidebat plurimum. Is semper fuerat autor reconciliandi Magistrum Regi, iam inde ab eo tempore quo desciuerat, sequebaturq; partes Alphonsi fratris, & Magister ipse fatebatur se eo nomine multum Villico debere, sed in hac re, quæ sibi esset tam conducibilis, & opportuna: non debere illum, dicebat, sibi obsistere, cum præsertim alijs in rebus, quæ ad illius vtilitatem, honoremq; pertinerent, posset illi gratificari. Quod si animus erat, qualẽ se esse profitebatur, ex lege quæ de amicicia est a philosophis constituta, negocium erat dimetiẽdum. Ea est, quod amicus debeat reddere amico, si ex ipsius paruo detrimento sequantur amico grandia commoda: & quæ poterant esse maiora quam sui capitis securitas? quæ proculdubio sponderi videbatur arce illa occupata militisq; sui præsidio munita. Sed nihil villici preces, nihil officiorum commemoratio, nihil querelæ, atq; parum grati animi incusationes valuerunt, quin Magister ex præcepto Regis arce potiretur. Qui factus voti compos nihilominus nuptias interturbabat causatus iterum pericula, quæ sibi inde tam a genero, quam a futuro Principe impendebant, neq; satis illi esse ad sui capitis incolumitatem tutandã Madriti arcem, nisi etiam Segouiensis adiungeretur, propterea quod illud quoq; oppidum, & maiori quidem anni parte Rex frequentaret, se autem non posse consistere, nisi vbi Rex senatusq; regius, & curia esset. Quod si impetraret, se daturum operam pollicebatur, quemadmodum ex Regis voto omnia conficerentur. Cæterum Rex intelligens se delusum Magistri dolis, & quod post traditam illi arcem Madriti, petebat rursus Segouiensem, quam si tra-

deret, suspicabatur pari ratione aliud quicquam petiturum, cœpit subindignari Magistro, neq; enim id palam facere audebat, veritus ne si beneficium beneficio non cumularet, omni sua spe fraudaretur, & amicum qualitercumq; fidum perderet, maxime cum in illius potestate filia esset, quam cupiebat Enriquo infanti quamprimum collocare.

In ea igitur perplexitate positus, dubiusq; quid faceret secutus est tandem aleatorum perditum illud consilium. Sic ne perdiderit non cessat perdere lusor. Imperat præsidi, vt tradat Magistro arcem. Is erat idem Andreas Caprarius, qui cœpit illudere Regis iussa, dicens nihilomagis magistrum effecturum, quæ pollicetur arce obtenta eo argumento, quod qui vna in re fidem fefellerit, credibile esset, & in altera simili paria facturum. Inde Magistri cum Regis villico inimiciciæ confirmatæ, neq; id iam occultis odijs, sed palam, donec ventum est ad arma, Magistro nitente oppugnare arcem, præside non modo propugnare, sed ipsum oppugnatorē vrbe, atq; suburbio pellere, id quod factum est, nec difficulter quidem. Nam & portæ vrbis, & templa, cetera q; munita loca tenebantur a præside, in quem oppidani erant propensiores, vti in bonum ciuem, potioremq; causam defendentem. Magister vrbe pulsus, se Madritum contulit. Per idem tempus Petrus Mendoza Episcopus Secontinus a Xysto Pontifice huius nominis quarto creatus est. S. R. E. Cardinalis sub titulo sanctæ crucis, vocatusq; est deinceps Cardinalis Hispanus. Isdem præterea diebus Michaelus cognomento Lucas, quem Rex comestabilem creauerat, per tumultum a Mentesena plebe armis obrutus est, in cuius locum sufficitur Petrus Verascus comes Pharius, idemque Regis cubicularius maximus.

De aduentu Vicecancellarij Cardinalis in Hispaniam, & quod Enriquus redit in gratiam cum sorore principe, & deinde frustratur.

Caput. VII.

ANNO insequenti, qui fuit quartus & septuagesimus supra millesimum quadringentesimum Rodericus. S. R. E. Cardinalis Vicecancellarius cum potestate legati de latere venit in Hispaniam.

Qui primo suo aduentu cœpit agere de concordia inter Enriquum Regem, & sororem, coniugemq; illius principes designatos, quibus imprimis curauit Magistrum reconciliādum, quod intelligebat illum esse inimiciciarum caput, atq; interpellatorem pacis. Cæterum Rex cum videret ex ea cum Magistro reconciliatione consilia sua impediri, & ipse per amicos egit, quemadmodum principes in gratiam secum redirent, qui cum eius accitu venissent Segouiam eos benigne excepit, atq; verbo, & opere illos honorifice tractauit. At principes ediuerso se posthac Regi obsecuturos, neq; ab illius voluntate deinceps vnguem transuersum declinaturos professi sunt simul etiam se illi ostensuros dicebant, quibus præstigijs a quibusdam hominibus eluderetur, qui non ipsius Regis decus, non reipub. vtilitatem sed sua propria commoda sequerentur. Hic reditus in gratiam, Magistro permolestus fuit, cœpitq; & ipse nouas aliūde amicicias quærere. Venit itaq; Collariū, quod municipium erat Ducis Alburquerqueri. Is erat qui putabatur a cunctis subditiuæ principis alterius pater. Agitq; cum illo de moliendis rebus nouis contra factionis aduersæ partes, sed imprimis contra Regis villicum, qui conatus suos in obtinenda Segouiensi arce impedierit. Interim homo callidus, & qui nihil vnquam intentatum

nihil inausum relinqueret, secreto Regem solicitat, si vellet omnia ex voto sibi succedere, filiamque sine controuersia cui destinarat, matrimonio tradere, atque proinde dum viueret nullo interpellante regno potiri, atque post obitum certam regni hæredem filiam relinquere, vno facto hæc omnia facillime posse confici, si principes simul & Archiepiscopus Toletanus cum Andrea Caprario in vincula coniicerentur. Ex altera quoque parte Comes beneuentanus, qui summopere cupiebat propinqui sui cum subditiua principe nuptias quamprimum confici, Regem ad properandum facinus extimulabat. Cæterum Rex homo natura quoquo versus impelli leuissimus, simuletiam maturandi filiæ matrimonij cupidus, neque minus Toletani præsulis puniēdi auidus, nō veritus fidei, atque violatæ amiciæ iura soluere, nō abnuit scelus oblatū. At quod peragendum constitutum est, vt milites clam intra vrbem certis in locis disponerentur, qui signo dato erumperent ex composito, remque conficerent. Non defuerunt, qui Regi dicerent tam pessimi exempli facinus non attentādum. Posse enim fieri, vt ciuitates, & populi indignitate rei permoti iudices, assertoresque accurrerent, ipsiusque regis capite lueretur, quicquid consiliarij pessimi delirarent. Certiores facti principes omnium, quæ aduersum se gererentur, Ferdinandus in castellum munitissimum Turocanum se recepit. Elisabe vero vxor, tametsi admonebatur a cunctis, vt & ipsa quoque ad tempus secederet, voluit potius fortunam suam, atque amicorum fidem experiri, magnoque animo, magnaque sui fiducia perstat in vrbe, curatque per Regis Villicum, cæterosque amicos fidos portas, & templa, & vrbis loca munitissima præsidio firmari, ne quid detrimenti ab aduersarijs capere posset. Rex cum videret se frustratum sua spe, cessit vrbem sorori, seque Madritum contulit, quem euestigio secutus est Magister, vt odij stimulos acriores admoueret in sororem, coniugemque ipsius, atque imprimis in Villicum Segouiensis arcis præsidem, tanquam in præcipuum excludendi ab vrbe Regis autorem.

De castri Iuliensis arce Magistro sancti Iacobi tradita, deque illius obitu & concertationibus inter competitores Magistratus.

Caput. VIII.

INTER vrbes & municipia, quibus Rex Magistrum donauerat, fuerant castra Iulia, quod oppidum vulgo dicunt Trogilium, & ingenio situs, & ciuium opulentia in Lusitania nobilissimum. Eius arcem sub fide publica tenebat præsidio Gracianus quidā cognomine Sessius, qui nolebat Magistro possessionem cedere, quamquam esset id sibi a Rege crebro imperatum: causatus nescio quos sumptus, quos in munitiores, & milites præsidiarios distribuisset. Qua de causa Rex eo profectus non potuit alia condicione Gratianum arcis præsidio extrudere, quam si hæreditario iure concederetur illi castellum sancti Fœlicis Callaicorum cognomento.

Quo die tradita est arx, cui Magister suo nomine tradi voluit, ipse ex abcessu quodā pernicioso in altera maxilla oborto diem suū obijt in vico sanctę Crucis, qui distat a castris Iulijs, austrum versus, duodecim millibus passuum. Cum animam singultaret moriens, quærebat identidem ab abstantibus, an Iuliensis arx præsidi suo iam esset tradita.

Pulchra in morte cogitatio, atque vitæ exactæ simillima. Sed pro Deus immortalis quā dissimilis hic Epaminūdę illius Thebani, qui cū apud Mātineā q̄ prelio Lacedęmonios supauit, p̄ patria pugnās vulnus illud lœtale accepisset, noluit ferrū ex vulnere tra-

here, quoad audiuit victoriam penes Thebanos esse, quærens quo in statu res Thebana foret. Hic vero quærit moriens, an arx iniuria, & contra remp. sibi donata præsidi suo per manus, vti aiunt, tradita sit. Sed neque qui precio arcem prodidit, superuixit diu, Si quidē a sancti Foelicis sui inquilinis, lapidibus per tumultū obrutus, pœnas suæ proditionis debitas exoluit. Ex obitu Magistri aliquot secutæ sunt simultates, atq; Spatiferorū ordinis dissidium inter duos acerrimos Magistratus competitores Rodericum Manricū Parietinum Comitem eiusdem miliciæ commendatarium a Secura, & Alphonsum Cardenięsem prouinciæ Legionensis cōmendatariū maximū. Cumq; illius ordinis duæ sint prouinciæ, Legionis altera, cuius conuentus est sub primore diui Marci, altera Castellæ, cuius conuentui præsidet Primor Vclensis, vterq; ex competitoribus curauit ab altero Primoribus fieri conuocationē tredecim cōmendatariorū, ad quos Magistri electionē ex ipsius ordinis cōsuetudine atq; decreto pertinebat. Parietinus namq; Comes conuocationem illam dicebat fieri debere ex antiquo ritu, a Primore Vclensi. Commendatarius maximus ediuerso, a Primore sancti Marci, cum præsertim in ipsius ordinis constitutionibus esset difinitum comitia debere fieri in illius prouinciæ conuentu, in qua Magister diem suum obiret, obijsse autē decessorem in agro Castroiuliensi, qui proculdubio ad legionis prouinciam pertinebat. In hac controuersia suffragatoribus ab vtroq; primore conuocatis, vterq; ex competitoribus eligitur, salutaturq; Magister, Comes parietinus Castellanæ prouinciæ commendatarius maximus Legionensis. At parte ex alia Iacobus Patiequus Ioannis Patiequi decessoris Magistri filius, idemq; Marchio Villenatium dicebat patrem cum adhuc viueret, abdicasse Magistratū in manus summi Pontificis, spectaretq; in dies Apostolicæ sedis confirmationē, habereque sui studiosos, fautoresq; non nullos ex tredecim viris, atq; imprimis Osornini Comitis Castellanæ prouinciæ, cōmendatarij maximi suffragationē nō contēnēdam.

De institutione primi ordinis miliciæ Sancti Iacobi, & quomodo deinde propagatus est.

Caput. IX.

SED quando in Spathiferorū ordinis, ipsiusq; Magistratus, quæ dignitas post regiam apud Hispanos habetur prima, mentionem incidimus, neq; satis constat inter autores, quo tempore, aut quibus initijs, & per quos fuerit tam insignis militia constituta, visum est hoc in loco quid hac de re pro cōperto habeamus exponere. Sunt qui dicāt hunc ordinē cœpisse sub Alphonso, cui foret cognomen casto, Christianę salutis Anno circiter Vigesimo supra Octingentesimum. Sed neq; produnt, quis fuerit ordinis instituendi autor, aut quis illi tanta vectigalia donauerit, vnde tam numerosus exercitus ali possit, aut quid tam longo temporis spacio per ensiferos equites sit gestum, cum nulla ipsorum in historiarum libris, quos ego legerim, mentio sit habita. Quantum vero ex priuilegijs huic ordini cōcessis colligere possumus, hæc militia videtur initium habuisse sub Alphonso Hispanorum Rege huius nominis nono. Extat in monumentis Alexandri tertij Pontificis maximi, anno Pontificatus sui septimo decimo, salutis vero Christianæ sexto & septuagesimo supra Millesimum Centesimum in fauore ordinis priuilegium concessum. In quo refertur fuisse in Hispania temporibus illis, viros quosdam nobiles ordinis equestris, qui se ipsos, omniaq; bona sua Christi militiæ

Alfonso .9.

deuouerunt, professi quoad viuerent, se gesturos bellum contrà nominis Christiani hostes Sarracenos, qui totam prope Bæticam magnamq; Tarraconensis prouinciæ partem occupauerant, tenuerantq; per annos circiter quadringentos. Fuerunt autem ea tempestate equitum illorum facultates per quam tenues, quippequi non multo plura quam viginti Castella, & ea quidem munitissima possiderent, quæ sub obscuris nominibus in ipso priuilegio numerantur. Per idem tempus Magister ipse, cui Petro Ferdinandi nomen erat, cum plærisq; sui ordinis equitibus Romam profectus, suo atq; suorum omnium fratrum nomine, rem omnem cum personis Apostolicæ sedi subiecit, supplicauitq;, vt ab eadē in proprios, ac peculiares filios admitterentur, traderetq; illis viuendi normam, id quod est a Pontifice factum. Nam & illos in filiorum suscepit locū, & bona omnia sub Apostolice sedis patrimonio reposuit, normāq; viuendi tradidit, quā deinceps in ordinē cum monitorio pœnali Magister Albertus, S. R. E. Cardinalis vir plane optimus, atq; eiusdem militiæ admodum studiosus, qua nostra quoq; ætate recensuit, confirmauitq; Iulius secundus Pontifex Maxi. Anno Christianæ salutis septimo supra Millesimum Quingentesimum. Ex paruo itaq; illo principio per quosdam incrementi gradus eo potentiæ hæc equestris ordo peruenit, vt nostro sæculo mille cataphractos equites bello armaræ possit, quas copias beneficio principū acquisiuit, ob insignes res gestas in bello, quod sine intermissione contra mauros Bæticæ in iustos possessores ad hæc tempora gessimus. Nam & pugna illa memorabili, qua Miramamolinum superauimus sub Petro Ario eiusdem ordinis Magistro singularem operam nauauit, quæ victoria parta est Anno salutis duodecimo supra Millesimum Ducentesimum Hispanorum Rege Alphonso nono. Atque deinceps Ferdinando Rege in oppugnatione Vbetæ, & Cordubæ per quā strenue hic ordo militauit, sed præcipue in obsidione Hispalensi, vbi Pelagius Corrigia cognomento, ensiferorum equitum Magister firmissimum tenuit præsidium. Fuere deinde huius ordinis Magistri viri splendidissimi, quorum insigni opera in bellis Reges vsi sunt, quæ contra nominis Christiani hostes Mahumetis cultores gesta sunt, vnde militia hæc diui Iacobi nomine instituta ex prçda hostium, Regumq; beneficia, & Pontificum benignitate opulentiam, ex crebris victorijs immortalem gloriam consecuta est. Sed de ordinis huius origine, atque regulæ primordijs fortasse plura hoc in loco, quā oportuerit dicta sunt, cum de magnis rebus satius fuerit omnino silere, quam pauca dicere.

De Marchione Villenate comprehenso, & absoluto. Et de obitu Enriqui Regis, eiusq; habitu & moribus.

Caput. X.

SED vt eo, vnde digressi sumus, aliquando reuertamur, dum Iacobus Patięquus Magistratus obtinendi causa suffragatores ambit, simulans innocentiæ suę fiduciam, sed re vera cupiditate quadam præcipiti Osornino Comiti, qui & ipse eo dignitatis aspirabat, se satis inconsiderate credidit, a quo ex insidijs, quas parauerat, comprehensus, & in arcem commendati sibi oppiduli Fontis dominæ cognominati, perductus custodię adseruandus traditur. Cuius rei nuncius cum ad Regem esset delatus, magis quam pro materia, & quam Regem decebat ægre tulit. Amabat namq; præ cæteris omnibus amicis Marchionem, atq; illa potissimum causa fuit Osornino comiti cum

comprehendendi, quod putabat illo pignore se habiturum magis propicium ipsum Regem ad magistratus consecutionem. Erat autem Rex licet natura & voluntate abstemius, lithanicus tamen & nephriticus & ileosus, quibus morbis eo tempore vehementius vrgebatur. Qui tametsi a medicis prohiberetur iter facere, intentantibus imminens periculum, quod inde sequebatur, nihilo tamen segnius iter arripuit. Quem assectati sunt Cardinalis Hispanus, Comestabilis, idemque Comes Pharius, Marchio sanctæ Iulianę, Comes Beneuentanus, Comes itē Cluniensis, aliique complures ordinis equestris primores. Conuenerunt præterea eodem, Archiepiscopus Toletanus, & Episcopus Burgensis. Qui omnes pro parte sua negocio insistentes, rem sic transegerunt, ut Marchio sub certis conditionibus tandem absolueretur. Cœptum est præterea ibidem agi, de cōcordia Regis cū principibus, sed dum altera pars Regē placat, exulcerat altera, nihil est confectum. Rex vero, cū in dies morbi conualesceret, nihil iam medicis promittētibus, Madritum rediit, vbi vita defunctus est, quinto decimo posteaquā eo concesserat die, qui fuit tertius ante idus Decembris, Anno a natali Christi Quartus & Septuagesimus supra Millesimum Quadringentesimum. Regnauitque annos viginti, Menses quatuor, Dies duos & viginti, Vixit annos quinquaginta. Depositū est corpus in cœnobio diui Hieronymi iuxta Madritū, deinde non multos post dies, translatū est in monasteriū Guadalupi, vbi cū moreretur se humandū preceperat. Inferias duxit, curauitque funus, & cum deponeretur cadauer, & cum transferretur, Cardinalis Hipanus, qui Mausolæum quoque illi, vt benefactori suo simulachrumque faciendum locauit. Instituit præterea duorum sacerdotū collegium, qui bis illi cotidie parentarent. Testamentum quod cum solēnitate, quemadmodū dicitur, fecerit repertū est nullum, nisi quatenus cum moreretur dictauit pauca voluntatis suæ verba, quę notis excepit Ioannes Ouetanus, cui ex omnibus secretariis maiorem habebat fidē. In quibus continebatur tantum dare se conficiendi testamenti facultatē, atque voluntatis exequendę Cardinali Hispano & Marchioni Villenati. De principe vero, quæ diceretur ipsius filia putatiua fieret, quod ab eisdem testamētariis & insuper a Marchione sanctę Iulianę & Areuacorū Duce & Comite Beneuētano faciendū decerneretur. Fuit statura aliquāto procerior, corpore bene compacto, facie laciuscula, nasoque cōplanato, citra deformitatē tamen. Delectabatur plurimum in venationibus, propter quas frequēter petebat solitudines, & loca deserta. Insumebat multū tēporis in musica, tum audiēs cantores, fidicinesque, tum ipse per se fidibus accinens, & quidē cum vocis quadā suauitate. Erat mirum in modū ędificandi cupidus, vnde & arces complures muniuit, ædesque sacras a fundamentis excitauit, monasteriaque construxit: locupletauitque vectigalibus, & donariis. Fuit natura clemētior, quā regnorum gubernatores decet, profusior in largitionibus, quā regum magnificētia postulat, sed præcipue in excipiendis exterarum gentium legationibus. Vtebatur vestibus, neque ex preciosa materia, neque figura exquisitiori, sed qualibus mediocris conditionis ciues honeste vti possent. Exercitū pergrandē alebat, tū prętorianarū cohortiū, quę semp exuberarēt in armis, tū etiā euocatorū, qbus vtrisque summa fide stipēdia, statutis tēporibus reddi curabat, & hęc oīa vsque ad regni sui annū decimū, ī dies cōualuerūt, vnde nō subditis modo, verū etiā finitimis Regib⁹ erat verēdus, cū subito paulatim oīa defluere atque deinde in pceps ire cœperūt, alteroque decimo tantarū gloria rerū intercidit, vt ne vestigiū qdē illius vllū relinqretur. Nā & amicorū suasu, quę prima labes mali fuit illi, prętorianas cohortes emisit, qbus exarmatus cū voluptatibus suis indulget, primū ab iis qbus fidebat, deinde ab alieniorib⁹ contēptui simul & ludibrio haberi cœpt⁹ est, atque eo tandē calamitatis de

uenit, vt ex publicis vectigalibus nihil aliud reciperet, quã quod per regni primores, gubernatoresq; ciuitatum licebat. Quæ omnia fortissime patiebatur, non tam ex insensibilitate, cum alioqui natura esset ingeniosissimus, quam ex quadã sibi innata animi ęquitate. Iocabaturq; sæpe in fortunam suam, nam fuit & in hoc emunctæ naris, ac perquã facetus. Cum aliquando insimularetur quibusdã de rebus, quarum non erat sibi conscius, miror, inquit, cur me non insimulant quoq; quod monetam ferio, quod de falsarijs dici consueuit. Cumq; illius iussis non obtemperaret quispiam, non abibit mihi impune dicebat, nemo enim me vnquam læsit, qui non e uestigio debitas mihi penas exolucrit. Sed de vita & moribus plura, si contigerit nobis aliquando illus historiam latiori stylo prosequi.

PRIMÆ DECADIS LIBER TERTIVS, ELISABE CVM FERDINANDO

coniuge Rex & Regina declarantur, & ex primoribus, qui obsequium exhibuerunt, qui restitere contumaces.

Caput Primum.

VO tempore Enriquus Rex vita defunctus est: Elisabe princeps agebat Segouiæ. Quæ cum primum facta est de obitu fratris certior, inferias illi, iustaq; magnificentissime persoluit, seq; Reginam declarari, salutariq; ab omnibus curauit. Nam coniux ea tempestate aberat ex bello Ruscinonensi, multis negocijs in Tarraconensi prouincia implicitus. Paucis enim mensibus ante Ioannes pater Perpiniana obsidione a Gallis oppressus, suppetias a filio implorauerat, qui comparato quam maximum potuit exercitum ex Hispanis Tarraconensibusq; tum grauis, tum leuis armaturæ militibus, patrem de facienda sub iniquis conditionibus deditione cogitantem repentino suo aduentu obsidione liberauit. Segouienses ciues editissimo suggestu facto, quo omniũ ordinum viri conuenerant, signa vexillaq; regia sustulerunt, inclamantes identidem Ferdinandum Regem, Reginamque Elisaben iustos, legitimos, & indubitatos hæredes ac dominos Hispaniarum naturales. Ipsi deinde Reginæ in subiectionis argumentum ex patria consuetudine manus exosculati, sub fide publica iurarunt, se futuros illi, atque suo coniugi subditos fideles, obnoxios, atque iussorum omnium obtemperantes. Comes deinceps Beneuentanus, Marchio sanctæ Iulianæ, Dux Albanus, Comestabilis, idemque Comes Pharius, Beltranus Dux Alburquerquerus, Comes Triuinius, Architalassus quoque Alphonsus Enriqui ipsius Ferdinandi Regis auunculus, alijque complures regni proceres, optimatesque ciuitatum. Ac præterea ex Antistitum numero imprimis Cardinalis Hispanus, idemq; Archiepiscopus Toletanus, alijque Præsules eodem conuenerunt, qui Reginæ fidem quoque suam, iure iurando simili obstrinxerunt. Quibus aliqua ex causa facultas veniendi non fuit, misere procuratores, qui suo nomine, idem munus exequerentur. Qui omnes postea eandem fidelitatem se præstaturos Ferdinando Regi, per sancte polliciti sunt. Is namq; accepto nuncio, rerum omnium, quæ gerebantur, ad Reginam

vxorem magnis itineribus contendit. Atqui alia ex parte Areuacorum Dux, Villenas Marchio, in cuius potestate adseruabatur Ioanna, quæ falso dictabatur princeps. Magister a Calatraua, Vrenas Comes, Marchionis vterq; patruelis, neq; eodem venerunt, neq; suos misere procuratores, qui obsequiū debitum Regibusq; nuper creatis exhiberi solitum deferrent. Areuacorum namq; Dux petebat Areuaci titulum, atq; Ioanni filio Magistratum a Traiani ponte cōfirmari. Marchio petebat Marchionatum, quo Ioannes Tarraconensium Rex fuerat superiori bello ciuili spoliatus, verebaturq; a Rege filio repetendum. Insuper & vrbes, municipia, castella, vectigalia, quę pater suus Ioannes Patiequus ex patrimonio regali fuerat depeculatus. His adiungebat Magistratum diui Iacobi, quo pater fuerat perfunctus, debere sibi reddi, cū reliquis omnibus, quę sibi hæreditario iure obuenerant. Neq; tantū ea efflagitabat, quæ ad se pertinere diceret, sed quæ ad fratres, ad propinquos, ad clientes, ad amicos, quæ omnia, si principes illis indulsissent, magnum regale patrimoniū, atq; proinde resp. Hispana detrimentū pateretur. At Principes interim tempori cedere, responsa in longum protrahere, dubios præmijs pollicitacionibusq; allicere, amicos honorifice alloquendo, comiterq; tratando in fide retinere. In perduelles nihil noui decretum. Creati sunt Quæstores maximi Gutterius Cardenius, quē superiori parte diximus fuisse matrimonij conciliandi autorē præcipuum. Gondisaluus Caconius, & ipse quoq; Reginæ antiquus familiaris. Adiectus & tertius Rodericus Vlloa, qui & ipse Enriquo Regi fuerat quæstor quoq; maximus.

Legati ad Regem Gallorum mittuntur, qui de fœdere confirmando, & de Ruscinone cum illo agant, interq; Regem & Reginam disceptatio.
Caput. II.

ATQVI Rex & Regina, vt aliquod specimen futuræ gubernationis ostenderent, sæuire iusserunt iusticiæ administros ingrassatores, latrones, homicidas, depeculatores, reliquosque id genus facinorosos homines. Quæ res quemadmodum optimum quemque ad bene de republica sperandum erexit, ita criminosos alienauit, cöegitq; scelerum suorum impunitatem quærentes se perduellibus adiungere. Horum cum esset magna copia, ex qua partes aduersæ videbantur inualescere, temperari iussum est ab hac iuris animaduersione, data maleficiorum impunitate ab ea die, in qua regni gubernacula inierunt. Ex antiqua præterea consuetudine obseruata inter Hispanorum & Gallorum Reges, vt cum eorum quispiam descederet, alter de illius obitu fieret certior, missi oratores, qui Ludouico Galliarum Regi nunciarent Enriquum vita functum, fœdusque & antiquam societatem renouarent, simul etiam Regem admonerent, vt si amici, si boni, si iusti principis munere fungi vellet, restitueret Ioanni Tarraconensium Regi comitatum Ruscinonis, quem illi Gothalamico bello sub certis conditionibus oppignerauerat, quibus non obseruatis ad pristinum dominum debere reuerti. At Gallus accepto nuncio de Enriqui obitu aliquot sui doloris argumenta monstrauit, atque ediuerso de noua Regis & Reginæ successione oratoribus est gratulatus, velleque se libentissime antiqua fœdera instaurare respondit.

Quod vero ad Ruscinonis comitatum attinebat, dixit se nihil ex conditionibus oppignerationis immutasse, quin potius deberi sibi summam illam aureorum stipendij nomine, quod bello Barcinonensi suus exercitus meruerat, velleque se mittere iurisconsultum, qui suam causam tueretur, doceretque penes se debere pignus retineri,

quoad stipendium sibi redderetur. Venit itaq; consultus, cum principes essent Valladoliti, disputataque est causa in senatu regio, cumq; nihil inter partes ea de re conueniret decretum, vt tam ad iuris disquisitionem, quam ad fœdera renouanda mitterentur vtrinque oratores ad vtriusque regni collimitium, qui procuratorio nomine rem omnem transigerent. Per idem vero tempus, cum Rex & regina Segouiæ agerent, cœptum est inter virum & vxorem de iure successionis, gubernationisque disceptari, non tam æmulationis dissidijque causa, cum alioqui omnibus in rebus esset inter illos tanta concordia, quanta nunquam inter alios binos coniuges fuerit: sed quod ea iuris disceptatione prospiceretur in futurum, ne regni administratio in alienam familiam transmutaretur, si filia superstite eademque hærede succederet ex propinquis is, qui esset ex consanguinitate proximus, id quod in Gallia alijsque in nationibus obseruatur. Ex primoribus Hispaniæ, qui erant Regi sanguine propinqui asseuerabant, quandoquidem Enriquus sine prole decesserat, successionem ad Ioannem Tarraconensium Regem esse deuolutam, quippe qui esset Ferdinandi Tarraconensis Regis filius, atque Ioannis primi Hispanorum Regis nepos, eodemque iure ad Ferdinandum huius Reginæ coniugem pertinere successionem, regnique administrationem non quasi dotalis, sed quasi hæreditarij. Ediuerso, pro parte Reginæ obijcitur ex legibus, atque Hispanorum consuetudine Castellanorum præsertim, virili sexu ex stirpe regia deficiente, fœminas esse legitimas heredes, regnique idoneas moderatrices, afferebanturque exempla iam inde ab infante Pelagio repetita, cuius filia Ormisinda cum virilis ille sexus liberos non haberet, in Legionensis regni hæreditatem successit, nupsitque Alphonso, qui Catholicus est cognominatus.

Odisinda quoque Froila fratre defuncto sine liberis in eodem regno successit, nupsitque Siloni. Eodem præterea iure Xanthia Ferdinandi cognomento Magni vxor ad eiusdem regni successionem peruenit, Veremundo fratre sine liberis extincto. Eregione etiam Castellæ afferebantur exempla, quod Eluira ex Vasconum Regina hæreditario iure obtinuit Castellæ Comitatum, cuius filius Ferdinandus primus Castellanorum Rex fuit. Vrraca etiam, quæ Raimundo Tolosatum Comiti primum, & deinde Alphonso Tarraconensium Regi nupsit, Castellani atque Legionensis regni hæres fuit. Berenguela quoque Enriquo fratre immatura morte Pallantiæ intercepto, regni hæreditatem adijt. Catharina præterea Britanni Ducis filia cum Enriquo primi Ioannis filio omnium ordinum consensu adiurata est Hispaniarum Princeps. Iidem econtrario asseuerabant, ex historijs nusquam exemplum reperiri in Hispania, quod relicta hærede fœmina ex laterali serie quisquam in regni gubernationem adsciscerctur quo Iure Ioannes Tarraconensium Rex omnino excludebatur. Quod vero ad regni administrationem attinebat, pro parte ipsius Reginæ obiectum est ad eandem pertinere, ad quam & regni dominium pertinebat.

Quod si quemadmodum legibus definitum est, regnum dotis nomine marito non potest tradi, neque gubernatio quoque. Nam quo iure, qui rei dominus non est, aut regale patrimonium administrare, aut in bene merentes ex regio censu collocare beneficia, aut arcium præsidia sub publica fide alicui potest credere? Hæc partium concertatio, tandem hunc in modum composita est, Regni hæreditatem successionemque ad ipsam Reginam pertinere tametsi fœminam, propterea quod esset vnica Ioannis Regis filia superstes a Regibus Castellæ & Legionis recto stemmate descendens, neque posse ad alium quemquam pertinere hæredem, qui per lineam late-

ralem ab eiſdem Regibus deſcenderet. Definitum præterea ad eandem pertinere regni adminiſtrationem in tribus preſertim illis, quæ in parte ſuperiori memorata ſunt. Hunc itaque in modum rebus compoſitis, Regina his verbis Regem allocuta eſt.

Poſt diſceptationis definitionem Oratio Reginę ad Regem.

Caput. III.

IL opus fuerat o iucundiſſime Coniux altercatione tam longa, vbi tanta eſt animorum coniunctio. Nam ſi, quemadmodum audiui ex quodam antiquitatum peritiſſimo, in ſponſalibus hæc fuiſſe verba ſponſæ ad ſponſum, vbi tu Caius ibi ego Caia, hoc eſt, vbi tu dominus, ibi ego domina, Cur mihi non liceat inde mutuari, vbi ego Regina, ibi & tu quoq; rex? qui cum ſis mihi Coniux dulciſſimus, idemque dominus, non modo meus, ſed rerum omnium mearum, quidquid ab his legum conſultis decretum ſit, nihilominus tu Hiſpaniarum Rex es, quam ego Regina, mihique hoc animo ſedet, æternumque ſedebit, me atque omnia mea tuo arbitrio adminiſtranda permittere, cum præſertim futuri ſint nobis omnium rerum noſtrarum communes hæredes. Sed quando ita viſum eſt regni primoribus, qui hoc negocium in controuerſiam deduxerunt, non ab re fuerit hanc iuris ambiguitatem, quæ aliquando in dubium venire poſſit, ex legibus & conſuetudine Hiſpanorum decidiſſe. Vides optime Coniux vnicam eſſe nobis filiam Eliſaben, ad quam, niſi quicquam Deus interim proſpexerit, regni ſucceſſio ex Hiſpanorum legibus pertinebit.

Quod ſi quiſpiam ex regia ſtirpe ſtemmate recto non deſcendens aſſeret rem Hiſpanam ad ſe pertinere, quia vir, non ad communem filiam, quia fœmina: labefactaret profecto, aut, quod Deus auertat, forſan poſteritatis noſtræ ſeriem conuelleret. Quæ res, quam ſit indigna, vel miſeranda potius, nemo eſt, qui non intelligat. Sed eſto, ſine vlla controuerſia rerum, potiatur ex nobis genita, nubatque cuipiam externo principi: num minus periculum inde ſequetur, ſi regnorum gubernatio in illum transferatur? Fieri namque poteſt, vt ille quiſquis eſt nobis futurus gener, arcium præſidia, publicorum vectigalium queſturas, dignitates eccleſiaſticas, atque publicos magiſtratus ad eos ſit delaturus, non qui ſint Hiſpaniarum indigenę, ſed qui exteri ac peregrini. Quare illa iuris deciſio, quod ad nos attinet, nihil profuerit, nihil nocuerit, ſed fuerint quaſi quoddam præiudicium ad ea, quæ poſſunt aliquando contingere. Atqui Rex intelligens, quæ ſunt ab vxore perorata non ſolum veritati conſentanea, ſed eſſe quoque iuſta & æqua, imperatũ eſt ab vtroque, vt hac de re imposterum non diſceptaretur. Conſtitutumque inter eos, vt diplomata, & dicta, literæque publicæ ſub vtriuſque nomine ederentur, quodque ſigilli characteres ſub Hiſpani, Tarraconenſiſque regni inſignibus fierent. In moneta quoq; percutienda vtriuſq; imago cum nominibus in typis excuderetur.

Villenatium Marchio & Archiepiſcopus Toletanus prætendunt cauſas a Regis & Reginæ obſequio diſcedendi.

Caput. IIII.

VM hæc Segouiæ geruntur, Marchio Villenatium literas cum mandatis ad Regem Reginamq; mittit, quibus postulabat Magistratum sancti Iacobi sibi debere decerni, quo dicebat patrem suum Ioannem Patiequum adhuc viuentem se abdicasse, ea conditione, vt sibi traderetur, quodq; subditiua illa princeps, quæ suæ fidei credita erat, locaretur viro decenti pro personarum dignitate constituta dote. Quorum vtrumque si denegaretur sibi, se habiturum causam iustissimam, vt aliunde sibi rebusque suis prospiceret, quasi vellet interminari se facturum dissidium cum reliquis primoribus earumdem partium studiosis. Ad hanc Marchionis postulationem, responsum est, tametsi Ioanna, quæ falso diceretur esse princeps, non erat ijs natalibus procreata, cum qua homines rerum nouarum cupidi possent in Hispania dissidium facere, cum satis constaret non esse neque vnquam fuisse habitam Enriqui Regis filiam, quodque Magistratus iam esset partim in potestate Comitis Parietini, partim Commendatarij maximi Legionensis prouinciæ, quorum vterque fuerat de republica Hispana pulcherrime meritus, vt tamen res ad concordiam, regnique tranquillitatem perduceretur, sibi placere Ioannam decenti marito collocare, libellosque supplices ad Pontificem maximum mittere, quibus peterent Magistratum eidem Marchioni a Sanctitate sua decerni, sed interim Ioannam sequestro deponendam, ne ante aut post illius nuptias quicquam emergeret, vnde Hispana respublica aliquid detrimenti pateretur. Ad hæc Marchio respondit se non traditurum mulierem fidei suæ creditam mortalium cuiquam nisi cui fidem ipse haberet, cumque de sequestre non conueniret, cœpit res in dissidium tendere. Marchioni accedebant omnes, qui scelerum suorum pœnas extimescebant, quiq; erant rerum nouarum studiosi, sed imprimis eiusdem Marchionis fratres patrueles, omnesq; illorum clientelæ, quæ per Hispanias longe, lateq; patebant. At Marchio interim perfidos inter nuncios clanculum agebat cum Alphonso Lusitanorum Rege, eodemq; Ioannæ auunculo, vt neptem ex sorore vxorem duceret, seq; habere dicebat eiusdē consilij socios ex primoribus Hispaniæ tantam multitudinem, quæ sufficeret rem incœptā conficere. Archiepiscopus Toletanus, qui vsq; ad id temporis fuerat anceps vtras partes sequeretur, audita Marchionis rebellione, cœpit prętendere causas, quibus honeste posset a Regibus ad perduellium partes desciscere. Poscit ab illis munera, quæ diceret sibi promissa iam inde ab eo tempore, quo fuerant adiurati principes, & quæ fuerant iam in benemerentes collocata, petit & alia complura, qualia solent ab ijs, qui occasionē quærunt ab amicicia discedendi.

Atqui Rex memor obsequiorum, atque hospitalitatis, qua fuerat aliquando vsus apud illum, cœpit hominē placare, tum datis præsentibus, tum futurorum pollicitationibus, tum honorifice compellando, tum communes mittendo amicos, qui illum in fide retinerent, obtestarenturque ne vellet ab officio desistere. Ipse præterea Rex per seipsum eadem omnia exequebatur etiam diuersorium adeundo, quem honorem ad ea tempora alteri præstiterat nemini. At ille nihilomagis flecti, aut sententia sua pelli potuit, quin immo quo magis rogabatur, eo obstinatius incœptis persistebat.

Neque fuit, qui dubitaret, pertinaciæ suæ causam extitisse æmulationem, quam non dissimulanter gerebat cum Petro Mendoza. S. R. E. Cardinale Hispano, cui ex omnibus Rex & Regina plurimū indulgebant, cum esset Archiepiscopus alioqui natura factiosus & qui plurimū delectaretur armorū strepitu, familiaq; nobilissimorum hominum ampliori. Atque ita cum neq; blandicijs, neq; precibus, neq; pollicitationibus

principum vllum reliquisset locum, frendens, fremensq;, & minabundus ex curia discessit, stimulosq; perduellibus, facesque ad bellum ciuile concitandum admouit. Non multos post dies Rex, & Regina Segouia profecti Methymnã campestrem venere, petieruntque a Duce Albano eiusdem municipij arcem, quæ ipsius præsidio tenebatur, id quod ille, haud grauate fecit, nam continuo arcem tradidit, cui principes tradi iusserunt.

Deinde Valladolitum iter facientes, ab oppidanis magnificentissime excepti sunt, vbi per aliquot dies omnigenis ludis, atque celebritatibus operam dedere. Veniebant præterea eodem ciuitatum, populorumq; procuratores, qui antea non venerant obsequium debitum sub fide publica oblaturi, inualescebantq; in horas causæ iustioris auxilia.

Marchio per literas Lusitanorum Regem ad bellum capessendum hortatur, Regisque ad Marchionem responsum.

Caput. V.

NTEREA Marchio non cessat solicitare, quos secum ad studia Ioannæ principis trahat, simulq; mittit ad Lusitanorum Regem literas cum mandatis in hanc sententiam. Iam sibi exploratum esse, quemadmodum ex obitu Enriqui Regis hereditas cum admistratione deuoluta erat ad Ioannam filiam, quam omnes primores bis iam iure iurando declarauerant principem, regnique paterni hæredem vnicam. Quodque Rex Siciliæ, atque Elisabe coniux, humano, atq; diuino iure contempto rem Hispanam nihil omnino ad se pertinentem arripuerint. Ioannam ex sorore sua neptem, paterno, atq; auito imperio spoliatam, non habere alium quemquam, ad quem confugeret, quam ad ipsum, quippe qui esset sibi auunculus, & quidẽ potentissimus, & qui posset illã solus ab iniuria vindicare. Obtestabaturq;, vt puellam omni præsidio destitutam, aut cum regno dotali vxorem acciperet, aut propinquitatis iure, vt legitimus tutor non pateretur ab iniustis possessoribus bona illius occupari, idque fore factu facillimum, si comparentur vtrarumque partium vires. Habiturum se illum ex primoribus Hispaniæ belli firmissima robora, atque imprimis se, fratresq; suos patrueles Magistrum a Calatraua, atq; Comitem Vrenatem, nec non sororum suarũ maritos, Gaditanum Marchionem, Alphonsum Aquilarium, Comitem Beneuentanum, Archiepiscopum præterea Toletanum, Ducesq; Areuaci atq; Alburquerqueri cum suis appendicibus, & clientelis, atq; hi omnes hostes ex professo infestissimi. Quattuordecim quoq; vrbes, quæ nihil aliud expectant, nisi ducem, quem in bello sequantur. Quod si semel Hispanorum Regis sibi nomen assumpserit, atq; in ipsum regnum potenter penetrauerit, complures alios ex Hispaniæ principibus futuros, qui declarent odia sua in aduersarios, quæ nunc futuræ dominationis timore occultant. Adiungebat superioribus omnia Hispaniæ oppida in duas factiones esse diuisa, quarum alteræ necesse erat, vt Lusitanorum partes sequerentur. Iam vero quod ad ipsos belli gerendi Imperatores attinet, Regis Siciliæ vires esse perquam exiguas, quippe qui esset in summa rerum omnium egestate, & in maximo ære alieno, & qui non modo non haberet, vnde posset stipendia militibus soluere, sed neque ad sumptus cotidianos pecunias, nisi emendicatas, aut violenter extortas. Ediuerso Lusitanorum Regem habere exercitum robore, ac numero firmissimum. Habere pecuniarum tantam vim, quæ sufficiat ad alendum milites, quo ad res conficiatur. Habere commeatus, cæteraque alia belli adiumenta.

Cumq; semel per Hispanorum agros, vel vnam excursionem populabundus fecerit, fore vt ciues, oppidani, agricolæ, mercatoresque illum sequantur, seque eius arbitrio, ac fidei continuo tradant. Ad hęc Lusitanus, tametsi animo secum versabat, quantum facinus aggrederetur, quamque foret arduū cum possessore in ipsis regni penetralibus decertare, rescribit tamen velle se oblatam belli condicionem accipere, neque tantum ex sorore sua nepti regnum asserere, sed & illam cupere matrimonio sibi cōplecti. Seq; ad breue tempus cum exercitu, quam maximo posset: intraturum per mediam Hispaniam, qua sibi via commodior videretur. Hortabatur præterea Marchionem ipsum, vt cœptis insisteret, & quod maximo animo inchoauerat, multo maiori exequeretur.

Simul etiam scribit ad regni primores, ciuitatumque optimates, tam suarum partium, quam alienarum: ad illos, vt in fide retineret: ad hos, vt præmijs, pollicitationibusque ad studia sua pelliceret. Stimulabat eius animum repulsa, quam fuerat passus ex eo tempore quo Elisaben principem coniugio petierat. Regnandi præterea immoderata cupiditas, imperijque terminos pulchritudo prorogandi. Obseruabatur illius animo, regni quod appetebat amplitudo, simul & opulentia, tantarumq; gloria rerum.

Sed anteaquam rem ipsam adoriretur, placuit experiri sui regni proceres, & quali animo erga se forent explorare. Consilio itaq; ex omnium ordinum viris habito, suam illis mentem aperit. Qui omnes vno prope consensu pedibus, manibusq; in Regis sententiam iere, siue quod intelligebant, id sibi animo sedere, neq; posse iam a proposito dimoueri, siue quod illorū quisq; sperabat, aut ex bello prædam ingentē, aut ex victoria dignitates amplissimas, aut ex rerum nouitate fortunarū suarum accessiones, quorū omnium esset in Hispania per magna facultas. Dicebant præterea non esse amplius hac de re consultandum, sed cum primum fieri posset, rem exequendam, antea quam hostium vires magis magisque inualescerent.

Lusitani Regis per legatos obtestatio, vt Rex & Regina iuri suo cedant, cui respondent.

Caput. VI.

ERTVS propositi sui Lusitanus, compositis belli gerendi condicionibus cum Marchione Villenate, cum Areuacorum Duce, cū Archiepiscopo Toletano, cum reliquis omnibus earumdem partium studiosis, mittit ordinis equestris virū quendam nobilē, qui procuratorio nomine desponderet sibi Ioannam ex sorore sua neptem, cuius rei facit per literas certiores ciuitatum optimates, orbisque Hispani proceres atque primores. Mittit præterea oratorem Rodericum Sosium equitem auratum, qui diceret Regi & Reginæ, eo ipso tempore Valladoliti commorantibus, iam debere illis esse compertum Ioannam ex Ioanna sorore sua neptem fuisse filiam Enriqui Regis legitimam, bisque iuratam principem, regnique hæredem, successtricemq; bis declaratam, eoq; iure post obitum patris regni gubernationem ad eandem pertinere.

Se autem constituisse illam sibi coniugio copulare. Rogareq; illos, obtestarique: vt sibi regni possessione cedant, & ne se inuito rem ad illos non pertinentem attrectare vellent. Et quamquam suo iure, atque futuræ coniugis nomine posset autoritate propria, hæreditaria bona inuadere, se tamen velle tantisper a violentia temperare, quoad iure decerneretur, vtri debeat regni possessio cedere. Itaque debere illos

quocꝫ interim se regni administratione abdicare, & veluti sequestro deponendam, donec composita lite, ex iure daretur bonorū possessio, cui dandam esse leges, iuraque decreuerint. Quod si nihilominus perstare obstinate vellent, neque ab incœpto desistere, se ius suum armis vindicaturum, obtestabaturque Deum immortalem, vt omnia mala in illius caput conuerteret cuius fuerit culpa perpetrata. Ad hanc Lusitani principis legationem, Rex & Regina ex consultatione procerum, qui eo tempore in curia manebant, responsum est se mirari, velle eum causam tam iniquam suscipere, atque exulcerare, vulnus antiquum, & quod iam cicatricem obduxerat, cum præsertim sororis adulterium esset illi compertissimum, neptisꝗ spurcos natales, vel ipso teste per omne Christiani nominis imperium diuulgatos. Neque tantopere mirarentur, si is qui huiusmodi causam defenderet, esset temerarius quispiam, & nullius consilij particeps. Rogabant etiam obtestabanturque ne violaret affinitatis, propinquitatisque tot pignora, ac præterea inter Hispanorum Lusitanorumque Reges amiciciam, multis & illustribus officijs confirmatam. Neque auscultaret hominibus perditis, qui non æquitatis amore, sed propriæ vtilitatis cupidine ducti, aut suorum scelerum impunitatem quęrentes, non illi obsequium, sed negotium potius essent exhibituri. Meminisset etiam illos eosdem fuisse, qui per omnes Hispanias perque exteras nationes diuulgarint hanc Ioannam non modo non fuisse, sed neque esse potuisse Regis Enriqui filiam: ob eamꝗ causam desciuisse a suo Rege, comparatoque exercitu collatis signis contra illum depugnasse. Homines perfidos, qui quod nunc tuentur, antea impugnarunt, quod nunc abiurant, antea iure iurando sanxerunt. Recordaretur quoque illius temporis, quo Enriquus Rex offerebat illi coniugio hanc eandem Ioannam cum successione dotali, seꝗ noluisse condicionem accipere, non ob aliam causam, nisi quod de regni hæreditate sibi non satis ex iure cōstaret. Quę omnia si animo defœcato, omnibusꝗ mentis perturbationibus libero perspiceret, non aggrederetur negotium, quod esset cum vtriusque populi cędibus tot incommoda illaturum. Quod persistere vellet, neque ab incepto desistere, id potius iure ageret, quam iniuria, se paratos esse ius suum bonorum, atque proinde sapientissimorum virorum iudicio submittere. Nam quod ille de possessionis cessione dicebat tamtisper, dum de iure disceptaretur, neque iustum, neꝗ honestum petere. Sin vero potius ferro, quā iure velit decernere, se curaturos, vt regnum quod Dei benignitate possident: viribus, & armis tueantur, imprimis Deum immortalem obtestantes, vt omnia mala quę inde secutura sunt, in illorum autorem, incentiuumꝗ retorqueat. In hoc responsum Lusitanus orator dimissus est.

Rex & Regina Marchionem, atꝗ Archiepiscopum frustra tentant in officio retinere, atꝗ vtraꝗ pars se bello parat.

Caput. VII.

EX vero & Regina ex postulatione Lusitani, responsoque illius oratori dato perspicientes omnia iam esse hostilia, & ad arma spectare, ne quid tamen intentatum relinquerent, decreuerunt admonere perduelles, obtestarique ne vellent mala, malis accumulare: atꝗ igni fomitem, oleumque addere camino, non quo timide, aut summisse agerent, sed vt ostenderent cunctis, sibi non placere bella ciuilia, neque suorum ciuium sanguinis effusionem. Mittunt itaque bonos, atꝗ prudentes viros imprimisꝗ ad Marchionem, qui suaderent illi, vt aliquando in saniorem mentem rediret, reduce-

rentq; in memoriam fuiſſe patrem eius, qui fuerit primus autor deſciſcendi ab Enriquo Rege ad Alphonſum fratrem. Vnde quot Hiſpanæ reip. detrimenta ſint ſecuta, nemi nem eſſe, qui ignoraret. Nunc vero filium patris veſtigia inſiſtendo, quid aliud eſſet, quam Patiequorum familiam ad Hiſpanorum perniciem principem lege quadam fatali fuiſſe ortam. Videret ne maiorum ſuorum ſcelera ipſe cum poſteritate ſua lueret. Recordereturq; originis familiæ ſuæ, quæ pari ex cauſa Luſitaniam amiſit. Quis enim ignoraret Patiequos fuiſſe Luſitanorum exules? Quod ſi res ſuę in eo ſtatu fo rent, vt reparari nullo modo poſſent, neminem mirari, ſi in occaſu proprio decerneret omnia ſecum inuoluere. Nunc autē ſi velit poſſe illum rupta, conuulſa reſarcire. Velle namq; ipſos puplicæ vtilitatis cauſa omnia errata illi condonare, atq; obliuione ſempiterna delere. Qui ad Archiepiſcopum miſſi ſunt oratores, nihil benignius rettulerunt.

Reſpondiſſe namq; perquam ſuperbe, ac minaciter, ſeq; habere iuſtiſſimas deſciſcendi cauſas, quod non ſibi debitus honor haberetur, quodq; in alia fortuna promiſſis, pollicitationibuſq;, nunc in proſpera fraudatus eſſet. Minabaturq; oſtenſurum ſe nunc, quid eſſet Archiepiſcopum Toletanum lędere. Exulcerabat hominis atrocitatē Ferdinandus quidam Alarconius, cui Archiepiſcopus nimium indulgebat, vir ſuperſticioſus, ac plane impoſtor, & callidus, ſeu verſare dolos, ſeu certe occumbere morti, quem Marchio ſubornauerat, præmijſq; corruperat, vt ſe in familiam illam inſinuaret. Atqui Petrus Acunia Comes Hemerocalios, idemq; Archiepiſcopi frater, cui fratris conſilia non placebant: exhortabatur illum, atq; etiam liberius increpabat, quod ex cauſa tam leui, tam inſignē communi familiæ vellet infamiæ notam inurere, quodq; iuſtiſſimorū principum gratiam, tot annorum obſequijs collectam, occaſione minima effunderet. Hoc ipſum familiares, & amici, hoc ipſum orabant omnes, qui bene conſultum illi eſſe volebāt. Sed qui obſtinato animo ſemel obduruerunt, deteriores admoniti fiunt, quare neq; blandicijs principum, neq; fratris exhortationibus, neq; amicorum conſilijs locum reliquit vllum, neq; magis incœpto mouetur, quam ſi dura ſilex, aut ſtet marpeſia cautes.

Ex inſolēti Marchionis, & Archiepiſcopi reſponſo grandis amicorum ſecuta eſt immutatio, non eorum modo, qui ſuorum ſcelerum conſcij nihil magis quam rerum omnium perturbationem optabant, ſed eorum etiam, qui antea putabantur eſſe pacis amatores.

Nam viri religioſi, optimates, ciues, opifices, agricolæ, atq; fere optimus quiſq; ſpemq; metumq; inter dubij animo peiora verebantur. Omnes itaq; in duas factiones diuiſi, ſuum quiſq; Ducem inſequi ſtatuit. Luſitanū illi, hi vero Regem, & Reginam. Prima igitur prouidentiſſimis Hiſpanorum principibus cura fuit ſcribere ad ciuitates, quo in ſtatu res eſſet, hortariq;, vt vrbes, oppida, caſtella, muris, foſſis, aggeribus, valliſq; munirent: machiniſq; inſtruerent, vigiles, circitoreſq; adhiberent, excubias exploratoreſq; dimiterēt, qui hoſtis conſilia, quidq; moliretur, captarēt. Ad primores quoq; regni literas dederunt, quibus faciebant illos, & de Luſitani legatione, & de reſponſo illi reddito certiores. Hortabantur etiam eoſdem, rogabantq;, vt ad belli expeditiones, quod procul dubio impendebant, omnes eſſent parati. Interim Luſitanus audito Hiſpanorum principum reſponſo, ſimul etiam factus certior, quo animo in ſe forent Marchio, & Archiepiſcopus, Areuacorumque Dux, atque eorum appendices: auxilia vndecunque poteſt ſibi cōtrahit, & quam maximum poteſt exercitum, comparat, Hiſpanorumque perduelles admonet, ad certum diem ſint in armorum procinctu, vt communi conſilio, atq; ex compoſito vno tempore rem gerant.

Rex Valladoliti manet, & Regina Toletum proficiſcitur.

Caput. VIII.

RANT illa tempestate Valladoliti Rex & Regina, qui nuncio accepto de hostium expeditione, nihil amplius cunctandum esse rati, constituere, vt Rex Valladoliti maneret prospecturus citramontanis regionibus. Regina vero Toletum proficisceretur, vnde Baeticas, aliasq; vltramontanas Hispaniae regiones in fide retineret, prospiceretq;, ne quid detrimenti paterentur. Fuerunt in comitatu illius duces Infantatus, atq; Albanorum, & comestabilis idemq; comes Pharius. Tentauit Regina ex medio itinere reconciliare sibi Archiepiscopum Toletanum, qui eo tẽpore Compluti morabatur, non quo putaret illius vires in alterutram partem magni esse momenti, sed familiaritatis antiquae memor, atque obsequiorum illius erga se in superiori fortuna. Voluit & ipsa praesens, hominem conuenire, Blandicijsq; ad pristinam familiaritatem reducere, sed verita est, ne ea res aut timori, aut maiestatis regiae imminutioni tribueretur. Itaq; per Comestabilem decreuit experiri omnia, qui tametsi homo prudens, idemq; singulari quadam facundia praeditus erat, nihilo plus ex eo potuit exculpere, quam qui ad illud ipsum antea missi fuerant, quam frater eius Comes Hemorocalius, quam alij propinqui & familiares, qui fere omnes praeter vnum Ferdinandum illum Alarconium, quem diximus a Marchione subornatum, studebant ad iustiorem causam ipsum reducere. Atqui Rex cum videret in huiusmodi temporum motibus, omnia etiam tuta esse timenda, statuit ire Salmanticam, atq; deinde Zamoram, vt illarũ ciuitatum optimates, decuriones ordinis equestris viri, atq; tribuni plebis, iurarent iterum in sua verba, renouarentq; fidem publicam, quam sibi, atq; Reginae coniugi obstrinxerant, cum primum regnare coepissent, id quod omnes praestiterunt, atq; imprimis Alphonsus Valentinus castrorum metatus, qui Zamoranam arcem praesidio tenebat. Taurum vrbem noluit adire, quoniam illic omnia erant incerta. Et si enim arx oppidi tenebatur a Roderico Vlloa regio quaestore maximo, Regisq; & Reginae per quam studioso. Frater tamen illius natu maior Ioannes Vlloa, disposuerat praesidia per loca vrbis munitissima, obfirmaueratq; contra arcem stationes latronibus armatis perpulchre instructas. Idem saeuiebat in ciues, quos putabat suae tyrannidi obstaturos.

Nam & Enriquo Rege suspendio adegit Rodericum quendam regium senatorem, atq; pari supplicio extinxit alterum ordinis equestris virum, aliosq; complures nobilissimos ciues, quos dominationi suę formidolosos existimabat, bonis spoliatos in exiliũ miserat. Is igitur timens scelerum suorum debitas poenas, statuit ad Lusitanum desciscere, illicq; vrbem tradere, sperans se eo munere admissorum impunitatem assecuturum.

Erat castri inui praeses, & ipse quoq; pariũ facinorũ conscius, atq; grassatorum, latronumq; receptator, qui non satis fidens Regis & Reginae fidei publicae, atq; promissis, quibus illum non solum patratis criminibus donabãt, sed etiam se multis illum beneficijs cumulaturos pollicebantur, deserta potiori causa Lusitano se adiunxit. Regina interim Toleti agens, ciuitatem populosq; finitimos confirmat, Baeticae Colonias, & oppida: quae illi ab initio obsequia sua detulerant, vt in fide permaneant hortatur. Suspectos & dubios, partim minis, partim pollicitationibus, ad studia sua trahere conatur.

In eos vero qui se hostes ex professo declararent, inimicicias bellumq; gererent. Roderico Manriquo Comiti Parietino, qui se diui Iacobi militiae magistrum profitebatur, rei administrandae negocium commendat. Ipsa Valladolitum ad Regem proficisci-

tur. Alcaracium oppidum non ignobile, ex patrimonio regum Hispaniæ diuulsum, præsidio Marchionis oppressum tenebatur. Oppidani vero indignati parere domino, qui non iuste, sed violenter in ipsos iniquam exerceret dominationem, de excutiendo ex ceruicibus suis iugo, deque se in libertatem asserendo, secq; suis principibus dedendos agere incipiunt. Arma corripiunt, arcem inpositam vrbi obsident: Marchionis amicos, & qui ab illo iuridicundo, aut vectigalibus exigendis præfecti erant, vrbe fugant.

Parietinum Comitem orant, vt auxilio veniat, aut copias auxiliares ad conficiēdum negotium mittat. At ille non impiger cum præsentibus copijs accurrit, præclarum facinus illorum laudat, suamcq; operam ad id pollicetur: oppidanorum animos erigit, atcq; hortatur, vt arcem obsidione arctiori premant. Qui nuncius cum ad Marchionem peruenisset, cōtrahit copias, quā maximas potest, tam ex suis, quam ex amicis, quam etiam ex ijs quas Magister a Calatraua improcinctu habebant paratas, vt se Lusitano coniungerent. Cumque satis magno exercitu se ad soluendam obsidionem accingeret, iamque aduentaret, oppidanos trepidantes, ac dubios, iamcq; incœpti pœnitentes, Parietinus Comes, vt magno animo sint, neque se duce quicquam timeant, hortatur. Confirmauit illorum animos, opportunus aduentus Alphonsi Fonsecæ oppidi Caucensis, & Alahegiorum domini, cum altero Alphonso Fonseca Episcopo Abilensi, quos Rex, & Regina miserant cum expeditis cohortibus in succursum illorum, qui arcem obsidione cingebant. Quo auxilio aucti stationes extra vrbem, & in agrum spectantes, firmiori presidio muniunt. Itaq; Marchio a dissoluendę obsidionis cogitatione destitit, & in alias curas animum transtulit, atq; imprimis oppida, & castella, arcescq; suę dicioni subditas munit, ne incolæ, Alcaracenorum secuti exemplum, ad hostes descifcerent.

Ad Lusitanum præterea literas mittit, nihil esse actum scribens, nisi properet, atcq; suo aduentu opem ferat, partescq; dissipatas atcq; conuulsas confirmet. Arcis præses soluendæ obsidionis spe amissa, se cum arce Comitis fidei ex pacto conuento tradit.

Marchio Lusitanum hortatur per literas, vt properet, & venit. Rex & Regina Lusitaniæ bellum inferunt.

Caput. IX.

ARCHIO cum intelligeret posse fieri, vt alia quocq; oppida, castella, & arces, quæ pro illo stabant Alcarazenorum exempla sequerentur, literas ad Lusitanum dat, vt quam celerrime veniat, omnem benegerendæ rei in celeritate positam esse scribit, quod si remissius agat, fore vt partium suarum feruor, quem spes excitauerat, cum illius mora refrigesceret. Ioannam vero principem, quam Enriquus moriens illius fidei credidit, ab Ascalone in castra Iulia transfert, aut quo tutiori loco foret, aut si Lusitano nuptui tradenda esset, commodius inde duceretur. Lusitanus Rex, & si iam paratus erat, vt viam ingrederetur, hostiumcq; fines armis inuaderet, Marchionis tamen literis excitatus, rem exequi festinat. Veniebant cum illo omnes regni sui proceres, tam ecclesiastici, quam sæculares, quorum & ex ordine equestri elegantissimus, & strenuissimus quiscq;, sed necq; superioribus inferiores cedebant, & armorum, & equorum, & ornamentorum apparatu, alij agros vendebant, alij oppignerabāt, alij pretio viliori locabant.

Atq; vt est hominum genus superbum, & arrogans, ex sumptuosiori cultu, facti arrogantiores, nihil non sibi pollicebātur, & imprimis Regis, & Reginæ Fugam in suā Tar-

raconensem,

răconensem, neq; spectaturos vel minimum fortunæ euentum. Partiebătur inter se profugorum spolia, deinde oppida, municipia, castella, vicos, agros eorum, qui fuissent Siciliæ Regem Reginamq; coniugem secuti. Atq; ita Placentiam perueniūt, quæ tunc sub Areuacorū Ducis ditione erat: eodemq; Marchio deduxit, quæ se Hispaniæ Reginam profitebatur. Deinde in media vrbis area suggesto Rex & Regina resident, dataq; & accepta fide spōsalia cōtrahūt, acclamāt Lictores, & oēs, qui aderant, vna voce viuāt, viuāt Alphonsus Lusitaniæ Rex & Ioanna Hispaniæ Regina. Tunc nouorū Principum ex Hispanorū cōsuetudine manus auersas exosculātur, fidemq; suam illis iure iurando obstringunt. Habitaq; deinde cōsultatione, quo potissimū iter arriperent, Areuacū placuit, propterea quod & cōmeatu rerum omniū abundabat, & ad belli cū hostibus paciscq; cū finitimis res gerendas erat locus oportunus. Cæterum Rex & Regina cum accepissent nuncium earum rerū, quę Placentiæ gesta sunt, atq; hostes Areuaci, hoc est, in medijs regni penetralibus consedisse, seq; Hispaniæ Reges iussisse appellari, & ipsi quoq; se Lusitaniæ Reges appellari, atq; Limitaneis in ipsam Lusitaniā bellū inferri iusserūt. A Paceaugusta visum est Lusitaniā inuadere, atq; in ipsis regni penetralibus Nodarū castellū expugnant, & Regi Reginæq; Hispaniarū subijciunt, qui arcis p̄sidium Martino cuidā Septempublicano ciuitatis Hispalensis Viginti quattuor viro credunt. Is triennio in fide permāsit Lusitanorum finitimos agros populatus, armenta pecudesq; in prędā agens, captos, nisi qui se redimerent in vinculis seruans. Cūq; omnia hæc hostiliter exequeretur, nullius interim sceleris generi etiam inter suos pepercit. Tandemq; Lusitano accepto precio arcem prodidit. Cumq; patria extorris in exilio esset, alteramq; proditionem moliretur, deprehendi timēs, nescitur, quo profugus exilium mutauit. Alphonsus quoq; Monroius, qui se Traiani pōtis Magistrum profitebatur, alia ex parte Lusitanorū fines transgressus Alegretum cepit, bieninoq; tenuit multa incommoda finitimis inferēs. Tandēq; a Lusitanis obsessus, cū non potuisset mitti auxilium, quo ab obsidione liberaretur, coactus est deditionē facere. Alphonsus præterea Cardenius Legionensis prouinciæ Commēdatarius maximus, & qui se ex parte Magistrū militię sancti Iacobi profitebatur, sexaginta passuum millia intra Lusitanię fines pergrandi equitatu coacto excursiones maximas fecit, p̄damq; ingentem reportans, domū se recepit. In ea quoq; Tarraconensis prouinciæ parte, quæ inter Durium & Limiam flumina Lusitaniæ cōtributa est, & ea Galliciæ, quæ e regione ad Septētrionem adiacet, nihilo secius excursiones populationes & latrocinia vtrinq; aguntur, atq; intra ipsos Galliciæ terminos Petrus Aluarides a Soto maiori, qui pro Lusitano stabat, Tydem vrbē, quæ ad Episcopiū Tydensem pertinebat, non magno negocio capit, iussitq; se eius regionis Vicecomitē appellari. Atq; vt est genus illud hominū a labore in libidinē: & ab alienarū rerū abstinentia procliue ad latrocinia & rapinas: post peractum bellum longo tempore apud eos mos ille perdurauit.

Lusitanus Gallorum Regem fœderat, Taurum & Zamoram capit, Hispanus copias parat, Lusitanum obsidit.

Caput. X.

Lphonsus Lusitanorū Rex auctus amplissimis regnorū titulis, reputās secum quantā rē inchoasset, quodq; sine ignominia nō posset iam ab incœpto desistere, præter illos, quos in Hispania habebat, ex ꝓfesso hostiū suorū hostes, statuit a finitimis auxilia sibi asciscere, atq; in primis a Gallorū Rege, cū quo sciebat aduersariū suum pro Ruscinonis Comitatu repetēdo belligerandi causas Tarraconensiū Principē eun-

demq; Regem Siciliæ habere necessarias. Mittit itaq; Legatos ad Gallum, atq; per illos ostendit, quã iusto titulo Hispaniæ regnũ dotale possideat, se habere in ipsa Hispania ex primoribus partẽ maiorẽ potiorẽq;, & ad rẽ cõficiendã nihil aliud deesse, q̃ fautorem moderatorẽq;, cuius auspicijs res tanta gereretur. Hunc esse vnũ Gallorũ Regẽ, & præter eum neminẽ Hispanos oẽs estimare. Gallus suę gentis vitio nõ satis constãs in fœdere, quod iam inde ab initio cũ Rege & Regina cõtraxerat, in quo de Ruscinonis Comitatu mẽtio facta erat, quẽ non reddere statuit, iuratum fœdus abiurat, nouũq; cũ Lusitano icit. Et quo expeditior esset ad bellũ Hispanię inferendũ, cum Eduardo Britannorum Rege, qui bellum Galliæ illaturus ex Britannia ingẽti classe cũ exercitu quã maximo mare traiecerat: is nãq; veniebat in primis vt Carolo Burgundionũ Duci suppetias ferret, atq; deinde, vt ipse per se auitas maiorũq; suorum antiquas inimicitias persequeretur, transegit vero in hunc modũ, vt induciæ in septẽnium proximũ cõstituerentur. Gallus Britanno centum coronatorũ aureorũ millia statim daret, atq; deinceps quotannis quinquagenos millenos, quodq; Gallorum Delphinus, sic enim a Gallis appellatur, quẽ Hispani Principẽ Regis regniq; heredẽ vocant, Britannorũ Regis filiam duceret vxorem. Liber itaq; in p̃sentiarum Gallus ab Oasone Aquitaniæ oppido in Barduliã Hispaniæ regionẽ bellũ infert. Ioannes Vlloa Taurũ Lusitano tradidit, qui arcẽ expugnauit, quæ pro Roderico Vlloa fratre suo Quęstore maximo Hispanię stabat, eidem Ioãni credit. Ioannem deinde Porriũ, qui Zamoranæ ciuitatis per partẽ populi facile Princeps erat, pollicitationibus allicit, vt vrbem sibi tradat: generumq; suum ✠ Hispaniæ Metatum, qui vrbis arcem præsidio tenebat, secũ inducat, vt suã factionẽ sequatur. Magnã pecuniarum vim illico se daturũ promittit: atq; deinde post rem peractã agri Zamorani ad certum incolarũ numerũ vicis & Castellis se illos donaturũ. Quod cum Rex Ferdinãdus p̃sensisset, mittit ad illos nunciũ, rogãs, vt in fide p̃maneãt, neq; ius iurandũ, quo se sibi Reginęq; cõsorti obstrinxerant, cũ magna ipsorũ infamia violarẽt, fideiq; suę ingentia præmia illos relaturos pollicetur. Quod si ad tenendã vrbẽ grãdiori p̃sidio erat opus, se missurum cohortes, q̃ illis viderẽtur sufficere. Ad quæ Porrius rescribit, satis p̃sidij in ciuibus esse, dolere vero se perfidię insimulari, nõ se ijs maioribus ortũ, qui talia facerẽt. Nihilo minus tamẽ de proditionis cõditionibus cũ Lusitano agit, atq; accepto p̃cio vrbem illi prodit, secũq; in eandẽ proditionẽ Metatum arcis p̃sidem trahit. Lusitani vexilla cũ suis vulturibus attollunt, Regemq; Hispaniæ cũ vxore identidẽ inclamitant. Vrbe Rex potitus arcem eidem Metato credidit, pontis vero præsidium Francisco Valdeño Ioãnis Porrij ex sorore nepoti committit, atque Zamoranis rebus compositis Taurum ad Reginam cõiugem redit. E diuerso Rex & Regina copias suas recensent, euocantq; omnes, quos ante monuerãt, vt essent in procinctu, & parati ad bellũ futurũ, &, qui ęquo merebãt, suas immunitates ex antiquo Hispaniarũ more promittit, & alios quoq; propositis premijs & honoribus p̃uocat. Conuenerũt præterea oẽs ex oĩbus oppidis, ciuitatibus, & municipijs totius regni, qui ab initio studia sua & obsequia obtulerunt, pręterquã illi, quibus alterius factionis Duces negotium facessebãt. Ex primoribus regni adfuerunt Petrus Mẽdoza Cardinalis Hispaniarum cũ illius fratre Iacobo Furtato Infantatus Duce, atq; ex eadem Mendozarum familia duo illorum fratres Enicus Lupus Tendillanus Comes, Laurentius Suarius Cluniensis Comes, Alphonsus Enriquus Archithalassus Hispaniæ, Garsias Aluarus Albanorum ad Tormim Dux, Enriquus Enriqui ad Alistam Comes, Petrus Verascus Hispaniarum Comestabilis, idemque Comes Pharius, Rodericus Pimentelus Beneuentanus Comes, Petrus Manriquus Triuinius Comes,

Petrus Osorius Asturicensis Marchio, Iacobus Sarmentus Salinaru m Comes, Petrus Mendoza Montis acuti Comes, Ioannes Manriquus Castaneti Comes, Gabriel Manriquus frater eius Osorninus Comes. Alij quoque summates & infimates Praesules, atque ordinis equestris mediocrisque conditionis & opibus censiti viri superioribus accesserunt. Dux a Methymna Asindica cum sibi affectis Hispalensibus, & Aegabrensis Comes nō venerūt, sed neque fuerūt vocati, ꝓpterea quod alteri cū Marchione Gaditano, q Asindū opprimebat, alteri cū Alphōso Aquilario, q per fauorē populi oibus omniū ordinū ciuibus imperitabat, erat dissidiū. Qui proculdubio diuersarū partiū habebātur, neque dubitabant, quin Marchionē Villenatem, atque totam factionē illā sequerētur, cum praesertim duae illius sorores vtrique essent nuptae. Beltranus a Cueua dubius erat vtrā in partē traheretur. Hinc amor in suppositititiam illā, quę vulgo putabatur esse illius filia quod neque ipse inficiabatur: hinc timor, quod in hui⁹ belli discrimine victoria in Regē & Reginā videbatur esse propēsior. Hi omnes, quos enumerauimus, Valladoliti cōgregatis accesserunt, quos a Toleto Regina exciuerat, atque obiter quos a Segouia & ab Abila locis finitimis coegerat, eūque exercitū cum Regis exercitu coniunxit. Placuit debere lustrari militū numerū, censaque sunt cataphractorū equitū quattuor millia, leuis armaturae octo millia, peditū vero ex Callaicis Asturibus & Bardulis Citraque mōtanis ad triginta millia. Tot tantisque copijs Rex auctus distribuit exercitū in quinque & triginta cohortes, motisque signis ad Dorij dextrā secūdo flumine Taurum petit, vbi eo tēpore Lusitanus erat. Qui, cernens hostem & militū numero atque robore & populorū fauore lōge superiorē, continuit se intra muros vrbisque munitiones, cessitque tēpori, non ausus credere se campo Martique cōmuni. Hispanus ad quinque horas in procinctu armorū ordinatisque cohortibus in medio cāpo stetit, expectans an Lusitanus quicquam auderet, velletque fortunā belli experiri.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS RERVM HISPANARVM AC HISPAniensium Historici Decadis Primae Liber Quartus.

De nuntijs hinc inde missis, ac prouocationibus vltro citroque ad pugnam factis, deque penuria, quam exercitus noster est passus.

CAPVT PRIMVM.

ERNANDVS VBI SE FRVSTRA IN ARmis esse, neque ab hoste copiam pugnandi fieri videt, Gomeziū Manricum ad Lusitanum mittit, qui haec illi nunciaret. Meminisse eum debere, Rodericum Sosiam domesticum suum nuper a se missum, postulatum, vti Fernandus atque Isabella eius vxor ex ijs regnis, quae ad Ioannam eius neptim, quam vxorem sibi desponderat, attinere diceret, egrederentur. Per quem eundem eos benigne placideque respondisse, mirari se, quod tantus Princeps, tot egregijs artibus praeditus, rem tam arduam aggredi, tamque iniustam petere vellet. Rogasse etiam se, ne tantam seditionem cędum, incendiorum, non solū in Castellę Legionisque regnis, sed in ipsa etiam Lusitania excitaret, vt armis relictis, aequitatis iurisque partes amplexus ab eo incepto quod nulla ratione tutari poterat, desisteret. Quod eum minime facere voluisse, quin exercitu infesto eorum inuasisse regna, Regioque titulo abu-

demq; Regem Siciliæ habere necessarias. Mittit itaq; Legatos ad Gallum, atq; per illos ostendit, quā iusto titulo Hispaniæ regnū dotale possideat, se habere in ipsa Hispania ex primoribus partē maiorē potiorēq;, & ad rē cōficiendā nihil aliud deesse, q̃ fautorem moderatorēq;, cuius auspicijs res tanta gereretur. Hunc esse vnū Gallorū Regē, & præter eum neminē Hispanos oēs estimare. Gallus suę gentis vitio nō satis constās in fœdere, quod iam inde ab initio cū Rege & Regina cōtraxerat, in quo de Ruscinonis Comitatu mētio facta erat, quē non reddere statuit, iuratum fœdus abiurat, nouūq; cū Lusitano icit. Et quo expeditior esset ad bellū Hispanię inferendū, cum Eduardo Britannorum Rege, qui bellum Galliæ illaturus ex Britannia ingēti classe cū exercitu quā maximo mare traiecerat: is nāq; veniebat in primis vt Carolo Burgundionū Duci suppetias ferret, atq; deinde, vt ipse per se auitas maiorūq; suorum antiquas inimicitias persequeretur, transegit vero in hunc modū, vt induciæ in septēnium proximū cōstituerentur. Gallus Britanno centum coronatorū aureorū millia statim daret, atq; deinceps quotannis quinquagenos millenos, quodq; Gallorum Delphinus, sic enim a Gallis appellatur, quē Hispani Principē Regis regniq; heredē vocant, Britannorū Regis filiam duceret vxorem. Liber itaq; inp̄sentiarum Gallus ab Oasone Aquitaniæ oppido in Barduliā Hispaniæ regionē bellū infert. Ioannes Vlloa Taurū Lusitano tradidit, qui arcē expugnauit, quæ pro Roderico Vlloa fratre suo Questore maximo Hispanię stabat, eidem Ioāni credit. Ioannem deinde Porriū, qui Zamoranæ ciuitatis per partē populi facile Princeps erat, pollicitationibus allicit, vt vrbem sibi tradat: generumq; suum ✠ Hispaniæ Metatum, qui vrbis arcem præsidio tenebat, secū inducat, vt suā factionē sequatur. Magnā pecuniarum vim illico se daturū promittit: atq; deinde post rem peractā agri Zamorani ad certum incolarū numerū vicis & Castellis se illos donaturū. Quod cum Rex Ferdinādus p̄sensisset, mittit ad illos nunciū, rogās, vt in fide p̄maneāt, neq; ius iurandū, quo se sibi Reginęq; cōsorti obstrinxerant, cū magna ipsorū infamia violarēt, fideiq; suę ingentia præmia illos relaturos pollicetur. Quod si ad tenendā vrbē grādiori p̄sidio erat opus, se missurum cohortes, q̃ illis viderētur sufficere. Ad quæ Porrius rescribit, satis p̄sidij in ciuibus esse, dolere vero se perfidię insimulari, nō se ijs maioribus ortū, qui talia facerēt. Nihilo minus tamē de proditionis cōditionibus cū Lusitano agit, atq; accepto p̄cio vrbem illi prodit, secūq; in eandē proditionē Metatum arcis p̄sidem trahit. Lusitani vexilla cū suis vulturibus attollunt, Regemq; Hispaniæ cū vxore identidē inclamitant. Vrbe Rex potitus arcem eidem Metato credidit, pontis vero præsidium Francisco Valdesio Ioānis Porrij ex sorore nepoti committit, atque Zamoranis rebus compositis Taurum ad Reginam cōiugem redit. E diuerso Rex & Regina copias suas recensent, euocantq; omnes, quos ante monuerāt, vt essent in procinctu, & parati ad bellū futurū, &, qui ęquo merebāt, suas immunitates ex antiquo Hispaniarū more promittit, & alios quoq; propositis premijs & honoribus p̄uocat. Conuenerūt præterea oēs ex oībus oppidis, ciuitatibus, & municipijs totius regni, qui ab initio studia sua & obsequia obtulerunt, prȩterquā illi, quibus alterius factionis Duces negotium facessebāt. Ex primoribus regni adfuerunt Petrus Mēdoza Cardinalis Hispaniarum cū illius fratre Iacobo Furtato Infantatus Duce, atq; ex eadem Mendozarum familia duo illorum fratres Enicus Lupus Tendillanus Comes, Laurentius Suarius Cluniensis Comes, Alphonsus Enriquus Archithalassus Hispaniæ, Garsias Aluarus Albanorum ad Tormim Dux, Enriquus Enriqui ad Alistam Comes, Petrus Verascus Hispaniarum Comestabilis, idemque Comes Pharius, Rodericus Pimentelus Beneuentanus Comes, Petrus Manriquus Triuinius Comes,

Petrus Osorius Asturicensis Marchio, Iacobus Sarmentus Salinaru m Comes, Petrus Mendoza Montis acuti Comes, Ioannes Manriquus Castaneti Comes, Gabriel Manriquus frater eius Osorninus Comes. Alij quoq; summates & infimates Præsules, atq; ordinis equestris mediocrisq; conditionis & opibus censiti viri superioribus accesserunt. Dux a Methymna Asindica cum sibi affectis Hispalensibus, & Aegabrensis Comes nõ venerũt, sed neq; fuerũt vocati, ꝓpterea quod alteri cũ Marchione Gaditano, q Asindũ opprimebat, alteri cũ Alphõso Aquilario, q per fauorẽ populi oĩbus omniũ ordinũ ciuibus imperitabat, erat dissidiũ. Qui proculdubio diuersarũ partiũ habebãtur, neq; dubitabant, quin Marchionẽ Villenatem, atq; totam factionẽ illã sequerẽtur, cum præsertim duæ illius sorores vtriq; essent nuptæ. Beltranus a Cueua dubius erat vtrã in partẽ traheretur. Hinc amor in supposititiam illã, quę vulgo putabatur esse illius filia quod neq; ipse inficiabatur: hinc timor, quod in hui⁹ belli discrimine victoria in Regẽ & Reginã videbatur esse propẽsior. Hi omnes, quos enumerauimus, Valladoliti cõgregatis accessẽrunt, quos a Toleto Regina exciuerat, atq; obiter quos a Segouia & ab Abila locis finitimis coegerat, eũq; exercitũ cum Regis exercitu coniunxit. Placuit debere lustrari militũ numerũ, censiq; sunt cataphractorũ equitũ quattuor millia, leuis armaturæ octo millia, peditũ vero ex Callaicis Asturibus & Bardulis Citraq; mõtanis ad triginta millia. Tot tantisq; copijs Rex auctus distribuit exercitũ in quinq; & triginta cohortes, motisq; signis ad Dorij dextrã secũdo flumine Taurum petit, vbi eo tẽpore Lusitanus erat. Qui, cernens hostem & militũ numero atq; robore & populorũ fauore lõge superiorẽ, continuit se intra muros vrbisq; munitiones, cessitq; tẽpori, non ausus credere se campo Martiq; cõmuni. Hispanus ad quinq; horas in procinctu armorũ ordinatisq; cohortibus in medio cãpo stetit, expectans an Lusitanus quicq̃ auderet, velletq; fortunã belli experiri.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS RERVM HISPANARVM AC HISPAniensium Historici Decadis Primæ Liber Quartus.

De nuntijs hinc inde missis, ac prouocationibus vltro citroq; ad pugnam factis, deq; penuria, quam exercitus noster est passus.

CAPVT PRIMVM.

FERNANDVS VBI SE FRVSTRA IN ARmis esse, neq; ab hoste copiam pugnandi fieri videt, Gomeziũ Manricum ad Lusitanum mittit, qui hæc illi nunciaret. Meminisse eum debere, Rodericum Sosiam domesticum suum nuper a se missum, postulatum, vti Fernandus atq; Isabella eius vxor ex ijs regnis, quæ ad Ioannam eius neptim, quam vxorem sibi desponderat, attinere diceret, egrederentur. Per quem eundem eos benigne placideq; respondisse, mirari se, quod tantus Princeps, tot egregijs artibus præditus, rem tam arduam aggredi, tamq; iniustam petere vellet. Rogasse etiam se, ne tantam seditionem cędum, incendiorum, non solũ in Castellę Legionisq; regnis, sed in ipsa etiam Lusitania excitaret, vt armis relictis, æquitatis iurisq; partes amplexus ab eo incepto quod nulla ratione tutari poterat, desisteret. Quod eum minime facere voluisse, quin exercitu infesto eorum inuasisse regna, Regioq; titulo abu-

sum esse. Proinde Fernandum hec in summa dicere, se instructis copijs ad oppidum suū Taurum eo animo opperiri, vt lacessenti quouis modo responderet. Petere se, vt ex tribus vnum, quod malit, Alphonsus eligat. Primum, vt ex ea parte regni, quam vi occupasset, regio etiam nomine, quod perperam sibi arrogasset, abnegato, quam primum egrediatur. Si quod autem ius sponsa eius sibi esse contenderet, causa coram Summo Pontifice ageretur, quod is decreuisset, id vtrique parti ratum fore. Deinde, vt quoniam Alphonsus collatis signis cum Fernando se dimicare velle, professus esset, ne cunctaretur in pugnā descendere, nullam per eum moram fieri. Quod si neutrum placeret, quoniam opibus & copijs impar esset, ne tot homines innoxij duorum causa prelijs & cędibus conficerentur, singulari certamine cum eo de regno certaret. Sperare Fernandum dei ope, quam iniuste Alphonsus id negocium aggressus esset, eo duello planum fore. Ad hæc Lusitanus per Alphonsum Ferreram respondit. Sibi ius esse Castellę, Legionisque regna repetendi, vtpote sponso Ioannæ Reginæ, quam Enriqui Regis filiam hæredem esse constabat. Cuique etiam tres regni ordines publico consensu simul & iureiurando patris regnum tradiderant. Quare postulare se iterum, vt Fernandus cū vxore sua Regina Siciliæ a Castella, quam occupatam habebat, primum discederet, deinde placere sibi, vt coram Pontifice maximo ius suum vterque persequeretur. Nam quod ad pugnam, ad quam Fernandus prouocat, attinet, se regni sui proceres vna cum copijs quas diuersis in locis diuisas haberet, quam primum euocaturum, vt exercitu coacto in aciem descendat. Quod vero de singulari certamine Fernandus proposuisset, se id pro statu & communi salute omnium non detractare, modo inter ipsos prius conueniat, qua ratione, & loci, & pugnæ inter vtrumq; conserendæ periculum præstari possit, ne victor suo frustretur præmio, aliter enim frustra alterutrum victurum esse. Cuius rei firmitudinem alio modo obtineri non posse, nisi ab vtroque Rege Isabella simul & Ioanna, pro quibus ambo Reges in contentionem de iure regni venissent, obsides darentur. Quæ vbi Fernando nunciata sunt, videri sibi respondit, Alphonsum verbis non armis de iure regni certare velle, frustra etiam ea causari Lusitanum, cum iudex pręsto non esset, qui litem dirimeret, neque sibi honestiores validioresque causas defore, quod Enriquus Rex cum regni sui proceribus, approbante etiam rem summi Pontificis Legato, Isabellam Principem heredem declarasset. Accessisse item ex ciuitatibus Hispaniæ procuratorum omnium consensum iureiurando vallatum. Ad hæc Enriquum ipsum, paulo ante quam e vita decederet, Conuentum Segouiæ agere decreuisse. Vbi cōuocatis totius regni magnatibus & ciuitatum procuratoribus, de more maiorum regnum Isabellę confirmaretur. Eiusq; decreti autores fuisse, cum proceres multos Castellæ Primates, virosque alios religione, cōsilio, litterisq; præstantes, Tum Marchionem Villenatem, qui nunc pro Lusitano staret. Conscium etiam sibi Alphonsum esse, si ex animi conscientia loqui vellet, quam nullo iure ad regni petitionem Ioāna niteretur. Iam vero quo liberius inter eos singulare certamen fieri, & victor victoria facilius frui possit, quando per alios Reges aut nationes securitas ea præstari nequiret, & res in longum protraheretur, hanc rationem iniri oportere. Vt duos pro se Castellanos Alphonsus, duos item Fernandus Lusitanos eligant, notæ probitatis & fidei viros, qui solemnibus sacramentis astricti, pari equitum numero ab insidijs & violentia campum certaminis tutum liberumq; reddant, vt in tali re fieri solet. Paratum esse se intra triduum, quod sua intersit, exhibere. Indecorum enim esse tantis Principibus, negocium id in longius tempus differri. Quod autem de obsidibus Alphonsus peteret, indignum nimis esse, Ioannam cum Isabella conferri, longe ma-

ximum inter vtramque esse discrimen, quod cum omnibus, tum Alphonso ipsi ignotum esse non poterat. Daturum se tamen Principem filiam obsidem, & alia insuper quae ad praestandam fidem idonea forent. Rursum Lusitanus, nisi Isabella obses deponeretur, omnia irrita sibi videri respondit. Nam etiam si ipsi victoria obtigisset, bellum nihilominus aduersus eam iterum suscipiendum esse. Eo modo saepe ab vtroque missis remissisque nuncijs, vbi neque acie dimicare velle, & singulari certamini causas Lusitanum quaerere Fernandus intelligit, prope oppidum Taurum ad Durium flumen castra locat. Triduoque ibi statiua habita sunt. Quo tempore tanta commeatus inopia in castris fuit, vt ad decem denarios in eas mensuras annona peruenerit, quae pridiae duobus aut eo minoris venundabantur. Quae res indies magis ingrauescebat. Nullum enim frumentum aliunde in castra supportari poterat. Ex ijs namque oppidis & castellis, quibus circa Taurum Lusitanus praesidia imposuerat, eorum praefecti cum magna armatorum manu egressi, frumentatum euntes praelio lecessere, praedas vndique agere, importata omnia intercipere, denique itineribus interclusis nostros frumento facile prohibre. Quod cum Rex animaduertisset, de ratione belli cum Ducibus consultare coepit. Non erat enim, Lusitanum copia rerum omnium abundare, sibi non commeatum modo, sed pecuniam etiam deesse, vnde militibus stipēdia persolueret, aliaq; ad vsum belli necessaria compararet. Praeterea hostem obsidione premi non posse. Nam neque Durius vado transiri poterat, & vltra eum magna vi militum opus erat, quae egredientibus oppido Lusitanis obsisteret, quorum magna manus cum Rege moenibus continebatur. Nullasque deniq; ad impugnationem pontis machinas habere. Placuit igitur, ne maius in exercitu detrimentum indies fieret, castra moueri. Hoc autem cum militibus ijs cognitum esset, qui ex ciuitatibus in auxilium Regis conuenerant, indignari primum, quod cum tantas copias Rex coegisset, quibus facile bellum patratum iri omnibus persuasum esset, ita discederet, quin aliquid memoratu dignum egisset, neque enim eam posthac tantam vim militum contrahendi copiam fore. Deinde culpam in magnates reliquosq; Duces transferre, quod ea Regi consulerent, quae non ex dignitate ipsius, sed ex vsu atque dignitate sua essent. Qui non contenti seditionibus bellisque pristinis, nunc denuo protrahendi belli causas quaererent, vt interim ab vtroque Rege fauorem & praemia emererentur, suisque priuatis commodis consulerent, & potestatem Regiam imminuerent. Postremo aliquot eorum Regem ipsum adire, proceres criminari, quod fidem ei debitam non seruarent, quod aperte illi imponerent, quod suae ipsorum vtilitatis potiusquā dignitatatis Regię rationem haberēt. Sibi ipsi Rex prouideret, se ad omnia, quae aggredi vellet, patranda paratos esse, Regem suum non deserturos, quoad bellum conficeretur. Quae cum magnatibus comperta essent, tumultus in castris oriri coepit. His indigne ferentibus quod a vulgo militum falsoque accusarentur, dum ex commodo Regis atque e republica cuncta prouiderent, illis in suspitione sua atque accusatione perseuerantibus. Denique Rex, vt qui vtrorumque fidem integram esse sciret, magnatum, qui vrgenti necessitati & damnis imminentibus occurrerent, militum, qui magna erga Regem suum pietate affecti nihil non formidarent, nunc hos nunc illos seorsum allocutus, magnates apud milites defendere, commeatum, rerumque aliarum inopiam excusare, belli denique difficultatem ostendere. Ad haec militibus gratias agere, fidem collaudare. Sic animis eorum sedatis, non amplius immorādum ratus, castra confestim mouere iussit.

Rex & Regina ex Segouiensi arce ærarium accipiunt, ex ecclesijs argenti dimidium. Villena & Requena capiuntur.

CAPVT. II.

Onclamatis vasis castrisq; desertis, Hispanus Methymnã, atq; ex Turdesellis Regina eodem tendit, cœptumque est consultari de conquirendis pecunijs, vndecũq; honeste possent, neque enim erat vnde militibus stipendia soluerentur. Nam in superiori militia iam exhaustum erat ignotũ illud argenti pondus & auri, quod Enriquus Rex in Segouiensi arce deposuerat, quodque Andreas Caprarius arcis Pręses idemq; eiusdem Regis villicus Lusitano postulanti denegauit, Regique ac Reginæ vltro tradidit. Quo facto magnam ab illis gratiam inijt, & Marchionatu Moiano & perpetuo arcis præsidio atque alijs compluribus beneficijs donatus est. Cumque ex superioribus bellis & ex præsenti rerum omnium perturbatione ciuitates & populi essent extenuati, non sunt ausi ab illis mutuo petere, aut imperata exigere, ne exactio illa eorum animos alienaret, atque a se in aduersarium transferret. Plærisque omnibus visum est, argentum, quod erat in ecclesijs diuino cultui dedicatum, in præsentes vsus debere mutuo accipi, idque non esse nouum, sed iam inde ab antiquis temporibus atque etiam in lege veteri vsitatũ. Vt pecuniæ & templorum vasa, quæ ornamenti causa fuerant donata, in huiusmodi necessitates conuerterentur, quando & in ipsam ędium sacrarum vtilitatem erogatio illa esset cessura, neque minus emolumenti prouenturum esse ecclesijs & monasterijs, vnde argentum illud tolleretur, ex tranquillitate, quam bene iuuante Deo sperabant omnes, quam ipsæ ciuitates & populi ex pace, quæ victoriam sequeretur. Quid quod negocio confecto supererat tempus, in quo possent ablata multiplicato fœnore restitui. Quod senatusconsultum cum ad Regem Reginamque delatum esset, principio auersati sunt, atque a tali sacrilegio abstinendum esse censuerunt. Sed cum illos præsens necessitas vrgeret, neque instans periculum remedij moram pateretur, coacti sunt ad prouerbium illud, quod est frequens in ore Hispanorum. In extrema necessitate res Deo etiam dicatas non esse nefas ex sacrario tollere. Constitutumque est, vt argenti dimidium tolleretur ex vasis, quæ diuino cultui minus essent necessaria. Cautum est præterea ecclesijs, vt ex tricies centum millibus dipondium, quæ in belli auxilium ciuitatibus & populis imperata erant, solutio fieret. Quod ecclesiarum Præsules atque omnis clerus habita ratione temporum & Regiæ necessitatis non grauate fieri passi sunt. Primoribusq; monasteriorum diui Hieronymi in sua cuique prouincia ea cura demandata est, vt sine vlla fraude argentum illud, aut tantum daretur, quantum fuerat acceptum. Interea Parietinus Comes, qui se Diui Iacobi militiæ Magistrum dici volebat, & Aegabrensis Comes iussu Regis & Reginæ Magistrum a Calatraua & Vrenatium Comitem fratrem eius, & vtriusq; patruelem Villenatium Marchionem bello lacessebant. Atque imprimis ciuitatem Regiam, quæ grandi præsidio violenter a Magistro tenebatur, in libertatem asserunt, in obsequiumque Regis & Reginæ reducunt. Deinde ex eo oppido municipia, vicos, agros & castella, quæ ditionis Magistri erant, bello vastant, aut a tributarijs vectigalia exigunt. Quod negocium impedimento fuit, ne a Magistro in auxilium belli Lusitano auxilia mitterentur, cum neque ipse ad Magistratus sui tuenda loca satis præsidij haberet. Comes deinde Aegabrensis ex certis causis in Beticam suam se recepit, in Comitem Pa-

rietinum omnem rei gerendæ curam reijciens. Ille vero ex ciuitate regia Velesium se recipit, vt inde Marchionatus incolis infestaret, aut tributa exigeret. Sed incolæ, quod Lusitanos totamque factionem illam oderant, libentius Magistro quam Marchioni suo tributa reddebant. Villenates oppidani cum cernerent finitimis in locis Regium Præfectum, qui sibi cum exercitu subsidio esse posset, arcem obsidione cingunt. Marchionis clientes & amicos partim trucidant, partim bonis spoliatos oppido fugant. Ex Tarraconensi prouincia venere auxilio copiæ, quæ obsessos adeo coarctarunt, vt paucis diebus seipsos, arcemque victori dediderint. Villenatium exemplum cæteri Marchionatus incolæ secuti, partim sponte sua, partim formidine in imperium se regium transtulerunt, sed omnes Rex & Regina in tutelam suam reposuere ea lege, ne vnquam a corona regia, vt aiunt, abalienarentur. Requenatis quoque arcis Præfectus, quam Marchionis nomine præsidio tenebat, cum intelligeret oppidanos de arce obsidenda cogitare, præuertit & ipse illorum conatus, arcemque Regi & Reginæ tradidit. His difficultatibus Marchio in angustias positus, nesciebat, quo se potissimum conuerteret. Angebant præterea illum reliquarum arcium suarum Præsides, vt mitteret pecunias commeatus & subsidia, quibus possent munitiones fidei suæ commissas propugnare. Coactus est igitur quidquid militum habebat per cætera municipia, castella arcesque suis dimittere. Non minori rerum omnium difficultate laborabant Magister a Calatraua eius que frater Vrenatium Comes, & Dux Areuacorum alijque eiusdem sectæ fautores, qui ex eadem causa non poterant Lusitano auxilia promissa transmittere.

Agitur de concordia cum Lusitano, sed frustra. Burgensem arcem Rex obsidet, Regina Legionis Germanicæ turres.
Caput. III.

ATQVI Lusitanus videns se ab ijs destitutum, quorum pollicitationibus moliri res nouas cœperat, simul etiam regni sui penetralia diripi, agros expilari, Nodarum & Alegretum teneri ab hoste, cogitans copiarum partem ad patriæ tutelam remittere, petit ab illis ex pactorum conuentorum formula, mittant quinqꝫ mille illos cataphractos equites, quos se missuros ad commune bellum administrandū polliciti sunt, incusans etiam illos, quod non ante miserint, cum sæpe fuerint ab ipso requisiti. At illi non minori perplexitate confusi respondent, se habere in armis promissum exercitus numerum, sed eo esse opus ad tuendas vrbes oppida, castella & arces, quæ pro illo stabant. Se quoqꝫ ipsos multis periculis obnoxios, rerumqꝫ suarum detrimenta cotidie pati, vt illum ad regni fastigium eueherent. Quam temporis occasionem Cardinalis Hispanus arripiens, secreto litteras ad Lusitanum mittit consulens, an placeret illi, vt cum Rege & Regina de concordia ageret, & quibus cōdicionibus ea de re vellet agi. Ad quę Lusitanus cū cerneret se desertum ab ijs, quibus maxime fidebat, respondet sibi placere cōcordiā, seqꝫ in Lusitaniā suā rediturū, si cedatur sibi possessione Tauri & Zamoræ vrbiū quas obtinebat, & Callaici regni, quæ omnia Lusitaniæ suę annecteret. Petebat insuper magnā pecuniarū vim, quas dicebat se in militū stipendia reliquosqꝫ expeditionis illius apparatus distribuisse. Ad hæc Lusitani postulata per eundem Cardinalē magno animo Regina respondet, tametsi omnia sub dubia etiamnum fortuna belli pēderent. Se tamen nō permissurā, vt vel minimus vicus ex regno a maioribus suis accepto imminueretur, cum e diuerso nihil magis animo sedeat, quam quemadmodum imperij fines propagare

possit. Passuram tamen, vt pro redimenda Hispani orbis tranquillitate dependeretur ili tantum auri, quantum bonis viris vtriusque partis æstimatoribus videretur. Sed cũ ea de re vltro citroque per honestos viros ageretur, neq; satis inter partes cõueniret, nũcius a ciuitate Burgensi est allatus, qui diceret: Ioannem a stunica, qui pro Areuacorum Duce patruo suo arcem prælidio tenebat, militum anxilio ad id misso eruptiones in vrbem crebras diu noctuq; facere, ciues trucidare, prædas in arcem conuehere, iamq; demolitum ex armorum vicoad tercentum domos, quæ fuerant arcis munitionibus proxime, neq; posse iam erumpentium impetus sustinere, nisi quamprimũ sibi mittatur auxilium. Lodouicum præterea cognominatum Acunia Burgensem Episcopum, qui & ipse factionem Lusitanam sectabatur, excursiones longe lateq; per agros facere, ad quas compescendas equitatum implorabant. Ad hunc nunciũ Principes grauiter cõmoti, curam animi quam acerrimam intendunt, vt ciuitati bene de se meritæ, & quę totius regni caput esset, semperq; habita fuisset, auxiliares copias quã primum mitterent, quas Rex cũ grãdiori exercitu mox sequeretur, qui arcẽ obsidiõe cingeret. Subsidiarijsq; militibus dati Duces Alphonsus Arellanius, Comes Aquilarius, Petrus Manriqueus, Xanthus Rogius, Stephanus Villacrecensis. Qui cum primum in vrbem uenerunt, stationes quã maxime possunt arci admouent, atq; ædiculæ diuæ genitricis proximę, quã vallo, fossa, ballistis, tormentis, machinisq; munierant, vnde facillius erũpere, cõmodiusq; ciuibus detrimenta inferri possent. Ex arce præterea per musculos egressi agros populabãtur, frumentatores lignatoresq; intercipiebant. Rex vero, quo in statu res esset, factus certior, cõuocato peditatu ex Asturibus, Cantabris, Vasconibus, finitimisque populis, cum equitat, uquem pro tempore contrahere potuit, subsidio venire maturat. Venit quoq; eodem Alphonsus a Villa formosa Dux ipsius Regis frater nothus. Venit magnus Comestabilis. Iubet Rex ab intima extimaq; vrbis parte muniri stationes, valloq; ac fossa duplici arcẽ ędẽq; illã sacrã cingi, ne cui aditus aut reditus pateret. Interim Regina, quæ Valladoliti manserat, a Germanica legione nunciũ accipit: Alphonsum quendã cognomento Blancã secreto agere cũ Lusitano de tradendis turribus, quas vrbi superimpositas præsidio tenebat. Illa vero nihil morata illuc proficiscitur, ciues conuocat, arcis prę sidem accersiri iubet, petit ab eo sibi tradi munitiones, quoniam e republica id esset. At ille cũ tradẽdi morã faceret, prætextu sarcinulas exportandi, nõ antea permisit a se abire, quam imperata exequeretur, Xanthoq; a Castella munitioem traderet. Ordinatis deinde rebus ciuitatis Valladolitum redijt. Interim Rex non cessat parare scalas, ballistas, tormenta, aliasq; machinas, quibus arcem oppugnaret, & quia ædes illa sacra videbatur oppugnatu facilior, simul etiam quod ea capta obsidio angustius præmeretur, iubet intendi machinas, atq; quantũ fieri potest ecclesię admoueri. Inuadunt ædis munimẽta omni genere missilium, scalas applicant, gradusque per ipsos nituntur, propugnacula muri prensare. At illi iam summa tenentes deturbant, oppugnatur, propugnaturq; vehementer, vtrobiq; cadentium gemitus, & plurima mortis imago. At Rex, cum videret suorũ cædem, quamquam multo maiora damna inferebant obsessis, quam ab illis accipiebant, iussit tamen receptui canere, itaq; ab oppugnatione desistere, vulneratos foueri, fessos recreari. Ipse vero pro concione omnibus collaudatis: præclarum, inquit, facinus hodie gestum est a vobis milites fortissimi, quod hostibus intra munitionum septa circunuallatis maiorem cladem intulistis, quam vos acceperitis. Sed hoc vos consolari potestis, quod illi contra patriam impia arma sumpserunt, vos pro patria in proditores insurrexistis. Illos scelerum suorum grauissimæ pœnæ, vos pietatis vestræ debita

præmia expectant. Illos indelebilis ignominia, vos egregium decus manet. Nunc igitur re bene gesta ite domos, curate corpora, vosq; oppugnationi castrinæ parate, quam non opinor expectaturos, nisi illos rerum omnium desperatio agit precipites. Erant in ædis præsidio viri circiter quadringenti, quorum magna pars cæsa, maior vulnerata, reliqua exantlantis laboribus defessa erat. Deerant præterea illis non solum fouendis vulneribus medicamenta, sed etiam victui necessaria. Itaque timentes insequentis diei futuram multo acriorem oppugnationem, cœperunt de facienda deditione cogitare. Erat munitionis Præfectus Ioannes quidam Sarmentus Burgensis Episcopi frater. Is paciscitur cum Rege suisque vitam membrorumque integritatem, quod facile impetrauit, non quod Rex victoriæ diffideret, sed quod natura erat clementissimus, & quod volebat rem conficere minori suorum sanguinis effusione.

Lusitanus parat se ad soluendam Burgensis arcis obsidionem, & Centifontani Comitis cum Lusitanis pugna tumultuaria.

Caput. IIII.

EDIS munitione obtenta promouentur arci stationes, obsessi angustius laborant. Nostris accrescit potiundæ arcis fidutia, illis propugnandi desperatio. Est in medio arcis impluuio, profunditatis immensæ puteus, vnica obsessorum aquationis spes. In hunc Rex imperat a sex partibus agere cuniculos. Quos cum hostes præsentiscerēt cœperunt & ipsi transuersarios effodere. Neque segnior in visceribus terræ oppugnatio erat, quam in subdialibus. Sed eorum, qui obsidebantur, eo deterior condicio erat, quod numerus cotidie imminuebatur, crescebat rerum omnium penuria. Eos tamen vnica fauebat auxilij spes, quod a Lusitano expectabant, idcq; cum viderent differri, mittunt litteras cum mandatis ad Areuacorum Ducē, significantes, in quanta rerum omnium difficultate versarentur, futurumque, vt non possent diutius obsidionem hostium sustinere. Habebat Areuacorum Dux in ciuitate illa complures clientellas, tum per se ipsum partas, tum a maioribus veluti hæreditario quodam iure suscœptas, ex eo tempore, quo arx sub fide publica fuerat ab Hispano Principe Stunicarum familiæ credita. Erat illius arcis præfectura non solum honorifica, sed etiam firmissimum sui patrimonij fundamentum, quod alioqui ab Aquilone in Austrum per totam Hispaniæ latitudinem diffunderetur. Is itaq; cum accepisset, præsidearios suos in tanta rerum omnium angustia versari, dat eidem Ioanni Sarmento litteras cum mandatis ad Lusitanum, quibus facit illum omnibus de rebus, quæ apud Burgos gererētur, certiorē. Quodcq; si castellum illud, a quo, tanquam a capite, Hispaniç regnum Castella est cognominata, in hostium potestate deueniret, se non modo facturum grandem patrimonij sui iacturam, sed necq; ipsum quidem facile regnaturum, si ex regni culmine deturbaretur. Cū præsertim vtriusq; partis fautores, & qui se indifferentes continebant, in hoc vnum certamen oculos coniecerint, spectantes, quem fortuna rerum sequatur euentum, haud dubium, inclinaturos omnes ad victorem studia sua. Quare ipsum orabat, obtestabaturcq;, vt obsessis quāprimū ferret suppetias, nisi mallet hostibus cū regni possessione victoriā tradere. Stimulatus eo nūcio Lusitanus, reputās secū vera esse omnia, quę ab Areuacorū Duce dicerētur, tametsi habebat copias īminutas ex eo nūero, quē a pricipio belli ex Lusitania secū adduxerat, cp pars suorū desiderio ex lōga mora in patriā redierat,

pars ex cæli mutatione morbo erat extincta, pars in tumultuarijs quibusdã pugnis profligata, statuit tamen quantum posset exercitum contrahere, opemque obsessis ferre, anteaquam de facienda deditione cogitarent. Tauroque profectus Areuacum se cũ præsenti exercitu contulit. Cui se Archiepiscopus Toletanus & Villenas Marchio coniunxerunt, perpulchre aliquot instructas cohortes secum adducentes, eidemque non modo auxiliares manus, sed etiam fidem suam iterum addixerunt, seque non agnituros alium Hispanorũ Regẽ attestati sunt. Erat illa tẽpestate Regina Valladoliti, quæ facta certior de aduentu hostis Areuacum mittit præfectos cum cohortibus ad loca finitima, Gutterium Cardenium quæstorem suum maximum Methymnam ad campum, Ioannem Syluium Comitem Centifontanum Vlmetum, qui non paterentur Lusitanos libere per agros vicosque excursiones facere. At Centifontanus Comes iuuenili ardore commotus egregium aliquod facinus moliri non desinit, rectaque Areuacum profectus, vbi se Lusitani continebant, in condẽso quodam spineto insidias collocat, mittit excursores, qui agros populentur. Quos ingentẽ præ se agentes prædam Lusitani facta ex oppido eruptione e vestigio insequuntur, quoad uentum est insidias. Vnde Comes prodiens iubet signa inferri, anteaquam subsidio augeretur hostium numerus, qui haud dubie erant adhuc multo plures. Militum sententia fuit anceps, erant enim qui dicerent cedendum esse tempori, propterea quod omnia essent hostibus superiora, numerus amplior, ex quiete peditum equitum equorumque recens alacritas, a tergo subsidia in horas succedentia. Nostris vero militum paucitas, ex noctis hesternæ laboribus corporum lassitudo, auxiliorum præterea nulla spes. Quare canendum esse receptui censebant, anteaquam hostes ab exploratoribus cognoscerẽt, non esse dispositas, quas timerent, alteras insidias. Alij dicebant turpem esse fugam, neque committendum, vt Lusitani aliquando possent dicere, Hispanos ab ipsorum conspectu fugisse. Dum tempus consultando teritur, iam ultimis nostrorum excursoribus primi Lusitanorum instabant, neque poterant pauci multorum impetum sustinere. Missi qui ferrent opem laborantibus, crescunt vtrinque paulatim auxilia, donec totis viribus pugnari cœptum est. Editur strages maxima. Comes vero cernens hostium auxilia increbrescere, suos vero partim occisos partim vulneratos, partim ex multo labore defessos in proximam se verrucam recipit, collectisque ex pugnis reliquijs Vlmetum contendit. At Lusitani non incruenta victoria potiti cum erepta ex hostibus præda spolijsq; Areuacum rediere.

Regina Lusitanum Burgos euntem subsequitur, Pallantiæque residet, Comes Beneuentanus Baltanasij capitur.

Caput. V.

LVSITANVS interim non cessat partium suarum fautores, vt ad præscriptum diem sibi adsint, conuocare, &, quam maximis copijs ferre opem obsessis festinent, hortatur. Ipse cum Archiepiscopo Toletano & Marchione Villenati Pinnam fidelem, quod erat Comitis Vrenatis oppidum, proficiscitur: vt illic auxiliares copias exspectaret. At Regina eius rei facta certior Pallantiam ire properat. Erat in comitatu illius Cardinalis Hispanus, & Architalassus, Comesque Beneuentanus, & alij complures Hispanorum viri principes. Dimittitque exploratores & excubias, qui captent hostis consilia, vt quum primum iter arripuerit, faciant se certiorem, vt illum a tergo inse

queretur, si Burgos ad soluendum obsidionem ire contenderet. Simul etiam, vt hostibus cōmeatus intercluderet, disponit præsidia in locis Pinnę Fideli finitimis, inter quos erat Baltanasium oppidulum neque arte neque natura satis munitum, sed muro semiruto fossaque non bene eruderata. Hoc sibi Comes Beneuentanus præsidio suorum collocando deposcit, vnde multa incommoda hostibus inferre posset. Stationes in locis iniurię obnoxijs disponit, vigiles Circitoresque distribuit, ne aduentu hostium repētino opprimatur, alioqui erat animo tam excelso, vt nihil a partis aduersæ copijs omnibus formidaret. Socij vero, clientes, familiares, & amici Comitem hortabantur, vt locum nō multo negocio munitum desereret. Neque enim Lusitanos quieturos quoad illum ex munitione tam propinqua deturbent, idq; haud difficulter effecturos, quando tot aditus oppugnationi paterent. Sed ille neq; precibus neq; exortationibns ullum reliquit locum, quin potius in incœpto præstans excursores cotidie mittit, qui populētur agros, pabulatores, lignatores, frumentatoresq; intercipiant. Atqui Lusitanus videns se ab hostibus contemni, paucosq; intra macerias parietesq; potius quam muros se continentes commeatus sibi intercludere decernit Castellum oppugnare, atq; tam insigne opprobrium ex oculis tollere. Arripit iter nocte intempesta, atq; sub lucem per ruinosas murorum partes Castellum agmine octipartito iubet oppugnari. Muri erant formacei ex terra sine calce, quos longa dies & ruina cæli deiecerant, magnaq; ex parte per interualla nudauerant incolas. Eos aditus Lusitani inuadunt. Stationarij milites vigilum Circitorumq; clamore excitati ad loca sibi designata accurrunt, seq; ab hostibus non tā muro quam acie defendunt. At Comes hortatur suos, quemq; nomine proprio cum honoris præfatione appellans stationes circuit, laborantibus auxilia submittit. Hinc spes oppidi capiundi, illinc desperatio, si hostis admittatur, vtrorum animos irritat, neutris pedem referentibus. Editur vtrobiq; strages maxima, vis vi repellitur. Atq; ita partim instando, partim cedendo pugnatum est ad horas vespertinas. Bis Lusitani fuerant intra munitiones recepti, bisq; sublato clamore Beneuentani hostem in murorum ruinas deturbant. Sed tandem per muri partem difractam irrumpunt Lusitani, obstantes impellunt, fundunt, fugantque per vias, omnia disturbant. Comes cum paucis ex suorum numero angiportum quendam occupat, vbi fortiter pugnas vulneratur, capiturque. Lusitanus ea victoria spolijsque superbus cum Comite alijsque principibus viris quasi in pompa triumphi præmissis Pinnam Fidelem redijt. Eam calamitatem Rex & Regina magis quam pro materia ægre tulerunt. Nam præter id, quod Pimentelorum familia est in Hispania facile princeps, Comesque ipse per se vir ingentis animi, atque rei militaris peritissimus, talem amicum tamque obsequentem suæ partis socium amisisse, non poterant non dolere. His duabus cladibus per præfectos acceptis, Regina secum reputans, hosti ex victoria elato creuisse animos, simul etiam, quod rumor increbresceb[a]t, illum habere iter ad Burgensis arcis obsidionem soluendam, contrahit præsidia, quæ per locos hosti finitimos disposuerat: vt cum primum ille castra moueret, ipsa e vestigio consequeretur, copiasque suas cum mariti Regis exercito iungeret, aut ex communi consilio alter a fronte, alter a tergo hostem ancipiti pugna distraherent. Rex quoque non cessat interea obsidionem vrgere, tormentis ac machinis munitiones pertundere, cuniculos in arcem agere. At Lusitanus videns nostrorum vigilātiam, alterius in obsidione præmenda, alterius in auxiliaribus copijs vndiq; contrahēdis, seque duobus exercitibus futurum imparem, si foret illi collatis signis cum hoste decernendum; simul etiam, quod audiebat, Zamoranos velle ad hostes deficere, diuertit ab

instituto itinere, vt Zamoram Taurumq; validiori præsidio firmaret, putans illas duas vrbes esse regni futuri vel maxima fundamenta, propterea quod erant & ciuibus frequentes & Lusitaniæ suæ confines, eoque consilio Areuacum rediit. Erat Areuacorum Ducis coniux Leonora ex Pimentelorũ familia Beneuentani Comitis soror patruelis, quæ illis temporibus non modo omnem Ducatus administrationem sustinebat, sed etiam coniugis affectus moderabatur. Ea cum Lusitano agit, quemadmodum Comes cũ socijs, qui in eadem fortuna fuerunt, ex fide, quam victi victoribus dederant, soluerentur, ea conditione vt partis aduersæ arma non iuuarent. Dantur obsides Comitis filius primogenitus, tria oppida ornatissima sequestro ponuntur. Maiorica, Portellum Villa alba, quæ Lusitanus firmissimo præsidio instruxit. Comes itaque solutus fide, tametsi magnis conditionibus inuitaretur, vt studia sua in Lusitanum transferret, noluit acquiescere, sed in reliquum belli tempus medium sequestremq; se exhibuit.

Marchio amissa Ocania, quam præsidio tenebat, Lusitanum hortatur, vt traiectis montibus ad Carpetaniam veniat.
Caput. VI.

ANNO insequenti, qui fuit a salute Christiana sextus & septuagesimus supra millesimum quadragintesimum, in ipso statim anni exordio Ocanienses, quibus Marchio grauissimum imposuerat præsidium, cœperunt agere cum Centifontano Comite cumq; Ioanne Ripario, qui eo tẽpore Toleti commorabatur, de tradendo per illos municipio Regi & Reginæ, modo ipsi ad tempus adessent cum exercitu. Atq; imprimis oppidanos ob suspicionem domo pulsos a Marchione reuocant, vnoque omnium consensu præsidiarios milites oppido pellunt. Accurrunt ex templo a Centifontano Comite subsidia, quẽ sequitur cũ Toletanis cohortibus Ioãnes Riparius. Regina eius rei facta certior oppidum Roderico Manriquo Spathiferorum Magistro tradi iubet. Hoc nuncio permotus Marchio, simul etiam videns opes maximas & patrimonium, quod a patre acceperat amplissimum indies minui, cõmeatum a Lusitano petit, & quam maximis potest itineribus in Marchionatum suum peruenit, vbi comperit omnia multo deteriori conditione, quam ex nuncio acceperat. Vrgebat illum omni ex parte hostis acerrimus diui Iacobi militiæ Magister, nitebaturque paucis oppidulis, quæ supererant, spoliare. In qua rerum omnium difficultate positus dat litteras ad Lusitanum, commemorans quanto studio & fide sit illius signa secutus, quodque sibi pollicitus fuerit eo tempore, quo illi vxorem nuptui tradidit, se pro illius capite ac fortunis dimicaturum, neq; passurum, vt quicquam detrimenti pateretur, non etiam si sciret omnes vires suas fortunæ belli opponere, addebat insuper, quod noluerit sequi partis aduersæ duces, quamquã magnis conditionibus inuitaretur. Nunc vero eo se calamitatis deuenisse, vt parum absit, quin non omne patrimonium a suis maioribus acceptum amittat. Quam iacturam non tam esse suam, quam ipsius Regis, ad quem pertinebat, suarum partium studiosos tueri, atque seruare incolumes. Itaque orabat, obtestabaturque Regem, vt cum exercitu copijsque omnibus quamprimum Taurinos montes traijceret, conferretque se Madritum, quod oppidum cum arce ipse præsidio teneret, futurum namque, vt inde commodius assequeretur, quod concupiebat. Erant namque in ea regione Madrito proximi Archiepiscopus Toletanus, atque Magister a Calatraua,

qui essent in totã prope Carpetania facile principes, suas quoq; vires non esse adeo exhaustas, vt ex cæde, quam esset hostibus illaturus non sequeretur sanguis. Quod si Madriti vellet considere, fore vt Ocania imprimis recuperetur, atque deinceps Toletani, ac totius Carpetaniæ Lusitaniæq; proxime vrbes, municipia, & castella se illius fidei, maiestatiq; dedant. Esse præterea in Bætica Marchionem Gaditanum, qui Asindum armis, & equis, oppidum perquam nobile, firmissimo teneret præsidio, & Alphonsum Aquilarem, qui Cordubam, qua nulla est in Bætica ciuitas equitatu frequentior, quasi vnum e suis municipijs possideret, vtrumq; duarum sororum viros vtrumque rei militaris peritissimum. Esse alios complures, qui cum primum audierint ipsum cum præpotenti exercitu in Carpetania consedisse, declaraturi essent animi sui sensum, quem ante hac occultauerint. Quod si suis rebus afflictis, vltimæq; necessitati non opitularetur, neminem esse tam perditum, tamq; consilij inopem, qui vellet sequi ducem, cuius animum suorum cura non teneret. At Lusitanus exhortationes querelasq; Marchionis ad proceres, senatumq; suum refert, illorumq; sententiam exquirit. Omnibus visum nullo modo illi montes esse trajciendum. Afferebantque rationes complures, cur illud neque cogitandum quidem esset, atq; illam imprimis, quod semper is habitus est Hispaniarum Rex, qui possideret citerioribus Hispaniæ oppida Valladolito & Methymnæ adiacentia, in qua ipse obtinebat duas vrbes, & situ, & ciuium frequentia munitissimas, atq; Lusitaniæ suæ finitimas Taurum, Zamoramq;, quas haud dubie videbatur ire perditum, si præsidia inde transferret, aut cum exercitu longius discederet. Quid quod omnes interpretarentur illam non discessionem, sed fugam, cum esset hostis in conspectu, iam iamq; decernendum esset ferro, vtri Deus victoriam vellet tradere. Rescribit itaq; Marchioni, vt consuleret interim rebus suis, qua ratione melius posset: se daturum operam pollicetur, vt cum primum per temporis occasionẽ posset, omnia damna resarciantur, amissa restituantur, seque illum amplissimis beneficijs cumulaturum. Hoc Lusitani responso consternatus Marchio, cœpit animo fluctuare, occasionẽq;, modo honeste possit, ad Regem Reginamq; desciscendi quærit, modo sibi amissa, ex quo Lusitanum sequi cœpit, restituantur. Erat eo tempore Tauri Lusitanus, qui cum accepisset Zamoranos de prodenda hostibus vrbe cogitare, eo profectus coniurationẽ patefecit, quattuorq; ex primoribus oppidanis deprehẽsis non est ausus in illos iure suo vti, metuens ne per tumultũ populus concitaretur. Regina quoq; vidẽs hostem a mittendis ad Burgensem arcem auxiliaribus copijs destitisse, & ipsa Valadolitũ redijt, præsidiaq; quã maxime potest, in vicinis locis disponit, ne libere per agros vicosq; Lusitani vagarentur. Neq; cessat interim blandicijs, donis, pollicitationibus, precibusq; aduersæ partis sectatores pellicere.

Zamoram Pontis, atq; vrbis præter arcem Ferdinando facta deditio.

Caput. VII.

ERAT Zamoram, Pontis præfectus, quemadmodum in superioribus dictum est, Franciscus Valdesius, qui fuerat quondam ipsi Regi atq; Reginę familiaris, & a quibus honoribus amplissimis, atq; muneribus fuerat donatus. Cum hoc agit Regina, vt sibi Pontis munitionem tradat, aditusq; in vrbem patefaciat. Non abnuit ille conditionem. Cum Petro Mazaricco, quem ipse Pontis præfecturæ substituerat,

de re commentatur, qui cum esset vir bonus, idemque pacis amator, Franciscum impellit, vt Reginę per omnia obsequatur. Constitutum est, vt Rex ab obsidione Burgensi adsci sceretur, sine quo tantã rem non posse peragi existimabatur. Neq; enim sola modo Pontis munitio, sed & tota ciuitas cum Lusitanorum principe, vna opera videbatur tradi. Huius consilij perpauci fuere conscij. Rex eius negotij factus certior, simulat se minus recte valere, & quo valitudinẽ suam commodius curare posset, velle se intra cubiculum ad paucos dies continere. Obsidionis curam fratri Notho reliquisq; primoribus, qui cum eo tunc erant cõmunicata re commendat. Ipse cum duobus tantum ex familiarissimis, de media nocte Valladolitum arripit iter. Nec latere potuit Lusitanũ ea res, siue quispiam secretum prodidit, siue quod audiebat exercitus ab hostibus conuocari, siue quod multis suspicionibus, non nimium fidebat iam Francisco illi Valdesio. Quem iubet Rex ad se accersiri. Respondẽt sui, abijsse nescio quo. Statuit ea nocte siue dolo siue viribus Pontis munitiore potiri. Mittit Ioannem Porrium, qui erat Valdesij propinquus, atque omnium consiliorum socius, qui diceret Petro Mazarieco, qui praesidio Pontem obtinebat aperiret Pontis aditus, simulans se ea nocte milites trans flumen velle mittere, qui hostium fines popularentur, re autẽ vera, vt intra munitionem recepti, præsidem cum præsidio loco deturbaret. At præses id quod erat suspicatus respondet, non esse illud tempus quo deberent armati intra arcem recipi, se tamen postridie sub lucem imperata facturum. Quod responsum tametsi visum est Lusitano suspicionis aliquid habere, expectat tamen euentum rei prope diem declarandum. Interea præses ex immani lapide ducit alterum murum a parte munitionis interiori, quæ spectat vrbem, nunciumq; ad Ferdinandum Regem mittit, qui dicat conspirationem esse detectam, Lusitanoq; esse in animi Pontem oppugnare. Quamobrem properaret ferre suppetias, nisi mallet cum Ponte spem omnem potiundæ vrbis amittere. Prima luce mittit Lusitanus Ioannẽ Illum Porrium cum equitibus centũ cataphractis, qui iussa exequerentur. Qui cum ad Pontis primum accessissent caput, sagittis, sclopetris, lapidibusque, pulsi fugatiq; sunt, inclamatumq; est a pręsidiarijs, Ferdinandum, atque Elisaben se agnoscere Hispaniarum principes, at præterea neminem. Quæ vox cum ad Lusitanum perlata esset, ira percitus omnes ad arma vocat, ipseq; armatus adest, Pontemq; omni tormentorum genere oppugnari iubet. Milites vero partim indignatione, partim sui Regis pudore, partim formidine commoti, testudine adacta, munitionis portas incendio corripiunt, putantesq; nihil esse aliud quod aditus intercluderet, non sine maxima clade irrumpunt. Cumque negotium sibi iam confectum existimarent, offendunt alterum murum a parte munitionis interiori.

Pugnatur vtrinque vehementer, hi vt vallum quod obsistebat demolirentur, illi vt vallum cum vita propugnarent. Lusitanos tamen ab incœpto arcebat fumus ex incendio, quod ipsi portis admouerant, quodq; ex tanta ipsorum multitudine cum pauci pugnarent, plures vulnerabantur, nullum namque telum erat inane, cum ediuerso Pontani præter laborem sudoremque defendendi, nullum aliud detrimentum ab hostibus acciperent. Durauit ea oppugnatio, a prima luce ad horam eius diei vespertinam, cum interim Lusitanus non suorum strage permotus, non quod tanto dispendio nihil proficiscebatur, suos exhortari non cessat, quemque ex amicis nomine appellans, stimulosque admouens, increpans etiam segniores, quæ res illos haud dubiam in mortem adigebat. Atque illum sic affectum: Archiepiscopus Tolenanus hunc in modum alloquitur. Non est mihi ignotum clarissime Rex indignationem

istam in proditores illos esse iustissimam. Sed quid opus est tanta sanguinis effusione, vbi nihil proficitur? Quod si te in vltionem ira præcipitat, non minus commiseratio in tuos reuocare debet. Audiui ego quendã ex numero illorum septem, quos Græcia iactat sapientes dicere solitum, victoriam non esse optandam, quæ sanguine conflatura esset. Quid igitur ille diceret de pugna, quæ sine effectu cruore redundat? Vides quanta fiducia, vel constantia potius, patientiaq́; rebelles illi Pontis munitiones tueantur. An putas id futuros fuisse, aut te pręsente tale aliquid ausuros, nisi expectarent quam celerrime sibi auxilia missum iri? Noui ego hostium mores, neq; omissuros tantam sibi oblatam occasionem. Quod si a me princeps optime, sententiam exigis, censeo tempori cedendum, neque expectandum quoad hostes robore ac numero plures intra mœnia recoepti sint, neque arbitror cum illis esse pugnandum, per vrbis vias, per domos, perque religiosa Deorum templa, cum præsertim habeamus ipsos ciues nobis infensos, atque in partis aduersæ studia pronos. Lusitanus hac Archiepiscopi oratione persuasus, iubet ab oppugnatione receptui canere, timensque ne quid per tumultum populus auderet, conclamatis vasis imperat suos omnes in armis excubare. Comportatisque in arcem sarcinis, omnique preciosa supellectili, de media nocte cum noua coniuge Taurum proficiscitur. Quem secutus est Porrius ille Ioannes, veritus iram principum, quos iampridem offenderat. Vix dum Lusitanus discesserat, cum e vestigio Aluarus Mendozius, cum exercitu per alteram portam vrbis ingreditur. Lusitanorumque reliquias per totam ciuitatem sparsas, explorat, spoliat, comprehenditque, quorum bona pars se cum omni re sua in ædem recipit maximam. At Mendozius templum obsidione cingit, summisque viribus oppugnat, illi contra, se acriter defendunt. Adest sub lucem ipsam Ferdinandus ipse Rex, cum Architalasso, Duceq; Albano, alijsq; principibus, viris eiusdem causæ studiosis. Quos Lusitani cum cernerent intra mœnia receptos, cœperunt ipsi priores, de deditionis condicionibus agere, vt sospites cum rebus, quas possent comportare, secum dimitterentur. Quod Rex clęmentissimus haud difficulter indulsit, & quod natura mitissimus erat, & quod nolebat in tam parui momenti negotio tempus consumere, cum præsertim ad arcis oppugnationem, cui potissimum intendebat, ecclesia illa, quod arci proxima erat, plurimum conducebat. Lusitani facultate abeundi data, se cum bonis suis omnibus ad Regem suum conferunt. Quos vt consolaretur, simulat fiduciam, simul etiam vulgo iactare cœpit, totum hoc regni potiundi negotiũ non constare, capiendis, amittẽdisque arcibus, castellis, aut vrbibus, sed vno pręlio, in quo decernendum foret in Hispania regnaturus. Mittitque continuo ad filium Lusitanorum principem designatum, literas cum mandatis, quibus imperat, vt omne Lusitaniæ robur, in vnum exercitum contrahat, sibique quam cum maximis possit copijs, cum primum euocaretur adsit. Rex vrbe potitus, metati bona Ioannisque Porrij aliorumque rebellium publicat. Atque imprimis murum, vallo, fossaque munitum, inter arcem & vrbem duci iubet. A parte quoq; vrbis extima, vndecim munitissimas stationes disponit, firmissimisque præsidijs instruxit Imperat præterea ex locis finitimis omnia tormentorum, machinarumque genera conportari, & reliqua omnia parari, quæ obsidioni, oppugnationiq; futuræ vsui forent.

Burgen. Arcis obsessio continuatur, & quæ ab vtraque parte fiunt exponitur.

Caput. VIII.

V M hæc ad Zamoram geruntur, Burgensis interim arcis oppugnatio non cessat, sed neq; præsidiorum crebræ in obsessores vrbemq; eruptiones, vnde crebri ab vtraq; parte milites cadebant. Sed cum viderent obsessi suorum numerum cotidie minui, hostium vero augeri, decreuerunt se intra munitiones continere, rem satis magnam se facere arbitrantes, si fidei suæ arcem commissam tuerentur. Quæ res obsessores admonuit, stationes arci ad iactum lapidis admouere. Ex qua vicinitate, orta est ab vtraq; parte colloquẽdi familiaritas, illis iactantibus se in dies Lusitani auxiliũ expectare, idq; se pro comperto habere, Gallorũ quoq; Regem aduentare cũ ingentibus copijs, populaturũq; Vasconum Cantabrorumq; fines, tandẽ longa obsidione fessis opem laturum, quæ spes faciebat eos obstinatiores, inclamitabantq; diu noctuq;, voce quadã stentoria geminantes identidem Alphonsi, atq; Lusitaniæ nomen. At nostri contra, o stulti dicebant, qui ab vsq; Lusitania expectetis auxilium in Cantabrorum finibus positi, qui in Gallorum leuitate spes vestras posueritis. Operituri, atq; temeritatis vestræ pœnam prope diẽ luituri, non pudet vos pro illis stare, quorum maiores maioribus vestris semper fuere hostes? Ecquis putaret Zamoranos Lusitanio finitimos paucorum potentia oppressos, ad nos deciuisse, Burgenses uero Castellanorum columen a suis principibus Castellanis ad Lusitanos deficere? Resipiscite miseri ciues, atq; ad vos tandẽ redite. Reuocate in mentẽ uestram vulnus, quod vobis cotidie obijcitur, sub Ioanne primo horum principũ nostrorũ pro auo acceptum, Qui cum Beatricis vxoris dotali iure regnaturus esset, vsq; adeo Castellæ Castellanorũq; nomen illis fuit odiosum, vt potius sint passi Magistrum Auisium, quãuis Nothum & ex professione fratrẽ religiosum, nihilq; ad illum regni administratione pertinente, in Lusitania regnare, quã Regem Castellanorũ ipsis præsidere. Nunc vero vos cum habere possitis Regem Castellanũ, Castellanisq; Regibus procreatũ, coniugaliq; fide cum vera indubitataq; Ioanni secundi Regis filia, legitimaq; hærede, potius sequimini generis inuisi Regem, præsertim coniunctũ matrimonio vxori ex turpi adulterio cõceptæ? Qui neq; vobis auxilio esse potest, neq; vestri laboribus quos ipsius nomine exantlastis, gratiam referre, qui ex medio itinere, cum ad vos laturus auxiliũ properaret, nostrorum principum timore reuocatus Zamoram quasi ex limine ad sui regni latebras fugituras se recipit, atq; inde iterum pulsus Taurum hoc est ad latronum speluncam potentissimus iste Rex vester aufugit. Circumspicite demum o miseri ciues, & cernetis, bonam murorum partem tormentis machinisq; labefactum impendere, quæ si vos destituerit nudos, saciabitis, opinor, sanguine vestro inimicorum hostiumque oculos, atque vxoribus, natis, cognatis, affinibusque spectaculum perquam triste exhibebitis. Itaque dum licet, ad victorum potius clementiam misericordiamq; confugite. Mitissimi sunt, erroribus vestris ignoscent; Neq; vos solum vobis reiq; publicæ vestræ, sed & opes, dignitates, & omnia ornamenta vestra restituent, atq; etiam fortasse cumulabunt. His vocibus obsessi visi sunt paululũ acquiescere. Videbãt nãq; propemodum vera esse, quæ ab hostibus dicerentur, atque illud imprimis, quod muri pars maxima, ruinam minabatur, quodq; auxiliorum nulla spes certa esset, quodque commeatus in dies minueretur. Erant tamen qui dicerent, potius illis esse parendum, quam faciendam turpem deditionem. Alij non poterant adduci, vt putarent se auxilio ab Areuacorum duce destituendos, aut consilio saltem, aut admonitione quid esset illis faciendum. Plærisq; tamen censebant non esse illis vltimam necessitatem expectan

dam, cum victor daturus esset, quas vellet conditiones, non quas victi peterent. Dum tempus consultationibus teritur, pars muri ad longitudinem passuum viginti repente corruit, alterumqꝫ patefecit, quem illud ipsum metuentes, in subsidium ex terra fecerant, qui & ipse cum tormentis pertundi cœpisset, alterius muri collapsi impediebat, quo minus solo æquaretur. At præses animo iam consternatus, quod neqꝫ muri possent illum ab hostibus dirimere, quodque præsidiarij milites partim vulneribus, partim langore, partim lassitudine, atqꝫ simul omnes cunctarum rerum penuria laborarent, cœpit assentiri illis, quorum sententia fuerat, agendum esse conditionibus, quibus se victori dederent. Conuocatoqꝫ ad id Comestabili, cui Rex discedens fratriqꝫ Notho summam belli commiserat, pacti sunt se tradituros arcem, si a Rege Reginaqꝫ vitæ incolumitate atqꝫ erroris venia & bonis amissis donarentur. Sub his pactis conuẽtis Regina ex Valladolito accersitur, illa properanter Burgos venit, arcem recipit, rebelles venia condonat, illisqꝫ bona restitui iubet. Compositisqꝫ ciuitatis clarissimæ rebus, Valladolitum redit, atqꝫ inde Tordesellas, vt esset hosti propior, ad incutiendũ terrorem, captandumqꝫ quid ille consilij caperet, & qua ratione cum illo esset belligerandum. Per idem tẽpus venit eodem, Petrus Stunica Ducis Areuacorũ filius primogenitus qui dissidebat plurimum a via, cui pater institerat. Nam & ipsius obsequia in Regem Reginãqꝫ fuerant non obscura, semperqꝫ de illis bene sentiebat, honorificeqꝫ loquebatur, quod ipsum princeps non latebat. Is cum primum facta est Reginam alloquendi copia, cœpit exponere quanto studio ac diligentia, quanta abseruantia & pietate, regalibus iussis obtemperauerit, quodqꝫ nihil vnquam reliquerit faciendum, quod putaret ad ipsius Reginæ Regisqꝫ statum pertinere, eaqꝫ fiducia venire dixit, ut peteret patri veniam, ne filio plecteretur parentis culpa, si culpa dicenda esset, quæ senectutis delirio sit commissa, addebat quoqꝫ id, quod omnibus erat compertum, iam pridem illum fragilitatis propriæ conscium, omnem rei domesticæ curam administrationis ad vxorem, quæ sibi esset nouerca, transtulisse. Ea quoqꝫ Ioannem filium ab Alcantara Magistrum ordinis Cistercienses faceret, omne fas, atqꝫ nefas, omnia iura diuina simul, & humana miscuisse omne Ducis patrimonium, vt id consequeretur dissipasse, omnemqꝫ totius familiæ statum, qui non ad illam, sed ad seipsum pertineret, sæpe maximis periculis obiecisse. Nunc vero dicebat se venisse, missum a patre, qui illius nomine sua omnia poneret in ipsius Reginæ potestate, vt omnibus rebus, quæ ad se, quæ ad patrem, quæqꝫ ad nouercam pertinerent, pro arbitrio suo vteretur. At Regina tametsi ad condonandos errores erat paulo duriuscula, tamẽ habita ratione ipsius Petri, ad quẽ spectabat familiæ illius hæreditaria successio, quodque pater senio confectus, omnem domus atque voluntatis suæ administrationem ad vxorem transtulerat, quę cupiditate quadam omnibus parentibus ingenita filios extollendi viam illam inuasit, omnes venia condonauit, sibique eo beneficio reddidit imposterum obsequentissimos. Areuacum eo pacto recuperatum est, ducatus titulo in Placentiam ciuitatem translato. Magistratus Ioanni filio cum insignibus, & titulo confirmatus, quem ob suffragatorum discordiã, ad sedem apostolicam conferendi iure deuoluto, summus Pontifex illi contulerat. Dictum est in superiori parte Ludouicum Galliarum Regem cum primum Ferdinandus & Elisabe regni administrationem adierunt, renouasse cum illis antiquum fœdus, quod fuerat a multis annis inter Gallorum Hispanorũqꝫ principes obseruatum. Sed cum postea vidisset inter Tarraconensem Lusitanũqꝫ, de regni successione disceptari, iniecit animũ in Ruscinonis comitatũ, quẽ Ferdinandus a Ludouico petebat debere restitui. Repudia-

toqꝫ priori fœdere cum Lusitano fœdus nouum percutit. Quos cum videret bello implicitos, ratus illud esse tempus rei bene gerende, bellumqꝫ hostibus inferendi, compositis cum Britannorũ Rege simultatibus, mittit Oeasonem armatorum quadraginta millia, qui Vasconum fines Hispaniæ contributos, ferro ignique vastarent. Imprimisqꝫ castellum & loci situ, & hominum structura munitissimũ, fontem Rabiam nostro seculo indigenæ appellant, quod in ipso Hispaniæ citerioris Aquitanicæqꝫ Galliæ collimitio situm est, habens portum in secessu Britannici maris, atqꝫ a latere flumen nomine Alduidam, quod in Cantabrorum iugis erumpens, castellumqꝫ præterfluens, in ipsum portum influit. Itaqꝫ Galli traiecto flumine, quod per æstus reciprocationem non erat difficile, vicos populantur, castellaqꝫ finitima diruunt. Erat ea tempestate Regina Burgis, nam Rex interea Zamoranam arcem obsidione premebat, quæ facta rerum omnium certior, mittit cum equitatu Iacobum Sarmentum Comitem a Salinis, cum facultate habendi delectus, conuocandiqꝫ ad arma finitimos, & comportandi commeatus, faciendique alia, quæ forent vsui ad bellum gerendum. Ipsa præterea mittit literas, ad omnes Vasconum Cantabrorumqꝫ & Astorum populos, vt cuncti ad regni fines ab hostibus tuendos confluant, seqꝫ Salinarum Comiti agglomerent. Ioannem quoqꝫ Gamboam virum rei militaris peritum, præsidio castelli præficit, qui cum mille delectorum militum indigenarum numero ingressus oppidum, fossas eruderat, vallum, stationes, turres & murorum propugnacula, scorpionibus, catapultis, tormentis, machinisque instruit. Neqꝫ Galli segnius omnia quæ ad oppugnationem castelli erant necessaria, vndiqꝫ cõpertant. Erãt cũ Gallis ex Vascõnũ finitimis Gregarij leuis armaturæ pedites complures, qui per anfractus deuiosqꝫ tramites, callesqꝫ occultos, in nostrorũ fines penetrabant, multaqꝫ detrimenta inferebant. Horum præfecturam gerebat Ioannes quidam cognemento Purgeta vir strenuus, atqꝫ regionum illarum peritissimus, qui cum in vico fonti Rabiæ propinquo cum Vasconibus ad mille numero consedisset, indigenæ stimulati, partim detrimentis, quæ ab illo acceperant, partim quod videbant se a tam paucis contemni, collecta manu trium millium leuis armaturæ peditum, nocte intempesta illos adoriuntur, & somno, vinoqꝫ sepultos, alios trucidant, alios fundunt, fugantqꝫ, in Gallorum castra, quæ non procul aberant. Domum in quam præfectus diuerterat, cum expugnare longum videretur, incendio corripiunt, ipsumque præfectum cum ducentis qui erant cum eo comburunt, seqꝫ in fontem Rabiam ad suos recipiunt. Tribus milibus passuum ab oppido aberant Gallorum castra; nam bombardis, colubrinis, serpentinis, alijsqꝫ sulphurarijs machinis, propius accedere prohibebantur. Itaqꝫ statuunt ducere fossam, decem pedum altitudinis, non rectam ne oppidanorum telis vulnerari possent, sed flectentes nunc ad dextram nunc ad sinistram. Id oppidani prospicientes, & ipsi propugnacula contra fossam opponunt, constituuntqꝫ non ex loco superiori, sed ex æquo fossaque, & vallo cum Gallis pugnare, quando loci angustia non his magis quam illis faueret. Murorum quoque altitudinem demoliuntur, ne ruinæ ex machinarum concussu labefactatæ, in ipsorum propugnatorum capita deciderent. Galli per fossam illam tortuosam, vallo & fossę castelli admotam non tam oppugnabant, quam in medio veluti campo cum oppidanis confligebant. Ex vicis populisqꝫ finitimis confluebat maxima hominum multitudo, qui ex arduis præruptisque montium iugis, in plana descendentes, pugna lacessebant eos qui tuendis castris relinquebantur, pugnatur vtrobique, Galli pro castris, Hispani pro murorum defensione, cadunt ab vtraque parte complur

res; Sed oppidanis crescebat spes, quod lacessiti non referebant pedem. Gallis desperatio, quod cum maxima suorum clade parum detrimenti hostibus inferebant, quodque non poterant obsessis auxilia, & commeatus intercludere, propterea quod per æstus pelagi, naues non poterant prohiberi ad muros accedere. Ipsi e contrario, victus omniumque rerum inopia laborarent, quod ab Hispanorum classe commeatus sibi importari vetarentur. Itaque cum dies nouem frustra, tumultuarijs pugnis potius quam oppugnationibus consumpsissent: Oeasonem redierunt, quod oppidum a fonte Rabia millibus passuum viginti abest.

Gallorum Rex a fonte Rabia suo exercitu pulso: maiori apparatu obsidionem repetit.

Caput. IX.

GALLORVM Rex indignatus tantas copias nihil effecisse, addit milites ducesq;, addit machinas omnium generum: iubet maiorem commeatus abundantiam comportari, ne ob eam causam, id quod antea fecerant, ab obsidiōe desisterēt: imperat ne ab oppugnatione diu, noctuq; cessent, quoad negotium conficiatur. Nec minus interea fonte Rabiani reditum verentes hostium, fossas faciunt profundiores, muniunt vallos, propugnacula disponunt, & strenuissimum quemq; militem adsciscunt. Regina quoq; mittit eodem grauis armaturæ militum tres cohortes, quibus præficit Xanthum a campo, Ioannem Lezcanum, Ioannemque Salazarum, sulphurariamque ingentis magnitudinis machinam, aliaq; tormentorum genera machinariosque præfectos, earum rerum peritissimos. Igitur cum nuncius attulisset, Gallos cum ingenti rerum omnium apparatu aduentare, oppidani magna spe attolunt animos, neque se intra munitiones continent, sed machinas & tormenta extra muros disponunt. Rex igitur vtrinque missilibus telis, machinarumque globis, lapideis, plumbeis, ferreis. Editur vtrisque cædes maxima: sed Gallis multo maior, quod ex aperto pugnabant. Qui videntes suorum coaceruatas cadauerum strages, castra reduxerunt ad vicum illum in quo diximus Ioannem Purgetam cum socijs incendio conflagrasse. Is aberat a fonte Rabia quatuor fere millibus passuum. Die postero Galli negotium repetunt, volentes experiri, an possent castra, proprius oppidum metari. At oppidani anfractuum, diuerticulorumq;, & tramitum peritissimi, magnā hostium partem circumueniunt, atque ex tutiori loco, miseranda cæde conficiunt, compluresque cum spolijs machinas ceperunt. Galli ea clade consternati in hesterna se recipiunt castra. Dieque insequenti cautius exercitum mouent, vitantq; insidias, perq; fossam illam machinas oppido admouent, castraq; locant, neq; potuerunt ab oppidanis arceri, propterea quod hostium numerus erat multo amplior, & ex lassitudine diei hesterni fatigati, statuunt se intra munitiones continere, oppidumq; modo tueri, atq; ita per bimestre spacium, illi muros, hi castra, machinis pertundunt, nonnunquam etiam tumultuarijs se pugnis lacessunt.

Rex obsidionem continuat, neque a Lusitano lacessitus desistit: tandem Reginæ suasu in certamen descendens, ille non sustinet.

Caput. X.

EX interim Zamoræ non cessat hostes obsessos vrgere, atque metatum alia ex parte blandicijs pellicere, vt tradat sibi arcem, pollicens non modo erroris impunitatem omniumqꝫ bonorum, dignitatumqꝫ restitutionem: sed etiam maximorum præmiorum accessiones. Ex parte alia præconijs, & acclamationibus declarabat illũ, eosqꝫ qui cũ illo sentirent, infidelitatis, proditionis, læsæque maiestatis reos. Illi vero contra suorum scelerum conscientia, nihil fidum sibi fore putantes: simul etiam quod in horas expectabant Lusitanum sibi auxilio venturum, perstabant inceptis, seqꝫ in summa rerum omnium difficultate, patientia obdurabant. Videns itaqꝫ Rex, tempus longa obsidione teri, iubet machinas validiores, aliaqꝫ necessaria futuræ oppugnationi comportari. Lusitanus certior factus, ingentis magnitudinis bombardas, aliasqꝫ sulphurarias, ligneasqꝫ machinas Zamoram aduehi, omnes copias armari iubet, atqꝫ ipse proficiscitur contra, vt illas intercipiat. Exploratum namqꝫ habebat, hostis exercitum non esse tantum, qui obsidioni continuandæ, & machinarum subsidio posset sufficere. Itaqꝫ alterum eduobus erat illi necessarium, aut machinas amittere, aut obsidionem soluere.

Cumqꝫ a Zamora non amplius quatuor millibus passuum distaret, nuncium accepit, machinas omnes iam in hostium castra receptas. Ea spe Lusitanus delusus, mittit caduceatores, qui dicant Regi se venisse, vt cum illo armis decerneret, medioqꝫ illum campo expectare, nisi mallet sibi regni possessione cedere, seqꝫ in Tarraconensem suam, cum coniuge recipere. Iuuenes & strenuissimus quisqꝫ, ac bello viuida virtus, eam cõditionem oblatam libentissime accipiunt, pugnamque alacri animo deposcunt. At Rex Lusitani mandata refert ad proceres, & quod responsum hosti redderetur, exquirit.

Atqꝫ imprimis placuit rogare sententiam, Comitem Albensem cuius fides egregia in principes, prudentia singularis, atque militaris disciplinæ admirabilis quædam solleratia fuit. Is pro consuetudine sua, hac breui oratione est vsus. Maluissem ego Clarissime Rex aliorum sententiam hac de re prius audire, quam dicere meam. Sed quando præter ordinem a Celsitudine tua iubeor, paucis pro ingenio meo absoluam, quid ego de præsenti negotio sentiam. Si nobis essent duo exercitus, optime Rex, vt altero posses obsidionem hanc continuare, & altero collatis signis cum hoste confligere, adhuc subdubitarem, an vtrumque certamen nobis esset subeundum, propterea quod victoria propemodum parta fortunæ belli committeretur. Nunc vero neque copiæ sunt tantæ, vt vtrique negotio sufficiant, neque vllo modo semel incœpta obsidio soluenda est. Tu Regum Clarissime cinxisti obsidione hanc arcem, quæ ad hostes desciuerat. Lusitanus cunctis artibus nititur obsidionẽ soluere. De hoc est inter vos certamen, vt tu perstes incœptis, ille vero suis opem ferat, quod quia non potest recta efficere, aliam aggreditur viam. Lacessit te ad pugnam, quã si admiseris ille assequitur quod vult: tu ab incœpto desistis, ille fit voti compos, tu, operã & impensam perdideris. Neqꝫ est quod quis posset obijcere, tibi non esse animũ, & vires ad decernendum cum hoste, quando quidem non audes credere te campo Martiqꝫ cõmuni. Immo vero tu, o Rex, in medio campo stas, hostemqꝫ in omnes horas illius arcem obsidens expectas.

Quod si tu non inuadis illum: cur ipse non inuadit te? Iam vero ex disciplina militari satis constat illũ esse victorẽ, qui perstat in eo quod semel cœpit. Tu niteris arcem oppugnare, ille vero arci opẽ ferre: de hoc inter vos nunc omnis cõtentio. Tu igitur victor si perstas, ille victus, si quod profiteẽ non efficit. Atqꝫ vt vno verbo sentẽtiã meã colligam, nullo modo censeo ab hac obsidione cessandum, quo ad negotium conficiatur.

Eo confecto, tunc poteris libere, quo velis exercitum ducere, atque alias cohortes quæ ad intercludendos hosti commeatus nunc sunt in præsidia distributæ, vt se tibi adiungant euocare. Conueniunt præterea ex obsidione Burgensis arcis copię, & quas in dies expectas ab amicis tuis auxiliares, & tunc bene iuuante Deo poteris hosti facultatem pugnandi offerre. In hanc Albensis Comitis sententiã: quia videbatur tempori accõmodatior, omnes pedibus, manibusq; ierunt. Per caduceatores vero responsum est Lusitano, si corde illi erat acie decertare, veniret opẽ suis laturus, & a parte vrbis extima experiretur armis, vter exercitus foret superior. Nam Regi statutum esse in obsidione persistere quoad expugnaretur arx, pœnasq; ab ijs qui illã præsidio tenerent exigere. Lusitanus videns se delusum ea spe qua fuerat egressus, Taurum redijt, expectans Zamorensis obsidionis euentum, simul etiam & copias, quas filius Princeps erat ex Lusitania ducturus. Complures interea frumentatorũ, pabulatorũ, lignatorum, exploratorũque vtriusq; partis occursationes, atque pugnæ tumultuariæ fiebãt, in quibus nunc hi, nunc illi euadebant superiores, nunc illatis acceptisque vulneribus mutua cæde conflicabantur. Vnum tamen prælium non est silentio dissimulandum, quod ab Hispania duce Aluaro Mendoza, a Lusitania Comite Pinnamacorio cõmissum peractumq; est. Nam cum ad intercipiendos hostium commeatus hi a Tauro, a Zamora illi suissent progressi, atq; se in medio campo procul conspexissent, tanta ferocia inuicem irruerunt: adeoq; obstinate pugnam ad horas quatuor produxere, vt neq; iam eminus hastis, & missilibus, neq; cominus gladijs, & pugionibus: sed pugnis, & lacertis rem gererent neutri alteris cedentes, cum ex quingentis vix iam ducenti superessent, qui possent arma tractare. Lusitanis demum fusis fugatisq;, hispani spolijs potiti sunt, ipsumq; hostium ducem cum aliquot ex commilitonibus captum, Zamoram victores non incruenti deportarunt. Regina quæ eo tempore Valladoliti erat, cum accepisset Lusitani audaciam, vel potius temeritatem, eo progressam, vt etiam Regem coniugem fuerit ausus ad pugnam prouocare, verita ne ea fama, studia populorum erga se alienaret, quod lacessitus ad certamen non decenderit, iubet euocari prætorianas cohortes, & eas quæ fuerant sparsæ per diuersa præsidia, ad intercludendos hostium commeatus. Cardinalem Hispanum rogat, vt cum præsentibus copijs ad Regem proficiscatur, ad quem dat literas, vt det operam quemadmodum non intermissa obsidione, detur ediuerso hosti pugnandi copia: id esse magnum momentum asserens, ad retinendos in fide animos illorum, qui leui opinione ducti, huc & illuc impelluntur. E Gallicia interim Petrus Aluarus Osorius Lemnius Comes, misit cataphractorum equitum cohortem, peditatumq; pulcherrimum ad duo millia hominum belli peritissimorum. Venit præterea Comes a monte regio cum alteris copijs ex eadem regione. Instructis itaq; stationibus, paratisq; reliquis quæ ad premendam obsidionem videbantur necessaria, placuit ire quesitum hostes, qui se in Tauri latebris continebant. Proficiscebantur acies instructæ sine vllis sarcinis, sine impedimentis vllis. Neq; enim ibant ad ludicra feriati, sed expediti ad pugnam. Cumq; iam abesset exercitus a Tauro duobus fere passuum milibus, missi sunt caduceatores, qui offerent hosti pugnandi facultatẽ. At ille vidẽs se prælio imparem, conditionem oblatam noluit accipere, seq; intra vrbis munitiones continuit, nisi quatenus quidam armaturæ leuis equites vrbe egressi, tumultuarias quasdam pugnas proludentes inierunt. Hispanus vero cum per horas quatuor hostem in medio campo esset opertus: iussit canere receptui, seque Zamorã ad continuandam arcis obsidionem recepit.

PRIMÆ DECADIS LIBER QVINTVS, QVOD IOANNES PRINCEPS ex Lusitania cum exercitu per grandi ad patrem venit, qui suis atque filij copijs, & Archiepiscopi cohortibus obsidionem Zamoræ parat soluere.

Caput Primum.

LVSITANVS cum videret se Burgensi arce, Zamoranaque ciuitate exclusum, atque proinde illorum studia, qui sibi fuerant autores alienos fines inuadendi, paulatim ad hostes deficere, euocat filium Lusitaniæ Principem, quem antea iusserat habere militum delectus, imperatque, vt cum exercitu quam maximo possit, ad se venire festinet.

Qui patris iussui obtemperans, coactis ex omni regno equitum, peditumque ad viginti hominum armatorum millia, qua potuit hostem fallere, magnis itineribus Taurum contendit, copiasque suas paternis auxiliarijsque & gregarijs coniunxit.

Auctus itaque atque recreatus Lusitanorum recenti exercitu Alphonsus, putansque se habere satis virium ad decernendum acie cum hostibus, antequam belli fortunam experiretur, mittit literas ad partium suarũ Duces, atque imprimis ad Aluarum a Stunica Ducem Placentinum, quem nesciebat, aut se nescire simulabat ad hostes defecisse, nuncians venisse sibi ex Lusitania sua filium cum ingentibus copijs, velleque se hostem ex latebris in medium campum elicere, aut si prælium recuset, arctiori eum obsidione premere, quam ipse arcem obsideret. Sed quo firmiori exercitu rem conficeret, rogabat Ducem, vt sibi adesset, aut saltem cohortes suas mitteret. Venisse namque dicebat tempus, in quo vel vno conflictu posset hostis profligari, & arx Burgensis cum reliquis suis ornamentis in suam potestatem redigi. Ad hanc Lusitani postulationem, Dux, non pudet, inquit, Regem vestrum ab eo petere auxilium, quem in summa rerum omnium difficultate deseruit. Inde quærat sibi suppetias, vbi non sit cognitum quo pacto Burgensis arcis præsidium reliquerit hosti trucidandum, nisi victoris clæmẽtia præsidiarios nostros, vt cumque meritos, seruasset incolumes. Itaque se non agnoscere nunc alios principes, nisi a quibus acceperit beneficia, neque alios habere hostes, nisi a quibus acceperit tantam rei familiaris iacturam. Accepisse autem a Ferdinando Rege, atque ab eius consorte Regina, non modo vitæ securitatem, sed etiam patrimonij sui certam firmitudinem, ab illo autem venisse sibi complura detrimenta. Quare se illum pro hoste habiturum, si quidem ille hostis est habendus, qui nobis affert incommoda. In hæc verba Lusitani dimissus est nuncius. A Marchione Villenate reliquisque vltramontanis nihil copiarum potuit accedere Lusitano, propterea quod & ipsi erant eodem bello implici, cum Regis & Reginæ præfectis. Constituit itaque cum suo, atque exercitu filij, cumque auxiliaribus Archiepiscopi cohortibus, nam is solus cum Lusitano mansit, quærere hostem non qua debuit via. Nam cum ciuitas, ciuitatisque arx obsessa posita sit in ripa Durij, quæ pertinet ad prouinciam Tarraconensem, ipse de prima nocte exercitum per aduersam ripam secundo flumine adducit, & postridie a prima luce, cum omnibus copijs ad pontis caput exercitus hostibus apparuit, contra quod stationes opposuit, ne per pontem quisquam ad sua castra posset accedere. Rex cum vide-

ret hostem interposito grandi flumine castrametatum, non poterat perspicere quid sibi vellet illa castrorum dispositio, aut quid sibi detrimenti, aut hostibus emolumenti afferre posset. Nam neq; poterat illa arcem obsidione liberare, neque suis commeatus intercludere, sed neque cum suo exercitu etiam si cuperet decertare. Erant tamen complures ex nostris, qui cuperent per ipsas pontis angustias in Lusitanorum castra erumpere, sed ballistis, & tormentis repellebantur. Consilium autem Lusitani post ea fuisse compertum est, quod cum perspiceret se imparem soluendæ arcis obsidione, volebat captare aliquid fauoris, ex Rumore qui solet per vulgum spargi. Mittit namq; literas ad partium suarum studiosos, atque etiam ad alieniores, quibus significabat se venisse Zamoram, cinxisseque Regem hostem suum obsidione, quem Deo propicio putabat se tenere conclusum, quoad caperetur, aut se in fugam proriperet. Neque solum fecit eum rumorem spargi in finibus Hispaniæ, suæque Lusitaniæ, sed & dimisit tabellarios ea de re ad Galliarum Regem, ad Italiæ principes, ad Imperatorem, ad summum denique Pontificem, quasi posset ex mendacio illo credulitateque falsa, quicquam vtilitatis sibi comparere, aut verbis & inani fama, non viribus & armis, res foret decernenda.

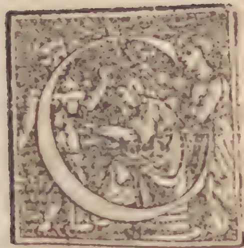
Ea fama, tametsi vana, nonnihil Hispanos mordebat, quod ea ex parte vellet hostis honorem aucupari, vnde si campi libertas daretur, esset reportaturus malam crucem.

Sed id multo ægrius Regina ferebat, quæ per id temporis Tordesellis morabatur.

Mittit itaque Ducem a Villa formosa, & Comitem a Triuinio, cum millenis equitibus, qui teneant præsidio fontem Sabuci, & Alahegios, quæ oppidula distant a Zamora ex ea parte qua Lusitanus castra metabatur, vicenis millibus passuum, vnde commeatus hosti intercluderentur. Sed erat Lusitanorum condicio eo deterior, quod per mediam hyemem erat illis agendum sub dio, nudoque sub ætheris axe, nostris vero ex domibus, & diuersorijs, si quando esset opus ad pugnam exeundum. Cœptum est per quosdam honestos viros agi de concordia inter duos Principes, constitutumque vt Lusitanus secreto per noctis tenebras, cymba traijceret flumẽ ad partem ripæ in qua Hispanorum Rex illum ad certam horã operiretur, cumque hora constituta fefellisset vtrunq; semel atque iterum, cessatum est ab ea commentatione, neque defuerunt qui interpretarentur, non sine diuina quadam prouidentia rem interturbatam. Eratq; alioqui Reginæ in animo, quo auerteret mala quæ solent in bello contingere, cum Lusitano decidere ingenti summa auri & argenti: qua & Ioannę Principi dos constitueretur, & in Lusitani exercitus stipendium pars consumeretur. Sed fata aliam quærebant viam, qua honorificentius & minori dispendio fieret tanti belli exitus.

Quod Lusitanus de mutandis castris cogitat, petitque inducias, quo id commodius agat.

Caput. II.

VM eo in loco Lusitanus casso labore quindecim dies consumpsisset, videretque commeatus ab hostium præsidijs interceptos, quodq; alia ex parte aeris inclementia vexabat suos hybernantes sub dio, statuit mutare castra, seque in Taurum suam in hiberna recipere. Idq; quo posset commodius exequi, excogitauit huiusmodi commentum,

Mittit noctu clam Aluarum, Brigantini Ducis filium, atq; Antonium Nunium iurisconsultum per celebrem, qui procuratorio nomine constituat

cum Rege aliquot induciarium dies sub eo prętextu, quod illo tempore possit agi de concordia inter ipsos principes, re autem vera, vt sine detrimento sui exercitus posset castra relinquere, seque ad hospita nota conferre. Qui cymba per flumen traiecti adeunt Regem, mandata exponunt, offerunt, petuntque certas componendi belli conditiones.

Rex defert negotium ad suum illud augustius, secretiusq; consilium. Omnibus visum est, neq; iusta, neq; honesta Lusitanum petere. Tunc ventum est ad id, cuius causa venerāt, vt daret tēpus quo posset agi de concordia: constitueruntq; induciarū dies quindecim, quibus vtrique possent hinc inde libere commeare, conuentusque ea de re fieri, tum etiam ipsius Reginæ, quæ tunc aberat sententiam exquirere. Erant qui Regi suaderent concedendas inducias, esseque opus regium hosti supplici petita condonare, cum vel eo ipso se inferiorem fateretur. Quod si ea ex causa inducias petebat, vt ex eo loco tutius castra moueret, & illud quidem esse Regi per quam honorificum, si qui veniebat suis opem laturus re infecta rediret. Addebant præterea Lusitanum esse in solo alieno, sibique alioqui infesto: faceretque indies sumptus maiores quam sua vectigalia censusque paterentur. Quare necesse erat illius neruos indies debilitari, atque aut illi tandem turpiter esse fugiendum in patriam, aut cladem maximam accipiendam.

At Cardinalis Hispanus, & quibus erat melior sententia menti, nullo modo inducias esse concedendas decernunt, quas non alia ex causa hostis peteret, quam vt eo temporis interuallo tuto posset vasa conclamare, impedimenta colligere, & cohortes ordine suo circuatas deducere. Quod vero altera pars dicebat, esse opus regium supplici postulata hosti concedere. Immo vero inquiunt esse animi degeneris, atque dimissi ab hostis temeritate in tanta occasione pœnas non exigere, qui sit ausus castra castris conferre, non quidem medio in campo, iusto exercitu, Marteque communi, sed sola fretus loci commoditate, atque dolis, quibus non virtus vera, sed simulata fortitudo confidit. Quod vero illi dicebant, si hostis re infecta discederet, vel eo ipso se inferiorem, victumque fateretur, neque vnquam posthac vires resumpturum: immo vero isti subijciunt, iam hostis assecutus est, quod ab initio concupierat, disseminare per omnes Hispanias, perque totum nominis Christiani orbem se habere copias, quibus posset intercludere aduersarium, qui tam & si arcem obsideret, ipse arctiori obsidione premeretur.

Qui rumor, & si vanus erat, non nihil falsæ opinionis apud homines credulos rerumq; nouarū auidos generabat, qui ex leuibus huiusmodi causis, aut in officio perstant, aut a fide publica desciscunt. Quare non esse dissimulandam tantam hostis temeritatem, qui penetret in regna aliena, metetur castra, & tollat vbi, & quando libuerit, atque dolo malo aucupetur honores falsos, vnde sit ignominiam reportaturus. Quod si hoc esset in ipsis imperij nostri limitibus dedecorosum, neque vllo modo tolerandum, quin totis viribus, in tanti facinoris vltionem iretur: quid non faciendum est in illum, quem non puduit tumultuaria castra statis, legitimisque castris opponere, non quidem campo explicito, & aperto, & qua oportuerat suis inopia laborantibus opem ferre, sed quasi latro ex insidijs, rem gerens occupatis angustijs, atque medio flumine interiecto ne posset cum illo equo marti confligi. Quas ob res inuictissime Princeps si nos consulis, quid aduersarij tui oratoribus sit respondendum, non modo decernimus inducias non esse concedendas, qui pro arbitrio suo huc, atque illuc castra mouendo nos deludat, sed in eo potius insistendo, quo pacto temeritatis pœnas debitas, simul etiam, vt qui ex falsis rumoribus ab illo sparsis acceperāt, tuas copias ab illius tumultuario exercitu obsessas: cognoscant etiam non impune id ab illo attentatum, atque stultitiæ suæ iusta

præmia

præmia tulisse. Nam quid opus est, inquiunt inducias illi concedere, cui velit nolit castra deserere, seq; in latibula sua, siue cedentem, siue fugientem conferre necesse sit?

Neq; enim diu possunt durare, quibus omnia sunt aduersa, castra in media hyemē sub dio, detrimenta ab hostibus in horas illata, &, quod omnium est difficillimum, commeatus interclusi, atq; proinde rerum omniū penuria. Quod si tibi o clarissimē Rex, atq; dulcissimæ coniugi animo sedet pro communi vtilitate, id quod aduersarius petit, quodq; tuis omnibus non displicet, cum hoste decidere, modo pacis condiciones sint tollerabiles, præscribe illi tempus breue, intra quod negotium transigatur, ea tamen lege ne liceat illi interim loco vsquam discedere. Quæ sententia, quia videbatur conducibilior, cum Regi placuisset, iubet secundum eam per Cardinalem Hispanum oratoribus responsum dari. Quos in secretius, altiusq; consilium accitos, in hunc modum est allocutus. Quod Regis vestri nomine postulatum est oratores nobilissimi de componenda simultate hac inter Hispanos, Lusitanosq;, non omnino displicet religiosissimis Principibus nostris, neq; illorum senatui prouidentissimo, modo interueniant pacis condiciones honestæ, non quæ paulo ante sunt a vobis expositæ, sed quas vtriusq; partis ratio exigit. Nam quis non videt, quo in statu res Hispana, atq; proinde Lusitana sit? nos numero plures, atq; robore præstantiores, arcem vestram obsidione premimus, cui vos infirmitatis vestræ conscij aperto Marte suppetias ferre non audetis: nos domi nostræ omnibus rebus abundantes rem gerimus, vos omni commeatus genere destituti in solo alieno fortunam lacessitis. Nos medio in campo expectamus hostem, vos veluti ex arce tumultuarias eruptiones facitis. Sed hac disputatione in aliud tempus omissa, Princeps noster iubet impræsentiarum hoc breuiter vobis dari responsum, Regi vestro referendum. Si illius animo sedet, vt de pacis condicionibus agatur, & quoq; sibi placere dicit, quando tam prope sunt, vt internuncij crebro commeare, atq; in horas singulas ire, & redire possint, constituatur breue induciarum tempus, in quo negocium transigatur. Alioqui, si de pacis condicionibus inter eos non conuenerit, se non permissurum, vt pro arbitrio suo castra mutet, bellumque de die in diem protrahat, quin prius experiatur, & sentiat vter illorum viribus, & armis euadat superior. In hæc verba oratores dimissi, in castra redierunt.

Quod Lusitanus castra mutat, atq; Hispani abeuntem persequuntur.

Caput. III.

HOC responso Lusitanus accepto, cernens omnia sibi aduersa, loci importunitatem, inclementiam temporis, commeatus interclusos, statuit medio noctis silentio castra mouere, seq; in Taurum suam recipere, & quia hostium excubitores, Pontisque custodes non longe aberant, imperat omnia clanculum, atq; sine vllo strepitu expediri. Itaq; præmittit calones, lyxas, cocos, & alia exercitus impedimenta. Ipse interea equites, peditesq; in suos ordines redigit, ac tempore noctis antelucano castra deserit, impedimentaq; Taurum versus subsequitur. At vigiles, excubitoresq; sub primam lucē castra, viris, equis, & iumentis vacua cernētes, Regi nunciant hostes abijsse.

Qui extēplo imperat omnes armari, atq; per Pontis angustias, qua maxima possint celeritate, in aduersa fluminis parte consistere, atq; expectare, quoad dispositis ordinibus hostē insequatur. Obstabant erumpere volentibus non modo Pontis angustiæ, sed &

vallum, fossæq́; & aliæ munitiones, tum castris, tum etiam Ponti a nostris prætentæ, obstabat etiam ipsa erumpere volentium festinatio, qui quo magis properant, eo magis retardantur. Alij tam longas moras non passi, per fluminis lapideos obijces euadunt, aut flumen tranant, aut scaphis, & lintribus traijciunt, tanta erat cum hoste congrediendi libido, sed non potuit fieri quin in tanta difficultate transeundi bona pars diei laberetur, & quia, vt quisque prior eruperat, ita hostem insequebatur, atque agmine incomposito procedebat, mittit Rex Iacobum a Castris Cæcilijs cum bis centum equitibus, qui præuertant, immorenturque temere incedentium profectionem, ipse interim cohortes ordinari iubet, atque imprimis prætoriam instrui ex contubernalibus, & regijs amicis purpuratis, ac familiaribus, quibus adiungit copias auxiliares, quas a Gallia Comes Lemnius, quas Salmantica, Vlmetum, Methymna, Valladolitum cataphrastis equis atque equitibus insignes. Huic præfecit Enriquum Enriquez regiæ domus Oeconomum maximum. Instrui quoque imperat sex alias cohortes, quas ad dextram prætorianæ, ordine suo disponit. Primam ductabat Aluarus Mendoza, quem Rex & Regina nuper Castri cognomento Xericij comitē crearant, hanc quoque sequebantur duo quæstores maximi Gutterius Cardenius, & Rodericus Vlloa. Alteram cohortem ducebant patrueles duo Alphonsus Fonseca Episcopus Abilensis, & Alphonsus item Fonseca, cuius oppida erant Cauca & Alahegi. Tertiam Petrus Guzmanus. Quartam Bernardus Francus. Quintam Petrus Verascus. Sextam Vascus Viuarius Gonsalui Salmanticensis Episcopi frater, viri nobiles, strenui, atque rei militaris periti. Ad cohortis prætorię sinistram, Cardinalis Hispanus primam cohortem ducebat. Alteram Garcias Albanorum ad Tormim fluuium Dux. Tertiam Enriquus Enriquez Albensium ad Alistem Comes. Quartam Garsias Osorius, qui nepotis sui Marchionis Asturicensis copias equestres, pedestresq́; ad id bellum duxerat. Inter hæc duo cornua stlopetarios, sagittatores, hastatos, velites, omnemque peditatum collocat, atq́; sic totum exercitum seruatis ordinibus iubet procedere, quoad ventum est ad angustias, quæ media regione inter Taurum, Zamoramq́;, hoc est, decem millibus passuum, vtrinq́; sitæ sunt. Has cliuorum arduitas flumini a dextra incumbentium, atq́; a leua ipsius fluminis impetus facit, cum alioqui pars agrorum finitima ripæ plana sit, latioresq́; vias admittat. Et quia posituri sumus ante oculos inter potentissimos Reges duos pugnam illam memorabilem, ex qua victor regnandi auspicia erat reportaturus, non importune locus, vbi tanta res geritur, impræsentiarum est a nobis explicandus, cum præsertim a nobilissimis historiarum scriptoribus huiusmodi locorum descriptio non solum particularis, verum etiam totius regionis nunquam sit prætermissa.

Quod Numantia non est ea, quæ vulgo dicitur Zamora, sed Soria, aut vicus in agro illius. Caput. IIII.

POST exactam studiorum meorum rationem, cum primum in Hispaniam ex Italia redij, offendi opinionem disseminatam non modo inter homines omnium bonarum artium ignaros, verum etiam inter peritos, atq́; inuestigandæ antiquitatis curiosos, qui dicerent, asseueranteq́; stultitiam suam defenderent, Numantiam illam nobilem, quæ per annos viginti Romanorum duces non solum sustinuit, sed pluries

fregit, profligauitq́ eam esse, quæ sit nostra tempestate Zamora. Non alia ratione ducti, quam quod vulgus incertum, & Neoterici quidam scriptores hoc dicunt, & quod antiquissimi cosmographi, & historici scribunt Numantiam ad Dorium flumen esse sitam. Sed si perconteris, qui sunt autores illi, quos isti suę peruicacię testes citant, obijciunt nescio quem Lucam Tydensem, & Fratrem quendam Aegidium Zamoranum, atq́ alios eiusdem classis viros obscuros, quos ego nunquam legi, neq́ me non legisse pudet. Atq́, vt nos autoritate regia perterrefaciant, afferunt Historiam generalem, quæ sit ab Alphonso huius nominis decimo Hispaniarum Rege perquam illustri, aut illius iussu concinnata. Sed quantę sit autoritatis imperita multitudo: alijs quoq́ in rebus experimento cotidie discimus. Nam quod ad nouos attinet scriptores, ego non magis illorum dictis credam, quam illorum, qui meras fabulas fingunt, aut ægroti veteris imitantur somnia. Quod vero de Alphonsi afferebant historia, nemo reperiretur hodie, qui operis illius patrocinium susciperet. Sed quid opus est in re tam manifesta verbis contendere. Stant contra probatissimorũ autorum testimonia, qui manifeste ostendunt, neq́ sub vlla dubitatione relinquunt, quid hac de re tenere debeamus, atq́ huius artis princeps Ptolemæus, qui Dorij fontes ad occasum solis vergere facit, si ad Numantiæ situm comparentur, cum sit Zamora illis occidentalior, atq́ per longitudinem distet a Numãtia partibus quatuor, quibus in Parallelo, qui declinat ab æquinoctiali partibus duabus, & quadraginta, in quo sitæ sunt Numantia, & Zamora, respondent circiter biscentum millia passuum, quę distantia nunc prope modum reperitur inter Zamoram, & Numantiã, quam nos Soriam interpretamur, vel Garrai potius in agro Soriano, vicum antiqui adhuc Pontis vestigia seruantem. Est & alia ratio breuiter demonstrans Numantiam non eam esse, quę sit hodie Zamora ex Strabone, qui numantiam facit octingentis stadijs, hoc est, centum millibus passuum a Cęsarea Augusta distare, & Antonini Pij itinerario duobus & nonaginta millibus, hoc est, octo minus.

Atqui Zamora, inquiunt, ad Dorium sita est, id quod omnes de Numantia dicunt, esto, sed non ex eo colligitur eandem esse vrbem, cum alia complura oppida idem flumen præterfluat, ad dextram Septimancas, Turdesellas, Taurum, & de qua nunc agimus Zamoram, quod vel ex eo nouum esse putamus, quod neq́ Gotthorum temporibus, sed neq́ Romanorum vsquam Zamoræ sit mentio, nisi forte, quod alijs compluribus oppidis accidit in Ocelum, Dorij successit. Sed vt eo, vnde digressi sumus, tandem redeamus, qui Hispaniam in tres prouincias diuisere, per Dorium amnem Lusitaniam a Tarraconensi distingunt, atq́ ita, vt fluuius ab ortu solis ad occasum incedens Lusitaniam ad leuam, ad dextram vero Tarraconensem relinquat, in qua posita est Zamora, numeraturq́ inter populos, quos antiqui vocabant Vacceos, hos a vectonibus Lusitaniæ populis Dorius amnis disterminat, atq́ vtrosq́ per Pontem, de quo dictum est, ad commertia peragenda coniungit. Cumq́ Lusitanorum statiua Tauri residerent, atq́ Zamoranæ arcis obsidio ex eadem fluminis parte fieret, oportuit illum, qui suis laborantibus opem ferre volebat secundo flumine, atq́ eadem ripa exercitum ducere.

Sed quia se, vel militum numero, vel robore, vel vtroque hostibus imparem putabat, Taurinum Pontem traiecit, & quod ad dextram fluminis ripam faciendum erat, in leuam trasslatum est.

Deliberatur a nostris vtrum in castra sit redeundum, an potius hostis Taurum vsque persequendus.

Caput. V.

VM itaque ventum esset in fauces illas, in quas paulo ante diximus coarctari viam, quae a Zamora Taurum ducit, quia non admittebat amplius quam binos, aut ternos milites: substitit exercitus, atque in se conglobari coepit. Regique nunciatum est hostes iam eo progressos, vt prius se possent in Taurum suam recipere, quam nostros angustias illas euadere. Iubet itaque uocari proceres, cohortiumque praefectos, & quid pro tempore locoque faciendum sit, exquirit. Quibusdam videbatur redeundum esse in castra, & diuersoria nota, quoniam antea quam tantus exercitus fauces traijceret, iam foret nox, in qua nihil aliud ageretur, quam suos frustra vexare, & viros, equitesque fame, sitique confectos periculo exponere. Namquod ad vulgi opinionem attinet, nemo futurus erat, qui non diceret, & Lusitanum fugisse, & Hispanum eo vsque persecutum, quoad illum in latebras suas occultaret. Ad haec Cardinalis, non dum inquit satis liquet Rex clarissime, hostis ne fugiat, an agmine composito proficiscatur, & quoniam adhuc neque exercitus noster vidit hostem, neque ille nos, non deerit, qui dicat, neque hostes fugatos, neque nostros fuisse ausos abeũtes prosequi. Liceat itaque mihi per tuam Celsitudinem, angustias illas euadere cum paucis equitibus, vt colle hoc superato: possim libere de hostium copijs iudicare, atque inde ea de re meã sententiã dicere. Alioqui nõ ausim decernere fugiant ne hostes, an potius laeti, exultantesque se in tabernacula sua recipiant. Assensus est Rex Cardinalis sententiae, hortaturque illum, vt id quod decreuerat, exequeretur. At ille Petrum Guzmanum cum parte cohortis, quam ductabat, acciri iubet, cliuumque faucium illarum superat, ad verticemque montis peruenit, vnde Lusitanorum copias aestimare posset quam facillime. Videt omnia per suos ordines incedere, nihil turbulentum, nihil temerarium, nihil denique per tumultum fieri. Igitur ad Regem redit. Quae viderit exponit: atque sententiam suam praeter aliorum opinionem dicit. Vidi, inquit, inuictissime Rex atque meis oculis contemplatus sum Lusitanorum acies ordinatas incedere, magisque expectare insequentes, quam fugere. An non Lusitanorum superbia, verbaque magnifica sunt omnibus nota? Pudet certe magna locutos cedere, atque timidissimo cuique aliquãdo redit in praecordia virtus. Estque credibile veroque simillimum Lusitanum animo extimare quantum subiturus sit dedecus, si hostem fugiat, quẽ vltro ad certamen lacesserit. Idque nunc agit pedetentim incedens, vt possit aliquando dicere, se non fugisse, sed medio in campo expectasse hostem, cum praesertim nemo fugientem possit vere appellare ab eo, quem non videt. Quod si hoc ex loco nostrae copiae domum redierint, anteaquam hostem videant, atque ab hoste videantur: relinquetur in dubio apud absentes, eosque, qui nasciturі sunt, vter vestrum ex hoc die victoriam reportauerit. Qu id quod ante hac ex militibus nostris strenuissimis, quisque illum diem sibi dari optabat, in quo decerneretur quaestio illa inter Hispanos, Lusitanosque diu agitata, vtri forent viribus animisque pręstantiores. Quod si nunc in tanta occasione subtrahãtur a pugna, refrigescet profecto ardor ille, virtusque in exercitata languebit. Atqui dicet quispiam, si citra cruorẽ victoria ex hostibus comparari potest, quid opus est acies in pugnã committere? Immo vero Rex optime si hodie in fortunã pręlij non descẽdis: bellũ hoc de die in diẽ protrahetur, neque vnquã tuto in Hispania solus regnabis. Nunquã Caesar imperiũ orbis obtinuisset, si non cũ Põpeio cõfluxisset, nunquã Augustus cum Narchiã, si non cũ Antonio. Atque vt est in fabulis, Coelũ suo

seruire tonanti. Non nisi sæuorum potuit post bella Gigantum. Sed vt vetera illa omittamus, non hoc in Hispania nostra experimento sæpe didicimus? Si Ioannes socer tuus non cum patre patruisque tuis ad Vlmetum conflixisset: neque regnasset vtique postea securus, neque Enriquus, coniugis tuæ frater regnum illud suum qualecumque continuasset: si non cum Alphonso germano item fratre in eodem loco fortunam quoque belli fuisset expertus. Quid igitur reliquum est clarissime Rex: nisi vt bene iuuante Deo tuisque auspicijs hostem regni alieni affectorem inuadas, ex quo siue fugerit trophæum, siue expectauerit triumphum haud dubium sis hodie reportaturus?

Quemadmodum exercitus vterque se parat ad pugnam.

Caput. VI.

TQVI Rex cui non minus erat curæ salus & vita suorum, quam rei bene gerendæ voluntas, visus est aliquantulum Cardinalis sententiæ assentiri. Sed cum cerneret suorum omnium alacritatem, atque animi præstantiam, clamoresque dari sibi hostem deposcentium: iubet exercitum angustias illas euadere, atque rursus in suum ordinem redigi. Vocatisque ducibus cohortiumque præfectis, admonet illos, ut magno animo sint, meminerintque verborum, quæ cotidie in aula iactabant, quoties de Lusitanorũ arrogantia, temeritateque, sermo exoriebatur, iubet deinde illos ad suam quemque prouinciam bonis auibus ire, atque, vt rem bene gerant, hortatur. Illi in suam quisque cohortem profecti, quid cuique faciendum sit docet, atque ita euasis faucibus eodem in ordine, quo prius steterant, consistunt, deinde agminatim hostem subsequuntur. Lusitanus cum intellexisset Hispanos aduentare, reputans secum quantum dedecus esset in fuga, potiusque pulcherrimam mortem esse obeundam, quam turpe aliquid committendum, iubet stare acies, atque in hostem conuerti, & collatis signis cum illo dimicare.

Pollicebatur illi magnam victoriæ spem, quod equitum numero erat superior, atque hunc in modum disponit exercitum. Cohortem prætoriam constituit ex amicis, & familiaribus, atque aulicis purpuratis, ac præterea ex Hispanis, viros quosdam non obscuros, qui sub illo stipendia faciebant, quibus addit Comitẽ Phariũ, qui & ipse turmã equitum ex suis adduxerat, his omnibus præfecit Pereiram cohortium prætorianarum ducem. Huius ad leuam erat cohors, quam Ioannes Regis filius idemque Lusitanorum princeps ductabat, in hac erat robur totius exercitus firmissimum. Hanc sequebatur Eborensis Episcopi cohors, quibus duabus accedebat ingens stlopetarum, & sagittatorum numerus, atque diuersorum generum tormenta, & machinæ carris impositæ.

Ad dextram cohortis regiæ erat Pharij Comitis manus ex suis, atque fratris Guimarani Comitis militibus structa, hanc sequebat Archiepiscopi Toletani cohors post quã villę Regię, montisque Sacri comitum cohortes duę. Peditatus omnis quattuor in partes distributus non procul a prætoriana cohorte ad fluminis ripam dispositus erat. Tunc Rex acciri iubet duces, primoresque exercitus, quos in hanc sententiam dicitur allocutus.

Quo in statu res nostræ sint commilitones videtis, venit dies, in quo decerneretur quæstio illa inueterata inter vos, aduersariosque vestros: vtri sint armis, animisque potiores. Sumus numero non pauciores, superamus equitatu, habemus causam pugnandi iustiorem, decertandum est cum illis, quorum maiores a maioribus nostris sunt

ad Aliubarotam superati. Neque obstiterit, quod illi intra patriam: nos extorres: illi omnibus rebus abundantes: nos omni commeatu destituti sumus. Necessitas hæc debet facere vos ad pugnam alacriores, & rabiæ concitatos in hostem ire præcipites, vt post victoriam, bonis illorum iuste fruamur, quibus nunc illi iniuste abutuntur.

Sic animati Duces a Rege discedunt, suos quisq; hortatur, vt forti magnoque sint animo. Quæ præmia victores maneant, aut quæ victos detrimenta sequantur, illis ante oculos ponunt. In hunc igitur modum exercitus vtriusq; cohortes, militari gradu contra se inuicẽ tendunt, quoad ventum est ad spaciũ, vnde a ferentarijs res agi posset.

De pugna inter Hispanos Lusitanosq; ad Taurum.

Caput. VII.

INTERIM Alphonsus Fonseca, quem diximus ad Regis Hispani dextram secundæ cohortis præfectum, petit a Rege dari sibi primas certaminis ineundi partes, idem petit Aluarus Mendoza, idem alij eiusdem ordinis, quibus erat incurrendũ in Lusitanorũ principis aciem. Quibus Rex, immo simul omnes inquit, inuadite: cuius agmen video equitatu peditatuque confertissimum. Sex igitur ille cohortes quas diximus, ad Hispani dextram positas, signo vtrinque tubarum dato, in Lusitani principis atque Eborensis Episcopi cohortes, signis collatis incurrunt, sed magna pars tormentorum globis, stlopetarumque glandibus excepta, aut cecidit, aut ictibus saucia ex pugna discedit. Alij cum in hostium robur firmissimum incidissent, facile pulsi sunt, seque partim ad cohortem prætoriam, partim ad cornus sinistri cohortes receperunt.

Igitur cornu nostrorum dextro fuso, fugatoque in sinistro, quod erat ad fluminis ripam, meliori euentu pugnatum est. Nam cohors prætoria cum eiusdem cornus reliquis cohortibus, hostem sublato clamore inuadit, ęditur hinc, atque ilinc magna strages, pugnatum est ad tres horas nusquam inclinante victoria. Sed fortuna tandem cœpit aspirare nostris, atque hostem cedere cogit, quem neque pudor retinere, neque persequentium illata cædes, neque princeps suus integro adhuc exercitu ad pugnam reuocare. Itaque fusi pallantesque alij alia via Taurum petebant, alij se in flumen præcipites dabant, mortemque timore mortis oppetebant, quorum cadauera secundo amni deuecta, postridie eius diei, cum armis spolijsq; visa sunt.

Illud pro certo compertum est, ex Lusitanis multo plures flumine absorptos, quam ferro cæsos occubuisse. Lusitanus cum fusas fugatasq; cerneret copias suas, hostemque fugientibus instare, necq; subsidij quicquam a filio superuenire, ne in aduersæ partis armatos incideret, viam, quæ Taurum ducebat, declinans cum paucis, dubia iam luce ad Castrũinui tendit, vbi ab arcis præside suarum partium fautore excipitur, magnificeque tractatur. Captum est Lusitani vexillum, cuius erat insigne vultur, sed Petri Verasci, & Petri Vaccæ ignauia, quibus traditum est, vt asseruaretur, ab hostibus postea est receptum. Vnde non sine causa inter Hispanos Lusitanosque in hunc vsque diem disceptatur: captum ne fuerit, an non, vexillum illud regium. Illud certe inter vtrosque satis constat, signiferum ipsum in prælio comprehensum: Zamoramque deuectum, armisque spoliatum, quæ Regis & Reginæ iussu in Hispanorum Regum conditorio, quod est Toleti in maximo diuæ Mariæ, vsque in hunc diem suspensa cernuntur. Capta sunt & alia quoque octo signa, & cum Antesi-

gnano complures alij viri nobiles. Eorum qui ex alterutra parte desiderati sunt: non potuit certus numerus colligi, fuisse autem cæsos multo plures, quam toto huius belli tempore nemo vnquam dubitauit. Ex nostris vnus tantum captus est, Enriquus Enriquez Albensium ad Listim Comes, qui putans se non deserendum a suis, dum persequendi fugientes ardore fertur, ad Taurini pontis caput exterius vsque progressus est. Vbi circumspiciens, an se quisquam ex suis sequeretur, a Lusitanis est comprehensus: Taurumque perductus. Atqui Lusitanorum Princeps cernens patris copias fusas, profligatasq;, contrahit suam cohortem, atque locum editiorem occupat, vt fugientibus subsidium præstet. Ea quamquam nocte iam aduentãte, dubiaq; luce supererat animus quibusdam ex nostris Ducibus, cohortem illam euadendi, non potuerunt in ordinem redigere equites, peditesque, per omnem campum sparsos, partim in hostibus persequendis, partim in cadaueribus occisorum spoliandis, instabatque nox, in qua nihil insigne agi poterat, cum præsertim in horas pluuia increbresceret. Tum Hispanus cum intelligeret in campo nihil iam hostile, nihil infestum, sed victoriam penes suos manere, iubet receptui canere, atque relictis Cardinale, atque Albanorum Duce, qui campum colligerent, ipse per noctis tenebras, pluuiaque vrgente, ad incœptam obsidionem redire properat. Erat namque suspicio Lusitanum per alteram fluminis ripam: copiarum partem potuisse præmittere, quæ stationes raris custodibus munitas disturbarent, & obsessis cum commeatu recentes armatos immittere.

Quid Lusitani fugati fecerunt Tauri, Rege suo amisso.

Caput. VIII.

QVO tempore Lusitanus acies ducebat eo consilio, de quo in superioribus dictum est, reliquit Tauri Guimaranorum Ducem cum præsidio, interim oppidani ad hostem deficerent. Qui videns Lusitanos suos fusos, fugatosque, inermes, cæsos, mutilatis membris truncos, atq; interrogatos quo modo se Lusitanorũ haberet, aut vbi esset, nihil certi respondere, suspicatus proditionis aliquid ab Hispanis subesse, iubet portas obstrui, muros, turresq; præsidio firmari, ne cũ Lusitanis Hispanos quoq; intra munitiones admitteret. Toletanus præsul, & qui sub illo militabant Hispani, & qui ex prælio fugerant Lusitani, Ducem orabant, ne de Rege suo benemeritos excluderet, simul etiam a persequentibus imminere periculum dictitabant, si non intra mœnia reciperentur. Vulneratique imprimis ad cælum vsque clamores tollebant, crudelitatem in se a suis exprobrabant. At Lusitanus Princeps posteaquam ex suis, quos potuit, in suam cohortem recipit, Taurum repetit, & intra muros admissus Archiepiscopum deducit secum, atque alios omnes in suum quemque diuersorium excipi iubet. Qui posteaquam partem suorum numero abesse comperit: vt erat ingenti animo, vix dissimulat Regis amissi damnum, premitq; altum corde dolorem. Sed quod magis illum torquebat, erat præsulis Toletani fides suspecta, atque aliorum Hispanorum, qui in partibus suis merebant. Nam quæ potest miserior esse condicio, quam illorum, qui neque amicis audent confidere? Iubet itaque vulneratos curari, fessos recreari, mœstos bene sperare, atque in dubia fortuna ne deficiant, hortatur. At non Guimaranus Dux, cui fuerat a Rege custodia vrbis credita, potest se continere, quin omnibus manifesta doloris signa depromat, prorumpit in lachrymas, pulsat pectus, comam vellit,

vestes dilacerat, atq; in quoscunq; obuios deserti Regis inuidiam concitat. O degeneres, inquit, & ingrati, beneficiorumq; immemores. Vbi est Dux vester? vbi Rex? vbi Dominus? vbi specimen? vbi Lusitanæ reip. columen? Non potuistis seruare vnum, in quo salus omnium continebatur, vitaque omnium sita erat? Non pudet vos venire, postq; Ducem vestrum desertum, proditumque, hominum conspectum intueri?

Ab apibus saltem cōdiscere debuistis obseruare Regem, quę ductorem circumstant suū fremitu denso, stipantq; frequentes, & sæpe attollunt humeris, & corpora bello obiectant, pulchramq; petunt per vulnera mortem. At non hæc illa sunt, quæ in pace quondam pollicebamini: in Regis aula frequentes & officiosi, sed nunc in prælio ignaui, & desertores. Itaq; non solum facti estis læsæ maiestatis rei, sed etiam amiciciæ legem violastis, quæ iubet amicos in aduersis, antea quam vocentur, adesse, in prosperis non nisi vocatos. Hæc & huiusmodi mœstus, ac lugubris Dux iactitabat. Illi vero præ pudore, scelerisq; admissi conscientia, nihil respondebant: sed fortunam suam lamentabantur, quæ illos tali in tempore obcæcauit. Sed Hispanos, atq; imprimis præsulem Lusitanum non tam res male gesta, damnaq; in prælio accepta cruciabant: quam quod relicta potiori causa, pro transfugis ab omnibus habebantur, & quod ab ijs, in quorum partibus erant, suspecta fides haberetur. Dum hæc Tauri peraguntur, Lusitanus apud hospitem suum varijs sermonibus noctē producit, quid de filio, quid de cohortium præfectis, quid de tanto exercitu sit actum ignarus: & quamquam animi dolorem vultu dissimulabat, stupor tamen illi omnem abstulit mentem, quippe qui non statim suos fecerit certiores, quo illum pugnæ tempestas appulerit. Sed iam primo diluculo respiciens, omnibus de rebus dat literas ad filium perferendas, quas deinde subsequitur ipse, seq; suis expectatum reddit. Hispanus interim exercitum victorem laudat, gratulantibus se hilarem, benignūq; exhibet, atq; Reginæ literas tantę victoriæ nuncias mittit, quæ Turdesellis eo tempore morabatur, belli euentum expectans. Supplicationes itaque solennesq; pompas decernit: puluinaria in templis iubet sterni. Ipsa nudis pedibus ex aula regia ad ædē vsq; diui Pauli extra muros progreditur, laudans, & magnificās Deum, atq; gratias agens pro tantis in se, cōsortemq; suum, omnēq; exercitū collatis beneficijs.

Zamorana arx capitur. Magister a Calatraua, & Vrenatium Comes a Lusitano desciscunt, a quo Toletanus discedit.

Caput. IX.

NTEREA Rex imperat obsidionem arctari, stationes & machinas arci admoueri, vtque se ad oppugnationem parent, voce preconis edicit. Quod Alphonsus Valentinus arcis præfectus cum videret a Lusitano nihil auxilij amplius expectādum, quippe quē acceperat in aciem profligatum, agit per Cardinalem, cui erat consanguinitate propinquus, vt pristinis erroribus sibi condonatis, in obsequium, famuliciumque Regium restitueretur: dicebat velle se, omniaq; sua vitæ, necisq; arbitrium regię maiestatis dedere. Cardinalis propinqui misericordia cōmotus, excusare apud Regē ętatis leuitatem, omnem culpam in Ioannem Porrium illius socerum conferre: respondere pro illo fidelem deinceps operam, perpetuamque in Reges Hispanorum obseruantiam. Annuit Rex Antistitis tam bene de se meriti precibus, condonat adolescenti reatum, omnia bona restituit, arcem recipit, in quam Lusitanus preciosas vestes, aurum, argentum, ac pulcherrima quæque domus ornamenta congesserat. Erant qui a Re-

ge peterent illa omnia spolij nomine in manubias redigenda, vnde resarcirentur damna in eo bello a multis accepta. At Rex neque sibi quicquam inde accepit, neque alijs habendum sibi permisit, sed omnia fide summa Lusitano reddi iubet. Accepta arce validiorique præsidio, commeatuque munita, Methymnam ad campum proficiscitur, quo se venturam ad certam diem ex Turdesellis Regina constituerat. Comestabilis interea non minus apud Regem, & Reginam laborat de reconciliandis obsequio regio duobus egregijs fratribus, altero a Calatraua Cisterciensis militiæ magistro, altero Comite Vrenati, quos Villenatium Marchio patruelis natu maior ad Lusitani partes illexerat, & quo citius rem conficeret, despondet Comiti filiam, atq; a principibus impunitatem erratorum pollicetur. Principes vero nostri tam & si intelligebant ex ignoscendi facilitate, quantum mali sequeretur, reputantes tamen si duos iuuenes ætate florentes, armis instructos, opibus copiosos ab aduersario subtraherent, sibique obsequentes redderent, magnum fore momentum in vtramque partem, & suas augendi vires & hostiles debilitandi, Comestabils precibus acquiescunt, errata condonant, illosque deinceps suorum numero esse iubent. Toletanus quoque Archiepiscopus cum fieret quotidie certior, omnia quæ ad ipsum præsulatus ratione pertinebant iura impediri, atq; oppida, municipia, castella, & arces partim a circumstantibus præsidijs vexari, partim deficere, aut de defectione cogitare, petit a Lusitano cõmeatum, facultatemq; ad suos abeundi, antea quam noui quicquam molirentur. Petit præterea turmam equitum, quæ illum comitetur, quoad se, ad suos reciperet. Id cum Hispano Regi compertum esset: mittit Petrum Marriquum Comitem a Triuinio cum sua, cohortisq; prætorianę parte, qui illũ persequeretur, præhensumq; ad curiã perduceret. Sed ille antea se Complutum, quod erat suę ditionis oppidum, recepit, quam Comes eum consequi potuisset. ea itaque frustratus spe, ad Regem, Reginamq; redit. Inter illos, qui Lusitani partibus fauebant, erat Attencię arcis præses, natura hominumq; labore munitissimę, qui nõ contentus regijs vectigalibus, quos ex Salinis opima percipiebat, finitimos populabat̃ agros, atq; in remotiores quoq; excursiones faciebat. Erat pręterea terræ illius indigena Garsias quidam Brauus ordinis equestris vir acer, & strenuus. Is agit cum famulo quodam pręsidis, vt qua nocte sortiretur vigiliam, ex muro demitteret funem, per quem scalę sursum attollerentur: quod cum ex voto processisset, scandit primus omnium Garsias ipse, tum alij centum instructi armis quos ad negotium peragendum duxerat, comprehẽsoq; pręside, vxore, omniaq; familia potitus est opimis spolijs, quibus propter insignem viri operam in arce recuperanda, a Rege, atque Regina donatus est: æstimata sunt spolia centum millibus ducalium aureorum. Idem Brauus paucis postea diebus oppugnat Camarenam, opidulum id erat, quo se recipiebat Ioannes quidam Touarius famosus alter latrunculus, atque viarum grassator insignis, qui & ipsi Lusitani partes seqbãtur. Quibus duobus mõstris e medio sublatis, pax regionibus illis restituta est.

Lusitanus redit in regnum auitum, petiturus inde Galliæ Regem: & quæ Madriti gesta sunt. Caput. X.

LVSITANVS cum videret se acie superatum, amissis duabus arcibus, quibus plurimũ fidebat Burgensi, ac Zamorana debilem, & ab ijs qui fuerunt autores tanti belli inchoãdi desertum, suarum quoq; partium fautores indies minui, quid consilij caperet ignarus: huc atq; illuc mentis aciem vertebat. Pudebat illum reditus in patriam, quam itu-

rus ad bellum peregrinum pecuniis exhauserat. Turpe putabat venire in condiciones, quas victor hostis proponebat. Vires suas impares iam prelio expertus erat.

Pecuniȩ vnde nouum exercitum cōduceret, aut stipendia prȩsenti solueret, non suppetebant. Placuit tandem ab externis gentibus auxilium petere. Sed vnde peteret nisi ab eo, cum quo nuper fœdus inierat, & qui pro Ruscinonis Comitatu repetendo, iam bis nostros bello lacesserat? Sed antea quam in Galliam proficisceretur, statuit Lusitaniam suam repetere, vnde facilius, tutiusque nauigare posset. Itaque partem copiarum per arces, castella, & munitiones, quæ adhuc pro se in officio perstabant, in præsidiarias cohortes distribuit, partem secum in patriam reducit. Et quia interim Ioannes ille Vlloa, qui sibi Taurum vrbem cum arce ad futuri belli vsum tradiderat, diem suum obierat: Marialbanorum Comitem in vrbe cum validiori præsidio relinquit. Prȩsidiorumque prȩfectus edicit, vt quam diu ipse abesset, hostium agros populentur, ferro & igni omnia vastent, seque breui ex Gallia cum auxiliaribus copiis venturum pollicetur. Erant eo tempore Madriti, quod oppidum nos Carpetanorum Mantuam interpretamur, erant, inquam, duȩ factiones, quarum, altera cuius caput erat Ioannes Zapata vir, qui inter indigenas nobilis, & factiosus Marchionem Villenatem sequebatur, qui non modo arcem, verumetiam totum oppidum firmissimo prȩsidio tenebat, cui prȩfecit Rodericum Castanetum Cifontani Comitis fratrem, pulsisque alterius factionis principibus propterea, quod Regis, & Reginæ partes tuebantur, soli Marchionarii oppidum habitabant. Nam plebs sequitur fortunam, vt semper, & odit prȩsentem statum, & concupiscit nouum. Erat pulsæ factionis caput Petrus Nunius a Tole to equestris ordinis vir. Is agit cū clientibus, & amicis, quos in oppido habebat quam plurimos, quemadmodum intra mœnia reciperetur, si maiores copias, quam essent præsidiariæ, conduceret. Communicat rem cum Petro Ario, atque vterque cum Duce Infantatus, omnibus visa est res digna, in quam omnes intendant neruos, putantes se in eo singularem operam non solum Regi, & Reginæ: sed etiam vniuersæ Hispanæ reipub. nauaturos. Dux Reginam consulit, quid sibi in tali negotio faciendum esset. At illa, vt ad rem conficiendam totis viribus insistat, non modo hortatur, verum etiam atque etiam rogat, obtestaturque. Mittit præterea ex cohorte prætoria tres cataphractorum equitum turmas, cum suis quamque præfectis, Iacobo ab Aquila, Ioanne a Roboribus, Ioanne item a Turribus: quibus imperat, vt Ducis iussa facessant, atque omnibus in rebus illi obtemperent. Dux igitur auctus copiis a Regina missis, simul etiam cum Petro Nunio, & Petro Ario, qui & ipsi magno poterant esse adiumento, cum omnibus suæ domus grauis, & leuis armaturæ militibus rem aggreditur. Id cum Marchionis prȩfectus sensisset, neque enim tantus belli apparatus latere potuit, fugat ex oppido, quos suspicabatur partis aduersæ fautores, plebem in partes regias procliuem minis terret, muros, portasque oppidi præsidio validiori firmat, subsidiarios milites opportunioribus in locis disponit. Atqui Dux ea spe frustratus in oppidi suburbio metatur: oppidum arctissima obsidione cingit, commeatus intercludit, vt quos non potuit viribus expugnare, caperet fame. Iubet prȩterea cuniculos agere ad portā, qua itur Guadalaiarā, cui prȩsidebat Petrus Aiala ex ordine equestri diui Iacobi commendatarius, qui suspicatus id quod erat, portæ munitiones cum muri parte suffosas iam lignis incumbere, atq; supposito igni non magno negotio ruituras, ne hostis irrumpens oppidum diriperet, atque factio extorris, quȩ inter obsessores merebat, in aduersæ factionis partes acrius sæuiret, cœpit agere cum

Duce de trādendo oppido certis cōditionibus, quibus præcipue de oppidanorum indemnitate cauebatur, illorum maxime, quibus cum erant inimicicię ex inueterato factionis aduersæ odio. Duce igitur cum suo exercitu intra muros recepto, Marchionis prefectus cum omni pręsidio se in arcem recipit commeatu, armis, tormētisqꝫ munitissimam. Sed nihilo secius illam Dux arctiori obsidione pręmit. Musculosque duplices a parte arcis extima ducit, atqꝫ viris, armis, machinisqꝫ munit, vt non modo quisquam ingredi, aut egredi non posset, verum etiam si grandior exercitus aliunde veniret auxilio nihil obsessis vsui esse posset. Alterum quoqꝫ murum duxit per arcem, quæ est inter arcem, oppidanorūqꝫ domos intermissis, quibusdā aditibus per quos tumultuarijs, pugnis se inuicem lacesserent. Ibi cecidit Iacobus ab Aquila, vnus ex tribus illis Ducibus, quem diximus ad hoc bellum misisse Reginam. Ceciderunt & alij complures viri nobiles, & obscuri, tam ex obsessis, quam ex obsessoribus. Ex munitionibus prętere a, quas in agro Madritano insederant Ioannes ille Zapata, & Petrus a Corduba, cotidie fiebant excursiones, incendia, cædes, populationesqꝫ pecudum, & armētorum, vsqꝫ ad oppida, loca suburbana, quoad profectum est a Duce, vt certis in locis equitum præsidia disponerentur, qui latrunculos illos passim exultantes in latebras suas cogerent se recipre, atqꝫ hunc immodum obsidio in duos menses protracta est.

PRIMÆ DECADIS LIBER SEXTVS, MATRICALI PANHISPANION

celebratur, vbi cœptum est de societate, quam fraternitatem vocant constituenda agi.

Caput Primum.

VM hæc Madriti geruntur, curia, hoc est, Rex, & Regina senatusqꝫ regius Matricali citra montes in vectionibus oppido celebri erat. Ibi quoqꝫ panhispanion, id est, omniū ciuitatum, municipiorumqꝫ Hispaniæ conuentus agebatur, curias in numero multitudinis indigenæ appellant, in quibus cum aliæ res cūplures decretæ sunt, tū vel maxime quod Elisabe iunior vno omniumconsensu declarata est Hispaniarum Princeps, atqꝫ hęres regnorūqꝫ succestrix, quod et iure iurādo sanxerūt ciuitatū, municipiorumqꝫ procuratores, si modo proles virilis Regi, & Reginæ non contigisset. Cœptum est agi præterea de fraternitatibus, ita Hispani vocant populorum inter se societates ad hoc potissimum institutas, vt latrocinia cædesque in vijs publicis, & agris perpetratæ vindicarentur, quę mala, in vrbes quoqꝫ & municipia vicosqꝫ tyrannorum arcibus subiectos adeo serpebant, vt domi forisque nihil esset tutum, sed vbiqꝫ terror, vbiqꝫ pauor, & plurima mortis imago, eoqꝫ miseriarum deuentum est, vt grassantibus sceleratis hominibus, nemo iam esset vir bonus, & pie, iusteqꝫ viuendi cupidus, qui pro recuperanda libertate non libentissime dimidium fortunarum suarum non paciscere tur. Idque cum omnes vellent, omnes cuperent, deqꝫ nulla re alia frequentius alter ad alterum loqueretur, quam de inueniendo tantis malis aliquo remedio, nemo tamen erat,

qui negotium assumeret, atque rem tam desperatam aggrederetur, & morbo tam pernicioso medicamentum aliquod inueniret. Primus omnium quasi signum aliquod ad bene de Hispana rep. sperãdum substulit Alphonsus Quintanilla equestris ordinis vir nobilis, ingeniosus, acer, & vehemens: idemque fisci rationumque regiarum quæstor maximus. Hic ortus ex asturibus montanis facile ostendit, summos viros in obscura quoque patria plærumque nasci, at econtrario ignobiles in patria illustri. Et quo maior tantæ rei peragendæ accederet autoritas, assumit sibi socium Ioannem Ortegam.

Ambo Regem, Reginamque conueniunt, quo in statu res Hispana sit, commemorant, quod in tanta rerum omnium perturbatione debeat, & possit fieri demonstrant, hoc bonos omnes, hoc in commune populos exposcere, nil aliud deesse, quam regiam facultatem, vt bene iuuante deo negotium perageretur. Placuit iustissimis principibus opportunus sermo, ad rem exequendam hortãtur, autoritatem suam omnibus in rebus decernendis pollicentur. At illi oppidorum procuratores adeunt. Mala, quæ sustineant impræsentiarum, quæque in futurum expectent, ante illorum oculos ponunt, ex negligentia quot pericula impendeant, atque ediuerso ex prouidentia quot bona sequantur, identidem repetunt. Sed quia de tanta re consulendi erant ij, quorum procuratorio nomine res agebant; placuit constitui diem, & locum, in quibus hæc disputanda essent.

Locum in quem vndique confluerent, placuit esse Donias, quo posteaquam ad constitutum tempus conuenerunt, cœptumque esset de re cuius causa venerant disceptari, alij aliud sentiebant, altercationibusque tempus consumebant frustra, & contentio illa eo tandem est deducta, vt omnes in eo iam essent articulo, vt quisque ad suos re infecta rediret.

Quorum dissensionem cum Alphonsus Quintanilla sensisset, videns omnes suos conatus cessisse frustra, ne quid inexpertum relinqueret, hac, aut non multum dissimili oratione, illos in concionem vocatos aggressus est.

Alphonsi Qnintanillæ concio, pro ineunda Hispanorum societate.

Caput. II.

SI quisquàm ex vobis est viri Hispani, qui miretur: cur ego qui neque ingenio, neque doctrina, neque multa rerum experientia præditus desumpserim mihi, vel potius arrogauerim hoc dicendi munus, desinet profecto mirari, cum vitæ meæ rationes, institutaque ab ineunte mea puricia suscepta cognouerit. Ego viri optimi, cum statuissem omne tempus meum in aula regia consumere, atque sine æqualium meorum inuidia, obsequium meum infœlicissimo Regi primum, ac deinde inuictissimis his principibus meis præstitissem, nunquam destiti cogitare, si qua in re Hispanis meis acommodus esse possem. Habeo huius animi mei testes cum alios quam plurimos, tum maxime ex vestro numero non paucos, qui ex me sæpe audierunt partim publicę in huiusmodi loci verba facientem, partim priuatę in sermone familiari, quam me hic status reip. non delectaret, in quo bonorum nulla, aut certe per quam exigua ratio haberetur. Malorum vero passim grassaretur impunitas. Neque id quidem principum nostrorum vitio, quibus nihil iustius, nihil indulgentius, nihil humanius excogitari potest: sed temporum culpa, quæ non sinunt illos animaduertere in facinorosos: atque pro dignitate bonos præmijs afficere, & quod ad commutatiuam pertinet iustitiam, ius suum cuique tribuere.

Itaque cum nuper ego cum hoc collega meo honestissimo viro retulissemus ad illos de sermonibus,

de sermonibus, quos de ineunda inter Hispanos societate Matricali habere cœpimus, per quam omnia in meliorem statum reformari possent, incredibile dictu est, quanta sint voluptate affecti, quãta gestierint lætitia, quãta nobis diligentia, studio, & cura cõmendarint, vt vobiscum de tanto, tamq; inopinato bono ageremus operam omnem, atq; autoritatem suam polliciti, si quibus in rebus opus esset. Sed ad rem, cuius causa huc venistis redeamus, negotium est, quod non modo animos vestros a summo excitare, verumetiam ad facinorosorum hominum vltionem inflammare debeat. Agitur de priuatis facultatibus vestris, quas in agris, in pastionibus, in mercaturis, in vestris domibus habetis, quarum bona pars aut pactione, aut vi ab his latronibus intercipitur. Agitur de amicorum oppressione, de filiorum integritate, de filiarum pudicicia, de vxorum castitate, de clientum vestrorum incolumitate. Agitur de fisco, regijsq; vectitigalibus, quæ si non fide summa, & sine fraude exigantur, necesse est per capita siue censum vestrum distribui omnia, quæ ad illorum sumptus necessaria sunt. Agitur de vestra omnium securitate, qui neq; per noctem domo egredi, neq; per diem extra vrbium munitiones prodire audetis. Agitur de pietate, de religione, deq; omni cultu diuino, quem videmus in dies refrigerari, atq; indubitatum tendere interitum. Quid igitur reliquum est viri Hispani, nisi vt bonis auibus ineatur societas, quæ tot nobis calamitates propulsatura sit, totq; commoditates paritura, quæ dabit vitam cum tranquillitate iucundam, restituet virtutes, quæ nos Deo, atq; proinde hominibus faciant beniuolos, quæ nos ira, atque proinde libidine superatis duabus animi pestibus ingenitis reddant nobis ipsis amicos, & quoniam satis demonstratum est hanc societatem siue illam libet fraternitatem appellare, debere fieri, superest vt ostendamus an possit fieri, & a nobis quidem fieri, ac præterea facile & a nobis fieri. Nam de impossibilibus aut simpliciter aut a nobis fieri, quia in potestate nostra non sunt, nemo deliberat per se, neque alios in consultationem admittit. Quod autem id de quo est præsens consultatio posset fieri, & a nobis quidem fieri, & facile fieri notius est, quam quod demonstrari debeat. Suppetunt namque pecuniæ, neque deest plærisque omnibus conferendi voluntas, abundamus viris, armisque, neque opus est aliunde illa accersere. Habemus autoritatem principum, qui nostris incœptis fauent.

Habemus causam potiorem, hoc est, iustam contra iniquos, quietis amatorum contra seditiosos multos, & fortes viros contra paucos, & ex scelerum conscientia pauidos. Hoc experti sumus in ipso statim initio, quo iustissimi nostri principes regnare cœperunt, cum iussissent in huiusmodi homines acriter animaduertendum, id quod est Segouiæ gestum. Mirum dictu, vno atque altero ad suspendium adacto, repente omnes alij aufugere, neque vsquam deinde visi sunt. Qui status in hunc vsque diem permansisset, si non Lusitanorum illa tempestas quietem nostram interpellasset. Nam quid ego de societatibus illis dicam, quæ sub Enriquo Rege fuerunt institutæ, cum omnes viæ latrunculis, & grassatoribus essent obsessæ, cum viatores agminatim, ac nec sic quidem iter facere auderent, nonne ad primam præconis vocem subito latuerunt? Durauit certe mos ille, quo ad ipsi administri suis legibus abusi sunt, atque dicionis suæ terminos transgressi. Ex quo necesse fuit ab Enriquo societates illas dissolui, quod certe nobis accidere non potest, quibus non est alia cura, quam itinera pacare, latrocinia, furta, homicidia cœrcere, ac præterea nihil. Erunt fortasse nonnulli, qui huic sententiæ meæ obsistant, dicantque non posse ijs de rebus facile conuentus fieri, ex tam longinquis regio-

nibus, aut ſi fiant, non conferendis ſtipibus non fore concordes. Erunt præterea qui di cant huiuſmodi ſocietates non poſſe diu conſiſtere, quod in alijs quoque huiuſmodi ſocietatibus factitatum, ſumus experti. Et quos interim æquo iure cogerimus venire, aut illi, in quos fuerit acrius vindicatum, reddentur multo peiores, quam antea fuerint.

Immo vero ſi opus fuerit non magna erit difficultas ſemel, aut bis in anno, per prouincias certis in locis conuentus, aut nundinas fieri, quẽadmodũ paſtores meſtruas faciunt, quas vocant meſtas, atq; etiam nunc annuas, quæ ſunt ſolenniores. Illi pro re tantum pecuniaria hoc faciunt, nos pro omni ſubſtantia noſtra, pro vita, pro libertate, pro religione non faciemus? Nam quod ad ſtipium collationem attinet, nemo eſt, qui paruo ære mercari nolit, quod alioqui ſit omni patrimonio redimendum. Nemo eſt, qui cũ hac de re ſum locutus, qui nõ geſtiat, q nõ pruriat, qui non percupiat, vndecũq; depromere, æſtuare, extricare, quod ſit tanto operi erogandum. Quod vero nonnulli timent, ne ſi aliquando diſſoluantur iſtæ ſocietates, acrius inſurgant arcium præſides in ſubiectos populos, in quos ante hac exercebant iniquam dominationem, qui receptabant latrones, qui facinoroſos tuebantur: Quin potius ſi nos intra dicionis noſtræ terminos continuerimus, ſi nos nobiſmet ipſis non defuerimus, ſi condiderimus leges, quibus ſacrum hoc collegium ſantiatur, non modo non diſſoluetur, ſed manebit, æternumque durabit, quandiu peſſima hominum ſeges ſuborietur. An inter ciuitatis regiæ incolas Talabricenſeſq; potuit per annos quam plurimos permanere, qualiſcumq; illa fraternitas ab hominibus obſcuris inſtituta, quæ tot commoditates per omnem regionem illam graſſatoribus refertam attulit, & vos Hiſpani, proceres illos ſaltem imitantes, non facietis in toto, quod illi fecerunt in parte? Expergiſcimini aliquando viri Hiſpani, & a maioribus veſtris ingentes animos concipite: quam iuſtam habeatis cauſam recogitate: cum quo hoſtium genere vobis res gerenda eſt intelligite: in facinoroſorum hominum vltionem inſurgite: pro quibus meritis non ſolum in hac vita mercedem opimam laborum veſtrorum conſequemini, ſed etiam in beatorum numero veſtra nomina tranſcribentur.

Hiſpanorum ſocietatis leges, legumq; executores conſtituuntur.

Caput. III.

POSTEA quam dicendi finem Quintanilla fecit, viſi ſunt omnes prope modum illius orationi, atque ſententiæ acquieſcere, poſtulatumq; eſt vna omnium voce, vt conderentur leges, quibus ſacra ſocietas illa ſanciretur, atque ſtipis conferendæ ſtatueretur modus, & militum numerus, qui decreta exequerentur. Sed ne in ius regium contributio illa æternum cederet, cautum eſt, vt eſſet temporaria, duraretq; in æternum, Summa concilij ad principes deuoluta eſt, & ab illis ad ſecretius illud Auguſtumq; ſenatum, quo res Hiſpana gubernatur. Principio quod ad condendas leges pertinebat, data eſt facultas optimis quibuſdã viris ex ordine equeſtri, atq; vtriuſq; iuris agendarũq; rerum peritis, numerus militũ decretus bis mille equites, per claſſes vero ſtipibus diſtribuendis, pręfecti ſunt viri boni ſuarũ rerũ frugales, alienarũ vero abſtinentiſſimi. Conſtitutũ eſt pręterea collegiũ ex bonis, prudentibuſq; viris, quos Hiſpani conſueuere deputatos appellare. His præſidere voluerunt Lupum Ripariũ Carthaginenſem Epiſcopum, Nemo vnquam a principio putauit ſocietatem illam tandiu per-

mansuram, siue quod in primo illo triennio putabant a viarum latrocinijs, grassationibusque posse Hispaniam purgari, siue quod populi grauate ferrent tam crebras fieri exactiones, siue quod antiquarum societatum exemplo, aliqua ex leui causa hæc quoq; posset dissolui. Constitutæ itaque sunt ab initio tumultuariæ quædam leges, quippe quas putabant non longo tempore duraturas, sed qualescumq; ille fuerint, nihilominus confirmatæ sunt, additumq; robur, regiaque autoritas, cum esset curia Matricali Anno salutis sexto & septuagesimo supra millesimum quadringentesimum. Cumq; postea ex triennio in trienniū & deinceps, societas illa propagaretur, & ex negociorum varietate cotidie noui casus emergerent, opus quoq; fuit nouo principum remedio.

Fuerunt autem casus, in quibus societas illa iuris dicendi, exequendiq; iudicij facultatem haberet, quinque. Primus in illos, qui furtum, aut latrocinium, aut mortem, vulnusq; aut vim aliquam in loco deserto intulissent. Secundus in eos, qui illa eadem facinorosa in populo commisisset, perpetratoq; scelere solum vertisset, in fugamq; se proripuisset. Tertius in eos, qui aut fores effringerent, aut domorum parietes effoderent, aut incendia ualuis apponerent, aut scalis admotis dietas noctu conscenderent. Quartus in eos, qui stuprum in cuiusq; ætatis, aut sexus, aut conditionis hominem inferrent.

Quintus in eos, qui iuris, iudicijq; executores impedirent, quo minus rem demandatam exequerentur. Constituuntq;, vt in omnibus ciuitatibus, oppidis, municipijs, castellis, vicisq; grandioribus, bini pedanei iudices quotannis crearentur, & executor vnus, qui haberent facultatem iudicandi, determinandi, absoluendi, condemnandi, sententiamq; exequendi in ijs dum taxat casibus quinque. Si quid autem præter hos quinq; casus legibus expressos emersisset, de quo merito dubitari posset, ad societatem ne illam an ad ordinarios recurrendum esset, placuit rem integram ad ipsos principes deferri, ex quorum arbitrio ea de re, aut nouæ leges conderentur, aut si videretur iuri communi definiendum relinquerent. His itaq; ordinatis omnes ciuitates, oppida, populiq; sanctam & salubrem illam fraternitatem inierunt, præter quam illi, qui dominos priuatos habebant, veriti ne inde sibi exactiones geminas exigerentur, alteras, quas priuatis dominis dependerent. Quæ res cum ad Comestabilem Hispaniæ delata esset, non modo non renuit, sed vltro illos, qui dominationi suæ subditi erant, hortatus est, ne tam vtilem, iustam, honestamq; societatem recusarent. Huius exemplo reliqui omnes Hispaniæ proceres secuti sunt, neq; secutos fuisse postea pœnituit.

De Cantapetra, Regis & Reginæ iussu obsessa, Deq; Beneuentani Comitis liberatione.

Caput. IIII.

POST victoriam partam ex ea pugna, qua in agro Taurino Dorij fluminis pugnatum est, Lusitani partes paulatim defluere, Regisque, ac Reginæ procedere in melius cœperunt. Amissæ namq; munitiones, quæ pro Lusitano steterant, ad Hispanos principes accrescebant & ij, quibus autoribus ille tantum negocium inchoauerat, partim suis difficultatibus impliciti, partim fortunam secuti victoris auxilia præmissa non mittebant. Sola itaq; Taurus cum paucis adiacentibus castellis, & oppidulis in fide permāsit, inter quę fuerūt castrum inui, septem ecclesię, Cantapetra, vnde Lusitani excursiones crebras in agros finitimos faciebant. Quas vt compesce-

rent, visum est principibus nostris Cantapetram in primis debere obsideri, propterea quod & captu facilior videbatur, & ad res deinceps gerẽdas locus opportunior, & qd impræsentiarum latrones, grassatoresq; plura nocumenta quam aliunde inferebant, non solum in vicos, agrosq; finitimos Salmanticensium, Methymnatium, Matricalensium, sed etiam in longinquiora loca, excursiones, populationes crebras facientes. Erat oppidum illud non ingenio loci, quippe quod erat in planicie situm, non arte, neq; hominum cura munitum, cuiusmodi sunt episcopia, hoc est, episcoporum prędia, quorum vsus fructus non perpetuus, sed temporarius est, & cum illorum vita terminatur, neq; tam futuris prospiciunt, quam præsentibus vtuntur, fruunturq;. Hoc tamen Lusitanus quanta potuit diligentia muniuit, atque aggere, vallo, fossaque præcipiti, & cuniculis rectis, transuersisq;, & murorum cauis inexpugnabilem reddidit, ex equitibus, peditibusq; addit strenuissimum quemq;, quibus præfecit Alphonsum Petridem Viuarium, paris strenuitatis, & audaciæ virum, At noster ballistas, tormenta sulphuraria, machinasque eo comportari iubet, stationes a tergo, & a fronte munitas disponit, militesq; per illas distribuit, præfectosq; accommodat, quid cuiq; sit agendum præcipit. Contra castruminui septemq; ecclesias certis in locis præsidia disponit: ad compescendas latronum excursiones per agros, ne pabulatorum, lignatorumq; ac framentatorum ministeria interciperent, & quia necesse erat Regem ipsum Panhispanio, quod Matricali agebatur interesse, obsidionis curâm Duci a villa Formosa fratri Notho, & comiti a Triuinio commendat, ipse itq; reditq; viam, toties quoties vtrobiq; illius præsentia opus erat.

Nullum interea tempus ocio dabatur, quin stationarij milites stationes muris promouerent, machinarij tormentis mænia quaterent, sclopetarij glandibus, arcuarij sagittis, fustibularij lapidibus obsessos lacesserent. At illi contra eruptionibus crebris non cessant ex improuiso securos impetere, tumultuarijsq; pugnis medio in campo cum illis decertare. Editur vtrinq; cædes maxima, sed in Lusitanos proportione multo maior, quia ex paucis numerus minuebatur, qui suppleri non poterat, nisi auxilia mitterentur. Scribunt itaq; ad Regem suum, quo in statu res sit, certiorem faciunt, nisi supplemẽtum cohortibus reficiendis mittat, non posse diutius obsidionem substineri, neq; fieri, quin se aut victori dedant, aut ferro, fameq; mors oppetenda sit. At Lusitanus recensitis copijs, quas habebat imminutas, tum suorum abitu, qui desiderio domus sine commeatu in patriam redierunt, tum morbis ex laboribus, victuq; maligno, tum quod ex auxiliarijs nemo apud eum remanserat, cum non auderet ad soluendam obsidionem recta proficisci, ad alias artes se contulit, exercitum statuit in Salmanticensem agrum ducere, vicos igni, ferroque vastare, eo consilio, vt noster intermissa obsidione, suis laborantibus opem ferret, & obsessis respirandi locum daret, & ad commeatus, aliaq; necessaria importanda, & ad permutandos bene valentibus ægrotos, vegetis, integrisq; fessos, atque vulneribus confectos. Erant qui Regi dicerent huiusmodi populationibus insistere non esse opus regium, sed latronum, grassatorumq;. Illud vero magnificum, generosum, atq; ingentis animi opus: suis laborantibus opitulari, in summis periculis positos media ex morte recipere. Quod si non suppetebãt vires, vt cũ hoste signis collatis decertare posset, vastationẽ illam vicorũ, agrorumq; populationem honestius, tutiusq; per pręfectos fieri posse dicebãt. Erant qui suaderẽt, vt ad Gallorũ Regis pacta, ꝓmissaq; recurreret, quãdo inclinatis rebus ac propemodũ perditis, nõ erat vnde subsidiũ maius, certiusq; sperari posset. Alij cõtra, leuitati Gallicę non multũ esse fidendũ, cũ pręsertim quo tẽpore fœdus illud initum fuerat, Lusitanis rebus fortuna aspirare videbatur, quæ nunc ad-

uersa refragaretur. His sententijs Lusitanus incertus quid faceret, pergit, vt id exequeretur, quod ab initio constituerat, in agrumq; Salmanticēsem ducit exercitum. Quod vbi noster comperit,, cum parte exercitus comitem a Triuinio mittit, qui Lusitani conatibus aduersetur, seq; cum Salmanticensibus iungat. Id cum Lusitanus ex interceptis exploratoribus accepisset, simul etiam & Hispanū, cui non erat par, comitem subsequi, reputans secum non esse e dignitate regia cum comite pugnare, neq; prudentis cum superiore confligere, cœpit se paulatim in Taurum suam, hoc est, in latebras notas recipere. Sed ne suos in tanto periculo desereret, cœpit cum victore de permutandis captiuis agere, vt ipse Beneuentanum comitem data fide absolueret, oppidaq;, & castella, quę secreto data erant, redderet, noster Comitem Pinnamancorum liberum ex vinculis abire iuberet, obsidionemq; Cantapetræ tolleret, ea lege, vt præsidiarij milites anno ab armis cessarent id quod Pharij comitis interuentu peractum est. Beneuentano comiti in damni accepti compensationem, a Rege & Regina aureorum ducalium millia decem dono data, la coruña quoque ciuitatis, cum portu iampridem illi facta, rursus confirmata est, imperatumq; arcis præsidi, vt illam comiti traderet. At oppidani, tametsi seditionibus intestinis erant discordes, ad hoc vnum facta conspiratione arcem in comitis potestate positam videntes, seq; a regali corona alienatos, pro communi libertate acriter insurgunt, arcem obsident, terra, mariq; oppugnant. Cæterum comes ex familiaribus cognatisq;, & amicis, ac gregarijs militibus cohortes parat, quas in auxilium obsessis mittat. Oppidani vero ex instanti periculo facti acriores, obsidionem premunt, stationes a terra, marique muniunt, diu, noctuq; obsessis negocium facessunt. Comes denique, cum eo, quod semel intenderat, nihil proficeret, spe frustratus, cum oleum perdidisset, & impensam, ab incœpto desistit. At ciues magna cum sua ex comitis seruitute, in perpetuam se libertatem vendicarunt.

De profectione Regis ad patrem, deque fontis Rabidi obsidione ab eodem Rege obiter soluta.

Caput. V.

VM hæc apud Vectones in Hispania geruntur superiori, Ioannes Tarraconensium Rex, huius nostri Ferdinandi pater, per literas sępe cum mandatis filium pellexerat, vt cum sibi per instantium negociorum intermissionem liceret, veniret ad se commentaturus de rebus, quæ ad vtriusq; cōmoda, regniq; gubernationem pertinerent. Erant eo tempore Rex & Regina Valladoliti. Sed Rex vt patris voluntati obsequeretur, in Tarraconense regnum proficiscitur. Regina vero Turdesellas cum præsenti exercitu, vt se Lusitani conatibus, si quid interea moliretur, opponeret. Per idem quoq; tempus Gallorū Rex fontē Rabidum obsideri iusserat, atq; in Bardulos finitimos vicorū direptiones agrorūq; populationes fieri. Cuius rei accepto nuncio Rex noster, postea quā patris desiderio satisfecerat, & rebus, propter quas venerat ordinatis, ad Cantabrorū vrbem, victoriā venit, atq; ex Asturibus, Bardulis, Cantabris, Vasconibus, superiorisq; Hispanię populis, ad quinquagita peditū millia diuersorū generū armature cōegit, omniq; hoc belli apparatu ad fontis Rabidi obsidionē proficiscitur. Iam Galli de aduentu Regis cum exercitu intellexerant, Regemq; suum quid illis faciendum esset consulerant, illisque responderat, vt cederent tempori, seque Oeasonem reciperent, ibique hibernarent, vere proximo eandem obsidionem redintegraturi, nec secus

atq; sunt iussi, faciunt. Noster vero de Gallorum habitu factus certior, & ipse quoq; suas copias dimittit. Vtrosq; Bardulos, Montanosq; populos lustrat, imperio suo legibusq; obsequentes laudat, in criminosos animaduertit, totamq; prouinciam pacatam relinquit, atq; ad res inchoatas Reginamq; rediens, controuersias procerum ex regno Nauariæ obiter componit. Nam erant ex illis, qui Pompeiopolim vrbē totius regni Metropolim, aliaq; oppida, & castella vellēt illi tradere, atq; se ipsos omnesq; fortunas suas illius fidei permittere. Quod Rex auersatus renuit, Phœboq; ex sorore sua nepoti adiudicauit. Inter Lermatem comitem, Petrumq; Peraltanum simultates composuit, & cum æternam pacem non posset, inducias tēporarias indixit. Cardinalis interea pontificalis officij partes esse ratus operam suam interponere, literas cum mandatis ad Gallorum Regem mittit. Hispanorum, Gallorumq; antiquam societatem amiciciamq; commemorat. Bardulorum officia in Gallos, inimicicias in Britannos ex professo narrat, in quos nunc sæuire, armaq; inferre iubeat in illorum fauorem, qui quondam fuerint illi hostes acerrimi. Rogat, immo obsecrat, obtestaturq;, vt a tanta rei indignitate se abstineat, neq; velit amicos veteres inimicis permutare. Nam, quod ad Ruscinonis comitatum pertinebat, nō erat tanti, vt tam inueterata societas solueretur, cū præsertim si quid fractum, aut dissutū erat, facile posset refici, ac resarciri, si ad vtriusq; regni collimitium mitterentur vtrinq; viri boni, & sapientes, quorum arbitratu, & sententialitates contentionesq; sedarentur. Per eundem Cardinalis familiarem Gallorum Rex rescribit, non displicere sibi reditus in gratiam cum principibus Hispanis, si condicionibus ęquis, negocium transigeretur, & Lusitani quoq;, qui se illi commendarat, ratio haberetur. Ad perficiendam rem incohatam vltro citroq; internuncius commeat, remeatq;, quoad ventum est ad illud, vt in annum induciæ constituerentur, quo tempore dissensiones inter Hispanorum, Gallorumq; reges transigerentur, ex qua transactione totus Lusitani conatus pendebat.

Parietinus Comes Vclesium capit, arcem obsidet, ac deinde in dedicionem accipit.

Caput. VI.

VO tempore in Hispania superiori a Rege nostro hęc gerebantur, Dux infantatus in Carpetania Madriti arcem, quę adhuc pro Marchione stabat, iussu principum obsidione cingebat. Comes Parietinus, qui, vt sæpe dictum est, diui Iacobi Magistrum militiæ se profitebatur: Vclesium oppidum illius ordinis alterum caput, proficiscitur, oppidoque potitus arcis præsidem hortatur, quando ratione Magistratus ad se pertineret, eam sibi traderet, & cum sæpe antea precibus, blandicijs, & pollicitationibus nihil profecisset, minis agere cœpit, & nisi pareat, se arcem obsessurum, neq; quieturum, quoad illam expugnet, pœnasq; ab illo exacturum, quas proditores solent pendere. At præses vir constans, fortisq; nihilo magis quam antea mouetur, arcemq; armis & omni commeatus genere munit, seq; ad omnem belli fortunam aptat. Cæterum Magister hominis pertinaciam cernens arcem obsidet, perq; bimestre spacium obsessos eo angustiarum redigit, vt iam & ad victum necessaria, & ad ægrotantium medicamenta, & ad vulneratorū remedia oīa, quibus erat opus, deficerēt. Quo in statu sit res Marchionem præses certiorem facit, & nisi quam primum suppetias ferat: nullam esse moram quin qualicunq; conditione faciat deditionem. Erat eo tempore Marchio Com-

pluti cum Archiepiſcopo Toletano,cuius vtriuſq; idem erat ſenſus de re communi.

Qui videntes ex illa arcis cum oppidulo amiſſione,quam magnũ detrimentum ſequeretur, ad impendentis,ac futuri belli opportunitatem:ſimul etiam quod Lupus Vaſcus Archiepiſcopi frater,atque eiuſdem factionis perquam ſtudioſus, qui præſidio tenebat optum ciuitatem finítimam, reddebatur infirmior, ex familiaribus, & amicis, propinquiſq; & alios eiuſdem ſectæ participes cogunt grauis & leuis armaturæ equitum ad tria millia,qui numerus multo ſuperabat obſeſſores. Non potuit Magiſtrum latere tantus belli apparatus qui contra ſe fieret. Rem ad commendatarios, cohortiumq; præfectos,ac primarios viros refert,quæ ſit eorum ſententia exquirit. Omnibus viſum tempori eſſe cedendum, neq; expectandum,vt tanta ſpes fortunæ belli committeretur,poſſe namq; alio tempore obſidio illa commodius repeti, & tutius continuari.

At Magiſter, vt erat natura ingenti animo,& ex magnitudine rerum,quas geſſerat magnam ſui fiduciam habens:fretus quoq; meliori cauſa,& cui non dubitabat diuum Iacobum,cuius teſſeram,belliq; inſignia gerebat:propiciũ fautoremq; fore obfirmat animum, cõmilitonibuſq; reſpondit ſe velle in obſidione perſtare: vitamq;, ſi opus ſit, pro laude, atq; maiorum ſuorum dignitate paciſci. Cum vidiſſent illum commilitones animo tam obſtinato,vt neq; paſſum ab incœpto retrocedere vellet, alacres operi ſe accingunt, foſſas murorum eruderant,aggeres,valloſq; erigunt propugnaculis mœnium, pinniſq; pluteos appendunt. Stationes vero crebras vallo,foſſaq; munitas contra arcem diſponunt,& fortiſſimo quoq; milite complẽt. Nunquã putarant Archiepiſcopus,& Marchio Magiſtrum tantas copias expectaturũ. Sed cum ad oppidi muros acceſſiſſent, ſtlopetrarum glãdibus,ſcorpionumq; ſagittis repulſi:per extrariam arcis portam, poſticumq; admiſſi,in ſtationes agmine facto irrumpunt. Pugnatum eſt vtrinq; vehementer ab ortu ſolis ad occaſum. Cadebant ex vtraq; parte multi,ſed a Marchionis, & Archiepiſcopi multo plures: ꝓpterea quod iniquitas loci hos impediebat,illos vero adiuuabat,& quia ſuccincti venerant putantes Magiſtrum non expectaturum hoſtes, neq; machinas ad oppugnandum, neq; victum ad permanendum,neq; commeatum & neceſſaria ad arcem inſtruendam:opus intermittunt,atq; in tempus aliud differunt, receptiſq; vulneratis,& ægrotis,atq; in eorum locum validis, robuſtiſq; ſuffectis ad ſuos quiſq; reuertitur:intra paucos dies cum machinis,& tormentis,magnoq; commeatu grandioriq; exercitu redituri. Eodem tempore,quẽadmodum paulo ante diximus,Dux Infantatus Madritanam arcem Regis & Reginæ iuſſu obſidebat. Qui factus certior Toletanum,Marchionemq; a Compluto Vcleſium verſus copias ducere, carriſq; & paluſtris,numeroſas grandeſq; machinas,magnamq; vim commeatus ſecum vehere, partem exercitus retinet ad continuandam obſidionem,partim Magiſtro mittit in auxilium ad diſtribuendos Marchionis,& Toletani præſulis conatus,copiiſq; Furtatũ fratrem præfuit monetq; quid illum facere oporteat. Ille,qua hoſtes venturi erant, locum opportunum occupat. Magiſtrum de aduentu ſuo, & qua de cauſa venerit certiorem facit.

Ille vero refectus,recreatuſq; tam inſperato auxilio:munitis ſtationibus tantum relicta obſidione cum reliqua exercitus parte auxiliaribus ſe cohortibus adiungit. Iamq; hoſtes aduentabãt,iam ſe medio in cãpo mutuo conſpiciebãt,neq; amplius inuicẽ aberãt, quam quo telorum ictus poterant pertingere. Continuerunt ſe tamen & neutri in alteros irruerunt quia orto iam veſpere non ſupererat lux ad decernendum armis.

Itaq; locum tutiorem ad pernoctandũ vtriq; ſibi eligunt, ordinatiſq; cohortibus in armorum procinctu, vtriq; expectant,quid alteri molirentur. Marchio vero & Ar-

chiepiscopus cum perspicerent se non posse exequi id cuius causa venerant, nisi armis viam aperirent, veriti summam omnium rerum suarum, fortunæ vnius prelij committere, sub ipsum mediæ noctis silentium in castellum quoddam quod pro ipsis stabat, neq; longe aberat, se recipiunt, posteroq; die sine vlla spe arcis recuperandæ, complutum rediere. Atqui præses præsidiarijq; milites cernentes se omni auxilio destitutos, neque in rerum omnium penuria posse diutius famem tollerare, deditionem faciunt, rebus proprijs quæ ante obsidionem possederant, & vita quæ iam in potestate victoris erat concessa.

Lusitanorum Rex Tauro relicta in regnum suum redit, atque inde ad gallorum Regem proficiscitur, & quid illic egerit.
Caputt. VII.

VSITANVS Rex cum videret se delusum ab ijs, quibus autoribus, tantum negocium susceperat, atq; omnia cessisse aliter, quam ab initio putauit, Mari albano Comiti arcis vrbisq; tauri præsidium cōmendat, nam Ioannes vlloa ille qui sibi urbem tradiderat, repētina morte interceptus erat, dispositisq; præsidijs per castella & arces quæ pro illo stabant, ducta secum Ioanna ex sorore nepte sua, Lusitaniam suam repetit. Diuq; secum reputans quam turpe illi foret non modo apud suos, sed etiam apud amicos & alieniores, quorum aures falsis rumoribus impleuerat, neq; iam spes vlla esset reliqua, nisi in gallorum Regis fœdere quod pepigerat, pollicitationibusq; quas illi iure iurādo sanxit, statuit iam non per literas, nō per nuncios legatosque, sed per se ipsum res suas agere, ordinataque regni administratione classem armat, & omnibus ad viaticū necessarijs implet, conscensa naue, prætoriam galliam Narbonensemq; nauigat, Massiliæq; urbis portum subit, Regemq; gallorum qui in turonensibus turribus eo tempore morabatur, de suo aduentu certiorem facit. Gallus eo nuncio lætus, aut lætitiam vultu simulans: honorifice hospitem excipi benigneq; tractari iubet, & pro regia dignitate omnia ministrari. At Lusitanus iter suum eo dirigit, vbi Rex gallorum esse dicebatur. Rusticabatur autem tempore non longe a turribus Turonensibus, qui factus certior Lusitanum aduentare, oppidoque propinquum esse, mittit in occursum qui rogēt dicantque vt ex nauigationibus viæque laboribus in oppido quiesceret, seque ad breue tempus venturum dicit, & venit quidem, dataque & accepta salute, se comiter atque honorifice alloquuntur tractantque, & multis verbis vltro citroque habitis rerum suarum commentationem in aliud tempus differunt. Post aliquot dies gallorū Rex Parisios proficiscitur, quem subsecutus est Lusitanus, qui videns Regem alijs negocijs implicitum, sua vero quorum causa tam longam viam terra marique fuerat emensus, de die in diem protrahi, adhibet bonos & graues viros Regisque amicos, qui exponant illi causam sui aduentus in galliam, commemorentque ictum fœdus spemque auxilij quam sit pollicitus ad gerendum bellum contra communes hostes ipsius Regis, quo Ruscinonis comitatum repetere audent, suos cuius dotale regnum contra omnia diuina & humana iura retinent. Esseque tanti Regis etiam si non de sua vtilitate ageretur, prohibere iniurias, subleuare lapsos, supplicibus opem ferre, atque regno expulsos in pristinum statum erigere. Hoc esse Regum opus honorificentius quam regnare. Quare oblitus se Regem, genuaque amplectens orabat, obtestabaturque ne in causa tam iusta & honesta desereret, fortunæque Regum misereretur, eorum maxime qui vim paterentur iniuste,

Sed neq; fortunas suas tam esse perditas, vt non haberet regnum auitum adhuc incolu-
me, atque in ipso vnde summo verētur vrbes, oppida, castella, proceres, viros, principes ac
primarios, quorum idem sit cum illo sensus de rep. Hispana. Ad rem tamen confici-
endam vnum tantum deesse caput ducem, moderatoremq; cuius auspicijs omnia gererē
tur, eum esse regem galliarum ac præterea neminem. Ad hanc Lusitani petitionem,
ac potius promissi ac debiti exactionem gallus per eosdem inter nuncios respondet, non
debere mirari Lusitanum, si homo tot tantisq; negotijs implicitus ad res illius non respe-
xerit. Sum (inquit) o amici solicitus bellorum, quæ mihi (vt videtis) impendent, alterū
hinc a Burgūdionum Duce, alterum illinc a Britannorum Rege, quorum conatibus re
primendis binæ copiæ sunt comparandæ, quas iam oportebat fuisse conscriptas præ-
ter eas quæ sunt Oeasone contra Bardulos Hispaniæq; superioris incolas, quibus erat
sibi animus alias adiungere. Vt tamen causa pro qua bellum erat gerendum fieret iusti
or, debere ipsum imprimis neptem ex sorore iuxta consuetudinem Romanę ecclesiæ vxo
rem ducere. Alioqui neq; ille posset esse Rex, nec se illi posse iure opem ferre. Et
quia intercedat illi cum ducenda vxore propinquitas sanguinis quæ esset impedimento,
quo minus iure posset fieri, supplicandum esse a summo Pontifice, vt illos a legibus sol
ueret, quem prohiberent in iura connubij matrimoniumq; cōuenire. Hoc Regis Gal
lorum responso Lusitanus non multum lætus: exequitur tamen qnod Gallus monebat.
Literæq; supplices ab vtroque ea de re ad summum Pontificem date, cœptumque in cu
ria de negocio disceptari, neque defuerunt vtriusque partis aduocati, qui rem in summam
difficultatem deducerent. Vrgebant Pontificem Regis & Reginæ Hispaniarum Le
gati, dicentes ex illa dispensatione, si cōcederetur, sequerentur multa detrimēta per omnē
Hispaniam, cædes, latrocinia, agrorum populationes, viarum grassationes, atque dari ma
teriam vnde religio mortalium & cultus diuinus minueretur. Cumque dispensatio-
nes huiusmodi, conciliandæ pacis, & tollendarum litium contentionumque causa conce-
di debeant, nunc concederetur, in seminarium discordiæ, ac simultatis, non modo ipsorum
Regum, sed etiam summatum, & infimatum, & mediocris conditionis hominum odia, ini
miciciæ, dissensiones orirētur, & quę bello implicitos sequi consueuerūt. Instabant ex al
tera parte Gallorū Regis Legati & procuratores: dicētes iniuste sibi denegari quod alijs
concedi solet, neque Regem suum ita meritum esse de sede Apostolica, vt eius petitiones
in cassum cederēt. Quibus Pontifex videbatur fauere: propterea quod opera Gallo-
rum Regis indigebat, ad certas quasdam res ad Cameram Apostolicam pertinentes.
Tandem vicit vtilitas, dispensationem concedit, datque Lusitano perferendam, secreto ta
men ne res aduersarijs nunciaretur. Interea Lusitanus ad Burgundiæ Ducem profi-
ciscitur, cum quo erat illi arcta sanguinis propinquitas: experiri volens, si posset illum cū
Rege Gallo in concordiam reducere, quo facilius auxiliares copias a Gallo posset habe-
re. Erat eo tempore Burgundionum Dux occupatus, in bello quod cum Lotoringiæ
duce gerebat. Locutique inter se multa de conditione reditus in gratiam ducis cū Re-
ge Gallo: Lusitanus partes negocij peragendi suscipit, rediensque Parisios nuncium acci
pit de morte Burgūdionum Ducis, in prælio quo pugnatum est, cum Lotoringiorum
Duce. Burgundiæ Ducatus propterea quod Dux sine liberis decesserat sexus virilis:
ex Gallorum legibus ad coronam corpusque regnorum Galliæ deuoluebatur. Rex
occasionem ex morte Ducis Ducatus capiendi arripit, hoc unum agit, Lusitanum dimit
tit, in Hispaniam vt redeat hortatur, seque confecto Burgundiæ negocio missurum ma-
iores copias, quæ se limitaneis coniungant, qui erant Oeasone pollicetur. Lusitanus

omni iam spe fraudatus, eo miseriæ fortunarum suarum deuenit, vt de religionis ingressu cogitaret, idque Hierosolymis vt esset longius, quam quo rerum Hispanarum nuncius peruenire posset, fecissetque nisi a familiaribus atque imprimis a Phario Comite: qui illum in tota peregrinatione illa fuerat secutus, mutare sententiam fuerat coactus. Tunc abeundi copia a Gallorum Rege petita, & obtenta, eadem via remenso mari in Lusitaniam suam qua venerat, reuersus est.

De Segouiensi Arce dolo a Maledonato capta, & a Regina rursus in potestatem suam redacta. Caput. VIII.

NDREAS Caprarius, quem in parte superiori sæpe diximus, sub Enriquo Rege fuisse Regiæ domus villicum, atque Segouiensis Arcis præsidem, ex quo tempore Lusitanus in mediam Hispaniam irruperat, Regi & Reginæ familiarissimus fuit, propterea quod fortuna belli adhuc ancipiti, Lusitano relicto partes illorum secutus est, thesaurosque Regis Enriqui quos in Arce seruandos deposuerat, oportuno tempore illis tradidit. Quo facto ita principum voluntatem demeruit, tantamque ab illis gratiam inierat, vt non modo nihil ex ijs quæ antea possidebat, immutarent, sed illum postea multum beneficijs & honoribus accumularent, inter quę arcis præsidium vrbisque tutelam & quod grande pignus amoris erga illum, & illius erga se fidei fuit, quod vnicam filiam Elisaben iuniorem iam principem designatam, nondum enim Ioannes erat natus, illi ad seruandam educandamque commendarunt. Erat Alphonsus quidam cognomento Maledonatus, cui Caprarius Arcem sui loco tenendam crediderat, qua postea Petro a Bouadilla socero suo Beatricis bouadillæ vxoris suæ patri tradi iusserat. Maledonatus sensit eam honoris diminutionem, indoluitq; amplius quã pro materia decebat. Habitaque temporum ratione, in quo non modo sceleris quod parabat, impunitatem assequeretur, verumetiam grande aliquod sibi prouenturũ, cœpit cogitare quẽadmodum Arcem prenderet. Elisabenque principem in potestatem redigeret, quibus obsidibus cum Rege & Regina si posset, proditionis precium pacisceretur, quod si nõ liceret, ad Lusitanum confugeret. Erat illi tanta familiaritas in ea domo: vt ingrediendi Arcem & exeundi, facultas semper pateret. Fingit sibi opus esse saxo quodam magno quod erat in Arce. Id sibi Maledonatus petit, ad nescio quos domus suæ vsus, & cum vix a pluribus versari posset, armat quattuor facinoris quod incipit conscios. Arma fuerunt occulta, & quæ facile tegi poterant, cum præsertim ab illis nulla posset oriri proditionis suspicio. In Arcis portas irruunt, Ianitorem trucidant, Præsidem in vincula conijciunt. Cuius satellites cum putarent tantum scelus nõ potuisse nisi a plurimis attentari, in turrim perpulchre munitam, vbi Elisabe Princeps erat, se recipiunt. Cum illam proditores oppugnarent, nihilq; proficerent, reliquas Arcis munitiones & propugnacula occupant, & quia pauci erant ad tantam rem tuendã, ex ciuibus qui alterius erãt factiones, complures admittunt. Ioannes Arius ciuitatis præsul, qui propter simultates, quas cũ villico habebat, eo tempore aberat, ad rei actę nunciũ accurrit, seq; vrbis primoribus agglomerat. Ciuitatis portas quę villico stabãt, nõ magno negocio capiunt. Regina certior facta earũ rerũ quę Segouię gerebãtur, eo iter arripit. Iamq; vrbi aduẽtabat, cũ ciuitatis ꝓceres, legatos ad illã in occursum mittũt, qui supplicẽt illi ne admittat secũ in vrbẽ comitẽ beneuẽtanũ, quippe qui pedibus manibusq; fauebat villico, eiusq;

vxori Beatricis Bouadellæ. Quod nisi prohiberetur vrbem intrare, posse fieri vt populus ira percitus aliquid auderet, quod in ipsius Reginæ offensam & villici atque eius vxoris perniciem cederet. Ad quam petitionem Regina respõdet, iniquum esse quod Segouienses ciues, vellent imponere leges principibus, quas subditis consueuerunt imponere Reges, victoresque victis. Ite igitur (inquit) atq; meis verbis dicite illis, vt desinant insanire, moliantur q; aliquid, quod postea in ipsorum caput retorqueatur. Hæc dicens, vrbem cum vniuerso comitatu ingreditur, atque deinde arcem petit. Cumq; arcis pars a ciuibus teneretur, pars ab ijs qui in auxilium villici præsidisq; confluxerunt, neque cessarent missilibus se lacessere: Cardinalis, & beneuentanus Comes, alijq; quibus Regina auscultabat, suadebant illi vt arcis portas claudi iuberet, ne si furor populi frequentis, arcē occuparet, pugna conseretur, quã nemo, nec ipsa quidē, posset dirimere. At illa contra, iubet omnes portas aperire, populumq; admitti: quantum arcis impluuium capere posset. Quos Regina ex superiori loco comiter allocuta: Dicite (inquit) o amici: quis furor agitat vos, aut quid sibi vult in media rerum omnium trãquillitate hic armorum tumultus? Si quid est quod in rem vestram sit, aut male tractationis aliquã habetis in villicum actionem, en ego adsum: quę remediũ ponam, neq; patiar a quoquam ex ijs quibus iustitiam, aut partem aliquam reip. administrandam commendaui, iniuriã fieri. Omnes vna voce conclamant, excludatur villicus, cuius insolentias, atq; suorũ, pati non possumus. At illa iubet omnes qui a ciuibus stabant, & qui ab Andrea Caprario ex munitionibus pelli, eiusq; præsidium Gonsalo Aconi Regiæ domus Oeconomo & quęstori maximo, sub publica fide tradit. Ciuibus autem imperat, vt deputent certos, bonos sapientesque viros, qui deferant ad ipsam aut ad eos: quibus ipsa causæ cognitionem commiserit, querelas illorum quos Caprarius aut suorum quispiam læserit. Ille vero innocentiam suam purgauit, & si quid obiectum est, & omnem culpam in suos reiecit. Nam compertum est postea, totum illud inuidia & maliuolentia quorundam nobilium esse conflatum. Quare Regina, & arcis pręsidium & alia ornamēta dignitatis, illi restitui iubet.

De Archiepiscopi Toletani & Marchionis villenatis cum Rege & Regina reditu in gratiam.

Caput. IX.

VANTA pertinacia & rebellione Archiepiscopus Toletanus & Villenatum Marchio, Lusitanorum Regis partes secuti sunt, in libris superioribus demonstratum est, eoq; fortunæ illos deduxerat, vt nihil iã quęrerent, nisi honestam viam ab officio male promisso discedendi, seq; ad melioris causæ principes transferendi. Spem vero omnem fiduciamque rei conficiendæ magnam Tarraconensium habebant, qui de illorum reditu in gratiam cum Rege & Regina sæpe egerat. Sed interim mittunt bonos prudentesq; viros & religiosos, qui errata excusent, pœnitẽtiamq; erratorum exponãt, & petant veniam, voluntatemq; imposterum, intermissa obsequia emendandi, declarẽt. Acta est causa diligenter apud Regem & Reginam per amicos, quorum orationi & pręcipus accesserunt litteræ a Tarraconensium Rege, qui conficiendo negocio plurimum studebat. At principes nostri habita ratione temporis & fortunæ, quæ in rebus bellicis plurimum dominatur, & paruo momento huc & illuc impellitur, deinde quod meminerant officiorum Archiepiscopi, quæ apud ipsos fuerunt illustria, quo tempore in

multarum rerum difficultate laborabant: & quod Marchio trahebat secum multas nobilissimasq; familias propinquorum & affinium amicorumq;: qui illum sequebātur, statuunt illos donare venia, vt hoc vno beneficio: & Rex patri & Regina Socero obsequeretur, simul etiam vt illos ex hostibus amicos facerent, exequerētur q; Vergilianum illud, quod fuerat Romanorum peculiare parcere subiectos, & debellare superbos. Atq; vt beneficium beneficio comularent, vectigalia & bona quorum vsu illis fuerat interdictū, restitui iubent. Sed & Lupus Vascus Archiepiscopi frater Optum vrbem cum Arce tradidit, tametsi ab Enriquo Rege hereditario iure fuerat ea donatus. Madriti quoq; Arcem quam Dux infantatus longa obsidione premebat, Regis & Reginæ arbitrio relinquit. Castrorum etiam Iuliorum Arcem quæ Præside Petro a Beatia pro se stabat, sequestro tradendam Gonsalo ab Auila pollicetur, quo ad sibi satisfiat quibusdam de rebus ex pacto conuento quod cum illo pepigere. His in hunc modum peractis iureiurando sanxerunt, se permansuros in fide atq; obsequio Regis & Reginæ, seque pro hostibus habituros, quos illi hostes esse, & pro amicis, quos illi amicos esse decreuerint. Archiepiscopus insuper ad summum Pontificem, sedemq; apostolicam dat literas de suo reditu in gratiam cum Rege & Regina, partim excusans se quod fecerit tot mutationes in exhibendo suis principibus obsequio, partim accusans, pœnitentiamq; agens quod abiurata Elisabe Principe ac deinde Regina, quam antea iurauerat, Ioannam subdituam Enriqui Regis filiam iureiurando Principem Reginamq; postea designauerit. Nunc vero se bona fide redisse in ipsorum gratiam, quos læserat, idq; assecutum non tā suis meritis, quā illorum singulari humanitate atq; clementia, quare a sanctitate sua precabatur supplicabatq;, vt quod a se factum erat boni consuleret, atq; in bonam partē acciperet. Per idem vero tempus Othomanus Turcarum Rex trecentarum & eo amplius nauium Euboeam Insulam Boeotiæ adiacentem petit, & primo aduentu Storam & Basilicon oppida non magno negotio expugnat, captaq; funditus delet, deinde Chalcidem vrbem nobilissimam obsidet, atq; posteaquam triginta diebus oppugnat, tandem per totam noctem tormentis machinisq; muros quatiens, atq; vicissim militibus oppugnans, sub lucem acrius insistit, secundaq; diei hora capit. Turci victores debacchati sunt, in omnem sexum & ætatem, eo vel maxime irati quod in ea oppugnatione ingentem cladem acceperant,

PRIMÆ DECADIS LIBER SEPTIMVS. QVA RATIONE TAVRVS CIVITAS, quæ pro Lusitanorum Rege stabat pastoris cuiusdam industria rececepta est.

Caput Primum.

CVM adhuc per ea tempora Rex esset cum Ioanne patre in prouincia Tarraconensi, Regina vero Segouiæ, quo venerat, pacificandæ ciuitatis causa ex turbulenta illa seditione quam induxit Maledonatus de quo dictum est in superioribus. Venit ex insperato nuncius, qui fecit ipsam ipsa lætitia lætiorē. Taurum vrbem in potestatem Præfectorum suorum venisse sine vllo militum sanguine, sine vllo dispendio, sine detrimēto deniq; vllo. Quæ res in hunc modū gesta est. Pastor quidam ouiū Bartholomeus nomine ipsius ciuitatis incola, venit ad Alphonsum Fonsecam

Abilensem

Abilensem Episcopum, dixitq́ꝫ daturum se viam, qua vrbs illa caperetur, si ei auscultatum fuisset. Quonam, inquit, modo Episcopus, aut vnde id compertum haberet? ego, inquit, iam inde a puero pastor sum, qui in suburbanis pascuis semper oues meas paui, atq́ꝫ absiruaui, frequenterq́ꝫ illas egi pastum in cliuum illum arduū, qua est ad murum ascensus adeo præceps, & anfractibus concisis interruptus, vt nemo vnquam attentarit, nec reptando quidem per eum ascendere. Sed neque vnquam in vrbe fuit suspicio ea parte muros superari posse. Itaq́ꝫ Lusitani ab illa murorum parte securi non vigiles, non circitores, non excubias adhibent. Mittit Episcopus armatos decem expeditos cum pastore qui illum sequerentur, viderentq́ꝫ an esset credibile, posse fieri, quod pastor promittebat se præstaturum. Eunt itaq́ꝫ cum illo, & reptando ad murorum radices euadunt, ascendunt, descendunt, mediaq́ꝫ in vrbe consistunt, non canis, non gallus, non anser, non denique vllus mortalium strepitus auditur. Neque id mirum, quod illa pars vrbis erat deserta. Redeunt itaq́ꝫ ad Episcopum, quid viderint, quid senserint, immo quod nihil senserint, narrant, Episcopus munitionum duces, qui in locis finitimis erant, conuenit, qui in longinquioribus, per literas facit certiores. Omnibus placuit rē debere experiri. Mittunt itaq́ꝫ sexcentum armatos, qui pastorē sequantur, & quid agere illos oporteat, monent. At illi duce suo præuio reptando per cliui ardua eunt, qua possunt. Sed inter eundum venit illis in mentem posse fieri, vt opportunitas illa, tantumq́ꝫ rerum omnium silentium ex composito cum pastore fuisset factum, neque committendum, vt vnius hominis dicto, siue simplicis, siue subdoli tantæ copiæ periculo exponerentur. Tumultuantibus itaque omnibus, & quid facerent dubiis, Petrus Verascus vnus ex ijs, qui partem copiarum ducebāt, in hunc modum locutus est.

Audite obsecro vos commilitones mei, esto, istam cautionem vestram laudo, atque probo, neque enim vnquam nocuit prospicere, vnde pericula possint ingruere, sed in hoc homine quo duce nunc vtimur, ego non video vnde suspicer dolum aliquem subesse? In eum statum res iam deducta est, vt non possimus nisi magna cum ignominia negocio inexperto redire. Audendum igitur est, & aliquid fortunæ arbitrio relinquendū. Nam audaces fortuna plærunq́ꝫ iuuare solet, quēadmodū & timidū perdere, & ingens gloria sine magno labore, atq́ꝫ periculo, cōparari minime potest. Cūq́ꝫ omnes hærerent inter spem, metūq́ꝫ, interdubij nescirent quid facerent. Antonius Fonseca adolescens animosus ætatis feruore percitus in muros tēdit, sequitur illum Petrus verascus, atq́ꝫ hunc Vascus Viuarius, puduit reliquos non suū quenq́ꝫ ducē sequi, neq́ꝫ cessatum est, quoad omnes in vrbem sunt recepti. Fuerunt autē hi sexcenti milites, reliqui omnes iussi sunt tenere locum, qui erat contra certam quandā ciuitatis portam, vt cum illi fuissent admissi, hi quoq́ꝫ fracta porta reciperentur intra vrbē. Qui vrbē tenebāt, in partes duas distributi. Altera forū occupāt, altera portā vrbis inuadunt, portarum claustra, serasq́ꝫ refringūt, suos qui expectabant admittūt. Prima cotio fuit cū Lusitanis, qui vrbē circūibant armati. Sed cum cognouissent omnia teneri ab hostibus, & ciues omnes putassent eiusdē facti conscios, cū comite, ac duce suo in arcē se recipiūt. Qui cum uidisset totam vrbem in potestatē hostium redactā, arce deserta se cum suis in castrū Inui recipit.

At Maria Sarmēti Ioannis Vlloę vxor arcē occupat, cumq́ꝫ notis & domesticis familiaribusq́ꝫ suis propugnat. Non quo proposuerit sibi a Lusitanis aliquam spem, sed vt cum ipsa Regina meliori cōditione arcis deditionē faceret. Ad hui⁹ rei nunciū Regina accurrit. Vrbem magno omnium plausu, atq́ꝫ lętitia ingreditur, ciuibus qui exulabant bona restitui iubet. Pastori, qui tā pręclari facinoris autor fuit, in alimēta hæreditario iure, &

quod ad posteros illius transiret, decreuit, quantum ad honestum victum sufficeret, illum præterea, omnemq; illius posteritatem ab omni exactione liberauit. Maria Sarmenti, quæ arcem tenebat, erat soror Iacobi Sarmenti Comitis Salinarum, qui in toto illo bello Regem, Reginamque secutus, non vltimam operam nauauit. Erantq; multi alij affines, & propinqui, qui in eodem bello merebant. Hi susceperunt partes supplicandi pro illius vita fortunisque. Causasq; supplicandi preferebant, quod erat fœmina, quod vidua, quod mariti causa omnibus inuisa, quodq; omni tempore belli, nunquam maiestatem Regiam verbo læsisset, nam re qui poterat? cum esset in potestate mariti, quo nihil fuit importunius, neq; minus suorum amicus. Non post illius mortem cum arcem Lusitanus occupauit. Nunc vero cum munitio illa videretur esse in eius potestate, illamque armis tueri, non esse causam, vt aliquid eorum, quæ in hoc bello gerenda essent, impediret, sed vt fidei, & misericordiæ illius se dederet. His precibus Regina commota, illius viduitati, & fratris Salinarum comitis, & affinium, propinquorumq; obsequijs omnem culpam condonauit, omnesq; illius clientes domesticosq;, ac familiares scelere absoluit. Arcem capit. Munitionem molis quam in agro Taurino Ioannes Vlloa maritus vi, atq; iniuria tenebat, Iacobo Benauidio metatori regio iubet restitui. Atq; in hunc modum ciuitate composita, omnibusq; rebus in ordinem redactis, Valladolitum proficiscitur. Nam eo Rex dicebatur esse venturus, vt reliquias belli omnes in illis locis conficerent.

Mortuo Comite Parietino Ferdinandus Rex pro Magistro creatur, & Lusitani bellum renouant.

Caput. II.

EO tēpore Regina nunciū accepit de obitu Roderici Enrici Manriqui Comitis Parietini, qui se Magistrū dici malebat diui Iacobi. Nam partem illam Magistratus, quæ pertinet ad prouinciā Castellæ possidebat. Accipit etiam, Alphonsum Cardeniū prouincię Legionēsis commendatarium maximū cum multis cohortibus Vclesiū properare, vt a tredecim cōmēdatarijs, qui ex instituto illius ordinis antiquo soli habēt ius nouum creandi Magistrum, eodem iure & ipse crearetur, id quod ex ordinis instituto fieri deberet. At quia Regi & Reginæ omnes tres regni Hispani magistratus Regio censui annumerare animus erat, quod & postea fecerunt. Regina vt instantis electionis comitia impediret, triduo Vclesium ex Valladolito venit, quo iam suffragatores illi tredecim conuenerāt, quos Regina iubet aduocari, atq; illos in hunc modū alloquitur.

Scitis spathiferi immo vero cruciferi milites, qđ Magistratus diui Iacobi ab initio constitutus est tuendę, atq; ex occasione ampliandę religionis causa, & ad hos vsus tot oppida, tot castella, tot arces, tot munitiones a regibus, prelatis, a bonis viris, & honestis sunt concessę. Sed quoniam aliquando ad eosdem vsus hoc magistratu fuit opus, illis maxime qui cum Granatensibus Mauris bellum gerebant, autoritate Sedis apostolicę administrationem eius inierunt, aut concedi filijs Regū primogenitis, aut viris illustribus procurarēt. Nunc vero cum sit nobis in animo, postea quā Hispaniarum bella quieuerint, omnē armorū impetum in Mauros transferre, e re publica nostra esse duximus, vt interim Magistratus iste collocetur in Rege, quo facilius ab vno Imperatore viribus aucto vniuersa res bellica gubernetur. Quod vero ad cōmendatariū maximū attinet, ego curabo vt boni consulat, & pro fide, qua erga me, Regemq; habet, non ægre laturus sit.

Ad hoc vero perficiendũ, duas modo a vobis res peto, primũ, vt suffragationẽ istam impręsentiarũ differatis, alterũ, vt ab apostilica sede per libellos supplices petatis, vt pro Magistro, sine quo ordinis corpus esse nõ potest, det vobis Hispanorũ Regẽ, quod nõ modo erit vnicuiq; vestrũ vtile, sed & vniuerso ordini honorificũ. Consilij huius sui commendatarium maximum facit participẽ, idq; vt æquo animo ferat ab eo petit, seq; pollicetur si de iure suo experiri vellet, non obstaturã, quo minus ius suũ persequeretur.

Commendatarij quod a Regina sunt iussi faciunt libẽter, nam & comitia dissimulant, & a summo Pontifice pro administratione ordinis Regem sibi deposcunt. Commendatarius vero maximus, vtcumq; Reginæ imperium acceperit, assensus est illi, Et vultu hilari nihilo segnius ad bellum cum Lusitanis gerendũ in suam prouinciã redit. Interim dum hæc Velesij a Regina geruntur, Rex e Bardulia Taurũ venit, recensitisq; cohortibus, quæ erant in stationibus, & præsidijs contra castrum Inui, aliaq; castella, & munitiones, quæ pro Lusitano stabant, commendataq; bellicæ rei summa Duci a Villa formosa fratri Notho, & Comiti Phario Hispaniæ Comestabili, ipse Ocaniam proficiscitur, vbi Regina erat, & inde vterq; Toletum se confert, vbi pro victoria toties parta, & periculis euasis in bello Lusitano concepta vota persoluunt. Diui Francisci cœnobium, & templũ illi annexum sub nomine diui Ioannis ædificant, & omnia quidem magnificentissime, & pro dignitate Regia absoluta. Inde Madritum profecti accipiũt nuncium, per fines pacis Augustæ, & ciuitatis Roderici duobus exercitibus Lusitanos in Hispaniam rursus hostiliter irruere, atq; omnia ferro, igniq; vastari. Scribunt itaq; ad commendatariũ maximum Legionensis prouincię, & ad Laurentiũ Suarium comitem Emporitanum, quibus commendant tuendorum finium custodiam, cum facultate quoties opus esset euocandi ad arma omnes, qui aut stipẽdia regia merebant, aut ex ea causa immunitatibus fruebantur. Fiunt vtrinq; in aliorũ finibus excursiones, agrorum populationes, mortalium captiuitates, vulnera, cædes, captiuorum venditiones permutationesq;, & multo maiora facinora, quam ab hostibus nominis Christiani fieri consueuerunt. Nec segnius in ciuitatis Roderici finibus res agitur. Nam ex munitionibus, quæ pro Lusitano stabant, erumpebant latrones, grassatoresq; eo audacius, frequentiusque, quod audiebant Lusitanos intra fines Hispaniæ versari. Negocio itaque in regium consilium misso, cum alij aliud sentirent, & a qualibet deliberationis parte pericula & incommoda sequerentur, placuit tandem, vt Regina in partem illan Lusitaniæ, quæ ad pacem Augustam pertinet. Rex vero traiecto monte Tauro contra castrum Inui, & eiusdem factionis reliquos proficisceretur.

Ferdinandus Rex castella, quæ pro Lusitano adhuc stabant, simul obsideri iubet.

Caput. III.

VM primum Rex Madrito in Methymnam ad campum venit, conuocatis fratre Notho, & Comestabili cum cohortibus, quibus illos pręfecerat, de obsidẽdis castellis illis vnde tot mala oriebãtur, animũ intendit, & quo modo id fieri posset cõmodius in cõsultationẽ mittit. Euocat isq; equitibus, peditibusq; omnis generis armaturę, ex ciuitatibus, oppidisq; finitimis, vno die quatuor castella distributis cohortib⁹ obsidione cingi iubet. Alphonso Fõsecę Abilẽsi Episcopo, & alteri Alphõso Fõsecę Caucẽsiũ, & Alahegiorum domino, & Vasco Viuario Salmãticensis Episcopi fratri Cantapetræ

negocium mandat. Septem ecclesiarum munitionem fratri Notho, Cappularum Petro Guzmano. Castri vero Inui Ludouico Hemerobij comitis filio, & Frederico Manrico. Paucis post diebus Cappularū pręses cōcessa sibi, et vita, & fortunis deditionē fecit pręfectumq; obsidionis illius ad castrum Inui ire iubetur. Dux a Villa formosa posteaquam septem ecclesiarum munitionem bimestri tempore tormentis, machinis, crebrisq; oppugnationibus afflixisset, adeo concussit, eoq; angustiæ rem deduxit, vt tantum vita cōcessa cogeret obsessos in deditionē venire. Omnes latrocinio infames, atq; sceleribus insignes, quos interim poterant intercipere Rex iubet patibulo suspendi. Quo terrore perculsi, qui Cantapetram præsidio tenebant, & ipsi de deditione facienda cogitare cœperunt, quod & factum est illis facultate libera in Lusitaniam suam redeundi. Solum restabat iam castrum Inui, in quo Rex transferri iubet totam belli, & aliarum obsidionum molem, iussitq; metari bina castra, altera ad Dorium flumen, altera in agro suburbano, quæ prohiberent, ne terra, aut aqua commeatus in oppidum importaretur. Post aliquot dies Regi videbatur oppidum debere oppugnari, quia ita erat omnibus necessarijs instructum, vt longo tempore obsidio esset duratura. Erant qui oppugnationem illam in aliud tempus esse differendam censerent, quo ad obsessorum vires, & victui necessaria deficerent, & rumor ad eos perueniret, de sociorum deditione. E diuerso alij instandum esse oppugnationi dicebant, propterea quod instabat hyems, in qua neq; milites sub dio hyemare, neq; equi pasci, neq; machinæ, puluisq; Nitrarius defendi posset, quin corrumperetur. Capto vero oppido posse obsidionem arcis continuam quoad caperetur a militibus facile tolerantibus sub tecto temporis iniuriam. Huic sententiæ Rex accedit, iubetq; postridie sub primam lucem tormenta, & machinas intendi, fossas ea parte, qua oppugnatio erat ineunda rudere, atq; materia compleri, testudines, pluteos, arietes, scalasq; parare. Erumpunt, obsessique hostes, accedere prohibent, missilibusq; submouent, pugnatur aliquando quominus. Editur vtrinq; cædes maxima, durat pugna per totum diem, quo ad nox aduentans vtrosq; dirimit, postridie repetunt idem opus, atq; deinceps idem faciunt vsq; in decimum diem, quoad & fossæ sunt oppletæ, valli, & propugnacula diruta, scalæ admouentur muris, quos præsidiarij fessi, laboribusq; confecti deserunt, atq; in arcem moliuntur, diu noctuq; pugnatur, erant qui arcē prælidio tenebant plures quā quadraginti strenui milites, & ex scelerum conscientia fortes, & qui nullum periculum formidarent. Rex hoc in statu obsidionem relinquens, cæteraq; præfectis commendans Methymnam ad campum se confert res alias creaturus.

Rex Ferdinandus Montis Leonis munitionem in agro Salmanticensi recuperat.

Caput. IIII.

RAT Salmanticæ prætor maximus Garsias Osorius, is detulit ad Regem Rodericum quendam Maledonatum ordinis equestris virum eundemq; Salmanticensem ciuem tenere pręsidio arcem munitam, quę ad ciuitatem pertineret, cognominatū Leonis montē, vnde in finitimos agricolas, pastoresq;, atq; in viatores interdum longinquius iniquam exerceret dominationem, quem nihil puderet iura diuina, & humana violare, non æquo iure cum suis ciuibus viuere, non maiores obseruare, non a minorum iniuria se abstinere. Accedebat his omnibus falsarij crimen, quod monetam au

toritate sua scribebat, veraque permutabat, fugitiuorum denique receptator erat, & facinorosorum omnium asylum. Quod vbi Rex pro comperto habuit, cum paucis comitibus Salmanticam iter arripit, ad prætorem clanculum diuertit. Vbi sit Rodericus ille Maledonatus requirit. Domi suæ aiunt cum alijs ordinis sui esse. Conscendit equum Rex, prætorem cum executore officiali satellitibusq; ianuam obsideri iubet.

Atqui Maledonatus interclusam sibi viam qua fugeret cernens, per solaria, tabulataque, perq; tectorum imbrices elapsus, in diui Francisci ædem se recipit. Rex imperat monasterium obsideri, & nisi a fratribus dedatur, templi ianuas reuelli, atq; si fuerit opus effringi. Egreditur cum fratribus sacræ domus custos. Regis genua complectitur, supplicat vt ignoscat homini, vel ob eam causam, quo ad religiosam domum confugerit. Atqui Rex, vt erat ingenio facilis, naturaque indulgentissimus, precibus fratrum commotus, hominem quantumvis criminosum vita condonat, modo arcem quam iniuria tenebat, Regiæ potestati traderet. Fratres Regis iussa exequuntur, fugitiuum ex latebris produnt, cum Regis ministris in vinculis ducunt, quo arcem tradat, ducitur ad Leonis montem. Cui Rex quid suis dicere debeat, præscribit. Ille suos ex arce sub fide publica egredi ad se iubet, & vos inquit, o amici quo me mea traxerit fortuna videtis. Libertas mea in potestate Regis est, sed uita in manibus vestris. Nunc experiar an quo tempore vos mihi autoraui præstatis fidem, quam mihi dedistis, ijdemq; permanetis, quos fore vos estis polliciti. Dicite hæc meo nomine vxori, atq; vt Regi suam arcem quia iam mea non est, sine mora tradat, nisi mauult & maritum perdere, atq; omnem familiam nostram proditionis ignominia æternum notari. Cæterum illi in arcem recepti, siue vxore volente, siue nolente clamant, se nolle arcem tradere, nisi magnis, atq; insignibus donentur præmijs. Quod si Rex in præsidem sæuierit, se facturos minantur, vt ille non inultus ad Manes descenderet.

Nam Lusitanorum res non vsq; adeo erant deperditæ, vt non possent redintegrare bellum in Hispania, seq; non adeo parui esse momenti, vt quo ipsi inclamarent, non & eodem statera propenderet. Hæc & huiusmodi verba ex munitione homines perditi blaterabant. Cumq; iam vinctis manibus, & lugubri veste, vultuq; miserando eo loci deduceretur Maledonatus, vnde crudele spectaculū ex arce videri posset. Iam iamq; carnifex gladium stringeret, iuguliq; partem tentaret, qua ferrum immergeret, clamabat identidem, miserabilis homo, perfidiamq; suorum exprobrabat, sed præcipue in vxorem quærelas suas referebat. Hæc est illa fides, inquit, o Vxor, qua matrimonij fœdus iniuimus? hic amor, hæc pietas est illa, quam te mihi exhibituram in prosperis & in aduersis pollicebaris? Nunc demum experior, quanti viuum feceris, cum sic morientem parui facias. Neq; me Rex iubet occidi, cum suum repetit, neq; carnifex hic, qui iussus ligauit manus, mucronemq; iugulo intentat, sed familiares, & amici mei, sed tu simul cum illis, quibus fortunas meas credidi. His vocibus, qui munitionem tenebant commoti deditionem faciunt, atq; ex pacto præsidem suum a morte redimunt, sibiq; libertatem, abeundi quo velint, a Rege impetrant. Arce tradita, & in Regis potestatem redacta, Rex Salmanticam, & e Salmantica Inui castrum regreditur obsidionis statum reuisendi causa.

Castrorum Iuliorum arcem, quam Preses adhuc pro Marchione tenebat, Regina tandem obtinet.

Caput. V.

EGINA Madriti a Rege quo tempore digressa est, Fanum illud in toto orbe famigeratum, quod est ad amnem Lupi religiose adit, atq; inde mittit vnum e secretarijs suis ad Petrum e Biatia, qui castrorum Iuliorum arci pro Villenatum Marchione pręsiderat, atq; vt ex pacto conuento, quod cum illo factum erat, munitionem Gonsalo ab Abila tradere sequestro tenendam postulat, quo ad Marchioni de certis quibusdam rebus fieret satisfactio. Præses per eundem secretariũ respondet, se viuo nunquam in Regiam potestatem arcem sibi creditam esse venturam. Non si sciat se omnia perpessurum, quæ longo tempore obsessi perpeti consueuerunt. Ad hoc præsidis responsum Regina quid faceret dubia, ne frustra inciperet, quod exequi non posset, arcemq; sine effectu obsideret, mittit alterum, qui blandicijs, & pollicitationibus, præmijs, & muneribus illum pelliceret. At ille multo durior factus non modo ab incœpto non mouetur, sed orat, hortaturque Reginam, ne ad vrbem accedat, ne cogatur aliquid contra Celsitudinem suam committere, quod tamen sui defendendi causa iure suo possit facere. Regina hoc responso indignata, dignas tanta principe iras concipit, omnis armaturæ milites conuocari, & ex eadem prouincia vbi res agebatur, finitimos acciri, parari omnia, quæ ad obsidionem, oppugnationemq; forent necessaria, ipsaq; ad castra Iulia proficiscitur. Vbi quia expectata veniebat, apparatu magnifico, sed maiori leticia omniũ est excepta. Igitur omnes, qui e Bætica, & ex prouincia, locisq; finitimis erant euocati ad præscriptũ tempus, eo conuenerunt. Quibus a Calatraua Magister, qui cum Marchione patruele suo iam in Regis & Reginę gratiã redierat, & Alphonsus Monroius, qui se Magistrum a Traiani Ponte profitebatur, se agglomerant. Accessemunt præterea proceres alij, qui aut stipendia regia merebant, aut qui gratuitã operam in hoc bello nauare cupiebant. Machinarij quoq; omnia tormentorũ genera ex finitimis locis comportare iussi, cæteraq; parari, quibus erat opus. Tum Regina non iam blandicijs, & pollicitationibus vt antea, sed cõminationibus terrorem incutiens præsidem aggreditur, atq; nisi pareat, se non cessaturã minatur, quoad illũ proditionis, atq; maiestatis reum peragat, pœnasq; debitas scelerũ suorum pendat. Ad hæc præses Reginæ supplicat, vt iubeat Marchionem acciri, quem non dubitabat, imperata facturum si Regina iuberet. Nam se qu iautoratus obnoxiusq; illi esset, non debere nec posse facere neminem esse, quin fateretur. Placuit Reginæ consilium, dat literas ad Marchionem, vtq; ad se veniat, illum rogat, idq; quod e re vtriusq; negocium futurũ dicit. Marchio & si non ignorabat, qua de causa vocaretur, tantumq; præsidi suo fidebat, quod nisi suo iussu arcem traderet nemini, veritus tamen ne Reginæ indignationẽ in se concitaret, venit, & quod Regina voluit exequitur, præsidiq; præcipit, vt Reginæ iussis obtemperet. Regina arcis potita cum potuisset illam cuiuscũq; alterius fidei committere, nihilominus tamen Gonsaluo illi ab Abila, cui ex pacto cum Marchione, vt diximus, sequestro deponenda erat, credit, atq; ex conuento cum Marchione vt satisfiat, certis quibusdam bonis viris facultatem concedit. Inde ad castra Cęcilia itinere vnius diei proficiscitur, vbi paucos dies immorata est, dum in oppidanorum iniurias animaduertit, læsisque satisfieri iubet, dumque ædilitates & decurionatus, villicatumq; oppidi, qui magistratus quotannis suffragatorũ punctis creabãtur, & in comitijs oriebãtur contentiones, & ex contentionibus cædes, & vulnera; immortale odiũ, & non sanabile vulnus. Statuit deinceps vt nõ annui, sed perpetui magistratus essent, Primi autẽ in hunc modũ creati sunt. Ex vtraq; factione certi quidam viri ex ipsis nominati sunt, ex his sortiri iussi

q̃s cuiq; magiſtratui cederet, et cui ſors cõtingeret, eius officiũ cũ vita finiretur, atq; deinde in eius locum is ſufficeretur, quẽ Rex & Regina atq; deinceps qui pro tẽpore regni culmen obtineret, ſufficiendum eſſe decreuerint. His peractis Regina Hiſpalim verſus molitur viam, quo eundi neceſſitas vrgebat.

Regina Hiſpalim adit, & quid illic egerit multis verbis enumerat.
Caput. VI.

CAVSA tam longam viam adeundi Reginæ fuit, quod lumen illud non modo Bæticæ, verum etiam totius Hiſpaniæ propemodum erat extinctum bello cum finitimis vrbibus, quæ alioqui ſibi fuerant contributæ, & quaſi vrbis Metropolitanæ hoc eſt matricis filiæ & partita membra Aſindum, Aſtygi, Carmonia, diſſenſionibus duorum eiuſdem ciuitatis qui totum populũ in duas partes diſtrahebant, a Methymna aſindica Enriquus Guzmani Ducis. Roderici Pontij a Germanica Legione Marchionis Gaditani. Non erat plebis a patribus diſſenſio illa non ordinis equeſtris a ſenatu & plebe, non ſacrorum ordinum a profanis, ſed omnia totius corporis membra in factiones binas quæq; partita, inter patrem & filium, inter virum & vxorem, inter fratres propinquos & affines diſcordiæ & ſimultates, hinc odia & inimicitiæ, quæ non ſinebant illos eſſe quietos. Latius adhuc ſerpebat malum, quod ſe ad aliarum ciuitatũ dicionem extendebat. Nam cordubæ duæ quoq; erant factiones, altera quæ Alphonſum Aquilarium Montillæ dominum, altera quæ Iacobum a Corduba Egabrenſem comitem ſequebatur. Atq; hic ducem a Methymna aſindica, ille Marchioni Gaditano fœderatę. Igitur Regina partem illam Bæticæ, quæ non ſolum vectigalia Regibus pendere conſueuit ad belli ſupplendas neceſſitates, verumetiam ad ornamenta pacis extra ordinarioſq; ſumptus ſufficit, Hiſpalim venit. Quæ ciuitas ex gentis Illius cõſuetudine ludos magnificentiſſime parat, vrbem ſertis & coronis, auleis & tapetis, velis & cauſtis, fontibus aqua & vino ſcaturientibus ornat, magnaq; omnium ordinum lætitia excipitur Regina omnium votis expetita, omnium præcibus a deo immortali poſtulata. Deducitur deinde ad templum illud inſigne virgini Deiparæ dedicatum, ex cõſortio cum diuo Clæmente martyre atque Pontifice Romano, cui ædes illa fuerat a Ferdinando dicata, propterea quod in die illius feſti vrbem illam ex Maurorum poteſtate ceperat, atq; ad Chriſtianam religionem reſtituit. Diua igitur Dei genitrice eadẽq; virgine ſalutata, habitiſq; gratijs pro tot tantiſq; erga ſe coniugemq; ſuum Regem beneficijs, ad palatia Regum perducitur, quæ fuerant a maioribus ſuis pauimento vermiculato, parietibus muſeacis, laquearibus cedrinis, in pœnorum morem arte punica conſtructa. Cumq; ex itinere laboris per aliquot dies quieuiſſet a negotijs, audiſſetq; ciuium querelas, de ciuilibus criminalibuſq; cauſis a multis temporibus non deciſis, iubet inſtitui ſeptimum quemq; diem veneris, in quo ipſa pro tribunali ſedens ius diceret. Sedebant ex altera parte Præſules qui curiam comitabantur, & ex altera Regij Senatores & ciuilis Pontificijq; iuris peritiſſimi, ante ſe ſubſidebant tabelliones, Scribæ, Secretarij & qui præerant a commentarijs, aſtabãt & qui inſignia Regia præferũt lictores, nullæ dilationes, nullę nũdinæ niſi in diẽ perẽdinũ tergiuerſantibus reis concedũtur, ſi qua lis adeo implicita quæ non poſſet breui tẽpore finiri, delegabat diffiniendã alicui ex iuriſcõſultiſſimis. Mirum dictu, intra bimeſtre tempus omnes quæ impendebant compoſitæ lites, aut per ſe ipſam, aut per illos quibus cauſæ delegabantur. Inſceleratos facino-

rososq́, in depeculatores decoctoresque, in adulteros & stupratores, in grassatores & latrones animaduersum est, præterquam in eos qui vertere solum, aut in exilium timore aufugerunt. At ciues cum viderent vrbem malefactoribus plenam, & esse neminem fere quem non labes aliqua tangeret, si iustitiæ rigor in vniuersos sæuiret, fore vt ciuitas desolaretur, adiungunt sibi Alphonsum solisium Episcopum Gaditanum: qui eo tempore pro Petro Mendoza S. R. E. Cardinali atq́ Archiepiscopo Hispalensi Vicariũ Prouisoremq́ agebat in illa ecclesia. Is cũ magna populi multitudine ex omnibus ordinibus collecta Reginam adit, proq́ venia impetranda longam orationem habet, locisq́ communibus vtitur in commendanda iustitia, & misericordia, veritate & pace, ita tamen vt sit propensior in pacem & misericordiam. Afferebatq́ illud ex Psalmographo. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt, & de Samaritano (hoc est) de Iesu Saluatore nostro, qui vulnerato a latronibus in quos inciderat, infudit vinum & oleum, sed plus olei quod leniret dolorẽ, quam vini, quod excitaret. Itẽq́ illud, vt sitis filij patris q in cœlis est, qui facit solẽ suũ oriri super bonos & malos. Quodq́ et si nulla hominũ societas sine iustitia diu stare nõ posset, tamẽ cũ iã flagitia & facinora crebrescãt, iustitię mun⁹ restringẽdũ est, nisi quaten⁹ exẽplo aliorũ temeritas est, coercẽda. Sed qd faciascũ omnes pariter in eãdẽ labẽ trahũtur qd cũ in eodẽ sunt? Quid igitur faciemus inquies, o Regina omniũ mortalium clarissima atq́ proinde indulgẽtissima? Nimirum vt confugias ad sententiam illam Poetæ quæ iam abijt in Adagiũ, quidquid multis peccatur, inultum est. Nam si iustitia (inquit) gladium non expresserit, omnia in antiquam solitudinem redigentur. Audacius aliquid dicã optima Princeps, quę hanc mihi copiam dicendi concedere dignata es. Si in hoc lachrymabili bello in quo cũ Lusitanorũ Rege non de gloria, sed de summa imperij decertastis, inclamãte iam ad vos victoria, omnia pro iure vestro ꝓsequi velletis, nõne incideretia in illud prouerbium etiam vulgo comprobatum. Summum ius, summa iniuria est? an non potius illam sequeremini sententiam Senecæ Poetæ tragici in Hercule furenti.

Si æterna sem per odia mortales agent.
Nec cœptus vnquam cedat ex animis furor.
Sed arma fœlix teneat, infœlix paret,
Nihil relinquent bella. Tum vastis ager
Squallebit aruis, subdita tectis face
Altus sepultas obruet gentes cinis.
Pacem reduci velle victori expedit:
Victo necesse est.

Adiecit tandem in peroratione miserationis fomẽtã, quę Reginã faciẽdæ iustitiæ cupidam cõpescuit, eoq́ deduxit, vt omnes donaret venia, omniq́ a crimine absolueret, præterquã eos, qui aut Ereseos impietate, aut ęris alieni debito erant obnoxij.

Ducis a Methymna Oratio apud Reginam contra Marchionem, & Marchionis excusatio.

Caput. VII.

POSTEAQVAM priuatorum lites quieuerunt, duo illi principes duces, omnium malorum causa, inuicem se apud Reginam criminãtur, altero in alterum omnem culpam rejciente. Dux a Methymna Asindica occasione arrepta priorem locum occupat, atq́ in hunc prope modum est allocutus. Quanta Guzmanorum domus obseruantia & fides erga Hispanorum Reges decessores tuos charissima Prin-

ceps fuerit, quam illustria in vniuersam Hispanam remp. beneficia extent, neminem esse opinor, quem lateat. Nam vt omittam illa vetera, non est silendum quod prodigio simile videtur, vnde familia nostra nobilitata est. Alphõsus petrides Guzmanus, qui presidio Mellariam quam existimo esse quem nũc dicitur Tarifa pro Sancio Hispanorum huius nominis Rege quarto tuebatur, cum obsideretur a Ioanne Regis fratre exule auxiliaribus copijs Bellamarinorũ Regis Abeniuza copijs adiutus, admoneretur q; vt munitionem traderet in Maurorum hostium potestatem, nisi malet filium suũ qui a Mauro Rege in vinculis tenebatur, ante ipsius patris oculos trucidari, non modo Arcem non tradidit, sed & per muros pugionem proiecit, quo filius confoderetur. Quo miraculo stupefactus hostis & filium iugulari iussit, & deditionis spe sublata obsidionem soluit. Illud quoq; omnibus notum, quo pacto Enriquus Guzmanus nebulæ Comes secundus Ioannis Alphonsi primi Comitis eiusdẽ oppidi filius, idemq; Alphõsi Petride Guzmani nepos, cum terra mariq; oppugnaret Gebeltaricum a terra Ioannes filius pater meus, a maris Occeani parte ipse pater idemq; auus meus classiarijs oppugnatoribus, æstu superueniente vndis obrutus est, cumq; se in scapham recepisset, potuissetque incolumis euadere, dum misericordia pereuntium plures admittit quam nauigium potuisset sustinere, ipse cum omnibus perijt. Quid de patre meo primo a Methymna Asindica Duce Ioanne Guzmano dicam? qua fide, qua constantia, qua vigilantia bello plus quam ciuili quod pater tuus gessit cum fratribus suis patruelibus Ferdinandiq; Tarraconensium Regis patrui sui filijs, hanc ipsam vrbem defendit, cum reliquæ omnes ciuitates finitime ad illos defecissent? Qua fœlicitate immo qua celeritate Gebeltaricum illam familiæ nostræ fatalem post centũ & triginta annos a Mauris possessam recepit, Christianeq; fidei reddidit. Sed nolo Maiorum meorum obsequia in Reges suos debita cõmemorare, nam genus & Proauos & quæ non facimus ipsi, vix ea nostra voco, sed tantum mea quæ quia omnibus nota sunt, paucis perstringã. Quanta labes vniuersam Hispaniã inuasit postea quam Enriquus frater tuus gubernationis habenas remisit, seq; totum paucorum amicorum arbitrio tractandũ dedit, nosti clarissima Princeps omnes ciuitates siue volentes, siue nolentes aliquem sibi ducem ex primoribus finitimis asciuerunt, malueruntq; tyrannorum impotentiam pati, quã suo Regi seruire. Huic ciuitati duo imminebant qui de principatu parati erant decertare, ego vt ingenue fatear & Rodoricus Pontius Marchio Gaditanus, sed dispari ex causa, ego vt patriam mihi clarissimam conseruarem atq; in obsequio regi suo debito cõtinerem, atq; in eo statu quo illam a Maioribus meis accepi, perstare suaderem, ille vero vt quacunq; ratione posset, eã labefactaret. Vterq; quidem nostrum ciuis & indigena, sed qua pietate fuerimus in remp. Hispalensem, non dico me & illũ qui in hæc tempora incidimus, sed mei atq; illius maiores qui fuerant contemporanei ciues ipsi sunt testes, cum mei semper coluerint hanc vrbem quasi matrem, illius vero tractauerint quasi Nouercam. Et nunc vterq; nostrũ in suo studio permanet, atq; maiorum suorum instituta persequitur. Omitto Enriquo Rege quid vterque nostrum egerit, ego pro hac vrbe, ille contra. Sed postea quam Celsitudo tua Hispanarum rerum potita es, facta Regni diuisione per Marchionem Villenatem, ego prior pro vobis in hac vrbe signa acclamationemq; substuli, ille vero siue scelerum suorum pœnas timens, siue quod est ingenio rerum nouarum cupido, statim adhesit ijs ducibus, qui primi sumpserunt arma contra vos Reges clarissimi, atq; gubernationis vestre initia interturbare, sunt conati, & ipse quoq; per se cũ Lusitanorũ Rege cœpit agere, quemadmodum illi hanc vrbem traderet. Habet Asindum equis & armis no

bilem ciuitatem grandi præsidio oppressam, pulsis ciuibus qui illius audaciæ non obtẽperabant. Habet Arcem cum Oppido Alcala ad fluuium iram in agro propemodũ suburbano huius ciuitatis. Habet complures facinorum suorum adiutores & conscios, qui nihil magis spectant, quam huius vrbis direptionem, atq; imprimis Ferdinandũ Ariam metatorem, qui Tarifam infreto gaditano Castellum munitissimum & Vtrariam pergrande municipium cum Arce munitũ tenet. Quid autem hoc tempore cogitet, argumento est, quod neq; per litteras quicquam benignum ad Celsitudinem vestrã scripserit, quo se excusaret, neq; nunc quidem, cum sit tam prope, obseruantiam suã erga vos declaraturus venit. Erit igitur iustitiæ tuæ Regina clarissima bene de te deque patria sua meritos premijs afficere, male vero meritos male perdere, atq; imprimis hanc ciuitatem vobis atq; maioribus vestris obsequentem, malis perniciosisq; ciuibus purgare, bonis autem pacisq; amatoribus quietam relinquere. Ad hanc Ducis orationem Regina comiter & benigne respondet, obsequia sua erga Regiam celsitudinem & Maiorum suorum benefacta in remp. Hispanam sibi esse gratissima, atq; eo nomine se habituram rationem, vt non frustra fecerint ea, quæ ex officio boni viri facere tenebantur. Quod vero ad Marchionem pertinebat, se ea causa potissimum Hispalim venisse dixit, vt illius vrbis statum componeret, pacificaretq;. At Marchio videns se eo Fortunæ delapsum, vt si quid antea simulauerat, iam simulare non posset, cum præsertim nihil vnquam palã fecerit, quod posset dici factum in quo Regia maiestas imminueretur, Hispalim venit vno tantum familiari comitatus, atq; a Ianitoribus in conclaue admissus, quo se iam Regina receperat, suspicatus, longa Ducis oratione & causa quæ videbatur esse melior persuasam, alia via se insinuauit, breuiterq; illam sic allocutus est. En tibi Regina, præpotens Marchio ille Gaditanus quem aduersarij mei apud te criminati sunt, in manibus tuis est. Veni non vt crimina illorum in ipsos autores retorquerem, delicatissimas aures tuas obtundens, sed vt in me ab illis obiecta purgarem, atq; innocentiam meam ostenderem, quæ me securum facit, vt sine vlla fide publica huc venirem. Veni inquam, non vt alios accusem, sed vt me ipsum a suspitione de me concepta excusem. Dicunt aduersarij mei, me tenere armis oppressam Asindum & Alcala ad Iram fluuium, ex hoc loco faciam tradi cui Celsitudo tua iusserit. Quod si etiam ijs quæ mei patrimonij sunt, opus est ex hoc loco & tẽpore tibi trado, quando meipsum quoq; tibi tradidi. Quod vero ad suspicionem de me habitam attinet, si vllum fuerit repertum factum aut dictũ in quo Celsitudinem vestram læserim, ecce me paratũ vt læsæ maiestatis crimen tuæ Celsitudinis arbitrio luã. Quod si fui negligẽtior in declarãdo hũc animi mei sensum, hic ipse aduersarius meus fuit in causa, qui mihi domi negociũ facessebat. Hac Marchionis oratione Regina placata ad tradẽdas munitiones illũ omni crimine absolutũ dimisit.

Quod Regina receptis munitionibus quæ ad Hispalim pertinebant totam regionem illam pacauit. Caput. VIII.

NVNQVAM putarat dux a Methymna Asindica, Marchionẽ Gaditanũ eo venturũ, sed neq; familiares amici opinati fuerãt, quod obsequiũ exhiberet Reginæ, arcẽq; Asindicã traderet, cui Regina tradendã esse iuberet. Nũc vero cũ viderẽt omnia cecidisse aliter quã existimarãt, omnes spes suas inanesq; cogitationes abiecerũt, atq; se paulatim ad alia studia trãstulere. Nam antea toti a spe belli gerẽdi contra Marchionem pendebant, seque locupletes facturos expectabant ex diuitijs agrestibus, quas Rustici Agricolæ & Pastores illius iussibus subditi possidebant. Nunc vero

alios curare mercaturam, alios prædia colere, alios rem pecuariam exercere, & ex opifici bus turbaq; vrbana suam quisq; artem repetere. Itaq; Arce Asindica a Marchione tradita Ioanni a Robreto & munitione Alcala ad iram fluuium, imperat Duci a Methymna, vt Marchionis exemplo & ipse tradat munitiones, quæ ad ciuitatem Hispalensem pertinebant, idq; non est cunctatus facere, ne videretur in exequendis Reginæ iussis segnior, quam fuerit Marchio. Fuerunt autem munitiones trans montes marinos Fraxinetum, Arechium, Aracena, Alanisum, Constantina, citra montes Nebrissa, capita sancti Ioannis, Ponticulus, quibus præsidere bonos viros ciues Hispalenses, qui modo fuissent alterutrius factionis exortes. Iussit quoq; nomine suo Ferdinando Arię metatori, qui præsidio vtrariam tenebat, vt Oppidum cum Arce Hispalensibus redderet. Mellariam quoq; quam iuniores in Tarifam commutarunt, restitueret Alphonso Enriquo Hispaniarum Architalasso, cuius præsidiũ hæreditario iure ad illum pertinebat. Ad hæc Reginæ iussa pręmeditatus respõdet, iniuste secũ agi, si qd' semel iure possedit, sibi inuito subripiatur, Arces illas ab Enriquo Rege sub fide publica Gonsalo Saauedræ patri suo perpetuo iure traditas, seq; illius hæredem esse indubitatum, simuletiam Presidi qui pro illo vtrarię Arcem tenebat, iubet vt se muniat tueaturq;, polliceturq; si Regina obsidionem tentauerit, se tempestiue suppetias laturum. Arcis præses non minori animo iussa metatoris accipit, quam illi fuit imperatum, parat omnia quibus opus erat ad se comitesq; suos propugnandos, qui & ipsi parati erant aut munitionem creditã tutari, aut indubitatam mortem oppetere. Regina hominum pertinatiam audiens iubet illos magna cum diligentia obsidione cingi. Cohortes prætorianas & qui ex curialibus armari potuerunt, & eos qui sponte sua huic se necessitati obtulerunt, eodem mittit, tormentis & machinis muros quati præcipit, atq; ita per dies circiter quadraginta nihil prætermittitur eorum quæ inter obsessores & obsessos in obsidionibus fieri consueuerunt. Igitur Regina cum videret negocium in dies protelari, Guterrium Cardenium Quæstorem suum maximũ mittit, vt quo in statu sit res inquirat, & quibus esset opus cognoscat. Is cum primum Vtrariam accessit, præsidem hortatur vt deditionem faciat, antea quam Reginæ indignationem in se conuertat. Quod nisi faciat, atq; potius Fortunam quam rationem experiri mallet, se pro comperto habere illi breuiter esse pereundum. Ad hæc præses cum diceret nullas se deditionis cõditiones uelle audire, quin potius malle omnia perpeti quæ victi a victoribus perpeti consueuerunt, Qęstor maximus videns se nihil proficere, neq; a peruicacia sua hominem posse reuocari, oppugnationem a quattuor partibus parari iubet, eo tormenta, machinas, stlopetras & scorpiones, arietes testudinesq; intendi præcipit, atq; sub primi lumina solis & ortus negocium incipi, quod sine vlla intermissione ad vesperam vsq; perdurauit. Cum ex vtraq; parte plures cecidissent, neq; iam obsessi oppugnantium vires sustinere possent, cum recentes ex ppugnatoribus fessis vulneratisq; succederent, neq; obsessis requies ulla daretur, tandem victi succubuerunt. Omnes cæsi, aut ad mortem vulnerati pręter duos & viginti, qui postridie Hispalim ad Reginam in vinculis transuecti suspendio vitam finierunt. Nam Præses imprimis pugnans miserabiliter & digne iam perierat.

Quod Regina dum esset Hispali Ioannem peperit, qui fuit deinceps Primogenitus Princeps atq; hæres designatus.

Caput. IX.

VM. hæc administrantur a Regina Hispali, Rex non cessat Castri Inui obsidionem interuisere, atque mittere in consultationem frequenter, si quo modo arx illa siue dolo, siue pactione, siue quocunque alio modo sine viribus capi posset. Nam cum ratione situs oppugnatio foret periculosa, velletque Rex non multo sanguinis dispendio negocium confici. Reficit cohortes, præfectos instruit, stipendia militibus soluit, & cætera quibus se absente opus esset, imperat fieri, ipse ad Reginam properat, in Bæticis rebus occupatam. Vbi cum per aliquot dies fuissent immorati, Regina quæ ex longo temporis interuallo non peperat, atque ea ex causa iam se inter effœtas numerabat, ex inopinato pregnans est inuenta, peperitque filium suum primogenitum Principem Regnorum hæredem, ex puncta Elisabe iam septenni, quam, desperata virili prole, futuram Hispaniarum Principem iurauerant, atque ab alijs iurari fecerant. Natus est igitur Ioannes princeps Anno a salute Christiana Millesimo quadringentesimo duo de octogesimo tertio. KL. Iulias. Ingens ex eo Nuncio secuta est lætitia per omnes terras Hispanorum principum imperio subiectas, quoniam natalis ille tranquillitatem pacemque perpetuam omnibus pollicebatur. Illo eodem tempore Alboacen Granatensiū Rex per Legatos petijt inducias a Rege & Regina, responsumque Legatis, induciarum condiciones placere, sibi modo soluerent censum a Granatensium Regibus Hispaniarū Principibus pendi solitum. Legati rursus missi eadem de re, quo ad exactionem cēsus pertinebat, respondent. Reges illos, qui soliti erant censum illum tributarium pendere, mortuos esse, neque iam in monetarijs officinis cudebatur aurum & argentum, nunc vero non fabricari nisi ferreas cuspides & spicula, quæ præfigerent hostibus, quibus se ab exactione illa tributaria liberarent. At nostri, tametsi responsum illud superbia arrogantiaque plenum videbatur, quia tamen induciæ illę vtrisque conducebant, & Lusitanorū temeritas & audacia pendebat adhuc, temporarias inducias concedunt. Restabat rebellionem vlcisci Metatoris Ferdinandi Saauedræ, principio illius bona publicantur, spoliatur honoribus, declaratur perduellionis reus, mittuntur Cohortes cum Præfectis qui illum quęrant, quęsitumque vndecumque ad vltimum supplicium trahant. Sed cum esset vir nobilis, haberetque complures propinquitatis & affinitatis iure coniunctos, quorum obsequia in Lusitanorum bello fuerant illustria, vt cumque merito venia donata, bona honoresque restituti, præsidium Tarifæ cum Arce Alphonso Enriquo Hispaniarum Archithalasso restitutum. Petro Godoi qui tres Carmonenses Arces pręsidio tenebat, imperatum, vt illas traderet, qui aliquandiu cunctatus dum rependi sibi nescio quos sumptus exigit, tandem Regis & Reginæ iram veritus nulla conditione tradit, traditasque Guterio Cardenio Quæstori maximo sub fide publica credunt. Commendatarius quoque maximus Legionensis prouinciæ, qui Lusitano bello quemadmodum sæpe dictum est, insignem operam nauarat, obsequiorum suorum fiducia petit a Rege & Regina, supplicatque, velint ius suum in magistratus petitione sibi seruari, se fuisse tredecim commendatariorum suffragijs creatum, Magistratu atque totius ordinis cōsensu pro magistro expeti, seque ita meritum de re publica Hispana vt repulsam pati nō mereretur. Regina vero & si cupiebat dignitatem illam in Regis capite collocari, tamen habita ratione commendatarij maximi tam præclare de se meriti, a Rege petit, vt illi cedat, neque vllam esse rationem, vt in tam obsequentem amicum ingrati esse viderentur. Iubent itaque illum a tredecim illis suffragatoribus & totius ordinis cōsensu & vna omnium voce magistrum creari, mittuntque libellos supplices ad Pontificem Max. vt electio

illa

illa apostolicę Sedis autoritate confirmetur, id quod est a summo Pontifice concessum. Questor vero maximus in locum Magistri in commendatariũ maximũ est suffectus.

Rex Victoriam proficiscitur, vt cum Ioanne patre quasdam res commentaretur, & inde Hispalim ad Reginam redit. Caput. X.

ACATIS Beticæ cõtẽtionibus, munitionibusq; receptis, Rex, animo reuisendi patrẽ Tarraconensiũ Regẽ a Regina digressus, ad castra Iulia venit, quorũ arcem, quã Gonsalus ab Abila sequestro tenebat, in Xanthũ ab Aquila ciuẽ, equitẽq; Abilensem trãsferri iubet, prȩsidioq; & necessarijs alijs rebus instruit. Inde Victoriã recta proficiscitur, quo iam pridẽ constitutũ erat, Tarraconensiũ Regem esse venturũ, & quidem iam aduentabat, cum filius in occursum patri progrediens, iam cõgrederentur, filius patris dextrã manu prensans conatur illam exosculari, atq; ille diu reluctatus manũ subducit, seq; ad filij sinistrã locat. Cumq; ad Tarraconensis diuersoriũ sic venissent, Hispanus equo descẽdẽs patrẽ volebat in domũ deducere. At ille absit, inquit, a me, atq; a dignitate tua fili charissime, vt cum sis Rex Hispaniæ, vnde mihi est origo, & cui omnes ex eadẽ stirpe propagati obsequiũ, & obseruantiã debent, ego sim tibi dexter, & tu mecũ sinister, hoc est exterior incedas, atq; ita pater filiũ comitatus est vsq; ad illius diuersorium, & inde ad suum redijt. Ortus est deinde sermo inter Palatinos, vt fieri solet, an recte pater primas partes filio cesserit, & filius acceperit. Nam vterq; Rex erat, & Tarraconensis hospes Hispani filij, atq; idcirco maiori honore afficiendus, & ijs accedebat, quod erat pater. At alij dicebãt recte factum esse, quod tametsi Reges erãt, sed tamen ita dispares, quod filius ex toto, ex parte vero pater erat. Erat eo tempore præsens vir iuris consultissimus, & orator satis vehemens & probatus, atq; antiquitatum, & exemplorum memoria præclarus, qui ea de re consultus ab hominibus ijs de rebus ignaris respondit recte se fecisse vtrumq; Regem, & patrem, qui filio primas concesserit, & filiũ qui acceperit, atq; imprimis afferebat illud quod. Q. Fabius maximus consul cum pater proconsul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit Lictori, vt iuberet patrem ex equo descẽdere, qui iussus paruit, filiumq; collaudauit. Atq; hunc tenorẽ vterque, in deferendis alteri honoribus, per totos illos viginti dies, quibus Victorię sunt commorati, in sedendo, & assurgẽdo, in deducendo, & reducendo, & cęteris in rebus omnibus, in quibus vita humana prioris, & posterioris ordinẽ posuit, seruauit. Igitur cũ primũ de re communi cœpissent inter se commẽtari, primum de regno Nauariæ constitutum est, vt decerneretur Phœbo ex filia nepoti Regis Tarraconensis, conseruareturq; in eo tanquam vnus familię Regum Tarraconensis prouinciæ, tametsi non per agnationem, sed per cognationem esset ex eadem familia ortus. Decreta quoq; sunt multa alia ad regni Tarraconensis, & Siciliæ, & Insularum nostri maris administrationem pertinentia. Inde digressi, Tarraconensis Tarraconensem suam, & Hispanus Castri Inui obsidionem reuisit, quam offendit ex voto perpulchre instructam, & obsessos iam ad deditionem clamantes, & libenter iam de se dedendi condicionibus audientes. Erant enim iam & numero multo pauciores, & viribus exhausti, atq; omnium rerum, quæ ad victum pertinebant copia defecti. Cum enim res in eo esset statu, vt facile transigi posset, cœptum est agi de arcis deditione, & Rege cupido ad maiora eundi, & illis vltimum exitum timentibus sic conuenerunt, vt præses cum suis satellitibus, bonisq; liberi abirent quocumque vellent, arcemque Regis arbitrio relinquerent, traditamque

demoliri, atq; solo æquari iussit, illi vero in Lusitaniam transmigrārunt. His peractis Rex Hispalim ad Reginā proficiscitur, atq; inde Cordubam ire constituunt, vt quēadmodum res Hispalenses, ita & Cordubenses, quæ eodem morbi genere laborabant, aduentu præsentiaq; sua pacarēt. Sed antea quam inde discederēt, vt futuræ ciuitatis tranquillitati prospicerent, Marchioni postulanti, vt liceret sibi per regiam potestatē, æquo iure cum duce a Methymna in patria cōmuni viuere, responderūt non esse e rep. Hispalensi, ut reditus in vrbē illi pateret, quod cum Marchio ægre tulisset, vt ipso exulante æmulus in vrbe maneret, Duci quoq; a Methymna idem imperarunt. Illis namq; absentibus facile poterat ciuitas esse quieta cum causæ disceptandi tollerentur.

Decadis primæ & Libri sept. Finis.

Reliqui tres temporum iniuria desiderantur.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS AVTORITATE REGIA HISPANARVM

atq; Hispaniensium rerum Historici in secundam Decadem, quæ est de bello Granatensi Præfatio, in qua ostenditur, neq; Principibus Hispanis fuisse vnquam ad bellum inferendum vires maiores, neq; hostibus ad propulsandum auctiores.

SEQVITVR bellum Granatense, quod & tēporis spacio, & expeditionū apparatu, & hostiū robore, & locorum difficultate fuit maximū omniū, quæ post deletas Gotthorū opes in Hispaniā vnquā gesta sunt. Superiorū nāq; Regū in Mauros expeditiōes partim tumultuarię, partī intercisę multorū annorū intercapedine fuerūt. At posteaq; semel Prīcipes nr̄i bellū hostibus inferre decreuerunt, nunquā cessatū est, quoad per continentes annos prope decem omnia sunt confecta. Nulla propemodum interea quies data militibus, non in domibus suis, non in æstiuis, non deniq; in hibernis, quin potius prioris cuiusq; victoriæ finis, principiū erat sequentis. Quod si te ad belli apparatū conuertas, nihil defuit, quod ad maximæ potētiæ vires ostentādas pertineret, non peditū, equitūq; cataphractorū, non leuis armaturæ numerus incredibilis, non carrucariorū, mulionum suffarraneorū, non calonū, lixarū, pabulatorū copiosa multitudo, non tormentorū, machinarūq; genus vllū, non cōmeatus vsq; ad satietatē terra mariq; aduecti. Nam quod ad hostes attinet, nunquā ad ea tēpora res Maurorū fuerunt auctiores, & militū numero, robore, exercitatione armorū, atq; ad exercitus, stipendiaq; persoluenda ditiores. Ad septies mille stipendiarios equites e publico in belli procinctu semper habebāt, pręter euocatorū, gregariorūq; innumerā multitudinē. Nam peditum tantus erat numerus, vt Granata ipsa in medio totius regni situ posita, neq; ad bellicos tumultus parata, vti ferebatur, solita sit per singulas vrbis portas, quæ numero erāt septē, ferentariorū, sagittatorūq; ternos millenos effundere viros. Quod vero ad publica vectigalia pertinet, ad stipendia militū persoluenda, arces muniēdas, machinas aptādas, aliaq; ad tantū bellū necessaria, si quis tractus illius angustias, & soli malignitatē, præruptaq; montiū cōsideret, incredibile, quod sum dicturus, videbitur, dicam tamen nihilominus, septies centū mille aureos patrios Regi suo Granatę regnū quotannis pēdebat, qui numerus ratione pōderis in ducales nostros aureos in decies centū mille excrescit. Vnde igitur

dicet quispiã sub principibus nostris tãta fisci diminutio regni illius facta est? Quia nimirũ alia tributorũ ratio sub illorũ Regibus quondã fuit, quã nũc est sub nostris. Illorum imprimis agricolæ & pastores frugũ pecudũq; Regi suo pẽdebãt septimas, queadmodũ nostri sacerdotibus, & ecclesiæ, atq; ipsi etiã tantũ decimas. Illis quibus nõ erãt filij, necesse erat Regẽ ex asse relinquere heredẽ, & quibus erãt, pro virili portione cũ illis cohæredẽ instituere. Quo præterea die nouellæ pecudes, aut armẽta cuiusq; signo inurebãtur, tertiã partẽ ualoris quãti æstimabãt, fisco annotabãt. Iã vero ex portorijs, vecturis, delationibus, calũnijs, innumeris exactionibus, incredibile dictu est, quantũ regius cẽsus augeretur. At vero apud nostros nihil tale, aut si quid est, perquã modicũ est. Quare nihil mirandũ si tãtis copijs, tãtisq; rerũ omniũ facultatibus hostes freti tandiu potuerũt principum nostrorũ potentiã sustinere. Sed bene, quod tandẽ penes illos victoria fuit qui erant, queadmodũ iure, ita & armis potiores.

Enumerat causas, cur iuste Hispani principes bellum Granatensibus Mauris intulerunt. Et quemadmodum Zahara castellum in collimitio situm a Mauris captum est. Caput Primum.

COMPOSITIS Hispaniæ rebus, queadmodũ in superioribus decem libris præscriptũ est, iam Principũ nostrorũ fortuna laborabat in inueniẽdis causis, quę illos ocio, ac lõga pace indormiẽtes excitarẽt. Et si enim iam inde ab ineũte regni sui exordio illa maxima cura eorũ animis insederat, quo pacto delere possent dedecus illud Hispanię, atq; proinde totius Christianę religionis insigne opprobriũ, ingruẽtia tamẽ negocia nõ sinebãt illos de tãti belli magnitudine cogitare, cũ pręsertim ex superioribus bellis atq; rerũ oĩm perturbatione Hispana resp. esset penitus labefactata. Et quamq; nulla belli iustior poterat videri causa, q̃ pro religione cõtra noĩs Christiani hostes arma corripere, cũ aliqui philosophi tradãt eos, q intellectu vigẽt, atq; ratione suapte natura, Barbarorũ esse dños, atq; eodẽ iure bellũ illis iuste inferri posse. Accedebãt tamẽ aliæ ppiores causę, quæ nõ tã patiebãtur nostros tã longo tẽpore desidere, atq; illa imprimis, quod ab hesternis nationibus iãpridẽ probro nobis obijciebãtur, qđ nõ modo hostes in cõspectu nostro, atq; ante oculos positos nõ submoueremus, verũ etiã crebris nos iniurijs vltro lacessentes vix possemus sustinere. Quis enim ab orbe nostro tã remotus, atq; rerũ nostrarũ tã ignarus erat, q nesciret agrorũ populationes, armentorũ, gregũq; cũ suis pastoribus direptiones vicorũ, castellorũ expugnationes ab immanissimis hostibus illatas? Erat & altera causa, quę nos propẽsiori quodã mõ stimulabat, ea q̃ maiorũ nostrorũ socordia fuerat abalienata, qnęq; ad nos hęreditario quodã iure ptinebãt, iusta clarigatione, ac longi postliminij iure nõ repetere. Quid? quod hostes cotidie magis magisq; inualescebãt, & in dies plura minabãtur, atq; pclare nobiscũ agi putabamus, si æquo cũ illis iure Hipanarũ rerũ imperio potiremur. Superioribus his causis accessit alia propinquior adhuc, quę belli hostibus inferẽdi occasionẽ adhuc faceret iustiorẽ. Nam principes nostri dũ studẽt bella intestina, dissẽsionesq; ciuiles cõponere, atq; piratarũ, grassatorũq; latrocinia cöercere, ac prætetea leges ferre, qbus futuræ trãquillitatis, pacisq; fundamẽta iacerent, permiserãt tẽporarias cũ hostibus inducias fieri. Erat ea tẽpestate Maurorũ Rex Hali Abẽhazã vir in bellicis artibus apprime doctus, nec minus rerũ nouarũ cupipidus. Is cũ intelligeret, nostros alijs ĩ rebus accupatos, factus certior Zaharã, castellũ id erat mediaregione inter Asindũ, Arundãq; sitũ, negligẽtius custodiri, ac psidio esse vacuũ, arripit occasionem, & cõtra fas, iuraq; fecialia, ac induciarũ pacta conuenta castellũ noctu oppugnat, ac

non multo negocio capit, arcis præsidē præsidiariosq̧ obtrūcat, matres, virgines, viros pserosq̧ vinctos cū armētis, & gregibus pecudū in speciē triūphi ducēs arce, castelloq̧ validiori pręsidio munitis victor se ad suos recipit. Eo tēpore Rex & Regina Methymnæ ad campū agebāt, qui, eorū quę ad Zaharam gesta sunt accepto nūcio, nihil cunctandum esse rati, omnia cōsilia in hostes vertunt, arma parāt, exercitus cōscribunt, pecunias vndecūq̧ honeste possunt, magna cū diligētia cōquirunt, cū primū fieri possit bellū hostibus illaturi, illa maxime fiducia lęti, quod violati fœderis, iurisq̧ gentiū nefas ab hostibus primū steterit. Et ne quid interea detrimēti Limitanei paterētur, scribūt ad ciuitatū præfectos, ad arciū, castellorūq̧ præsides, & ad eos duces quibus prouincię Bæticæ, atq̧ Murgitani regni ex antiqua Hispanorum consuetudine finium tuendorū cura demandata est, vt excubent in armis, arces, atq̧ oppida muniant, limitesq̧ summa vigilantia tueantur. Alphonso præterea Cardenio equestris ordinis, qui sub diui Iacobi noīe dicatus est, Magistro per literas imperant, vt quā maximo possit equitatu astygitanā Coloniam insideat. Alterius quoq̧ militię a Calatraua Cisterciēsis Magistro Roderico Tellio Gironi, vt Mentesam prælidio teneat, omnibusq̧ in cōmune edicūt, vt non modo hostiū excursiones per agros compescant, verum etiam ipsorum fines populentur, ac ferro & igni vastatos reddant. Quæ omnia nihilo secius quam illis sunt imperata, exequuntur.

Quemadmodum Alama Duce Marchione Gaditano, & Iacobo Merulo ciuitatis Hispalensis præfecto expugnata, & capta est. Caput. II.

DVM hęc per vtriusq̧ partis Limitaneos agūtur, Iacobus Merulus quem Rex & Regina ciuitatis Hispalēsis pętoribus, senatoribusq̧ assessorē dederant, atq̧ impēdentis belli necessitatibus prefecerāt, agit per exploratores, ac semitarū, diuerticulorūq̧ viros peritos, vt pertentēt oppidū aliquod, siue castellū hostile, si quo modo possit a nostris intercipi. Paucis post diebus referūt Malacā vrbē maritimā, atq̧ mediterraneā segniter, Alamā negligētius ab hostib⁹ obseruari. Merulus rē oēm ad Rodericū Pontiū Marchionē Gaditanū refert, atq̧ vterq̧ Petrū Enriquez prouincię bęticæ prefectū in cōsiliū adsciscūt. Cūq̧ de alterutra vrbe petēda diutius cōsultassent, placuit tandē Alamā debere peti, propterea qđ videbatur expugnatu, captuq̧ facilior. Omnibus visum facin⁹ pręclarū, atq̧ omni laude dignissimū, & in quod esset totis viribus incūbendū. Sed quia grādiori exercitu opus erat, hortātur alios proceres, arciūq̧ pręsides, vt veniāt ipsi, aut auxiliares mittāt copias. Enriquū Guzmanū a Methymna a Sindica ducē hui⁹ cōsilij nō fecere participē ob antiquas simultates, quę illi cū Marchione Gaditano intercesserāt. Coiere ad negociū peragendū leuis armaturę equitū ad tria milia, peditū aliquāto numer⁹ amplior, q per montiū anfractus, perq̧ iuga, vallesq̧ depressas, noctu magis q̄ die iter faciētes nō sine magna difficultate peruenīunt tandē nocte intēpesta in cōuallē, quę aberat ab Alama passuū circiter duo millia. Trecēti ex omni numero strenui milites iubētur seq duces itineris. Cūq̧ vrbē propius accessissent, pręmittūt excubias, vt captēt, qđ apud hostes agatur. Referūt ab arcis parte omnia esse quieta, nō circitorū exhortationes, non vigilū acclamationes, non deniq̧ vllum audiri strepitū. Igitur per amicę noctis silentiū scalas muro exteriori admouēt, scandit primus omniū Ioannes Ortega, qui se profitebatur scalariū, vir paratus in vtrumq̧ facinus, siue rem conficere, seu certę occcumbere morti. Sequebatur illum Martinus Galindus paris audaciæ vir ab Astygi vrbe nobilissimus eques, sed a quodam familiari suo instantis periculi admonitus locū cedit. Ille gradū occupat, qui ab Scalario inter

rogatus, quis tu es, qui me sequeris? Ioannes, ait, ille Toletanus. Subijcit Ortega, a Toleto in tãta re aliquid boni? Perge, inquit ille, nã paulo post experieris. Tum sequit Martinus ipse Galindus, & post illos cõscendũt alij triginta, qui occupato exteriori arcis pomerio trãsiliunt murũ interiorẽ, vigiles somno semisepultos trucidant, aliosq̃ ex eadẽ arce auxilio subeũtes pari ratione cõficiunt. In quo Toletanus ille queadmodũ erat pollicitus egregie rem gessit. Capiuntur mulierculę cum pueris, præsidiarij ex muro deturbantur. Nostri arce potiti seras postici in agrũ spectantis frãgunt, socios in arcẽ ad se recipiunt. Oppidani, qui in media vrbis parte siti, summa in pace securi agebãt nihil tale formidantes, terrore subito perculsi corripiũt arma, vt arci, quam primũ suppetias ferant.

Quam ab hostibus occupatã vidẽtes murorũ turres, & propugnacula, ciuitatis portas, & tẽpla prẹsidio muniũt, vias ad arcẽ spectantes vallo, & fossa, beronibusq̃ occludunt, eoq̃ ferreos arcus, scorpiones, ballistas, sclopetras, & alia tormentorũ genera comportant, sagittas, catapultas, phalaricas, glandes plũbeas, & saxeos orbes in arcis portã pariter intendunt, metuẽtes id quod erat futurũ, vt inde hostes ad vrbẽ diripiendã erumperent. Augebat illis animũ ad obeundos labores, quod ad paucas horas expectabãt suorũ auxilia tum a castellis, oppidisq̃ finitimis, tum etiã a Granata ipsa equitũ, peditumq̃ egregia altrice, quę nõ amplius quã triginta millia passuũ aberat, & quę vnius diei itinere posset longe maiorẽ exercitum auxilio submittere quã noster esset. Quod ipsum nostros vehemẽter angebat, intelligebãt namq̃, si eo die tota vrbs in potestatẽ suam non venisset, omnes suos labores frustra susceptos, atq̃ postridie tantã hostium multitudinẽ superuenturã, vt neq̃ arcẽ tueri, neq̃ cum illis confligere, neq̃ illorũ impetus sustinere, neq̃ se demum nisi maximo accepto detrimẽto posse ad suos recipere. Interim dũ quid cõsilij capiant duces exquirunt. Xanthus ab Abila Carmonẽsis arcis præfectus, vir nobilis, atq̃ animi pręceps, qui & ipse insignẽ equitũ cohortẽ ductabat, est ne quisq̃ ex vobis, inquit, viri fortissimi qui me in hostes erũpere volentẽ sequatur? Aderat forte pari magnitudine animi vir Nicolaus Rogius, & ipse arcuẽsis arcis pręses, qui ait, Ego, te mi Xanthe & si nemo alius, sequar. Vnũ & cõmune periculũ vna salus ambobus erit. Qui alios vt sequerentur exhortati vix prima portarum limina attigerãt, & in medio statim eruptionis conatu hostiũ telis obruuntur. Eorũ cæde nostri animo cõsternati diffidere rebus, incerti quid agant, quo se cõsilio ex tãtis angustijs explicẽt. Visum est quibusdã arcem demoliri, seq̃ ante quã hostes auxilio veniãt, debere ad suos recipere. Sed Marchio, & prouincię Bæticę præfectus, & Iacobus Merulus, & quibus erat animus præsens, ac bello viuida virtus, arcẽ nullo modo deserendã esse censent, Causabãtur illi imprimis difficiles in vrbẽ aditus, hostiũ auxilio subeuntiũ in breui tẽpore aduentũ, ac præterea rerũ cõmeatus penuriã. Hi vero cõtendunt ab incœpto nullo modo esse desistendũ, & quando in arce capienda semel sibi bene cessit, vrgendos esse successus, atq̃ viam inueniendã, qua tota vrbs capiatur, & quo alacrius rem adoriãtur, ciuitas diripiẽda militibus proponitur, vt quod cuiq̃ ex præda cesserit, extra sortẽ possideat, neq̃ in manubias redigatur. Itaq̃ placuit demoliri partẽ muri, qui arcẽ ab vrbe dirimebat. Per vrbis ruinas nostri duce Marchione agmine facto erũpunt, alij per arcis partẽ, alij per muros, qua parte erãt arci cõtinẽtes. Alij domorũ culmina cõscendũt, alij parietes cõmunes suffodiũt, pars viarum angustias obsident, pugnatur vndiq̃ vehemẽter eminus telis, cõminus gladijs. Hos prędæ acq̃ victoriæ spes alit, illos vrbis amissæ desperatio agit præcipites, vtrosq̃ auxiliorũ aduẽtus acuit, nostros, vt ante hostiũ aduentũ rem peragãt, illos, vt partẽ vrbis captæ integrã seruent, qua suos opem laturos receptent, pugnatũ est tota die ad vesperam. Mauri deinde

paulatim pugnā cedere, seq; in templum quod non longe a muris erat recipere. At nostri, ne quid intra muros esset hostile, oppugnationem templi non differunt, testudines, pluteosq; parietibus admouent, arietibus limina quatiunt, apponūt incendia, obsessi tandem partim capiuntur, partim trucidantur. Atq; ita nostri prēda ingēti, & grandi captiuorum numero, & quod iam inde ab initio petierāt, florentissima vrbe potiuntur. In Alama expugnata damnū Zaharæ ab hostibus illatū compēsauimus, præterquā quod ad futuri belli momentū plus detrimenti in eius expugnatione intulimus, quam in illius amissione accepimus, quod postea totius belli exitu intellectū est, parua Zaharæ amissæ in limitibus prēsertim accepta iactura, atq; ingens Alamæ in hostilis regni visceribus illata, futuri euentus omen fuit, quod paruo nostrorū detrimento dira calamitas, atq; pernicies erat hostibus accipienda. Quod & fanaticus quidam senex non dissimulauit, qui cum primū de Zahara expugnata nūcius Granatam est allatus, aut me, inquit, mea fallunt oracula, at de regno Maurorū in Hispania, quod per tot annos possederant actū est.

Quod Granatensium Rex ex Alamæ nuncio cum ingenti exercitu venit, atq; oppidum a nostris captum oppugnat.
Caput. III.

EX Alamæ captæ nuncio ingens trepidatio Granatæ consecuta est. principio nemo erat, qui crederet nostros tantū facinus aggressuros, vt vrbem in medijs regni penetralibus sitā attentarent. Sed postea quam vnus & itē alter rem certiorē facit, atq; alius tantū arcem, alius partem quoq; vrbis, alius totā vrbem captā nunciat, omnes in cōmune fortunam suā lamentari, lugere regnū, quod tanto tēpore possederant, breui periturū. Rex ipse tanti mali nuncio perculsus rē ad populi primores refert, quod possit esse tantæ calamitatis remediū exquirit. Placuit totis viribus incūbendū, aut quā primū suis laborātibus, atq; in vltimo periculo cōstitutis ex prēsentibus copijs suppetias ferat.
Deinde cū omni equitatu, peditatuq;, atq; tota regni mole laborandū, vt hostem in medij regni visceribus exultantē abigāt. Missi itaq; subsidio mille armaturē leuis equites, qui postridie eius diei quā vrbs capta est sub primā lucē visi muros bis, terq; obequitarunt, vidētesq; omnia iam in hostiū potestatē redacta, neq; quicquā auxilij suis prēstare posse redierūt. Rex interea scribit ad omnes omniū prēfectos, atq; arciū prēsides, vt pro negocij magnitudine cogant exercitus quā maximos possint, atq; ad Alamā obsidendā quatriduo cōueniāt. Intelligebat nāq;, omnē spem vrbis recuperādæ in celeritate positā esse, antea quā hostes se validiori præsidio muniāt, & maiores Christianorū copiæ confluant, atq; tormēta, & machinæ cū grandiori cōmeatu eo cōportentur. Qui nihilosecius quā sunt iussi ad locū, tempusq; constitutū omnes conueniunt. Erat equitū ingens numerus, sed peditū incredibilis multitudo, inter quos sagittatores, stlopetarij cōplures.
Castris positis cōstituunt ab omnibus simul partibus vrbē incessere, non diu, non noctu ab oppugnatione desistere, vt nostri ancipiti periculo distracti, atq; vigilijs, & laboribus defessi cederent. At duces nostri multitudine hostiū cōmoti nihilo segnius agunt, milites per murorū pinnas, propugnaculaq; partiūtur, cohortes quæ laborātibus opem ferant certis in locis disponūt. Ipsi per vrbis pomeria propugnatores hortātur, ne in tāto discrimine rē somniculose, negligēterq; agāt. At hostes tametsi nō venerāt instructi machinis, sulphurarijsq; tormētis, magno tamē animo, vel potius temeraria quadā desperatione, muros vndiq; adoriūtur, pluteos, ac testudines murorū radicibus admouēt, funda

menta suffodiunt, arietant portas, scalas admouent, nullũq; tẽpus intermittũt in quo non hostibus obsessis negociũ facessant. At nostri & si numero pauciores erãt, non modo su-perfuit animus ad deturbandũ hostes, verũ etiã ausi portas erũpere, oppugnantes vltro incessebant. Cadebant ex illis complures propterea quod ausu temerario, vel potius præcipiti quadam rabie concitati ad muros accedebant. Oppugnatũ propugnatũq; est oppidum eo die summis vtrinq; viribus. Sed Mauri cernentes nihil sea oppugna-tione proficere statuunt flumen, quod vrbem præterlabitur, per inciles fossas diuertere. Nostri vero ne aquationis vsus interciperet, cũ alioqui non essent in vrbe fontes, nõ pu-tei, nõ cisternæ, coacti sunt pro aqua cũ hostibus pugnã conserere. Cũq; ex vtraq; parte complures caderent, non potuit effici quo minus hostes magnam fluminis partem alio diuerterent. Erat cuniculus ex vrbe pertendens ad flumen aquationis vsui iam pridem ab Oppidanis comparatus. Sed cum ex diuersa fluminis ripa sagittis & missilibus aqua tores summouerentur, non potuit euitari, quin pro vsu rei tam necessariæ ab vtrisq; diu noctuq; pugnaretur, atque plures vtrinq; caderent. Laborabant prætererea nostri aliarum rerum multarum inopia. Nam cum iam inde ab initio vrbs capta diripere-tur, multitudo ignara consiliorum putans vrbem non eo expugnatã vt muniretur præ sidio, sed vt direpta dirutaq; desereretur, frumenta equis proculcanda spargunt, dolia & serias mellis & olei frangunt, atq; corrumpunt alia, quæ possent aliquando vsui esse futu ra. Duces nostri in tanta rerum omnium difficultate positi ab vrbibus finitimis per litteras auxilia petunt, proceres primoresq; populorum ad ferendas suppetias hortantur, quanto in periculo sint exponunt. Ducem a Methymna Asindica ob memoratas si-multates veriti sunt commonere, ne rogatum facerent deteriorem sibi implacatioremque, cum præsertim de tanta re illum a principio non consuluerint. Ad Regem præterea Reginamq; scribunt, quo in statu res sit enarrant, atq; vt copias auxiliares quamprimũ curent mittendas, hortantur.

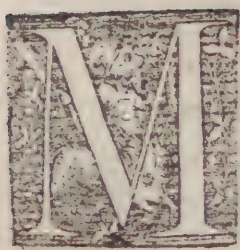
De auxiliaribus copijs cum comeatu obsessis misso, & quod Rex ex Me-thymna profectus magnis itineribus properat, vt negocio interesset.
Caput. IIII.

VNCIO eorum quæ ad Alamam gerebantur ad finitimas nostro-rum ciuitates allato, omnes se incredibili studio ad arma capessenda con cutere, atq; suis in tanto periculo positis ad auxilia ferenda cohortari. Sed imprimis Enriquus a Methymna Asindica Dux simultatum quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant, aut obliuione sempiterna memoriam delens, aut ad tempus dissimulans equites peditesq; aut suæ dicionis, aut sua æra merentes euocat, amicos rogat, omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendit. Exponit præterea publice apud Mensarios ingentem pecuniarum aceruũ, vnde stipendia Gregarijs militibus persoluerentur. Atq; in hunc modum quam ma-ximo exercitu comparato, accedunt alteræ copiæ a Corduba, Astygi, Hispali, Asin-do, cæterisq; Oppidis & municipijs in hostium collimitio positis. Conueniunt præ terea eodem comes Egabrensis & Alphonsus Aquilarius atq; Limitaneorum Præfecti, qui omnes grandi rerum omnium commeatu & qui posset sibi obsessisque sufficere iu metis imposito Alamam contendunt. Mirum tam breui tampore tantam equitũ pe-ditumq; multitudinem potuisse vnum in locum conuenire, atq; tanto omnium consen-su tanquã animi alacritate ad præclarum facinus peragẽdum coniurasse. Erat ea tem

pestate Rex & Regina Methymnæ ad campũ, qui nuncio accepto de Alama a nostris expugnata & deinde ab hostibus obsessa nihil cunctãdum esse rati cunctis viribus opitulandum esse interclusis decernunt, Ad bæticæ prouinciæ ciuitates, Oppida, Castella, arciumq; præsides, & ad limitaneorum præfectos scribunt, vt sint in armorum procinctu. Ipse vero Rex quo die nunciũ accepit, a Regina digressus magnis itineribus Cordubam contendit. Erant in illius comitatu Beltranus dux Alburquerquerus, Petrus Manriquus comes a Triuinio, Enicus Mẽdoza comes quoq; a Tendilla, quibus se dein de adiunxit Ioannes Siluius Cifontanus comes ex Toleto vrbe regia progrediens in occursum. Cumq; peruenissent ad Amuzum, oppidum est id a Corduba distans septentrionem versus passuum circiter millia viginti: mittit literas ad ducem Methymnęum, ad comitem Aegabrensem, ad Alphonsum Aquilarium: & ad alios cohortiũ præfectos, imperans illis ne properẽt, seq; expectent, velle se dicit ferendo subsidio interesse. Atqui duces, qui iam intra hostium fines exercitum ductabant cum grandi armorum commea tusq; impedimento putãtes iam non esse integrum, sed neq; tutũ retrocedere, tum quod obsessi laborabant in summa rerum omnium inopia, tum etiam quod tantus exercitus non poterat diutius contineri, propterea quod ad paucos dies erat conductus, & paucorum dierum cibaria comportabantur, rescribunt ad Celsitudinem suam se voluisse illius iussis obtemperare, sed rem eo loci deductã, vt iam non sit in ipsorum potestate, vt saluis rebus possent repedare. Orabant, obtestabanturq; illum quando aliud fieri non poterat, id quod fecissent, boni consuleret. At Rex nihilo segnius institutũ iter peragit, quod ad ventum est ad locũ, quem accolæ Pontonem magistri vocant. Vbi certior factus exercitum procedere, neq; posse illum ob memoratas causas expectare, properabat tamen vt copias consequeretur, nisi periculi a finitimis hostibus imminentis admonitus fuisset. Itaq; statuit Ramblæ rei euentum expectans immorari. Vbi vero postridie nuncium accepit de hostium fuga, deq; Alama obsidione soluta Cordubam rediit, quo venturam esse Reginam cõuenerat, cum qua de futuri belli ratione consultaretur. Constabat namq; Granatenses Mauros dum haberent hostem in agro propemodum suburbano nunquam quieturos, sed neq; cessaturos ab obsidione repetenda, quo ad vrbẽ amissam recuperarent. Ex quo alterum e duobus erat necessarium, aut vrbem relinquendam, aut bellum esse continenter gerendum. Nam quod erat tertium alternis mensibus tam grandem exercitum cogere, qui sufficeret ad commeatus importandos infiniti cuiusdã erat sumptus, & vnde multo maius detrimentũ nostri, quam hostes acciperent.

Soluitur Alamæ obsidio, commeatus in vrbem importatur, Dux a Methymna cum Marchione ex antiqua simultate in gratiam redit.

Caput. V.

AVRVS deserta obsidione cum se Granatam recepisset, nostri summa rerum omnium inopia laborantes spem, metumq; interdubij pendebant, cum speculatores nunciant auxiliares nostrorum copias aduentare. Erumpunt portis bipatentibus omnes, atq; in occursum venientium hilares procedunt. Ruunt vtriq; in amplexus, & oscula, dicunt accipiuntq; salutem. Hi percontari, illi narrare pericula gestiunt. Hos iuuat, beneficia in tam bene meritos collocasse, hi conseruatores, atq; vitæ, salutisq; suæ autores venerantur. Iam Gaditanus Marchio acceperat quanta animi ala

critate dux a Methymna se gessit principem in contrahendis auxilijs, quantaque liberalitate in stipendio militibus persoluendo fuerit usus, quantos praeterea labores in ductando exercitu subierit, cum alioqui potuisset iure suo in aduersarij calamitate, aut laetari, aut saltem dissimulare. Ipse prior ducē adit, atque post arctissimos amplexus dicta, acceptaque salute huiusmodi verbis est vsus. Hic dies clarissime Dux, mihique imprimis obseruandae controuersijs, simultatibusque nostris finem imposuit, idemque spero initium dabit necessitudinis, amorisque inter nos sempiterni. Nam & ego semper meminero beneficij a te hodie accepti, atque salutis, quam tibi vni acceptam refero, & tu e diuerso cum de me cogitabis, de tua erga me benignitate memineris, & te meae salutis autorem fuisse laetabere. Sed quando neque fortuna tua desiderat, vt tuis in me beneficijs gratiā referam, neque pro tui animi magnitudine id a me exigis, reliquum est, vt Deus immortalis, & mens sibi conscia recti pręmia digna ferant. Ad quę breuiter Methymneus dux, missa, inquit, isthaec fac perquam illustris Marchio. Neque enim decet in causa maxime religionis Christianae bonos viros priuatarum simultatum meminisse, quin potius omnes offensas, si quae hinc inde, aut illatę, aut acceptę sunt, condonemus patrię, atque nomini Christiano, aeternaque obliuione sepeliamus. Nunc quando bene vtrisque cessit, genialis agatur iste dies, sitque inter nos gratiae reconciliatae testis sempiternus. Iungunt itaque hospitia, & quemadmodum est in adagio illo veteri, pares cum paribus facillime congregātur. Sed quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? Cernens auxiliaris miles hospitem suum seruis, ancillis, armis, omnique preciosa supellectili adauctum, coepit inuidere, atque alius alium mussans extimulare, cur non inquiens, & nos quoque ex praeda pro virili portionem petimus, qui non minus in ferendo auxilio, quā isti in capienda vrbe laborauimus? Neque enim minor est labor, quam quaerere parta tueri. Itaque cum postridie de relinquendo in vrbe pręsidio, deque reducēdo exercitu a ductoribus ageretur, coeptum est non iam obscure, sed palam atque pro concione publica disceptari de praeda inter praesidiarios, subsidiariosque diuidenda. Hi namque dicebant deberi sibi non modo partem spoliorum, sed & omnem praedam, quando vt ait poeta, non minor est labor, quam quaerere, parta tueri. An qui in summa rerum omnium difficultate, atque angustia positi iam iam in hostium potestatem venturi erant, aut caedem miserandam subituri, non dederent se cum suis omnibus bonis, vitae, salutisque suę autoribus? pellem, inquit scriptura sacra, pro pelle dabit homo pro anima sua. Illud insuper addebant ex limitaneorum iure, legibusque iam inde ab ipsa hominum origine obseruatis, qui in hostium potestatem deuenerunt sui iuris omniumque bonorum suorum facultatem amiserunt, atque sui ipsorum dominium in victores transtulere. At vos, inquiunt, omniaque bona vestra, tā ea quae antea iure possidebatis, quam ea quae nunc ex belli huius manubijs obuenerunt, vestri iuris esse desiere, cum iam iam in hostium potestatem ventura essent, nisi nos auxilium tulissemus. Quę igitur inuidia est, non concedere partem illis, qui vobis omnia reddiderunt, vitam, libertatem, fortunasque omnes, tam iure antea possessas, quam nunc ex bello aduenticias? Illi vero contra, immo inquiunt, quae aequitas, quod iure nostrum semel esse coepit, quodque vigilijs, & laboribus, atque insuper vitae periculo nobis accessit, atque in censum nostrum iuste numerari debet, nobis inuitis velle praeripere? At liberastis obsidione detentos, aperuistis viam, qua ciuibus vestris in patriam reditus pateret, fecistis quod ex iure diuino, & humano facere debuistis. Nunc vero pro eo mercedē exigere, quod vltro bene fecistis, quae humanitas est? immo quis pudor, atque inciuilitas, beneficiū semel bene collocatum exprobrare? His se stimulis, atque iurgijs in rixam, & ex rixa se in pugnam prouocan-

tes Dux a Methymna sic alloquitur. Quo pergitis o comilitones mei, quis furor, iraq; mentem præcipitat? hoc tãtum obsecro prohibete nefas, ne velitis pro parua bonorum fortunæ accessione tantã rei bene gestæ gloriam cõmaculare. Et quid aliud hostes nostri contra nos facerent, quam quod vos facere incipitis? Nunquid ea ex causa huc venimus, vt cum ciuibus nostris pugnã cõsereremus, an potius vt ex periculo, & obsidionis angustia explicaremus? Sinite igitur, rogo vos, habeant illi parua, atq; minuta fortunę bona, quæ sibi sorte sua obtigerunt, dum modo vos beneficẽtiæ vestræ consciencia fruamini, quæ sola bonis, atq; sapientibus viris pręmium recte factorum semper fuit iudicata. Hoc clarissimi, decq; omnibus benemeriti Ducis sermone mitiores facti milites auxiliarij cesserunt, puduitq; illos incœpisse, quod non fuernnt consecuti. Tum exercitus parte cum omni commeatu, quem importauerant, in vrbis præsidio relicto, cæteri cum Duce, & Marchione in domos quisque suas læti redierunt.

Maurus Alamæ obsidionem repetit. Regina Cordubam venit. Bellum Mauris apparatu maiori decernitur.

Caput. VI.

RANATENSIVM Rex audito Ducis & Marchionis ex Alama dicessu, obsidionem maiore belli apparatu repetit, atq; die noctuq; omni ex parte oppugnari iubet. At Iacobus Merulus Hispalensis ciuitatis prefectus, & Martinus a Corduba ex familia comitis Aegabrensis, & Ferdinãdus Carillus vir nobilis, qui relicti fuerãt vrbis tuende causa prefecti, stationes distribuunt, vigiles, circitoresq; partiũtur, & qua parte murus erat infirmior strenuissimus qsq; miles collocatur. Cũq; per aliquot dies cõtinuos omne tempus mutatis oppugnatoribus nostros ad lassitudinẽ vsq; oppugnãdo defatigassent, statuũt in matutino quodam diei crepusculo, qua parte muntionis nulla erat suspicio, scalas admouere. Iamq; vigilibus trucidatis ad septuaginta intra vrbem recepti erant, atq; ascendentiũ numerus magis magisq; augebatur. Ad clamorem tessere nostri excitati arma corripiunt, admissosq; intra mœnia hostes cædunt, fugant, atq; impulsos ex muris deturbant. Actum erat de retinẽda vrbe, decq; omnibus qui illam preśidio tenebant, actum quoq; de omni spe regni illius recuperãdi, quod per septingentos annos hostes possederant, si non Hispanæ reip. fortuna vnum ex militibus poliendi, atq; aptandi spicula sagittis peruigilẽ seruasset, qui, hostium sciens strepitũ, socios dormiẽtes ad arma capiẽda excitauit. Fuit nobis tam fatalis sagittarũ ille politor, quam Romanis anser ille Capitolinus, qui Senones mœnia subeũtes, iamq; pinnas murorum prensantes primus omnium sensit, atq; clangore suo vigiles, propugnatoresq; excitauit.

Maurus cernens se ea oppugnatione nihil proficere, obsidionem intermittit in aliud tempus, quo machinis, & oppugnatoribus, atq; tota illius regni mole auctus vrbẽ amissam recuperet. Regina interea quam Rex Methymnę reliquerat, cum ad bellũ, quod cum Mauris gerebatur, in Bęticã proficisceretur, ad primores regni, ad ciuitates, & municipia, vnde poterat exercitus cõparari, & ad euocatos, qui regia stipẽdia merebant, literas dat, quibus oẽs hortatur, vt ad certũ diem sint in armorum procinctu, & se cũ Rege agglomerent, vt quã maximo fieri possit exercitu, hostiũ fines adoriãtur. Comestabilem quoq; Hispaniarũ accersiri iubet, vt supioris Hispanię citra Taurũ mõtem ꝓ se, & pro Rege gubernationẽ cõmẽdet. Qui veniẽs & qua ex causa iussus sit venire fact⁹ certior, hac vna in re dicit se cogi nõ posse, neq; debere, vt Rege suo militãte, atq; cũ hostibus rem

gerente, Comestabilis in pace quietus & extra fortunam belli positus vitam agat. Non potuit Regina illius ad obsequium pronã volũtatem non laudare, laudatumq; vt suum in bello munus exequeretur, seq;, vt ad Regem quamprimum fieri possit, conferret, hortatur. Prouinciæ deinde administrationem in Archithalassum Regis transfert, quem regij consilij iure consultis præficit, atq; prætoribus maximis, quibus in locis opus erat constitutis, quam magnis potest itineribus Cordubam ad Regem proficiscitur, nisi quatenus paucos dies dominicæ resurrectioni dedicatos Toleti immoratur. Quo tempore Regina Cordubam venit, nihil aliud fere ad regium senatum versabatur, quam de Alama capta quid esset decernendum. Erant complures ex ordine equestri, atq; senatorio viri rei militaris periti, quibus natura regionis, & loci situs erat notus, qui Regi & Reginæ suadebant, vt demolirentur vrbem, quæ nisi magno totius Hispaniæ dispendio retineri non posset. Nam cum esset in medijs hostium penetralibus sita, esse opus quot annis quater, aut quinquies commeatus importari, quod tuto fieri non poterat, nisi toties equitatus ingens cogeretur. Quare belli gerendi ratio potior videbatur, vt euersa funditus Alama, consilia verterentur omnia quemadmodum Loxa posset capi, quæ minori sumptu capta retineri posset. Sed quia ciuitas illa grandior erat, & quæ, vt obsideretur, maiore belli apparatu indigeret, quam pro tempore illo esset in promptu, in aliud tempus obsidionem esse differendam, cum præsertim illa tempestate Bætica rei frumentariæ penuria laboraret, satisq; esset quod Rex cum præsenti exercitu commeatum importaret Alamam, siue placeret vrbem dirui, siue muniri, præsidiarios milites omnium rerum egestate laborantes esse recreandos. At Regina, quæ propagandi fines Hispaniæ ingenti cupiditate flagrabat, non probauit illorum sententiã, qui dicebant Alamam esse diruendam, nec vlla ex causa cessandum a gerendo bello, quod semel inchoauerant, & cuius causa quo tempore alijs rebus essent impliciti, ipsa cum Rege illuc venerant. Et quando illud oppidum fuit primum, quod ex hostium potestate in suam dicionem venerat, & vnde totius belli futuri auspicia erant capienda, nullo modo esse deserendum, sed potius in eo laborandum, quemadmodum castella, & oppida, munitionesq; finitimæ caperentur, vnde hostibus damna inferrentur, & Alamæ nostræ quies trãquillitasq; perueniret. Huic Reginæ tam piæ, honestæq; voluntati Rex accessit. Tum regni proceres & qui aderant, & qui absentes postea aduenerunt assensi sunt, seq; ad bellum, quod impendebat, parant, atq; alacri animo se ad arma accingunt, Rex cum proceribus, qui aderant, & cum præsenti exercitu Astygitanam Coloniam petit. Fuerunt in illius comitatu ordinis ecclesiastici Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus, qui postea ex Archiepiscopo Hispalensi, fuit Toletanus Antistes, Ex eadem familia Iacobus Furtatus ex episcopo Pallantino Archiepiscopus Hispalensis, & Alexãdrinus Patriarca &. S. R. E. Cardinalis. Ordinis equestris Magistri, Alphonsus Cardenius militiæ diui Iacobi, Rodericus Tellius Cistercienfis militiæ a Calatraua, A ponte Traiani, hoc est ab Alcantara Magister Ioannes Stunica non adfuit, quia ætate pupillari sub patre Placentini Ducis erat positus. Ex seculari militia Dux a villa formosa Regis frater Nothus, Ludouicus Cincinnatus a Methymna cœli Dux, Aenicus Lupides Cardinalis Hispani frater Infantatus Dux, Beltranus a Cauea Alburquerquerus Dux, Petrus Verascus Hispaniarum comestabilis, Rodericus Pontius a legione Gaditanus Marchio, Iacobus Lupides Patiequus Villenatium Marchio, Alphonsus Tellius Vrẽnatum Comes, Iacobus a Corduba Aegabrensis comes, Petrus Manriquus a Triuinio comes, Aenicus Lupides Mendoza Tendillanus comes, Ioannes Siluius Centifontanus comes, Guterius a

ſepto maiori, Caietanus comes. Alphonſus a Corduba domus Aquilariæ dominus.
Alij quoq; ex equeſtri ordine viri principes, qui partim acciti a Regina, partim rogati, partim ſponte, partim vltro venerunt. Nec defuerunt duo quęſtores maximi, Ioannes Chaconius & Rodericus Vlloa. Regij preterea cenſus, & fiſci procuratores, domuſq; regię Villicus maximus Enriquus Enriquides. Tũ luſtrato exercitu cenſi ſunt equites ad octo millia, peditũ vero numerus amplior, ordinatiſq; cohortibus ex Aſtygi colonia cum ingenti cõmeatu Alamam petit. Iacobum Merulum alioſq; duces, & milites, qui cum illo erant, laudat, laudatoſq; a pręſenti militia ſoluit. In Meruli locũ Ludouicum Ferdinandũ comitem a Palma ſufficit, & quadringentorum equitum cum ſuis ducibus pręſidium illi relinquit, vrbem, quibus in locis erat opus, munit, atq; omnium rerum copia, quæ ſunt ad victum neceſſaria in trimeſtre tempus inſtruit. Erant in ea vrbe tria Maurorum fana, mezquitas illi vocant, quas ex profano ritu expiatas Cardinalis Hiſpanus Regis & Reginæ iuſſu Chriſtianæ religioni dedicauit. Primam Dominicæ incarnationis nomine. Alteram diui Iacobi Hiſpanorum patroni. Tertiam Michaelis archangeli. Has Regina vaſis aureis, argenteiſq;, veſtibus, & auleis, libris, cymbalis, tintinnabulis, & omnibus quæ ad cultum diuinum neceſſaria ſunt adornauit. Ipſa quoq; religionis ardore commota ſuis digitis textilia quædam velamina laborauit, quæ adhuc in templo illo primo manuum ſuarum monumenta extant.

Rex Granatenſium agros populatur. Loxam obſidet, atq; obſidionem intermittit.

Capvt. VII.

HIS ad Alamam peractis, Rex antea quam Cordubam rediret, campos Granatæ adiacentes obequitat, agrorum fruges in herba metit, arbores ſuccidit, & omnia vaſta reddit. Interea Regina non ceſſat, alios principes, qui Regem non fuerant ſecuti literis conuocare, vrbes, oppida, municipia, & populos, vt ſe futuro bello, quod in Loxam parabatur, accigant, hortatur. Ex omnibus quoq; locis vndecunq; fieri poterat, commodius frumenta, vina, ſuccidia, reliquumq; omnem commeatum in certum tempus, locumq; comportari, machinas quoq; & tormenta, cæteraq; omnia, quibus ad obſidionem opus erat, aptari iubet. Interea Mauri cum intelligerent noſtros omni bellico apparatu in illorum perniciem coniuraſſe, & ipſi vires, & conſilia, quibus ſe tueantur, arceantq; noſtros, excogitant, aggeribus, foſſis, vallis, & propugnaculis, muris, & pinnis, vrbes, oppida, & caſtella muniunt. In quanto ſint periculo tranſmarinos Mauros faciunt certiores, atq; auxiliares ab illis copias, & ad victum neceſſaria implorant. At Principes noſtri illorum conſilia præuertunt, nam ingenti omnis generis nauigiorum claſſe, in freto Gaditano comparata vtriuſq; Mauritaniæ littora, portuſq; & ſtationes luſtrari iubent, ne quiſquam ex illis ad ſuos iuuandos tranſmeare, aut aliqua in re opitulari poſſet. Igitur Rex cum exercitu, quem Regina parauerat, dum ipſe Alamam inſtruit, Granatenſiumque agros populatur, cumq; omni commeatu, quem vnum in locum comportari iuſſerat, ad alterum exercitum proficiſcitur, atq; vtriuſq; exercitus ordinatis cohortibus Loxam petit, atq; inter oliueta ſuburbana, quæ in vallibus, & collibus conſita Singilis amnis præterlabitur, caſtrametari iubet. Erat prope vrbem cliuus ex Loxenſium religione ſancto Alboacemi ſuo dicatus, qui propterea, quod vrbi impendebat, & ſtationes in eo diſpoſitæ videbantur poſſe hoſtium eruptiones compeſcere, &

cere, & castra redere tutiora, iubet Rex considere Rodericum Tellium militiæ a Calatraua Magistrũ, & Vrenatium Comitem illius fratrẽ, Gaditanũ quoq;, Villenatemq;, Marchiones, & Alphonsum domus Aquilariæ dñm, strenuos duces, & qui pulcherrimum equitatum, peditatumq; ductabant. Cęteros, pro commodo quemq; suo, atq;, obsidionis, quæ parabatur, tabernacula figere, & tentoria collocare iubet. Erant in vrbe ad tria millia armatorum ex omni Maurorum numero delecta sub duce rei militaris experientissimo, alatarum, hoc est Aromatopolam, illi vocabant. Hi eruptionibus crebris lacessebant nostros, multaq; illis damna inferebant. Et quia castra erant anfractibus, præruptisq; montium intercisa, non poterant sibi inuicem auxilia mittere. Quarto die, postea quam Mauri sunt obsessi, bonã armatorum partem in insidijs collocant, partem in eos mittunt, qui sancti Alboaceni cliuum insederant. Committitur pugna cum stationarijs, atq; his militibus, qui erant in præsidio positi contra subitas Maurorum eruptiones, accurrunt subsidiarij, hostesq; subeuntes in fugam compellunt, fugientesque persequuntur immemores castrorum, quæ sine defensoribus, & deserta reliquerant. Interea ex insidijs Mauri prodeuntes ex altera parte cliuum conscendunt, castra oppugnant, capiuntq;. Quod cum nostris esset nunciatum, in castra iam capta redeunt, eos hostes ex vrbe insequuntur, nostri ancipiti pugna distracti, & cum illis, qui castra deripuerant, ad horam integram pugnant, quoad ex alijs castris auxiliaribus copijs subeũtib9 hostes fundũt, fugãt, atq; intra sua mœnia includũt. In ea pugna cõplures primarij viri ceciderunt, sed imprimis Rodericus Tellius a Calatraua Magister duabus sagittis confixus interijt. Cuius mors non modo Regi & Reginæ, sed quia curialium iuuenum erat Princeps, vniuersæ iuuentuti flebilis fuit. Rex vero cum intelligeret, quanto in periculo essent, non modo ij, qui Alboaceni cliuum, sed etiam illi, qui alia loca insederant, cum neutri possent in hostium superuentu alijs auxilium ferre, statuit castra in locum tutiorem procul ab vrbe reducere, quoad geminatis copijs bina aut terna castra possit vrbi admouere. Neque enim aliter poterat obsidio coarctari, quo minus obsessi socios auxiliares possent admittere, & ea quæ ad victum necessaria erant in vrbem importari, itaq; statuit postridie eius diei castra mutare. Sed antea quam præconis voce conclamari castra iuberentur, plebei, & turbæ, & gregarij milites, & qui sub nullo certo duce militabant, cum viderẽt procerum tentoria reuelli, sarcinas, & impedimenta inuehes aptari, cliuumq; Alboaceni ab insessoribus deseri, atq; ab hostibus occupari, suspicati auxiliares copias nocte hesterna intra vrbem admissas hostium numerum auxisse, omnem spem suæ salutis in fuga posuerunt. Non illos pudor retinuit, non desertorum, castrorumq; ignominia, non timor, qui plærumq; degeneres animos arguit, quemadmodum generosos fiducia ex periculo explicat. Supererat hosti animus ad persequẽdos fugientes, nisi Rex equum conscendẽs procerũ cohortes lustrasset, acies trepidantium stetisset, labentesq; animos in pugnã reuocasset. In eo conflictu Comestabilis tria vulnera in facie accepit. Dux a Methymna cœli equo deiectus ab ijs, qui illũ obseruabãt, pugnę restitutus est. Comes Tẽdillanus, qui stationẽ habuit vrbis munitionibus proximã prætermodũ telis hostiũ impetit9 cessisset in interitũ, nisi Frãsciscus Stunica, q patris sui Placẽtini Ducis cohortes ductabat, accurrisset, atq; in sũmo periculo positũ vitę, pugnęq; reddidisset. Gaditanus Marchio illa die insignẽ operã nauauit, q cũ suis pugnãs non solũ hostes repressit, verũ etiã cędẽ in eos ingentẽ edidit, atq; in vrbis muros impegit. In hũc itaq; modũ mulionib9, & lyxis, calonibusq; spaciũ, atq; tẽpus datũ colligẽdi sarcinas, & impedimẽta, iumẽtisq;, & carris imponendi, nisi quatenus vehicu

lorum defectu magna rei frumentariæ copia est relicta. Regina earum rerum, quę ad Loxam nō satis fœliciter gesta sunt, facta certior indoluit, plusq; pro materia decuit, sed premens altum corde dolorē, spem vultu simulat, seq; maiori animo erigit ad ea quæ restabant peragenda.

Maurus Alamam iterum obsidet, noster obsidionem soluit, vrbemq; commeatu instruit. Caput. VIII.

QVI Alamę presidio cum Palmēsi Comite, alijsq; ducibus a Rege sunt relicti, cum audissent Loxę obsidionem Solutam Regemq; copias inde mouisse, ex cuius captiuitate sperabant sibi faciliorem futuram militiam, nunc ex liberatione difficilem, periculosamq;, quod pro comperto habebant, hostes non quieturos, quoad Alamam in suam redigerent potestatem, musantes inter se dicebant, non esse expectandum, donec hostes venirent, eosq; obsidione cingerent, quin potius vrbem esse diruendam ipsos cum spolijs, atq; omni præda debere se ad suos, tutioraq; loca recipere. At Comes, & qui cum eo duces in vrbis pręsidio erant intelligentes, quam ignominiosum, ac turpe facinus esset, vrbem suæ fidei creditam deserere, dissuadent, hortanturq; ne tale aliquid cogitarent, nunc precibus orant, nunc minis deterrent, nunc admonent, vt in Regis aduentum rem integram reseruent, neq; quicquam interea ea de re statuant. His rationibus milites confirmati obfirmant animos ad se, vrbemq; sibi commissam tuendam, aut mortem pulchram sibi oppetendam. Et ecce Maurus cernens Loxam obsidione liberatam, Regemq; nostrum cum exercitu se Cordubam recepisse, cum duobus equitum millibus, & ingenti peditum numero Alamam inuadit, diu, noctuq; oppugnat, nostri propugnant, in eoq; dies aliquot insistitur. Sed obsessos alimenta, viresq; deficere, atq; in dies propugnantium numerus minui, vigiliarum, laborumq; vicissitudo crescere. Illos tamen recreabat, reficiebatq; vna, & ea quidem certissima spes, quod breui Rex suppetias esset allaturus cum ingenti rerum omnium commeatu, neq; illos sua opinio fefellit, nam & ad constitutum diem venit. obsessores impugnantesq; fugauit, vrbem alimentis, & aliarum rerum copia instruxit, duces, militesq; fessos recentioribus permutauit. Nam Palmensis Comitis in locum, Ludouicum Osorium ecclesiæ Asturiensis Archidiaconum, qui postea mentesanus Præsul fuit, virum probum suffecit.

Hisq; rebus peractis alteram per Granatensium agros excursionem facit, prædiorum villas, speculatorumq; turres diruit, frumenta, frugesq; in herba corrumpit, pecora, armentaq; abigit, pastores, agrorumq; cultores in speciem triumphi ante se captiuos agit, atq; sic cum integro exercitu Cordubam Victor redit. Quanta esset principum nostrorum potentia, quantaq; animi magnitudine bellum hoc inchoarunt, vel ex eo animaduerti potest, quod hoc eodem anno quater cōegerunt exercitum, quam maximus poterat ex vniuersa Hispania comparari, quater hostium fines hostiliter ingressi omnia illius regni penetralia proculcarunt: vnde secuta est tanta rerum penuria, quę ad victum pertinent, vt nisi gens illa cibi parcissima, vini abstemia, frigoris, calorisq; patiens, propositiq; tenax fuisset, vel sola huius anni diligentia potuisset illos in sui, rerūq; omnium suarum deditionem cogere. Sed neque in aduersis deerat illis animus, non solum ad impetus nostrorum sustinendos, verum etiam cum magis afflicti esse viderentur, ad hostes lacessendos supererat audacia. Ostenderūt hoc in obsidine Canneti, quod erat castellum nostrum in collimitio vtriusq; regni positum, namq; dum hostes intra ipsorum fines omnia vastant, populanturq;, illi intra nostros Cannetum oppugnant, ca-

piunt, diripiuntq́, & cum præda vtriusque sexus, atq́ omnis ætatis, condicionisq́ mortalibus, in patriam victores redeunt. Quid? quod eodem ipso tempore, cum inter patrem & filium de summa regni certamen esset, omnesq́ ciuium, populorumq́ vires in duas factiones essent diuersæ, quarum altera patrem, altera filium sequebatur, neutra tamen a nobis in perniciem alterius auxilium petijt, sed ipsi inter se priuatas inimicitias, nobiscum vero vno omnium consensu, consilioq́ bellum publice gerebant.

Nam cum pater in regni sui primores quosdam nobiles sęuiciam exerceret, proximi, & affines non ausi alium sibi Regem creare, filium loco patris delegerunt, statueruntque in regni culmine, Granata vrbe Metropoli cum suis munitionibus illi tradita. Pater regno pulsus Bastam vrbem amicam se contulit, inde simultates inter patrem & filium ortæ, atq́ inde cædes, mortesq́, & odia consecuta. Interea pater per temporis occasionem Alambram vrbis arcem, quæ pro filio stabat, admotis scalis intercipit, præsidioq́ munit, inde per uias publicas erumpit, ciues, suas quisq́ partes, secuti vrbe in media vbiq́ pugnant. Sed factio, quæ filium sequebatur, superior euadit, aduersariosq́ tota ex vrbe fugat, Alambram captam recipit, suoque Regi restituit.

Et quamquam concordia illa discors hostium inter se victoriam nostram ex illis per aliquot annos remorata est, fuit tamen eis tandem exitio vltimo, quo sine multo sanguinis dispendio, minoriq́ negocio se, omniaque sua tam sacra, quā profana nobis tradiderunt. Sed quia iam tempus erat, vt Rex & Regina alijs quoque rebus prospicerent, quam illis, quę ad insequentis anni bellum pertinebant, antea quam e Corduba discederent Limitaneos, ducesq́ Limitaneorum certis in locis disponunt. Petrum Comitem a Triuinio, quem paulo ante Anagarensium ducem creauerant, Mentesanis finibus præesse voluerunt. Alphonsum Cardenium diui Iacobi militiæ Magistrum in Astigitanis considere. His duobus maximis imperatoribus iubent cęteros duces, Comites, Marchiones, & pręfectos, ciuitatum, oppidorumq́ pretores, & arcium, castellorumq́ pręsides obtemperare. Commendantq́ non solum, vt fines ab hostium incursu tueantur, sed etiam vt pro temporis opportunitate hostem adoriantur, atq́ omnia ferro, & igni populentur. His rebus ita compositis cum Regina conualuisset e partu, quo Ioannam regnorum postea heredem successtricem fuerat enixa, Cum Rege Madritū proficiscitur.

Rex & Regina Madriti Hispanas societates reformant, pecunias vndecunque honeste possunt ærusçant, Nauariæ res nouas inchoant.

Caput. IX.

RIMA nostrorum Principum, postea quam venere Madritum, cura fuit reformandi, atq́ in pristinum statum redigendi societates, siue vt Hispanorum vulgus nunc loquitur, fraternitates, quæ pro viatorum securitate fuerant in Matricalensi Panhispanio constitutę. Legum autem illarum, quibus societates illæ fuerunt sancitæ, transgressores, violatoresq́ multandos, aut repetundarum damnatos cum ignominia ejciendos imprimis esse iusserunt. Procuratores deinde illarum fraternitatum ex omnibus prouincijs iussi in vnum locum conuenire, is fuit Pintum, quod est oppidulum Dioecescos Toletanæ. Ii detulerunt quęrelas earum rerum, quæ vsquam in Hispania perpetratæ sunt, quod facinus mansit impunitum, in eos vero prætermodum est animaduersum, qui magistratus fraternitatis ærarium depeculati sunt, qui partem administrationis sibi commissæ negligentius exercuerunt.

Dati quoque iudices, qui repetundarum accusatos, aut damnarent, aut absoluerent. Eisdem quoque data facultas rogandi nouas leges, atque abrogandi veteres, prout reipublicae vtilitas exigere videretur. Et quia reconditum aerarium, neque fiscus, regiusque census erat satis ad tantae maiestatis molem sustinendam, statuunt, vndecumque honeste possent pecunias aeruscare. Ab Hispanae societatis procuratoribus petunt sedecim millia iumentorum, atque mulionum octo millia, qui iumenta omni genere commeatus onusta agerent, quo Alama instrueretur. A Sede quoque apostolica auxilium implorauere ad stipendia militibus persoluenda, tam ijs, qui contra nominis Christiani hostes in limitibus gerebant bellum, quam ijs, qui in certis Hispaniarum partibus, quae nondum satis erant pacatae, in praesidijs agebant, quam ijs etiam, quibus erat opus ad custodiã principum, & quicquid decreuissent executioni mandandum. Ad supplendos hos sumptus missa est a Pontifice summo cum senatus apostolici assensu facultas distribuendi centum millia ducalium aureorum per vectigalium ecclesiasticorum classes, vt in redditibus onerandis ex iusticia distributiua nemini fieret iniuria. Ex ecclesiae quoque thesauro bullas mittit, quae, cruciferis in Christianorum hostes euntibus, concedi solent, ea lege vt stipes ex fidelibus emendicatae, non alia in re, quam in ipso bello cum hostibus gerendo insumerentur. Ad extra ordinarios vero sumptus a mercatoribus, opitecensibusque, & assiduis ciuibus mutuo accipiunt, quod ad certum tempus esset reddendum. Et quia Regiae domus inopia omnibus erat nota, ea contributio nemini visa est iniqua, cum praesertim illud mutuũ, quod impraesentiarum dabatur, suo tempore ad dominos esset rediturum. Per ea tempora nuncius Regi & Reginae allatus est Phoebum Phoebi Nauariensis Regis filium, atque Foxani Comitis pronepotem, ad quem regni successio pertinebat, in aetatis flore diem suum obijsse, ex cuius morte in Catharinam sororem regni haereditas est translata. Ea in matris erat tutela. Cumque ad eas simultates, quae inter Gallos, & Hispanos oriebantur, magnum esset momentum, in quas partes Nauariae regnum cederet, quod dotis nomine tradendum erat ei, quem Catharina maritum sortiretur, coeptum est in secretiori curiae senatu agi, quemadmodum inter Ioannem Hispaniarum Principum, & Catharinam Nauariae Reginam sponsalia fierent. Decretumque, vt ad hoc perragendum, mitterentur legati ad Reginae matrem, qui illam de recenti obitu filij consolarentur, & de filiae matrimonio cum illa agerent. Mittendas quoque censuerunt copias, quae Nauariae vrbes, oppida, castella, munitionesque occuparent, firmarentque praesidijs, vt pro nobis starent, si quod de matrimonio coeptum esset, transigeretur. Missus itaque ex senatu regio Rodericus Maledonatus a Talabrica iuris consultissimus, qui legationis summam Nauariae Principi exponit. Quot, & quanta inde commoda sequerentur, enumerat, enarrat praeterea quanta honoris accessio Nauariae Reginae fieret, si Hispaniarũ Principi nuptui daretur. Ad quae Nauariae Princeps, tametsi affectu Gallis quam Hispanis erat propensior, comiter, tamen oratori respondet, se eo nomine posse foelicem appellari, si contingeret sibi, Hispaniarum Principem sortiri generum, atque parentes illius Regem & Reginam tot, tantarumque rerum dominos inter affines numerare. Sed ea de re inconsulto Rege fratre suo, quicquã certi respondere, non esse honestum. Illo tamẽ cõsulto se missurã Regi & Reginae respõsum ad ea, quę proposita legatio continebat, atque ita legat[9] re infecta redijt. Interea Ioannes Riparius, qui Hispanarũ cohortiũ pręfectus erat, missus in Nauariam, vt se iũgeret Lerinatium Comiti, cui Regis spuria soror nupta erat, Pompeiopolimque, & magnam illius regni partem affectu, praesidioque

obtinebat, vtq; communi vtriusq; consilio rem gererent, seq; ad excipiendos Gallorum impetus pararēt, si forte aliquid interea molirentur. Et ne inchoatū in Mauros bellum refrigesceret, & res in Nauaria inchoatę cessarent, Rex & Regina prouincias inter se diuiserūt. Hęc superiorē Hispanię partē, quæ Nauarię finitima est. Ille Bęticā est sortitus.

Rex in Galliciam proficiscitur, contentiones inter Comites, Lemnium, & Beneuentanum componit.

Capur. X.

ANTEA quam Rex in Bęticam proficisceretur, res nouæ in Gallicia ortæ illius iter remoratæ sunt. Nam cum Ferdinandus a Cunia, cui Rex & Regina illius regni gubernationem commiserant, inter cætera oppida, & castella, quæ superioribus annis a corona regia fuerant abalienata, in censum regalem redegisset, arcem quoq; Augusti Luco impositā, quæ cum oppido ad Lucensem ecclesiā pertinebat, siue iure, siue iniuria dicioni regiæ subegit. Erat Episcopi frater Petrus Aluarus Osorius Lēni Comes, Pōtisq; Ferrati dominus, atq; illius regni totius omniū facile princeps. Qui spoliati fratris dolore commotus arcem obsidet, tametsi Regis & Reginæ præsidio teneretur. Quorum iussibus, vt ab incœpto desisteret, cum excusationes quasdā ineptas afferens non obtemperaręt, ne illius audacia relinqueretur impunita, Rex magnis itineribus in Galliciam contendit. Et quamquam inter eundum accepisset nuncium de arcis obsidione soluta, nihilominus ire pergit, sed antea quam Asturicam vrbem accessisset, de Comitis morte certior factus est, ibiq; per aliquot dies substitit, quoad tumult⁹ quosdā sedaret, qui ex illius obitu oriebantur. Comiti Lemnio virili sexus non fuerant liberi, præterquam vnus, qui viuo patre vnum tantum procreauit nomine Rodericum, & eum quidem spurium, quem auus hæredem instituit. Isq; viuens in bonorum possessionem misit, oppida, castella, arces, munitionesq; tradidit. Mortuo igitur Comite Lemnio, Rodericus nepos aui titulum assumit, bonorum possessionem continuat, quem propinqui, & affines, domestici, & familiares, socij, & amici, quos auus habebat quamplurimos, atq; vniuersa propemodum Galleeorum iuuentus sequitur. Erat altera ex parte Rodericus Pimentellus Beneuenti Comes, cuius filio ex Comitis Lemnij filiabus vna erat desponsata, & quia filia erat legitima, Rodericus autem nepos spurius, & ex spurio filio natus, eodem iure asseuerabat omnia defuncti Comitis bona ad nurum suam pertinere. Idq; se non solum iure, sed etiam si opus foret, armis persecuturum. Comes Lemnius se iure potiori esse, & quod bona ex aui testamento possideret, & quod natalium defectum per apostolicæ Sedis literas iam esset suppletus. Itaq; cum alter iam possideret, alter de perturbanda possessione certaret, non experiri legibus, sed armis potius decernere maluerunt. Vterq; suos conuocat, ad arma omnia spectant.

Atqui Rex, quod ad bellum in Bætica gerendum properabat, ne inter duos illustres viros pugnandi occasionem relinqueret, paucos dies alios Asturicæ immoratus est. Iubet imprimis, vt Comites, vterq; suos, quos habebant in armis, domum quemque suam remitterent, deinde vt ad se veniant, iusque coram ipso persequantur, interponit inducias in tempus, quo lis tota componi posset, se redditurum cuique quod suum esset pollicetur. Comites non secus, ac iussi sunt, faciunt, nam & quisque copias dimittit, ad Regem venit, causamque suam apud illum defendit, aduersarij rationes impugnat, Rex litem arbitrio iudicum dijudicandam remittit,

aliisque rebus ordinatis Madritum se ad Reginam confert, vt quod antea decreuerant, alter ad bellum cum Mauris in Bæticam, alter ad id quod in Nauaria inceperāt exequendum, proficisceretur. Et ecce interim ab Italia negotium aliud exortum est, quod tametsi honeste poterant dissimulare, noluerunt tamen, quibus in rebus auxilio esse possent, operam suam non interponere. Erat in armis vniuersa Italia, propter ignominiosam mortem Archiepiscopo Pisano a Florentinis illatam. Erant præterea duæ factiones, altera Pontificis, & venetorum: Florentinorum, & Ferdinandi Regis Neapolitanorum altera. His accedebant reliqui omnes Italiæ principes, & ciuitates, quæ sub reipublicæ forma gubernantur. Ferdinandi, Florentinorumque copiæ in agro Romano castra metantur, ciuitatem eo angustiæ deducunt, quam obsessi perpeti consueuerunt. Superuenit deinde Pontificis, Venetorumque exercitus, hostesque ex improuiso adortus, fundit, fugatque, castra diripit. Ferdinandus copias fusas recipit, bellumque instaurat. Hinc cædes, agrorum populationes, villarum incendia per totam Italiam fiunt, neque erat vnde tantis malis remedium afferri posset, nisi Principes nostri partim obseruantia erga Pontificem, partim Ferdinandi Regis cognatione, partim etiam populorum omnium misericordia permoti, componendæ discordiæ curam suscepissent. Mittunt itaque oratores ad Pontificem Maximum, ad Venetos, & Florentinos, & ad alios principes, & ciuitates, quæ illos sequebantur, rogantque vt relictis armis concordię potius, & paci acquiesquant, se velle, inter vtrosque de pacis conditionibus agere. Missi igitur legati Ioannes Gerundensis Episcopus, & Bartholomeus Berrius iuris, legumque peritus. Qui ab omnibus, ad quos missi fuerant, comiter excepti, hos, & illos ambiendo Principum nostrorum nomine nunc exhortationibus, & monitis, nunc precibus, & promissis, ita omnium animos flexerunt, vt non solum concordię, pacique faciendę sint assensi, verum etiam Regi & Reginæ eo nomine per literas gratias agerent, quod illos ex tantis molestijs, curisque liberauerint. Missæ hac de re literæ breues a Pontifice, missę & ab apostolico Senatu, missę quoque a populi Romani gubernatoribus, ex vrbe Roma postridie Calendarū Ianuarij datæ. Anno a salute Christiana Tertio & Octogesimo super Millesimū Quadringētesimū. Paucis diebus postea quā negocium peractum est in hunc modū, procuratoribus principū vocatis in senaculū, Pontifex pacē, pacisque condiciones pronūciare facit, Regis & Reginæ legatos cæteris omnibus nudis capitibus, genibusque flexis, sedentes pileatosque laudat, principibusque, a quibus missi sunt, pro tam benigna opera gratias agit, Inter pacis cōdiciones vna fuit, vt bello spoliatis ablata bona redderentur. Venetorum procurator neque venit vocatus, neque condicionibus acquieuit, ex quibus Ferraria Venetorum armis occupata Marchioni erat reddenda. Cæteri omnes in Venetos arma mouent, qui timentes in ipsorū excidium omnes Italiæ principes coniurasse, Turcarum societatem inire incipiunt, vt eorum auxilio, & se tueantur, & reliquis omnibus non modo Italis, sed etiam Christi nomine signatis bellum inferant. Eosdem Turcas Neapolitanorum Rex in Venetorum perniciem allicere tentat. Ad Regem & Reginam Treuentinum Comitem mittit, qui pro suscepto labore gratias agat, certioresque faciat, quemadmodū Veneti concordiā totius Italię auersati, cum turcis societatem inire parant, vt Italię bellum inferant, atque imprimis Siciliæ, insulisque adiacentibus, quæ periculo maiori essent expositę. Quare huiusmodi homines pro publicis hostibus habēdos, quippe qui ex aliorū iactura viuāt, atque cum aliorū detrimento vires suas augere conētur. Ad hanc Treuētini Comitis legationē Rex & Regina respōdēt, se Venetos, Venetorumque Ducem, inter amicos numerare, neque illos adhuc fecisse quicquam, cur es-

ſent ex amicitia ſemel inita ſubmouendi, ſe tamen miſſuros ad Venetorum ciuitatem legatos, qui ſuaderent, vt modeſtius agerent, ſeq; intra fines ſuos continerent. Quod ſi nolent aſſentiri, atq; in meliorem viam redire, tunc ſe, non modo illorum amiciciam abdicaturos, verum etiam illos pro hoſtibus habituros, atque ita orator dimiſſus ad Regem ſuum reuerſus eſt.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM ATQVE HISPANIENſium rerum hiſtorici Decadis Secundæ Liber ſecundus, De Canaria inſula Regis & Reginæ auſpicijs a Petro vera duce expugnata.

Caput Primum.

QVASI deeſſent Principibus noſtris domeſtica negocia, quibus intenderent, ita nulli parcentes labori animum ſuum huc atq; illuc diuidunt, in parteſq; rapiūt varias, perq; omnia verſant. Nam cum eſſet in manibus, atq; inter oculos haberent Granatenſe bellum, in quo tam de gloria, quam de ſumma imperij certandū erat, haberentq; res in Nauaria inchoatas, quæ cum Gallorum Rege præpotenti erant implicitæ, curas tamē ſuas in alterum orbem mittunt, non modo ſæculi noſtri hominibus, verum etiam quantum ſuſpicamur antiquis omnibus incognitum. Et quemadmodum in hiſtoriæ huius apparatu diximus, in oceano Atlantico, qui Europæ, atq; Aphricæ latera occidentalia abluit, complures ſunt inſulæ partim adiacentes continenti, partim in altum remotæ, atq; rurſus, adiacentes duplices ſunt, alteræ ad Europam, alteræ ad Aphricam pertinentes, de remotis Hiſpaniæ adiacentibus alias diximus, & fortaſſe dicturi ſumus, nunc de adiacentibus Aphricæ littori occidentali, inter quas numerantur Canariæ, de quibus hoc in loco ſcripturi ſumus, pauca dicenda ſunt. Canarias a Canum magnitudine dictas fuiſſe, Plinius in hiſtoria naturali autor eſt, ex quibus Iuba Rex duos perduxit huiuſmodi Canes. A Græcis fortunatæ ſunt cognominatæ, de quibus tam poëtæ, quam hiſtorici multa fabulantur ad hunc locum minime pertinentia. Earum nomina Ptolomeus, Martianus, Plinius, atq; alij autores, tam Græci, quam Latini explicant, ſed quibus non poſſumus nomina reddere, quibus noſtro tempore nuncupentur. Nam & antiqui eas nouerunt, earumq; ambitus, & incolarum mores deſcriptos reliquerunt. Sed qua ex cauſa illarum celebritas ex memoria hominum oblitterata eſt, ignoratur, nauigationis defectu id eſſe factum credibile eſt. Illud certe conſtat, illarum noticiam ad nos peruениſſe abhinc annos circiter Viginti ſupra Centum, ſub initium regni Ioannis huius nominis ſecundi, qui ſub Catharina matre, & Ferdinādo patruo tutoribus regnare orſus eſt. Anno a ſalute Chriſtiana Milleſimo quadringenteſimo quinto. Eo tempore Bethancor quidam Gallus, vt aiunt, natione, Infantis Regis tutores adit, ab illis impetrat facultatem explorandi maris Atlantici partem illam adhuc incognitam, quæ occiduum Aphricæ latus abluit. Is igitur ſiue quod ab ijs, qui ante illum nauigarunt, aliquid audierat, ſiue quod fortunā ſuam experiri voluit, paratis nauibus eo nauigare cœpit, atq; in primam incidit, quam noſtro tempore Lanzarotam corrupte, pro eo quod eſt lanceam ruptam,

siue fractam, aut ipse ex facto vocauit, aut ab aliis sic antea vocatam acceperat, deinde illi proximam expugnauit Fortem fortunam. Nam inter cognomenta fortunæ vnum est fortis, de qua Columella in horto. Et celebres fortis fortunæ dicite laudes. Varro quoque de lingua Latina. Dies, inquit, fortis fortunæ dicti a Seruio Tullo Rege, quod is fanum fortis fortunæ secundum Tiberim extra vrbem Romam dedicauerat.

Has duas insulas Bethancorus in cultum vitæ melioris, Christianamque religionem conuertit. Huius Bethancori hæredes Hispalensibus quibusdam ciuibus precio mancipaꝛunt, ex his deinde in alios, & ex aliis in alios, dominium in Ferdinandum Perazam, & Ferdinandum Arium deuolutum est. Horum maiores Gomeram, & Ferream non magno negocio expugnarunt, in eundemque cultum, religionemque reduxerunt, nunc Guillelmus Paraza illas sub comitis titulo possidet. Restabant adhuc ex septē insulæ tres, Canaria magna, Teneriphion, & Palma, barbarorum quidem situ, & inertia turpes, sed ingenio loci, & bonorum naturalium copia opulentæ. Has Rex & Regina cum vellent quasi prędia suburbana Hispaniis iungere, classem parari, armis, cōmeatuque instrui iubent. Petrum a Vera, & Alphonsum Moxicam viros strenuos, atque terrestris, naualisque pugnę expertissimos pręficiunt. Insulam de repente inuadunt. Barbari se more suo pręparant, non hastilibus ferro prætentis, sed sudibus præustis, non saxis, & lapidibus ex fundis, & fustibulis, sed lacertorum viribus, quasi ex ballista, aut tormento aliquo sulfurario contortis. Nullum oculis signum designabant, quod non telo contingerent.

Iam vero ad excipiendos, euitandosque ictus tanta erat dexteritas, vt teli venientis plagam sola corporis declinatione eluderent. Vidi ego Hispali, id quod mihi fuit miraculo, non ita cæteris, qui illud fieri sæpe viderant. Erat quidam ex ea insula Canarius, qui in eodem vestigio sinistri pedis insistens, ab octo passibus volentibus illum saxo petere, se exponebat, fugiens plagam, nunc facta in alterutrum latus parua admodum capitis declinatione, nunc totius corporis subtractione, nunc alterna crurum permutatione venientem ictū fugiebat, tantoque periculo se toties percussori exponebat, quoties illi æreum quadrantem porrexisset. Quod ad victum, vestitumque pertinet, tanta cibi, potusque parsimonia, tanta omnium membrorū nuditas, vt facile & in promptu habere possent omnia, quibus ad propulsandas naturæ iniurias hominum fragilitas indiget. Cum huiusmodi hominum genere ducibus nostris habendum erat negocium. Quibus accedebat altera difficultas ex inopia commeatus, qui longa nauigatione ex Hispania vsque aduehendus erat, & quod bellum non collatis signis gerēdum erat, vt ex vno prælio breui tempore victoria in alterutram partem declinaret, sed quod expectādum erat, quo ad hostis pugnare vellet, ita se in cryptas, & cuniculos, in cauernas, & ferarum latibula abdiderant, vt nulla arte, nullis viribus elici inde possent. Sed principum nostrorum fortuna, quorum auspiciis res gerebatur, occasionem attulit, qua negocium compendio finiretur. Erant in ea insula Reguli duo, ex multis cædibus, & iniuriis vltro citroque illatis ita discordes, vt nulla satisfactio posset illos in concordiam reducere. Ex his, alterum nostri duces sibi conciliant, eiusque opera vtuntur ad alterum Regem profligādum, atque ita paucis diebus tota insula in Regis & Reginæ potestatem venit. Ciuitas qualiscumque tunc erat, in metropolim omnium septem insularum erigitur, in eamque, ex Rubicone quod erat Lanceæ ruptæ promontorium cum oppidulo, Episcopii sedes transfertur. Rex, cuius ope nostri Duces vsi sunt, cum vxore Regina ad Principes nostros Madritum missi. Adhuc duæ aliæ restabant insulæ debellandæ Teneriphion, & Palma, de quibus suo in loco dicemus, & quo pacto Alphōso ab Augusti luco rem

gerente aliarum quinque numero, & cultu, & religione accesserunt.

Strages nostrorum in præruptis ad Malacham iugis accepta Magistro diui Iacobi & Marchione Gaditano ducibus.

Caput. II.

EGEM & Reginam ex tot, tantisq; victorijs exultantes, ne ex continuis successibus arrogãtiores fierent, fortuna, vel potius diuina quędam prouidentia, dignata est admonere illos, vt meminissent se mortales esse, atq; iuxta illud Psalmographi, non in curribus, non in equis, sed in nomine Domini esse fidendum, hoc Regem admonuit, cum ad Loxam castra metatus obsidionem vrbis parabat, & perturbato exercitu rem inchoatam reliquit. Hoc iterum in memoriam illis reduxit illa calamitas, quam ad Malacham suis in ducibus experti sunt. Erat, quemadmodum in libro superiori dictum est, in Astigitana colonia Alphonsus Cardenius, diui Iacobi militiæ Magister, quem Rex & Regina limitibus illis tuendis præfecerant. Erat præterea finitimis in locis Rodericus Pontius a Germanica legione Marchio Gaditanus. Hi ab exploratoribus facti sunt certiores, esse montes non procul a Malacha mari nostro impendentes, Axarquiam Mauri sua lingua vocant, qui incolerentur ab agricolis, & pastoribus, vnde magna præda ex hostibus auehi posset. Esse præterea Malacham equitibus exhaustam, & loca, per quæ noster exercitus permeare, & remeare sine vllo impedimento posset. Et quia ad loca penetranda exercitu grandiori opus erat, rem ad finitimos duces, & præfectos rei militaris deferunt, hortanturq;, vt ad tam insigne negocium peragendum, omnes coeant. Hi fuerunt Ioannes Siluius Centifontanus comes, qui prætoribus, decurionibusq; populi Hispalensis assistebat, Alphonsus a Corduba domus Aquilariæ dominus, Petrus Enriqui prouinciæ Bæticæ præfectus, Garsias Manriqui Cordubæ, & Ioannes Roboreus Asindi prætores maximi, arcium quoq; præsides, & regij exercitus duces. Qui omnes cum suis, & cum ciuitatum, & oppidorum populis, quibus præsidebant, ex composito ad diem certum Antiquariæ, quæ ciuitas est in hostium collimitio, conueniunt, partim armati, partim inermes. Neq; enim omnes bellum hostibus inferendi causa coierant, sed alios res nouas videndi studium, alios emendi, vendendiq;, aut merces permutandi causa deduxerat, paucos Christianæ religionis amor, aut ex re bellica honoris amplificandi cupiditas exciuit. Erat itaq; non tã exercitus ad pugnam paratus, in qua plerunq; pauci superant multos, quam hominum quædam multitudo inordinata, numerositas, & frequentia, quę impedimento sibi esse solet, & quamq; iam decreuerãt, Axarquiam esse petendam, denuo cœptum est consultari, in quas potissimum partes copiæ ducerentur. Nam erant, qui dicerent Axarquiam esse confragosam, atq; præruptis montium amfractibus intercissam, tandem placuit ire, quo illos fortuna sua trahebat, hoc est, quo illos exploratorum error impegerat. Ordinatis igitur cohortibus primæ partes obtigerunt Alphonso domus Aquilariæ domino, & prouinciæ Bæticę prefecto, qui exploratores sequebatur, postremos tuebatur militiæ diui Iacobi Magister, Medię comiti Centifontano, quem Hispalenses multi ciues nobilissimi comitabantur, Marchioniq; Gaditano cui Asindenses accedebant. Cæteri omnes in ternas has copias distributi, ab Antiquaria in auspicatis auibus profecti, die insequenti ad vesperam locum destinatum attinguunt, & quia tanta hominum turba in tam longo tempo-

ris interuallo non potuit hostes latere, iam receperant se cum pecoribus, & armentis in loca tutiora. Pylas, faucesque montium, & semitarum diuerticula occupant: armatisque muniunt, copiarum nostrarum primi in finitimos locos sparguntur, villas, vicosque cultoribus vacuos incendunt, saltus ab armentarijs, pastoribusque desertos reperiunt. Extremorum equites, quos Magister diui Iacobi ductabat, cum in cõfractuosa quędam loca incidissent, neque se satis explicare possent, ex castello proximo, quod Moclinetum appellant, erumpentes hostes inuadunt, turbatos, atque quo se vertant incertos cædũt cominus, & saxis, sagittisque & telis eminus petunt. Magister ab anterioribus auxilium implorat. Accurrit Marchio cum equitatu, quem habebat paratissimum, illosque ex angustijs, in quibus hęrebant, in patentiores expedit campos. Superueniunt etiam, qui omnem exercitum ductabant principes. Quid consilij capiant in commune consultant, inter omnes conuenit, se ab exploratoribus, & itinerum mensoribus fuisse deceptos, qui in loca illa deduxissent, vnde plus detrimenti, quam emolumenti essent reportaturi, relinquendam esse prędam, quam pertenuem & exiguam collegerant, denique consulendum esse saluti, quocumque modo possent, nam honeste iam non poterant, cum illis tanquam in viuaria cõclusis hostium arbitrio esset pereundũ. Nam quid facerent bidui inedia confecti, diei, noctisque laboribus & vigilijs defessi, ab hostibus vndique circumuenientibus interclusi? Superuenit aliud malum, quod fuit omnium perniciosissimum, quod in tenebris res esset gerenda, & in locis, quos ipsi ignorabant, hostibus erant noti.

Itinerum duces iussi, vt exercitum, qua melius ratione fieri posset, ex illis angustijs in apertos campos perducerent, vbi aut collatis signis cum hostibus sit pugnandum, aut vnde reducibus in domum cuique suam esset redeundum. At illi contra, siue quod iter ignorabant, siue quod illis dei volũtas omnem mentẽ abstulit, incipiunt ducere per arduum, & saxis, dumisque cliuum inęqualem, qua non pediti, nedum equiti patebat iter. Iamque oboriebantur tenebræ, cum sentiunt iuga montium, qua illis eundum erat, ab hostibus occupata. Regrediuntur itaque, & in vallem, quam mediam torrens quidam pręruptus secabat, inopes consilij descendunt. Erant a tergo pręterea montes in pręcipiti stantes, atque vallibus impendentes, quos iam hostes occupauerant. Nostri ancipites, & quo se potissimum verterent dubij, stabant attoniti: expectantes quid hostes facerent. At illi perpetem noctem clamoribus more suo montes, & valles implent, crebros excitãt ignes, saxa rotatilia, rupesque in hostes deturbant, atque interim ausi cominus accedere in illos, tanquam in signum positos, scorpionum sagittas, stlopetarum glandes, fundarum, & fustibulorũ saxa dirigunt, neque veniebat telũ, quod in cassum mitteretur, atque ita ad mediã vsque noctem nulla quies data. Cum Magister, quousque degeneres patiemur pro hostium libidine, quasi pecudes ad lanienam vinctæ, necari? At si desunt vires o viri, non desit animus ad aperiẽdam viam, qua nobis aut saltem salutem consequamur, aut honestam mortem oppetamus. Et simul hoc dicens cliuum ascendere cœpit, quem signis prætentis reliqui omnes, qui sub illo merebant, secuti sunt, quo ad ventum est ad montis iuga, quæ iam hostes insederant: ibi pugnatum est acriter, compluresque vtrinque ceciderunt. In ea pugna cæsus signifer, signumque cum eo amissum, cæsus quoque Ioãnes Osornius ipsi Magistro arcta sanguinis propinquitate coniunctus, cæsus & Ioannes Bazanus, & alij equestris ordinis complures viri nobilissimi. Marchio Gaditanus Magistri exemplum secutus duce itinerum altero, atque alia ex parte eundem cliuum conscendit, atque incolumis in alterum montis decliue latus euadit, in eoque locum eligit, in quo subsidiariam disponit aciem, qua & se tueretur, & eos qui sequebantur palantes, sparsosque ad se reciperet.

Magister vero ex montium iugis repulsus ad eos duces qui se a tergo sequebãtur, adglomerat, & quod reliquum erat noctis in excipiendis hostium telis consumunt. Neq; illis profuit in alteram se vallem recipere: nam & in eisdem iugis hostes se medios interposuerunt, ne se Marchioni cõiungerent. Qui tametsi iuga montium euaserat, ociosus non erat. Dum enim expectat illos, qui a tergo sequebantur, non potuit effici, quo minus cum hostibus esset pugnandum. Sed quę potuit esse pugna, in qua ex altera parte vegeti, & recentes, ex altera defatigati, & lassi erant? alteri alacres ex pręsenti victoria, alteri ex accepta calamitate animo deiecti. In ea pugna Marchio tres fratres amisit, Iacobum, Lupum, atq; Beltrandũ, duos quoq; ex fratribus nepotes Laurentium, & Emanuelum, quibus vero superfuerant vires, non illas ad pugnam, sed ad fugam collegerunt. Reliqui omnes aut cæsi, aut capti sunt. Magister militiæ sancti Iacobi, & Alphonsus domus Aquilariæ dominus, & Bæticæ prouinciæ præfectus nacti priuos quisq; suos itinerum duces per loca tesqua, & inuia, & qua neq; hostes quidem sequi poterant, incolumes euasere. Centifontanus comes in angusto quodam loco deprehensus cum aliquandiu paucis comitatus pugnasset, victoribus tandem se dedidit, captusq; cum Petro Siluio fratre suo in vrbem Granatam in vinculis est ductus. Capti quoq; sunt pręsides arcium Antiquariæ, Moronis, & Assindi, Bernardinus Manriquus, Ioannes a Pineto, & Ioannes Montisaluus, & alij complures viri nobiles, quos erat infinitum numerare. Illud quoq; non omittendum, quod superat omnem fidem, binos, aut ternos ex hostibus ante se duxisse in vinculis captos, senos, aut octonos. Quid memoro viros? Mulieres quoq; ex vrbe Malacha egressæ ante se captiuos agebant, vt liqueat illud non hominum fuisse opus, sed Dei, cuius officium est deponere potẽtes de sede, & exaltare humiles. Id quod Lacedęmonius Chilon sciscitãti Aesopo quid Iupiter faceret, respõdit, extollit mites, atq; superbos deprimit. Hic est Iuppiter noster, id est, iuuans pater, hic & sol iusticię, qui vt ait Macrobius, fulgentia obscurat, & quæ sunt in obscuro illuminat. Idem est Nemesis, hoc est indignatio, qui virginis effigie contra superbiam colitur.

Maurorum Rex iunior ab Aegabrense Comite, & regij ministerij præfecto in pugna capitur.

Caput. III.

EX tanto mœrore, & luctu recreauit, refecitq; gentem Hispanam Dei benignitas, ne acceptæ calamitatis desperatione languescens ad inchoatum bellum fieret remissior, castigauit namq; Hispanorum superbiam, non vt animos ad pugnam remitterent, sed ne per insolentiam hostes contemnerent. Nam & pro nobis diuinum stare fauorem, vel his duobus argumentis demonstratum est, quod, vt paulo ante diximus, ex vno, atq; simplici regno duos Reges excitauit, quodq; nunc dicturi sumus, alter illorum in nostrorum principum venit potestatem. Quis enim non videt, ex discordia illa patris cum filio factum esse dissidium, vnde victoria nostra de hostibus originem duxit? Saluatore nostro prędicente. Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Quæ res in hunc modum est gesta. Ex duobus Maurorum Regibus, iunior, qui patre potentior erat, cernens se apud suos, vel ex ea causa maiorem in modum amari, quod Christianorum nomini esset infensior, atq; belli gerandi cupidior, quam maximum potest equitatum, peditatumq; tam ex sua, quam ex patris factione comparat. Neq; ita enim desi-

debant animis, vt non maius odium in Christianos, quam ipsorum inter se esset. Itaq; parato exercitu, quos potissimum fines hostium inuaderent consultantibus, placuit in Cordubenses, & Astygitanos irruere, propterea quod ex superiori strage ad Malacham accepta, totus ille tractus erat equitum, peditumque numero exhaustus. Lucenam itaque, & Aquilare, castellaque finitima petunt, agros populantur, arbores frugesque succidunt. Nuncius ad Aegabrensem Comitem venit, qui ex Vaena oppido suo pergrandi equitum, peditumque semper habebat cohortes ad huismodi repentinos casus paratas. Is iungit se ministerij regij præfecto, qui Lucenæ oppidi erat dominus, qui duo comparato, nolo dicere exercitu, sed exercitus specie in hostes eunt. Non credet posteritas, quod ego nunc scripturus sum, sed neque præsentes credent, si qui sunt, ad quos scripta mea peruenient, sed neq; ego crederem, si quis alius mihi narraret, sed habeo mille testes, qui mihi attestabuntur, quorum aliqui interfuerunt, alij ab ijs, qui interfuerunt, audierunt, aut si adeo sunt curiosi ab ipsis audire possunt. Si acie iusta, signisq; collatis fuisset dimicandum, cuiq; nostrum cum denis, decem cum centenis, & centum cum millenis res fuisset peragenda. Mauri cum audissent nostros aduentare, castra tollunt, equos conscendunt, pedites, Rex iubet, ex armentis pecoribus, & captiuis collectam prædam agere Loxam versus, ipse cum suis copijs expectat, an se hostes persequantur, interdum dum pedites, quos præmiserat subsequitur. Iamque transierat locũ, quẽ indigenæ Martini Condisali torrentem appellant, qui sex passuum millibus a Lucena distat, cum se hostes inuicem conspiciunt, subsistunt vtrique, Mauri, quid nostri auderent, nam contemnebant illos, quia multo pauciores erant, Nostri, quo ad se pedites, qui sequebantur, sibi adiungerent. Equites auxilio peditum aucti ex vtrisque agmine facto signis infestis inuadunt hostes, qui ex tribus equitum turmis vnam faciunt, quæ a tribus ducibus ordinaretur. Primus erat Rex ipse, alter exequendi iudicij prætor maximus, tertius quem Mauri lingua sua vocabant Alatar, hoc est Aromatariũ. Qui barbaricum illud more suo inclamantes, quo etiã nos clamore cũ hostiũ vires extenuare volumus, vti solemus, excipiunt nostros ex aduerso venientes tanto conatu, tantisque viribus irruentes, vt neque primos quidem incursus sustinere potuerint. Hoc est illud grande miraculum, & quod alijs incredibile visum iri præfatus sum, versi deinde omnes in fugam dimissa præda vni tantum saluti prospicientes. Ast alia ex parte Alphonsus a Corduba domus Aquilariæ dominus, qui eo ipso tempore Antiquariæ morabatur, ad hunc nuncium cum præsenti equitatu superuenit, hostesque fugientes anteuertit, seque venientibus opponit in angusto quodam loco. Quos ipse a fronte, comes Aegabrensis, atq; regij ministerij præfectus a tergo ferientes magnã in illos stragem ędunt. In eodem loco inuenta sunt postea mille hostium cadauera, præter illos qui passim fugientes ceciderant. Rex ipse captus, Alatar & duces alij hostiũ cęsi, atq; ita victores nostri ex eo conflictu redierũt in morem triumphi cum captiuis, & præda, quam ex hostibus auerterant, quæ in manubias redacta in commilitonibus distributa est. Rex ipse captiuus extra sortem Comiti donatus, apud quem honorifice, atque pro dignitate regia tractatus est. Et ne tantæ rei gestæ monumentum aboleretur a Rege & Regina Comitis insignibus additum est coronatum regis caput catenis vinctum, & in ora clipei vexilla nouem, quæ in prælio fuerant ex hostibus capta. Et quia eiusdem victoriæ ministerij Regis præfectus fuerat particeps eadem insignia, atq; insigniorum ornamenta ab eisdem Principibus, & ob eandem causam illi communicata sunt.

Belli

Belli apparatus census illorum, qui cum Rege ad Granatensis regni populationem profecturi erant.

Caput. IIII.

NTER cætera negocia, quæ ad senatum regium cotidie referebantur nihil erat frequentius, quam quemadmodum in Mauros bellum inchoatum ordine procederet, & quæ belli gerendi ratio imprimis esset incunda. Cumq; ea de re sæpe consultaretur, nulla potior inuenta est, quam vt ora maritima numerosa classe obsideretur, ne quid auxilij, aut commeatus a Mauritania inueheretur, atq; in finibus adhiberentur custodes, ne a terra aliquid alimenti ad hostes perueniret, aut per commercium, aut captiuorum redemptionẽ, aut furtim, aut alio quouis modo. Tertium restabat, vt per omnia regni hostilis penetralia fierent agrorum populationes, villarum, vicorumq; incendia: arborum, frugumq; succissiones, vt qui sine multa Christiani sanguinis effusione expugnari armis non possent, fame cogerentur in deditionem venire. Dispositis itaq; a terra, mariq; custodibus conuocantur omnes Hispaniæ principes, trium ordinum Magistri, Duces, Comites, Marchiones, Comestabilis, Metati, prouinciarum, vrbiumq; præfecti, arciumq; præsides, utq; veniant cum suis cohortibus regia autoritate monentur, atq; in diem, locumq; certum, vbi Rex esset, omnes cõuenire iussi. Coierunt itaq; in loco, qui ab incolis appellatur Carectum, vbi facto censu, inuenta sunt equitum cataphractorũ, atq; leuis armaturę decẽ millia, peditũ armatorũ ad pugnam, ad succidendas arbores, frugesq; instrumẽtis rusticis armatorũ triginta millia, fabrorum, & machinariorum ingens numerus, mulionum, agasonumq;, & carrucariorum, qui iumenta, asinos, bouesq; agerent quadraginta millia, præter lyxarum, calonum, pabulatorum, frumentatorum, pistorum, coquorum, dulciariorũ numerosam multitudinem, meretricum prostibularumq;, & eorũ qui exercitu nulli sunt vsui, sed magno potius impedimento magnam turbam. Exercitus vero a rege in hunc modum est distributus. Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & Alphonso domus Aquilariæ domino, & Ludouico Ferranti, qui postea fuit Comes a Palma, priores sunt cõmissæ partes.

Posteriores vero Hemerocallio Comiti, & Ioanni Septo maiori Conchelli domino, & cohortium a Duce Infantatus missarũ, & quas Dux a Methymna cæli misit præfectis, & Martino Alphonso Montis maioris dño, Mediarum partium cohortes hunc in modum dispositę. Primã ducebat Garsias Lupides Patellanus Cistertiẽsis militię a Calatraua Magister. Secundã a monte regio Comes. Tertiã Frãciscus a Stunica prefectus copiarũ, quas Dux placentinus pater, & quas eiusdẽ Ducis filius Cisterciẽsis militiæ a Ponte Traiani Magister. Quartã Guterius a Septo maiori Caietanus Comes, & Fredericus Ducis Albanorũ filius. Quintã Dux Triciẽsis, cũ ijs q sub illo merebãt, & qui a Mentesa, & Vbeta, & Biacia venerãt. Sextã Dux alburquerquerus, & Ioannes a Methymna Assindica Ducis filius, q ducebat copias ab Enriquo patre missas. In subsidiaria cohorte, quę alijs omnibus maior, atq; firmior erat, Rex ipse medius ibat stipatus mille equitibus, quingentis cataphractis, totidẽq; leuis armaturæ, qui ex cohorte prętoria Regis & Reginę fuerãt delecti, hanc ducebat Iacobus Lupides Patiequus Villenatium Marchio. Signũ vero regiũ pręferebat Alphõsus Siluius, nã Ioãnes Siluius cuius hæreditario iure illud erat munus, Granatę in vinculis adseruabatur, ex clade, quam ad Malacham accepimus, quemadmodum in superiori parte dictum est, captus. Ex alia quoque parte pedites cum suis centurionibus in cohortes distributi locos opportunos tene-

ri iussi, ballistas, & tormenta, aliasq; machinas obseruabant equites, peditesq; ab Hispali, & Corduba, atq; Astygitana colonia, & reliqua omni Bætica missi. Copijs hunc in modum ordinatis ventum est in locum, quem Indigenæ equitem Collem appellant, vbi ea nocte substiterunt. Postridie eius diei hostium fines ingressi prope Illoram oppidum arte, & ingenio loci munitissimum castrametati sunt, oppidani ex munitionibus erumpunt, & cum primis ex cohortibus nostris tumultuariam pugnam prætentant. Sed nostrorum viribus impulsi cedunt, insequuntur nostri, atq; vtriq; simul oppidi suburbia intrant. Inde quoq; hostes repulsi in castellum, arcemq; se recipiunt, vnde sagittis, telisq; petebant eos, qui frumenti areas mœnibus propinquas incendebant, inde quoq; tormentorum saxeis orbibus, & stlopetarum glandibus, missilibusq; fugantur, atq; ita incendium peractum est. Et quia oppidum expugnari non potuit, incensa quoque suburbia, missi quoq; a Rege Comes Aegabrensis, & domus Aquilariæ dominus, qui cum parte exercitus Montis frigidi, castellorumq; agros vastarent. Atq; ita non modo Illora, & Illoræ finitima prædia igni, ferroq; corrupta sunt, sed & omnia, quæ intra quatuor millia passuum erant, in cineres, fauillasq; abierunt.

Tagara oppidum capitur. Alama commeatu instruitur.
Tendillanus Comes præsidio sufficitur. Caput. V.

IS rebus ad Illoram, Montemq; frigidum peractis castra mutãtur in locos, vnde possent maiora detrimenta hostibus inferri. Nam quacumq; tantus exercitus procedebat, non solum pedites ad hoc munus designati, vt runcinis, falcibusq; messorijs, & fœnarijs, atq; rusticis securibus omnia arborum genera, frugesq; vastarent, sed & ipse castrorum tractus omnia sternebat, & milites e castris egressi villas, vicosq; finitimos, & molas equarias, molendinaq; dolabris demoliebantur. Erat Tagara oppidum non minus quam superiora munitum, quod inter Alamam, & Loxam positum nostris perniciosum, hostibus vero accõmodũ. Hoc iubet Rex oppugnari, fabri lignarij, & ferrarij operi se accingunt. Testudines, arietesq;, pluteos, vineas, turresq; ligneas aptant, oppugnatores ab omni parte machinas muris admouent, atq; murorũ fundamenta rutabulis, & bidẽtibus subruere tentant. Extra muros, & intra mœnia vehemẽter laboratur, neq; vllũ interea telorũ cessat genus, oppugnatores ballistis, & tormentis, propugnatores cæmẽticijs lapidibus, & ollis sulfure, ac pice plenis, & admoto igne ardentibus rem suam agunt. Obsessi tandẽ nostris instãtibus cedunt, atq; deserta murorũ defensione in castellum, arcemq; se recipiunt, oppidum hostibus diripiendum relinquunt. Capto oppido cœptum est deliberari de arce oppugnanda. Erant qui dicerent abstinendum esse ab oppugnatione, propterea quod muri erant crassiores, atq; signino opere ex calce, & harena compacti, neq; aderant sulfurariæ machinæ ita grandes, quibus tam solida materia dirui posset. Alij dicebant admouendas esse machinas, atq; tentandum putres ne essent muri? an ita firmi, vt præsentes machinæ non possent illos demoliri? Placuit Regi arcem debere oppugnari, propterea quod tanta erat vtriusq; sexus & ætatis multitudo, quæ eo se receperat, vt deficientibus alimentis breui cogerentur se dedere. Iubet itaq; arcẽ a quatuor partibus oppugnari, Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & domus Aquilarię domino primã cõmendat. Triciẽsi Duci, & Ludouico Ferranti Palmę Comiti alterã, Garsię Ferrãti Mãrico cũ copijs Cordubensibus tertiã. Ferdinando Verasco, qui Ducis infantatus copias ducebat, alterã ex turribus,

quæ pro arcis porta stabat, oppugnandam committit. Quisq; illorum, quibus ea cura demandata est, eodem temporis momento negocium rapit, pugnatur, propugnaturq; pro uiribus ab vtrisq;, durat ea pugna ad horam diei nonam. Vulnerati ex vtra que parte complures viri nobiles, inter quos Enriquus Enriqui Regiæ domus maximus Oeconomus. Intermissa est ea oppugnatio, quod vtriq; erāt defatigati, vt amplius durare non possent. Postero die repetita est oppugnatio tam acri, & vehementi conatu ac tam frequenti grandine telorum, vt Mauri non valentes impetum sustinere cœperint cum oppugnatoribus de dedicione agere. Induciæ in paucas horas datæ, quoad negocium cum Rege transigeretur, & sub fide publica missus illorum sacerdos, Alfaqui vocant illi, qui ipsorum nomine Regi arcem traderet, si vellet miseris vitam, atq; libertatem cum bonorum retentione concedere, vitam Rex facile concedebat, libertatem & bona condonare noluit, propterea quod ausi sunt bis oppugnationem expectare.

Et erant Mauri, qui dicerent mortem potius oppetendam, quam vt se sine vlla conditione dederent. Alij nihil excipientes, & Regis misericordiam spectantes, volebant se dedere. Interea nostri cum intellexissent hoc dissidio vires hostium, atque animos defecisse, instant oppugnationi, irrumpunt in arcem, repugnantes trucidant, nihil resistentes capiunt, bona diripiunt, præda Regis arbitrio pro cuiusq; dignitate, & rei bene gestæ merito distributa, arcem cum castello, & oppido placuit dirui, atq; solo adæquari. Inde Rex cum exercitu Alamam proficiscitur, quam triginta mille iumentorum vehibus instruit, quibus commeatus importabatur, atque vrbis præsidio milites mille, partim equites, partim pedites reliquit, quibus præficit Enicum Lupidem Tendillanum Comitem, commendatq; vt non modo arcem tueātur, sed & pro temporum occasione hostibus etiam bellum inferant.

Granatensium agrorum vastatio, atq; Regis in Cordubensem coloniam reditus. Caput. VI.

INSTRVCTO Alamæ penario, & vrbis munitionibus refectis omnis cura Regis in vastandos Granatæ agros traducitur. Illa enim fuit causa cur tanto exercitu, tantoq; rerum omnium apparatu hostium fines ingressus est, vt vrbem, quę erat totius hostilis regni caput, & ciuitatem Metropolim ad alimentorum præcipue inopiam redigeret. Erat Granata quemadmodum in Decadis huius præfatione diximus, tanta equitum, peditumq; armatorum multitudine referta, vt nisi pergrandi nostrorum exercitu illa vastatio agrorum sine magno periculo fieri non posset. Ex Alama igitur profecti, non modo sternunt obiter omnia, quæ in via, aut viæ proxima erant, sed etiam longinquiora, quæ a dextris, sinistrisq; intra quatuor milia passuum ab vtroq; latere continebant, vt erāt vici, villæ, armentorū stabula, magalia pecorū, speculæ, & turres, quo se pastores, & agricolæ temporibus dubijs, atq; suspectis recipiebant.

Die tertia postea quam ab Alama discesserunt, in oppidulo Alendino, quod a Granata quatuor milia passuum distat, castra figunt. Est illud oppidum ad radices Orospedæ montis positum cōtra collem Niuosum, ab eo sic dictum, quod niuibus semper obrutus est. Ager illius in circuitu oliuis, & vitibus, atq; omnium generum arboretis consitus, vbi non sunt arbores, sata omni frumentorum genere, atque leguminum & panici culta sunt. Hęc omnia Rex iubet succidi, & sterni, atq; lumarijs & messorijs falcibus meti. Dum hæc a peditibus fiunt, equites, vt illos a quocumq; superuentu se-

curos reddant, certis in locis dispositi tumultuarias pugnas cum hostibus exercent, qui deinde armatorum peditum auxilio aucti oppidum irrumpunt, diripiuntque, & frumenti areas oppido propinquas igni corrumpunt. Die insequenti Rex cum omni exercitu cohortibus ordine suo dispositis suburbanos Granatæ agros populandus inuadit, atque proxime vrbem cum subsidiaria cohorte tota die ad vesperam vsque consistit, dum arborum, messiumque strages conficeretur. Et quia totus ager ille fossis incilibus, atque voraginosis aquæ ductibus intercisus est, quorum diuerticula nostris incognita, hostibus explorata erant, certis in locis præsidiarias cohortes exponit, quæ vni succidendarum arborum, messiumq; studio intentis pericula prohibeant, securitatemq; præstent. Populatione itaq; agrorum peracta hostes cum viderent se nulla ex parte calamitatem illam prohibere potuisse, ad alias se vertunt artes, aquarum incilia perturbant, fontes veneno corrumpunt, pontones, & omnia, quæ nostris vsui esse poterant intercipiunt. Peracta igitur agrorum vastatione ex voto, atque Regis sententia iubet mutari castra. Et cum adhuc tempus superesset, in quo aliquid fieri posset, quod ad bellum inchoatum nostris conduceret, hostibus nocumento foret, deficiente tamen commeatu earum maxime rerum, quæ ad victum pertinent, coacti sumus domum quisque suam repedare. Rex igitur Cordubam petit, vbi stipendia militibus, atq; arborum, messiumque succissoribus pactam mercedem persolui iubet. Mauri cum viderent se omni ex parte circumuentos a mari classe ingenti, a terra crebris præsidijs, regni penetralia ferro, igniq; desolata, mittunt ad Regem legatos, qui pollicerentur suo, atq; regis ipsorum nomine se redituros quotannis vim maximam Granatensium aureorum, atque in eius tributi pignus impræsentiarum se daturos obsides nobilium filios, atq; ex regio sanguine procreatos. Rex negocium in quo de re tanta agebatur, ad Reginam refert, quæ eo tempore in Cantabris Victoriæ morabatur intenta rebus, quas in Nauaria inchoarat, & quæ ad prouinciæ illius administrationem pertinebant. At Regina tametsi nihil magis optabat, atque ab immortali Deo precabatur, quam vt videret diem, in quo vrbe Granata, & Granatæ regno potiretur, ad Regis consultationem respondet, non placere sibi vllas hostibus inducias concedi. Sed quia multa simul restabant peragenda non modo in Hispania, sed cum finitimis Nauariensibus, & Gallis, cum quibus de Ceretaniæ, deq; Ruscinonis comitatu iam pridem lis pendebat atque de Nauaria quoque spectabatur, non displicere tamen temporarias hostibus inducias concedi, dum modo sequestro deponerent arces, & castella, quo pignore tributum illud, quod se reddituros quotannis pollicebantur, esset certum, neque dubia fide soluendum. Nam quod de obsidibus dicebant, apud illos, qui non multi obsides faciunt, nihil certi afferebat. De castellis, & oppidis sequestro deponendis non placuit hostibus, sed neq; Regi & Reginæ de dandis obsidibus condicio. Res itaq; infecta mansit, & Reginæ iussu, quæ in huiusmodi rebus erat scrupulosior imperatum, vt fines diligentius vtique obseruarentur, & quod in redimendis captiuis nullum fieret commercium, vnde aliquid alimenti hostibus accederet, quin potius ipsa patiebatur, ex re sua pecuniarum partem contribui, quam huiusmodi in rebus collusionem aliquam cum hostibus fieri.

De reddenda libertate Maurorum Regi iuniori deliberatur,
& primo quod non sit reddenda.

Caput. VII.

VM adhuc Rex Cordubæ &, Regina in Cantabris Victoriæ moraretur, Maurorum Regis iunioris mater, & qui factionem illius sectabantur, miserunt legatos, qui agerent cum Rege nostro quemadmodum Rex, qui apud Aegabrensem Comitē in vinculis erat, donaretur libertate, quam non gratis, sed ingenti precio dicebant se velle redimere. Imprimis perpetuo obsequio sui ipsius, & illorum, qui se in Granatæ regno sequebantur. Deinde certo aureorum vectigalium numero, qui tributi nomine quotannis Hispanorum Regibus penderetur. Tum Christianorum, qui in Granatæ regno captiui erant, certo quoq; numero eorum, quos Rex ipse nominaret. Rex audita legationis summa, dat literas ad Aegabrensem Comitē, vtq; ducat, aut mittat ad se Maurorum Regem, petit. At ille non grauate iussis Regis obsecutus, Regem captiuum deducit. Laudatur Comes, atque honorifice ab Hispanorum Rege accipitur, gratiasq; illi agit, quod tam impigre illius voluntati obtemperarit, Regem captiuum Martino Alarconi Porcunatis arcis præsidi adseruandum tradit, ipsum Regem afflictum videre noluit, quoad decerneretur quid de illo statuendum esset, sed bene vt de se, deq; Regina cōiuge speraret, illi nūciari iussit, vtq; interim hac vna spe captiuitatē suā cōsolaretur. Ad hæc tam benigna regiæ volūtatis oracula Maurus respōdet, se non posse sub tantis, ac tam beneficis Principibus in luctu, atq; mœrore esse, & quod vna tantum res in calamitate sua dolebat illi, quod videretur nunc necessitate compulsus facere id, quod cum esset liber summopere concupierat, hoc est, subijcere se illorum potestati, vt ab illis acciperet regnum Granatense, quemadmodum auus paternus suus illud acceperat ab immortalis memoriæ viro Ioanne Hispanorum Rege secundo socero suo, atq; Reginæ suæ consortis patre fortunatissimo. Et quia Regis præsentia alijs compluribus in locis desiderabatur, non modo in rebus, quas Regina in Nauariæ finibus inchoauerat, sed etiam in ijs, quæ in prouincia Tarraconensi per vrbium præfectos, atque ciuitatum gubernatores administrabantur, antea quam Rex ex Bætica proficisceretur, prospiciens bello, quod cum Mauris acceptum, atque deinceps gerendum erat, disposuit, quibus in locis opportebat, Limitaneorum militum cohortes, quibus præfecit & duces, qui fines ab hostium incursibus tuerentur & quoties illis videretur bellum inuicem inferrent. Quod vero ad Regem Maurorum iuniorem attinebat, retulit ad senatum, qui tunc frequens erat, non solum ex togatis ciuibus, atq; ciuilis, & Pontificij iuris consultissimis, sed ecclesiarum etiā prælatis, & totius Hispaniæ principibus viris. Mauri Regis procuratores pro libertate illius iudicanda offerebant quemadmodum paulo ante diximus perpetem Hispanorum Regibus subiectionem, & aureorum quotannis duodecim millia, & ex captiuis Christianis, qui in Granatensi regno inuenirentur, tercentum eorum, quos Rex noster nominasset. Daturos quoq; se impræsentiarum pollicebantur obsides, filiū vnicum Regis legitimum cum alijs Maurorum illustrium filijs, eorum scilicet, qui essent factionis eiusdem studiosi. Postulabant etiam captiui Regis nomine auxilium ad ea expugnanda oppida, & castella, quæ post catiuitatem suam ab illo desciuerant ad Regem seniorem patrem suum, idque nisi mature fieret, alios ex desperatione suæ libertatis illorum exempla secuturos. Sententiæ procerum, atque infimatum etiam ea de re fuerunt variæ. Alij dicebant nulla condicione reddendum esse, qui semel in vinculis teneretur. Alij contra, non modo redendum esse libertati, verum etiam auctum

præmijs, & honoribus dimittendum, afferebantq; vtriq; rationes, quibus sententiam suam tuerentur. Eorum, qui priorem deffendebant, Princeps erat diui Iacobi Magister, qui post longam in senatu regio disceptationem huiusmodi apud Regem habuit orationem. Tria, inquit, sunt clarissime Rex, quæ veniunt in dubitationem, quoties de bello hostibus inferendo deliberatur. Primum de genere belli. Alterum, quibus medijs conatus nostri victoriam consequantur. Tertiũ, quo pacto ea, quæ victoria nobis peperit, quam diutissime conseruari possint. Genus belli est ita iustum, & honestum, vt nullum magis esse possit, ita vtile & necessarium, vt nullo modo sit dissimulandum. Nam quid honestius excogitari potest, quam pro Christiana religione contra nominis Christiani hostes arma induere? Quid iustius, quam repetere armis ea, quæ iniuste nobis fuerunt erepta? Quid magis necessarium, quam aduersarios nostris iugulis intentos funditus perdere? Quid vtilius, quam fines nostros propagare, atq; hostium limites compescere? Sed hac de re nulla mihi controuersia est cum ijs, qui huic meæ sententię refragantur, idem sentimus, in eodem statu causæ sumus, de hoc omnis contentio est, sit ne reddendus libertati Rex captus, an potius æternum in vinculis retinendus. Ex his duobus vtrum sit impendenti bello conducibilius nunc disceptamus. Est autem hoc bellum, cui nunc insistimus non ita difficile, vt sit extimescendum, non ita facile, vt sit contemnendum. Quare pro belli magnitudine non omnia, neq; ab omnibus auxilia sunt quærenda, sed ea tantum, quæ nos honeste iuuare possunt. Nunc autem pensitatis vtriusq; partis viribus, omnia sunt nobis potiora, militum numerus copiosior, corporis, atq; animi vires multo alacriores, belli gerendi duces præstantiores, machinæ, & quibus hostes petantur, & quibus nos ab hostibus tueamur, magnitudinis, & multitudinis incredibilis apparatus. De exitu vero huius belli quid illi timeant, & quid nos speremus, vel hoc est argumentum maximum, quod sæpe tentarunt emere pacem, vel saltem inducias, pollicentes maria, & montes auri, atq; tributi nomine perpetuam seruitutem. Quam oblatam condicionem quasi turpem reiecistis, quia vobis erat in animo non per partes, sed totam simul extinguere gentem Mahumeticam ex Hispania. Et quid prodest, postea quam hoc bellum inchoatum est, tot fecisse belli apparatus, tot expeditiones, toties congregasse populos, tot adijsse labores, & pericula, si nunc in medio rerum conatu negocium infectum relinquitur?

Quod si hunc Regem, quem in vinculis habetis, iuri suo restituitis, omnia hæc perdidimus, vt de nobis dici possit illud, quod est in Græcorum prouerbio: oleum perdit, & impensam, qui bouem mittit ad ceroma. Atqui, inquiunt isti, pro libertate sua offert duodecim millia aureorum annua, dicant mihi obsecro, quanta portio est hæc ex summa illorum millionum, quæ in hoc superiori biennio exhausta sunt in huius belli sumptus? non dico ex vectigalibus regijs, & fisco, ex mutuis, & exactionibus, impositionibus, & tributis, ex cruciatis, & apostolicæ Sedis subsidijs, sed ex violenta conuocatione, & delectu ciuitatum, oppidorum, ex coactione angariarum, & perangariarum, per omnes totius regni populos. Atq; vt iam veniã ad vltimum ex tribus, illis quę proposui me dicturũ, quomodo possint, quæ in bello parta sunt, quã diutissime retineri, quæro ab istis, si captiuo Regi libertas redditur? an cum libertate etiam pars illa regni, quam nunc possidebat, condonanda est? & altera pars, contra quam gesturus est bellum, cui cessura est, illi ne? an vobis? a quibus in auxilium belli copias petit. Respondebitis, opinor, quod vtraq; pars vobis est cessura, quoniam semel seruitio suo libertatem emit, &, vt iurisconsulti dicunt, quicquid seruus acquirit, domino suo acquirit. Ita ne o cæci

fidendum est libertati alicuius, quam necessitas dedit? Omnis seruitus violenta est, nihil autem est violentum, quod diutius permanere possit. Cum viderit se liberum, dicet se non teneri reddere, quæ necessitate coactus pollicitus est se daturum. Est igitur vero quam simillimum, quod libertus hic vester non nobis, sed sibi ipsi militabit? Quid? quod neutra Maurorum factio isti obtemperabit. Non quæ patrem sequitur obseruantia suæ religionis, & obsequij, quod illi debent, non quæ ipsum sequitur, cum eum viderint deuinctũ regibus, qui alienam religionem sequuntur. Atq;, vt vno verbo sententiam meam tibi o clarissime Rex ostendam, ita sentio, bellum hoc prosequendum esse, Regem captiuum retinendum esse in vinculis, ne ex hoste vno, & eo quidem senecta ęta te confectum, nobis faciamus duos integros, & geminatis viribus robustiores, neq; in libertate nomine tributi pendant vobis quantum, & quandiu ipsi volent, sed in seruitute, & sub munitionibus vestro præsidio instructis reddant quot annis, quantum Celsitudo vestra reddendum esse statuerit.

Marchionis Gaditani oratio, quod Rex Maurorum iunior sit reddendus libertati.

Caputt. VIII.

EORVM, qui in senatu regio partem alterã tuebantur, sentiebantq; captiuum Regem libertate donandum esse, princeps erat Rodericus Pontius a Germanica legione Marchio Gaditanus, qui hac de re iussus a Rege sententiam dicere, huiusmodi habuit orationem. Ex tribus rebus, quas Magister militiæ diui Iacobi vir perquam illustris, de prima nullum est mihi cum illo certamen, nam de bello hoc prosequendo quid ego in secretiori senatu vestro, atq; hoc in loco publice, & alijs in locis cum familiaribus meis, & amicis priuatim dixerim, tu es mihi testis clarissime Rex, & illi, quibus cum hac de re sæpe sum locutus. De quo nunc disceptamus, videndum, atq; imprimis discernendum, an ex miserandi huius Regis captiuitate Celsitudini regiæ, si detineatur in vinculis, aliquid honoris accesserit, magis quam gloriæ, & veræ laudis accederet, si libertate donaretur. Fuit quidem regiæ maiestatis vestræ, ab vno, atq; altero ex subditis Regem hostium prælio superari, captiuum in pompam triumphi duci, sed in vinculis detineri, per Deum immortalem obsecro, quid habet honoris? Quid? quod apud genus hoc hominum non est ita sanctum, ac venerabile nomen regium quemadmodum apud nos, itaq; pro libidine, atq; leui ex causa Reges abdicant, proscribunt, occidunt, atq; in eorum locum alios sufficiunt. Quod si in viuos, & incolumes, atq; in sua potestate constitutos hoc audent, quid non in captiuos facient? Et vt ex eis exempla petamus, ab eo quod sæculo nostro fecerunt hoc ipso Rege capto, quem nunc in vinculis habemus, plerīq; omnes suę factionis ad Regem patrẽ desciuerũt obliti, & nominis, & fidei, quam suo Regi obstrinxerant, vt Celsitudo vestra existimet, se non habere captiuũ Regem, sed ex media plebe obscurũ hominẽ. Sed videamus nunc, & æqua lãce perpendamus, quid vtilitatis ex hac Regis captiuitate nobis accrescat, aut e diuerso quid detrimenti ex eius libertate. Dum inter se pater, & filius dissidebant, atque de principatu belligerabant, vterq; negocium nostrum agebat, vterq; nobis militabat. Neq; enim erant tantæ illorum vires, vt & nobis resistere, & inter se decertare possent. Nunc vero posteaquam iunior hic Rex captus est, & in vinculis tenetur, ex duobus ad monarchiam res est redacta, maius negocium nobis accessit, quam prius erat, quoniam duplices illorum vires in

vnum corpus coierunt. Quid igitur, inquies optime Rex, tu faciendum censes? nimirum vt redintegretur discordia inter patrem, & filium Reges, & se mutuis vulneribus conficiant, vt non sit nobis cum vno duplici bellum gerendum, sed cum altero ex duobus, quorum alter pro nobis militans, faciat aduersarij nostri partem debiliorem. Restat nunc suspicio illa, & timor, ne pater, & filius nomina pietatis, & naturæ pignora inter se redeant in gratiam. Hoc inter priuatos passim fieri solet, inter Reges vero nunquam, si semel regnandi dulcedine inescati sunt. Quoties legimus, non solum apud poëtas, sed etiam apud historicos, partim externos, partim domesticos, patres a filijs regno eiectos in exilio vixisse? Nam fratres a fratribus vulgare est, vsq; adeo, vt, quod ait poëta, Nulla vnquam potestas consortem patiatur. Quare pater, & filius nunquã cessabunt inter se certare ille de regni possessione tuenda, hic de patre ex regni culmine disturbando. Alenda est igitur inter eos discordia, atq; non solum hic dimittendus, sed etiam si potest fieri tertius aliquis submittendus, vt si vnum e tribus sors interceperit, nunquam desint regni competitores. Neq; multifaciendum est, quod de rebellione isti formidant, si non permanserit in officio, nam & ingrati crimen apud illum manebit, si fidem violauerit, apud te vero beneficentiæ, atq; magni animi opus immortale, cuius nunquam pœnitebit. Simul etiam & eodem facto apud omnes gentes potentiæ magnitudinem ostendes, cum audiuerint, Regi, cum quo bellum gesseris, dedisse libertatem, & in regni partem restituisse. Duabus igitur in rebus vno opere te cæteris pręstare monstrabis, quas antiquitas Ioui tribuebat, quas & nos Deo nostro viuo, & vero tribuimus optimum, & maximum appellantes, optimum propter beneficentiam, qua erga cunctos mortales vtitur, & maximum propter omnipotentiam, quæ non per partes, vt cætera, sed per omnia se extendit. Per beneficentiam igitur captiuum donabis libertate, per potentiam non timebis rebellionem. Dicant igitur nunc isti, qui huic meæ sententiæ aduersantur, vtra sit fauorabilior, & magis ad pulchritudinem, honestatemq; accedens, mea, in qua dico Regem captiuum libertate donandum, an sua, in qua dicunt in vinculis, ac seruitute detinendum? Cumque tria sint genera bonorum, propter quæ omnes omnia faciunt, vtile, iucundum, & honestum, quæ vtilitas prouenit ex vnius non Regis iam, sed hominis in seruitute, & vinculis positi captiuitate, cui⁹ neq; tu possis vti opera, neq; sui precio redimere? Quæ voluptas ex eius vinculis? an stridor ille catenarũ, & manicarũ, compedumq; strepitus delectat? Quæ pulchritudo, & honestas, vt te iuuet benefecisse, & benefactorum frui conscientia, atq; vnde spectare possis gloriam immortalem? Hæc Marchionis sententia plerosq; mouit, non solum ex partis suæ studiosis, sed ex ijs etiam, qui antea refragabantur, atq; imprimis Rex ipse visus est propensior in eandem sententiam. Sed quia Magistro aliud videbatur, & plures quoq; illi assentiebant, placuit rem integram ad Reginam referri. Quæ respondit, non displicere sibi, quæ Marchio sentiebat, pręsertim cum de captiuorum redemptione ageretur, & quod maiorũ suorum exemplo multi Maurorum Reges olim illi fuerint subditi, atq; tributarij. Iussus itaq; Rex iunior venire Cordubam, Regis nostri ad genua supplex cum dextram manum auersam exosculari vellet, eamq; vt porrigeret ab astantibus admoneretur, propterea quod subditus, & tributarius, facerem, inquit Rex noster, si in illius regno mihi faciendum esset, nunc vero in nostro, quia hospes est, & libertate donatus comiter, atq; honorifice tractari oportet. Factus igitur ex seruo libertus conceptis verbis iurauit se staturum pactis conuentis rerum omnium, quæ transacta fuerant, atque intra certum tẽpus omnia executurum, atque ita liber, & multa supellectili, & vestium

ornamentis donatus in regnum suum rediјt, ex cohorte prætoria adhibitis custodibus, qui illum in patriam prosequerentur, incolumenque reducerent.

Maurorum Regis senioris copiæ a Palmensi Comite ad Lupariam turrim deletę, Caput. IX.

AVRORVM Rege iuniore dimisso, ordinatisq; rebus, quæ ad limites Beticæ tuendos, & ad bellum hostibus inferēdum pertinebant, Rex e Corduba profectus iter suum ad Reginam tendit, quæ per idem pus Victorię in cantabris morabatur, atq; obiter illustrauit fanum illud per omnes Hispanias celebre, quod ad amnem Lupi diuæ matri Deiparę dedicatum est, in quo nouendialibus vigilijs ex nostro religionis more operatus est. Interea Mauri, qui Regem seniorem sequebantur, cum audissent iuniorem impetrasse a Rege nostro non modo inducias, & pacem, sed etiam copias in auxilium contra partes illas, quæ patrem sequebantur, ad odium, quod antea illius habebant ex publica simultate, accessit aliud ex religione, dicentes illum rem impiam, atq; nefariam, & contra Mahumeti legem fecisse, quod cum Christianis fœdus percusserit in perniciem suę gentis. Sed & plerīq; illorū, qui eum antea sequebant̄, suę religionis amore ducti ab illo ad seniorem Regem defecerunt. Cumq; audissent Regem nostrum ad superiores Hispanię partes profectum, coegerunt totas Granatensis regni vires, & vno omnium consensu ex equitibus, & peditibus facto pergrandi exercitu statuunt Beticæ nostræ fines inuadere, populari agros, & ferro, atq; igni omnia vastare. Erat genus hominum tam ex Christianis, quam ex Mauris, qui prædandi, atq; homines capiendi studio semitas obsidebant, atq; inde in viatores, & pecudum, armentorumq; pastores, & rusticos agrorum cultores grassabantur, Almogauares lingua punica vtriq; vocant, ex ijs Christiani septem fines hostium transgressi, dum ex vertice quodam montis interdiu speculantur, quo in loco noctu grassarentur, ex specula prospiciunt Maurorum copias agminatim procedentes contra limites, qui ad Hispalim, & Assindum pertinent. Hi omissa speculatione, cui erant intēti, partiti inter se locos, quo quisq; illorum esset iturus, vt nostros certiores faceret de hostium superuentu, alius ad Ludouicum Portucarrerium Palmæ ad Singilim dominum eo tempore, ac postea comitem, alius ad Astygistanam coloniā, alius ad Asindū, alij ad arciū præsides, & cohortiū præfectos eunt, illosq; monent, quo proficiscantur, & quid essent facturi. Palmensis comes eiusdem rei finitimos duces facit certiores, vt cum præsentibus copijs in certum locum coeant, ipse cum amicis, & familiaribus, atq; domesticis suis, & alijs, qui se illi agglomerarāt, pergit in occursum, eo quo suspicio erat hostes esse venturos. Qui tripartito exercitu pylas, faucesq; montium peditum præsidio munierūt, ne postea occupatas a nostris confecto negocio reditus in patriam intercluderetur. Equites in partes diuisi duas, altera ad agrorum excursiones, populationesq; missa, altera quę firmior erat in insidijs collocata est. Excursiones in Vtrariæ agros faciunt, per cāposq; sparsi p̄das gūt. In eos Portucarrerius cum socijs, & cōmilitonibus exercitū mouet, in eosq; palantes irruit, ipsi se ad insidias recipiunt. Nostri cedentibus instant, quoad ventum est ad insidias. Et quia in partes duas erant diuisi in anteriore Moroni, & Vrsinæ oppidorū prędides, & cohortium Magistri a ponte Traiani, & Hispanæ societatis prefecti, in hos insidiarum subsessores erumpunt. Pugnatur ęquo Marte ab vtrisq;, fractisq; hastis iam cominus gla-

dijs, & pugionibus res agebatur, superuenit Portucarrerius cũ recentibus copijs, & non magno negocio hostes in fugam vertit, atq; in duas partes diuisos, alteram persequitur, altera in Marchionis Gaditani casu incidit, cum adhũc nuncium auxilio veniret Asidensibus, & suis comitatus. Cęsi sunt complures ex hostium principibus, & capta signa quindecim, quę Portucarrerius cũ huius victorię nuncio misit ad Reginam, quę eo tempore in Cantabris agebat. Fuit tanta omnium lęticia ex eo nuncio, vt publice sint decretę supplicationes, candelę, & funalia per vrbis vicos accensa. Regina vero tanti facinoris autorem, eiusq; victorię socios collaudat. Vxorem Palmensis comitis veste auro intertexta donat, qua in festo Magorum, quos vulgus appellat Reges, quotannis vteretur, vt illius diei, in quo tanta res gesta est, sempiternum aliquod monumentum relinqueretur. Nec multos post dies Marchio Gaditanus cum ab exploratoribus accepisset Zaharam castellum, quod in belli huius initio diximus a Mauris captum, exhaustum esse incolis, & negligentius obseruari, atq; non difficulter capi posse, Portucarrerium eundem accisсit, & ex Asindo, atq; finitimis vndecunq; potuit equitatum sibi adiungit, perq; mediæ noctis silentium Zaharam proficiscitur. Iuxta muros secreto quodam loco armatos decem ponit, & post illos proxime alios septuaginta, ipse autem cum reliqua manu non longe in insidijs latet. Sub primam lucem dimittit aliquot ex peditibus, qui per campos grassarentur. Ex castello erumpunt equites ad septuaginta, neq; enim plures erãt, quos sequuntur vigiles, & circitores, & q̃ nocte hesterna in stationibus fuerant, murorumq; custodiam deserunt, non enim putabant interdiu castellum oppugnari posse. Interea ex militibus nostris vnus scalas munitionibus admouet, murum scandit, quem decem illi sequuntur, quos diximus, partemq; muri occupant, pugnamq; cum Castellanis conserunt. Accurrunt reliqui septuaginta, atq; vnam ex portis capiunt. Qui ex castello eruperant, cum audissent hostes intra munitiones admissos, ad mœnia se recipiunt, quos insequuntur, qui latebant in insidijs, & cũ fugientibus simul Castelli portas intrant. Castellani in arcem coeuntes obsidentur, & quia plures erant, deficientibus alimentis diu in obsidione durare non poterant, ex pacto arcem Marchioni tradunt, ipsis autem abeundi quo vellent permissa libertas. Atque ita castellum nuper amissum Marchionis industria receptum est.

Tendillani Comitis in vrbe Alama Stratagemã insigne, atq; aliæ res ibidem gestæ.

Caput. X.

HOC in loco restat nobis narrandum Stratagema illud insigne, quod non solum per omnem Hispaniam celebratur, sed per vniuersum nominis Christiani orbem circumfertur, autor illius, atq; inuentor fuit Enicus Lupides Comes Tendillanus, quem Rex & Regina præfecerant cohortium præsidio, quas ad Alamam tutandã reliquerant. Is cum primum huius negocij administrationem suscepit, milites nimia solutos licentia coercuit, atq; imprimis Scipionis Aemilani, & .Q. Metelli exempla secutus aleatores, & scorta, popinas, & cauponas, & cætera exercitus impedimenta e castris sustulit, ipsos milites in studijs equestribus, pedestribusq; exercuit, in Granatenses agros, quoties dabatur occasio, excursores, atq; exploratores mittebat, neq; vnquam ipse quiescebat, neq; hostes quietos esse patiebatur. Tantumque terrorem Mauris finitimis incusserat, vt neq; suburbana prædia excolẽdi tempus, locumq; daret, neq; saltem intra cu-

culum somnos perpetes ducere liceret. Hyems illa, quæ præcesserat, fuit pluuiosa, murique putres ebibebant imbres ex stillicidijs cadentes, cum subito compagibus saxorum solutis corruerunt, magnamque vrbis partem nudam reliquere. Quod si casus tantæ calamitatis ad hostium aures peruenisset, actum erat iterum de Alama, multosque per annos regni illius excidium immoratum fuisset. Ex illa murorum ruina tantus terror milites præsidiarios omnes inuasit, vt ex desperatione nihil iam nisi de fuga, & de vrbe deserenda cogitarent. Sed bene quod Dei benignitas ducis mentem excitauit, atque, vt ait Poëta, duris vrgens in rebus egestas, & illud. Ingenium mala sæpe mouent, & illud quoque, & labor ingenium miseris dedit. Iubet itaque comes Tendillanus qua parte murus ingentem fenestram patefecerat, consutis lintheis prætendi muri speciem, tam similem vero, vt procul aspicientibus nulla videretur esse differentia intet verum, & assimulatum. Et ne quis transfuga proderet hostibus quid intra vrbem accidisset, iubet diligentius portas, & posticos custodiri, ne quispiam temere intraret, & egrederetur, aut mœnia transiliret. Iubet interea partem muri lapsam substrui non opere tumultuario, sed ex calce, & cementicijs lapidibus multo firmius, quam antea fuerat. Sæpe hostium exploratores venerant captantes ex occulto quid apud nostros ageretur, sæpe etiam excursores equites, vrbem obequitabant, nunquam tamen senserunt quicquam in ea parte murorum fuisse immutatum, non colorem, non speciem, non quicquam aliud vnde ruina illa posset percipi.

Cumque rei pecuniariæ inter milites maxima esset difficultas, propterea quod stipendia suo tempore non soluerentur, neque de futura solutione certam haberent fidem, conuocatis omnibus dixit se habere pro certo, quod pecuniæ ad stipendia soluẽda iam essent a Celsitudine regia decretæ, seque non modo indies, sed in horas singulas spectare illas, quare vt bono animo forent hortatur, polliceturque se daturũ interea non veras, sed imaginarias pecunias, quibus inter se rerum venalium commercia exercerent, fidemque suam interponit vmbratiles illas pecunias veris se redempturum.

Ex charta igitur panucea facit schedulas sua manu, atque subscriptione signatas, quibus imponit nomina, precium quantum quæque sit valitura, quasdam vocans nummos aureos, quasdam argenteos, quasdam æreos, & in vno quoque genere plures differentiæ, puta asses, semisses, trientes, quadrantes. Iubet vt nemo suppositicias illas pecunias recuset. Ex illis ficticijs pecunijs stipendia militibus persoluta sunt, & per illas emptiones, venditionesque factæ, tanta fuit Comitis autoritas, atque reuerentia. Idem quoque sumptu suo in Alcala regia vrbe Pharon erexit, constituitque vt per noctem perpetem funalia arderent, quo captiui ex vrbe Granata elapsi fugam erigerent. Hoc anno Ludouicus huius nominis vndecimus Gallorum Rex Ambasiæ diem suum obijt. Cui successit Carolus octauus. Hoc eodem anno Ioannes Lusitanorum Rex animaduerti iussit in ✠ ✠ Vergancensem Ducem, de quo suspicio erat cum alijs ex eiusdem regni nobilibus in Regis necem coniurasse. Tres illius fratres in exilium missi, Lusitanorum Comestabilis, & ✠ ✠ Comes Pharius, & Aluarus a Lusitania, qui postea fuit Hispaniarum Regis & Reginæ senatus princeps.

Alij

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM ATQVE HIPANIENsium rerum historici Decadis Secundæ liber Tertius. De Ruſcinonis & Ceretaniæ comitatu reddendo, & legationbus hinc inde ea de re miſſis.

Caput Primum.

LVDOVICVS, de quo in fine libri ſuperioris diximus, cum moreretur, teſtamẽto ſuo iuſſit, Ruſcinonis, & Ceretaniæ comitatus Ioannis Tarraconenſium Regis hæredibus reſtitui, & qui viuens Ioanni viuenti, neque illo vita functo Ferdinando filio hæredi redddendum curauit, idem morti proximus conſcientia teſte coactus legitimis dominis reddi iubet. Fidemque publicam ſoluens, mittit literas ad eos, qui arces præſidio tenebant, vt transferrent poſſeſſionem in illos, quos Rex & Regina Hiſpanorum Principes nominaſſent. Interim Ludouicus moritur, quibus negocium demandatum erat accepto nuncio de Regis morte, executionem differunt, quo ad Carolus Rex Ludouici ſucceſſor conſuleretur, an quicquã noui ea de re vellet decernere, qui per literas iubet, executionem teſtamenti, & reſtitutionẽ illam debere protelari, quoad de integro eadem de re deliberaretur quid fieri iure deberet. Mittitque oratores ad Regem & Reginam, qui patris obitum, & ſuam in regnum Galliæ ſucceſſionẽ nunciarẽt, dicerentq; ſibi gratam fore ſocietatẽ, atq; amicitiã maiorum ſuorum cum Hiſpanorum Regibus ab antiquis temporibus obſeruatam, & vt ipſi quoque, ſi ipſis videretur, inuiolabiliter obſeruarent. Cui legationi a Rege & Regina reſponſum eſt, ſe dolere, atque ægre ferre obitum clariſſimi Regis patris ſui, tum quod erat amicus, atque fœdere ſibi coniunctus, tum etiam quod erat vir bonus, atque ſociorum, & amicorum ſocius, & amicus, & quod magis in Rege laudãdum eſt, iuſtus, ac timens Deum.

Quod tamen eum relinqueret filium, qui patris mores imitaretur, amicoſque & ſocios conſeruaret, atque in officio retineret, eo nomine ſe gaudere dixerunt, ſeque breui miſſuros legationem oratorum, qui partim de obitu patris Regem conſolarentur, partim congratularentur illi de noua regni ſucceſſione, ſimul etiam, vt antiquum fœdus cum illo renouarent, & vt quod pater moriens de Ruſcinonis, & Ceretaniæ comitatibus legauerat, executioni mandaret. In hæc verba oratores dimiſſi redierunt. Nec multo poſt miſſi legati duo, Ioannes Riparius vir domi, & militiæ inſignis, & cum eo Ioannes Arius vnus ex regijs ſenatoribus, & qui poſtea fuit Epiſcopus Segobienſis, qui cum literis, & mandatis, ſimul etiam & publicis inſtrumentis, atque facultate faciendi omnia, quæ Regis & Reginæ nomine facienda eſſent. Erat eo tempore Gallorum Rex Turoni, quas noſtro tempore vocant turres in Turonia, quo cum veniſſent, publice legatio expoſita eſt, atque omnia peracta, quæ in mandatis habuerant. Ad quam legationem Rex ex ſcripto reſponderi iubet, ſibi omnia eſſe grata, quæ Regis & Reginæ Hiſpaniarum nomine fuerunt expoſita. Quod vero ad Ruſcinonis, & Ceretaniæ comitatus attinebat, quia inde videbatur inſtaurandæ ſocietatis, & amicitiæ fundamentum pendere, reſpondet ſine vlla condicione ſibi placere fœdus cum Hiſpanorum Regibus, quemadmodum a maioribus ſuis ſemper fuerat percuſſum. De comitatibus vero Ruſcinonis, & Ceretaniæ reddendis ſibi non conſtare quo iure poſſideret, atque ſi e poſſeſſione cedendum ſibi foret, aliam rationem futuram cum Hiſpanorum

Regibus, eorum scilicet, qui Castellæ appellãtur, atq; aliam cum Tarraconensiũ Rege, qui per Reginam coniugem Hispaniæ dotalis regno successit. Quare ea de causa dicit se missurum legatos viros bonos, & legum, iurisq; peritos, qui causam omnem cum Hispanorum iure consultis disputent, atq; decidant, quid vtriq; parti sit faciendum, quo minus antiquũ fœdus inter Hispanos, Gallosq; violetur. Hoc responso nostris oratoribus dato, quia videbant negocium, cuius causa venerant, in longũ tempus differri, neq; unquam habiturũ esse finem, statuunt contestari Regem ipsum, regiumq; senatum, atq; illius regni triplicem virorũ ordinem, vt quoniam per ipsos staret, quo minus antiquum fœdus, & Hispanorum, Gallorumq; societas instauraretur, neq; iustam esse causam, cur rei effectus impediretur, immo prætextum non reddendi cõmitatus illos, quos iure diuino, & humano reddere tenebantur. Igitur coram omni populo, atq; imprimis ipsius Regis procuratoribus obtestati sunt ipsum cœli numen, & si vsquam iusticia est, & mens sibi conscia recti, deinde ipsum Regem, atq; alios omnes, qui partem aliquã publicæ gubernationis ab illo acceperant, vt quicquid detrimẽti ex ea causa alterutri regno accidisset, in caput illorum recideret, qui tantorũ malorum occasionẽ dederint. Simul etiam obtestati sunt reum fore mulctarũ, quæ sunt fœderis violatoribus impositæ, præter iuris iurandi contemptam religionem, quæ solum Deum habet vltorem. Ad hanc oratorum contestationẽ Gallorum Rex iubet responderi illud idem, quod antea responderat, cum primum ea de re fuerat postulatus, se velle & quidem libentissime stare pactis conuentis, & antiquo fœderi, quod maiores sui pepigerant cum Hispanorum Regibus, illis tamen quos appellant Castellanos, Ruscinonem vero, & Ceretaniam, quæ Gothalaniæ prouinciæ erant contributa, non pertinere ad Castellam, cum qua fœdus ab antiquo percussum erat. Nihilominus tamen se missurum legatos pollicetur, qui in ipsius Regis & Reginæ curia quæstionem illam disceptent decidantq;, atq; deinde fœdus sanciant, atq; confirment. Atq; ita oratores infecto negocio, cuius causa venerant, dimissi sunt, atq; a Rege digressi redierunt.

Oratores à Gallorum Rege dimissi cum responso dubio de confirmando fœdere.

Caput. II.

GALLORVM Rex reputans secum ex responso, quod Hispanorum Principum oratoribus dederant, nihil aliud sequi, quam inter duos potentissimos Reges dissidium in vtriusq; regni perniciem, tentauit oratores placare muneribus, atque imprimis Ioannem Riparium, qui legationis erat Princeps. Nam cum illa fœderis antiqui renouatio fauorabilior esset Gallorum Regi, propterea quod in regni nouitate non dum regnandi fundamenta iecerat, multaq; restabant illi peragenda, vt tuto regnare posset, rogabat illum, vt apud Regem & Reginam suum illud responsum, quod dederat, leniret, interpretareturq;, vt qui nihil aliud magis cuperet, quam illorum beneuolentiam societatemq;. Et quod de Ruscinone, & Ceretania responderat, in bonam partem acciperent. Et quoniã cum Rege & Regina gratia, & autoritate tantum valeret, laboraret, quemadmodũ fœdus illud instauraretur, atq; pro virili sua parte inter vtrosq; Principes autor esset pacis. Et quo magis illum oppigneraret, mittit laborati argenti tot vasa, quibus abaci plures instrui possent. Et per structorem suum, qui argentum illud detulerat, rogabat, vt munuscula sua non sperneret, sed tanquam pignus

& monumentũ amoris sui erga illum seruaret, daturus multo plura si rem inchoatã perficeret. Ioannes Riparius reputans secum id, quod futurũ erat, nunquã fœdus illud bona fide percutiendũ esse, remq; eo venturam, vt non bono & æquo, sed armis decernenda foret, noluit Regis munera accipere, non superbia, aut quod Regem contemneret, sed ne vllum beneficium apud se maneret ab illo profectum, cum quo publicas inimicitias paulo post exerciturus esset. Hoc gallorum Rex ægerrime tulit, neq; potuit vincere oratoris contumaciam, quamquã iterum atq; identidem misisset rogatum, ne munera sua sperneret. Rex & Regina cum ex responso Gallorũ Regis intellexissent, rem omnem ad arma spectare, mittunt cohortes ad Gothalaniæ & Ruscinonis, & Ceretaniæ fines, inciperecq; iubent, ex ea parte bellum inferre Gallis. Pendebant adhuc ex alia parte inimicitiarum causę, quod Gallorum Regis ex sorore Nauariæ Regina neptis, quã Hispaniarum Regina cupiebat Matrimonio iungere Ioanni primogenito suo Principi, causata ætatum disparilitatẽ, nupsit Ioanni Labritensiũ domini filio, natione & animi affectu Gallus erat, neq; dubiũ, quin bello Gallico inchoato Gallũ sequeretur, atq; per Nauarię fines daret Gallis aditum in Hispaniam hostiliter penetrandam, visum est Regi & Reginę, atq; belli gerendi consilio præfectis occupare, pręsidioq; munire in ipso Nauarię regno castella, & munitiones aliquas, quæ pro illis starent. Munierunt itaq; Tutelam castellum arte, & natura firmissimum, atq; finibus custodiendis præsidia disposuerunt, ne dum Ruscinonense Ceretanumq; bellum gereretur, aliquid detrimenti ex ea parte Hipania acciperet.

Rege & Regina absentibus bellum cum Mauris per Hispanos proceres continuatur. Caput. III.

QVAMquam Rex & Regina cum eodem hoste duobus maximis bellis essent impliciti, altero Ruscinonẽsi pro vendicando comitatu, quem amiserant, & altero Nauariensi, quod putabant ereptam sibi partem illam Hispaniæ, quam ex corpore auulsam dotis nomine, pro certo habebant, in suum corpus rediturã, magis tamen stimulabat illos, quod bellum cum Mauris inchoatum intermittebatur, atq; refrigescebat. Et ne duces, per quos bellum postea erat gerendum, longa desidia torpescerent, scribunt, atq; per literas hortantur illos, vt aliquid agant interea, quod ad bellum postea gerendum conducat, vtq; agrorũ populationibus, & incendijs intendant, neq; hostes in pace quietos esse sinant. Proceres itaq; Hispani se ipsos inuicem hortati cum quàm maximis possunt copijs Cordubã conueniunt, atq; inde profecti Antiquariæ campos petunt. Vbi exercitu lustrato censa sunt equitum sex millia, peditum vero ad millia duodecim. Qui omnes vno omnium consensu belli gerendi maximos duces deligunt Magistrũ militiæ diui Iacobi, & Marchionẽ Gaditanũ, & Alphonsum domus Aqutlarię dñm. Qui tres exercitus in cohortes distribuunt, & quid cuiq; sit agendũ ordinant, castra nebulonibus & scortis, alijsq; impedimẽtis purgant, partes exercitus priores sortiuntur domus Aquilariæ dñs, & regij ministerij præfectus, & Portucarrerius Palmẽsis comes, & pretorianarum cohortium præfecti Ioannes Almaraz, & Ioannes Merulus. Posteriores vero Commendatarius maximus a Calatraua militiæ cum Asindensium, & Astygitanorum, & Carmonensium ducibus. Medias vero partes obtinebant Magister militię diui Iacobi, & Marchio Gaditanus, & Martinus a Corduba, & Ferdinãdus Carillus. Hi tres cohortiũ pretorianarũ duces exercitib' hunc in modũ ordinatis, cãpos Malacitanos populabundi inuadunt. Ex equitibus certis in locis præsidia disponunt, ne pedites

dum sata, segetesq;, & messes sternunt, dum vineta, oliueta, ficeta, atq; aliorum generum arboreta succidunt, aliquid detrimenti paterentur. Hoc imprimis factum est in agris ad Aloram adiacentibus. Hoc deinde ad Choini, & Cazarabonellæ, & Sabineti, & Cartimę vallibus, quibus in locis non defuerunt equitũ, peditũq; pugnæ tumultuariæ, ad Cartimam præcipue, vnde pro hortorũ suburbanorũ defensione equites cum peditibus, ex castello erũpentes cũ priori exercitu nostro ausi sunt pugnã cõserere, sed tandẽ repressi, castelliq; muris impacti hortorũ defensionẽ, suburbanaq; ædificia hostibus diripiẽda reliquerũt. Inde in Pupianę agros, arboretaq; pergẽtes paria fecerũt ad Alauẽdinũ vsq;, cuius incolæ cum ducibus paciscebãtur se daturos captiuos omnes Christianos, quos in vinculis habebant, dum modo arboribus parceretur, fecissentq; duces, nisi quod arborũ succisores per agros sparsi iam prope omnia corruperant, in humumq; deiecerant. Pars quoq; exercitus trans Cartimitanos mõtes traiecta in Pupianæ, & Churianę, & Tympanitidis turris agris quicqd frugiferũ inuẽtũ est ferro, igniq; vastauit. Dum hęc intra regni Granatensis viscera gerebãtur, classis ex Hispali, & Asindo e regione ad Malacam ad nostri maris oram maritimã accesserat omni genere cõmeatus onusta, vnde refocillatus exercibus tota belli moles in Malacitanos cãpos incubuit, omnia disturbat, nihil relinquit intactum ex ijs, quæ agri procreãt, quæ boues arãt, quæ homines ædificant, omnia, inquã, humi strata iacent, totumq; negocium intra dies quadraginta peractum est.

Inde in Antiquariæ prata redierunt intra dies illos quadraginta, atque inde domum quisque suam repetit, admoniti tamen prius omnes, vt ad certum tempus, locumq; conuenirent, vt cum Rege, quem breui vẽturum esse expectabant, Granatenses agros populaturi redirent, simul etiam vt Alamę penarium, quod iam exhaustum esse putabatur, omni commeatus genere instruerent.

Rex & Regina Turiassonam ad Taraconensium conuentum peragendum proficiscuntur: Caput. IIII.

DVM hæc in partibus diuersis aguntur, Rex ex Bætica, & Regina e Bardulorum finibus profecti Victoriam eodem tempore cõuenerunt. Et quia instabat dies Turiassonę celebrandus erat Tarraconensium conuentus iam pridem' institutus, Rex & Regina simul eodem peruenerunt. Conuenerunt præterea omnes regni primores, ciuitatumq;, & municipiorum procuratores partim sponte sua, partim euocationibus admoniti. Pro Rege & Regina fisci procuratores in conuentu proposuerunt ærarium regium, & pecunias regijs sumptibus decretas exhaustas esse, impendere quoque multa, quibus opus esset ad bella, quæ necessario gerenda erant cum Gallorum Rege pro Ruscinonis, & Ceretaniæ comitatibus, cum Mauris pro Granatæ regno vendicando, & vnde stipendia solui possent prætorianis cohortibus, sine quibus regni summa constare non potest. Procuratores quoque ciuitatum, & populorum detulerunt querelas ex iniurijs a potentioribus illatis, & legibus in iudicio non seruatis, & fori consuetudine obsoleta. Succrescebantq; in dies negocia, quæ non videbantur finem habituta, & bellum cum Mauris inchoatum ex populationum intermissione redintegrabatur, quæ superioribus annis per Aprilem mensem fieri consueuerant, qui iam maiori ex parte lapsus erat. Statuunt itaque curialia illa negocia, quæ suboriebantur, in aliud tempus differre, conuentumque illum tantopere expetitum incipiunt soluere. Cumque duo maxima bella iam inchoata essent, alterum cum

Gallis, & cum Mauris alterum: cœptum est in senatu regio deliberari, vtrum potius exequerentur, nam, duo maxima bella simul administrari posse, non videbatur.

Regina, quæ nihil magis præ oculis habebat, quam Mahumeticum nomen ex vniuersa Hispania tollere, Bæticãq; prouinciam ex Limitanea mediã facere, huic bello intendendum esse dicebat. Rex vero pro Ruscinonis, & Ceretaniæ comitatu retinendo potius laborandum esse, quanto iustius videbatur, sua repetere, quam inuadere aliena.

Simul etiam dicebat, semper fore occasionem Mauros bello lacessendi, at Gallos, nulla vnquam fuit maior, cum Rex puer, & sub tutoribus esset, multisq; in regni nouitate negocijs implicitus. Pro vtraq; parte non deerant rationes, vtrum bellum foret prosequendum, sed cum omnes cernerent Reginam tanto belli contra Mauros gerendi ardore inflammatam, pleriq; illius sententiæ acquiescebant. Sed ne omnino videretur voluntati Regis aduersari, hanc rationem excogitauit. Quid? inquit, o coniunx dulcissime si Deo iuuante vtrumq; potest fieri, partiamus copias, tu cum tuis Tarraconensibus, & Valentinis, & Cathalanis, & Hispanorum, Castellanorũq; aliquot cohortibus Gallicum bellum procurato, ego bellum cum Mauris tanto sumptu, & impensis, & laboribus inchoatum prosequar. In hanc Reginæ sententiam vtraq; pars pedibus, manibusq; abierunt. Rex ad peragendũ Turiassone conuentũ mansit. Regina vero Bæticam versus iter tendit, quã Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus est prosecutus, qui cum Toletum aduentassent, Toletanus Clerus Cardinali obuiã processit, atq; illũ admonuit, vt consuetudinẽ ab antiquis tẽporibus obseruatã nõ perturbaret. Ea erat, vt cũ primũ illius ecclesiæ Antistes vrbem ingrederetur, senatores, & equites, & ex ciuibus nobilissimi, & legum, iudicijq; administri illum equo, aut mula, aut alio vehiculo insidentem pedites stiparent, atq; in templũ vsq; deducerent, vbi stipite crucis adorato in templi adyta penetraret. Regina intelligens negocium, quod agebatur, Cardinalem pompã illam recusantẽ rogat, vt munus suum exequatur, atq; per ipsam non est, quo minus consuetum morẽ non perturbet. Absit a me, inquit ille, o Regina omnium, quęq; fuerunt, clarissima, vt aliquis honor sit mihi alius potior, quam, vt liceat Celsitudini tuæ præstare obsequium debitum, & a tuis subditis exhiberi consuetum. Et quæ potest esse perniciosior consuetudo, quam quæ faciat me minus obsequentem illi, cuius munere mihi constat quicquid habeo, quicquid possideo, frangatur itaq; potius inepta hæc consuetudo, quæ iubet me ingratitudinis crimen incurrere, quã, vt quispiam possit dicere, quod Cardinalis Hispanus vel vno tẽporis articulo fuerit Regina sui honoris autore vno gradu superior. Quod si opus est, in huiusmodi rebus consuetũ morẽ obseruari, aliud tẽpus erit, in quo sine mea ignominia, & pudore possit hæc ciuitatis consuetudo retineri, & simul hoc dicens regalis mulę habenas prensat, atq; in vrbis portas agit. Tres igitur dies, quibus resurrectionis dominicæ Pascha celebratur, Toleti feriatos ducunt. Quarto deinde die iter in Bæticam continuatur, in Oretaniamq; tandẽ perueniunt. Lustratisq; Mentesa, Biacia, Vbeta, Castulone, & Andugaro, vrbibus deprauatos illarum ciuitatum mores emẽdauit, talos, & taxillos, tesseras, pyrgos, turriculas, fritillos, atq; huiusmodi fortunæ ludicra, aleatoresq; omniũ generum sustulit, atq; in alea se exercentes a prętoribus, & iusticię administris animaduerti grauiter iussit. Mirum dictu quod breui tempore vix reperiebatur, qui, se uidisse, talis quempiã ludere, diceret, cũ antea in cauponis, in popinis, in tabernis, in cellarijs vinarijs nullus esset ludus frequentior. Inde Cordubam Regina proficiscitur, quo iusserat conuocari omnes, qui superioribus annis ad bellum hoc gerendum vocari consueuerãt, & postea nomina sua dederunt.

Rex Turiassone in conuentu manet, & Regina Cordubam proficiscitur, & Alora capitur.

Caput. V.

EX, qui Turiassonę ad conuentum peragendum manserat, cum videret se nihil proficere in eo, quod postulauerat suppetias ad bellū pro Ruscinonis, & Ceretaniæ comitatu vendicando, intelligens in bellum, quod Mauris inferendum erat, præsentiā suam desiderari, deserto conuentu Cordubam ad Reginam proficiscitur, quo iam Hispanię proceres conuocarat. Machinas quoq; oppugnatorias, & sulphuraria tormēta parari iusserat a Gallia vsq;, & Germania machinarijs accersitis. Erat pręterea vehiculorum tanta multitudo parata, quanta opus erat ad onera importanda, tum cōmeatus, tum machinarū, & quia Rex non putabatur esse vēturus, Regina Cardinali rei militaris summā cōmēdat, ducēq; maximū creat. Sed cum Rex superuenisset, omnia consilia sunt immutata, cœptūq; denuo cōsultari, quod belli genus inchoandū esset. Alij dicebāt insistendū esse in eo quod semel inceperāt, in agrorū scilicet populatione, pascuorum direptione, vicorū, villarumq; vastatione: quę iam hostes ad summā prope inopiā redigerant, atq; adhibita nostri maris acriori custodia, & affinibus prouiso ne quod alimenti ad eos perueniret, vt res breui conficeretur, nihil aliud opus erat, quam, vt interiores agri vastarentur. Alij dicebāt genus illud hominū non esse, quales cæteri sunt mortales, sed tenui victu, nullo vini vsu inediæ, & sitis, frigoris, & caloris, & aliarū naturæ iniuriarū pacientissimi, & qui huiusmodi essent, longā obsidionem passuros cum longo obsessorum dispendio. Rex & Regina rationibus, quę pro vtraq; parte referebātur perspectis, Aloram imprimis debere obsideri censent, propterea quod inde plura nocumēta nostris finibus ingruebāt, & capto oppido tutius inde poterant regni illius interiora vastari. Posse autē facile capi, non erat dubiū, considerata Maurorū, & munitionis fragilitate, & machinarū numero, & magnitudine. Et ne consiliū hoc Aloram petendi ad hostes perueniret, secreto paucis cōmunicatū est, atq; rumor in vulgū spargi iussus quod tota belli moles in Loxam parabatur, neq; enim putabant Aloram posse vllis viribus expugnari. Igitur cohortes more solito ordinatæ, simulantes, atq; prędicantes se Loxam petere, subito in suburbanis Aloræ consederunt. Oppidani trepidantes nihil omittunt, quod ad se tuendos pertineret. Rex machinas certis in locis disponi iubet, turres, & muros saxeis orbibus tundi, neq; cessatū est a tormentorū lusu, quoad turres duæ cum parte muri intercepta repente corruūt. Interea Mauri citra murū qui ceciderat, tentarunt alterū ducere, sed sagittis, & sclopetis, & minorū machinarum ictibus repulsi non potuerunt opus perficere. Sed attoniti, & amētes defensione deserta præsidē suum hortantur, contestāturq;, vt se, atq; oppidum quā meliori possit cōditione Regis misericordiæ dederet. Iamq; parabatur oppugnatio ea parte, qua muri, turresq; ceciderāt iam plutei, & scalę: iam arietes, & testudines: iam turres ligneę, ciconeęq; muris admouebantur, cū tres Mauri perfugæ ad Regē veniunt, quo in statu sint hostes narrāt si vita, & bonis mobilibus donent, nullā esse morā, quin se, atq; oppidū dedāt pollicētur. Rex per interpretē iubet oppidanis conditionē se dedendi, illi præsidē, velit, nolit, deditionē facere compellunt. Captum est oppidum, XI. Kł. Iulias. Anno Christianæ salutis. M. CCCC. LXXXIIII. Christiani captiui, qui erant in oppido a Rege suntredēpti. Fanū quod erat hostiū Mezquita in honorem, atq; nomē diuę Matris Dei incarnationi dominicæ dedicatum. Præsidium oppidi cum ducentis equitibus totidem q; pe-

ditibus armatis Ludouico Portucarrerio Comiti Palmensi commendatum est. Murorum, turriumq; ruinæ instauratæ. Mauri sub fide publica iussi abire, quo vellent.

Cartimitanæ vallis populationes, & ad Cazarabonellam clades accepta, & Caietani Comitis occissio. Caput. VI.

CAPTA Alora Rex iubet inde castra moueri in vallem Cartimitanam, præmittítque Gaditanum Marchionem cum parte exercitus, in qua fuerunt equitum duo millia, peditum vero par numerus. Cui vallem ingresso incolæ oppidi Alozainæ occurrunt, se, atq; omnia sua bona profitentur velle Regi dedere, modo recipiat eos in fidem, atque tutelã suam. Marchio negocium ad Regem refert, Rex respondet, vt illos suscipiat, fidemq; publicã nomine suo cum illis interponat, modo stent promissis de fidelitate, & obsequio Regi præstando. Rex cum vniuerso exercitu in eiusdem vallis oppidum munitissimum Cazarabonellam tendit, quam obsidione, quam potest arctissime, cingit. Equites ex oppido erumpentes inter prædiorum rusticorum macerias, & diuerticula nota cum nostris locorum ignaris tumultuarias pugnas conferunt. Cadunt ex nostris complures non magno hostium detrimento. Cohortium præfecti videntes suos extra ordinem palantes, fusosq; imprudenter ruere, iubent canere receptui, minusq; audientes, atq; nimio pugnæ ardore inflammatos, reducere in ordines cum vellent, & ipsi quoq; in idem periculum incidere. Atq; imprimis Guterius a septo maiori Caietanus Comes, qui dum suos colligit, atq; in ordinem reuocare nititur, ex sagitta lethale vulnus accepit. Agebat annum ætatis quartum & vigesimum, dederatq; sui magnum specimen, qualis futurus esset vir, cum in adolescentia fuerit iuuentutis facile princeps. Fuit eius mors cunctis lachrymabilis; sed præcipue Regi & Reginæ, non solum propterea quod in ætatis flore generosus adolescens cecidit, sed quia instantis belli successum retardauit. Nam & ex eius morte hostibus accreuit animus, & nostris imminutus est, tantaq; fuit vnius hominis iactura, vt qui paulo ante se dediderant, statim rebellarint, & qui se dedere parabant, deditionem facere recusauerint.

Facta est tamen nihilominus agrorum vastatio, ita vt per totam vallem Cartimitanam colligẽdæ frugis nulla spes relinqueret. Cũq; omnibus visum est, per id tẽporis nihil restare, quod agi posset, placuit domũ reddire, & ipso quidem Rege non aduersante. At Regina, quæ tota pendebat ex spe, atq; nuncio rerũ, quæ in exercitu agerentur, nóctesq; & dies non cessabat mittere arma, cõmeatum, pecunias, & alia, quæ ad bellũ prosequendum videbãtur necessaria, cum audisset Regẽ cum omni exercitu redire, iamq; in Antiquariæ campis castra metatũ, mittit literas cũ mandatis scribens, se mirari cum anni tempus adhuc superesset, in quo aliquid agi possit, cur rei bene gerẽdæ occasionem relinqueret. Et quãdo exercitũ haberet paratũ, & machinas, & alia omnia, quæ ad bellum continuandum erant necessaria, aut Granatenses agros popularetur, aut oppidum aliquod obsideret, aut aliquid inueniret, in quo milites exerceret, ne longa inertia torpescerent.

Puduit Regem, atq; proceres in studio belli contra nominis Christiani hostes gerendi superatos fuisse a Regina. Turbatisq; iam ordinibus, atque militibus ex parte dimissis, cohortes reuocant, in ordinemque reducunt, atque in Granatensium agros redeunt, & quod ex superioribus populationibus relictum fuerat, vicorum, & villarum arbores, frugesq; succidunt, domorum, tectorumq; ædificia demoliuntur.

Dilarumq; oppidum ad radices niuosi Montis positum, & Vrigarum, & Aciliam in

suburbano Granatæ ipsius posita direptioni exponunt, frumenti,atq; panici areas combu-runt,molas aquarias, partim longinquas,partim vrbi proximas disturbant. Et ne ex vrbe erumperent,qui in populatores agrorum, arborumq; succissores grassarentur, Rex cum cohorte prætoria contra vrbis portas duobus ab vrbe passuum millibus stetit,quo ad negocium confectum est. Ex alia parte Regina hortata fuerat, atq; rogarat Ducem a Methymna Asindica,& Aegabrensem comitē,vt dum Rex ad Granatā moraretur,non essent ociosi,sed hic contra Loxam, & ille contra Simonam hostium fines inuaderent. Qui Reginæ iussis obtemperantes pro virili parte, quæ illis contigit, nihil omisserunt intactum,quod hostibus vsui esse posset. Atq; rebus vtrobiq; in hunc modum gestis,recentem cōmeatum quinquies mille iumentorum vehes, quas Regina miserat,Rex Alamam importari iubet, & pro Tendillano comite Guterio Patellano præsidio vrbis supposito Cordubam petit cum integro exercitu, quoad Regina consuleret,nunquid vellet opus aliud incipi,antea quam in domum quisq; suā dimitteretur.

Septinilum oppidum expugnatur,& Arundenses campi vastantur,atq; Rex & Regina Hispali agunt hyemem.

Caput. VII.

T Regina,cui nullū tempus erat gratum,siue iucundū,quod non in bello cum Mauris consumeretur, & cur,inquit, hæc anni pars vltima sic præteribit iners,quo minus aliquid agatur? sed quid potissimum ageretur non satis constabat,visumq; est tandem plerisq; omnibus, Septenilum oppidum cum castello in finibus vtriusq; regni positum debere tentari, quo expugnato, & fines nostri ex ea parte pacabantur, & hostium interius fierent angustiores. Igitur Rex cum exercitu cohortibus, quemadmodum superius dictum est, ordinatis e Corduba profectus Marchionem Gaditanū cum duobus equitum millibus,& conuenienti peditatu præmittit,qui, vt fieret certior,quo in statu oppidani essent, curauit ex pastoribus, & rusticis aliquos comprehendi, a quibus accepit, nullos esse hospites,sed Castelli tantum incolas, & habitatores, qui tamen putarentur ad mœnia, munitionesq; tuendas posse sufficere. Fixis deinde tabernaculis, machinisq; & tormentis suis in locis dispositis, machinarij, & tormentorum præfecti opus suum aggrediuntur,perq; dies tres,noctesq; continuas non cessant maioribus tormentis turres murosq; quatere, minoribus vero intra muros saxeos orbes passim intorquere. Principio cum obsiderentur,cœperunt cum nostris pugnæ simulachra conserere. Sed cum viderent se non esse numero pares,& sagittarum ictibus,& stlopetarum glandibus ex paucis in horas pauciores fieri,statuunt cōtinere se intra munitiones,portas oppidi non solum obserant,sed structili opere ex lapidibus, & mortario claudunt.

Cumq; intellexissent parari oppugnationem,cui non poterant resistere, cum viribus, & armis non sufficerent,cœperunt de se dedendi condicionibus agere, quod facile impetrarunt,quoniam ex direptione præda tenuis erat, & non tanti æstimanda, vt vel vno die tantus exercitus vno in loco immorari opportuerit. Iussi sunt igitur ex condicione,vt bonis suis suffarcinati abirent,datis custodibus,qui illos ad Arūdæ vsq; terminos deducerent. Rex oppidum ingressus murorum ruinas instaurare iubet, oppidi præsidium cum ducentis equitibus Francisco Enriquez commendat,quos armis, & alimentis instructos relinquit. Ipse cum exercitu,cohortibus ordinatis Arundam,quæ octo

millibus passuum inde aberat, ciuitatem equis, & armis nobilem, & quæ illo tempore Asindum, aut Astygitanam coloniã animis, & viribus æquabat, cõtendit. Potuissetq; vrbẽ obsidere, sed quia instabat hyems, satius esse duxit, non tentare quod effici fortasse non posset, agros tamen & omnia prædia rustica, & vrbana populatus, demolitus est.

Rex itaq; ex Arunda, & Regina ex Corduba ad certũ diem Hispali conueniunt, vbi hyemem illã totam permanserunt, non solum regni gubernationi prospicientes, sed etiam ad insequentis anni bellum, quod erat cum Mauris continuandum, expeditionem parantes. Sed neq; limitanei, qui Alamę, & Alorę, & Septenili in pręsidijs erant reiecti, fuerunt interea feriati, in fines hostium excursiones cotidie, populationesque faciebant, & quibus poterant in rebus Regi Mauro iuniori suppetias ferebant.

Hispanæ societatis conuentus Orgazij agitur, in quo aureorum triginta millia per tributarios sparguntur.

Caput. VIII.

SOCIETATIS Hispanæ non solum Alphonsus a Quintanilla, & prouisor a villa Franca inuentores, quibus Rex & Regina autoritate sua curã demãdauerunt, ad omnia quę ad illã pertinerent sed & procuratores hoc ipso tempore instituerunt facere conuentũ. Cumq; de loco non conuenirent, omnibus tandem placuit esse Orgazium oppidum a Toleto distans Austrum versus passuum millia circiter viginti. Conuenerunt eodem Dux a villa formosa Regis frater Nothus, qui tunc dux erat maximus militum, illorum scilicet, qui societatis Hispanæ stipendia merebant, & Alphõsus Burgensis Conchensis Episcopus, qui eodem tempore regij senatus erat princeps. Inter cætera, quæ in eo conuentu ex primoribus institutis emendata sunt & de nouo sancita, Alphõsus Quintanilla nomine Regis & Reginæ exposuit, id quod omnibus erat notum, quam exhaustum esset publicum ærarium, & res fisci in quanta esset egestate, quot præterea sumptus emergerẽt cotidie, qui nulla euitari possent ratione nisi totius regni summam perditum iri vellent. Quod si rem Hispanam saluam esse cupiebant, opus esse, vt non ægre ferrent, si per omnes Hispaniarum tributarios populos exactiones pecuniarię spargerentur. Cumq; de summa disceptaretur, quantũ esset exigendum, ad pręsentẽ necessitatem supplendam, placuit aureorum ducalium triginta millia debere exigi, quibus opus erat ad persoluendas iumentorum diurnas mercedes, ad instruenda armis, & alimentis oppida in medijs hostium penetralibus relicta, quibus imprimis prospiciendum erat. A ceteris autem rebus, quę videbanẽ impresentiarum non ita necessarię, iussit Regina supersederi, ne exactiones continuarentur, simulve exigerentur.

Quod Ioannes Lusitanorum Rex Ducem Auiseum patruelem suum occidit.

Caput. IX.

SVB idem tempus Ioannes Lusitanorum Rex Ducem Auiseum patruelem suum propria manu confodit. Causa autem occidendi ex anno superiori pendebat, quo tempore iusserat exerceri quæstionem contra Ducem Guimaranensem læsæ maiestatis reum, quem damnatum iure capitali supplicio puniri fecerat, atq; illius fratres, & propinquos, amicos, & familiares exilio mulctari. Ex eo inquam tempore Ducis propinqui, & amici cœperunt minus familiares se Regi exhibere, obsequia consueta, & debita minus obedire. Rex non ita

beneuolum ac familiarem se illis præstare, inde querelæ, & detractiones, atq; in Regem maledicta passim disseminare. Non potuit Regem latere, quæ illi minus prouide in vulgus spargebant, patefacta est illi tandem coniuratio, aut certæ coniurationis suspicio. Ea erat de Rege occidendo, deq; in eius locum sufficiendo Duce Auiseo, qui iam quasi Rex salutabatur, ambiebatur, neq; immaturos honores adolescēs imprudens abnuebat, iam se coli, obseruari, atq; adorari patiebatur. Neq; deerant adulatores, hoc est blandi inimici, neq; Astrologi, et Mathematici, qui ex geneseos horoscopo illi regnum portenderent. Harum rerum factus certior Rex, qui alioqui adolescentem diligebat, quod frater illius erat patruelis, quod vxoris frater, quod adolescens annos vndeuiginti natus, secreto apprehendit illum, quasi filium monet, ne assentatoribus credat, ne se decipi sinat, ętatemq; suam consideret, quæ tota pendet ex spe, cum pauca expertus nouerit. Sed cum ille in eisdem artibus permaneret, Rex magnanimus in adolescentem succensus, non poterat iam iram a multo tempore dissimulatam retinere. Cum igitur aliquando vidisset illum familiariter, vt solebat, cubiculum regium ingredientem, stricto pugione bis terq; petit, humiq; porrectum extendit, dicens. Siccine o proditor te putabas pro Rege tuo regnaturum. Nunc morere, atq; affer nuncium Guimaranensi Duci, quo in statu coniurationem ab illo inchoatam relinquas. Sæuitum est deinde in illius coniurationis socios, sepultæq; sunt conspirationis illius omnes reliquiæ. Ad tanti facinoris nuncium, quem Rex & Regina Hispali acceperant, non sunt facti penitus certiores, quo pacto res gesta est. Nam erant, qui dicerent, ducem non occisum, sed in vinculis asseruari iussu Regis, atq; de illo quęstionem exerceri, quemadmodum de Guimaranensi Duce Rex fecerat. Miserunt itaq; legatos, qui Lusitani acerbitatem in Ducem patruelē suum temperarent, lenirentq;, ac suaderent, nullam vnquam de morte hominis cunctationem esse longam. Quod si iam de illo actum erat, nihilo minus Beatricem defuncti Ducis matrem suo nomine consolarentur. Oratores fuerunt Enicus Manricus Legionensis Episcopus, & Gaspar Fabra ex Tarraconēsi prouincia ordinis equestris vir nobilis. Qui quāquā apud Regem oratorio nomine functi non sunt, alterū tamē quod in mādatis habuerūt, sunt executi, atq; mortui Ducis matrē pro tēpore, & pro materia sunt consolati.

Rex iunior ex Almeria fugatus ad hispanos se recepit, & frater illius iunior inuentus domi trucidatur.

Caput. X.

IN Superiori libro scriptum est, causam iunioris Regis dimittendi fuisse, vt cum seniore de summa regni certaret, vtq; mutuis odijs, cædibus se vterq; conficeret, & nobis inter se decernentes militarent. Sed multo aliter postea euenit, quam a principio putabamus. Et si enim inter patrem, & filium de principatu magna erat simultas, & quæ nullum esse habitura finem videbatur, maior tamen fuit suæ religionis amor, qui non passus est, auxiliares Christianorum copias in alterius factionis partes admitti. Quare iuniore Rege libertati suæ restituto, quia videbatur non sibi, sed libertatis autoribus regni culmen affectare, ex beneuolo suis factus est infensior, neq; iam fidei quicquam apud suos habere. Sola Almeria, siue volens, siue nolens, in officio mansit, atque inde auxiliaribus copijs nostrorum adiutus gerebat bellum aduersus alterius factionis partes, quod ipsum fecit illum suis magis inuisum. Interea Mauri cū viderent, Regem

ſeniorem annis, & laboribus feſſum, rem bellicam negligentius adminiſtrare; alium ſibi ducem eligunt, ipſius Regis ſenioris fratrem Baadilum nomine, cui totius regni habenas commiſerunt. Hic cœpit ſolicitare Almeriæ ſacerdotes, quos illi vocant Alfaquies, atq; multa pollicitus per religionem ſuam rogare, vt ſibi viam aperirent, qua poſſent iuniorem Regem capere, quippequi iam non Mahumeteus, ſed Chriſtianus erat, Chriſtianorumq; ſectator. Sacerdotes condicionem accipiunt, atq; ex potentioribus oppidanis alios ſibi adiungunt, tempus, locũq; conſtituunt, quo, & quando Baadilus ſit venturus

Venit itaq; cum equitatu, peditatuq; quanto ad rem perficiendam opus erat. Tradita eſt illi ciuitas. Rex iunior, cum quæreretur furtim elapſus eſt. Frater illius minor in domo regia eſt inuentus, qui cum alijs eiuſdem factionis ſectatoribus cæſus, trucidatuſq; eſt. Atque ita ciuitas in poteſtatem Regis ſenioris venit, ſed coactus tandem eſt, ſe regni adminiſtratione abdicare, & Baadilus frater pro Rege ſalutatus, habituſque eſt.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM ATQVE HIPANIENſium rerum hiſtorici Decadis Secundæ liber Quartus. In ſequentis anni. M. CCCC. LXXXV. apparatus belli.

Caput Primum.

ETSI omne tempus illud, quo Rex & Regina Hiſpali fuerũt, fuit autem Semeſtre, conſumptum eſt in admidiſtratione reip. tum animaduertendo in eos, qui partem ſibi commiſſam negligentius adminiſtrarunt, tum in eos, qui ob ius dicundum repetũdarum poſtulabantur. In legationibus prætera audiendis, quæ a diuerſis partibus orbis mittebantur. Nullus tamen in aula principum frequentior erat ſermo, quã de bello, quod anno inſtanti, qui a natali Chriſtiano erat milleſimus quadringenteſimus octogeſimus quintus, gerendum erat. Hoc in ſenatu publico, hoc in illo ſecretiori, qui ad rem procurandam inſtitutus eſt, hoc in tota curia agebatur. Iam in locis publicis, in priuatis, in eccleſijs, in monaſterijs, in vijs, in plateis, in compitis, in tabernis, & popinis de nulla alia re ſermo oriebatur, quam de belli expeditione, quæ parabatur. Anno ſuperiori cum exercitus dimittebatur omnes fuerunt admoniti, vt in annum ſequentem primo vere in procinctu armorum eſſent parati, atq; vt Cordubæ adeſſent iuſſi, hoc ſecundo, ac tertio in huius anni initio factum eſt.

Omnes ad prædictum tempus, locumq; conuenerunt, perinde ac iuſſi ſunt, & multo quidem quam antea inſtructiores. Iam machinæ, & tormenta ſulfuraria, & lignea per omnem hyemem parata erant. Iam carri & plauſtra, boues & iumenta conuenerant, neq; aliud deerat quam Dux, qui tantam belli molem moderaretur. Sed non defuit, nam ad præſcriptum tempus Rex & Regina cum omni ſexus fœminei prole regia, & ex regni primoribus, qui regiã curiam frequentabant, Cordubæ adfuerunt ad idus Aprilis. Exercitu in vnum locum congregato in tanta procerum totius Hiſpaniæ celebritate maius certamen erat de oſtentandis opibus, & potentia in corporis cultu, & ſumptu cotidiano, in culina, & penu omnium generum epulis vndecumque petitis, vt conuiuia

ſumptuoſiora pararent, quam de armorum cura quis pulchrior in armis appareret, quis equum mollius agitaret, quis curſu pedeſtri reliquis præſtaret. Rex & Regina per honeſtos, & religioſos viros procerum principes rogarunt, atq; obteſtati ſunt, vt ab eiuſmodi in ordinatis ſumptibus temperarent potiuſq; intra modũ, & parcius quam ſumptuarie permittũt leges ſe gererent, quã eos qui dignitate inferiores erant, malo exemplo corrumperent. Hoc Principes ipſi faciunt, imprimis vno, aut duobus ferculis in cœna contenti. Hoc reliqui proceres imitantur, aut ſi affluentius conuiuia exercere volebant, luxuriæ ſuæ pudebat plures adhibere teſtes. Mirum dictu omnes certatim frugalitati operam dare, modeſtius menſas ſtruere. Minores Abacos apponere. Exoletorũ numerũ minorẽ menſæ adhibere, eorũ, qui funalia per noctis tenebras præferrent, longus ille ordo ad duos, aut tres, vt multum reductus. Hic mos præferendi funalia per multos dies durauit. Fuit deinde inter belli duces contentio, vt inſtantis anni bellum inchoaretur. Omnibus fere placuit Malacam debere peti, necq; Regi conſilium diſplicuit. Sed, prius alia oppida expugnari, opus eſſe, quo tutius itinere terreſtri in caſtra commeatus importari poſſent, & pabulatores liberius per campos pabularentur. Tentatum eſt caſtellum montis Frigidi furtim capi, ſi quo modo per tenebras id fieri potuiſſet, ſed fruſtra id tentatum eſt. Erant qui dicerent obſidendum eſſe caſtellum, ne quid a tergo relinqueretur hoſtile. Alĳ vero dicebant caſtellũ illud non eſſe tanti, vt tãtus exercitus in tam parui momenti materia deberet immorari. Placuit itaq; Regi, totã belli molẽ inde promoueri in maioris negocĳ oppidũ aliquod obſidẽdũ.

Cartima, & Coinum caſtella munitiſſima obſidentur, & Benaniaquex oppidum diruitur.

Caput. II.

VMQVE duo eſſent caſtella inter ſe proxima, quæ, ratio exigebat, debere oppugnari, anteaquam Malaca obſideretur, & proceres, atq; rei militaris periti duces, vtrum prius oppugnandum eſſet, inter ſe decertarent, Coinum, & Cartima ea erãt, quid prohibet, inquit Rex, quando copiæ ſuperſunt, vtrumq; caſtellum obſideri? Hoc placet omnibus, quia Regi placuit. Mittit itaq; Magiſtrum militiæ diui Iacobi, & Hiſpaniæ Comeſtabilem, & Alphonſum domus Aquilariæ dominũ, & Portucarrerium comitem Palmenſem, qui Cartimam obſidione cingant. Simul etiam ex alia parte Marchionem Gaditanum, & comitem Cluniẽſem, & Furtatum Mendozam, cum Cardinalis Hiſpani cohortibus, & præfectum Bęticæ mittit, qui eodem ipſo temporis articulo Coinum obſideant. Rex ipſe in vtriuſq; caſtelli conſpectu medius caſtra metatur, vnde vtriuſq; obſeſſoribus quoties opus eſſet, poſſet auxilia ſubmittere.

Poſtridie eius diei obequitauit duo illa caſtella captans vbi commodius caſtra collocaret. Cartimitanæ vallis incolæ, quos anno ſuperiori intercedente Marchione Gaditano Hiſpanorum Regum obſequio ſe dediderant, deinde ad Coinum accepta clade rebellarant, nunc fortuna iterum mutata, eadem qua prius perfidia ſe iterum dediderũt cauſati quod non in poteſtate ſua fuerit, in fide permanere. Benamaxichum vocabatur oppidum, quod huiuſcemodi dediticĳ incolebant. Quos Rex benigne allocutus, muneribuſq; affectos hortatus eſt, vt eſſent conſtãtes in obſequio, neq; ſe, vt antea fecerant, tam cito mutarent. Quod ſi minus poſſent facere, ſaltem ſe medios, atque ſequeſtres inter

vtrosq; seruarent,quo ad omnis illa regio in Christianorum dicionem redigeretur.

Agros illorum interea & saltus,sata,& arboreta rustica,& vrbana prædia iussit non attingi,neq; aliter tractari, quam si Christiani essent, atque in hunc modum incolumes dimissi sunt, atq; proinde fœlices, si condicionem oblatam seruare voluissent. Sed non steterunt promissis, factique sunt multo quam antea deteriores, tum admittendo suos, tum arcendo nostros. Quod vbi Regi compertum est, iubet oppidum oppugnari, expugnatumq; dirui, in viros,qui ex oppugnatione superfuerant, passim sæuiri, ex pri moribus oppidanis octo supra centum patibulo suffigi. Cætera multitudo ex omni sexu, & ætate sub hasta venum data, atque in manubias redacta est. Quæ res quem admodū Benamaxichi gesta est per interpretes iussa denunciari Cartimæ, Coini, Mun dæ, & in castellis omnibus, & oppidis finitimis, per eosdem quoque interpretes totius vallis incolas omnes admonuit,vt se Regis clementię dederent,neq; vellent vltimā expe riri fortunam,atq; omnia perpeti,quæ victoribus in victos facere collibuisset. Benama xitanorum exemplū poterat vicinos populos mouere,sed illi nihilo secius perstant, seq; pro vita,ac libertate tuenda periculis omnibus exponūt. Rex igitur partem exercitus, & tormentorum,ac machinarum ad eos mittit,qui Cartimam obsidebant, partē ipse ad Coini obsidionem retinet. Coinum præter munitiones,quas arte, ac natura validissi mas habet,vndiq; cinctum est arborum densis, atq; confragosis nemoribus, aggeribus, & macerijs pruptas vias,incilib⁹ fossis vorticosos riuulos facietibus,vt dificile sit peruiū, nisi indigenis, & quibus itinerum diuerticula nota sunt. Huic Rex iubet admoueri sta tiones,quā potest arctissime, oppidani quam longissime possunt a muris arcere. Hinc ab vtraque parte tumultuaria pugna conserta, mox & stataria. Tum stationes fixæ roborantur. Tormenta,& machinæ suum opus exercent. Murum,ac turres extra rias crebris ictibus quatiunt. Neque cessatum a murorum concussione,quoad magna pars cum suis turribus cecidit,latusque apertum hostibus reliquit.

Coinum frustra oppugnatur a nostris, Gomeritis adiuuantibus Coinates, sed tandem vtriq; se dedunt.

Caput. III.

ST in Mauritania hominum genus bellicosum, qui non sibi,sed mer cede conducti alijs populis bella gerunt,Gomeres appellant, nomen,vt videtur,deductum a Gomer filio Iapheth,de quo in libro Geneseos, & in Paralipomenonis. Et nisi Iosephus in antiquitatibus, & Hierony mus in Hebraicis quæstionibus posteritati Iapheth tribuerent incola tum Asiæ, & nominatos a Gomer Iapheth filio primogenito scribe rent fuisse cognominatos Galatas,qui proculdubio populi sunt Asiatici,videri poterant Gomeritæ,a Gomer filio Iapheth fuisse cognominatos. Sed hi, de quibus hoc in loco loquimur,non ad Gomer filium Iaphet, sed ad Phuth filium Cham filij Noę referuntur, quibus partes Libyæ cesserunt habitandæ,quare hi Gomeritæ non a Gomer filio Ia pheth,sed a Phuth filio Cham, sunt cognominati Phutei. Ab his Gomeritis, quos dixi mus Lybiam incolere, appellatur nostro tempore Velez la Gomera, & vna ex quinq; insulis fortunatis la Gomera Eo igitur tempore,quo obsidebatur Coinum,ingens multi tudo Gomeritarum,quos diximus Mauritaniam incolere,fretum Herculeum traiecere, non tam vt stipendia inter suos mererent,quā amore religionis inducti. Et Mundę,quod

diximus

diximus castellum Coino proximum, considere, captantes occasionem obsessis Coinatibus se addere socios. Id quod Regem nostrum non latuit. Nam quid potuit latere vni tantum obsidionis curæ inuigilantem ne quispiam ingrederetur, aut egrederetur?

Quare custodijs alios custodes adhibuit, excubias extra castra per tramites, & diuerticula semper habuit. Sed nihil est audaciæ, atque temeritati imperuium. Ex Gomeritis namque unus si quis, inquit, est viri fortissimi, quem Coinatum fortuna moueat, me sequatur, & simul hoc dicens sequentibus alijs compluribus in medios custodes irruit, viamque vi aperit, & ad horam Coinates ex composito facta eruptione stationes nostrorum inuadunt, alios trucidant, alios fugant, suos intra mœnia recipiunt, atq; tam præsenti, opportunoque auxilio adiuti animum ad se acrius tutandos erigunt. At Rex Gomeritis intra muros receptis nihilominus oppugnationem parari iubet, pluteos, & testudines aptari: arietes, & ciconias muris, atque ruinis murorum admoueri. Primas oppugnationis partes Duci Anagarensi, & Beneuentano Comiti mandat, atque alios, qui succederent, ordinat. Dumque alia ad oppugnationem opportuna parantur, quidam ex prætorianis cohortibus milites impatientes moræ Duce Petro Alarconio ordinatam oppugnationem preuertunt, per murorum ruinas irrumpunt, intra muros recepti cum obuijs quibusque pugnant, omnesque in fugam conuertunt, quoad in late patentem quandam viam est deuentum, vbi se Gomeritæ cum plusculis oppidanis agglomerauerant. Ibi pugnatum est acriter, atque ex nostris complures ceciderunt redintegrante pugnam sæpius Petro Alarconio. Qui cum a suis admoneretur: vt se a pugna subtraheret, non, inquit, ea de causa in hoc certamen descendi, vt quispiam posset dicere Alarconium vidisse terga hosti vertentem. Atque ita cum paucis circumuentus fortiter dimicans confossus est, cecidit & Tellius Aquilarius vir nobilis, & qui se in armis sæpe ostentauerat. Cæteri in fugam conuersi adiuuante magna ex parte muliercularum manu, quæ ex solarijs, & fenestris iactu lapidum, tegularum, & vrceorum singularem viris operam nauarunt. Atque hunc in modum hostes mœnibus exclusi sunt, oppidi oppugnatio deserta est, sed non cessatum interea a murorum concussione, & saxorum ingentium iactu per totum oppidum nihil intactum relinquentium.

Hactenus in Nebrissensis archetypis & protocollis inuentum est, cætera incuria quorundam, & fucorum rapacitate nihil aliud rimantium, quam quomodo autorum lucubrationibus insidientur, perierunt.

O

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS, EX GRAMMATICO ET RETHORE HIstorici Regij de bello Nauariensi, Liber prior incipitur, cui præmittitur Præfatio de antiquitate, nomine, & situ huius Regni.

INTER Gallos, Hispanosq́ gentes belligerandi cupidas natura ingenij humani conscia Pyrenei montis præcipitia posuit, vt vtriq́ populi se intra fines suos continerent. Sed quo non penetrat hominis ambitiosa temeritas? Ecce Gothi Narbonensem Galliam Hispaniæ annectunt. Profugiq́ agente vetusta Gallorum Celtæ permiscent nomen Iberis. Sed omittamus nunc illa vetera, non videmus ętate nostra, partem Brachatæ Galliæ Tarraconensi contributā? non vidimus nuper factionis Gallicę principi Nauariā seruientē? Tametsi diuersa fuit ratio alteris in alterorū solo permutatis finibus aberrandi. Neq́ enim Gallia Narbonensis sub Gothis tantū principibus Hispaniæ portio fuit, verum etiam sub Romanis, atq́ ante Romanorum tempora totus ille tractus Hispaniæ annumeratus est. At Nauariam, quis æquus rerum æstimator iudicet, ab Hispania posse disiungi? An cū natura voluerit nos a Barbarorū incursu præruptissimorū montiū obiectu esse tutos, pateremur hostes intra patriæ nostræ regiones debachari? Quam ob causam hæc cura magnanimæ illi viragini Elisabæ Hispaniarum Reginæ semper insidebat, quemadmodum angulus ille a toto suo corpore diuulsus, vel permutatione, vel dotis nomine, vel alia quacunq́ honesta ratione informam pristinam redigeretur. Semperque Horatianum illud in ore habebat: O si angulus ille proximus accedat, nostros qui fœdat Iberos. Nam pręter iungendi pulchritudinem, verebatur ab ea parte nunquam Gallos esse quieturos. Hoc bis per oratores egit, & quidem summa diligentia, atq́ etiam iniquis conditionibus attentauit, vt Catharina Phoxensis comitis filia vnica, atq; proinde illius regni hæres Ioanni filio Hispaniarum Principi nuberet, atq́ eadem via dotale regnū in suum corpus rediret. Sed fortuna in omnibus alijs indulgentissima hoc vnum illius fœlicitati denegauit, quippe quæ alia via tantæ rei gloriam dulcissimo coniugi reseruabat. Vtrunq́ tamen Nauaria illa, quæ antea fuerat abscissa iam nostra est, nobis cessit, in censu nostro numeratur. Sed priusquā dicamus quo iure, quibusq́ viribus in nostrā venerit potestatē, pauca nobis de nomine, de situ, de natura regionis præmittenda sunt. Nauaria nomen est nouū, nuperq́ excogitatum, dicta quantū assequi possumus coniectura, quod Hispani vocant Nauas camporum areas planas, arboribusq́ purgatas, quæ tamen habeant in circuitu syluas, dumetaq́ fruticosa, & inde Nauaria fortasse dicta loca, quæ complures habeant huiusmodi Nauas. Hanc regionem fere incolunt Vascones, in quibus ista numerātur, Pompelo imprimis regionis caput, quā Strabo Pompeiopolim vocat, sic dictā, quod sit a Pompeio magno, aut eius nomine cōdita, quo tēpore cōtra Sertoriū in ea regione bellū gessit Metello missus adiutor a senatu, est & Iturissa, & Alantona, & Cascantū, & quę iā pridē nobis cesserāt Triciū, Lucroniū, & Quintiliani oratoris patria Calaguris. Terra tū pecori, tū agricolationi aprime fertilis, & quāq́ Pyrenęo apposita lōge tñ Celtiberos, et Bardulos vtrinq́ finitimos, & aëris clemētia, & solis begninitate superat. Habet Nauaria in Galliā Aquitaniā duas tantū pylas, hoc est, portas, siue adit⁹, alterā per Runcatas ualles

alteram per vallem Runcetanorũ. Rõças, hoc eſt, runcas Hiſpani vocant vepreta runconibus inſtrumẽtis ſuccisa, vnde vtraꝗ valles illæ, quę non aliã quã runcationis cultu ram admittũt, runceta poſſunt recte appellari, & populi huiuſmodi locorũ incolę Runcetani. Vtrunq; aditum Benearnenſis Gallię regiuncula excipit, dicta a Benearno oppido, quod Antonino pio autore diſtat a Cęſarauguſta millia paſſuũ centũ duodecim, atꝗ a ſummo Pyreneo eadẽ via millibus paſſuum ſex & triginta. Sed antea quã de bello Nauarienſi ſcribere incipiã, quia video cõplures dubitare, frequenterꝗ diſputare, quo iure Hiſpani Nauariam inuaſerint, inuaſamꝗ ſubegerint, pauca de huius belli iure hoc in loco dicamus.

De iure gentium, & diuino, atꝗ humano, quo Hiſpani orbis moderator Nauariam obtinuit.

Caput Primum.

T S I regni propugnãdi libido non omnino caret vicij ſuſpicione, cum Reges magis debeãt fines tueri ſuos, quã inuadere alienos. Fit tamen aliquãdo, vt neceſſitate cogãtur bellũ ſuccipere, quod eſſet alioqui iniuſtũ, atꝗ proinde nefariũ. Hinc eſt illud Auguſtini in quarto de ciuitate Dei volumine, belligerare, inquit, & perdomitis gentibus dilatare regnũ malis videt̃ fœlicitas, bonis neceſſitas, ſed quia peius eſſet, vt iniurioſi iuſtioribus dominarentur, non incongrue iſta neceſſitas facit ex cauſa aliqua iniqua iuſtiſſimam. Vnde factum eſt, vt iniquitas illorũ, quibus cum bella iuſta ſunt, regnũ adiuuerit, vt creſceret. Itaꝗ Romani iuſta bella gerendo imperium ita magnũ acquirere potuerunt, quia ſortiti ſunt hoſtes iniuſtos, quibus cum bella iuſta gererentur. Atꝗ ita cauſas ex cauſis trahendo, eo uſꝗ peruenerũt, vt totius noſtri orbis imperio potirẽtur. Nunquã enim hoſtibus bellũ indixere, niſi per legatũ facta imprimis clarigatione, deinde p ſacerdotẽ fecialem deuotione, dirarũꝗ imprecatione. Quare nihil mirandũ eſt, ſi rector, idemꝗ mundi arbiter, qui dat, adimitꝗ regna, in cuius manu cor Regis eſt, & per quem Reges regnant, abſtulit mentẽ Nauariorũ Regi, indurauitꝗ cor illius, vt noſter belli gerendi cauſam haberet iuſtiorem, atꝗ proinde membrũ illud abſciſſum in ſuum corpus reſtitueretur. Neꝗ iniuria id, quod aduerſarij putant, ſed per leges diuinas, & humanas, Pontificias, & ciuiles, perꝗ ius ipſum, quod natura omnia animalia docuit, quodꝗ per omnes gentes ita diſſeminatum eſt, vt nulla ſit natio tam Barbara, atq; a cõmuni ſenſu tam obhorrens, quæ non illi naturæ legi acquieſcat, vt arma tenẽti omnia det, qui iuſta negat. Nam quid iniuſtius excogitari poterat, quã ad iuſtum bellũ proficiſcenti negare aditum, viamꝗ ex iure gentium cunctis mortalibus cõmunem? Cum præſertim de regni indemnitate illi ſatis caueretur. Quid? non ex lege diuina, quę naturali cõſentanea eſt, Moyſi pręcipitur, vt inuadat, ac deinceps poſſideat regnũ Seon Regis Amorrhæorum, propterea quod denegauit filijs Iſraël tẽdentibus in terrã promiſſionis tranſitũ per fines ſuos? Miſit, inquit ſcriptura in libro numerũ, Iſraël nuncios ad Seon Regẽ Amorrhęorũ, dicẽs: Obſecro vt trãſire mihi liceat per terrã tuã, nõ declinabimus in agros, nec vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec trãſierimus fines tuos. Qui cõcedere noluit, quin potius exercitu cõgregato egreſſus eſt obuiã in deſertũ, & venit in Iaſa, pugnauitq; cõtra eũ, a quo percuſſus eſt in ore gladij, & poſſeſſa eſt terra eius. Tulit ergo Iſraël oẽs ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorrhæi. Eadẽ prope, atꝗ eiſdẽ verbis ſcribũtur in Deuteron. In primo quoꝗ Machabæorũ volumine. Iudas, inquit, ex Galaaditis ſuperatis rediens victor in terrã Iuda venit vſꝗ Ephron, & hæc ciui-

tas magna, & munita valde in media via sita, & nõ erat declinare ab ea dextra, vel sinistra, sed per mediũ iter erat. Et incluserũt se, qui erãt in ciuitate, & obstruxerũt portas lapidibus, & misit ad eos Iudas verbis pacificis dicens, transeamus per terrã vestrã, vt eamus in terram nostrã, & nemo vobis nocebit, tantũ pedibus trãsibimus. Et nolebant eis aperire. Et oppugnauit ciuitatẽ illam tota die, & tota nocte: & tradita est ciuitas in manu eius, & perimerũt omnẽ masculũ in ore gladij, & erradicauit eam, & accepit spolia eius, & transiuit per totã ciuitatẽ super interfectos. His itaqꝫ huiusmodi exemplis manifeste ostenditur, quæ sit Dei voluntas transformantis imperia, & mutantis regna, qui indurat cor Seon Regis Amorrhæorũ & Ephronitarũ, vt horũ spolijs Iudas potiretur, & illorũ ciuitates Israëliticus populus iuste possideret, sub illo prætextu, quod negauerũt id, quod iure gentium erat commune, sicut fluminis aqua, aëris spiritus, solis lumen.

Quid si ex causa aliqua nobis occulta voluit Deus Nauariã materno rem gerente auo, a Ioanne in Carolum, hoc est, a Gallis ad Hispanos reducere? & quæ alia potuit iustior esse causa, quã quod regnũ iniuste acquisitũ iuste amitteretur? Nam quis ignorat Blancam iuniorẽ Ioannis Nauariæ, ac deinceps Tarraconensiũ Regis ex Blanca vxore filia Caroli procreatã, quæ fuit Enriquo huius nominis Hispanorũ Regũ quarto nupta, ac deinde repudiata, veneno interceptã a Leonora sorore, eiusqꝫ marito Foxẽsi comite, vt ad ipsos regni successio perueniret? id quod in illos male vertit. Nam intra dies quindecim postea quã sibi regiũ nomen adoptauit, miserabiliter, & digne perijt. Sed ex ea & Comite Phoxensi natus Gastonus, & ex Gastono Phœbus pater non diu vixerunt. Sed & Phœbus Phœbi filius in ipso ætatis flore raptus est, superstite Catharina sorore, qua sinistris auibus Ioanni vltimo Nauariensiũ Regi nuptui dedita, dotale regnum ad Hispanos suos redactum est. Non vides quam veridice in hac familia expensum est, quod in Exhodo Hebræorũ legis lator est interminatus? Ego, inquit, sum dominus Deus tuus fortis Zelotes, visitans iniquitatẽ patrum in filios vsqꝫ in tertiam & quartam generationem eorũ, qui oderunt me. Illud quoqꝫ ex libro Sapientiæ: Degeneres, inquit, stolones non agent radices altas, neqꝫ stabile firmamentum collocabunt. Per leges quoqꝫ Pontificias, & ciuiles Ioannes Nauarię Rex vere potuit regno spoliari, ex eo quod schismaticus, & schismaticorũ fautor, atqꝫ proinde hæreticus læsæqꝫ maiestatis reus, atqꝫ eodem iure intestabilis ipse, & omnis eius posteritas Gentilico regno mulctanda, quod vtriusque iuris consultissimi doctores multis argumentis, & rationibus, exemplisqꝫ probant, ex eo quod in sequentis historiæ Contextu narrabimus.

Quod Nauariæ Rex fuit schismaticus, quia Gallorum Regis schismatici fautor. Caput. II.

LVDOVICVS Gallorũ Rex more gentis suæ homo leuissimus non contentus se intra pelliculam suam, hoc est, intra regni sui fines continere, animum in Italiam iniecit, & quia intelligebat cum multis negotium sibi gerendum, querit ex Italiæ principibus amicos, & socios, non optimates ex ciuitatibus, non iustos oppidorũ dominos, sed quos audiebat violentã in subiectos exercere dominationẽ, quos rerũ nouarũ cupidos norat, quos deniqꝫ ex professione hostes ecclesię Romanę sciebat. Torquebat tñ illũ talia molientẽ Iulius secũdus Pontifex max. patrimonij ecclesiastici vindex acerrim⁹ ideqꝫ fortissimus propugnator, quẽ solũ videbat conatib⁹ suis obstaturũ, ac pterea neminẽ. Agit cũ Georgio. S. R. E. Cardinali Rotomagẽsi tẽpestate illa vtrũqꝫ de Põtifice

merito in Gallia tamen legato a Latere, homine ambitioso, nec minus res nouas molien di cupido, vt cum reliquis apostolici senatus conscriptis patribus, quos ambire posset ipse per se, quosq; antea Rex ipse pecunia, muneribusq; corruperat, indicāt Pōtifici Oecomenicū cōciliū, crimina intēdant, testes subornēt, qui dicāt se vidisse, quod nō viderint, per quę cogāt pōtificatu se abdicare rigidus ille patrimonij ecclesiastici defensor, vt in eius locū adoptet quispiā, qui omnia ex Galli Regis arbitrio faciat Ex omni patrū numero quinq; tm̄ ad se pellexit. Nā alij oēs in officio apud Pontificē permāserūt, quos prouētibus ecclesiasticis, si quos habebāt in Gallia mulctauit, Gallis oībus, qui sub ditionis suæ imperio erant, Romana curia interdixit, edicto quoque iussit, ne apostolicis literis quispiam obtemperaret, ex ecclesię subditis amicis, & socijs, quos potuit sibi cōciliauit, quos nonpotuit, pro hostibus habēdos esse cēsuit, atq; hunc in modū schismate, id est, diuisione facta, incōsutilē illā nostri Saluatoris tunicā, hoc est, ecclesię vnitatē lacerauit, quā neq; satellites quidē, & Christi carnifices soluere sunt ausi, seq; publicū hostem professus ecclesię Romanæ, apostolicoq; senatui bellū indixit. Iterū Bononia capitur a Pontifice, pulsa Bentiuolorū familia, quibus miserāda ciuitas miserā seruierat seruitutē. Flaminię quoq; ciuitates ad ecclesiā pertinētes Venetis iniuste possidētibus detraxit. Ferrariā prę terea, quā & Mutina sequebatur, ex manibus Alphonsi ducis per censuras apostolicas iam extorsurus erat, si non hæc dira pestis negocium interpellasset. Ferrarienses nāq;, atq; proinde Mutinēses nihil aliud sperabāt, quā siue iure, siue iniuria dedere se Pontifici, atq; ab Alphonso decidere, qui nō modo in ciues sæuissimā tyrannidē exercebat, sed & tributū, & tributariā obedientiā Pontificibus debitā denegabat. Sed cū iam securis ad arboris radicē admoueretur, ad quē Alphonsus confugeret, nisi ad fugitiuorū receptatorem? ad tyrannorū propugnatorē? ad facinorosorū hominū singulare subsidiū? Igitur Pontifex, quod iure nō poterat viribus assecuturus Bononiā venit, vt ex proximo rem gerat. Eo senatū apostilicū conuocat. Adsunt omnes pręter paucos illos nigri genij notatos cauterio. Et ecce Gallorū Regis pręfectus, qui Mediolanū præsidio tenebat, Bononiam venit cū exercitu, vrbē obsidet cum suo Pontifice, tormētis, machinisq; oppugnat, atq; fortassis rē peregisset, nisi exercitus Hispanus a Neapoli, duce fabricio columna Pontifici suppecias tulisset, cōegissetq; Gallos se in Mediolanū suā recipere. Sed alia ex parte Gallos ecclesię hostes fouere nō cessat, Bentiuolis Bononiā extorribus exercitū tradit, qui, dum Pontifex Rauenæ ageret, recepti in vrbē a proditoribus quibusdā Bononiēsibus omnia sacra, & profana: diuina, & humana miscuerūt, arcē munitā a Pontifice sumptu immodico demoliunt̄, statuā ęream Pontificis nomine dicatā deturbāt, subiectisque ignibus confundunt, ecclesiæ insignia radunt, in quorū loco Gallica reponunt edicta, pręconia, iudicia, omnia Galli regis nomine fiunt, in curiales, amicasq; Pōtificis partes sæuiunt. Interea Cardinales illi, qui ad ecclesiæ hostes transfugerant, non concilium, sed concilij vmbram simulant. Nam quis appellarit concilium, quod capite, quod pedibus, quod corpore, quod anima, quod spiritu deniq; viuificante caret. Potificem citant, alios nostri orbis Principes conuocant, terminos, intra quos sint conuocaturi præscribunt, de summa vniuersalis ecclesiæ decernere statuunt. Locum placuit esse Pisas, tempus Kalendas Septembris, vtrunque tamen frustra. Nam & Florentini prohibiti sunt Pisas accedere, & cum loco tempus quoque. Pontifex interea non cessat illos ad ecclesiæ vnitatem hortari, ne sint tantorum causa malorum commonefacere, præscribit terminos, primo quinquaginta dierum, deinde quindecim, deinde octo intra quos resipiscerent, & ad meliorem sensum redire possent, & ne quid fraudis

subesse suspicentur, interponit fidem publicam, cuius sponsorem offert ipsum senatus apostolici consensum. At illi admonitionibus his facti multo deteriores Pontificis indulgentiam interprętantur timorem, & a crimine maiores sumunt animos, multoq; pertinatius insistunt cœptis. Igitur pontifex ira percitus quando longa patientia nihil proficit, gladium ex Petri manibus corripit, in rebelles, contumacesq; stringit, honorum insignibus expoliat, dignitatibus ecclesiasticis, beneficijs omnibus mulctat obtētis, & ad obtinēda posthac inhabiles, & indignos facit. Ipsos, atq; ipsorū fautores schismaticos, atq; proinde hereticos declarat, bona publicat, ad huius sentētię executionē Christianos principes inuocat, atq; imprimis nostrū, vt ecclesię causam tueatur. Qui tametsi eo tempore in Africi belli expeditione implicitus erat, atq; in ipso Herculeū fretū trajciēdi articulo intētus nihilominus tñ respexit ad Petri nauicalā fluctuantē, & omissa in aliud tēpus Africa, & exercitu, quē in Mauros parauerat, classe cōparata equitum, peditūq; bonam partē in Italiam mittit, seq; vt Neapolitano pręsidio iungāt, ducibus, atq; cohortiū præfectis imperat, vt si qua in re fuisset opus, volūtati Pontificis obsequerent. Antea tamen Gallum, quo cū non modo offinitas, sed etiā fœdus arctissimū erat, vt ab ecclesiæ iniuria se abstineat, ne hostes illus foueat, ne se sceleratis immisceat hominibus monet, initā cum illo amicitiā cōmemorat, quæ necessario soluēda erat, si ille cōtra ecclesiā, ipse pro ecclesia staret. Itaq; frangūtur fœdera, rūpitur amicitia, affinitas, quia vinculo arctiori cōglutinata erat, dissolui nō potuit: Bononia interim Pontificis iussu a nostris obsidet, Galli bentiuolis auxilia mittūt, & quia in dies augebant, cessere nostri, illi Rauenā obsident, nostri dum obsessis auxilia ferūt, nō potuit euitari fatale illud, simul & lachrymabile pręliū, in quo propius fuere periculo qui vicere. Nam & victoria tandē apud Gallos permāsit, non illa quidē incruēta, sed vti aiūt cadmæa, qppe in qua multo plures ex hostibus quā ex nostris ceciderūt. Ex victoria Galli vitio gētis suæ facti insolētiores Rauenā oppugnant, expugnatāq; diripiunt, in omnē sexum, & ætatē bacchantur, non tēplis, non ędibus sacris, nō Christo dicatis virginibus parcūt, tantū, quod Italię vniuersę terrorē iniecere, vt de vrbe deserēda iā Romani agerēt, idq; fecissent, nisi magnitudo animi, atq; præstantia Pontificis trepidātes, & attonitos, & iā nihil aliud q̃ de fuga cogitātes in vrbe retinuisset, deq; rep. Christiana bene sperare iussisset. P. Cornelius Scipio nondum Africano similis, qui post Cannēsem cladē cū ex reliquijs Canusiū plures perfugissent, deq; deserēda Italia nobilissimi quidā adolescētes deliberarēt, stricto super capita cōsultantium gladio iurauit se pro hoste habiturū, qui non in sua verba iurasset, effecitq;, vt omnes iureiurādo astringerētur, nunquā se Italiā deserturos. In hæc diuertimus, vt ostēderemus, quod præter ius illud naturale, ac diuinū, etiā per leges Pontificias, & ciuiles debuit regno mulctari Nauarię Rex, quod per literas apostilicas identidē admonitus Gallū schismatis concinnatorē noluit deserere.

Quod Hispanus Rex Christianos Principes hortatur ad bellum contra schismaticos gerendum, Regemq; Nauariæ dubium solicitat. Caput. III.

IGITVR Hispani orbis moderator, cernens Gallorum rabiem magis magisque sæuire, illorum furori nihil iam posse obsistere, concutit illud consiliorum pectus fœcundum, & qua via pestilenti occurrat morbo dies, noctesque cogitat, statuit hostis vires, quas videbat in dies augeri, in partes distrahere. Enriquum Britanorum Regem, cundemque charissimum generum, ad quem ex iure Aquitania Gallia

pertinebat, vt ducatum bello repetat, hortatur, auxilium pollicetur, vtque iustior esset repetendi causa, apostolica intercedit autoritas, qua Gallum Aquitania priuat, Britannoq; occupandam exponit. Ex alia parte Maximilianum Cæsarem consocerum suum, atq; Caroli maximi Burgundionum ducis ex filia nepotis tutorem solicitat, vt ab vtriusque Germaniæ finibus Gallum adoriatur. Italiæ res publicas, quæ belli euentum ancipites expectabant, ad societatem inuitat. Mittititaq; Britannus copias suas, quæ in collimitio bastulorum, Aquitannorumq; considerent, quibus vt se Hispanorum exercitus iungeret commodius, per Nauariam iter aperiẽdum erat, cuius Rex in Gallorum partes videbatur esse propensior, siue quod natione Gallus erat, siue quod patrimonij sui bona pars in Gallia erat, quã, si sequeretur Hispanorũ studia, videbatur amissurus, cũ alioqui esset principis nostri beneficiarius. Nam quis ignorat, cum inter Phoxenses dominos, primum patrem, ac deinde filium, ac ex parte alia Ioannem Labritensis domini filium de Nauariæ regno iure, viribusq; certarẽt, haberetq; vtraq; pars suos fautores, Phoxenses Gallum, Labritensis Hispanum, nostro studio Ioannem obtinuisse regnum? & eo nomine quæcumq; fortuna sequeretur, adiuratissimus Hispanorum cliens esse deberet.

Igitur ne quid detrimenti exercitus noster per alienos fines incedens pateretur, petit a Ioanne certa quædam pignora, quæ siue volentem, siue nolentem cogant in fide permanere, & quæ ea essent quærenti, tres arces responsum est, stellam, Amaiam, & ad Pyrenei Galliam spectãtis radices sanctum Ioannem, post negocium peractum redendas, interea tamen apud sequestros deponerentur Hispanos viros nobiles, & ingenuos, qui fide publica interposita pacta conuenta seruarent, pollicetur præterea noster, se redditurũ Arcos, & Guardiam oppidula, dico quæ quondam Nauariæ regno fuerant contributa, indemnitatem insuper, quacunq; regius exercitus progrederetur, protectionẽ quoq; si Gallus bellum in Nauariam intẽtasset vnquam. De arcibus illis tribus sibi placere Ioannes respondet, de sequẽtibus non placere, nisi facerẽt indigenę, dumq; tẽpus de die in diem protrahit, secreto Gallũ omnibus ijs de rebus facit certiorẽ, sibiq; vt auxilia mittat quam primum etiam atq; etiam implorat, Hispanos esse in armorum procinctu, sibiq; viam ferro aperiendam, si non sit qui obstet, non esse dubium. Nuntius earum rerum, quæ in Hispania geruntur, ad Pontificem perfertur, cogit conscriptorum patrum frequẽtem senatum, bono animo vt sint hortatur, ex Hispania, vt quondam sæpe, ita & in præsentiarum perditæ rei spectandam esse salutem dicit. Quare iuuandus est inquit optimus ille princeps, in communes bonorum omnium hostes, noster vterq; stringendus est gladius, atq; dum sæcularem alterum acuimus, interim spiritualem alterum in schismaticorum ceruices intentemus. Consultant itaq; patres conscripti, quid nam sit de Nauariorum Rege decernendum, fit senatus decretum, in quod omnes pedibus, manibusq; eunt, declaratus est schismaticus, atq; proinde hereticus, quia identidẽ admonitus pertinacius agebat, & se iam non obscure Gallum profitebatur. Mulctatur regno, & omnibus fortunis, non modo ipse, sed & vxor, & filij cum omni posteritate sua, in Hispanum omne ius regnandi transfertur. Gallus interim omnes copias suas contrahit, & quas in Italia in præsidijs habebat & quas in statiuis, aliasq; in Germania conscribit, Ioanni suo quamprimum possit auxilium laturus. Sed dum ille moratur, noster negocium peragit. Intelligens namq; belli momenta in celeritate magis, quam in militum robore positam esse, fœderico a Toleto Albanorum ad Tormim duci cõsobrino suo instantis belli summam commendat, præfectumq; exercitus maximum, siue vt more nostro loquar, ducem generalem facit, quid illi faciendum sit, edocet, vt quam celerrime Nauarię

fines inuadat, hortatur, vt rem gerat strenue monet, & quia nullum esse bellum iustum nouerat, nisi quod rebus petitis antea denunciatum sit & in dictum, ne quid inexpertum relinquat, sæpe monitum, adhuc monendum esse dicit Permetatum, qui in curia nostra pro Ioanne procuratorio nomine oratorem agebat, nunciat, nisi e vestigio pe titasarces, in quos vsus dictum est, traderet, se omnia rapturum, qui citra & vltra Pyreneum adillum pertinerent, Atq; in hæc verba orator dimissus est. At Nauarius his admonitionibus nihilo melior factus, interea Gallum solicitat, atque si vult saluis rebus adesse, properet auxilium ferre, neq; iam simulationi locum esse denunciat, se ab Hispano pro hoste haberi, hostem cum ingenti exercitu in limitibus esse, neque inuadendi regni accasio nemintermissurum, quod omni præsidio vacuum esse optime nouerat.

Nostrorum militum numerus censetur, & qua via Pompelo cum magna regionis parte capta est.

Caput. IIII.

Rant in exercitu nostro, partim ex stipēdiatis militibus, partim ab Hispanis proceribus ad hoc bellū missis cataphractorum equitum mille, & mediocris armaturæ mille quingēti, peditum vero ad sex millia, qui omnes ex imperio Regis conuenere Victoriam, sic appellant Bastulorum vrbem in Nauariæ collimitio sitam. Igitur Albanus iussu Regis, qui tempestate illa Burgis morabatur, exercitum educit, equites grauis armaturæ in centurias distribuit, singulis centuriones præficit. Leuioris armaturę equites per suos duces partitur, pedites præterea in suos ordines dirigit. Hos comitabatur tormentorum, machinarumque, vis maxima, iumentorū quoq; ac commeatus pro militum numero copia satis magna, atq; hoc belli apparatu Nauariæ fines ingreditur. Nauaria iam inde a multis sęculis in duas factiones diuisa est, Agramontanorum alterā, ex qua Ioannes ipse Rex erat, alteram Beamontanorum, ex qua erat Ludouicus comes Lerinas, idemq; Nauarię comestabilis, atq; Regi nostro non modo affinitate, verum etiam quadam singulari beneuolentia coniunctus. Huic Albanus primas exercitus nostri cohortes tradit. Nam eo tempore ob antiquas cum Rege suo simultates apud nos agebat regno ex torris. At nunc in patriam reduci minutula quædam oppida, & castella, quæ antea fuerant in illius clientela nulla vi coacta se dedunt, alia prę timore in deditionem veniunt. Albanus non dediticijs modo, sed etiam dubijs parcendum esse iubet, neq; in alios quam imperduelles, contumacesq; sæuiendum esse præcipit, quæ Albani ducis modestia magno fuit momento ad res alias conficiendas. Cumq; nihil offendisset hostile, & quod progredienti posset obsistere, quinis castris peruenit ad locum, qui ab ipsa totius regni capite Pompelone distat passuum millibus octo, vnde vrbs ipsa facile perspici poterat, illic metari castra iubet, pręterea quod locus erat tum pabulationi tum aquationi, tum lignationi commodus. Ioannes interea cum videret fortunas suas eo angustiarum deductas, vt neq; iam fallere hostem posset, neq; Gallum deserere, integrum sibi videretur, statuit dotale regnum dulcesq; relinquere sedes, non ausus hostem domi spectare, omnemq; recuperandi regni spem in Gallorum leuitate posuit.

Quærentibus vero ciuibus suis quid illos vellet facere, si hostes ingruerent, vt se tuerentur quandiu possent, respondit, sin minus tempori cederent, salutiq; consulerent, dummodo scirent se breui rediturum, cum multo grandioribus Gallorum copijs, quam es-

sent Hispanæ. Atq; triduo ante discessit, quam vrbs dederetur. Atqui oppidani cum cernerēt se præsidio destitutos, & a Rege suo desertos, atq; ex alia parte hostem cum exercitu in campo medio exultantem, cum fortuna mutant & fidem. Mittunt itaq; oratores ex populi primoribus, qui cum victore de conditionibus deditionis agerent. Qui perhumaniter ab Albano excepti, mandata exponunt, petunt multa, vt pauca ex multis accipiant. Post longam concertationem, Albanus in pauca verba sententiam colligit, non solere, inquit, victoribus victos dare leges, sed ab illis datas accipere. Ite igitur & vestris ciuibus hæc dicta reportate, aut mihi ex templo sine vllis conditionibus se tradant, omnia sacra, & publica in manus meas permittant, ipsi cum libertate fortunis priuatis fruantur, aut si non placet illis hæc conditio, sciant se passuros omnia, quæ in vrbium expugnationibus accidere solent, omnis ætatis, & sexus cædes, sacrarum, priuatarumq; rerum incendia, bonorum omnium direptiones. In hæc verba oratores dimissi, promissa, minasq; ducis ad suos perferunt, & ne tempus in cassum abiret, atq; interea hostis rem suam perageret. Albanus instandum esse ratus postridie eius diei signa tolli iubet, copias omnes suas explicat, atque in suos ordines redigit, vrbem versus agmine infesto tendit. Cumque propius accessisset tantum terrorem oppidanis incussit, vt mulierculæ, & pueri e muris manus tenderent supplices victoris misericordiam implorantes. At proceres nihil iam de Gallico subsidio spectantes eosdem oratores remittunt, se velle ducis imperata facere dicunt, modo illis diecula concedatur, non quo tam breui tempore auxilares e Gallia copias spectarent, sed quo se possent apud reliquos mortales, atq; imprimis Regi suo excusare, quod neq; momento quidem temporis hostem sustinuerint.

Castris itaq; in suburbio positis, tota illa nox in vigilijs perpes agitur, ne quid hostis ex loci occasione moliretur. Die in sequenti, qui fuit dominicus, idemque diui Iacobi Zebedei festo celebris, atq; alia ratione magis adhuc celebrandus, quod erat annus Hispani iubilei a natali Christiano millesimus quingentesimus duodecimus. Magistratus ex vrbe progrediuntur, atq; omnium ciuium nomine, se fortunasq; suas omnes ducis fidei dedunt, stetq; vt promissis, pactisq; conuentis orant, obtestanturq;. At ille nihil moratus vrbem ingreditur, inq; ipso portarū limine in verba vnius ex primoribus procuratorio nostri principis nomine iurat se, atque proinde Regem suum, cuius auspicijs, atq; imperio rem gerebat, obseruaturum priuilegia, immunitates, libertates, tum publice, tum priuatim a Regibus suis antea concessas, neq; passurum aliqua ex parte infringi, temerari, violari, quin potius si in fide permanserint, alijs multo maioribus præmijs cumulaturum. Tum portarum claues in argumentum possessionis illi concessę, atq; hunc in modum ciuitas primaria cum omni regione contributa præter admodum pauca Hispaniæ suę annumerata est, cum fuisset par annos circiter sexcentos, vt ab Enico Arista incipiamus per indigenas, aut aliunde ascitos Reges gubernata.

De toto Nauariæ regno, cum Pompelone pacato. Caput. V.

Albanus ciuitatis statu composito, præsidijsq;, quibus in locis opus erat, dispositis, nuntios ad reliqua oppida, vicosq; & castella, & munitiones, ac pagos mittit. Quid Pompelonenses fecerint, illis exponi iubet, vt matricis ciuitatis exempla sequantur admonet, idq; per lictores, præcones, tibicines agit. At illi siue nuntiorum contemptu, siue quod indies Regem suum cum auxiliaribus copijs expectabant, siue quod nondum

quid essent acturi constituerant, inducias consultationi, tempusq; petunt, nuncios inanes, dubiosq; remittunt. Dux vero instandum esse ratus, dumq; per hostes licet, nihil impacatum relinquere, alios autoritatis maioris viros mittit, qui perduellibus nuncient, nisi se intra paucas horas dedant, obsidesq; deditionis pignora mittãt, proscripturum se illorum capita, publicaturum bona, omniaq; direptioni daturum minatur. Alioqui se non minori facilitate illos suscepturum, quam Pompelonenses. Ad has ducis minas, pollicitationesq; permoti omnes statuunt se dedere, sub eisdem conditionibus, quibus se metropolitanæ ciuitatis incolæ dediderãt, fuere autem oppida, & municipia hæc fere, Elumberri, Sanguessa, mons Regius, Amaia, Olitum, Taphalia, Tutela, præter arcem & Runcitanos, Escuanosq;, qui præruptissimorum montiũ, atq; locorum ingenio freti, turpe duxerunt non spectare belli euentum, neq; se venturo cum auxilijs Regi suo reseruare.

Hispanus interea, non cessat copias submittere, Nauariẽsemq; exercitum augere, non modo ad præsidia municipatim distribuenda, tuendosq; regni fines, verum etiam ad prosequendum Regem profugum, qui dicebatur ex Benearnensibus, Vasconibus, Transpyreneis copias parare, aut quibus se tueretur, aut quib' amissi regni fines inuaderet, quãdo Gallorum suppetię immorabantur. Cum Runcetanis, vallisq; Salazariæ incolis agit, vt se muniant, tueanturq;, se velle apud eos Gallorũ auxilia spectare dicit. Albanus a Rege suo admonitus Antonium a Cunia Zamoranũ Episcopũ ad Ioannẽ mittit, qui illi suadeat, vt resipiscat tandẽ, atq; Hispanis partibus adhęreat, neq; omnẽ suã spem in Gallorum auxilio ponat. Quod si fecerit, se habere in mãdatis futurum, vt regnũ restituatur, sin aliter sit animatus, videat ne omnia, quæ sua causa sint prouentura, in autoris caput retorqueantur, & dum partem recuperare nititur, amittat & totum. Dum ad hæc peragenda orator properat in media comprehensus via, atq; non satis modeste habitus est. Dubiumq; fuit, iussu ne Regis, an Benearnensium perfidia sit factum, qui natura immanes non legibus humanis, & diuinis, sed neque legi naturæ, atque proinde iuri gentium astricti sunt. Sed quod a Rege tam fœdum facinus sit imperatum, non caruit suspicione, quod iuris humani violatores clarigatione iusta postulatũ non reddiderint, neq; Episcopus in libertatem restitutus, sed precio ingenti redẽptus est. Eratq; in animo duci exercitum in autores violati iuris inducere, nisi quod Tutela, Olitum, Taphalia, Stellatesq; iam cum præside suo consentientes, cum audissent Ioannem cum Valestribus quibusdam populis montium prærupta occupasse, cœperunt hęrere, atq; se ancipites in belli euentum reseruare. Sed noster nequid hostile a tergo relinqueret, substitit, vindictãq; in aliud tempus distulit, conuersusq; ad rebelles, siue dubios, omnia parauit, atq; in statu firmiori relinquit. Antea vero quam exercitum duceret, siue in Regem profugum, siue in Runcetanos, Escuanosq;, siue vt se Britannis cõiungeret ad commune bellum gerendum libuit experiri Pompelonenses animos, & quali fide in absentem futuri essent, prætẽtare. Coactis itaq; in diui Francisci æde huiusmodi apud illos orationẽ habuisse dicit.

Albani Ducis ad Pompelonenses oratio, atq; iuris iurandi de futura illorum fidelitate extorsio. Caput. VI.

I apud ignotos sermo mihi faciẽdus esset ciues Pompelonenses, possem ego vobis nunc commemorare, non principis nostri res præclare gestas, quæ adeo notæ sunt, vt cum admiratione per totum orbem terrarum circunferantur, non potẽti æmulo, ac competitore superato dotalis regni membra diuersa in suum corpus redacta, non bonam Hispaniæ partem a pœnis per

multa sæcula possessam quasi longo postliminio Christianæ religioni redditam, non classes armatas in Perioecos, in Antichthones, in Ascios missas, superatosq; alterius orbis incolas, quos nemo vnquam attigerat, sed neq; audierat quidem, aut suspicatus fuerat. Non purgatam religionem pulsis, aut regeneratis Hæbręis, Mauris reconciliatis, pseudo Christianis, atq; omnium ordinum simulatis, falsisq; fratribus in meliorem statum reductis, quæ adeo sunt illustria, vt non modo vobis, qui propemodum adfuistis, verum etiam cunctorum mortalium oculis sese cotidie ingerãt, adeo stupenda, vt nulla vnquam ex hominum memoria delere possit obliuio. Sed hæc omnia fuere partim inauditæ cuiusdam fœlicitatis, partim singularis, ac pene diuinæ prouidentiæ. His tamen omissis, quod ad vos magis pertinet, quis vnquam fuit Rege nostro iustior? quis clementior? quis ęquitatis, bonitatisq; obseruantior? Sed hæ virtutes regię sunt: quid ille priuatę? liberalitas comitas, affabilitas, cum maiestatis grauitate semper in vultu hilaritas. Quis igitur se non putet beatum a tali principi gubernari? atq; etiam beatiorem, cui liceat conspectu propiore frui. De titulo forsam dubitatis, doctoribus ciuilis, ac pontificij iuris consultissimis credite, bonis viris, atq; religiosis credite, ipsi denique vniuersali ecclesiæ, atque Apostolico senatui credite, qui Regem vestrum schismaticum, hæreticum, apostolicę Sedis hostem publicum, atq; reum læsæ maiestatis declararunt, bona publicarunt primo occupanti, atque nominatim principi nostro concesserunt.

Aut igitur totum hoc orthodoxæ fidei nomen est innane, aut Rex verster dijs, & hominibus inuisus, infamis, intestabilis ex Christianorum communione segregandus est, cui si quis est, qui adhæreat, qui faueat, qui Regem putet, qui Regem nominet, similis illi est, atq; vt Apostolus ait, communicat operibus eius. Atqui dicet quispiam ex vobis viri Pompelonẽses, quis vnquam audiuit Regem & eum quidem Regem, qui superiorẽ non habet, vocari in ius, in auditum, causa q; indicta condemnari, regnoq; spoliari? quasi nouum sit, & nunc primum ad aures vestras peruenerit a summo sacerdote Reges mulctari regno, atq; imperio Imperatores? Non Zacharias Pontifex Childericũ Gallorum Regẽ abdicare se coactũ, atq; religionem ingredi compulsũ, propterea quod in iure reddendo negligentior erat, regni culmine deturbauit? inq; illius locum Pipinum substituit? Non idem Pontifex Desiderium Longobardorum Regem nouissimum, eundemq; ecclesiæ hostem regno priuauit? Non Stephanus secundus huius nominis Pontifex Constantinum, & Leonem orientis imperio deiecit, propterea quod in ecclesiæ causa imploranti auxilium denegauit? Non Innocentius tertius Othonem quartum huius nominis Imperatorem imperio deturbauit, quod Fœdericum Siciliæ Regem impotentius persequebatur? Non Innocentius quartus eundem Fœdericum vtraq; Sicilia, & imperio mulctauit, propterea quod Apostolicis præceptis non obedierit? Longum esset alios complures ex summorum pontificum catalogo depromptos memorare, qui ex causis etiam leuioribus Imperatores, Reges, Principes ex summo rerum fastigio deiecerunt. Quid? non & in veteri testamento sacerdotes, & prophetæ Reges impios, principesq; iniquos regnorum administratione aut mulctarunt, aut mulctandi causa fuerũt?

Sic per Samuelem prophetã Saul Rex regno excidit, sic per Ioiadam pontificem Athalia Regina. Sic per Hieremiam Sedechias, sic per Heliam Achaz, sic per Danielem Nabuchodonosor, & Balthasar Caldeorũ Reges, sic alij complures ex causa simili non solum regno, sed & vita priuati sunt, & dubitat quispiam omnem animam Deo esse subiectam, cui ipsomet testante data est omnis potestas in cælo, & in terra? an de successoribus ambigitur deq; potestate illis communicata? non est opinor quispiam ita demens, vt hoc

dicat, consulite igitur in medium ciues optimi, & quo in statu res vestræ sint considera-te. Rex meus tam armis, quam iure, & causa potior est, ad vos non pertinet cum illo de iure certare, curam hanc in diuos reĳcite, arma deponere victori expedit, victo neces-se est, cui semel vinctas manus dedistis, eidem & animos dedite. Noluit Ioannes vo-bis esse Rex, nolite & vos illi esse subditi. Nam quod de auxilio dicebat sibi a Gal-lorum Rege mittendo, cur non & hic vobiscum expectauit, & qui pro tali tantaque vrbe non perstitit, pro qua tandem se periculis exponeret? Et quoniam principi meo est in animo se Britannis coniungere, & bene iuuante Deo communi bello ar-ma in Aquitaniam transferre, atque, vt vos in medio Hispaniæ regno tranquilla pa-ce fruamini, Benearnenses, atque Transpyreneos, Vascones armis debellare, nequid interea per ocium moliamini, exigit a vobis fidem publicam, iurisque iurandi sanctissi-mam religionem, vt quod vobis fœlix, faustum, fortunatumque sit, iam non Galli, sed Hispani, non solum amore, sed etiam pietate deuincti teneamini, quod erit vobis non mi-nus vtile, quam iucundum, Regi certe nostro quam gratissimum. Ad hanc Albani orationem postulatum est, vt in diem perendinum responsum differretur, idque supplici-bus est concessum. Igitur primores populi communicata re cum ciuibus suis, redeunt ad diem constitutum, referuntq; in mandatis placere omnibus in communi, se victoris le-gibus subĳcere, atq; in illius verba iurare se pręstaturos omne obsequium, quod subditi regibus debent, modo liceat illis infame vasallorum nomen effugere. Hispanorũ namq; vulgus inter subditũ, & vasallum hoc distare putat, quod subditus antiquis, & cõsuetis tantum legibus, moribusq; obsequitur, atq; iuris dicũdi magistratibus paret. At vasal-lus quicquid domino suo libitũ fuerit sine vlla exceptione paratus est excipere. Ad has supplicũ voces Albanus, non ęquum, inquit, postulatis viri Pompelonẽses, qui victori modum imperandi pręscribere vultis. Quod nisi extemplo abiurata pristini Regis ve-stri fide, in verba Hispani iuratis, vos illius fide permãsuros, quãdiu rerum vestrarũ po-tietur, experiemini profecto & quidem breui quid victor armatus, idemq; iratus possit.

At illi videntes tergiuersationi suæ nullum locum esse relictum, abiurato priori Rege cõceptis verbis iurãt, se deinceps Hispanos, atq; Hispanis principibus dedititios fore, ob testantes ipsum ducẽ vt dictis, promissisq; staret, id quod est a Rege postea cõfirma tum.

Quod pacata vrbe Dux Albanus Pyreneum tran-silit, vt se Britannis agglomeret.

Caput. VII.

DVX Albanorum, cernens maiorem rei bene gerendæ vim in celeri-tate, & occasione, quam in robore, numeroq; militum cõsistere, cum pre-sertim ex vultu, verbisq; omnium alacritatem videret, statuit Transpy-reneum bella transmittere, vt totius negotĳ reliquias cõficeret, seq; dein-ceps Britãnorum castris adiungeret, qui iam in Aquitaniæ finibus me-tabantur, vt omnium deinde cõsilio, vterq; exercitus Aquitanicum bel-lum administraret, pręmittit itaq; equitum tres turmas, peditum vero ad tria millia, quo-rum præfectis imperat, vt Pyrenei angustias, qua per rũcatas valles iter in Gallias patet, occupẽt, sanctiq; Ioannis castellum cum arce ad mõtis radicem positũ, quod iam inde ab initio belli nostris cesserat, validiori pręsidio firmẽt. Castellani nãq; pręsidiarĳs non pe-nitus obtẽperabant, quin potius cum Transpyreneis obsidere moliebantur. Erant pre-terea Escuanorum, Runcetanorũq;, & Salazarensium valles, quæ aliquatenus culturam

patiuntur,

patiuntur, non satis pacatæ, ad quarū incolas, ne quid à tergo lateribusq́ detrimēti inferrent, partē exercitus mitti iubet, qui non magno negocio rem confecit, & cū obsidibus in castra se receperūt. At in Garritanę vallis incolas acrius sæuitū est, tū quod Hispaniæ iugū non facile patiebantur, tum etiā vt alijs exēplo essent, quāta illos pericula manerent. Quo terrore finitimi omnes perculsi pars in tutiores montiū recessus fugerunt, pars victorū arbitrio paruere. Accessit quoq́ nostris castellū nomine mons Gelatus, opera, & industria ✠ Villalbani centurionū præfecti. Qui cum audisset Gallorum copias aduētare, paulatimq́ Saluaterrę quod est oppidū ✠ in dies increbrescere, vt hostem longius submoueret, castellū expugnat, validissimoq́ tercentorū militū præsidio, triumq́ centurionū præfectura munit. Quo cum auxiliares Galli accessissent, facile a præsidiarijs repulsi sunt. Erat in animo Hispanorū moderatori confecto bello Aquitanico Ioanni Regi omnia restituere, si ad meliorem sensum quandocūq́ redijsset, qui cum Locronium venisset, vt futuri belli necessitatibus prospiceret, accepto nuncio de Zamorani præsulis prehensione, atq́ vi contra ius gentium illata, dignas tanto Principe concipit iras, totusq́ inultionem iuris, religionisq́ violatæ insurgit. Atq́ imprimis concionibus crebris imperat publicari, declarariq́ schismaticos. Ludouicum Gallorum Regem, illiusq́ impietatis adiutores, fautoresq́, ac nominatim Nauariorum Regem, qui iam non dissimulanter se hostē ecclesiæ profitebatur. Intelligensq́ omnia iam ad arma spectare, bello prius hostibus indicto paulatim copias Albanorū duci submittit, tum ex euocatorū numero, tum ex curialiū, euocatorūq́ iuuentute, qui mira animi alacritate Gallorum vires experiri cupiebāt. Igitur Albanus cum perspiceret copias suas in dies augeri, relicto in vrbe, castellisq́ pręsidio, quantum esse opus intelligebat, exercitum Pyrenen versus mouet, primaq́ castra die altero metatus est ad Burgetum, quo in loco fuerat olim pugna illa memorabilis, in qua sub Alphonso Hispanorum Rege cognomine Casto, cum Mauritanorum auxiliaribus copijs, duodecim illi Pares in toto orbe decātati cum Imperatore suo Carolo magno profligati sunt. Vbi per aliquot dies immoratus dum tormenta, & machinæ, per montium cliuos, rupiumq́ anfractus præcipitiaq́ trahuntur, dum commeatus, & impedimenta vndiq́ cōportantur, dum ex militibus tardiores, emansoresq́ expectabat tandem Pyrenęos saltus, atq́ aquarū diuortia transgreditur, quo die ad sancti Ioannis castellum peruenit. Postridie eius diei de suo aduentu Britannos certiores facit, quas ducat copias, belliq́ apparatum exponit, omne Nauariæ regnum Hispanis cessisse, nihil restare peragendum, nisi quod ad Britannos ipsos pertineret. Hortatur illos, vt copias simul iungant, Aquitaniamq́ inuadant, Vaionamq́ imprimis, ne quid a tergo relinqueretur hostile. Erant in Britannorum exercitu sagittatorum ad octo millia, manus robore, atq́ animo præstans. His accedebant ex auxiliaribus Germanis hastatorum, stlopetariorumq́ sexcenti, qui si se Hispanis agglomerassent, atque vno consilio rem gessissent, nemo dubitabat, non modo Vaionam breui tempore expugnari potuisse, sed Victrices copias, nihil prohibiturum, quin intra paucos dies in agro Burdegalensi metarentur. At Britanni mandatorum sui Regis immemores, cœperunt inter se tumultuari, atque in varias sententias abire. Alij nanque instantis hyemis inclementiam causabantur, in qua nihil memorabile agi poterat, aut quod futuro bello conduceret, alios redeundi in patriam amor rapiebat, alios futuri euentus belli solicitabat. Erant, qui opinarentur cohortium præfectos, atque exercitus Duces a Gallo pecunia corruptos cessisse militum voluntati, alij suspicabantur ex incerta quadam causa a suo Rege clanculum reuocatos. Quare

vno omnium summatum, atque infimatum consensu respondent, temporis importunitati obsequendum esse, atque in patria commodius hibernaturos, quam sub pellibus, & in tabernaculis in solo alieno. Pollicentur tamẽ se cum primo vere ad inchoatum bellum redituros, datoque responso naues conscendũt, seque in Britanniam recipiunt. Albanus vero audito Britannorum responso, statuit sancti Ioannis arcem, castellumque munire. Montem vero Gelatum, quia non facile præsidio teneri poterat, ne eo hostes aliquando potirentur dirui, soloque æquari iubet. Post Britannorum nanque dicessum erat illi in animo non tam alienos fines inuadere, quam Nauariæ regnum pacare, pacatumque tueri.

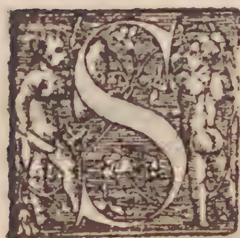
Quod Gallorum copijs Ioannes Rex auctus ad vrbis se obsidionem parat. Caput. VIII.

INTERIM Gallus accepto nuncio rerũ, quæ inter Hispanos Gallosque vltro, citroque gerebantur, quodque Britanni se in patriam recepissent quod præterea Hispani illius copias longe a Nauariæ finibus submouerent, decernit maiori belli apparatu negocium facessere, turpe existimans Regem, qui sua causa regnũ amiserat, in pristinum statum non reducere. Igitur pręsidia, quę varijs in Cisalpinę Gallię locis disposuerat, ad se vocat, ex Alpinis quoque Taurinis, Sueuis, atque Germanis, ad octo militũ millia conducit. Leuis armaturæ equites Epyroticos complures adiungit, machinas vndecunque potest comportari iubet, & quia Hispanus per pręfectos rem gerebat, ipse quoque summam belli Delphino commendat. Delphinum Galli Regem designatum appellant, quemadmodum Hispani Principem, hoc est, qui inde mortui Regis locum successurus est, addit & alios duces, qui Delphino obsequãtur, Do. Palizam. Do. Borboniũ. Do. Dilautre, viros nobilissimos, & qui copias ingentes ductare consueuerant. Quibus belli gerendi rationẽ in hunc modũ pręscribit, vt ad certũ diem omnes ad limites cõueniant, seque Ioanni Regi, copijsque illius, quas ex Benearnensibus, Vasconibusque contraxerat, ac præterea Limitaneis, qui regni fines tuebantur, alijsque earumdem partium studiosis adiungerent. Quibus in eundem locum ad constitutum diem coactis, visum est summo duci debere imprimis exercitum lustrari. Censaque sunt grauis, & leuis, mediocrisque armaturæ peditum ad viginti millia, sclopetariorũ, hastatorũque, & sagittariorũ par numerus. Ex equorum præterea transuectione probatorũ equitum ad quatuor millia Gallorum consuetudine multiplicata. Tum copię ad hunc modum partitę, Ioanni Regi, cui adhibitus est Do. Paliza comes, Germanorũ duo millia, Vasconũ, Benearnesiũque peditũ quatuor millia, atque equites mille decreti. Do. Borbonio, atque alteri Do. Delautre decernuntur ex Benearnẽsibus, Vasconibusque decem millia, quibus adduntur equites quadringenti. Reliquas vero copias Delphinus sibi retinuit. Rex igitur Ioannes, per Runcetanorũ valles copias sibi creditas ducens obiter castellũ obsidet, cui præsidebat Valdesius cohortis pretorię pręfectus cũ peditibus, qui nuper in castris seditionẽ fecerãt. Oppugnatur castellũ vehementer ea parte, qua facilius captu videbatur, sed non minori animo a præsidiarijs propugnatur. Postridie vero eius diei maiori conatu, Germani præcipue, rem adoriuntur, & tripartito agmine muros inuadunt. Ibi Valdesius quid alios facere oporteret demonstrans duabus tragulis perfossus occumbit. Ex cuius cæde negocio non magno castellum capitur. Seditiosi milites illi passim trucidantur præter paucos, qui se in arcem receperant, quin & ipsi facta deditione armis spoliati euasere. Ex alia vero parte Borbonius cum suo consorte Bardulorum fines depopulantur,

vicos ferro, igniq; vastant: atq; sancti Sebastiani oppidanis, & finitimis tantum terroris incutiunt, vt satis habuerint se defendere, nedum Hispano exercitui suppetias ferre. At Delphinus Ioannem regem per literas monet, vt quando semel illi bene cessit, pompelonem recta copias ducat, se Albanorum ducem, quocunq; se receperit, obseruaturum, curaturumq;, ne suis laborantibus auxilio esse possit, ipse vrbem obsidione premat, experiaturq; an in suis quondam ciuibus pristinus amor, obseruantiaq; resideat. At ille metatus est castra duodecim prope millibus passuum ab vrbe, ibiq; biduo moratus expectabat, ecquid ciues Pompelonenses causa sua molirentur. Quod si euestigio vrbē propius copias admouisset, quia non satis firmo erat pręsidio munita, potuisset, & suis ad res nouas moliendas animū addere, & non magno labore hostē ex toto Regno fugare, cum pręsertim statim ad suum aduentum, Stella, Olitum, Taphalia signa pro eo sustulissent.

Quod Dux Albanorum ex Transpyrenęis montibus Pompelonem se recepit. Caput. IX.

SED interim Antonius Fonseca alter ex duobus maximis quæstoribus, vir domi, militiæq; peritus, & qui in re bellica fortunam semper habuit obsequentem cohortibus aliquot Hispani Regis iussu comparatis per noctis silentium mira celeritate superuenit, oppidaq; iam abalienata nobis restituit, atq; obsidibus acceptis pręsidio firmauit. Ipse uero cum reliqua cohortiū parte se in vrbem recepit. Sed neq; Stellates diu in fide permansere, nam & præsidio excluso ad Ioannem desciuerunt, & acclamationibus crebris perfidiam suam testati sunt. Neq; violati iuris pœna fuerunt immunes.

Franciscus namq; Beamontanus Nauariensis Comestabilis frater collecta indigenarum manu de repente superuenit, portam occupat, oppidumque ferro, igni, & direptione vastandum exponit, defectionis autores partim gladio cæduntur, partim se in arcem recipiunt, quam ille obsidione, quam potest arctissime, cingit, Mœniaq; firmiori quam potest pręsidio munit. Albanus prætera cum videret Gallorum copias in dies augeri, suas vero quotidie imminui, statuit non decernere cum hostibus æquo Marte, signisq; collatis, sed aut ex occasione, aut ex loco superiori. Itaq; relicto pręsidio in sancti Ioannis castello, quod solum Transpyrenæum a nobis stabat, nam mons Gellatus ne hostes eo potirentur, iam in flammas, cineresq; abierat, statuit iugo montis superato Pompelonem totius regni columen se recipere, vrbemque tutari, in qua vna re totius belli summa, victoriaq; vertebatur. Quod sentiens Delphinus Ioannem Regem monet, vt Hispanorum summo Duci, quem erat credibile per Runcatas valles profecturum se a fronte opponeret, seque a tergo persecuturum hostem pollicetur, vt ancipiti discrimine circumuallatus,, & dubius, quo se potissimum verteret, cum spolijs victoriam hostibus cedat. At ille, tametsi instans periculum intelligebat, dissimulat tamen, ac spem vultu simulans, nullumq; timorem præ se ferens, cum magno tubarū, musicorumque instrumentorū, & bellicarū machinarū strepitu, sub meridiē castramouet, ac primo noctis conticinio ad Burgetū considet, postridie vero duodecim millibus passuum confectis altera metatur castra ad locum, quem incolæ Risonam appellant. Vbi ab exploratoribus factus est certior ab eo loco duobus tantū millibus passuū Regē cum Do. Paliza distare, esseq; illis in animo a tertia noctis vigilia copias mouere, atq; montiū portas occupare, qua patet descensus ad agrum Pompelonēsem. At uero Albanus intelligens

periculum instans, eoq; se necessitatis deuenisse, vt alieno tempore, atq; ex inferiori loco, esset illi cum hoste maioribus copijs aucto decernendum, cum præsertim Delphinum a tergo instaturum putaret, a secunda noctis vigilia magno cum silentio castra mouet. Et ne abeuntes hostis persentisceret, recta via prætorias per montium diuerticula, per que anfractus, condensaque syluarum copias ducit, donec superatis Pyrenæi iugis in loca plana descenderunt. Fonseca interim factus certior earum rerum, quæ in vtrisque castris gerebantur, simulat se per noctem velle eruptionem, atq; Ioannis Regis castra de improuiso inuadere. Hortatur secreto fortissimum quenq;, vt se ad tam præclarum facinus paret, sic tamen, vt simulatio ad hostes per exploratores perueniat, qui rem quasi veram Regi nunciant. At ille superuentus hostium nocturnos reformidans, vigiles, circitores, excubitoresq; maiori cũ diligẽtia disponit, atq; in statione omnes manere iubet, existimabat nanq; vrbanas, atq; castrenses hostium copias ex composito castra sua inuasuras, atq; ita delusus de intercludẽdis hostibus, portisq; occupandis oblitus est, tandem sensit dolos, cum intellexit Albanum Ducem, copiasq; Hispanorum reduces se in vrbem recepisse. Sub idem tempus Hispaniarum moderator, Regij ministerij præfectum, quem postea Marchionem Comariensem creauit, cum cohortibus mittit, qui stellatis arcis obsidionem premeret, atq; diu, noctuq; oppugnaret, quoad in deditionem veniret. Intelligebat nanq; magnum in eo belli momentum versari, si antea quam Ioannes posset obsidionem soluere, in potestatem Hispanorum arx venisset. At præfectus rem non somniculose gerens, tormentis, machinis, crebrisq; armatorum oppugnationibus, eo angustiarũ arcis præsidem deduxit, vt coactus sit pacisci nisi intra paucos dies a Rege suo obsidione liberaretur, se arcem cum suis omnibus munimẽtis traditurum, ex pacto igitur arx tradita magnam nostris spem, maiorem Hostibus desperationẽ attulit.

EIVSDEM AVTORIS DE BELLO NAVARIENSI LIBER POSTERIOR.

Quod Rex Ioannes spe sua fraudatus, maiorescopias contrahit.

Caput. I.

IOANNES Rex cum videret omnes suos cogitatus, multo aliter cessisse, quam putarat, non tam fortunã suam, quam negligentiam propriam incusans, missis a Delphino duobus alteris Germanorum millibus, ad vrbis se oppugnationem parat, copiasq; suas vrbi primum ostentans, vt ciuibus animum adderet res nouas moliendi, non longe ab vrbe castra disponit, interq; metandum nostri voluerant castra turbare, pugnaq; tumultuaria quid hostes auderẽt experiri, nisi dux tuendis potius mœnibus, quã extra muros pugnãdi, tẽpus illud esse admonuisset, partitur itaq; milites per stationes, certisq; in locis presidia disponit, quibus fortissimũ queq; ex proceribus preficit. Lumina per compita, domorumque omnes fenestras accendi iubet. Ex factione Agramontanorum, quos putabat suspectos, vrbe pellit, vtque hostium fidem exploraret, sub mediũ noctis silentiũ, subornat tumultus simulati cõscios, qui ad arma vocent, qui hostes iam murorũ culmina prensare dicãt, atq; tota castra in vrbis oppugnationem ruere, iubet itaq; signa moueri, tubas, & cornua bellicũ canere. Accurrit quisq; ad stationem sibi destinatã, ibi oppidani, quem animũ apud res Hispanas haberent, facile ostende-

runt, fideiq́ suæ argumentum ingens dederunt, quod armati Hispaniam identidem inclamitantes, quid sibi faciendum esset a Duce flagitabant, nec ab armorum concussione cessatum est, quoad tumultus simulatio est detecta. Postero die Ioannes Rex e castris copiarum partem educit, ex vrbe præterea strenuissimus quisq́ eruptionem facit, ex quo non potuit effici quin animosi iuuenes, cum paris animi iuuenibus congrederentur. Ibi Salmator quidam ex nostris, Gallum equitem cataphractum, qui alijs duobus altero equite, & altero pedite comitatus sese in armis ostēdebat, solus inuadit, hastaq́ in sinistrum humerum impacta, illum æquo deturbat. Ibi Pinnalosa ex cohorte prætoria eques nobilissimus, vnum ex equitibus Epyrotarum aggressus, cum se ille ad alios gentis suæ decem recepisset, illo omisso alium ex eodem numero, qui procerior videbatur, hasta medium transfixit, cumq́ instarent cæteri vt pudorem suum, & commilitonis cædem vlciscerentur, noster ex illorum medio elapsus paulatim se ad suos incolumem recepit. Die insequenti Ioannes iterum cohortes per vrbis suburbana explicat, spectans an per seditionem factionis suæ ciues aliquid noui molirentur, neq́ enim adduci poterat, vt existimaret ciues suos in tam præsenti auxilio quieturos. Erat inter amicos regios ex Vasconibus vir nobilis, idemq́ auratus eques, qui genere, diuitijs, animiq́, ac corporis robore præstantior alijs videbatur, sed vt in eiusmodi fortuna plærunque contingit, superbus, arrogans, iracundus, atque animi præceps facilius cedit, Barronem Alimacū cognomine appellabant. Cūq́ Regis præsentia suos in pugnā accenderet, nostriq́ impetum multitudinis non sustinentes sub vrbis mœnia, vallum, munitionesq́ se reciperent, puduit Vasconem digna modo, atq́ indigna locutum, non aliquid egregium de se præstare. Isq́ alios, qui a tergo sequerentur hortatus, equo calcaribus incitato, in medios hostes haud dubium periturus incurrit, Vbi a duobus peditibus excipitur, equoq́ deturbatus facta deditione tē tauit se tribus aureorum millibus redimere. At pedites vindictæ magis quam aureorum cupidi superbum illum, atq́ arrogantem, & adhuc plura miserabiliter pollicentem trucidarunt. Sunt qui dicant Nauariensis Comestabilis iussu propter antiquas cum illo simultates occisum. Huius cæde alij deterriti paulatim pugna excessere, seq́ iam non patriæ assertores, & vindices, sed hostes professi agros populantur, vicos diripiunt, omnia profana, sacraq́ miscent.

De suburbani agri a Gallis facta vastatione, & de prima vrbis oppugnatione.

Caput. II.

ERANT in suburbano agro sacrarum virginum templa duo, alterum Encratis martyris, alterum diuæ Claræ nomini dedicatum. In hoc potissimum Barbarorum impetus apparuit. Alij namq́ sponsarum Christi stupro incūbunt, alij cellarū penetralia rimātur, alij stricto ense necē edituis virginibus minātur, nisi auri, argentiq́ defossa vasa indicent, alij frangunt, diruunt, resupinant quicquid illis fit obuium. Sed illud sacrilegium non est silentio prætereundū, quod a trecentorum Germanorum præfecto commissum est. Neq́ enim contentus sanctuaria profanasse, adyti fores effringit, argentum sacratissimi corporis Christi conditorium rapit, atq́ irreuerenter hostiam illam viuam, Deoq́ placentem in medio altari sistit. Cumq́ ab æditua templi increparetur, quodtam inhoneste corpus domini, Deiq́ nostri attrectaret, hic, inquit, non Germanorum, sed Hispanorū Deus est. Sed piaculi huius vindictam iustum Dei

iudicium in aliud tempus distulit, illud tamen non dissimulauit, quod ab altero Germano commissum est, qui cum sacrarij alterius fores effregisset, hostiamq; quasi profanum cibum deuorasset, conditorium ipsum auro, argentoq; ad fabre celatū, in priuatos vsus cōuertisset, non multo post distento paulatim ventre medius crepuit, cōmunicata scilicet cum illo proditoris Iudæ pœna, quandoquidē in mundi Saluatorem par fuit vtriusque sacrilegium. Sed quid in hominibus obscuris, & sine nomine immoramur? audi facinus indignū clarissimi viri, qui erat filius Nothus domini Labritensis, idemq; Ioannis Regis frater. Is quasi rem diuinam auditurus venit in templum, peractoq; sacrificio accedit ad sacerdotem, sacerdotalibusq; vestibus illum spoliat, vasa sacra, quibus sanguis, corpusq; dominicum ministratur, diripit, profanatq;. Meminerat, opinor, verbi domini, quod in Exodo præceperat: Non apparebis, inquit, in cōspectu meo vacuus. At hic qui ad rē sacrā inanis venerat, dū vacua pudet redire manu, vasa sacra, vestesq; sacerdotales, quasi spolia ex hostibus refert. Hæc omnia in conspectu, atq; ante oculos ipsius Regis fiebant, qui tamen, siue volens, siue inuitus dissimulabat. Cumq; videret tempus tantum direptionibus dari, tentauit iterū vrbem oppugnare, atque iterum experiri ciuium suorum fidem, expectans an in tali tempore aliquid pro se auderent.

At illi siue præsidij metu, quod suis capitibus imminebat, siue quod fortunam victoris secuti iam non dissimulāter, sed ex animo a Gallis ad Hispanos desciuerant, a fide his data non discessere. Repulsus igitur inde, non sine magna suorum strage nō ad priora castra, sed ad alia, quæ longius ab vrbe aderant, se recepit. Vbi per aliquot dies immoratus fortunam suam lamentabatur, videbat namque milites tum auxiliares, tum etiam suos, non tam vrbis capiendæ, quam prædæ cupidos diem ex die protrahere, magis tamen angebat rei pecuniariæ, atq; proinde commeatus difficultas, sed imprimis quod hyems impendebat, in qua si semel exercitus dissolueretur, non facile postea cogeretur.

Statuit itaq; semel de summa regni decernere, vrbemq; totis Gallorum, Germanorumq; viribus oppugnare. Quam ob causam alteras a Delphino copias, machinasq; oppugnatorias implorat, ipse interim scalas, ligneas turres, pluteos, arietes, testudines, vineasq; parat, totusq; in futuræ oppugnationis imagine versatur. At Do. Paliza, qui constantiam Hispanorum optime nouerat, quippe qui ex Neapolitano bello bis erat expertus Hispanorum robur, animiq; vigorem, suadet Regi, ne adoriatur negocium, quod efficere non possit, etiam si omnis Gallorum sudor in eo vno opere diffundatur, quod si aliter ille esset animatus, se tamen habiturum esse rationem militum, qui suæ curæ demandati essent, neq; permissurum, etiam si cupiant, vires suas in cassum effundere.

His ducum altercationibus vltro citroq; agitatis, conuenit inter eos, vt Rex cum ditionis suæ militibus, hoc est, Benearnensibus, Labritensibus, Phoxensibus, Traspyrenæisq; Vasconibus primas partes occupet, se autem cum Gallis, Germanisq; subsidio futurum, siue obsessis animus supersit facta eruptione in hostes ingruere, siue, quod erat credibile, Hispanus moderator suppetias obsidione laborantibus suis mitteret.

De apparatu partis vtriusq; ad diei insequentis oppugnationem, propugnationemq;.

Caput. III.

IAMES interea non minus obsessores, quam obsessos vrgebat, atque vtrosque præcipitabat negocium omne in compendium mittere, obsessos, vt se ex obsidionis expedirēt angustia, obsessores, vt capta vrbe spolijs onusti se in patriam, aut in hiberna reciperent. Rex itaque alteris Germanorum copijs a Delphino auctus, atque tormentis, machinisque munitus vrbis oppugnationem parat, totusque in hanc vnam cogitationem fertur, non tam, vt recuperata ciuitate potiretur, quam, vt animus ex ciuium suorum sanguine saciaretur. Agricolas, pastoresque & omnem rusticam iuuentutem in ciuium perniciem natura propensam conuocat, illisque vrbis direptionem proponit.

Quod oppidani formidātes ducem obtestabantur, ne exponeret illos irato Regi trucidandos, neve vxores, liberosque rapi, bonaque distrahi sineret. Quare illius genib⁹ obuoluti supplicabant Hispanum Regem faceret certiorem, quo in statu res Pompelonensium esset, mitteretque quam primum suppetias, quæ sufficerent hostem ex Hispaniarum finibus propulsare, hoc ad illius fidem pertinere, quando semel se in illius potestatē, patrociniumque dedidere. Ad hoc Albanus, ego, inquit, o amici si fidem vestram exploratam haberem, superest mihi animus præsentibus copijs vrbem hāc, vtcunque munitam, non solum defendere, sed etiam in medio campo cum hostibus signis collatis decernere. Nunc vero satis habeo propugnare, quod illi totis viribus oppugnare contendunt.

Sed vos interim bono animo este, quiescite, atque defensores vestros pro vobis, mœnibusque vestris decertantes spectate. Hoc ducis sermone ciues confirmati, nihilominus tamen ad Hispanum Regem literas dāt, hostium vires, & quid ab eis timeant, exponunt, vt fortunarum suarum misereatur orant, obsecrantque. Igitur Hispanus ne rem fortunæ beneficio relinquat, exercitum ex Cantabris, Bardulis, Asturibus, locisque finitimis cogit, alios qui longius aberāt euocari iubet, aut vt in armorum procinctu sint, hortatur.

Præsentibus copijs Tricienſium ducem præficit, atque superueniētib⁹, vt se illi agglomerent ad certum diem, locumque, imperat. Ducem, vt quam primum laborantibus opē ferat, hortatur. Qui, quā celerrime potest, ad Reginæ pontem, quē locū ministerij regij præfectus præsidio tenebat, recta proficiscitur. Dumque auxiliares copias expectat, nuncios Albano duci mittit, qui dicant se missum a Rege cum exercitu, laturum suppetias illi pro vtriusque arbitrio, proinde faceret se certiorem de belli gerendi ratione, modo, loco, & tempore. Ad hæc Albanus rescribit, vt coacto exercitu in eodem loco resideret, se illi significaturum tempus, quando illius subsidio foret opus. Esse vero e rep. Hispana expectare, quid interea hostes molirentur, neque enim dubitabat prope diem oppugnaturos vrbem, sed nihil inde periculi impendere, ea sibi erat fiducia ex militum suorum alacritate, cumque iam oppugnationis dies constituta instaret, comperit ex transfugis, & exploratoribus, qua ex parte hostes vrbem inuasuri essent. Ea erat statio Antonio Fonsecæ, quæstori maximo decreta, propterea quod murus e vetustate putris, atque proinde ruinosus erat, neque in tam præcipiti necessitate a quouis alio facile muniri posset, cum propter nimias illius opes, amicos, & clientes, tum etiam propter singularem quandam viri solertiam ex rebus bellicis comparatam, in quibus iam inde ab ineunte adolescentia non solum interfuit, verum etiam prēfuit quam sēpissime. Is itaque partem muri, quē ab æde diui Iacobi protenditur ad portam, qua itur ad diui Francisci templum aggere, fossa, valloque muniri iubet, atque paris longitudinis, latitudinisque decem pedum alterum murum opere tumultuario intra mœnia ducit, quem ex terra pauita trabibusque contexta, beronibusque harena oppletis, & culcitris præmunit. Hunc immitatus Petrus

Lupides Patellanus in statione sua munitionem alteram erigit inter flumen, vrbisq́ mu ros, complexus molem, quæ faceret vrbis propugnacula firmiora. Alij præterea partem muri sibi designatam fulciunt, erigunt, instaurāt, propugnaculisq́ prætexunt. Igitur Rex coacto exercitu, infestisq́ signis ad vrbem recta proficiscitur, & quam proxime potest castra metari iubet. Postero deinde die, qui fuit festus diuæ Chatarinæ nomine relatus in fastos, cum prima luce machinæ sulphurariæ, non contra quæstoris maximi stationem, vt putabatur, sed e regione ad murū, qui Osormini comitis filio Garsiæ Manrico fuerat demandatus, visæ sunt. Neq́ toto eo die cessatum est a torquendis saxeis orbibus, quoad bona muri pars cum suis munitionibus solo ęquaretur. Sed pro muro putri, beronibusq́ caducis, firmissima armatorum acies successit. Nam cum commendatarius maximus pro muris se hostibus ostendisset, puduit aulicos iuuenes non protegere virum, qui maiori negocio reseruandus erat. Sed illos superueniens dux, e loco tam periculoso iussit secedere, atq́ hostem potius inter muri ruinas expectare monuit, quā se tormentorū ictibus imprudēter obiectare. Sed nox superueniēs certamē in aliud tēpus distulit, requiesq́ data est, non tā somno, q̄ reficiēdis muris, munitionibusq́ reponendis.

De secunda oppugnatione vrbis à Gallis facta, & e diuerso de Hispanorum propugnatione.

Caput. IIII.

DIE insequenti omne tēpus in quatiendis mœnibus contritū est non tanto impetu quāto superiori. Nox deinde, quæ præcessit oppugnationis diem, barbaro more, tota conuiuijs, compotationibusq́, ludis, iocisq́ et iubilis, cantilenis, & clamoribus acta est, certatim omnes ad Regis prætoria concurrunt, & vicissim Do. Paliza tabernacula frequentat. Alij primos sibi scalarum ascensus deposcunt, alij se signa posituros inter murorum ruinas pollicentur, alij ex Hispanorum manibus arma detracturos, alij deniq́ nisi confecto negocio in castra non relaturos pedem. At Rex e diuerso, ijs, qui primum signa in vrbem retulissent, millenos aureos spondet, qui primi, qui secundi, qui deinceps manibus ruinarum summa prensassent gradatim præmia proponit. Do. Paliza barbam permulcens manu at ego, inquit, prædico vobis o milites, neminem vestrum ad nos reditur um si promissa tentatis efficere. Cum primum illuxit, præconis voce omnes ad arma citātur, seq́, vt oppugnationi parent, ædicto monentur. Quæ vox cum primum in vrbe audita est, omnis ætas, omnis sexus ad pomeria, munitionesq́ concurrunt. Neq́ enim armati solum stationes sibi decretas, & designata subsidia occupant, sed & senes emeriti, ac pueri imbelles contos, & sudes conuehūt, atq́ pro viribus suis quisq́ saxa, trabesq́ comportant. Mulierculæ ollas, ahenaq́ caldaria, feruenti oleo, resina, pice, ac ex lixiuio cinere plena parant, quæ propugnaturi in muros subeuntium capita fundant. At qui dux Albanus murum, qui partim dirutus, partim conquassatus erat, ne qua pars ductoris pręsentia, testimonioq́ orbaretur, tripartito diuidit, vnam Antonio Fonsecæ quæstori maximo, alteram Ferdinando a Vega diui Iacobi commendatorio maximo commendat, tertiam ipse sibi retinuit. Cumq́ strenuissimus quisq́ primas instantis periculi partes sibi deposceret, ne præscriptus ordo turbaretur, iubet suum quemq́ locum, sibi iam inde a principio consignatum tenere, deinde tria disponit subsidia, quæ vicissim laborantibus a prima fronte succedant. Præ-

toriam vero cohortem in medio collocat, quæ in vtranque partem prospiciat, a frontesi quo in loco esset opus subsidio, & oppidani aliquid a tergo molirentur. Quibus rebus ita ordinatis dũ hostis incursum oẽs expectãt, vt forti, magnoq́, & præsenti animo essent, hortatur. Alijs Hispanorum victorias de Gallis habitas narrat, quas nuper in Italia, quas annis superioribus in Bardulorum finibus ad Fontem Rabidum, & ad Salsũlas in Gallia Narbonẽsi obtinuerãt. Repetebat alijs Alphõso Rege cognomine Casto, Carolũ magnum cũ suis duodecim Paribus in eo ipso loco fusos, fugatos, profligatosq́. Admonebat præterea, ne terrerent eos Germanorum vasta corporis moles, vultusq́ truculenti, meminissentq́ potius, quod historici de illis produnt, haberet cognationem quandam, & similitudinem cum suis niuibus, quæ frigore rigentes calore resoluuntur, & quemadmodum primi eorum impetus maiores essent, quam virorum, ita & sequentes, posteaquam caluerint, esse minores, quam fœminarum. Dum hæc intra muros geruntur. Ioannes Rex copias suas explicat, atq́ ex amicis familiaribusq́, & palatinis purpuratis tercentum deligit, quibus ex Gallorum primoribus in Regis gratiam complures annumerat. Hi sequebantur purpureum signum quibusdam aureis baltheis variegatũ. Hos obseruabant ex Transpyreneis, Vasconibusq́ sagittatores, stlopetarijq́, & velites ad octo peditum millia, post quos Germanorum sex millia procedebant. Extremas exercitus partes cum tribus cataphractorum millibus Do. Paliza tuebatur, nequid a tergo auxilia nostra molirentur, oppugnaturumq́ ordinem interturbarent.

Ad vtrunq́ armatorũ latus, Benearnensium, Labritensium, Phoxensiumq́, & gregariorum hominum multitudo erat, quæ scalas, arietes, testudines, aliaque opugnatoria instrumenta comportabat. Cumq́ bona diei pars iam esset peracta, armatiq́ omnes in procinctu essent, machinarij simul tormenta in partem muri librant, quæ in hoc fuerat reseruata, vt cum ictibus concussa rueret, nudata vrbe hostes irrumperent. Ea cum ingenti fragore subito cecidisset, tercentum illi, qui se Regis obsequio deuouerãt, antesignanum suum secuti fossam euadunt, munitionesque subeunt, & ruinarum fastigia manu prensant, pila, hastasq́ ferro acuto præfixas, contos, bipennesque secures in hostium ora prætendunt. Hos Germanorum quoque altera cohors sequitur, non tam propositi a Rege præmij spe ducta, quam gloria inferendi signa sua in vrbem. At contra Hispani arma armis, signa signis obuia cõferunt, ferri aciem acie retundunt, manus manibus, brachia brachijs, pectora pectoribus impellũt. Nec vllum interea cessat telorum genus, non scorpionum sagittæ, non fustibulorum, fundarumq́ lapides, non stlopetarum glandes plumbeæ, non machinarum saxei orbes contorti. Erat stans in pręcipiti turris propugnaculum, quod tormentorum ictibus concussum repente corruit. Huius fragmenta multos ex nostris obruunt, sed Cõmendatariũ maximum imprimis, Villalbanumq́ Chiliarcum, quorũ insignis opera huius diei fuit. Similis ruina oppressit Petrum Manrricum, cui semianimi expugna subtracto Ioannes Ramirus Cisterciensis ordinis a Calatraua eques religiosus successit. Neque quæstoris maximi sudor latere potuit, qui nunc militis, nunc ductoris, nunc hortatoris officio functus, suam atq́ aliorum stationes lustrans, voce, manu, & autoritate multa simul faciebat, frequentius tamen requirens partem muri sibi creditam, in qua ingens erat fenestra, quæ vrbis penetralia hostibus denudabat. Eam igitur, quia faciliores aditus ostendere videbat, summis viribus oppugnant, sed non minoribus a nostris propugnatur. Cumq́ neutri alteris cedere statuissent, ędebatur interim magna vtrinq́ cædes.

Neque iam nostri pro mœnibus, atq́ superiori ex loco rem gerebant, sed intercepto

muro quaſi in medio poſuit Deus omnia campo daturus tandem victoriam cauſæ meliori. Tum Galli cernentes ſe nihil proficere,atq; plura vulnera accipere, quam inferre,paulatim pugna excedunt,atq; in tabernacula pedem referunt humeris portantes duodeuiginti inſignium virorum cadauera relictis in media foſſa duobus ſignis .quique illa obſtinate,pertinaciterq; tuebantur numero prope centum immortui herentes, atque illa complexi. Interea Rex accitis notarijs dictabat epiſtolas,quas ad Reginam, ad finitimos principes,ad amicos tabellarijs daret, quibus faceret illos certiores rerum omnium, quæ ad Pompelonem gerebantur, neq; reſtabat quicquam apponendum, niſi qua die, quotaq; hora fuiſſet vrbs capta. Sed cum vidiſſet omnes negocio infecto ſe in caſtra recipere,alios feſſos diloricatis armis, alios vulneratos, alios timore,aut morte futura pallidos, audiſſetque ſua cauſa tot amicos,familiareſque cæſos,flens,heiulanſque, pectuſque plangens agnoſco,inquit,fortunam meam,eoque miſeriarum me adductum,vt nulla poſſit me fortuna facere fœlicem.

De Germanorum pollicitatione Regi facta, & de duobus Germanis,qui minabundi ad Ducem venere.

Caput. V.

REGEM ſic aflictum, affectumq; Germanorum primores conueniunt,bono animo eſſe,deq; ſuo regno bene ſperare iubent, pollicentur, ſe die poſtero negocium ſuſcepturos, effecturoſq; quod aliorum ignauia non eſſet factum, ac tradituros ſe per manus vrbem cum ſuis ciuibus,vt ſe de illorum ſanguine ad ſatietatẽ vſq; vlciſceretur. His pollicitationibus recreatus,refectuſq; Rex illis gratias agit. Illorum fidei, fortitudiniq; ſe atq; fortunas ſuas commendat. Re omni perdita, & complorata, quicquid acquiſierit in illorum poteſtate futurum pollicetur. Igitur Albanus, cum cerneret hoſtes intermiſſa pugna ſecedere, quaſi victor, vtq; ſuos animaret, alieniſq; terrorem incuteret,iubet tympana cum cimbalis tintinnabuliſq; pulſari,tubas,cornuaq;, ingenſq; claſſicum edere,& quaſi victos, ac fugientes clamoribus proſequi. Sed auteaquam in prætorium ſe ille reciperet, murorum interrupta,minaſq; inuiſit,ac refici,inſtaurariq; iubet, foſſas,& pomeria eruderari. Mœnia quoq; eo diligentius adſeruari,quo propius hoſtes eſſent, atq; male geſtæ rei pudore magis irati. Vulneratos deinde conſolatur, fortes laudat,atq; omnes comiter, benigneq; affatur. Die inſequenti, qui fuit Chriſto a mortuis reſurgenti dicatus,Hiſpani pro mœnibus in procinctu armati ſtetere,expectantes Germanos acrius quam in heſterna oppugnatione inceſſuros. Sed cum ad multam diem omnia in caſtris quieta vidiſſent in alias curas animum conuertere. Alij munitiones reficere,alij arma infibulare, præpilare haſtas, ſpicula producere. Pars iuuenum,quæ pugnandi erat auidior,portis erumpit, pugnaſque tumultuarias conſerit.

Erant inter eos ex Hiſpani Regis amicis,& familiaribus, Ioannes Albion ex Tarraconenſi prouincia eques auratus, qui ſtlopetariæ glandis ictu perfoſſus ſubito corruit, magnumq; moriens amicis,quos habebat quam plurimos, deſiderium ſui reliquit. Primis deinde tenebris ecce duo ex Germanorum primoribus tibicine militari præuio ad Nauarienſis comeſtabilis ſtationem recta tendunt, velle ſe cum duce commentari non nihil dicunt,quod in rem communem exercitus vtriuſq; foret. Albanus,quamquam ſtatuerat nullam condicionem audire, quæ ab hoſtibus offerretur, iubet tamen illos admitti,atq; dicendi quid ſibi velint facultatem dat. Tunc alter illorum, qui procacior

videbatur, huiusmodi sermonem habuit. Credo ego clarissime Dux Germanorum mores, ex quorum numero nos sumus, dignationi tuæ notos esse, qui tametsi non sibi, sed illis militent, a quibus sint mercede conducti, non tamen fide minori, ac diligentia bella gerant, quam si aut de imperio, aut de suo capite res ageretur. Venimus huc ad octo armatorum millia virorum conducti a Rege Gallorum in auxilium Nauariæ Regis.

Qui maioribus Regis vestri viribus regno pulsus, viribus quoq; restitui vult Gallorum Rex, cuius causa regnum amiserat. Quod vero ante hac multa sunt facta, quæ Regis vestri maiestatem offendunt, id nobis displicet, sed non aliter fieri potuit, quam factum est. Nunc vero cum res in eo sit articulo, vt Hispanorum audacia cum suo duce pœnas suæ peruicaciæ mox sit luitura, venimus rogatum, atq; admonitum, ne velitis experiri extrema illa, quæ victi a victoribus armatis, iratisque perpeti consueuerunt.

Nam quid spei reliquum est Hispanis numero paucis, fame confectis, muro, fossa, valloq; nudatis, omniq; auxilio destitutis? contra Germanorum tot phalāges armis instructas, corpore vegetas, atque in hoc deuotas, vt aut rem inchoatam efficiant, aut obstinate mortem oppetant. Suscepimus vero legationis hoc munus non cuiusquam iussu, sed spōte nostra, vt animum nostrum vobis declararemus, & quod nos in simili fortuna positi faceremus. Quid illud esset quispiam diceret. Nimirum cederemus tempori, atque victori herbam porrigentes veniam peteremus. Quo in statu res vestræ sint, videtis, quę vos pericula maneāt, circunspicitis. Vna salutis spes reliqua est vobis, si vos sine vlla cōditione victoris arbitrio dedideritis. Mites, atq; benigni sunt Duces nostri, ex fortuna sua metientur vestrā, omne ius belli vobis remittēt, atq; incolumes abire sinent, armis tantū alijsq; ornamētis spoliatos, quæ vobis etiā, ea est illorū māsuetudo, forte cōdonassent, nisi in prędā, manubiasq; Germanorum iampridem fuissent ab ipso Rege designata.

De ducis responso Germanis dato, & de obsidione relinquēda Gallorum consilium.

Caput. VI.

ATQVI Dux noster, tametsi erat natura placidus, atq; ineptiarum huiusmodi contemptor, ac derisor potius, subiratus tamen his Germani verbis. Vana, inquit, spes vos o Germani tenet, qui ex animo vestro putatis hispanos nisi cibo, potuq; ad satietatem vsq; refectos languidius arma tractare. Nesciebatis Hispanos in fame similes esse lupis, quos improba vētris exegit cæcos rabies, per ignes, per tela, p hostes cibū, si desit, quęrere? Quod si numero pauciores, fameq; debilitatos, atq; hostium cęde fessos, interceptisq; muris nudatos, nos putabatis, cur cessastis hodie occasionē arripere? socijsq; vestris cæsis, fusis, fugatisq; opem ferre, atq; in oppugnationē inchoatam succedere? cum præsertim bona diei pars superesset, in qua possetis auaritiæ vestrę cupiditatem explere.

Quod si feriata vobis hæc dies fuit crastina experiri potestis, an Hispanos vires defecerint, idq; vt faciatis rogo vos, sitisq; primi, in quos quicquid virium nobis restat, effundamus. Hi nanq; cōmilitones mei dedignantur iam ignauos hostes sibi dari, neq; pręberi materiam, vnde possint egregium aliquod facinus ędere. In hæc verba illos dimisit interminatus ne post hac, aut illi, aut alius quisquam huiusmodi nugas ad se perferant, sed aut veniant armati perfidiæ suæ pœnas luituri, aut victi supplicesque a victoribus veniam petentes. Nam quod egregius Poëta de populo Ro. scriptum reliquit, Hispani possunt sibi iustius vsurpare. Parcere subiectis, & debellare superbos. Hoc re-

sponso ducis tristes, ac demisso animo Germani in castra redeunt. Hispanorumque alacritatem, vigoremque animi socijs exponunt. Fames interea magna, magisque indies extra intraque muros crescere, vtrosque cogebat armis decertare, atque finem bello imponere, sed Regem acrius vrgebat, quem non modo commeatus, & pecuniæ defficiebant, quod hyemis impotentia instabat, verum etiam quod ingentes copiæ ab Hispano Rege mittebantur, quæ suppetias Albano duci ferrent, quę si semel intra vrbem reciperentur, omnis spes sua in ventos esset abitura. Supplex itaque Germanos rogat, vt stent promissis, fidem seruent, nihil spei sibi iam esse relictum nisi in illorum fortitudine, hostium spolia, ciuiumque bona illorum tradit, protestatur nihil sibi ex ea victoria nisi sanguinem ciuium expetere. Penituit Germanos tam temere operam suam fuisse pollicitos, tamque arduum, ac difficile negocium suscepisse, puduit tamen illos promissa non reddere. Respondent itaque perendinum in diem vrbem captam se per manus illi tradituros, aut omnes ad vnum in medio opere pulchram mortem obituros. Huius tam perniciosæ pollicitationis Domi. Paliza factus certior, in tabernacula Germanorum tendit, illorumque præfectos, ac centuriones in vincula conijcit, atque insuper ignominiosis verbis increpat, quod se inconsulto rem tam inconsideratam, improuisamque attentarent, vnde non solum ipsi miserabiliter, & digne perituri essent, sed & suo duci imprudentiæ, atque rei male gestæ notam inurerent. Quod si tale aliquid posthac vnquam admiserint, per Galli principis genium iurat, se in ipsos capitaliter animaduersurum. Deinde in Regis prætorium tendit, quem cum se pugnę aptantem offendisset, acerbius, quam regia dignitas sustineret, increpat illum, temeritatisque illi crimen obijcit, quippequi tentet incassum vires effundere, atque florentissimas copias internectioni hostibus dedere. Quod si tam prçceps animi, & consilij erat, vt suum tempus, fortunamque non agnosceret, idque penitus volebat, vt rei perditæ se, suosque omnes adderet, se tamen non passurum, vt exercitum sibi a Rege commissum hostibus sine causa trucidandum obijceret. Sed neque censebat diutius in obsidione permanendum, cum iam hyems impenderet, famesque indies cresceret, nec esset vnde commeatus in castra satis commode comportari posset. Multi sermones cum Rege, Regisque familiaribus in hac disputatione consumpti sunt. Sed Rex tandem inuitus cessit consilio Do. Palizæ, placuitq; postridie obsidionē soluere, & sub primā lucē vasa conclamare, signaq; tollere.

Quod Galli soluta obsidione discedunt, quo die Dux Triciensis cum auxiliaribus copijs venit.

Caput. VII.

IGITVR nocte in sequenti a quarta vigilia, dum tormenta, machinæq; carris aptantur, binæ acies factæ ex omni equitatu, peditatuque quasi ad pugnam paratæ in procinctu steterunt. Principio nostri putarunt Gallos se ad oppugnationem parare, quam erecto, & alacri animo expectabant, sed cū illos vidissent in diuersum paulatim secedere, omnes subito portis, ruinisq; murorum erumpunt, hostesque insequentes ad pugnam lacessunt. At illi relicta machinarum parte, & quicquid exercitus inualidum, vulneribusq;, aut morbo confectum erat, negligentes compositis ordinibus beneficio noctis se in tuta receperunt, finemque insequendi nostri imposuere, qui propterea quod pauciores erant, & perturbatis ordinibus, quātum quisque poterat, hostes insequebantur, ne quid detrimenti per noctis tenebras paterentur, in vrbē sunt regressi, id quod

gestum

gestum pridie calendas Decēbris, qui est diui Andreę nomine relatus in fastos. Postridie vero huius diei prima luce Galli copias suas in ordinem redegerunt, steteruntq; in procinctu quasi pugnaturi, siue vt suos aberrantes ex fuga reciperent: aut si nostri persequerētur, vt pugnarēt, si ex loci opportunitate facultas daretur, vel vt tutiores in fines suos abirent. Eodem die paulo ante solis occasum Dux Triciensis cum auxiliaribus copijs ad vrbem accessit, erant in comitatu illius regalis ministerij Pręses, quem diximus Reginæ pontem insedisse, Dux Secobriensis Hispani Regis fratris patruelis, Dux a Villa formosa, Dux Lunensis, Marchio Aquilarius, Comes ab Accuto monte, Comes a Ripa Gorza: & reliqua fere omnis regalis curiæ iuuentus. Quos sequebātur equites mille quingenti, armis, auro, purpuraq; fulgentes. Peditum vero generis omnis armaturæ numerus fuit sex millium, quos ductabant Gometius Buitronus, Martinusque Auindanius, & Rengiphus. Crescebat indies auxilium, quod ad Reginæ pontem cogebatur. Sed Dux veritus, ne nostri fame, vulneribus, morbis, vigilijs, laboribusq; confecti Gallorum vegetam atq; recentem multitudinē sustinere diutius non possent, cum præsentibus copijs, atq; quam maximo potest commeatu in auxilium properat. Cuius aduentus & si omnibus in commune fuit iucundus, ciuibus tamen longe magis, qui Regis irati sęuitiam in se domosq; suas pertimescebant. Albano tamen Duci non satis constabat fuerit ne gratus, an potius molestus. Dolebat namque solidam sibi gloriam eripi, quā nemo cū altero quocunq; libenter patitur esse communē: quiq; animi magnitudine præcellunt, libentius se fortunę periculis exponunt, quam rei bene gerendæ alteri participent. Itaq; sæpe Ducem Triciensem per litteras & nuncios hortatus est, ne ferret suppetias, ni accersitus sibi: satis præsidij esse, non solum ad propulsandas ex vrbe hostiū oppugnationes, sed etiam ad erumpendum, atq; medio campo collatis signis confligendum. Hos animos illi dabant Hispaniæ lumina, quæ in suo erant comitatu, & qui maioribus sæpe rebus non solum interfuere, sed etiam præfuerunt. Atq; in primis duo fulmina belli Antonius Fonseca quæstor maximus, & Caucensium & Alahciorum dominus Fernandus a Vega Commendatorius maximus a Castella, nam alter a Legione Germanica tantum huic negocio interfuit. Coronarij quoq; Centurionū præfecti Vilalbanus & Rengiphus, quorum opera compluribus alijs in rebus fuit insignis, sibi ipsis hoc tēpore non defuerunt. Sed neq; Petrus Lupides Patellanus cum gentili suo Ioanne Patellano. Ludouicus quoq; a Corduba Comarensis Marchionis filius, atque alter Ludouicus a Cauta: Petrus & Ioannes ambo a Cunta cognominati. Iacobus Rogius, atque eodem cognomēto Rodericus Diaz, Petrus Manrricus, & Manrricus quoq; Garsias Comitis Offormini filius, Iacobus Merulus Ioannis filius animos atq; nomē cognomēq; aui referens. Ioannes, & Garsias vterque a Vuloa cognominati, Comestabilis Nauariensis, Francus Bramontanus, Ioannes Carrenus, Alphonsus Carrillus, Petrus a Tapia, Ioannes a Castella, Aluarus a Luna, Iacobus a Vera, Sanctius a Leiua, Manuel Benauidius. Nam quid ego Petrum Marchionē a Villafranca magni Ducis filium inter cęteros memorem? qui per vestigia patris idem hoc tempore silebitur, atq; alias meritis laudibus non fraudabitur. Quid alios complures eiusdem ordinis viros? quos infinitum erat memorare, quorū fiducia, nihil erat, quod magnanimus Dux sibi non polliceretur, victoriā ex hostibus maxime, quam præ manibus habebat. Vtcunq; tamen erat animatus agit hospitem lętum, Ducemq; aduētantem longe ab oppidi portis excipit, atq; data acceptaq; salute in templum misericordię, quod erat extra muros, quam honorificētissime potest illum collocat. Copias vero auxiliares eadem castrametari iubet, qua paulo an-

te Germani insederant. Hic dies, quo & Galli soluerunt obsidionem, & auxilium nostris superuenit, fuit calendarum Decembris.

Quo pacto Galli in fugam conuersi, iterum vrbem obsidione cingere simulant, deque nuncio per Feciales ab illis misso, Ducumq; nostrorum responso. Caput. VIII.

Postridie vero eiusdem diei Galli, qui nostris insequentibus trans fluminis pontem se in loca tutiora receperant, prima luce in campo radicibus montium adiacente cohortibus ordinatis apparuerunt. Cumq; iam ab vrbe quattuor millibus passuum abessent, nostriq; putarent, illos nihil nisi de canendo receptui cogitare, de repente vrbem versus redierunt, incertum qua ex causa. Sed quia trahas, claustraq;, & carros pręmiserant, non erat dubium, illos substitisse primum, ac deinde regressos, vt sui exercitus reliquias colligerent, atq; præcedentiũ impedimentorũ terga redderent tutiora. Interim Dux noster non cessat Bardulos, & Vascones, Cantabrosq; exhortari per nuncios, vt vias corrumpant, atq; arborum ramis fossisq; & aggeribus faciant imperuias, atq; hostes fame, ac frigore cõfectos ex superiori loco incesserent. Sed Galli, cum intelligerent nostros nõ esse numero pares ad decertandũ Marte dubio, puderetq; illos huius belli principio magna pollicitos, nunc inglorios abiectosq; discedere, decreuerunt subsistere. Atq; vt velamen aliquod pudori prætenderent, disponunt acies, cohortesq; in ordinẽ redigunt, mittuntq; Feciales ad Duces nostros, qui decernendi locum, tempusq; indicant, quod ipsum fuit argumento, illos non militũ numero, non animi robore, non vlla alia re, quã commeatus, victusq; penuria ab vrbis obsidione destitisse. Ad hanc Fecialium contestationẽ vterq; Dux alterũ rogat, vt respondeat, comiterq; in collegã partes suas reijcit. Sed vicit tandem Albani Ducis vrbanitas. Erat autẽ Dux Tritiensis, cũ de rebus bellicis ageretur, paulo liberior, ne dicam iactãtiorem, is cũ alias multa facete, & ex more suo solitus esset arrogãter dicere, in expeditionis huius initio, duo potissimũ illius dicteria circũferuntur. Nam cũ Gallorum Rex Hispanorũ paupertatem exprobrãs diceret: non amplius illos in hoc bello duraturos, quam dum emendicatæ stipes stipendio militum soluẽdo sufficerent. Hoc male salsus Rex dicebat alludens ad pecunias, quas ex sedis apostolicæ indulgentijs ad belli Mauritani sumptus exigebãtur. Quid, inquit, Tritiensis Dux nostra refert, armis an calathis hostium ora contundamus? Calathis nãq; solẽt mendici stipes frustaq; & quadras panis rogatas excipere. Cumq; illi rursus Albani Ducis auxilio prosiciscenti Rex noster multa benigne polliceretur, seq; summissurum non solum copias cõmeatumq; rerum omniũ, quæ sunt ad bellum necessaria, sed etiam pecunias stipendio militibus persoluendo necessarias, cepit subcinere carmen illud, quod est in ore omniũ. Vamos nos dixo el mi Tio a Paris essa ciudad. Ac si diceret, nisi me copię militũ, cõmeatus, stipendiaq; deficient, nulla per me mora erit, quin victor Parisios vsq; perueniam. Igitur nunc libertate vsus Fecialibus respõdet se, non ea causa venisse, neq; id sibi a Principe, a quo mittebatur, mandatum, vt collatis signis decerneret, sed ad hoc tantum, vt obsessam vrbem firmiori pręsidio muniret. Neq; enim, inquit, de eo nunc certamen est, vter exercitus medio in campo sit armis superior, sed ex duobus Principibus vter Nauariæ regno potiatur: in eoq; nunc victoriæ momentum consistere, vt ille victor sit, qui semel parta defenderit, possederitq;: ille victus, qui prætendit hostem possessione deturbare, nec tamen quod aggreditur efficit. Quo si Gallis, inquit, tantum animi su-

pereſt, vt velint nobiſcum armis experiri, expetent aliquos dies, dum Hiſpanorum copiæ, quæ me ſequuntur a tergo, in vnum locum conueniant. Tunc ſe cum collega ſuo non modo in agro Pampylonenſi, ſed in medijs campis pugnandi copiam daturos. Hoc per Feciales reſponſo accepto, Galli eueſtigio, vt erant in armorum procinctu iter arripiunt, rectaq; ſe in patriam atque ad ſuos recipiunt.

Quemadmodum Do. Paliza Ioannem Regem de regno recuperando diffidentem conſolatur, Ducumq; noſtrorum de perſequendis hoſtibus conſultatio.

CAPVT. IX.

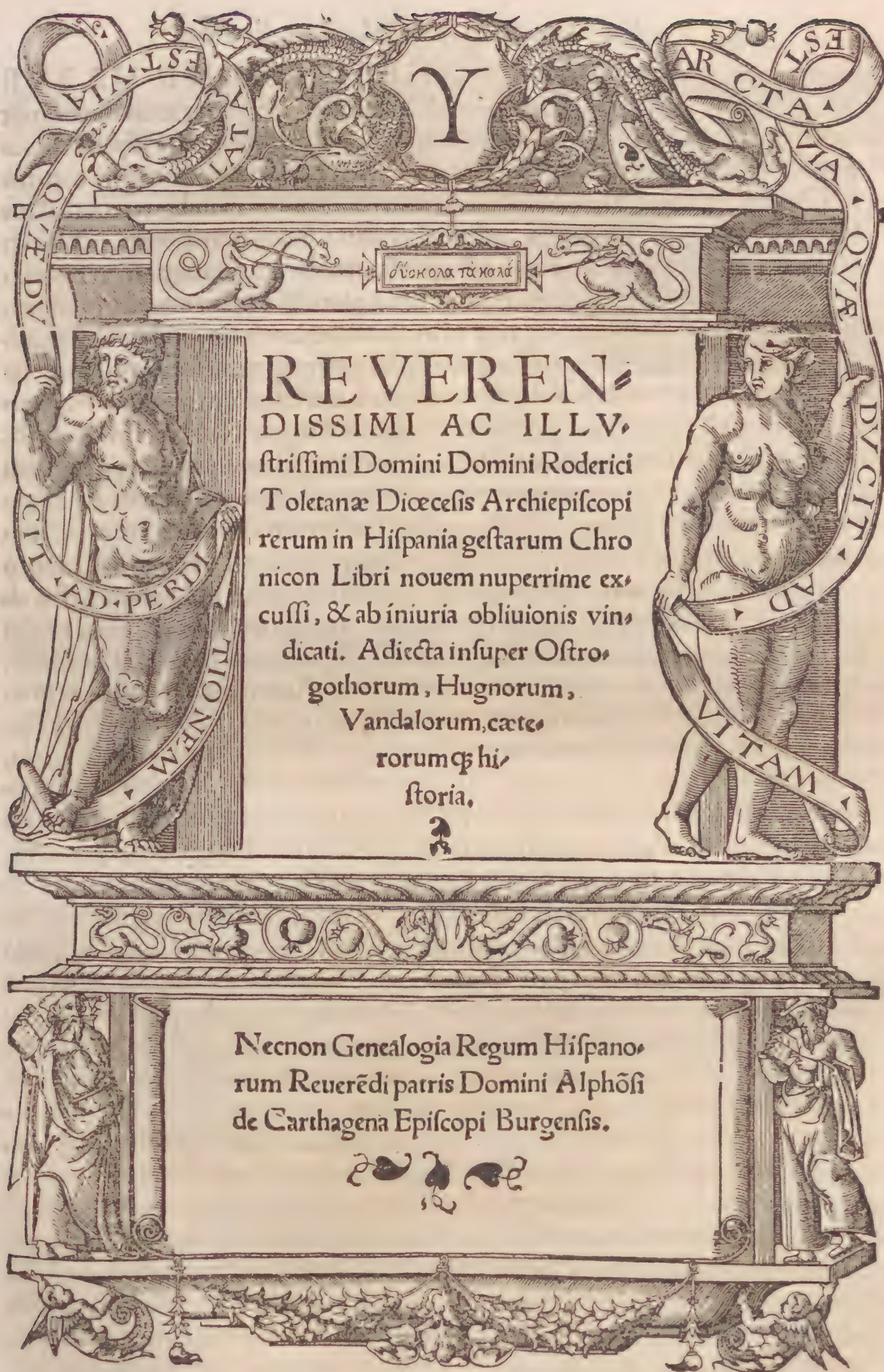
Ex interim Ioannes, qui vſq; in tempus illud ſpem metumq; interdubius, atq; animi pendens fuerat, nunc iam, cum videret ſuos, atq; illos maxime, quibus plurimum fidebat, & in quibus omnem dignitatis recuperandæ fiduciam collocauerat, non ſolum vrbis obſidionem deſerere, ſed etiam ſic abire, ac ſi eo nunquam eſſent redituri: non vt antea ſpem vultu ſimulans, pręmens altum corde dolorem, non fortunam ſuam lamentis quæſtibuſq; incuſans, ſed præ nimio dolore omnem triſticiæ imaginem facie ac vultu præferebat, vrbemq; nunquam amplius videndam, dotaleſq; agros identidem reſpiciens attonito ſimilis hęrebat. Quem ſic affectum Gallorum Dux maximus Paliza multis exemplis ex hiſtoria, multiſq; rationibus ex communi vita depromptis conſolari nitebatur. Sed ille tanquam ęgrotus iam deploratus, ac de ſalute deſperans, nulla medicorum fomenta admittebat, neque ſe aliqua ratione curari patiebatur. Nam quid faceret dotali regno expoliatus, atq; re male geſta patrimonio orbatus? idq; non tam aduerſa fortuna, quam ſua culpa: quippe qui neſcierit inter duos Reges potentiſſimos ſe medium ſequeſtremq; præſtare, aut ſi non poſſet vtrumque, alterum ex illis ſaltem demereri. Atqui Duces noſtri cum viderent, hoſtes nihil iam niſi de reditu in patriã, domoſq; ſuos, atque diuerſoria nota cogitare, quid in tali tẽpore factu opus eſſet, inter ſe conſultant. Albanus pallantes, fuſos, & fame ac frigore confectos ad internectionem vſque perſequendos eſſe dicebat, neq; rei bene gerendę occaſionem tam certam, tam facilem, tam honorificam, glorioſamq; omittendam eſſe. Tritienſi vero diſſimulandam eſſe hoſtium fugam, neque illis inſtandum, ne ex deſeperatione cogerentur pugnam redintegrare, vnde eſt notum illud carmen. Quondam etiam victis redit in p̃cordia virtus. Afferebatq; multorum exempla, qui neceſſitate compulſi ex victis euaſere victores. Referebat præterea Pyrrhi Epirotarũ Regis præceptum illud memorabile. Hoſtibus fugientibus non eſſe pertinaciter inſtandum. Petebat Albanus a Tritienſi ex exercitu, quẽ vegetum recentemq; ductabat, aliquot equitum turmas, peditumq; cohortes, quæ hoſtem abeuntem inſequerentur, nam ſuas cauſabatur partim vigilijs, partim morbis laboribuſq; confectas. At ille, cui non placebat conſilium illud de inſequendis hoſtibus, dicebat ſe non ea cauſa veniſſe, vt medio in campo confligeret, ſed vt obſeſſis, atq; vltima neceſſitate & anguſtia poſitis opem ferret, idq; a Rege ſibi in primis fuiſſe mandatum, atq; hunc in modum alter ab altero digreſſi ſunt. Tricienſiſq; Lucronium cum ſuo exercitu ad Regem redit, Albanus vero in ciuitate iam quieta pacataq; permanſit, quoad illam ordinaret, atq; per manus traderet, cui Rex tradendã eſſe decreuiſſet. Sed ne hoſtis intrepidus ſecuruſq; ſic impune abiret, mittit litteras ad viros principes, qui erant finitimi his locis, per quos Galli Germaniq; iter faciebant, hortaturque illos, vt fugientibus negocium

faceſſant, necꝙ ſinant illos ſic quietos abire. Qui non ſegnius quam imperatum eſt iuſſa exſequũtur. Nam & Gongorę dñs trecentos ducens equites agmina ſequebatur, neque præ frigore ac fame conſequi ceſſat: nam prima luce adortus partim cæſis, partim captis cum ducentis equitibus ſpolijſꝙ militaribus per medias vrbis portas viaſꝙ publicas victor regreditur. Ex altera quoꝙ parte Lizari dñs cum tercentum peditibus expeditis extrema Gallorum agmina inſecutus inuadit Germanos, quos machinis aſſeruandis Galli præfecerant. At illi cum viderent Bardulorum omnes populos in vnũ conſiſſe, impetumꝙ illorum non poſſe ſuſtinere glandiaria tormenta in eos dirigunt, igneꝙ iniecto inſtantes glandibus perturbãt, ipſiꝙ per fumũ ſulphurariaſꝙ tenebras elapſi, per anfractus, ſyluarumque diuerticula fugiunt. Quos vbi Barduli aufugiſſe intellexerunt, nam in principio ſubeſſe inſidias aliquas ſuſpicabantur, machinas inuadunt, iumentiſque tenuiores reportãdas imponunt, maiores vero plauſtris carriſꝙ trahẽdas applicant. At non mediocri negotio in vrbem aduehunt, non ſine quadam triumphi ſpecie, nam & armatorum peditum ingens multitudo præcedebat, & non minor ſequebatur acclamantium vno ore: Io Triumphe. Quod geſtũ eſt idibus Decembris, hoc eſt, poſtridie eius diei in quo Diuæ Luciæ feſtum celebratur. Anno a ſalute Chriſtiana Milleſimo quingenteſimo duodecimo.

Belli Nauarienſis finis.

Apud inclytam Granatam. Anno a virgineo partu milleſimo quingenteſimo quadrageſimo quinto.

REVERENDISSIMI AC ILLVSTRISSIMI Domini Domini Roderici Toletanæ Diœcesis Archiepiscopi rerum in Hispania gestarum Chronicon Libri nouem nuperrime excussi, & ab iniuria obliuionis vindicati. Adiecta insuper Ostrogothorum, Hugnorum, Vandalorum, cæterorumq; historia.

Necnon Genealogia Regum Hispanorum Reuerēdi patris Domini Alphōsi de Carthagena Episcopi Burgensis.

APVD INCLYTAM GRANATAM.
ANNO. M. D. XLV.
Mense Octobri.

Xanthus Nebrissensis candido Lectori. S.

VM IN ANIMO SEMPER HABVErim Lector candide, patris mei scripta ac monimenta ingenijq; sui lucubrationes, quibus ille rempu. Hispanã ad bonarum literarũ studia pro virili portione erigere conatus est, ab obliuionis tinearumq; iniuria vindicare: statui illius vigilias, quibus ille vitam.i.lucem non dederat, publicare: quas vero ipse, dũ vita rexerat artus, euulgarat, vt e nostra typographica officina correctiores, limatioresq; prodirent curaui. Idq; vt melius ac facilius fieret, prelum ipsum calcographum intra ędes nostras priuatosq; parietes admisimus. Itaq; cum anteactis diebus Aelij Antonij patris mei historiam rerum in Hispania simul & Nauaria a serenissimis indelebilisq; memoriæ dignis Regibus Fernando & Elisabe coniugibus gestarum torculari subdere, ederecq;, ac celsitudini Philippi Hispaniarum Principis consecrare in mentem venisset: Roderici Toletanę Dioecesis Archiepiscopi nouem Chronicorũ libros, ac Ostrogothorũ historiam ab eodem, vt conectura duco, autore conscriptam, simul Alphonsi de Carthagena Episcopi Burgẽsis Hispanorũ Regum genealogiam, necnon cuiusdam ignoti Historici de rebus in hispania gestis ab alijs historiographis destitutis scribẽtis Chronicam, quæ oĩa cum blatis ac tineis rixabãtur, supradictæ historię paternę annectere visum est. Qua autem de causa id fecerimus, paucis nostram nunc accipe mentẽ, quia ea, quę ab Aelio Antonio patre nostro de prædictis Regibus memoriæ prodita fuerant, non ita copiosa erant, vt iustum codicis volumen absoluerent, veriusque historiæ fragmentum, quam annales integri censenda forent. Cuius rei causa extitit, quod iam autori ipsi senio confecto multisq; alijs laboribus implicito prouincia hæc demandata fuerat, eiusque in historia describenda conatus repentina morte interceptus est. Fuit & insuper alia ratio, quoniam eiusdem germanęq; materię, quæ ab illis, & quæ a patre exarata fuerãt, licet de diuersis Regibus, omnibus tamen Hispanis, ac diuersimodo styli genere, videbantur. Nec vero mihi crimini vertendum erit, quod Archiepiscopi Roderici historiam sermone humili styloq; rudi contextam prelo cõmittere typisq; excudere ausus fuerim, cum sermo ille incultus obtusaq; styli acies non illi merito iure imputari debeat, sed potius infœlici illi sæculo, in quo pene res literaria obdormiera, vixq; aliquis eloquẽs saltẽ disertus repertus est. Sunt tamẽ alię in illo virtutes, si rẽ bene perpẽdere voluerimus, quibus Gothicum illũ dicendi characterẽ cõpensabimus, puta historię veritas, qua nullã maiorem in historico virtutẽ esse reor, fides ac ipsius historici grauitas, quę rebus in historia enarratis plurimã autoritatẽ impartitur. Pręterea genus illud dicendi simplex ac minime fucatũ, nullisq; verborũ lenocinijs ornatũ, nullaq; (cerussa aut purpurissa incrustatũ magis lectorũ animos cõciliat, q̃uis sint nonnulli, inter quos Sallustius annumeratur, qui affirmẽt, fortiũ virorũ facta tãta esse, quãto verbis, qui scripserũt, ea extollere potuerũt. Tũ etiã quod nullus alius hac nostra tẽpestate extat, qui de eisdẽ rebus aliquid posterorũ notitię literis mãdauerit. Sed hac in re satis superq; extra propositã metã euagati sumus, iam dudũq; cõmota mihi mulio virga innuit, vt receptui canam: Sed illud vnũ, antecq; finem imponã, lectorẽ admonuero, nos de Roderici historia varia cõtulisse exẽplaria manu scripta (nã hactenus non fuerat typis excussa) quę tamen omnia cõculcata perperamq; scripta erant, multa correximus, nonnulla immutauimus, quædam lectorum iudicio emendanda reliquimus. Quod etiam in cæteris historijs effectum est. Hęc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri. Vale. Anno a Christo nato millesimo quingentesimo quadragesimo quinto, quarto calendas Octobris.

¶ Index capitũ, q̃ in libris Chronicõ. D. Roderici ecclię Toletanę Antistitis cõtinẽtur. per. a. priorẽ folij faciẽ, per. b. posteriorẽ designamus. & primo libri primi.

CAPITA SECVNDI LIBRI.

CAPITA TERTII LIBRI.

LIBRI QVARTI CAPITA.

CAPITA LIBRI QVINTI.

CAPITA LIBRI SEXTI.

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

OCTAVI LIBRI CAPITA.

CAPITA LIBRI NONI.

OSTROGOTHORVM HISTORIÆ LIBRI UNICI CAPITA.

¶ Capitum repertorij finis.

PROLOGVS.

SERENISSIMO, INVICTO ET SEMPER AVgusto Domino suo Fernando Dei gratia Regi Castellæ & Toleti Legionis, & Galleciæ, Cordubæ atq; Murtiæ Rodericus indignus cathedræ Toletanæ Sacerdos hoc opusculum & Regi Regum perpetuo adhærere optat.

IDELIS antiquitas & antiqua fidelitas primæuorum doctrix & genitrix posterorum credidit actibus minorari, si sibi soli se genitã reputaret. Cum enim, per ea quæ facta sunt, Dei inuisibilia percepissent, quia morte interueniente non poterant permanere ea, quæ diuina reuelatione, studio vigilanti, doctrina, vsu, memoria, intellectu circa creaturarum opera ratione præuia inuenerunt: inuestigantes experimenta rerum & ænigmata figurarum futurorum notitiæ prouiderũt, & duce spiritu præsentia perceperunt, & futura indagijs prænouerunt. Sed obliuio quæ semper memoriæ aduersatur pedissequa negligentia subsequente, quod diligentia adinuenerunt, gressu obuio liturauit. Cæterum ne desidia sapientiæ innimica itinera studij occultaret, illi, qui pro luce sapientiam habuerunt, & eam rebus omnibus prætulerunt, figurales litteras inuenere, quas in syllabas congesserunt, vt his compingerent dictiones, quibus vt ex trama & stamine quasi a texentibus oratio texeretur: & per hoc futuris sæculis præterita vt præsentia nunciarent, & vigilata studia artium liberalium & officia mechanica subtiliter adinuenta scriptura posteris conseruarent. Cursus syderum, motus planetarum, dispositiones signorum, effectus astrorum, quę astronomorum curiosa diligentia adinuenit, cubitorum Geometriæ distinctiones, & graduum differentias, & punctorum distãtias, quo obiectu luna lucida denigretur, qua eclypsi Solis claritas tenebrescat, qua indagine herbarũ notitiã & earum efficaciam experimentis physicalibus percipere, sine scriptis qua memoria posset quãtũlibet instãs solertia reminisci, ne dixerĩ inuenire, nisi principiorum notitia præcessisset, quæ primæui inuenta successoribus conscripserunt? Verum quia humana studia multifarie variantur, pari prouidentia & eodem studio solicitudo diligẽs eorũdẽ descripsit acta sapiẽtiũ, & stultorũ fideliũ, et Ethnicorũ virtutes catholicas et politicas, iura canonica & ciuilia, vt per hoc mũdi cursus in suo ordine dirigatur, Et gesta principum, quorum aliquos ignauia fecit viles, alios sapiẽtia, strenuitas, largitas & iustitia futuris sæculis cõmendauit, vt quãta sit differẽtia vtrorũq; exitu cõprobetur, Et discãt posteri bonorũ exẽplis inniti, & malorum semitis declinare. Qua et si ad tẽpus bonorũ videatur dñs obliuisci in fine misericordiã nõ abscidet. Et si ad tẽpus etiã impij ꝓsperẽtur, tollũtur in altũ vt lapsu corruãt grauiori. Quis eñ de creatione mũdi, de patriarcharũ successiõe, de exitu de Aegypto, de lege veteri, de Regibus terræ sanctæ, de exterminio eorundẽ, de annũciatione, de natiuitate, de passione, resurrectione, & ascẽsione Dñi Iesu Christi earũ testibus morte sublatis posset relatione veridica esse certus, nisi libri canonici, aut euãgelia testarẽtur? Quibus, eo quod scripserunt, tanto amplius obligamur, quãto per eorũ doctrinã in præteritorũ notitia innouamur. Gloriosa etiam prælia Romanorũ & aliarũ gẽtiũ, quæ in mũdo varietate mirabili acciderunt, sine scriptura a memoria excidissent. Cũ igitur Hispaniarũ successus variorũ principum cruẽtis cladibus iteratus & linguam mutarit, & origo suæ gentis pluribus intercepta dominijs sit oblita, iã fere gẽs et origo incolarũ Hispaniæ ignorat̃. Quia igit̃ placuit vestræ excellẽtiæ maiestati, meę regrere ignorãtiã paruitatis, vt si q̃ de antiqtatib' Hispaniȩ, et de ijs

etiam, quę ab antiquis vel modernis temporibus acciderunt, meę memorię occurrissent, petioni vestrę describere laborarem, et vt a quibus gẽtibus calamitates Hispania sit perpessa, & Hispanorum Regum originem, & eorum magnalia, qui patrum glorias imitatione sequuti sunt gloriosa, per scripturæ meæ indaginem ad diligentiæ nostræ notitiam peruenirent. Ego vero tanti domini, tam excelsi non possum precibus contraire, & vix possibile cogor ob reuerentiam attentare. Tempore enim vastationis Arabum scripta & libri cum pereunte patria perierunt, nisi quod pauca diligentium custodia euasere. Itaq; ea quæ ex libris beatorum Isidori, & Illephonsi, & Isidori iunioris, & Hiditij Galleciæ Episcopi, & Sulpitij Aquitanici, & concilijs Toletanis, & Iordani sacri palatij Cancellarij, & Claudi Ptolemæi orbis terræ descriptoris egregij, & Dionis, qui fuit historiæ Gothicę scriptor verus, & Pompei Trogi, qui fuit historiarum Orientalium solicitus supputator, & alijs scripturis, quas de mẽbranis & pictatijs laboriose inuestigatas laboriosius compilaui, a tempore Iaphet Noe filij vsq; ad tempus vestrũ gloriosissime Rex Fernande ad historiam Hispanię contexendam, quam solicite postulastis, prout potui fideliter laboraui. Inter omnes autem principes Gothorum Reges sęcula precipuos habuere, & testamentali edicto Hispanię legauere, quorum insignia vsq; ad tempora, quę me pretereunt, deriuaui, addens aliqua, quę eorum historię famulantur, nec non & clades, quas Hispania pertulit ante eos. In qua Hispania peragratis Asię & Europę prouincijs & vastatis vltimo dominio residerunt, vbi etiam ab Arabibus sub Roderico Rege Dei iudicium pertulerunt. Vobis itaq; Castellę, & Toleti, & Legionis, & Gallecię, Cordubę, & Lusitanię, Murcię & Gienni inclyte domine Rex Fernande ortum eorum, qui primo in Hispanijs habitauere, & bella Herculis, quę exercuit super eos, & quæ Romani mortis iudicia intulere, & quibus Vandalos, Silingos, Alanos, & Sueuos exitijs cõsumpserũt, ꝓut ex antiquis libris & relatione fideli recolligere potui, ego Rodericus indignus cathedræ Toletanæ Sacerdos stylo rudi & sapientia tenui ad præconium vestræ gentis, & vestræ gloriam maiestatis solicitus compilaui: pro venia supplicans eo, quod munus tam exiguum ausus fui lecturorum diligentiæ exhibere, & conspectui tanti Principis pręsentare.

D. RODERICI VIRI CLARISSIMI IDEMQVE TOLETANAE ECCLESIAE

Antiſtitis, atq; proinde Hiſpaniarum protomyſtæ rerum geſtarum in Hiſpania Chronicon Libri incipiuntur. De fundamento huius Hiſtoriæ. Caput Primum.

T veritas Geneſis atteſtatur, quã Moyſes ſcripſit Spiritu prophetię, humanũ genus vagum, & profugũ in terra miſeriæ aberrauit, donec culpa hominũ inundante cęteris enecatis periculo cataclyſmi. Noe ſolus cum filijs & vxoribus domino protegente fuere vt ſeminarium humani generis reſeruati. Hæc ſunt nomina filiorum eius: Sem, Cham & Iaphet. Sed horum filij pœnas peccantiũ iam obliti culpas ablutis criminibus adiecerunt, & volentes altiſſimo ſimilari turrim ſuperbię erexerunt. Sed pares in culpa pari, vt Lucifer, præcipitio corruerunt. Et ſicut ibi diuiſi angeli, diuiſa officia ſunt ſortiti. Ita cum omnia in diuina eſſentia ſint contenta, ab his vbiq; ei ſemper aſſiſtitur, & per eos in terris ſalutis miniſteria diſponũtur. Boni vero his cõſimiles habẽt prę oculis diuinę iudiciũ maieſtatis, & filiali timore altiſſimi offenſam metuẽtes Dei dulcedinẽ licet in ęnigmate iam preguſtãt, Alij autẽ angeli, qui dãnando homini inuiderũt, & mortifera ſuggeſſerunt, Dei iudiciũ non euadunt, ſed ſemper eos culpa, & ſuppliciũ comitanẽ, ſic & mali, qui iniquitatis iudiciũ ſecũ ferunt, voluptatũ ſolicitudine cruciãtur. Noe itaq; generatio in Chaldæa, & Damaſci Syria, & maiori Armenia, & Aſſiria, in qua Niniue dicitur eſſe ſita, in certis ſedibus vagabatur, & cętere regiones Aſię Africæ, & Europę vacuæ habitatoribus ſolitudine quieſcebãt, donec primordia noſtræ originis ſuperbia cõfundente unitatẽ ſimpliciũ linguarũ diuiſio ſeparauit. Et quia loquelę diuerſitas cõuictus, mores, & animos variauit vnilingues, aliã & cæterarũ linguarũ alias ſortitæ ſunt regiones, & prout vnius linguę profeſſio exigebat, diuerſos populos effecere, & ab inuicem ſegregati climata, prouincias, & patrias diuiſerũt, & lingua alia alienationẽ a proximo ſuggerebat, & nõ tã diſcidio, quã odio ſeparati loca placida elegerũt, in quibus ſedes cõmodas locauere, & proprijs terminis non cõtenti alios inuadere pręſumpſere, & ex iniurijs mors & gladius prouenere, & nomina ſua in terris, & cognationibꝰ vocauere poſtea linguas idiomatibus diſtinxerũt. Filij Sem poſſederũt Aſiã, ſed nõ totam. Filij Cham Africã habuere, Filij Iaphet ab Amano, & Tauro mõtibus Cilicię, que ſunt in Aſia, & totã Europã vſq; Gades Herculis in finibus Hiſpaniæ poſſederunt. Et qđ filij Cham, & Iaphet aliqđ in Aſia habuere, exiſtimo actũ bello. Sed qa de generatione Iaphet cura eſt proſequi in hoc Libro, de alijs fratribus hic omitto.

Noe. Sem. Cham. Iaphet. Angeli boni. A... ma... No... ta... Diuiſio linguarũ.

De Europa, & generationibus Iaphet. Caput. II.

Vropa autẽ incipiens a Tanai fluuio ex vna parte Tyrrheno, & ex alia Septentrionali & Gaditano Oceano terminatur. Tanaim vero hunc dico, qui ex Rypheis mõtibus Oriẽs ad hæc pręceps ruit, vt cũ vicina flumina Męotis, & Boſphorus gelu ſępiſſime ſolidẽtur, ſolus ex cõfractuoſis mõtibus euaporãs nũquã Algore Scythico indureſcit, hic Aſię Euro

Tanais. Meotis. Boſporus

pæq; terminus famosus habetur. Fretũ autẽ Gaditanũ in finibus Galliciȩ a Gadibus
Herculis nomen habet. Oceanũ Septentrionale, quod versus Septentrionẽ plurimas
insulas in se tenet, scilicet Schanthiã, Frisiã, Scotiam Angliã, & Iberniã, & alias mino
res. Deinde oẽs regiones citra Tyrrhenũ cum insulis, quȩ Tyrrheni littore ĩcludunť
scilicet Maiorica, Minorica, Euiza, Frumẽtaria, Corsica, Sardinia, Sicilia, Mitilene,
Venetiȩ, Creta, donec ad paludẽ Mæotida peruenit. Constantinopolitana & ciuitas
in Europa noscit cõstituta. Hos omnes terminos, & vsq; ad Gadirã, quȩ cũ pella in-
cludit Decapolim. Filij Iaphet Gomeri, & Magog, & Madat, Iauan, Tubal, Mosoch,
Tiras in linguis, & cognationibus: vt dicit Isidorus, possidere. Porro filij Gomer As
senec, a quo Rhegini Calabriȩ Isidorus Ascenez, a quo Sarmatȩ siue Sauromatȩ, quos
Græci Rheginos vocãt, & ab his processerũt Calabri, Siculi, Appuli, & Latini, qui
Latiũ habitarũt, & Riphat, a quo Paphlagones, Paphlagonia cõtigua Galaciæ, & si-
Riphat. cut dicit Cornelius nepos, Paphlagones in Italiã trãsuecti mox Veneti sunt vocati, a
quibus Veneti Lygures, & Aemilij ꝓcessere, & Togorma, a quo Phriges, qui terrã
Togorma. suã Phrigiã appellarũt. Filij autẽ Iauan Elisa, a quo Græci, qui Aeolide dicunť, Thar
Iauan filij sis, a quo Cilices, qui Ciliciã habitarũt, quorum Metropolis Tharsus. Cetim, a quo
Elisa. Citiei, Isidorus Cyprij, & secundũ hoc Cyprus a filijs Iaphet, nõ filijs Sem prouenit,
Tharsis. quorũ ciuitas Citiũ dicitur. Dodanim, a quo Rodij, quorũ ciuitas Rhodus dicitur.
Cetim. Dodanĩ. De Gomer filio Iaphet Galatæ secundũ Iosephũ, & Isiodorũ: qui Latine Gallogræ
Gomer. ci dicuntur. Olim enim Senones Galli quandã partẽ Græciæ inuadẽtes, a Gallis, &
Græcis Gallatiã quasi Gallogræciã appellarunt. De Magog Scythȩ, qui & Masse
Magog. gẽtes appellanť, & Gothi secũdũ Isidorũ. Vãdali, Sueui, Alani, atq; Hugui. De Ma
Madai. Iauan. dai Medi, a quibus Media nomẽ sumpsit. De Iauan Ioues, qui & Grȩci, a quibns Io-
niũ mare, ex quibus Grȩci, qui Troiã, & fines eius habitarũt, processerũt, qua destru-
Atenor. cta duo fratres Priamus & Antenor Venetias nauigio ꝑuenerũt, ex quib⁹ Anteno-
Priamus. re mortuo, & Paduȩ tumulato, Priamus cũ comitib⁹ Germaniã occupauit, & ab ipso
Germano Antenore Germania fuit dicta. Quȩ nũc a Teutates, qui est Mercurius
germania Teutonia nominať, a Latinis autẽ Lemannia dicitur a Lemãno fluuio, de quo Luca
Alemãia. nus: Deseruere cauo tẽtoria fixa Lemano, qui has cõtinet regiones. Lothoringiã seu
teutonia. Brabantiã, Vestfaliã, frisiã, Thuringuiã, Saxoniã, Sueuiã, Bariariã, Eranconiã, Tarin-
Lotoringia. thiam Austriam, & inde Gallias infringẽtes a fractione patriȩ, & eorũ ferocitate Fran
Brabãtia. cia fuit dicta, a nauigio simili e Troia Brutus aduenieus eam, quæ nunc Anglia dici-
Vestfalia Frisia. tur, a suo nomine Britanniã nominauit, a qua & olim Siluaria, nũc citra mare minor
Turingia Britannia nominať. De Mosoch filio Iaphet Cappadoces, quorũ Metropolis Maza
Saronia. ca, quã Tyberius Cȩsar a suo nomine Cȩsareã appellauit. Thiras, a quo Thraces qua
Sueuia. Bariaria. si Thiraces: vt dicit Isidorus, & anomine patris sui terra incolatus su rhaciã voca-
Frãconia. uerũt. Hȩc ideo dixi, qa cogit Historia, quã assũpsi, de ĩcolis Europȩ aliqua declarare.
garinthia
Austria.

De primis incolis, & primo nomine Hispaniæ Caput. III.

QVintus autẽ filius Iaphet fuit Tubal, a quo Iberi, qui & Hispani, vt di-
cunt Isidorus, & Hieronymus, processerunt. Filij autẽ Tubal diuersis
prouincijs peragratis curiositate vigili occidẽtis vltima petierunt, qui in
Hispaniam venientes, & Pyrenæi iuga primitus habitantes in po
pulos excreuere, & primo Cetubeles sunt vocati, quasi cetus Tubal,
& atendentes stellam, quæ ibi post solis occubitum occultatur, occasum eius vesper-

tinum stellã Hesperum, & patriã a stellę nomine Hesperiã vocauere. Dicitur autem Europa a quadã filia Regis Agenoris sic vocata, quã Iupiter rapiẽs tertiæ parti mundi ex eius nomine nomen dedit. Hi post diuisionẽ liguarũ, vt regiones adirent, & vt Nemrod tyrannidẽ euitarent, diuisi sunt in linguas, & nationes, & linguã, quæ nunc Latina dicitur, obseruarunt, alij & filij Iaphet, qui in Europę partibus resederũt, linguas alias habuere, Gręci aliã, Blaci, & Bulgari aliã. Cumani aliam. Sclaui, Boemi, Poleni aliã. Vngari aliã. Insulæ etiã Hibernia, & Scotia specialibus linguis vtũtur. Teutonia uero, Dacia, Noruegia, Suecia, quæ a Sueuis, & Scytis nomẽ accepit. Flandria, & Anglia vnicã habent linguã, licet idiomatibus dignoscantur. Scantia, & aliæ Septentrionales Oceani insulæ, quæ Europę annumerãtur, alijs linguis vtuntur. Valia contigua Angliæ, & britannia minor circa littus Britannicum linguas proprias sunt sortitę, similiter Vascones, & Nauarij, Cetubeles, itaq; in populos dilatati ad plana Hispaniæ descẽderunt, & iuxta fluuiũ, qui nunc Iberus dicit̃, villas &, pagos, & oppida cõstruxerũt, & inibi remanẽtes, qui prius Cetubales ab Ibero fluuio, corrupto vocabulo Celtiberes se vocarũt: vnde & eadẽ prouincia Celtiberia appellatur, quæ Oceano Tyrrheno, & Pyrenęis montibus terminatur. Hanc Carpentaniã, quæ in se quatuor habet oppida, scilicet Aucã, & Calagurrã, Tyrassonã, & Auripam, quæ post Cæsaraugusta ab Augusto Cęsare fuit dicta, vis Romanorũ principũ occupauit, quæ tamẽ sicut referũt Plinius & Sisebutus, ad Carthaginẽsem prouinciã pertinebãt. Deinde ad alias partes Hęsperiæ procedẽtes in terris suis cognationes, & nomina vocauere, & in diuersis prouincijs diuersos principes habuerunt, ex quibus fuit Geryon, & alij, qui vsq; ad Herculẽ durauere. Phaleg autẽ tẽpore cuius linguarũ diuisio facta fuit, vsq; ad Gerionẽ sub quo Hercules fuit natus. M.CC.LXIII. sunt anni, a morte Herculis vsq; ad captionẽ Troiæ Anni, XIII. A captionẽ Troię vsq; ad Romulũ, qui Romã cõdidit, Anni, CCCC.XLII. A Romulo vsque ad Cõsules, Anni. CC.XL.I. A Tarquino superbo vltimo Regũ Cõsules rexerunt populũ Ro. per annos. CCCC. LX. III. Et post hunc regnauit solus Caius Iulius Cæsar annis. IIII. Mensibus. VI. tẽpore Consulũ. Africa, & Hispania a Scipione destructis. Tolemon, & Brutus duo Consules cõdiderunt Toletũ Centũ & octo annis ante quam Iulius Cæsar regnare cœpisset, tempore Ptolemæi Euergetis Regis Aegypti. Nunc ad historiam Herculis reuertamur,

Phaleg temp... ad Gerionem... quo natus Hercules 1263 anni

Toletum

De aduentu Herculis in Hispaniam, & pugna illius cum Geryone tricipite. Caput. IIII.

VM itaq; Hercules fere tota Asia occupata peruenisset ad saxum mirę magnitudinis, & excelsæ: vt saxum, & populos, qui se inibi receperũt, expugnaret, & incolas in deditionẽ cogeret, terræ motu repulsus in Libyã nauigauit, habens Atlantẽ astrologũ magnũ pronepotẽ magni Atlantis fratris Promethæi, qui fabulose dicitur homines de luto formasse, & spiritũ immisisse. Mercurius, & nepos eius multarũ artiũ peritus tẽpore Moysi scribit̃ claruisse. Atlantẽ Hercules charũ habebat, eo quod eius cõsilio regebatur. Erat & mons altissimus, qui dicebat̃ Atlas, sed quia Hercules Atlantẽ magnis honoribus extollebat, æquiuocato nomine dixit poẽta: Hercule supposito sydera fulsit Atlas. Habebat etiã secũ Traxilinũ in musica clarũ contra periculũ Sirenarum. Eo enim tẽpore Argonautarũ dicitur periculũ accidisse, & in finibus Hæsperiæ nauiũ suarum stationẽ locauit, & in illa parte turres for

Gades, tissimas fabricauit, quæ essent posteris in monumentũ, quæ adhuc hodie Gades Herculis nũcupãtur. Erat autẽ tunc tẽporis in Hesperia Princeps quidã, Geryon vocabatur, & abundabat gregibus, & armentis, & habebat tria regna, quæ nunc dicuntur Gallecia, Lusitania, Bætica: vnde & iste Geryon cũ esset alias fortis, & ferox, triceps scribitur fabulose, de quo Ouid. in nono Metamorph. Nec me pastoris Iberi forma triceps, nec forma triplex tua Cerbere mouit. Et idẽ in lib. Heroidũ: Pro dignũ triplex armẽti diues Iberi Geryonis quãuis in tribus vnus erat. Expressius autẽ de morte Vergil. in septimo Aeneid. Cum iam Laurẽtia victor Geryone extincto Tyrinthius attigit arua, Tyrrhenoq; boues in flumine lauit Iberas. Contra hunc pugnauit Hercules, & repetito bello ferocẽ virtute domuit, & prostrauit, priuatũ vita patrimonio, & armẽtis, obtentãq; partẽ illã Hesperię populis, qui secũ a Gallatia venerãt, captam tradidit habitandam: vnde & a Galatis Gallecia quinta prouincia Hispaniæ nomen accepit, licet ab antiquis alia causa eius nominis assignetur.

Gallecia, Galatia,

De victorijs Herculis, & ædificatione ciuitatum in Hispania. Caput. V.

ET inde procedens in eam, quæ nunc Lusitania dicitur, prope fluuium Anam in cãpo Hispanię propter victoriã habitam ludos instituit recolens Olympiadẽ, quam Pelops auus eius maternus instituerat in Olympo, & eam prouinciã a lusu Liberi patris filij Iouis, & Ana flumine Lusitaniã nominauit, eoq; in Olympiade portentũ Ioui Olympiaco fabricabãt. Inde procedens ad Beticã in planicie, quę Bæti flumine irrigatur, ciuitatem Hispalim erexit, nomen adaptans, eo quod prima habitacula palis suppositis tegimen susceperunt, & in ea spalos, qui secũ de prope Scythiam venerant, ccolas collocauit. Prouincia autẽ illa a situ, & flumine nomẽ sortitur, Hispani enim valles planiciẽ cõmodas Vegas vocãt. His tribus regionibus preditus Geryon dicitur præfuisse, procedensq; per Cartaginẽsem prouinciã occupans deuastauit, & Cacũ, qui in Carpetania, & Celtiberia morabat, bello contritũ in fugã cöegit. Hic dicitur Vulcani filius, cuius habitatio principalis in monte Carpetaniæ, qui adhuc hodie mons Caci dicit, celebris habebat, cui armentorũ, & gregium, & venationũ copia famulabat, & in Sirreo iugo sublimior inuenitur, cuius principiũ prope Lermam, Tyrrheno prope Socorbicã terminatur. Cacus autẽ bello inferior fugæ prodigus Lauiniã petijt, & in montẽ, qui nunc Auẽtinus dicitur in spelũca saxea, & profundissima, tenebrosaq; metu Herculis se recepit, cuius aditũ grauis moles catenis appensa ferreis protegebat, quã ipse paterno artificio fabricauerat. Hic semiuir, & semifer dicitur fabulose, eo quod immanitate horribilis, & atrocitate terribilis ad iacentium orarũ homines inopes cladibus infestabat, & tam hominũ quã ferarũ strages innumeras exercebat, quorum capita dira superbia detestandis postibus affigebat. De truncis vero miserabilibus execrandam ingluuies rabiẽ satiabat. Verum Hercules in radice montis Caci ex ijs, qui secum de Tyro & Ausonia venerant, de qua dicit Lucanus: Cumq; superba foret Babylon spolianda trophęis Ausonijs, ciuitatẽ propter victoriam habitã auxit, & ex Tyrijs, & Ausonijs nomen indidit Tyrassonam. Indeque ad munitiones Celtiberię properãs coactos in deditionẽ recepit. Et quia bellis vrgebat, ciuitatẽ Vrgellũ ædificauit eisdẽ. Ausonijs etiã, qui secũ venerãt, Annues oppidum cum territorio subiugauit, eisq; cõtradidit, quod Ausoniam nominauit, cuius

Lusitania, Ana, Bætica. Hispalis. Bætis. Spali. Vega. Carthago. Carpetania. Cacus.M. Sirreũ iugũ Lerma. Socorbica. Lauinia: Auentinus. Tyriasso. Tyrassona Ausonia. Vrgellum. Annues.

ciuitas Vicus hodie nūcupatur, ibicꝫ ex noue nauibus sui pedissequis, cæteris ad Galleciam applicatis, nona ad littus applicuit Celtiberiæ, vbi ciuitatē ædificauit, quā ex nona barcha Barchinonā appellauit, tractusꝫ Græcorū delicijs ad stationē nauium in freto Britannico remeauit, & obtenta Hispania, immo verius desolata, quæ a sui principio, quā primo Cetubeles habitarunt, satis prospera fœlicitate gaudebat, infoelices populos, quos longa quies inermes fecerat, & ignauos Græcorū iugo, qui naturaliter subditis sunt infesti, gladius Herculis subiugauit, dimissoꝫ eis Hispano quodam nobili, qui secum ab adolescentia fuerat conuersatus, ab eius nomine Hesperiam Hispaniam nominauit, ipse autem ascensis nauibus in Italiam est profectus, Ausoniæ. Vicus. Barchino. Hispanus.

De morte Caci, & vastatione Ilij, & morte Herculis.

Capur. VI.

VM qꝫ ad loca, vbi nunc Romæ gloria principatur, Hercules peruenisset, & Heros Tyrinthius vnus ex magnis Heroibus cum armentis Gerionis a finibus Hispaniarum edomitis remearet, & montis Auentini vallib⁹ se cum Iberis armentis secus ripā Tyberis fluminis receptaret, & armēta nobilia per amoena pascua sub famosi Tyberis marginibus lasciuirent, Vulcanides insuspecta tranquilli soporis gratitudine fruebatur, sed ne quicquā sceleris intentatū suæ nequitiæ remaneret, quatuor prælectos Tauros cum totidē paris formæ coniugibus ex armentis fallaciter absentauit, & vt falleret vestigantē per caudam traxit retrogrado in speluncam.

Aurora vero postera rubescēte clauiger cum armētis cepit iter carpere consuetum, & pecudes in recessu deuexas valles mœstis mugitibus impleuerunt, ad quarū voces altisonas vna boum remugijt in spelunca, & ex insperato furta sacrilegi reuelauit.

Tunc Hercules furibūdus collis Auentini ambitū anhelis cursibus ter lustrauit frustra sublatas pecudes inuestigans, cum potius recessum, quam accessum vestigia testarentur. Demū vero cernens semiferum in speluncæ aditu residentē aerij culmen montis cursu celeri impetiuit, trinodem clauam dextera relibrante. At proles Vulcania tunc timore trepidans insueto cursu refugit concito in speluncā aditu accurrēte mole saxea iā obstructo. Ad quē cū Hercules nullo modo posset aditū reperire, sicut erat præualidus cornu rupis duris impulsibus lacerauit, & aditu ad speluncam virtute valida præparato, cepit Hercules Vulcanidē nunc telorum imbribus, nunc saxorum impugnare grandinibus. Sed semifer impar viribus ad eum Hercule propinquāte frustra artium paternarū auxiliū inuocauit, ignes fumificos incessanter ore stygio euomendo, quibus innatas speluncæ tenebras cōdensabat. At orbis domitor expers metus contēpto discrimine tetri rogi caliginosis ignibus saltu precipiti se iniecit, & semiferū trepidantē arreptū gutture suffocauit, & vastatis partibus Italiæ, ac subiectis in Græciam transfretauit, resumptoꝫ exercitu vastauit Ilium, & Antæum palestræ inuentorē cum non posset in terra eleuatū in aere interfecit. Postea Olympiades diu neglectas ob memoriā Pelopis restaurauit, & tandem dolore colei vexatus pyræ ardenti coactus impie se ingessit, & qui multos extinxerat se extinxit, licet fabulose dicatur a Deianira data camisia concrematus, quæ tamen dedit ignorans. Nam quidam maleficus Deianiræ suasit, quod Hercules aliam præferebat, sed si hanc camisiam indueret, captus amore maneret. Maleficus autem venenū incentiuum camisiæ miscuit, qua indutus Hercules viuus arderet: vnde Ouidius, Incedit demum Italia. Ilium.

Deianira virum. Anno vitæ suæ. LII. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, bellumq; Troianum Decenale surrexit.

De operibus Regis Hispanis, Caput. VII.

ISPAN autem vir industrius strenuus & de Heroum maioribus, quem Hercules præfecerat genti miseræ Hispanorum, dissipatam Hispaniam reparauit, & opera fortissima prudenter extruxit, quarum aliqua adhuc extant, turres in Pharo Galleciæ, & in Gadibus, quas & Moderna tempora admirantur. Ciuitatem iuxta iugum Dorij ædificauit in loco subiecto promontorio, quod Cobia dicitur, & quia secus Cobiam sita, Secobia nuncupatur, vbi aquæductum construxit, qui miro opere ciuitati aquarũ iniectionibus famulatur, & in multis alijs locis inueniũtur opera ab operibus nostri temporis aliena, quæ tanto amplius admiramur, quanto ab antiquiori tempore adhuc extãt. Græcorũ ergo seruitute Hispania remansit oppressa vsq; ad tempora Romanorũ. Medio tempore regno diuiso plurium prędа diripientium vastationẽ non potuit fugere, quia leonũ faucibus cogebatur inferri.

Secobia

De origine, & primis actibus Gothorum. Caput. VIII

GITVR quia magnorum petitio me cõegit Gothorum originem, & acta describere, prout ex diuersis historiographorũ scriptu ris recolligere potui, vsque ad mea tempora contexui, & descripsi. Verum cum diuersæ sint opiniones de Gothorum origine, Claudius Ptolemæus orbis terrę descriptor egregius refert, in Oceani solo esse magnã insulam nomine Scanthiam, quam Pomponius Mella dicit esse positam in Codono Oceani maris sinu, lateribus pandis per longũ ducta sese concludẽs, & habet ab Oriente Vistulã fluuiũ, quia Sarmaticis mõtibus ortus in conspectu Scanthiæ Trisulcus illabitur Oceano Septentrionali, & diuidit Scithiã, & Germaniã, & habet ab Oriente vastissimum lacum, de quo egreditur fluuius dictus Vagi, quasi eius vtero generatus, & transiens per partes australes Vndosus voluitur in Oceanũ. Ab Occidẽte immẽso pelago circũdatur. A Septẽtriõe innauigabili Oceano est cõclusa. Et licet in Scãthia multę & diuersę maneãt nationes, septẽ tantũ nomina eorũ meminit Claudius Ptolemęus, scilicet Gothi, Vesegothi, Ostrogothi, Dani, Rugi, Arothi, Thanij, quib9 postea Rodulphus Rex fuit, qui audita virtute Regis Thodorici, contẽpto proprio regno eius militię sese dedit. In cuius Schãtiæ quadam parte tãta est frigiditas, qđ apes nusq; reperiunt, & circa solstitiũ ęstiuale. XL. dieb9, & noctibus continue lux habetur, & in solstitio hyemali eodẽ dierũ, & noctiũ numero nox cõtinua tenebrescit. Sunt & ibi aliæ gentes, qui velut Turingi eximijs vtuntur equis, & pelles sapphyrinas cũ alijs gẽtibus cõmercãtur, & decora nigredine pelliũ, cũ viuãt inopes, ditissime vestiunt. Ostrogothi autẽ, & Dani, qui ex ipsorũ stirpe progressi Herulos proprijs sedibus expulere. Hæ itaq; gẽtes corpore, & animo grãdiores pugnabant sęuitia beluina. Ex hac ergo Schanthia insula quasi gentiũ officina, & nationũ vagina, Gothi cũ Rege suo nomine Verio quondã memorant egressi, & quã cito terram exeuntes a nauibus attigerũt, dedere illico nomẽ loco Gothiscantiam nominantes, & locus ille hodie Gothiscãtia appellatur. Et inde venientes ad sedes VI

merrugorum, qui tunc in ripis Oceani habitabant, cōmisso prælio eos a proprijs sedibus pepulere, eorumq; vicinos Vandalos subiugantes suis victorijs applicarunt, & diuersos Reges ex suo genere habuerunt.

De opinionibus originis gentis Gothorum, & commendatione eorum. Caput. IX.

POST mortem Veric, regnauit in eis Gadaric, qui fuit magnificus triumphator, & multos in Scythia, & Gepidia, quæ nunc Dacia dicitur, populos subiugauit. Post hunc filius eius Philemer, & videns Philemer Rugorum terram vbertatis penuria laborare, dedit consilium, vt ab illis sedibus transmigrarent, & cum diu sedes altissimas, & congrua loca perquirerent, ad vlteriores Scythiæ terras venit, vbi regionis vbertatem, & votiua gaudia admiratus decreuit, vt in proprijs residere. Et cum terram requireret vt explorans, & pontem in vasto flumine reperisset, & regionem vltra placidam prospexisset, decreuit regionis intima peragrare, & parte exercitus iam transmissa pontis structura corruit transeuntium pedibus conquassata, nec transmissis licuit remeare, nec alijs transuadere. Is enim locus, vt fertur, paludibus tremulus concluditur voragine circuniecta, qui vtraque confusione imperuius inuenitur, verum tamen adhuc hodie & voces armentorum audiri, & indicia hominum deprehendi, quamuis alonge commeantium relatio protestetur. Pars vero Gothorum, quæ apud Philemer citra remanserat, optatum potita solum ad gentem Spalorum aduenit, vbi cōserto prelio victoriam sunt adepti, ex inde vt victores ad extremam partem Scythiæ, quæ adiacet ponto mari, cum triumpho venerunt, & Scythiam suis victorijs subiecere. Et quia ibi diutius resederunt, & regimen tenuere, Scythæ vt indigenæ sunt vocati. Et licet Gothi ad gētes alias sepius diuertissent, rectores suos in Scythia dimittebant, penes quos gentis tuitio consistebat. Hæc, quæ diximus de Gentis Gothorum principio, Abauius descriptor gentis Gothorum egregius verissima historia attestatur, in quam sententiam multi de maioribus cōsenserūt. Spali.

Iosephus quoq; annalium relator verissimus, qui veritatis regulam, & causarum origines retraxit fideliter, & Isidorus Gothicæ gentis indigena, & chronicorum disertor optimus, hæc, quæ diximus de Gothorum principio, cur omiserint, ignoramus.

Sed tantum ab hoc loco eorum prosapiam memorantes, Iosephus Scythas, Isidorus Getas asserunt appellatos. Sed cum de eorum antiqua origine, opiniones variæ habeantur, plus occultat varietas, quam declarat. Iosephus dicit de Magog filio Iaphet Scythas & Massagetas processisse. Vnde quidam nitūtur ea, quę Ezechiel propheta contra Gog, & Magog spiritualiter prophetauit, Gothorum actibus adaptare. Isidorus doctor nullius scientiæ expers eos Getarum, siue Scytharum docet ex genere processisse, & e, litera mutata in, o, Getæ dicunt Gothi. De quibus Poëta. Mortem contemnunt laudato vulnere Getę. Sed Iosephus, & Isidorus, quia ortum eorum a Scanthia omisere, Scythas, & Getas ab incolatu patriæ, non ab origine appellarunt, hi septentrionalia iuga tentantes, Scythica regna montibus ardua possederunt, & pars illa adhuc hodie Gothia appellatur. Interpretatio autem nominis eorum est lingua nostra fortitudo, & re vera nullius enim gentis strenuitas ita regnis, & imperijs se obiecit. In primo enim egressu a Schantia gentem stolidam Vlmerrugorum, & Vandalorum a suis sedibus eiecerunt, Iuga Schythica subiecere. Vexorum Vexores.

Regem Aegypti prælio fugauere. Asiam subiugarunt, & eorum aliqui inibi remāsere, ex quibus Parthi, vt dicitur, processere, horum fœminæ relictę a viris armis in pręlijs claruere, & partem Asiæ subiecere, Armeniam, Syriam, Ciliciā, Galatiam, Pisidiam, Ioniam, & Aeoliam domuere. Telephus Rex Gothorum vicit Danaos, interemit Thersandrum, insecutus fuit Vlixem. Cyrus famosus a Thomyri fuit occisus. Darius filius Hystapis, & filius eius Xerxes ab Anciro Rege Gothorum inferiores in prælio sunt inuenti. Hos Alexander vitandos docuit, Pirrhus pertimuit, Cæsar exhorruit, cum Pompeius pro arripiendo reipublicæ principatu contra Iulium Cæsarem arma mouit, & isti cęteris fortius dimicarunt. Thraciam irruere, Italiam vastauere, Romam ceperunt, Veronam ædificarūt nomen imponentes, quasi ve Roma in odium Romanorum, & Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti, ibiq; apud Toletum sedem vitæ & imperium locauere. Hi postquā Scanthiā reliquerunt, in tabernaculis, & tentorijs habitarunt, terras vberes seminabant, nusquam munitiones, vel domicilia fabricabant, & licet terras & ciuitates, & oppida subiugarunt, semper bellis, & vastationibus insistebant contenti dominio populorum prædis diuites, & tributis. A sui principio ferocitati dediti belluinæ, vix humanæ rationis debitum attendebant. At postquam mores aliarum gentium videre, & vrbes, humaniores effecti benignitatem, & mansuetudinem induere, adeo quod & philosophos habuerunt, ad quorum sapientiam humili studio peruenerunt. Diu proprijs ducibus se rexerunt, & postea regale fastigium asciuere, quod & sacerdotio ornauere. Hos omnes Europæ populi tremuerunt, Alpium obijces his cessserunt. Post exterminium Scythiæ gens Vandalica a Panonia non tam eorum pręsentia fuit trita, quam opinione fugata. Eorum impetu Alani sunt extincti. Sueui inter confractuosos Hispaniarum angulos eorum armis periculum finis sunt experti, & regno quod desidiose tenuerant, turpiori dispendio caruere. Libertatem semper bello, quam pace potius seruauere. In bellandi necessitate vires precibus prætulere, & in armis spectabiles hastis, & iaculis, arcubus, & sagittis, ensibus, atq; clauis, equestri, & pedestri prælio confligebant. Cura tamen equorum charior illis fuit, telis, & iaculis, pro recreatione pręludere affectabant. Ludorum certamina vsu gerebant in armorum experiētia. Solo naualis belli exercitio caruerunt vsq; ad tempora Sesebuti, sub quo ad tantam gloriam peruenerunt, vt victoriarum insignijs non solum terras, sed & ipsa maria subsulcarunt. Fuere autem magnanimi, & audaces, & naturaliter ingenio faciles, & subtiles, in proposito prouidi, & constantes, gestu, & habitu approbandi, viribus pollentes, statura ardui, & proceri, diri vulneris manu prompti, corpore validi, membris apti, dispositione compositi, & coloris albi.

Telephus. Thomyris. Ancirus.

hōnes gothy

De situ Scythiæ, & de Gothorum exercitus regimine.

Caput. X.

SCYTHIA siquidem Germanæ terrę confinis ab occidente, vbi Ister amnis oritur, dilatatur, habens ab oriente Seres, in sui principio Caspij maris littus. Ab occidente Germanos, & flumen Vistula, a meridie ponto, & extremo alueo Danubij terminatur. In principio Scythię sunt montes Riphei, qui Asiam diuidūt, & Europam, ex quibus oritur Tanais fluuius, qui in palude Męotica finem facit. In Scythia autem prima gens ab oriente sunt Gepidæ, ad aquilonē Misia, ab

Africo magnus Danubius, ab occidente Venetiarum natio populosa, quorum nomina licet nunc per varias familias, & loca mutentur, principaliter tamen Sclauiæ nominantur. Gothi ergo descen sisalpibus, quibus inhabitabant, destructa Græcia, Macedonia, Ponto, & Asia, & Illyrico. Macedoniam, & Illyricum annis fere. XV. tenuerunt, & post iuxta Mæotidam, quę fuit eis prima sedes Scythiæ, cōmorantes Philimer Regem habuisse noscuntur. In secunda, id est, Datię, & Mysię Zeutam erudi tum philosophū habuerunt. Post hunc Dicineum, post hunc Zamolxem, quem miræ philosophię, & eruditionis historiographi protestant. Nec defuerunt eis, qui eos in sapientia erudirent, vnde & Gothi sapientiores pœne omnibus Barbaris extitere, Græcis pœne consimiles, vt refert Dion, qui eorum historias composuit Græco stylo, & generosos dicit inter eos Pileatos vocari, ex quibus Reges, & Sacerdotes ordinabantur, & adeo laudatos in bello probauit, vt Mars, quem poëtæ deūm belli pronunciant, ex eis dicatur ortus fuisse. Vnde Vergilius, Gradiuumq; patrem Geticis, qui præsidet aruis. Vnde Gothi Martem semper cultura asperrima placauere, opinantes bellorum præsulem captorum sanguine complacandum. Tertia vero sede super Ponticum consederunt, iam humaniores, & prudētiores effecti, & diuisi per familias castra figebant. Arcus ex neruis magno studio compingebant. Vnde Lucanus, Armeniosque arcus Geticis intendite neruis. Habuere & carmina, & modulationes, & instrumenta musica, & psallentes.

De Tanai, & ortu Parthorum. Caputˌ XI.

Cythis, quos Amazonarū viros prisca tradit autoritas, Vexores Rex Aegypti bellum intulit, in quo a Gothorum exercitu victus fuit, quibus præerat Rex Tanais, & nisi Nilus, & munitiones, quas proter incursus Aethiopum Vexores fecerat, obstitissent, eum cum patria extinxisset. Cumq; eum ibi positum lædere non valeret, reuertens fere totam Asiam subiugauit, & Formi Regi Medorum tunc sibi charo ad persoluēdum tributum subditam esse fecit, ex cuius exercitu nonnulli victores prouincias subditas contuentes in omni fertilitate pollere, deserto suorum agmine in Asiæ partibus resederunt. Ex quorum genere dicit Pompeius Trogus Parthorum prosapiam descendisse. Vnde & lingua Scythica Parthi, id est, fugaces, siue exules dicuntur, suoq; generi respondentes inter omnes pœne Asiæ nationes, soli sunt sagittarij, & accerrimi bellatores. De nomine vero Parthorum, aliqui etimologiam traxerunt, vt dicerētur Parthi, quasi parentum fugaces, quia a parentibus recesserunt.

Scythæ. Vexores. Tanais.

De fœminis Gothorum, quæ postea dictæ sunt Amazones. Caput. XII.

VNC ergo Tanaim post mortem sui inter numina posuere, post cuius decessum exercitus eius collocatis ibi fœminis ad gentes alias diuerterunt, quibus diutius immorantibus mulieres coactæ ad incursus hostiū arma sumpsere, ex quibus aliquæ rediere ad viros, aliæ remansere. Illæ autem quæ remansere, in prædam a vicinis gentibus tentabantur, sed doctæ armis fortiter restitere, hostesq; super se venientes cum magna verecundia abegerunt. Eodem tempore fuere apud eos, qui in Scythia remansere, duo iuuenes elegantes ex regali progenie procreati, alter Plinus, alter Scolopecius vocabatur, qui egressi de

terrà suà cum multitudine iuuenum habitauerunt iuxtà fluuium, qui dicitur Thermodoontus. Incolæ autem eius terræ eos, & suos bellis, & factionibus occiderunt. Mulieres vero eorum de virorum interitu condolentes paucos, qui euaserant, occidere, vt omnes viduæ pari fletu virorum sanguinem vindicarent, nec ex inde maritalia gaudia admiserunt, sed tantum pugnis, & prelijs institerunt. Cum quibus autem pacem habebant concubitui se tradebant, & partus tempore masculos enecabant, & fœminas reseruabant, & dextras mamillas abscidere decreuere, vt armis, & sagittandi officio expeditius vterentur. Virgines autem earum spretis officijs mulierum armis, & venationibus insistebant, quæ audientes alias fœminas sui generis a Gothis relictas prælijs exerceri, in earum Coloniam transierunt, que omnes simul fretæ maiori audacia se ad inuicem cohortantes, quia sine principatu incertius ferebantur, duas prudentiores, & audaciores Lampedo videlicet, & Marpesiam elegere, easq; principatui prefecere. Quæ dum curam rerum gererent, & propria defendentes aliena vastarent, Sorte Lampedo cepit fines patrios contuendos. Marpesia vero fœminarum agmine sumpto nouum genus exercitus attentauit, & in Asiam proficiscens diuersas gentes bello contriuit, alias pace concilians ad Caucasum remeauit, ibique certum tempus demorans locum saxum Marpesiæ appellauit. Vnde & Vergilius. Ac si dura silex, aut stet Marpesia cautes. Hic ergo multũ temporis Amazones confortatæ, inde egressæ Tale fluuium transiere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam: omniaq; loca fœlici exercitu domuere, & reuerse Ioniam, Aeoliamq; deditas sibi prouincias effecere. Vbi diutius dominantes ciuitates, castraq; suo nomine dicauere. Ephesi quoque templum Dianæ mire pulchritudinis ob sagittandi ac venandi studium, quibus se artibus dedicarunt, effusis opibus condidere. Tali ergo casu ex Scythia genitæ fœmine potitæ victoria, per centum fere annos regna Asiæ tenuere, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias, quas superius diximus, ad montem Caucasum repedarunt. Quæ videntes proles suas rarescere, a vicinis gentibus concubitum petiere, ita, vt facta nundina in anno semel masculis misceantur, & eadem die futuro tempore reuertentes cõcubitui se concedunt, patribus masculos, sibi fœminas reseruantes, & armorum vsui deputantes. Dum vero hæ fœmine partes Asie deuastarent, Persarum exercitus superuenit, qui cum fœminis bellum agressi. XL. millia fœminarum cum Marpesia occidere. Post Marpesiam Sinope filia eius materno principatui subrogatur, post hanc regnauit Orithyia, quæ aduersus Menalaum, & Herculem mouit bellum, & plus dolo, quã pugna Orithyia victa ab Hercule fuit capta, & de exercitu fœminarum fere centum milia in ore gladij cecidere. Hercules autem restituit Orithyiam sorori suæ Antiope, quæ cum Orithyia corregnabat, Postea Orithyia misit ad Scythiam, vt Scythe auxiliũ sibi destinarent, quo contra magnum Herculem prelium repararet. Arpedo autem regnabat illo tempore apud Scythas, qui recolens Amazones ex Scytharum, seu Gothorum genere processisse, dolens tam insignes fœminas deperisse, misit filium suum in auxilium Amazonarum, cum magna multitudine bellatorum, a quorum facie veritus Hercules in Greciam se recepit. Post Orithyiam suscepit regnum Penthesilea, que audiens Grecos in Troie exterminium aduenisse, succursui se contulit Troianorum cum. LXX. millibus armatarum, & ibi strenue multa gessit. Tandem ibidem cum multis ex suis ab Achille dicitur interfecta. Post Penthesileam Thalestris suscepit regnum Amazonarum; Hec acta pace cum Alexandro, qui & Pa-

Lãpedo. Marpesia. Thalestris.

ris, Græcos desijt infestare. Erant autem Amazones varia veste compositæ, capillis a fronte tonsis, a ceruice demissis, mamillis dextris abscissis, sinistras strictura tunicæ coarctabant. Et erant eo tempore plusquam ducenta millia armatarum. Et hæ Gothorum fœminæ vsq; ad Iulium Cæsarem regnum egregie tenuerunt ex inde vsque ad hæc tempora regnum tenent in terra, quę vulgariter dicitur Fœminea.

De actibus Gothorum, & de Thelepho, & de Euripilo Gothorum Regibus, & regni Athamari.
Caput. XIII.

ED quia de viris Gothorum sermo assumptus fuerat, & quāta fuerit gentis illius gloria, de fœminis fecimus mentionem, quarum fortitudinē hoc probatur. Orosius dicit, Gothos Regē nomine Telephum post multa tempora habuisse. De quo Iuuenalis, Impune diem consumpserit ingens Telephus. Is ergo Telephus Herculis filius, sorori Priami fuit coniugio copulatus, procerus corpore, sed terribilior in vigore, qui paternam fortitudinem proprijs viribus æquans genas, & formam similitudine præferebat. Huius regnum Misiam appellauere maiores. Cum itaq; Hercules tempore Gedeonis fuisse dicatur, & ante Telephum filium Herculis, plures Reges habuerit gens Gothorum, scilicet, Varic, & Gadaric, & Philemer, & Zamolxem, & Tanaim: & diu post Telephum filium Herculis, & Hercules fuerit tempore Gedeonis, qui iudicauit populum Israël centesimo octogesimo quinto anno, & ita videtur quod multis annis ante tempora Gedeonis Gothi a Scanthia sunt egressi. Is ergo prædictus Telephus habuit bellum cum Danais, in qua pugna Thersandrum ducem Græciæ interemit, & dum Aiacem infestus inuadit, Vlixemq; prosequitur, ictibus equo cadente, ipse corruit. Achillisq; iaculo femore sauciatus diu mederi nequiuit, Græcos tamen quanuis saucius ex suis finibus propulsauit. Telepho vero defuncto, Eurypilus successit in regno ex Priami Regis germana progenitus, qui cum ob Casandræ amorem bello interesset Troiano, parentibus, soceroq; ferre auxilium cupiēns, mox veniēs est extinctus. Post longa vero tempora Cyrus ille famosus Rex Persarum cum Tomiris Regina Getarum, siue Massagetarum sibi execiabile bellum inferret, transmisso Araxe fluuio mortis, & regni pœnas subiuit, cuius caput abscissum Tomiris in vtrē humano sanguine plenum misit, dicens. Satiare sanguine, quem sitijsti. Tunc Regina Tomaris adepta victoriā, tantamq; prædam in partem Misiæ, quæ nunc Amazonia dicitur, victrix abscessit, & mutato nomine, minorem Scythiam appellauit, & ciuitatem Tamer a suo nomine ædificauit, & adhuc hodie succestrices earum fœminæ agentes militiam strenuæ habentur in opere militari, & terra earum adhuc hodie dicitur vulgariter Fœminea.

De victorijs Gothorum contra Persas, & Græcos. Caput. XIIII.

OST hæc Darius filius Hystapis Rex Persarum, Anchiri Regis Gothorum filiam in matrimonio postulauit, rogans, pariter & deterrens, nisi suam perageret voluntatem. Cuius affinitatē Gothi spernentes legationem, & petitionem pariter frustrauere, qui quia repulsus, & dolore stimulatus, contra ipsos egit exercitum septingentorum millium armatorum, nauibusq; pœne a Ghalcedonia vsq; ad Chalcedō

Bizãtiũ: Bizantium instar pontium tabulatis duobus mensibus fatigatus octo millia perdidit armatorum. Timens autem ne põtem eius aduersarij occuparẽt, celeri fuga in Ghraciam repedauit, nec Misiæ solum credidit esse tutum. Post cuius decessum Gerxes filius eius paternas iniurias vlcisci desiderans, de suis septingenta millia, de auxiliantibus vero trecenta millia habuit armatorum. Naues rostratas mille ducentas, quæ ad nauale bellum rostris ferreis armabantur, onerarias autem ad tria millia legitur habuisse. Et contra Gothos profectus bellum non fuit ausus tentare, sed eorum animositate, & constantia superatus absque certamine confusus recessit. Philippus quocꝫ pater magni Alexandri cum Gothis amicitias fœderans Medumpam Gudile Regis filiam accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus Macedonum regna firmaret. Qua tempestate Philippus inopiã pecuniæ passus Odisicanam Mosiæ ciuitatem, quæ propter viciniam Tomiri Reginæ Gothidi erat subiecta, vastare curauit. Odisicana.

Sed sacerdotes Gothorum, qui pij vocantur, patefactis portis cum citharis, & vestibus candidis obuiam egressi patrijs dijs, vt sibi propicij Macedones repellerent, voce supplici modulantes, quos Macedones sibi fiducialiter occurrere contuentes, si fas est dicere, ab inermibus terrentur armati, & soluta acie, quam ad bellandum non ad vrbis excidium construxerunt, inito fœdere ad propria sunt reuersi. Quem dolum cum post longum tempus cognouisset Sitalcus egregius doctor, & ductor Gothorũ. C L. millia pugnantiũ congregauit, & Atheniensibus bellũ intulit. In eis Perdica tunc regnãte, quẽ Alexander apud Babyloniam ministri insidijs potans interitũ porrecto anulo in Ateniensium principatu reliquerat successorem, magnocꝫ prælio in hoc inito Gothi inuenti sunt pro victoria superiores, & pro iniuria, quã in Mesia Greci fecerant, Gothi in Grecia discurrentes cunctam Macedoniam vastauere. Athenienses. Babylon.

De sapientibus Gothorum, & consiliarijs eorundem.

Caput. X V.

DEINDE regnauit in Gothis Boruista, & venit ad eum in Gothiam Dicineus, quo tẽpore Silla in Romanis habuit principatũ, & Dicinei consilio Germanorum terras, quas Franci detinent, occuparunt, & dedit ei Boruista fere regiam potestatẽ, Gothorũ regnum Cesar, qui pœne totum mundum suo subiecit imperio, crebro pertentãs non potuit subiugare, necꝫ Caius Tiberius Imperator tertius Romanorũ, licet sepius attentarit. Gothi autẽ hoc commodũ, hoc salubre, hoc votiuum, hoc agendum in agendis, & in iudicijs iudicabãt, quod Dicineus eorum consiliarius approbabat, ipse autẽ mores eorũ barbaricos immutauit. Ipse fere omnẽ Philosophiam, Physicã, Theoricam, Practicam, Logicam, Dispositiones. XII. signorum, planetarum cursus, augmentum lunæ, & decrementum, Solis circuitũ, Astrologiam, & Astronomiã, & naturales scientias Gothos docuit, & ex belluina ferocitate homines, & philosophos instaurauit. Hęc, & alia Dicineus Gothis peritia sua tradens mirabiliter enituit apud illos & non solũ mediocribus, immo & Regibus imperauit. Elegit preterea nobiliores, & prudentiores, fecitcꝫ sacerdotes, quos ad Theologiam institues vocauit speciali nomine Pileatos, & quia Tyaris capita palliabãt, arbitror sic vocatos. Decedẽte vero Dicineo pœne pari veneratione Eumosicum habuere, quia nec impar insolertia habebatur. Etenim Rex, & Pontifex ob sui peritiam

illis fuit,

illis fuit, & in summa iusticia populos iudicabat. Et hoc rebus humanis exempto, succedit in regno post multa tempora Dorpaneus.

Iterum de bellis Gothorum, & Ostrogotha, & Gniua Regibus eorum. Caput. XVI.

ANNO. XII. ante æram conditã vsq; ad æram. C. XXV. in qua regnauit Domicianus, & fiunt anni. C. XXXVII. scriptum non re peri, & ideo hic omisi. Demum autem Domiciano imperante æra. C. XXV. Gothi eius auaritiam metuentes fœdus, quod cum alijs principibus pepigerant dissoluentes, ripam Danubij diu posses sam a Romano imperio deletis militibus, cum eorum ducibus vasta uere. Caput Opij Sabini, qui inibi Romanis præerat abscidentes castella, & ciuitates & oppida Romanis subdita deuastarunt, qua necessitate Domicianus cum omni vir tute sua Illyricum properauit pene republica iam exhausta, & Fusco eis prælato cum electitissimis viris amnem Danubij consertis nauibus instar Pontis transire coegit contra exercitum Dorpinæi. Tum Gothi insignes reperti arma capessunt, pri moq; conflictu Romanos deuincunt, Fuscoq; duce imprimis extincto castra mili tum diuitijs spoliant Romanorum, magnaq; potiti gloria per loca proceres suos pro gloria, & fortuna Semideos vocauerunt. Hi autem licet communiter dicerentur Gothi, illi autem, qui in Scythia commorantes in Orientali plaga manebant, Ostro gothi, qui in Occidentali, Vesegothi specialiter vocabantur. Et gens ista mirum in modum in ea parte Scythiæ, qua manebat, in Ponti littore tanta terrarum spacia, tot sinus maris, tot concursus fluminum tenens enituit, vt Vandalus, & Margoma nus Squadrorũ Princeps eorum essent subditi, Fastida Rex Gepidarum ab Ostro gotha Rege Gothorum, aut bellum sibi parari, aut terræ spacium legatione præmis sa petijt derelinqui. Tunc Ostrogotha, vt erat animi solidi, respondit relatis, bel lum talle se abhorrere, durumq; fore, & omnino scelestum confligere cum propin quis, loca vero non cedere fore dignum. Gepidæ autem in bella irruunt, & in clinata parte Gepidarum, Rex eorum pudendus opprobrijs ad patriam fugit bel lo coactus. Victores Gothi discessione contenta in sua patria toto tempore fœ liciter remanserunt. Post decessum Ostrogothæ Gniua ad regimen sublimatur, qui exercitum diuidens in duas partes, vnam partem ad vastandam Mesiam diri git, quæ negligentibus principibus fuerat destituta. Ipse vero Philippolim ire festi nat, & diu obsessam inuadit, prædaq; potitus Priscum ducem, qui inerat, fœdera uit, quasi cum Imperatore Decio pugnaturus, qui Decius cœpit regnare æra. CCL X. VII. Ad conflictum igitur venientes, illico Decij filium sagitta crudeli funere sau ciauit. Quod pater aduertens ad confortandos animos fertur dixisse. Perditio nevnius militis nihil est reipublicæ diminutum, affectu tamen paterno compatiens hostem inuadit, aut mortem, aut vltionem filij exposcendo, dispositoq; prælio finem consequitur vitæ, Imperij, vltionis.

æra. c. xxv. | Gothi. | Danubius. | Gothi. | Ostrogothi. | vesegothi | Squadrorum. | Vandalus. | Margomanus. | Gepidæ. | Mysia. | Philippolis. | æra. cc. lxvij.

De Gallo & Volusiano, & Claudio Imperatoribus, & pugnis eorum cum Gothis. Caput. XVII.

EFVNCTO autem Decio Gallus, & Volusianus filius eius regnum adepti sunt Romanorum, & regnauere Annis duobus. æra CC. LXX. Gallo autem in fata cedente, Galienus per se arripuit principatum, æra. CC. LXXI. tempore cuius Gothorum exercitus cum mul tis nauibus per Hellespontum in Asiam transierunt, vbi multas eius prouinciæ ciuitates, & opulentissimum templum Dianæ, quod superius diximus Amazones condidisse, extractis diuitijs succendere, & spoliatam Chalcedoniam subuertere, quam postea Cornelius habitus reparauit.

æra.cc.lxx Gothi. Hellespõtus. Templũ Dianæ. Chalcedõ

Quæ & si vrbis regiæ dignitatem obtineat, antiquæ pugnæ posteris signa præfert. Hac ergo fœlicitate victorijs, spolijs, prædaq; ditati transeuntes per Hellespontum in suo itinere Troiam, & Ilium vastauere, & quæ erant a bello Agamenonis vix aliquantulum reparatæ, hostili gladio iterum feriuntur. Post tale excidium iterum Asia eorum experta est feritatem. Nam Anchialon ciuitatem aggressi quam mari vicinam Sardanapalus Rex Assyriorum dicitur construxisse, ibi multis feruntur mansisse diebus aquarum calidarum recreatione iucundi. Erat autem ad infirmorum efficacissime sanitatem. Ex inde ad propia repedarunt. Cumq; regiones Romanis subditas deuastarent, Claudius Imperator, qui cœpit regnare æra. CC. LXXXVI. occurrit. Et victos cõegit ad primas sedes scythiæ remeare. Romani autem Claudium Augustum, pro eo quod tam fortissimam gentem a finibus reipublice remouisset, insigni gloria honorantes in foro illi aureum clypeum in Capitolio auream statuam collocarunt,

Troia. Ilium. Anchiũ æra.cc. lxxxvi.

De Constantino Imperatore, & Geberic, & Hermanarico Gothorum Regibus, & eorum bellis.

Caput. XCII.

EMVM cum auxilia plurima Diocleciano, & Maximiano Romanorum principibus præbuissent, succendente Constantino Cæsare magno, qui cœpit regnare, æra. CCC. XXVI. aliquandiu sunt neglecti, eo quod Cæsar magnus succedentibus sibi prosperis contra Parthos, & Persas in superbiam tumuisset. Et cum Dioclecianus Achillem in Alexandria superasset, & Maximianus Herculeos, & Quingentinos in Africa atriuisset, cœperuut Romani Gothorum auxilia dedignari. Tunc Gothi Sarmatarum regionem aggressi copiosissimis super Romanos agminibus irruere, & vehementi virtute cuncta depredatione, & gladio vastauere. Aduersus quos Constantinus aciẽ instaurauit, ingentiq; certamine Danubium compulit pertrãsire de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gothorum victoria amplius gloriosus, quem Romani acclamante senatu laude sunt publica prosecuti, quod tantam getem vicerit, quod patriam reipublice reformarit. Gothi autem ad iuga propria reuertentes ibidẽ aliquandiu habitarunt, sed quia licet vitia virtutibus non cedebant, iterum contra Romanos rebellia attentarunt, & sub Ariaco, & Aurico, qui tunc temporis Gothis præerant Pannoniam, & Italiam deuastantes Liguriam inuaserunt, & commoditate regionis illecti studuerunt famosissimam Romanæ vrbis æmulam in suo nomine condere ciuitatem, quæ ab aliquibus creditur fuisse Verona, quæ vt alibi diximus quasi væ Roma est appellata. Alij qui dicunt fuisse Sicambriam, quæ fuit iuxta paludem Mæotidam ædificata.

æra.ccc. xxvi. Gothi. Sarmatæ. Verona. Liguria. Sicãbria.

Post Ariacum & Auricum Geberid succedit in regnum Anno Constantini. XX. VII. æra. CCC. LIII. Nam hic cũ esset nobilissimus, genere gloriã, generis sui auorum magnalibus voluit adæquare, & primitias regni in gẽte Vandalica cupiens ostẽtare contra Huimar Regem eorũ bella tentauit, victumq; coegit a patria exulare. æra. ccc. liij Vandali.

Huimar autẽ, & Vandali expulsi a sedibus ad Constantinũ principem Pannoniam petierunt, ibiq; fere per. LX. annos locatis sedibus Imperatorum decretis velut incolę paruere, & post longum tempus a Stilicone magistro Romanæ militiæ Consule, & patricio inuitati Gallias occuparunt. Vbi finitimos deprædantes impedientibus Gothis non potuere ad primas sedes in Pannoniam remeare. Nam Giberido rebus humanis exempto Hermanaricus regimen suscepit in Gothis anno Constantini Inperatoris secundo. æra. CCC. LVII. Hic multas, & bellicosissimas gentes perdomuit, suisque legibus parere cõegit, quem merito nonnulli Alexandro maximo compararunt. Siquidem cum gentes domitas haberet subiectas, & apud omnes earum subiectione clarus floreret, non est contentus nisi gente Herulorum, quibus præerat Alaricus, fere trucidata residuum suæ subijceret ditioni. Nam gens prædicta quanuis multos sua velocitate subigeret, Gothorum tamen subiacuit stabilitati, vt & ipsa inter gentes reliquas Hermanarico seruiret. Post Herulorum cædem Hermanaricus in Venetos arma mouit, qui quanuis armis despecti præ numerositate tamen primo resistere conabantur, & licet ab vna stirpe exorti Venetiani, & Sclauiani dicantur, hos omnes Hermanaricus subegit, & vt proprijs laboribus imperauit. Pãnoniã. Gallia. æra. cccl lvij. Heruli. Venetiani.

De Hunis, & morte Hermanarici.
Caput. XIX.

HERMANARICVS autem Rex Gothorum, qui, vt superius retulimus, multarum gentium extiterat triũphator, aliquo vulnere saucius ægram vitam imbecillitate contraxit, & tunc Alanber Rex Hunorum in Ostrogothas, qui iam a Gothis seiuncti manebant, insiluit, & prostrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris, & Hunorum potius vitæ suæ Anno. VX. est defunctus. Cuius mors Hunis occasionem præbuit præualendi, ipsiq; Gothi, qui remanserant extinctis pene Ostrogathis, & Vesegothis ad Valentem Imperatorem nuncios transmiserunt, vt partes Thraciæ, & Mœsiæ eis traderet ad manendum, qui annuit, & petitas terras contulit excolendas, & Danubium transmeantes Datiæ & Thraciæ largitione principis insederunt. Alamberi Ostrogothi. Hunni.

Libri primi
finis.

RERVM IN HISPANIA GESTARVM CRONICON LIBER SECVNdus, de Schismate in Athanaricum, & Fridigernum, & hæresi Arriana. Caput Primum.

æra.ccc. lxxxi. RIMVS Gothorum gentis administrationem suscepit Athanaricus æra. CCC. LXXXI. & regnauit annis. XIII. qui persecutione crudelissima aduersus fidem commota contra Gothos, qui in gente sua Christiano nomine cēsebantur, cædes cœpit. Ex quibus plurimos, qui nolebāt idolis immolare, fecit martyres, reliquos autem multis persecutionibus afflictos, dum interficere prę multitudine abhorreret, dedit licentiam in Romanorum prouinciam transmigrare. æra. CCC. LXXXIX. (æra.ccc. lxxxix) Gothi in Histrum aduersus se metipsos in Athanarico, & Fridigerno diuisi alternis se cædibus deuastarunt. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris auxilio superauit, & ei cœpit potentia prēminere. Verūtamen Fridigernus quasi sub Regulus habebatur. Tandem vero ne gentis Gothicæ gloria scinderetur, Fridigernus cum ijs, qui in Oriente Ostrogothi dicebantur, & Athanaricus cum Vesegothis in Occidente tabernacula metabantur. Tunc Gudila Episcopus eos (Gudila.) legem docuit Christianam, & scripturas noui, ac veteris Testamenti, linguā transtulit in eandē. Et Gothi, qui hactenus idololatriæ superstitioni dediti gentilibus sacrificijs se vouebant, iam nunc fide suscepta ecclesias construxerunt, & sacerdotes Euangelicos habuere, specialesq; literas, quas eis cum lege Gudila eorum Episcopus tradiderat, habuerunt, quæ in antiquis Hispanorū, & Galliarum libris adhuc hodie superextant, & est litera, quæ dicitur Toletana. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad Valentem Imperatorem miserunt, & doctores propter suscipiendam Christianæ fidei regulam postularunt. Valens autem a veritate catholica deuius, & Arrianæ hæresis peruersitate detentus, vt audiuit Gothos fidem catholicā suscepisse, applausit eisdem, & missis hæreticis sacerdotibus Gothos persuasione nefanda sui erroris dogmati aggregauit in tam præclarā gentē virus pestiferum transfundendo. Sicq; errorem, quem recens credulitas bibit, tenuit, diuq; seruauit vsq; ad tertiā synodū Toletanam, quę fuit sub Recharedo principe celebrata. Gothi autem statim, vt Valentis literas suscepere, & sibi dogmatis sui ecclesias construxere, & talia iuxta eundē Arrium de ipsa diuinitate documenta sumpsere, vt crederent filium patris maiestate esse minorem, & æternitate posteriorem. Spiritum autē sanctum nec dominum esse, nec ex substantia patris existere, sed per filum creatum esse, vtriusq; ministerio deditū, & amborum obsequio subditum. Aliam quoq; patris sicut personam, sic & naturam asserentes, aliam filij, aliam deniq; spiritus sancti, vt non iam secundū sanctę scripturæ traditionem vnus Deus & vnus dominus coleretur, sed iuxta idololatriæ superstitionē tres Deos & dominos faterētur. Cuius blasphemię malū per decessum temporū, Regumque successum annis pluribus tenuere. Qui tandem salutis suæ reminiscentes, & inolitam perfidiam detestantes ad vnitatem catholicæ fidei redierunt. æra. CCC. XC. (æra.ccc. xc.)

De fame Gothorum, & morte Valentis Imperatoris.

Caput. II.

O T H I, qui primum Christianos a sedibus suis expulerunt, rur/
sus ab Hunis, & ipsi cum Athanarico, & Fridigerno suis Regibus Hunni.
sunt expulsi transito Danubio, cum vim ferre non possent, Valen/
tis Imperatoris imperio armis depositis se dederunt. Sed vbi vide/
runt se opprimi a Romanis, contra consuetudinem libertatis rebel/
lia tractauerunt. Verum famis periculo eminente Fridigernus, &
Athanaricus, qui vice Regum illis præerant, exercitus inopiæ condolere, & immun
dorum animalium morticina eis dare, ita vt mancipium pro vno pane, aut decem li/
bris carnium mercaretur. Mancipijs autem, & supellectili iam distractis, filios eo/
rum auarus mercator poscebat, parentes autem saluti pignorum prouidentes elegere
ingenuitatem potius perire, quam vitam, dum qui venditur vitæ seruetur. Contigit
illo tempore, vt dictator Romanorum Fridigernum Gothorum Regulum dolo ad
conuiuium inuitaret. Sed cum Fridigernus doli nescius cum paucis conuiuio adue/
nisset, suorum in prætorio occisorum vox suspectis auribus intonuit, & voce flebi
li non ignota illico velocitate egreditur Fridigernus, suosq; socios eripiens ab interi/
tu imminente ad Romanorum necem instigat. Qui nacti votiuam occasionem ele/
gerunt bello magis quam fame deficere, & Lupicinum & Maximinum duces gladio
occidere, & illa dies Gothis famem Romanis securitatem ademit, cœperuntq; Gothi
iam nō vt aduenę, & peregrini, sed vt ciues, & domini possessoribus imperare, totasq;
Septētrionales vsq; ad Danubiū sub iure tenere, quod cōperiens in Antiochia Valēs
Imperator mox armato exercitu in partes Thraciarū egreditur, vbi lachrymabili bel
lo cōmisso vincentibus Gothis in quodā prælio iuxta Andrianopolim Sautius ipse Adriano
fugit, ignorantibusq; quod Imperator in tam vili casella delitesceret Gothis ignem, vt polis.
assolēt, apponentibus cum regali pōpa crematur, & merito ipse ab eis tēporali crema
tur incendio, qui tam pulchras animas æternis ignibus tradiderat concremādas. In/
uenere autē Gothi illo prælio cōfessores priores ex Gothis, quos dudū propter fidem
a suis finibus expulere, & voluere eos participes fieri prędæ suæ, qui cum acquiesce
re noluissent, fuere ex eis aliqui interfecti, alij montuosa loca tenentes sibi refugia con/
struxere, & non solum perseueratione Christiani catholici, sed & in cōcordia Roma
norū, a quibus dudū excepti fuerant, permansere. Eo tēpore Vesogothi Thraciā, Da
ciamq; Ripensem post tanti trophęi gloriam, tanquam solum genitale potiti colere
inceperunt.

De quibusdam vastationibus, & pace Romanorum, & morte Athana/
rici, & Fridigerni. Caput. III.

RATIANVS utem, qui cœpit regnare æra. CCC. XC. I. & re/ AEra. ccc.
gnauit annis. VI. post obitū Valentis patrui sui. Theodosium, qui agno xci.
minabatur Hispanus, filium Theodosij Comitis electū præfecit imperio
Orientis anno regni sui quinto, & fratrem paruum Valentinianū Roma
no imperio subrogauit. Qui Valentinianus regnauit cum Theodosio
annis. VIII. Cum autem esset Theodosius acris ingenij consilio, & virtute præcla
rus præceptorum seueritatem sic liberalitate, & blanditia temperauit, vt remissum
exercitum ad fortia prauocaret. At vero milites Principe meliore cōperto impeten/
di Gothos fiduciam acceperunt, eosq; Thraciæ finibus pepulere. Sed cum Theo/
dosius pene vsq; ad desperationem ægrotasset, Fridigernus cum Gothis diuiso exer/

Thessalia Epyros. Achaia. Alathei. Pānonia. citu Thessaliam, Epiros, Achaiam, & Alatheos cum residuis copijs deprædatus Panoniæ superuenit. Quod cum Gratianus Imperator, qui a Roma in Gallias secesserat, comperisset, mox ad eos collecto exercitu venit, & eorum exercitum, cui præerat Fridigernus, primo aduentu prostrauit. Sed cum qui euaserant ad Athanarici exercitum confugissent, & mox Athanaricus deliberauit collegæ sanguinem vindicare. Sed Gratianus occurrens venit ad eos non tam armis, quam gratia, & muneribus complanandos, pacemque firmat, victualia concedendo. Quod audiens Theodosius postquam conualuit gratum tulit, & in hanc pacem ipse consensit, Athanaricumq; Regem, qui Fridigerno successerat, sibi benignis moribus, & muneribus Constantinopolis. sociauit, & Constantinopolim accedere inuitauit, qui acquiescens cum Theodosio vrbem Regiam est ingressus, miransq; vrbis situm, stationemq; nauium, populosq; diuersarum gentium, quasi in vno fonte e diuersis mūdi partibus scaturire: En, inquit, cerno, quod incredulus audiebā. In tali ergo admiratione maioriq; a principe suffultus honore, obijt paucis mensibus interiectis, quem Princeps affectionis gratia plene plus mortuum quam viuum honorans dignæ tradidit sepulturæ

De strage Radagasi, & Stiliconis, & vastatione Italiæ.
Caput. IIII.

Aera. ccccxc.iiij. DEFVNCTO igitur Athanarico ęra. CCCCX.IIII. attēdentes Gothi Theodosij benignitatem Romano Imperio se dedere, fuereq; sine Rege. XXVIII. annis. Et exinde dicti sunt Fœderati, quos Theodosius contra Eugenium tyrannū, qui occiso Gratiano Gallias occcuparat, plusquam viginti millia armatorū fideles, & amicos intelligens secum duxit, victoriaq; de prædicto tyrāno potitus vltionem exegit. Alani. Vandali. Suiui. Silingi. Sub Theodosio Alani, Vandali, & Sueui Hispanias sunt agressi, Alani Carthaginē, & Lusitaniam sortiuntur. Pars Vandalorum, qui Silingui dicebantur, Bæticæ resederunt. Reliqui Vandali cum Sueuis Gallaeciā sunt adepti. Postquā Aera. cccxc. ij. vero Theodosius, qui cœpit regnare cū Gratiano æra. CCC. XC. II. & regnauit cum eo annis quinq; & Valentinianus regnauit Romæ annis septē, & Theodosius in oriente post mortem Valentiniani iunioris regnauit monarches annis decem, & fiunt in vniuerso anni. XVII. Hic pacis, & Gothorum gentis amator fuit, & rebus Aera. ccccxij. excessit humanis æra. CCCC.XII. & successere ei Arcadius, et Honorius filij eius, & regnauere annis. XXV. qui luxuriose viuentes Gothis consueta donaria subtraxerunt. Mox Gothis increuit fastidiū, verētibus ne longa pace eorū strenuitas solueretur. Et iudicarūt indignū se Romanorū subditos potestati, eosq; sequi, quorum leges, & imperiū contēpsere, & quos in prelio sepius deuicerūt. Sed dum Regē eligere procurarent anno. XI, Arcadij, & Honorij æra. CCCC. XXIII. in Radagaso, & Aera. ccccxxiij. Alorico diuisi se varijs cedibus lacerarūt. Tandē in concordiā veniūt, ob excidiū Romanorū, & pari intentione vniforme consiliū inierunt, vt ambo pariter corregnarent, Alaricus tamen potior haberetur, & ad deprædandas Italiæ regiones ad inuicem diuiduntur. Sed Radagasus genere Scytha cultui idololatriæ deditus Barbaricæ inhumanitatis feritate sæuissimus cum ducentorum armatorum millibus Italiæ partes vastatione aggreditur vehementi spondens in contemptum Christi dijs suis Romanorū sanguinē immolaturū. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in mōtuosis locis Thuscię circūclusus fame est potius quā ferro consumptus. Ipse postremum Thuscia.

Rex captus, & interfectus. Quo extincto consors regni alacrius cœpit regnare solus, nomine quidem Christianus, sed hęreticus professione. Qui dolens tantam multitudinem Gothorum extinctam habito suorum consilio, ad Honorium misit legationem, vt, si permitteret, Gothi pacati in Italiam residerent, sin autem aliter bello foret agendum. Sed Honorius vtramq; pollicitationem formidās inito consilio cum senatu, vt eos a finibus Italiæ pellerent, prouincias longe positas, scilicet, Gallias, & Hispanias, quas pœne perdiderant, concesserunt. Gothi autem acceptant donationem sacro oraculo confirmatam, & ad patriam sibi traditam processerunt. Post quorum discessum nihil mali in Italia perpetrato, Gothis nihil a Romanis suspicantibus, Stilico patricius, & socer Honorij, qui fuerat natus de genere Vandalorū gente perfida, & dolosa, in alpibus Gothos inuadere procurauit. Sed Gothi recollectis animis, vt solebant, & recolentes tantam multitudinē cum Radagaso extinctam omnem pœne exercitum Stiliconis vsque ad internectionem furibundo animo prostrauerūt, & in Lyguriam, quam transierāt rediere eamque prædis, & spolijs deuastantes Aemiliam pariter vastauere, & Tusciam discurrerunt.

Gallia. Hispania. Vandali. Aemilia.

De destructione vrbis, & morte Alarici. Caput. V.

TNE victrix cædiū expers remaneret, Alaricus cum suis in vindictam sanguinis Radagasi aduersus Romam prælium incœperūt, obsessamq; magnę cladis impetu irruperunt. Sicq; vrbs cunctarum gentium victrix Gothicis triumphis victa subcubuit, & captiua. Gothi autem tantæ fuerunt clęmentiæ, quod omnibus indulserunt, qui ad sanctorum limina confugerunt, nec quemqaam a sanctuarijs extraxerunt. Ingressi vrbem omnibus pepercerunt, sed ijs, quos extra loca martyrum inuenerunt, Christi, & sanctorum nomina inuocantibus, simili misericordia indulserunt, in reliquis autem & si prçda hostibus patuit, feriendi licentiam pietas refrenauit. Incursantibus vero Gothis in illa vastitate per vrbem dum quidam potens virginem consecratam ætate prouectam in trāsitu reperisset, eam modeste admonuit, vt si quid apud se auri, argentiq; haberet, voluntarie exhiberet, illa fideli conscientia, quod habuit, reuelauit. Cumq; ille vasorum formam, & pulchritudinem ex illa antiqua Romanorum opulētia miraretur, Virgo ait. Hæc vasa mihi de sacrario beati Petri Apostoli sunt commissa, præsume, si audes. Ego sacram hostiam non audeo tibi dare. Gothus ille ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, hoc Regi per nuncium nunciauit, qui Rex confestim reportari omnia ad sacrarium sancti Petri per virginem illam summa cum reuerentia iussit, dicens. Cum Romanis se bellum gerere non cum apostolis Iesu Christi. Redit igitur virgo reuerentissimis officijs honorata, redeunt & cum illa omnes, qui ei se sociauerunt super capita sua vasa illa aurea, & argentea cum hymnis, & canticis reportantes. Concurrerunt vndiq; ad voces canentium de latibulis agmina Christiana. Concurrerunt & Pagani Christianis admixti, & dum seruos Christi se esse fingerent, calamitatis excidium euaserunt.

Hoe & Augusti. in pri. de ciuitate Dei testatur.

Mira Gothi cuiusdā reuerētia erga virginem & pietas erga deū. Alarici dictum religiosum.

Capta est itaq; Roma ab Alarico anno. M. C. LXIIII. ditionis suæ. Et beatus Innocētius Papa primus refert, qui tunc temporis apud Rauenam positus, vt peccatoris populi non videret excidium, illa irruptio non hostis fortitudine, sed Dei iudicio acta fuit. Hac tempestate Gothi Placidiam Theodosij Imperatoris filiam Ar-

Roma capitur ab Alarico Gothorū Rege.

cadij, & Honorij Imperatorum sororem, cum ingenti auri, argentiq; thesauro Romę capiunt, adeptisque multis opibus Romanorum, tertia die euersa vrbe partibus, & incensa, inclyti & spolijs, & victoria recesserunt. Deinde per Campaniam Bruciam, Sucaniamq; simili strage bachantes Rhegiam peruenere. Inde conscensis nauibus cum Siciliam exiguo ab Italia freto diuisam transire disponunt, infesto mari periclitati, multum exercitum perdidere, quibus tanta fuit gloria de Romanæ vrbis obtentu, vt nihil mali se passos arbitrarentur euentum naufragij victoria compēsantes.

Cāpania. Brucia. Lucania. Sicilia.

Post paucos autem dies apud Consentiam, quam ipse destruxerat, Alaricus morte subita est defunctus. XXVII. regni anno, æra. CCCCL. quem sui nimia dilectione lugentes Barsento amne a suo alueo deriuato, in medio amne collecto captiuorum agmine, locum effodiunt sepulturæ, in cuius foueæ gremio Alaricus cum multis copijs sepelitur, & loco obtecto, rursus amnem proprio cursui reddidere, & vt nesciretur ab aliquo, omnes fossores captiuos, qui interfuerant, extinxerunt.

Cōsentia. Aera. cccccl. Barsentū.

De victorijs Athaulphi, & morte eius.

Caput. VI.

ALARICO sepulto, ad regni fastigium Athaulphum consanguineum eius forma, mēteq; consimilē sublimarunt æra. CCCCXLIX. & regnauit annis sex, qui & si nō adeo proceræ staturę, pulchritudine tamen corporis erat in oculis intuentium gratiosus. Hic suscepto regno rediens Romam si quid remāserat, totum abrasit more consumentium locustarum, nec tātum priuatis diuitijs, immo publicis Italiam spoliauit, Imperante Honorio resistere non valente. Cuius sororē Placidiam, quam Gothi Romæ ceperant, tum propter nobilitatem, tum propter pulchritudinem in foro Iulij, ciuitate Emiliæ, sibi matrimonio copulauit. Et Honorio rebus exhausto iam quasi cognato deferens reliquit Italiam, & ad Gallias se conuertit, quod cum audissent Burgundiones, & Franci, qui prius Gallias infestabant, cœperunt se suis finibus coārctare. Vandali, Alani, & Sueui, quos Gothi fugauerant a Pannonia, qui & in Gallijs se receperant, relatione maiorum didicerant qualiter Geberid Rex Gothorum incommodis, & cædibus eos in Pannonia coarctarat, & a Gothis coacti ad partes confugerant Galliarum. Vnde audito eorum aduentu, se ad Hispanos transtulerūt. Cumque Athaulphus diu Gallias infestasset, ei vt principi paruere. Confirmato itaq; Gothorum regno, Athaulphus audiens insolentias barbarorum, cœpit condolere miserijs Hispanorum, & occurrere incursibus Vandalorum. Dum autem relictis Gallijs Hispanias peteret, a quodam suorum apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus, æra. CCCCLV. Huius Athaulphi, & Placidiæ matrimonio conātur quidam adaptare prophetiam Danielis, Filiam Regis Austri assumet Rex Aquilonis, nec stabit ex eis germen. Et vocant Regem Austri Teodosium, & Regem Aquilonis Athaulphum, nec stetit ex eis germē, quia prolem non habuerunt. Sed aliter exponitur in Daniele de Regibus Syriæ, & Aegypti, nec respectu loci vbi prophetauit, regnum Romanum versus austrum consistit. Interea Stilico comes, de quo diximus, cogitauit Honorium pellere de imperio Romanorum, & suum filium Eucherium subrogare. Sed Honorius stratum bello cum Eucherio filio interfecit.

Aera. ccccxlix.

Athaulphi mors æra. ccccLv.

De Sigerico, & Valia, & victorijs in Hispania.
Caput. VII.

OST obitum Athaulphi Princeps Gothis eligitur Sigericus, æra. CCCCLV. & regnauit anno vno. Erat autem Sigericus Romanorum clade in vrbe notissimus, statura mediocris, profundo animo, sermone rarus, cõtemptor luxuriæ, ira turbidus, habendi cupidus, ad solicitandas gentes prudentissimus, contentionum semina iacere, odia miscere paratus, claudicans equi casu. Hic, cum plures haberet filios, sperans regnum filijs prouenturũ, ne intestino bello, sicut in reliquis gentibus assolet prouenire, populus vexaretur, cœpit ad pacem intendere Romanorum. Ordo in filijs iste fuit. Primus Gisericus pater, & dominus. Sequens Hunericus. Tertius Guntemandus. Quartus Trasamundus. Quintus Hildericus. æra. cccc. lv.

Cum igitur Sigericus proponeret Gothos ob causam filiorum pace diutina detinere, & Romanorum beneplacitis conniuere, Gothi, quorum belli quam pacis potior causa fuit, contra ipsum continuo conspirarunt, & eum factione impia peremere. æra. CCCCLVI. Valia Sigerico in regno succedens regnum tenuit tribus annis belli causa Princeps a Gothis effectus. Sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus, mox enim, vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit. Placidiam sororem eius olim captam ei restituit honoratam, promittens Imperatori se propter rempublicam adiutorem Itaq; ad Hispanias per Constantium patricium euocatus, Romani nominis causa barbaris intulit magnas cædes. Vandalos Silingos in Bætica bello prostrauit. Alanos, qui dominabãtur Vandalis, & Sueuis adeo cęcidit, vt extincto Athace ipsorũ Rege pauci, qui superfuere ex Alanis, obliti regni nomine Gunderico Regi Vandalorum, qui in Gallecia residebat, sese darent, & dum cum Valia confligere tentauissent, non potuerunt eius potentiam sustinere. Deuictus itaq; cum Vandalis Gundericus fugam in Aphricam meditatur, & dum a bello Hispaniæ vellet in Aphricam transfretare, in freto Gaditani maris vi grauissimæ tempestatis effractus, memor illius sub Alarico naufragij omisso nauigationis periculo relictis Hispanijs fugam in Gallias procurauit. Prostratis igitur Vandalis, Alanis, & Sueuis potitus victoria ab Hispanijs gloriosus Valia reuertitur in Tolosam, Romano imperio fugatis hostibus aliquantas prouincias, secundum quod promiserat, derelinquens.

Et data est sibi ab Imperatore ob meritum victoriæ secũda Aquitania cum prouincijs, & ciuitatibus aliquantis. Post hæc apud Tolosam longa valetudine deprimente excessit a rebus humanis, qui fœlix fuerat, licet parum.

De Theudoredo, & casu Hunorum.
Caput. VIII.

ALIA Rege defuncto Theudoredus succedit in regno æra. CCCCLIX. & regnauit annis. XXXIII. qui regno Aquitaniconon contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, pleraq; municipia Romanorum suis cædibus occupauit, Aurelianum nobilissimum Galliæ oppidum obsessum multis viribus oppugnauit, a cuius obsidione eminente virtute Ethij Romanæ militiæ Ducis non impunitus abcessit. Iussu igitur Valentiniani Imperatoris Ethio remoto a militię principatu, cum Theudoredus Narbonem vrbẽ fame, & obsidione diutina infestas- æra. cccc. lx.

ſet, rurſus a Litorio Romanæ militiæ duce Hunis auxiliantibus effugatur. Litorius autem dum primũ geſſiſſet bella rei publicæ contra Gothos, denuo dæmonum ſignis, aruſpicumq; reſponſis fallaciter circunuentus, bellum cum Gothis inijt moriturus, amiſſoq; Romano exercitu, miſerabiliter interijt ſuperatus. Fecitq; intelligi, quantũ illa, quæ cum eodem perijt multitudo, prodeſſe potuerit, ſi fide, potius quam fallacibus dæmoniorum auſpicijs dimicaſſet. Extincto igitur Litorio, & receptis epiſtolis Valentiniani, Theudoredus cum Romanis pace inita, denuo aduerſus Hunos Galliarum prouincias deuaſtantes, atque vrbes plurimas euertentes in campis Cathalanicis contra Hunos, & Regem eorum Athilam bellum aſſumpſit. A parte Romanorum tanta Ethij patricij, cui innitebatur reſpublica, virtus enituit, vt in ea parte Hunorum ferocitas ſopiretur auxiliantibus Francis, Burgundionibus, Saxonibus, Vrionibus, qui quondam fuerant Romani milites, ſed tunc in auxiliũ requiſiti. Sangibanus autẽ Rex Alanorũ metu perterritus futurorum Aurelianis ciuitatẽ Galliç vbi ſiſtebat, pollicetũ Athilç ſe daturum. Sed vbi Theudoredus, & Ethius cognouere, ante aduentũ Athilç iniectis aggeribus occuparunt, & quia ſuſpectũ cuſtodiri faciunt Sangibanũ, quem cũ gente propria in die belli medium ſtatuere. Athila autem Rex Hunorũ tali diſcrimine conturbatus timuit experiri, & futura cœpit per aruſpices ſciſcitari, qui prænunciantes infauſta hoc ſolatij prædixere, quod ductor aduerſæ partis occũberet, & ſua morte triumphum ſedaret. Erat autẽ in campis illis locus ſuperexcreſcens, quem vterq; cupiebat exercitus obtinere, dexterã partẽ Huni, ſiniſtrã Gothi, & Romani cum ſuis auxilijs occuparunt. Inter quos dextrum cornu tenebat Theudoredus, ſiniſtrum Ethius cum Romanis, medium Sangibanus. Ex aduerſo autem acies Hunorum ordinatæ in quorum medio cum ſuis Athila conſiſtebat, vt hac ordinatione ab imminenti periculo ſeruaretur, excepto cornu Athilæ multiplices populi, & nationes diuerſæ, quas ſuæ ſubdiderat ditioni ſuæ gentis exercitum ambiebant. Athila autem ſolicitus ſuper omnes ſuos erigit ad certamen. Sed Thuriſmundus Theudoredi filius, & Ethius dux Romanus cruento Marte collis ſupercilium occuparunt. Arderico Rege Gepidarum, qui ob nimiam fidelitatem conſilijs intererat, & ſecretis, & Valamer Rege Oſtrogothorum, qui erat ſecreti tenax, doli ignarus, blandus alloquio, cum eſſent audacia ſtrenui, & eos Huni ſæpius infeſtaſſent, ne dixerim ſubieciſſent, adiuuantibus ſupramodum venientes Hunos collis beneficio facile turbauerunt. Athila autem videns ſuos cauſa dicta turbatos, eos alloquitur, ne qui hactenus iuuicti extiterant, nunc inferiores inuenirentur. Hæc, & alia illo dicente, accenſi in pugnam præcipitantur, & præſentia Regis cunctationem inertibus auferebat, bellum manibus aggrediuntur atrox, multiplex, immane, pertinax, cui ſimile antiquitas nulla narrat, in quo geſta talia referantur, vt nihil eſſet quod in vita ſua conſpici potuiſſet egregius, qui huius ſpectaculi non fuit cõtemplator, tãta enim fuit cruoris effuſio, vt fluminis alueus, ſicut ſolet imbribus inundare, fluenta traheret mixta cruore. Tunc Theudoredus Rex Gothorum dum adhortãs ſuos diſcurreret per exercitum, qui pugnabat, cuius telo occidit, ignoratur, niſi quod equo deſiliens calcantium pedibus cõculcatus vitã clauſit vltimæ ſenectutis, hoc fuit quod aruſpices Athilæ prædixerunt. Ibi etiam fuit occiſus cognatus Athilæ Laudericus. Tunc Gothi ſe ab Alanis diuidentes Hunos fortiter inuaſerũt, & pœne Athilam extinxerunt, niſi quod videns ſuorum interitum fugit ad caſtra, & in ambitũ, quem ex paulſtris, & ſcrinijs ſibi firmauerant, ſe recepit. Thuriſmundus autem Theudoredi filius de col-

quem cum Ethio occupauerat, credens se nocte ad agmina propria remeare, ad carpenta hostium ignarus accessit, quem fortiter dimicantem, quidam de equo deiecit capite vulneratum, sed suorum prudentia liberatus a preliandi intentione cessauit. Ethius etiam noctis cōfusione diuisus, cum inter hostes medius vagaretur, si quid aduersi Gothis acciderat, intrepidus inquirebat, tandem ad castra veniens reliquum noctis scutorum defensione transegit. Die autem postera clarescente campos plenos cadaueribus aspexerunt, & tamen Huni erumpere non audebant. Sciebant autem Gothi Athilam non nisi magna clade percussum certamina deuiare, quamuis tamen armis teperet, tubis canebat minans incursus, velut leo cōfossione venabuli prouocatus, qui speluncæ aditus obambulando, nec audet insurgere, nec cessat fremitibus vicina terrere. Sic Athila Rex bellicosus licet inclusus suos turbabat. Fertur autem desperatis rebus in supremo agmine de sellis equinis pyram struxisse, vt si irriruerent aduersarij, flammis se ingereret consumendus, ne aut aliquis eius vulnere lætaretur, aut in potestatem hostium dominus tantarum gentium deueniret. Verum Gothi de ignoto Regis interitu admirati, & quod in eius absentia tanta fuit fœlicitas subsecuta, doloribus stimulati exploratum diutius, & ploratum demum inter densissima cadauera repererūt, & cantibus honoratum inimicis spectantibus abstulere, & per globos dissonis vocibus inter bella furentia funeris debitum exoluerunt, & subrogati filij gaudium funesto funeri miscuerunt. Thurimundus autem gloriosus pro bello, vt tanti patris decebat filium, peractis lachrymis orbitatis virtutis impetu in Hunos mortem patris voluit vindicare, & super hoc Ethium patricium tanquam seniorem, prudentia maturum duxit in articulo consulendum. Ille vero metuens ne eleuati victoria Gothi consurgerent in Romanos, consuluit, vt ad sedes proprias remearet, & regni paterni initium roboraret, ne Germani eius procuratis copijs præuenirent.

Quod consilium non vt callide fuit actum, sed vt fides syncera, vt vtile acceptauit.

Sic enim humana fragilitas dum suspitionibus carere conatur, agenda plærunqꝫ rerum occasione relinquit. Thurismnndus patre mortuo in cāpis Cathalanicis vbi pugnauerat, & victor extiterat, ad maiestatem regiā subleuatur æra. CCCCXCII. & regnauit anno vno, cum patre duobus, qui tamen patri annumerantur. Et licet fratrum, & fortium turba gauderet, ipse tamen sic sua initia temperauit, vt nullius reperiret de regni successu certamen. In hoc itaqꝫ famosissimo bello ab vtrisqꝫ partibus tercentum ferme millia cæsa feruntur, exceptis. XV. millibus Francorum, & Gepidarum, qui ante bellum mutuis vulneribus conciderunt. Multa signa cœli, & terræ eodem tempore præcesserunt, quorum prodigijs tanta belli crudelitas signabatur. Nam assiduis terrę motibus homines conturbati, a parte Orientis Luna fuscata, a Solis occasu apparuit stella cometes, atqꝫ ingenti magnitudine infausta diu fulsit, ab Aquilonis plaga cœlum rubuit, sicut ignis immixtis per ruborem igneum lineis clarioribus, quæ in speciem hastarum fulgentium rutilabant. Nec mirum si tantarum gentium tanta strages, tot portentis diuinitus monstraretur. Athila igitur cognita discessione Gothorum, & tamen dolo metuens procuratam diu se continuit intra crstra. Thurimundus vero Tolosam a campis Cathalanicis est reuersus. Euphromus autem Episcopus Augustudini, in numera occisorum cadauera sepeliuit.

æra.cccc. xcij.

Igitur Athila Danubium transiens post bellum Cathalanicum contra Alanos mouit bellū. Quod cū Thurismundus Rex Gothorum, non imparis glorię presensisset, in auxilium Alanorum exercitui Athilæ mox aduenit. Consertoqꝫ prelio

ſicut in campis Cathalanícis pauendo Romanis vexilla Athilæ effugauit, ipſumqu e Athilam fugientem coegit oblitus olim trans Danubium repetere manſiones. Et ille famoſus Athila victoriarum dominus bello gemino conſternatus inglorius effugatur. Turiſmundus vero repulſis ab Alanis Hunorum cateruis Toloſam rediijt, & pace compoſita inter ſuos dum inſolentius ſolito cœpiſſet agere, anno regni ſui ſecundo, cum de vena ſanguinem minuiſſet, fuit a ſuo cliente conſilio fratrum interfectus. Sed ante mortem vna manu paruo ganipulo, quem tenebat, ſui ſanguinis vltor fuit, & de inſidiantibus aliquos interfecit.

De Theuderico, & regulis Sueuorum.

Caput. IX.

THEVDORICVS germanus eius poſt necem fraternam era CCCCXCIII. annis tredecim imperauit, & Rechiarium Sueuorum Regem cognatum ſuum reperit inimicum. Hic enim Rechiarius ex quo Theudoredi Regis filiam duxerat, de ſe præſumens vniuerſam pœne Hiſpaniam ſibi credidit occupandam, habens ſedes Galleciam, & Luſitaniam, e quibus egrediens Hiſpanias inuadebat, cui Theuodoricus cognatus ſuus, vt erat modeſtus, per legatos pacifice demandauit, vt non ſolum recederet a finibus alienis, verum etiam nec preſumeret attentare. Cumque ad eum Theudorici legatio aduenisſet, tumido animo ſic reſpondit. Si hic murmurans Toloſam venio vbi ſedes, & ſi poteris ibi reſiſte. His auditis Theudoricus compacatis gentibus, quibus arma mouerat, a Gallia Gothica contra Richiarium properauit. Cui cum Richiarius cum magna copia occurriſſet, conſerto prælio iuxta fluuium Vrbicum inter Aſtoricam, & Legionem Theudoricus victor enituit. Cæſis Sueuorum agminibus aliquantis, & multis captis, plurimiſque fugatis, ipſe poſtremo Rex Rechiarius telo ſaucius cum paucis aufugit, carenſq; præſidio Sueuorum nauem conſcendit, ſolius fugæ præſidio comitatus, aduerſaq; peocella Oceani Portucale proijcitur, ibiq; captus aduerſario redonatur priuatus regno victoria, atq; vita. Theudoricus vero victor exiſtens, ſubactis pepercit, eiſq; præfecit clientem proprium nomine Aliulphum, qui Sueuorum perſuaſionibus incitatus preuaricari præſumpſit, credens ſe æqua cum domino poteſtate prouinciam obtinere. Erat quippe Auernorum ſtirpe genitus a nobilitate Gothici ſanguinis alienus. Quo comperto Theudoricus contra eum exercitum deſtinauit, qui mox veniens eum in primo certamine ſuperauit, & ſuorum auxilio deſtitutus, capite plectitur, ſenſitque iratum, quem neſciuit ſeruare placatum. Tunc Sueui rectoris intuitum contuentes ſacerdotes ſuos ad Theodoricum ſupplices direxerunt, quos ob pontificalem reuerentiam grate ſuſcipiens non ſolum impunitatem Sueuis indulſit, ſed, vt ſibi de ſuo genere principem eleuarent, flexus miſericordia condonauit. Occiſo Rechiario Theudoricus de Gallecia ad Luſitaniam pertranſiuit, & dum Emeritenſium vrbem intenderet depredari, Sanctæ martyris Eulaliæ miraculo territus cum ſuo exercitu mox diſceſſit, & cum parte exercitus duces dimiſit, qui ea, quæ in Hiſpanijs acquiſierat, tuerentur, & partem vnam exercitus cum duce, qui Ceurila dicebatur, ad Bæticam deſtinauit. Partem aliam cum Sunerico, & Nepotiano ducib' Galleciæ deputauit, qui Sueuos apud Lucū ſęuis cædibus

vaſtauere

vastauere, & ex tunc Gothorum Duces in Hispanijs presuerunt. Ex inde Theudo ricus Sueuorum gentecum suis principibus subiugata in Galliã Gothicam est reuersus. Et tunc Agrippinus Comes, vt Gothorũ auxilia mereretur, Narbonam tradidit Theudorico. Post cuius discessum Sueui bifarie sunt diuisi, alij Masdram Massilæ filium in Principem eligere, qui tantum duobus annis regnauit, alij Frantam. Agrippinus. Masdra. Franta.

Masdra autem statim mortuo, pars Masdræ filium eius substituit Remismundum. Qui cũ Franta illico pacẽ fecit, & ambo pariter fœderati partes Lusitaniç deuastabant. Post bienniũ mortuo Franta pars eius Frumarium sibi præfecit, qui cum Remismundo super regni preminentia litigaret, euertit Flauiam vastationes in patria exercendo, Remismundus, & Lucum, & Auriam, & maritima deuastabat. Sed post biennium Frumario decedente, Remismundus pace cum Gallecis inita, Sueuorum in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim eum sibi in Regulum præfecere, qui ad Lusitaniam transiens Coimbriam pace detentam diripuit, & exhausit, Vlysbonam etiam occupauit, Lusidio ciue & incola, qui illic præerat eam tradente. Post aliquot dies Remismundus his successibus eleuatus ad Theudoricum Regem Gothorum nuncios destinauit, & pacem, & amiciciam postulauit. Quos Theudoricus benigne recipiens annuit postulatis, & in signum veri amoris coniugem misit ei per Salanum quendam ex officio Palatino cum adiectione munerum, & armorum. Et recepta coniuge & muneribus cœpit amplius superbire, & Salanum donarijs honestatum remisit ad Theudoricum cum epistolis suæ laudis. Qui cum ad Galliam redisset, Theudoricum ab Eurico fratre suo reperit interfectum. Remismundus. Frumarius. Coĩbria. Vlysbona. Lusidius. Salanus. Euricus.

De Eurico Rege. Caput. X.

VRICVS pari scelere, quo & frater successit in regno æra. D. VI. & regnauit annis. XVII. in quo honore prouectus, & crimine, partes Lusitaniç impetu deuastauit. Pampilonam, & Cesaraugustam misso exercitu in dedicionem recepit, superioremq; Hispaniam suç subdidit potestati. Tarraconem, & prouinci ç nobilitatem, quç ei repugnauerat, irruptione exercitus peragrauit. In Gallias autem reuersus percupida festinatione succensus audiuit Volentinianum a Maximo interfectum, & ipsum Maximum ab Vrso Romano milite interemptum. Vnde attendens Romanum imperium conturbatum Arelatũ, & Massiliam subiugatas principatui suo adiecit, & contra Riothimum Regem Britonnum, qui cum. XII. millibus in auxilium venerat Romanorũ, bella restaurãs victor extitit, & oppressor. Ad hec omnia cum Gizericus Rex Vandalorum, qui expulsus ab Hispania regnabat in Africa, consilio, & muneribus incitabat, vt dum respublica turbaretur, ipse in Africa quiete placida frueretur. Quod Euricus grate suscipiens Hispanias, Galliasq; cum Burgundionum prouincijs subiugauit. Cumq; quadam die apud Arelatum Gothos ad colloquium congregasset, & Gothi manibus tela tenerent a parte ferri alia viridi, alia roseo, alia nigro, alia croceo colore, naturalem ferri speciẽ vidit aliquandiu immutatam. Arelate. Massilia. Riothimus. Gizericus.

Sub hoc Rege Gothi legum suarum statuta ad scripturæ seriẽ redegerunt, nam antea tantum moribus, & consuetudine tenebãtur. Obijt Arelati Euricus Rex, & morte propria vitam finiuit.

De Alarico, & Giseleico.
Caput. XI.

VRICO mortuo Arelati filius eius Alaricus apud Tolosam ad Gothorum regimen sublimatur æra. D.XXIII. & regnauit annis. XXIII. aduersus quem Fludingius Francorum princeps Galliæ Gothicæ regnum affectans, Burgundionibus sibi auxiliantibus bellum mouit, fusisq; Gothorum copijs ipsum postremo Regem apud Patauium prælio interfecit. Gisaleicus superioris Regis filius ex concubina, quia Amalaricus filius Alarici ex Amalasuente Regina filia Theodorici Regis Ostrogothorum, qui in Italia tunc regnabat, erat paruulus, vix quinquēnis Narbonę Alarico mortuo subrogatur æra. D. XL. VI. regnans annis quatuor. sicut genere vilis: ita infœlicitate, & ignauia summus. Deniq;, vt eadē ciuitas a Gundebalo Burgundiorum Rege direpta fuisset, iste cum magna suorum clade Barcinone se recepit, ibi moratus donec regni fascibus fugæ ignominia priuaretur. Vidensq; non posse proficere, in Africam transfretauit poscens suffragium Vandalorum, qui sine auxilio ab Africa rediens ob metum Theudorici in Aquitaniam se recepit. A qua post anni circulum in Hispaniam est reuersus, atq; Theudorici Regis duce duodecimo a Barcinonia milliario commisso prælio effugatur, & interijt trans Druentiam fluuium Galliarum. Sicq; honore priuo caruit, & post vita.

Amalasuentis.

De Theudio. Caput. XII.

OST mortem Amalarici mater professa sexus fragilitatem cum sperneretur a Gothis, Theudem consobrinū olim filij sui tutorem ob germanitatis gratiā a Tuscia accersiuit, vbi priuate degebat, & eum in Regē cum conniuentia Principum eleuauit æra. D. LXX. & regnauit annis. XVII. mensibus quinque. Qui dum esset hereticus, pacē tamen concessit ecclesiæ, adeo vt licentiā catholicis Episcopis daret in vnum apud vrbem Regiam conuenire, & quæcunq; ad disciplinam ecclesiæ pertinerent, libere ordinaret. Eo regnante dum Francorū Reges cum infinitis copijs in Hispaniam conuenissent, & Tarraconensem prouinciam deuastarent, Gothi duce Theudisclo obijcibus Hispaniæ interclusis Francorum exercitum multa cum admiratione victoriæ prostrauere. Sed dux idem prece, atq; ingenti pecunia sibi data viā fugæ hostibus residuis vnius diei, noctisq; spacio condonauit, cetera infœliciū turba, cui trāsitus collati tēporis nō occurrit, Gothorū perempta gladio non euasit, & sic insidiosam Francorū calumniā repulit ab Hispanis. Theudis vero immemor beneficij Amelesuentis, post aliquos dies eam fecit in balneo strangulari. Et quia ipsa se, & filium Iustino Catholico Orientis principi commendarat, cum audisset, facinus condoluit interfectæ, & misit Belisarium Ducem, & Patricium, vt in Theudem vindicaret. Sed ipso intercepto negotijs Romanorum ante aduentum eius fuit Theudis interfectus, & sic remansit impietas impunita. Post tam fœlicis successum victoriæ trans fretum Gothi minus prouide nauigarunt. Deniq; dum aduersus milites, qui Septam oppidū pulsis inde Gothorū militibus Tyrrheni littora pertrāsissent, & eidē castrū magna vi certaminis expugnarēt, aduenīete die Dominico armis depositis quieuerūt, ne diē sacrū prelio funestarēt. Hac igit̄ occasione reperta milites repentino incursu aggressi exercitū mari vndiq;, terraq; conclusum inermem exercitum adeo prostrauere, vt nec quidem vnus superesset, qui tantæ cladis exci-

Theudisclus.

dium nunciaret. Nec mora ipsum principem debita mors præuenit, vulneratur enim a quodam in palatio, qui iamdudum dementis speciem, vt Regem deciperet, simularat. Fingit enim arte insaniam, vt principem trucidaret, quo vulnere Rex prostratus vi gladij indignantem animam exhalauit. Fertur autem in emissione sanguinis coniurasse, ne quis interficeret percussorem, dicens se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quod & ipse priuatus commiserat in ducem suum. Interempto Theudio, Theudisclus Dux exercitus Gothis præficitur incunctanter. æra. D. LXXXVII. & regnauit anno vno, mensibus tribus. Qui dum plurimorum potentum connubia prostitutione publica macularet, & ob hoc necem pluribus procuraret, præuentus manu coniuratorum Hispali confoditur, & inter epulas iugulatur.

De Agila Rege. Caput. XIII.

XTINCTO Theudisclo in regnum Agila sublimatur æra. C. LXXXVIII. & regnauit annis quinque. Iste aduersus Cordubam mouit bellum, & in contemptum religionis catholicæ sepulturam beatissimi Acisli martyris hostium, & iumentorum presentia profanauit, & inito certamine contra ciues pœnas dignas sanctis inferentibus, prout meruit, est expertus. Nam belli præsentis vltione percussus filium cum copia exercitus interfectum, & thesaurum omnem cum insignibus opibus confusus amisit. Ipse victus, ac miserabili metu fugatus apud Emeritam se recepit, aduersus quem interiecto aliquanti temporis spacio Athanagildus tyrannide regnum presumpsit, dum exercitum contra se missum Athanagildus apud Hispalim prostrauisset. Hinc Gothi videntes excidio proprio se euerti, & magis metuētes ne in Hispaniam Romani milites hac inuaderent occasione Agilam Emeritę peremerunt. Et Athanagildi se regimini tradiderunt.

De Athanagildo, & Luiba, & Leouigildo. Caput. XIIII.

CCISO Agila Athanagildus Tyrannide fit successor æra. D. XC,III. & regnauit annis. XIIII. Hic cum iam dudum Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iustiniano poposcit, sed submouere Agilam a regno non potuit, donec a suis fuit Agila interfectus. Decessit autem Athanagildus Toleti propria morte, & vacauit regnum mensibus quinque. Post Athanagildum Narbonę præficitur Luiba Gothis æra. DC. VII. & regnauit tribus annis, qui secundo anno postquam adeptus est principatum, Leonigildum fratrem non solum successorē, sed & participem regni fecit, & Hispanię prouisorem. Ipse Gallię regno contentus sic regnū duos sustinuit, cum nulla potestas patiēs sit consortis. Huic autē vnus tantū annus in ordine temporū reputatur, reliqui Leonigildo fratri annumerātur. Duxerat autē Leonigildus vxorē nomine Theodosiam filiā Seueriani ducis prouincię Carthaginēsis, qui fuerat filius Regis Theoderici. Luiba vero defuncto Leonigildus adeptus est Hispanię, & Gallię principatū. æra. DC. X. regnauit annis. XVIII. Hic bellis regnū desiderās ampliare, opes instituit cōgregare, studio eius exercitu concordante fauore victoriarum, & animositate preclarus multos populos subiugauit. Cantabriam nanque iste obtinuit, & destruxit. Baregiam iste

cepit. Sabaria ab eo fuit deuicta, cesserunt ei plurimæ rebelles Hispaniæ ciuitates.

Fudit quoque diuerso prælio milites aduersantes, & quædam castra, quæ occupauerant, eis abstulit dimicando. Hemergildum deinde filium contra imperium tyrannizantem obsessum Hispali dolo cepit, & quia nefandis ritibus noluit consentire, tormentis varijs cruciauit. Demum securi percussum parricida impius dignum Deo martyrem consecrauit. Postremum bellum Sueuis intulit, regnumque eorum in ius Gothorum bello celeri commutauit, & magna ex parte potitus Hispaniam ampliauit, nam antea gens Gothorum angustis finibus arctabatur. Sed offuscauit in eo error impietatis tantæ gloriam probitatis. Denique Arrianæ perfidiæ furore repletus in catholicos persecutione commota Leandrum Hispalensem, & Mausonam Emeritensem sanctissimos Episcopos, & alios plurimos exilio relegauit, ecclesiarum reditus infiscauit, & priuilegia earũ abstulit, multosque terroribus Arrianæ pestilentiæ applicauit, plærosque sine persecutione illectos auro rebusque decepit. Ausus quoque inter cætera hæresis suæ contagia catholicos rebaptizare, non solũ ex plebe, sed & sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentium Cæsaraugustanum, quem de Episcopo apostatam esse fecit, & tanquam a cœlo decidit in infernum. Extitit autem quibusdam suorum perniciosus, nam quoscunque potentissimos, ac nobilissimos vidit, aut capite mutilauit, aut ablatis opibus spoliauit, & proscriptos in exilium relegauit. Fiscum quoque iste primus locupletauit, primusque ærarium de rapinis ciuitatum, hostiumque manubijs auarus locupletauit. Primus etiam inter suos regali veste regia coopertus resedit in regali solio more Regum. Nam ante eum Reges qui fuerant in vestibus, & confessionibus militibus communiter conuiuebant. Condidit ciuitatem in Celtiberia, quam ex nomine filij sui Recopolim nominauit.

Hemergildus.

primus

In legibus quoque ea, quæ ab Eurico videbantur incondite constituta, correxit studio vigilanti. Plurimas leges adijciens pretermissas, plærasque superfluas resecauit. Sed dum infirmitate acriter torqueretur, præcepit filio Recaredo, vt Episcopos ab exilio reuocaret. Et Leandrum Hispalensem, & eius germanum Fulgentium Astigitanum, qui in doctrina ecclesiastica fulgebat insignis, tanquam patres audiret, & eorum monitis obediret. Obijt autem defunctus propria morte Toleti.

De Recharedo Rege.
Caput. XV.

LEONIGILDO defuncto in regno successit eius filius Recharedus æra. DC. XXVIII. & regnauit. XV. annis. Hic fuit cultũ præditus religionis, & paternis moribus longe dissimilis. Nam ille irreligiosus, & bello promptus, hic fide pius, & pace præclarus. Ille armatorum exercitio gentis imperium dilatauit, hic gloriosus eandem gentem trophæo fidei sublimauit. In ipsis enim regni sui exordijs per Leandrum & Fulgentium in fide catholica institutus totius Gothicæ gentis populos inoliti erroris labæ detersa ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum deinde Episcoporum sexaginta duorum ad condemnationem Arrianæ hæresis de diuersis Hispaniæ, & Galliæ prouincijs in vrbe Regia congregauit. Et eidem concilio religiosissimus Princeps deuotus aduenit, gestaque concilij subscriptione firmauit, abdicans Pontificibus, & palatij primoribus: clero & militia approban-

tibus cum populo vniuerso perfidiam, quam hucusquè Gothorum populus didicerat ex dogmate Arriano prædicans trium personarum vnitatem. Vnum Deum filium a patre consubstantialiter genitum. Spiritum sanctum insepatabiliter a patre, & filio procedentem, & esse amborum vnum Spiritum, vnde & vnum sunt.

Egit etiam gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei auxilio subleuatus. Francos enim cum. LX. ferme millibus armatorum Galliam Gothicam irruentes misso aduersus eos Emeritēsi duce Claudio glorioso triumpho repulit, & prostrauit. Nulla vnquam in Hispanis Gothorum victoria, vel maior, vel similis inuenitur. Prostratis enim, & captis plurimis millibus hostium, residua pars exercitus Gothis sequentibus vsq; ad regni sui confinia cæsa fugit. Sæpe etiam contra insolentias Romanorum, & irruptiones Vasconum plurima bella gessit. Vnde non magis bella tractasse, quam gentem Gothicam, quasi in ludo palestræ pro vsu certaminis videtur exercuisse. Prouincias autem, quas pater prælio conquisiuit, iste pacifice conseruauit, æquitate disposuit, moderamine gubernauit. Fuit autem placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantaque in vultu gratia abundabat, & tanta animi benignitate dulcis erat, vt omnium mentibus influens, & malos in suæ dilectionis reuerentia conseruaret, adeo liberalis, vt opes priuatorum, & ecclesiarum prædia, quæ paterna labes fisco addixerat, iuri debito restauraret clæmens, vt tributa populi indulgendo sæpius relaxaret. Multos etiam ditauit rebus, plures honoribus sublimauit. Opes suas in miseris, thesauros in egenis recondens. Sciens ad hoc illi fuisse regnum collatum, vt eo salubriter frueretur, bonis initijs addidit bonum finem. Fidem rectæ gloriæ, quam in initio regni percepit, nouissime publica confessione, & pœnitentia consummauit. Toleti fine pacifico migrauit ad Christum. Anno Quarto gloriosissimi Regis Recaredi, Idibus Maij, Tertia Toletana Synodus celebratur, & inter Secundam Synodum, sub Montano, & istam fuerunt. LXII. anni. Et hæc fuit sub Helladio. Et interfuerunt Masona Emeritensis, Euphemius Tarraconensis, Leander Hispalensis, Migecius Narbonensis, Pantardus Braccharensis, & suffraganei eorum. Et in hoc concilio fuit ab Hispanis eliminata hæresis Arriana, qua infecta fuerat gens Gothorum a tempore Athanarici Regis, & Valentis Imperatoris, qui dedit Gothis doctores, vt eos in Arriana perfidia confirmarent. Sed in hoc concilio eliminata spurcitia eius sectæ Gothi in vera confessione fidei catholicæ remanserunt, & ponitur ibi Omelia sancti Leandri Episcopi de laude ecclesiæ pro conuersione Gothorum, quæ sic incipit: Festiuitatem hanc omnium esse solemniorem festiuitatum nouitas ipsa significat, & cætera. Et fuit istud concilium. LXII. Episcoporum.

De Luiba, & Victerico, Gundemaro.

Caput. XVI.

POST Recaredum Regem cœpit regnare Luiba filius eius æra, DC. XL. III. & regnauit annis duobus ignobili quidem matre progenitus, sed virtute indolis insignitus, quem in primo flore adolescentiæ Victericus sumpta tyrannide innocuū Regem deiecit, præcisaq; dextra occidit anno ætatis. XVI. regni autem secundo æra. DC. XLV. Extincto Luiba, Victericus regnum, quod viuente illo inuaserat, vindicat annis. VII. vir quidem strenuus in armorum arte, victoriæ æra. dc. xliij.

tamen expers. Nam cum aduersus Romanos bellum sæpius intentasset, semper inglorius est inuentus, nisi quod quosdam milites ducens Segonciam captos cœpit. Hic in vita illicita multa fecit, in morte autem gladio perijt, quia gladio fuerat operatus, mors quippe innocentis non pertransiuit multa. Inter epulas enim prandij coniuratione quorundam extitit interfectus, corpus autem viliter exportatum, vilius est sepultum æra. DC. LII. Gondemarus post Victoricum regnum suscepit, & regnauit annis duobus. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsedit. Propria morte Toleti decessit.

De Sisebuto Rege. Caput. XVII.

SISEBVTVS Rex Christianissimus post Gundemarum ad Regale fastigium euocatur æra. DC. LIIII. regnans annis. VIII. mensibus sex. Qui in initio regni Iudæos ad fidem Christianã permonens, æmulationẽ quidem habuit, sed non secundum scientiam, potestate enim compulit, quos prouocari oportuit fidei ratione, sed sicut Paulus dicit, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, in hoc gaudeo, & gaudebo. Sisebutus itaq; Iberiam, vt vir sapiens, & nimium literaturæ deditus per annos VIII. retentat. Hic per Hispaniam vrbes Romanas sibi subiecit, venerabilem Helladium Toletanæ sedis Metropolitanũ Episcopum sanctitatis præconio præfulgentem ecclesia veneratur. Isidorum Hispalensem Metropolitanum tunc temporis Hispania celebrabat sanctissimum doctorem, egregium, & præclarũ. Qui anno septimo prefati principis Sisebuti contra Acephalorum hæresim apud Hispalim in secretario sanctæ Hierusalem concilium celebrauit, atq; per veridica doctorum testimonia Syrum quendam Acephaleum Episcopum supra fatum hæresim vendicantem exuperat, & vera concilij assertione eius eloquia condemnauit, atq; à suo errore præfatum Pontificem diu docendo perpetualiter liberauit. Fuit autem Sisebutus eloquio nitidus, literarum sapientia doctus, in iudicijs strenuus, ac præstantissimus pietate, mente benignus, gubernatione regni præcipuus, in bellicis documentis, & in victorijs semper clarus. Astures enim sæpius rebellantes misso exercitu in deditionem reduxit. Rucones montibus arduis conceptos vndique per duces euicit. Ecclesiam sanctæ Leocadiæ Toleti miro opere fabricauit. De Romanis quoque personaliter bis fœliciter triumphauit, & quasdam eorum vrbes pugnando subegit, residuas intra fretum omnes exinaniuit, quas gens Gothorum post in suam redegit facile ditionem. Tantæ clementiæ extitit erga uictos, vt quos hostilis potentia mancipauerat seruituti, dato precio restitueret libertati, eiusque thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicaminis haustu, alij veneno asserunt decessisse. Cuius exitus non solum religiosis, sed etiam optimis Laicis extitit luctuosus. Huius temporibus nefandus Mahomat nequitiam sectæ suę stultis populis prædicauit.

Helladius Episcop9 sanctitate fulgens.

Isidorus Hispalensis Eps cõciliũ celebrauit Hispali.

Syrus eps hæreticus.

Obijt itaque Sisebutus relicto filio Recaredo paruulo, qui post patris obitum Princeps paucorum dierum, id est, septem mensium consummatur, huius vitę breuitas nihil habuit memoria dignum.

homa

De Suintila, & Rechimiro filio eius.

Caput. XVIII.

Loriossimus Suintila filius Regis Recaredi suscepit diuina gratia regni sceptrum æra.DCLXIII.& regnauit annis.X. Iste sub Rege Sisebuto ducis nactus officium castra domuit Romanorum. Ruchones etiam superauit. Postquam vero regni apicem est adeptus, vrbes residuas,quas in Hispanijs manus occupauerat Romanorum, conserto prælio obtinuit, & subiecit,auctamq; triumphi gloriã præ cæteris Regibus fœlicitatem mirabiliter reportauit. Totius Hispaniæ monarchiam intra fretum Oceani quod nulli retro principum est collatum,exclusis Romanis primus obtinuit inter Gothos. Auxit eo prælio virtutis eius titulum duorum patriciorum obtentus,quorum alterum prudentia suum fecit,alterum virtute prælij subiugauit. In initio regni incursus Vasconum coarctauit,qui Tarraconensem prouinuinciam infestabant. Montiuagi vbi populi aduentus eius terrore perculsi cõfestim quasi debita iura noscentes remissis telis, & complosis ad precem manibus supplices submittunt ei colla. Ologitis ciuitatem Gothorum stipendijs suis, & laboribus, vt eis parceret,fabricarunt,hanc quidam dicunt Olorum, quidam Olitum, pollicentes iurisdictioni parere, & imperio obedire. Præter has militaris gloriæ laudes plurimę in eo virtutes regię effulsere,fides,prudẽtia,& industria, in iudicijs examinatio prouida, in regimine cura præcipua. Circa omnes largitas læta,erga inopes misericordia semper prompta, ita vt non solum princeps populorum, sed etiam pater pauperum vocaretur. Toleti propria morte decessit æra.DCLXXIII.Huius filius Rechimirus in consortio regni assumptus pari cum patre solio corregnauit, in cuius infantia ita sacræ indolis splendor enituit, vt in eo & vultu,& meritis paternarum virtutum effigies appareret. Isto fere cum patre mortuo superstites remãsere alij duo filij Suintilæ Sisenandus,& Cindasuindus,quos susceperat ex Theodora filia supradicti principis Sisebuti. Sed beatus Isidorus Gothorum historiæ descrisptor egregius, vsq; ad quintum annum principis Suintilæ fuit seriẽ historiæ prosecutus, & quarto anno regni Scintilę,non dico suintilæ,a quo tertius fuit iste,cum beatus Isidorus in Hispalensi ecclesia solemnia celebrasset,& populum sibi commissum cœlestis frumenti adipe satiasset,se eorum orationibus commendauit,& vltimum vale dicẽs obitum suum, quem prophetice nouerat, reuelauit. Obijt itaque quarto principis anno, æra. DCLXXXI. secundo nonas Aprilis.

æra.dc. lxiii. Ruchones. Vascones. Ologitis. Olorum. Olitum. æra.dc. lxxiij. Beati Isidori obitus. æra.dc. lxxxi.

De Sisenando,& Cintila,& concilijs eorum temporibus celebratis,& de Tulga. Caput.XIX.

POST Suintilam,& Rechimirum filium eius, cepit regnare Sisenandus,æra.DCLXXIII. & regnauit annis Quinque,& mensibus.XI. Iste per tyrannidem in Gothorum solio collocatur. Qui anno regni tertio sui. LXVIII. Galliæ, & Hispaniæ apud Toletum Episcopis congregatis cum absentium vicarijs,& palacij senioribus in ecclesia sanctæ Leocadiæ virginis,& martyris Christi, extante adhuc Isidoro Hispalensi Episcopo, & in multis iam libris fulgente mirifice, de diuersis causis concilium celebrauit sub iusto vrbis regię primate, & subscribunt ibi Isidorus Hispalensis, Selua Narbonensis, Iulianus Bracharensis, Audax Tarraconensis, Imirus vicarius Emeritensis,& suffraganei eorũ,& fuerunt omnes.LXVIII.

æra.dc. lxxiij.

IIII. concilium. & istud fuit quartum concilium Toletanum. Post mortem Sisenandi Cintila Gothis præficitur æra. DCLXXIX. vno anno mensium numerato regnans quatuor annis. V. concilium. Hic quintum consilium Toletanum. XXIIII. procurat sub Eugenio Regiæ vrbis primate. Vbi non solum de rebus mundanis, verum etiam de diuinis multa ignaris mentibus a lumine gratiæ sunt infusa. Quanta vero sanctorum congregatio cum Episcoporum vicarijs assistētibus, & cum senioribus palatij, qui digni interesse concilio habebantur, extitit aggregata in ecclesia sanctæ Leocadię virginis, liber canonum gloriose declarat. Huic Synodo Braulio Cæsaraugustanus Episcopus prę cęteris illustris effulsit, atq; piam doctrinam Christianis mentibus decenter infudit, cuius & opuscula nunc vsq; ecclesia veneratur. Huius eloquentiam Roma vrbium mater, & domina per epistolare alloquium est mirata. Et in hoc cōcilio subscripsit Selua Tarraconensis, & aliqui de suffraganeis suis, & vicarijs absentium Episcoporun. VI. cōcilium. Sextum concilium de obseruatione fidei Catholicæ, & alijs ecclesiasticis disciplinis fuit tempore eiusdem Principis Cintilæ celebratum sub Eugenio vrbis Regiæ Metropolitano, & primate, subscribentibus Selua Narbonensi, & Iuliano Bracharensi, & Honorato Hispalensi, & Protasio Tarraconensi, & eorum suffraganeis, & vicarijs absentium Episcoporum. æra. dc. lxxxiij. Mortuo Cintila Tulgas bonę indolis, & radicis Gothorum regnum suscepit æra. DCLXXXIII. & regnauit duobus annis. Iste blandus, & Catholicus in omnibus est inuentus. Regna sibi subdita pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex, claruit largitate, magna fuit lenitate. Synodos a suis prædecessoribus cōfirmatas simili autoritate confirmauit. Doleat gens Gothorum tam cito talem indolem amisisse. Cunctis flentibus, quia flos tantæ indolis in fructum non adoleuit. Toleti propria morte decessit.

De Cindasuindo, & inuentione Moralium per Taionem Episcopum. Caput. XX.

POST Tulgam Cindasuindus per tyrannidem regno Gothorum inuaso cœpit Iberiæ triumphaliter principari, æra. DCLXXXV. & regnauit annis decem. æra. dc. xxxv. Hic Toletana vrbe Synodale decretum XXX. Episcoporū cū omni clero, & vicarijs eorū episcoporū, quos langor, vel inopia detinuerat, & cū palatino collegio, quod interesse collegijs merebatur. Anno regni sui quinto indixit laudabiliter celebrandum discurrentibus tantum notarijs, quos ad recitādum ordo requirit, & hoc fuit septimum concilium Toletanum sub Eugenio Metropolitano, & primate vrbis Regiæ celebratū. VII. cōcilium. XV. Kł. Nouembris, de refugijs, & pręsidijs, ecclesiasticis disciplinis: & interfuerūt, & subscripserunt Orontius Emeritensis, Antonius Hispalensis, Protasius Tarraconensis, & eorum suffraganei, & absentium vicarij, omnes numero. XL. Et fuit in hoc cōcilio magna turbatio, eo quod liber Moralium, quem beatus Gregorius ad petitionem beati Leandri composuerat, deperditus negligentia in Hispanijs non extabat.

Vnde & idem Princeps sacro concilio approbante, Taionem Cæsaraugustanum Episcopum religione, & literatura præstantem, & solicitum scripturarum ad Romanum Pontificem cum sua petitione pro libris Moralium nauigio destinauit, & dum a Papa de die in diem respōsio differretur, quasi in armario Romanę ecclesię præ multitudine voluminum non posset quęsitum de facili reperire, orationis causa Taio Episcopus in Basilica apostolorum principis pernoctauit, ab ostiarijs ecclesię conniuen-

tia est petita, at vbi impetrauit, circa noctis medium cum se lamentis nimis ante beati Petri loculū irrigasset, & mox luce missa coelitus adeo tota ecclesia illustratur, vt nec modicum quidem luminaria ecclesiæ relucerent, & tunc vidit sanctorum agmina in voce psallentium introire. Deniq; vbi timore nimio Episcopus territus, & quasi exanimis iam iaceret, oratione ab eis completa ex illa sanctorum curia ad eam partem in qua Episcopus consistebat, duo senes indealbatis vestibus accesserūt, & cum eum iam poene mortuum inuenissent, ad statum pristinum reduxerunt dulci alloquio salutatum. Cumque interrogarent ob quam causam a tam remotis partibus aduenisset, aut cur in ea basilica sic vigilijs institisset, & quasi inscij omnia quæsiuissent, Episcopus multis eloquijs consolatus fiducialiter sic est fatus. Obsecro domini, qui suntilli, & quæ sanctorum illa caterua, quæ sese tanto lumine comitetur. Cui dixerunt, duo principes, quos cernis manibus se tenere, sunt Petrus, & Paulus Apostoli domini nostri Iesu Christi. Cæteri successores eorum, qui in ista basilisca requiescunt.

Cumque causam cur venerat explicasset, & percunctatur, qui essent ipsi, qui ad eum venerant consolandum, alter eorum respōdit se esse Gregorium pro cuius libris deuotissime laborasti, & ideo venimus, vt quod expetis reuelemus. Dixeruntq; in armario librorum in theca penultima inuenies, quod requiris. At ille pro oraculo lætus, quærit si in illa tam sancta multitudine sanctus Augustinus adesset, pro cuius libris non minori quam pro libris beati Gregorij desiderio tenebatur. Tunc ille vir clarissimus, & omni spectatione gratissimus, inquit. Augustinum, quem queris, altior nobis continet locus. Certe vbi ad eorum pedes coepit prorure, citius ab eius oculis senes sanctissimi cum luce, qua venerant abiere ipso, & ostiarijs simul territis vehementer. Cumq; sequenti die visionem Romano Pontifici reuelasset, in Apostolorum sede venerabilis Taio extitit gloriosus, qui antea despicabilis habebatur. Libri morales deteguntur.

Et reperto libro prout sanctorum oraculum reuelarat, recepta benedictione Papali ad suum principem est reuersus libro, gaudio, & gloria comitatus habitus Romæ, & in Hispanijs venerandus.

De morte Cindasuindi, & primatu ecclesiæ Toletanæ.

Caput. XXI.

INDASVINDVS Recensuindum filiū suum regno Gothorum preponit regnans per se annis sex, mensibus nouem, & cum filio suo Recensuindo annis quatuor, diebus quindecim. Iste a Romano Pontifice obtinuit priuilegium, vt secūdum bene placitū pontificum Hispanorum primatiæ dignitas esset Toleti, sicut fuerat ab antiquo, & per multas synodos cum Episcopis celebratas ecclesiam erudiuit. Huius tempore ab omni perturbatione Hispania conquieuit, adeo vt nullus in ea infidelis reperiretur, vel qui arma sumeret rebellandi. Libros sanctorum patrum diligenter fecit perquiri, & instituta beati Isidori firmiter obseruari. Hic perfidum Theodistum Hispalensem Episcopū synodali sententia in exiliū misit, & dignitatē primatiæ, quam ab antiquo habuerat, totius approbatione concilij Toletanæ ecclesiæ confirmauit. Obijt Toleti. Toleti primatia.

De Recensuindo, & concilijs eius tempore celebratis, & de sancto Ildefonso.

Caput. XXII.

æra.dcxcv

ECENSVINDVS post mortem patris successit in regno æra.DC.XCV. & regnauit annis. XVIII. & mensibus. XI. in vniuerso.XXIII. annis. Sed quini anni ei in ordine temporum non computantur, quia patri cui corregnauerat numerantur. Restat, vt ei decem & octo anni, & menses vndecim computentur.

Hic ter concilia clarente Eugerio vrbis Regiæ Metropolitano Toleti instituit celebrari. XLVI. Episcoporum cum infinito clero, & vicarijs desistentium, atque officiarijs dignissimis palatinis in basilica prætoriensi sanctorum Petri, & Pauli apostolorum. Et non solum de mundanis actibus, verum etiam sanctæ trinitatis mysterium animas instituit ignorantes. In diebus huius anno quinto regni eius fuit octauum concilium Toletanum, præsentibus, & subscribentibus Orontio Emeritensi, Antonio Hispalensi, & Potamio Bracharensi, & eorum suffraganeis, nec non & Episcopis prouinciæ Ntrbonensis, & Tarraconensis sub Eugenio Toletano pontifice, & primate solenniter celebratum, & fuerunt numero. LII. Episcopi, & X. vicarij absentium, & plures abbates, &. XVI. de viris illustribus officij palatini, & ponuntur in serie eiusdem concilij leges quædam a prædicto Recensuindo principe promulgatę. Nonum concilium Toletanum fuit tempore eiusdem principis anno, VII. regni sui sub Eugenio vrbis Regiæ pontifice celebratum, præsentibus, & subscribentibus Episcopis aliarum prouinciarum, numero. XVI. & vicarijs absentium, & viris illustribus ex officio palatino. Decimum concilium Toletanum fuit tempore eiusdem principis, anno. VIII. regni sui, & sub Eugenio pontifice celebratum, & subscripserunt Fugitinus Hispalensis, Fructuosus Bracharensis, & suffraganei, & vicarij aliorum, numero. XXV. Hic fidem catholicã ex corde diligens a sciolis sanctæ scripturæ petebat dubia scripturarũ, & articulos fidei declarari, adeo quod eum diuinæ scripturæ semper collatio delectabat. Altaria Christi ornamentis varijs decorabat. Huius temporibus eclipsi Solis stellis meridie apparentibus, omnis Hispania territatur, atque incursationem Vasconum non cum modico exercitu repulit sine damno. Recensuindus itaque cunctos mire dilexit, & a cunctis dilectus fuit in villa propria, quæ tunc Gerticos, nunc Bamba dicitur, in territorio Pallantino obijt Kl. septembris, ibique sepultus fuit, æra. DCCXXIII. Nono huius Recensuindi principis anno suscepit sanctus Ildefonsus pontificatum ecclesiæ Toletanæ. Fuit autem beatus Ildefonsus genere nobilis, discipulus beati Isidori, monachus professione, vir per omnia laudabilis, & precipuus sanctitate, demum Pontifex Toletanus.

VIII. cõcilium.

IX. concilium.

X. cõcilium.

Solis eclipsis

Gerticos. Bamba. Pallantia æra. dcc. xiij. Ildefonsus.

Huius tempore cum Heluidius, & Pelagius a Gallis venientes, plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem beatæ virginis infamantes, beatus Ildefonsus illis occurrens sacrarum scripturarum testimonijs, & lingua melliflua, & gratia in labijs suis diffusa eorum dogmata confutauit, & ab Hispanijs confusos abegit. Vnde & in festo gloriosæ virginis, quod in Hispanijs. XV. Kl. Ianuarij celebratur, cum ipse ad matitunale officium comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad ecclesiã conuenisset, apparuit ei beata Virgo choris Apostolorum, martyrũ, atque virginum comitata, & sic ait. Quia fide certa, conscientia pura lumbos tuos virginitatis cingulo cinxisti, & gratia labijs tuis diffusa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium depinxisti, accipe vestem de thesauris filij mei, vt etiam in hac vita vestimento gloriæ adorneris, & ea in meis, & filij mei solennitatibus vestiaris. Et his dictis cum glorio

38. anos. vnde Hieronimi obitus precessit natiuitatem beati Ildefonsi per multum temporis

ſo cœtu, quo apparuerat, ad gloriam filij remeauit. Beatus autem Ildefonſus de promiſſis ſecurus ſucepto munere lætus remanſit. Hac autem veſte nullus poſt eum vti præſumpſit, niſi Siſibertus Archiepiſcopus, qui culpa ſua ab illa ſede propulſus, fuit exilio relegatus. Sedit autem nouem annis, & duobus menſibus in cathedra Toletana. Et expleto. XVIII. Recenſiundi principis anno, qui ſine patre Cindaſuindo. XVIII. annis regnauerat. X. Kl. Februarij vitā finiuit Toleti, et in eccleſia beatę Leocadię ad pedes beati Eugenij deceſſoris ſui cum magna reuerentia eſt ſepultus, & multade operibus, quæ conſcripſit ante pontificatum, & cætera poſt pontificatum miro eloquio conſumauit. Aliqua etiam morte præuentus imperfecta reliquit. Et quia diuina gratia perfuderat os illius, Ildefonſus os aureus dicebatur, & etiam quia in diuerſis libris melliflue loquebatur, & de virginitate beatæ Virginis nitido, politoq; eloquio perorauit, anchora fidei eius tempore in tota Hiſpania, Gothica, Gallia roboratur, & libri ab eo editi, poſtquam fuere in concilijs lectitati, & ab omnibus approbati, tanquam cibi diuinę gratię in fide puſillanimes refecerunt. Et cum beatus Iſidorus ſcripſiſſet Gothorum originem vſq; ad quintum annum Regis Suintilæ, ſanctus Ildefonſus ſcripſit tempora Gothorum, Alanorum, Vandalorum, & Sueuorum, a quinto anno Suintilæ, vſq; ad octauū decimum Recenſuindi. Et Iſidorus iunior, qui a principio mundi incipit chronica, vſque ad octauum decimum Recenſuindi annum fideliter proſecutus, & vſque ad deſtructionem Hiſpaniæ per Arabes, ipſe ſcripſit. Siſibertus

LIBER TERTIVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM chronicon, de regno Bambæ.

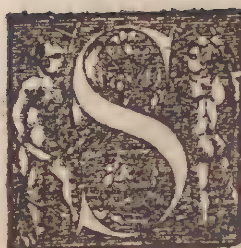
Caput Primum.

EFVNCTO itaque Recenſuindo ibidē ab omnibus Bamba vir nobilis, de Gothorum nobili genere ſtrenuus, pacificus, manſuetus, qui ante regni faſtigium multorum reuelationibus celebris habebatur, ad regni faſtigium vnanimiter ſublimatur æra. DCCXIIII. & regnauit annis nouem, menſe vno, & quāuis renuens, & inuitus, demū tamen minis, & terrorib9 vix cōſenſit, ſed decreuit ſe a Regis nomine temperare, donec in maiori eccleſia vrbis Regię vnctionis reciperet ſacramētum. Mox igitur a principibus Toletum ducitur, & in primate eccleſia beatę virginis a Quirico eiuſdē Pontifice in Regem omnibus annuentibus cōſecratur, & omnes in electione eius promiſſione ſpōtanea ſubſcripſerunt, & fidem ei, & patrię iurauerunt, & Paulus futurus proditor ſubſcripſit cum alijs, & iurauit, & iam cultu regio inſignibus ante altare diuinū fidem Catholicā eſt profeſſus, & iuramēto leges, & conſuetudines iuri conſonas confirmauit. æra. dcc. xiiij.

Et in ipſa hora, qua a Pontifice vngebatur, cunctis cernentibus viſus eſt vapor ab eo loco, vbi vnctionis oleum fundebatur in modum virgæ funeæ aſcendiſſe, & viſa eſt apis de eius capite proſiluiſſe, & ad cœlos continue volitaſſe. Et qui diligētius cogitabant, intelligebant per eum Gothorum regnum fœliciter exaltandum, & in pacis dulcedine gubernandum.

De rebellione Hilderici. Caput. II.

Nemausum. Magalonensis. Iudæi. Aregius.

ED quia nouitas perturbationibus raro caret, in primo anno regni eius turbatio non modica excitatur. Nam Hildericus, qui Nemausensis vrbis comitatum tenebat fauentibus sibi Gumildo pernicioso Magalonensi Episcopo, & Ranimiro Abbate contra statuta Gothorum Iudæos in patriam reuocauit, & virum venerabilē Aregium Nemausensem Episcopum rebellionis suæ vecordia nisus est irritire, quem quia non potuit laqueare, a sede expulsum Francorum manibus tradidit illudendum, & Raminirum abbatem perfidiæ socium in pontificatu exulis subrogauit, & a duobus Episcopis proditionis consortibus fecit contra statuta canonum consecrari. Demum a temeritatis insania non verentes Hildericus comes, Gumildus Magalonensis, Ranimirus Nemausensis intrusus coniuratione iterum innouata a monte Cameli vsq ad Nemausum terram diuidunt, coniurationis complices asciscentes, vt fidelitatem infidelitas superaret, & furoris sui vesania non contenti, ciues, & agricolas, qui aduentum Bambæ noui principis expectabant, cœperunt prædis, & vastationibus lacessere. Quod cum ad Regis noticiam peruenisset, misit ilico cū exercitu Paulum ducem, qui ex Græcorum prosapia nobili ortus erat, sed gentis suæ versutiam non oblitus cœpit remissius agere, & militum corda, qui accensi ad prælium veniebant, vt regni iniuriam vindicarent, a gradu propero retardabat, & persuasionibus inclinabat, dicens, impedimenta principis militantibus expedire. Et iam publice fidem promissam Bambæ principi violauit, & vt ad optatum fastigium perueniret,

Renosindus. Hildisus. Argebadus.

Renosindum Celtiberiæ ducem, & Hildisum adhuc in palatino officio consistentem arcano consilio circunuenit, vt suis insidijs consentirent. Simulabant enim sui desiderij virus occultans contra rebelles regiæ potestatis exercitum circunferre, quod vir magnæ sanctitatis Argebadus Antistes ecclesiæ Narbonēsis sollerter percipiens nisus est præcludere aditum ciuitatis. Sed & hoc ipsum ad noticiam Pauli venit, & anteaquam reuerendus Antistes, quod fideliter cogitauerat, effectui manciparent, Paulus portas Narbonæ præcursoribus militibus occupauit, & circunfusa exercitus multitudine habita concione cœpit iniurias in Antistitem retorquere, eo quod vrbis ingressum nisus fuerat impedire.

De proditione Pauli. Caput. III.

T cum iam corda fere omnium inclinasset, rebellionem contra regiam maiestatem, quam corde conceperat, publice denudauit, iureiurando promittens Bambam pro Rege se nullatenus habiturum, nec in eius consistere famulatu, sed suasit, vt Regem ex se ipsis eligerent, cui & ipse, vt cæteri in omnibus obedirēt. Ad hæc Ranosindus factionis conscius sic respondit. Regem nolumus nisi Paulum, & & ipsum in Regem eligimus, & ei, vt principi obedimus. Tunc omnes coniuratione astricti illud idem voce publica acclamarunt. Paulus vero fidelitatis immemor, ambitione anhelus, præsumptione superbus, cōsensit crimini proditorum, & mox regalibus insignijs insignitus omnes sibi allicuit iuramento sub eadem forma, qua ipse cum alijs Toleti iurauerat Bambæ Regi. His peractis regnū obtentās alios minis,

Gumellꝰ: Raminꝰ.

alios donis, alios pœnis sibi alliciens Francos, & Vascones datis muneribus ad sui auxilia incitauit. Hildericum comitem, Gumellum, Ranimirum pseudo pontifices de

facili

facili suæ perfidiæ sociauit, & nec solum Gallia Gothica, sed & pars Celtiberiæ acquieuit consilio proditorum. Paulus vero tantorum coniurationibus iam securus se cœpit parare, vt intraret Hispanias proditor contra dominum pugnaturus, & regni confinia inuasurus. Dum hæc agerentur, Vascones quietis ignari loca Pyrenæi & Cantabriæ inuaserunt rapinas agentes, vt eius gentis etiam hodie facta, & desideria attestantur, qui libenter rapiunt aliena. Quod cum Bambæ noticiam peruenisset, contra iniuriosos de iure procedens a finibus Cantabriæ, & Pyrenæi confusos abegit.

De processibus Regis contra Paulum.

Caput. IIII.

REGEM autem in finibus Cantabriæ commorantem a partibus Galliæ pertulit celer rumor de rebellatione Pauli & Hilderici. Cumque illustribus palatij rumoris instantiam reuelasset, bifariæ consilia diuiduntur, alij redire ad patriam, & ampliorem sumere apparatum contra proditores patriæ processuri, alij suadebant, vt incontinenti procederent perfidos inuasuri. Cumque Regis Catholici sollers cura consilia nutantia audiuisset, suos magnanimus sic affatur. Quid Paulus & sui attentauerunt, iam audistis, eos ergo expedit præueniri, ne crescat incendium tanti mali, & Gothorum gloriam non deceret repetere propria: donec tanti facinoris iniuria vindicetur, & pudendum esset, vt Paulus proditor, qui fraude non armis patriam supplantauit, Gothorum gloriæ audeat repugnare, & qui imbellem gentem pro quiete patriæ non valuit subiugare, Gothorum militis hostem se audeat exhibere, quasi nulla virtute eius tyrannidi resistere valeamus, cum a seculis Gothorum magnalia omnes populi, omnesque Principes sint experti. Et si enim de Francorum viribus Paulus præsumat, claret clare, quod sæpe Franci inuasi ab hostibus Gothorum auxilia implorarunt, & eorum beneficijs sunt erepti. Si quãdo & prælium intercessit, semper Gothi superiores Gallicis sunt inuẽti. Properemus igitur resistentium contubernia deuastare, vt armis impares armis duplicibus deuastentur, & gloriosus erit etiã deficientibus alimonijs arma capessere, quã abundantiæ ignauia detorpere. Iuuat & quod Gothorũ nobilitas semper donauit nobiles libertate, quos Franci seruitute nobilissima oppresserunt. Ab hinc ergo Vasconum cladibus accedamus, & per eos ad sedicîosorum interitũ properemus. His auditis exercitus gratulatur, & accensi animis Gothorum gloriã æmulatur, & scissurã patriæ resarcire viribus meditatur, & transitũ faciens per Calagurram, & Oscam per vallem Pyrenæi, quæ Aspa dicitur, Vasconias sunt aggressi, quas dies aliquot deuastantes, & eorũ campos incendijs concremantes, & castra plus lignea, quã lapidea fabrica eleuata, pugnis, & machinis deiecerunt, ita vt, qui se adiutores Paulo spoponderant, deposita feritate vitam seruari, pacemque largiri datis obsidibus postularunt, quas non tam præcibus, quam muneribus vix potuere a Principe obtinere. Et acceptis obsidib⁹, & tributis, paceque firmata, Rex Bamba & suus exercitus ad Galliam processerunt, & diuisit exercitũ in tres manus, Vnam partem versus Ruthenum, & Albam aquitaniæ ciuitates, cui præfecit Desiderium nepotem suum, qui tunc temporis in Narbonensi habebatur. Aliam partem versus Ausonam contra eos, qui fauentes Paulo in Celtiberia rebellarant. Tertiam vero per viam Tolosæ versus Narbonam, Biterram, & Agatham destinauit. Rex autem cum potiori multitudine eam manum, quæ per Ausoniam iuerat, sequebatur. Sed quia inimicus bonorum operũ semper nititur in bonis operibus Zizaniam

Calagurra. Osca. Aspa.

Rutení. Alba. Ausona. Celuberia. Narbona. Biterra. Agatha.

seminare, quidam de exercitu rapinis, & adulterijs delectati, etiam domos incendijs consumebant, quod Rex iustus ita acriter vindicauit, ac si læsę maiestatis criminis essent rei, vt cæteris fieret exemplum, ne similia attentarent, & alloquens exercitum perorauit. Cum bellum immineat non licet illicitis implicari, quia Dei benignitas est omnis immundiciæ execatrix. Cauendum est ergo ne Dei iudicium facinoribus prouocemus, & non viribus hostium, sed nostris sceleribus consternamur, & quod Gothorum gloria armis efficere consueuit, nostris excessibus amittamus, & ego, qui præsum, merito confusioni subiaceam, si impunita facinora derelinquo. In domino igitur confidentes, purgati a crimine procedamus. Cumque Barcinonem peruenisset, quæ erat vna de rebellantibus, eam incursu celeri acquisiuit, & eadem capiens satellites repugnantes, scilicet Euredum, Pompedium Guntifredum, Vulsum diaconum, & Naufredum. Deinde Gerundā incursu simili subiugauit, vbi fuere ei literę presentatæ, quas Paulus proditor amatori eiusdē vrbis Antistiti miserat sub his verbis. Audiui quod Rex Bamba cum exercitu ad vos venire disponat, sed tua prudentia non conturbetur, nec enim hoc fieri puto, & tamen quem primum de nobis ambobus ibi tua sanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipsum se credat habere dominum, & in eius debet persistere charitate, hæc miser scripsit nesciius, quod contra se iustum iudicium proferebat. Vnde & verba rescripti Rex Bamba considerans dixit ei: Non in his scriptis Paulus a semetipso locutus, sed nesciens prophetasse.

Barcino.

Gerunda.

De transitu Pyrenæi. Caput. V.

EGRESSVS itaque Princeps a ciuitate Gerunda conserto exercitu venit ad municipium Pyrenæi, quod Cauco liberi nuncupatur, vbi est portus maris nauigantibus commodus, & securus. Ibi etiam Pyrenæus mari finitur, & castra alia Vultuariā & Libyam sibi subiecit, quæ quidem castra auro, & argento, & sericis, & bonis alijs abundabāt, quæ omnia exercitui aduenere, glorioso principe manus ab his omnibus continēte. Vnde & ad seruiendū sibi animos omnium inflammabat. Cumque ad castrum Libyæ, quod est caput Ceretaniæ peruenisset, Hyacinthus Episcopus Elenensis cum Aragisclo sibi castrū capere nitebatur, sed nec castrū capere potuit, nec Bambę Principis manus euasit. Missisque duobus Ducibus cum parte exercitus, Rex Bamba castrum, quod Clausura dicitur, eisdem decertantibus occupauit, captis ibidem Ranosindo, & Hildigiso cum multo agmine perfidorum, qui ad defensionem castri conuenerant fastuosi, quod ijdem duces post terga manibus alligatis glorioso principi pręsentarunt. Victimirus etiam vnus ex perfidis, qui se in Sardonia receptarat, relicto castro aufugit timidus in Narbonam, & Paulo vsurpato principi facta Bambæ Principis nunciauit, qui corde solutus, vt fuerat particeps factionis, sic fuit etiam & timoris. Vnde & a Narbona fugiens seruili animo consternatus, aduentum Principis non sustinuit expectare, & Victimiro, qui a Sardonia fugerat, tuitionem Narbonæ comisit relictis ibi Ranimiro Pseudoepiscopo, Argemundo, & Gultricione primicerio, qui etiam Ranimirus viso exercitui, ante quam ciuitas inciperet expugnari, fugam petijt, sed mox in territorio Biterreñ. capitur, & reducitur fugitiuus. His igitur munitionibus occupatis gloriosus Bamba fatigatum exercitum, & manum, quem per Tolosam miserat recollegit, & se, & suos donans quieti, biduo ibi mansit. Cumque exercitus vndique conuenissent, manū vnam misit per mare, vt Narbonam nauali impetu coarctarent. Ipse vero quatuor præmisit

Illiberri.

Vultuaria.

Libya.

Libya castrum.

Sardonia.

Narbo.

Biterræ.

Principes cum electo exercitu armatorũ, qui Narbonam machinis impugnarent. Cumq; ad muros vrbis Principes peruenissent, secundũ legem oblata pace salutẽ, si se Regi redderent, pollicentur. Victimirus autẽ, qui pro Paulo inibi rebellabat, cœpit Regem conuitijs lascessire, & cæteris mortis periculũ, & Pauli potentiã minitari. Quod Gothorũ animositas impatiens tolerare, incanduit animis, & ora blasphemãtium iaculis impetiuit, immanis vtrinq; pugna conseritur, & alternatim sagittarum immissionibus impetuntur, & dum ab vtrisq; fortiter agitur, a Regis exercitu tot lapidum ictibus ciuitas infestatur, vt videretur omnibus quasi alluuione grandinis subuertenda. per quatuor enim fere horas a fundibularijs sic fuit ciuitas infestata, vt nec quidẽ respiraculũ superesset. Tunc Gothorum agmen virtute magnanima dilationem victoriæ non prestolans, ad portas vrbis fiducialiter accesserũt, & succensis portis ingressi sunt ciuitatẽ. Tunc Victimirus ingressu Gothorũ turbatus, in ecclesia beatę Virginis se recepit, plus gladio, quẽ manu tenebat, se iactans defensurũ, quam reuerentia arę sacræ. Vnus autẽ de exercitu audiens cum verbis superbię intonare, sumpta tabula inuasit eum: sed miser, & vilis corde dissoluitur, & in terra cadẽs viuus capitur, & priuatus gladio, quẽ tenebat, vinctus ducitur, & cum his, quibus vrbẽ tueri decreuerat, flagellis durissimis flagellatur. Ciuitate itaq; triumpho nobili iam obtẽta, & multis bellatoribus cõmunita Biterrã, & Agathã ciuitates victoria simili subiugarunt, cõprehensis Agathæ Vilismundo Episcopo, & Aragiselo, & Ranosindo germano Episcopi Vilismundi. Post hæc contra Magalonã suas acies direxerũt, quod audiens Gumildus Pseudopontifex eius vrbis, qui tunc aderat proditionis conscius, mente & animo consternatus fugam inijt, & ad Nemausum Paulus peruenit, Rex autem Bamba vrbem exercitu circumfuso, & nauali prælio sic arctauit, quod Magalonam simili victoria subiecit pariter, & muniuit.

Biterra. Agatha.

Magalona.

De aduentu exercitus ad Nemausum. Caput. VI.

POST hæc contra Nemausum Gothorũ acies diriguntur, prima acies quatuor ducibus cum magno bellatorũ agmine cõmendatur, in qua erat robusta iuuentus fere triginta millium pugnatorũ, & isti seduli pręcursores Regis exercitũ præcedẽtes in ortu auroræ Nemausi conspectibus aduenerunt corã oculis conclusorũ clari nobilitate animorũ, pariter & armorum. Erat autẽ Paulus Nemausi cum complicibus factionis, & cum Francorũ exercitu in auxiliũ aduocato. Verũ in eadẽ ciuitate cum Paulo erant potiores, & qui tãdiu ei⁹ perfidiæ pertinaciter adhęsere, donec cũ ipso facti degeneres perierũt Gumildus Episcopus, Fruisc⁹, Flodorarius, Victimirus, Ranemundus, Adosyndus, Adulphus, Maximus, & Gothila, & alia peccantiũ synagoga quasi stuppa pertinacia simili colligata. At vbi veniente Regis exercitũ conspexerunt, cũ paucos crederent, in campo confligere decreuerunt, sed suspicantes insidias superesse, eligunt in vrbe rei exitum præstolari, præsertim cum crederent peregrina auxilia citius aduentura. Vbi autem terris solis claritas est infusa, tubis clangentibus cœpit Gothorum exercitus muros vrbis acriter impugnare, & eos etiam, qui erant in vrbe fundis, iaculis, & sagittis exicialiter coarctare, & pugna simili, qui interius resistebant, exteriorem exercitum impetebant, & æquali certamine tota die, & tota nocte crudeli Marte vndique concertarunt. Vnus autem conspirationis particeps eminus ex muro proloquens, talia proclamauit. Quid hic, inquit, pugnæ insistitis mori-

turi? cur ad lares proprios non redditis? cur ante tempus vitæ dispendium procurratis? cur prerupta montiũ, concaua vallium, condensa nemorum, aspera collium non requiritis? vt cum auxilij nostri aduenerit fortitudo: possitis ibi saltem admodicũ vitę dispẽdio prouidere: nec vt terream sic peroro: sed vestrę miserię condescẽdo. Iminent enim auxilia aduenticia, quę tanto vos durius extirpabunt: quanto virtute & multitudine preminebunt, & tertia dies est hodie: ex quo ab illo exercitu huc adueni. Nec enim vestro principe confidatis: quem vobis ostendam a nostris auxiliatoribus captiuatum. Non ergo expedit pro eo vlterius decertare: quem forte iam constat nostrorum gladio interisse: & cum nostra victoria vos inuoluerit: spes vobis veniæ nulla erit: nec hęc dicens bellantes terruit: sed ad pugnam potius animauit: ad murumq; viriliter accedentes pugnam acuunt acrius dimicantes. Et tunc ad Regem Bambam nuncios destinarunt: vt exercitus in auxilium properaret: ne forte aduersę partis auxilia pręuenirent. Auditis nuncijs in noctis initio Rex Bamba premisit cum Vandemiro duce decem millia pugnatorum, qui tota nocte gradu propero incedentes in ortu diei ad eos, qui Nemausum obsederant, aduenerunt, & quanto obsessoribus creuerunt animi, tantum obsessis elanguidis fuit demptum. Cum enim viderunt hostibus exercitum accreuisse, existimarũt Bambam Principem aduenisse. Cumq; Paulus in quandam turrim, vt exercitum conspiceret, ascẽdisset, deiectus animo sic est affatus. Aemulum meum video aduenisse, quem in suis dispositionibus recognosco. Hæc sunt vires. hæc potentia, hic exercitus, nec habet amplius quid spectet, nihil est, quod de cetero timeatis. Famosa enim Gothorum virtus, qua gentibus præeminebat, penitus iam defecit, quia præliãdi desuetudo torpore confecit, quos consuetudo assidua virtute præfecit, Et si ad certamen veniremus, facti degeneres potius fugient, quam resistant. Ad hæc ex suis aliqui asserebant, Regem sine vexillorum insignijs non venire. Ad quod Paulus, Ideo, inquit, sine insignijs aduenisse, vt putaremus adhuc alium Regis exercitum superesse, & hoc fraude agitur, vt quos bello non sufficit, dolis euiret. Hæc Paulo dicente cœpit tubis regalibus exercitus concrepare, & vrbem varijs insultibus infestare, sed qui intus erant, licet alia iactitarent, plus de muri fortitudine, quam de suis viribus confidebant. Vnde lapidum, & iaculorum iniectionibus insistebant, & ingeminantes certamina rediuiua plus ipsi, quam exterior exercitus lædebantur. Cumq; pars Pauli sagittis, & fundis, & spiculis, & vulneribus grauiter vrgeretur, iam timore affecti, & animo consternati Paulo dixerunt. Non videmus Gothorum audaciam decreuisse, non strenuitatem in eorum aliquibus defecisse, sed instans magnanimitas hoc cõfirmat, quod gentis illius antiqua nobilitas asseuerat, & plagarum & vulnerum profunditas. Iam nos docet a quantis viribus infligantur, & excussio iaculorum non prius percutit, quam extinguat, iactus lapidum simul vulnerat, & occidit præter instantiam sagittarum, quibus nequeunt arma resistere, vel cautela. Quorum Paulus dum verbis trahitur desperationis iaculo figebatur.

Vãdemirus.

De irruptione Nemausi, & desperatione Pauli. Caput. VII.

XERCITVS itaq; Regis Bambę reputãs tardũ si victoria in crastinuum differatur, accensis animis concitati fere vsq; ad horam nonam muros fortiter impugnarũt, portas vrbis ignibus succenderũt, & muros irrumpunt, & in plærisq; locis aditu patefacto occupant ciuitatẽ. Cũq; inclusi non possent ferocitatẽ intrãtium tolerare, in præsidiũ confugiunt

arenarum, quod a Gothis fuerat antiquitus cōtra Romanorū potentiam obfirmatum, sed viri exercitus persequentes vsq; ad presidium cædere non desistunt, adeo quod omnia fere habitacula, & plateę plenę iacent cadaueribus mortuorū. Aliqui tamen de vulgo, qui prędæ insistere nitebantur, aduerso gladio perierūt. Cumq; in parte Pauli dissensio oriretur, eo quod incolæ proditionem in suorum aliquos retorquebant, mutuis se vulneribus concidebant, & adeo inualuit ista cædes, quod licet ipse Paulus quendam esse de suis vernulis acclamaret, de manibus ferientium non potuit liberare.

Vnde & factus contemptibilis tam ipse, quam sui, qui cum eo ab Hispania venerant, ab omnibus incolis suspicioni, & despectui habebantur. Verebantur enim ne in suis capitibus admissam Bambæ principis gratiam procurarent. Vnde & rediuiua concertatione concisi mirabili spectaculo caterua prosternitur perfidorū, & qui Gothorum euaserant vim armorum suorū gladijs ceciderunt, ita vt penetralia, & abdita cadaueribus essent plena, aliqui etiā lœtali vulnere sauciati mortuorū effigiem simulabant. Paulus autem talia videns tyrannidis ferocitate deposita, magna cordis miseria arctabatur, cum nec posset hosti resistere, nec ciuibus subuenire. Vir autē quondā de familia Pauli calamitati cōpatiens, inquit Paulo. Quid agis? vbi sunt consiliarij, qui te ad tanti ludibrij spectaculū perduxerunt? Quid tibi profuit contra Regem, & tuos insurgere, cū nec te, nec tuos valeas adiuuare? Hęc vir ille insultandi animo hæc dicebat, sed memor beneficij ex compassionis amaritudine loquebatur. Tunc Paulus orauit, vt dolori confusionē non admisceret, & illico vir ille in gradu marmoreo, vbi talia proferebat, a Pauli militibus est occisus, licet frequenti lachryma Paulus diceret esse suum, & vt parcerēt, flagitaret, sed neglitur contēptui habitus, quasi continuo moriturus. Tunc Paulus omnino desperans, quæ superbe præsumpserat regalia deposuit ornamenta, & ea die reuoluto anno, hoc est, in Kalendis Septēbris, qua religiosus Bamba fuit ad regimē sublimatus, ea die fuit eruptio ciuitatis, & Paulus regalibus spoliatus, coronam deposuit cum fortuna. His igitur malis Paulus proditor tabefactus tertia die postquam deposuit regni culmen, suis loquitur, vt mortis vale, aut vitę consilium sibi darent,

Pauli despicatio.

De legatione Argebadi Episcopi ad Regem. Caput. VIII.

TVNC omnes cōmuniter flagitant Argebadum Antistitem Narbonensem, vt regi occurreret veniā petiturus. Hic eorū actibus non consensit, sed coactum duxerant a Narbona, & tamen pietate solita condescendens suscepit officiū supplicādi, & celebratis diuini mysterij sacramentis, eisdē sacris vestibus, cum quibus Deo immolauerat, quarto ab vrbe milliario exiuit obuiam Principi venięti. Et cum ad Regis pręsentiā peruenisset, de equo descendēs corā maiestate regia se prostrauit, quē Rex, vt vidit, pietate motus illico substitit, & iussit a terra Pontificē eleuari, & Pontifex voce flebili Principi supplicauit eiulans, atq; dicēs Peccauimus, inique egimus, nec tanti Principis venia digni sumus, cum sit nostra iniquitas non tantū terræ, sed cœlo etiā reuelata, quia & promissę fidei pacta fregimus, & lęsę crimen incurrimus maiestatis, sed pietatis tuę clemētia cōdescendat, & præstet venia, quod petitio non meretur, vt ad internetionē mucro nō sequat, & gladius reliquias nō extinguat, & saltē remaneat seminariū incolarū. Iube ergo cessare a sanguine, qa pauci euasimus, & pro paucis veniā postulamus, si enim cito nō peperceris; nō supererit cui parcas. Regis clemētia his cōmota vitā omnibus pollicet salua iusticia tāte culpæ. Pro tanta gratia Pręsul lętus

Argebadus antistes Narbon. ipse & a'ijs, q aberrādio cuaserunt, veniā Regi petit.

addidit supplicare, vt ad iusticiam condonaret. Sed Rex inquit, quod iam dixi penitus obseruabo, sed condiciones alias non admitto: tibi autem soli sufficiat me in omnibus pepercisse. Rex itaq; propter nimiã instantiam aliquantulũ indignatus properauit ad arenarum præsidium capiendum. animosus eo quod audierat Francorũ auxilia ad uenire. Rex itaq; cum exercitu procedente armorum fulgor ex Solis reuerberatione præfulgidus terram quasi splendore duplici radiabat, & tantus erat decor exercitus, quod vix posset ei aliqua gloria cõparari, cum maiores, mediocres, & iuuenes sic procederẽt ordinate, vt nullus esset, qui a suo ordine dissideret, & specialibus vexillis quęlibet acies signabatur, fertur etiam angelorũ præsidia affuisse, & multis vidẽtibus pugnatorum animos erexisse. Cumq; duæ manus, quæ secum aderant, & illa quæ in Aquitaniam iuerat Principi aduenissent vno ab vrbe stadio visione iam anglica roboratus dispositis aciebus corda suorum ad bellum exitat perfidorum. Inualuerat quippe rumor Francos, & Saxones, qui in subsidium venerant obsessorum ad belli dubia se parare, sed cum nil esse Princeps strenuius comperisset, nisi quod aliqui, qui nuper aduenerant talia iactitabant, mox pręcepit, vt de caueis arenarũ proditores cum sibi fauentibus abstrahãtur, vt viui Principi pręsentẽtur. Bellatoribus autẽ iussa complentibus Paulus cum complicibus mox extrahitur de abditis arenarum, & per murum fune depositus a duobus Ducibus capillis tractus, & ludibrio habitus Principi pręsentatur. Quo viso Rex magnificus prorumpens in lachrymas cœpit Regem omnium collaudare, & protensis in cœlum manibus proclamauit: O Rex omnium te collaudo, qui humiliasti superbum, vt vulneratum, & in brachio virtutis tuę aduersarios dispersisti. Sed mox Paulus, vt faciem Regis vidit, soluto cingulo, quo cingebatur, super terram coram Regis pedibus se prostrauit, & collum cingulo proprijs manibus alligauit. Iam enim exanimis, & pauore perterritus quid faceret ignorabat, qui paulo ante se viderat gloriosum. Cum itaq; ante Principem Paulus, & complices sic iacerent, Regis compassio, inquit, ita. Cur ad tantum malum vesaniæ prorupistis, vt malũ pro bono beneficio redderetis? vitam dono, sed sub arcta custodia præcipio conseruari, donec de vindicta iudicium agitetur. Tunc traditi sunt per exercitum certis custodijs deputati. Francos autem, & Saxones, qui capti fuerant, iubet mitius pertractari. Erant enim nobiles, & stipendio non odio trahebãtur, quos omnes post diem octauum decimum datis muneribus suis terris restituit manumissos.

angelorum præsidia.

Regis cõpassio.

POST hæc autem Rex condolens dirutę ciuitati præcepit muros cum instantia reparari, & incensas ianuas renouari, & occisorũ corpora sepeliri, & vulneratos medicorum officio confoueri, & thesauros omnes, qui capti fuerãt, solerter inquiri, & cum diligentia custodiri, non cupiditate illectus, sed sacrorum reuerentia prouocatus. Proditor enim Paulus timens ne ærarium, quod a Rege susceperat, sibi deficeret, sacrorum spolijs ærarium augmentauit, & vasa aurea, & argentea, quæ habere potuit, de thesauris domini sacrilegus infiscauit, & coronam auream, quam Recaredus Princeps deuotissimus Gerundæ ad altare beati Fœlicis obtulerat, Vesanus Paulus suo capiti vsurpauit. Rex ergo Bamba sacra vasa, quæ potuit reperire, præcepit suis ecclesijs redonari. Tertia feria post victoriam Paulus cum alijs, qui erant custodiæ deputati, ligatus Principi exhibetur. Cumque vinculatus cum suis tribunali adsisteret: Adiuro te per fidem, inquit Princeps, vt si te læsi

Sanctus Fœlix.

in aliquo, aut tibi malum occasione maliciæ procuraui, hic edisseras coram cunctis, vt contra me tantum facinus cogitares, & regni etiam apicem attentares. Paulus proditor.

Mox Paulus coram omnibus protestatur, se a principe nunquam læsum, nec in aliquo molestatū, sed suis beneficijs plus merito exaltatum, & quod fecerat, instinctu diaboli se fecisse, similiter & omnes factiones complures responderunt. Tunc iubentibus senioribus, & viris illustribus ex iudicio palatino, qui iudicialiter assistebāt, prolatum est instrumentum Toleti confectum, in quo, sicut superius diximus, Paulus fidelitatē sicut alij, Regi, & patriæ iuramento, & subscriptione manus propriæ roborauit. Allatæ sunt etiam, & relectę condiciones, quibus iurare popolum sibi fecit, vt ei inseparabiliter adhærerent, & ei fideliter obedirent, & tanquam principem obseruarent, & contra Regem Bambam, & defenssores illius efficaciter adiuuarent, & contra deiectionem eius, vel periculum vsq; ad effusionem sanguinis totis viribus dimicarent, & gloriosum Bambam infaustum Regem in concione sua sententialiter iudicarunt. His condicionibus, & electione Bambæ in commune perlectis a senioribus, & viris illustribus iudicati sunt sententialiter Paulus, & sui Regis, & patriæ proditores, eo quod in Regis mortem, & patriæ exterminium coniurassent, vnde & capitali sententia condemnantur. Sed Rex verax, promissi non immemor, præcepit eis vitam, sicut Archiepiscopo promiserat, conseruari, sed decaluationis obprobrio tunc confusos effossis oculis præcepit in vinculis custodiri.

De fuga Lupi ducis, & metu Francorum.
Caput. IX.

TERVM rumor increbuit ex aduerso Francos, & Teutonicos contra Regem quantocius aduenire. Quod Rex memor antiquæ iniurię suę gentis gratanter accepit, experiri cupiens contra Frācos. Vnde & aliquandiu expectauit. Sed falso rumore penitus expirante, deliberauit cum eis in eorum finibus experiri. Sed quia pacta pacis cum Rege Francorum intercesserunt, noluit pacis fœdera violare, & tamen Francorum vrbes, quæ magnis munitionibus pręminebant, aduentu Regis in Galliam Gothicam iam audito, ab eius facie timuerunt, & propriū excidium deplorantes, a proprijs sedibus recesserunt, vitę suę latebrosis subsidijs prouidentes.

Cumq; Rex Francorum a vastationis proposito iam cessasset, & Nemausensem vrbem fossatis, & muris fortissimis restaurasset, nunciatum est ei Lupum Ducem de nobilioribus Francię Biterrensem territorium deuastare. Quod Rex audiens cum exercitu properans Lupi fugam voluit pręuenire. Sed cum Lupus iuxta villam, quæ Asperianum dicitur, regressum principis audiuisset, tanto timore fugæ periculum meditatur, vt sui sibi, & ipse suis viderentur penitus iam deesse, & partita fuga omnes sine comitatus solatio aufugerunt, prædas, & spolia, & diuitias, quas attulerant, hostibus reliquerunt, & multi, quibus timor abstulit alas, capti postea rem auferunt, & tanta fuit celeritas fugientis, quod non potuit consequi studium subsequentis, & sic fugerunt ad abscondita latebrarum, quod pauci, aut nulli potuerunt inueniri. Lupus. Asperianum.

De reformatione prouinciæ Narbonensis, & reditu Regis in Hispania.
Caput. X.

VGATO itaque Lupo duce, princeps victor fœlici regressu Narbonam peruenit, & disponens de prouincia Narbonensi, & de Ruteno, et Alba ciuitatibus, quę tunc ad eam ciuitatem pertinebant, præcepit diruta restaurari, & eos, qui ob metũ discidrj fugerant, reuocari, & consuetudines indebitas in melius immutari, & omnia loca a malis vsibus reformari, & locis debitis rectores, qui clæmenter agerent deputari, vt terra tantis sordibus deformata quasi nouo baptismate purgaretur, Præcepit etiam, vt Iudæi, quos Hildericus vocauerat, ab illis finibus pellerentur, statutum omnium pacis concordia roborauit, & radicem rebellionis, & schismatis penitus extirpauit, & dimisit ibi manum validam fortium bellatorum, Francorum prælia non formidans, immo potius vilipendens, cum nullus esset principum vicinorum, qui cum eo præsumeret concertare. His omnibus prouide ordinatis, disposuit in Hispaniam remeare. Cumq; ad locum, qui Canebat dicitur, peruenisset, concione totius exercitus conuocata, omnibus grates refert, quod tam fideliter, tam viriliter, & tam strenue sibi in omnibus astitissent, & quod eorum prælijs tam cito rebellia subiecisset. Vnde & imperterritus animo princeps clæmens cunctos absoluit, dans licentiam, & sumptus itineris, vt quo placeret itinere rem carẽt, ipse quoq; Helenam veniens, biduum ibi mansit. Indeq; veniens in Hispaniam sexto mense a suo recessu redijt gloriosus, & quarto fere milliario ab vrbe regia Paulus cum socijs factionis decaluatis capitibus, rasis barbis, pedibus denudatis, indutis saccis, camelis impositi, & Paulus confusionis potior corona picea cornoatus, sequente longa deductione suorum, quos cęcitas, & proditio deducebat, facti omnibus in derisum, & ludibrium, in obprobrium & cachinnum, vrbem ingressi sunt Toletani, & carcere deputati, vt qui supra se nequiter leuauerunt, sedeant solitarij, & tabescant.

Rutenũ Alba.

Canebat.

Helena.

De reparatione vrbis Toletanæ.

Caput. XI.

OSTQVAM igitur Rex cum triumpho nobili fuit sedi regiæ restitutus, ceptra regni meditans eleganter, ciuitatem Toleti muro, & exquisito opere renouauit, quam & opere sculptorio versificando prætitulans hoc in portarum epigrammatibus stilo ferreo in nitido, lucidoq; marmore fecit scribi. Erexit factore Deo Rex inclytus vrbem Bamba, suæ celebrem protendens gentis honorem.

In memorijs quoq; martyrum, quas super eisdem portarũ turribus titulauit, hoc similiter exarauit. Vos domini sancti, quorum præsentia fulget. Hanc vrbem, & plebẽ solito seruate fauore. Hic anno regni sui quarto in Toletana vrbe beatę Mariæ semperq; virginis atrio in secretario post transactos octo & decem perturbationum, & diuersarium cladium annos, concilium salutis parauit, & istud fuit concilium vndecimum Toletanum sub Quirico vrbis regiæ primate. Interfuerunt huic concilio sedecim Episcopi, & multi vicarij absentium Episcoporum, cum quibus & tempora absq; concilio prætereuntia deplorarunt. In hoc vero concilio consolationem cum tantis viris recepit, & ibi fuit tunc illud concilium constitutum, vt vicini Episcopi singulis per annum mensibus in vrbe regia debeant commorari. Huius tempore ducentę septuaginta naues Arabum ad littus Hispaniæ peruenerunt, cumq; cædes, & vastationes agerent, & ad Regis noticiam peruenisset, misso exercitu bella-

Concilium.xi.

cclxx. naues Arabum.

torum ilico capiuntur, & naues incendio concremantur, & pars potior aduentorum gladio detruncantur, & pars alia captiuatur, & sic exercitus ad Regem cum gloria est reuersus. Tempore autem Cindasuindi Regis ex Græcia vir aduenit nomine Ardauasti, qui ab imperatore suo expulsus, mari transuectus in Hispaniam est adductus. Quem Rex Cindasuindus suscepit magnifice, & consobrinam suam ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit filium, quem Eruigium nominauit, qui Eruigius in palatio nutritus processu temporis honore comitis sublimatur, mortuoq; Cindasuindo in superbiam eleuatur, & contra Regem Bambam factionem incepit callide cogitare, & Regis potui ingessit herbam, per quam Regis memoria turbaretur. Cumque Quiricus Episcopus vrbis Regiæ, & optimates palatij intelligerent Regē memoria destitutū, & causā penitus ignorarēt, ne Rex Catholicus sacramētis fidei fraudaretur, statim confessionis, & pœnitentiæ antidotum obtulerunt, & Rex gloriosus deuote suscepit, & religionis habitum postulauit, & ad monasterium conuolauit in villa, quæ Pannis plica dicitur, & ibi creditur tumulatus, & vixit in regno annis nouem, & in monasterio annis septem.

Ardauastus.

Eruigius.

De regno Eruigij, & Iuliano Pomerio.

Caput. XII.

HVIC succedit Eruigius, eo quod esset Recēsuindi sobrinus, sed tyrannide non de iure. Reliquerat enim Recensuindus filium paruulum Theodophredum, cui regni successio debebatur. Cœpit autem regnare Eruigius æra septingentesima vicesima tertia, & regnauit annis. VII. Hic Cisilonem filiam suam magno viro Egicæ Bambæ principis consobrino dedit vxorem propter Recensuindi filium Theophredum, ne regni eius primordia impediret. Huius in tempore fames valida Hispaniam pro parte depopulauit. Hic anno regni sui primo procurauit fieri concilium duodecimū Toletanum quinto idus Maij, in quo fuerunt triginta quinque Episcopi cum inexstimabili clero, & Christianorum collegio laicorum, & hoc concilium fuit sub Iuliano vrbis Regiæ primate, & subscripserunt Iulianus Hispalensis, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritēsis, & suffraganei, & vicarij Absentium prælatorum. Anno quarto flauij Eruigij principis fuit celebratum tertium decimū concilium Toletanū sub eodem Iuliano primate, & interfuerunt Episcopi numero quadraginta octo, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritensis, Spandus abbas agens vicem Tarraconensis, Pacatus abbas agens vicem Sumphredi Narbonensis, & alij Episcopi Hispaniæ, & Galliæ cum vicarijs absentium vices agentibus. Quartum decimum concilium Toletanum fuit anno quinto Flauij Eruigij sub Iuliano vrbis Regiæ primate, subscribentibus Vitaliano Cypriani Tarraconensis Metropolitani vicario, & Ioanne abbate Sumphredi Narbonensis archiepiscopi vicem agēte, & Maximo abbate vicario Stephani Metropolitani Emeritensis, Recisindo vicario Luibæ Archiepiscopi Braccharensis, Gaudentio vicario Florisindi Archiespicopi Hispalensis, & subscripserunt sedecim Episcopi, & alij vicarij absentium prælatorum. Et fuit celebratum hoc concilium die dominico duodecimo Kl. Decembris. In cuius tempore iam Iulianus Episcopus dictus Pomerius ex traduce Iudæorum, vt flores rosarū de inter vepres spinarū productus omnibus mundi partibus in doctrina Christi manet præclarus, qui & iam a parentibus Christianis progenitus splēdide in omni pru-

Theodophredus.

Cisilone.

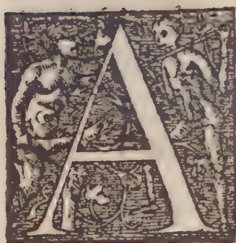
Concilium. xij.

Concilium. xiij.

Concilium. xiiij.

dentia Toleti manebat edoctus, vbi & post modum episcopatu extitit decoratus.

De regno AEgicę. Caput. XIII.

EGICA gener, & successor Eruigij post mortē eius ad regni Gothorum assumitur principatum æra septingentesima trigesima, & regnauit annis decem, & cum filio annis tribus, sed isti tres anni patri non filio cōputantur, & ita in vniuerso regnauit annis tredecim, & dū regnū accepit, filiā Eruigię cōiuratione Bambæ abiecit. Hic Gothos morte fuit & odio persecutus. Huius tempore inguinalis plagæ necessitas inualuit in prouincia Narbonensi, occasione cuius ad Narbonensem cathedram Episcopi pertinentes a Toletano concilio excusantur, ita tamen quod eiusdem sacri concilij instituta in singulis cathedralibus ecclesijs nuncientur, & admittantur, & siquis Episcoporum hoc non fecerit, & anathemate feriatur, & quinta bonorum parte mulctetur. Anno regni eius primo quintum decimum concilium celebratur Toleti in ecclesia prætoriensi sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli omnibus Hispaniæ, & Galliæ Episcopis aggregatis beatæ memoriæ Iuliano clarescente sub sexagenario numero Episcoporum, & multiplici Christianorum collegio in circuitu assistente. In quo pro diuersis causis, & pro absolutione iuramenti, quod pręfato principi Eruigio noxaliter fecerat, exposcit synodum, vt solueretur a iuramento.

æra. dcc. xxx.

Narbo.

xv. concilium.

Eius in tempore liber de tribus substantijs, quem dudum Romam miserat, primas sanctissimus Iulianus, & minus caute tractando Benedictus Papa Romanus indixerat reprobandum ob id, quod voluntas genuit voluntatem. Sed sanctus Iulianus veridicis testimonijs in hoc concilio ad exactionem præfati principis per oracula eorum, quæ Romam transmiserat, verum esse firmauit, & apologeticum fecit, & Romam misit per suos legatos presbyterum, diaconem, & subdiaconem viros eruditissimos, & in omnibus Dei seruos, & in diuinis scripturis imbutos, cum versibus etiam adclamatorijs, secundum quod & olim transmiserat de laude Romani Imperatoris.

Quod Roma digne & pie recipiens cunctis legendum indixit, atque Imperator ad clamando, laus tua Deus in fines terræ lectum sępius notum fecit, qui & rescriptum domino Iuliano per suprafatos legatos cum gratiarū actione, & cum honore remisit, & omnia, quæcumque scripsit, iusta, & pia esse deprompsit, & fuit hoc quintum decimum concilium Toletanum celebratū anno primo Regis Aegicę quinto idus Maij sub Iuliano vrbis Regiæ primate, & subscripserunt Sumphredus Narbonensis, Floresindus Hispalensis, Faustinus Braccharensis, Maximus Emeritēsis, Metropolitani, & Sisuldus vicarius Cypriani Tarraconensis, & alij vicarij Episcoporum, qui non venerant causa legitima impediti, & fuerunt præter vicarios sexaginta vnus. Anno sexto Flauij Aegicę nonis Maij fuit celebratum sextum decimum concilium Toletanum sub Fœlice vrbis Regiæ primate, & subscripserunt Faustinus Hispalensis, Maximus Emeritensis, Vera Tarraconensis, Fœlix Braccharensis, Metropolitani, & alij Episcopi suffraganei, & vicarij absentium vices agentes. Anno septimo Flauij Aegicæ Regis quinto idus Nouembris fuit celebratum septimum decimum concilium Toletanum in ecclesia sanctę Leocadiæ, vbi sanctum eius corpus requiescit in suburbio Toletano sub Fœlice vrbis Regiæ primate, qui grauitatis, & prudētię excellentia nimia præpollebat. & subscripserunt Faustinus Hispalensis, Maximus Emeritensis, Vera Tarraconensis, Fœlix Braccharensis, Metropolitani, pręter absentes, qui pro

xv. concilium.

xvi. concilium.

xvij. concilium.

se vicarios destinarunt. In quo concilio idem Rex præsentialiter adfuit, & coram omnibus humi prostratus se eorum orationibus commendauit, & tomum, quam manu tenebat primati, & concilio offerens super ijs, quæ ibi continebantur, sibi satisfieri postulauit, & hæc omnia in libro canonum plenissime declarantur.

De morte Aegicę, & regno Vitizę. Caput. XIIII.

IC Flauius Aegica tribus annis ante mortem Vitizam filium suum, quem ex Cisilone susceperat, præfecit Gallecię, quæ olim regnum fuerat Sueuorum, & præcepit, vt in Tuda, quæ est vna de amœnioribus Galleciæ ciuitatibus residiret, & illuc etiam Flauuius Aegica Fafilam ducem patrem Pelagij, licet inuitum, exilio relegarat. Quem Fafilam Vitiza occasione vxoris suste in capite vulnerauit, ex quo vulnere mortuus fuit iuxta Vrbicum, & ibi sepultus in villa, quæ Duodecim manus ab alijs Palatium appellatur. Post hęc Flauius Aegica propria morte Toleti moritur, & ibidē honorifice sepelitur. Cui successit filius eius Vitiza, æra septingentesima quadragesima, & regnauit annis nouem, qui patri succedens in solio, quamquam petulcus, clementissimus tamen fuit, & non solum, quos pater exilio condemnauerat, verum etiam quasi clientulos, vt restitueret, laborauit. Nam quod pater imposuerat graue iugum, ipse modice releuabat. Quos & pater patrio solo abdicauerat, ipse restituens fœlici statui redonabat, & postremo conuocatis omnibus cautiones instrumentorum, quas pater in dolo confecerat, ipse in conspectu omnium digno incendio concremauit, & non solum liberos reddidit ab insolubili vinculo cautionum, verum etiam omnia restituit, quæ Aegica infiscarat, & expulsos officio restituit palatino. Hic in ecclesia sancti Petri, quæ est extra Toletum cum Episcopis, & magnatibus super ordinatione regni concilium celebrauit, quod tamen in corpore canonum non habetur. Cumque Vitiza circa initium optime inchoasset, cœpit postmodum flagitiosius se habere, & Pelagium filium Fafilę ducis Cantabriæ, qui postea contra Sarracenos cum Asturibus rebellauit, ob causam patris, quam prædiximus, ab vrbe regia coegit expulsum, & cum antea petulanter ageret in occulto, iam nunc luxus impudiciciam publicat in aperto, & laxatis habenis nulli vitio se subtraxit, & vtinam solus in suis sordibus perijsset, ne nobilitatem Gothorum cleri, & populi suis immundicijs infecisset. Ad tantæ enim perditionis & dissolutionis peruenit cumulū, vt plures vxores & concubinas ad satietatem libidinis insimul detineret, & exemplo simili viros illustres, & potiores Gothorum ad similia facinora inducebat, quorum exemplo in minoribus populi peccata similia inundabant. Per idem tempus Gundericus Toletanæ Sedis primas sanctimoniæ dono illustris habetur, & in multis mirabilibus clarior celebratur. Huic successit Sinderedus Episcopus vrbis Regiæ primas, vir sanctimonię studio clarus, & durauit vsque ad tempora Roderici, & sub isto fuit perdita ciuitas Toletana. Hic viros longeuos, & honorabiles, quos in ecclesia Toletana repererat, post mortem sancti Fœlicis & Gunderici decessorum suorū zelo sanctitatis, licet non secūdum scientiam, cœpit grauiter infestare, & hoc ad instictum Vitizę, qui propter sui nequitiam eorum iustitiam timescebat.

Galletia: Sueui: Vrbicum Duodeci manus palatium

æra.dcc. xl.decij.

De facinoribus, & fraudibus Vitizæ.

Capu t. XV.

ERVM quia ista sibi in facie resistebant, propter vexationem pontificis ad Romanum Pontificem appellabant, Vitiza facinorosus timens ne suis criminibus obuiarent, et populum ab eius obedientia reuocarent, dedit licentiam, immo præceptum, omnibus clericis, vt vxores, et concubinas vnam, et plures haberent publice iuxta libitum voluptatis. Et ne Romanis constitutionibus, quæ talia prohibent, in aliquo obedirent, & sic per eos populos retineret. Tanta igitur temporibus facinorum alluuio inundauit, vt fere Gothorum strenuitas, quæ consueuerat regnis, & gentibus imperare, in viciorũ altitudine iam submersa omnibus abominationibus subiaceret. Itaque Gothorum, Hispanorumque regnum diffusum magnitudine dominabatur a mari vsque ad mare, & a Tingi ciuitate Aphricæ, vsque ad Rodanum suæ sceptra propaginis dilatauit, excelsum nobilitate, largum abundantia, deuotum religione, pacificum vnione, clarum conciliorum eloquentia, Episcoporum frequentia, religiosorum reuerentia, sanctorum pontificum Leandri, Isidori, Helladij, Eugenij, Ildefonsi, Iuliani, Fulgētij, Martini Dumiensis, Idalij Barcinonēsis, Talonis Cesaraugustani clara doctrina, & Zazei Cordubeñ. profunda philosophia. Sed quoniã humani generis inimicus, humano generi non desinit inuidere, seminauit in potestate superbiam, in religione acidiam, in pace discordiam, in abundantia luxuriam, in solertia ignauiam, adeo vt sic vt populus, sic & sacerdos, sic vt impij sic & princeps, qui cum pro suis iniquitatibus timeret expelli muros præcepit dirui ciuitatum præter paucas, quarum muros destruere formidauit, & arma ferrea in vomeres commutari, vt quasi omnibus conniuens illicita, videretur quietem, & pacem, & licita procurare. Ipse tamen dolose agebat, ne possent sibi resistere qui volebant eius sceleribus obuiare. Alluuione ergo voluptatum in tota Hispania inundante Vitiza principe maiestatis oculos prouocante, repleta est terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam suam, & qui optimus, quasi paliurus, & qui rectus, quasi spina de sepe.

Tingi. Rhodanus. Dumiensis.

De causis dissensionis, propter quãs fuit destructio Hispaniæ subsecuta.

Caput. XVI.

ED quia dominus voluit Gothorum gloriam incuruare, Sathan immisit in pacem, quam simulauerat Vitiza. Cum enim Theodofredus filius Recensuindi, qui in ętate paruula a patre fuerat derelictus, & in iuuenili ętate placidus, elegantis formę, & indolis gratiosæ ab omnibus amaretur, timens Aegica pater Viticæ ne iuuenis tanti generis, & tantæ spei ad regni fastigium aspiraret, a proprijs finibus Cordubam exilio relegauit. Cumq; sibi mansio Cordubæ placuisset, ibi palacium miræ fortitudinis fabricauit, quod & filius eius ætatis robore adolescens, & dilatauit, & obfirmauit, qui aliquandiu ibi moratus duxit vxorem de regali genere nomine Ricilonem, ex qua suscepit filium Rodericum.

Corduba

Cum autem Vitiza regni gubernacula post patrem suum Aegicam suscepisset, æmulatione, qua pater, cœpit persequi Theudofredum, donec captum vtroq; lumine fecit

ne fecit orbum. Pelagium etiam, cuius patrem apud Tudam fuste peremerat, volebat poena simili condemnare, sed ad Cantabriam fugiens euasit furiam persequentis, quia volebat Dominus liberationis asylum in Hispanijs conseruare. Vitiza autem sacrorum Canonum inimicus Oppæ fratri suo Archiepiscopo Hispalensi contradidit ecclesiam Toletanam, eiusdem ecclesiæ inuente Pontifice Sinderido, vt sicut ipse carnali, ita & frater spirituali adulterio fœdaretur, & vt iniquitatem iniquitati adijceret, violatis priuilegijs ecclesiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis, quam ecclesias priuilegijs honorauit. Sed quia iusto iudicio Dei agitur, vt actores scelerum pœnas subeant vltionis, de manu Domini duplicia susceperunt, qui pro simplicibus satisfacere noluerunt. Igitur Rodericus filius Theudofredi, quem Vitiza, vt patrem priuare oculis visus fuit, fauore Romani senatus, qui eum ob Recinsucindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare, qui viribus præeminens cepit eum, & quod patri suo fecerat, fecit ei, & regno expulsum, sibi regnum electione Gothorum, & senatus auxilio vindicauit. Vitiza itaque plenus abominationibus, vacuus regno, orbus oculis, propria morte Cordubæ, quo Theudofredum relegauerat exul, & Exrex vitam finiuit. æra. DCC. LI. Cumq; duos filios reliquisset, Siserbutum & Ebam, neuter successit in regno, eo quod essent propter patris insolentias omnibus odiosi.

Tuda.

æra.dcc.li. dcc.ix.

De regno Regis Roderici. Caput. XVII.

HORTANTE autem & adiuuante senatu, & adhuc Vitiza viuente cœpit conregnare Rodericus vltimus Rex Gothorum. Anno Vlit quarto, Arabum vero. XC. prim o. æra. DCC. XLV.IX. Anno septimo Vitizæ, & tantum tribus annis regnauit. Vno per se, duobus etiam cũ Vitiza. Erat autẽ Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, sed in moribus non dissimilis Vitizæ: nam & circa initium regni sui Vitizæ filios Sisibutum, & Ebam probris, & iniurijs lacessitos a patria propulsauit, qui relicta patria ad Recilam Comitem Tingitaniæ ob patris amiciciam transfretarunt. Erat autem tunc temporis Toleti palatiũ a multorũ Regũ tẽporibus semper clausũ, & seris pluribus obseratũ, hoc fecit Rex Rodericus contra voluntatem omnium aperiri, vt sciret quid interius haberetur, putabat enim thesauros maximos inuenire, sed cum aperuit, præter vnam arcam repositam nil inuenit, qua aperta reperijt quendam pannum, in quo Latinis literis erat scriptum: Quod cum contingeret seras frangi, arcam, atq; palatium aperiri, & videri, quæ inibi habebantur, gentes eius effigiei, quæ in eo panno erant depictæ Hispanias inuaderent, & suo dominio subiugarent, quod Rex videns doluit aperuisse, &, vt erat prius, fecit arcam, & palatium inserari. Erant autem in panno depictæ facies, vt vultus, dispositio, & habitus Arabum adhuc monstrat, qui sua capita tegunt vittis, sedentes in equis, habentes vestes diuersis coloribus variegatas, tenentes gladios, & ballistas, & vexilla in altum tensa, qua pictura Rex, & proceres timuerunt.

æra.dcc. xlix. dcc. xi.

Toletum

De violentia facta filiæ Comitis Iuliani, & coniuratione cum Arabibus.

Caput. XVIII.

MOS erat tunc temporis apud Gothos, vt Domicelli, & Domicellæ magnatum filij, in Regali curia nutrirentur. Inter cæteras Domicellas filia Comitis Iuliani præstantior habebatur. Erat autem Iulianus vir nobilis de nobili Gothorum Prosapia ortus, illustris in officio Palatino, in armis exercitatus. Comes Spathariorū, familiaris, & consanguineus Vitizæ, & in oppido, quod Consocra dicitur, & in maritimis diuersarum possessionum titulis abundabat, contigit autem vt idem Iulianus legationis causa a Rege Roderico in Aphricam mitteretur, qua legatione pendente, Rex Rodericus filiam eius, de qua diximus, violenter oppressit.

Consocra

Hæc erat Regi promissa, sponsaliter non traducta, alij dicunt vxori Comitis vim fecisse, sed vtrum libet fuerit Galliæ Gothicæ, & Hispaniæ exitialis excidij causa fuit.

Verum peracta legatione rediens Iulianus, vt stuprum comperit vxore, vel filia reuelante, dolorem continuit alacritate exterius procurata, & legatione exposita recessit indignans, & tempore hyemali nauigio iuit Septam, vbi vxorem cum rebus domesticis collocauit, & habito verbo cum Arabibus in Hispaniam est reuersus, & egrotantis matris desiderium simulans a Rege filiam impetrauit infirmæ matri solatio destinandam, quam receptam restituit matri suæ. Eo tempore Comes Iulianus Insulam viridem, quæ nunc Arabice Gelzirat alhadra dicitur, detinebat: ex qua Barbaris Aphricanis damna plurima inferebat. Vnde & ab eis plurimum timebatur. Erat autem tunc temporis in Aphrica Princeps quidam, qui Muza proprio nomine dicebatur. Et erat Abulit a Miramomenino præses Aphricæ constitutus: huic fuit Iulianus Comes factioso colloquio fœderatus promittens ei si sibi crederet, Hispaniam se daturum. Muza autem cognomento Abenozair audiens Comitem Iulianum gaudio est gauisus eo, quod strenuitatis eius magnalia expertus fuerat in periculis gentis suæ, & continuo verbum huiusmodi Abulit Amiramomenino Arabum nunciauit, qui inhibuit ei, ne in Hispaniam cisfretaret, timebat enim posse in periculum redundare, sed paucos mitteret, per quos posset promissum Comitis aperiri. Muza autem misit cum Comite Iuliano quendam Tarif nomine, & cognomine Abienzarcha cum. C. militibus, &. CCCC. peditibus Aphricanis, & hi in quatuor nauibus transierunt, Anno Arabum. XC. primo, æra. DCC. L. in mense, qui dicitur Ramadan. Et iste fuit primus aduentus Arabum citra mare, & applicuerunt ad insulam citra mare, quæ ab eius nomine dicitur Gelzirat harif, & ibi subsistit donec ad se cognati, & complices ex Hispania aduenerunt, & primos insultus fecit in Gelzirat haladra, & inde abstulit magnam prędam, & alia loca maritima deuastauit, & Hispania misera, quæ a tempore Leouigildi Principis fere per. C. XL. annos in pace substiterat, iam nunc incipit in nouatis antiquæ miseriæ cladibus laniari, cædibusque in Lusitania, & Bætica pro parte peractis. Iulianus cum Arabibus, quos adduxerat ad Muzam, redijt fastuosus. His diebus Sinderedus, de quo diximus, vrbis regiæ Præsul, & Primas aduentum Arabum expauescens, & Vitizæ insolentijs fatigatus, Romanæ patriæ sese dedit, oues deserens, vt mercenarius, non vt pastor. Viri autem longæui, de quibus diximus Vrbanum virum sanctimoniæ in Episcopum elegerunt intrusione Oppę, qui iam nil poterat non obstante.

Septa. Insula viridis. Gelzirat. alhadra. Muza. Tarif. æra.dcc.l. dcc.iij. Gelzirat. haref. Gelzira. Vrbanus.

De secundo introitu Arabum in Hispaniam.

Caput. XIX.

OST hęc Muza vocatus Abulit a Miramomenino iuit in Friquiam, relicto in patrię principatu Taric Abentiet, qui erat strabo, cui iniunxit, vt Iuliano comiti auxilia largiretur, & amicicia͂ conseruaret. Tunc autem dedit Comiti Iuliano. XII. millia bellatorum, quos separatim duxit in Hispaniam in nauibus mercatorum, ne causa transitus perciperetur, & conuenerunt ad montem, qui ab illo Mauro Gebel Taric adhuc hodie nuncupatur. Arabicę autem Gebel mons interpretatur, Mense Regeb. Anno regni Arabum. XC. secundo. ęra. DCC. LI. quæ cum ad Regis Roderici noticiam peruenisset, misit contra eos sobrinum suum nomine Eneconem, qui cum eis sępius dimicans, sępius fuit victus, & ad vltimum interfectus. Vnde & Arabes sumptis animis, audaciam assumpserunt. Iuliano Comite eos per Bęticam, & Lusitaniam deducente. Gothorum enim exercitus prima vastatione perculsus, & longa pace armorum vsibus desuetus antiqua magnalia ignorabat, & facti desides, & imbelles, ignari certaminis sunt inuenti, & obicibus terga vertentes, ad mortem citius, quam ad sugæ subsidia peruenerunt. Taric autem cum Iuliano Comite ad Muzam in Aphricam est reuersus, & Iuliani fidelitas ex his factis apud Arabes fuit mirabiliter approbata. Vnde & Muza Taric, & Comiti ampliorem exercitum sociauit, & retinuit Ratilam Comitem Tingitanum, terrebant enim eum doli Comitis laqueosi, si forte cum alijs mitteretur, qui cum in Hispaniam applicassent in Bætica, & Lusitania cœperunt direptiones, & excidia exercere. Rex autem Rodericus audita strage suorum, & prouinciæ vastatione, Gothis omnibus congregatis, aduentui Arabum se obiecit, & ad incursum eorum strenue properauit. Cumq; venissent ad fluuium, qui Guadalete dicitur prope Assidonam, quæ nunc Xerez dicitur, ex alia parte sedit exercitus Africanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea, & vestibus deauratis, a duobus mulis in lecto Eburneo ferebatur, vt Gothorum Regum dignitas exigebat, & per octo dies continuos a Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Taric exercitu fere decem & sex milia ceciderunt. Sed Iuliano Comite, & Gothis, qui secum aderant dure instantibus, franguntur acies Christianæ, qui longa pace & abundantia desides, imbelles, & ignaui certaminis sunt inuenti, & obicibus terga dantes, die Dominica, quinto Idus mensis Xauel. Anno Arabum. XC. tertio æra. DCC. LII. Rex Rodericus, & Christianus exercitus vincitur, & fuga inutili perierunt. Duo autem filij Vitizæ, qui cum Iuliano Comite conspirauerant, Regi Roderico in hoc prælio astiterunt, & alter a sinistris, alter a dextris collaterales acies gubernabant, & dicitur in præcedente nocte, cum Taric consilium habuisse, vt ipsi a bello cessantibus, Gothorum exercitus de facili vinceretur, & Rex Rodericus cum esset magnanimus, antequam fugeret, permitteret se occidi, & eo mortuo posset eis regnu͂ perditu͂ prouenire, non enim credebant, quod possent, vel vellent Arabes patria͂ retinere, vnde & in co͂flictu armis depositis, qua͂totius effugerunt, & hoc ipsum Taric promiserat, quod restitueret eis omnia, quæ fuerant patris sui. In exercitu Christiano fuisse constat plus quam centu͂ millia armatoru͂, sed erat populus duorum annoru͂ peste, & inedia imbecillis. Et quia diuina gratia protectionis manum elongauerat ab

Gebel mons vn͂ dedicatur. æra. dcclj.

Muza.

Assidona.

æra. dcc. lij. dcc. xiiij

Hispanis gens illa vitrix, gens illa nobilis, gens Gothorum, cui se dederant Asia, & Europa, & eius fugacibus. Vandalis orbis cesserat Aphricanus, triumphis Arabicis incuruatur. Conserto prælio cum Arabibus, Rex Rodericus fortiter insistebat, sed iners manus strenuitatis Gothicæ recuruata, quæ multorum sanguine consueuerat gloriari, hostes suo cogitur satiare. Iulianus. Iulianus autem animabat Gothos, qui secum aderant, necnon & Arabes, vt bellum acrius restaurarent. Cumque bellum ex vtraque parte instantius efferueret, alternis cædibus plurimi cecidere. Iam iamque Gothorum aciebus fere vndique consternatis, Rex Rodericus interdum fuga, interdum occursibus nitebatur, sed aliquandiu bello protracto, gens Gothorum in parte cæditur, in parte fugæ præsidio liberatur, & dum hoc agitur, quid de Rege Roderico acciderit ignoratur, tamen corona, vestes, & insignia, & calciamenta auro, & lapidibus adornata, & equus, qui Orelia dicebatur in loco tremulo iuxta fluuium sine corpore sunt inuenta. Quid autem de corpore fuerit factum penitus ignoratur, nisi quod modernis temporibus apud Visium ciuitatem Portugalliæ, inscriptus tumulus inuenitur. Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gothorum.

Rex Rodericus euanuit.

Maledictus furor impius Iuliani, quia pertinax, & indignatio, quia dura, Vesanus furia animosus indignatione, impetuosus furore, oblitus fidelitatis, immemor religionis, contemptor diuinitatis, crudelis in se, homicida in Dominum, hostis in domesticos, vastator in patriam, reus in omnes, memoria eius in omni ore amarescet, & nomen eius in æternum putrescet.

De destructione Gothorum, & commendatione Hispaniæ.

Caput. XX.

Æra. dcc. lij.

PRO dolor hic finitur gloria Gothicæ maiestatis æra. DCC.Lij. & quæ pluribus bellis regna plurima incuruauit, vno bello vexilla suę gloriæ inclinauit, qui Scythiam, Pontum, Asiam, Macedoniam, Gręciam, & Illyricum varijs cædibus vastauerunt, & eorum mulieres, Orientalem plagam prælijs subiecerunt, & Cyrum magnum Dominum Babyloniæ, Asyrię, & Mediæ, Syrię, & Hircanię victum & captum in vtre sanguinis extinxerunt, & cui victa Roma prouinciarum Domina, flexit genu, cui Imperator Valens cessit incendio, cui ille eximius Atila Rex Hunnorum Catalonico bello recognouit Imperium, cui Alani fugitiuo prælio Pannoniam dimiserunt, cui Vandali cesserunt Gallias fugitiui, quorum bella minacibus, tonitruis toti mundo a sæculis intonarunt, Machometi nuper orta rebellio vno bello inaudito exidio consummauit, vt discant omnes, ne diues in diuitijs, ne potens in potentijs, ne fortis in fortitudine, ne sublimis in gloria glorietur. Qui gloriatur autem in Domino glorietur, quoniam ipse vulnerat, & medetur: ipse percutit, ipse sanat. Cum enim sit Domini omnis terra, omnis populus, omnis natio, omnis lingua, omnia cursu instabili uariantur, creatore omnium semper & in omnibus, stabili ac permanēte, qui mundi partes, & climatum singula donis dissimilibus adornauit, inter quas Hispaniam in Occidentis finibus constitutam omniũ desiderabilium copia vbertauit, hanc, vt diximus, peragratis ferme omni

Valens. Hunin. Alani. Vandali.

bus, & obtentis Asiæ, & Europæ prouincijs, & experti bella, & certamina. & quibus insederant, varias mansiones attendentes in locorum commoda, ipsam omnibus prætulerunt, eo quod inter omnes mundi prouincias specialibus vbertatis titulis redundabat, quæ Pyrenæis montibus a mari vsque ad mare protensis Oceano circumducitur, & Turreno. Gallia, & Gothica, id est, Narbonensis prouincia cum Rutheno, Alba & Viuario ciuitatibus, quæ Gothorum tempore ad Narbonensem prouinciam pertinebant, & in Africa, & vna prouincia decem ciuitatum, quæ Tingitania dicebatur, ad Gothorum dominium pertinebant. Hispania quippe quasi Paradisus domini uere principalibus fluminibus irrigatur, scilicet Ibero, Doria, Tago, Ana, & Beti. montanis inter quælibet interiectis. Mediæque valles sui latitudine deseruiunt vbertati, & humore fluminum fœcundantur, & pro magna parte riuis, & fontibus irrigantur, sed & puteorum suffragia raro desunt, fœcunda frugibus, amœna fructibus, deliciosa piscibus, sapida lacticinijs, clamosa venationibus, gulosa armentis, & gregibus: superba equis: commoda mulis: priuilegiata castris: curiosa vino, deses pane: diues metallis: gloriosa sericis: dulcis mellibus: copiosa oleo: læta croco: præcellens ingenio: audax in prælio: agilis exercitio: fidelis dominio: facilis studio: pollens eloquio: fertilis in omnibus, nulla in fertilitate similis: nulla municionibus comparabilis: paucæ magnitudine æquales: in libertate præcipua fidelitate preciosa: in audacia singularis. Sunt & alia flumina, quæ retentis nominibus capitalia nuncupantur, vt Minius, qui in parte Galleciæ oritur, & per eandem discurrens prouinciam in Oceanum deriuatur. Ab hoc & flumine prouincia illa Minea appellatur. Abaris, & Succaris, quæ oriuntur in territorio Segontinensi Toletanæ prouinciæ in Rhenũ retentis nominibus dilabuntur. Hoc ergo regnum tam nobile, tam ornatum patriæ gladio in se uerso, quasi in eo manus hostium non cœpissent, succubuit vno impetu vix incœpto, & captæ fuerunt omnes Hispaniæ ciuitates, & manibus diripientium sunt subuersæ.

Gallia Gothica. Rutenst. Alba. Viuariũ. Minius Minea. Abaris. Sucarie.

Deploratio Hispaniæ, & de causa excidij Gothorum.

Caput. XXI.

BELLO autem miserabiliter consummato, cum vix superesset, qui ad bellũ ex alterutra partiũ non venisset, omnibus in se cęsis, remansit terra populis vacua, sanguine plena, fletu madida, vlulatu clamosa, aduenis hospita, ciuibus peregrina, nudata incolis, orbata filijs, confusa Barbaris, infecta sanguine, stupida vulnere, destituta munimine, & suorum solatio desolata. Iam clades Herculis innouantur. iam Vandalorum, Alanorum, & Sueuorum obducta vulnera reputrescunt, quæ olim Romanorum gladio sauciata, Gothorum medicamine post curata, nunc ipsa fœtu cæditur, iam extincto, & oblita cantica in loquela labij, iam lingua loquitur peregrina. Viri exercitus in coccineis, & equorum igneæ sunt habenæ, eorum facies vt nigredo, vultus gloria quasi oleæ, & eorum oculi velut ignis, velocior pardis miles eius, & lupo crudelior vespertino. Enimuero gens Aphrorum, quæ olim de viribus non præsumens dolis & diuitijs nitebatur, nunc ei cedit Gothorum strenuitas in momento, quę citius cecidit, quam dici possit, & vix relinquitur, vt deploret, quod mortis instantia non reliquit, vt clamet transeuntibus iam non

viua. Attendite si est dolor similis sicut meus, vox eius percipitur, vt Phitonis, & eloquium eius musitat, vt ex humo, ploratus & vlulatus lugubris vix auditur. Hispania suos filios plorat, & consolari non potuit, quia non sunt, facta est eius habitatio iam deserta, eius gloria iam confusa, iam eius filij gladio ceciderunt, & eius inclyti iam captiui, Principes eius in opprobrium habuerunt, & vix bellator in exterminiū, qui erant liberi, mancipati sunt seruituti. Qui consueuerant in militia gloriari, coguntur cultro, & vomere incuruari. Qui vescebantur voluptuose, nec vilibus satiantur, & qui nutriti sunt in croceis, non tangibilia amplexantur, vt nec inundatio pluuiarum, nec alluuio tempestatum eis potuerunt adaquari, quæ Hispaniam non prætereunt tempestates, paruuli alliduntur, adolescentes cędibus inuoluuntur, iuuenes gladijs extinguntur. Viri prælijs prosternuntur. Senes excidio conssumuntur, & quos senium, & decrepita fecerat honorandos, hos Afrorum crudelitas abijcit extirpandos, mulieres seruantur ad ignominiam, & earum speciositas ad contumeliam. Qui robustus animo occubuit gladio, qui velox pedibus a sagittarijs est confossus, pepercit gladius inimicis, & in domesticos debacchatur, non erat, qui resisteret Gothis dimicantibus in seipsos. Quis dabit capiti meo aquas, & fontem oculis lachrymarum, vt plorem excidium Hispanorum, & miseriam gentis Gothorum? Conticuit religiosa sacerdotum. cessauit frequentia ministrorum. abscessit diligentia prælatornm. perijt doctrina fidei, & sanctorum vnio. pater soluitur orthodoxorum. sanctuaria destruuntur. ecclesiæ diruuntur. Et quæ laudabant in cymbalis, prouocant in blasphemijs. lignum salutis a sanctis eijcitur. non est, qui aspiciat, vt saluetur, solemnia penitus cessauerunt, & ecclesiæ organa in blaphemiam transierunt. non est qui iubilet in ecclesijs, & subsannat confessio Machometi. defœdat abusio ornamenta, & vasa sancta contaminant alieni. religionem deuorant inimici, & omnis habitatio desolatur, cum occiditur habitator. ciuitates ignominijs consumuntur, & quæque viridia succiduntur. Adeo enim pestis inualuit, quod in tota Hispania non remansit ciuitas Cathedralis, quæ non fuerit aut incensa, aut diruta. Arabes enim, qua vi non poterant subiugare, falso fœdere deceperunt Oppa filio Aegicæ Hispalensi Episcopo suadente, vt subiecti Arabibus viuerent sub tributo, & si forte Dominus patriam visitaret, fierent subuenientibus in succursum, & sic fraudibus circunuenti reddiderunt oppida, & præsidia ciuitatum, & isti dicti sunt Mixti Arabes, eo quod mixti Arabibus conuiuebant, quorum hodie apud nos, nomen perseuerat, & genus & tali fraude Arabes fere omnia occuparunt, & omnibus occupatis, rupto fœdere thesauros ecclesiarum, & diuitias incolarum pariter exhauserunt: Nisi quod Episcopi postmodum cum reliquijs Asturijs se dederunt. Quicquid illa Babylon magna inter regna sæculi prima a Cyro & Dario subuersa pertulit, nisi quod perpetuo exterminio solū a bestijs, & serpētibus habitatur, Quicquid domina prouinciarum Roma ab Alarico, & Athaulpho Gothorū Regibus, & Giserico Vandalorum Principe est perpessa, Quicquid Hierusalem iuxta dominicā prophetiā lapide sup lapidē non relicto sustinuit diruta, & incensa, Quicquid Carthago nobilis a Scipione Romano direptione, & incendio passa fuit, hoc misera Hispania omnium cladium coniectis miserijs est experta. nec est, qui adijciat misereri. Sed quia Regis ad exemplum totus componitur orbis, peccata Vitizæ, & vltimi Roderici, & aliorum Regum, qui præcesserant, quorum aliqui factione, aliqui fratricidio, seu parricidio regni vsurpauerant potestatē, successione legitima non seruata, incanduit ira Dei,

Ecclesiarum destructio.

Oppa. Aegica.

& Gothorum gloriam, quam hactenus sustentarat, eiecit a facie maiestatis, & quos su stinuit in hæresi Arriana a tempore Valentis Imperatoris, vsq; ad tempora Recaredi, sicut superius est descriptum, nunc Vitizæ abominationibus, & aliorum Regum sceleribus prouocatus non addidit vlterius tolerare. Nomina autem Regum hic duximus exprimenda, qui factioso gladio perierunt. Athaulphus apud Barchinonam inter familiares fabulas a quodam suorum fuit proditionaliter interfectus. Segericus fuit a suis similiter interfectus, & Turismundus apud Tholosam concilio fratris sui a suo famulo interfectus, Theudoricus fuit a fratre suo similiter interfectus, Almaricus apud Narbonã in foro fuit a suo exercitu interfectus, & Theudis fuit interfectus a quodam, qui se insanum, vt Regem interficeret, simulauit, Theodisclus apud Hispalim, a quodam suorum fuit inter epulas iugulatus, Agila a suis est apud Emeritam interfectus, Leouigildus interfecit filium suum Hermeuigildum, eo quod nolebat heresi consentire, & Luiba filius Recharedi a Viterico fuit proditionaliter interfectus, Vitericus cõiuratione quorũdam fuit inter epulas interfectus, & Vitiza a Roderico exoculatus, & Rodericus a Iuliano, vt credit, interfectus, Froila fratrẽ suum Vimaranim proprijs manibus interfecit, & sui vindictam apud Canicas Froilam occidit.

Barcino. Tholosa. Narbo. Hispalis.

Qualiter Taric vrbes, & oppida occupauit. Caput. XXI.

POST bellum autem infauste patratum, Taric Christianos fuit vsque in Ecijam secutus, & qui erant in ciuitate, & etiam qui extra, fugerant, adhuc de multitudine confidentes ei improuide occurrerunt, & bello infœliciter inchoato, infœlicius periẽrũt, & occisis pluribus, plures ad ciuitatis ambitum redierunt. Taric autem cum suo exercitu resedit iuxta fluuiũ Cilofontis, qui ex tunc dicitur fons Tarici. Christiani autem audientes quod gens aduenerat, quæ Gothorum gloriam sua multitudine superarat, & licet falso, quod humanis carnibus vescebatur, tanta se ignauia abiecerunt, vt nec resistere cogitarent, & quia Toletum cunctas vrbes fortitudine præcellebat, curabant omnes inibi receptari, & aliæ ciuitates, & oppida remanserunt paucis defensoribus habitata. Tunc Comes Iulianus Taric consuluit, vt de suo exercitu bellatoribus compartitis, per diuersas partes Hispania vastaretur, & ipse daret de suis complicibus, qui ducatu, & auxilio Arabes adiuuarent. Tunc Taric diuisit exercitum & misit quendam, qui de Christiano factus fuerat sarracenus, qui dicebatẽ Arabice Mogeit airomi: & erat seruus Amiramamonini, & duxit secum. dcc. milites, & Cordubam est profectus, vix enim inter Arabes pedes quispiam reperiebatur: Nam ex equis Gothorum de pedestri ordine milites fuerant facti, & misit alium exercitum contra Malacam, & Granatam. Ipse autem cum maiori exercitu venit Mentesam prope Giennium, & ciuitatem funditus dissipauit. Mogeit autem cum Cordubæ venisset, in villa, quæ Secunda dicitur prope Cordubam, insidias occultauit, & quidam de exercitu a quodam pastore, quem ceperat, rumores Cordubæ sciscitarunt, qui & retulit maiores Cordubę ad Toleti præsidium confugisse, & prçfectum vrbis cum. cccc. militibus remansisse, et vrbem circundatam muro forti, nisi quod iuxta pontem erat muri ambitus intercisus. Mogeit autem cum suo exercitu transiuit Bethim, et aëre & rore noctuo tenebroso venit ad locum per quẽ muri interruptio viam dabat, vbi etiam erat ficulnea, cui, vt scalæ auxilio adhærẽtes ad locum

Taric. Astygis. Toletum Mogeit. Corduba Malaca. Granata. Mentesa Corduba

intercidij ascenderunt, & vittis Mogeit vsi pro funibus ad muri ardua cõscenderunt, & vigilibus interfectis seras, & ianuas infregerunt, & per pontis ianuam intrauerunt, quod cum vrbis dominus percepisset, in ecclesiæ præsidium, quod erat fortissimum, se recepit, sed ibi eum tribus mensibus obsederunt, post quos idem dominus ciuitatis ad montana, quę imminent ciuitati, dimissis aliquibus in ecclesiæ munimento, abijt fugitiuus, quod cum ad Mogeit noticiam peruenisset, post eum insecutores continuo destinauit, infoelix autem fugitiui equi casu præcipiti conquassato, desperatis rebus, vt in proprio clipeo residebat, quem Mogeit superueniẽs cepit viuum, nec aliquis de senioribus Hispanorum captus dicitur præter istum. Omnes enim alij deditione, aut foedere se dederunt. Mogeit autem Cordubã rediens tandiu præsidium ecclesię impugnauit, donec captos capitibus mutilauit, & ex tunc dicta fuit ecclesia captiuorũ.

Mogeit.

Iudęos autem, qui inibi morabantur, cum suis Arabibus ad populationem, & custodiam Cordubæ dimiserunt. Dominum autem vrbis, quem ceperant, Vlit Amiramamonino Arabo præsentarunt,

De captione Malacæ, & Murtiæ, & Granatæ. Caput. XXIII.

EXERCITVS autem, qui Malacam iuerat, cepit eam, & Christiani, qui inibi habitabant ad montium ardua confugerunt. Alius exercitus Granatam diutius impugnatam victoria simili occupauit, & Iudæis ibidem morantibus, & Arabibus stabiliuit. Deinde ad vrbem, quę tunc Oreola nunc Murtia dicitur properauit, & dominus Murtiæ egrediens contra eos infoeliciter est aggressus, & in vrbis ambitu circunseptus, cum esset prouidus, & discretus, fecit mulierũ capita circuncidi, vt in muris afforis apparentes viri, eminus crederentur, & cannæ, quas manibus præferebant, lanceæ putarentur, ipse autem se simulans nũcium ciuitatis exiuit ad obsessores, & blandiens domino eorundem securitatis gratiam impetrauit, interposito foedere treguarum Tunc paucos ex eis introduxit in ciuitatem, & cum vidissent hominum raritatem, de datis treguis doluerunt, nec tamen pro religione iuramenti treguas violarunt, sed paucis Arabibus ibi relictis, cæteri Toletum iuere, vbi Taric tunc temporis consistebat. Cum enim Toletum venisset, inuenit eam fere habitatoribus destitutam, plures enim ad Amayeram, alij ad asturias, alij confugerant ad montana. Taric autem ex Arabibus, quos secum duxerat, & Iudæis, quos Toleti inuenerat, muniuit Toletum, exinde iuit Guadalfaiaram, & ad montem, qui dicitur Gebelculeman, & imposuit ei nomen Gebeltaric, inde venit ad ciuitatem Montiuicinam, in qua inuenit mensam viridem ex lapide precioso, & mensa, & pedes ex vno lapide erant, & erat immensę latitudinis, & longitudinis, & imposuit villæ nomẽ Medina talmeida, quod interpretatur ciuitas mensæ, exin de venit Amaiam olim Patriciam ciuitatem, ad quam propter fortitudinis prærogatiuam deiecta confugerat multitudo, sed quia fame, & penuria fere laborabat tota Hispania, fame protinus fuit capta, & cepit ibi multa millia captiuorum, & thesauros, & donaria magnatum, exinde campos Gothicos, & Asturicam deuastauit, & in Asturijs ciuitatem Gegionem, & alia loca plurima occupauit, & in locis idoneis præpositos stabiliuit, & Toletum post modum est reuersus anno Arabum. XCIII. Muza autem filius Azair anno prædicto mense Ramadan audiens magnalia, quæ Taric princeps sui exercitus

Malaca. Oreola. Murtia. Toletum Taric. Guadalfaiara. Gebeltaric. Gebelculema. Medina talmeida Ciuitas mensę Amaia. Campi gothici. Asturica Gegion. Muza.

exercuerat in Hiſpanos, familiaris zeli ductus inuidia in Hiſpanias ciſfretauit, ducens ſecum pluſquam. XII. millia bellatorum, & cum veniſſet ad inſulam viridem, quæ Gelzirat alhadra iam Arabice dicebatur, incolæ ſuaſerunt, vt ea via, qua Taric intrauerat, ipſe iret, quod noluit acceptare. Tunc auditores, qui dicuntur Adalides, & alij Chriſtiani ſuaſerunt, vt per alia loca, & ciuitates, quæ a Taric non dū fuerant acquiſitę, ipſe procederet maiora præteritis patraturus, & ipſe gaudens eorum cōſilio approbato venit ad locum munitum, qui latine Ciuitas ſalua, ab Arabibus Medinatſidona exinde fuit dicta, hęc eſt inter mare, & eam quę nunc Xerez, latine autem dicitur Aſſidona, & eam pugnæ violentia occupauit. Deinde venit Carmonam, & quia dictum fuerat ei, quod vix impugnatione aliqua poſſet capi, miſit comitem Iulianum cum aliquibus Chriſtianis, vt fugam, quaſi victi a prælio ſimularēt, & ſic a ciuibus receptati, pro hoſpitalitatis officio, hoſpitam ciuitatem in manus Arabum prodiderunt. noctu enim vigiles occiderunt, & per portam, quę Cortoba dicitur, Arabes induxerunt. Deinde venit Hiſpalim, in qua Gothorum ſubſtiterat multitudo, quæ ante Gothorum aduentū a Silinguis Vandalis vrbs regia habebatur, ſed Gothi ab ea mutauerunt curiam in Toletum. hanc Hiſpalim, cum Muza aliquando obſediſſet, Chriſtiani, qui iuerant ad villam, quæ Beia dicitur, aufugerunt. Ipſe autem captam Hiſpalim de Iudæis, & Arabibus populauit, & inde iuit Beiam, & eam diſpendio ſimili occupauit. Deinde iuit Emeritam, quæ multis, & antiquis ędificijs antiquæ dignitatis gloriam teſtabatur, & incolę de multitudine pręſumentes contra eum ad pręliū exierunt, ſed ea die Muza non potuit preualere. Videns autem quod vi non poterat obtinere, in Lapidicina vrbi proxima inſidias occultauit, & ſequenti die, vt heri fecerant, ciues ad pręlium proceſſerunt, ſed inter celatam, & acies intercepti ex ciuibus plurimi occiderunt, & qui euadere potuerunt, ad vrbis ambitum confugerunt. Erat enim muri firmitas miro opere fabricata. Chriſtiani autem corde puſillanimi deſperantes ſequenti die colloquium petierunt. Cumq; permiſſi ad Muzę pręſentiam acceſſiſſent, & viri caniciem attendentes, ad ſuos poſt colloquium redierunt, & expoſita canicie obſeſſoris opinati ſunt ſenem breui tēpore deſiturum, & ideo illa die a compoſitionis colloquio deſtiterunt. Tunc Muza pręcepit murū perfodi circunquaq;, obſeſſi autem abintus exeuntes plures ex foſſoribus occiderūt. Die tertio iterum colloquium poſtulantes ad Muzę præſentiam redierunt, & quos pridie canos notauerant, tincturę opere coloris contrarij inuenerunt, & fatuitate attoniti miraculum reputarunt, & ad ſuos ilico redeuntes nunciarunt virum virtute pręditum, qui nunc iuuenili, nunc ſenili pręſtantia iuxta beneplacitum mutabatur, & hoc miraculo conturbati vrbem protinus reddiderunt, interpoſito tamen pacto, vt ſaluis rebus recederent & perſonis. Cepit itaq; villam anno Arabum. XCIIII. vltima die menſis Ramadan. Et dum hęc fierent Chriſtiani de Elepla, & Veia, & alijs partibus inſurgentes Hiſpalim adierunt, & vrbis præſidium occupantes plures ex Arabibus, quos Muza reliquerat occiderunt, cæteri, qui euadere potuerunt, ad Emeritam, quam Muza ceperat, confugerunt. Tunc Muza filium ſuum Abdulaziz miſit Hiſpalim cum exercitu copioſo, qui veniens vrbem, ilico occupauit, & Chriſtianos, qui cędem egerāt, interfecit, Eleplam etiam occiſis incolis occupauit. Dum hęc agūtur, Pelagius in Aſturijs rebellauit. Muza autem victorijs, & ſpolijs glorioſus iuit Toletum, vbi Taric non minori gloria reſidebat, qui in occurſum Muza ad Talauerę confinia eſt egreſſus, & iuxta riuum, qui Teitar dicitur, ſimulato gaudio conuenerunt. Muza autem,

Inſula viridis. Gelzirat aladra. Ciuitas ſalua. Medinat ſinoda. Xerez. Aſſidona. Carmona. Hiſpalis. Silingi. Vandali. Beia. Emerita. Elepla. Beia. Pelagius. Talauera Tietar.

Hyspalis Iude

qui Taric calumnias cogitabat, Taric redarguit indignanter, eo quod licet fœliciter mandatum preterierat in peractis, & Toletum pariter venientes de optentis, & acquisitis, de diuitijs, & thesauris, de mēsa exquesiuit exactissime rationem, & receptis mensa viridi, & pecunijs, que Taric volūtarie reuelauit, veniētes ambo Cesaraugustam ipsam, & ciuitates alias, & plura oppida Carpetanie, & Celtiberie occuparunt.

Cæsaraugusta. Carpetania. Celtiberia.

LIBER QVARTVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM CHRONICON, de Pelagij Regis initio.

Caput Primum.

ET dum tot dispendijs Hispaniam dissecarent, Deus omnipotens in ira sua misericordiæ non oblitus Pelagium quasi scintillam modicam in suo cōspectu voluit conseruare, hic Pelagius, vt est dictum, fugiens a facie Vitizæ, qui eum voluerat excæcare, licet spatharius eius fuisset, apud Cantabriam se recepit, sed audiens succubuisse exercitū Christianum, & Arabes quæque desiderabilia inuasisse, sumpta secū sorore propria, Asturijs se donauit, vt saltim in Asturiarum angustijs posset Christiani nominis aliquam scintillam conseruare.

Pelagius. Cātabria.

Sarraceni enim totam Hispaniam occupauerant gentis Gothice fortitudine iam contrita, nec alicubi resistente exceptis paucis reliquijs, quæ in montanis Asturiarum, & Biscagæ, Alauæ, Guipuscuæ, Ruchoniæ, & Aragoniæ remanserunt, quos ideo Dominus reseruauit, ne lucerna sanctorum in Hispanijs coram domino extingueretur. Præfecerunt itaque Sarraceni in singulis regionibus præpositos, qui a pauperibus, vinitoribus, & agricolis Christianis, quos sub tributo permiserant permanere, cēsus colligerēt, & tributa. Erat enim in regione Gegionis iā Sarracenis subdita, qui et in mōtanis aliqua loca occuparūt prefect⁹ quidē Munuza nomine, Christianus quidem, sed Arabibus fœderatus, qui captus pulchritudine sororis Pelagij, cum eo amicicias simulauit, & fingēs causam legationis Pelagium misit Cordubam, quæ olim patricia, tunc erat Arabibus sedes regni, eo misso Munuza procurante quodam liberto sibi sororem Pelagij copulauit, sed postquam Pelagius redijt, facinus noluit tolerare, & resumpta sorore, licet dissimulans, in Asturijs se recepit non minus magnanimus, quam solicitus, liberationem patriæ adhuc sperans. Munuza autem pro ablatione coniugis reputans se contemptum, Taric principi nunciauit iam manifeste Pelagium rebellare, qui missis militibus pręcepit Munuzę, vt Pelagium caperet, & Cordubam destinaret. Cumque milites ad Asturias peruenissent, voluerunt Pelagium dolo composito retinere, sed consilium per quendam amicum in vico, qui Vrete dicitur, Pelagio reuelato, quia non poterat armis resistere, ad oppositam ripam Pioniæ fluminis equo insidens pernatauit, & quia fluuius inundabat, Sarraceni persequi cessauerunt, & ad vallem, quę Canice dicitur solus venit. Inueniensque plurimos, qui metu ad edicta Arabū properabant, spiritu fortitudinis, & spe in domino confortauit, quia & si propter peccata flagellat filio pestilentes, in fine tamen non obliuiscetur misereri.

Asturiæ. Biscagia. Alaua. Guipuzcua. Rucoma. Aragonia. Munuza. Vrete. Pionia. Vallis Canice.

Illi autem sacra monita attendentes excusso metu facti magnanimi, & fideles ad montem magnum, qui Auseua dicitur, conscenderũt, & per omnes Astures sacra monita persuadens quasi de graui somno pusillanimes excitauit, & de omnibus partibus Asturiarum ad eum tanquam ad Dei nunciũ concurrentes in tãta desolatione ipsum in principem elegerunt. Cœpitq; per loca deuia, & incerta cædes agere cõtra Mauros, & quasi Girouagus eorũ totam victoriam perturbare, & suos ad persecutionem Arabum roborare. Exercitus autem, qui in capturam eius venerat, Cordubam est reuersus, Quod cum audisset Taric, qui Cordubæ residebat, Alchamam principem militiæ contra Pelagium destinauit, & Oppa Episcopum Hispalensem filiũ Aegicæ, vt Pelagium ad obediendum sibi monitis suaderet. Auseua. Alchama

De introitu Pelagij in caueam, & strage Arabum, & captione Oppę &c.

Caput. II.

QVORVM aduentum cum Pelagius percepisset, in cauea quadam, quæ est in latere montis Auseuæ, de quo diximus, se recepit, est autem hæc cauea quasi diuino artificio rupe inexpugnabili circunclusa, & ab impugnatione secura. Et cum illa cauea vix sit mille hominum receptiua, assumptis secũ, quos strenuiores credidit, reliquos diuinæ gratiæ commendauit, vt in tutis montium Dei misericordiã, & rei exitum expectaret. Ipse autem in cauea cum ijs, qui secum aderant, Dei misericordiam implorauit. Cumq; Alchaman, & Oppa Episcopus cum multitudine fundibulariorum, & peditum ad Asturias peruenissent, & vastationes aliquas peregissent, demum in circuitu caueæ fixis tentorijs recederunt. Oppa autem, qui multos Christianos suaserat, tunc, vt fertur, mulo insidens dicitur Pelagium taliter allocutus. Auseua.

Quanta fuerit Gothorum gloria in Hispanijs ipse nosti, & licet semper cõtra Romanos, & gentes barbaras inuicta fuerit, nunc Dei iudicio victa plorat, quæ est ergo fiducia tua, vt clausus in antro cũ viris pauculis nitaris resistere contra Arabes, quos totus exercitus gentis Gothicæ sub vno Rege non potuit sustinere? recole Gothorũ regnum quanta doctrina, quanta potentia abundauit, & nunc vltimæ virtutis exinanitone consumptum ad nihilum est redactum. Consule igitur vitæ tuæ, & eorum, qui tecum pari miseria consumentur, & Taric inuicti principis te exhibe voluntati, vt & honoribus redoneris, & cum ijs, qui tecum sunt, vita, & operibus perfruaris. Oppæ oratio.

Cui respondit Pelagius. Et si ad tempus Deus percutiat filios pestilentes, non tamen proijciet in ęternum. Nosti autem Episcope Oppa qualiter tu, & fratres tui, & pater tuus Rex Vitiza vestris sceleribus cum Iuliano comite irã altissimi prouocastis, propter quod excidium gentis Gothicæ superuenit, & flet ecclesia penitus destituta filios perditos, & extinctos, nec consolari sufficit, donec Dominus cõsoletur, sed per id modicũ, & momentaneum exterminij nostri pondus adijciet ecclesia, vt resurgat, & ego sperans in misericordia Iesu Christi hanc multitudinem, cum qua venis, nullatenus pertimesco, habemus enim aduocatum apud patrẽ dominum Iesum Christum, in quem credimus, & speramus. Tunc Oppa Episcopus de persuasione desperans exercitui dixisse ferunt. Inueni hominem obstinatum, nil restat de cætero nisi pugna. Pelagij responsum.

Tunc Alchaman præcepit fundibularijs, sagittarijs, iacularijs ostium spelũcę fortiter impugnare. Sed Dei manu pro suis conclusis misericorditer dimicante lapi-

des, sagittæ, & iacula in emissorum intentum vertebantur. Sicque tali iudicio ferme. XX. millibus Arabum interfectis, cæteri quasi vertigine turbabantur. Quod Pelagius cum vidisset, laudans Dei potētiam, & spiritu fortitudinis roboratus cum suis egreditur a spelunca, & Alchaman cum maxima multitudine Arabum interfecit, preter eos, qui euersis iaculis perierunt. Ausœua. Reliqui vero ad Auseuę ardua fugientes ab ijs, quos Pelagius reliquerat, cędibus perierunt. Qui autem ab ijs euaserant, Libana. Deua. in Libana ad ripam Deuę fluminis peruerūt, & super quodam montis supercilio incedentes eodem supercilio in fluuium corruente, & aggere opprimente in flumine sunt submersi, & Aegyptiorum submersio nouo miraculo presentatur. Oppa autem a Pelagio captus mansit, ab aliquibus dicitur Oppa fuisse filius Vitizę, ab aliquibus frater Comitis Iuliani. Sed verius filius fuit Aegicæ, & frater Vitizæ, sed vtrumlibet istorum fuerit, certum est fuisse Archiepiscopum Hispalensem.

De oppa

De translatione arcę, & reliquiarum, & sacrorum librorum in Asturias. Caput. III.

VRBANVS autem Sinderedi successor, de quo superius diximus, arcam reliquiarum, & scripta beati Ildefonsi, & Iuliani Pomerij, & vestem sacram, quam beata Virgo dederat Ildefonso, cum iam videret in Hispanijs destructionem ecclesię, & populi Christiani, ad Asturias dicitur detulisse, & de loco in locum, vt persecutio exposcebat, a fidelibus ferebatur. Postquam vero vrbs regia fuit non irruptione, sed fœdere ab Arabibus occupata, quod tamen fœdus Sarraceni postea irruperūt. Clerus, & Christiani ciecti cum alijs, qui in Hispanijs seruituti barbaricæ mancipati elegerunt degere sub tributo, permissi sunt in lege, & ecclesiasticis institutis, & habere pontifices, & euangelicos sacerdotes, apud quos viguit officiū Isidori, & Leandri, & viget hodie in. vi. parrochijs Toletanis. Eo & tēpore, quo Vrbanus in vrbe regia presidebat, Ouātius Archidiaconus Toletanus doctrina, sapiētia, & sanctitate secūdū scripturas spe, fide, charitate precipuus habebatᷣ, & Frodoarius Accitanę vrbis Episcopus religione, & sapiētia prędicabatur insignis, & vsq; ad tēpora Almohadū, q Imperatoris Aldefonsi tēpore incœperūt, in pace instituta euāgelica seruauerūt, & in isto medio fuit apud Hispalim gloriosus, & sctissim⁹ Ioānes Episcopus, q ab Arabibus Caeit almatran vocabatᷣ, & magna scientia in lingua Arabica claruit, multis miraculorū operationb⁹ gloriosus effulsit, qui etiā sacras scripturas catholicis expositionibus declarauit, quas ad informationē posterorū, Arabíce conscriptas reliquit, quas fuit etiā ibi alius electus nomine Clemens, qui fugit a facie Almohadū Talauerā. ibiq; diu moratus vitā finiuit, cuius contēporaneos memini me vidisse. Venerūt etiam tres Episcopi. Assidonensis. & Elepēsis, & tertius de Marchena, & quidā Archidiaconus sanctissimus, pro quo etiā dominus miracula operabatur, qui Archiquez Arabice dicebatur, & vsq; ad mortem in vrbe regia permanserunt Episcopalia exercentes, & vnus eorum in ecclesia maiori est sepultus. Quod autem ab aliquibus dicitur quod a Iuliano pontifice Toletano, & Pelagio principe reliquiarum arca, & sanctorum scripta ab ecclesia Toletana in Asturias sunt translata, stare non potest, cum Iulianus Pomerius tertius fuerit ab Ildefonso, & Sinderedus, sub quo Hispaniæ destructio, quartus fuerit a Iuliano. hoc modo Ildefonso successit Quiricus, cui Iulianus Pomerius, cui Sisibertus, cui fœlix, cui Gūdericus, cui Sinderedus, sub quo fuit ab Arabibus

Ouātius. Frodoarius. Ioannes.

ciuitas

ciuitas occupata. Item ab aliquibus dicitur, quod Primatus Hispaniæ prius fuit in ecclesia Hispalensi, & post trãslatus ad ecclesiã Toletanã, quod etiã stare non potest. In XVI. enim concilio Toletano, vbi Sisibertus Archiepiscopus Toletanus fuit depositus merito culpę suę, a generali concilio omniũ Archiepiscoporũ, Episcoporũ, & Cleri Hispaniarũ, & Gallię Gothicę, decreuerũt nihil tractandũ in cõcilio donec prouiderẽt primę sedi Vrbis regię de pastore. Et elect⁹, & trãslatus fuit Fœlix Archiepiscop⁹ Hispalẽsis ad ecclesiã Toletanã factus Pontifex Toletanus, & in eodẽ concilio Faustinus Bracharensis Archiepiscopus factus est Hispalensis. Fœlix Portugalensis Episcopus factus est Megarensis Archiepiscopus, & postea de ordinatione earũ concorditer tractauerunt. Vnde patet, quod si Hispalensis ecclesiæ maior esset, non transferretur eius Episcopus ad minorẽ. Quia igitur propter diuersas relationes scriptorum interdum de veritate historiæ dubitatur, diligentia lectoris inquirat, vt ex scripturis aucteticis videat, quid debeat approbare.

De morte Munuzę, & filiorum Vitizæ & Comitis Iuliani, & Regis Pelagij.
Caput. IIII.

NVNC ergo ad ordinem Historiæ reuertamur. Cum itaq; Dominus diuino prælio inimicos suos ad ostium caueæ Pelagij Principis, & in rupe Deuæ fluuio imminẽte precipitio, & iaculis prostrauisset, Munuza, qui ciuitati Gegioni maritimę, & Asturijs præsidebat, fugę periculo se commisit, sed ab Asturibus in vico, qui Olalics dicitur, fuit captus, & interfectus. Licet autẽ Gegio ciuitas sit deserta, Gijon terra vulgariter appellatur, in qua est monasteriũ sancti Saluatoris. Muza autem condolens stragi suspicatus est factione filiorum Vitizæ, & Iuliani Comitis prouenisse, & eos pariter pactis & capitibus, & vita priuauit. Gothi autem, quibus fugæ facultas affuerat, audientes quod a Gothis manus Domini non discesserat, clanculo se furãtes ad Pelagium Principem aduenerunt, & zelantes legem, & Machabæorum iusticiam æmulantes pro fide commori elegerunt. Ciuitatem etiam Legionem, quæ in descensu Asturiarum ab Arabibus tenebatur, primo exercitu inuaserunt in ea vexilla fidei exaltantes. Eo tempore Aldefonsus Catholicus filius Petri Ducis Cantabriæ, in Asturias transmigrauit bella Domini cum Pelagio Principe pugnaturus, cui Princeps Pelagius in vxorem dedit suam filiam Ormisindam. Pelagius vero post multa bella decenter exercita migrauit cum domino apud Canicas anno. XVIII. regni sui.

Deua. Olalics. Canicas. Gegio.

De regno Fasilæ, & Aldefonsi Catholici, & eorum morte.
Caput. V.

MORTVO Pelagio, cœpit regnare Fasila filius eius æra. DCC. LXX. & regnauit annis. II. qui leuitate ductus plus debito venationibus insistebat, & quadã die dũ vrsum insequi niteretur, decreuerat enim cum vrso singulariter decertare, ab eodẽ vrso fuit miserabiliter interfectus. Iste dignũ memoria nihil egit, nisi quod quandã ecclesiã sanctę Crucis pulchro opere decorauit. Post hunc cœpit regnare gener Pelagij Aldefonsus æra. DCC. LXXII. & regnauit annis. XIX. Hic agnominatus fuit Catholicus, quia documenta fidei in se legaliter obseruauit, & ad id alios, vt zelator fidei, prouocauit, & ideo ab omnibus amabatur, & communi voto ab omnibus in Regem est receptus. Hic fuit filius Petri Ducis Cantabriæ,

æra. dcc. lxx

æra. dcc. lxxij.

Froila. Recared⁹ & habuit fratrem, qui Froila dicebatur, fuit autẽ Petrus Dux ex progenie gloriosissimi Principis Recaredi, qui cum fratre suo Froila sępius Arabes bellis intentans plurima bella gessit, & ciuitates multas occupatas ab eis Christianæ potentię redonauit. quasdam muniens, quasdã prosternens, quas bellatorũ defectu non poterat retinere. Retinuit autẽ in Gallecia Lucum, & Tudam, & Astoricam. In descensu autẽ Asturiarum expugnato exercitu Arabũ, Legionem, quę postea ex frequenti Regũ habitatione Vrbs regia fuit dicta. Occupauit etiã campos Gothicos, qui ab Estola, Carrione, Pisorica, & Doria fluminibus includuntur, & in partibus Castellæ Septẽmancas, Dominas, Saldaniam, Amaiam, Mirandã, Cinisariam, Alesancum, Transmerã, Supportam, Catrantiũ. Et a Malaua, et Ordunia, Viscagia, & Nauarra, et Ruconia, et Sarasacio vsq; ad Pyreneũ plurima castra muniuit populis Christianis. Et multis ex his qui tenebantur captiui reduxit ad patriam, & ad loca, quę potuit communire. Ad ipsum enim tanquam ad singulare Christianæ professionis asylum ex vicinis regionibus, quas Arabes occupauerant, Christiana mancipia concurrebant, & quãuis diuina gratia tantis eum honoribus exaltaret, humilitatem non deserens omnibus se amabilem exhibebat, & Deo deuotus in ciuitatibus, quas obtinuit, Secũdum quod potuit opportune, dedit operam, vt Episcopi crearentur, quorum doctrina reliquiæ Christianæ in fide catholica firmarentur. ecclesias etiã, prout tanta desolatio tolerabat, structuris, & ornamentis liberaliter decorabat, libros etiam sacræ scripturæ vndecunq; poterat colligebat, & omnia opera pietatis Deo & ecclesijs, & hominibus pro viribus exhibebat. Reliquit autem ex Ormisinda Regis Pelagij filia duos filios Froilam, & Vimaranum, & filiam Odisindam, & Mauregatum tertium filium ex ancilla, & propria morte vitam finiuit, in cuius transitu voces psallentium in aëre feruntur auditæ. Ecce quomodo tollitur iustus, & nemo cõsiderat, ablatus est a facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. Sepultus est autem cum vxore sua Ormisinda in ecclesia sanctæ Mariæ in tentorio Canicarum.

Ormisinda. Vimaranum. Odisinda Mauregatus.

De Froila, & operibus eius, & morte. Caput. VI.

æra. dcc. xci. Ouetum.

POST mortem eius, Froila filius eius successit in regno, æra. DCC. XCI. & regnauit annis. XIII. Iste populauit Ouetum, & fecit ibi ecclesiã cathedralem. Cumque a tempore Vitizæ insolens abominatio nolesset, vt Clerus carnalibus coniugijs potiretur, iste intelligens iram Dei pro tanta immundicia æstuasse, iuxta sacrorum canonũ instituta precepit, vt ministri ecclesiæ castitate seruata, nullatenus matrimonijs, vel connubijs fœdarentur, & licet alias austerus fuerit, & crudelis: propter hęc, quæ circa Clerũ instituit, direxit Dominus manũ eius. Cumq; Omar Dux Cordubæ fines Galleciæ infestasset, occurrens ei Froila bello prostratũ cepit, & interfecit, & in eo prelio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt, rebellantẽ etiã suo dño Gallecię populũ subiugauit, eorũ prouinciã deprędatus. Nauarros, & rebellãtes inuasit, & sibi conciliãs vxorẽ ex eorũ regali progenie, Momeranã nomine, sibi duxit, & cũ eis Vascones sibi infestos suę subdidit dicioni, rediẽs ad Asturias suscepit filiũ ex Momerna nomine Aldefonsum. Cũq; frater eius Vimaranus esset pulcher, strenuus, & affabilis, ab omnibus amabatur, quẽ Froila ob zelũ regno proprijs manibus interfecit, & filiũ eius Veremundũ, quasi pro satisfactione, in filiũ adoptauit. nec tamen cessauit indignatio sui generis contra eum. Vnde & a suis apud Canicas fuit factione simili.

Momerna. Vimaranus. Veremundus.

interfectus, & apud Ouetum cum vxore sua Momerna fuit traditus sepulturæ.

De Aurelio, & Silone, & Mauregato, & Veremundo Diacono. Caput. VII.

POST huius interitum Aurelius frater eius successit in regno, æra DCCC.IIII. & sex annis regnauit, cuius tẽpore seruilis origo cõtra proprios dominos insurrexit, sed eius industria in seruitutẽ pristinã sunt redacti, & in diebus eius Silo frater eius Odisindę Froilę Regis sorori coniugio copulatur, propter quam postea optinuit regni sceptrũ, et in principio anni septem regni sui vitã finiuit morte propria, post cuius mortem Silo causa Odisindę regnum accepit, æra. DCCC. X. & regnauit annis. VIII. & in prauia ad regni soliũ subleuatur, cum Arabibus pacẽ firmauit, & Gallecíam rebellantem in monte Ciperio superauit, & suo Imperio subiugauit. Aldefonsus autem filius Froilę, & Momernæ propter Odisindam amitam suam regale palatium gubernabat, & Silonis negotia procurabat, quia Silo de prole ex Odisinda desperans iners fiebat, & anno regni sui octauo humanis actibus est ademptus, & in ecclesia sancti Ioannis apostoli, quam ipse construxerat, fuit sepultus. Silone autem defuncto. æra. DCCC. XVIII. omnes magnates palatij cum Regina Odisinda ad regni solium eleuant Aldefonsum. Mauregatus autem eius patruus ex ancilla, vt superius diximus, elatus in superbiam ad Arabes conualuit, eisq; confœderatus auxilium postulauit, spondens se eis fideliter seruiturum, si eorum auxilio nepotis Imperium obtineret. Cumq; enim esset affabilis, persuasit, & dato sibi exercitu Arabum regnum nepotis inuasit fauentibus sibi aliquibus Christianis. Aldefonsus autem a facie eius verens fugit in Alauam, & Nauarram, ipse autem Mauregatus, vt fauorem Arabum retineret, contra Dei legem multa commisit. Puellas enim nobiles ingenuas, & plebeias stupris Arabum concedebat. Vnde Deo, & hominibus odiosus, expletis in regno. V. annis, & prauus in Prauia habuit sepulturam. V. annis regnauit, sed eius anni in computatione temporum annis Aldefonsi Regis annumerantur. Eo mortuo Veremundus filius Froilæ in Regẽ eligitur, & quamuis magnanimus regnum tamen sponte dimisit recolens se olim diaconi ordinem suscepise, & duobus annis vixit in regno, & sobrinum suum Aldefonsum, qui ad Nauarros confugerat, reuocauit, & in regno substituit suscesorẽ, & cũ eo alijs. IIII. annis, & sex mensibus dulcissimã duxit vitam, & propria morte vitam finiuit sepultus Oueti cũ vxore sua Imilone, quam viuens a se, propter conscientiam ordinis, separauit, relictis ex ea duobus filijs paruulis Ranimiro, & Garsia.

æra. dccc. iiij. dcc. lxvi.

æra. dccc. x. dcc lxx. vij.

Ciperius mons. *alias*

æra. dccc. xviij. dcc. lxxx.

Mauregatus.

Alaua.

Prauia.

Veremundus.

Imilone.

De Aldefonso Casto, & pijs operibus eius. Caput. VIII.

ALdefonsus itaq; dictus Castus filius Regis Froilæ vir virtutũ, castitate, & pietate pręcipuus absq; contactu fœminę Cęlibem duxit vitam. Vnde & Aldefonsus Castus meruit nominari. XLI. annis regnauit, anno sui regni tertio exercit⁹ Arabũ cũ duce suo nomine Mugay Asturias est ingressus, sed Aldefonsi milites in loco, q Lucos dicit, Arabes pręuenerũt, & cũ eodẽ Duce bello inito septuaginta millia Arabũ cęciderũt. multisq; pręlijs repellens Arabũ pacẽ patrię cõfirmauit. Anno autẽ regni sui. XLI. a suis per tyrannidem regno expulsus in Abeliensi monasterio se recepit. Indeq; a Theudo, & alijs suis fidelibus reuocatus regni culmini redonatur.

alfonsus. 2°.

Lucos.

Abeliense

Nunc misericordiæ suæ operã prosequamur. Hic cum multis virtutibus emica- ret, palatia regia pulchro, & forti opere construxit Oueti. Fundauit etiam ecclesiam ca thedralem, & maius altare in honore sancti Saluatoris, & altaria duodecim apostolo- rum cum suis titulis eleuauit, ecclesiãq; sãctæ Mariæ iuxta Basilicã sancti Thyrsi ex la pidibus, & colũnis marmoreis argẽto, & auro cũ regali palatio adornauit. & Gotho- rum gloriã tam in ecclesijs, quã in palatijs, vt olim Toleti fulserat, prout potuit, repara uit, & sic reparato tẽplo per Esdram & Neemiam, lætabãtur iuuenes, qui prioris tem pli gloriã ignorabant, & senes flebãt, qui prioris tẽpli magnificentiã recolebant. Sic & ibi, qui gloriã viderant Toletanã, perfundebantur lachrymis, & mœrore. Iuuenes au tem preteritę glorię inscij Regis magnalia cum laudibus extollebant. In altari etiam sancti Michaelis posuit arcã reliquiaram, quã Rex Pelagius, & Vrbanus Episcopus vrbis Regiæ tẽpore perditionis Hispaniæ ad Asturias transtulerũt, ad quã hodie ex vniuersis partibus deuote concurrũt populi Christiani laudantes Dei beneficia, quæ Dominus Iesus Christus ibidem suis fidelibus impartitur, & in eadem ecclesia dici- citur esse vestis illa gloriosissima, quã beata Virgo contulit glorioso Pontifici Ildefon so. Hæc autẽ arca reliquiarũ dicitur Hierosolymis constructa fuisse, & tẽpore perse cutionis Pseudomachometi per mare Hispalim fuisse translata, indeq; Toletum addu cta, demum, vt dictum est, tempore quassationis cum multis alijs sanctorum reliquijs in Asturijs collocata.

Ouetum.

De Angelicis Aurificibus, & Bernardo. Caput. IX.

AD hæc cum Rex preciosos lapides corã aspiceret, cogitauit crucem de auro eisdẽ lapidibus fabricare, ipsiq; ab ecclesia ad palatiũ venienti occurrerunt duo angeli in effigie peregrina, se esse aurifices asserẽtes, Rex autẽ datis auro, & lapidibus etiã dedit domũ, in qua possent se- cretius operari. Cumq; in prãdio cõsedissent, misit nũcios ad aurifi- ces sollicitãs, qui nã essent. Cumq; nuncij accessissent, inuenerũt cru cem miro opere cõsummatã, & corusco splẽdore totius domus penetralia illustrãtẽ, adeo vt non possent tantũ splendorẽ intuentiũ oculi tolerare, quod Rex audiens festi nauit, & tanto splendore cõperto agens gratias saluatori conuocato Clero, & popu- lo, & Pontifice gloriosam crucẽ altari obtulit Saluatoris, & ista referens Leoni tertio, qui sedi apostolicę pręsidebat, obtinuit, vt in Ouetẽsi ecclesia Archiepiscopus creare- tur. Cũq; circa talia, & circa pręlia existeret animosus, Semena soror eius Comiti San ci viro nobili furtiuo conubio clã consensit, ex quo suscepit filiũ nomine Bernaldũ. Quod cum ad Regis noticiã peruenisset, Comitẽ Sanciũ in castro, quod Luna di- citur, carcere, & vinculis coarctauit mortis, & vinculorũ statuens vnũ finẽ. Sororẽ autẽ Semenã religioni in monasterio mãcipauit, Bernaldũ, quia nõ habebat filiũ, delica te nutriuit, qui postquã adoleuit statura, vultu, eloquio, ingenio, & consilio, & etiã ar- mis fere omnibus præminebat.

Luna.

De legatione ad Carolum, & victoria Regis Alphonsi. Caput. X.

REX autem longo regimine, & laboribus fatigatus ad Imperatorẽ Ca- rolum, qui Italis, & Theutonicis, & Gallicis imperabat, secrete nuncios destinauit, qualiter carebat filijs, & regnum, si veniret in adiutorium, si- bi daret. Imperator autem Carolus impugnationi Arabum insistebat. Qui cũ Hispanias occupassent transiecto Pyrenęo Galliã Gothicã Bur

degalam, Patauiam, & Turoniam, & fere totam Aquitaniam occuparunt. Sed eos Carolus ab occupatis sedibus virtute prelij abigebat etiã trans Pyrenęum partẽ Celtiberiæ, quę Catalonia dicitur, vt victor inuasit, vt prępotens cõseruauit, & tamen his prelijs occupatus spopondit nuncijs ad Regis Aldefonsi auxiliũ se venturũ. Post nunciorum autẽ reditum innotuit legatio magnatibus Aldefonsi, qui ęquanimiter non ferentes suaserũt Regi cum instãtia, vt quod mandauerat, reuocaret alioquin ipsum a regno expellerent, & pacta ei nullatenus obseruarent, & sibi de alieno domino prouiderent, malebant enim mori liberi, quã in Francorũ degere seruitutẽ, in his instante fortius cæteris Bernardo bonę indolis, bonæ spei. Rex autẽ licet turbatus minis, & consilio satisfecit, & iteratis nuncijs ad Carolũ, quæ spoponderat, reuocauit. Iratus autẽ Carolus fidẽ mentitã intẽtans, cepit Regi Aldefonso terribiliter cõminare, & postpositis bellis Arabũ direxit acies in reliquias Hispaniarũ, qui cũ ad montana Hispaniæ peruenisset, in quibus pauci, qui gladiũ effugerãt habitabant, cũ clamore valido, tacti dolore cordis intrinsecus lachrymas cũ sacrificijs Domino miscuerũt, quasi non superesset eis vlterius viuere, cum cæli sententiã gladio Arabũ iam experti rediuiuę morti iterũ parabantur, quæ tanto amplius cruciabat, quanto ab illis timebant, de quorum debebant præsumere charitate, & quibus erant coniuncti fibula Christiana. Cumq; hoc verbum fuisset in Asturijs, Alaua, & Biscagia, Nauarra, Ruconia, & Aragonia, diuulgatum, omnes eodem animo, & pari studio elegerunt mori potius, quam seruire, collectiq; in simul cum Rege Aldefonso contra Carolum processerunt. Carolus autem ad radicẽ Pyrenęi ex opposito in valle quadã exercitum collocauit, quæ adhuc hodie Hospita vallis vocatur. Indeq; procedens per vallem, quæ vallis Caroli dicitur planior inuenitur, ne ascendentes impediret asperitas Pyrenæi, vsq; ad summitatem montis porrecto agmine processerunt. In prima acie venerunt præfectus Britanniæ, Rollandus, & Anselmus Comes, & Egiardus, qui erat præpositus mensæ Caroli, quibus occurrens Rex Aldefonsus cũ prædictis populis virtute gladij, immo domini superauit, & eis stratis, plures ex eis, qui porrecto agmine procedebant, cæde & impetu ceciderunt adhuc Carolo per vallẽ Caroli veniente. Cumq; stragem præcedentium comperisset, turbatus insonuit buccina, quam ferebat damno, metu, fuga, & periculo comitatus, & aliqui, qui a strage præcedentium aberrabant, eisdem comitibus sociati ad eum semianimes audita buccina confugerant. Et ad eos, qui extrema exercitus obseruabant, propter Bermaldum, de quo fama erat, quod cum exercitu Arabum per partes Aspæ, & Secolæ veniebat, postrema exercitus inuasurus, & ipse tamen in strage primorum semper astitit Aldefonso. Carolus autem indignatione, & confusione demonitus, tantam multitudinem suorum extinctam deplorans, & clades quas Arabibus intulerat parui pendens, ad Germaniam repedauit, vt reperto exercitu Hispaniam retentaret. Sed thermarum delicijs interceptus exercitum crastinando obijt Aquisgram, & in glorioso tumulo sepelitur, qui erat priscarum victoriarum epitaphijs circumscriptus, ea parte uacua remanente, qua valle Caroli vindictam minitans inglorius redijt, & inultus. Nonnulli istorum fabulis inhærentes ferunt Carolum ciuitates plurimas, castra, & oppida in Hispanijs acquisisse, multaq; prælia cum Arabibus strenue perpetrasse, & stratam publicam a Gallis, & Germania ad sanctum Iacobum recto itinere direxisse. Quod quidẽ quantũ ad partem Cataloniæ scilicet Varemonẽsis, Gerũdensis, Ausonẽsis, Vrgelensis territoria satis cõstat, q̃ cũ Gothica Gallia Rex Francorum dicit ad se ex ea acquisitione, quã superius diximus, pertinere.

Patauia. Turonia. Aqtania.

Vallis hospita. Vallis. Caroli.

Aspa. Secola.

Aquisgrã

Sed Comes Barcinoniæ dicit se transactione ab eius feudo liberum & exemptum.

De ciuitatibus Hispaniæ a quibus acquisitæ. Caput XI.

ERVM cum Carolus tempore Regis Casti, qui cœpit regnare æra. DCCC. XXV. fuisse noscatur, non inuenio, quas ciuitates, castra, vel oppida in Hispanijs acquisisset. Nam Tarracona diu destructa fuit tẽpore Bernardi Toletani primatis, sicut patet in regesto Vrbani Papæ secundi, qui Vrbanus eundẽ Bernardũ de restauratione ciuitatis ecclesię suis literis animauit, post recuperationẽ etiam Toleti regię ciuitatis Comes Barcinonię Ilerdam. Dertosam, & Fragã noscitur acquisisse. Montionẽ Titio quidã nobilis ex Aragonia acquisiuit, & ei castrũ illud pro ditione sublatũ Comiti Barcinonię deditione prouenit. Osca a Rege Petro Aragonię noscitur acquisita. Cęsaraugustã, Tirasonã Calataiub, & Darocam cũ cęteris adiacentibus Aldefonsus Rex Aragonię dicitur acquisisse, assistentibus sibi retro Comite Pertricarum, cui conuenit Tutelei cũ alijs castris, quę postea dedit Garsię Ranimiro Regi Nauarię cũ sua filia Margelina, & Gastone viceComite Benearnensi, cui etiã castra, & possessiones in Aragonia prouenerunt. Idem etiã Rex habens vxorẽ Vrracam filiã Regis Aldefonsi, qui cepit Toletũ, populauit Soriã. Almazan, Valeranicã, quę nunc Verlanga dicitur, & Belliforamẽ. Sed in finibus regni Castellę Aldefonsus, qui cepit Toletũ, cepit etiã Talauerã, Maquedã, S. Eulaliam, & Alfanum, populauit Scalonam, cœpit Margeritum, Canales, & Vlnos, Talamancã, Vzetam, Guadalfaiaram, Fitam, & Almochariam populauit. Buitragum tempore eius Bernaldus, qui tunc temporis erat Primas Alcala acquisiuit. Idem etiam Rex Aldefonsus Secouiam, Abulam, Salmãticam cum omnibus oppidis, & suarũ diœcesium populauit, quæ a tempore vastationis Arabum semper manserant desolatę. Medina, quę nunc Celum, olim Segontia dicebatur, & Atentia, Ripa, Fandalus per ipsum, & suos suis victorijs accesserunt. Oxoma, sanctus Stephanus, & Gormatũ tempore Comitum Castellæ Christiano nomini prouenerunt. Optam, & Anteliam, & Cauliam optinuit Imperator, Velesium Santius filius eius suę subdidit dicioni. Concã, Alarconẽ, Moiam, Placentiã, Beiaram, Alarcuis, Calatrauã, Caracuel olim perdita Aldefonsus nobilis cum omnibus ante dictis addidit fidei Christianę. Rex Fernandus pater Regis Aldefonsi, qui cepit Toletum, Conimbriam acquisiuit. Vlysbonam. Sanctam Hyreneam, Elboram. Sintriã cepit Aldefonsus, qui primus in Portugallia habuit Regis nomen, Cętera oppida earum diœcesiũ quædam ipse, quędam filius eius Rex Sancius popularunt. Ea autem quę sunt nostris temporibus acquisita, suo loco, prout Deus dederit, prosequemur. Cum igitur hæc omnia infra ducentorum annorum spacium potestati accreuerunt Christianę, non video quid in Hispanijs Carolus acquisiuerit, cum ab eius morte anni pene effluxerũt quadringentesimi. Facti igitur euidentiæ est potius annuendũ, quã fabulosis narrationibus attendendũ, siue enim a Christianis, siue a Sarracenis, ipse, vel eius exercitus fuit victus itinere retrogrado comitatus damnis, & periculis retrocessit, nec stratam sancti Iacobi suo itinere potuit publicare, cui non obuenit transitũ vallis Roscidę penetrare. Sed longe post cũ gloria apostoli Iacobi miraculis publicata pœnitentiũ animos incitasset, propulsis a strata Sarracenorum incursibus, occultę semitę in viam publicã concreuerunt, per quam ferme ab vniuesis Christianorum finibus beati apostoli limina visitantur, nisi forte aliquod insigne fecerit eo

Æra, dccc. xxv. dcc. lxxxvij.

Montion. Titio.

Calataiud.

Nauaria. Margelina.

Aldefōsus

Aldefonsus. Fernandus.

tempore, quo cum Rege Galafro Toleti degebat, fertur enim in iuuentute sua a Rege Pipino Gallijs propulsatus, eo quod contra paternam iustitiam insolebat, & vt patri dolorem inferret, Toletum adijt indignatus, & cum inter Regem Galafrum Toleti, & Marsiliū Cæsaragustę dissensio prouenisset, ipse sub Rege Toleti functus militiā bella aliqua exercebat, post quæ audita morte patris Pipini, in Gallias est reuersus ducens secum Galienam filiam Regis Galastri, quam ad fidem Christi commisam duxisse dicitur in vxorem, fama est, & apud Burdegalam ei palatia construxisse. Galafrus. Galienæ palatia.

De victorijs Alphonsi, & morte eius.

Caput. XII.

NVNC ad prosequenda facta Regis Alfonsi, a quibus diuertimus, reuertamus. Anno regni eius trigesimo, duo exercitus Arabū Galletiam sunt ingressi. Dux vnius vocabatur Abolabez, Dux alterius Melhi, & audacter ingressi, audacius sunt repulsi. Alter in loco, qui vocatur Naron, alter in Anceio fluuio perierunt. Subsequente tempore anno regni eius trigesimo septimo, cum fama sui nominis Christianos, & Arabes dulcoraret, vir quidam ciuis Emeritensis Mahamut nomine, de familia Abderramę Regis Cordubæ, cui rebellionem procurauerat, indignationem veritus confugit ad clęmentiam Aldefonsi cum multis Arabibus, qui ei fauebant, & clęmēter susceptus per septem annos in Gallecia fecit moram, qui octauo anno sui aduentus Arabum manu ascita, habitatoribus Gallecíæ molestias inferebat, & proditionis pręteritæ non oblitus addidit congeriem factioni. In castro enim, quod sancta Christina dicitur, in pręiudicium clęmētis domini, & exterminium telluris hospiste, nisus est rebellare. Sed Rex audiens mouit exercitum, obsedit castrū cum multis militibus bellatorum. Cumq; bellum contra Regem prædictus proditor præsumpsisset, victus capite mutilatur, quod Regi ilico præsentatur, castrūq; capitur Regis dominio restitutum, & de Arabibus, qui primum secum venerant, & de alijs, qui post modum aduentauerant, cæsa vsq; ad quinquaginta milia remanserunt. Rex autem Aldefonsus Ouetum cum victoria est reuersus, licet autem dicatur quinquaginta duobus regnasse annis. quinque tempore Mauregati, & duobus in regno particeps Veremūdi, solus autem quadraginta vno, in quibus, licet vxorem habuit, ab eius contactu semper extitit alienus caste, sobrie, immaculate, ac pie regni gubernacula dirigendo, amabilis Deo, & hominibus apud Ouetum morte propria consumatus immaculatum spiritum ad cœlos dimisit, cuius corpus omni veneratione delatum in ecclesiā sanctæ Mariæ, quam ipse fundauerat, in tumulo lapideo sepelitur. Naron. Anceius fluuius. Sanctā Christinā

De strage Nomanorum, & victorijs Ranimiri.

Caput. XIII.

POST obitum eius Ranimirus filius Veremundi Regis, & diaconi ipso Rege Aldefonso adhuc in extremis laborante, & hoc ipsum præcipiēte, ad regni fastigium sublimatur, æra octingentesima quinquagesima nona, & sex annis regnauit, sed quia in Bardulia pro accipienda vxore aliquandiu fecit moram, Nepotianus quidā comes palatij attentauit regnum tyrannide obtinere, Ranimirus autē hoc audiens festinato reuertitur, & apud ciuitatem Gallecíæ, quæ Lucus dicitur, exerci- æra. dccclix. Bardulia. Lucus.

tum congregauit, & Asturias irruptione inuasit, eo quod Astures Nepotiano fauebant. Nepotianus autem sumpta manu Asturum, & Vasconum Regi Ranimiro occurrit, & ad pontem fluuij, qui Narceia nuncupatur, nec mora destitutus a suis in ipso certamine fugam parat, fugitiuus a duobus comitibus Somna, & Scipione in Pramaria capitur, & sic regnum Ranimiro pacifice subiugatur. Rex autem Nepotianum in monasterio relegari præcepit, vt ibi finem vitæ orbus, & monachus expectaret. Tempore Ranimiri gens Normanorum crudelissima, & pagana, ad Pharum Galleciæ applicuit, cum multis nauibus, & trieribus, quod, vt comperit Rex Ranimirus, congregauit exercitum comitum, & magnatum, & in Pharo Galleciæ supra dicto, intulit eis bellũ, & Domino adiuuante, gens Normanica, licet aspera, fuit victa, & septuaginta naues eorum incendio concrematæ, magna eorũ multitudine interfecta, qui supererant, nauigio aufugerunt spolijs multis victoribus derelictis. Fugientes autem Hispalim confugerunt, & prædas agentes plurimos occiderunt, vsque adeo quod ipsam Hispalim irruperunt, & post anni circulum ad propria redierũt. Dum hæc aguntur Ranimirus bellis impellitur intestinis. Nam comes Palatij Alderedus, & Piniolus procer palatij cum septem filijs contra Regem in superbiã sunt elati, sed eorum factionibus Ranimirus occurrens, Alderedum priuauit oculis, Piniolum cum septem filijs interfecit. Post hæc autem Rex Ranimirus nolens ociosus a Dei seruicio inueniri, aggressus est loca Arabum, & tam in villis, quam in agris cuncta, quæ reperit, etiam Anagarum incendio concremauit. Tunc Sarraceni cum maxima multitudine occurrerunt. Exercitus autem Regis Ranimiri visa multitudine in loco, qui Clauigium dicitur, se recepit. Cumq; in nocte de certamine dubitaret, apparuit ei beatus Iacobus confortans eum, vt certus de victoria sequenti die bellum Arabibus instauraret. Cumq; diluculo surrexisset, visionem Episcopis, & magnatibus reuelauit. Qui pro visione gratias exoluentes, ad pugnam omnes se communiter parauerunt apostoli oraculo roborati. Sed ex alia parte Sarraceni de multitudine confidentes, ad prælium processerunt. Hinc inde itaq; conserto prælio Sarraceni confusione turbati Christianorum Gallijs terga dederunt, ita quod ex eis fere septuaginta millia ceciderunt. In quo bello beatus Iacobus in equo albo vexillum manu baiulans fertur apparuisse. Tunc Rex Ranimirus cepit Albaidam, Clauigium, Calagurram, & multa alia, quæ regno adiecit. Ex tunc, fertur, hæc inuocatio inoleuit, Deus adiuua, & sancte Iacobe. Tunc etiam vota, & donaria beato Iacobo persoluerunt, & in aliquibus locis, non ex tristicia, aut ex necessitate, sed deuotione voluntaria adhuc soluunt. Aderant autem cum Rege Garsias frater eius, qui a patre eorum Veremundo Diacono post mortẽ patris infantulus est relictus, quem Rex Ranimirus tanta benignitate fouebat, quod & tanquam seipsum diligeret, & participem faceret regni sui. Vrraca autem vxor Ranimiri, quam ex Castella duxerat, cum esset Christianissima ecclesias sancti Iacobi, & sancti Saluatoris, multis donarijs adornauit. Construxit etiam Rex Ranimirus ecclesiam sanctæ Mariæ opere forniceo in latere montis Naurantij, duobus miliaribus ab Oueto. Anno sexto regni sui propria morte decessit, Oueti honorifice tumulatus.

Marginalia: Narceia. Pramaria. Normani. Pharus. Hispalis. Anagarũ. Clauigiũ. Albaida. Clauigiũ. Calagurra. Naurantius m.

De Rege Ordonio, & eius magnalibus. Caput. XIII.

ANIMIRO defuncto Ordonius filius eius successit in regno era octingentesima sexagesima sexta, & regnauit annis decem. vir patiens, & modestus. vxorem duxit nomine Mamadona, ex qua genuit quinque filios. Aldefonsum, Veremundum, Nunium, Odoarium, Froilam, qui dictus est Aragontus. Ciuitates desertas, quas eiectis Arabibus Aldefonsus maior inuasione destruxerat, adductis populatoribus reparauit, scilicet, Tudam, Astoricam, Legionem, Amaiam, Patriciã. Contra Arabes sæpissime dimicans triumphauit, in primo anni regni sui aduersus Vascones rebellantes exercitum congregauit, & coactos cædibus suo iuri eos, & patriam subiugauit. Cumque victor ad propria remearet, audiuit Arabes contra se cum exercitu aduenire, & cum toto sui exercitus apparatu occurrit intrepidus ad bellandum, & victor in Arabes plurimis eorum gladio detruncatis cæteri aufugerunt, & sumptis spolijs, & captiuis Rex Ordonius redijt gloriosus. Interim autem quidam princeps Sarracenorum natione Gothus, sed ritu Machometico inquinatus cum tota sua gente deceptus, quos Arabes Bencaharim dicunt, contra Regem Cordubæ rebellauit, eique plurimas ciuitates, quasdam fraude subplantauit, quasdam gladio, Cęsaragustam, Toscam, Tudeliam, & Toletum, vbi filium suum nomine Lupum pręposuerat ciuitati, postea autẽ in Frãcos Cataloniæ, & Galliæ Gothicę arma vertit, prædas, & cædes plurimas inserendo, duosque eorũ Francorũ duces Sanciũ, & Pulionem fraude, & prælio vicit, & cepit catenis, & carceri mãcipauit. Duos etiam tyrãnos Sarracenorum Ibembeanza, & Alporz cum filio suo Azeth partim Muza, partim filius eius Lupus præliando cœperunt. Carolus autem Rex Franciæ non ille magnus, qui iam decesserat, videns quod sine magnis sumptibus, & discrimine ei non poterat obuiare, decreuit Muzam muneribus compescendum, & acceptis muneribus inquietare cessauit. Tunc de tot victoriarum successibus eleuatus præcepit suis, vt eum Regem tertium in Hispania appellarent. Post hæc præsumptione præterita non contentus, collecta manu valida, contra Regem Ordonium se parauit, sed Rex Ordonius ad eius insaniam comprimendam venit Albaidam, quam dictus Muza nuper Christianis ablatam construxerat, & muris, & turribus in ea præsidium obfirmarat, ad quam veniens Rex Ordonius conclusit obsessam. Quod audiens Muza manu valida in succursum Albaidæ festinauit, & veniens ad montem, qui Laturcius dicitur, fixis tentorijs spectauit. Ordonius autem audiens aduentum Muzæ medietatem exercitus in obsidione dimisit, cum reliqua contra Muzam animose processit. inito que certamine Muzam cum suo exercitu superauit interemptis plusquã decem milibus de numero militari exceptis plebibus interfectis, quæ hunc numerũ excedebant.

Muza vero trino vulnere sauciatus vix semiuiuus euasit, & totius exercitus apparatum, & munera, quę a Carolo susceperat gloriosus, deuictus amisit, quæ Rex Ordonius, & suus exercitus habuerunt, & sic victor inclytus ad eos, quos in obsidione dimiserat, est reuersus, & septima die postquam redijt irruptione, munitionem accepit, omnibus, qui inerant, interfectis, & ciuitate vsque ad fundamenta subuersa, ad propria redijt cum triumpho. Lupus autem filius Muzæ, qui principatui præerat Toletano, auditis, quæ circa patrem suum acciderant, cum omnibus, quæ habebat, Regi Ordonio se subiecit, & dum vixit, subditus ei fuit, & contra Arabes pro Rege Ordonio, cui se dederat, plurima bella gessit. Rex autem Ordonius Cauriam cum rege suo Zeyt, & Salmanticam cum Rege suo Muzerez potenter inuasit. & pluribus interfe

Marginalia: æra. dccc. lxvi. — Tuda. — Asturica. — Legio. — Amaia. — Patricia. — Albaida. — Laturci9. — Cauria. — Salmãtica

Normani ctis reliquum vulgus cum vxoribus, & filijs fecit vendi. Eisdem temporibus Normani piratæ ad Hispaniæ littora peruenerunt, & loca maritima depredantes, homines gladio, terras incendio consumpserunt. Exinde in transmarinã Mauritaniã transfretantes, Nacorum ciuitatem eius prouinciæ inuaserunt, magna Sarracenorum multitudine interfecta. Deinde Maioricam, Minoricam, Euizam, Frumentariam, Baleares insulas vastauerunt. Deinde aduecti Græciam patratis incursionibus eodem nauigio ad propria redierunt. Rex autem Ordonius supradictus expleto anno decimo, quidam dicunt decimo sexto regni sui morbo podragico interceptus Oueti defunctus in ecclesia sanctæ Mariæ cum prioribus Regibus tumulatur.

De Aldefonso magno, & eius prælijs gloriosis. Caput. XV.

OST mortem Ordonij regnauit Aldefonsus filius eius, qui quatuordecim annorũ erat cũ regnare cœpisset. æra octingentesima septuagesima quinta, & regnauit annis quadraginta sex. Hic in morte patris a palatio absens erat, sed audita morte patris festinus venit Ouetum, ibiq; ab omnibus gratanter susceptus regni fastigiũ est adeptus. Cumq; regni negotia laudabiliter inchoaret, Froila Veremundi ex partibus Gallecıæ cum magno exercitu veniens regnũ presumere attentauit. Sed tamen ex improuiso Rex Aldefonsus Alauę se recepit, vt collecto maiori exercitu Froilę Veremundi obuiaret. Inter hęc autem dum prędictus Froila plus tyrãnice, quam regaliter se haberet, Oueti interficitur a senatu, cuius mors quanto iustior, tanto gratior approbatur. Quod audiens Aldefonsus ab Alaua ad Asturias properauit, & statim vtilitati inhians, Sublãtiam, & Ceiam populauit. muris, & turribus communiuit. Eilo autem Alauensium comes corda suorum contra Regem indebite incitauit exstimãs rebellare, sed dum Rex collecta manu factioni resistere properaret Alauensium, aduentu Regis territi manus dederunt, pollicentes se de cætero subditos, & fideles. Sicq; Alaua a suo imperio subiugata, Eilonem comitem ferro victum misit Ouetum. Eisdem diebus legionem exercitus Arabum attentauit cum duobus ducibus Imundar, & Alchana, quorum aduẽtum audiens Aldefonsus cæde, & gladio effugauit. Post hęc volens, omissis alijs, stragi Arabum insudare, & fidei terminos dilatare, Gallos, & Nauarros amicicia sibi iunxit, & ex Francorũ regali genere vxorẽ duxit nomine Amelinã, quę postea Ximena mutato nomine fuit dicta, ex qua suscepit quatuor filios, Garsiam, Ordonium, Froilam, & Gundisaluum, qui fuit Archidiaconus ecclesię Ouetensis. Hic Aldefonsus vir bellorum, pietatis, religionis, & iustitię fuit amator. Hic volens bellis domini tempora dedicare, assumptis Gallis Gothię, & populis Vasconum, & Naruarrorum terras, quas Arabes detinebãt, fame, flamma, cędibus, & incursionibus coartauit, Lentiam turribus igne consumptis optinuit habitatoribus interfectis. Inter cętera autem pietatis, & religionis opera thesauros, quos pater suus sibi reliquerat, ecclesijs, & pauperibus erogauit, ecclesiam sancti Iacobi, quę erat terrea, quadris lapidibus, & columnis marmoreis reparauit, ecclesias multas, & palatia intra diœcesim Ouetensem, & per omnia loca regni sui oppida, munitiones, & castra. Factum est auem, vt Arabum maxima multitudo ex regno Toleti ad regni sui exterminium adueniret, sed Aldefonsi Regis occursu cõfusi,

æra. dccc. lxxv. Alaua. Sublantia Ceia. Lentia. S. Iacobi.

& caruere optatis, & quę attulerant perdiderũt, & maxima multitudine bello perempta, etiam, quę fugę se dederant, perierunt. Peracta victoria in ripa Dorij, Rex redijt cum gloria, & honore, & in his bellis Bernardo fortissimo milite sibi strenue assistente. Verum quia pater eius, licet orbus, & decrepitus adhuc in vinculis tenebatur, Bernardus extruxit castrum, quod Carpium appellauit in territorio Salmanticẽsi, indeq; foederatus Arabibus coepit regni confinia infestare. Vnde & Arabes assumpta maxima multitudine Legionem, & Astoricam, & adiacentia loca vastare coeperunt. Sed Rex Aldefonsus absolutione patris Bernaldum concilians contra Arabes exercitum instaurauit, Arabes vero præ multitudine nil verentes in duas partes exercitum diuiserunt, vnam partem Puluerariam cum alia Regis exercitui occurrerunt, sed Bernaldus cum parte exercitus eam medietatẽ, quæ contra Regis exercitum nitebatur in Vallemori prąuenit, & eos cęde mirabili deuastauit. Rex vero eis, qui Puluerariam iuerant occurrendo, iuxta Vrbicum, vt potens prostrauit, vt victor occidit, vt prąualens exterminauit, & præter eos, qui fugę periculo perierunt, in campo cæsi vsq; ad duodecim millia remanserunt, ita quod de vtroq; exercitu nulli alij euaserunt, præter decem, qui obtecti sanguine remanserunt. Carpium. Salmãtica

Item de prelijs, & pijs operibus Aldefonsi.
Caput. XVI.

POST hęc iterum exercitus Arabum congregatus obsedit Zamoram, quod Rex audiẽs improuisus cum ijs, quos ad manum habuit, ingressus est ciuitatem mãdans omnibus suę gentis, vt in succursum eius quamtotius properarent, & Bernaldo sollicitер instigante exercitus adunatus Arabes exterminio conquassauit Alchaman eorum propheta gladio interfecto, quibus cędibus coacti Arabes ad tempus cũ Rege pacis foedera firmauerunt. In diebus huius Aldefonsi dicunt quidã fuisse bellum Roscidæ vallis, & non cum Carolo magno, sed cum Carolo agnominato Martello, cum quo asserũt accidisse, sed cum tres Caroli fuerũt successiue, s;licet, Carolus magnus, Carolus Caluus, Carolus Martellus ex causa superius assignata, & quia in libris auctenticis inuenitur, & quia publica fama Francorũ, & Hispanorum communiter hoc proclamat, tempore magni Caroli dicimus accidisse. Si quis autem melius dixerit correptionem in hoc corpusculo non recuso, per idem tempus Froila frater Regis cum alijs quatuor fratribus, vt fertur, mortem Regis procurans, factione detecta in Bardulia se recepit, sed Rex frater eum insequens comprehendit, & omnes fratres suos Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam priuauit oculis ex hac causa. Veremundus autem clanculo fugit Astoricam, & per septem annos gessit tyrannidem, cum quibus etiam acto exercitu Graliare obsedit, sed ab Aldefonso Rege prostrato exercitu. Veremundus orbus ad Arabes fuga celeri conuolauit. Tunc Rex in Ventosam, & Astoricã, eo quod Veremundũ receperunt, vindicauit. Coimbriam etiam a Sarracenis obsessam soluta obsidione suo imperio conseruauit. Tnuc etiam vrbes Portugalensis, Visensem, Flauuiensem coeperũt habitari ab incolis Christianis. etiam vsque ad fluuim Tagum in partibus Portugaliæ aliqua populauit. Vallis roscidæ. Caroli tres. Bardulia. Graliare. Ventosa. Asturica. Coĩbria. Portugalia. Viseum. Flauia.

Quidam dux, & proconsul Arabum nomine Abohali bello comprehensus Regi est præsentatus, qui datis pro se cẽtum millibus aureorum permissus liber abijt, & securus. Idem etiam Rex Septem mancas, dominas, & alias villas in campis Gothicis

populauit. Post hęc Rex partes Toleti deuastans, & aliquas munitiones euertens habitatoribus trucidatis, accepta a Sarracenis pecunia, eis per triennium pacem dedit. Sicque reuersus ad propria, Addanium quendam de familia Palatina in mortem Regis comperit machinatum, quem fecit ilico laniari. Ecclesias quoq; beati Iacobi, & sanctorum Facundi, & Primitiui magnifice fabricauit, quas postea Arabes destruxerunt, castrum Gozon in maritima Asturiarum obtuitionem patriæ obfirmauit. Ciuitatem Zamoram nobiliter populauit, quæ ex eo nomen dicitur accepisse. Cum Rex ipse locũ ascenderet ad videndũ, satelles quidam, qui inter cęteros Regem cum spiculo pręcedebat, vacã nigrã dicitur inuenisse, quam volens rusticã applausus vocabulo delinire fertur dixisse Zemora, vacas enim eius coloris Hispani armẽtarij moras vocãt. Vnde & Rex Zemoram nomẽ indicit ciuitati, & cũ Rex tãtis prosperis letaret̃, duos presbyteros Seuerum, & Desiderium ad Ioannẽ Papam cũ suis literis destinauit, q reuersi cũ Reinaldo eiusdẽ Papa gerulo epistolã huiusmodi detulerũt.

S. Iacobi. S. Fecundi Gozon. Zamora. men zamora

Epistola Ioannis. PP. ad Aldefonsum Regem. Caput. XVII.

IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei Aldefonso Regi Christianissimo, seu cũctis venerabilibus Episcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cura nos totius Christianitatis beati Petri apostolorũ principis sempiterna prouidentia successores, ea domini nostri Iesu Christi constrigimur adhortatione, qua beatũ Petrum apostolũ monuit, dicens quadã voce. Tu es Petrus, & super hanc petrã ędificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & reliqua. Hinc rursus imminente domini nostri articulo gloriosę passionis, inquit. Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua, & tu aliquãdo cõuersus cõfirma fratres tuos. Ideoq; quia vestrę noticiæ fama per hos fratres limina apostolorũ lustrantes per Seuerũ, & Desideriũ presbyteros nobis miro odore bonitatis est reuelata, paterna vos adhortatione cõmoneo incœptis bonis operib⁹ gratia duce perseuerare, quatenus copiosa vos beati Petri protectoris vestri, & nostra protegat benedictio, & quotienscunq; filij charissimi ad nos venire quilibet vestrũ, aut transmittere voluerit, tota cordis exultatione, & animi gaudio de vltimis Galleciæ finibus, cui vos præter me dominus rectores constituit, tãquam iure filios nostros vos colligimus, & ecclesię Ouetensis, quã vestro consensu, & assidua petitione metropolitanã constituimus, omnes vos subditos esse mandamus, & concedimus etiã prædictæ sedi, vt ea, quæ Reges, seu quibus fideles iuste obtulerunt, vel in futurũ domino opitulãte contulerint, ratum, firmũ, & inconcussum manere in perpetuum præcipimus, hos quoq; latores literarum nostrarum omnes hortor, vt habeatis commendatos, bene velete. Item alia epistola ab eodem Papa Romano directa per Arnaldum gerulum mense Iulio.

Ouetẽsis ecclesia.

Alia epistola.

IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei. Dilecto filio Aldefonso glorioso Regi Galleciarum. Literas deuotionis vestræ suscipientes, quia deuotum vos esse cognouimus erga vestrã sanctam ecclesiam, gratias vobis multiplices referimus dominum exorantes, vt victor regni vestri abundet de inimicis vestris, victoriam vobis concedat.

Nam vos

Nam vos filij charissimi sicut petistis sedulas preces Domino, fundimus, vt regnum vestrum gubernet, vos saluos faciat, custodiat, & protegat, & super inimicos vestros. Ecclesiam autẽ beati Iacobi ab Hispanis Episcopis cõsecrari facite, & cum eis cõcilium celebrate, & nos quidem gloriose Rex sicuti vos, a Paganis iam constringimur, & die ac nocte cum illis bella cõmittimus, sed omnipotẽs Deus dat nobis de illis triũphum, huius rei gratia, rogamus dilectionẽ vestram, & animũ deprecamur, vt quia, vt diximus, valde a Paganis opprimimur, aliquantos vtiles, & optimos Mauriscos, cum armis, quos Hispani cauallos Alpharaces vocant, ad nos dirigere non omittatis, qualiter nos recipiẽtes Dominũ collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum portionem de benedictionibus sancti Petri vos remuneremus. Bene vale dilectissime fili, & clarissime Rex.

De sublimatione Ouetensis vrbis in Metropolim, & dedicatione ecclesiæ sancti Iacobi, & concilio Ouetensi. Caput. XVIII.

REX itaq; visis Epistolis gaudio est gauisus, & cõstituit diem, in qua conuenirent nobiles, & magnates, & Pontifices, qui ecclesiã beati Iacobi dedicarent, & celebrata dedicatione, omnes cum gaudio ad propria redierunt, & fuerunt ibi in deditione multi Episcopi, Vincentius Legionensis, Gomellus Astoricensis, Hermegildus Ouetensis, Didacus Tudensis, Egila Auriensis, Sisnandus Iriensis, Recharedus Lucensis, Theodosinus Britoniensis, horũ ciuitates iam per Dei gratiã a Christianis possidebantur. Fuerũt ibi alij Epispoci, quorũ ciuitates aliquę desertę, aliquę ab Arabibus tenebantur, Ioannes Aucensis, Dulcidius Salmanticẽsis, Iacobus Cauriensis, Faustus Coimbriensis, Ardimirus Lamecensis, Theodemirus Visensis, Guimagus Portugalensis, Argimirus Bracharensis, Heleca Cęsaraugustanus, horũ vrbes, & si aliquando Asturiarũ Reges optinuerunt propter impotentiam retinendi, ab Arabibus occupatæ, aut retentæ, aut diruptæ remanserunt vsq; ad tempora Aldefonsi, qui cepit Toletum. Et earũ Episcopi ad Asturias fugientes tam in ciuitate, quam in diœcesi Ouetensi partitis sibi territorijs, vt poterant, victitabant. Vnde in aliquibus libris antiquis Ouetũ dicitur ciuitas Episcoporũ, & transactis autẽ. XI. mensibus prædictus Rex vna cũ vxore & filijs, Episcopis, Comitibus, & magnatibus autoritate Domini Papę Ioanni Ouetum ad celebrãdum conciliũ conuenerũt, in quo cũ vniuersali conuenientia ciuitas Ouetensis dignitate Metropolitica insignitur, & Hermigildus in Archiepiscopũ sublimatur, quia Hispania captiuatis quinq; sedibus Metropoliticis, silebat officio Metropolitico destituta. Incursantiũ enim hostilitate fugati intra Asturiarũ angustias Prelati, qui gladiũ effugerant, confugerũt, & vt tanta angustia tolerabat, antiqua Toletani concilij instituta sollicite contuentes Ouetensem ecclesiã, & cæteras, quibus iam, vt metropolis præminebat, ordinabant iuxta Canonum sanctiones, multisq; secundum Deum vtiliter ordinantis, soluto concilio ad propria redierunt.

S. Iacobi ecclesia. Legioneñ. Astoriceñ. Oueteñ. Tudeñ. Luceñ. Aucensis. Iriensis. Britonieñ. Salmanticeñ. Caurieñ. Coimbriensis. Lameceñ. Visensis. Portugaleñ. &c. Ouetum.

De incarceratione Garsiæ filij Regis, & morte Aldefonsi. Caput. XIX.

POST hæc veniens Zemoram Garsiam filium suũ comprehendit, & apud Gazonem ferreis vinculis mancipauit, quia suspectum habebat, eo quod socer eius Munio Fernandi tyrannidẽ actitans contra Regẽ rebellare parabat, ex quo facto alij filij indignati cõiuratione facta, patrem

Gazoñ.

suum regni regimine priuare parabant. Huius autem dissensionis causa fuit Regina Semena, quę dicta fuerat Amelina, quæ satis inhumana studebat noua grauamina, & seruitutis onera inuenire, nihilominus discidia, & schismata procurare. Hęc Regem Aldefonsum non habens charum, vt affectus expetit maritalis, excogitauit virum regno priuare, & filium suum Garsiam, quē pater vinculauerat, subrogare. Albā, Gordonē, Arboliū, atq; Lunam cōmouit, vt filius eius in his rebellans auxiliāte socero Munione, captionis iniurias vindicaret coniuratione fratrū eum ad talia incitante. Rex autem tam filij, quam suorum persecutionibus coarctatus in villa, quæ Boides dicitur in Asturijs, regni regimine se priuauit, & filium suum Garsiam licet inuitus regni constituit successorē præsentibus filijs, & potioribus regni sui. Post hæc orationis causa beati Iacobi limina visitauit, & rediens a filio suo Rege Garsia, quē exaltauit, quia iam tunc fratribus preminebat, vt semel impeteret Sarracenos, & obtento a filio, quod petebat, mouit exercitum contra Mauros, & eorum terris stragibus, & incendijs deuastatis, & factus inclytus spolijs, & captiuis victor ciuitatis restituitur Zemorensi, & sicut principium, sic finem regni victorijs adornauit, ibiq; proprio morbo coactus fœlicem spiritū creatori restituens vitæ cursum fœliciter consumauit. Et sepultus Astoricæ, post translatus Ouetum, in ecclesia sanctę Mariæ cum vxore sua Semena Regina finalem obtinuit sepulturam, cum regnasset annis. XLVI.

Alba. Gordo. Arbolum Luna. Boides.

De prælijs Garsiæ, & morte eius. Caput. XX.

ALDEFONSO defuncto Garsias filius eius successit in regno æra. DCCCC. XXI. regnauit annis. III. Garsias igitur in initio regni sui terras Arabum est agressus, & duris incursionibus peragratas, euersis plerisq; munitionibus campestra flamma vorace consumpsit, & habito prælio cum Aiola Rege Arabum, plurima strage contritum vicit, & captiuauit. Prædaq; rerum, gregum, & captiuorum maxima subsequente venit ad locum, qui Tremulus nuncupatur, ibiq; custodium incuria Aiolas curiosus abscessit, & ad suos redijt fugitiuus. Garsias autem. III. annorum expletis circulis, Zemoræ propria morte decessit, Ouetumq; delatus in monumentis Regalibus est sepultus.

æra. dcccc xxi. Tremul⁹

De Rege Ordonio, & bellis eius, & de translatione ecclesiæ Legionensi. Caput. XXI.

POST Garsiam Ordonius frater eius regni gubernacula legitur suscepisse æra. DCCCC. XXIIII. & regnauit annis. VIII. mensibus sex. Hunc Ordonium Rex Aldefonsus Galleciæ præfecerat, adhuc regnans. Hic autē Ordonius paterna facta fœlici æmulatione capessēs, prudēs, & sollers: iustus, & pius, & in necessitatibus pauperum consolator regnum prouide gubernabat. Cum enim viuente patre principatū teneret, collecto exercitu aliquantas Bęticę prouincię ciuitates irrumpens loca cāpestria deuastauit plurimis habitatoribus interfectis. In initio autē regni Rex Ordonius collecto exercitu Talaueram oppidum animosus obsedit, venientesq; Arabes, vt obsessis fierent in succursum, & ipsi pugna prostrati, & obsessi frustrati, vtriq; gladio perierūt, & direpto oppido, quæ ibi erāt, Regis Ordonij predæ cesse-

æra. dcccc xxiiij. Talauera

r Regis

rūnt & principē exercitūs Cordubēsis captū adduxit, qui multis prędis, & captiuorū caterùis eius gloriam subsequentibus in regnum suum reuertitur gloriose. Post hæc autem tantis vastationibus arctati Arabes ad Regem Cordubę Abderramen, & Almotaraph Regem Tingitaniæ miserunt auxilia postulantes, qui legationi lugubri annuentes in terminatione pœnali exercitus coëgerunt, & Auolalpaz Alcaidus Cordubensis cum magno exercitu Arabū, & cum alio Rege Tingitanię Almotaraph nomine ad Castrū, quod sanctus Stephanus dicitur, in ripa Dorij peruenerūt. Quod Rex Ordonius cū audisset, conuocato magno Christianorū agmine festinus occurrit, & triūphali prelio ꝓstratos deleuit, & Rege Vlit, & Almohabat Duce magno, & alijs Ducibus interfectis, cęteros aut cęde, aut captiuitate possedit, & cū triumphali gloria ad propria est reuersus. Sed a bellorū magnalibus impatiens abstinere contra Emeritam exercitū congregauit, & totā Lusitaniam fere deuastās castrum Colubri, quod Turne Alariz dicitur occupauit, & acta præda auri, & argenti, & serici, & hominū triumphaliter remeauit. Sed illius prouincię incolæ occurrētes, oblatis muneribus pacem humiliter postulabant, qua ad tempus indulta ad propria est reuersus, & veniens Legionem pro tantis victorijs omnipotenti Deo gratias referens, conuocatis Episcopis, & magnatibus, maiorem ecclesiam sanctorum apostolorum Petri & Pauli, quæ minus tute sistebat, intra vrbem decreuit prouide transferendam, & in palatio regio, quod olim Balneum fuerat Paganorum, Episcopalem cathedram collocauit, conueniente Fruminio Legionensi Episcopo cum alijs Episcopis, qui tunc temporis ibi erant. Et cum tres essent in palatio mansiones, in prima domo altare maius in honorem sanctæ Mariæ semper Virginis erexerunt. In secunda domo sancti Saluatoris, & apostolorum omnium construxerunt. In tertia domo sancti Ioannis Baptistæ, & omnium martyrum, & confessorum, quibus omnibus dedicatis prædicta altaria ornamentis aureis, & argenteis liberaliter decorauit, & ad dotem ecclesiæ possessiones varias cumulauit, & in eadem ecclesia communi fauore principū, & magnatum a duodecim Pontificibus fuit diademate insignitus.

S. Stephanus. Emerita. Alariz. Colubri, castrum.

Item de prædijs Ordonij, & vxoribus eius, & captione magnatum & morte Regis. Caput. XXII.

IS peractis Rex Cordubensis dolens tantum interitum suæ gentis inuasit terminos regni sui, & ad Roindoniam vsq; peruenit, cui occurrens Rex Ordonius, conserto prælio multi ex parte Regis Ordonij, & ex Arabibus corruerūt, & cū per totā diē fortiter dimicassent, neuter victor, neuter victus fuit, sed vtriq; redierūt ad propria cum iactura. Post hæc venit Abderramen cū magna multitudine suorū, & Africę, quos cōduxerat, terrāq; ingressus est Nauarrorū vsq; ad locū, qui Muez adhuc hodie nuncupat̄, quos Rex Garsias filius Regis Sancij nequiēs tolerare Regi Ordonio nūciauit, qui cōfestim occurrēs cū ingēti auxilio properauit. Cūq; in valle Vincaria sibi adinuicē exercitus obuiassent, sicut Dñs voluit sustinere, multi de Christiano exercitu corruerūt, etiā duo Episcopi Dulcidius Salmāticēsis, & Hermigius Tudēsis fuerūt ibi ab Arabibus cōprehēsi, & pro isto Hermigio fuit sobrinus eius sanctus Pelagius datus obses, q postea fuit martyr. Similiter & Dulcidius fuit dato obside liberat⁹. Is autē Rex Ordonius ꝓuocatus ex suis agmina cōgregauit, & ingressus terrā Arabū, quę Sintilia dicitur, strages, & plurimas cędes egit, castra, & op-

Rōdonia. Muez. Sintilia.

Sarmaliõ. Eliph. Palmatiũ Castellio. Magnãtia

pida plurimã in ore gladij occupauit, Sarmalion, Heliph, Palmatium, & Castellionẽ, & Magnantiã, & multa alia castra diripuit, & destruxit. Exinde Zemorã rediens cũ triumpho vxorem suam Muninam Domnam, quę & Geloira alio nomine vocabatur, inuenit defunctam, ex qua susceperat duos filios Aldefonsum videlicet, & Ranimirum plus de morte coniugis contristatus, quam de victoria iucundatus aliã quoq; duxit vxorem ex partibus Gallicię nomine Aragontum, quã postea suspectã reliquit, pro quo condigne postea satisfecit. His transactis misit pro Comitibus, qui Castellam regere videbãtur ad locum, qui Tegulare dicitur in ripa fluminis Carrionis, quasi cum eis colloquium habiturus, & venerunt ad eum Nunius Fernandi, & Almondar albus, & filius eius Didacus, & Frenandus Ansuri filius, & nullo conscio exceptis consiliarijs cepit eos, & vinctos catenis Legionem adduxit, & carceri mãcipatos post aliquantum tempus iussit occidi, & posuit maculam in gloria sua, & cruore innocuo baltheum gloriæ obfuscauit. Et fœderatus Garsiæ Enechonis Aristæ Principi Nauarrorum filiam eius nomine Sãciam duxit vxorem. Post quod etiam cepit Anagarum, quod olim Tycium vocabatur, & Vicariam, quæ ex eo nomen dicitur habuisse, quod Gothorum tempore sedes iudicij habebatur. Reuersus autem ad propria, cum egrederetur, Zemoram in infirmitate percussus vitam finiuit, sepultus Legione in ecclesia cathedrali.

Tegulare. — Anagarũ. Ticium.

LIBER QVINTVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM CRONICON. De Froila & iudicibus.

Caput Primum.

æra. dcccc xxxij.

POST mortem Ordonij Froila frater eius successit in regno æra. DCCCC. XXXII. & regnauit anno. I. mensibus. II. & duxit vxorem nomine Munina Domna, ex qua suscepit tres filios, Aldefonsum, Ordonium, & Ranimirum, & quartum de concubina nomine Acenare. Hic nihil egit memoria dignum, nisi quod filios Olmundi nobilis sine culpa fecit occidi, & Fronimiũ fratrem eorum Legionensem Episcopum exilio condemnauit, & quia viri impij non dimidiant dies suos, percussus lepra vnius anni, & duorum mensium expleto circulo vitam finiuit, & iuxta fratrem suum Ordonium Legione inglorius sepelitur, Episcopus Fronimius statim fuit sedi propriæ restitutus. Eisdem diebus nobiles Barduliæ, quæ nunc Castilla dicitur, attendentes nobiles suos Nunium Fernandi, Almondar Album, & filiũ eius Didacum vocatos ad colloquium, ex factione a Rege Ordonio interfectos, tyrannum etiam Froilam, & multa alia, quæ eis euntibus ad iudicium a Regibus, & magnatibus Legione iniuriose fiebant, videntes etiam quod termini gentis suę ex omnibus partibus arctabantur, & pro iudicio contemptus, & contumelias reportabant, sibi & posteris prouiderunt, & duos milites non de potentioribus, sed de prudẽtioribus elegerunt, quos & iudices statuerũt, vt dissensiones patrię, & querelantiũ causę eorum iudicio sopirentur. Vnus fuit Nunius Nunij, dictus Rasoria, filius Nunij Bellidez, Alter dicebatur Flauinius Caluus, iste tñ aut nil, aut parũ de iudicijs

Iudices.

cogitabat, sed armis, & militiæ insistebat. Erat enim facile iracundus, nec causarum varia pacifice sustinebat, quod non competit iudicanti. Ex huius genere processerunt multi, & alij magni nobiles de Castella. Flauinus Caluus habuit duos filios, Fernandum Flauinum, & Veremundum Flauini. Fernandus genuit Flauinum Fernandi. Flauinus genuit Nunium Flauini. Nunius duxit vxorem nomine Egilonem, ex qua suscepit filium Flauinum Nunij. Flauinus Nunij genuit Didacum Flauini. Didacus Flauini duxit vxorem filiam Roderici Aluari de Asturijs viri nobilis, & magnatis, & ex ea genuit Rodericum Didaci, qui dictus fuit Campiator. Alter filius Flauini Calui dictus fuit Veremnndus Flauini. Veremundus genuit Rodericum Veremundi. Rodericus genuit Fernandum Roderici. Fernandus genuit Petrum Fernandi, non illum, qui dictus fuit Castellanus.

De Nunio Rasura, & filijs eius. Caput. II.

NVNIVS autem cognomento Rasura fuit vir patiens, & modestus, sollers, & prudens, industrius, circunspectus, & sic ab omnibus amabatur, vt vix esset, cui eius iudicia displicerent, aut eius sententias causaretur, quas tamen rarissime proferebat, quia in cõpositione amicabili fere omnia terminabat, & sic charus ab omnibus habebatur, vt locus aliquis detractioni, vel inuidię non pateret. Hic habuit filium nomine Gudisaluum Nunij, qui cum esset adolescens, bona indole coætaneis præminebat, & futurorũ inditijs omnibus complacebat. Nunius vero pater eius fere ab omnibus Castellæ militibus Domicellos filios petijt nutriendos, quos curialitate, affabilitate, & bonis moribus sic instruxit, vt patres adolescentium de profectu filiorum profiterentur se tali nutritio obligatos, & ipsi adolescẽtes sic erant Gundisaluo Nunij dilectione coniuncti, vt eũ quasi Dominũ sociarent, nec possent ab eius consortio, vel ad modicũ separari. Cumqȝ creuisset factus miles, militiam strenuus exercebat, & pacis dulcedinẽ in patria retinebat, ita quod patre suo mortuo, patri fuit fauore omnium substitutus, & etiam principatũ militię conniuentibus ijs, qui secũ nutriti fuerant, addiderunt, & duxit vxorem nobilissimam Semenam nomine filiam Nunij Frenandi, ex qua succepit filium nomine Fredinandum. Hic fuit omnibus patre charior, in sermone verax, in iudicio iustus, in militia gloriosus, multa enim strenue contra Arabes peragendo fines patrię ampliauit. Hic habuit filiũ, qui dictus est Fredinandi Gundisalui. Hunc Deus supra patrẽ, & auũ tot gratijs exaltauit, vt ipso non attendente, tam a magnatibus, & militibus, quã ab vniuersis populis Castellanis in Comitẽ crearet, & omnes se suę subijcerẽt dicioni. Qui factus Comes totã Castellã sic pacifico dñio confouebat, vt omnes Deo gratias agerent, qui per talẽ Comitẽ a populo suo releuauerat sarcinã seruitutis. Hic cõtra Arabes plurima bella gessit, quoniã & sanctũ Stephanum, & alia plurima loca Christianę restituit dicioni. Ex quo iste suscepit suę patrię comitatũ, cessauerunt Reges Asturiarũ insolescere in Castellã, & a flumine Pisorica nihil amplius vindicarunt, strenuitate enim sua eorum insultibus resistebat, nec propter eos a bellis Arabum desistebat. Monasterium sancti Petri in ripa Aslancię fluminis ædificauit, & multis possessionibus illum dotauit, morte propria defunctus, in eodem monasterio est sepultus, cui successit filius eius Garsias Fredinandi homo Catholicus, qui bella plurima contra Reges Asturiarum conantes Castellæ finibus præminere, gloriose peregit, & castra plurima in ripa Dorij munifice reparauit,

S. Stephanus.

Pisorica.

Aslantia flu.

& vsque ad fluuium Carrionem iurisdictionis suæ terminos dilatauit. Hic construxit monasterium in honore sancti Cosmæ, & Damiani iuxta ripam Dori fluminis Aslantiæ, in villa, quę Caueæ rubeæ nuncupatur, & amplissimis possessionibus dilatauit, & loca, quæ dedit, statuit, Infantaticum appellari eo intuitu, quod si aliqua de genere suo non posset, aut nollet mariti comparis solatia adipisci, de bonis monasterij prouiderentur eidem largiter, & decenter, demptis duntaxat necessarijs clericorū, qui inibi Deo, & sanctis martyribus deseruirent. Obijt autem morte propria, & in monasterio sancti Petri de Cardonia tumulatur

Dorius. Caueæ rubeæ.

De Comite Sancio, & morte eius. Cap. III.

HVIC successit filius eius Comes Santius Fernandi, vir virtutum, amator patriæ, & in subditos totus pius. Hic optinuit Pennam fidelem, & Septem publicam, & Madolium, & Montelionē, & Varinatium, Oaromam, & sanctum Stephanum, quæ in captione patris perdiderant Christiani, & multa intulit agarenis. Antiquos foros Septem publicę iste dedit. Castellanis militib⁹, qui & tributa soluere, & militare cum Principe tenebantur, contulit libertates, videlicet, vt nec ad tributum aliquod teneantur, nec sine stipendijs militare cogantur. Hic habuit filium, qui dictus fuit Infans Garsias, & Legione fuit proditionaliter interfectus. & habuit filiam nomine Geloiram, quam duxit in vxorem Sancius maior Rex Aragoniæ, & Nauarræ, de quo, si Deus dederit, postea prosequemur. Huius mater optās commertium cuiusdam Principis Sarraceni, proposuit filium interficere, vt sic cum munitionibus, & oppidis optatis nuptijs potiretur. Cumque quodā sero lœtali poculo virus mortiferū miscuisset, filius reuelatione pedisecæ hoc præsensit, & matri, vt prius biberet, supplicauit, quod ipsa renuens demum coacta, quod male miscuerat, degustauit, & parricida mater hausit, & meruit mortē in poculo, quod parauit. Et tandē Comes Sancius contriti cordis, pœnitentia stimulatus construxit monasteriū nobile, quod Oniam nominauit, eo quod matrem viuentem Mioniam more Hispanico appellabat. Demum post multas victorias strenue consummatas fœlicem spiritum suo restituit creatori, & in monasterio Oniensi, quod ipse construxerat, est sepultus. Nunc autem ad genus, & acta Regum Asturum reuertamur.

Garsias. Geloyra. Sancius.

Onia.

De Aldephonso, & Ranimiro, & discordia fratrum. Caput. IIII.

MORTVO Froila, Aldefonsus filius Regis Ordonij adeptus est sceptra patris æra. DCCCC. XXXIII. & regnagnauit annis. V. mensibus. VII. anno vno mensium numerato. Nomen vxoris eius Semena, ex qua genuit infantem Ordonium, qui dictus est malus, & fuit iuxta Cordubā interfectus. Hic Aldefonsus leuitate potius, quā virtute deliberauit apud se, vt ad viam confessionis, & pœnitentiæ se transferret, & ideo religionis operibus deuouit se, & aliquandiu huic proposito inhærendo decreuit sibi substituere fratrem suum nomine Ranimirum. Cumque propositum fratri per nuncios intimasset, Ranimirus audito nuncio cum magno exercitu venit Zemoram, & Aldefonso regni regimen resignante, Ranimirus substituitur fratri suo. Aldefonsus autē iam Exrex ad locū, qui Dominos sanctos vulgariter

æra. dcccc xxxiij.

dicitur, super ripam Ceiæ fluminis properauit, habitumque monachalem assumens viam perfectionis elegit.

De regno Ranimiri, & rebellione monachi Aldefonsi.
Caput. V.

ANIMIRVS autem successit in regno æra nongentesima trigesima nona vno anno mēsium numerato, & regnauit annis decem, & nouē mensibus, diebus. II. & cum esset vir bellis deditus, mouit exercitū contra Mauros, & dum exercitū congregabat, frater suus ea leuitate, qua de Rege se monachum fecerat, a monasterio apostata resiliuit, & Legionem veniens cœpit inibi rebellare, & ad regnum iterum inhiare. Ranimirus cum hoc audiuit, direxit congregatum exercitum contra eum, & duobus annis obsessum, in dedicionem recepit ad suæ beneplacitum voluntatis, & statim in carcere mitti iussit. Et dum hæc fierent Aldefonsus, & Ordonius, & Ranimirus filij Regis Froilę supra dicti cum conniuentia in Asturijs rebellarunt, & tyrannidem exercentes Aldefonsum, qui maior erat, honore regio præferebant, Astures enim indignati eo, quod incessione Aldefonsi, & sustitutione Ranimiri non fuerant euocati, rebellionem huius modi factitabant. Vnde & Astures in dolo euocant Ranimirum, vt si fieri posset, in manus filiorum Froilæ deueniret, quod præsentiens Ranimirus armata manu Asturias est ingressus, & coactos prælijs mancipauit, secumq; ducens cum fratre suo Aldefonso quōdam Rege in eodem carcere coarctauit, & post aliquantulum temporis interuallum fratrem, & sobrinos crudeliter excæcauit. Tandem Ranimirus pœnitentia ductus prope Legionem in ripa Turij monasterium sancti Iuliani construxit, & in eo fratrem, & consobrinos pie prout potuit, collocauit, vbi vsq; ad finem vitæ necessaria habuerunt. Mortuus autem Aldefonsus ibidem sepultus est cum vxore sua Regina Semena, & consobrinis. Regnauit autem Aldefonsus annis quinque, & mensibus septem, & in quinto anno regni sui fuit orbatus oculis, & postea duobus annis, & septem mensibus superuixit.

æra dccccxxxix.

Turi⁹. fl. S. Julian⁹.

De victoria Ranimiri, & comitis Fernandi Gundisalui.
Caput. VI.

ANIMIRVS autem regnum ingrediens Toletanum obsedit oppidum Maioritum, & muros disrumpens, sublatis rebus incolas captiuauit, & reduce exercitu remeauit. Post hæc Arabes fines Castellæ inuadere decreuerūt, & comes Fernandus Gundisalui, qui Castellæ tunc temporis præsidebat, nunciauit aduentum Arabum Ranimiro, qui conuocato exercitu, properauit in auxilium comitis Castellani. Cumque Legionensis, & Castellanus exercitus conuenissent, Arabibus apud oppidum Oxoniam occurrerunt, & collatis signis adinuicem dimicarunt, sed Dei gratia adiuuante Christianis victoria, Arabibus cessit fuga, multaque millia captiuorum Christiono exercitui prouenerunt. Sicque Rex Ranimirus ad sua fœliciter est reuersus.

Maioritū.

De proditione Abenaiæ, & victoria Ranimiri.
Caput. VII.

Cæsarau/gusta.

POST hæc iterum Ranimirus contra Cæsaragustam exercitum congregauit, Abenaia autē, qui inibi princeps erat, audito quod Ranimirus, & Ferdinādus Gundisalui comes Castellæ adinuicem concordarant, timuit in immensum. Vnde & seipsum cum terra Ranimiri subdidit dicioni mentitus Abderramen Regi Cordubæ, cui erat subiectione simili obligatus. Rex autem Ranimirus omnes munitiones regni Cæsaragustæ, quæ Abenaiæ resistebāt, cędibus, & irruptionibus coëgit Abenaię obedire. Post quę Ranimiro ad sua reuerso, Abenaia, proditionis non immemor, fregit pacta, & reconciliatus principi Cordubensi ratus est posse inuadere terminos Ranimiri. Et agens exercitum peruenit celeriter Septem mancas, quod audiens Ranimirus assumpto exercitu processit obuius contra eum, & ibidem adinuicem vtroq; exercitu dimicante, cęsi Arabes, nec fuga, nec strage, sed victoria caruerūt, Et secunda feria in festo, scilicet, sanctorum Iusti, & Pastoris ex Arabibus vsque ad octoginta millia perierunt, & Abenaia proditor fuit captus, cæteri, qui euaserant, ad oppidum quod Alfondega dicitur, confugerunt. Ranimirus autem plus sanguine Arabum, quam prælijs, vel spolijs cupiens satiari, eos viriliter insecutus in castro Alfondega, quo confugerant, comprehendit. Abderramen autem cum paucis fugæ comitibus vix abcessit. Tunc fuit solis eclipsis per vnam totam horam diei. Tunc Rex, & sui cum multis spolijs, & multa turba pedisequa captiuorum reuertitur gloriose secum ducens Abenaia captiuatum.

Septem mancæ.

Alfōdega

is Solis. 29.

Item de prælijs Ranimiri. Caput. VIII.

Turmius

HIS peractis exercitus Sarracenorum per ripā Turmij fluminis est ingressus sub principe, qui Aceipha dicebatur, & fauētibus sibi Fernando Gundisalui, & Didaco Munionis magnatibus regni sui coepit populare Salmanticam, Letesmiam, Ripas, Balnea, Alfondegā, Pennam, & alia multa castra. Tunc etiam comes Rodericus populauit Amaiam, & prædas exercuit in Asturijs in partibus sanctę Iulianæ. Post Rex Ranimirus talibus coniurationibus prouocatus exijt obuiam Sarracenis, & bellis, & cædibus sæpe repulsi a coeptis operibus destiterunt, & Fernandum Gundisalui non illum comitem Castellę, & Didacum Munionis fautores Arabum comprehendit, & alterum Legione, alterum Gordone in carcere vinculauit. Sed procedente tempore, quia captione eorum magnates alij murmurabant, recepto ab eis iuramento fidei obseruandæ a carcere liberauit, & filio suo Ordonio dedit vxorem Vrracam filiam Fernandi Gundisalui comitis Castellani. Post hęc Rex Ranimirus, qui ex Regina Tharasia sorore Garsiæ Tremulosi Regis Nauarrę cognomine Florentina genuerat Sancium, & Geloiram in honore sancti Saluatoris iuxta regalę palatium, monasterium fabricauit, & ibidem Geloiram filiam Deo dicauit. Decimo nono regni sui anno obsedit oppidum, quod olim Aquis, nunc Talauera vocatur in dioecesi Toletanensi. Arabes autem ei succurrere festinantes victi a prædicto Rege in prælio ceciderunt, & cęsis fere duodecim millibus, vsq; ad septem millia captiuauit, & reuersus ad sua se misericordiæ operibus dedicauit, & vxore sua Regina Tharasia operante, sancti Andreę, & sancti Christophori super Ceiā, & sanctæ Marię in ripa Dorij, & sancti Michaelis archāgeli in valle Ornæ, quę nūc dicitur Destriana, mona

Salmātica
Letesmia.
Ripæ:
Alfō dega
Penna.
Amaia.
S. Iuliana.

Aquis. q̄ Talauera.

Ceia.
Orna.
Destriana

steria ædificauit, & possessionibus multis ditauit. Et cum Ouetum causa orationis adisset, ibidem grauiter ęgrotauit, & Legionem allatus, in vigilia Epiphaniæ facta confessione Episcopis, & Abbatibus, qui secum aderant, deuote suscepit sacramētum corporis, & sanguinis domini Iesu Christi, quo facto a se regnum, quod a patre susceperat, abdicauit proclamans cum lachrymis. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc; dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.

His ita peractis vitam finiuit, & in monasterio sancti Saluatoris, quod filię suę construxerat, tumulatur. In his decem & nouem annis computantur quatuor anni Aldefonsi pręd1cti, quia post primum annum statim substituit sibi fratrem, per se autem regnauit Aldefonsus anno vno. Ranimirus annis quindecim.

De Rege Ordonio, & dissensione cum Castellanis, & morte eius. Caput. IX.

HVIC successit in regno Ordonius filius eius ęra nongētesima quinquagesima octaua, & regnauit annis quinque, mēsibus sex. Iste Ordonius satis prudens, & in regimine exercitus circunspectus. Vnde frater eius Sancius, quem Rex Ranimirus ex Tharasia sorore Garsiæ Regis Naruarræ susceperat, fauore, & auxilio eiusdem Garsię auunculi, & Fernandi Gundisalui comitis Castellani ipsis personaliter cum ipsis venientibus, Legionem accessit, vt fratrem suum a regno expelleret, & ipse dignitate regia donaretur. Sed Rex Ordonius, vt erat in armis strenuus, ciuitates muniuit, & munitiones viriliter defensauit, & regnum sibi intrepidus conseruauit, & vxorem suam Vrracam, quia comitem Fernandum socerum suum hostem senserat, dereliquit, & duxit vxorem aliam nomine Geloiram, ex qua genuit filium, qui fuit podagricus nomine Veremundum. Gallecij autem audientes dissensionem inter Legionenses, & Castellanos cœperunt contra Regem Ordonium rebellare. Ipse vero congregato exercitu Gallecos perdomuit vsq; Vlixbonā, & vastatione, & incendio omnia deprędatus est, & redijt inclytus multis spolijs, & captiuis. æra.dcccc lviij.

Post hæc autem inter Regem Ordonium, & Fernandum Gundisalui comitem Castellanorum discordiam sedata, exercitus Arabum venit ad sanctum Stephanum in ripa Dorij, & vsque Burgis omnia deuastabat, sed comes Fernandus Gundisalui cum exercitu Regis Ordonij, & suorum, eos vsq; Dozium insecutus pugna subegit, & magnam multitudinem victor occidit, plurimaque captiuauit. Quo audito Rex Ordonius disposuit in Arabes exercitum congregare, sed infirmitate præuentus Zemoræ moritur, & Legionem delatus in monasterio sancti Saluatoris, quod pater suus condiderat, sepelitur. Dozium.

De Rege Sancio, & Ordonio malo. Caput. X.

DEFVNCTO Ordonio frater eius Sancius Regis Ranimiri filius successit in regno, æra nongentesima sexagesima tertia. Et regnauit annis duodecim. Cumq; magnates regni contra ipsum vnanimiter conspirassent, ad Garsiam Regem Nauarræ, qui dictus est Tremulosus, suum auunculum festinauit. Erat autem Sancius intolerabili pinguedine aggrauatus, vnde dictus fuit Sancius grassus, & consuluit ei auunculus Abderramen principem Cordubæ postulare, vt pos- æra.dcccc lxiij.

ſet a tantæ pinguedinis pondere releuari. Cumque cum eo pacem firmaſſet, Cordubam veniens ab Abderramen magnifice eſt ſuſceptus, qui conuocatis medicis antidoto cuiuſdam herbæ a grauitate pinguedinis liberatur, & agilitati, & diſpoſitioni reſtituitur cæterorum. Inter hæc autem comes Fernandus, & magnates regni Aſturiarum Ordonium malum, quem Rex Aldefonſus cæcus ex vroxe ſua Semena ſuſceperat, in Regem, & principē elegerunt. Et comes Fernandus Gundiſalui dedit ei vxorem filiam ſuam Vrracam Regis Ordonij derelictam. Erat autem tunc temporis quidam nobilis adoleſcēs nomine Vegila, qui cum eſſet de nobilioribus illius patriæ, nolebat comiti Fernando, vt ſubditus obedire. Comes autem eum grauiter inſecutus compulit exulare, & ad Arabes compulit transmigrare. Rex autem Sancius aſſumpta ab Abderramen multitudine Arabum eſt reuerſus, vt abſens regnum, quod perdiderat, veniens obtineret. Quod audiens Ordonius malus in Aſturijs ſe recepit, vt difficultate montium inibi rebellaret. Rex autem Sancius olim graſſus, quam cito aduenit, rebellibus domitis regnum recuperauit. Ordonius autem malus cum eſſet vilis, & puſillanimis, & effœminatus, Deo, & hominibus prauus, operibus odioſus, nec in Aſturijs ſe tutum reputans iuit ad ſocerum ſugiens, & abiectus. Comes autem filiam ei abſtulit, & alteri viro dedit, & ad Arabes ire coēgit, cum quibus dum vixit, vilitatis ſuæ pœnas exſoluit. Rex vero Sancius regno pacato, duxit vxorem, quæ Tharaſia dicebatur, ex qua genuit Ranimirum. Tunc Rex Sancius cum eſſet homo deuotionis ſuadentibus vxore ſua Tharaſia, & ſorore ſanctimoniali Geloira

Legio. Corduba misit Velaſcum Legionenſem Epiſcopum, & alios nuncios pro pace firmādā, & pro petendo corpore ſancti Pelagij martyris, qui ſub Abderramen fuerat Cordubæ martyrio coronatus. Rex autem conſtruxit monaſterium Legione, in quo corpus ſancti Pelagij ſtatuerat collocandum, & hac legatione pendente, Galleci diſcordes inter ſe prædas, et iniurias exercebant. Sed Rex aduen iens inſolentes domuit, et iniurio-

Dorius. ſos coēgit vſq; ad Dorium, qui diuidit Galleciam, et Luſitaniam. Quod audiens Gundiſaluus, qui trans flumen Dorij princeps erat vſq; ad ripam eiuſdem fluminis congregato potentiæ ſuæ exercitu, præceps venit, ſed videns ſe Regi Sancio non poſſe reſiſtere, ſuæ gratiæ ſe commiſit, & præſtito iuramento de tributis ſoluendis, etiam terrę ſuę dominium Regi Sancio recognouit. Verum proditionis virus in corde reſeruat, virus mortiferum pomo immiſſum Regi obtulit ad edendum, in cuius eſu cor Regis cœpit ilico titubare, ſicut natura exigit venenorum, & Rex intelligens dum Legionem mortis conſcius properaret, tertia die in via moritur, & Legione iuxta patrem in ſancti Saluatoris monaſterio ſepelitur.

De rege Ranimiro, & ſtrage Normanorum. Caput. XI.

ærа.dcccc lxxv. dcccc. xxxvij. ANCIO defuncto, filius eius Ranimirus habens a natiuitate annos quinque patri ſucceſſit in regno æra nongenteſima ſeptuageſima quinta. Et regnauit annis viginti quinque. Hic de cōſilio matris ſuę Reginę Thareſię, & amitę ſuę Geloirę monialis, ſecūdū legationem patris cum Arabibus pacem fecit, & corpus ſancti Pelagij, pro quo pater miſerat, impetrauit: & in monaſterio, quod pater ad

Normani hoc conſtruxerat, collocauit. Anno ſecundo regni eius multitudo Normanorum cum Rege ſuo nomine Gundiredo in finibus Gallecię applicarunt, & ſtragibus, &

incursibus vrbes, & loca Gallecíæ vastauerunt, & Sisnandum Episcopum sancti Iacobi peremerunt discurrentes patriam, vsq; ad locum, qui mons dicitur Onagrorum Onagrorum.m.
Tertio anno cum patratis vastationibus vellent ad propria nauigare, inuocato nomine Domini, & beati Iacobi, Comes Gundisaluus Sancij occurit eis, si posset extermi nium vendicare, & cum prælium iniuissent, Dei gratia, & virtute Apostoli, qui sine lege vastauerant, Dei iudicio sunt prostrati, & tam ipsi, quam Rex eorum in ore gladij ceciderunt, & comes Gundisaluus Sancij eorum nauigia igne consumpsit.

De vastatione Castellæ, & Zemoræ, & Gallecíæ, & morte Ranimiri.
Caput. XII.

T dum hæc fierent, Arabes per Ranimiri Regis pacem securi contra Castellanos exercitum direxerunt. Cumq; Ferdinandus Gundisalui comes resistere non valeret, occuparunt Arabes Septẽ mancas, Donias, & Septempublicam, et Varinatium, et multa alia terrã cædibus, et incendio deuastãtes. Ad hęc oĩa inhumaniter adiuuante Vegila quodam nobili, qui a Fernando Gundisalui comite ob rebellionẽ a partibus Alauę erat eiectus. Ex tanto ergo successu Arabes insolentes etiam fœdus, quod cum Ranimiro habuerant, infregerunt, et venientes Zemoram inuasam funditus subuerterunt. Ea tempestate vir strenuus Fernandus Gundisalui Comes Castellę moritur, qui in acquisitione, et tuitione, & dilatione patrię vtiliter, strenueq; et fideliter laborarat, & in monasterio sancti Petri de Aslãtia, quod ipse cõstruxerat sepelitur. Rex vero Ranimirus duxit vxorem nomine Vrracam. Cumq; esset puer, nec ad discretionem ętatis venisset, stultis actibus cœpit comites Gallecię prouocare, iam a consilio matris, & amitæ alienus. Cumq; Galleci non possent eius insolentiam tolerare, quendam Veremundum filium Regis Ordonij super se Regem beati Iacobi creauerunt. Quod audiẽs Ranimirus contra ipsum collecto exercitu in Galleciam festinauit. Et ex alia parte veniens Veremundus in Portella de Arenis prælium commiserunt, et licet inuicti adinuicem dicessissent, ex vtraq; quam plurimi cæde mutua ceciderunt, & duobus annis non sine grandi vtriusque gentis exterminio bellum inualuit intestinum. Ranimirus autem morbo correptus obijt Legione, & in Destriana traditur sepulturæ. Interea Alcorrexi Rex Agarenorum eam partem Gallecíæ, quę nunc Portugalia dicitur, & vsq; ad sanctum Iacobum nõ veritus Apostolum deuastauit, sed merita Apostoli occurrerũt, & immissa in eis infirmitate, aut pauci, aut nulli superstites euaserunt, qui in patria nunciarent.

Septem mancæ. Doniæ. Septem pubica. Varinatium. zamora. Aslantia. Portella. Legio. Destriana

De Rege Veremundo, & miraculo Tauri.
Caput. XIII.

ORTVO itaq; Ranimiro, Veremundus filius Regis Ordonij veniens Legionem ab omnibus suscipitur, & ad regni gloriam promouetur, eo quod mortuo Sancio patruo suo, & Ranimiro consobrino ad ipsum erat de iure regni successio deuoluta æra Millesima, & regnauit annis decem & septem. Hic leges Gothorum liberaliter confirmauit, & sanctorum patrũ canonicas sanctiones seruari pręcepit, & licet alias esset satis prudẽs, susurronibus, & detractoribus aures bibulas inclinabat. Accidit autem quod tres serui de familia ecclesiæ sancti Iacobi, quorum vnus

æra.M.

vocabatur Zadon, alter Cadon, alter Ansilon a pud Regem Dominum suũ Aathaulphum de crimine pessimo accusarent, & quod etiam promiserant Sarracenis se legem Mahometicam suscepturum, & Galleciam traditurum. Rex autem credidit, eo quod Episcopus esset filius illius principis, qui Regi Sancio in pomo mortis poculum propinaret. Cumq; prædictus Episcopus vocatus ad curiam quinta feria ante Pascha venisset Ouetum, consulentibus sibi aliquibus, vt antequam ecclesiam descenderet, se Regis conspectui præsentaret, Episcopus constanti animo sic respõdit, quod prius se præsentiæ Saluatoris omnium exhiberet, & post in præsentia tyranni Principis compareret, intransq; ecclesiam Saluatoris ilico indutus sacris vestibus diuina officia celebrauit. Rex autem taurum ferocem pręceperat adduci, vt inuenientem Episcopum desęuiret. Sed Episcopus innocens cum talia præsensisset, consummatis officijs, ad locum vbi taurus æstuans mugiebat, accessit intrepidus, & mox taurus ad Episcopum veniens, cornua in manibus eius misit, quibus dimissis ad montem vnde venerat, remeauit. Episcopus autem cornua, quæ sibi taurus dimiserat, coram altari deponens Domino Saluatori cum cæteris fidelibus soluit laudes, actores vero falsæ suggestionis, & eorum semine maledicto coarctans ad exemplum Dauid, qui pro morte Abner innocui, Ioab cum semine condemnauit, sententialiter sic profatur. De semine Zadon, Cadon, & Ansilon nõ deficiat leprosus, & claudus, cęcus, & mancus, vilis, & tenens fusum. Rex autem viso miraculo perturbatus obtulit Episcopo satisfactionem, sed Episcopus regem videre noluit, immo secunda feria post festum paschę iter arripiens ad Pamariensem ecclesiam sanctę Eulalię vsque peruenit, ibi infirmitate correptus quarta feria vitam finiuit. Cumque sui vellent corpus eius ad ecclesiam beati Iacobi deportare, immobile est inuentum, & attendentes quod a Domino fieret, tradiderunt corpus in eadem ecclesia sanctę Eulalię sepulturę.

Pamariensis. S. Eulalia.

v miraculũ

De insolentijs Veremundi, & vxoribus eius, & de victoria Almanzori.

Caput. XIIII.

REX vero Veremundus habuit duas nobiles concubinas, & erant sorores, legem Domini obliuiscens. Et ex vna genuit infantem Ordonium, & ex alia Geloiram. Infans autem Ordonius procedente tempore ex infante Fronilda genuit Aldefonsum, Pelagium, Sancium, & Semenam. Prædictus etiam Veremundus habuit duas vxores legitimas Velasquitam videlicet, quam viuentem dimisit, & non contentus incestu, sibi aliam nomine Geloiram adulterio contubernio copulauit, ex qua genuit Aldefonsum, & Tharesiam. Ex Velasquita autem genuit Christinam infantem. Ipsa vero Christina ex Ordonio cęco filio Ranimiri Regis genuit Aldefonsum, Ordoniũ, Pelagiã Comitissam, & Eldontiã. Eldontia autem ex Pelagio Froilę diacono genuit comitẽ Petrum, Ordonium, Pelagiũ Munionem, & matrẽ Suerij comitis, & fratrẽ eius, & Tharesiam comitissam. Quę cũ esset dña Carrionis, ibi ecclesiã sancti Zoili ędificauit. Hi omnes dicũtur vulgariter infantes de Carrion. Igitur propter peccata Principis Veremundi, & populi Christiani, Rex Arabũ, qui Alhagib dicebatur, se Almanzor constituit nominari. Alhagib autem interpretatur supercilium, quia sicut supercilium defensio est, siue vmbraculum oculorum, sic & ipse dicebatur defensio populorum. Vnde & clariori vocabulo se Almanzor instituit nominari. Almanzor autem interpretatur

tatur defensus; siue defensio, eo quod multis victorijs gloriosus se, & suos strenue defensauit. Cumq; Vegila, de quo prædiximus, & quidam Comites, & alij plurimi Christiani ad eius præsidium confugissent, promittebant ei terram reliquiarum Hispaniæ se daturos, & hac ambitione commotus adunato exercitu Arabum, & Christianorum, qui secum aderant, assumpto etiam filio suo Abdelmelic, quod in tempore famulus erat Regis, cœpit Legionis, Castellę, & Nauarrę prouincias deuastare, cui exterminio pro maiori parte causam præbuit dissensio principum Christianorum, qui sibi ad inuicem auxilia denegabant. Almanzor autem cum esset prudens, strenuus, hilaris, atque largus ita sibi Christianos allicere satagebat, vt Christianos Arabibus ostenderet chariores. Hac benignitate charissimus erat suis adeo, quod omnes ex animo ei seruire pari studio laborabant, ita quod a Dorio, qui erat limes inter Christianos, & Arabes, vsq; ad fluuium Estolam omnia vastauit, in cuius ripa tentoria collocauit. Quod audiens Veremundus cum exercitu properauit, & insultum faciens in tentoria Almanzori multos de suo exercitu interfecit. Cum autem esset Almanzor magnanimus, atque constans, a proprio solio deposito aureo pileo, quem pro corona gestabat, humi resedit iuxta morem Principum gentis suæ.

Dorius. Estola.

Exercitus autem, qui eum ex animo diligebat, confusionem autem ferre non sustinens, prælium restaurauit, & fugatis Veremundi militibus vsque ad Legionis ianuas peruenerunt. Sed vrgentibus pluuijs hyemalibus, quæ solent in illis partibus inundare, Almanzor ad propria est reuersus. Ciues autẽ Legionenses, & Astoricenses timentes in futuro anno super se tantam multitudinem aduenturam, corpora Regum, quæ erant sepulta Legione, & Astorica cum corpore sancti Pelagij martyris ad Asturias transtulerunt, & apud Ouetum in ecclesia sanctæ Mariæ sepelierunt, & super altare beati Ioannis Baptistæ corpus sancti Pelagij posuerunt. Quidam autem ex ciuibus Legionensibus corpus sancti Froilani Episcopi deferentes infra Pyrenæum ad vallem, quæ Cæsaris dicitur, in sancti Ioannis Apostoli ecclesia collocarunt.

Vallis Cęsaris.

De irruptione Legionensi, & Astoricę.

ADVENIENTE autem verno tempore Almanzor iterum exercitum congregauit, & veniens Legionem obsessam firmiter impugnauit. Veremundus autem se apud Ouetum recepit morbo podagrico prępeditus. Almanzor vero captioni Legionis feruenter insistens, dum fere per anni circulum impugnasset, in porta occidentali prima irruptio facta fuit. Quarta die post hoc secunda irruptio iuxta portam meridionalem. Tunc Guillemus Gonsalui Comes Galleciæ, qui ad defensionem venerat, grauiter ægrotabat, sed audiens murum effractum ad locum periculi se armatũ deferri pręcepit, vt mortem videret antequam excidium ciuitatis. Irruentibus itaq; Arabibus idem Comes occiditur, & ciuitas occupatur, & Almanzor portas vrbis opere marmoreo cõstructas, & arcẽ pręcipuã portę orientalis murũ, & cęteras turres fecit destrui a fundamẽtis, vna dũtaxat relicta, quę esset posteris in memoriã, quod taliũ murorũ, & tantarũ turriũ destruxerat ciuitatẽ. Cepit Astoricã, et sumitatẽ turriũ decurtauit, Coiançã; quę nũc Valẽtia, et sanctũ Facundũ & alia plurima loca subuertit, Albã, Lunã, Gordonẽ, & Arboliũ, licet impugnauerit,

Legio. Asturica. Coiãca. Valentia. S. Facũd9 Alba. Luna. Gordo. Arboliũ.

Oxonia. Alcouela. Valeranica. quę nunc Berlanga. Atentia.

non potuit optinere. Deinde rediens per terras Castellæ, Oxoniam, & Alcouelam, Valeranicam, quæ nunc Berlanga, & Atentiam optinuit, & destruxit, exinde ad sua redijt fastu, & superbia eleuatus. Sic enim super Christianos ira cælestis Regis exarserat, vbi cum fere per duodecim annos Christianorum terminos inualisset, & vt voluerat, vastauisset, & plurima loca sibi tributaria effecisset, semper inuictus rediјt cum triumpho. Vnde etiam ab Hispania Gothorum gloria recessisset, thesauros ecclesiæ Arabes abduxerunt, & cultus ecclesię datus est in contemptum. Et plaga, quæ acciderat tempore Roderici, & iam videbatur obduci, passa est recidiuum.

De morte Almanzor. Caput. XV.

Portucale

S. Iacob9

GITVR anno. XIII. Almanzor resumpto exercitu ingressus est per eam partem Gallecíæ, quæ dicitur Portugale, munitiones, & ciuitates hostiliter deuastando. Cumq; ad maritima peruenisset, etiam ciuitatem, & ecclesiam beati Iacobi deuastauit, sed fulgure territus ab eo loco, vbi esse corpus Apostoli credebat̃, abstinuit, quod tamen proposuerat violare. Nihilominus tamen campanas minores in signum victorię secum tulit, & in Mezquita Cordubensi pro lampadibus collocauit, quæ longo tempore ibi fuerunt. Almanzor autem cum suo exercitu percussus a Domino pro scelere sacrilegij dignam sustinuit vltionem, nam qui sanctum locum apostoli profanarat, immũda sui plaga, scilicet dysenteria, fere totus exercitus est consumptus, reliqui morte subitanea perierunt. Quod audiens Rex Veremundus misit multitudinem peditum expeditam, qui imbelles, & infirmitate consumptos in montanis facile trucidarunt, & sic Almanzor coactus peste ad propria est reuersus. Rex autem Veremundus coactus hostibus legationem misit Garsiæ Fernandi Comiti Castellano, & Garsiæ Tremuloso Regi Nauarrorum, vt obliti iniuriarum ad agenda prælia fidei fœderati insimul conuenirent. Quod audientes Rex Garsias misit exercitum, Comes Garsias Fernandi personaliter cum sua multitudine, & Rex Veremundus licet podagricus gestatus humeris baiulorum, collecta potentia regni sui omnes insimul conuenerunt, & in loco quodam, qui Arabice Calacanazor, Latine autem dicitur Vulturum altitudo, Almanzor venienti cum suis arabibus, vt castellam inuaderet, occurrerunt. Cumq; sese mutuis cædibus inuasissent, maxima pars cecidit de exercitu Agareno, tamen noctis tenebris intercepti, neuter neutri cessit campum, & tanta strage competta suorum bellum in crastino timuit restaurare. Vnde & de nocte fugiens cum venisset ad vallem Borgecorexi, dolore vexatus animam exhalauit, & ad Medinam, quæ cælum dicitur, est delatus. Cumq; dies crastina illuxisset, exercitus Christianus putauit Arabes ad prælium reuersuros, sed cum tentoria vacua hominibus conspexissent, ipsa tentoria, & supellectilem, & spolia varia occuparunt. Comes autem Garsias Ferrandi viriliter insecutus eos, qui cædem euaserant, fere vsq; ad internitionem deleuit. Almanzor autem, qui semper inuictus fuerat, tanto dolore prosternitur, vt a die prælij neq; cibum, neq; potum sumpserit, donec diem conclusit extremum.

Calatanazor.

Borgecorexi. Medina Cæli.

De fuga Abdelmelich, & morte Regis Veremundi. Caput. XVI.

BIDEM anno sequenti Abdelmelich filius eius postquam paternum suscepit honorem, exercitum congregauit, vt vastationibus in Christianorum finibus restauraret, veniensq; Legionem, quod residuum inuenit, in muribus, & turribus dissipauit, ne posset iterum reparari. Sed Comes Garsias Fernandi adueniens ex Castella cum magna multitudine militum, & populorum sibi Legionem adiunxit, & Abdelmelich in ore gladij effugauit. Sicq; Chistianis finibus a tot cladibus liberatis, aliquo tempore terra quieuit. Tunc reuocatis militibus Christianis, Rex Legionis & Rex Nauarræ, & Comes Castellæ possessiones, & iura militibus restituerunt, ne particularia schismata fierent Arabibus occasio præualendi. Eo tempore Rex Veremundus a susurrone deceptus præcepit capi Gudesteum Episcopum Ouetensem, sed vt tantum nefas non procederet impunitum, facta est siccitas magna in terra, ita quod totus populus ciborum penuria arctabatur. Cumque quibusdam religiosis fuisset a Domino reuelatum pestem propter iniuriam Episcopi accidisse, & Regi esset reuelatio intimata, confestim absoluit Episcopum, & per Semenum Astoricensem Episcopum, cui Rex Episcopum commendauerat, fecit restitui Gudesteum, & statim Dominus pluuiam voluntariam segregauit, & terra attulit fructus suos. Tunc Rex Veremundus corde compunctus ecclesiam beati Iacobi, & cætera loca, quæ Almanzor profanarat diripiens, prout potuit, restaurauit, & bonis operibus, & eleemosynis iam intentus de commissis cum consilio Prælatorum pœnitentiam agere satagebat, & in villa, quæ est in Berizo, moritur, & sepelitur, & ab Alphonso filio, & successore transfertur post aliquantũ temporis Legionem, & in ecclesia beati Ioannis Baptistæ cum coniuge Geloira, denuo sepelitur. Berizo.

De Aldephonso, & miraculo sororis suæ, & morte Comitis Garsiæ Fernandi. Caput. XVII.

OST obitum Veremundi Aldephonsus filius eius successit in regno, q quinq; annorũ erat cum regnare cœpisset æra. M. XVII. & regnauit annis. XXVII. nomen matris eius Geloira. Cum esset paruulus datus est nutriendus Menendo Gundisalui Comiti Galleciæ, & vxori eius Comitissę Maiori. Cum autem adoleuisset, accepit vxorem eorum filiam Geloiram, ex qua duos filios dicitur habuisse Veremundum, & Sanciam, & hæc Sancia procedente tempore nupsit Regi Fernando filio Regis Sancij Nauarrorum. Hic autem Aldephonsus in reprobum sensum datus, cum esset puer, dedit Tharasiam sororem suam in vxorem Abdallæ Regi Toleti sub pacto auxilij contra Principem Cordubensem, ipsa penitus reclamante. Cumq; Rex ille vellet eam suis amplexibus commiscere, inquit illa, Christiana sum, & abhorreo connubia aliena, noli me tangere, ne interficiat te, quem colo, Dominus Iesus Christus. Ille autem deridens talia inuitam corrupit, statimq; percussus ab Angelo sensit mortis periculum imminere, vocatisq; familiaribus oneratis camelis auro, & argento, & vestibus preciosis, & supellectili valde decora remisit eam protinus Legionem, quæ ibidem in monachali habitu diu vixit, sed ad monasterium sancti Pelagij se postea transferens ibidem, & vitam finiuit, & sepulturam accepit. Eisdem diebus Sancius filius Comitis Garsiæ Ferdinandi contra patrem visus est rebellare. Cumque inter patrem, & filium esset discordia

æra. M. xvij.

concitata, Sarraceni somentum impetus habuerunt, & Castellæ terminos inuadentes
Abula. Clunia. S. Stephanus. Abulam, quæ populari cœperat, destruxerunt, Cluniam, & sanctum Stephanum occuparunt, cædes, & incendia in patria exercentes. Cumque Comes Garsiæ Ferdinandi talia percepisset, magnanimitate pulsatus, licet gens sua in eum, & filium esset diuisa, eligens mori pro patria cum Arabibus decertauit, sed multitudine circumclusus viuus capitur inter cæsos vndique comprehensus, sed paucis diebus moritur, eo quod in bello fuerat lœtaliter vulneratus, & corpus eius a Sarracenis redemptum in mona
Cardonia sterio sancti Petri de Cardonia requiescit.

De Sancio Comite, & pijs operibus Aldephonsi. Caput. XVIII.

HVIC successit in Comitatu Sancius filius eius, vir prudens, iustus, liberalis, strenuus, & begninus, qui nobiles nobilitate potiore donauit, & in minoribus seruitutis duriciam temperauit. Hic patris iniuriam impatiens sustinere iuxta fœdus cum patre initum Nauarrorum, & Legionensium exercitus conuocauit, & ingressus cum eis ad partes Toleti cæde, & clade cuncta vastauit, & prædis abductis, quæ remanserant, flamma consumpsit, nec ab his stragibus fuit regnum Cordubæ alienum. Sed vtroque regno vastatione consumpto, & munera obtulerunt, & indignationis faciem donariorum copia placauerunt, & sic patris iniuria vindicata gloriosus, & inclytus remeauit. Rex autem Aldephonsus concilium celebrauit, & reædificauit Legionem, quam Almanzor, & Abdelmelich filius eius destruxerant, pro ut superius est expressum, & leges Gothicas reparauit, & alias abdidit, quæ in regno
Legior Legionis etiam hodie obseruantur, & colligens ossa Regum varijs direptionibus dispartita in sancti Ioannis Basilica sepeliuit. His temporibus duo filij Vegilæ ad Sarracenos transfugæ propter insolentias, quas agebant, a Sancio Comite recesserunt, & a Rege Aldefonso benigne recepti in submontaneis dominium acceperunt. Post hec
Viseum. Rex Aldefonsus cum suo exercitu veniens ad oppidum, quod Viseum dicitur, mox obsedit. Cumque inermis infirmiora oppidi prospectaret, inter scapulas sagitta percussus lœtalis vulneris sensit ictum, & rebus in presentia pontificum ordinatis facta confessione, & sumpto viatici sacramento vitam finiuit, & soluta obsidione a suis Legionem deducitur, & in paterno mausolo sepelitur.

De Rege Veremundo, & filiabus Sancij Comitis Castellani. Caput. XIX.

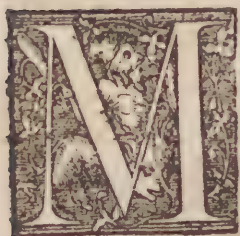
POST mortem Aldefonsi Veremundus filius eius successit in regno æra. M. XLIIII. & regnauit. X. annis, & quamuis puer po-
æra. M. xliij. stremis patris actibus adhærens, tam ecclesias, quam monasteria, quam loca sacra ab Arabibus dissipata studuit reparare, & malorum insolentias refrenare. Hic duxit vxorem nomine Tharesiam filiam Sancij Comitis Castellani, qui Sancius habuit aliam filiam nomine Geloiram, alij dicunt vocatam Maiorem, quam dedit vxorem Regi Nauarrorum Sancio, qui dictus est maior, ex qua suscepit idem Sancius duos filios Garsiam videlicet, & Fernandum.

De ortu, & genealogia Regum Nauarrensium.
Caput. XX.

ERVM quia genealogiæ Regum Castellæ linea, & Legionis in iuris post tempora Veremundi, & Comitis Sancij defecerũt, & successiones Castellæ, & Legionis fuerunt ad fœminas deuolutæ, oportet genealogiam terere a Regibus Nauarrorũ, qui hęredes fœminas in matrimoniũ assumpserunt. Cum enim Castella, Legio, & Nauarra varijs Arabum incursionibus vastaretur, vir aduenit ex Bigorciæ comitatu bellis, & incursibus ab infantia assuetus, qui Enecho vocabatur, & quia asper in prælijs Arista agnomine dicebatur, & in Pyrenęi partibus morabatur, & post ad plana Nauarræ descedens ibi plurima bella gessit, Vnde & inter incolas regni meruit principatum, hic genuit filium Garsiam nomine, cui vxorem Vrracam de regio semine procurauit. Bigorcia.

De Rege Garsia Enechonis, & filio eius Sancio.
Caput. XXI.

ORTVO autem Enechone Arista regnauit Garsias Enechonis filius eius, vir largus, & strenuus, & in bellis continue se exercens. Cumq; quadã die minus caute in quodam viculo, qui Larumbe dicitur resideret, superuenientes Arabes improuidũ occiderunt, & Reginam Vrracam vxorẽ suam prægnantẽ in vtero lancea percusserunt. Sed continuo aduentu suorum latrunculis Arabum effugatis Regina morti proxima, tamen viua, per vulnus lanceę sicut Domino placuit, infantulum est enixa, & fotus ministerio muliebri vitę miraculo omnium est seruatus, & Sancius Garsiæ fuit vocatus. Mortua autem matre, quidam nobilis, qui a tempore Enechonis Aristæ adhæserat Regi Garsiæ suscepit infantulum, & fecit eum diligentissime enutriri, & transactis infantiæ, & puericiæ annis, cum adolescentiam peruenisset, ætatem indolæ, & indolem strenuis operibus superabat, & successit in regno Regi Garsiæ æra. DCCCC. XVIII. Nutritius autẽ eius cum esset nobilis, & abundans semper eum consilijs, & auxilijs ad magnalia prouocabat, & procuratus est ei vxorem de Regio semine, quæ Theoda vocabatur, ex qua suscepit filium Garsiam nomine, qui agnominatus est Tremulosus, habuit etiam quatuor filias, Semenam, Mariam, & Tharasiam, & Valasquitam, quæ fuit data Comiti Biscagiæ Munioni. Larumba. æra. dcccc xviij.

Verum Rex Sancius ex Cantabria Arabes grauiter infestabat adeo, quod vsq; ad mortem Auce, & Tudeliam, & prope Oscham fere omnia subdidit dicioni. Acquisiuit etiam Aragoniam, & Montana. Verum populi Cantabrorum agilitati, & frigore assueti tempore irruptionis Arabum expeditiones viriliter sustinebant, & quadam vice cum Arabes hyemali tempore inuaderent Pampiloniam, & Rex Sancius vltra Pyrenæum ageret, audito periculo, periculo se ingessit, & propter importunitatem niuium de crudis corijs fecit abarcas, quibus pro sotularibus per medias niues transiuit illæsus, & ab hoc facto fuit exinde dictus Abarca, & aliqui qui ex genere eius processerunt, adhuc hodie cognomen retinent ab Abarca, & circa auroram obsessis aduenien impetu dirupuit obsessores, & tanta succubuit multitudo, vt vix superesset, qui Arabum infortunium nunciaret, & quia habebat populos agiles, & in spiculorum actibus expeditos, vt eos ad bella, & infestationibus Arabum amplius prouocaret, interdum cum militibus studio militari, interdum cum peditibus officio peditali, Auca. Tudelia. Osca. Aragonia Pompelo

ſemper tamen prælijs fidei inſiſtebat, & in rupibus arduis munitiones ſæpius conſtruebat, & aliquando pugna, aliquando furtim caſtra plurima occupabat, & more peditum calciatis abarcis peditibus comitatus pari, immo præcellenti agilitate, in Carpentania, & Celtiberia loca plurima acquiſiuit, quæ adhuc hodie Regis Sancij Abarcę dicuntur, & ipſe Rex Sancius Abarca adhuc hodie memoratur, & inde ſic compeſcuit incurſantes, vt terra diebus eius ſecuritate continua lætaretur, & regnauit Rex Sancius dictus Abarca annis. XXV. & deceſſit æra. DCCCC. XLIII.

æra. dcccc xliij.

De Rege Garſia, qui dictus eſt Tremuloſus. Caput. XXII.

EO mortuo, Garſias filius eius regnauit pro eo, qui dictus eſt tremuloſus, eo quod quando rumores periculi audiebat, vel debebat in prælio experiri, a principio totus tremulabat, ſed poſtea conſtantiſſimus perſiſtebat. Hic bonus, pius, & largus, ſtrenuus, & benignus, & quicquid habere poterat, militibus erogabat, & quia imitator patris interdum ſe peditum phalangibus immiſcebat, peditans aggregatim, & etiam calceamẽtis ſimilibus vtebatur: Vnde dictus fuit Garſias Abarca. Regnauit autem annis. XXV. & mortuus fuit æra. DCCCC. LXVIII.

æra. dcccc lxviij.

De Rege Sancio, & generationibus Regum Nauarræ. Caput. XXIII.

POST mortem eius filius eius Sancius dictus maior ſucceſſit in regimine Nauarrorum, & duxit vxorem filiam Comitis Sancij de Caſtella, quæ Maior, vel Geloira ſecundum alios, dicebatur, & ſuſcepit ex ea duos filios, Garſiam, & Fernandum, & Rex Garſias habuit duos filios Regem Sancium, quem ſibi ordinauerat ſucceſſorem, ſed fuit occiſus in Pœna leni, & alium, qui Sancius ſimiliter eſt vocatus, apud Rhodam fuit proditionaliter interfectus. Hic habuit filium Ranimirum Infantem, qui Ranimirus duxit vxorem filiam Roderici Didaci, cum Valentiæ morabatur, & ſuſcepit ex ea filium Garſiam Ranimiri, qui primus regnauit in Nauarra, ex quo Fernandus filius Sancij Maioris ſedẽ regni a Nauarra tranſtulit in Caſtellam, & tunc temporis Nauarri inter regnum Caſtellæ, & Aragoniæ, quaſi acephali fluctuabant. Vnde cum poſt mortem Petri, & Aldefonſi Regum Aragoniæ, qui ſine filijs deceſſerunt, regnum Nauarræ diuerſis ſtudijs traheretur, Nauarri Garſiam Ranimiri, de quo diximus, miſſis duobus Baronibus, Guillermo Acenarij de Oteica, & Fortunio Enechonis de leet, clanculo a Montionis curia euocarunt, & eum ſibi & Principem elegerunt, & per eum fuit regnum Nauarræ ſatis tenue reparatum. Hic duxit vxorem Magelinam filiam Rotronis Comitis Perticarum, ex qua ſuſcepit filium nomine Sancium, qui fuit prudens, magnanimus, & ſtrenuus in agendis, habuit etiam duas filias Rex Garſias, Blancam, quæ nupſit Sancio Regi Caſtellæ, & habuit filium nomine Aldefonſum, de quo inferius proſequemur, habuit & aliam filiam nomine Margaritam, quæ nupſit Guillermo Regi Siciliæ, ex qua ſuſcepit Regem Guillermum, qui ſemper diuitijs, & delicijs abundabat. Hic duxit vxorem Ionnam filiam Enrici Regis Anglorum,

Pena lenis Rhodam

Oteica. Montio.

Perticarũ C.

nec tamen habuit ex ea prolem. Sed eo mortuo vxor sua Regina Ioanna nupsit Raimundo comiti de Tolosa, ex quo suscepit filium nomine Raimundum, qui Tolose adhuc hodie principatur. Mortua Margelina, Rex Garsias duxit vxorem Vrracam filiam Imperatoris, quam habuit ex Gontroida sorore Didaci Abrregonis, ex qua suscepit tertiam filiam. Et mortuo Rege Garsia, Vrraca Regina nupsit Aluaro Roderici, & me sua tempora inuenerunt. Et ex ista habuit Rex Garsias tertiam filiam nomine Santiam, quę data fuit Gasconi vicecomiti Bearnensi, & eo mortuo sine prole, nupsit Petro comiti Molinēsi, & suscepit ex ea filium nomine Aimericum, qui fuit vicecomes Narbonensis, eo quod comes Petrus fuit filius Ormisindæ, ad quam Narbona successione prouenit. Sancius autem Rex Nauarræ duxit vxorem nomine Beatiam filiam Imperatoris, ex qua genuit duos filios, Sancium, qui successit in regno, qui dicebatur agnomine Inseratus, eo quod in castro Tudeliæ residens se ab omnibus præterquam a paucis domesticis occultabat, habuit & alium filium Ferdinandum, qui erat merito probitatis in occulis omnium gratiosus, sed casu miserabili equi præcipicio quassatus apud Tudeliam vitam finiuit. Habuit & tres filias, Berengariam, quæ Ricardi Regis Angliæ fuit vxor. Quo mortuo sine prole, in uiduitate laudabili diu vixit, & in ciuitate Cenomānis ex donatione propter nuptias, quā habebat, frequentius morabatur. Eleemosinis, & orationibus, & pijs operibus intendendo castitatis, & religionis exemplo prouocans studia fœminarum, & in eadem ciuitate vitæ cursu, fœlici exitu consummauit. Secunda filia Regis Nauarræ fuit Constantia, quæ fuit mortua nondum nupta. Tertia filia fuit Blanca, quæ nupsit comiti Campaniæ Theobaldo, & suscepit ex eo filium posthumum Theobaldum, hic duxit vxorē de Lothoringia filiam Metensis comitis, sed ab ea postmodum fuit iudicio ecclesiæ separatus. Postea duxit filiam nobilis baronis Guiscardi de bello ioco, & Sibiliæ filiæ Philippi comitis Flandriæ, & Hanoni, ex ista suscepit filiā nomine Blancam, quæ est vxor nobilis Ioannis ducis Britanniæ. Postea duxit vxorem tertiā nomine Margaritam filiam nobilis principis Archenbaudi, ex qua suscepit duos filios Thebaldum, & Petrum, & filiam Alienor, quorum infantiam Dominus alat, prouehat, & exaltet. Hic Theobaldus fidei zelo succensus assumpta secum maxima multudine militum, principum, & baronum iuit in subsidium terræ sanctæ, & loca plurima acquisiuit, quæ Christianæ restituit potestati, ibiq; omnibus militibus indigentibus etiam ijs, qui in expensis eius non iuerant, vsq; ad reditum in sumptibus satisfecit, plærosq; milites, quos Agarenorum versutia captiuauerat, pactis, & pecunijs liberauit, & reuersus in Campaniam comitatum, & regnum laudabiliter gubernauit, omnibus mansuetus, iustus, pacificus, & modestus, qui nunc Nauarræ, & Campaniæ principatur, & Dominus dirigat vias eius.

Tolosa.c. Bearnēsis Molinēsis Narbonensis. Tudelia. Anglia. Cenomani. Lotorīgia Metēsis.c. Flandria. Hanonū. Britannia

De infante Garsia, qui fuit occisus in Legione. Caput. XXIIII.

NVNC ad historiam Regis Sancij, qui dictus est maior, a qua diuertimus, reuertamur. Mortuo comite Sancio successit in comitatu filius eius Garsias, cui magnates Castellę vxorem procurati sunt Regis Veremundi sororem, quæ Sancia dicebatur. Cumq; infans Garsias cum suo exercitu, & Rege Sancio Nauarrorum vsq; ad sanctum Facundum facturus nuptias peruenisset, ibidem dimis

so exercitu cum paucis clanculo iuit Legionem, vt posset sponsam conspectu mutuo intueri. Erant autem tunc temporis Legione filij Vegilę Comitis, Rodericus Vegilę, Didacus Vegilę, & Enechus Vegilę, qui ob patris odium proditionis anheli in filium congesserant factionem, & ei obuiam occurrentes, manus osculo, pro vt exigit mos hispanus, se eius dominio subiecerunt, quorum Hominio iam securus, & paranymphis dulci alloquio persuasis, permissus est infans optatis solacijs delectari. Cumque se mutuo conspexissent, ita fuit vterque amore alteri colligatus, vt vix possent a mutuis aspectibus separari. Tunc quidam milites de regno Legionis cum prædictis filijs Vegilæ ad Sarracenos transfugæ, eo quod a comite Sancio indignanter recesserant a Castella proditione tracta, infantem Garsiam annorum terdecim occiderunt, Roderico Vegilæ ea manu, qua eum de sacro fonte leuauerat, gladio feriente, & proditionem huiusmodi sponsa sua Sancia, quæ vtcumque perceperat, reuelarat, sed magnates, qui secum aderant, cum essent nobiles, & fideles tantum facinus credere noluerunt. Vnde & peracto facinore Castellani, & Legionenses intestinæ plagæ vulnere corruerunt. Sponsa vero sponsi dulcedine vix gustata, ante vidua, quam traducta, fletu lugubri semiuiua lachrymas cum occisi sanguine admiscebat, se occisam ingeminās cum occiso. Qui cum in ecclesia sancti Ioannis cum patre sponsæ sepeliretur, & ipsa cum sepulto voluit sepeliri. Aliqui autem de proditoribus ad montium ardua confugerunt. Sancius autem dictus maior, qui sororem infantis Garsiæ maiorem duxerat in vxorem, statim Castellę ingressus est Comitatum, ad quem erat ratione vxoris successio deuoluta, ad quem etiam Ducatus Cātabrię pertinebat, eo quod pater eius Rex Garsias fuerat filius Sancij, qui regno Nauarræ Cantabriæ addiderat principatum, & regnum Nauarrę, & comitatum Castellæ, & ducatum Cantabriæ bellis indesinentibus mirabiliter ampliarat, cuius sedes fuit Anagarum ab antiquo. Sub isto Comes Didacus Porcelli populauit Burgis, quam quia ex Burgellis plurimis adimerat, Burgis statuit nominari, æra nongentesima vigesima secunda, & iter sancti Iacobi, quod propter insultus Arabum per Alauam, & Asturiarum deuia frequentabant, ab Anagaro per Biruescam, & Amaiam immutauit, & per confinia Carrionis donec ad Legionem, & Astoricam veniatur.

Hominiū

Cātabria.

Anagarū. Burgelli. Burgis conditur. æra.dcccc xxij. Anagarū. Biruesca. Amaia. Carrio.

De diuisione regni, & infamatione Reginæ.

Caput. XXV.

VMQVE Arabes victorijs attriuisset, satis secure degebat, habebat autem equum, quem tenerrime diligebat, eo quod celeri fortitudine equis omnibus præminebat, erat enim strenuus, domitus, & probatus, & in eo tanquam in vitæ subsidio confidebat, quem dimisit Anagari vxoris fidei commendatum. Tanta erat tunc temporis infestatio Arabum, quod milites, Comites, & etiam Reges in domibus vbi vxorem Talami ornabatur, equis statio parabatur, vt quacunque hora clamor inuadentium insonaret, ad equos, & arma possent sine dilatione aliqua festinare. Filius autē eius Garsias, qui erat primogenitus, commendatū equū a matre petijt sibi dari. Et cum illa annuisset precibus inclinata, miles quidam Reginæ seruitio deputatus, eam a proposito reuocauit, ne forte contra eam Regis indignatio incanderet. Sed & ipsa acceptans consilium, quod promiserat, denegauit. Indignatus autem filius vehementer suasit fratri, vt matrem suam apud patrem de familiari commertio

Anagarū

cum milite, qui de equo dissuaserat, accusarent. Sed Fernandus nolens esse matris delator dixit fratri, non accusabo, sed quæ dixeris, tolerabo. Garsias autem cuius furor maledictus, quia pertinax, & indignatio quia dura, matris infamiam coram patre proposuit impudenter, & fratris testimonium inuocauit. Et Rex credulus filiorum vxorem suam in castro Anagari obseruauit, & super hoc curia congregata decretum est Reginam condemnandam duelli certamine, aut saluãdam. Sed cum nullus adesset, qui contra Regis filios vellet in certamine pro Regina experiri, Ranimirus aduenit homo pulcherrimus, & in armis strenuus, & Regis Sancij filius, non ex illa, quam alij ortus matre. Ipse se obtulit duelli periculo pro Regina. Cumq; negotium in magno discrimine tractaretur, accessit monachus sanctitate præcipuus ex monasterio Anagarensi, qui dixit Regi. Si Regina falso susurro accusatur, velletis eam a crimine liberare, & delatoribus indulgere? Qui respondit. Si posset cum iusticia liberari, nihil posset mihi gratius obuenire, filij autem confessi fuerant sancto viro, se in matrem suam falso infamiam congessisse. Vir autem sanctus timens ne in tanto periculo Regina innocens damnaretur, Regi qui perceperat, reuelauit: & saluatus est Reginæ sanguis innoxius illa die. Rex autem de absolutione Reginæ iucundius eam rogauit, vt filijs impietatis facinus indulgeret. Tunc Regina annuit ea lege, vt Garsias in Regno Castellæ, quod ei ex parte patris prouenerat, non regnaret. Quod & ita fuit. Nam cum regnum filijs diuidere decreuisset, ne occasio discordiæ viam daret Arabibus præualendi, ordinatione patris Garsiæ primogenito regnum Nauarræ, & Ducatus Cantabriæ prouenerunt. Fernando vero Castellæ tradidit principatum. Regina itaque honori pristino restituta, & etiam ampliori, Aragoniam, quæ eius erat, ex donatione propter nuptias, dedit Ranimiro priuigno, qui propter eam se obtulerat ad duellum, idipsum Rege Sancio confirmante.

LIBER SEXTVS RERVM HISPANARVM CHRONICON.

Caput Primum.

ED quia Ranimirus principium fuit Regum, qui in Aragonia regnauerunt, a genealogia fratrum suorum aliquantulum diuertentes successionẽ Regum Aragonum, qui multis victorijs claruerũt, stilo cõtinuo vsq; ad hæc tempora prosequemur. Fuit itaq; Ranimirus filius Regis Sancij, q dictus est maior, quẽ suscepit ex quadam nobilissima domina de castro Aiuarum, qui patre mortuo cum esset strenuus primus in Aragonia Regem statuit se vocari, & hic fuit in Aragonia Regum primus. Hic genuit filium, quem a patris nomine Sancium nominauit. Castrum Aiuarũ.

Hic Sancius obsedit Oscam, & sagitta percussus sensit se lœtaliter vulneratum, & adiurauit filios suos Petrũ, & Aldefonsum, quod nunq; ab obsidione recederẽt, donec ciuitas caperetur, & ipso vitam ex vulnere finiente, corpus eius inhumatum tandiu seruauerunt, donec ciuitas fuit capta. Cumq; ad soluendam obsidionem multitudo Arabum aduenisset, Petrus, qui inter filios maior erat, & ibidem mortuo patre in Re- Osca.

gem fuerat eleuatus, à monasterio sancti Victoriani martyris fecit afferri corpus, & eius orationibus se commēdans cum Arabibus concertauit, & martyris oraculo confortatus pugnæ instituit, adeo quod & fugauit Arabes, & de eorum spolijs exercitui inopia laboranti copiam ministrauit, & interpositis paucis diebus, sic ciuitatem strenue impugnauit, vt & ciuitatē sibi redderent, & se eius dominio māciparent. Hic est
Osca capitur. Petrus, qui in bello postmodū a Roderico Didaci fuit captus, sed hostis clemētia continuo liberatus. Hic habuit duos fratres Aldefonsum, cuius facta postea prosequmur,
Tomaris & Ranimirū, q in monasterio sancti Pontij de Thomaris fuit monach⁹, & sacerdos.

De dissensione Aragonensium, & de regno monachi Ranimiri. Caput. II.

ERVM interpositis multis annis, alijs duobus fratribus decedentib⁹ sine prole, fuit inter Aragonēses dissensio subsecuta, quia cū Ranimirus, vt diximus, esset monach⁹, & sacerdos, nō posset bella, neq; iusticiam more regio exercere, nec posset vxor legitime sibi dari.

Vnde & quendā nobilē qui dicebatur Petrus Tharasiæ, volebant Regi mortuo subrogare, & quia ille min⁹ ꝓuide se gerebat, coepit de futuro nomine se insolere, & spei, nō rei dominio superbire, & nobiles dedignari. Vnde duo magnates silicet, Petrus Titionis de Catherecta, & Peregrinus de castello Acioli cum essent nobiles, & potentes, & vellent fidelitatem naturali domino custodire, plurimorum animos a primo proposito reuocarunt, & vt Ranimirum monachum a monasterio euocarēt, vigilanti studio procurarunt. Dum enim quadam die apud Boriam Aragonensium curia prouenisset, vt prædictum Petrum ad regni fastigium subleuarent, & ex Nauarra aliqui ex magnatibus aduenissent, & eos Aragonenses minus curialiter recepissent, Petrus Titionis eis occurrens recepit liberaliter, & iucunde, & sciens Petrum Tharasiæ balneis detineri, prædictos magnates duxit ad eum, sed fuit eis a ianitoribus aditus denegatus. Et indignantes ilico abierunt, & peracto prandio cum Petro Titionis mutato proposito recesserunt. In eadem autem curia procurantibus dictis magnatibus, fuit promotio Petri Tharasiæ impedita, & res dilatata vsque ad curiā Montionis. Cumq; in Montione iterum conuenissent, potiorū consiliū hoc firmauit, vt Ranimirū monachū fratri mortuo subrogarent, & eductum de monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt, & sororem Comitis Pictauiensis in vxorem ei post modicum temporis asciuerunt. Hic fuit
Pictauiū. in prælijs fortunatus, & suis benignus, propicius, liberalis adeo, quod fere omnes villas, & castra regalia militibus est largitus. Suscepit autem filiam nomine Petronam, quæ postea dicta fuit Vrraca, quæ Raimundo Barcinonensi Comiti fuit nupta, & cum esset nubilis, statim Rex monachus fuit suo monasterio restitutus, qui tamen dum in regno existeret, monasterium suum ecclesijs, & possessionibus multis ditauit, quæ adhuc hodie possidet in Aragonia, & Nauarra.

De vnione regni, & comitatus Barcinone, & filijs Comitis, & Reginæ. Caput. III.

IVS itaque filia Vrraca coniuncta Comiti Barcinone, fuit regni, & Comitatus vna deinceps successio subsecuta, & suscepit idē. Comes ex Vrraca Regina duos filios, & vnā filiā, Aldefonsū, scilicet, & Sanciū, & Dulciam, quę nupsit Regi Sancio Portugalensi, cuius generationē infe-

rius describemus, Sancius duxit vxorem Sanciam filiam Nunij Comitis ex Castella, ex qua suscepit filiũ Noniũ, qui fuit mortuus sine prole. Aldefonsus autẽ primogenitus patri, & matri succedẽs sceptra regni, & comitat⁹. Hic fuit strenuus, & liberalitatis satis amator, & in partibus Prouinciæ multa gessit. Comitatus enim Prouinciæ suus erat. Hic populauit Turolum, & alia plura castra, & duxit vxorem Sanciam nomine, quam Imperator Hispaniarum susceperat ex Richa Imperatrice, quæ fuit filia Ducis Poloni, ex qua suscepit tres filios, scilicet Petrum, Aldefonsum, & Fernandum, & tres filias, Constantiam, Alienor, Sanciam. Aldefonso dedit comitatum Prouinciæ. Hic fuit bonus, strenuus, atq; largus, & duxit vxorem neptem Comitis Folocalquerij, ex qua suscepit filium, qui nunc Prouinciȩ principatur, & est strenuus, atq; prudens, qui ciuitates multas, & castra a comitatu deperditas acquisiuit. Hic duxit vxorem Beatricem filiã Comitis Maurienem, ex qua suscepit quatuor filias, quarum vna nupsit Regi Francorum domino Ludouico. Aliam duxit dominus Angliæ Rex Enricus. Constantia filia Regis Regi Vngariæ fuit nupta, & viro mortuo sine prole in Aragoniam est reuersa, quã Rex Petrus frater eius dedit in vxorem Regi Siciliȩ Federico, qui fuit postea Imperator. Cumq; Aldefonsus Comes Prouinciæ frater eius cum sorore Regina in Sicilia nauigasset, ipsa iũcta matrimonialiter Federico Aldefonsus Comes vitam finiuit cum multis alijs nobilibus, qui cum eis ex Aragonia, et Catalonia nauigarant, Federicus autem suscepit ex Cõstantia filium Enricum, qui adultus duxit vxorem filiam Ducis Austriæ. Sed quia contra patrem intentauerat rebellare, pater eum tandiu tenuit captiuatum, donec in Apulia diem vltimum consummauit. Turolum

De Petro Rege Aragoniæ, & eius morte.

Caput. IIII.

PETRVS autem, qui erat primogenitus Aldefonso patri successit in regno. Hic fuit strenuus, curialis, & largus, & vndecumque pecunias habere poterat, liberaliter erogabat adeo, quod interdum castra, & municipia creditoribus obligabat, ne manus solita semper dare, inueniretur a largitionibus aliena. Hic semper fuit Regi Castellæ Aldephonso nobili fidei amicitia fœderatus, & cum eo in famosissimo bello Vbetæ fuit victor, vt inferius latius differemus. Hic cepit castellum Abibdeimuz, & alia castra, quæ a Sarracenorum instantia liberauit. Hic duxit vxorem Mariam filiam principis nobilis Guillermi montis Pesulani, quam habuerat ex filia Imperatoris Constantipolitani, & suscepit ex ea filiũ nomine Iacobum. Vbeta. Alibdeimuz.

Hic Rex Petrus sub Innocentio Papa tertio Romam adiens, ab eodem Papa fuit in ecclesia sancti Pancratij diademate coronatus. Demum cum venerabilis Arnaldus Narbonensis Antistes contra hereticos, qui prouincia Narbonensi nomen Domini blasphemabãt, de Gallijs crucis signatorũ multitudinẽ aduocasset, aduenit Petrus Rex Aragonũ in auxiliũ Comitis Tolosani. Nam ipse Raimundus Comes Tolosȩ Alienor sororẽ Petri Regis Aragonensis duxerat in vxorem. Raimundus etiã eius filius patri ȩquiuocus sorori Regis nomine Sanciæ erat matrimonio copulatus, & ex ista Sancia genuit filiã, quȩ nupsit Aldefonso filio Ludouici Regis Francorũ Comiti Pictauiensi. Rex itaq; Petrus cũ paucis Aragonensibus, & pluribus Catalanis, & prȩdicto Comite, & etiã cum Fuxensi, & alijs magnatibus Galliȩ Gothicȩ, iuxta ca-

Murelum strum, quod Murelum dicitur, cũ Gallicis cõmiserunt, & sicut Domino placuit Rex
Fuxensis. cum Aragonensibus in prelio ceciderũt, quia ipsi soli viriliter perstiterũt, Fuxensi, & Tolosano Comitibus terga præbentibus cum aliquibus Catalanis. Nec Rex Petrus, cum esset plene catholicus, in fauorẽ venerat blasphemorũ, sed, vt diximus, affinitatis
Sexena. debito. Mortu⁹ autẽ sepultus est in Sexena, quã mater sua Regina Sancia cõstruxerat hospitali, & instituerat ibi collegium dominarũ. Occubuerunt autem cum eo in bello de magnatibus Aragonis, Aznarius Pardi, & Petrus Pardi filius eius, & Gometius de Luna, et Michael de Lusia, & multi alij de potioribus Aragonis. Hoc præ-
æra.M.cc.lij. lium fuit æra millesima ducentesima quinquagesima secunda.

De Rege Iacobo, & filijs eius, & magnalibus eiusdem.
Caput. V.

MORTVO Rege Petro filius eius Iacobus adhuc paruulus fuerat a patre Simonis Comitis montis fortis custodiæ deputatus, & eius filiæ despõsatus. Sed quia in bello Murelli idem Simon Regi Petro dederat causam mortis, sedes Apostolica sic prouidit, vt infans suis naturalibus redderetur, & per Petrũ Beneuentanũ sanctæ Mariæ in Acquiro Diaconũ Cardinalẽ fuit Rex Iacobns suis fidelibus restitutus. Hęc omnia venerabili Hispano Socobiensi Episcopo sollicite procurãte, & in proprijs sumptib⁹ personaliter laborante. Cũq; iam ad annos adolescẽtię peruenisset, Alienor filiã Aldefonsi Regis nobilis ex Castella, quã pater dimiserat domicellam, duxit vxorẽ, & genuit ex ea filiũ, qui dicitur Aldefonsus, sed postea per venerabilem Ioannẽ apostolicę Sedis Episcopũ Cardinalẽ, fuerũt iudicio ecclesię seperati. Eo quod sibi cõsanguinitatis linea attingebat, filio tamẽ per eundẽ legatũ legitimato. Rex vero Iacobus ęmulatione magna contendens parentum magnalia superare, cœpit ter-
Burriana. ras Arabum infestare, & cepit oppidum, quod dicitur Burriana, multis alijs castris, & villis Arabum occupatis. Postea vero magno nauigio congregato ex omni littore regni sui Baleares insulas est aggressus, & Maioricam caput regni ciuitatem nobilem, maximam, & potentem impugnatione diutina fatigatam Rege, & incolis pene cæsis, suo dominio subiugauit, licet de suis multi ceciderũt bellis varijs intercepti. Obtentis etiam Eniza, & Minorica relictis defensoribus, in Aragoniam cisfretauit. Nec vnius regni acquisitione contentus regnum Valentiæ, quod multis munitionibus præminebat, adijt confidenter, & longis concertationibus ciuitas infestata inuicto Regi se victam tradidit. Et subiectam, nec se credens Rex inuictus aliquid peregisse, dum agendum aliquid remanebat, & inuadens cæteras vrbes regni tamdiu incursibus, & cædibus regni incolas coarctauit, donec vrbes, castra, & fere omnia municipia regni Valentiæ Regi inclyto reddiderunt, vt iam tranquillitate suis regnis vndique procurata, & omnib⁹ aduersarijs iam obtentis, non habeat, quibus moueat ex se guerram. Hic, vt diximus, a prima vxore per ecclesiam separatus duxit aliam nomine Iolesam filiam Andreæ Regis Vngariæ, & Iolesæ Reginæ, quæ fuit filia Petri Imperatoris, & Iolesæ Imperatricis Constantinopolitanẽsis, qui erant de genere Regũ Francorum, & ex hac vxore suscepit filiam nomine Iolesam, quam dedit vxorem domino Aldefonso primogenito Regis Fernandi, qui Castellæ, Toleto, Legioni, Galleciæ, Cordubæ, Lusitaniæ, & Murtiæ principatur. Suscepit autem ex eadem alios filios paruulos, quibus Dominus benedicat, & deinceps dirigat vias eius.

De matri-

De Matrimonio Regis Fernandi cum sorore Veremundi, & de morte Sancij Regis. Caput. VI.

VNC ad Regis Sancij, & filiorum eius historiam reuertamur. Itaq; Rex Sancius dictus Maior patriæ finibus dilatatis, & pace inter filios ordinata, contra Veremundum Regem Legionis arma commouit, & de regno eius loca plurima acquisiuit. Hic Sancius dum quadã die se in venationis studio recrearet, aprum secutus, contigit in ciuitate olim nobili tunc deserta, quæ Palentia dicebatur, cryptam in forma ecclesiæ inuenire, & altare in honore sancti Antonini martyris adhuc extans, ad quam cum aper fugiens aduenisset, & Rex vibrato venabulo feram in crypta occidere voluisset diuino percussus miraculo, quod proposuit, non potuit adimplere. Obriguit enim brachium eius dextrum, & sic aper illæsus euasit. Rex autem conuersus ad preces beati martyris Antonini suffragium implorauit, & ilico destitutus iussit ciuitatem diruptam reparari, & super cryptam ecclesiam ædificari, & procurauit ibidem Episcopum consecrari, & totam ciuitatem cum omnibus terminis, & pleno dominio Episcopo, & ecclesiæ donatione obtulit liberali, villas, & possessiones alias superaddens, quibus adhuc hodie gaudet ecclesia Palentina. Magnates autem detrimentum patriæ attendentes Regem Veremundum suasione, & cosilio induxerunt, vt sororem suam Sanciam valde pulchram virginem daret Fernando filio Regis Sancij in vxorem, qui & consensit, & a partibus veniens Gallecíæ, regales nuptias in magnis copijs, & muneribus celebrauit. Tunc Rex Sancius dictus Maior quicquid acceperat vltra Pisoricam Fernando filio suo dedit Sanciæ nurui cum bene placito Veremundi. Post hæc Garsias, qui Nauarris Rex fuerat assignatus, causa voti beatorum apostolorum Petri, & Pauli limina visitauit, & eo peregre sic agente, Rex Sancius pater eius plenus dierum vitæ terminum consummauit, cum regnasset annis triginta quinq;. Obijt autem æra. M. L. III. quem suus filius Rex Fernandus regalibus exequijs celebratis in Ouetensi monasterio sepeliuit,

Pallentia.

æra. M. L. iij.

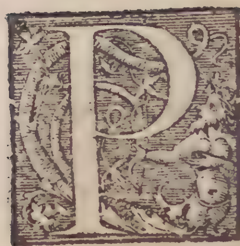
De victoria Regis Garsiæ contra Regem Ranimirum. Caput. VII.

NTEREA Ranimirus, cui pater in Aragonia partem dederat, confœderatus Regibus Cæsaraugustæ, Tudeliæ, atq; Oscæ contra fratrem suum Regem Garsiam indebite conspirauit. Qui cum peracto voto Roma redijsset, inuenit Ranimirum fratrem suum iam Regis nomine superbire, & super Tafaliam exercitum congregasse. Sed Rex Garsias cum esset strenuus, & magnanimus Ranimiro occurrit, & insultu turbatum fugæ reliquit, adeo enim improuisus aduenit, quod Ranimiro, & exercitui ad arma noluit conuolare, immo Ranimirus solis pannis lineis circumtectus nudis pedibus in equum prosilijt, equum non freno dirigens, sed capistro. Sicque peracta cæde tam in Reges, qui auxiliatores venerant, quam in exercitum Ranimiri occupatis tentorijs, & supellectilibus vtrorumq; Rex Garsias victor resedit, & quicquid Ranimirus a patre habuerat præter & ripam Gursiam Rex Garsias strenue occupauit.

Cæsaraugusta. Tudelia. Taphalia.

De morte Regis Veremundi. Caput. VIII.

ORRO est orta discordia inter Regē Fernandum, qui Castellę, & Veremundum qui præerat Legioni. Causa autem discordiæ ista fuit. Cum Aldefonsus pater Veremundi adhuc puer regnare cœpisset, Rex Sanci' a flumine Ceię versus Castellā omnia occupauit. Sed cū, vt dictū est, Fernandus Regis filius Sancij sororē Regis Veremundi duxerat in vxorē, terrā illā, quæ in cōtrouersia habebat, pacifice possidebat, eo quod sibi, & vxori fuerat a Veremūdo libere derelicta tēpore matrimonij celebrati. Mortuo autē Rege Sancio, Veremūdus præteritæ iniuriæ reminiscens pacta, quæ fecerat, non seruauit, & partē, quā sponte sorori dimiserat, & sorori, noluit vendicare, quod percipiēs Rex Fernādus ascito Garsia fratre suo Rege Nauarrę contra Regē Veremundū, qui cū toto potētiæ suę exercitu veniebat iuxta fluuiū Carrionis occurrit, ibiq; exercitus cōgredientes adinuicē pluribus cędibus se læserūt. Et Rex Veremundus de velocitate, & fortitudine equi pręsumens, & ipse acer per cuneos militares imperterritus se iniecit, vt Regem Fernandum posset impetere gladio speciali. Sed Rex Garsias, & Rex Fernandus non minori ferocia pertinaces ex aduerso viriliter resistebant, & dum Rex Veremundus equi impetu traherēt, confossus lancea in terrā cecidit expers victorię, simul & vitę. Multi etiā de suis militibus post eius impetum concurrētes inibi ceciderunt, & eodē momento vita, & dominio caruerunt. Corpus autē Regis Veremundi Legionē delatū cum vxore sua Tharasia est sepultū.

Ceia. Carrio.

De vnione regnorum Castellæ, & Legioni, & de filijs Regis Fernandi. Caput. IX.

OST hæc autem æra. M. LIIII. cum regnum Legionis ad Regem Fernandum ratione vxoris suæ Sanciæ pertineret, non enim alius hæres supererat, cōgregato exercitu Rex Fernandus impetiuit Legionem. Et quamuis propter Veremundi mortem cœpissent indigne aliquatulum rebellare, tamen de facili obtinuit ciuitatem, eo quod nondum erat post destructionē Arabum firmiter reparata. Et ingrediens Legionem in Regem ab omnibus est receptus, & regali diademate decimo Kalendas Iulij a venerabili Seruando Legionensi Episcopo insignitus, & regnauit annis. XL. mensibus. VI. & sic regnorum schismata quieuerunt. Confirmauit etiam leges Gothicas, & alias addidit, quæ spectabant ad regimen populorū. Hic Rex Fernandus vir bonus, & iustus, ac timens Deum, & strenuus in agendis, ex prædicta Sancia Veremundi sorore genuit Vrracam primogenitam ornatam moribus, & decore, antequam regni fastigium obtineret. Postea genuit Sancium, postea Geloiram, postea Aldephonsum, postea Garsiam, hos filios fecit instrui literalibus disciplinis, adultos vero militaribus studijs assuetos, incursiones, & prælia indidit frequentare, filias autē in deuotione erudiri præcepit, & studijs fœminarum.

æra M. L.iiij. Legio.

De discordia fratrum, & morte Regis Garsiæ. Caput. X.

VCCEDENTIBVS autē prosperis Fernando, frater eius Garsias Rex Nauarrorū cum esset magnanimus, & superioris impatiens de fratris successibus torquebatur. Cumq; eum contigisset apud Anagarum ęgrotare, & Rex Fernandus venisset ad eum gratia visitandi, inique

Anagarū.

cogitans Rex Garſias eum propoſuit retinere. Sed cum conſiliũ pãtuiſſet, Rex Fernadus Dei gratia liberatus exiuit oppidũ, & ad propria remeauit. Paucis autẽ dieb⁹ interpoſitis Regem Fernandũ accidit infirmari. Cumq; ad viſitandũ Rex Garſias modo ſimili aduenisſet, vt ſcelus præteritũ expiaret, quod in innoxium cogitauit, ipſe noxius eſt perpeſſus. Et captus a Rege Fernando cuſtodiendũ Ceiæ deputatur, ſed paucis diebus elapſis promiſſione ſuaſis cuſtodibus, ſoluitur, & ſuæ patriç reſtitutus cœpit vindictã totis viribus procurare, & cõgregato exercitu tam ſuorũ, quam Ruchonũ, Vaſconũ, & Maurorũ ad fratris iniuriã properauit. Cũq; poſt tranſitũ montis Aucç cõſediſſet, in loco, qui dicitur Ataporca, Rex Fernandus veniẽs ex aduerſo, per legatos pacem humiliter poſtulauit, vt contenti ſuis pace perpetua lætarentur. Celaa. Auce mons.

Quod Rex Garſias renuẽs nuncios cõminando grauia inhonoros ad ſe miſit. Cumque iam belli periculũ immineret, magnates, & milites regni ſui ad ipſum communiter acceſſerunt humiliter ſupplicantes, vt eis, & ablata reſtitueret, & leges patrias confirmaret. Cum enim præcelleret ſtrenuitate corporis, & virium magnitudine ſuper omnes, adeo vt omnibus præmineret, crudeli ſuperbia graſſabatur, & poſſeſſiones militum infiſcabat, & iura patria immutabat. Ipſe autem ſolis viribus autumans præualere, petitiones militum refutauit, ne uideretur annuere ex timore. Tunc duo milites, quorum bona proſcripſerat, naturale debitum abnegantes ſe in aduerſarium trãſtulerunt, ad hoc Nutritius eius, qui eũ ab infantia nutrierat, vir prudẽs, & bonus: ſtrenuus, & fidelis, ſinceris lachrymis cõſulebat, vt & petitis annueret, & ſibi ſuorum animos complanaret. Rex vero animo induratus, neutris ſatisfecit. Tunc ille Nutritius inquit: Intelligo quod hodie victus, & inglorius morieris, ſed ego præmoriar, ne te videam morientem, quem tanto ſtudio enutriui. Cumq; ſe exercitus circumſpicerent, & ad certamen vndiq; properarent, ille Nutritius depoſitis clypeo, & galea, & lorica, pannis duntaxat vſualibus circumtectus, ſola lancea, & gladio comitatus, morti in prima acie ſe obiecit, ne alumni, & gentis excidij eſſet teſtis. Cũq; mutuis cædibus hinc inde exercitus ſe impeterent, cœpit præualere exercitus Caſtellanus, eo quod numero, & potentia excedebat, & Rex Garſias ſuorum animos non habebat. Tunc quidam milites, qui fuerant ex familia Veremundi, & noctu collem qui Nauarrorũ exercitui imminebat, clanculo occuparant, Regis Garciæ acies cum duobus militibus, qui ab eo receſſerant, impetu irrumpentes, ad Regis aciem peruenerunt, & alter militum, qui ab eo receſſerat, dicitur eum lancea perfodiſſe, ex quo ictu in terram cecidit Rex Garſias, & duo magnates, qui cum eo aderant inibi ceciderunt. Nutricij fides.

Cumq; Rex Fernandus fratre occiſo, & fugato exercitu de victoria lætaretur, pietatis non immemor præcepit ſuis ne fugientes læderent Chriſtianos, tamen Sarraceni, qui aderant, pro maiori parte captiuitate, & gladio perierunt. Tunc Rex Fernandus præcepit corpus Regis Garſiæ honorifice Anagarum deportari, & in monaſterio ſanctæ Mariæ, quod ipſe conſtruxerat, & donarijs plurimis adornauerat, ſepeliri.

De Monarchia Regis Fernandi, & de acquiſitione Portugalliæ, & diuiſione Regnorum. Caput. XI.

IGITVR Rex Fernandus non minus de Dei gratia, quã de victoria glorioſus, regnum fratris obtinuit ſine mora factus Monarchus Hiſpaniæ vlterioris, ſcilicet Galleciæ, Aſturiarum, Legionis, & Caſtellæ, Anagari, & Iberi. Terra autem Nauarræ inter Iberum, & Pyrenæum Anagarũ.

Penalenis remansit Sancio filio Regis Garsiæ, qui fuit occisus in Pennalem, & Aragonia cum Ripagurtia Ranimiro. Cumque in tranquillitate secura gauderet, congregato exercitu processit, vt Portugaliam, & Lusitaniam occuparet, quas tunc temporis Arabes detinebant, & primo ingressu cęsis pluribus cepit Senam eo pacto, vt incolę remanerent, & essent subditi sub tributo, inde Viseum veniens obsedit eam. Sed quia ciuitas multis sagittarijs abundabat, Rex exploratis ingressibus ciuitatis pręcepit vrbis ianuas ab armatis, & fortibus obseruari, & propter sagittarum instantiam præcepit asseres clypeis superponi, ne impugnantes a sagittarijs lęderentur, & duplex lignum sagittarum impetus hebetaret. Cumque ciuitatē fortiter, & continue, impugnaret Viseorum, coactam obtinuit, & habitatoribus captiuatis, & interfectis, diripientibus dedit manus, repertusque fuit ille sagittarius, qui in alia obsidione socerum suū interfecerat Aldephonsum, eumque captum fecit Rex oculis, & manibus, & pede altero mutilari. Indeque procedens peruenit Lamecum, & quamuis ciuitas loci difficultate inexpugnabilis videretur, tamen castris ligneis, & diuersis machinis coarctata in continenti capit incolis, & opipus occupatis, & partem habitantium interfecit, partem ad resarciendas ecclesias diruptas reseruauit. His itaque munitionibus occupatis proposuit Coimbriam maiorem illius patriæ ciuitatem cum Dei adiutorio impugnare, & ad petendum cæleste subsidium ecclesiam beati Iacobi visitauit, & implorato per triduum diuinæ auxilio Maiestatis, beati Apostoli oraculo confortatus contra Coimbriam exercitum congregauit, vbi fixis tentorijs circumquaque machinas, & castra lignea eleuauit. Sed quia ciuitas fortitudine, & magnitudine præminebat, obsidionē contigit diutius protelari. Erant autem sub Arabum potestate monachi religiosi in loco arcto, qui Loruanum adhuc hodie appellatur, hi laboribus manuum insistentes thesauros frumenti, ordei, & milij, & siliginis ignorantibus Arabibus conseruarant, hæc omnia proprio victui subtrahentes. Verum quia protracta obsidio victualibus indigebat, de recessu ab omnibus tractabatur. Sed audientes monachi occurrunt, & quæ a longis temporibus conseruarant, Regi, & obsidioni liberaliter obtulerunt, & his victualibus exercitus confortatus longanimis est effectus, & cibis refocilati impugnationi vrbis de die in diem virilius insisterunt, donec obsessi fame, & pugna coacti elanguidis animis marcuerunt. Verū Christianis viriliter insistentibus, & machinis vndique quassantibus, auxilio Dei, & beati Iacobi interuentu murus irrumpitur ciuitatis, quo viso Arabes consternati ciuitatem, & opes Fernando Principi obtulerunt pro vita tantummodo supplicantes, quod Regis clementia acceptauit, & die Dominica hora tertia inuicto Principi ciuitatis dominium reddiderunt. Eo tempore fertur vir Græculus ex Hierosolyma causa peregrinationis ad ecclesiā sancti Iacobi aduenisse, qui in deuotione pernoctās audiuit indigenas enarrare, vt militē in Christianorū prelijs apparere, sed ipse licet deuotus Apostolo prædicabat non militē, sed piscatorē, cūque in tali pertinacia permaneret, reuelatione diuina meruit intueri equū splendore conspicuum, Apostolo presentatū, & armorū insignijs decoratū obsidētibus Coimbriā subuenire, & peregrinus, de quo diximus, visione huius certus factus, & diē, & horā captionis Coimbrię in ecclesia Apostoli publice pdicauit, & sicut ipse pdixit, sic postea rei veritas patefecit, & sic remāsit terra citra Mondaicū fluuiū Christianę fidei acquisita. Cōmisit autē custodiā illius patrię Sisenādo, qui olim exul adheserat Abenadab Regi Agarenorū, et suę merito probitatis fuit in eius oculis graciosus, q bella, et vastationes exercuit cōtra Christicolas Lusitaniā, et Portugaliā habitātes, iam nūc recōciliatus Principi

Margin notes: Penalenis; Ripagurtia: Sena. Viseum. Lamecū. Coimbria Loruanū. Mondaicum.

Ferdinando fuit restitutus gratiæ, & honori Rex verò Ferdinandus pro triumpho gratias agens ecclesiam beati Iacobi visitauit, & oblatis donarijs ad propria est reuersus, & cœpit bonis actibus abundare, & toto tẽpore vitæ suæ ab infestationibus Arabum non cessauit. Et timens ne post mortem eius de regno filij decertarent, ipse viuens regnũ diuisit, & dedit Sancio primogenito a flumine Pisorica Castellam, Anagarum, & Iberum: & dedit Aldefonso Legionem, Asturias, & Transmeram vsq; ad flumen, quod dicitur Oue, Astoricam, & partem camporum, qui Gothici nuncupantur, & Berizum vsq; in Villã in monte, qui dicitur Ezebredus, dedit Vrracæ, & Geloiræ filiabus Zemoram, & Taurum: Garsiæ dedit totam Galleciam cum ea parte, quæ dicitur Portugale.

Pisorica. Castilla. Anagarũ. Trãsmera Oue. Berizum. Ezebred9

De vastatione regni Toleti, & de translatione reliquiarum in regnum suum. Caput. XIII.

POST hæc apud Legionem curia celebrata, direxit acies contra Mauros, & quædam castra Christianis infesta victrici gloria subiugauit, videlicet Gormatium, Vadum Regis, Aquilariam, Valeranicam, quæ nunc Berlanga dicitur, Ripam sancti iusti, sanctam Emerentianam, Gormicis, & turres multas Speculatorum, quas nunc dicimus Atalaias, per quas Christianorum introitus nudabatur, in valle Borgecorrexi, & in loco, qui nunc dicitur Caracena, vsq; ad Medinã Cælim solo diruptas adequauit. Inde ad loca Cantabriæ properans expulsis Mauris, montana Aucę & Ioniæ suę subdidit dicioni. Inde firmans propositum versus Toletum, Talamanticam, Guadalfaiaram, Alcala, Maieritum, cætera loca dominij Toletani sic cæde, & incendio deuastauit, vt Rex Toleti suorum clamoribus concitatus, & munera deddit, & iuramento promisit tributa annis singulis se daturum. Postea adeo Regem Hispalis infestauit, vt corpus beati Isidori permitteret inde leuari, quod a duobus episcopis Aluito Legionensi, & Ordonio Astoricensi multis miraculis coruscantibus translatum est ab hispali Legionem. Aliqui dicunt corpus beatæ iustę cum corpore beati Isidori tunc translatũ. Sed quia nostris tẽporibus corpora sanctarũ iustę, & Ruffinę reuelatione ostensa per Petrũ Fernandi nobilem Principẽ sunt translata ad regale monasterium prope Burgis, ego nolo, sed diffiniat, qui pręsumit. Verum Rex Fernandus ecclesiam honorificã fecit construi, & in honore eiusdem sancti Isidori dedicari, quam auro, & argento, & lapidibus preciosis, & cortinis sericis decorauit, & eandem ecclesiã vespere, & mane, nocturnisq; horis, & sacrificij tempore frequentabat interdum cum clericis in Dei laudibus modulando, interdum etiam vices cantoris explebat. Cumq; Sepulturam in monasterio sancti Facundi, aut sancti Petri de Aslantia eligere decreuisset, vxoris suę Reginę Sancię precibus inclinatus Legione in ecclesia, quam construxerat, elegit sibi, & coniugi & successoribus sepulturas, & etiã ab vxore suasus Regem Sancium patrẽ suum a monasterio Ouetensi ad eandẽ transtulit sepulturam, ad instantiã etiam Legionensium Zemoram nobilem ciuitatem, quam Almanzor olim diruerat, reparauit. Postea cum ciuitas Abulensis longis temporibus diruta remansisset, Rex Fernandus ab ea corpora sanctorum martyrum Vicencij, Sabinę, & Christetę dicitur transtulisse, sed quia aliqui dicunt ea esse Abulæ, alij in monasterio sancti Petri de Aslantia, alij corpus sancti Vicencij Legione, alij corpus Christetę Palentiæ, dubium pro certo asserere non præsumo. Constituit etiam vt in toto regno Legionensi leges Gothicæ seruarentur.

Gormatium. Vadum Regis. Aqlariã. S.Emerẽtiana. Gormicis. Borgecorexi. Caracena Medina cæli. Auca. Ionia. Toletum Talamanca. Guadalfaiara. Alcala. Maieritũ. Burgis. Zemora. Abulẽsis.

De religiosis actibus Regis Fernandi, & morte eius, & vxoris illius. Caput. XIIII.

I C itaq; Rex Fernandus iam senectute confectus vitam suam bonis operibus, & Deo placitis dedicauit. Ecclesias regni sui, & precipue sancti Iacobi, sancti Saluatoris, sancti Isidori, & cathedralem ecclesiam Legionis possessionibus, & donarijs inclytauit, monasteriorum etiam indigentiam de suis facultatibus subleuabat. Dum vero quadam die in cathedrali ecclesia Legionis audiret diuina, vidit ministros ecclesiæ causa familiaris inopiæ nudis pedibus ministrare, & statim certos redditus ad calceamenta instituit ministrorum. S. Facundus. Cæterum cum ad sancti Facundi monasterium veniebat, cibis eorum contentus pari ordine, & consortio quasi vnus ex eis, & diuinis officijs insistebat, & cibarijs regularibus vtebatur. Cumq; oblatū vas vitreum de manu Abbatis ad mensam residens suscepisset, vas decidens de manu Regis ilico fractum fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitens incontinenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensis. Cluniacensi monasterio de regio fisco mille aureos annuatim perpetuo soluendos, nec minus eo regina Sancia vxor eius bonis, & pijs operibus abundabat, & in regni regimine, & bellorum discrimine eius sollertia vtilis, & sedula apparebat. Cumq; Regi Celtiberia. Carpetania. Fernando Arabes Celtiberiæ, & Carpentaniæ tributa negarent, ipse Rex cum exercitu eos aggrediens, & vastationibus infestauit, & pristinę restituit seruituti. Sed iam vitæ sibi termino imminente, apparuit eis beatus Isidorus, & diē sui obitus intimauit, & cum cœpisset post modicum infirmari, fecit se Legionem abduci, & nono Kalendas Ianuarij die Sabbati ingressus est ciuitatem, & ex more corpora sanctorum, flexis genibus adorauit petens, & supplicans, vt cum dies obitus iam instaret, anima eius ab Angelis duceretur. In ipsa autē nocte Dominicæ natiuitatis licet æger ipse Rex cum clericis interfuit matutinis concinens, vt infirmitas tolerabat, & obseruabatur ibi tunc temporis officium Toletanum. Facto autem die vocatis Episcopis fecit sibi Missam solenniter celebrari, & percepit corporis, & sanguinis Domini sacramentum. In crastino autem vocatis Episcopis, & Abbatibus, & viris religiosis vna cum eis fecit ad ecclesiam se deferri, & imposito capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram sarcophago sancti Isidori clamauit ad Dominum voce clara: Tua est potentia, tuum est regnum Domine, tu es super omnes Reges, tuo Imperio omnia sunt subiecta, quod te donante accepi, restituo tibi regnum, tantum animam meam in æterna luce iubeas collocari, & his dictis exutus regalibus ornamentis pro venia exorabat, & recepta ab Episcopis pœnitentia & gratia vltimæ vnctionis, indutus cilicio, & conspersus cinere duobus diebus in pœnitentia, atq; lachrymis superuixit. Tertia autē feria hora sexta in festo. S. Ioannis Euangelistæ plenus dierum reddit Deo spiritum immaculatum, & iuxta patrem suum in eadem ecclesia sancti Isidori est sepultus. Regnauerat autem viuente patre annis. XII. In Castella mortuo patre. annos. XII. in Castella, & legione annis. XVI. In vniuerso annis. XL. mensibus. VI. diebus. II. Regina autem Sancia vxor eius superuixit. II. annis, & obijt sexto Idus Nouembris, & sepulta est iuxta eum.

De discordia Fratrum, & qualiter vicit Sancius Aldephonsum. Caput. XV.

OST mortem itaq; Regis optimi Fernandi, tres filij eius, & duæ filiæ remanserunt. Sancius, Aldefonsus, Garsias, Vrraca, & Geloira, sed licet ipse regnum filijs diuisisset, & partem suam vnicuiq; assignasset, quia omnis potestas impatiens est consortis, & quia Reges Hispaniæ a feroci Gothorum sanguine contraxerunt, ne maiores aliquem velint parem, nec minores superiorem, sæpius inter Gothos regalia funera fraterno sanguine maduerunt. Rex itaq; Sancius Castellæ, & Nauarræ finibus non contentus, in humanitatis Gothicę successor, & hæres, & sanguinem fratrum sitire, & ad eorum regna cœpit cupidus anhelare, vt nihil fratribus, vel sororibus de ijs, quæ pater dederat, remaneret, sed solus totum ambitiosus haberet. Vnde contigit, & cædes varias prouenire, & sanguinem innoxium sæpe fundi. Pater vero eorum attendens filij Aldefonsi plus quam cæterorum modestiam, Vrracam, & Geloiram filias commendarat. Cum esset vero Vrraca sollers, & prouida, Aldefonsus ei tanquam matri in omnibus deferebat, & eius consilio se regebat.

De pugna fratrum, & transitu Aldefonsi ad Regem Toleti. Caput. XVI.

ANCIVS vero, qui erat primogenitus, cœpit regnare æra millesima nongentesima quinta, & sex annis regnauit. Hic Regna fratrum sibi noluit vẽdicare, & primo incursu cœpit Aldefonsum, qui erat medius, infestare. Dum autem Rex Sancius contra fratrem exercitum congregasset, ille veniens ex aduerso occursu opposito se obiecit, & in loco, qui Plantaca dicitur sunt congressi, & Domino disponente, qui Sancium extollebat, vt lapsu rueret grauiori, Rex Sancius fugauit fratrem, & exercitum Legionis, & de vtroq; exercitu plurimi ceciderunt. Et quod Arabes consueuerant sustinere, fraterno gladio in se verso, Christiani miseri pertulerunt, victusq; in prælio Aldefonsus abijt Legionem. Iterum autem diem constituunt ad pugnandum, tali pacto, vt victus victori regnum cederet sine pugna. Cumq; in loco, qui Vulpecularia dicitur, conuenissent, iuxta ripam fluminis Carrionis ex vtraq; parte pluribus bello cæsis, demum Rex Sancius fuit victus, & cũ fugæ dubię se dedisset, Rex Aldefonsus volẽs parcere Christianis pręcepit, vt nullus pręsumeret persequi fugiẽtes. Erat autem cum Rege Sancio miles strenuus dictus Rodericus Didaci Campiator. Hic Regem suum deuictum animans persuasit, vt quoad posset fugientem exercitum reuocaret, & in aurora Legionensibus, & Gallecijs improuidis adueniret. Gens enim illa consueuit in prosperis se iactare, & alios deridere, in aduersis fortiter comminari. Vnde nocturnis confabulationibus fatigati circa mane fortius dormierunt, & irruente exercitu Regis Sancij sunt præuenti, & multis captis, alijsq; cæsis, cæterisq; fugatis, Rex etiam Aldefonsus capitur in ecclesia beatæ Virginis, quę est in præsidio Carrionis, & Burgis ducitur captiuatus. Tandem procurante Petro Assurij Comite cum consilio Vrracæ sororis ea condicione educitur, vt in monasterio sanctorum Facundi, & Primitiui monachali habitu vestiretur. Cumq; hoc totum Rex Sancius acceptasset, Rex Aldefonsus non proposito, sed timore sumpsit habitum monachalem. Verum procurato consilio cum Petro Assurij Comite fugit noctu, & Toletum veniens ab Almcone Rege inibi dominante solenniter est receptus, & multis muneribus honoratus. Et Rex Toleti interposito iuramento securi

æra.M. dccccv.

Plantaca.

Vulpecularia.

tatis sibi prestitit cautionem, & in ipso atrio regio domos, & mansionem congruam fabricauit, vt Rex Aldefonsus extra strepitum ciuitatis cum suis Christianis commodius habitaret, & iuxta regale viridarium, vt recreationem reciperet quando vellet. Erant autem cum eo tres fratres viri nobiles, & fideles videlicet, Petrus Assurij, Gundisaluus Assurij, & Fernandus Assurij, quos Vrraca Regina fratris sui Regis Aldefonsi custodiæ, & consilio deputarat, & Almenon in eo gratias tot inuenit, quod eum quasi filium diligebat. Ipse vero pro Almenone contra vicinos Reges Arabum bella vtiliter exercebat, & pacis tempore per montana, & ripas fluminum venationibus intendebat.

De venationibus, & pronosticis Aldefonsi.
Caput. XVII.

Teuina.
Brioca.

ERVM tunc temporis inter condensa arborum, & in humore fontium, ripa Teuiniæ vrsis, & apris, & alijs bestijs abundabat, & ipse ascendens per alueum, locum sibi placidum, qui nunc Brioca dicitur, adinuenit. Cumque sibi castellum, & loci amœnitas, & venationis copia placuisset, reuersus Toletum a Rege postulans impetrauit, & collocatis ibi montarijs, & venatoribus Christianis, remansit locus suæ subditus dicioni, & pauculos Christianos gnaros venandi, & officij sagittandi ibi accolas collocauit, quorum successio ibi mansit vsque ad tempora Ioannis tertij Archiepiscopi Toletani, qui locum ipsum habitatoribus ampliauit, & vicũ parrochiæ sancti Petri, quasi suburbium, populauit. Quadam autem die cum Almenone descendit in viridarium gratia spaciandi, & cum eis turba Arabum circunsedit, & prospiciens cominus ciuitatem, cœpit altius cogitare qualiter posset tanta ciuitas restitui Christianis. Verum cum consessu diuino fatigati per viridarium ambularent, Rex Aldefonsus sub vna arbore decubuit recreandus, & eo somnium simulante, Rex Almenon cum suis Arabibus loquebatur, si posset tam fortis ciuitas virtute aliqua expugnari. Cui quispiam sic respondit. Si per septem annos huic vrbi fruges, & vindemiæ aufferrentur, deficientibus victualibus posset capi. Quod Aldefonsus audiens corde intimo conseruauit. Iterum quadã die cum Aldefonsus iuxta Almenonem causa solacij consideret, cœperũt erigi capilli verticis Aldefonsi. Et Almenon cœpit comprimere manu sua, sed capilli tanto amplius cœperunt erigi, quanto amplius premebantur. Et sapientes Arabum hoc notantes suaserũt Regi, vt interficeret Aldefonsum, qui pronosticum hoc signabat ipsum ad vrbis dominium eleuandum. Almenon vero noluit fœdus promissæ fidei violare, sed iurare petijt, ne eo viuente sui regni terminos infestaret, & Rex Aldefonsus spontaneus Almenoni hoc iurauit. Eo itaque Toleti degente, Vrraca Regina præsensit quod Rex Sancius frater eius intendebat eam ijs, quæ pater sibi dederat spoliare. Zemorenses vero Regis Aldefonsi exilium æquanimiter non ferentes, Arriam Gundisalui virum nobilem, & potentem, qui Vrracam Reginam nutrierat, in principem elegerunt, vt eo duce resisterent Castellanis.

Qualiter regna fratrum Rex Sancius occupauit.
Caput. XVIII.

ED Rex Sancius ex Castellæ, & Nauarræ partibus exercitu congregato Legionem aduenit, & eam, licet modicum infestatam, vt victor inuasit, & cætera, quæ Regis Aldefonsi fuerat dicionis. & sibi trium regnorum imposuit diadema. Et cum Rex Sancius circa huiusmodi moraretur, Rex Garsias in suos tyrannide grassabatur, & vilis ab omnibus, & a suis etiam habebatur, & contra fratrem bella, licet segniter, intentabat. Habebat autē quendam Vernulā causa familiaris secreti plus debito sibi charū, cuius delationibus cōtra milites, & barones aures credulas adhibebat, & licet sæpius supplicassent, vt a se prędictum Vernulam remoueret, dicessum eius nullatenus voluit sustinere. Et ipsi reputantes dedecus, & iacturam, quia eius delationibus lædebantur, delatorem in eius pręsentia occiderunt, in cuius morte se læsum reputans, & confusum illatum dedecus sæpe obijciens, omnes suos cœpit affligere indistincte, districte cominans se indignationi suę nullum terminum positurum.

Sui autem minarum pericula pauescentes, & illatum dedecus recolentes ab eius dominio, prout poterant, discedebant. Occupatis vero Legione, & Asturijs, Rex Sancius vultum versus Galleciam obfirmauit. Gallecis autem turbatione, qua diximus, in vota diuisis, Rex Sancius de facili obtinuit, quod optabat. Interim autē Rex Garsias assumptis secū trecentis militibus iuit ad Agarenos, & nisus est suadere, vt secum contra fratrem suum exercitum destinarent, regnum fratris, & suum eis pollicens se daturum. Cui taliter responderunt. Cum Rex esses, regnum tibi seruare minime potuisti? Quomodo ergo perditum nobis dabis? Honoratum tamen muneribus, sed despectum ad Christianorum patriam remiserunt, qui duplici confusione contritus cœpit prouincias infestare, & in Portugalia se receptans loca plurima occupauit.

Cui occurrens Rex Sancius frater eius in loco, qui sancta Hirenea dicitur, ambo fraternas acies ordinarunt, & inito prælio, victus Garsias regno perdito captiuatur, & apud Lunam vinculis, & custodiæ mancipatur. Luna.

De obsidione Zamoræ, & Sancij Regis morte. Caput. XIX.

CCVPATIS itaq; fratrum regnis terrā sororum voluit etiā occupare indignās sororibus, eo quod Aldefonso fugitiuo, & exuli condolebant, & dicionis suæ phalangibus conglobatis vrbbem aggressus est Zamorensem, & obsidione conclusam cœpit fortiter impugnare. Sed Arias Gundisalui, de quo diximus, & obsessi alij viriliter resistebant, nec obsessor obtinere potuit, quod obtabat. Zemora.

Cumq; vtrinq; certamina agerentur, & miles quidam ex ciuitate egrediens, qui dicebatur Belidius Athaulphi Regem per castra deanbulantem lancea petijt incunctanter, & festinatione, qua venerat, se restituit ciuitati. Verum Rodericus Didaci Campiator zelo domini interfecti cū prosequitur sine mora, & fere in ipsa vrbis ianua interfecit, sed velocitatem Belidij non potuit præuenire. Rex autem Sancius priuatus habitis, & ambitis recepto vulnere, vita caruit, atq; regnis, & in exercitu turbatione non modica excitata inter obsessos, & obsessores cōflictus etiam interuenit. Et alij diuersa sugæ pericula attentantes, alij per deuia deuiantes in captiuatis & mortis supplicia inciderunt, Castellani autem, quorum constantia audaci consilio semper fulsit, corpus principis in sarcophago egregie locauerunt, & commertio lugubri, & re-

Ouiensis. sonis planctibus subsequentes ad Ouiense monasterium detulerunt, vbi expletis exequijs sepulturæ honore regio tradiderunt.

De recessu Aldefonsi ab Almeone, & reditu in terram suam.

Caput. XX.

CELEBRATIS vero exequijs, Castellani, & Nauarri Burgis pariter conuenerunt, & quia Rex Sancius decesserat expers prolis, Castellani, & Nauarri fidelitatis inatæ semper memores Aldefonsum, qui a facie fratris Toletum confugerat, in Regem, & dominum concorditer elegerunt tali pacto, vt prius ab eo reciperent iuramentum, quod Rex Sancius de eius conscientia non fuerat interfectus. Et eidem electos nuncios clanculo destinauerunt. Vrraca etiam Regina Legionensium, & Zemorensium curia congregata, & eorum recepto consilio ad fratrem suum Aldefonsum, quem præ cæteris diligebat, & Toleti tunc temporis morabatur, nuncios destinauit, vt acceleraret accipere regna fratrum. Et præcepit nuncijs, vt hoc consilium secretissimum haberetur, ne reuelatio in Regis periculum verteretur. Sed viri diabolici, qui nunc dicuntur initiati, & solebant Arabibus Christianorum proposita denudare, Regis Sancij morte comperta, nunciare Arabibus percurrerunt. Sed Petrus Assurij vir discretus, & in lingua Arabica eruditus, & pro rumoribus patriæ curiosus omni die extra Toletum, quasi spaciandi gratia, ad tria milliaria, vel amplius equitabat. Et casu accidit quodam vespere, vt inueniret quempiam venientem, qui dixit sibi se ideo aduenire, vt Regi Almenoni Regis Sancij interitum nunciaret. Petrus autem duxit eum quasi causa colloquij extra viam, quem amputato capite interfecit, & ad viam rediens, & paulisper procedens inuenit alium rumore, & causa simili venientem, quem excidio simili decollauit, sed via alia alijs venientibus secretum non latuit Almenonem. Petro vero Assurij gressu tertio procedente Vrracę Reginæ nuncius superuenit, qui, vt facta fuerant omnia, nunciauit, & ille festiuus Toletum rediens cepit Aldefonso inscio itineri necessaria præparare. Cumque die altero Castellanorum nuncius aduenisset, & Regi negotium indicasset, ipse & Petrus Assurij dubitabant, ne si Almenoni nuncium reuelarent, Regem caperet, & pacta grauia postularet, vel si celarent, & ipse alias posset scire, hostilius desæuiret. Et dum ipsi tali dubio tenerentur, Rex Aldefonsus confidens in Domino sic respondit, honorifice me recepit, & necessaria liberaliter ministrauit, & vt filium me tractauit, quomodo eum celare potero, quæ Dominus mihi fecit? & accedens ad eũ, quod per nuncios acceperat, reuelauit. Almenon autẽ hęc omnia iam sciebat, & omniũ viarum transitus fecerat diligẽtissime obseruari, vt si eo inscio vellet abire, ab obseruotorib⁹ caperet. Cumq; audisset, quę dixerat Aldefonsus, factus hylaris sic respõdit. Gratias ago Deo altissimo, qui me ab infamia liberare, & te a periculo voluit custodire. Si enim me inscio affugisses, captionẽ, aut mortẽ nullaten⁹ euasisses, Nunc autẽ vade, & accipe regnũ tuum, & de meo accipe aurũ, argẽtum, equos, & arma, quibus possis tuorum animos complanare. Cumq; inter eos multa amicabiliter tractarentur, inter cætera hoc exegit, vt Rex Aldefonsus iuramentum sibi, & filio suo primogenito, quod de securitate fecerat, innouaret. Et cum necessitas immineret, cõtra vicinos Arabes adiuuaret. Et ipse, & filius primogenitus Aldefonso se fœdere simili

obligarunt. Erat autem minor filius de cuius fœdere nil dixerunt, nec Aldefonsu se fuit ei in aliquo obligatus. His peractis Almenon cum maioribus gentis suæ vsque ad montem de Velatome Aldefonso regaliter comitato, dedit munera, & pecunias, quibus Aldefonsus Rex inclytus, dicto vale, in summitate montium ab eis discessit, & suis fœliciter redonatur. Velatome.

De sublimatione Aldefonsi in Regem, & de vxoribus, & filiabus eius. Caput. XXI.

VENIENS itaque Zemoram cum Regina Vrraca, quæ erat prudens, & pijs operibus dedicata, habito consilio diligenti cœpit in operibus iusticiæ exerceri. Castellani etiam, & Nauarri ad ipsum ilico conuenerunt, & ante omnia iuramentum, vt diximus, exegerunt, quod non fuerat conscius mortis Regis Sancij fratris sui. Sed cum nemo vellet ab eo recipere iuramentum, ad recipiendum se obtulit solus Rodericus Didaci Campiator. Vnde & postea licet strenuus, non fuit in eius occulis gratiosus. Et Rex Aldefonsus optento regno, quod perdiderat, & etiam regnis fratrum omnibus acclamantibus viuat, viuat, omnes ei communiter iurauerunt, & accepit imperij diadema æra milesima centesima prima. Tringinta annorum, & septem mensium erat, cum regnare cœpisset, & regnauit quadraginta tribus annis. æra. M.ci.

Hic habuit quinque vxores successiue legitimo matrimonio sibi iunctas, prima fuit Agnes, secunda Constantia, ex qua suscepit filiam nomine Vrracam, quæ fuit vxor Comitis Raimundi de qua ipse Raimundus genuit Sanciam, & Aldefonsum, qui fuit postea Imperator. Tertia Berta ex Thuscia oriunda. Quarta Elisabet, ex qua genuit Sanciam, quæ fuit vxor Comitis Roderici, & Geloiram, quam duxit Rogerius Rex Siciliæ. Hic Rogerius fuit frater Roberti Guiscardi, & filius Tancredi de Alta villa qui veniens a Normania Siciliam, & Apuliam, & Calabriam, & Capuam occupauit. Quinta Beatriz ex partibus Gallicanis. habuit etiam aliam vxorem, quę Ceida postea Maria fuit dicta, habuit etiam duas nobiles concubinas, vna dicebatur Semena Munionis, ex qua genuit Geloiram, quæ fuit vxor Raimundi Comitis Tolosani, & ex illo Comite genuit Aldephonsum Iordanis, qui sic dictus, eo quod fuerit in Iordanis flumine baptizatus. Ipsa enim cum viro in Syriã transfretauit tempore illo, quo exercitus ille magnus procedens ex partibus Galliarum isto Raimundo Comite, duce, ac præuio cum Episcopo Auiciensi Ierusalem, Tripolim, & Antiochiã acquisiuit, hortante, & personaliter in Gallijs, & Italia prædicante beatissimo Vrbano Papa secundo, qui primus substituit euntes in subsidium terræ sanctæ in dextro humero crucis signaculo insigniri, & eadem Semena Munionis genuit aliam filiam, quæ Tharasia dicta fuit, quam duxit Comes Enricus ex partibus Bisontinis, congermanus Raimundi Comitis patris Imperatoris, ex qua suscepit idem Enricus Aldefonsum, qui fuit postea Rex Portugaliæ. Normania. Tolosa. Syria. Auiciẽsis Tripolis. Antiochia.

De virtutibus Aldefonsi. Caput. XXII.

NVNC ad gestorum eius principia redeamus. Hic fuit strenuitate maxima nobilis, virtute excelsus, gloria singularis, abundauit in diebus eius iusticia, finem accepit seruitus, consolationem lachrymæ, augmentum fides, dilationem patria, audaciam populus, confusus est inimicus, obtinuit gladius, cessauit Arabs, timuit Apher, ploratus, & vlulatus Hi-

paniæ vsq; ad istum mansit absq; consolatore, dextera eius præsidium patriæ, munimentum absq; timore, fortitudo sine perturbatione, protectio pauperum, virtus magnatum magnitudo cordis eius infra angustias Asturiarum non potuit contineri, & elegit laborem indiuiduum comitem vitæ suæ, delicias miseriam reputabat, & belli dubia experiri delectabile, & iucundum, id deperditum reputans vitæ suæ, in quo belli pericula non agebat. Rex accrescens magnanimus Aldefonsus, Rex accrescens sedit in forti, arcus eius confissus in Domino inuenit gratiam in oculis Creatoris, magnificauit eum in timore inimicorum, & in populo suo elegit eum zelare fidem, dilatare regnum, exterminare inimicos, concludere aduersarios, multiplicare ecclesias, restaurare sancta, restituere dissipata. Cumq; vt diximus, Almenoni, & filio primogenito fœdere teneretur, eum iuxta fœdus adiuuit in omnibus, quo aduixit. Et cum Rex Cordubensis regnum Almenonis inuadere conaretur, Rex Aldefonsus contra eum pro fœderis debito properauit. Cumq; aduentum eius Almenon audiuisset, timuit eum in sui dispendium aduenire. Sed Rex Aldefonsus nunciauit eidem, quod in eius auxilium veniebat, propter pacta, quę olim præcesserant inter eos. Tunc Almenon occcurit ei cum actionibus gratiarū, & ambo intrātes fines Cordubæ omnia cædibus, & incendijs vastauerunt, & actis prędis, vterque ad propria fœliciter est reuersus, nec præsumpsit Rex Cordubensis regnum Toleti amplius infestare. Tunc mortua Agnete, duxit vxorem nomine Constantiam ex partibus Galliarum, cuius superius fecimus mentionem.

De obsidione, & captione ciuitatis Toletanæ. Caput. XXIII.

MORTVO Almonone, & filio suo Issem primogenito, de quo diximus, sicut patri fuit semper propicius, & adiutor, ipso mortuo secundus filius Almenon Hiaie dictus post fratrem in regno substituitur Toletano, qui a vijs fratris, & patris minus aberrans cœpit in seniores, & populum, quos tot angarijs, & perangarijs conuexabat, vt mortem vitæ præferrent. Alias ignominiosus, inutilis, & imbellis. Almenon autem pater suus Regi dederat Aldefonso quędam municipia, Canales, & Vlmos, in quibus cum ipse veniebat in adiutorio Almenon, infirmos, & debiles collocabat. Cumq; vt diximus, Toletani a suo principe pręmerentur, & a vicinis gentibus vexārētur, & Rex eorum de eorum miserijs non curaret, coniurati insimul Regi dixerunt, populi, & patriæ te exhibe protectorem, aut quęremus alium defensorem. Hiaie autem captus luxurijs dicta dicentium paruipendit. Tunc ipsi pressi dominio, & cladibus vicinorum Regi Aldefonso nuncios destinarunt antiquam eius noticiam attendentes, & auxilia impensa fideliter recolentes. Et ei per nuncios supplicarunt, vt ciuitatem quamuis inexpugnabilem obsideret, vt coacti pugna colorem excusationis haberent, cum ei traderent ciuitatem. Cumq; ipse illi Regi nulo fœdere teneretur, ciuium oblatione suscepta, congregauit exercitū ex omnibus partibus regni sui, & fruges, & vindemias deuastauit per totū territorium Toletanum, & per quatuor annos id ipsum intulit successiue. Et licet ciuitas cunctas superet sui opulentia ciuitates, tamen tot annorum vastatione continua non potuit victualibus non carere, & Rex Aldefonsus id ipsum percipiens congregato exercitu infinito

Canales. Vlmi.

Obsedit

O Obsedit secura suum Castella Toletum — Toletum
P Castra sibi Septena parans, aditumq; recludens
P Rupibus alta licet amploq; situ populosa,
I Circumdante Tago rerum virtute referta
D Victu victa carens inuicto se dedit hosti.
A Huic Medina Coelim, Talauera, Comimbria plaudat
C Abula, Secobia, Salmantica, Publica Septem.
A Cauria, Cauca, Colar, Iscar, Medina, Canales,
P Vlmus, & Vlmetum, Magerit, Atentia, Ripa,
T Osoma cum Fluuio lapidum, Valeranica, Maura,
A Ascalona, Fita, Consocra, Maqueda, Butracum
Victori sine fine suo modulantur ouantes.
Aldephonse tui resonent super astra triumphi.

Cepit itaq; Toletum æra. M. C. XXXIII. multis pactionibus interpositis, videlicet, vt Sarraceni haberent plene, & integre domos, & possessiones, & omnia, quæ habebant, & Regi remaneret præsidium ciuitatis cum viridario vltra pontem. — æra. M. C. xxxiij.

Reditus autem, qui antiquo iure dabantur Regibus, ei persoluerent Agareni, & etiam quod maior Mezquita eis in perpetuum remaneret. Sicq; Rex adepto præsidio, & ciuitatis dominio mansit ibidem pro ciuitatis tuitione magno periculo se exponens. Fuit autem capta in die Vrbani Papæ & martyris octauo Kalendas Iunij, vicesimo anno regni sui, & quia de eius intentione dubium adhuc erat, distulerunt electionem Pontificis in futurum. Tunc Rex in vrbe Regia statuit thronum suum, donec securum præsidium stabiliret, & gentem fidei confirmaret, & electionis populus præualeret. — Mezqta.

De dote ecclesiæ Toletanæ. Caput. XXIIII.

VIDENS autem Rex, quod Deus prospera indulgebat, conuocauit regni proceres, & maiores Episcopos, & Abbates, & viros religiosos, & qndecimo Kalendas Ianuarij omnes in vrbe Regia cõuenerunt, & habito diligenti tractatu dominum Bernardum virum religionis, & prudentiæ cõmuniter, & concorditer in Archiepiscopum elegerunt, & Rex incontinenti dotauit ecclesiam liberaliter, & honeste, & dedit ei Briocam, quam sibi retinuerat a tempore Almeonis, Barciles, Cabañas, de Sagra, Couera, Rodiellas, Alcoleia sub Talauera, Azecbuch, quæ nunc dicitur Melgar, Almonecir, Alpobrega, & in ciuitate omnes stationes, quas vulgariter tendas vocamus, necnon domos, molendina, furnos, viridaria, vineas, & hortos, pro quibus hodie eius memoriam, & exequias veneratur ecclesia Toletana, & multa alia priuilegia dedit immunitatis. — Brioca. Barciles. Cabañas. Couera. Rodeillas Alcolea. Azebuch Mergar. Almonecir. Alpobrega.

Quod Mezquita Maurorum facta est ecclesia Christianorum. Caput. XXV.

ET quia adhuc litera Gothica, & translatio Psalterij, & officium Missæ institutum ab Isidoro, & Leandro Pontificibus, quod cum translatione, & litera dicitur Toletanum, per totam Hispaniam seruabantur, ad instantiam vxoris suæ Reginæ Constantiæ, quæ erat de

partibus Galliarum misit Romam ad Gregorium Papam Septimum, vt in Hispaniis omisso Toletano Romanum, seu Gallicanum officium seruaretur. Bernardus autem Toletanæ ecclesiæ electus fuit de Agenensi territorio oriundus scilicet de oppido Saluitatis. Hic cum fuisset ab infantia literatus omisso clericatu militiæ se ascripsit, & postmodum infirmitate coactus in monasterio sancti Aurentij Auxitani beati Benedicti regulæ sumpto habitu se dicauit, exinde vocatus ab Hugone Clumacensi Abbate cum eo laudabilem egit vitam. Deinde cum Rex Aldephonsus vellet sanctorum Facundi, & Primitiui ex ea causa, quam diximus, monasterium ampliare, mittit ad venerabilē Hugonem Clumacensem Abbatem, vt ei virum prouidum, & religiosum mitteret, qui in prædicto monasterio sanctorū Facundi, & Primitiui Abbatis officio fungeretur, & sicut in Gallijs illud monasteriū pręcellebat, ita & istud omnibus monasterijs eiusdem ordinis in Hispanijs pręsideret. Predictus autem Abbas Clumacensis Bernardum, quem ob sanctitatis meritū charum habebat, cum alijs monachis destinauit, qui mox veniens factus Abbas, omnibus se exhibuit amabilem, & benignum, adeo quod cum Deus omnipotens Toletum Christianæ restituit potestati, mox ipse post modicum interuallum fuit electus in Archiepiscopum, & Primatem. Cumq; rex ad partes Legionis iuisset, ipse electus Regina constantia hortante ascitis militibus Christianis maiorem Mezquitam ingressus est Toletanam, & elimata spurcitia Mahometi erexit altaria fidei Christianę, & in maiori turri campanas ad conuocationem fidelium collocauit. Quod cum ad Regis notitiam peruenisset, indignatus animo, & dolore accensus, eo quod Sarracenis pactum firmauerat de Mezquita, a sancto Facundo tribus diebus venit Toletum, proponens Bernardū electum, & Reginam Constantiam incendio concremare. Cumq; tanti furoris indignatio ad noticiam Toletanorum Arabum peruenisset, maiores, & minores cum paruulis, & vxoribus in pago, qui Magam dicitur, Regi obuiam exierunt. Cumq; Rex ad eorum multitudinē peruenisset, existimans eos causa quærelæ venisse sic respondit, non vobis iniuria facta fuit, sed mihi, cuius fides fuit hactenus illibata, sed iam de cætero de fide non potero me iactaræ, mea autē intererit, & vobis satisfacere, & in præsumptores acrius vindicare. Arabes autē, vt erant prudentes, eleuatis vocibus, & flexis poplitibus cum lachrymis audientiam postularunt. Tunc Rex aliquantū substitit tenens equum, & Arabes in hunc modū perorare cœperūt: Bene nouimus, quod Archiepiscopus, Dux, & Princeps est legis vestræ, & si causa fuerimus necis eius, ob zelū fidei Christiani nos percutient vna die, & si Regina perierit causa nostri, semini eius erimus perpetuo odiosi, & post dies tuos acrius vindicabunt. Vnde petimus, vt parcas eis, & nos voluntarie te absoluimus a fœdere iuramenti. His auditis ira Regis in gaudium commutatur, eo quod Mezquitam habere poterat sine fidei læsione, & ingressus vrbem Regiam, omnia pacifice pertractauit.

Auxitani.

Magam.

De commutatione officij Toletani. Caput. XXVI.

GREGORIVS autem Septimus, de quo diximus, ad petitionem Regis Aldefonsi misit quendā Ricardum Abbatem sancti Victoris Marsiliensis, vt ecclesias Hispaniæ tot persecutionibus perturbatas, ecclesiastico moderamine ordinaret. Qui minus religiose officium peragens cœpit irregularius se habere. Quod attendens Toletanus electus per maris, & terrę pericula se Romani Pontificis conspectui

presentauit, & Gregorio Septimo viam vniuersę carnis ingresso inuenit Vrbanum Secundum in sede Apostolica substitutum, a quo gratanter, & benigne susceptus consecrationem, pallium, & priuilegium obtinuit, & primas institutus Hispaniarum Apostoliceæ sedis benedictione suscepta, & per Tolosam rediens ibidem cum Episcopis Gothicæ Galliæ, & Narbonensis Archiepiscopo concilium celebrauit. Ideo per pyrenæum in Hispanias transiens omnium ecclesiarum Hispaniæ curam gessit, & statuto die in festo scilicet sanctorum Crispini, & Crispiniani octauo Kalendas Nouenbris in honore beatæ Mariæ, semper virginis, & beatorum apostolorum Petri, & Pauli, & sanctæ crucis, & beati Stephani protomartyris Toletanam ecclesiam conuocatis Episcopis dedicauit, & in maiori altari multas, & preciosas reliquias, quas a sede Apostolica attulerat, & quas Rex, & Regina de suis, & patrum suorum thesauris obtulerant, collocauit, quorum hodie beneficijs lætatur populus Christianus. Verum quia Ricardus legatus se gerebat in aliquibus minus caute, religione. & autoritate compescuit attentata, adeo quod ille Ricardus legatione priuatus, fuit ab Vrbano summo Pontifice reuocatus. Verum ante reuocationem clerus, & populus totius Hispaniæ turbatur, eo quod Gallicanum officium suscipere a legato, & Principe cogebantur, & statuto die, Rege, Primate, legato, cleri, & populi maxima multitudine congregatis, fuit diutius altercatum clero, militia, & populo firmiter resitentibus ne officium mutaretur, Rege a Regina suaso contrarium minis, & terroribus intonante, ad hoc vltimo res peruenit militari pertinacia decernente, vt hæc dissensio duelli certamine sedaretur. Cumque duo milites fuissent electi, vnus a Rege, qui pro officio Gallicano, alter a militia, & populis, qui pro Toletano pariter decertarent, miles Regis ilico victus fuit populis exultantibus, quod victor erat miles officij Toletani. Sed Rex adeo fuit a Regina Constantia stimulatus, quod a proposito non discessit, duellum iudicans ius non esse. Miles autem, qui pugnauerat pro officio Toletano, fuit de domo Matantiæ prope Pisoricam, cuius hodie genus extat. Matantia. Pisorica. Cumque super hoc magna seditio in militia, & populo oriretur, demum placuit, vt liber officij Toletani, & liber officij Gallicani in magna ignis congerie ponerentur & in dicto omnibus ieiunio a Primate, legato, & clero, & oratione ab omnibus deuote peracta, igne consumitur liber officij Gallicani. Et prosilijt super omnes flammas incendij cunctis videntibus, & Dominum laudantibus, liber officij Toletani illæsus omnino a combustione incendij alienus. Sed cum Rex esset magnanimus, & suæ voluntatis pertinax executor, nec miraculo territus, nec supplicatione suasus, voluit inclinari, sed mortis supplicia, & direptionem minitans relistentibus, præcepit vt Gallicanum officium in omnibus regni sui finibus seruaretur. & tunc cunctis flentibus, & dolentibus inoleuit prouerbium. Quo volunt Reges, vadunt leges. Et ex tunc Gallicanum officium tam in Psalterio, quam in alijs nunquam ante susceptum fuit in Hispanijs obseruatum, licet in aliquibus monasterijs fuerit aliquanto tempore custoditum, & etiam translatio Psalterij in plurimis ecclesijs cathedralibus, & monasterijs adhuc hodie recitatur. Ricardo itaque legatione priuato, primas Bernardus cœpit in Hispanijs ecclesias ordinare.

De schismate clericorum, & de reditu Primatis, & de bonis viris a Gallijs ductis.
Caput. XXVII.

ISDEM diebus sanctissimus Vrbanus Papa secundus tactus dolore cordis, eo quod ab Agarenis Hierosolymitana ciuitas tenebatur, personaliter verbum crucis cœpit omnibus prædicare, sicut superius meminimus nos dixisse, eius indulgencijs prouocatus. Venerabilis Primas Bernardus de clericis indigenis Toletanam ecclesiam ordinauit, & assumptis ad viam necessarijs, crucis signaculo insignitus recessit a propria ciuitate volens cum exercitu, de quo superius diximus, in Syriam transfretare. Cumq; vix esset tribus dietis a sede propria elongatus, clerici, quos in ecclesia instituerat, stulte locuti dixerunt adinuicem primatum suum nunquam de cætero reuersurum. Vnde spiritu malignitatis, & insipientiæ, inflammati alium electione indebita subrogarunt, & primatis domesticos eiecerunt, qui gradu concito Dominum consequentes, prout factum fuerat, intimarunt, at ille non immerito admiratus Toletum redijt in auctores sceleris indignatus, quos cum electo suo non tardius degradauit, quam ipsi sceleri præcipitio intronizauerant maledictum. & tollens aliquos de monachis sancti Facundi in ecclesia collocauit, ne interim, dum rediret, ecclesia diuino officio fraudaretur. Ipse vero cœpto itinere Romam iuit. Sed cum ad sedem Apostolicam peruenisset, prohibuit eum Dominus Papa Vrbanus, ne procederet, sed in tanta nouitate ad sedem propriam remearet, ne pastoris absentia nouella plantatio periculo subiaceret. Cumq; eum a voti & crucis proposito absoluisset, ipse per partes redijt Galliarum, vbi eligens de diuersis locis viros honestos, & literatos, necnon & iuuenes dociles, quos habere potuit, in Hispaniam secum duxit. De Mosaico duxit beatum Giraldum, quem prius cantorem (Masaicus) in ecclesia Toletana, postea fecit Archiepiscopum Bracharensem. De Vituricis sanctum Petrum, quem prius Archidiaconũ toletanum, Postea fecit Episcopum Oxomensem. De Aginno Bernardum, qui fuit cantor ecclesiæ Toletanæ, postea fecit eum Episcopum Seguntinum, postea Archiepiscopum Compostellanum, (Compostelanus:) & de eadem ciuitate Petrum, qui fuit iuuenis nutritus in ecclesia Toletana, postea Archiepiscopum, postea Episcopum Socobiensem, & alium Petrum, quem fecit Episcopum Palentinensem, & Raimundum, qui fuit oriundus de Saluitate, & fecit eum post beatum Petrum Episcopum Oxomensem, qui postea successit eidem in ecclesia Toletana, & Hieronymum de partibus Petragoricæ quoniam tempore Roderici Campiatoris fecit Episcopum Valentinum, sed in breui ciuitate deperdita eum Dominus Bernardus Metropolitanus eius, & primas, in ciuitate posuit Zamorensem, vt ibi Episcopalia exerceret, in qua nondum fuerat nec Episcopus, nec ecclesia cathedralis. Duxit etiam de eisdem partibus Bernardum, quem post mortem Hieronymi fecit Episcopum in ecclesia Zemorensi, & iste fuit primus proprius Episcopus Zemorensis.

De schismate, & desposition Burdini. Caput. XXVIII.

VXIT etiam de Lemouicis Burdinum, quem primo fecit Archidiaconum Toletanum, postea Episcopum Coimbriensem, postea Archiepiscopum Bracharẽsem. Hic erat astutus, & versipellis, qui cum vocaretur Burdinus, factus Episcopus fecit se Mauricium appellari, & immemor fidelitatis, & gratię sanctę recordationis Vrbano Papa secundo viam vniuersę carnis ingresso, accessit ad Paschalem Papam secundũ, qui predicto Vrbano fuerat substitutus, & magnum pondus pe-

cuniæ secum portans promisit Domino Paschali Papæ secundo nouiter instituto magnam pecuniam se daturum, si remoto Bernardo, qui eum creauerat, fieret ipse Pontifex Toletanus. Qui nequiciam eius in eo, quod deliquerat volens punire, accepit pecuniam, & eum postea petitione frustrauit. Cumque eo tempore ecclesia persecutione grauissima læderetur, eo quod Imperator Oto prædictum Papam captiuatum cum Cardinalibus carceri mancipasset, idem Burdinus dolore pecuniæ instimulatus ad schismaticum Imperatorem accessit, eius famulatui se despondens. Cumque de alio eligendo in Papam Imperator tractaret, attendens Burdini astutiam, mox præcepit eum eligi ad culmen Apostolicæ dignitatis, & factus Papa, immo verius Antipapa, Romam ingreditur Imperiali potentia comitatus, & in ecclesia sancti Petri, vt Papa resedit, & solennia celebrauit vocatus Gregorius Papa octauus. Cumque diuina gratia adiuuante Paschalis Papa carcerem euasisset, persecutione coactus per maritima, & Apuliam ferebatur incertus, ibique diu degens, vt exul, persecutionem constantissime tolerauit, & Gaiete dicitur obijsse. Ibidemque fuit in Papatu Gelasius substitutus, qui scripsit Toletano Primati, sicut in eiusdem Papę inuenitur regesto epistolam sub his verbis: Gelasius Episcopus seruus seruorum Dei Venerabili fratri Bernardo Toletano Primati, & cęteris Hispaniarum Episcopis. Non latere credimus fraternitatem vestram, qualiter frater noster Mauritius Bracharensis Episcopus se iam diu habuerit, & quomodo ecclesiã suã dimiserit, & quomodo Regi excommunicato adhęserit. Illud etiam, vt opinamur, nostis, quod a predecessore nostro sanctę memorię Paschali Papa in concilio excommunicatus sit, & quod Bracharensi ecclesiæ sit mandatum, vt pastorem sibi alium prouideret. Nunc tandem per Regis tyrannidem post longum electionis meæ spacium in cubile sanctæ matris Ecclesiæ se ingessit. Ideoque fraternitati vestræ mandamus, vt ad electionem in Bracharensi ecclesia faciendam solicitudine charitatis debitæ operam præbeatis. Ipsum vero Mauritium excommunicatum, periurum, & matris ecclesiæ constupratorem, cæteris ecclesiæ filijs publicetis. Datis Gaiete, octauo Kalendas Aprilis. Et eidem Papa in Gallias nauigans Lugduni decessit in Pontificatu anni circulo vix expleto. Lugdunũ & huic successit Calixtus secundus, qui erat Archiepiscopus Vienensis frater Raimundi Comitis patriæ Aldephonsi Imperatoris Hispani. Hic mox pace formata debite restituitur dignitati, & Burdinum iam ab Imperatore abiectum Sutrij conclusit obsessum & captum. Et depositum. Calabriæ in monasterio sanctæ trinitatis de Cauea captiuitati perpetuæ mancipauit, qui ibi vixit fere vsque ad tempora Eugenij Papæ tertij, a quo fuit quartus Dominus Alexander. Vnde & in secretario palatij Constantiniani hi versus reperiuntur inscripti.

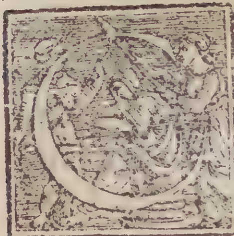
Vienna. Sutrium.

Ecce Calixtus, honor patriæ, decus Imperiale:
Nequam Burdinum damnat, pacemque reformat.

Hos inquam prædictos viros literatos, prouidos, & honestos, primas Bernardus per Gallias transiens in Hispania secum duxit, & eos in Toletana ecclesia canonicos ordinauit. Monachos, quos ibi reliquerat, sancti Facundi monasterio, & ex eis, quos secũ duxerat, vt sapiens architectus fundandis ecclesijs prouidit primaria fundamẽta, quorum solers prudentia, & honesta religio causam dotationis, & incrementi ecclesijs præbuerunt, sicut adhuc hodie patet in priuilegijs possessionum, & libertatum, quæ ecclesijs supra dictis ob eorum sanctitatis reuerentiam Principes indulserunt.

De captione Alcalæ, & Valentiæ. Caput. XXIX.

Alcala.

VM ergo primas Bernardus ad sedem propriam rediſſet, Caſtro, quod dicitur Alcala, vix expugnabili obſidionem parauit, & incolæ, qui eidem caſtro immineret, caſtrum aliud obfirmauit. Demumq́ fame affecti loci incolæ per deuia aufugerunt, relicto caſtro venerabili Bernardo Primati, quod adhuc hodie in Toletanæ eccleſiæ poſſeſſionibus numeratur. Rex autem Aldephonſus acquiſita iam vrbe Regia, & munita, reſtauratis oppidis, & ciuitatibus extremorum Dorij, inertiæ inſcius Sarracenorum patrias peragrauit, loca munitiora diruens, & plana deuaſtans adeo, quod ſibi coëgit ſeruire Ciſmarinos Arabes ſub tributo, & cum tanta gloria emineret in priuilegijs, quæ perſonis, vel eccleſijs conferebat, Imperatorem Heſperiæ ſe vocabat. In diebus eius Rodericus Didaci Campiator, qui ex cauſa, quam diximus, non erat in eius oculis gratioſus, conſerta manu conſanguineorum, & militum aliorum propoſuit per ſe Arabes infeſtare. Cumq́ verſus frontariam Aragoniæ perueniſſet, congreſſus cum Rege Petro Aragoniæ obtinuit contra eum, & etiam viuum cepit, ſed continuo manumiſit. Et inde procedens peruenit Valentiam, & obſedit. Cumq́ ad ſuccurſum Valentiæ Buchar Rex Arabum cum exercitu aduenisset inito certamine obtinuit Rodericus, & Buchar fugit vix vitæ relictus, cæſa tamen ex ſuis multitudine infinita. Et incontinẽti ciuitas ſe reddidit Roderico, & eam habuit, quoad vixit, & fuit in ea Hieronymus, de quo diximus in Epiſcopum conſecratus a Domino Bernardo Primate Archiepiſcopo Toletano. Sed poſtea mortuo Roderico Didaci, fuit ciuitas iterum ab Arabibus occupata. Corpus autem Roderici Didaci inter inſultus Arabum fuit a ſuis fideliter, & ſtrenue deportatũ ad monaſterium ſancti Petri de Cardigna, vbi hodie etiam quieſcit humatus.

Valentia.

Dorius.

De morte Regis Garſiæ, & ſororis eius. Caput. XXX.

IS diebus Rex Garſias cœpit in vinculis ægrotaræ, quod audiens Rex Aldephonſus doluit vltra modũ, diligebat enim eum, & quia filium non habebat propoſuerat eum ſubſtituere ſucceſſorem, & quam cito Toleto redijt, a vinculis abſoluiſſet, ſed verebatur ne cum eſſet inſolens, in regnis rebellia excitaret. Vnde fecit eum liberiori cuſtodia cuſtodiri, & placita indulgeri. Et cum eſſet infirmus & ſanguinem minuiſſet, præcepit Rex, vt a vinculis ſolueretur. Ex quo ipſe ait: Deus noluit, vt in vita ſoluerer, abſolutionem renuo moriturus, ſed rogo, & mando ſororibus meis, vt me cum compedibus ſepeliant Legione. Cumq́ eum ducerent Legionem, prout præceperat, a ſororibus, & Pontificibus, qui conuenerant, ibidem regio funere eſt ſepultus, anno. XVI. regni fratris, æra. M. C. XVII.

æra. M.C. xvij.

Et interfuit etiam Renerius legatus, & Romanæ eccleſiæ Cardinalis, ibidemq́ celebrato concilio cum Bernardo Toletano primate, multa de officijs eccleſiæ ſtatuerunt, & etiam de cætero omnes ſcriptores omiſſa litera Toletana, quam Gulfilas Gothorum Epiſcopus adinuenit, Gallicis literis vterentur. Poſt hæc obijt Regina Vraca Fernandi, & ſepulta eſt legione. Poſt modicum tempus obijt etiam Geloira, que cum ſorore ſua Vrraca, & patribus Legione habuit ſepulturam.

De aduentu Arabum, & morte Auenabet.
Capus. XXXI.

ORTVIS autem vxoribus, quas habuerat successiue Agnate, scilicet, Constantia, Berta, & Elisabet, duxit Ceidam filiam Auenabeth Principis Hispalensis, quæ postea baptizata dicta fuit Maria. Hic auditis magnalibus Aldefonsi, licet non visum, vehementi tamen desiderio adamauit, adeo vt fidem Christi susciperet, & castra, quæ sibi pater dederat, Regis Aldefonsi dominio manciparet. Castra autem, quę viro dedit, sunt ista, Caracuei, Alarcuris, Cōsocra, Mora, Occania, Aurelia, Velesium, Opta, Amassatrigo, & Cōcha, & suscepit ex ea filium, qui Sancius vocabatur, quem Comiti Garsiæ de Capra dederat nutriendū, & de consilio soceri Auenabet vocauit ab Aphrica Almorauides, qui in gente Arabū tenebant tunc tēporis principatum, vt eorum auxilio vteretur cōtra Arabes cismarinos. Sed in contrarium res euenit. Nam cum ipsi in magna multitudine cisfretassent, cœperunt Auenabeth grauius infestare, adeo quod eum in quodam prælio peremerunt, reputabant enim eum, quia filiam & castra Christiano dederat, Christianum. Cumque Vandalutij eorum potentiam perpendissent, adinuicem tractauerunt, quid esset gratius aut Christianorum porcos, aut camelos Almorauidum custodire, & sectæ suæ zelo commoti seruire Almorauidibus elegerunt. Et extunc vltra marini, & cismarini sub vnius Regis regimine seruierunt.

Caracuei. Alarcuris Consocra Mora. Ocania. Aurelia. Velesium Opta. Amassatrigo. Concha. Vandalutij.

De strage Christianorū in Sacralijs, & victoria Aldefonsi in prouincia Hispalensi.
Caput. XXXII.

ONGREGATI igitur Agareni cœperunt inuadere Christianos, & effusi sunt super terræ faciem vt locustę. Cumq; venissent ad locum Castellæ, qui Roda dicitur, occurrerunt eis duo Comites, Garsias, & Rodericus. Et in congressu interfectis vtrinq; multis militibus, tandem succubuit exercitus Christianus, & magna captiuitate patrata, & locis plurimis concrematis Agareni cum superbia redierunt. Post hæc Aldefonsus stragem huiusmodi non leuiter ferens iterum exercitū adunauit occurrens exercitui Agareno, qui cū suo maximo principe, quē Amiramomeninū vocant, ex opposito egressus est. Cumq; ambo exercitus in loco, qui Sacralia dicitur, concertassent, demum cessit populus Christianus. Et licet multi de Arabibus perijssent, tot & tanti de Christicolis perierunt, quod illius belli strages, & memoria, quasi in prouerbium adhuc extant. Fugatus itaq; Rex Aldefonsus, quem tot victoriæ coronauerūt, non fuit tamen animo consternatus sed resumptis suis, & conuocatis de omnibus regnis omnibus conuocandis corde magnifico ad victoriam eleuato, eodem anno faciem contra Hispalim obfirmauit. Intransq; Bæticam & eam partem Lusitaniæ, quæ sibi non suberat, predis vastationibus, & incendijs sic omnia deuastauit, quod horū fuga, & Agarenorum victoria fœlici commertio mutarentur. Et licet Amiramomeninus multos haberet cum Comite Garsia Ordonij Christianos, non tamen ausus fuit Regi occurrere venienti. Et Rex Aldefonsus reuersus est preda, & victoria gloriosus.

Roda. Sacralia. Hispalis.

De obsidione Velesij, & morte Infantis Sancij.
Caput. XXXIII.

VM itaque post labores, & bella plurima Rex Aldefonsus longęuus degeret, & grandęuus confractus infirmitatibus & ætate, Amiramomeninus, qui Hali proprio nomine dicebatur, venit Vclesium obsidere. Sed Rex Aldefonsus, vt diximus, senio, & grauedine non permissus, misit Garsiam Comitem cum filio suo Sãcio adhuc paruulo, & cum eis magnates, & milites regni sui. Cumque prope Vclesium peruenissent, Sarracenorum maxima multitudo, quæ iam obsessis Vclesij præualebat, contra veniẽtes egreditur ad pugnandum, & hinc inde dispositis aciebus congredi incœperunt. Et sicut Domino placuit, pars Christiana cœpit virtute Arabum infirmari, & in ea parte vbi Comes cum paruo aderat, cœpit fortius inualere.

Vcliscus.

Cumque quispiam equum, cui infans Sancius insidebat, grauiter vulnerasset, Comiti dixit. Pater pater equus, cui insedeo, est percussus. Cui Comes prestolare, quia te etiam ferient successiue, & incontinenti cecidit equus, qui fuerat sauciatus, & Regis filio simul cadente, Comes descendit, & inter se, & clypeum paruum collocauit, cęde vndique perurgente. Ipse vero cum esset strenuus, & clypeo paruum tutabatur, & vndique irruentes cædibus repellebat, sed pede ictu gladij amputato, non potuit amplius sustentari, & incubuit super paruum, vt ipse, quam puer, antea cæderetur. Cæteri vero magnates, & milites Christiani, qui mortis periculum euaserunt fugientes, & victi victoriam effugerunt. Cumque Comes Garsias Ferrandi, & Comes Martinus, & alij Comites, & magnates ad locum, qui nũc Septem Comites dicitur peruenissent, eos Arabum sequella præuenit. Et septem de magnatibus cum multis alijs ibidem occisis, occisionis locum vocauerunt Arabes Septem porcos, quem postea locum Petrus de Franco Commendator Vclensis mutato nomine septem Comites appellauit.

Septem comites. Septem porci.

Comites autem & magnates, qui fugerant a conflictu, cum Toletum deiectis vultibus aduenissent, & Regis præsentiæ astitissent, Rex dolore ineffabili conturbatus talia dixit eis. Vbi est filius meus iucunditas vitæ meæ? solacium senectutis, vnicus hæres meus? Ad quod Comes Gometius sic respondit. Nobis filium, quem exposcitis, non dedistis, cui ille, & si dedi alijs, consortes prælij & custodiæ vos adiunxi, & ille cuius custodię specialiter reputaui, sustinuit, incubuit, & occubuit super eum, vos autem relicto puero cur venistis? Tunc Aluarus Fanun vir strenuus, & fidelis sic dicitur respondisse. Memores laborum, quos ab adolescentia tolerastis, ciuitatum, & oppidorum, patrię, & castrorum, pro quibus totiens sanguinẽ effudistis, & quod auxilium extincto paruo non prodesset, huc aduenimus, ne cum extincto paruo magnalium vestrorum gloria extinguatur, si ea, quę a iuuentute vestra fœliciter acquisistis, nobis perditis perderẽtur, sed nec sic vis doloris potuit mitigari, quãto enim talia dicebantur, tanto amplius rediuiuis singultibus memoria filij torquebatur. Tunc perdita fuit Concha, Amassatrigo, Opta, Vclesium, Aurelia, Ocania, & Consogra.

Concha. Amassatrigo. Opta. Vclesiũ. Aurelia. Ocania. Consogra Magam.

Quod Vrraca Regis filia datur in matrimonium Regi Aragoniæ Aldefonso. Caput. XXXIIII.

LIQVANTO itaque temporis interuallo videntes Comites, & magnates Regem dolore, & senio tẽdere ad defectum in pago prope Toletum, qui Magam dicitur, pariter conuenerunt tractaturi, vt Vrracha Regis filia, quæ mortuo Raimundo Comite viro suo adhuc vidua permanebat, nuptui traderetur. Et cum inter se aliquandiu tractauissent,

demum communi consilio elegerunt, vt Comiti Gomezoni dicto postea de Campo spinę, qui erat potior matrimonio iungeretur. Et quia consilium Regi proponere non audebat animositatis eius magnificentiam formidantes, quendam Iudęum Cidelium nomine asciuerunt, qui satis erat familiaris Regi propter industriam, & scientiam medicinæ, & huic consilium denudantes mittunt ad Regem, vt quæ tractauerant, nunciaret. Tunc Rex quasi dolore duplici stimulatus Iudęo tale dicitur dedisse responsum. Non tibi imputo, quod hoc dicere præsumpsisti, sed mihi, cuius familiaritate in tantam audaciã prorupisti. Caue ergo ne de cętero audeas in mei pręsentia comparere, quod si feceris, ilico morieris. Mea autem intererit, meæ filię sed non, vt postulant, prouidere. Hoc audito recesserunt confusi Comites, & magnates. Iisdem diebus Aldefonsum paruulum filium Raimundi Comitis & Vrracę Comes Petrus de Traua in Gallecia nutriebat, de quo quia Comes Raimundus non fuerat in Regis oculis gratiosus, quasi eius immemor non curabat, sed vocato Toletano primate, & cęteris Episcopis, & abbatibus regni sui, decreuit cum eis, vt filia eius Vrraca Aldefonso Regi Aragoniæ matrimonio iungeretur, & vocato Rege Aragonum, quod decreuerant impleuerunt. Nuptijs itaq; amara conspersione peractis, Aldefonsus Rex Aragoniæ vxorem suam in Aragoniam secum duxit. Rex autem Aldefonsus dictus Hesperiæ Imperator in senectute sua regni pericula sic sedauit, vt nobiles, & ignobiles, potentes, & impotentes vnius legis moderamine regerentur, adeo vt vtriusque sexus quantumlibet imbecillis per omnes regni semitas incederet sine metu.

Campus spinæ.

Traua.

De morte Regis Aldefonsi, & miraculoso prognostico mortis eius. Caput. XXXV.

CVMQVE ei vitæ terminus immineret, fere per annum infirmitate chronica tenebatur, & tamen consilio medicorũ cotidie aliquantulum equitabat, vt laboribus assuetus, exercitio foueretur, & quia Deus omnipotens eius opera acceptarat, eius obitum prognóstico flebili voluit intimare. Octauo etenim die in natiuitate sancti Ioannis hora sexta de lapidibus, qui erant in altaris gradibus cemẽtati non ex terra, vel ex iuncturis, sed ex ipsa substantia lapidum cœpit aqua cunctis videntibus emanare, & tribus diebus continue emanauit. Erant autem illis diebus in ciuitate Petrus Legionensis Episcopus, & Pelagius Ouetensis, qui audito miraculo cum vniuerso clero, & populo ciuitatis, induti sacris vestibus ab ecclesia cathredali vsq; ad altare sancti Isidori vbi hoc acciderat, processerunt, & peracta missa, & sermone proposito ab Episcopo Ouetensi ad locũ miraculi accesserunt, & ex ipsa aqua Pontifices, & cæteri laudantes Dominum cum lachrymis potauerunt, ignorantes tamen quid portenti nouitas præsignaret. Sed morte Regis audita ilico cognouerunt, quod luctus, & tribulatio Hispaniæ orphanę imminebat, quare & duri lapides plorauerunt.

Plenus itaq; gratiæ, & dierũ, kalendis Iulij, quinta feria clarescente, reliquit luctum populo suo, periculum patriæ, gaudium hostibus, lamentum pauperibus, suspiria religiosis, in eius obitu exiuit latro, præsumpsit prædo, latuit pauper, conticuit clerus, luit incola, sęuit hostis, fugit victoria, creuit fuga, gladius in domesticos efferatur, & patria exterminio præparatur, quolibet, quod bonum erat, in suis oculis faciente. Rege itaq; finito exitu glorioso, primas Bernardus cum magnatibus, & alijs qui aderant, viginti dierum exequias celebrauit. Sed quia de tuitione ciuitatis Rege mortuo non spera-

Aldefonsus Rex moritur.

bant, corpus eius ad monasterium sanctorum Facūdi, & Primitiui, quod ipse ditaue-rat, detulerunt. Vbi sepultus cum hymnis, & laudibus requiescit. Regnauit autem duobus annis fratre viuente, sed isti anni annis fratris annumerantur. Postquam vero Toleto rediit annis quadraginta, mēsibus sex, diebus duodecim, qui cū aliis mensibus fiunt quadraginta vnꝰ anni, sepultus ibidē cū suis vxoribus superius nominatis.

LIBER SEPTIMVS RERVM HISPANARVM CHRONICON.

Caput Primum.

ERVM Rex Aragonum Aldefonsus soceri sui audito decessu, mox cum vxore sua Vrraca in Castellam congregato exercitu properauit, & totam terram nullis fere resistentibus, eo quod vxori eius successione prouenerat, occupauit: quam vt bonus princeps quiete, & pacifice ordinauit, & a Maurorum incursibus viriliter custodiuit, & regnum Castellæ tanquam proprium vndique dilatauit, & loca deserta restituens ductis incolis populauit, videlicet Belliforamen, Valeranicam, Soriam, Almazanan. Cumque de vxoris contubernio dubitaret, eo quod consanguinea eius esset, munitiones plurimas Regis Castellę Castellanis omissis Aragonensium fidei commendauit, quas eorum aliqui diu fideliter tenuerunt. Hæc autem erat consanguinitas inter eos. Rex Sancius dictus maior fuit pater Fernandi Regis Castellæ, & Ranimiri Aragonię primi Regis, Fernandus genuit Aldefonsum, qui cœpit Toletum, Aldefonsus genuit Vrracam Reginam, Ranimirus genuit Sancium, qui Oscam obsedit, Sancius autem genuit Aldefonsum, qui duxit Vrracam. Verum Comes Petrus Assurii a Rege Aldefonso, qui cœpit Toletum, Reginam Vrracam paruulam susceperat nutriendam.

Belliforamen. Valeranica. Soria. Almazanum. Osca.

Mortuo autem Rege post patris exequias Regina ingratitudinis spiritu incitata, terrā abstulit Comiti Petro Assurii. Sed Rex Aragonum vxoris ingratitudinem non acceptans restituit Comiti terram suam, & quia Regina in his, & in aliis excedebat, Rex fecit eam in castro, quod Castellare dicitur, collocari. Regina autem indignanter tolerans custodiri, vocauit milites ex Castella, cum quibus suasis custodibus sibi datis reditum obtinuit in Castellam, sed magnates regni ab ea diuortium procuratum nullatenus approbantes variis tractatibus interpositis viri gratiæ reddiderunt. Sed tempore procedente cum Rex intellexisset a suis beneplacitis alienam, Soriam vsque eam duxit, ibique repudians dimisit eam suæ arbitrio voluntatis, & ipsa ad Comitem Petrum Assurii properans suo consilio se commisit. Tunc celebrata curia terram petiit ab omnibus Castellanis, quam tamen a Rege Aragonię tunc tenebant. Sed, vt fidelitatis debitum exposcebat, terram, quam tenebant, ei communiter reddiderunt. Cumque sui ad eam ex omnibus regni partibus cōuenirent indignatione maxima prouocati, eo quod Rex Aragonum eam repudiauerat, & in dominio patriæ Aragones præponebat, eiusdem Regis dominium abiecerunt, & munitiones, & castra omnia, quæ tenebant, Reginę naturali dominæ reddiderunt. Tunc Co-

Castellare

mes Petrus Assurij indutus scarlato, & insidens equo albo, & portans funem in manu accessit personaliter ad Regem Aragonum in castro, quod dicitur Castellare, cui manu, & ore hominium fecerat pro terra, quam ab eo acceperat in honorem, in plena curia sic proponens. Terram, quam mihi dedistis, Reginę restitui, cuius erat, meę dominę naturali. Manus autem, os, & corpus, quæ fecerunt hominium vobis offero morte, vel dispendio consumenda. Tunc Rex cum esset aliquantulum iracūdus, voluit in continenti sententialiter condemnare, sed suasus a suis sentētiam distulit promulgare. In crastino autem magnates sui in consilio suaserunt, vt tali principi, qui fidelitatem naturali dominæ sic seruauerat & ei corpus, & membra ad dispendium offerebat, liberaliter indulgeret, fidelitatem enim vtriq; domino obseruarat, prout dominij debitum exposcebat, & insontem remisit cum muneribus, & honore, cuius factum Hispani adhuc hodie imitantur. Castellare

De victorijs Regis Aragoniæ contra Gallecos, & Castellanos, & morte Comitis Gomitij. Caput. II.

CASTELLANI autem confestim castra, & oppida intermutarunt, & sic regnum in discidio constitutum, ab vtraq; parte grauiter vexabatur. Interea Comes Gomitius ad Reginæ connubium anhelabat, sicut patris tempore, vt prædiximus, a magnatibus fuerat pertractatū, sed Regina Vrraca clanculo non legitime Comiti Gomitio satisfecit. Vnde & Comes quasi de matrimonio iam securus, cœpit agere bella regni, & pro viribus Aragones propulsare, & genuit ex Regina filium furtiue, qui dictus fuit Fernandus Furatus. Interim autem quidam Comes Petrus de Lara reginæ gratiam clandestine procabatur, quod voluit, impetrauit, vt exitus comprobauit. Cumq; regnū discidio, & cladibus vexaretur, Aldefonsus Rex Aragonum, qui adhuc munitiora loca in Castellæ terminis detinebat, exercitu cōgregato Castellæ fines inuasit, & Castellani omnes cum Gomitio Comite congregati ei communiter occurrerunt. Cumq; vtriq; in Cāpo spinę prope Septem publicam cōuenissent, Castellani suas acies ordinarunt. Primam aciem cum regni vexillo Petro de Lara Comiti concesserunt. In postrema vero fuit Comes Gomitius tāquam maior, & cum exercitus congredi incœpissent, Comes Petrus, qui ad Reginæ connubium anhelabat, in primis ictibus vexillo proiecto cessit hostibus sine pugna, & venit Burgis, vbi Regina tunc temporis morabatur. Comes autem Gomitius cum ceteris Castellanis bello institit strenue pręliādo, sed preualente Rege Aragonię victus occubuit, & occisus. Sed & miles quidam de domo Oleæ, qui vexillum Comitis in sua acie præferebat, occiso equo, ad terram cecidit, & amputatis manibus solis brachijs vexillum tenens non cessabat, Oleam, Oleam fortiter inclamare. Fugit ergo exercitus Castellanus, multis ex eis cædibus detruncatis, & Castella nuper inclyta pro vili commertio prosternitur derelicta. Aragonenses autem de Castellæ victoria eleuati, Dorium transeuntes per campos Gothicos adeunt Legionem, intermedia irruptionibus, & incendijs deuastantes, & licet inclyti essent prædis, tamen cœperunt defectu pecunię stipendia minorari. Vnde & Rex Aragonum ad sanctuaria misit manum, & thesauros auri, & argenti, & preciosorum lapidum, quos Regum, & Reginarum deuotio dedicauerat, manu sacrilega vsurpauit, & etiam possessiones oblatas a Regibus infiscauit. Vnde erga Deum, & homines cessit ei in scandalum, & peccatum,

Campus spinæ. Septem publica. Burgis. Olea. Doria. Campi Gothici.

ſperabat enim ſe regna vxoris perpetuo habiturum. Cumq; vlterius proceſſiſſet, Galleci, & Legionenſes cum infante Aldefonſo, qui, vt diximus, in Gallecia conſiſtebat, Regi Aragonum occurrerunt inter Aſtoricam, & Legionem in loco, qui dicitur Via anguis, & commiſſo prelio fugatis Legionenſibus, & Gallecis, & cæſis pluribus ex vtriſq;, Rex Aragonum fuit victor, & per partes Caſtellæ rediens fautores Petri Comitis deuaſtauit, & eos perſequens, in Montione prope Palentiam coarctauit, vbi fugientes ſe receperant cũ Regina, & ex eis aliquos ibi cepit, & ſic in Aragoniam rediјt triumpho duplici coronatus. Petrus autem Comes de Lara cum familiare commertium cum Regina indebite propalaret, ſperans illud matrimonio cõfirmare, omnibus præminebat, & cœpit Regis officium exercere, & quaſi dominus omnibus imperitare, ſed magnates aliј infamiam dominæ non ferentes, cœperunt ei reſiſtere, & matrimoniј propoſitum impedire.

Pallentia.

De electione Aldefonſi Regis in Regem.
Caput. III.

VERVM timentes, ne res ad effectum caſu aliquo perueniret, Gometho de Maceneto, & Guterrius Fernandi de Caſtro, præ omnibus inſtiterunt, vt Aldefonſum Reginę filium, & Comitis Raimundi, quem a tempore aui in Gallecia nutriebant, ad regni faſtigiũ euocarent, qui fauore omnium euocatus, in regni ſolio collocatur, reſiſtente nihilominus ſibi matre, & Comite Petro de Lara, ſed adiutus a ſuis Comitem Petrum de Lara a regno expulit, & expulſus ad Aſilum Comitis Barcinnonę abiјt deſtitutus. Rex autem matrem ſuam Reginam Vrracam obſedit in turribus Legionis, ſed pace inter matrem, & filium procurata, retentis, quæ Regina voluit, cætera filio reſignauit, & inteſtinis diſcidiјs iam ſedatis cœpit Rex, quãuis iuuenis, potentiam Aragonum attentare, qui adhuc in regno ſuo potiora loca ſub poteſtatis ſuæ dominio detentabant. Cumq; ex Gallecia, Legione, Aſturiјs, & Caſtella, exercitum congregaſſet, Rex Aragonum ex aduerſo per partes Anagari cum ſuo exercitu veniebat. Videntes autem Epiſcopi, & Abbates Caſtellæ, & Aragoniæ quod iſta diſſenſio poſſet Arabibus viam dare, ſicut tempore Roderici, vtriq; Regi humiliter ſupplicarũt, vt a prælio abſtinerent, donec de concordia tractaretur. Demum cum eſſet iunior Rex Aldefonſus, fuit taliter procuratum, vt ſupplicaret per Epiſcopos, & Abbates Regi Aragonum tanquam patri, vt ſibi reſtitueret regnum ſuum, & cum de iure non poſſet, nollet eum de facto priuare, quia ipſe paratus erat tanquam filius, eum in omnibus adiuuare. Et Rex Aragonum his auditis, cum eſſet vir pius, & optimus, ſic reſpondit. Gratias ago Deo vero, qui filio meo tale conſilium inſpirauit, quia & ſi antea hoc feciſſet, me nunquam hoſtem, ſed propicium habuiſſet, & ecce nunc ex quo petiјt gratiam, nihil eorum, quæ ad eum pertinent, mihi volo, ſed cuncta reſtituo incunctanter. Mandauit itaq; omnibus, qui munitiones, caſtra, & oppida detinebant, vt Regi iuueni priuigno ſuo omnia reſtituerent ſine mora, & firmata pace concorditer, & benigne, vterq; exercitus ſine belli periculo ad propria remeauit Aldefonſo Rege iuuene in integrum reſtituto. Verum Rex Aragoniæ audiuit ibidem Arabes ſuis finibus aduenіſſe, & in eorum occurſu properans in loco, qui Fraga dicitur, cum Arabibus decertauit, & qui alias ſemper inuictus fuerat, ſtrenuitate Aragonum frigeſcente ſacrilegiј, quod Legione commiſerat, ſoluit pœnas, nam victus occiditur.

Maceneto caſtro.

Anagarũ.

Fraga.

ciditur, &, si occisus inuectus fuerit, dubitatur. Ab aliquibus enim dicitur corpus eius in montis Aragonis monasterio tumulatum, a Mauris tamen ante redemptum. Ab alijs dicitur viuus a praelio euasisse, & confusionem praelij nequiens tollerare, peregrinum se exhibuit huic mundo, effigie, & habitu immutatus. & annis aliquot interpositis quispiam se ostendit, qui se eundem publice fatebatur, & multorum Castellae, & Aragoniae id ipsum testimonia affirmabant, qui cum eo in vtroque regno fuerant familiariter conuersati, & ad memoriam reducebant secreta plurima, quae ipse olim cum eis habita recolebat, & antiquorum assertio ipsum esse firmiter asserebat. Demum tamen quia eum ex regno plurimi sectabantur, & de die in diem eorũ numerus augebatur, Aldephonsus Rex Aragoniae fecit eum suspendio interire.

Aragonis mons.

De magnalibus Regis Aldephonsi circa principium regni sui. Caput. IIII.

ALDEPHONSVS autem filius Comitis Raimundi coepit regnare aera. M. C. XL VI. & regnauit. LI. annis. Mater autem eius regnauerat post mortem Aldephonsi, qui cepit Toletum. IIII. annis & fuit vir bonus, largus, strenuus, mansuetus. Cuius tempora viris optimis, Comitibus magnatibus, & alijs strenuis magnatibus abundarunt, cum quibus magna, & ardua attentauit, & foelici exercitu consummauit, circa principium regni sui ciuitatem Cauriam acquisiuit, & in ea per Bernardum Primatem, qui eius tempore adhuc erat, dignitatis perditae insignia reformauit, & Mauros, qui in Lusitania habitabant, saepe, & saepius conculcauit. Interea Bernardus Primas venerãdus ordinatis ecclesijs prouinciae, & Primatus, beneplacitis Deo actibus gloriosus quarto Nonas Aprilis quartodecimo anno regni Imperatoris defectu naturae migrauit ad Christum, & in ecclesia, quam de Mezquita ad Titulum beatę virginis consecrarat, obtinuit cunctis flentibus sepulturam, aclamantibus vniuersis Cur nos pater deseris desolatos. Vixit in Pontificatu annis quadraginta quatuor. Est autem titulus tumuli sic inscriptus. Primo Bernardus fuit hic Primas venerandus. Huic successit Raimundus Episcopus Oxomensis. Postea Imperator per partes Toleti Mauros aggrediens, Calatrauam, quae regnum Toleti grauiter infestabat, & diu obsessam pugnis, & machinis occupauit, & ecclesiam cum multis possessionibus, & decimis regalium redituum Domino Raimundo Toletano primati concessit, & eiusdem villae iurisdictionis municipia, quae munitionibus pręminebant, quaedam retinuit, quaedam solo dirupta adequauit, scilicet Alarcuris, Caracoi, Petrochium, sanctam Euphemiam, Mestantiam, Alcudiam, Almodouar. Et cum esset irruptione frequenti Mauris infestus, omnia sibi prospere succedebant, & iam Hispaniarum Regem in suis seuocabat.

aera. M. C. xlvi.

Cauria.

Calatraua
Alarcuris
Caracoi.
Petrochium.
S. Euphemia
Mestantia
Alcudia.
Almodouar.

De ortu, & genealogia Regum Portugalliae. Caput. V.

VERVM Comes Enricus, de quo diximus, quod Rex Aldephonsus Tharasiam filiam ei dederat in vxorem, cum esset vir bonus, iustus, strenuus, timens Deum coepit aliquantulum rebellare, non tamen subtraxit Hominium toto tempore vitae suae, sed a finibus Portugalliae eiecit, prout potuit, Agarenos, sibi iam specialem vendicans

Principatum, Hucusque etenim cum gente sua mandatū ad exercitum, & ad curiam veniebat, sed benignitas immo negligentia Aldephonsi tanquam consanguineo, & affini improvide deferebat. Ipse vero Enricus Viseo, & Lameco, & Portugali sedes restituit cathedrales, & a Toletano Primate earum Episcopi fuerunt consecrati. Coimbriae etiam eius tempore fuit Burdinus, de quo diximus, primus Episcopus consecratus. Bracharam etiam, quae varijs vastationibus adhuc diruta permanebat, vigili studio restaurauit, & per Bernardum Toletanum Primatem fuit dignitati pristinae restituta. In ea enim sanctum Giraldum Toletanum cantorē, de quo diximus, in Archiepiscopum consecrauit. Comes autem Enricus ad petitionem vxoris suae Tharasiae, quae Regina, quia Regis filia dicebatur, terrae suae ciuitates singulis Episcopis donationis titulo assignauit, praeter Coimbriam, quae apud eos tunc temporis, vt vrbs Regia habebatur. Hic Enricus genuit ex Tharasia Aldephonsum, qui mortuo patre successit in principatu, & a principio Dux Portugalliae dicebatur.

Viseum. Lamecū. Portugale Coimbria. Brachara.

Hic duxit vxorem Mafaldam filiam Comitis Maurienae, ex qua suscepit filium Sancium, & Vrracam, quae fuit postea vxor Fernandi Regis Legionensis, & genuit ex ea filium Aldephonsum, de cuius genere post dicemus, & aliam filiam, quae Tharasia dicebatur, & nupsit Philippo Comiti Flandriae, & Hannoni, & fuit mortua sine prole. Filius eius Sancius duxit vxorem nomine Dulcem filiam Raimundi Comitis Barcinonae, & Vrracae Aragonensis, & suscepit ex ea filios Aldephonsum, qui ei successit in regno, & habuit vxorem Vrracam filiam Regis Castellae nobilis Aldephonsi, & genuit ex ea filios Sancium Regem Portugalliae successorem, qui etiam adhuc regnat, habuit secundum filium Aldephonsum, qui duxit vxorem Matillam nomine de partibus Franciae Babiloniae Comitissam, & per eam habet hodie Comitatum, habuit etiam tertium filium nomine Fredinandum, qui in Castella duxit vxorem Sanciam filiam Comitis Fredinandi, habuit etiam filiam Alienor, quae nupsit Regi Datiae, & ibi fuit mortua sine prole. Rex autem Sancius, de quo diximus, praeter Aldephonsum, cuius generatio iam est dicta, filium habuit alium nomine Petrum. Hic duxit vxorē filiam Argmengaudi Comitis Vrgelensis, quae expers prolis vitam finiuit, habuit & alium filium Ferdinandum, qui duxit vxorem Flandriae Comitissam, & antequā prolem susciperet, vitam finiuit, habuit & aliam filiam Tharasiam nomine, quae Aldephonso Regi Legionensi fuit incestuoso contubernio copulata, ex quo suscepit filium nomine Fernandum, & filias Sanciam, atque Dulcem, & Fernando, & Sancia iam defunctis, Dulcis remanet nondum nupta.

Flandria. Annoni. Babylonia. Flandria.

De insignibus praeliorum Regis Portugalliae Aldephonsi. Caput. VI.

NVNC contexta generatione Principum Portugalliae ad Aldephonsum Ducem, de quo coepimus, reuertamur. Hic Aldephonsus fuit strenuus, & pertinax in agendis. Hic primus in Portugallia sibi imposuit nomen Regis, cum pater eius Comes, & ipse Dux antea dicerentur, & ab Eugenio Papa tertio, cui regnum suum constituit censuale, multa priuilegia, & indulgentias impetrauit. Hic apud Coimbriam construxit monasterium sanctae Crucis, quod donarijs, & possessionibus multis ditauit. Construxit & aliud monasterium, quod Alcobatia nominatur, quod multis dotauit possessionibus, & ditauit, cepit sanctam

Rex primus Portugalliae. alcobatia

Ireneam, Sintriam, & Vlixbonam, Elboram, & Alanquellum, multa etiam loca, quæ patriæ vtilitas exposcebat, & muris firmauit, & diu deserta nouiter populauit. Habuit bellum cum Fernando Rege Legionis, in quo fuit victus, & captus: sed clementia aduersarij suis protinus redonatus propria autem morte decessit, sepultus Coimbriæ in monasterio sanctæ Crucis. Cui successit filius eius Sancius, de quo diximus, vir magnæ prudentiæ, & strenuus in agendis, contra Mauros plurima bella gessit, & Syluam nobilem ciuitatē animosus obsedit, & aduentantibus ex Flandria plurimis bellatoribus demum cepit, & in ea Pontificalem cathedram eleuauit, sed postea incursu Arabum veniente remansit primis incolis subiugata expulso inde catholico incolatu, populauit etiam loca plurima, quæ in dicione Regis Portugalliæ adhuc extant. Caueam Iuliani, quę vulgariter dicitur Couillana, Guardiam, Montem sacrum, Portum molarum, & turres nouas, & multa alia, quibus remansit Portugallia dilatata, & morbo chronico diu detersus vitam finiuit, in monasterio sanctæ Crucis iuxta patrem traditus sepulturæ. Huic successit filius Aldephonsus in principio Christianissimus, in fine suę deditus voluntati. In diebus eius Alchazar, & castra alia in deditionem fidei catholicæ peruenerunt, moriturus autem elegit in monasterio Alcobatię sepulturam. Post hæc Sancius filius eius successit in regno, huius temporibus Heluis, Iurmenia, Serpia, & multa alia castra Maurorum Christianorum victorijs accesserunt. Adhuc extat, & Dominus dirigat vias eius. Et vt genealogię Regum Portugallię seriem texeremus a proposito diuertimus aliquantum.

S. Irenea. Sintria. Olyssimo. Elbora. Alanquellum. Silua. Frandria. Cauea Iuliana. Couillana. Guardia. Sacer. M. Portus molarum. Turres nouæ. Alcazar. Alcobatia. Heluis. Iurmenia. Serpia.

Quod Imperator diuisit imperium filijs suis. Caput. VII.

NVNC ad gesta Aldephonsi Hipaniarū Regis, prout cœpimus, reuertamur. Mortuo itaq; Aldephonso Rege Aragonum, & substituto eidem Ranimiro monacho fratre suo cœpit Aldephonsus Rex Hispaniarum Aragoniam infestare, adeo quod ciuitates, & castra, quæ sunt citra Iberum, & loca omnia occupauit. Tandem post longa certamina ea lege in concordiam redierunt, vt Rex Aragonum omnia supradicta teneret in feudo a Rege Hispaniarum, & ei fieret in vasallum, quod & fuit fideliter obseruatum, vsq; ad obsidionem Conchæ, in qua dicitur Rex Castellæ Aldephonsus nobilis Regi Aragonum Aldephonso hominium, & dominium remisisse. Post hæc rediens Legionem imposuit sibi Imperij diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator. Habuit autem duas vxores Berengariam, atq; Richam, ex Berengaria genuit Sancium, & Fernandum, Elisabeth, & Beatiam, Elisabeth nupsit Ludouico Regi Francorum, ex qua genuit filiam, quæ dicta fuit Adelodis, & fuit vxor Comitis de Pontino. Et illa comitissa genuit Mariam, quæ fuit mater Ioannæ Reginæ Castellæ, & Legionis. Beatia nupsit Sancio Regi Nauarre, & suscepit ex ea duos filios, & tres filias, de quibus superius est iam dictū. Post hæc consilio quorumdam Comitum Amalarici de Lara, & Fernandi de Transtamarim discidia seminare volentium, diuisit regnū duobus filijs Sancio, & Fernando, Sancio primogenito dedit Castellam vsq; ad sanctum Facundum, & Morum Reginæ, & aggerem fumorum, & Oroniam, Couellas, Medinam, & Araualum, & totum territoriū Abulēsem, & inde sicut diuidit calciata, quæ dicit̄ deguinea, & in asturijs sicut diuidit ripa Oue. Residuū versus mare, & Portugalliā dedit minori filio Fernando.

Concha. Pontinū. Lara. Transtamera. Saracunæ ditus. Morum. Agger fumorum. Oronia. Couellas. Medina. Areualū. Strata guinea.

De successione Regis Sancij in Regno Castellæ.

Caput. XII.

VMQVE Rex Sancius, qui Beatię remanserat, hoc sensisset, relictis omnibus, qui vltra montem de Muratal Christianitas posside bat, ad funus patris velociter properauit, & cum Primate Ioãne, qui tunc aderat, patrem suum duxit Toletum, & ibidem in patriarchali ecclesia honorifice sepeliuit, & cœpit regnare æra. M. C. XC. VII. & regnauit anno vno, & ex tunc cœpit assignati regni negotijs pro uidere, & viuente patre vxorem duxerat nomine Blancam filiam Garsiæ Regis Nauarræ, & Margelinę filiæ Rotronis Comitis Perticarum, ex qua iam susceperat filium nomine Aldefonsum, qui trium annorum remanserat in morte imperatoris.

Beatia. Muratal. æra. M c. xc. vij. Perticę.

Hic Rex Sancius tanta benignitate pollebat, quod clypeus nobiliũ dicebatur, & tanta congerie virtutũ claruit, vt pater pauperum, amicus religionũ, defensor viduarum, tutor pupillorũ, iustus iudex omniũ ab omnibus vocaretur. Nihil arduum reputabat, quod ad cordis magnificentiam pertineret, ascensiones uirtutum in corde suo continue disponebat, & mundiciã amans ad ea, quę virtuosum faciunt, anhelabat. Quid de moribus eius, de strenuitate in hostes, de liberalitate in omnes, de iusticia in suos, de pietate in fratrem, de deuotione in ecclesias, de timore in Deum dicam? Huic pater diuisit imperium, sed ipse virtutes omnium in se virtutum fibula colligauit.

De restitutione magnatum Legionis per Regem Castellæ.

Caput. XIII.

EX autem Fernandus cum esset pius, misericors, & benignus, susurronũ tamen linguis aures credulitate facili inclinabat, qui volentes regni exordia perturbare mala de quibusdam Comitibus suggesserunt, & ipse eorum susurris inclinatus abstulit eis temporalia feuda, quæ tenebant. At illi Regem Castellæ Sancium adierunt, qui statim congregato exercitu, venit ad sanctum Facundum. Quod cum Fernandus Rex Legionis audisset, verẽs cum fratre cõmittere habito suorũ consilio, fratris arbitrio se cõmisit, & cum paucis equitans venit ad fratrẽ velocissime sine armis. Ipso vero improuisis omnibus veniente Rex Sancius in mensa conuiuij consedebat, & adeo Rex Fernandus venit festinus, quod vix potuerunt ei assurgere conuiuantes. Rex autẽ Sancius, vt improuisus aduentus potuit tolerare, eum recepit curialiter, & iucunde, & iuxta se in collegio regio collocauit. Erat autẽ Rex Fernãdus de cultu non curans, & venit illotus vestes, & caput. Cumq; vidisset eum Rex Sancius, qui mundiciã vestium, & corporis diligebat, fecit incontinenti balneum præparari, & tandiu in mensa non comedens expectauit, donec lotus corpus, & caput optimis vestibus innouatus in cõuiuio cultu regio sedit ornatus. Et cõuiuio splẽdide celebrato, Rex Sancius aduentus sui causam, & cuius cõsilio sic aduenerat, sciscitatur. Cui respondit: Ad vos tanquã ad patrẽ, & Dominũ veni securus de virtute bona præsumẽs, & supplico, quod regni mei fines inuadere non velitis, quia etiam si velletis, vobis hominiũ facere sum paratus. Cui Rex Sancius sic respondit. Absit a me, vt terrã, quã pater meus vobis contulit, meę subijciã potestati, vel frater meus filius tanti patris alicui hominio sit astrictus. Sed cũ pater noster regnum nobis diuiserit, & vos vestris, & ego meis, & prouentus, & terrã tenemur magnatibus impartiri, quorum auxilio

S. Facundus.

patres nostri terram perditam habuerunt, & Arabes repulerunt. Reddatis ergo feuda sua Comiti Pontio de Minerba, & alijs magnatibus, quos priuastis, & non credatis susurronibus contra eos, & ego in continenti recedo. Tunc Rex Fernandus cum esset pijssimus, & benignus, omnia, quæ Rex Sancius dixerat, acceptauit, & statim abinuicem amicabiliter recesserunt.

Quod Calatraua data fuit Abbati Fiteriensi, & de morte Regis Sancij. Caput. XIIII.

VIBVS peractis Rex Sancius venit Toletum, & rumor increuit, quod Arabes veniebant cum magno exercitu Calatrauam, fratres autem militiæ templi, qui arcem Calatrauæ tenebant, timentes quod non possent Arabum violentiæ obuiare, ad Regem Sancium accesserunt supplicantes, vt & arcem, & villã Calatrauæ reciperet, quia non erat eis facultas Arabibus resistendi, nec inuentus fuit aliquis de potentioribus, qui vellet defensionis periculum expectare. Erat autem tunc temporis in vrbe regia Raimundus homo religionis Abbas Fiterij, & cum eo monachus quidam, qui Didacus Velasqui dicebatur, homo nobilis, & quondam strenuus in officio militari, & de Buronę partibus oriundus, & a iuuentute cum Rege Sancio enutritus. Qui vidẽs Regem sollicitum pro discrimine Calatrauæ, suasit Abbati, vt a Rege peteret Calatrauam, & licet Abbas se a principio retraxisset, demum consensit monacho olim militi supplicanti, & accedens ad Regem petijt Calatrauam. Et licet aliqui fatuum reputarent, tamen sicut Domino placuit, Rex consensit. Et Abbas cum monacho incontinenti venerunt ad primatem Ioannem, qui tunc præerat ecclesię Toletanæ. Qui audiens sanctum propositũ gratias egit Deo, & statim rerum suarum dedit auxilium, & fecit publice prædicari, vt omnes euntes in auxilium Calatrauæ omnium peccatorum veniam mererentur. Et facta est tanta commotio in ciuitate, vt vix esset, qui aut in propria persona nõ iret, aut equos, aut arma, aut pecunias in subsidium largiretur. Et Rex Sancius incontinenti dedit Abbati, & sanctę Mariæ de Fiterio in possessionem perpetuam villam, & præsidiũ Calatrauæ, & Abbas cum Didaco Velasqui monacho venit duce Domino Calatrauã, & sic est factũ dispositione altissimi ordinãte, quod Agarenorum exercitus, de quo rumor increuerat, non aduenit. Et tunc multi, quos deuotio incitauit, temperato habitu, vt militaris agilitas exposcebat, eorum ordinem receperunt, & incontinenti cœperunt contra Arabes cædes, & prælia exercere, & Domino adiuuante prosperatum fuit opus in manibus monachorum. Tunc Abbas reuersus ad monasterium armenta, & greges, & cætera mobilia, quibus tunc temporis Fiterium abũdabat, nec non & multitudinem bellatorum, quibus stipendia, & viatica ministrauit, duxit secum veniens Calatrauam exceptis debilibus, & ægrotis, quos ad ministerium monasterij dereliquit, & vt audiui ab his, qui viderant, fere viginti millia hominum secum duxit, & hic fuit in Fiterio primus Abbas. Mortuus autem sepultus est in villa, quæ Cirolos dicitur prope Toletum, vbi Deus per eum, vt fertur, miracula operatur. Didacus autem Velasqui postea diu vixit, quem etiam memini me vidisse, & obijt in monasterio sancti Petri de Gomello, & ibi sepultus requiescat in pace. Rex vero Sancius post quam dedit Fiterio Calatrauam, consummatus in breui compleuit tempora multa, placita enim erat Deo anima illius, & ideo festinauit eum Dominus educere de medio iniquitatis,

Calatraua

Fiterium.

Burona.

Ciroli.

Gomello

& dare ei imperium non diuisum. Obijt autem Toleti secundo Kalendas septembris, cui regni, & vitæ anni circulus finem dedit. Regnauit enim anno vno, diebus duodecim, iuxta patrem sepultus in maiori ecclesia Toletana.

De Rege Aldefonso, & persecutione, quam infantia tolerauit, & nuptijs eius.

Caput. XV.

Æra. M. c. xcviij.

POST obitum desiderabilis Sancij successit ei filius nomine Aldefonsus Trimus, & patris priuilegio amplectēdus, æra millesima centesima nonagesima octaua, hunc genuerat ex Blanca filia Garsiæ Regis Nauarræ. Hic ab infantia vultu viuax, memoria tenax, intellectu capax. Sed quia regnorum principia vix carent discordia etiam in adultis, multi de suis, qui ad discidia inhiabant, Fernando Regi Legionensi infantis patruo suaserunt, vt Regis pueri initia perturbaret, qui continuo acquiescēs aliquas ciuitates, & oppida occupauit, ita vt ipse Rex paruulus quæretur.

Causa autem huius seditionis, vt dicitur, ista fuit. Cum desiderabilis Sancius pater eius videret diem obitus imminere, vocatis magnatibus mandauit omnibus, vt terrarum dominia, quæ ab eo tenebant feudo temporali, vsq; annos quindecim retinerent, & tunc filio suo fideliter resignarent. Cumq; puer Guterio Fernandi de Castro a desiderabili Sancio fuisset commissus, & ipse post patris obitum Custodiæ pueri diligentiam adhiberet, accesserunt ad eum Garsias Garsiæ de Atia Comes Amalaricus, Comes Aluarus, Nunius Petri de Lara, & hi tres vltimi erant fratres filij Comitis Petri de Lara, & Auę Comitissę. Garsias Garsię erat frater eorum ex matre, & filius Comitis Garsię, qui in bello Vclesij cum infante Sancio fuit occisus. Itaq; omnes suaserunt Guterio Fernandi de castro, vt daret puerum Comiti Amalarico, qui erat potens, & charus habitantibus Extrematuram, & sic posset terrę seditio complanari, & ipsi autem Guterio Fernandi tanquam maiori deferrent. Erat enim vir grandeuus, & honorabilis, qui etiam desiderabilis Sancij patris pueri curam habuerat, cum viueret Imperator. Hic dicit̄ fere quingētos milites manu propria accinxisse cingulo militari, & habuit vxorē nomine Theodam, ex qua tamen prolē aliquā non suscepit, sed habuit fratrem nomine Rodericum Fernandi, qui fuit Caluus agnominatus.

Atia.

Extrematura.

Hic habuit quatuor filios Fernandū Roderici, & Aluarum Roderici, & Petrum Roderici, & Guterium Roderici, & filiam Sanciam Roderici, quæ fuit vxor Aluari Roderici de Guzman. Cumq; Guterius Fernandi adhibuisset fidem verbis Comitis Amalarici, & fratrum suorum, eorum fidei commisit infantem, & infantem receptum Garsiæ Garsię de Atia tanquam maioris custodiæ commiserunt. Ipse vero cum esset simplex, & rerū non prouidus dispensator, quęsiuit a fratribus vnde posset de sumptibus prouidere. Ipsi vero gaudentes eo quod ad custodiam pueri anhelabāt, dixerunt ei, vt se ab expensarum onere expediret, & traderet puerum Comiti Amalarico, quod & ipse acceptans sumptibus caruit, & regimine, & honore.

Guzman

Atia.

De dispensatione magnatum Castellæ super custodia Regis Castellæ, & de fuga eiusdem Matienza.

Caut. XVI.

VM vero Guterrius Fernandi percepisset hos fratres cum Rege paruo rebellare, iuxta quod promiserat petijt ab eis restitutionem Regem, quem ipsi tanquam improuidum deriserunt. Cumq; inter vtramq; domum de Castro videlicet, & de Lara longa concertatio incidisset, multa hinc inde pericula, multa homicidia acciderunt adeo quod haec discordia occasionem prebuit Legionensibus praualendi, in tãtum quod & aliquam partem Castellae, & Extremorum Dorij occuparent. Extrema.

Cumq; Comes Amalaricus, & fratres sui sibi timerent, Regem puerum Sorię di miserunt sub fidei custodia in parrochia sanctae Crucis. Inter hęc autem Guterrius Fernandi vitam finiuit, & in monasterio sancti Christophori de Eucis fuit sepultus, & Comes Amalaricus in continenti petijt terram a nepotibus Guterrij Ferdinandi, sed illi vsq; ad quintum decimum annum pueri iuxta statutum Regis Sancij patris sui reddere noluerunt. Vnde & ipsi corpus Guterrij Ferdinandi inhumaniter exhumantes, de proditione nisi terram restituerent, reputarunt. Sed nepotes eius ab impetitione huismodi liberarũt dicentes, quod Rex ab ipso nunquã petierat terrã suam.

Vnde iam mortuus non poterat criminari, & sentẽtia curiae absolutus propriae restituitur sepulturae. Cumq; in nepotes eius vellent obiecti criminis infamiam retorquere, responderunt se testamentali edicto Regis Sancij terram sibi creditam vsq; ad annos quindecim retinere, & tunc parati erant terram restituere Regi suo. His decertationibus inflammati terram Regis pueri cum deberent fideliter regere, & tueri, incursionibus, & cladibus affecerunt, & crescentibus malis vsq; adeo res processit, vt Regi Legionensi fere totius regni, & etiã Toleti per duodecim annos soluerentur redditus, & tributa, & Comes Amalaricus ad tantae necessitatis articulum fuit ductus, vt Regi Legionensi facere hominium cogeretur de dando Rege puero in vasallum.

Cumq; cum ipso Rege Soriam peruenisset, vt iuxta hominium Regem puerum reciperet in vasallum, facto concilio Soriensi, illi quorum fidei Rex Tenellus fuerat deputatus Amalarico Comiti sic dixerunt. Liberum vobis damus, & liberum custodite, & tunc puer a quopiam concitatus in brachijs Bauili cœpit flere, & in domum ducitur sub specie cibi dandi, vt sic a fletu cessaret, & patruo traderetur. Tunc Petrus Nunij de fonte Almexiri miles strenuus, & fidelis Regem puerum protexit sub cappa, & velocissimo equo insidens ea die ad castrum sancti Stephani duxit eum. Soria.

Cumq; in concilio Soriensi Rex Legionis, & Comites, & Varones varia varie pertractarunt, & simulatum somnium Regis pueri spectarẽt, Rex Legionis de puero percunctatur. Erat enim spectatione, & desiderio fatigatus. Et dum quaereretur a pedagogo pueri quonam esset, respondit, miles venit, qui eum duxit patruo praesentandum. Cumq; Comites moram varijs protractionibus procurarent, demum in ciuitate ficta perturbatione non modica, ea conditione a Rege patruo recesserunt, vt sollicite inquirentes vbilibet inuenirent, puerum restituerent iuxta pactum. Et ea nocte ad sanctum Stephanum peruenerunt. Sed Comes Nunius quasi quaesiturus puerum praecurrit, & inde assumpto puero sequenti die Atentiã se recepit, & pacta, & hominia pro liberatione domini non curauit. Quod audiens Rex Fernandus doluit reputans se delusum & misit quendam militem Comiti Amalarico, qui eum de infidelitate, & periurio appellaret. Qui attendens pro liberatione domini naturalis quidlibet faciendum, & tenellum dominum omnibus praeponendum, nũcium, qui ad reptandum venerat, iocose delusum sine responso alio remiserunt. Tandem cum S.Stephanus. Atentia.

Rex Ferdinandus Comitem Amalaricũ presentialiter reptaret, Comes Amalaricus sic dicitur respondisse. Si sum fidelis, aut proditor, aut aleuosus, nescio: sed quocunq; modo potui tenellum puerum dominũ meum a seruitute indebita liberaui, cum sim eius dominij naturalis. Ad hęc omnium iudicio est ab imposito crimine obsolutus.

Quod Rex Fernandus obtinuit fere totam Extremaduram. Caput. XVII.

CCVPAVIT itaq; Rex Fernãdus omnes ciuitates, & castra, & villas preter paucissimas, in quibus Rex puellus receptabatur aliquãdo minus tute, & qui adhuc a mamillis nutricis paruulus dependebat. ętatis gratia fauorabilis, naturę beneficio innocẽs, patris priuilegio amplectendus, futurorum indicijs obseruãdus quasi iam reus, vel nocens ad mortẽ quęritur, quasi non verus hęres exhęredatur, quasi non filius primogeniti Imperatoris, qui debebat esse hęres ex integro, a patrimonio effugatur. Quid mali fecit, qui loqui non poterat, qui nec statũ suę infantię agnoscebat? nisi hoc dignũ persecutione dicatur, quod quicqd possibilitati illius ętatis suberat, hoc in puero bonorũ pręsagijs monstrabatur, quę omnia processus infantiæ iam in pueritia ostendebat, in qua regalis grauitas leuitatis puerilis ignara successione temporum mirabiliter coalebat. Quęq; in alijs principibus vix ętas etiam operatur, in isto gratia superabat. Itaq; puerorum ludicra vir mente transcendens, & bella plurima contra patruum decenter exercuit. Et munitiones plurimas immerito perditas merito recuperauit, fauentibus sibi Amalarico, & Nunio Comitibus, & plurimis magnatibus, qui toto tempore vitæ suę ei inseparabiliter, & fideliter adhæserunt, qui etiam eum proprijs humeris, & brachijs nutrierunt. Nec etiam fuit locus, vel ciuitas, licet Regem Fernandum predictis de causis stulta vulgi mobilitas sequeretur, in quibus aliqui saniori, & fideliori mente præditi Regi puero non fauerent. Vnde & quidam ex eis persecutionẽ, & damna a Fernando Rege, & suis complicibus pertulerunt, & ipsi magis elegerunt cum vero domino fideliter exulare, quam fide læsa vtilitatis causa indebito principi obedire. Horum nomen, & genus etiam hodie habetur in omnibus regni finibus gloriosum, remuneratione plenũ, obprobrio vacuum, potentia sublimatum, familiaritate regia honestatum.

De commendatione fidei, seu fidelitatis. Caput. XVIII.

VID fide gloriosius, impossibile est est Deo placere quempiam sine fide. Si prima gratia in iustificatione impij fides a Theologis prædicatur, per hanc dãnatus homo gratiæ redonatur. Quid fidelitate potius appetendum? cum enim sit vtilis, & honesta, sine hac Deus, qui omnia potest, noluit mundum regi, quia si hæc periret, homo homini non subesset, nec quisquam ab alio tutus esset, & conuictus inter homines non adesset, sed nec quisquam sufficeret sibi solus, & ita congregatio hominum deperiret, igitur cuncta pro nihilo facta essent. Fides itaque sit præuia omnibus, per quam quilibet Deo placet, qui est Dominus dominorum, fidelitatem etiam circa inferiores tanquam pupillam oculi inuiolatam custodiat, & illesam. Nunquam enim hæreditatis eius tuta possessio violatur, & eius negotiatio nunquã mercede fraudatur, non est in ea labor sine præmio, nec est timor sine adiutorio, oculi eius securi, frons velari ne-

scia non indiget velamento tuta in occulto, gloriosa in publico, iucunda inter amicos nobilis inter odiosos, probris infesta, laudibus gratiosa, ab omnibus acceptatur, etiam vbi displicet approbatur. Sed & vitiorum monstrosa caterua fidelitatem abnuens, quam in se renuit, in alijs concupiscit, dignitate enim humanae naturae conspicua non prono, sed vultu incedit erecto, & terras dedignata similis caelestib⁹ inuenitur. Quiescit securitate conscientiae, roboratur spei magnitudine, tota pura, tota desiderabilis, tota vtilis inuenitur. Hanc exquisiuit a iuuentute sua Aldefonsus desiderabilis Sancij filius, qui cum esset paruulus, vt dictum est, & fere regno priuatus suorū fidelitate, & industria recuperauit perdita. Acquisiuit non habita, reedificauit deserta, donec iaceret fundamēta vrbium, & erigeret excelsa turrium, & ruinas a seculis repararet. Proficiebat enim apud Deum, & homines sapientia, & aetate, persequentium manus euasit suorum solertia liberatus. Tandem etiam Toletum obtinuit, quam duodecim annis occupauerat Rex Fernandus, persecutus est persecutorem, & quem iniuste senserat hostem, saepe persecutus est fugientem. Omnia enim, quae perdiderat, acquisiuit, & etiam infantaticum, quod sub dubio vertebatur. Erexit eum Deus altissimus, & magnificauit eum Creator ipsius, donec stabiliret illi solium gloriae, & exaltaret ei diadema victoriae. In fraude circunuenientium illi affuit, & honestum gloria fecit illum, custodiuit eū ab inimicis, & a seductoribus tutatus est illum, & dedit illi certamē, vt vinceret, & sciret quoniam omnipotens regit Reges, & per eum principes tenent terram. Obtinuit itaq; omnia, quae fuerant patris sui.

Infantaticum.

De Rege Fernando Legionensi filio Imperatoris. Caput. XIX.

NVNC a prosecutione propositi aliquantulum diuertentes Regis Fernandi magnalia prosequamur. Fuit autem Rex iste Fernandus pius, hilaris, liberalis, strenuus, benignus, & in praelijs fortunatus, erga religiones, & ecclesias sic deuotus, vt eis fere omnia regalia largiretur, quae tamen filius eius postea reuocauit, & adeo communis omnibus habebatur, quod, tanquam regularis, in mobilibus fere proprium non habebat, & quamuis industria immoratus, plus fauore, quam timore ab omnibus amabatur. Et accepit vxorem Vrracam nomine filiam Regis Portugalliae Aldefonsi, ex qua suscepit filium nomine Aldefonsum, Rex igitur Fernādus licet gener Regi Portugalliae pacificus raro fuit. Vnde ad consilium cuiusdā Vernali, qui a Rege Portugallie laesus effugerat, locum optimum populauit, qui dicitur Ciuitas Roderici, ex qua Portugalliae intulit multa mala, populauit etiam Letesmam in territorio Salamantino, & Granatam in territorio Cauriensi. Beneuentum, & Coiancam, quae nunc Valentia dicitur in dioecesi Ouetensi. Villare pandum, Mansellam, & Maioricā in dioecesi Legionensi. castrum Toraph, in dioecesi Zamorensi.

Roderici ciuitas. Letesma. Granata. Beneuētū Coianca. Valentia. Villarepādum. Mansella. Maiorica Castrum Toraph.

De bello eiusdem cum Salamantinis. Caput. XX.

CVMQVE Salamantina ciuitas caeteras regni vrbes, & habitatoribus, & terminis superaret, indignati ciues eo quod Rex eorum terminos decurtabat, contra Regem fauentibus sibi Abulensibus seditionē mouerunt, & in valle Muzę pariter congregati cum duce quodam, qui Munio Rauia dicebatur, cum Rege Fernando praelium inierunt, & pręter

Vallis Muzę.

ſpem omnium victoria Regi prouenit, & ducem, quē ſibi fecerant, Munionem Rauię viuū cepit, quē capitali ſententia condemnauit, & ſic maioribus ſibi fauentibus; quorum ſentētia principio non potuit præualere vim vulgi multitudine faciente, demum experti præſumptionis flagellum, & potentia minorati, nunc ſuis maioribus, & ſuo principi pro venia ſupplicabant, & ſic Rex victor ciuitatem, vt voluit, ſubiugauit maioribus, qui ſibi fauerant, honoratis. Poſt hęc Rex Fernādus corpus Regis Ranimiri Deſtrianę ſepultum Aſtoricam tranſtulit, & in cathredali eccleſia ſepeliuit.

Deſtriana.

De ſuccurſu ciuitatis Roderici. Caput. XXI.

ERAT autem tunc temporis vir nobilis, de quo diximus ex Caſtella Fernandus Roderici agnomine Caſtellanus, qui, poſtquam feuda, quæ tenebat, Regi reſtituerat Caſtellano, receſſerat a Caſtella, & tranſiuit ad Agarenos, & cum eorum maxima multitudine ad ciuitatem Roderici venit feſtinus, vt præoccuparet locū, & incolas improuiſos. Sed dicitur ſanctus Iſidorus cuſtodi ſacrorum ſuæ eccleſiæ aduentum prędicti principis, & Arabum reuelaſſe, vt ipſe Fernando ſimiliter reuelaret & Rex Fernandus audiens egit gratias incontinenti properans ad ſubſidium obſeſſorum. Sed quia ciuitas nondum erat muris munita, populatores quadrigas, & ſcrinia, dolia, arcas, & lectos, & lignamina omnia in circuitu poſuerūt, quibus vſq; ad aduentum Regis hoſtibus inſtiterunt. Rex autem veniens inuictus animo, confiſus in Domino, & oraculo confortatus cum obſeſſoribus concertauit. Et maxima eorum multitudine interfecta, quæ vix poterat numerari, alios egit fuga, alios retinuit in captura, & munita ciuitate Roderici quieuit terra a prælijs diebus multis.

Roderici ciuitas.

De bello Fernandi Roderici. Caput. XXII.

ET Rex Fernandus optans ſtrenuos, Fernandum, de quo diximus, reuocauit. Sed idem Fernandus quieſcere neſcius cœpit inuadere Caſtellanos, & in campis Gothorum in loco, qui dicitur Lubricale, pugnauit cum Comitibus Caſtellanis. Et ſocerum ſuum Oſorium Comitem, qui degebat tunc temporis in Caſtella, & Aluarum Guterrij fratrem Roderici Guterrij interfecit, & multis alijs fugatis, captiuatis, & interfectis, Comitem Nunium, & Rodericum Guterrij captiuauit, qui tamen poſtea recepto reuertendi hominio taliter diceſſerunt, vt Comes Nunius ſtatuto tempore, & Rodericus Guterrij poſtquam ſepeliſſet Aluarum Roderici, ſe reſtituerent captioni. Sed cum Rodericus Guterrij eſſet ſagax, fratrem ſuum in ſarcophago poſuit, & tandiu diſtulit ſepelire, donec Fernandus Roderici vitam finiuit, & ſic fuit a captiuitatis hominio liberatus. Comes autem Nunius die, & loco, quo redire debebat, aſſumptis ſecū ſexcentis militibus venit Donias, & in præſentia omnium Fernandi Roderici ſe obtulit captioni dicens coram omnibus, ecce adſum, & iuxta condictum me recipite in captiuum. Sed cum Fernando Roderici non eſſet facultas ſexcentis militibus reſiſtendi, nemo manus in eum iniecit. Et Comes Nunius proteſtatus coram omnibus captiuitati ſe tempore placiti obtuliſſe abijt liberatus, & ſic ſollicitudo deluſa eſt captiuantis. Occiſo autem Oſorio Comite Fernandus Roderici filiam eius, quam in vxorem duxerat, dereliquit afflictę addens afflictionem, ſed ipſa nupſit Petro Arię, ex quo genuit Rodericum Petri de villa Luporum, & poſt paucos dies Rex Fernandus ſoro

Lubricale Campi Gothici.

Doniæ.

dus sororem suam ex parte nomine Stephaniam ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit idem Fernandus filium Petrum Fernandi, qui fuit postea magnus, & coram Regibus honoratus.

De victorijs Regis Fernandi, & morte eius.
Caput. XXIII.

LDEPHONSVS autem Rex Portugalliæ dolens, quod Rex Fernandus ędificauerat ciuitatem, misit exercitum cum filio suo Sancio primogenito contra eam. Sed quia Rex Fernandus a Rege Castellæ infestabatur, diuiso exercitu partem reliquit, quæ occurreret Castellanis, partem duxit contra exercitum Portugallis, & occurrit filio Regis Sancio venienti intermino ciuitatis in loco, qui dicitur Arganale, & conserto prælio, Regi Fernando victoria, Portugallensibus cessit fuga, & multis occisis multisq; fugatis cæteri Regis Clæmentiæ se dederunt, quos non vt victor euertit, sed vt clemens abire permisit. Rex autem Portugallię indignatus cœpit Galleciam infestare, & occupauit totam Linciam, & Turonium, & alia multa loca, deinde congregato exercitu Badallocium est aggressus, quæ in diuisione acquirendorum prouenerat Regi Fernando. Cumq; super hoc nuncius ad uenisset, Rex Fernandus congregato exercitu bellum intulit Aldephonso, & cum succumberet exercitus Portugallis. Rex eorum confugit ad eam, de qua agitur, ciuitatem, iam enim fere duas partes occupauerat ciuitatis Agarenis in arce conclusis. Sed nec ibi quidem se tutum existimans, dum per portam effugeret ciuitatis, quę pesulo ferreo claudebatur, impegit ad pesulum, & crure confracto vix in equo poterat residere. Arganale. Lincia. Turoniũ Badallocium.

Vnde & ilico fuit captus, & Regi Fernando satis miserabilis præsentatus, quem benigne suscipiens Rex Fernandus iuxta se in consessu regio collocauit. Sed Rex Portugalliæ grauis discriminis attendens statum, confessus est se Regem Fernandum indebite offendisse, & pro satisfactione regnum obtulit & personam. Sed Rex Fernandus pietate solita mansuetus, suis contentus Regi Portugalliæ sua remisit.

Tunc restituit rex Aldephonsus Regi Fernando Luniam, & Turonium, & cætera, quæ suæ fuerant ditionis, & dimissus ad propria est reuersus, nec propter lesionem tibiæ potuit postea militare officium exercere. Rex autem Fernandus cum iterum Badallocium obsideret, egressi ad eum Agareni ab arce se ei cum præsidio tradiderunt, quorum hominio, & fide susceptis præfecit eis quendam Arabem, qui Abenhabel dicebatur, cuius fidei commisit custodiam ciuitatis. Sed Rege ad patriam redeunte prædictus Arabs oblitus fidei continuo rebellauit, & Amiramonino se tradens Regem Fernandum postea grauiter infestauit. Arabes autem attendentes Regem Aldephonsum debilitate, qua diximus, præpeditum, eundem in castro sanctæ Ireneæ congregata multitudine obsederunt. Quod audiens Rex Fernandus in succursum eius celeriter properauit, & eius aduẽtu territus Rex Aldephonsus timuit ne ad vindicãdas iniurias adueniret, sed cognita veritate egit gratias, vt debebat. Agareni autem Regis Fernandi præsentiam non ferentes ab obsidione continuo recesserunt, & Rex Fernandus ad regnum rediens dimisit Vrracam vxorem, quia eum consanguinitatis gradu tertio attingebat, & duxit vxorem Tharasiam filiam Comitis Fernandi, quæ fuerat vxor Comitis Nunij de Castella. Et ea mortua duxit Vrracam filiam Lupi Comitis Naiarẽsis, ex qua suscepit duos filios Sancium, & Garsiam, quorum vterq; expers prolis vitam finiuit. Cæterũ Rex Fernandus annis triginta Lunia. S.Ireneæ

vno in regno fœliciter consumatis, obijt Benauenti æra. M. CC. VIII. & in ecclesia beati Iacobi est sepultus iuxta auum suum Comitem Raimundum, & Imperatricem Berengariam matrem suam.

De Rege Aldephonso, & eius militia, & filijs.
Capvt. XXIIII.

ORTVO Rege Fernando, successit ei eius filius Aldephonsus. Hic fuit homo pius, strenuus, & benignus, sed successionum vicissitudine mutabatur, & a consobrino suo Aldephonso Rege Castellę, & Sancio Rege Portugallie infestatus circa principium regni sui venit ad Regem Castellę, & in curia Carrionis accinctus ab eo cingulo militari manū eius fuit in plena curia osculatus, & in eadem curia Rex Castellę nobilis Aldephonsus Conradum filium Frederici Imperatoris Romani accinxit similiter cingulo militari, & ei primogenitam Verengariam desponsauit. Sed ipso Conrado in Teutoniam reuertente prædicta domicella desponsationi continuo contradixit, & per Gundisaluum Toletanum Primatem, & Gregorium Sancti angeli Diaconum Cardinalem Apostolice sedis legatum diuortio celebrato, puella Verengaria mansit innupta, & sic ad tempus quieuit terra pace amicabiliter reformata. Sed quia, vt diximus, auriculariorum susurris ad varia trahebatur, eorum consilio duxit Tharasiam filiam Sancij Regis Portugalliæ in vxorem, licet essent consanguinei in secundo gradu, ex qua suscepit Sanciam, & Fernandum, qui fuerunt mortui sine prole, & aliā filiam, quæ dulcis dicitur, & adhuc viuit, & in odium Regis Castellæ fuit hoc contubernium procuratum suggerentibus enim suis vernulis, dolebat se a Rege Castellæ recepisse cingulum militare, & tamen ab illa vxore fuit iudicio ecclesiæ separatus. Demum inter ipsum, & Regem Castellæ guerris, & vastationibus perpetratis, duxit vxorem Dominam Verengariam Regis Castellæ filiam, de cuius virtutibus post dicemus, & suscepit ex ea filios Fernandum, cui Castellæ, & Legionis prouenit postea Principatus: & Aldefonsum, & duas filias, Constantiam, quæ fuit in Burgensi monasterio monialis, & Verengaria, quæ nupsit Ioanni de Brena, qui ex parte vxoris, quam habuerat, Ierosolimitani regni ad tempus negotia ministrauit. Postea vero filiam suam, quam ex prædicta Verengaria susceperat, Baldouino Imperatori Constantinopolis desponsauit, & quia idem Baldouinus adhuc puer a Græcorum incursibus non poterat Imperium defensare, sedes Apostolica Ioanni dicto Regi commisit Imperium toto tempore vitæ suæ, & sic fuit deinceps Imperator, & vxor eius Verengaria Imperatrix, quibus defunctis Baldouinus cum vxore sua Maria in Imperij culmine dominantur, & Dominus custodiat eorum statum. Rex autem Aldephonsus, & Regina Verengaria susceptis filijs supradictis propter consanguinitatem fuerunt ab Innocentio Papa Tertio separati. & postea inter Reges guerræ, & vastationes vix aliquo tempore cessauerunt, Rege tamen Castellæ in omnibus præualente, & de regno alterius castra, & plurima occupante, sed tamen nec sibi, nec filio, sed nepoti Fernando omnia acquirebat.

Carrion.

De actibus Aldephonsi Regis Legionensis.
Caput. XXV.

ERVM in senectute positus Rex Legionis actus suos Domino dedicauit, & Arabibus mouit guerram, & obtinuit ab eis Montem angij, Emeritam, Badallocium, Alcantaram, atque Canceres, populauit etiam Saluã leonem, Saluam terram, & Sabucale, & alia plurima loca, per quę regni terminos ampliauit, & conflixit etiam cum Auhenhuc industrio Sarraceno, qui nuper expulsis Almohadis Vouandalię vsurpauerat monarchiam. Sed bello subactus Aldephonso Regi prope Emeritam dedit terga, & victa Emerita dedit manus. Mortuus est autem in Villa noua de Sarria æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & in ecclesia beati Iacobi requiescit, & reliquit duas filias Sanciam, atque Dulcem, quibus etiam successionem regni legauit. Sed quia omnes regni nobiles tam de ciuibus, quam de alijs olim filio suo Fernando iurauerant, non potuerunt regnum filiæ obtinere. Sed aliquantis discidijs procuratis, & ciuitatibus, & nobilibus in varia studia separatis, Nobilis Verengaria Regina Castellæ interposuit partes suas, & sic omnes gratiæ solertia dulcorauit, quod licet infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones, & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc infantes & matrem, earum Reginam Tharasiam necessitate induxit, vt eius gratiæ se sponderent. Vnde paternæ largitatis in omnibus imitatrix curialitate sua vt infantes coadiuuarent, magnos redditus fecit a filio assignari, & sic obtinuit pacifice regnum patris æra millesima ducentesima sexagesima octaua.

Mons angij. Emerita. Badallocium. Alcantara Canceres. Salualeon Saluaterra Sabucale. Villa noua. Sarria. æra.M.cc. lxviij. æra.M.cc. lxviij.

De insignibus Nobilis Aldephonsi, & captione Conchæ.
Caput. XXVI.

VNC ad Aldephonsi Regis historiam reuertamur. Licet igitur fidelitate suorum regni perdita reparasset, tamen semper fuit a patruo infestatus. Past hæc Rex Nobilis Aldephonsus guerram habuit cum auunculo suo Sancio Rege Nauarræ, & euicit ab eo Lucronium, Nauarretum, & Antilenam, Grannonem, Cæsareum, & Biruescam, & fere omnia vsque Burgis, quæ idem auunculus in eius infantia occuparat. Post hæc orta est dissensio inter eum, & Regem Aragonũ Aldephonsum, & abstulit ei nobile castrum, quod Feriça nuncupatur, per industriam nobilis viri, qui Nunio Sancij dicebatur, qui cepit castrum, & dedit illi nobili Regi Aldephonso. Post hæc autem virtute altissimi roboratus conuertit manus ad infideles, vt bella fidei exerceret. In manu robusta vastauit eos, & in cordis magnificentia coegit eos, succendit ignibus ciuitates, & succidit viridia delitiarũ, repleuit terram timore suo, conclusit Arabes aduentu suo, destruxit munitiones insidiantium, & fidei terminos dilatauit, obsedit Concham munimentum Arabum, & laboribus pluribus arctauit eos, extruxit in gyro plures machinas, nec die, nec nocte pepercit eis, & cibus, & victus defecit ei, sed cor regiũ confortauit eũ, neglexit delicias seducentes, & zelatus est nomen glorię, longanimitas sua glorificauit eum, & regalis cõstantia direxit eum donec concluderet obsessos in arcto, & hostis clementiam implorarẽt. Miserunt legatos ad Almohades, verba doloris ad gentẽ Arabię, induratus auditor conclusit aures, & suum auxiliũ denegauit, timor belli confudit eũ, & odor belli terruit eũ, fama Regis conclusit mare, & nomen eius compescuit trãseuntes, donec reddita est ei munitio Conchę, & turres eius subditæ ei, rupes eius factæ sunt peruiæ, & aspera eius in planicies,

Lucroniũ Nauarretum. Antilena. Granon. Cęsareũ. Biruesca. Feriza. Concha.

possedit etiam post labores multos, & extruxit eam in vrbem Regiam, posuit in ea cathedram fidei, & nomen præsulis exaltauit in ea, congregauit ibi diuersos populos, & vniuit in populum magnitudinis, statuit in ea præsidium fortitudinis, & Regiam decoris honestauit in ea. Dedit ei Aldeas subiectionis, & pascuis vbertatis deliciauit eam, ampliauit in alto muros eius, & vallauit eam munimine tuto, creuit in vrbem multitudinis, & dilatata est in terminos populorum, miratur eam antiquus incola, & in aspectu eius formidat Arabs, munitio eius in rupibus eius, & abundantia eius in decursibus fluuiorum, gloria eius in Principe suo, & sanctimonia eius in cathedra dignitatis, deliciæ eius in pascuis gregum, & copia eius in pane, & vino. Recole Concha dies Principis, & in memoria eius exhilara faciem, nomen eius in laudibus tuis, & gloria eius memoriale tuum, addidit protectionē terminis tuis, & dilatauit iurisdictionem cathedræ tuæ.

Concha.

Item de magnalibus, & pijs operibus nobilis Aldephonsi. Caput. XXVII.

Alarchon

EPIT Alarconem in rupibus sempiternis, & firmauit seras defensionis, Aldeis multis dotouit illud, vt abundaret in eo incola fidei, constituit fortes in munimine, vt esset Arabibus via necis, deserta apte repleuit gētibus, & in via tutatus est habitotores, Alcarias rupiū domuit populis, & duriciam ilicis conuertit in vias. In Vclesio statuit caput ordinis, & opus eorum ensis defensionis, persecutor Arabum moratur ibi, & incola eius defensor fidei, vox laudantium auditur ibi, & iubilus desiderij hilarescit ibi, rubet ensis sanguine Arabum, & ardet fides charitate, mentium execratio est cultori dęmonum, & vita honoris credentium in Deum. Ripam Tagi repleuit habitatoribus, & incolis defensionis saltus Ocaniæ, obtulit excelso terram illam, & militiæ sancti Iacobi dedicauit eam, rupes Aureliæ vniuit eit, & præsidium more subiecit illi, vt dedicaret terram sanctimoniæ, & particeps fieret religionis. Desiderabilis Sancius pater eius dedit Fiterio Calatrauam. Aldephonsus nobilis consumator eorum, suscepit militiā contemplatio, & egressus fratrum a Fiterio. Rex Aldephonsus educauit eos, & possessionibus ditauit eos, Zuritam, & Almochariam, Machedam, Acecham, & Cuculutum obtulit eis, & sustulit sarcinam paupertatis, & super addidit diuitias competentes, multiplicatio eorum corona Principis, qui laudabant in Psalmis, accincti sunt ense, & qui gemebant orantes ad defensionem patriæ victus tenuit pastus eorum, & asperitas lanæ tegumentū eorum, disciplina assidua probat eos, & cultus silentij comitatur eos, frequens genu flexio humiliat eos, & nocturna vigilia macerat eos, deuota oratio erudit illos, & continuus labor exercet eos. Alter alterius obseruat semitas, & frater fratrem ad disciplinam.

Vclesium. militia S. Iacobi. Tagus. Ocania. Aurelia. Fiterium. Zurita. Almocharia. Mequeda Acecham Cucullū.

De populatione Placentię, & exercitu Martini Primatis. Caput. XXVIII.

ONVERTIT manum ad nouitatem operum, & ædificauit de nouo ciuitatem gloriæ. Statuit in ea præsidium patriæ, & nomen eius vocauit Placentiam, conuocauit populos in vrbem nouam, & exaltauit ibi Tiaram Pontificis, Sacerdotio legis ordinauit eam, & dilatauit terminos ensis sui. Toletanam vrbem vallauit castris, & territorium

eius repleuit populis. In diœcesi eius extruxit oppida, & religionem fidei locauit in eis, magnificenciæ suæ addidit opus, & ædificauit Alarcuris vallem sanguinis. Iudicia Dei abissus multa, & ignota filijs hominum. Iudicium Dei super opera eius, & sententia cœli in agmen illius. Commouit arma in Regem Aphricæ, & prouocauit cito gentem Arabiæ, populus eius instaurauit acies, & arma potentiæ direxit in Mauros. Exercitus eius transiuit Bætim, & Dux eius Præsul Toleti. Magnates regni in consilijs præsulis, & exercitus omnis sub Præsule dignitatis, nomen eius Martinus Magnus. Et genus eius a Pisorica, honor gentis vita eius. Et stola eius diadema ecclesię. Sapientia eius pax multorum. Et lingua eius informatio disciplinæ. Manus eius ad subsidium pauperum. Et cor eius ad compassionem humilium. Cingulum eius zelus fidei. Et arma eius ad persecutionem blasphemiæ. Agmen omne ad nutum illius, sanguis Arabum in conspectu illius. Regio Bętica flammis succenditur, & factum Prelulis prosperatur, processit enim per castra Bęticę terras, & oppida succendendo, fœliciter autem ad propria est reuersus.

Alarcuris

Pisorica

De bello Alarcuris. Caput. XXIX.

Vbsannauit eum blasphemia Aphricę, & incanduit ira Arabum. Ioseph Mazemutus regnabat in Aphrica, & genus Almohadum caput gentis. Surrexit Princeps in multitudine magna, & varijs vocibus repleuit campestria, Parthus, Arabs, Apher, Aethiops, Almohat, & de claris montibus in exercitu eius, & Valdus Bæticæ ad nutum illius transiuit Tyrrhenum in stricto Hispalis, & vndas maris calcauit trieribus. Exercitus eius innumerabilis, multitudo illius vt arena maris, Applicatio eius ad Hispalensem Metropolim, & processus illius ad campestria Cordubæ, firmauit vultum versus Alarcuris, & faciem indignationis ad regnum Toleti, plana Tolosæ nudauit pascuis, & scopulorum semitas ampliauit Vngielis, transiuit montis supercilia, & in multitudine nimia siccauit riuos, fama volatilis perfudit sæcula, & celer rumor pulsauit Hispaniam, in auditu nuncij lætati sunt multi, & aduentus hostium prouocauit plurimos, ignorat homo viam altissimi, & filij Adæ consilia cœlsi. Cumq; congressi fuissent exercitus, succubuit exercitus Christianus, & nobilis Rex a suis violenter eductus a bello, suorum industria est saluatus, licet ipse mori potius eligeret, quam saluari. obtinuit etiam Agarenus post prælium quædam castra. Hoc est bellum Alarcuris, quod fuit æra. M.CC.XXXIII. Quindecimo Kalendas Augusti sedente Celestino Papa Tertio.

Alarcuris

æra.M.cc. xxxiij.

De discidio Regum Legionensis, & Nauarræ, à Rege Aldephonso nobili. Caput. XXX.

VM autem Aldephonsus Rex Legionis, & Sancius Rex Nauarræ venire in auxilium ad bellum Alarcuris simulassent, & iam ad regni Castellæ confinia peruenissent, audito quod in prædicto bello non bene successerat, a proposito destiterunt, & Rex Nauarræ, qui iam ad regnum Castellæ peruenerat, retrocessit. Rex Legionis peruenit Toletum, vbi paucis diebus cum Rege nobili commoratus ad terram redijt Legionis, & post modicum temporis interuallum ambo regnum Castellæ hostiliter inuaserunt. Sed Rex Legionis Arabibus fœdere sociatus, multis ex eis

secum ascitis regnum Castellæ per campos gothicos est ingressus diruẽs, diripiens, & deuastans, & Rex Nauarræ ex alia parte deuastãs Soriam, & Almazanum cędes, & incendia exercebat. Ex illa parte contra Toletum Rex Almohadum, dictus Iucef, anno secundo obsedit Toletum, deinde Mageritũ, & Alcalam, Optam, & Concham, & Vclesium, & deinde per Alcaratium est reuersus vastatis omnibus, & destructis, quæ extra murorum ambitum sunt inuenta. Rex autem nobilis Aldefonsus fœderato sibi fideli amico Petro Rege, qui in Aragonia tunc regnabat, terram ingressus est Legionis, & optinuit plura castra, scilicet Bollanos, Vallem Arearum, Castrum viride, Coiancam, quę mutato nomine Valentia nuncupatur, Carpium, & Paradinas, & plurimis prędis actis, & cædibus perpetratis, effugatis etiam Agarenis, quos Rex Legionis secum duxerat, ambo ad propria redierunt. Tertio autem anno Rex Almohadum, de quo diximus, iterum veniens obsedit Toletum, Maquelam, & Talaueram, sed nullam earum potuit obtinere. Euertit tamen sanctam Eulaliam, & alia loca, quæ munitione carebãt, & inde procedens cepit Placentiam, Sanctam crucem, Montem angr̃, & Turgellum, & inde cum fastu, & superbia est reuersus. Tunc temporis Rex Castellæ, & Rex Aragonum iuxta Abulam in monte Palumbaria morabantur. Reuerso autem Agareno ad propria ex monte Palumbaria ambo Reges contra Regem Legionis pariter processerunt, & obtinuerunt Castrum legionis, & Ardon, & Castrum Gundisalui, & Castrum terræ, & Albam de aliste, & vsque ad Astoricam cuncta cædibus, & incendio vastauerunt, & inde per partes Alue, & Salmanticæ venientes omnia exterminio consumpserunt, & Montem regalem castrum nobile occuparunt, inde ad propria remearunt. Sed Rex nobilis Aldefonsus dignum iudicans furori cedere venienti, ad tempus cum Rege Arabum fecit treguam, vt posset tutius vicinis Regibus obuiare.

Soria. Almazanum. Toletum Mageritũ Alcala. Opta. Concha. Vclesium Alcaratiũ Bolani. Vallis arearum. Castrum viride. Coianca. Carpium Paradinæ S. Eulalia. Placentia S. Crux. Mons angr̃. Turgellũ Castrum legionis Ardon. C. Gundisalu. C. Terræ Alba de aliste

Quod Rex Aldephonsus nobilis dedit filiam suam Regi Legionensi. Caput. XXXI.

VMQVE proponeret Regem Legionis truciori dispendio infestare, quidam guerræ periculum pauescentes familiari consilio procurarunt, vt Rex Legionensis peteret a Rege Castellæ filiam suam Berengariam in vxorem, & licet Rex nobilis hoc respueret, eo quod ipse, & Rex Legionensis consanguinitatis linea essent vincti, Alienor Regina vxor nobilis Aldefonsi, cum esset prudẽtissima sagaci prouidentia, & solerter rerum pericula attendebat, quibus per coniunctionem huiusmodi poterat obuiare, & Regi Legionis vallem Oleti cum suis magnatibus venienti, dedit prædictam filiam in vxorẽ, & propter nuptias datis donationibus, quæ tantæ Dominę competebãt, & nuptijs solenniter celebratis traduxit eam in regnum suum. Rex autem Castellæ nobilis Aldephonsus omnia, quæ abstulerat, nunc genero olim hosti dedit filiæ suæ nuptæ, & sic pace quasi cum filio reformata a vastationibus quieuerunt.

De captione Victoriæ, Guipuzchuę, & Iuidæ. Caput. XXXII.

OST hoc Rex nobilis Aldephonsus volens Regis Nauarræ iniurias vindicare, cum Rege Aragonum fideli amico congregauit exercitum in Nauarram, & obtinuerunt Ruchoniam, & Aiuare, quæ Regi Aragonum prouenerunt. Obtinuerunt etiã Inzuram, & Mirandam,

Ruconia. Aiuara. Zura. Miranda.

quæ Regi nobili remanserunt. Et sic vterq; Regum patratis varijs vastationibus, ad propria est reuersus. Iterum autem Rex Castellæ nobilis Aldefonsus cepit Ibidam, Ibida. & Alauam infestare, & obsidione diutina Victoriam impugnauit. Alaua. Victoria. Interim autem Sancius Rex Nauarræ fortis viribus, armis strenuus, sed voluntate propria obstinatus, regno discrimini derelicto cum paucis magnatibus migrationis comitibus ad ad Arabes transmigrauit, & eis aliquandiu commorans nuncios, quos ad Miramomeninũ Transtyrrhenum trãsmiserat, expectauit, quibus pecunias, & donaria reducentibus Rex nihilominus deductionis causa peragrans Arabum ciuitates, & in eorum patria morabatur. Interim autem obsessi Victoriæ pugnis, & laboribus fatigati, & defectu victualium macerati in deditionis periculum inciderunt. Sed venerabilis Garsias Pampilonensis Episcopus libertatis studio gratiosus cum famis periculum comperisset, ad Regem Sancium in terram Arabum cum obsessorum aliquo festinauit, qui rei exposita veritate a Rege obtinuit, vt Regi Castellæ Victoria traderetur. Qui rediens tempore constituto cum eo milite, quoniam obsessi Victoriæ destinarant, Regis Sancij mandatũ exposuit, vt Regi Castellæ Victoria redderetur. Obtinuit itaq; Rex nobilis Aldefonsus Victoriã, Ibidã, Alauã & Guipuscuam, & earum terrarum munitiones, & castra, præter Treuennium, quod fuit postea commutatione Inzuræ datum sibi, Mirandam etiam dedit commutatione simili pro Portella, sanctum Sebastianum, Fontem Rapidũ, Beloagam Zeguitagui, Aircorroz, Asluceam, Arzorociam, Victoriam Maranionem, Aussam, Athauit, Iruritam, & Sanctum Vicentium acquisiuit, verum Rex Nauarræ redijt onustus muneribus Agareni, sed exoneratus prædictis omnibus, & honore. Guipuscua. Treueniũ Zura. Miranda. Portella. S. Sebastianus. Fons Rapidus.

De discidio Didaci Lupi, & obsidione Castellæ, & ædificatione monasterij regalis.

Caput. XXXIII.

HIS igitur consumatis Didacus Lupi Biscagiæ dominus, qui inter omnes magnates Hispaniæ præcipuus habebatur, a volũtate Regis nobilis familiari discidio discordauit. Biscagia. Vnde feuda, quæ tenebat restituens, ad Regem se transtulit Nauarrorũ, indeq; bellis, & incursationibus frequenter insistens, damna plurima intulit Castellanis, sed Rex nobilis Aldefonsus iniuriarum impatiens ascito sibi genero suo Rege Legionis fines ingressus est Nauarrorum. Cumq; Stellam nobilissimum Stella. oppidum obsedissent, Didacus Lupi ex Biscagia, qui erat in oppido cum multis Castellanis nobilibus impugnantibus, resistit violenter, & inter obijces vinearum intercesserunt cedes, & pericula præliorum. Sed quia oppidum sui munitione vires impugnantium minorabat, nec spes victoriæ animos protrahebat, Reges ab obsidione oppidi recesserũt, & vastatione in circuitu damnosa incolis consumata Reges ad propria redierunt. Postea autem inter Regem Castellæ, & Regem Nauarræ, & Regem Legionis treuga per interuallum temporis interuenit. Rex enim nobilis Aldefonsus bellum de Alarcuris corde altissimo reponebat. Sed vt altissimo complaceret, prope Burgis ad instantiam serenissimæ vxoris suę Alienor Reginæ monasterium Burgis dominarũ Cisterciensis ordinis ædificauit, & nobilissimis fabricis exaltauit, & multis Monasterium. redditibus, & possessionibus varijs sic dotauit, vt virgines sanctæ Deo dicatę, quæ ibi die, ac nocte laudabiliter Deo psallunt, nec inopiam sentiant, nec defectum, sed stru-

cturis, claustro, & ecclesia, & cæteris ædificijs regulariter consumatis, expertes solicitudinis in contemplatione, & laudibs iugiter delectentur.

De constructione hospitalis, & institutione scholarum, & acquisitione Vasconię. Caput. XXXIIII.

Burgis hospitale.

ONSTRVXIT etiam hospitale iuxta monasterium ædificijs, & domibus mirabiliter decoratum, quod tantis diuitijs dilatauit, vt omnibus peregrinis nullo patiente repulsam, omnibus horis diei necessaria ministrentur, & omnibus volentibus pernoctare lecti mirabilis apparatus continue præparentur. Infirmis autem vsq; ad mortem, vel restitutionem pristinę sanitatis per manus mulierum misericordium, & virorum omnia necessaria erogantur, adeo vt opera pietatis in eodem hospitali quasi in speculo possit quilibet contemplari, & qui in vita propter excellentiam operum ab omnibus meruit collaudari, post mortem multiplicatis intercessoribus merebitur a Domino coronari. Sed ne fascis charismatum, quę in eum a sancto spiritu confluxerunt, virtute aliqua fraudaretur, sapientes a Gallijs, & Italia conuocauit, vt sapientię disciplina a regno sua nunquã abesset, & magistros omnium facultatum Pallentię congregauit, quibus & magna stispendia est largitus, vt omni studium cupienti quasi manna aliquando in os influeret sapientia cuiuslibet facultatis, & licet hoc fuit studium interruptum, tamen per Dei gratiam adhuc durat. Et postquam fere totam Vasconiam preter Burdegulam, Regulam, & Vaionam, suæ subdiderat ditioni, finito termino treguarum, quas cum Amiramomenino ad tempus inierat, postquam & Moiam populauerat, idem Rex nobilis pro fide Christi mori desiderans pręteritũ dedecus licet prudẽter, non tamẽ ęquanimiter tolerabat. Et quia semper magnalijs inhiabat, noluit treguam vlterius protelari, sed strenuitatis proposito, & zelo fidei animatus in nomine Domini mouit guerram.

Studium pallentie

Vasconia Burdegalia. Varona. Moia.

De captione Saluæ terræ. Caput. XXXV.

VARE nuncijs incipientibus inchoata est pugna inter Regem nobilem, & Agarenos, post vastationem autem aliquam factam a nostris in terra Beatiæ, Endugari, & Gieminij filius prædicti Regis Agarenorum Mahomat nomine collecto gentium suarum exercitu castramentatus est in circuitu Saluæ terrę. Cumq; eam fere tribus mensibus obsedisset, diuersisq; machinis impugnasset, multis de ijs, qui erant in castro, occisis, plærisq; vulneratis, turribus, & muro fere dirutis, de obsessis pluribus siti, & impugnationibus interemptis, ad vltimum castrum occupatum est in opprobriũ fidei Christianę, æra millesima ducentesima quadragesima octaua mense Septembri. Castrum illud castrum salutis, & deperditio eius ademptio gloriæ, super ipsum fleuerunt populi, & soluerunt vincula brachiorum. Zelus illius excitauit omnes, & fama eius conspersit plurimos. In auditu eius surrexerunt iuuenes, & in zelo eius amaricati sunt senes, dolor illius ad gentes exteras, & compassio eius ad ęmulantes. Eo tempore Aldefonsus nobilis exercitum suum congregauerat circa confinia Talauerę, & cum vellet dubię sorti belli se committere præcipue ad instantiam filij sui primogeniti Fernandi, maturiori vsus consilio mandauit

Beatia. Endugarum. Giemi-nium. Saluaterra

æra.M.cc: xlviij.

in sequentem annū belli dubia prorogari, vtilior est enim dilata opportunitas, quam audaciç preceps temeritas.

De condicto bello, & morte infantis Fernandi.
Caput. XXXVI.

AGARENVS autem adeptus prçsidium Salue terrç cum magna superbia ad propria est reuersus. Aldefonsus vero Rex nobilis habito cum Archiepiscopo, Episcopis, & magnatibus consilio diligenti, ore eius vniuersis acclamantibus est prolatum, melius esse in bello voluntatem cœli sub discrimine experiri, quam videre mala patriç, & sanctorum. Fecitq; ædictum per omnes prouincias regni sui, vt milites, & pedites relictis superfluis vestium, & aurifigij, & ornatus cuiuslibet, quç ad rem non pertinent, armis vtilibus se munirent, & qui prius in superfluis displicebant, nunc in necessarijs, & vtilibus altissimo complacerent. Omnes autem a minimo vsq; ad maximum voluntati regiç paruerunt.

Ad hçc omnia dulcissimo Fernando filio primogenito nobilis Aldefonsi competentem suç modestiç operam impendente, qui eodem tempore febre correptus finiuit vitam, antequam belli terminus aduenisset. In cuius morte fletus patriç, luctus inconsolabilis genitori, quia in ipsum tanquam in vitç speculum contemplabatur.

Erat enim spectatio populorum. Sic enim eum Dominus honestauerat, vt etiam ab omnibus amaretur, & quod ętas in adolescentibus non permittit, iam in ipso gratia dispensabat. Obijt itaque in oppido Magerito in diœcesi Toletana mēse Octobri, ęra millesima ducentesima quadragesima nona vacuus dierum, plenus gratia, & virtute. Mageritū æra. M. cc. xlix. Sepultus est in monasterio sanctę Mariæ regalis prope Burgis a Roderico Toletano Pontifice, & multis Episcopis, & magnatibu sęcularibus, & religiosis, excelentissima sorore sua Berengaria Regina, ad quam postea regnum Castellæ successione prouenit, impendente liberaliter, & decenter officia funeris, & honoris, & gemitus doloris, vbi virtutum eius sic plenitudo claruit, vt eius prudentia deuoti sexus excederet pietatem. Et eleemosinarum largitio, principum largitates, etiam pudica modestia inconsolabili luctui solatia procabatur, vt exinde famæ eius dulcorata suauitas in augmentum cresceret, & dulcorē. Religionum, & pauperum, & quorum titulos pauperies incrustabat, toto tempore vitæ suæ subuentrix extitit, & leuatrix, præter opera magnifica, quæ regnante suo filio mirifice claruerunt. Verum nobilis pater consolationem de morte filij nisi in magnalibus non admittens collecto suorum exercitu per ripam fluuij, qui Sucaris dicitur, terram aggreditur Sarraceni, & Sucaris. obsedit castrum, quod dicitur Alcala, & cepit illud, & Surcariam, & Garadem, & Alcala. Surcaria. Cubas, in quibus multi Agarenorum capti, multa etiam spolia sunt inuenta, quibus occupatis, & munitis vtiliter, fœliciter ad propria est reuersus vrgente instantia hyemali. Garada. Cubæ.

LIBER OCTAVVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM CHRONICON.

Caput Primum.

ERTENTE autem anno factum est, eo tempore, quo solent Reges ad bella procedere, Aldephonsus nobilis citatis gentibus, congregatis armis, virctualibus comportatis, nec non & omnium cordibus ad bellum erectis, factus est occursus omniũ apud Toletum, quę sola potuit sui opulentia, omniũ necessitatibus non deesse. Interim Roderico eiusdem vrbis Pontifice, & cæteris nũcijs propter opus simile destinatis, aduersis partibus redierunt. Et cœpit vrbs regia repleri populis, abũdare necessarijs, insigniri armis, diuersificari linguis, variari cultibus. Nam zelo belli ex omnibus fere Europæ partibus ad eam diuersarum nationum varietas cõcurrebat. Nec erat, qui posset alicuius rei causari defectũ, cum & ipsa ciuitas sui abundantia occurreret, & prodiga manus nobilis principis omnibus ad omnia necessaria ministraret. Concursus autem venientium a mense Februario particularis incœpit, & multiplicationis paulatim incrementa suscipiens per totum vernum tempus, & amplius creuit turbarum multitudine copiosa. Et quia diuersarum nationum varietas diuersitate morum, linguarum, & cultuũ discrepabant, de voluntate principis in eadem vrbe eiusdem vrbis Pontifex morabatur, vt dissidentium varietas per eius industriam sedaretur, & sic factum est per omnipotentis Dei gratiam, qui solo nutu omnia disponebat, vt nulla seditio, nulla perturbatio exorta fuerit, quæ potuerit belli negocium impedire, licet per hostem humani generis fuerit sæpius attentatum. Et quia de die in diem crescebat numerus stigmata Domini in corpore suo portantium, ne intra vrbis angustias arctarentur, Rex nobilis volens eorum commodis prouidere extra vrbem circa fluenta Tagi delitiosa viridaria, quę ob Regiæ grauitatis recreandam maiestatem coalita fuerant, eis exposuit, vt sub vmbraculis arborum æstus iniurias euitarent, ibiq; ex fructiferis arboribus constructis tabernaculis vsq; in diem processus ad bellum in regijs sumptibus permãserunt. Octauo itaq; die post festum, quo Christiana religio Penthecosten celebrat. Petrus Rex Aragonum nobilis Aldefonsi fidelis amicus secundum fœdus apud Concham initum dietis plus fastu regio festinatis die præfixa venit Toletum: vbi a Pontifice, & toto clero processionaliter est receptus, ibiq; in viridario regio fixis tentorijs gentis suæ præstolabatur aduentum.

Toletum.

Tagus.

De aduentu vltramontanorum ad bellum. Caput. II.

OEPERVNT etiam venire magnates de partibus Galliarũ, Burdegalensis, & Nanatensis Episcopus, multiq; Varones de eisdẽ partibus, & Italia conuerũt, & simplices milites, necnon & de pedestri ordine plurima multitudo. Aduenit etiã venerabilis Arnaldus, qui, aliquãdo solicitudine Sistercij funct⁹, tunc regebat ecclesiã Narbonẽsem. Hic paulo ante emulatiõe legis Catholicę prouocat⁹ cõtra

Cistercięsis.

quosdam, qui in Narbornensi, & vicinis prouinciis blasphemare nomen Domini, & ecclesiam ore nephario præsumpserunt, corda fidelium excitauit, vt signo crucis contra hereticorum versutias armarentur. Et sic factum est per Dei gratiam, quod vbi contempta prædicatio non profecit, falce crucis putatis hæresibus fides Catholica de die in diem fœliciter coalescit, & destructis Biteriis, & Carcassona blasphemantium sanguine, & flamma vorace, & vltrici gladio est consumptus æra millesima ducentesima quadragesima sexta. Hic itaq; pontifex cum multitudine citerioris Gallie vasis belligeris, signis, & armis honesta vrbē ingressus est Toletanam, in qua decenter a nobili Rege, & eiusdem vrbis præsule est receptus. Conuenerunt etiā ad eandem vrbem plerią; milites de partibus Portugallis, peditum vero copiosa multitudo, qui mira agilitate expeditionis onera facile sustinebant, & audaci impetu impetebant.

Biteriį. Carcassona. æra.M.cc.xlvi.

De concursu Pontificum, & magnatum Hispaniæ ad congressum. Caput. III.

AD hęc magnates Regis Aragonum strenuitate inclyti, apparatu insignes, armis, & equis honesti Toletum ad exercitum peruenerunt, inter quos fuerunt Garsias Romerii, Eximinus Cornelii, Michael de Lusia, Anazarius Pardi, Guillermus de Ceruaria Comes Empurensis, Raimundus Fulconis, Guillermus de Cardona, & multi alii principes, & Varones, & simplices milites, nec non ballistariorum, & peditum copia gratiosa. Aderat in vrbe regia cum nobili Rege magnatū suorum generosa societas, nobilitate, strenuitate, & multitudine approbanda, quos sic, & morum elegantia, & curialitatis prærogatiua, & strenuitatis super eminentia venusta uerat, vt & in oculis hostium non solum terribiles, verum digni honoribus apparerent. Ciuitatum vero & oppidorum concilia sic copiosę phalanges, & equis, & armis, & vehiculis, & victualibus, & omnibus ad bellum necessariis præmunita venerunt, vt non esset inter eos, qui aliquo indigeret, immo sua aliis liberaliter communicarent. Quamuis vero in oppidis, & ciuitatibus sub vno degant principis regimine, tamen a suæ principio gentis, & armorum, etiam & militaris dignitatis insignia habuerunt, & militare nomen sortiti sunt ab antiquo. Multa etiam contra Sarracenos, & contra Christianos ipsi, & eorum parentes decenter exercuerunt. Fuerunt etiam ibi Pontifices, qui se, & sua provt Deus dedit in sumptibus, & laboribus deuote pro fidei negocio impenderunt. In solicitudinibus vigiles, in officiis deuoti, in consiliis prouidi, in necessitatibus largi, in exortationibus seduli, in periculis strenui, in laboribus patientes. De regno Castellæ Archiepiscopus Toletanus, Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomensis, Petrus Abulensis. De regno Aragonum Garsias Tyrasonensis, Berengarus Barcinonensis electus. De seculari vero militia regni Castellæ Didacus Lupi de Pharo, Comes Fernādus de Lara, Comes Aluarus, & Comes Gundisaluus, frater eius Lupus Didaci de Camberis, Gonsaluus Roderici, & frater eius, & multi alii nobiles, & magni, & strenui, quorum nomina longum esset enumerare. Fuerunt etiam fratres Calatrauæ sub vno militiæ suæ magistro Roderico Didaci, grata Deo, & hominibus fraterna societas, fratres militiæ templi sub vno magistro Gomitio Ramiri, qui post bellum fœliciter expirauit. Hi sunt, qui primi in nouo testamento signo crucis suscepto superbiæ militaris fastum strenuitate seruata, charitatis, & religionis vinculo arctaue

Emporiensis. Ceruaria. Cardona. Toletan9 Pallantinus. Segōtiēsis Oxomensis. Abulēsis.

runt, fratres etiam militiæ hospitalis, qui fraternitatis, charitatis insistentes deuote, zelo fidei, & terræ sanctæ necessitate accensi defensionis gladium assumpserunt. Hi sub vno priore Guterrio Ermegildi, Fratres etiam militiæ sancti Iacobi sub vno magistro Petro Auę, hi in partibus Hispaniæ multa opera militiæ decenter egerunt, multi etiam Christianæ religionis diuersorum votorum, & professionum zelo, & compassione moniti, insigniti signaculo sanctæ Crucis inibi couenerunt.

De prærogatiua virtutum, & largitatis nobilis Aldefonsi.

Caput. IIII.

LICET autem tam diuersa, tam varia, tam extranea multitudo non esset facilis ad regendum, etiam patienti, nobilis tamen Rex magnanimitate sua omnia pacifice regebat, omnia equanimiter, & trãquille tolerabat, ita, vt tedium in virtutẽ mutaret, cum vultu hilari tedium superaret. Irreuerenter prolata reuerenti responso in reuerentiam conuertebat. Ambitionis loquacem tristitiam larga manu in lętam facundiam commutabat, curiali applausu fastibus militaribus occurrebat, regaliũ morũ grauitate seruata, id in ipso operabatũ benignitas, vt præexcellentia videretur ęqualitas, sapientia grauitate cõspersa, sic omnia miniabat, vt his fieret eius curialitas in suspirium, & strenuitas in exemplum, ita quod de eo dici posset. Hic virtutis habet plus, quam possedimus omnes. Adolescentes, iuuenes, & quos virilis ætatis robur persuaderat, senes, & decrepiti, quid laudare, quid appetere si facultas suppeteret, quid mirari, quid diligere repererunt, eius industriam in agendis stupore atoniti mirabãtur, quem doni, & dati perfectio sic perfecit, vt gratiæ, & naturæ charismatibus abundaret, adeo vt mundi circulus fateatur Aldefonsum nobilem Hispaniæ se debere. Iuuenes, & adolescentes, quorum auorum nobilitas præsentabat, præficiebat titulo militari, vt quos nondum proprię virtutis extulerat gloria, & creantis manus, & parentum magnalia magnalibus obligarent. Hos sic equorum tuta firmabat magnanimitate, armorum copiosa securitate, vestium speciosa varietate, vt in ipso inuenirent & dominum, quem diligerent, & munificũ, quem laudarent. Et quamuis diuersus esset ritus alienigenarum, & in moribus ab indigenis dissiderent, quia mores omnes virtus magistra dijudicat: potuit omnibus satisfacere, qui virtutes omnium in se potuit conseruare, & quasi non vnius patrię incola, sic mores omnium in se sciuit assumere, vt nulli videretur a suis moribus dissidere. De largitate autem eius quis loqui præsumeret? cum id in ipso modicum fuerit, quod in alijs vix poterat reperiri. Sic enim ab infantia largitatem seruauit, vt obliuisci non potuerit, quod de matris vtero secum traxit. Sic omnia largitatis suę priuilegio confirmauit, vt ore omnium promulgata sentẽtia omnib⁹ munificis silentio imposito pręrogatiuã munificẽtię sentẽtialiter obtineret, & licet magnis magnifice distribueret, manũ a minorib⁹ nõ retraxit. Cũ enim essent Vltramontani plusquã decem millia equitũ, & centũ millia peditũ, dabantũ omni die viginti solidi vsuales, pediti vero quinque solidi, mulieres, paruuli, debiles, & cæteri ad bellum inepti non erant ab hac gratia alieni. Hæc erant, quæ in communi, & publice donabantur, præter donaria priuata, quę sui quantitate hunc numerum excedebant, quę magnatibus non diurna distributione, sed potiori summa per nobilis Regis nuncios mittebatur. His muneribus cumulabatur equorum numerosa

generositas, paruulorum iocunda varietas, quæ omnia tenacitatis curua seueritas vultu propitio non poterat intueri. His autem omnibus si iungantur Regibus oblata donaria, suis distributa stipendia, plus modus dantis, & hilaritas meruit, quam his omnibus emi posset. Et ad hæc omnia ne gens alienigena expeditionis omnibus indigeret, omnibus tentoria, & eorum vehicula est largitus. Addidit etiam gratiam gratiæ, & cibariorum vehicula cum cęteris necessarijs sexaginta millia summas, & vltra cum summarijs erogauit.

De processu ad bellum, & captione Malachonis.

Caput. V.

SATISFACTO itaq; omnibus per omnia duodecimo Kalendas Iulij exercitus Domini ab Vrbe regia est profectus. Vltramontani p se dato eis pro Duce Didaco Lupi de Pharo. Petrus strenuus Rex Aragonum cum suis. Aldephonsus nobilis cum suis, & licet separatim procederent, modicum tamen spacium exercitus diuidebat. Primo die castrametati sunt iuxta Alueum Guadararaz. Secundo iuxta Guadalcelet. Tertio iuxta Algodor. Vltramontani vero iuxta Daralserciam castra fixerunt. Et inde procedentes obsederunt præsidium Malachonis, & signum in bonum diuina gratia faciente, licet qui erant in arce satis viriliter se defenderent, instantia tamen vltramontanorum, quæ magna strenuitate feruebat pro Christi nomine mori desiderans, virtutem resistentium, & munitionum præsidium in nomine Domini minorauit, cepitq; Malachonem, omnibus, qui inerant, interfectis. Sequenti die exercitus Regum aduenit, ibiq; substitit vno die, sed & aliquantulum victualia defecerunt, tamen occurrit industria Regis nobilis, & fecit exponi victualia copiose. Malachou

De captione Calatrauæ, & discessu Vltramontanorum.

Caput. VI.

INDE igitur procedentes omnes pariter peruenimus Calatrauam. Agareni autem, qui inibi rebellabant, excogitauerunt tribulos ferreos fabricare, & per omnes transitus Anæ fluminis proiecerunt, & quatuor habentes aculeos qualitercumq; caderent, vno eorum erecto pedibus hominum, & equorum vngulis figebãtur. Sed quia humana artificia contra Dei prouidentiam nihil valent, sic Deus voluit, vt paucissimi, vel nulli fere illis tribulis læderentur, & gratiæ Dei manu supposita transiuimus flumen Anam, & castrametati fuimus in circuitu Calatrauæ. Agareni autem oppidum illud sic in summitatibus turrium armis, & vexillis, & machinis munierant, vt volentibus impugnare satis difficile videretur. Præterea licet sit oppidum illud in plano, tamen ex vna parte muri eius per tactum fluminis inaccessibile inuenitur, ex alijs partibus sic muro, & antemurali, fossatis, & turribus, & propugnaculis est munitum, vt absq; longa machinarum impugnatione inexpugnabile videretur. Erat autem ibi Agarenus quidã nomine Auencaliz longa armorum assuefactione astutus, & bellorum exercitia frequenter expertus. De huius industria plus se ipsis confidebat populus obsessorum, licet esset ibi in præsidio quidam Almohat, qui præsidij custodiæ præsidebat. Cumq; in obsidione per dies aliquot moraremur,

& Reges cum Principibus de impugnatione præsidij dubitarent, post longos tractatus placuit omnibus non relinquere oppidum intentatum, licet impunagnatio difficilis videretur. Plærique autem melius iudicabant cepto itinere ad bellum procedere, quam impugnationibus castrorum insistere, præsertim cum in talibus, & strenui periclitentur, & exercitus fatigetur, cum & ius acquisitionis, & retentionis talium pendeat ex fine belli. Assumptis itaque armis, locisque oppidi specialiter Religionibus, & Principibus assignatis voce fidei eleuata oppidum sunt aggressi. Sicque per Dei gratiam factum est, vt die Dominica post festum sancti Pauli expulsis Arabibus fuit

Calatraua restituitur

Calatraua Regi nobili restituta, quæ statim a fratribus, qui dudum ibidem resederant, fuit munita, & Christiano nomini redonata. Nobilis autem Rex de omnibus ibidem inuentis nihil sibi retinuit, sed vltramontanis, & Regi Aragonum cuncta cessit. Sed quoniam humani generis inimicus non cessat Christianis actibus inuidere, misit Sathan in exercitum charitatis, & corda emulantium conturbauit, & qui ad certamen fidei se accinxerant, retrorsum a bono proposito abierunt. Omnes enim fere vltramontani communi proposito statuerunt, vt relictis Crucis signaculis, omissis etiam belli laboribus ad propria remearent. Rex autem nobilis suorum victualia compartitus, quantum necesse erat omnibus est largitus, sed nec sic cepta obstinatio potuit reuocari, immo passim omnes inglorij recesserunt excepto venerabili Arnaldo Narbonensi antistite, qui cum omnibus, quos habere potuit, & multis nobilibus de prouincia Viennensi semper in bono constans a bono proposito non recessit. Et erant circiter centum triginta milites præter pedites, de quibus etiam aliqui remanserunt. Remansit etiam de partibus Pictauiæ Theobaldus de Blazon, homo nobilis, & strenuus, & natione Hispanus, & genere Castellanus. Rex Aragonum cum omnibus suis vsque ad finem permansit indissolubili dilectione Regi nobili fœderatus, & quia sicut dicit Salomon: Si possides amicum, in tentatione posside illum. Hic probari potuit, quisque qualiter diligebat. Sed quoniã diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, licet schismatis huius periculosus exitus timeretur, omnia tamen cœperunt de die indiem fœlicius prosperari. Recedentibus itaque his qui Crucem Domini in Angaria attulerunt, soli Hispani cum paucis vltramontanis superius nominatis proficisci cœperunt ad bellum Domini confidenter, & primo venerunt Alarcuris, ibique castrametati municipium occuparunt, necnon, & Castella alia in vicino. In eadem mansione aduenit Sancius Rex Nauarræ, qui licet a principio simulasset nolle venire, cum ad discrimen peruentum fuit, strenuitatis suæ gloriam a Dei seruitio non subtraxit. Sicque Regum ternarius in Sanctæ Trinitatis nomine processerunt, & primo die castrametati sunt in circuitu Saluæ terræ. Dominica die sequenti visum fuit Regibus, & principibus, vt totus exercitus armaretur, & etiam omnia tanquam ad bellum disponerentur, & per Dei gratiam talis apparuit multitudo armis, & signis, & equis ornata, vt intuentibus nobilis hostibus, & terribilis appareret, nobis amabilis, bello expediens discessum absentium compensaret, ita quod etiam corda magnanimorum creuerunt, pusillanimes confortati, dubij confirmati, & discedentiũ schisma, quod multos terruerat, recessit a cor-

Fraxineda. Muradal Guadalfaiar.

dibus timidorum: ibique etiam die altero spectantes, post peruenimus ad aliam mansionem, quæ dicitur Fraxineda. Tandem peruenimus ad aliam mansionem eiusdem nominis. Tertio vero die ad aliam mansionem in radice montis de Muradal, quæ dicitur Guadalfaiar.

De occupatione montis, vnde ad prælium processit Christianorum exercitus. Caput. VII.

NTEREA dum hæc agerētur, Mahomat Rex Agarenorum prope Gienniū in montanis congregauerat gentes suas, ibiqꝫ præstolabatur exercitum Christianorū. Nec erat ei corde pugnare, quia verebatur auxilia peregrina, sed vt in redditu insiliret, vt forte Christiani fatigati laboribus, diminuti mortibus ei resistere non valerent. Et ideo forte consilio altissimi factum fuit, quod aduenticij discesserunt, post discessum enim eorum, quidam inicitati diabolo clanculo de nostro exercitu se furantes ad Arabes transfugerunt, eis statum Christiani exercitus, & defectum victualium detegentes, qui tamen cessauerat post discidium Calatrauæ. Sicqꝫ procurante prouidentia, quæ in sui dispositione non fallitur, fuit factū, vt Agarenus mutato consilio, assumpta audacia præsumens gloriā a partibus Gienni processit, contra nos properans Beatiam vsqꝫ peruenit, & aliquos inde misit ad Nauas Tolosę, vt in angustia transitus, vbi est rupis fere in via, alueiqꝫ vorago, vt Christianorum transitum impedirent. Et si Christiani summitatem montium non cepissent, in montis supercilio residerent, vt ascensum exercitus Domini prohiberent, sicut capti in bello postea narrauerunt. Hac intentione obseruabant transitum, vt tandem deficientibus victualibus affecti tedio, & inedia rediremus. Domino autem aliter faciente, Didacus Lupi de Pharo, cui ducatus exercitus erat commissus, præmisit filium suum Lupum Didaci, & duos nepotes eius Sancium Fernandi, & Martinum Munionis, vt præcederent ad montis supercilia obtinenda. Verum cum illi de strenuitate confisi aliquantulum procederent improuisi, in summitate montis iuxta castrum, quod Ferral dicitur, Ferral. quosdam Arabes inuenerunt, qui insultum facientes in eos fere læsissent, nisi diuina gratia operante acceptis armis prædicti Christiani cum suis Arabes viriliter repulsissent, & summitatem montis per Dei gratiam obseruarunt, ita quod statim fixis tentorijs inibi remanserunt. Quinta autem feria circa horam nonam venimus ad pedem montis, & eadem die pleriqꝫ de nostris ad montis ardua conscenderunt. Maior vero pars circa Guadalfaiar alueum remanserunt. Guadalfaiar. Sexta feria in mane tres Reges Aldephonsus de Castella, Petrus de Aragonia, Sancius de Nauarra, inuocato nomine Domini ascenderunt, ibiqꝫ in quodam decliuo montis fixis tentorijs resederunt, & ea die occupatum fuit a nostris Castrum Ferral, sub quo sunt quædam voragines, & in rupe anfractus, & scopulorū præcipitia iuxta Losam, & tanta est ibi angustia transitus, vt etiam expeditos impediat difficultas. Ibiqꝫ quædam phalanges Agarenorum per diem illum, & partem sequentis Christianorum transitus obseruabant, ibique frequenter illo die inter nostros, & ipsos quædam belli præludia intercesserunt, ita quod ex vtraqꝫ parte aliqui non tamen plurimi ceciderunt. Dum hæc agerentur, Regum, & Principū deliberatio eligebat, qua esset sine periculo procedendum, transitus enim Losæ non erat possibilis sine damno. Et cum iam exercitus Agareni vicinior nobis esset, necnon & eius tentorium rubeum appareret affixum, diuersorum de processu exercitus diuersæ sententiæ ferebantur. Aliqui enim attendentes impossibilitatem transitus retro cedere consulebant, & per locum faciliorē ad Agarenorum campestria transmeare. Ad hoc nobilis Aldefonsus Rex Castellæ, & si hoc consiliū discretione fulgeat, periculū secū portat, populus enim, & alij inexperti cū nos retro cedere viderint, non bellū quęrere, sed bellū fugere iudicabunt, & fiet discessio in exercitu, nec

poterunt retineri. Sed ex quo ex vicino hostes prospicimus, ad eos necesse est, vt eamus, sicut autẽ fuerit voluntas in cælo, sic fiat. Cumq; hoc consilium nobilis Regis prævaluisset, Deus omnipotens, qui negociũ speciali gratia dirigebat, misit quendam hominem plebeium satis despicabilem, & habitu, & persona, qui olim in montanis illis pecora pauerat, & cuniculorum, & leporum ibidem captioni institerat, ostendit facilem viam, omnino possibilem per decliuum lateris montis eiusdẽ, nec oportet ab aspectu hostium occultari, & ipsis videntibus, nec impedire valentibus, venire ad locũ pugnæ congruum poteramus.

De processu ad locum pugnæ, & occursu Agarenorum. Caput. VIII.

ED quia in tanto discrimine tali personæ vix credi poterat, duo Principes præcesserunt, Didacus Lupi de Pharo, & Garsias Romerij, vt si inuenirent esse vera, quæ pastor dixerat, montẽ quendam in summitate sui habentẽ planiciem occuparent, & dante Domino sic euenit, vt ille tanquam Dei nuncius, qui infima mundi eligit, verax inueniretur, & prędicti Principes montis planiciem occuparunt, & tres Reges die Sabbati summo mane suscepta benedictione Pontificali, & gratia sacramenti, ad prædictum montẽ cum suis agminibus peruenerunt: Castrum Ferral quasi omnino tunc inutile est dimissum. Ipsi tamen credentes nos a prelio deuiare, eo quod Losæ transitum non seruauimus prædictum Castrum cum magna lætitia occuparunt. Reges itaq; postrema exercitus obseruantes cum toto comitatu ad suos Principes, qui præcesserant, peruenerunt. Quod attendentes Agareni non esse subterfugium sed processum, grauiter doluerũt, & prospiciẽtes tentoria, quę in prædicti montis cacumine figebant, cateruã militũ destinarũt, vt a metatione castrorũ primos agminis cohiberent. Nos enim propter viæ angustias porrecto agmine procedere cogebamur: cum nostris autẽ diutius confligentes Domino faciente viriliter sunt repulsi, & nostri occupata planicie montis per Dei gratiã castra fœliciter locauerunt. Et tentorijs vix metatis, videns Rex Agarenorũ, quod in obseruatione transitus nihil ei proderant insidiæ, neq; doli, dispositis aciebus eadem die processit ad campum, & præcipuam aciem, quæ eius erat custodię deputata, super quodã promontorio, ad quem difficilis erat ascensus, nobiliter collocauit, cæteris suis aciebus a dextris, & a sinistris prudentissime ordinatis, & ibi ab hora sexta vsq; ad vesperũ spectarunt, putantes nos eo die ad præliũ processuros. Sed consilij deliberatione habita prouisum fuit, vt bellum vsq; ad secundã feriã differretur, eo quod equi erant montiũ difficultate vexati, & exercitus fatigatus, & vt etiã statum eorũ, & processum possemus in isto medio contueri. Cumq; intellexisset Agarenus, quod non procedebamus ad bellũ, elatus in gloriã, nõ ex cautela, sed prouenire credidit ex timore. Vnde epistolas misit Beatiã, & Giennum quod tres Reges obsederat intra triduũ capiendos. Tamen aliqui de suis, qui altius cogitabãt, dixisse talia referũtur: Videmus prouide, & sollicite collocatos, & plus videntur ad pugnã parari, quã ad fugę subsidia anhelare. Sequẽti die Dominica summo mane iterũ egressus est Agarenus in cãpũ, vt pridie, & mansit in cãpo usq; ad meridiẽ dispositis aciebus, & ad æstus iniuriã repellendã allatũ fuit tentoriũ rubeũ ad vmbraculũ Agareni diuersis artificijs adornatũ, sub quo gloriosus debito residẽs conflictũ fastu regio expectabat. Nos vero sicut pridie fecimus eorum exercitũ attendentes obseruatis castris deliberabam⁹, qualiter in crastino procedere deberemus. Toletanus autẽ, &

Castrum Ferral.
Losa.

cæteri Pontifices per singularum ciuitatum, & singulorũ Principum mansiones verbum exhortationis, & indulgentię deuotissime proponebant. Eo die illustris Rex Aragonum consobrinum suum Nunium Sancij accingit cingulo militari. Agareni etiam in modum torneamenti circa vltimam partem castrorum quędam belli prælu dia attentabant. Tandem inter sextam, & nonam post longam expectationem Agareni ad locum, quo castra metati fuerant, sunt reuersi.

De dispositione acierum, & ordinibus bellatorum. Caput. IX.

SEQVENTI vero die circa mediam noctem vox exultationis, & confessionis insonuit in tabernaculis Christianis, & per vocẽ pręconis inclamatum est, vt omnes ad bellum Domini se armarent. Celebratis itaq; Dominicę passionis misterijs, & facta confessione, sumptis sacramentis, acceptis armis ad campi certamina processerunt, dispositisq; aciebus sicut iam dudũ fuerat pertractatũ, inter Principes Castellanos Didacus Lupi cum suis habuit primos ictus. Mediã aciem Comes Gundisaluus Nunij cũ fratribus Templi, & Hospitalis, & Vclesij, & Calatraug. Collateralem habuit Rodericus Didaci de Camberis, & Aluarus Didaci frater eius, & Ioannes Gundisalui, & alij nobiles cum eisdem. In vltima acie nobilis Rex Aldefonsus, & Rodericus Archiepiscopus Toletanus cum eo, & alij episcopi supradicti. De Baronibus Gundisaluus Roderici, & frater eius Rodericus Petri de Villa luporũ, Suerius Telli, & Fernandus Garsię, & alij. In qualibet autem istarum acierũ, erant communia ciuitatum, sicut fuerat ordinatum. Strenuus autẽ Petrus Rex Aragonum exercitum suum disposuit in totidẽ aciebus: primos ictus habuit Garsias Romerij, secundam aciem Eximinus Cornelij, & Aznarius Pardi: in vltima fuit ipse cũ alijs magnatibus regni sui: similiter & in collaterali acie alios de suis nobilib⁹ collocauit. De communibus etiã ciuitatũ Castellę habuit ipse secũ. Rex Nauarrę Sancius speciali prærogatiua strenuitatis perspicuus cũ suis a dextris Regis nobilis procedebat, & in comitatu suo cõmunia ciuitatũ Sicobiæ, Abulę, & Medinę. Dispositis itaq; aciebus, eleuatis ad cælum manibus, directis ad Deum oculis, cordibus ad martyriũ excitatis, protensis vexillis fidei, & nomine Domini inuocato ad belli discrimina omnes pariter peruenerunt. Primi autẽ, qui primos ictus dederunt in acie Didaci Lupi de Pharo, fuerunt suus filius, & nepotes superius nominati strenui, & audaces. Agareni vero in summitate quadam præsidium instar atrij firmauerunt de scrinijs sagittarũ, infra quod erant pręcipui peditũ collocati, ibidemq; Rex eorũ recedit habens iuxta se ensem, induens cappam nigram, quæ fuerat Abdelmumi, qui fuit principiũ Almohadum, & librum etiam sectę nefarię Mahometi, qui dicitur Alchoranus. Extra atrium erant etiam alię acies peditum, quorum quidam tam de interioribus, quam de exterioribus sibi adinuicem colligatis, vt quasi de fugę præsidio desperarent, cõstanter belli instantiã sustinebant. Erat autẽ exterius ante atrium acies Almohadum militaris equis, & armis, & infinita multitudine terribilis in aspectu: a dextris autẽ ipsorum, & a sinistris erant Arabes velocitate, & lancearum agilitate nocui inexpertis, qui & fugiendo impetunt, & fugati acrius insolescunt. In planitie vero vbi volubilitati non obest angustia, nociuiores reperiuntur, hi similes Parthis sagittarum insistunt negocijs, & in clauarum ponderibus vasa ferũt vertiginis, & hi, & illi extraordinarijs vagationibus intẽti acierum ordinem non obseruant, vt aduersarios incursionibus turbent, & suis ordina-

tim venientibus ruptis agminibus ex aduerso grassandi tribuant facultatem. Sed & istorum, & aliorum innumerabilem multitudinem nullum credo de nostris potuisse veraciter extimare, nisi quod postea ab Agarenis audiuimus, quod erant octoginta millia militum, peditum vero turbæ non poterant numerari. Ad hæc dicebantur adesse quidam Agareni de partibus Azdorę prope Marrochos mirius accepti in oculos Regis sui, hi equis relictis, Regi suo, vt eius gratiam compararent, pedites astiterunt, & ex his omnibus nullus creditur euasisse, astabat etiam Regi eorũ quædam acies stupenda multitudine obstipata, & militaribus insignibus mirabiliter adornata.

Azdora. Marrochi

De victoria Christianorum, & strage Sarracenorum.
Caput. X.

AGARENI autem fere immobiles in loco manentes cœperunt repellere primos nostrum, qui ascendebant per loca satis congressui importuna, & in his repulsis aliqui ex nostris congressoribus difficultatibus fatigati aliquantulum substiterunt. Tunc etiam aliqui ex medijs aciebus Castellæ, & Aragoniæ in vnum agmen ad primas acies conuenerunt, & fuit ibi commotio magna, & res dubio periculosa, ita vt etiam aliqui, non tamen de magnis, viderentur fugæ præsidio inhiare, sed primi, & medij ex Aragonia, & Castella coniunctim congressui insistebant, collaterales etiam acies cum Agarenorum aciebus acriter dimicabant adeo, quod quidam eorum terga vertentes fugere videbantur. Quod attendens Aldephonsus nobilis, vidensq; quosdam plebeia vilitate quid deceat non curare, dixit omnibus audientibus Pontifici Toletano: Archiepiscope ego, & vos hic moriamur. Qui respondit ei: Nequaquam, immo hic præualebitis inimicis. Rex autem inuictus animo festinemus, inquit, primis succurrere in periculo constitutis. Tunc Gonsaluus Roderici, & fratres eius processerunt ad primos. Fernandus vero Garsiæ vir strenuus, & in militia industrius retardauit ipsum Regẽ consulens, vt obseruato moderamine procederent ad succursum. Tunc Rex inquit iterum: Hic Archiepiscope moriamur, talis enim in tali articulo mors non dedecet. Et ille: Si Deo placet corona victorię non mors insistat. Sin autem aliter Deo placuerit, vobis commori omnes communiter sumus parati. In his autẽ omnibus testificor coram Deo nobilis Rex non mutauit vultum, nec gestum solitum, nec loquelam, immo viriliter, & constanter, vt leo imperterritus, aut mori, aut uincere firmus erat, nec diutius valens tolerare primorum periculum festinato gressu vsq; ad atrium Agareni dante Domino hilariter vexillorum insignia peruenerunt. Crux vero Domini, quæ coram Toletano Pontifice consueuerat baiulari, præferente eã Dominico Paschasij canonico Toletano per Agarenorum acies miraculose transiuit, & ibidem illęso baiulo sine suis vsq; ad finem belli, sicut Domino placuit, perdurauit. Erat autẽ in vexillis Regum imago beatę Marię virginis, quæ Toletanę prouincię, & totius Hispanię semper tutrix extitit, & patrona. In cuius aduentu acies illa mirabilis, & turba innumerabilis, quæ hactenus satis immobilis permanebat, & rebellis nostris obstiterat, cæsa gladijs, fugata lanceis, victa ictibus terga dedit. Tunc etiam ad instantiã germani sui, qui Zeit Auozecrith vocabatur, Rex Agarenus iumẽto varij coloris insidẽs fuge presidio se cõmisit, & cum quatuor militibus periculi socijs Beatiam vsq; venit, & Beatiensibus quid facerent scicitantibus, dicitur respondisse: Nec mihi, nec vobis possum consulere, Dominus sit vobiscum.

Beatia.

Ibiq; mutato iumento, Giennũ ea nocte peruenit. Interea Aragonensibus ex sua, Castellanis ex sua, Nauarris ex sua parte instantibus cæsa sunt multa millia Agarenorum. Quo viso, & audito Toletanus Pontifex hęc verba dixit nobili Regi. Estote memor gratię Dei, quę omnes defectus in vobis suppleuit, & opprobrium aliquandiu toleratum hodie releuauit. Estote etiam memor vestrorum militum, quorum auxilio ad tantam gloriam peruenistis, his & alijs in hunc modum dictis, ipse Toletanus, & alij Pontifices, qui simul aderant, cum lachrymis deuotionis in laudis canticum eleuatis vocibus proruperunt dicentes. Te Deum laudamus, te dominum confitemur. Erat etiam ibi Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomensis, Dominicus Placentinus, Petrus Abulensis. Multi etiam alij clerici Domino cantica decantantes. Campus autem sic strage Agarenorum plenus erat, vt etiam in robustissimis equis vix super eorum cadauera absq; periculo transiremus. Erant autem Agareni, qui supra prædictum atrium inuenti sunt, statura proceri pinguedine dilatati, & quod mirabile est dictu, licet iacerent in omnibus partibus corporis detruncati, & iam a pauperibus spoliati, in toto campo nec signum sanguinis poterat inueniri. Quibus peractis nostri gratiæ Dei terminum nolentes imponere, per omnes partes vsq; ad noctem eos infatigabiliter sunt secuti, & secundum extimationem creduntur circiter bis centum millia interfecta. De nostris autem vix defuere viginti quinquę. bis centum mill

De magnalibus bellatorum. Caput. XI.

VAE autem specialiter facta sunt a magnatibus, neminẽ credo sufficienter posse dicere, cum nemo potuerit omnia particulariter intueri. Scilicet qualiter Aragonensium audax strenuitas operam dedit stragi, qualiter agilitate facili præuenerit fugientes. Quam viriliter Eximinus Cornelij cum turba suorum aduenerit agentibus primos ictus. Qualiter Garsias Romerij, & Aznarius Pardi cum alijs magnatibus Aragonię, & Cathaloniæ belli dubia magnifice peregerunt. Qualiter Nauarrorum bellicosa agilitas belli instantiæ se obiecit, & persecuta sit fugientes. Qualiter & Vltramontani, qui remanserant in occursum, magnanimi Agarenorum in cursibus restiterunt. Qualiter Castellanorum magnifica nobilitas, & nobilis magnanimitas largis copijs suppleuit omnia, manu strenua compressit pericula, victrici gladio præuenit velocia, fœlici victoria cõplanauit aspera, & crucis improperia in gloriam commutauit, & hostis blasphemias laudum canticis dulcorauit. Sed si singulorum magnalia vellem prosequi, citius in scribendo manus deficeret, quam dicendi materia mihi deesset. Sic enim omnes pręuentrix armauerat gratia, vt nullus de ijs, qui esse aliquid videbãtur, aliud appeteret, nisi aut pati martyrium, aut obtinere. His itaq; omnibus peractis fœliciter, iam circa solis occasum in Agarenorum tentorijs sedimus fatigati, satis tñ pro victorię lætitia recreati neq; ex nobis ad castra qui redierunt, nisi famuli ad sarcinas deportandas. Tanta autem fuit in campo Arabum multitudo, quod medietatem spacij vix potuimus occupare. In campo autem, qui voluerũt rapere, plurima inuenerunt, aurum scilicet, argentum, vestes preciosas, suppellectilia serica, & multa alia preciosissima ornamenta, necnon & pecunias multas, & vasa preciosa, quæ omnia pro maiori parte pedites, & aliqui milites de Aragonia habuere. Maiores enim, & quos fidei zelus, & Regis reuerentia, & amor strenui-

tatis nobilitauerat, hæc omnia contemnētes vsq; ad noctem persecutioni viriliter intenderunt. Præsertim cum præcedenti die Pontifex Toletanus sub interminatione anathematis inhibuisset, ne quis prædę campi insisteret, si diuina prouidentia victoriam concedere dignaretur. Camelorum autem, & cęterorum animalium, necnon & victualium, quæ inibi sunt inuenta, vix posset quantunlibet subtilis discretio ęstimare. In eodem itaq; loco illo die, & sequenti moram fecimus fatigati. Homines, & vehicula, & res, & sarcinas, quæ fuerant ob belli instantiam proposita, vel neglecta, famulorum studio sunt aduecta. Et quod vix videtur credibile, licet verum, in illis duobus diebus ad vsus omnes nulla alia ligna combusimus, nisi hastas lācearum, & sagittarum, quas secum duxerant Agareni. Vix tamen in illo biduo potuimus consumere medietatem, quamuis ex industria non ad necessitatem ignem apponerent, sed ad eorum multitudinem consumendam.

De captione Beatię, & Vbetæ, & aliorum castrorum, & reditu exercitus. Caput. XII.

EXINDE procedentes quidam ex nostris castrum de Bilche fortissimum obsederunt. Nos vero die tertia post bellum quarta scilicet feria venientes cepimus castrum Bilche, necnon & alia tria scilicet, Ferral, & Balnea, & Tolosam, quæ vsq; hodie per Dei gratiam a fidelibus incoluntur, ibiq; moram per vnum diem fecimus, & procedētes ex nostris ad ciuitatem Beatiam vacuam inuenerunt, fugientibus Agarenis, & suorum periculo iam comperto se in Vbetam receperūt, prę ter quosdam inexpeditos, qui in eorum oratorio, quod Mezquita dicitur, incendio perierunt. Hoc audito Reges, & Principes communi consilio decreuerunt Vbetam obsidere. Hoc factum fuit feria sexta post bellum. Igitur secunda feria octauo scilicet die post bellum aggressi sunt ciuitatem inuocato nomine Christiano, & sicut Domino placuit ex ea parte vbi instabant Aragonenses, quidam armiger Lupi Ferrencij de Luna murum ascendit, & in eius ascensu corda resistentium languerunt, & se Regis gratiæ spoponderunt. Super hoc itaq; habito frequenti tractatu primo obtulerunt Sarraceni mille millia aureorum, vt ciuitas eis integra remaneret, quod & aliqui acceptarunt. Dolentibus admodum Regibus, dissimulantibus tamen propter instantiam magnatorum, demum Toletano, Narbonensi, & cęteris Pontificibus auctoritate Pontificali pacta huiusmodi prohibentibus, factum est, vt ciuitas funditus euerteretur, Sarracenis ad vitam seruatis, captiuitati nihilominus mancipatis, & iam Dei gratia propter luxum hominum tepescente Christiani cupiditate illecti intendebant iniurijs, & rapinis. Vnde & Dominus imposuit frenum ori eorum, & percussit eos infirmitatibus, & iumenta, & vix erat in tabernaculis, qui commilitoni posset socio, vel domino ministrare. Et necessitate compulsi rediuimus Calatrauā, ibiq; inuenimus Ducem Austrię de partibus Theothonię, qui satis in magno venerat apparatu. Indeq; cum Rege Aragonum, cui erat consanguinitate coniunctus, in Aragoniam est reuersus. Nos vero cum nobili Rege Aldephonso ad vrbem peruenimus Toletanam, ibiq; cum Pontificibus, & clero, & vniuerso populo in ecclesia beatæ Marię virginis processionaliter est receptus, multis Deum laudantibus, & in musicis instrumentis acclamantibus, quod eis Regem suum reddiderat sanum, & incolumem, & corona victoriæ coronatum. Inde diuiso exercitu, vnusquisq; ad propria

Bilchæ. Ferral. Balnea. Tolosa. Beatia. Vbeta.

Austria. Teotonia

est reuersus. Hic finis belli, quod fuit æra millesima ducentesima quinquagesima feria secunda decimo sexto kalendas Augusti. æra.M.ccl

De captione Alcaratij, & Alcantare, & aliorum castrorum, & fœdere cum Rege Legionensi. Caput. XIII.

OST' hęc autem, licet Christianorum populi essent laboribus, & infirmitatibus fatigati, Rex tamen nobilis a magnalibus non poterat abstinere. Et congregrato exercitu eodem anno mense Februario Castrum Dominarum impugnatum machinis occupauit, & restituit, quorum fuerat, fratribus Calatrauæ. Et inde procedens cepit castrum, quod Eznauexore dicitur, & militiæ sancti Iacobi dedit illud. Et inde perueniens ad castrum famosum, quod Alcaratium dicitur, obsidione diutina impugnauit, & in die ascensionis Domini eiusdem anni cepit illud Domino faciente, & a Roderico Toletano Pontifice, & clero, qui aderat, processionaliter est receptus in ecclesia sancti Ignacij, quæ Mezquita fuerat, diuinis solenniter celebratis, cepit etiam aliud castrum, quod Riuus Oppæ dicitur, expulsis Arabibus ab eodem. Et sic reuersus in terram suam, in villa ecclesiæ Toletanę, quę sanctus Torquatus dicitur, festum Pentecostes præsente vxore sua Regina Alienor, & filio suo Enrico, & filia sua Berengaria Legionensi Regina, & nepotibus suis Fernando, & Alphonso cum gratiarum actionibus, & gloria celebrauit. Accidit autem eo anno, vt Dei iudicium Hispaniam visitaret, nam sic in omnibus regni finibus victualia defecerunt, vt homines panem petentes cum non esset, qui porrigeret, in plateis, & compitis famis exitio morerentur. Licet ipse Rex nobilis largissime eleemosinas erogaret, & Pontifices, & magnates milites, & populares supra posse studerent, quæ habere poterant, pauperibus impartiri. Nec tantum sterilitas in fructu terræ, sed etiam in volucribus, gregibus, & armẽtis, q̃ conceptu, & fœtu eo anno sterilitate simili caruerunt, & equitaturæ, & equi multi defectu palearũ, & ordei perierunt. Et licet tanta pestis patriam infestaret, Rex nobilis ab ascensionibus corde conceptis non potuit retineri, & cum Aldefonso Rege Legionensi olim genero fœdus initum innouauit, & restituit ei Rex Castellæ Carpium, & Montem regalem, vt diruta de cætero non starent. Et dato ei in auxilium Didaco Lupi de Pharo magnate nobili, & potente, Reges pariter condixerunt, vt vterq; per confinia regni sui exercitum duceret contra Mauros. & Rex Legionensis in eo introitu cepit Alcantaram munitionem nobilem, quam dedit postea fratribus Calatrauæ.

C. dñarũ. Eznauexore. Alcaratiũ Oppæ riuus. S. Torcatus. fames Carpium Mons regalis. Alcãtara.

De obsidione Beatiæ, & tregua cum Arabibus, & populatione Miraculi, & peste famis. Caput. XIIII.

LDEPHONSVS autem nobilis Rex Castellæ, æra. M. CC. quinquagesima prima octauo kalendas Decembris congregato exercitu vrbem ingressus est Toletanam, & per Consocram, & Calatrauam trãsiens circa Beatiam fixit castra, & sic inualuit fames ibi, vt exercitus carnes humano generi insuetas edere cogerentur. ibiq; aduenit prædictus Didacus Lupi cum magno militum comitatu. Rex enim Legionensis post captam Alcantaram reuersus fuit in terram suam. Cumq; diu Beatiæ obsidio traheretur, nec a patria victualia portarẽtur, omnibus

æra.M.ccli. Consocra Calatraua Beatia.

fere fame deficiētibus, suorū consilio Rex nobilis tregua cū Arabibus reformata rediјt Calatrauā, & cū fratres, & seculares, qui inibi morabant̄ fame, & inedia laborarēt, magnates, & milites, & cęteri populorū, prout vuusquisq; potuit subuenerūt, sicut tāta aduersitas tolerabat. Rodericus etiam Toletanus Pontifex attendens verbū Ioannis Apostoli, qui viderit fratrē suū necessitatem habentem, & clauserit viscera misericordię suę, quomodo Dei charitas est in illo. Et itē dicit scriptura. Pasce fame moriētem, quē nisi paueris, occidisti: totum argētum, quod apud se potuit inuenire, fratribus erogauit. Et ne castra frontariæ remanerent habitatoribus destituta, elegit ipse cum indigentibus indigere, & cum fratribus in terræ solaciū, & subsidium eo tēpore remanere. Rege itaq; cum exercitu ad patriā redeunte, prædictus Pontifex omnibus sæcularibus remanentibus Calatrauæ a festo Epiphaniæ vsque ad octauas sancti Ioannis omni die edulium ministrauit. Sed in quadragesima ad tantæ necessitatis angustias peruēerunt, quod ipse Pontifex cum fratrum capitulo potius carnes comedere, quam terram deserere decreuerunt, nisi Dominus aliter prouideret, sed Dei abundantia pietatis misericorditer sic prouidit, vt prædicto Pōtifici alimonia non deesset, & fratrū indigentiam supportaret vsq; in diem, qua terra Domini diuitibus, & pauperibus fructum dedit. Eo tempore idem Pontifex in via publica, per quam Toletū Arabes grauius infestabant, castrum, quod Miraculum dicitur, populauit, vbi cum aliquandiu cōsedisset pluuijs & inundationib⁹ impeditus, castri fabrica non crescebat, tamen in eo quod fieri potuit, relictis militibus, & alijs bellatoribus, qui nouæ populationis ambitum custodirent, imminente solennitate Ramis palmarum venit ad ecclesiam Toletanam. Vbi processione solenniter celebrata, cum clamor insurgeret egenorum, idem Pontifex verbum exposuit charitatis, & sic Omnipotens corda audientium inflammauit, vt ipso incipiente cæteri, qui verbum Domini audiebant, vsq; ad tempus fructuum cęteros pauperes receperint, & sic charitatis gratiarum numerum augmentauit, vt in tota vrbe vix remanserit, qui exhibitorem proprium non haberet, & eadē die, qua fuit hęc distributio charitatis, septingenti milites, & mille quadringenti pedites Arabum castro Miraculi aduenerunt, & eos, qui intus aderant, vnius diei cōcertatione fortiter impugnarunt, adeo quod aliquis de intrisecis sine morte, aut effusione sanguinis vix remansit. Agareni autem inclusorum constantiam formidātes, multis ex suis sagittis, gladio, & lapidibus interfectis, gressu retrogrado recesserunt, & tanta fuit cæsio obsessorum, quod nullus ex eis in castro potuit remanere. Sed post accessum Arabum Roderico Pontifici, cuius erant, nuncio destinato, successores fortes, & incolumes receperunt, & ipsi Toletum vehiculis sunt aduecti, vbi commoditate debita recreati vsq; ad sanitatis gaudium sub chirurgico remanserunt. Rodericus autem Pontifex his dispositis iuit Burgis ad Regem nobilem Aldephonsum, qui opera eius commendans in Domino dedit ei viginti aldeas in possessionem perpetuam ecclesiæ Toletanæ.

Miraculū.

De morte Regis nobilis Aldephonsi. Caput. XV.

CONSVMATIS autem quinquaginta tribus annis in regno, Rex nobilis Aldephonsus generum suum Regem Portugalliæ ad colloquium conuocauit. Cumq; esset in procinctu itineris eundi Placentiam vltimam sui dominij ciuitatem in aldea quadam Areuali, quæ dicitur Guterrius Munionis, cœpit grauiter infirmari, vbi demum fe-

Placētia.
Guterrius

bre correptus vitam finiuit, & secum gloriam Castellę sepeliuit, facta prius confessio ne Roderico Pontifici, & sumpto summi Viatici sacramento, assistentibus Episcopis Tellio Palentino, & Dominico Placentinensi. Sequenti die in præsentia Alienor vxoris suæ charissimæ, & Reginæ Berengarię filiæ suę dulcissimę cum Enrico filio, & Alienor filia, & nepotibus suis Fernando, & Alphonso in ætate consistẽtibus pue rili. æra millesima ducentesima quinquagesima secunda in die Fidis virginis secunda æra.M.cc.lij. x. M.cc.xiiij.
feria decimo Kalendas Octobris, non plenus dierum, sed virtutibus, & honore bea tum spiritum suo, qui dederat, restituit creatori. Et factus est luctus omnium, & desolatio magnatum, necnon & omnium populorum, & corpore eius in decenti sar cophago collocato, ea die peruenimus Vallemoletum. Deinde ex omnibus regni par tibus Pontifices, & Abbates, religiosi, & sęculares, milites, & magnates, humiles, & maiores ad exequias tanti funeris conuenerunt. Sic enim corda hominum vulnera uit relatio mortis eius, quasi quilibet improuisę sagittę iaculo feriretur. Sic enim stre nuitas, largitas, curialitas, sapientia, & modestia eum sibi ab infantia vendicarant, vt post mortem eius sepulta credantur omnia cum sepulto. Omnes enim non tantum in suis, sed in alijs Hispaniæ finibus effrenatis studijs, & laxatis habenis licentiæ, quo libuit abierunt, & nihil sibi retinuerunt, cum thesauros verecundiæ amiserunt. Sepul tus est autem in regali monasterio prope Burgis a Roderico Toletano, Tellio Palen tino, Roderico Segontinensi, Menendo Oxomensi, Girardo Segobiensi Episcopis, & alijs religiosis officiosa obsequia funeris filia eius Regina Berengaria impendente: quę tanto dolore eius exequias consumauit, qđ fere dilaceratione, & lachrymis se extinxit, & sicut in vita regnũ virtutibus adimpleuit, sic in morte totam Hispaniã, immo mun dum lachrymis madefecit. Sepultus est autem in prędicto monasterio a Pontifici bus supradictis, vbi laudum eius præconia, nec inuidia, nec obliuio poterit abolere.

LIBER NONVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM CHRONICON.

Caput Primum.

O igitur sepulto iam continuo filius eius Enricus par uulus, & hæres, a Pontificibus, & magnatibus, vniuer so clero, Te Deum laudamus, cãtate ad regni fastigium eleuatur. Vndecim annorum erat cum regnare cœ pisset, & duobus annis, & decem mensibus regnauit.

Verum post mortem Regis nobilis viginti quinque diebus transactis Alienor vxor eius fuit rebus huma nis exempta. Hęc erat Enrici Regis Angliæ filia, pu dica, nobilis, & discreta, & sepulta est in prædicto mo nasterio iuxta virum, & custodia pueri Regis, & regni gubernatio remansit penes Berengariam Reginam sororem eius. Cuius diligentia sic apparuit toto tempore sui regiminis, vt pauperes, diuites, ecclesiastici, sęculares si cut tempore Regis nobilis fuerãt, in suis statibus seruarentur, licet Baronum varietas zelo inuidiæ circum acta discidia procuraret. Cum autem essent tres Comites, Fer

nandus, Aluarus, Gundisaluus filij Comitis Nunij supradicti cœperunt ad custodiam Regis pueri inhiare, vt concepta odia possent in his, quos oderant, vindicare, sicut pater eorum fecerat tempore puriciæ patris eius, aliqui etiam, quibus Regina Berengaria se credebat, eorum studijs consenserunt, mediante quedam milite Palentino, qui Garsias Laurentij dicebatur, & de mandato Reginæ erat custodiæ Regis pueri deputus. Hic promissa sibi a Comite Aluaro in hæreditatem villa, quæ dicitur Tabulata, Regi suasit, vt ad Comitis Aluari custodiã se transferret. Quod cũ solers Regina Berengaria percepisset, animo gratanti concessit, sed timens insolentias, quæ venerunt, fecit iurare Comitem Aluarum, & magnates, vt sine ipsius Reginæ consilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram mouerent, nec multam, quę Hispaniæ pecta dicitur, imponerent in aliqua regni parte, & iuramento, & hominio in manu Roderici Toletani Pontificis firmauerũt, & si contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur. Sed quia Regina propter importunitates militum, & maiorum tędio erat affecta, timebat ne regnum in sui custodia turbaretur, & ideo Comiti Aluaro dedit puerum conditionibus supradictis. Qui cum Gundisaluo Roderici, & fratribus suis tunc sibi fauentibus incontinenti Burgis egrediens cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi diuites exhaurire, religiones, & ecclesias ancillare, & decimarum tertias, quę ad ecclesiarum fabricas pertinebant, cœpit similiter infiscare. Sed excommunicatus a Roderico Toletano Decano, qui vices Archiepiscopi tunc gerebat, coactus fuit restituere, & iurare ne de cętero attentaret, & ecclesiarum homines, qui priuilegiorum regalium immunitate gaudebant, cœpit Angarijs, & exactionibus subiugare.

Tabulata

De conturbernio Regis Enrici, & Dominæ Mafaldæ, Caput. II.

ERVM cum apud Vallemoleti curiam celebrassent magnates alij, Lupus Didaci de Pharo, Gonsalus Roderici, & fratres eius Rodericus Roderici, & Aluarus Didaci de Camberis, Alphonsus Telli de Menesis, & alij nobiles regni exterminio condolentes curauerunt tantis cladibus obuiare, & Reginę Berengarię prudentiã adeuntes humiliter supplicarunt, vt regni miserijs condoleret. Comes autem Aluarus cœpit Reginam nobilem infestare, adeo vt ea, quæ sibi pater suus dederat, occuparet, & ei etiam ore temerario demandauit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis cum sorore sua Alienor, quæ fuit postea Regina Aragonũ, & erat tunc temporis domicella, in castrum Gunsalui Roderici, quod Aptellũ dicitur, se recepit, ibiq; deguit vsq; ad mortem fratris. Sed prędicti magnates tanquã naturali dominę fideliter adherentes Regi paruo fidelitatis debitum in omnibus seruauerunt. Cæterum prædictę Reginæ solers industria omnia sic prouide ordinauit, vt magnates sibi fauentes, & Comitis Aluari insolentias refrenaret, & iura sua Regi paruo conseruaret. Verum cum Rex Tenellus intentionem Comitis sagaci indole iam sentiret, libenter volebat ad sororis custodiã se transferre. Sed Comes Aluarus per suos cõplices ita cauit, quod Rex puer, quod volebat, non potuit effectũ mãcipare. Nã Comes callide cogitauit vxorem ex Portugallia sibi dare, qua mediante posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res euenit. Nam cum Mafaldam filiam Regis Portugallię adduxisset, & puer non esset in ætate nubili, remãsit domina

Aptellum

coniugali

coniugali commertio defraudata, & quia se consanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentij Papæ fuit contubernium separatum, & post, vt fertur, inter se, & dominam voluit Comes Aluarus connubiū procurare. Sed ipsa, cum esset pudica, verbum respuit indignanter.

De morte nuncij, & captione Montis alacris, & obsidione Villæ albæ. Caput. III.

OST curiam Vallis oleti Comes Aluarus cum suis complicibus, & cum Rege extrema Dorij peragrauit maiorum animos sibi concilians, vt eorum fauore posset alijs imperare, & habentium diuitias exhaurire, & inde se transtulit vltra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in diœcesi Toletana. Regina nobilis misit nunciū de fratris statu clanculo percunctari. Erat enim solicita, eo quod a Comite Aluaro negligentius seruabatur, & cum Comes Aluarus de nuncio comperisset, fecit scribi literas imposturæ, & falso sigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis scribebat aliquibus de consilio magnatum de campis, vt cum toxico sibi misso fratri suo exitiale poculum propinarent, vt sic puerum ad sororis odium grauius prouocarent, & hominem continuo suspenderunt. Sed cum labia malignorum sibi velut ebria mentiantur, qui Susannam a falso testimonio liberauit, Reginam nobilem, & innocentem ab imposturæ mendacio liberam declarauit, &, vt in suis mendacijs caperentur iniqui, communis, & fidelis assertio omnium sine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem, detestans maledictis, & conuitijs, quod iniquitas adinuenit. Et licet efronte superbia Comes Aluarus niteretur, tanta tamen efferbuit subsanatio populi contra eum, vt cogeretur recedere a partibus diœcesis Toletanæ, & Optam veniens ibi aliquandiu fecit moram. Aduenit autem miles nobilis Rodericus Gundisalui de Valle viridi, qui beneplacitum Regis pueri iam habebat, vt ad sororem suam inscio Comite Aluaro se transferret. Sed cum Fernandus Munionis Comitis Aluari fautor, & nepos aduentum prædicti nobilis comperisset, ei ex improuiso assumptis militibus superuenit, & captum duxit ad Alarconem. Tunc Comes Aluarus, vt in regno excidia excitaret, fautoribus Reginæ nobilis mouit guerram, & assumptis, quos habere potuit, cum Rege ad Vallem oletū in sequenti Quadragesima peruenerunt, & Paschate resurrectionis Dominicæ celebrato, cum militibus Castellanis, & de extremis Dorij Vallem triticariam vastauerunt, & domos magnatum, qui Reginæ fauebant, hostiliter dissiparunt. Deinde in castro, quod Mons alacer dicitur, Suerium Tellij obsederunt. Sed cum Gonsalus Roderici, & fratres eius, & Alphonsus Tellij pluribus militibus præminerent, Regis præsentiam reuerentes noluerunt obsesso fieri in succursum. Sed ipse Suerius Tellij Regi petenti protinus castrum dedit.

Maqueda

Opta.

Alarcon.

Extrema Dorij.

Vallis triticaria.

Mons alacer.

Ex inde Comes cum Rege procedens in campis plurima deuastauit, & apud Carrionem per dies aliquos fecit moram. Deinde ad Villam albam de Alcor contra Alphonsum Tellij properauit, & quidam milites ex agmine præcurrentes extra munitionem Alphonsum Tellij repererunt, & captis equis, & armis ipsum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio se recepit, vbi per aliquot dies obsessus viriliter se defendit.

Carrion.

Alcor.

Villaalba

De morte Regis Enrici. Caput. IIII.

Pallentia. Cinisariũ

AB obsidione vero Comes recedens Pallentiam festinauit. Regina autem, & sui nobiles in Aptello, & Castro Cinisario morabantur, & nesciebant quid agerent, eo quod in exercitum Rege praesente non poterant insilire, nec illatas iniurias sustinere. Vnde communiter decreuerunt Regi restituere terram suam, & de caelo auxilium expectare. Cum igitur terra, vt dictum est, varijs incursionibus vastaretur, & Comes cum paruo Pallentiam aduenisset, contigit eum in domo Episcopi hospitari, & res ecclesiae, vt hostem consumere, & deuastare. Quadam autem die cum Rex puer instaret ludicris cum coaetaneis Domicellis minus prouide custoditus, Domicellus quidam e turre casu tegulam projciens Regem in capite vulnerauit, ex quo ictu post dies paucos fuit mors lugubris subsecuta. Sed ante quam rumorem loquacitas diuulgasset, Regina sapiens misit Lupum Didaci, & Gundisaluum Roderici magnates pro filio suo Fernando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri sumpserunt, & Regi Legionis causam aliam suadentes cum Infante Fernando ad Reginam Verengariam redierunt. Interim autem Comes Aluarus tulit Regem a Pallentia, (Tarecum.) vt in castrũ, quod Tarecum dicitur, celaretur. Sed quia res non potuit occultari, soror eius Regina funestis rumoribus concitata Pallentiam cum magnatibus properauit, vbi a venerabili Tellio Episcopo ciuitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum, quod (Doniae.) Doniae dicitur, procedentes continuo vi ceperunt.

Tunc magnates cum Comite Aluaro de concordia tractauerunt, sed nihil voluit Comes Aluarus acceptare, nisi Infans Fernandus Rex futurus suę custodiae, vt auunculus, traderetur, cui pactioni Regina nobilis, & magnates verentes praeterita nullatenus consenserunt, & procedentes ad Vallem oleti venerunt, & consilio habito ad extrema Dorij processerunt. Et cum venissent ad villam, quae Cauca dicitur, habitatores villae eos recipere noluerunt, sed ad Aldeam quandam, quae Sanctus Iustus dicitur, secesserunt, & ibidem nuncios receperunt, ne Socobiam, vel Abulam, vel ad aliquam extremorum Dorij accederent ciuitatem. Nunciatum est etiam quod Sancius Fernandi frater Regis Legionensis contra Reginam, & filium eius magna cum multitudine aduenirent. Vnde & Regina nobilis, & filij sui cum his, qui aderant, ad Vallem oleti protinus redierunt.

Cauca. S. Iustus Socobia. Abula.

Quod Infans Fernandus factus est Rex Castellae. Caput. V.

CVM autem audisset Regina potiores extremorum Dorij, & de vltra Serram Socobiae conuenire, misit nuncios, qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumq; viri extremorũ Dorij hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt, & cum ad Vallem oleti communiter conuenissent, ibidem tam extremorum Dorij potiores, qui pro omnibus venerant, quam etiam magnates, & milites Castellani communi consensu regnum Castellę fidelitate debita Reginę nobili obtulerunt. Ipsi enim decendentibus filijs, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur, & hoc ipsum patris priuilegio probabatur, quod in armario Burgensis ecclesiae seruabatur, & totum regnum, ante quam Rex haberet filium, bis

iuramento, & hominio hoc firmarat, ipsa autem intrà fines pudicitiæ, & modestiæ supra omnes mundi dominas se coarctans regnum sibi voluit retinere.

Sed extra portam Vallis oleti educta multitudine extremorum Dorij, & Castellæ, vbi forum agitur, conuenerunt, eo quod tantam multitudinem domorum angustia non ferebat, & ibidem filio regnum tradens, Infans Fernandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam Sanctæ Mariæ ducitur, & ibidem ad regni salutem sublimatur, anno ætatis suæ decimo octauo, clero, & populo decantantibus: Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem omnes ei fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam iurauerunt, & sic honore regio ad regale palatium est reductus. Cum autem audisset Regina nobilis Aldephonsum Regem Legionensem ad villam, quæ Airoium dicitur, aduenisse: modestiæ suæ insistens pudori, per Mauritium Burgensem, & Dominicum Abulensem Episcopos humiliter supplicauit, vt se ab inquietatione filij temperaret. Sed ipse Rex elatus superbia, quam cordi eius Comes Aluarus instillarat, supplicationi, & precibus contradixit, eo quod imperio inhiabat, immo transiuit Pisoricam, & venit Lacunam, vbi cum diebus aliquot permansisset, direxit faciē contra Burgis, & cū loca plurima, & domos militum deuastasset, & alias incendio concremasset, ad villam, quæ Arcus dicitur, superuenit: sperans ciuitatem Burgensem se capturum. Sed cum audisset in eadem vbre Lupum Didaci, & multos milites congregatos, frustratus spe vacua, & inani contra consiliarios indignatus in terram suam propere remeauit.

Airoiū. Pisorica. Lacuna. Arcus.

De tumulatione Regis Enrici. Caput. VI.

REGINA autem, in Regem filio sublimato, dum hæc fierent Pallentiæ morabatur, & ibi venerunt ad eam ex Secobia, & Abula, & alijs oppidis extremorum Dorij milites copiosi consiliorum suorum seruitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles Pontifices Tellium Pallentinum, & Mauritium Burgensem misit Tarecum, vt Enrici Regis corpus reciperent cum suis parentibus tumulandum, præsertim cum & hoc ipsum Comes Aluarus iam mandasset, & præfati Pontifices recepto corpore Pallentiam redierunt. Et inde Rex nouus cum matre sua Regina nobili ad castrum, quod Munio dicitur, aduenerunt, & dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis fratrem suum Enricum Regem in Sarcophago nobiliter præparato detulit ad monasterium prope Burgis, & ibidem iuxta fratrem suum Fernandum Infantem cum planctu magno exequijs celebratis regaliter sepeliuit. Inde vero Regina veniens Munionem inuenit castrum a Rege Fernando, & suis fidelibus occuputum, militibus, qui inerant, captiuatis. Post hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Aluarus detinebat, cum Burgensi concilio procedentes inuasas fortiter occuparunt, & rebellantes milites vi ceperunt. Inde ad vrbem Burgensem redeuntes a Pontifice, clero, & populo honorifice, & processionaliter sunt recepti, gaudentibus omnibus quod liberati ab hostibus in dominæ naturalis dominio remanserunt.

Tarecum. Munio. Munio. Lerma. Lara.

De largitate Reginæ Verengariæ, & decaptione Comitis Aluari. Caput. VII.

ERVM quia perturbatione huiusmodi obsistente, regales reddi tus ad stipendia defecerunt, & Regina nobilis, quidquid habuerat in largitionibus, dispensarat, ad argenti, & auri, & gemmarum donaria misit manum, & quæq; ex talibus reseruarat, in auxilium filij liberaliter erogauit, & de consilio magnatum, qui secum aderant, ad partes Belli foraminis, Anagari, & Naiaræ processerunt, & receptus villis, quas sibi incolæ gratissime reddiderunt, Burgis iterum sunt reuersi, munitiones enim, quas Comes Gonsalus Nunij detinebat, non potuerunt propter sui fortitudinem expugnare. Et dum Rex, & Regina nobilis essent Burgis, Comes Aluarus cum fratribus, & complicibus per Aggerem Alliorum, & Quintanam fortunij transierunt, & in Belli foramine hostiliter irruentes, nec ætati, nec sexui pepercerunt, sed cuncta cæde, & incendio consumpserunt, quod cessit nouo Regi, & Reginæ nobili in amaritudinem, & dolorem, & hac vastatione peracta Comites ad propria redierunt, & Rex nouus cum matre Regina nobili, & suis magnatibus a Burgis Pallentiam cœpit ire. Et dum ad villam, quæ Pallentiola dicitur, peruenissent, Comes Fernandus in Ripella vallis Guiariæ aciebus dispositis subsistebat. Comes Aluarus cum suis militibus Ferrariolam se recepit, & quarta feria quatuor temporum mensis Septembris cum Rex Fernandus, & Regina nobilis ituri Pallentiam iuxta Ferrariolam pertransirent, collateralem aciem cum Alphonso Tellij, & Suerio Tellij separauit, ne agmen exercitus transeuntis a militibus Comitis læderetur. Et cum Comes Aluarus extra villam cum aliquibus militibus resedisset, in villam cæteris intromissis, vt posset exercitum contemplari, remansit cum paucis in villam colligi dedignatus. Sed cum Alphonsus Tellij, & Suerius Tellij, & Aluarus Roderici, & quidam alij eum eminus agnouissent, contra eum equorum impetu processerunt, & videns multitudinem præminere, iam exanimis, quamuis superbus recolligere sese cœpit. Sed cum prædicti milites aduenissent, Comes Aluarus de equo descendit, & iacens in terra clypeo se obtexit. Sed illi manibus eum trahentes captum cum duobus militibus concaptiuis Regi, & nobili Reginæ præsentarunt. Et qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali dominæ eius dominium abnegarat, diuino iudicio nunc prostratus suorum militum, & fratrum intuentium auxilio destitutus capitur inglorius, & confusus. Tunc Regina nobilis gaudio, & lachrymis Deum laudans diu gratiarum institit actioni, quod inimicum suum, & regni, & filij sibi tradidit tam facili captione.

Belli foramen. Anegarū. Naiara. Alliorum agger. Quitana Fortunij. Pallētiola. Ferrariola.

Quod Comes Aluarus, & Comes Fernandus restituerunt quædam castra nouo Regi. Caput, VIII.

IDENTES igitur cuncti, qui aderant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio, & actionibus gratiarum Pallentiam intrauerunt & inde ad Vallem oletiuerunt, vbi fuit Comes Aluarus in captione, & vinculis custoditus. Cumq; ibidem de compositione aliquandiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, vt Comes Aluarus restitueret castra omnia, quæ tenebat, scilicet Cannetum, & Alarconem, Amaiam, & Tarecum Cæsareum, & Villam francam, Turrim Belli foraminis, Anagarum, Naiaram, & Pandicuruum, & his deditis solueretur. Castrum Xoriz, & Orzeionem detinebat Comes Fernandus

Cannetū. Alarcon. Amaia. Belli foramen. Anogarū. Naiara. Pandicuruum. Castrum Xoriz. Orzeion.

frater eius, & ad eorum captionem tenebatur Comes Aluarus cum centum militibus Regem sequi, donec ea suæ potentiæ subiugaret. Comes autem Aluarus Gundisaluo Roderici fuit commissus donec compleret superius prænotata. Rex autem duxit exercitum versus Castrum, & licet Comes Fernandus fultus copia victualiũ, & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum, & Orzeionem, vt eius vassallus fieret, & ab eo, vt vassallus proprius, Castra teneret. His peractis Domino disponente, quieuit perturbatio noui Regis, & sex mensium spacio fuit sedicio sic sedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Fernandus susceptus ab omnibus cœpit ibi iurisdictionem regiam exercere.

De Comitum morte Aluari, & Fernandi. Crput. IX.

POST hæc autem, Comites videntes in Regno potentiæ suæ gloriam minoratam, immo potius annullatam, in Valle iuniperi territorij Pallentini cœperunt iterum rebellare, & prædas in campis Gothicis exercere. Sed Rex Fernandus cum Regina nobili matre sua, & aliqua parte magnatum venit ad Aggerem fumorum, & Medinam de riuo sicco, & sic Comitum insolentiæ pro parte maxima cessauerunt. Sed vidintes Comites in Valle iuniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt, &, vt moueret guerram filio, suaserunt. Cumq; vtrinq; exercitus conuenissent, & quidam nobiles ex Castella versus partes Salmanticæ intrauissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentẽ, in Aldea Medinæ del campo, quæ Castellio dicitur, intrauerunt. Cumq; Rex Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Aluarus cœpisset caligis ferreis calciari, percussus a Domino cœpit grauissime infirmari, & firmata tregua inter patrem, & filium ab inuicem discesserunt. Comes autem Aluarus morbi, & treguæ dolore vexatus Taurum semianimis est delatus, vbi mortis anxietate coactus militiæ Sancti Iacobi sese dedit, & ibidem vitam finiuit, & Vclesij est sepultus. Et post modicum temporis Comes Fernandus frater eius, cui, non vt voluit, in regno Castellæ desideria prouenerunt, in Africam transfretauit, & ab Amiramomenino susceptis muneribus varia iactitauit, & dum ibi longa mora, vt moris est Arabum, traheretur, eum contigit infirmari, & fecit ad vicum prope Marrochos, qui Elbora dicitur, se transferi. Vicus enim a Christianis duntaxat incolis colebatur, & dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere, a Gundisaluo fratre Hospitalis, qui Innocentij Papę Tertij familiaris extiterat, suscepit habitum Hospitalis, & vniuersę carnis viam ingressus cum alijs, qui ibidem obierant, ad domum Hospitalis, qui Pons fiterij dicitur, in diœcesi Pallentinensi, in Sarcophago est delatus, & ibidem ab vxore sua Comitissa Maiore, & filijs suis Fernando, & Aluaro, & multis alijs est sepultus.

Vallis Iuniperi.
Agger fumorum.
Methyña Riuij.
Salmantica.
Medina.
Castellio.
Ta[illegible]
Vcl[illegible]
Elbora
Marrochi
Fiterij pons.

De Laude Regis Fernandi, & eius vxore Beatrice. Caput. X.

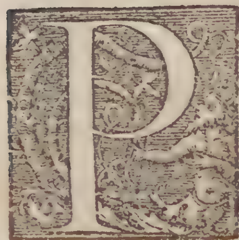

ADuersarijs itaq; sic a Domino iudicatis, Rex Fernandus regnũ obtinuit pacifice, & quiete, Regina nobili omnia disponente, quæ adeo filium educauit, vt regnum, & patriam iuxta morem aui sui nobilis Aldephonsi in pace, & modestia gubernaret, vsq; ad regni sui vicesimum quintum annum. Sed quia indecens erat, vt tam magnus Princeps extraordinarijs petulantijs traheretur, mater sua, quæ semper voluit eum ab illicitis custodire, procurauit ei vxorem nomine Beatricem, quæ

fuit filia Regis Philippi in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ Corsac Constantinopolitani Imperatoris, quæ fuit optima, pulchra, sapiens, & pudica, missique pro ea nuncij, Mauritius Burgensis Episcopus, vir laudabilis, & discretus: Petrus Abbas Sancti Petri de Aslantia: Rodericus Abbas de Riuo sicco: Petrus Odoarij Prior Hospitalis ad Fredericum Romanorum Regem, sub cuius custodia erat tunc temporis Domicella, in Theutonia accesserunt: ab ipso Rege honorabiliter sunt recepti. Cumque Legationis causam, vt iniunctum fuerat, explicassent, prædictus Rex, & sui Principes responsionem aliquandiu suspenderunt, & fere per menses quatuor prædicti nuncij expectarunt. Tandem Rex Federicus in Imperatorem electus consobrinam suam Beatricem Domicellam nobilem, pulchram, compositam, & prudentem Regi Fernando per dictos nuncios cum apparatu nobili destinauit, & cum Parisius aduenissent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Gallijs præsidebat, eam honeste recepit per terram suam honorifice dans ducem, ad regnum Castellæ fœlici itinere peruenerunt. Et Regina nobilis Verengaria cum comitatu nobili religiosorum, & secularium magnatum, & Dominarum vltra Burgum, qui Victoria dicitur, occurrit nobili Domicellæ, & Burgis ex inde venientes inuenerunt Regem Fernandum cum magnatibus, & nobilibus, & ciuitatum primoribus expectantem, qui Domicellam, & nuncios honore, quo decuit, receptauit, & tertia die ante festũ Sancti Andreæ in regali monasterio prope Burgis celebrata Missa a venerabili Mauritio Burgensi Episcopo, & armis militaribus benedictis ipse Rex suscepto gladio ab altari manu propria se accinxit cingulo militari, & mater sua Regina nobilis ensis cingulum deaccinxit, tertia die in festo scilicet Sancti Andreæ Beatricem dulcissimam Domicellam duxit solenniter, & legitime in vxorem, Missam venerabili Mauritio in cathedrali ecclesia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente. Et fuit ibi curia nobilissima celebrata assistentibus totius regni magnatibus, dominabus, & fere omnibus regni militibus, & primoribus ciuitatum.

Burgis. Victoria.

De rebellione quorundam magnatum, & morte Comitis Gundisalui. Caput. XI.

POST modicum vero temporis propter iniurias, quas Rodericus Didaci de Camberis in terra sibi credita exercebat, licet esset Cruce signatus in subsidium Terræ sanctæ, Rex Fernandus citauit eum, vt ad curiam veniens satisfaceret de obiectis. Cumque ille ad Vallem oleti curiam aduenisset, cum naturaliter iræ inconstantia duceretur, a falsis amicis suasus inuiso, & insalutato Rege recessit. Rex autem pro huiusmodi indignatus abstulit ei terram. Et cum prędictus Rodericus Didaci nollet restituere munitiones, tandem restituit eo pacto, vt Rex daret ei quatuordecim millia aureorum, & cum pecuniam suscepisset, tunc demum reddidit castra Regi. Anno postea iterum reuoluto, Gonsalus Petri Molinæ consilio Comitis Gundisalui cœpit contra Regem minus prouide rebellare, & partem Reginæ Molinæ vicinam rapinis, & vastationibus molestare. Cumque monitus nec desistere, nec satisfacere voluisset, Rex Fernandus super eum exercitum congregauit, sed superuenienti nobili Regina Verengaria matre sua, cum Rex non posset Castrum Zaphare expugnare, concordiam procurauerat, & certis pactionibus Rex soluto exercitu a Molina recessit. Et diebus aliquot interpositis Comes Gundisaluus Nunij, qui ad

Vallis Oleti.

Molina.

Arabes se transtulerat, cum a Rege Castellæ beneficia non posset assequi, vt optabat, iterum se restituit Agarenis, & dum in partibus Cordubę moraretur, in villa, quæ Beatia dicitur, infirmitate grauissima contigit ipsum mori, & delatus a suis sepultus est in Cephinis, vbi habent oratorium fratres templi. Beatia. Cephini.

De filijs Regis, & primis vastationibus contra Mauros. Caput. XII.

VSCEPIT autem Rex Fernandus ex vxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos, Aldephonsum primogenitum, Federicum, Fernãdum, Enricum, Philippum, qui oblatus a domina Beregaria Regina nobili auia sua Deo, & Roderico Toletano Pontifici per manus eiusdem Pontificis ad titulũ ecclesię Toletanę in sortẽ Domini est vocatus, & in cõtinenti idẽ Pontifex prębendam, & alia beneficia in prædicta ecclesia assignauit. Habuit alios filios, Sancium, qui oblatus Roderico Toletano Pontifici, a quo cum clericali tonsura Psalmistę officium est adeptus, prębendam, & beneficiũ in Toletana ecclesia est consecutus: Hemanuelem, & duas filias Alienor, quę decessit paruula, & Berengariam, quę in regali monasterio degit virgo Domino consacrata. Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis volens eum a Christianorum iniurijs alienum, militię suæ primitias voluit Domino dedicare, & treguam cum Arabibus noluit vlterius protelari: sed exercitu congregato, assistẽtibus sibi Roderico Toletano Pontifice, & alijs magnatibus regni sui per Beatiam & Vbetam vastationes exercẽs aggressus est Casçatam, & captis, & interfectis multis millibus Sarracenorum, quia castrum varijs impugnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex autem Caseata occupata, per ripam Bętis magni fluminis ad partes peruenit Gienni, & destructis quibusdam munitionibus vrgente instantia hyemali ad propria est reuersus. Post hæc autem iterum exercitum congregauit, & tradente eas sibi Auomahomat, qui erat Arabum princeps nobilis filius Auoabdellę filij Abdelmumi cepit Beatiam, Andugarum, atq; Martos, & castrum istud nobilissimum dedit fratribus Calatrauę, & destructis alijs castris, & municipijs, ad sua fœliciter est reuersus. Et tertio ingressus terram Arabum cepit Seuiot, Xodarum, & Gartiez, & bellatoribus obfirmauit, alijsq; vastationibus peractis ad vrbem reuersus est Toletanam. Eo tempore erat in Hispanijs legatus Romanæ ecclesiæ Ioannes de Abbatis villa, quæ est in Comitatu Pontini, Sabinensis Episcopus Cardinalis, vir bonus, sapiens, literatus, qui celebratis in singulis regnis concilijs, postquam monita salutis proposuit, ad Sedem apostolicam est reuersus, tribus annis legationis expletis. Post hæc iterum Rex Fernandus terram Arabum est ingressus, & cepit Eznatoraph, turrem de Albep, Sanctum Stephanum, & Chicranam, & alia vice duxit exercitum per Giennium sancti Ioannis, quod propter sui fortitudinem non potuit expugnari, & inde procedens cepit Pegum, & captis incolis, & occisis, munitionem funditus desolauit, & veniens ad oppidum, quod Alhama dicitur, captis habitatoribus, & occisis, locum destructione simili dissipauit. Post quod ad propria cum exercitu remeauit. In hac expeditione non interfuit Rodericus pontifex Toletanus, qui Guadalphaiare remanserat febris acumine fatigatus, vbi finis periculum vix euasit, sed misit cum exercitu Dominicum capellanum suum virum venerabilem Episcopum Placentinensem, qui in exercitu loco eius pontificalia exerceret.

Beatia. Vbeta. Cascata. Gienniũ. Beatia. Andugarum. Martos. Seuiot. Xodarũ. Gartiez. Pontinũ. Eznatoraph. Turris Albep. S. Stephanus. Gienniũ. Pegum. Alhama.

De captione Capellæ, & fundatione ecclesiæ Toleti, & Abenhuth.
Caput. XIII.

Capella.

T procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrũ munitissimum, in diœcesi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit, & expletis quatuordecim hedomadibus expeditionis, ad vrbem Regiam est reuersus. Et tunc iecerunt primum lapidem Rex, & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitæ a tempore Arabum adhuc stabat, cuius fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum, exaltatur. In diebus huius Regis Fernandi surrexit quidam nomine Abenhut in castro Rechoc in territoiro Murciensi, & cœpit contra Almohades rebellare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuti proposito consenserunt, & obtenta Murtia, & finitimis oppidis, & castellis omnes Almohades, quos habere potuit, capite detrũcauit, & omnes Mezquitas præsentia Almohadum iudicans inquinatas aspersione, aquæ fecit a suis sacerdotibus expiari, & armorũ suorum insignia fecit nigra, quæ in bellis, & alibi præferebat, quasi luctu præsignãs excidium gẽtis suæ, & in modico tempore obtinuit Vandaliam hispanorum, præter Valentiam, & confinia, in quibus Zaen de genere regio rebellauit. Erat autẽ Auenhut de genere Abohaget olim Regis Cæsaraugustæ, & cũ fere Monarchus in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, iustitia, veritate, prout gentis eis infidelitas, seu versutia tolerat, præminebat. Sed a quodam suorum, qui Abenroman dicitur, inuitatus ad epulas, & delitias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hospitis, & vasalli occiditur in conclaui apud præsidium Almariæ. Et tunc inualuit Arabs quidam dictus Mahoma Alienalaginar, qui paulo ante bouis, & aratri vestigia sequebatur. Hic Arionę, & Gienni, Granatæ, Vastæ, & Accij, & locis alijs adhuc hodie principatur, & post interitum Abenhuti, Vandalia cismarina in plures Regulos est diuisa, & ab Almohadibus separata, quod Christianis vtile inuenitur.

Rechoc. Murcia. Vandalia. Cæsaraugusta. Almaria. Ariona. Gienniũ. Granata. Basta. Accium.

De morte Aldephonsi Regis Legionensis, & successione Regis Fernandi.
Caput. XIIII.

OST hæc iterum obsedit Giennium, & machinis validis impugnauit, sed videns quod ciuitas tãta fortitudine præminebat, quod non posset humano ingenio expugnari, habito magnatum suorum cõsilio inde recessit, & cum Abdaralfertiam peruenisset, rumor aduenit patrẽ suum in villa noua de Sarria ab hoc sęculo migrauisse, & in ecclesia beati Iacobi traditũ sepulturæ, æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & quod etiam regnum legauerat, quas ex Regina Tarasia susceperat, filiabus. Propter quod mater eius Regina nobilis domina Berengaria ad eum materna solicitudine veniebat, vt ad recipiendum bonum paternum quamtocius festinaret, quod ei de mandato patris Pontifices, magnates, & ciuitatum concilia iurarunt, ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur. Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Aluarus Petri, Gonsaluus Roderici, Garsias Fernandi, Alphonsus Tellij, Guillermus Gonsalui, Didacus Martini, & alij nobiles, & magnates, & plures milites ciuitatum, qui cum Rege inclyto venientes Reginam nobilem in pago, qui Orgatium dicitur, inuenerunt, & inde cõmuniter vrbem Regiam intrauerunt, a qua mora pro-

Abel. Saria. æra. M.cc. lxviij. Orgatiũ.

posita omnes continuo recesserunt, & ad oppidum, quod Agger Sellarum dicitur, Agger sellarum.
peruenerunt. Indeq; ad castrum Sancti Cypriani de Mozoth cum matre, & comi S. Cyprianus.
tatu veniens castrum ei, vt domino, reddiderunt. Sequenti die eum similiter in Villa Mazoth.
Lalij receperunt, vbi ad Regem, tanquam ad dominum, ex Tauro nobilissimo oppi Lalij villa
do milites aduenerunt, qui Regem sui, & oppidi naturalem dominum cognouerunt, Taurum.
& vt sequenti die Taurū adiret, instantissime supplicarūt, nobili Regina hæc omnia
procurante. Altera vero die Taurum intrauimus, vbi omnibus annuētibus Rex
Fernandus facto sibi hominio in Regem, & dominum est receptus. Indeq; per ca-
stra dominæ Reginæ aliquandiu incedentes recepimus ex alijs ciuitatibus milites, &
nuncios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. So-
rores enim domini Regis Sancia, & Dulcis, de quibus diximus, rebellionē cum com-
plicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum interest regnum, & sacer-
dotium contueri, in auditu auris Regem Fernandum in Regem ilico receperunt, sci-
licet Ioannes Ouetensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis, Michael Lu
censis, Martinus Salamantinus, Martinus Mindonensis, Michael Ciuitatensis, San-
cius Cauriensis. Hi omnes cum suis ciuitatibus patre mortuo filio se dederunt, nec Maiorica.
rebellio cogitata potuit inualere. Nam quam cito venimus Maioricam, & Man Mansella.
sellam, Regi se protinus reddiderunt.

De ingressu Legionensi, & concordia Regis cum sororibus.

Caput. XV.

SEQVENTI vero die intrauimus Legionem, quæ in regno
illo sedis regię preminet dignitate, ibiq; ab Episcopo, & vniuersis ci
uibus ad regni Legionis fastigium eleuatur, clero, & populo cantan
tibus concorditer, & iucunde, & extunc Rex Castellæ, & Legionis Castella.
pariter est vocatus. Ibiq; nuncij aduenerunt ex parte Reginę Tha Legio.
rasię super compositione internuncia referentes, & licet verbū ma-
gnatibus displiceret, tamen Regina nobilis intantum timuit regni, & pauperum vasta
tionē, quod procurauit, vt Rex subsisteret Legioni, & ipsa iret Valentiam de concor Valentia.
dia cum Regina Tharasia tractatura. Cumq; ambæ Reginę Valentiæ conuenis-
sent, sic solertia Reginę nobilis Berengarię procurauit, vt Regis sorores Regi restitue
rent omnia, quę tenebant, & ipsę essent prouisione contentę, quam eis Rex, & Regi
na nobilis assignarent, si quid iuris in regno habebant, simpliciter resignarent. Et pa
cto huiusmodi cōfirmato, Rex aduenit, & inde omnes iuimus Beneuentū, quo etiam Beneuētū
infantes filię Reginę Tharasię aduenerunt, vbi Rex Fernandus, & Regina nobilis eis
redditus triginta milium aui eorum in locis competentibus assignarunt percipiendos
toto tempore vitę suæ, & sic obtinuit omnes munitiones, & omnia castra quiete, & pa
cifice Rex Fernandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginę nobilis solers cu
ra, qua non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellę, quod
ad eam iure hereditario pertinebat. Sic enim sciuit omnia ordinare, vt licet regno- Zamora.
rum vnio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter prouidere, vt sine sanguinis effu- Salamantica.
sione regnorum vnio proueniret, & vtrumq; regnum pace perpetua lætaretur. In- Letesima.
deq; Rex iuit Zemoram, Salamanticam, Letesmiam, Ciuitatem Roderici, & Albam, Ciuitas. Roderici.
& per cęteras regni partes in quibus honore regio, & hominio ab omnibus est susce- Alba.
ptus. Tunc Rex Fernandus dedit Cascatam iure hereditario Roderico Archiepi- Cascata.

ſcopo Toletano, quę tamen aliquantulum reparatà à Sarracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiſcopus euolutis a donatione mẽſibus tribus, exercitu congregato iuit contra Caſeatam cum multitudine armatorum, & expulſis Mauris, qui ruinas oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis, qui illud dederat eccleſię Toletanæ, cuſtodiuit hactenus, & cuſtodit cum alijs caſtris, ſcilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agoſmo, Fonte Iuliani, Turribus Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, duobus Germanis, Villa Montini, Nubila, & Caſtorla, Concha, & Chelis. Poſt hęc iterum Rex Fernandus obſedit Vbetam, oppidum populoſum, bellatoribus, & munitione magna tutatum, ſed adeo fortiter impugnauit, vt concluſi ſaluis corporibus oppidum reſignarent. Et tunc Rex oppido acquiſito ad vrbem Regiam eſt reuerſus, æra milleſima ducenteſima ſeptuageſima ſecunda. Obijt Regina Beatrix in oppido, quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monaſterium prope Burgis iuxta Regem Enricum regaliter eſt ſepulta.

Pilos &c.

Vbeta.

æra. M. cc. lxxij.

De obſidione, & captione Cordubæ. Caput. XVI.

CAETERVM elapſo biennio a morte patris ſui Regis Legionenſis obſedit Cordubam regiam, & patriciam ciuitatem, ad cuius obſidionem hoc modo venit. Sarraceni quidem offenſi primoribus ciuitatis venerunt ad quoſdam milites Chriſtianos ſpondentes ſe daturos vnum ambitum el Axarquia ciuitatis. Hi autem milites, qui Almogaueres dicuntur Arabice, verbum gaudij audientes, licet non crederent, periculoſe ſe dederunt, & in noctis ſilentio ad murum Cordubæ peruenerunt, & cum vocem vigilum non audiſſent, quia ſoporis ignauia tenebãtur, appoſitis ſcalis, quas ſecum tulerant, ad muri altitudinem aſcenderunt, & turres aliquas occuparunt, in quibus vigiles occiderunt, & ambitum, qui Axarquia dicitur, inuaſerunt multis ex Arabibus interfectis, qui in hoc ambitu habitabant, & ipſi metu poſtpoſito in turribus reſederunt, licet ex alio ambitu Arabes ſagittis, fundis, iaculis, & lapidibus fortiter impugnarent, & ſucceſſum huiuſmodi nunciarunt Chriſtianis, qui in frontaria morabantur. Quod cum audiſſet miles quidam de familia Regis qui Ordonius Aluari dicebatur, ſtatim omnes, quos habere potuit, Cordubam ſecum duxit, & ſtatum obſidionis domino Regi continuo intimauit. Interim autem aduenit Aluarus Petri de regni magnatibus potens, & nobilis, & obſidentibus ſe adiecit, & Rex Fernandus, qui in regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nũcio conuocatis ciuibus, & militibus licet non expectatis vix cum centum militibus cœpit continuo proficiſci, ſed imbrium, & fluuiorum inundationibus aliquantulum impeditus non potuit tam cito occurrere, vt volebat, aduenit tamen tempore opportuno, & cotidie tam ex Caſtella, quam ex Legione veniebant milites, & magnates, & communia ciuitatum. Cœpit Corduba grauius coarctari, tandem affecta pugnis, & inedia victa redditur, & inuita, & vitæ tantum modo conſeruati incluſi Arabes exierũt, & in feſto Apoſtolorũ Petri, & Pauli a ſordibus Machometi patricia ciuitas expurgatur. Sed Rex in turri maiori, vbi ſolebat nomen perfidi inuocari, præcepit lignum crucis viuificę exaltari, & cœperũt omnes cum gaudio, & lachrymis, Deus adiuua, conclamare, & ſubſequenter regale vexillum iuxta crucem dominicam collocari, & cœpit in iuſtorum tabernaculis gaudij, & lætitiæ vox audiri, clero cum Pontificibus acclamate. Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.

Corduba

Axarquia

De restauratione, & dote ecclesiæ Cordubensis, & campanis relatis ad sanctum Iacobum.

Caput. XVII.

T tunc venerabilis Ioannes Oxomensis Episcopus regalis aulæ cancellarius cum Gundisaluo Conchensi, Dominico Beacensi, Adamo Placentinensi, Sancio Cauriensi Episcopis Mezquitam ingressus est Cordubensem, quę cunctas Mezquitas Arabum ornatu, & magnitudine superabat. Et quia venerabilis Ioannes, de quo diximus, Roderici Toletani primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud sedem Apostolicam morabatur, eliminata spurcitia Machometi, & aqua lustrationis perfusa in ecclesiam cōmutauit, & in honore beatæ Virginis erexit altare, & missam solenniter celebrauit, & sermonem exhortationis diem proponens secundum sapientiam sibi datam, & gratiam suis labijs instillatam diffudit in cordibus auditorum, adeo vt pœnitentiali gaudio recreati contriti cordis sacrificia, & labiorum vitulos immolarent. Et Rex Fernandus nouæ ecclesiæ dotem obtulit competentem. Postea consecrato ibi Episcopo magistro Lupo, Rodericus primas, & Pontifex Toletanus, aliquos redditus priuilegio confirmauit, & Lucenam insuper dedit ei. Et tanta est vrbis illius abundantia, amœnitas, & vbertas, quod audito præconio tantę vrbis ex omnibus Hispaniæ partibus habitatores, & futuri incolæ relictis natalibus sedibus, quasi ad regales nuptias cucurrerunt, & sic incolis continuo est repleta, quod domus habitoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobriū populi Christiani campanæ sancti Iacobi, quas, vt diximus, Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam dependerent functæ officio lampadarum, Rex Fernandus easdem campanas fecit ad ecclesiā beati Iacobi reportari, & ecclesię beati Iacobi restitutæ sunt, cū cæteris cymbalis benesonātibus in sanctis suis peregrinorum deuotio laudat Deum.

Lucena.

S. Iacob⁹.

Stabilita igitur incolis, & bellatoribus ciuitate, Rex Fernandus Toletum ad Reginam nobilem est reuersus, quæ pari victoria iucundata, vtpote quæ consilio, & subsidio, licet absens, omnia procurarat, gratias cū lachrymis egit Deo, quod antiqua dignitas ignauia principū liturata sui solertia, & studio filij fuit Hispaniæ restituta.

Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic filium in bonis operibus enutriuit, quod bona studia, quæ Regina nobilis nullius virtutis oblita, nullius charismatis expers, vt lac mellifluum gratijs circunfusum cordi eius influere non cessauit, nec vnquam ab vbere pleno virtutibus ablactauit, & licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater eius nunquam cessauit, nec cessat, quæ Deo, & hominibus sunt accepta, studio vigili suadere, quia nec vnquam fœminea, sed semper magnificentiæ opera persuasit.

Hæc enim Regina nobilis tanto studio conseruauit, & adeo dilatauit recepta charismata gratiarū, vt omnis ætas, omnis sexus, omnis condicio, omnis professio, omnis natio, omnis lingua affectum sentiat cum effectu, & virtutum fasciculo non partito, omnibus misericordiæ opera compartitur, & paternorum operum prouida executrix, plus inuenitur regni, & rerum prodiga, quam virtutum, quam merito nostra tempora admirantur, cui nunquam similem, nec moderna, nec patruum nostrorum tempora habuerunt. Pro qua Dominum exoremus, vt eam dignetur diutius conseruare, & sibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec fœlicē spiritum suo restituat redemptori.

De traductione ſecundæ vxoris Reginę Ioannæ. Caput. XVIII.

T ne Regis pudicitia alienis commertijs lęderetur, Regina nobilis mater ſua domicellam nobilem generoſam, proneptem Regis Francorum illuſtriſſimi Ludouici, filiam Simonis illuſtris Comitis de Pontino, & Mariæ illuſtris Comitiſſę eiuſdem Ioannam nomine procurauit in coniugem ſibi dari, æra milleſima ducenteſima ſeptuageſima quinta. Burgis adueniens more regali curia, & nuptijs celebratis ad Reginæ aſſumitur dignitatem. Hęc vero Regina pulchritudine, pręſtantia, & modeſtia ſic floruit, vt in conſpectu viri virtutibus gratioſa, coram Deo, & hominibus ſic accepta, & ſuſcepit ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus, & filiā paruulam, quę a proauia Alienor eſt vocata, & alium paruulum Ludouicum. Verum Rex Fernandus cum filijs ſuis Aldephonſo, & Fernando, qui tunc in flore adoleſcentię lętabantur, Cordubā eſt reuerſus, & in aduentu ſuo multa caſtra Sarracenorum, quę Chriſtianorum incurſibus, & inteſtinis cędibus longo tempore tabeſcebant, volentes colere pacifice terras ſuas ſupradictis interpoſitis ſe Regis dominio tradiderunt.

Pontinū. æra. M cc. lxxv.

Tunc datę ſunt ei ciuitates, & caſtra, quorum præſidia Chrſtianis, vt diximus, inueſtiuit, & ab Arabibus tributa ſuſcepit, & eorum nomina hic notantur. Ecija, Almodouar, Luc, Luxcena, Stepa, Sede & fila, & multa alia, quorum nomina longum eſſet enumerare. Hoc opuſculum, vt ſciui, & potui conſumaui, Anno incarnationis Domini milleſimo ducenteſimo quadrageſimo tertio. æra milleſima ducenteſima octogeſima prima. Anno viceſimo ſexto regni Regis Fernandi, quinta feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei trigeſimo tertio. Sede Apoſtolica adhuc vacante anno vno, menſibus octo, diebus decem, Gregorio Papa nono viam vniuerſæ carnis ingreſſo.

Ecija. Almodouar. Luc. Luxcena. Stepa. Sede filia.

OSTROGOTHORVM HISTORIA INCIPITVR.

Prologus.

VM Gothorum causa olim in Athanaricũ, & Fridigernum fuisset diuisa, ea lege in concordiã redierunt, vt Fridigernus Ostrogothis, & Athanaricus Vesegothis regali excellentia præminerent. Hi autem, qui ab Oriente tabernacula metabantur, dicti sunt Ostrogothi, quasi Orientales Gothi, Oster enim vocant in lingua Gothica Orientem, & inde Osterrie, id est, Orientale regnum. Vuest autem Occidens interpretatur, & inde Vuestgothi, quasi Occidentales Gothi, inde alia pars Theutonię Vuestfalia nuncupatur, quasi Occidentalis campus, & ex tunc vsq; ad Fridigerni interitum regni diuisio perdurauit. Post cuius mortem Athanaricus solus obtinuit principatũ, sed & eo mortuo in Alaricum, & Redagarsum interim sunt diuisi. Vnde Redagarso in Thuscia interfecto Alaricus solus obtinuit curam regni, & sic postea res mansit, donec Ostrogothi seiuncti ab alijs sedes proprias metabantur, & in Misia, & ripa Danubij morabantur. Vesegothi autem Pannoniam, Gallias, & Hispanias inuaserũt, in quibus etiam sedes vltimas posuerunt. Vnde quasi prophetice dicti sunt Vesegothi, id est, Occidentales Gothi. Ostrogothi autem, qui Hugnis, Pannonijs, & Romanis grauia bella gesserunt. Sed quia successiones, & acta Vesegothorum in alio libro digessimus, in hac parte Ostrogothorum successiones, & prælia prosequemur.

Athanaricus. Fridigernus. Ostrogothi. Vesegothi. Alaricus. Rhadagasius.

De Regibus Ostrogothorum, & de actibus Theodorici. Caput Primum.

ORTVO Athila, Valamer Rex Ostrogothorum, & Ardaricus Rex Gepidarum contra Hugnos, qui remanserãt, processerunt. Hugni autem ex aduerso venientibus occurreruut, & conserto prælio Hugni cesserunt, & tot ex Hugnis cęsi fuerunt, quod deinceps Ostragothorum potentiã metuerunt. Post hæc Leo Imperator cum Ostrogothis pacem firmauit, & Valamer Rex eorum dedit obsidem nepotem suum Theodoricum filium fratris sui Theudemiri. Mortuo Valamer frater eius Theudemirus regnum suscepit Ostrogothorum, cui Leo Imperator statim restituit suum filium Theudoricum, quem obsidem receperat a Valamer. Mortuo Theudomiro successit in regno Ostrogothorum filius eius Theudoricus, huius bonitas ita enituit, cum esset obses, vt tam ab Imperatore, quam a Romanis charissimus haberetur, adeo vt famę eius pura synceritas, ad aures Zenonis relatu celeri perueniret. Vnde & Zeno, qui Constantinopoli Imperabat, Theodoricum ad se venire suis epistolis inuitauit, & recepit iucundo applausu, & congruis honoribus venientem, & in Consulem, & Patricium exaltauit, & ei æream statuam ante Palatium collocauit. Cumq; ibidem aliquanto tempore Imperialibus delicijs teneretur, coeperunt Ostrogothi aliquantulum murmurare, eo quod defectu victualium vexarentur, nec licebat eis propter pacis foedera a vicinis Gentibus aliquid attentare. Vnde

Athila. Valamer. Ardaric9. Gepide. Hunni.

& pacem initam causabantur, & Theodorico talia nunciarunt. Quæ audiens Zenoni continuo reuelauit. Zenon autem de Ostrogothorum penuria contristatus, quia nolebat Theodoricum a se fieri alienum, quem tantis virtutibus cōpererat abundare, tradidit ei Italiam, vt ciborum inopiæ subueniret, & commendauit ei Senatum populumq; Romanum. Egressus igitur a Zenone venit ad Ostrogothas nuncians eis, vt se pararent ad obtinendam Italiam sibi datam. Cumq; pergere incœpissent, Gepidæ, & Vulgari se illis in itinere obiecerunt, sed ex eis plurimi ceciderunt, & victor Theodoricus exiens de Misia, & transiens per Pannonias Italiam est ingressus.

Gepidæ Vulgari.

De Odocare & morte eius. Caput. II.

ODOACAR autem Rex Herulorum, & Turingorum fugato Oreste Patricio, & obtenta ciuitate Ticini deposuit ab Imperiali purpura Augustudulum, qui Imperialem vsurpauerat potestatem, & Romam obtinuerat, & totius Italiæ principatum. Hic cum audisset aduentum Theodorici, prope Aquileiam occurrit Theodorico, ibiq; pugna inita, Odocar victus extitit, & fugatus. Theodoricus autem vsq; Veronam eum persequi non cessauit, præsumptione denuò restaurata bellum iterum innouauit, sed eadem infelicitate, qua prius, pluribus de sua multitudine interfectis, ipse iteratę fugæ subsidio est relictus, sed Theodoricus impetu persequēs fugientes etiā Veronam locum refugij occupauit. Odocar autē in vrbē fugiens a ciuibus est abiectus, & ei introitus denegatus. Ipse vero, quæ attingere potuit, gladio, & incendio deuastauit, & Rauenam veniens ibi se clausit, gestiens rebellare. Theodoricus autē obtenta Verona venit Mediolanum, & eam obtinuit. Ibiq; dimissis matre, & sororibus, & supellectili familiari Rauenam iuit, Odoacar profugū obsessurus, & cum obsidione diutina arctaretur, Odoacar sub fide se dedit Theodorico. Qui demum volens iterum rebellare, a Theodorico morte crudelissima est peremptus.

Heruli. Turingi. Ticinum

Aquileia.

Verona.

Mediolanum.

Mortuoq; Odoacar, frater eius Onoulphus cum residuis Odoacar Theodoricum voluit infestare, sed victus ab eo transconfinia Danubij est fugatus.

De regno Theodorici in Italia. Caput. III.

POST hæc autem Theodoricus pacifice optinuit Italiæ principatum, & Romam veniens a Romanis omnibus voluntariæ est receptus. Ipse vero, vt erat vir gratiæ, & virtutum, sic se sciuit omnibus conformare, vt charus ab omnibus haberetur. Et quia tunc tēporis stipendia victualiū fuerāt minorata, assignauit Romanis singulis annis. C. XX. millia modiorum, pro quo Romanis charior est effectus, & quāuis tot fauoribus redundaret, nunquā voluit Imperator dominio derogare, sed omnia quiete, omnia pacifice gubernabat, & per totā Italiam regalia habitacula opere nobili fabricauit, cuius virtutes, & acta Sidonius, & Enodius latius prosequuntur. Cum itaq; in Italis annis decē, & octo victor regnasset, audiens extinctū Regem Gothorum Gisaleicum, cæpit in Hispaniā proficisci, & in via Francorum superbiam domuit, & prostrauit, & partem regni, quam manus hostium occupauerant, Gothorum restituit potestati. Et intrans Hispanias Regnum tenuit annis quindecim pro Amalarico nepote suo, qui paruulus adhuc erat, & totam Hispaniam, & Galliam Gothicam subiugauit. Cumq; nepos Amalaricus ad ætatem legitimam peruenisset. Theodoricus regnum Gothorum dimisit eidem, mandans filiæ, & nepoti,

& quasi voce testamentali denuncians, vt Senatum, populumq; Romanum dilige-rent, & Imperatorem Orientalem haberent propicium, & pacatum. Ipse vero reuersus est in Italiam, & per ipsum fuit Romæ dignitas restituta, nam partem murorum, quam Alaricus, & Athaulphus Reges Gothorum, & Gisericus Rex Vandalorum vastationis tempore dissiparant, ipse redintegrauit, & prospere regnum rexit. Vnde & a Senatu statuam meruit inauratam. Amalaricus autem nepos eius cœpit regnare æra. D. LXV. & quinq; annis regnauit sine auo, & tam suam adolescentiam, quam matris viduitatem Iustino Orientis Principi commendauit. Vandali. æra.d.lxv.

De Theodorici hæresi, & morte eius. Caput. IIII.

ORTVO Zenone Iustinus Catholicus suscepit Imperium Orientis, tunc Ormisda Papa misit ad eum Germanum Episcopum Capuanensem, quem Iustinus propter sanctitatis præconium honorauit. Eo tempore hæresis Arriana adeo inualuerat, quod fere vtrunq; Imperium infecerat viru suo. Gothi etiam, Vandali, & Alani, & Sueui a tempore Valentis Imperatoris eadem perfidia tenebantur. Predictus autem Germanus Episcopus multos apud Constantinopolim ad fidem catholicam reuocauit, & Iustinus mandauit catholicis Episcopis ecclesias restaurare, & per sacerdotes catholicos gubernari. Quod audiens Theodoricus Arriano veneno repletus ad Iustinum nuncios destinauit, vt Arrianis Episcopis ecclesias restitueret, & eos in pace permitteret remanere, alioqui ipse in omnes de Italia desæuiret, nec sexui parceret, nec ætati. Nuncij autem cum lachrymis postularunt, vt petitioni annueret, & Arrianos permitteret frui pace, & sic parceret Italis occidendis, quod & fecit compassione Italiæ prouocatus. Ormisda Papa defuncto, Ioannes Constantinopoli ad Papalē apicem subleuatur. Et dum hæc fierent, Theodoricus prauitate hæretica concitatus Symmachum Patricium, & Boecium Senatorem gladio interfecit, nec in eo primis operibus vltima responderunt. Eo cum Ioannes Papa a Constantinopoli aduenirct, inuenit Rauennę Theodoricum, & cum ei verba salutis proponere incepisset, ipsum Papam cum ijs, qui cum eo venerant, interfecit, indignans, quod Iustinus reueritum honorauit. Paucis autem diebus interpositis, Theodoricus sacrilegijs Arrianus impiam animam Dei iudicio exhalauit. Tunc quidam solitarius Heremita vidit Ioannem Papam, & Symmachum Patricium eius animam deportare, quam in ollam Vulcani, quę ipsi littori est vicina, vt executores diuinæ sententiæ proiecerunt. Iustinus vero Imperator cum per vndecim annos apud Constantinopolim regnauisset, in pace quieuit. Constantinopolis

De Guthide, & successoribus eius. Caput. V.

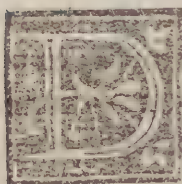
Ortuo Theodorico Ostrogothi nepotē eius Amalaricū in Principē elegerunt, sed paruo post tēpore in Hispania vitā finiuit. Post hunc etiam Ostrogothi cum voluntate Amalasuentę Theudem elegerunt, sed quia Theudis Amalasuentam paucis diebus interpositis in balneo strangulauit, Ostrogothi Regem alium elegerunt, qui Guttis nominabatur. Hic ad regale fastigium eleuatus iuit Rauenam, & filiam Eurici Regis, & Amalasuentę Reginæ, quam ibi auus Theodoricus reliquerat, abstulit violenter, & sibi matrimonio copulauit. Cumq; Belesarius Neapolim inuasisset, & Gothos cum incolis extinxisset, veniens Romam voluit Gothos, qui inibi habitabant, gladio simili extirpare. Sed qui fugere potuerunt, Rauenam ad Gutidem peruenerunt. Gutis autem

vt cognouit talia, statim cum magno exercitu contra Belesarium venit Romam. Belesarius autem non ratus congredi opportunũ, vrbis ianuas facit claudi, & introitus custodiri. Ostrogothi autem extra muros omnia euertebant, & incendio consumebant, & loca sacra bonis omnibus spoliabant, &, quoscunq; de Romanis habere poterant, trucidabant, & ciuitatẽ vndiq; grauiter infestabant. Belesarius vero e contrario firmiter defendebat. Romani calamitate duplici tenebantur, nam foris eos gladius, intus famis penuria affligebat. Cumq; per annum fuisset obsessa in Rauenã cœlitus territi redierunt. Eo tempore tanta fames inuasit Lyguriam, vt, secundũ quod prædixerat Sanctus Dacius Mediolanensis Episcopus, matres filiorũ carnes charissimas attentarent. Post hoc iterum Gutis exercitũ congregauit, & veniens contra Romanos a Belesario fuit victus, & crudelitatis suę recipiens talionẽ multis de suis occisis, dum ipse fugeret, a Ioanne magistro militum fuit captus, & Belesario pręsentatus. Belesarius autem tanta victoria gloriosus Gutim Constantinopolim secum duxit, & obtulit eum Iustiniano. Ille autẽ benigne recipiens honorauit patricia dignitate, & factum patricium, quia strenuus esset, misit eum ad fines Persidis contuendos, vbi & vitam finiuit, hoc tempore Sanctus pater Benedictus in monte, qui Cassinus dicitur, habitabat, & gens Longobardorum Romani populi tunc amica Pannoniã possidebat, & habebat Regem, qui Alboini dicebatur. Ostrogothi autem mortuo Guthide super se Regem alium leuauerũt nomine Heldebatum, & isto post annum occiso, alium præfecerunt, qui intra anni cirlucum vitam finiuit.

Lyguria.

Cassinus mons.

De Tothila, & actibus eius. Caput. VI.

DEINDE Tothilam elegerunt. Hic fuit strenuus, & crudelis, qui suorum exercitu congregato cœpit Italiam impugnare, & per campaniam, & montem Cassinum, per Lucaniam, & per Britiam transeuntes ad regnum Calabriæ peruenerunt, indeq; mare modicũ trãseuntes Siciliam occuparunt. Deinde Romam reuersi, quia fame grauissima laborabant, vt humanas carnes pro pabulis attentarent. Tandẽ cęde, inopia tabefacti a defensione penitus cessauerunt. Tothila autẽ per portam ingressus est Hostiensem, & pręcepit buccinis intonare, vt Romani se in latebris occultarẽt, aut ad sanctuaria se transferrent, vt a gladio seruarentur, & fecit volens parcere sanguini Romanorũ. Post hęc cum Romanis aliquanto tempore, vt pater cum filijs habitauit, & cum antea crudelissimus haberetur, hanc humanitatẽ creditur Beati Benedicti monitis induisse, ad quẽ iuerat, vt intelligeret, si haberet spiritum prophetiæ. Ciuitates autẽ Italię varijs incursionibus dissipauit. Ciuitatem, Castellum, Perusium, & Fulgineũ, & multas Emiliæ ciuitates, cum plurima cęde hominũ diruit, & euertit. In tantis vero excidijs aliqui Senatores tot calamitatibus cruciati Constantinopolim adierunt, & Iustiniano excidiũ Italię nunciarunt. Imperator vero dolore repletus cõtinuo misit Narsem cubiculariũ eunuchum cum magna multitudine pugnatorũ, qui veniens in Italiam Ostrogothis oblita prælia reparauit, &, ad extremæ virtutis vltima coarctauit, & Regem eorum Tothilam interfecit, & eos ab Italiæ finibus propulsauit. Ciuitates, & oppida, quæ Tothila decem annis tenuerat, Romano Imperio restaurauit. Reliquiæ autem Ostrogothorum, quæ remanserant, ad ripam Danubij confugerunt, & ex tunc Ramani a Gothorum cladibus respirarunt, nec Ostrogothi legũtur Regem postea habuisse, nisi quod se Vesegothorũ cœtui miscuerunt, qui in Hispanijs, & Gallia Gothica regnauerunt.

Ciuitas. Perusium Fulgineũ Aemilia.

Vesegothi.

Hugnorum, & Vandalorum, & Sueuorum, & Alanorum, & Salignorum historiæ Prologus incipitur.

VIA stylo flebili nostræ gentis repetita sæpius excidia recitaui, ne per intercapedines digitorũ mira defluant Hispanorum, descriptis cladibus, quas fere semper a sui principio est perpessa, ad eorum tempora verto stylum, qui licet breuiori, acriori tamen dominio sæuierunt. Quorum inhumanitas tanta fuit, vt omnem bestiarum rabiem superarent, nec vnquam humani generis ingluuiæ satiati pietatis spiritum admiserunt, sed semper exterminio inhiantes cædibus, & excidijs intenderunt, quod diuini iudicij talio sic euertit, vt parum aut raro in tutis sedibus remanerent, & fere semper intestinis supplicijs pœnas criminum, vt oportuit, receperunt, quorum principium, medium, atque finem, prout maiorum relatio docuit, si Dominus dederit annotabo. Gothorum originem, gloriam, & processum, quorũ insignia super omnes Barbaros effulserunt, in superiori volumine declaraui, prout docuit veritas primæuorum. Verum quia præter Gothos quatuor gentes ferocissimas secula habuerunt, scilicet Hugnos, Vandalos, Alanos, & Sueuos, qui semper cædere, nunquam quiescere voluerunt, horum originem, sedes, & acta, cogit suscepti laboris ratio explicare.

De origine Hugnorum. Caput. VII.

VGNORVM origo, vt refert antiquitas, ita cœpit. Rex Gothorum Gardarici Magni filius, qui post egressum a Scantia tertio loco Gothorum tenuit principatum, qui & terras Scythicas, vt diximus, occupauit, in populo suo reperijt quasdam Magas, quæ in exercitu stupra, & maleficia procurabant, & factitijs strenuos euirabant, quas habens suspectas longe ab exercitu effugatas in solitudine fecit exponi. At immundi spiritus per deserta, & inuia euagentes, vt multorum cogit ratio opinari, se earum complexibus ad coitum miscuerunt, & genus hoc ferocissimum ediderunt, primum minutum, tetrum inter paludes exisse commemorant, & quasi genus hominum, nec alia voce notum, nisi quod humani seminis imaginem exhibebat. Tali ergo Hugni stirpe progeniti procedente tempore magis humanæ naturæ vicini, licet satis dissimiles, humanæ formæ imaginem præferebant, & a rugitibus bestiarum humanis vocibus se aptabant, Gothorum linguam, quam a matribus didicerant, in aliquibus imitantes. Et vt Priscus historicus refert, in vlteriori ripa paludis Mæotidę insidentes non alijs laboribus, sed tantum venationibus, & piscationibus insistebant, nisi quod post quam creuit, fraudibus, & rapinis vicinarum gentium commoda perturbabat. Erat autem eis species pauenda nigredinis, & velut offa incomposita, & informis, non plene, vt facies, & figurata, sed habens in facie quasi puncta pro luminibus oculorum, & sæuitiam animi toruus prodebat aspectus, etiam in proles recenter natas impie sæuiebant, nam genas earum ferri calidi stigmate figurabant, vt ante vulnus, quam lactis susciperent nutrimenta, exigui quidem forma, sed argutis motibus expediti, ad equitandum promptissimi, latis scapulis, ad arcus, sagittasque parati, ceruicibus, & superbia semper erecti. Quadam autem die, dum venatores eorum in vlteriori ripa Mæotidæ circa venationis studia la-

Hunni. Philimer. Scantia. Magæ.

borarent, cerua se obtulit improuisa, ingressaque paludem nunc progrediens nunc sub sistens, vt index viæ solicita præcedebat, & venatores paludem imperuiam, quam, vt pelagus existimabant, pedibus transierunt, moxque ignotis apparuit Scythia nunquam visa, & creduntur spiritus illi, vnde progeniem traxerant, id egisse, quod enim in tam modico tempore a non multis fœminis quocunque concubitu tantus populus processisset, tamque ferox, non videtur humana posse contingere ratione. Illi vero, qui præter Mæotidam alium esse mundum penitus ignorabant, admiratione Scythiæ stupefacti, vt erant solertes, iter illud ostensum diuinitus crediderunt, & ad suos in mæotidem reuertentes, gestum prout euenerat, retulerunt, & terras Scythiæ laudauerunt. Et continuo Hungnorum exercitus paludibus procreatus Scythiam adiuerunt, & quoscunque in principio inuenerunt, suæ victoriæ litauerunt, & ingentem Paludem Scythiæ transierunt. Alpizuros, Lizuros, Iumaros, Boiscos, qui in ripa paludis Scythiæ insidebant, quasi cum turbine rapuerunt. Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitate, victu, formaque dissimiles, frequenti certamine subiugarunt. Nam quos bello forsitam minime superabant, terrore vultuum consternebant, & iam longa generatione veri hominis imaginem natura scientes ferali sæuitia trahebantur. Hermanaricus autem Rex Gothorum, qui, vt superius retulimus, multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere saucius ægram vitam imbecillitate contraxit, & tunc Voalamber Rex Hungnorum in Ostrogothos, qui iam a Gothis seiuncti manebant, fecit insultum, eosque prostrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris, & Hungnorum potius vitę suæ anno centesimo decimo est defunctus, cuius mors Hungnis occasionem præbuit præualendi, ipsosque Gothos, qui remanserant, & Ostrogothos fere extinxit. Ostrogothi autem, & Gepidæ vsque ad bellum Cathalanicum sub Hungnorum dominio remanserunt. A tempore Hermanarici Regis Gothorum vsque ad Voalamer Regem Ostrogothorum, & Ardaricum Regem Gepidarum, qui tempore belli Cathalanici rati posse restitui libertati, se Gothorum auxiliis addiderunt. Post quod bellum, de quo in superiori libro latius est expressum, Athila pro discessu hostium non restitutus præsumit gaudia, meditatur grandia, erigitur ad coronam, oppressioni inhiat, Romanis intonat, & inde reuertitur in Pannoniam, vt maiorem exercitum congregaret. Et cum cœpisset Alanos infestare, Thurismundus aduenians vicit eum, & licet fugatus post Thurismundi discessum virtutem animi non abiecit, sed maiore exercitu congregato corde intimo reponens iniuriam Romanorum perfectionem dirigit in excidium eorundem habens secum quam prius exercitum ampliorem. Primum partes Aquilegiæ deuastauit, quæ erat in Metropolis Venetorum. Deinde ciuitatem obsidionis ambitu coarctauit. Cumque obsidio diutius traheretur, cœpit exercitus victualium penuria murmurare. Quadam autem die cum ciuitatem Athila circuiret, vt videret, qua posset facilius impugnari, inspexit ciconias in rostris filios deportantes egredi ciuitatem, & lætus auspicio dixit suis: Pugnate hilariter, quia transmigratio auium transmigrationem indicat obsessorum, & tunc fortius solito dimicantes obsessę vrbis muros, & ianuas irruperunt. Et quædam domina nomine Digna, quæ in turre altissima habitabat, in Natissam fluuium se proiecit, ne Barbarorũ ludibrio seruaretur. Inde vrbe euersa, & penitus dissipata, vicina oppida diruit, & castella. Concordiam, & Bellunum, & Feltrum, Vicentiam, & veronam, Pergame, Brixam, atque Cunam, Mediolanum Metropolin, Ligurum, & Ticinium, quæ nunc Papia, omnes diripuit, & euertit, cædi

Alpizuri. Lizuri. Iumari. Tuncr'es. Boisci. Alani.

Gothi. Ostrogothi. Gepidæ. Cathalanicũ bellum.

Aquiligia

Digna. Narissa. Cõcordia Belunum Feltrum. Vincẽtia. Verona. Bergamũ. Brixia. Cuna. Mediolanum. Ticiniũ.

tamen, & in medio paruus insistebat. Ipso talia perpetrante, & Liguriam, & Venetias deuastante, quæ erant quasi viscera Romanorum, proposuit Romam simili dispendio visitare, sed suorum consilio dissuasus timuit sibi, vt Alarico, si Romam inuaderet euenturum, qui postquam Romam vastauerat, humanæ vitæ protinus sensit finem. Dumq; inter consilia fluctuaret, venit ad eum cum legatione placida sanctissimus Leo Papa, in cuius aduentu sic furorem deposuit consuetum, vt sui, & alij mirarentur intantum, vt idem Papa recessum eius ab Italia impetraret. Fuerat enim Athila Dei territus potestate, viderat enim dum sibi Papa cominus loquebatur, aliũ prope stantem in similitudine sacerdotis tenentem gladium euaginatum, & mortẽ terribiliter comminantem, si nollet Papæ beneplacitis obedire. Cumq; suis visionem huiusmodi reuelasset, pacem, vt Papa petierat, suaserunt, & in loco vbi Ticinus Pado flumini admisceretur, ab inuicem discesserunt.

De Honoria, & morte Athilæ. Caput. VIII

ONORIA autem Valentiniani germana Athilam incitauit per clandestinum eunuchum, vt eam sibi peteret in vxorem. Athila autem audito nuncio est gauisus, & statim ad Imperatorem Valentinianum internuncios destinauit, vt sororem eius peterent supra dictam, quod si renueret, interminans minitauit se in Italiam reuersurum, & grauiora prioribus patraturum. Igitur Athila Danubium transiens contra Alanos mouit arma. Quod cum Thurismundus Rex Gothorum non imparis gloriæ presensisset, in auxiliũ Alanorum exercitui Athilę mox aduenit, consertoque prælio sicut in campis Cathalanicis pauenda Romanis vexilla Athilæ effugauit, ipsumq; Athilam fugientem coëgit oblitas olim repetere mansiones. Et præter alias, quas habebat, duxit vxorem, quæ Ildico dicebatur, & inter conuiuia, quę sobrietatis terminos excesserunt, plus solito bibit vinum, & cum sanguis per os, & nares cœpisset effluere, fuit continuo post breue spacium suffocatus.

In ipsa nocte Imperator Martianus, qui tunc Constantinopolim morabatur vidit in somnis arcum Athilæ esse fractum, & intellexit eum mortuũ, aut confractum.

Vnde Ethrium patricium interfecit, eo quod in bello Cathalanico eius consilio, quod Thurismundo dederat, Athila euasisset, sed eorum prælia, & processus in superiori volumie descripsi calamo latiori.

De Vandalis. Caput. IX.

ANDALOS autem Scythas fuisse superioris libri auctoritas protestatur, quos Gothi egressi a Scancia primo impetu prostrauerunt. Pars autem altera Vandalorum dicta Silingui per se exercitũ faciebant, & speciali nomine vocabatur, licet a principio vtriq; vna gens fuerint Vandalorum. Alani similiter ex Scythia oriundi acti a Gothis in Vandalorum Coloniam transierunt, vt Gothis impares possent cum Vandalis se tueri. Sueui etiam, qui a Germanis processerunt, eam partem Scythiæ inuaserunt, quę a Sueuis, & Scythis Suetia nominatur, in qua est Metropolis ciuitas Vbsalensis. Horum nomen & patria in Theutonia adhuc antiqui cespitis nomen habet, quę Sueuia nominatur. Hi itaq; genitale solum egressi,

Vandali. Silingui. Alani. Sueui. Vbsalẽsis Teutonia Sueuia.

& in obtenta Suetia habitantes, & Gothorum gladios formidantes se Vandalorum, & Alanorum cœtui miscuerunt, vt simul iuncti Gothorum potentię obuiarent, quibus tamen semper in bellis impares sunt inuenti. Cumq; enim Geberidus Gothorum regeret principatum, & Vimar Vandalorum, quos iuuabant Alani, & Sueui, tanta strage fuere prostrati, quod nunquam postea in Scythiæ sedibus præsumpserunt remanere, nec nobilitati Gothicę obuiare, sed a Constãtino Cæsare Pannoniam petierunt, & per sexaginta annos terrã, vt agricolę, coluerũt tributarij Romanorum.

Pãnonia

Quod Barbari a Pannonia in Gallias transfugerunt. Caput. IX.

DEMVM Fridigernus Rex Gothorum eis aduenit, sed morte pręuentus eos non potuit obtinere. Verum ipsi timentes Athanaricum, qui in Gothorum regimine adhuc stabat, a Stilicone consule, & patricio Gallias petierunt, vt Romano imperio rebellantes, sua multitudine subiugarent. Cumque ad Gallias peruenissent, biẽnio ante irruptionem vrbis Romanæ vastatis prouincijs interiectis in Gallias peruenerunt, Burgundiones, & Francos, siue Gallicos mirabili impetu prostrauerunt, & etiam Aquitaniam subiecerunt. At postquam tyrannus Eugenius interfecerat Gratianum, & Gallias occuparat, Vandali, Silingui, Alani, & Sueui cum tyranno Eugenio contra imperium rebellarunt. Sed Theudosius progrediens contra ipsos duxit de Gothis plusquam viginti milia armatorum, & Eugenio interfecto, prędictæ gentes fugaci compendio recesserunt, & Pyreneis montibus se dederunt. Sed Didymus, & Veranianus ambo fratres de nobilioribus, & potentioribus Romanorum se in eorum transitu obiecerunt, & fratrum obice potentatu a transitu sunt repulsi, & tribus annis per prouincias Galliæ vagabundi a Romanis, & Gothis cędes frequentissime sunt experti, sed prędicti fratres, qui claustra pyrenei potenti pręsidio tuebantur, fuerunt apud Constantinum Cęsarem accusati quasi rebellioni Eugenij consensissent, sed licet innoxij, & insontes a Constantino Cæsare sunt occisi.

Gallia. Burgundiones. Franci. Aquitania.

De introitu Barbarorum in Hispaniam. Caput. X.

MORS autem fratrum Vandalis, Alanis, & Sueuis occupãdi Hispanias viam dedit, qui intrantes Hispanias vastationes, & neces cruentis incursibus exercebant. Ciuitates, & oppida, villas, & pagos incendio consumentes, spolia occisorum diuisione cruentissima partientes, ad tantam cladem accolas perduxerunt, vt humanas carnes famis periculo attentarent. Bestiæ quoq; cadaueribus assuetæ in viuorum interitum ferebantur, atq; ita quatuor plagis bestiarum, scilicet famis, pestis, gladij Hispania misera lacerata diuini iudicij sentit iram. Tandem vero videntes Barbari terram extinctis cultoribus elanguere, & fructibus defraudari, & in ipsos penuriam redundare, non miserijs incolarum, sed suæ cœperunt penurię condolere. Vnde & incolis conuocatis, cum eis prouincias diuiserunt, vt incolæ terram colerent, tributa dominis soluturi. Ipsi autem prouinciarum dominia sorte sacrilega partirentur. Alani itaq; Lusitaniam, & Cartaginensem prouincias habue-

Vandali. Alani. Sueui. Lusitania Cartaginensis.

runt. Vandali, qui Silingui in Bætica resederunt. Alij Vandali Galleciam occuparunt. Sueuí maritima, & occidua Occeani tenuerunt, & partem Celtiberiæ quæ ad montana Oceaní tendebatur. Tot faucibus indulta laceratio Hispananorum, cum supereminerent guttura voratorum carnibus occisorum, nec subiectione, nec officio mitigari potuit crudelitas dominorum.

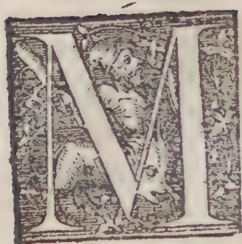
De regno, & fuga Vandalorum, & primo introitu Gothorum.
Caput. XI.

OSTQVAM autē Hispanias sunt ingressi, primus in Vandalis regnum obtinuit Gundericus, & in Gallecia posuit sedem regni annis decem & octo, & fœdere interposito ipse, & Sueui pariter ibidem corregnabant. Alani enim, qui Carthaginensem prouinciam, & Lusitaniam occuparant, præminebant Vandalis, & Sueuis. Sed quia Alani Celtiberiam infestabant, quę sola in Hispanijs in potestate remanserat Romanorum, Valia Rex Gothorum, qui erat in amicia Romanorum, per Constantium patricium, qui in Celtiberia residebat, in auxilium est vocatus, & intrans Hispaniam, adeo Alanos infestauit, vt Regem eorum Athacem extingueret, & relictis sedibus Carthaginensis, & Lusitaniæ ad Gundericum Regem Galleciæ, quem nuper prostrauerant, se transferrent, regni nomine iam oblito. Omnes tamen in bello Valia superauit, & Silingos, qui in Bætica morabantur, bello simili coarctauit. Valia autem victorijs inclytus ad Galliam Gothicam est reuersus. Post cuius discessum Gundericus Sueuorum fœdera violauit, vt eis subiectis ipse solus præesset Vandalis, & Sueuis, sed Sueui obstinatione solita pertinaces in Neruasis montibus restiterunt. Vnde cum eos Gundericus aliquandiu obsedisset, cœpit de victoria desperare, sed ne videretur desperatione, siue impotentia recedere ab obsessis, causam maioris negotij simulauit, & obsidione relicta, ad Balcares insulas se conuertit, & eos prædis, & cædibus deuastauit. Inde rediens ad Carthaginem cismarinam, quæ Spartaria dicitur, eam diruit, & deleuit. Hanc olim Scipio Aphricanus deleta maiori Carthagine, vastatione simili dissiparat, & ibi fuit antiquitus dignitas ciuitatis. Sed postquam ipsa a Vandalis fuit euersa, Gothorum tempore dignitas ad Toletanam ecclesiam est translata, & adhuc hodie Carthaginensis dicitur prouincia Toletana. Euersa Carthagine, processit, vt Bæticam deuastaret, non parcens Silinguis, qui erant cum Vandalis vnus populus, & gens vna. Carthago Bætica.

Sed cum Hispalim diruisset, & actā cęde diripuisset, in Basilicam Vincentij martyris eius vrbis sacrilegus misit manus. Sed Dei sententia nolens tantum facinus tolerare demonij impetu in foribus templi cecidit interfectus, æra quadringentesima sexagesima septima. Et tunc remanserunt in Hispanijs tria regna in Carthagine, & Lusitania Alanorum, qui ad mansiones suas post recessum Valiæ redierunt. Secundum regnum in Gallecia Sueuorum. Tertium in Bætica Silinguorum, quæ regio a Silinguis Vandalis adhuc hodie Vandalia nuncupatur, quam Andaluziam corrupto vocabulo vulgariter appellamus, & incolas Andaluzes. Hispalis. æra. cccc. lvij. Vandalia

De Gilerico, & transitu eius in Aphricam.
Caput. XII.

ORTVO Gunderico, frater eius Gisericus successit in regno, & regnauit quadraginta annis. Hic cum esset Catholicus in apostasiam Arrianæ perfidię est elapsus, & cum frater eius Gundericus verens vicinitatem Gothorum Regum, qui in Gallia Gothica, & Aquitania residebant, & partem Hispaniæ veniente Valia occuparant, proposuit in Aphricam transfretare sperans vreni obice a Gothorum insultibus fore tutum. Gisericus autem propositi conscius cũ omnibus Vandalis eorumq; familijs relictis Hispanijs ad Aphricam transfretauit, & continuo obsedit Hipponam, Cuius obsidionis anno primo beatus Augustinus, beati Ambrosij discipulus, eiusdem vrbis Episcopus migrauit ad Christum inter impetus obsidentium Vandalorum, anno decimo post mortem Hieronymi, Episcopatus sui trigesimo quinto. Cum autem Vandalorum transitum Valentinianus iunior, qui occidentali prælio præerat audiuisset, timuit ne totam Aphricam subiugarẽt, & cum obsistere non valeret, per Trigerium pacem misit, & partem Aphricæ, Ipponæ videlicet regionem, concessit ei pacifice possidendam, conditionibus interpositis, ne quid vltra inuaderent de Imperio Romanorum, & hoc ipsum firmauit iuramenti robore Gisericus. Sed fraternæ pertinaciæ non immemor obseruator, & sacramenti velocissimus violator ilico pacta fregit, & festinauit Carthaginem obsidere, & id residuum, quod reparatum fuerat post tempora Scipionis, impetu inuadens, Carthaginem pace deceptam dirupuit, & consumpsit. Carthago ante Romam fuit condita septuaginta duobus annis, & septingentis triginta septem annis, & diebus decem & septem a fundatione sua, a Scipione incensa in puluerem est redacta. Post centum & duos annos fuit denuo reparata, & post iterũ a Giserico destructa, quatuordecimo Kalendas Nouembris, & adhuc hodie simul irreparata. Et cum esset Arrianæ sectæ perfidus obseruator, statim in exordio sui regni cœpit persequi catholicos Christianos, & eorum Episcopos in exilium condemnauit, & eos, qui ei resistere non timebant, pœne vltimo condemnabat. Et tanta fuit tunc temporis persecutio in ecclesijs Aphricanis, quod vix poterat aliquis catholicus reperiri. Proscripsit etiam bona ecclesiarum, & seruitutem imposuit omnibus clericis, qui vtcunq; sub eius dominio latitabant, ecclesias profanabat, & iumenta sua tam in ecclesijs, quam in porticibus religabat, & adeo per totam Aphricam Arrianam hæresim seminauit, quod loca sacra, & Deo dicata in habitacula suis domesticis cõferebat, & viros sanctos Arrianam hæresim detestantes ipse detestabatur, & sine intermissione eorum sanguinem procabatur, & cum poterat effundebat, ita vt vsq; ad os totam Aphricam sanctorum sanguine ebriaret. Per idem tempus quatuor viri Hispani in Arrianam sectam transire nolentes, diuersis mortibus interempti illustri martyrio consumãtur. Arcadius, Probus, Paschasius, & Euticius, puer autem Paulillus nomine frater Paschasij, & Euticij propter fidem Catholicam damnatus est infimæ seruituti.

Hippona.

Carthago

De transitu Vandalorum in Siciliam. Caput. XIII.

ERVM quia nec sacrilegijs, nec cędibus hominum poterat satiari, Aphrica conculcata in Siciliam nauigauit, vt eam pari exterminio laceraret, & direptionibus iam peractis, obsedit Panormum eius insulæ regiam ciuitatem. Cumq; hæc omnia Theodosius iunior, qui Orienti præerat, percepisset, exercitum congregauit, vt Gisericum a

Sicilia. Panormum.

Sicilia effugaret. Et dum hæc fierent, rumor aduenit, quod Hugni Thracias, & Illiry cum deuastabant, & hac necessitate Theodosius exercitum, quem contra Vandalos destinauerat, reuocauit, vt Thracibus, & Illyricis fieret in succursum. Martianus autem, seu Maiorianus, qui imperabat in Occidente, ab Italia in Hispaniam est profectus, & cum ad Carthaginensem prouinciã peruenisset, in eodem littore aliquantas naues ad transitũ cõtra Vandalos pręparauit, sed proditione suorũ fuit Vandalis reuelatũ, qui in prouiso nauigio veniẽtes ex eis aliquas succenderũt, & aliquas abduxerũt. Sicq; Martianus dispositione frustratus in Italiam est reuersus, & Tertone a Richimiro patricio occiditur circunuentus, eo quod reipublicę ignominiam intulerat, & iacturã. Quod audiens Gisericus non contentus Aphricæ, & Siciliæ vastatione, aggressus est patriã Romanorum, Romanæ autem ecclesiæ adhuc præerat Leo Papa. Romani vero timentes aduentum principis Giserici relicta ciuitate ad montium ardua confugerunt, & veniens Gisericus ciuitatem habitatoribus vacuam, sed plenam diuitijs occupauit, sed nec incendere voluit occupatam nec in eos, qui remanserant, gladio desæuire. Nam Leo Papa in introitu ciuitatis occurrerat venienti, & diuini verbi pabulo Giserici tyrannidem sic sedauit, vt a ferro, & incendio abstineret, & suasus ab Eudoxia Valentiniani relicta, quæ eius commercium cupiebat, vt Romam ingrederetur, Romanorũ copias cupiebat, & per quatuordecim dies exhausit opes, & thesauros absconditos eorundẽ, & Christiani Valentiniani Eudoxiam relictam, & duas filias duxit captiuas cum multis milibus captiuorum. Roma itaque domina ciuitatum remansit vidua quasi terręmotu tertio conquassata. Primo Alarici, Secundo Athaulphi, Tertio Giserici. Vandali vero Romam egressi se per Campaniam diuiserunt omnia gladio, & incendio dissipantes. Nolam, & Capuam nobiles Campaniæ ciuitates impetu subuerterunt, & incendio cõsumpserunt, & similia in alijs ciuitatibus Castellanis, & ruribus peregerũt. Sanctus vero Paulinus Nolanus Episcopus quicquid habere potuit pro redemptione captiuorum patriæ erogauit. Supplicanti etiam viduæ, vt vnicum filium captiuum redimeret, cum nil haberet omnibus erogatis, se ipsum in seruum vendidit, & filium viduæ liberauit, & cum alijs captiuatis ipse quoq; in Aphricam est delatus, vbi sanctis operibus gloriosus meruit obtinere sibi, & omnibus concaptiuis, qui a patria sua ducti fuerant, libertatem, & sic cum omnibus in Campaniã est reuersus. De hoc beatus Augustinus in libro Dialogorũ plenius declarauit. Et sic Gisericus victor, & inclytus ad Carthaginem est reuersus, & mox misit nuncios ad Theodosiũ, qui præerat Orienti, & pace firmata remisit ei honorifice Valentiniani relictã, & vnã filiam, alteram retinens suo filio Hugnerico, & tamen persequi ecclesiam non omisit insistens hęresi Arrianæ. Paucis autem diebus interpositis, Gisericus iterum in Italiam voluit nauigare, sed repulsus a Bisilio patricio nauali victoria in Aphricam est reuersus. Sicq; vesaniæ suæ virus vbiq; refundẽs, frequenter victor, vltimo victus, quadragesimo regni sui anno vitam finiuit.

Hugni. Romani. Nola. Capua.

De Hugnerico. Caput. XIIII.

ORTVO Giserico, filius eius Hugnericus succedit in regno, & regnauit annis octo. Hic habuit vxorem Valentiniani filiam, ex qua suscepit filium nomine Heldericum. Initium autẽ regni sui conspersit viru perfidiæ Arrianæ, & sicut in regno, sic patris in hæresi fuit hæres, & in persecutione Catholicorum patre atrocior est inuentus, ecclesias infi-

ſcauit, ſacerdotes, & cęteros in eccleſiaſticis officijs conſtitutos exilio condemnauit, monachos, & laicos circiter quatuor millia durioribus pœnis arctauit, & eorum plurimos martyrio conſumauit, plurimis confeſſoribus linguas abſcidit, qui tamen linguis abſciſis, Domino faciẽte, vſq; in finem vſum loquelæ non amiſerũt, Lętus etiam Neptenſis Epiſcopus ſub eo martyrio coronatur, & quia Arriani contagij labe noluit maculari, victor, & martyr cœleſti conſortio meruit adunari. Et quia Hugnericus calycem irę Dei alijs propinauit, ea potione, qua, & Arrius doctor eius effuſis viſceribus impium ſpiritum ſuo reſtituit incentori regni ſui anno octauo.

Lætus: Neptẽſis.

De Gutamundo, & Thraſamundo.

Caput. XV.

MORTVO Hugnerico Gutamundus nepos ex filio Giſerici ſuccedit in regno, & regnauit annis vndecim, menſibus octo, qui ſtatim pacem cum eccleſia reformauit, & omnes catholicos ab exilio reuocauit. Iſto mortuo, Thraſamundus frater eius ſucceſſit in regno, & regnauit annis viginti ſex, menſibus nouem. Iſte inſaniæ Hugnerici ſucceſſor, & hæres ſtatim in catholicos miſit manum, & eos aportans, & euertens bona eorum Fiſci titulis aſſignauit, & ex omni Aphrica centum triginta Epiſcopos mittens Sardiniam exilio condemnauit, nec ſui temporis hæreſi ſaciatus Hildericum filium Hugnerici iuramento aſtrinxit, ne catholicos exules reuocaret, eccleſiam reſtitueret, aut foueret. Iſto autem Thraſamundo impium ſpiritũ Carthagine exhalante Hildericus filius Hugnerici ex filia Valentiniani in regno ſubſtituitur Vandalorum, ſed nolens tranſgredi iuramentum, quod fecerat Thraſamundo, antequam regni culmine donaretur, Epiſcopos, & cæteros catholicos ab exilio reuocauit, & eccleſijs reſtituit infiſcata, & per totam Aphricam pacem datam eccleſiæ ædicti præconio publicauit, & priuilegia, quæ Thraſamundus abſtulerat eccleſijs, redonauit. Cum enim mater eius eſſet catholica, fidei opera ſuadebat. Gilimerius autem de potioribus Vandalorum contra Hildericum proditione, & tyrannide inſurrexit, & prælio victum cepit, & eum cum filijs cuſtodiæ carceris mancipauit, multoſque nobilium Vandalorum, qui in Aphrica, vt indigenæ, reſidebant, & Hilderico, vt domino obediebant, & propter captionem eius tyranno indebito reſiſtebant, ſuſtinuerunt a Gilimerio perſecutiones varias, & iacturas, ita quod multos ex eis cum Hilderico in carceribus coarctaret, alioſque proſcriptis ſubiectis capitali ſententia condemnauit, omnique ſcelere inquinatus, venundatus nulli malitiæ ſe ſubtraxit. His miſerijs Aphrica diſſipata, ſanctus Lætus Epiſcopus Neptenſis, martyr eximius, de quo diximus, in viſione apparuit Iuſtiniano Imperatori, vt ſuccurreret tantæ cædi, quo oraculo incitatus Imperator confeſtim miſit exercitum cum Beleſario magiſtro militum contra tyrannidem Gilimerij, qui Beleſarij aduentum verens Hildericum Regem cum affinibus ſui generis, & alijs nobilibus interfecit. Veniensque Beleſarius Gutimirum, & Gebanundum fratres Gilimerij primo prælio interfecit. Deinde prælio iterato ipſum Gilimerium fugæ exterminio propulſauit, ſed inſequens captiuauit, & ipſum captum cum diuitijs, & rapinis nequiter conquæſitis Imperatori Iuſtiniano Conſtantinopolim deſtinauit, & eo miſſo redegit totam Aphricam in prouinciam Romanorum anno nonageſimo ſeptimo, ex quo Vandali Aphricam intrauerunt,

Aphrica.

uerunt, & mansit postea Romanorum subdita ditioni, donec per Mahometi astutiam fuit reddita hæreticæ peruersitati, in qua peccatis exigentibus adhuc manet. Sicq; regnum Vandalorum cum populo suo funditus extirpatur, quod a Gunderico Rege vsq; ad interitum Gilimeri durauerat centum tredecim annis. Vandalij.

De historia Alanorum. Caput. XVI.

NVNC a Vandalorum historia liberatus Alanorum me ingero seruituti. Eorum originem, processus, & acta, donec Gallias infregerunt, & Hispanias intrauerunt, superius enarraui. Postquam igitur Hispanias suut ingressi in Carthaginẽsi, & Lusitania prouincijs superbo oculo corde auido, crudeli proposito sedes altissimas collocarunt, ita vt Silinguis in Bętica, Sueuis in Gallecia, Romanis in Celtiberia præeminerẽt, & Vandalos, quos in vna prouincia concluserãt cum Sueuis potius impetiuerũt, & incursibus coarctauerũt, Romanis etiã in Carpẽtania, quã a Carthaginẽsi prouincia defalcarãt, intulerũt multas cędes, & abstulerũt multas vrbes, quorũ necessitate Constantius Patricius, vt dixi superius, Gothorũ Regem Valiam inuocauit, qui mox veniens Alanos tanquam acie durę silicis hebetauit, & quam in alijs exercuerant feritatem venienti Valię reliquerunt, & regni nomine abnegato se Gunderico, quem deuicerant, subiecerunt, sed cum eo, ad quem confugerant, Gunderico in conspectu Valiæ ceciderunt, & ciuitates suæ ditionis in Carthaginensi prouincia Valia tradidit Constantio Præsidi Romanorum, & sic fuit in Hispanijs eorum potentia dilatata, & Regis nomine apud Alanos iam extincto, cessere Romanis Vandali, & Sueui, qui fere totam Hispaniam occuparũt, & facti ignaui pro maiori parte non militiæ, sed ascripti populo remanserunt, nec, vt magnanimi, ad sedes alias migrauerunt, donec post temporis interuallum Gothis venientibus, vt accolæ peruenerunt, & hic finis regni, & gloriæ Alanorum. Alani.

De regno Sueuorum. Caput. XVII.

LIberati ab ignauia Alanorum transire restat ad historiam Sueuorum. Horum originẽ, & processum in superiori opere declaraui. Sueui autem cum Hispanias intrauerunt, Hermericũ Principem habuerunt, & cum Vandalis Galleciam occuparunt, sed Vandalis nauigantibus in prouincias Aphricanas, soli Sueui Galleciam tenuerunt. Galleci tamen in aliqua parte proprio dominio vtebantur, quos Hermericus assiduis incursibus prædabatur. Tandem morbo chronico aggrauatus pacẽ inijt cum Gallecis, & tanquam insufficiens filium suum Recilam regni substituit successorem, qui armorum studijs prouocatus raro a prælijs quiescebat. Cum autem Romani misissent quendã militię suę Ducem nomine Andebodem cum multis copijs, vt Bæticã occuparet, occurrens ei Recila ad fluuium, qui Silingius dicitur, in Bęticæ regione, cõserto pręlio Andebodem vicit, & interfecit magnis auri, & argenti copijs occupatis, & Romanorum exercitu dissipato Bæticam suę subdidit ditioni, & volens Lusitaniam subiugare, obsedit Emeritam, & captam regno proprio adunauit, Hermericus autem pater ipsius interijt, postquam septem annis fuerat morbo diutino fatigatus. Regnauerat autem annis triginta duobus, Carthaginensem etiam prouinciam suæ subdidit potestati, & ita Gallecia, Lusitania, Betica, Carthaginensi prouincia suo dominio subiugatis, erat in Hispanijs Silingius.

fere Monarchus, & vt in hac quiete securior permaneret, Carthaginensi prouinciæ regionem Carpentaniam, videlicet quam Romanis abstulerat, restituit facta pace. Cumque venisset Emeritam, prout fertur, sub gentilitatis errore vitam infœliciter consumauit, cum regnasset annis octo.

Carpetania.

De Rheciario, & morte eius. Caput. XVIII.

ORTVO Ricila Rheciarius filius eius, & factus Catholicus successit in regno annis. IX. Hic duxit vxorem filiam Theuderedi Regis Gothorum, & pro tanto coniugio eleuatus est, suspicatus non tantum Hispaniæ, sed & Vasconijs Imperare, & ad Theuderedum socerum suum in Galliam Gothicam est profectus, & ab eo rediens honoratus Gothorum auxilium secum duxit, & Tarraconensem prouinciam, & Cæsaraugustam Carpentaniæ, quæ Romano Imperio seruiebant, impetens occupauit, Carthaginem, etiam regiones, quas Romanis reddiderat Ricila pater eius, prædæ incursionibus deuastauit. Mortuo autẽ socero suo Theuderedo in bello Cathal:nico, & eius filio Thurismundo, succedente Theodorico secundo filio, Rheciarius cœpit in Hispanijs insolere, & Theodoricus Rex Gothorum filius Theuderedi, qui regnabat in prouincia Narbonensi, contra eum citius properauit. Rheciarius autem de suis viribus plus præsumens occurrit Theodorico, & prælio adinuicem inchoato, Rheciarius effugatur, postea capitur, postea interijt interfectus.

Tarraconensis. Cæsaraugusta. Carthago Catalani.

De Sueuorum Regibus. Caput. XIX.

VEVI autem bifarie diuisi, alij Masdram Massiliç filium in Principem elegerunt, qui tantum duobus annis regnauit. Alij Frantam. Masdra autem statim mortuo, pars Masdræ filium eius substituit Remismundum, qui cum Franta ilico pacem fecit, & ambo pariter fœderati partes Lusitaniæ deuastabant, post biennium mortuo Franta pars eius Frumarium sibi prefert. Qui cum Remismundo super regni prçminentia litigaret, euertit Flauiam, vastauit patriam. Remismundus etiam Lucum, & Auriam, & maritima deuastabat. Sed post biennium Frumario decedente, Remismundus pace cum Gallecijs inita Sueuorum in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim eum sibi in Regulum prefecerunt. Qui ad Lusitaniam transiens Coimbriam pace deceptam diripuit, & exhausit, Vlixbonã etiam occupauit, Lusidio ciue, & incola, qui illic præerat, eam tradente. Post aliquot dies Remismundus his successibus eleuatus ad Theodoricum Regem Gothorum nuncios destinauit, & pacem, & amicitiam postulauit. Quos Theodoricus benigne recipiens annuit postulatis, & in signum veri amoris coniugem misit ei per Sallanum quendam ex officio Palatino cum adiectione armorum, & munerum copiosa. Et recepta coniuge, & muneribus, cœpit amplius superbire, & Sallanum muneribus honestatum remisit ad Theodoricum cum epistolis suç laudis, qui cum ad Gallias redijsset, Theodoricum ab Eurice fratre suo reperijt interfectũ, huius tempore Alax natione Galata effectus apostata Regis auxilio sectæ se contulit Arrianæ, & inuentus est fidei catholicæ inimicus, qui de Gallia Gothorũ adueniens hoc virus pestiferũ genti Sueuorũ infudit, Regibus in Arriana hçresi permanẽtibus. Catholici persecutionẽ, & pericula pertulerunt, donec regnauit Theodemirus, qui prædicatione Martini Dumiensis Episcopi

Flauia. Lucus. Auria.

Lusitania Coimbra Vlisbona

fideí catholicæ redoratus eliminata ſpurcitia Arriana Sueuos reſtituit fidei vnitati. Hic Martinus Dumienſis Epiſcopus religione, doctrina & fide præclarus multa docuit, & firmauit in eccleſiaſticis inſtitutis, pro cuius memoria eccleſia Galleciæ adhuc gaudet. Regnauit autem Theodemirus annis decem.

De Miro, & fine Sueuorum.

Caput. XX.

Oſt Theodomirum Mirus princeps efficitur Sueuorum, & regnauit annis tribus. Hic ſecundo regni ſui anno Ruchonibus mouit guerram, & bellis attritos opibus ſpoliauit. Et dum Leouigildus Rex Gothorũ Hermegildum filium ſuum propter fidem catholicã Hiſpali obſediſſet, Hiſpalis. Mirus proceſſit in auxilium Leouigildi, & Hermegildo capto & interfecto Mirus ibidem terminũ vitæ clauſit. Huic ſucceſſit Euricus filius eius in regno, quem in adoleſcentia conſtitutum Andeca per tyrannidem regno priuat, & coegit, eum monachum fieri, & detonſum in monaſterio inſerauit. Sed quia malorum impietas non remanet impunita, protinus Rex Gothorum Leouigildus ingreſſus Hiſpanias bellum intulit prouinciẹ Sueuorum, & Andecam deuictum regno priuauit, & regnum eius in prouintiam redegit Gothorum. Ipſum autem Andecam poſt regni honorem fecit tonderi, & presbyterij officio mancipari. Enimuero oportebat, vt, quod Regi ſuo fecerat innocenti, ipſe proditor congrua viciſſitudine pateretur. Et ſic Sueuorum regnum obtentum a Gothis expers gloriæ hic finitur, quod durauerat centum & ſeptuaginta ſeptem annis.

De Silinguis. Caput. XXI.

Xplicatis regno & actibus Sueuorum, me cogit mãteria acta deſcribere Silinguorum, quorum ratio cum Vandalis vna fuit, niſi quod Silingui. illis in Aphricam transfretãtibus iſti in Bẹtica remãſerunt. Vbi experti cædes, & incurſiones, & pericula Romanorum non euaſerunt excidia Alanorum. Sed & Reges Galletiæ Sueuorum eos multis direptionibus ſubiecerunt, & Hiſpalis eorum Metropolis interdum diruta, interdum inuaſa nunquam fœlicitate ſtabili potuit efflorere: donec ſub Leouigildo Gothorum principe ſiluit captiuata, Regis & regni gloria uiduata, & in Gothorum prouinciam iam redacta. Et hic finem habuit principatus & potentia Silinguorum, quorum exterminium a Gothorum Rege Valia inchoauit, & per Leouigildum poſtea conſumatum. Primus enim Gothorum Athaulphus Hiſpanias eſt ingreſſus, ſed Barcinonẹ interfectus eſt. Poſt ipſum Valia, qui Vandalos & Sueuos, Alanos & Silinguos domuit, & proſtrauit, & in Silinguis prouincijs de Gothorum maioribus inſtituit principes populorum, nec tamen ibi ſedem regni voluit collocare. Theodoricus etiam Sueuos ſuo dominio ſubiugauit, & extunc cœperunt Gothi in Hiſpanijs dominari, & regni ſedem a Gallia Gothica in Hiſpaniam tranſtulerunt.

FINIS.

DOMINI ALPHONSI DE CARTHAGENA EPISCOPI BVRGENsis Regum Hispanorũ, Romanorũ Imperatorũ, summorum Pontificũ, necnon Regũ Francorũ anacephaleosis.

PROLOGVS.

OGITANTI MIHI FRATRES DILECTISsimi, & frequenter in animo reuoluenti, quantum sit humanis animis sciendi infixa cupido, vt nullo præcipiente, nemine suadente, omnis homo a natura scire desideret, quatenus hominem exuere videatur, cuius animus ad sciendum nullo desiderio teneatur, & illius repulsionis dignus haberi merito debeat. Tu scientiã repulisti & ego te repellã. Dulcedo quædã mentis aduenit. Considero enim prompto humano animo iucunditatem adesse, si sciendi desideriũ operi applicare aliqualiter voluerit. Sed cum infinita pene scientiarũ & artium sit multitudo, quarũ aliquę de necessarijs naturę, quorum directio humano iudicio non subest, aliæ vero in cõtingentibus occupantur, quę aliter & aliter interdum eueniunt. & ad quę dirigẽda cogitationes humanæ accurate declinant. Multorũ animos ad diuersas sciendi species inclinari videmus. Alij enim ad scientifica & naturalia & supra naturã, alij vero ad aliquas alias disciplinas vehementius inclinantur, prout ingeniorum suorum acumen vel hebetudo videtur exposcere. Sed hoc vnum inter cætera, quod nec ingenij altitudinem poscit, nec etiam capacitatẽ, licet mediocrem, aut paruam transcendit, contẽnendum non est. Historiarum quippe notitia audiendi quid in sua, quid ve in alia regione antiquis in sæculis, & prope nostra tempora actum sit: & qui principes has terras, quas incolimus, per diuersa secula gubernarunt, rationi congruũ desideriũ est. Nec enim, cũ homines simus, aliena prorsus putare debemus, quæ inter homines transierũt, illi vulgato etiam trito Terẽtiano verbo adherẽtes. Homo sum, nihil humanũ alienũ puto. At, licet hoc cõtinue in memoria habere necessariũ nõ erat, vtile tamẽ pariter ac delectabile censeo, libellũ aliquẽ tenere, qui hæc sub breui cõpendio cõtineat: vt cũ sermo de huiuscemodi rebus occurrerit, aliqualẽ cognitionẽ apprehendere valeamus. Hac itaq; intentione motus cõscribere fecerã arborẽ quandã genealogię Regũ Hispaniæ, eorũ gesta aliquantulũ miscẽs, vt nec historię ꝓlixitatẽ, nec arboris breuitatẽ haberet, sed quodã mediocri modo historiali latitudini, et arboreę breuitati respõderet. Illiq; excellẽtissimo, ac indelebilis memorię Regi honestorũ studiorũ auidissimo, qui nuper ab humanis oculis ad superos euocatus est, dedicauerã. At, cum particula prima suę Regię maiestati tradita transitus eius interuenisset, quieuit opusculum illud alijs temporibus per me vel alium altioris & abundãtioris ingenij, forte si placuerit diuinę mãsuetudini, prosequendũ. Interim autem ascendit in mentem, ne ex toto calamus refrigesceret, ex illis quæ tunc scripseram, quantum ad tempora quæ attigerunt, & alijs scriptis, quæ sequentiũ temporum actiones enarrant, breuiorem arborem transplantare, quæ nec historiã lato sermone cõtineat, nec ex toto illam sub silẽtio dimittat, sed Reges omnes, qui in Hispania regnarunt, ab illo tempore, quo hæc politia in Regum nostrorũ genealogia, ac eorum Regia familia continuata est, seriose describat. Aliorum enim sæculorũ, quæ ante præcesserant, profundissima abyssus inuestigabilis facta nobiscum nullam iam proportionem habere videtur. Reduxi ergo ad modũ arboris omnes, qui in hac Hispania nostra

Regis diademate sunt potiti ab Athanaricho incipiens in quo stipitem genealogiæ hu ius rationabiliter, vt puto.construxi, vsq; ad in gnem, ac potentissimum Enriquum quartum hodie regnantē, cuius regnum Regum Rex fœliciter dirigat, & exaltet. At quia imagines rerū fortius memoriā coadiuuant, quā nuda scriptura, Reges ipsos congruo arboris loco depingi feci in recta linea Regibus solis depictis. In marginibus vero aliquibus alijs, quorū strenuitas non ab re iuxta Reges collocari petebat per sola capita figuratis. Et quia aliorū insignium etiā extraneorū Principum nosse tēpora, concurrentiamq;, quā cum nostris Principibus habuerunt, nedū delectat, quinimo etiā ad cognoscendū aliqua, quę interdū inuestigamus, non modicū confert, congruere mihi visum est, illorū adijcere tēpora, quorum celsitudo, imperijq; magnitudo abscondende non sunt, sed perpetuis tēporibus propalādę, posui itaq; summos Pōtifices, qui non alieni Principes iudicādi sunt, quia tam nostri, quā aliorū hominum omniū superiores existunt, & in vniuerso orbe plenissimā habent potestatē. Deniq; Romanorū Imperatores, quibus licet non subsimus, cū Hispani Romanū Imperium supra se non recognoscant, eruerunt enim Deo adiuuante de faucibus infideliū regnum. Solū enim Reges suos, vt supremos principes in tēporalibus habent, sunt tamen merito memorandi Imperatores Romani, qui inter omnes Reges primā sedem, & quasi quandā primogenituram non incōgrue habent. Ideo in illis concurrētijs adiunxisse & Reges Francorum, qui in altitudine solij magno splendore clarescunt, amicitiaq;, & sanguinis necessitudine ab antiquis tēporibus nostris extiterūt Principibus sociati, indignū fuisset a concurrentia hac segregare. Ideo hac concurrentia his tribus principatibus supremo si quidē pontificatu, qui omnes principatus excedit, Romanoq;, & Gallicano temporalibus, regū quę insignissima sunt inuenire decreui. Sed & illud nō ęqualitate presidentię motus, cum non ęquari, sed pontificatui Romano subijci, & regna tēporalia cum debita humilitate reuereri dignissimū est, qualitate tamen personarū tam scribentis, quam quibus scribitur attente pensata, non indignū arbitratus sum vt in calce concurrentiæ adijcerē Pontifices, qui in ecclesia Burgensi sederunt, ab illo incipiens tēpore, quo sedes ipsa cathedralis effecta est, & vsq; ad tēpora nostra producens. Nam & si principatus alij supremi tam eminentia, quā magnitudine, & alijs numerosis dotibus longe altius pręstent, quoad nos tamen nosse pręsules, qui, & quo tempore in hac insigni ecclesia pręfuerunt, delectabile pariter, ac vtile est. Consonumq; rationi putaui hanc arborē charitati, ac fraternitati vestrę dirigere, cū ecclesia hęc caput diœcesum Castellę capitis nomine tā a nobis, quā ab omnibus populis vulgariter insignitur. Cum ergo capita sint ecclesia ecclesiarū, & ciuitas ciuitatū Castellę, nescio cui cōgruentius adaptari queat, memoriā omnium Regū tenere, quā illis, qui capita dicuntur, & sunt illarum terrarū, quarum Monarchia describi, & in perpetuā recordationē reddigi breui stylo tentatur, caput enim principalis pars corporis est, quinimo & totum corpus repræsentare videtur, eiusq; Mausoleum locum religiosum facere solet, ac si totum corpus cum capite ibi esset. Sit ergo Principū ibi seriosa memoria, vbi principalis pars regnorum, in quibus principatū gesserunt, consistit. Accipiat ergo fraterno corde fraternitas vestra munusculū hoc, quod fraterna manu donatur, illudq; multitudini librorum, quibus insignis bibliotheca vestra abundanter munita est adijcere curet, vt qui annalia antiqua hac ex parte scienti cupidus fuerit, illud legendi aliqualis notitiæ adeptione congaudeat. Sed iam his præludijs finem imponens, quod dicere gestio diuino auxilio humilimis precibus inuocato, vt sequitur, prosequar.

Caput Primum.

LLVD autem premittendum est, Hispaniam, de cuius Regibus loqui intendimus, partem quandã honorabilem orbis esse. De qua, vt sciamus, quanta sit, & in quot prouincias diuidatur, mẽti adducendum est, orbem a rotunditate circuli dictum, quia rota quædam est, cum Oceanus vndiq; circunfluens fines eius circulo ambiat. Hunc in tres partes antiqui diuidendum dixerunt, quarum vna Asia vocatur, altera Europa, tertia Africa, quę etiam Libya aliquibus in libris nuncupari solet. hæ autem partes æquales non sunt. Nam Asia a Meridie per Orientem vsq; ad Septentrionem peruenit. Europa vero a Septentrione vsq; ad occidentem, & inde Africa vsq; ad meridiem, & sic dimidium orbis tenent Europa, & Africa: aliud vero dimidium sola Asia occupat. Quod ideo sic a sapientibus descriptum esse putandum est, quia mare Terrenum, quod Mediterraneum vocatur, ab Occidenti inter Septam & Gibeltarium, seu Tarisam ingrediens, & versus Orientem fluens, has duas partes Meridianam, & Aquilonem intersecat, & cum vna esse deberent, aquarum inundatione diuidit. Sic ergo si in duas partes Orientis, & Occidẽtis diuidatur orbis, Asia Orientalem, Europa vero, & Africa Occidentalem partem tenebunt. At cum Hispania in Europa sit, congruens est, vt Asiam, & Africam dimittentes de Europa modicum quid dicamus. Europa siquidẽ a flumine Tanai descendens ad occasum per Septentrionalem Oceanum vsq; ad fines Hispanię venit. Cuius pars Orientalis, & Meridiana a Ponto confugiens tota mari magno coniungitur, & in insula Gadibus finitur.

Prima Europę regio Scythia inferior est, quę a Meotidis paludibus incipiens inter Danubium, & Oceanum vsq; ad Septentrionalem Germaniam porrigitur. Quæ terra generaliter propter Barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barbarica dicitur. Huius pars prima Alemania est, quę ad Meotidas paludes pertingit. Post hanc Dacia, vbi & Gothia, & post illas multę alię prouincię sequuntur, donec ad Hispaniam perueniatur, quas describere operosius esset intentu, quia non descriptionẽ orbis seu mappam mundi conficere propositum est, Sed Hispanię, de cuius Regibus dicturus sum, situm ad mentem adducere. Qui autem de alijs Europę prouincijs informari desiderat, Isidorum, & alios, qui orbis partes sermone lato curauerunt distinguere, diligenter inquirat. Ego enim hanc solam primam Europæ partem breuiter in memoriam adduxi, quia intra eam Dacia continetur. & Gothia. Vnde & Gothi exisse feruntur, qui in Hispania, vt infra dicetur, regnarunt. Alijs ergo Europæ prouincijs omissis Hispaniam calamo nostro Daciæ, & Gothiæ a quibus primi Reges nostri ortum habuerunt, coniungamus.

Caput secundum.

FVIT autem Hispania prius ab Ibero amne, seu flumine Iberia nuncupata, postea ab Hispano Hispania cognominata est. Ipsa est enim vera Hesperia ab Hespero stella Occidẽtali dicta. Sita autẽ est inter Africam, & Galliam, a Septẽtrione Pyrenęis mõtibus clausa, a reliquis partib⁹ vndiq; mari cõclusa, salubritate cęli ęqualis, omniũ frugum generibus fœcũda, gẽmarũ, metallorũq; copijs ditissima, interfluunt eã flumina magna, Bętis, quod modo Guadalquiuirũ vocat̃, Minius, Iberus, Tagus, in aliquibus aluei sui partibus aurũ trahẽs. Habet prouincias sex, Tarraconen

sem, Carthaginensem, Lusitaniã, Galleciam, Beticam, & transfretũ in regione Aphricę Tingitaniam. Duæ sunt autem Hispanię, citerior, quæ in Septentrionali plaga a Pyreneo vsq; ad Carthaginem porrigitur. Vlterior, quæ in Meridiem a Celtiberis vsq; ad Gaditanum fretum extenditur, citerior, & vlterior dicta, quasi citra terras, & vltra, quod vltima, vel quod non sit post hanc vlla. Est autem Hispania de latioribus prouincijs, quæ sub Europa includuntur, habens in se sex prouincias, vt prędixi, quæ iam alijs nominibus nominãtur. Neq; enim dicimus Tarraconensem, quia hic loquimur de prouincia ecclesiastice sumpto vocabulo, pro vt Metropolim, & ecclesias suffraganeas designat. Sed quandam particulam, seu contractum terrarum.

Illam igitur, quæ Tarraconensis dicebatur, Cataloniam vocamus. Carthaginensis vero est illa particula terræ, in qua regna Valentię, & Murciæ consistunt. Lusitania continet partem Portugalię, quę intra Fagum, & Guadianam, necnon etiam particulam illam, quæ citra Tagum, & vltra Dorium est, aliasq; huius regni terras, quas Extrematuram dicimus. Gallecia vero in suo nomine durat. Sed sub Gallecię nomine, etiam pars Portugallię intelligenda est, quæ intra Dorium, & Miniũ consistit. Betica vero Vandalia est, quam Andaluziam dicimus, dicta a Beti flumine, quod Guadalquiuirum vocatur, ab Arabibus sumpto vocabulo. Etenim apud Arabes Guadalqueuir flumen magnum significat. Hęc intra se Granatæ partẽ continet. Tingitania autem est in Aphricę parte, quam dicimus Benamarim, a Tingi ciuitate, quam Taniar vocamus, nomen assumens, alię uero terrę, quas in Hispania hodie diuersis nominibus nominamus sub illis, quas diximus, tunc cõtineri putarem, vt Castella, & Nauarra cum Carthaginensi, Legionensis pars cum Gallecia. Toletana, & Conchensis cum Lusitania, quę simul cum Betica, quam Andaluziam, & Granatam dicimus Hispaniam vlteriorem faciebant, quam citeriorem post respectum ad nos possumus appellare, cum vltra, & citra respectiue ad locum, in quo loquẽtes existunt, dicitur. Nos igitur cum citra Iberum sumus, has partes Hispaniæ citeriorem Hispaniam vocamus, Italici, & alij Orientales vlteriorem vocant. Cum per respectum ad eos vltra Iberum commoremur, quę sic grosse tetigi, vt aliquam cognitionem horum nominum habeamus, & aliqualiter correspondere denominationibus, quas hodie partes Hispanię habent ex ipsa propinquitate vacabulorum, sentiamus.

Non quod sigillatim his finibus distinguantur, difficillimum enim esset nunc limites illarum diuisionum certitudine plena tenere. Hoc tamen ex his diuisionibus constat Tingitaniam, quę vltra mare Mediterraneum est, licet in Asia sita sit, intra Hispanię partes contineri, quod licet peregrinum ab aliquo importuno videatur, intentius tamen intuentibus aliquid forte non parum importare valeret, vt memor sum alibi ad propositum aliud dixisse.

Caput tertium.

VNC vero intentum nostrum prosequens, hoc de regno Hispaniæ, prout terram, in qua regnatur designat, sufficiat dixisse, tamen pro vt Reges, & potentia demõstrat aliqua dicamus. Nescio enim quare apud nos vnico verbo hęc duo diuersa coniungimus, vt regnum ipsam terram vocemus, & hoc eodem verbo regnãdi vim, & potentiam exprimamus. Dicimus namq; regnum Hispanię, vel Franciæ, cum de terris illis loquimur, similiter quoque cum de aliquibus Regibus

earum ſermo ſit, regnum eorum tot annis duraſſe ſcribimus, vel dictamus exercitiū, ac poteſtatem regnandi, quæ temporalia ſunt, & regnum vocantes, vt Salomon dixit, nam terra in ęternum ſtat. Non ſicut apud Italicos, qui terram, in qua regnāt, non regnum, ſed reamum vocant. Cum ergo de Hiſpania, pro vt reamum eſt modi cum diximus, de regno eius, pro vt regnantium tempora ſignificat, paulum quoqꝫ dicamus. Nemo autem dicere poſſet, qui fuerunt hi, qui ab initio ſęculi ante diluuium in Hiſpania regnarunt, quia impoſſibile eſſet hoc ſcire, cum omnes chronicæ poſt diluuium principium narrationis aſſumāt, nec aliqua auctentica hiſtoria reperiri poteſt, quæ ante aquas diluuij geſta hominū narret, excepto canone ſacro, qui ab initio creationis mundi ſermonem aſſumens, tam ante Noę quam etiam poſtea multa hiſtorice prophetica reuelatione deſcripſit. Quicunqꝫ tamen illi fuiſſent, ſi aliqui fuerunt, qui Hiſpaniam gubernaſſent, ſub inundatione aquarum conſtat periſſe. Sed & poſt ipſum diluuium expleta infantia ſęculi, & in quandam adoleſcentiam mundo quodam modo aſcendente, hoc diſtinctum ſciri non poſſet. Licet aliqui ſub glebo diuiſionem gentium poſt diceſſum ab Abel deſcriptitarunt. Sed nos illud non quęrimus ſpecifice, & particulariter ſcire, groſſe tamen, pro vt attentę antiquitatis abyſſum inuaſtigari aliqualiter poteſt. Conjcere conniuentibus oculis, vtcunqꝫ velemus, qui fuerunt illi, qui Hiſpaniam antiquis in ſæculis inuaſerunt. Ferunt autem, quod Europa recepit populos a generatione Iaphet, qui ſeptem filios dicitur habuiſſe. Quorū primus fuit vocatus Gomer. Secundus Magoth. Tertius Madans. Quartus Inanus. Quintus Tubal. Sextus Moretus. Septimus Tiraſus. A Gomero primo filio dicunt populatam Galleciam. A Tubalo quinto filio alij deſcenderunt Hiſpani. A Magotho ſecundo filio ſcythæ, Gothi, Vandali, Sueui, & Alani, & ab alijs vero filijs alij profluxere nationes. Inter iſtos denicꝫ adinuicem magna bella, & grandes diſſenſiones proceſſerunt. Alij enim alios e terris expellentibus, & alijs reſiſtentibus oportebat, vt bellici labores inſurgerent. Nam inter offendentes, & defendentes tunc, & nunc conſequens eſt, vt gladius hoſtilis inſurgat. Nam alij inuaſionem potentia incitante deſiderant, alij defenſionem neceſſitate cogente procurant. Et ne hoc, nec illud ad rationis perſuaſionem quiete confici poteſt, ad arma oportet recurrere. Transierunt ergo multa tunc tempora, & in eis armorum plurimi actus, quos referre calamus non valeret. Sed hoc vnum dicitur, quia a confuſione linguarum in Abel, vſqꝫ ad tempora Gedeonis iudicis Iſraël fluxerunt anni mille, & ducenti, & triginta, & tres. Et huius Gedeonis tempore natus eſt Hercules magnus, qui ingentia facinora, & armorum miranda exercicia per diuerſas orbis partes præſertim in Hiſpania egit. Hic enim, vt ferunt, vna cum Iaſone obtinuit vellus aureum inſulæ Colcos, & deſtruxit Troiam prima irruptione occidens Laomedontem Troiæ Regem, necnon vicit Diomedem Thraciæ, ac Centauros, & Lacedęmonios. Superauit quoque filios Leui, qui erant nepotes Regis Saturni, necnon Buſirim AEgypti, & Anthęum Aphricæ Reges, fœminas quoqꝫ Amazonas, quæ tunc erant multarum gentium victrices, pro vt hæc omnia aliquæ hiſtoriæ ferunt, & fabulæ poëtarum. Boëtius quoqꝫ in metris ſuis horum aliqua narrat, dicens, Herculem duri celebrant labores, Ille Centauros domuit ſuperbos, Abſtulit ſæuo ſpolia leoni. Reliqua, quæ illic in metro ſequuntur, quæ hic ſuccincte tetigi, veritatem eorum Deo, qui omnia cognoſcit, relinquēs, vt ſcripta reperij huic ſcripturæ inſerere, non aſſerere curam cepi. Cum autem hæc omnia Hercules alijs in orbis partibus expleuiſſet, ab Aphrica in Hiſpa-

nias transijt. Audierat enim Gerionem Hispaniæ principem potentiæ suæ robori plus debito nitentem erga Hispanos tyrannice se habere. Aduentum vero eius audientes Hispani nimium lætati sunt, sperantes manu Herculis a Gerionis tyrannide liberari, quod & factum est. Nam Hercules Gerionem desidans duellum cum eo aggressus est, victumq; strangulauit, & super caput eius turrim dicitur fundasse prope Curuniam, quod oppidum in Gallecię finibus ipse fundauerat. Demum occidit Cacum illum ferum hominem, qui tanta feritate uigebat, vt potius fabulæ quam historiæ narratio feritatis eius ab aliquibus scribenda putetur. Ab hoc Caco montem caci, quem vulgariter Moncaio dicimus, prope Tirasonam & Agredam situatum nomen assumplisse ferunt. Hercules itaq; occisis Gerione & Caco, & multis magnificis operibus in Hispania factis ad Græciam est reuersus, dimittensq; nepotem quendam suum, qui Hispanus vocabatur, vt in Hispania regnaret, a cuius nomine Hispaniam vocatam putant. Nam primo Iberia ab Ibero flumine seu Hesperia ab Hespero Planeta, qui prope occidentem aduesperante die lucet, vocabatur. Hic Hispanus est primus, quem in Hispania regium titulũ assumpsisse historiæ narrant. Qui magno tempore in pace regnans multa magnifica opera dicitur construxisse. Inter quæ ille singularis aquæ ductus habetur, qui apud Segouiam in sua firmitate huc vsq; perdurans, ciuitati aquarum copiam ministrat, pulchritudinem nimiam in ipsa operis fortitudine ostendens. Nam cum quædam particula supereminens, per quam cloaca dirigitur, sæpe reficiatur, & refecta faciliter corruat, ipse tamẽ põs et aquæ ductus tanta firmitate ædificatus fuit, vt ab illo sęculo vsq; in pręsentem diem quasi quadam incorruptione fulgens maneat. Tantaq; differentia diuturnitatis inter moderna opera & vetustissima est, quod, quidquid ibi nostris diebus reficitur, raro per decennium durat, tanto ponte, qui Hispani temporibus factus est, per tot sæcula immutabiliter perdurante.

aqueducto

Caput. IIII.

HIC Hispanus filiam suam nomine Liberiam in matrimonium tradidit insigni Principi Græciæ vocato Pyrrho, qui ex iure vxoris suæ post mortem Hispani soceri sui in Hispania regnauit. Hoc tempore dicunt tantam ariditatem per totam Hisponiam fuisse, quod viginti septem annis pluuia visa non est descendisse: quo factum est, vt omnia flumina prorsus arescerent præter modicũ aquarũ, quæ in Guadalqueuiro & Ibero profluebãt, & vt aliqui dicũt in Guadiana. Cuius causa Hispani ad diuersas terras vitã saluaturi abierũt, ariditate autẽ cessante habitatores ad Hispaniã reuersi sunt. Pyrrho deniq; defuncto Greci post eũ aliquo tẽpore regnauerũt, quorũ nomina expresse nõ legi. Post hęc gẽtes quædã extraneę, quę Almonizi vocabãtur, Hispaniã intrãtes Græcos expulerũt, & regnarũt in ea quadraginta annis. Demum exercitus multi ab Alemania & insulis adiacentibus Hispaniam inundantes Almonizis expulsis apud Hispanos magnis temporibus regnauerunt. Donec Poeni ab Aphrica trãseuntes magnam partẽ Hispanię subiecerũt. Et enim Hamilcar primo Saguntũ obsidens occisus fuit. Deinde Hannibal immanissimus fortissimusque obsidionem repetens Saguntum oppidum expugnauit. Quod vtique non ciuitatẽ Saguntiam nostram, sed castrũ illud iuxta Valentiam Monuiedrum uulgariter nuncupatũ fuisse autumant. Sagunto autẽ occupato & alijs multis partibus Hispanię suę

ditioni subiectis Hanibal nomine & gloria excellere incipiebat, quod Romanus populus, qui tunc quasi adolescens erat, & alijs gentibus imperare non mediocriter præsumebat, moleste tulit: maxime cum iam Saguntum Romani in amicitiam recepissent. Cuius occasione bellum contra Hannibalem & Pœnos implacabile indixerunt. Quo factum est, vt Hannibal, qui potentia magna & animo bellicoso vigebat, in Italiam proficisceretur, dimissis Hasdrubale & Magone fratribus eius, vt ea tuerentur, quæ apud Hispanos acquisierat. Romani vero miserunt contra eos nobiles quosdam de familia Scipionũ, qui pugnãtes contra Hasdrubalẽ victi et occisi sunt. Post quorum mortem alium de Scipionibus, qui. P. Cornelius Scipio minor dictus est, ad Hispanos miserunt, multi nanq; fuerunt Scipiones. Scipionis enim verbum cognomentum familiæ, non nomen particulare hominis est. Hic Scipio dimicauit contra Magonem acerrimo prælio, vt hinc inde occisi plurimum caderent, & Magonem victum & captum cum alijs captiuis misit ad vrbem. Magone vero sic uicto Hasdrubal frater eius occurrit obuiam Scipioni, præliumq; intrans uictus euasit, & profectus est in Italiam ad Hannibalem fratrem suum. Scipio vero victor existens expugnatis Hasdrubale & Magone fratribus Hannibalis redijt Romam, Hispania manente sub regimine Romanorum. Aliquibus autem temporibus sic elapsis, cum Romani gubernantes insolenter, ceu fieri solet, haberent (raro enim euenit, vt peregrina potentia, si diu continuatur, ad grauamina non prosiliat subditorum, vnde & Bonifacius Papa dicebat, non modica dispendia Romæ attulisse peregrina regimina, hinc est quod successione principantium naturalitas acquisita Regum ad subditos, & subditorum, ad Reges, nimium conciliat animos, & regnantis iugũ benignum & tolerabile reddit) Hispani ergo proteruiam Romanorum non ferentes rebellare cœperũt. Contra quos Romani miserunt ducem nomine Tiberium Sempronium, qui vi armorum plusquam centum & viginti ciuitates, oppida & castra occupans Hispanos sub ditione Romanorum reduxit. Demum exacto aliquo tempore, sexcentesimo fere anno postquam Roma condita fuerat, iterum rebellarunt Hispani, & taliter se inuenerunt contra Romanos, quod nullus ex ducibus Romanis reperiebatur, qui acceptare auderet se mitti aduersus eos. Et tunc miserunt quendam nomine Sergium Galbam consulem, qui, multis prælijs cum Hispanis confectis, postremo ab eis fuit deuictus. Quo sic deuicto miserunt Romani alium ducem, qui obsedit Numantiam, quæ nunc Zamora vocatur, in cuius obsidione magnam stragem, damna & pericula Romani habuerunt, ciuitate in sua rebellione contra eos manente. Sed post istud missus est. P. Scipio, qui post Aphricanus inferior vocatus est, nepos alterius Scipionis, quem Aphricanum superiorem appellant. Hic Numantiam tam strictissima obsidione afflixit, quod expugnatam ex toto destruxit. Et sic mansit Hispania sub ditione Romanorum aliquo tempore. Sed post consueta animositate rebellantibus Hispanis venit Pompeius, qui subijciens eam dimisit in illa filios suos ac duces Petreium & Afranium, & in Italiam redijt. At cum inter Romanos tunc illud intestinum & famosum bellum surrexisset, & Pompeio cum Iulio Cęsare genero suo impacabiliter desidente, Iulius Cæsar in Hispaniam venit, & contra Petreium & Afranium apud Leridam dimicauit, vbi exercitum Petrei & Afranij immensa siti afflictum in deditionem reduxit. Mansit itaq; tunc, Cæsare subijciente sub potestate Romanorum Hispania vsque ad tempora Honorij Imperatoris. Cuius tempore Vandali & Alani ad Hispaniam venerunt, & eã magna ex parte occupauerũt,

ac Sueui Gallecíam. Sed paulo poſt Vandali in Aphricam tranſierunt, & quidam
alij Barbari, quorum nomina non habentur, Hiſpaniam intrarunt. Et ſic huiuſce-
modi inundationibus diuerſarum gentium, & rituum magnis temporibus Hiſpania
afflicta fuit. Partim Romanis, partim Vandalis, Alanis, Hugnis, & Sueuis illam
ſibi iuxta potentiam ſuam tyrannice occupantibus, donec exercitus nobilis militiæ
Gothorum illis expulſis ad illam habiturus deuenit. Quorum Reges ex ipſa habi
tatione, & incolatu Hiſpani effecti in ea regnarunt, & regnant, non iam Gothorum,
ſed Hiſpanorum ſub diuerſis titulis Reges vocati.

Caput. V.

T quia de his ſub arboris figura particulariter dicendum aſſum-
pſimmus, aliqua ex illis, quæ intra Hiſpaniam geſſerunt, ſuis con-
gruis locis dicturi de origine eorum, & his, quæ ante Hiſpaniæ in-
greſſum alijs in locis per eos geſta ſunt, breuiſſime vt aliena, non vt
noſtra ad clariorem intellectum dicendorũ breuiſſimo curſu tranſ-
eamus. Origo autem Gothorum, vt ex aliquibus hiſtorijs colli-
gitur, ex inſula Scanthia, ſeu Scythia fuit. Illam namq; primo ſunt adepti, cuius
poſſeſſione non contenti, inde exeuntes propinquas Scythiæ inſulas, & terras pera-
grantes, vicinas gentes bellis laceſſebant, quod antiquiſſimum eſt. Nam ante Her
culem, qui tempore Gedeonis iudicis Iſraël fuiſſe dicitur, Gothi Reges habuiſſe di- Beric.
cuntur, quos nominant Beric, & Gadaric, & Philimer, & Zamolxem, & Tanau- Gadaric.
ſum, qui ſucceſſiue in eis regnauerunt. Et poſt tempora Herculis, & Telephi filij Philimer.
eius multos Reges Gothi habuiſſe feruntur, ac plurima bella tam verſus Aquilonem, Zamolſis
quam etiam Orientalem mundi plagam geſſiſſe. Tamq; in illis animoſitas, bellan- Tanais.
diq; deſiderium erat, quod etiam fortitudinem, & militare exercitium ex eorum origi
gine ad fœminas dicitur pertranſiſſe. Nam illæ pugnatiſſimæ fœminæ, quas Ama
zonas vocarunt, ex genere eorum profluxiſſe narrantur, vt in hominibus, qui anima
lia rationabilia ſunt, illud, quod in auibus rapacibus natura operante fieri videmus,
in illis ſæculis factum audiamus. Et ſicut inter aues rapaces, ſeu de rapina viuentes,
fœmellę ſoleant eſſe audaciores. Sic apud illos, qui aliena rapere, & populos ex ſuis
ſedibus expellere continue inſiſtebant, Amazonæ fœmellæ impetum etiam auda-
ciorem habeant, licet ipſi Gothi maſculi audaciſſimi fuerunt. Etenim Tomyris Tomiris.
Amazona Regina Getarum, immo Gotharum Cyrum Regem Perſarum, & Cyrus.
Medorum, qui tantæ potentiæ fuit, vt regnum Chaldæorum Baltaſare Rege oc- Baltaſar.
ciſo, & Babylone deſtructa extinxerit, & in regnũ Perſarum mutauerit bellũ gerens,
illũ deuicit, ac occiſum capite mutilauit, quod in vtre pleno ſanguine conſanguineorũ,
& nobilium de exercitu ſuo miſit, dicens. Sacia te ſanguine, quem ſitiſti, vt qui ſan-
guinem aliorum crudeli cęde ſæpiſſime fuderat, ſanguine ſuo, & ſuorum infœlix ope
riretur, vt illud euangelicum verbum etiam illo tempore compleretur. Qui gladio
occidit, gladio peribit. Sic & Samuel Propheta cum Galaath Regem gladio ſcin- Samuel.
deret, dixit, ſicut fecit abſq; liberis mulieres gladius tuus, ſic etiam erit ſine liberis inter
mulieres mater tua. Sępe enim impij, & crudeles crudeliter opprimuntur, & po-
tentes, vt Sapiens ait, potenter tormenta patiuntur. Nam iuxta prouerbium vul-
gare, canis lupos occidens, plerunq; a lupis occiditur. Tomyris vero adepta victo- Tomyris
riam, & maximam prædam in partem Myſiæ, quæ ab Amazonis Amazona dici-

tur, victrix abscessit, & mutato nomine minorem Scythiam appellauit, & ciuitatem Tamer a suo nomine ędificauit. Et adhuc hodie successores earum foeminæ agentes militiam strenue habentur in opere militari. Et terra earum, vt Roderici historia refert, vulgariter Foeminea vocatur, ego tamen licet, vt legi, describo, non tamē memini me vidisse aliquem, qui militarem exercitum foeminarum segregatum vidisset, licet vna, vel alia militari exercitio dedita aliquando videatur, Sicuti apud Francos pridie Poncella militabat.

Poncella.

Caput. VI.

ED exercitum foeminarum dimittentes, ad viriles Gothorum cuneos redeamus, post mortem autem Beric, qui primus inter Gothos Rex nominatur, successit, Gadaricus, qui fuit magnificus triūphator, & multos in Scythia, quæ nunc Dacia dicitur, populos subiugauit. Post hunc filius eius Philimerus videns Philimerigorum terram vbertatis penuria laborare, dedit consilium, vt ab illis sedibus transmigrarent, & cum diu altissimas sedes, & congrua loca perquirerent, ad vlteriores Scythiæ terras venit, vbi regionū vbertatem, & votiua gaudia admiratus decreuit ibi, vt in proprijs residere. Et cum terram explorans deambulasset, & pontem in vasto flumine reperisset, regionemque vltra flumen illud placidam propexisset, voluit regionis vltima peragrare, & parte exercitus iam transmissa pontis structura corruit transeuntium pedibus conquassata. Et sic nec transmissis licuit remeare, nec alijs transuadere. Is enim locus, vt fertur, paludibus tremulis concluditur, & ex vtraque parte confusione imperuius inuenitur, & forsam pons ille ligneus erat, & pondere multitudinis ruit, ac citra remanētibus, quia difficilis reparatio videbatᷓ, reparare noluerunt, vel forte cum nullam aliam causam itineris continuandi haberent, nisi quia terras ad inhabitandum quęrebant, circa flumen remanentes consederunt, grādi parte exercitus sui vltra prodeunte satis sibi habitationis videbatᷓ in terris citra flumē situatis mansisse. Pars vero Gothorum, quæ cum Philimero citra remanserat, optatum potita solum, ad gentem Spalorum aduenit, vbi conserto prælio victoriam sunt adepti. Exinde, vt victores ad extremam partem Scythiæ, quæ adiacet Ponto mari cum triumpho venerunt, & Scythiam suis victorijs subiecerunt. Et quia ibi diucius resederunt, & regimen tenuerunt, Scytæ, vt indigenæ, sunt vocati. Et licet Gothi ad gentes alias sæpius se vertissent, rectores tamen suos in Scythia dimittebant, poenes quos gentis regimen consistebat. Hinc euenit, quod Iosephus Scythas, Isidorus Getas appellat. Vnde & illud in laudem eorum per quendam poētam dictum est. Contemnunt mortem laudato vulnere Getæ. Acsi diceret tanta animositas Gothorum militiæ est, quod pro honore adipiscendo mortem cōtemptui habent, laudantes vulnera, quæ pro reipublicæ tuitione, ac exaltatione in prælijs viriliter recipiuntur. Nam mutata prima litera, e, in, o, & vltima, e, in, i, qui Getæ appellabantur, Gothi dicuntur. Hi septemtrionalia iuga tentantes Scythica regna montibus ardua possederunt, & pars illa adhuc Gothia appellatur, interpretatio autem nominis eorum in lingua nostra est fortitudo, & re vera nullius gentis strenuitas ita regnis, & imperijs se obiecit, sicuti huius, in primo enim egressu a Scantia gentem stolidam Vlmerrigorum, Vandalorum a suis sedibus eiecerunt, iuga Scythica subiecerunt, Vexorem Regem AEgypti prælio fugauerunt. Asiam subiugarunt, & eorum

Beric. Gadaric. Philimerus. Spali. Vexoers.

& eorum aliqui inibi remanserunt, ex quibus partibus, vt dicitur processerunt, & partem Asiæ subiecerunt, Armeniam, Syriam, Siliciam, Galatiam, Pisidiam, Ioniam, & Aeoliam expugnauerunt. Telephus Rex Gothorum vicit Danaos, interemit Thersandrum, insecutus fuit Vlyxem, Darius Hystaspis filius, & Xerses ab Rege Gothorum inferiores in prælio sunt inuenti. Hos Alexander vitandos docuit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. At cum Pompeius pro arripiendo reipublicæ principatu contra Iulium Cæsarem arma moueret, isti cæteris fortius dimicarunt, in Franciam irruerunt, Italiam vastauerunt, Romam ceperunt, Veronam ædificauerunt, nomen imponentes, Verona, quasi ve Roma in odium Romanorum, Gallias sunt agressi, Hispanias sunt adepti, ibique apud Toletum sedem vitę, & Imperij locauerunt, in habitaculis, & tentorijs habitarunt. Terras vberes seminabant, nusquam munitiones, vel domicilia fabricabant. Et licet terras, & ciuitates, & oppida subiugarent, semper bellis, & vastationibus insistebant, non contenti dominio populorum, sed prælijs omnia infestantes. Et licet in sui principio ferocitati dediti, vix humanæ rationis debitum attendebant, tamen postquam mores aliarum gentium viderunt, & vrbes, humaniores effecti benignitatem, & mansuetudinem induerunt, adeo quod & philosophis, ad quorum sapientiam humili studio peruenerunt, diu proprijs Ducibus se rexerũt, & postea regale fastigium adsciuerunt, quod & sacerdotio ornauerunt. Hos omnes Europæ populi tremuerunt, Alpium obijces his cesserunt. Post exterminium Scythæ gens Vandalię a Pannopa non tantum eorum præsentia fuit exterrita, quam opinione fugati, eorum impetu Alani sunt extincti. Sueui inter angustos Hispaniarum angulos eorum arma proprio periculo sunt experti, & regno, quod sediciose tenuerant, turpiori dispendio caruerunt, libertatem Gothi potius bello, quam pace seruauerunt: In bellandi necessitate vires precibus prætulerunt, & in armis spectabiles hastis, & iaculis, arcubus, & sagittis, ensibus, ac clauis tam equestri, quam pedestri prælio confligebant, & in armorum experientia solo noualis belli exercitio caruerunt, vsq; ad tempora Sisebuti. Sub quo ad tantam gloriam peruenerunt, vt victoriarum insignia non solum in terris, sed in ipso mari publicarent. Fuerunt autem naturaliter magnanimi, & audaces, ingenio faciles, & subtiles, in proposito prouidi, & constantes, gestu, & habitu approbandi, viribus præpolentes, statu ardui, & proceri, duri vulneris, & manu prompti, corporis validi, membris apti, dispositione compositi.

Telephus. Thersandrus. Vlyxes. Daaius. Xerses. Alexāder. Pyrrhus. Cæsar. Sisebutus

Caput. VII.

SED sic confuse generaliter scripsi, prout scriptum inueni, vt aliqualem notitiam Gothicæ gentis sub genere habeamus. Nam illorum temporum seriosa, & specialis narratio certitudinaliter non habetur, quia Salomon inquit. Tempus cuncta obliuione operit, nec ad gesta Principaliter attinet, quid Gothi in remotis regionibus seculis antiquis gesserunt. Sed hoc addendum est, quod Gothi, qui cum Philimero Rege citra Pontis fretum manserunt, multa strenuissima opera armorum agentes sub multis Regibus, ac Ducibus suis per per discursum temporis succedentibus contra plurimos Reges, gentes, & nationes dimicarunt, pluries victores, licet aliquando tamen raro fuissent deuicti. At cum ad hanc partem Europæ, quæ Italia, Alemania, & Gallia, & Hispania est, venissent, se iterum subdiuiserunt,

Philimerus.

Et illi, qui apud Italiam, & Arcum adiacentes terras remanserunt, Ostrogothi vocati sunt. Illi vero qui ad Hispanos accesserunt, Vesegothi sunt vocati, Ostrogothos, id est, Orientales Gothos; Vesogothos, id est, Occidentales, vocantes ex vulgari suo idiomate, vt arbitror, interpretatione recepta. Et quia Gothi, qui in Italia remanserunt Ostrogothi appellabantur. Ideo Theodoricus, de quo mentio fiet, Ostrogothorum Rex appellatus est. Gothi vero, qui Pyrenæos montes transeuntes Vesogothi dicti sunt. Procedente tempore Gothicum titulum exuentes Hispanorum nomen induerunt, vt in dicendis exprimetur. At licet differentia nominum esset, large tamen assumpto vocabulo omnes dicebantur Gothi, cum ab eadem origine descendissen. Origo autem, vt proxime dixi, ab Aquilonari parte fuit. Et si accurate attendere volumus, terram illam, quam hodie Reges Daciȩ tenent cum aliquibus adiacentibus, fuisse illam, vnde Gothi principaliter exierunt, existimandum est. Sunt enim quatuor regna, Daciȩ, Sueciȩ, Noruegȩ, ac Gothiȩ, siue Gothorum, a quibus terris, necnon aliquibus alijs qui vltra illas intra illum summum Aquilonis in magna latitudine sitȩ a Barbaris hodie incoluntur. Putandum est illam multitudinem armatæ militiæ copioso numero exiuisse. Nam Gothiam solam, quæ parua terra est, incredibile esset, tot populos genuisse. Nec huic rei obstat, quod omnes nomen Gothicum assumpserunt, quia tam antiquis, quam modernis tēporibus hoc fieri consueuit, a parua terrarum gleba gentes multas interdum nomen accipere, cum generaliter nominantur, licet in particulari suas nominum subdiuisiones accipiant, sicuti omnes, quotquot sub amplitudine horum regnorum morantur, Castellanos vocamus, licet Castella vna prouincia sit, & multæ aliæ propria nomina, & designationes habentes sub hac Monarchia spaciosis finibus sitȩ consistāt. Sic itaq; fieri potuit, vt a terra Gothiȩ licet non magna, omnes finitimȩ gentes, quæ ad occupandas terras aliorum animositate vigenti exierunt, nomen acceperūt. At quia inter regna Regis Daciæ, Gothia computatur, illa arma regia Regibus, qui in arbore sequenti depicti sunt, quandiu titulum Gothorum habuerunt, apponi feci, quæ Reges Daciæ pro omnibus quatuor regnis adducunt. Titulo vero mutato, & Castellȩ, & Legionis separatim, vel coniunctim assumpto, arma, quȩ procedente tempore assumpserunt, prope illos ponuntur. Nec tamen volo, vt quisquam putet eos, qui in illis regionibus frigidissimis remanserunt, Hispanis præstare, quia ab illis descendunt. Cum hoc in vetustis, & in recētibus seculis crebro vsitatum sit, quod cum ex aliquibus terris insigniores, & animosiores viri exeuntes alias regiones virili animo expugnāt, easq; perpetua habitatione incolunt, licet a terris, vnde exierunt, denominationem, & arma retineant, longe tamen eminentiores sunt illis, qui in originis suȩ terra quieti manserunt. Nam Alexander Magnus a Macedonia prouincia Græciȩ exiens nomen Macedonis retinuit, sed quis non dicat illum totius esse Dominum factum, ac illos, qui post eum in regnis expugnatis regnarūt, illustriores fuisse illis, qui intra Macedoniæ latebras residerunt. Sic & Pharamundus a Pannonia Vngariæ prouincia exiuit, sed eo in Francia manente, Reges Francorum, qui ab eo descēderūt, quis dubitat clariores Vngarorū Principibus esse? licet illi clari, & excellentes existant. Sic & Hispaniȩ Reges, licet ab illis Ferrarum Principibus in suis protoparentibus descenderunt, tamen sceptra altiora, & clariora acquirentes manentibus intra illarum terrarum confinia, eorumq; successoribus nimium præstare, non incongruum est. Sic & apud nos in alijsq; regionibus fit, vt nobiles, & Barones ex montaneis domibus exeuntes, ac in alijs partibus terrarum dominia acquirentes

Theodoricus.

Alexāder.

Phaamūdus.

Duces, Comites,& Barones effecti longe præstantiores habeantur illis, qui in domibus, quas solaria vocant, morantur. Licet etiam ipsi cognomentum illarum domorum retineant, quæ similia memor sum respondisse cuidam Prælato oratori Regis Daciæ, qui audiens aliqua, quę in disputatione sedium cum Anglicis de antiqua claritate, & clara antiquitate Gothorum, ad Regis nostri eminentiam demonstrandam in medium adducebantur, se interserere voluit,& Regi Dacię, qui Gothororũ Rex nuncupatur, sedem eminentem quęrere. Nam & si magnum,& insignem illum Regem faterer, tamen maiores,& insigniores illos fuisse, qui a Gothia, & circum vicinijs regionibus exeuntes Italiam, & Galliam, ac etiam Hispaniam occuparunt, quis negare valeret? Et ex illis profluit is, qui hodie Hispaniæ sceptra gubernat, licet a Gothia quasi quodam solario cognomentum magnis temporibus seruauerunt. Et etiam hodie realiter tenent, Licet titulorũ nomina ex prælijs, & alijs insignibus gestis, quæ postea venerunt, sunt mutata. Hæc ad intelligentiam dicendorum præmisisse sufficiat, etiam quod mente concepimus exequamur, & ex deuotis præcordijs omnipotentis Dei iterata deprecatione, suffragio implorato Reges ipsos, prout temporum suorum ordo deposcit, huic arbori inseramus.

Rex Daciæ.

Caput. VIII.

THANARICVS iuxta propositum huius arboris ponitur primus, qui gentis Gothorum regium solium suscepit anno a natiuitate Domini tricẽtesimo quadragesimo tertio,& regnauit annis tredecim. Nam licet dubitandũ non est, quin Gothi ante istum plurimos alios Reges,& Principes habuissent, tamen postquam fines terrarum suarum exeuntes, terras,& regna aliorum tam per italiam, quam per Græciam, & Hispaniam occupare decreuerunt, hic Athanaricus primus Rex habetur, ideo merito, vt radix arboris proponitur, ab hoc enim tempore cum Gothis Hispani quandã communionem habemus, vt intra Hispaniæ historiam illos includere debeamus. Primo namq; intra fines suos morantes, vel partes Orientales infestantes ad annalia nostra non pertinent, sed tanquã exteri, vt cæteræ nationes sunt reputandi. Huius Athanarici tẽpore Gothi sub gentilitatis erroribus tenebantur, licet aliqui eorum catholicã fidem susceperunt. Ideo Athanaricus gentili errori fauens persecutione crudelissima aduersus fidem mota contra Gothos, qui in gente sua censebantur, cędes incœpit exercere, ex quibus plurimos, qui nolebãt idolis immolare, martyres fecit. Tunc Gudilla Episcopus legẽ eos docuit Christianam,& in linguam eorum scripturas noui,& veteris Testamenti transtulit. Gothi itaq;, qui hactenus idololatrię superstitioni dediti gẽtilibus sacrificijs se vouebant: Iam fide succepta ecclesias construxerũt, & sacerdotes Euangelicos, speciales literas, quas eis vna cũ lege Gutilla eorum Episcopus tradiderat, habuerunt, quę in antiquis Hispaniarũ,& Galliarum libris adhuc hodie apparent, quam literã aliqui Toletanã vocant, sed cõmuniter Gothicam dicimus, legitur cũ difficultate propter dissuetudinẽ, quia ille modus scribendi desijt, & alia forma literæ vtimur. In Italia tamen a paucis citra temporibus vetustissimum modũ scribendi cum diphthongis, qui iam ab vsu omniũ recesserant, oratores in eloquentię libris, & etiam in epistolis familiaribus sequi cœperunt, & quasi a sepulchro vetustæ antiquitatis sepultam literam, vt alium Lazarum, suscitare voluerunt.

Athanarici.
Anno cccxliij.
Gudilla

Hic autem Athanaricus a Theodosio Imperatore inuitatus ad Constantinopolim accessit vrbisque illius situm, stationemq; nauium populosque diuersarum gen- Theodosius.

tium, quas in vno fonte ex diuersis mundi partibus scaturire videns, nunc deniq; inquit, cerno, quod incredulus audiebam, paucisq; mensibus interiectis obijt. Quem Imperator, sicut viuentem honorauerat, sic mortuum honorans digne tradidit sepulturae, depingitur Athanaricus sub cultu armorum, quia fuit bellicosus, strenuus, & in armis exercitatus. Habet autem in scuto suo arma regia Gothorum, quae continuantur vsq; ad Pelagij tempora, depingitur etiam hic Gudilla Episcopus, quia Gothos legem Christianam docuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Athanarico, & prope tempora eius in sede Apostolica Liberius primus natione Romanus annis quinque, & Foelix secundus natione Romanus anno vno, & Damascus primus natione Hispanus annis decem & iocto. In solio vero Imperij Romani Valentinianus, qui imperauit cum fratre suo Valenti annis vndecim, & Valens cum Gratiano imperauit annis quatuor. Hoc tempore Sanctus Ambrosius Mediolanensis Archiepiscopus claruit.

pictura

claruit ambrosi9

Caput. IX.

Alaricus.

LARICVS huius nominis primus post Athanaricum regni Gothorum culmen ascendit. Non tamen confestim, nec pacifice, sed tempore intermedio, & etiam dissensione ciuili interuenientibus, defuncto nanq; Athanarico anno Domini tricentesimo quinquagesimo sexto attendentes Gothi Theodosij Imperatoris Romani benignitatem Romano Imperio se dederunt, & fuerunt sine Rege vigintiocto annis, quib9 expletis coepit regnare Alaric9 anno Domini. C.LXXXI. regni Hispaniae anno. XLI. & regnauit annis. XX. &. VII. Hic Romam expugnauit, sed ad ecclesias confugientibus nullam offensam intulit. Huius expugnationis causa Augustinus librum de Ciuitate Dei composuit, vt in prologo eius patet. Obijt autē Alaricus apud Cusaniam, quā ipse destruxerat, morte subita, quem sui nimia dilectione lugētes flumine quodam a suo alueo in aliam partem deriuato, in medio aluei collecto captiuorum agmine, locum effodiunt sepulturae. In cuius fontis gremio Alaricus cum multis copijs sepelitur, & loco confestim obtecto rursus flumen proprio cursui reddiderunt. Et, vt nesciretur locus sepulturae eius ab aliquo, omnes fossores captiuos, qui interfuerant, extinxerunt. Tanta superbia elati, vt quod Deus immortalis in sepultura Moysi serui sui propter causas suę infinitę sapientię notas obseruare decreuit, secretam illam sine alicuius periculo esse volens, isti timidi, & inflati in sui temporalis Regis tumulo cum caede innocentum seruorum mutari quomodo voluerunt, depingitur autem Alaricus cum vexillo alto, enseq; nudo in manu eleuata contra cuiusdam imaginē vrbis propter euersionem, quam fecit in vrbem Romanam, quę praecipua inter omnes orbes mundi fuit, & est. Concurrentia. Concurrerunt tempore illo, quo Gothi sine Rege erant, quod durauit vigintiocto annis, & post cum Alarico, & prope tēpora eius in sede Apostolica Quiricus primus natione Romanus annis vndecim. Anastasius natione Romanus annis tribus. Et Innocentius primus natione Albanensis annis quindecim, in solio vero Imperij Romani Gratianus cum fratre suo Valentiniano, & Theodosio patre annis sex. Per idem tempus Christianorum templa iubente Theodosio destructa reficiuntur. Et hic Theodosius postquam cum Graciano imperauerat annis sex, imperauit cum Valentiniano alijs vndecim. Hic destruxit templa Deorū, & Arcadius in Oriente, & Honorius in Occidente imperauerunt annis tredecim.

Anno.ccc.lvi.

pictura

Caput. X.

Taulphus consanguineus Alarici, & ei forma, menteq; consimilis post Alaricum in regni fastigio sublimatur anno Domini quadringentesimo vndecimo regni vero Hispanię anno sexagesimo octauo, & regnauit annis sex, & apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus, & depingitur sub armato cultu, quia armis se dederat, in terram tamen prostratus, & mortuus, quia fuit occisus. concurrentia. Concurrerunt cum Athaulpho, & prope tempora eius, in sede Apostolica Zozinus natione Græcus annis duobus, & Bonifacius natione Romanus annis tribus. In solio vero Imperij Romani Honorius cum Theodosio iuniore Arcadij fratris sui filio imperauit annis quindecim.

Anno. cc ccxi.

Caput. XI.

IGERICVS Athaulpho defuncto Rex a Gothis præficitur, anno Domini quadringentesimo decimo septimo, regni vero Hispaniæ anno septuagesimo quarto, & regnauit anno vno. Depingitur in veste pacifica absq; cultu armorum quia bella non gessit. Fuit autem tanta breuitas temporis regni eius, vt concurrentiam Pontificum Romanorum, & Imperatorum non capiat.

Anno. cc ccxvij.

Caput. XII.

ALIA successit in regno post Sigericum anno Domini quadringentesimo decimo octauo, regni Hispaniæ anno septuagesimo quinto, & regnauit tribus annis. Hic ad Hispanias per Constancium Patricium euocatus Romani nominis causa Barbaris intulit magnas cędes, Vandalos, Silignos in Bætica bello prostrauit, depictisq; Vandalis Vndericus Rex Vandalorum, qui in Gallecia resederat, in Africam transfretauit. Post hæc apud Tolosam Valia longa valetudine reprimente rebus excessit humanis. Depingitur sub cultu armorum, quia bella plurima gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Valia, & prope tēpora eius in sede Apostolica Celestinus primus natione Romanus annis octo. In solio vero Imperij Romani imperabat prefatus Honorius, anno vero secundo huius Valiæ primus omniū ex Francis Rex assumptus est in Regem gentis Francorum, coronamq; regni sibi imposuit Pharamundus Marcomiri Ducis filius, cœpitq; regnare Imperij Honorij anno nono, a natiuitate vero Domini quadringentesimo decimo nono, vel vicesimo. Regnauit autem in Germania super Francos annis vndecim.

Anno. cc ccxviij.

Caput. XIII.

Heudoredus post Valię obitū successit in regno anno Domini quadringentesimo vicesimo primo, regni Hispanorum sexagesimo octauo, & regnauit annis tribus. Hic cum Athila Rege Hugnorum in campis Cathalanicis magnum prælium habuit, in quo Theudoredus est interfectus, & Athila Rex victus. Hoc autem prælium fuit de famosioribus prælijs mundi. Depingitur Theudoredus sub cultu armorum in campo mortuus, quia in prælio fuit occisus. Concurrentia. Concurrerunt cum Theudoredo Rege, & prope tempora eius in sede Apostolica Sixtus tertius natione Romanus annis octo, & Leo primus natione Thuscus annis viginti quatuor: in so-

Anno. cc ccxxi.

lio vero Imperij Romani. Theodosius iunior cum Valentiniano consobrino suo, imperauit annis viginti septem, & iste fuit secundus Rex Francorum. Anno autem decimo regni Theudoredi obijt Pharamundus primus Rex Francorum, & successit ei Clodius filius eius, & regnauit annis viginti, iste fuit secundus Rex Francorum, sed tricesimo anno regni Theudoredi obijt hic Clodius Rex Francorum, & successit ei Meronus filius eius, qui regnauit annis duodecim, iste fuit tertius Rex Francorum.

Caput. XIIII.

Anno. cccc.lij.

TVRISMVNDVS filius Theudoredi patre mortuo in campis Cathalanis, vbi pugnauerat, & victor extiterat, ad maiestatem regiam subleuatur, Anno Domini quadringentesimo quinquagesimo secundo, regni Hispaniæ nonagesimo primo, regnauit anno vno, & a suo cliente fratrum consilio interfectus est. Sed ante mortẽ vna manu paruo ganipulo, quem tenebat, sui sanguinis vltor fuit, & de insidiantibus aliquos interfecit. Depingitur Turismundus in veste pacifica vulneratus, quia licet bellicosus extiterat, in domo tamen pacifice sedens a proditore fuit occisus, cuius regni temporis breuitas concurrentiã Pontificum Romanorũ, & Imperatorum non capit.

Caput. XV.

Anno.cccc.liij.

THEODERICVS huius nominis primus Thurismundi Germanus post mortem fratrum regni solium ascendit, Anno Domini quadringentesimo quinquagesimo quarto, Hispaniẹ vero regni nonagesimo secundo, & regnauit annis tredecim. Hic in principio sui regni iniuit prælium cõtra Rheciarium Regem Sueuorum, qui in Gallecia regnabat, in quo Rheciarius Rex interfectus est. Paululum vero postea cum ad Gallias redisset a fratre suo Enrico occisus est. Ideo depingitur Theodoricus occisus, quia fraterno occubuit gladio. Concurrentia, concurrerunt cũ Theodorico, & prope tempora eius in sede Apostolica Hilarius natione Sardus, annis sex, in solio vero Imperij Romani Mauritianus, & Valẽtinianus imperauerunt annis septem. Sub istis martyrizantur vndecim millia virginũ: anno octauo præfati Theodorici obijt Meronus Rex Francorum, & successit ei Childericus filius eius, & regnauit annis viginti duobus, & iste fuit quartus Rex Francorum.

Caput. XVI.

Anno.cccc.lxvij.

ENRICVS post necem fratris successit in regno anno Domini quadringentesimo sexagesimo septimo, regni Hispaniæ anno centesimo quinto, & regnauit annis decem & septem. Hic Enricus apud Arelatum conuocatis magnatibus, & proceribus, attento quod Gothi leges in scripto non habebant, sed moribus absq; scriptura, quasi per quoddam arbitrium regebãtur. Sicut apud Græcos Lacedæmonij legibus sine scripto regebantur, ideo leges ad scripturam reduxit, vnde & hic inter cæteros legislatores merito computari potest. Et vbi Isidorus in quinto Ethimologiarum narrat Foroneum primo Grecis leges tradidisse, Mercurium Trimegistum Aegyptijs, Solonem Atheniẽsibus, Licurgũ Lacedæmonijs, Numam Pompilium Romanis, congrue hic Enricus potest cõputari, qui primus leges tradidit Gothis, vt inter illos, q leges humanas primi in scriptis tradiderũt, hic noster interseratur, vt de lege diuina taceamus, quæ excellentior absq; aliqua proportione superior omni

primo leges in [scrip]to tradedit go[this]

bus est. Obijt autē Enricus Arelati, & morte naturali vitā finiuit. Depingit̄ in veste pacifica. Quia in pace, & quiete mortuus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius in Sede apostolica. Simplicius natione Tiburtinus annis quindecim, in solio vero imperij Romani Leo primus imperauit annis decem & septem.

Caput. XVII.

LARICVS huius nominis secundus Enrici filius patre defuncto ad Gothorum regimen apud Tolosam sublimatur, anno Domini quadringentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ centesimo vicesimo secundo, & regnauit annis viginti tribus, aduersus quem Fludiguinus Francorum Princeps Galliæ Gothicæ regnum affectans Burgundionibus sibi auxiliantibus bellum mouit, fusisq; Gothorum copijs ipsum postremo Regem apud Pictauium prælio interfecit, ideo depingitur armatus, & occisus, quia in prælio vulneratus occubuit. Concurrentia. Anno. cccclxxxv.

Concurrerūt cum Alarico, & prope tempora eius in Sede apostolica Fœlix tertius natione Romanus annis octo, & Gelasius natione Aphricus annis tribus, & Anastasius natione Romanus annis tribus, & Simacus natione Sardus annis quindecim. In solio vero imperij Romani Zeno imperauit annis decem, & septem. Anno vndecimo huius regni Alarici obijt Childericus Rex Francorum, & successit illi Clodoricus eius filius, qui regnauit annis triginta, sed tamen quindecim annis Paganus fuit, alijs quindecim Christianus. Iste fuit quintus Rex Francorum, & primus ex Regibus Franciæ fidem catholicam suscepit.

Caput. XVIII.

ISELARICVS filius Enrici Regis ex cōcubina Alarico fratre defuncto, qui filium Amalaricum nomine, quem ex Amalasenta vxore sua filia Theodorici Regis Ostrogotorum in Italia regnantis genuerat & infantem quinque annorum reliquerat, ad regnū Gothorum tyrannide assumptus est, anno Domini quingentesimo octauo, regni Hispaniæ centesimo quadragesimo quinto, & regnauit annis quatuor, & a quodā Duce Regis Theodorici Ostrogotorum in prælio campestri apud Barcinonam victus fugit, & Aphricam transfretauit, & nunquam redijt, & extunc in antea Rex reputatus non est. Depingitur Giselaricus in veste pacifica, ense extra manum erepto, quia armis depositis fugitiuus euasit. Concurrentia. Anno dviij.

Concurrerunt cum Gesalarico, & prope tempora eius in Sede apostolica, Orniza natione Campanus annis nouem. In solio vero Imperij Romani, Anastasius imperauit annis viginti & sex.

Caput. XIX.

EX Ostrogothorum Theodoricus huius nominis secundus annis maternis Amalarici Gothorum regnum assumpsit, anno Domini quingentesimo duodecimo regni Hispaniæ centesimo quadragesimo nono, & regnauit annis duodecim, mensibus septem. Hic cum audisset Giselaricum sua timiditate ac cordis pusillanimitate fugatum, & per diuersas orbis prouincias vanum incedere, & regimi- Anno. dxij.

ne Gothorum ad Amalaricum nepotem suum pertinere, maturo consilio habito potentem exercitum congregauit, & in Hispaniam veniens cum esset nobilissimus, magnificus, & virtuosus libenter ab omnibus in Regem assumptus est, quandiu Alarici nepotis sua pueritia duraret. Ea namque mente regnum assumpsit, vt nepoti, cum vir ætatis perfectæ factus esset, confestim regnum dimitteret, quod & fecit. Ei namque adolescenti facto regnum dimisit, & ab Hispania in Italiam se reduxit, vbi obijt morte subita. Depingitur senex in veste longa, quia in pace obijt grandæuus ætate, & magnæ auctoritatis quo ad alia, licet in fide erroneus fuit, sequens hæresim Arrianam, & catholicos persequens. Et quia nedum in Hispania, sed etiam in Italia regnabat, habet in quarta parte scuti Aquilam ad denotandum, quod regni Italiæ aliquam partem habuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Theodorico, & prope tempora eius in sede Apostolica, Ioannes Priscus natione Thuscus annis duobus. In solio vero imperij Romani Iustinus primus imperauit annis septem, anno tertio huius regni Theodorici obijt Clodoneus Rex Francorum, & successit ei Clocarius filius eius, qui regnauit annis quinquaginta. Iste fuit sextus Rex Francorum.

Caput. XX.

Anno. d. xxiiij.

MALARICVS Alarici filius, & nepos Theodorici ex filia post Theodoricum in regni solio collocatur, anno Domini quingentesimo vicesimo quarto, regni Hispaniæ centesimo sexagesimo primo, & regnauit annis quinque mensibus octo, & Achilberto Rege Francorum in quodam prælio occisus est. Depingitur autem armatus occisus, quia in prælio interfectus. Concurrentia. Concurrerunt cum Amalarico, & prope tempora eius in sede Apostolica, Fœlix quartus natione Sabinus annis quatuor, & Bonifacius secundus natione Romanus annis quatuor. Agapitus natione Romanus annis vndecim. In solio vero imperij Romani, Iustinianus primus imperauit annis triginta & octo.

Caput. XXI.

Anno. d. xxxij.

OST mortem Amalarici Theudius in regno assumitur anno Domini quingentesimo tricesimo secũdo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo septimo, & regnauit annis decem & septem, mensibus quinque: assumptio autem eius sic fuisse dicitur, Amalasenta mater Amalarici timens sexus fragilitatem cum sperneretur a Gothis, hunc Theudium consobrinum suum olim filij sui tutorem ob consanguinitatis gratiam a Thuscia accersiuit, vbi pugnare degebat, & tunc in Regẽ eum fauore Principum eleuauit, qui licet esset hæreticus patruo tamen concessit, vt licentiam catholicis Episcopis daret, in vnum apud Toletum, quæ tunc vrbs Regia habebatur, conuenire. Et quæcunque ad disciplinam ecclesiæ pertinent libere ordinare. Hic Theudius immemor beneficij ab Amalasenta Regina recepti, post aliquos dies eam fecit in balneo strangulari, & quia ipsa se, & filium Iustinianum catholico Orientis Principi commendarat, qui cum audisset facinus, condoluit interfectæ, & misit Belasarium Ducem, & patritium, vt in Theudium vindicasset, sed ipso intercepto negocijs Romanorum ante aduentum eius fuit Theudius interfectus in hunc modum. Cum quadam die in palatio cum suis proceribus loqueretur, quidam histrio, quem vulgari nomine Aluardanũ vocamus, fingens se insanum,

vulnerauit eum, ex quo vulnere Rex prostratus vi gladij indignantem animam exhalauit, fer ur autem in emissione sanguinis coniurasse, ne quisquam interficeret percussorem, dicens se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quia ipse priuatus occiderat Amala entam Reginam dominam suam. Depingitur Theudius occisus, & quasi percussus claua, quia ab Histrone, seu Albardano percussus interijt. Concurrentia. Concurrerunt cum Theudio, & prope tempora eius in Sede apostolica, Ioannes secundus annis duobus, & Siluerius natione Campanus ex parte Ormizeda Episcopo Romano anno vno, & Virgilius natione Romanus annis decẽ & octo.

In solio vero imperij Romani imperabat prædictus Iustinianus primus. Huius Iustiniani tempore respublica Romana multum est prosperata tam in Oriente, quam in Occidente. His temporibus apud montem Casinum post solitariam, & arctam vitam in cœnobio monastico sanctus Benedictus degebat. tmp Sancti l

Caput. XXII.

THEVDISELVS Dux exercitus interempto Theudio a Gothis in Regem præficitur, anno Domini quingentesimo quadragesimo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo octauo, & regnauit anno vno mensibus tribus, qui dum plurimorum potentium connubia prostitutione publica macularet, & necem pluribus procuraret, magnates Gothorum attendẽtes grandem maculam, ac plurima obprobria ex hoc posse venire Gothicæ nobilitati, necnon ingentia pericula. Nam si sub tam scelerato, & turpi principe prælia intrassent, vinci, & perire timebant, quia nonnunquam propter peccata Ducũ exercitus militares sunt cum magna strage prostrati, deliberauerunt eum capere, & occidere, quod opere compleuerunt. Nam cum quadam die apud Hispalim in prandio esset, ingressi sunt omnes, qui illius cõiurationis, & tractatus fuerant participes, & ceperunt eum, aliqui vero ex illis, quorum vxores adulterio maculauerat, & consanguineos occiderat, tam lethaliter vulnerauerunt eum, quod mortuus est. Depingitur cum in mensa prandet occisus. Cuius breuitatis temporis tanta fuit, quod concurretiam Pontificum, & Imperatorum non capit. Anno.d. xl.

Caput. XXIII.

AGILDA extincto Theudiselo in regno subleuatur, anno Domini quingentesimo quadragesimo primo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo nono, & regnauit annis quinq;. Iste aduersus Cordubam mouit bellum, & in cõtemptũ religionis catholicę sepulturam beatissimi Ascicli, & victoriæ martirum hostium, & iumentorum præsentia profanauit, & inito certamine contra ciues pœnas dignas sanctis inferentibus, pro vt meruit, est expertus. Anno.d. xli.

Nam & in illo conflictu filius eius interfectus est, & thesaurum suum, & partem exercitus amisit. Et post aliquod tempus apud Enfricam a suis occisus est. Depingitur autem Agila pugione in corpore fixo, quia sic occisus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Agila, & prope tempora eius in Sede Apostolica, Pelagius primus natione Romanus annis quatuor. In solio vero imperij Romani imperabat idem Iustinianus primus. Hoc tempore Armeni fidem Christianam receperunt.

Capput. XXIIII.

Anno. d. lv.

THANAGILDVS post mortē Agilæ per tyrānidem efficitur successor in regno, anno Domini quingentesimo quinquagesimo quinto, regni Hispaniæ centesimo septuagesimo quarto, & regnauit annis quatuordecim. Hic cum iamdudū Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iustiniano poposcit. Sed submouere Agilam a regno non potuit, donec a suis fuit apud Cureneam interfectus. Decessit autem Athanagildus Toleti morte ĩ propria, & vacauit regnum mensibus quinque. His diebus Theodomirus ex Sirenis, & Sireni, qui in Gallecia morabantur ab hæresi Arriana, qua infecti erant, ad fidem catholicam sunt conuersi, prædicante quodam sanctæ vitæ Episcopo, nomine Martino, per cuius saluberrimam doctrinam, & honestam vitam ecclesiæ Galleciæ magnum decorem, & honorem repecerunt, sanctus quoque AEmylianus Abbas hoc tempore in Hispania claruit. Depingitur Athanagildus in veste pacifica, quia bella non dicitẽ gessisse, & ex propria ægritudine obijt. Depinguntur etiam in latere capita illius Martini Episcopi, qui in Gallecia prædicabat, & sancti AEmyliani. Concurrentia. Concurrerunt cum Athanagildo, & prope tempora eius in sede Apostolica, Ioannes tertius natione Romanus annis septem.

In solio vero Imperij Romani Iustinus secundus imperauit annis vndecim. Anno decimo huius Athanagildi, obijt Detarius Rex Francorum, & successit Chiluericus filius eius, qui regnauit annis viginti tribus. Iste fuit septimus Rex Francorum.

Caput. XXV.

Anno. d. lxix.

LVIBA primus Gothus in regno prẽficitẽ, Anno Domini quingentesimo sexagesimo nono, regni Hispaniæ centesimo octogesimo octauo regnauit annis tribus, qui secundo anno, postquam adeptus est principatum, Leouigildum fratrẽ suum non solum successorem, sed & participem regni fecit, & Hispaniæ prouisorem, non tamen Galliæ regno fuit contentus, obijt autem Luiba Narbonæ morte communi. Depingitur in veste pacifica, quia non fuit bellicosus. Concurrentia.

Concurrerunt cum Luiba, & prope tempora eius in sede Apostolica, Benedictus quintus, natione Romanus annis quatuor, & in solio vero imperij Romani Tiberius secundus imparauit annis septem.

Caput. XXVI.

Anno. d. lxxij.

LEOVIGILDVS defuncto Luiba fratre eius Hispaniæ, & Galliæ adeptus est principatum, anno Domini quingẽtesimo septuagesimo secundo, regni Hispaniæ centesimo octogesimo nono, quia vnus annus solum Luibæ cōputatur, & regnauit annis decem & octo. Hic Leouigildus habuit vxorem Theodosiam filiam Seueriani, qui erat Dux prouinciæ Carthaginensis, filius Regis Theodorici, qui Seuerianus ex vxoris nomine Theodora, quæ ex genere Regum descendebat, genuit inclytos filios, & filias. Inter hos quidem Leandrum, Isidorum, qui fuerunt Archiepiscopi Hispalenses, vnus post alium, & Fulgentium Astygitanum Episcopum, & duas filias Florentiam virginem Abbatissam, & Theodosiam Reginam, quam diximus vxorem Leouigildi,

...ens Sanct Isido ...vij

ex qua Leouigildus genuit duos filios Hemergildũ, qui fuit martyr, & Recaredum, qui fuit Rex, vt statim dicetur. Hic Leouigildus bellis regnum desiderans ampliare, opes instituit congregare, & studio eius exercitum concordante fauore victoriarum, & animositate præclarus multos populos subiugauit. Cantabriam namq; iste obtinuit, & destruxit Baregiam, iste cepit Sabãdriam, & cesserunt ei plurimi rebelles Hispaniæ ciuitates, fudit quoq; diuerso prælio militem aduersantem, & quædam castra, quæ occupauerant, eis abstulit dimicãdo. Hemergildum deinde filium obsessum Hispali dolo cepit. Et quia nefandis ritibus Arrianæ perfidiæ noluit consentire, tormentis varijs cruciauit. Demum securi percussum patricida ipsius dignum Deo Martyrem consecrauit. Postremo bellum Sirenis intulit, regnumq; eorum in ius Gothorum bello sceleri cõmutauit. Et magna ex parte Hispaniam ampliauit. Nam antea gens Gothorum angustis finibus arctabatur, non tantum totam Hispaniam, sed aliquas partes eius tenebant, hoc tempore regnum Sueuorum destructum est.

Baregia. Sabãdria.

Nam Leouigildus in Gallecia pugnans contra Andecam Regem Sueuorum, illum deuicit. Et extunc in antea regnum Sueuorum, quod centum, & septuaginta, & septem annis durauerat, extinctum est, & Gothorum regno applicatum, vt deinceps sub Gothico nomine censeretur, & Sueuicum nomen cessaret. Hic Romanos milites apud Legionem bello extinxit, vrbemq; cepit, & ex suo nomine Legionem vocauit. Obijt autẽ Leouigildus morte propria Toleti, & depingitur in veste pacifica, ac longa, quia leges condidit, quarum promulgatio autoritatem, & maturitatem desiderat, sed habet ensem nudum sub manu, quia bellicosus fuerat. Depingitur etiam in margine prope eum Seuerianus Dux Charthaginensis, & Theodora vxor eius, & Leander, & Isidorus Hispalenses Archiepiscopi, ac Fulgentius Episcopus Tingitanus illius siquidem ciuitatis, quam hodie Tanger vocant. Hi fuerũt probissimi Pontifices filij Seuerini, & Theodoræ. Nec non depingitur Florentia Abbatissa, & Theodosia Regina vxor Leouigildi filiæ præfatorũ Seueriani, & Theodore, ac post eos Recaredus filius Leouigildi, qui postea fuit Rex, & ibi integre est depictus, vt Hemergildus habens securim in capite fixã, quia a patre Leouigildo securi percussus martyrium consumauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Leouigildo prope tempora eius in sede Apostolica Pelagius secundus annis decem, & Gregorius primus natione Romanus insignis sanctus, & doctor ecclesiæ annis quatuordecim. In solio vero imperij Romani Mauricianus imperauit, & annis viginti, anno quintodecimo regni Leouigildi obijt Tilboricius Rex Francorũ, & successit ei Cletaurus filius eius, qui regnauit annis quadraginta tribus, iste fuit octauus Rex Francorum.

quare vocatur Legio

Caput. XXV.

Ecaredus post mortem Leouigildi patris eius successit in regno anno Domini quingētesimo nonagesimo, regni Hispaniæ ducẽtesimo sexto, & regnauit annis quindecim. Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe dissimilis. Nam ille religiosus, & bello promptus. Hic fide pius, & pace præclarus. Ille armorum exercitio gentis imperium dilatauit. Hic gloriosus eandem gentem tropheo fidei sublimauit. In ipsis regni enim sui exordijs per Leandrũ, & Fulgentiũ auunculos suos, erant enim fratres Theodosiæ Reginæ suæ matris, in fide catholica institutus totius Gothicæ gentis populos Arriani erroris labe detersa ad cultũ rectæ

fidei reuocauit synodum sexaginta quatuor ad condemnationem Arrianę heresis dę diuersis Hispaniæ, & Gallię prouincijs in vrbe Regia Toleto congregauit, & eidem concilio religiosissimus princeps deuotus aduenit, gestaq; concilio subscriptione firmauit Pontificibus, & palacij primioribus, clero, & militia approbātibus abdicans cum populo vniuerso perfidiā, quam hucusq; Gothorum populus didicerat ex dogmate Arriano, & prædicans trium personarum vnitatem, vnum Deum, filium a patre consubstantialiter genitū, Spiritum sanctum inseparabiliter a patre, & filio procedentem, & esse amborum vnum spiritum, vnde & vnum sunt. Egit etiam gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei auxilio subleuatus, Francos enim, cum quadraginta fere milibus armatorum in Galliam Gothicam irruentes, misso aduersus eos Claudio Duce glorioso triumpho repulit, & prostrauit. Nulla vnquam in Hispanijs Gothorū victoria maior, vel similis inuenit, prostratis enim, & captis plurimis militibus hostiū residua pars exercitus Gothis sequētibus vsq; ad limina regni sui cęsa fuit. Sępe etiam cōtra insolentiam Romanorū, & irruptiones Vasconū, plurima bella gessit, Toleti fine pacifica migrauit ad Christum. Depingitur Recaredus sedens in veste pacifica magnæ autoritatis propter excellentiā suam, quia fuit vnus de melioribus Regibus Hispanię, & habet crucē in manu propter expulsionē heresis Arrianę, quam fecit, ab eius tēpore vsq; in pręsens nulla alia apud Hispanos publice hæresis reperta est, habet etiā ensem nudū in alia manu, quia bella fœliciter tam per se, quā per suos Duces, & exercitus egit, sic enim decet Principes catholicos fidē nedum monitis, sed etiā ense tueri. Concurrētia. Concurrerunt enim cum Recaredo, & prope tēpora eius in sede Apostolica Sauinianus natione Tuscus anno vno, & Bonifacius tertius natione Romanus mēsibus septem, & Bonifacius quartus de ciuitate Valentię annis sex. In solio vero imperij Romani Phocas imperauit annis octo. Hic concessit beato Bonifacio quarto Pontifici Romano templum, quod Pantheon dicebatur, vt consecraretur in honorem beatæ Mariæ, & omnium sanctorum, vt latius continetur in legenda illius festi, quod celebratur Calendis Nouembris.

Caput. XXVIII.

Anno.dc.v. LVIBA huius nominis secundus Recaredi filius nomen assumpsit, anno Domini sexcentesimo quinto, regni Hispanię ducētesimo vicesimo primo, & regnauit annis duobus, mensibus quinq;, de ignobili quidem matre progenitus, sed virtute indolis insignita, quem in primo flore adolescentiæ Vitericus sumpta tyrannide innocuum deiecit, precisaq; dextera occidit anno ætatis suę sexto decimo. Depingitur Luiba in ętate adolescentiæ gladio in pectore fixo, quia adolescens interfectus est, cuius breuitatis temporis tanta fuit, quod concurrentiam Romanorum Pontificum, & Imperatorum non capit, hoc tempore prælia grandissima aduersus Regem Persarum exhorta sunt, quibus Romani fortiter debellarunt plurimas prouincias, & Hierosolimam dimiserunt.

Caput. XXIX.

Anno.dc.vij. VItericus extincto Luiba per tyrannidem regnum assumpsit anno Domini sexcentesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo vicesimo tertio, & regnauit annis septē, strenuus quippe in armis. Et tamē victorię expers. Nam cū aduersus Romanos bellū tentasset semper inglorius est inuentus, nisi quod quosdā milites captos duxit Sagunciam.

Hic in

Hic in vita sua multa illicita fecit, in morte gladio perijt, quia gladio innocentē Luibam occiderat, vt illius innocētis sanguis non maneret inultus. Et vt iuxta veritatis verbū gladio occidens gladio periret inter epulas enim prandij coniuratione quorundam, qui Luibę cōsanguinei esse dicuntur, excita interfectus est. Corpus autē viriliter expectatum, vilius est humatū. Depingitur Vitericus cum ense in capite percussus, & occisus, quia gladio interijt. Concurrentia. Concurrerunt cum Viterico, & prope tempora eius in sede Apostolica Deusdedit natione Romanus annis tribus, in solio vero Imperij Romani Heraclius cum Constancio filio suo imperauit annis triginta vno. Hoc tēpore Machometus nefandus Pseudodropheta Agarenorū nequitiam sectæ suæ stultis populis prædicauit. Tertio anno Imperij huius Heraclij Persarum Rex multam partem reipublicæ Romanæ cepit, deuastauitq; Hierosolymam, & venerabilia loca incendit populorum captiuās copias vna cum Patriarcha Zacharia, & preciosum lignū sanctæ Crucis in Persidem duxit. His temporibus floruit sanctus Galius in Alemania sancti Columbani discipulus.

hoc tempore Machomet

Caput, XXX.

Vndamirus post interitum Vitrici cœpit regnare anno domini sexcentesimo quartodecimo, regni Hispaniæ ducentesimo tricesimo, & regnauit annis duobus. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsedit. Hic statuit, vt nullus ad ecclesiam confugiens inde inuitus extraheretur, quod non quasi quid nouum accipiendum est, sed corroboratiuum priuilegiorum, quæ Romani Pontifices, & Imperatores alij Principes ecclesiæ Dei concesserunt, propria morte Toleti decessit. Depingitur in veste pacifica cum ense in manu propter bella, quę gessit Concurrentia. Concurrerunt cum Gundamiro, & prope tempora eius in sede Apostolica Honorius primus natione Campanus annis duodecim. In solio vero Imperij Romani imperabat idē Heraclius, hoc tempore Cosdroe Persarū Rex interēptus est per Heraclium, & tunc populus a captiuitate liberatus, & cū sancta Cruce reuocatus, Hic Heraclius deuicta Perside cum gloria rediens Patriarchā Zachariam, & omnē populum Christianū captiuum Hierosolymam reduxit, & sanctā Crucē, quā a Cosdroe receperat, portās ornatus regio schemate dū per portā per quā Christus baiulans Crucē ad passionē exiuit, vellet intrare, porta diuinitus clauditur, & humiliato illo ad intrandum aperitur, & Cruce reportata celebritatē exaltationis ipsius instituit fieri annuatim. Et fit hoc Festum quartadecima die septembris. Anno.dñi. xiiij.

Caput. XXXI.

Isebutus post Gundamirum ad regale fastigium reuocatur anno Domini sexcentesimo decimosexto, regni Hispanię ducētesimo tricesimo secundo, & regnauit annis nouem mensibus sex. Hic Christianissimus per historiatores vocatur, zelo autē dei accensus in initio regni sui Iudæos ad fidem Christianā permouens ęmulationem quidē habuit, sed non secundum scientiam, potestate enim compulit, quos prouocari oportuit fidei ratione. Attendens tamen, quod sicut Paulus dicit siue per occasionem, siue per veritatem Christus annunciet, in hoc gaudeo, & gaudebo, fecit baptizari omnes Iudeos in regno suo. Hic Sisebutus per Hispaniā vrbes Romanas sibi subiecit. Hoc tēpore venerabilē Claudium Toletanum sedis Metropolitanæ sanctitatis pręconio pręfulgentem ecclesia veneratur. Isidorum quoq; Hispalensem Metropolitanum tunc temporis Hispania celebrabat, vt sanctissimū doctorem, egregium, & pręclarum, qui anno septimo pręfati Anno.dñi. xvi.

Principis Sisebuti contra Acephalorum hæresim apud Hispalum in sacrario sanctæ Hierusalem conciliũ celebrauit. Hic Sisebutus de Romanis personaliter bis fœliciter triumphauit, & quasdã eorum vrbes pugnando subiecit, & classe nauigãs aliquas gentes iuxta fretum morantes bello constrauit, quas gens Gothorũ post in suam redegit facile ditionem. Tantę clementię extitit erga victos, quos hostilis potentia mancipauerat seruituti, vt dato precio restitueret libertati, eiusq; thesaurus redẽptio existeret captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicaminis haustu, alij veneno afferunt decessisse, cuius exitus non solum religiosis, sed etiam optimis laicis extitit luctuosus. Depingitur Sisebutus armatus, & cum ense nudo, & brachio eleuato propter bella quę gessit, scuto vero rubeo, & cruce alba propter zelum fidei, quẽ habuit, sic enim depinguntur Reges, ac milites Hispanorum, qui inuocantes Sanctum Iacobum infideles expugnant. Concurrentia. Concurrerunt cum Sisebuto, & prope tempora eius in sede Apostolica Seuerin⁹ natione Romanus anno vno, & Ioannes tertius natione Dalmatius anno vno, in solio vero Imperij Romani imperabat idem Heraclius. Hoc tẽpore Machometus Princeps Sarracenorũ moritur, post quẽ Obier principatur.

Caput. XXXII.

Anno.dc.xxv. Ecaredus huius nominis secundus Sisebuti filius post patris obitum Rex effectus anno Domini. DC. XXV. regni Hispaniæ. CC. XXXIII. septẽ mẽsibus duntaxat regnauit, cuius vitę breuitas nihil habuit memoria dignũ. Depingit̃ autẽ puer, & in veste puerili, quia puer obijt.

Caput. XXXIII.

Anno.dc.xxvi. Vintila huius nominis prim⁹ filius Recaredi primi Regis gloriosissimi res efficitur anno Domini. DC. XXVI. regni Hispanię. CC. XXXIIII. & regnauit annis decem, iste sub Rege Sisebuto Ducis nactus officium, castra domuit Romanorum, Rucones etiam superauit, postquam vero regni apicem est adeptus, vrbes residuas, quas in Hispanijs manus occupauerat Romanorũ, confecto prælio obtinuit, & subiecit, tantaq; triumphi gloria præ ceteris Regibus claruit, vt fœlicitatẽ mirabiliter reportare videretur. Totius autẽ Hispanię Monarchiã intra fretum Oceani, quod nulli recto Principũ est collatum exclusis Romanis primus obtinuit inter Gothos: auxit eo prelio virtutis suę titulũ duorũ Patriciorum obtentus, quorũ alterum prudẽtia suum fecit, alterum virtute prelij subiugauit. Toleti propria morte decessit. Huius filius Rachimirus in cõsortio regni assumptus pari cũ patre solio corregnauit. In cuius infantia ita sacrę indolis splẽdor enituit, vt in eo, & vultus, & mẽtis paternarũ virtutũ effigies appareret. Isto fere cum patre mortuo superstites remanserunt alij duo filij Suintila, & Sisenandus, quos susceperat ex Theodora filia Principis Sisebuti. Hoc tẽpore beatus Isidorus Gothorũ historiæ descriptor, egregiusq; doctor Hispalẽsis Archiepiscopus migrauit ad Christũ anno quarto predicti Principis, Secũdo Nonas Aprilis. Depingitur Suintila armatus, quia bella plurima fœliciter gessit, & habet prope se adolescentẽ filiũ Rachimirum, quia illũ se viuente corregnare fecit. Concurrẽtia. Concurrerunt cũ Suintila, & prope tẽpora eius in sede Apostolica Theodorus primus natione Grecus annis sex, in solio vero Imperij Romani Constãtinus tertius cũ Adriano fratre suo imperauit annis viginti sex: anno octauo regni Suintilæ obijt Clotarius Rex Francorũ, & successit ei Degibertus filius eius, qui regnauit annis decẽ & sex, iste fuit nonus Rex Francorum.

Caput. XXXIIII.

Iseuandus Suintilę filius cœpit regnare anno Domini. DC. V. regni Hispanię. CC. XLII. & regnauit annis. V. mensibus. XI. Iste per tyrannidem in regni Gothorum solio collocatur, cum Suintilæ fratri suo primogenito deberetur, propria morte Toleti obijt. Depingitur Siseuandus in veste pacifica, quia non legitur bella gessisse, sed leges condidit, quæ in foro illo, quem librum Iudicum vocant, continẽtur. Concurrentia. Concurrerunt cum Siseuando, & prope tempora eius in sede Apostolica Martinus primus natus de ciuitate Tiburtina annis sex. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus tertius. Sub hoc magna pars Romanæ reipublicę a Sarracenis destructa est. Anno. dc. v.

Caput. XXXV.

Vintila huius nominis secũdus Gothis præficitur anno Domini. DC. XL. regni Hispaniæ. CC. XLIX. & regnauit annis quatuor. Hoc tempore duo concilia apud Toletum fuerunt celebrata sub Beato Eugenio vrbis regiæ Metropolitanæ Primate subscribentibus Salua Narbonensi, & Honorato Hispalensi, & Protasio Tarraconensi, & eorum suffraganeis, & vicarijs absentium Episcoporum. Depingitur autem Suintila in veste pacifica, quia pacẽ habuit, & in margine caput Sancti Eugenij Archiepiscopi Toletani, quia famosus Pontifex fuit, & sub eo concilia aliqua celebrata fuerunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Suintila, & prope tempora eius in sede Apostolica Eugenius primus natione Romanus annis duobus. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus tertius. Anno. dc. xl.

Caput. XXXVI.

Vlgas bonæ indolis ex radice regia Gothorum regnũ assumpsit anno Domini sexcentesimo quadragesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo quinquagesimo tertio, & regnauit annis duobus. Iste blandus, & catholicus est inuentus, regna sibi subdita pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex claruit, largitate præfuit, lenitate synodos a suis predecessoribus confirmatas, autoritate simili confirmauit, doluit autem gens Gothorum tam cito, tam bonę indolis iuuenẽ amisisse cũctis flentibus, quia flos tantæ indolis in fructum non adoleuit. Toleti propria morte decessit. Etenim nonnunquam accidit, vt optimi Reges tollantur de medio propter demerita subditorum. Depingitur iuuenis, & in veste pacifica, quia iuuenis obijt, & bella non gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Tulga, & prope tempora eius in sede Apostolica Vitilianus natione Campanus annis quatuordecim. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus tertius. Anno. dc. xlv.

Caput. XXXVII.

Indasuindus post Tulgam regno Gothorum per tyrannidẽ inuaso cœpit regnare anno Domini sexcentesimo quadragesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo quinquagesimo quinto, & regnauit annis decem. Huius tempore in Toletana vrbe duo concilia sunt celebrata, obijt propria morte Toleti, Depingit̃ in veste pacifica qa bella gessisse non legit̃. Concurrentia. Concurrerunt cum Cindasuindo, & prope tempora eius in sede Apostolica Deodatus natione Romanus annis quatuor. In solio vero Imperij Romani Constantinus quartus imperauit annis decem & octo. Huius tempore Sarraceni Siciliam inuadunt, & cum spolijs multis recedunt. Istius tempore Sex- Anno. dc. xlvq.

ta synodus celebratur Constantinopoli contra Græcorum Patriarcham, cui interfuerunt ducenti & octo Episcopi. Anno secundo huius regni Cindasirindi obijt Dagibertus Rex Francorum, & successit ei Clodoneus secundus filius eius, qui regnauit annis decem & septem, iste fuit decimus Rex Francorum.

Caput. XXXVIII.

Anno.dc. lvij.

Ecinsuindus filius Cindasuindi post mortem patris successit in regno anno Domini sexcentesimo quinquagesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo sexagesimo quinto, & regnauit annis decem & octo, mensibus vndecim. Hic tria concilia clarente Eugenio vrbis Regiæ Metropolitanæ Toleti instituit celebrari. Huius Recensuindi Principis anno nono suscepit Sanctus Illefonsus Pontificatum ecclesiæ Toletanæ. Fuit autem Beatus Illefonsus de genere nobili, discipulus Sancti Isidori, monachus professione, vir per omnia laudabilis, & præcipuus sanctitate, demum Pontifex Toletanus. Et cum hoc tempore Eluidius, & Pelagius a Gallis venientes plærasque partes Hispaniæ errore infecissent, virginitatem beatæ Virginis infamantes: Beatus Illefonsus illis occurrens sacrarum literarum testimonijs, & lingua melliflua, & gratia in labijs suis diffusa eorum dogmata confutauit, & ab Hispanijs confussos abegit. vnde etiam in festo gloriosæ Virginis, quod in Hispanijs quintodecimo Kalendas Ianuarij celebratur, cum ipse ad matutinale officiũ comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad ecclesiam conuenisset, apparuit ei beata Virgo choris Apostolorum, martyrum, ac virginum comitata, & sic ait, quia fide certa, & consciẽtia pura lumbos tuos virginitatis cingulo accinxisti, & gratia in labijs tuis diffusa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium depinxisti, acccipe vestem de thesauris filij mei, vt iam in hac vita vestimento gloriæ adorneris, & ea in meis, & filij mei solẽnitatibus vestiaris, & his dictis cũ glorioso cœtu, quo apparuerat, ad gloriã filij remeauit. Beatus autẽ Illefonsus de promissis securus suscepto munere lætus remãsit.

-1. Segnaresclaui dii

Hac autem veste nullus post eum vti præsumpsit, nisi Desibertus Archiepiscopus, qui culpa sua ab illa sede propulsus fuit exilio relegatus. Sedit autem nouem annis, & duobus mẽsibus in cathedra Toletana, & expleto decimo octouo anno Recensuindi Principis decimo Kalendas Februarij vitã finiuit Toleti, & in ecclesia Beatę Leoccadiæ ad pedes Beati Eugenij prædecessoris, ac auunculi sui cũ magna reuerentia est sepultus. Obijt autẽ Recensuindus morte propria Toleti relicto filio Theudofredo, quẽ Vitiza postea excęcauit. Et depingit̃ in veste pacifica quia pacẽ habuit. Depingũtur etiã in margine sanctus Illefonsus, quia illo tẽpore claruit, & Theudofredus filius Recinsuindi, qui excęcatus fuit, & duo filij Theudofredi Costa, & Rodericus nepotes Recensuindi, vt genealogia clarius cognoscatur, de quibus suis locis congruentibus dicetur. Concurrentia. Concurrerunt cum Recensuindo, & prope tempora eius in sede Apostolica Donus natione Romanus annis tribus, in solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus quartus. Anno nono regni Recensuindi obijt Clodoneus Rex Francorum, & successit ei Theodoricus filius eius, qui regnauit annis decem & nouem. Iste fuit vndecimus Rex Francorum.

Caput. XXXIX.

Ir nobilis Bamba de Gothorũ genere procreatus, strenuus, pacificus, mãsuetus, qui ante regni fastigium multorũ celebrationibus celebris habebatur. Defuncto Recensuindo ad regni soliũ vnanimiter subleuatur anno Domini. DC. LXXVI. regni Hispanię ducẽtesimo octogesimo quar

to, & regnauit annis nouē, mense vno. In principio regni eius Paulus Græcus vnus de magnatibus eius contra eum rebellauit. Contra quem Bamba cum magno exercitu apud Nemausum obsedit, & per vim obtinuit ciuitatē, atq; muros eius destruxit, & captum Paulum vinculis ad Toletum reduxit, vbi triūphaliter Bamba est receptus pręcedentibus Paulo, & cōplicibus suis decaluatis capitibus, & barbis rasis, pedibusq; nudatis. Ibant autē induti saccis, & camelis impositi, Paulus vero corona pictea coronatus, vbi carceribus mancipati manserunt. Rex vero ciuitatē miris operibus insigniuit. Quarto autē regni sui anno consiliū Toleti celebrauit sub Quirico Primate, cuius tēpore ducentę & septuaginta naues Arabū ad littus Hispaniæ peruenerūt, sed misso per Regem exercitu cōcremantur. Ac cum humana prosperitas aduersantibus carere non soleat, & extrema gaudij luctus occupet, Rex Bamba, qui cum insigni triumpho coronatus extiterat, postremo per Eringidium consobrinū Cindasuindi Regis veneno potui mixto inficitur, qua potione memoria Regis turbatur, quod Quiricus Pontifex Toletanus, & optimates palatij cernentes, & causam penitus ignorantes, ne Rex Catholicus sacramētis fidei fraudaretur, statim confessionis, & pœnitentię antidotum obtulerunt, quod religiosus Rex deuote suscipiens religionis habitū postulauit, & ad monasterium conuolans, quod in villa, quæ Pampliga dicitur, in districtu Burgensi in quadā ecclesia extra muros subdita monasterio Sancti Petri de Arlanca tunc situm erat, finiuit vitam. Vixit autem in regno annis nouem, & in monasterio annis septem. Depingitur Bamba armatus, sed coopertus cucula monachali, quia gloriose bellum contra Paulum & fautores regnans gessit, sed in fine monachus effectus ab hac luce subtractus est. Concurrentia. Concurrerūt cum Bamba, & prope tempora eius in sede Apostolica Agato natione Siculus annis duobus, & Leo secundus natione Syrus mensibus decem. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus quartus.

Caput. XL.

Ermigius eo quod esset Recensuindi sobrinus successit in regno tyrannice, & non de iure, reliquerat enim Recensuindus filium paruulum Theodosirdū, cui successio regni debebatur. Cœpit autem regnare Hermigius anno Domini. DC.LXXXV. Regni Hispaniæ. CC. XC. III. & regnauit annis septem. Hic Cisilonem filiam suam magno viro Egicę, Bambę Principis consobrino dedit vxorē, propter Recensuindi filiū Theufredū, ne regni eius primordia impediret. Huius tēpore fames valida Hispaniam pro parte depopulauit. Hoc tempore tria consilia in Toletana vrbe sunt celebrata sub Iuliano primate. Hic Iulianus Archiepiscop⁹ dictus Pomerius ex genere Iudęorum, vt flores rosarum inter vepres spinarū productus omnibus mundi partibus in doctrina Christi manet pręclarus. Non enim perfidia maiorum suorum, qui fidem catholicam pertinaciter recipere noluerunt, sed fidelis Habrahæ, qui credidit Deo, & reputatum est illi ad iusticiam, vestigia secutus, rebellium, & incredulorum Iudæorum pertinatiam abhorrens, vt verus Israēlita, in quo dolus non est, Christianæ veritatis cultor, & prædicator fuit, & inter multos claros Pontifices, qui Toleti fuerunt, vnus hic de clarioribus fulsit. Depingitur Hermigius in veste pacifica, quia bella non legitur gessisse, sed plura concilia celebrari fecisse. Depingitur quoque in margine Iulianus Pomerius Archipontifex, quia famosus vita, & scientia fuit. Non tamen ponitur ei Aureola.

Anno. dc. lxxxv.

quia non legimus eum in cathalogo sanctorum collocatum, licet sanctus communiter reputatur. Concurrentia. Concurrunt cum Hermigio, & prope tempora eius in sede Apostolica Benedictus secundus natione Romanus mensibus decem, in solio vero Imperij Romani Iustinianus secundus imperauit annis decem.

Caput. XLI.

EGICA gener, & successor Hermigij post mortem eius ad regni Gothorum assumitur principatum anno Domini sexcentesimo nonagesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo, regnauit annis decem, & cum filio annis tribus, sed isti tres anni patri non filio computantur, & ita in vniuerso regnauit annis tredecim, & confestim vt habuit regnum filiam Hermigij, quam in vxorem acceperat, ob crimen Hermigij patris sui, quod in veneratione Bambæ Regis commiserat, a se abiecit. cõmuni morte dicitur obijsse. Depingit Egica in pacifica veste, quia bella non gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Egica & prope tempora eius in sede Apostolica Sergius primus natione Syrus annis tredecim, & Leo tertius annis duobus, in solio vero Imperij Romani Leo secundus annis tribus, & Tiberius tertius annis septẽ. Anno sexto Egicæ obijt Theodoricus Rex Francorũ, & successit Chibericus secundus filius eius, qui regnauit annis duodecim, iste fuit duodecimus Rex Francorum.

Caput. XLII.

VITIZA filius Egicę post patris mortem successit in regno anno Domini septingentesimo secundo, regni Hispanię trecentesimo decimo, & regnauit annis nouem. Iste luxuriose vixit, & alijs luxuriandi causam dedit. In initio regni sui Theodofredum filium Recinsuindi Regis apud Cordubam exilio relegauit, & oculos eius effodit. Qui Theodofredus Rex ex vxore sua nomine Retilene de Regũ genere procreata genuit Costam, & Rodericum. Hic Vitiza voluit occidere Pelagium, cuius patrem apud Tudam fuste peremerat, sed ad Cantabriam fugiens euasit furiam persequentis, quia volebat dominus liberationis asylum in Hispanijs conseruare. Vitiza autem sacrorum canonum inimicus Opæ fratri suo Archiepiscopo Hispalensi tradidit ecclesiam Toletanam eiusdem vrbis viuente Pontifice Sinderedo, vt sicut ipse carnali, ita & frater spirituali adulterio fœdaretur, & vt iniquitatem iniquitati adijceret violatis priuilegijs ecclesiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis priuilegijs, quæ ecclesijs ✠, sed quia iusto iudicio Dei agitur, vt actores scelerũ pœnas subeant vltionis, de manu Domini supplicia suscepit, qui pro simplicibus satisfacere voluit. Igitur Rodericus filius Theudofredi, quem Vitiza, vt patrẽ, priuare oculis visus fuit, fauore Romani senatus, qui eum ob Recinsuindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare, qui viribus præminens cepit eum. Et quod patri suo fecerat, fecit ei, & regno expulso sibi regnum electione Gothorum, & senatus auxilio vindicauit. Vitiza itaq; plenus abominationibus, vacuus regno, orbus oculis propria morte Cordubæ, quo Theodofredum relegauerat exul, & Rex vitam finiuit. Cumque duos filios reliquisset Sisibertum, & Ebam nullus successit in regno, eo quod essent propter patris insolentias omnibus odiosi. Depingitur Vitiza absque oculis, & cum compedibus ferreis, quia cæcus, & incarceratus vitam exiuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Vitiza, & prope tempora eius in sede Apostolica Ioannes sextus natione Græcus anno vno, & Ioannes septimus simili-

ter natione Græcus annis tribus, in solio vero imperij Romani Iustinus secudus, qui primo imperauerat, & expulsus fuerat, recuperauit imperium annis sex.

Caput. LXIII.

OSTA Theodofredi filius regnum Gothorum assumpsit, anno Domini septingentesimo vndecimo, regni Hispaniæ trecentesimo decimo nono, & dicitur regnasse quinq; annis, & septem mensibus, quod tamen temporum computatio non recepit, quia secuncundum tempora, quibus alij Reges regnarunt, tot anni ei attribui non possunt, sed licet quanto tempore regnauit certitudinaliter nesciatur, hoc tamen testantur historiæ vulgari sermone conscriptæ, quod Vitiza ex abundãtia maliciæ suæ noluit eum excæcare, sicut Theodofredum patrem suum excæcauerat. Sed Costa viriliter existens fretus auxilio Senatus, & populi Romani, qui intuitu amicitiæ, quam cum Recinsuindo Rege auo suo habuerant, fauorẽ ei præstiterunt, & auxilium, rebellauit patenter contra Vitizam, & indixit ei bellum, & venerunt ad prælium campestre, in quo Vitiza fuit victus, & captus, cui Costa præcepit effodi oculos, sicut ipse fecerat Theodofredo patri suo, & sic vita, & regno priuatum, ac cæcum misit Cordubam in exilium, vbi infœliciter vitam finiuit. Sæpe nãq; iusticiæ diuinæ ineffabilis statera in hoc sæculo male meritos digne punit, vt prauitatis suæ exuberantia petente exuberantes pœnas recipiant, & in hac vita temporalibus supplicijs afflicti ad æterna supplicia in futuro sęculo transeant puniendi. Merebantur enim Vitizæ exsecranda flagicia, vt hic, & ibi acriter puniretur. Hic Costa relictis duobus filijs paruulis morte propria obijt. De regno huius historicus Rodericus mentionem non facit, sed post Vitizam immediate inseruit Rodericum, posui tamen illum, vt vtriq; historię satisfacerem. Depingitur Costa in veste pacifica, quia in pace obijsse dicitur.

Anno. dcc.xi.

Caput. XLIIII.

Odericus vltimus Rex Gothorum, qui etiam viuente Vitiza corregnare cœperat, hortante, & adiuuante Senatu Rex Gotorum efficitur, cœpit autem regnare anno secũdo regni Vitizæ, qui fuit annus Domini septingentesimus nonus. Et regnauit annis duobus cũ Vitiza, & vno p se, ideo dicẽdus est cœpisse regnare anno Domini septingentesimo vndecimo, regni Hispaniæ tricentesimo decimo nono, & regnasse per vnum annum, vt alij duo anni Vitizæ computententur, quod vtiq; intelligendum est secundum illos, qui nullam mentionem faciunt de Costa Rege, Nam iuxta opinionem illorum, qui dicũt Costam regnasse immediate post Vitizam, hoc non obtineret, quia quinq; anni addi deberent. Sed nos licet interserimus Costam, vt satisfaceremus vni opinioni, prosequamur tamen secundum aliam, quam historiator Pontifex Rodericus sequitur, vt iuxta Rodericum Historiatorem Roderici Regis gesta narrentur. Erat autem Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, sed in moribus dissimilis Vitizæ. Nam & circa initium regni sui Vitizæ filios Dissibertum, & Ebam obprobrijs, & iniurijs lacessitos a patria propulsauit, qui relicta patria ad Riciliam Comitem Tingitanię ob patris amiciciam transfretarunt. Hic Rodericus filiam Iuliani Comitis, quæ in regali curia morabatur, violẽter oppressit, Iuliano per eum legationis causa in Aphricam misso, quo redeunte, stuprum filiæ intensissime

Anno. dcc.ix.
Anno. dcc.xi.

doluit, & nauigio septam veniens ibi vxorem cum rebus domesticis collocauit. Et habita coniuratione secreta cum Arabibus in Hispaniā est reuersus, & ęgrotantis matris disidium simulans a Rege filiam impetrauit iussione matris solatio destinādam, quam receptam restituit matri suæ, & extunc in Antea cœpit ad destructionem Hispaniæ totis viribus properare, & se Arabibus, qui Machometistæ erant, copulare. Et quia Arabes timebant in Hispaniam transire, voluerunt primo paulatim experiri. Et quidam Princeps nomine Muza præses Aphricæ constitutus ab Vlic Miramabolino misit cum Comite Iuliano quendam Principem nomine Tarif cum aliquibus militibus, & peditibus Aphricanis, qui transeuntes strictum maris venerunt Tarifam, & post hæc fecerunt insultum suum in Algeziram, & alia loca maritima, & multis hominibus occisis, magnaque præda habita redierunt in Aphricam, & cum eis Iulianus Comes, qui referentes hoc Muzæ magnam confidentiam tribuerunt iterum in Hispaniam audaciustrāseundi. Muza vero vocatus ab Vlic Miramabolino iuit in Aphricam relicto inpatria principatu Tarif, cui iniunxit, vt Iuliano Comiti auxilia largiretur, qui ei dedit duodecim millia bellatorū, quos Iulianus separatim in Hispaniam duxit in nauibus mercatorū, ne causa transitus perciperetur, qui omnes conuenerūt in monte, qui Atarif Gebel dicit̄, Gebel enim Arabice, idē est quod mons, hodie autem corrupto vocabulo dicitur Gibraltar, quod cum ad Roderici Regis noticiam peruenisset, misit contra eos nepotem suum nomine Sancium, qui cum eis sæpius dimicans, ſępius fuit victus, & vltimo interfectus. Vnde & Arabes sumptis animis audaciam sumpserunt iuliano Comite eos per Bęticam, quę hodie dicitur Andaluzia, & Lusitaniam, quam vocamus Strematuram deducente, cœperunt diruptiones, & excidia execere. Rex autem Rodericus audita strage suorum, & prouinciæ vastatione Gothis omnibus congregatis ad aduentū Arabū se obiecit, & ad occursum strenue properauit. Cumq; venissent ad flumen, quod Guadaleth vocatur, prope Asidonam, quę nunc Xericium dicitur, ex alia parte sedit exercitus Aphricanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea, & vestibus deauratis a duobus mulis in lecto eburneo ferebatur, vt Gothorū Regum dignitas exigebat, & per octo dies continuos a Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Tarif exercitu fere decem & sex millia ceciderunt. Sed iuliano Comite, & Gothis, qui secum aderant, dure instantibus franguntur acies Christianorum, qui longa pace, & abundantia desides, imbelles, & ignaui certaminis sunt inuēti, & obicibus terga dantes die Dominica anno Domini septingentesimo quarto decimo: a Machometi vero errore principis anno nonagesimo secundo, Rex Rodericus, & Christianus exercitus deuincuntur, & fuga indocili perierunt. Duo autem filij Vitizæ, qui cum Iuliano Comite conspirauerunt, Regi Roderico in hoc prælio astiterunt, & alter a dextris, & alter a sinistris, collaterales acies gubernabant, & dicuntur in præcedenti nocte cum Tarif consilium habuisse, vt ipsis a bello cessantibus Gothorū exercitus de facili vinceretur. Et Rex Rodericus cum esset magnanimus, antequā fugeret, permitteret se occidi, vt eo mortuo posset eis regnū peruenire. Non enim credebant quod possent, vel vellent Arabes patriā retinere. Vnde in conflictu animis depositis quantocius effugerūt, & hoc ipsum Tarif promiserat, quod restitueret eis omnia, quę fuerāt patris sui, quod postea non impleuit. Alij tamen putant hos fuisse filios Costæ fratris Roderici, qui prætendebant ad se regnū pertinere, sed siue siue Vitizę, Costę fuissent, constat eos infideliter se habuisse, prælio itaque infœliciter acto, quid Regi Roderico aduenerit, ex certo nescitur, nisi

quod corona, vestes, & insignia, & calciamēta auro, & lapidibus adornata, & equus, qui Orelia dicebatur in loco tremulo iuxta flumen sine corpore sunt inuēta, quid autem de corpore fuerit factum, penitus ignoratur, nisi quod post multa tempora apud Viseum ciuitatem Portugalliæ inscriptus tumulus fuit inuentus. Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gothorum. Depingitur autē Rodericus sub luctuosa veste, vt qui superbe cum pomposis insignijs ad prelium processit, infœliciter victus sub nigra veste miserabiliter depingitur. Habuit enim magnam lamentandi causam, & cum eius tempore Hispani regni monarchia humiliata est, Gothorum nomen apud Hispanos prorsus cessauit. Nam licet Hispaniæ Reges a Rege illo descenderant, titulum tamen Gothicum dimiserunt, alijs regijs titulis sunt insigniti. Depingūtur etiam in margine iuxta eum sceleratissimi proditores. Iulianus Comes, & Opa Archiepiscopus, decet enim, vt sicut proborum virorum depinguntur imagines, vt ad memoriam nostram veniant laudandi, sic & sceleratorum, vt veniant execrandi, sicut & Iudas in cena Domini solet depingi, Tarif quoq; infidelis Machometista depingitur, qui cum eis venit in exercitum Hispanorum, vt a memoria nostra non cadat ab istis Machometistis terras nostras occupatas fuisse, vt cū eos debellamus, non existimemus, quod a terris suis illos expellimus, sed quod nostras, quas violēter occuparunt, recuperamus. Concurrentia. Concurrerunt cum Roderico, & prope tempora eius in sede Apostolica Sisuiuus natione Romanus diebus viginti, & Constantinus natione Syrus annis septem, cū isto Constantino fuerunt in sede Apostolica nonaginta & duo Pontifices, in solio vero imperij Romani Philipus secundus imperauit anno vno, mensibus sex.

Caput. XLV.

PElagius post cladem cepit rebellare Agarenis, & principatū Hispaniæ inter Christianos obtinere, sed quia hoc paulatim effectum est, clare non apparet in chronicis, quo tempore regni titulum assumpsit, licet aliqui post biennium a clade in Regem assumptum dicant. Ne tamen interruptionem ponamus, congruēter dici potest, quod ex eo die, quo Rodericus infœliciter regnum amisit, Pelagium nutu diuino in regno fœliciter subrogatum putemus, & illi illud biennium, licet in illo forsam regnum vacasset, attribuamus. Sic ergo regni eius tempora computando regnare illum cœpisse existimandum est, anno Domini septingentesimo duodecimo, regni Hispaniæ trecentesimo vicesimo, & regnauit annis viginti. Hic de regio Gothorum genere descendens plurimas Agarenorum ciuitates cepit, & multa prælia cōtra Agarenos deuicit. De cætero autē alij Reges nuncupati non fuerunt Reges Gothorum, sed Reges Legionis, vel Asturiarū. Hic Pelagius genuit duos filios, scillcet Fafilam, qui post mortem eius regnauit, & Ormiseldam Reginam vxorem Alphonsi Regis catholici. Et quia in isto cœpit regnum Hispaniæ reparari, ideo ab eo incipit tertia computatio annorum, videlicet a reparatione regni. Obijt autē Pelagius morte communi, & depingitur armatus in manu ensem nudum habens, quia multa prælia, & vrbium obsidiones gloriose peregit. Habet in scuto leonem depictū rubeum in campo albo, quæ sunt arma Regum Legionis, quia ab eius tempore cessauit in Hispania intitulatio Gothorum, & arma eorum, & successit intitulatio a regno Legionis, quod forte fuit, quia prima ciuitas, quam ab Arabibus occupauit, fuit Legio, & extunc in Antea Regia ciuitas reputata est, continuantur autē hæc arma in Regibus Legionis,

Anno. dccxij.

qui separatim in Legione regnauerunt. Coniunguntur vero per catela scuti cum armis Castellæ, quando regna mutata fuerut. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius. Concurrentia. Concurrerunt cum Pelagio, & prope tempora eius in sede Apostolica Gregorius secundus natione Syrus, annis decem & sex, in solio vero imperij Romani Anastasius secūdus imperauit annis tribus. Hic Philippum Imperatorem captū oculis priuauit. Iste in omnibus malus fuit. Huius exercitus Theodosium elegit Imperatorem, qui Anastasio deuicto ordinauit ipsum in presbyterum.

Post quem Theodosius imperauit anno vno. Secundo vero anno huius regni Pelagij obijt Childibertus Rex Francorū, & successit ei Degibertus secūdus filius eius, qui regnauit annis quinque. Iste fuit tertius decimus Rex Francorum. Post quem successit Theodoricus filius eius, qui regnauit annis quindecim, & iste fuit quartus decimus Rex Francorum.

Caput. XLVI.

Anno. dcc.xxxij.

Fafila Pelagij filius cœpit regnare anno Domini septingētesimo tricesimo secundo, regni Hispanię trecentesimo tricesimo primo, & ab eius reparatione vicesimo, & regnauit annis duobus. Hic a quodam vrso, cum venationi insisteret, miserabiliter est interfectus. Ideo depingitur cum vrso pugnans, quia vrsi dentibus, & brachijs depressus obijt. Concurrentia. Concurrerunt cum Fafila, & prope tempora eius in sede Apostolica Gregorius tertius natione Romanus annis decem. In solio vero imperij Romani Leo tertius imperauit annis viginti quinque. Huius tempore Sarraceni Constantinopolim venerunt, & tribus annis ciuitatem obsidentes abcesserunt, & inde multa bona abstulerunt.

Caput. XLVII.

Anno. dccxxxiiij.

Alphonsus huius nominis primus cognominatus Catholicus gener Pelagij post mortem Fafilę cœpit regnare anno Domini septingentesimo tricesimo quarto, regni Hispaniæ trecentesimo tricesimo tertio, & ab eius reparatione anno vicesimo secundo, & regnauit decem & nouem annis. Hic vir catholicus, & bellator, & magnanimus est inuentus. Ex vxore sua Ormiselda Pelagij genuit hos filios, Froilā, & Aurelium, qui regnauerunt post eum gradatim, vt sequitur, & Egimadam, quæ fuit vxor Silonis, qui propter eam regnauit. Et Ilmaraum patrem Veremundi Regis in arbore suo descripti. Et Mauracatum ex concubina, qui etiam regnauit, sicque habuit duos filios legitimos, & vnum bastardum, & vnum generum, & duos nepotes Veremundum, & Alphonsum Castum vnum post alium in gradibus suis. Depingitur autem Alphonsus armatus ensem nudum manu tenens, quia multa bella fœliciter peregit. Obijt autem Alphonsus morte communi. Depingitur autem in margine Ormiselda vxor eius, & Aurelius, qui regnauit post Froilam primogenitum, & Ilmaraus, qui non fuit Rex, sed fuit pater Veremundi Regis. Et Egimada vxor Silonis, qui propter eam regnum habuit, & Veremundus, & Mauracatus, qui regnauerunt, & infra in rectitudine arboris integre sunt depicti. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Zacharias natione Græcus annis decem. In solio vero imperij Romani Constantinus quintus imperauit annis quindecim. Anno octauo regni Alphonsi obijt Theodoricus Rex Francorum, & successit ei Childericus frater eius, qui regnauit annis nouem.

Caput. XLVIII.

Roila huius nominis primus post mortem patris cœpit regnare anno Domini septingentesimo quinquagesimo tertio, regni Hispaniæ trecẽtesimo quinquagesimo secũdo, & ab eius reparatione anno quadragesimo primo, & regnauit annis tredecim. Iste populauit Ouetum, & construxit ecclesiã cathedralem. Hoc tempore Homa Dux Cordubæ fines Galleciæ infestabat, & occurrens ei Rex Froila prælium contra Agarenos habuit, & deuicit. In quo prælio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt. Postea vero apud Tangas oppidum Asturiarum a fratre suo Aurelio fuit interfectus, relinquens filium paruulum Alphonsum, qui fuit cognominatus Castus. Depingitur Froila cum ense in manu, quia Agarenos deuicit, & pugione in pectore, quia ab Aurelio fratre suo occisus est. Depingitur & in margine Regina vxor eius, & Alphonsus Castus filius eius, qui postea loco suo integre depictus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius in sede Apostolica Stephanus secundus natione Romanus annis sex. In solio vero imperij Romani Constantinus sextus cum filio suo Leone imperauit annis quindecim. anno secundo huius regni Froilæ Childericus Rex Francorum depulsus est a regno Franciæ per Pepinum filiũ Cardi Marcelli, qui in Regem Francorũ est assumptus autoritate Zacharię Papę, vt habetur libro Decretorũ, & regnauit annis quindecim.

Anno. dcc.liij.

Caput. XLIX.

Vrelius Alphonsi catholici filius post interitum fratris cœpit regnare, anno Domini septingentesimo sexagesimo sexto, regni Hispaniæ trecẽtesimo sexagesimo quinto, & ab eius reparatione quinquagesimo quarto, & regnauit annis sex, & morte propria vitam finiuit. Depingitur Aurelius versa facie, quia fratrem suum iniuste occidit. Et quasi ex verecundia de tanto flagitio faciem non monstrans, vt alter Caym verecundans ob Abel occisum. Concurrentia. Concurrerunt cum Aurelio, & prope tempora eius in sede Apostolica Paulus natione Romanus annis decem. In solio vero imperij Romani Leo quartus imperauit annis sex.

Anno. dcc.lxvi.

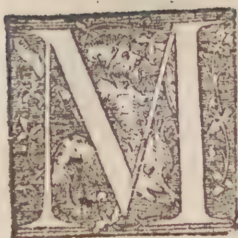
Caput. L.

Ilo gener Catholici Regis Alphonsi post mortem Aurelij ex iure Hedissimadę vxoris suæ Regis Alphonsi filiæ cœpit regnare anno Domini septingentesimo septuagesimo secundo, regni Hispanię trecentesimo septuagesimo primo. Et ab eius reparatione sexagesimo. Et regnauit annis octo, cum Arabibus pacem firmauit. Et Galleciam rebellantem in monte Ciperio superauit, & suo imperio subiugauit. Obijt autem Silo morte communi, & depingitur in veste pacifica, & ense in manu prope montes, quia suos rebellantes in montibus subiecit, licet cum hostibus bellum non habuerit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, quia propter eam habuit regnum. Concurrentia. Concurrerunt cum Silone, & prope tempora eius in sede Apostolica Constantinus secundus natione Romanus anno vno, & Stephanus tertius natione Syrus annis quatuor. In solio vero imperij Romani Constantinus imperauit annis decem.

Anno.dcclxxij.

Caput. LI.

Anno. dcc. lxxx.

Auracatus commemorati Alphonsi Catholici ex cōcubina filius Silone defuncto per tyrannidem Rex efficitur. Anno Domini septingentesimo octogesimo, regni Hispaniæ trecentesimo septuagesimo octauo, & regnauit annis tribus. Hic Mauracatus, vt fauorē Arabum acquireret, contra Dei legem multa commisit. Puellas namq; virgines tam nobiles, quam plebeias sub certo numero quolibet anno Arabibus dabat. Iniquus, & malus in omnibus est inuentus. Obijt morte communi. Depingitur Mauracatus in veste longa, & coopertus clamyde iuxta morem Arabum, quia cum Arabibus turpem amicitiam fecit. Concurrentia. Concurrerunt cum Mauracato, & prope tempora eius in sede Apostolica Adrianus primus annis quatuordecim. In solio vero imperij Romani Nicephorus imperauit annis nouem.

Caput. LII.

Anno. dcc. lxxxiij.

Eremundus huius nominis primus filius Bilmarai, filij Alphonsi cognomento Catholici, Mauracato mortuo in Regem eligit̄. Anno Domini. DCC. LXXXIII. regni Hispaniæ trecentesimo octogesimo primo, & ab eius reparatione septuagesimo primo, & regnauit annis duobus. Hic fuit magnanimus, & regnum sponte dimisit, recolens se olim ordinem diaconi suscepisse, & consobrinum suum Alphonsum, qui ad Nauarros confugerat, reuocauit, & in regno substituit successorem, & cum eo alijs quatuor annis, & sex mensibus dulcissimam duxit vitam, & communi morte vitam finiuit, cū vxore sua Iurelione, quam a se propter conscientiam ordinis separauit, relictis ex ea duobus filijs paruulis Ranimiro, qui fuit Rex, & Garsia. Depingitur Veremundus in veste longa, & pacifica, quia bella non gessit.

Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & duo filij eorum Ranimirus, qui fuit Rex, & Garsias, qui cum Ranimiro fratre corregnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremūdo, & prope tempora eius in sede Apostolica Leo tertius natione Romanus annis viginti tribus. In solio vero imperij Romani Michael imperauit annis duobus.

Caput. LIII.

Anno. dcc. lxxxv

Lphonsus secundus cognominatus Castus, filius Regis Froilæ cœpit regnare anno Domini septingentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ octogesimo tertio, & ab eius reparatione septuagesimo tertio, & regnauit annis quadraginta vno. Hic fuit optimus Rex, & ædificator ecclesiarum, & reædificauit ecclesiam Ouetensem. Et quia desiderabat in ea ponere aliquam preciosissimam crucem, Deus voluit, vt miraculose per Angelum crux insignis fieret, quæ hodie ibi inter reliquias in magna veneratione habetur. Hic dicitur deuicisse Carolum magnum Regem Francorum, & Rolandum, & alios famosissimos milites vocatos Pares in Nauarra apud Ronces valles, vbi Carolo ad Hispaniā venienti obuiam occurrebat. Hic Castus vocatus sine liberis decessit. Depingit̄ hic Alphōsus senex in veste longa, & honesta angelis sibi dantibus crucem, quā fabricauerant. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tēpora eius in sede Apostolica Stephanus quartus natione Romanus sedit mensib⁹ septē. Et Paschasius natione Romanus annis septem.

Et Eugenis

& Eugenis secundus natione Romanus annis tribus. In solio vero Imperij Romani Carolus Magnus Rex Francorum electus fuit in Imperatorem Romanorum anno vno, regni huius Alphonsi vicesimo tertio. Et ex tunc cœperunt esse simul Reges Francorum, & Imperatores, quod durauit aliquo tempore.

Caput. LIIII.

Ranimirus huius nominis primus filius Regis Veremundi cœpit regnare anno Domini octingentesimo vicesimo tertio, regni Hispaniç quadringētesimo vicesimo quarto. Et ab eius reparatione centesimo decimoquarto. Et regnauit annis sex mensibus nouem. Hic cum Arabibus decertauit in illo celeberrimo prælio campestri, quod apud Calagurram habitum est, in quo sanctus Iacobus apparuit, & deuicta immensa copia Arabum vota emissa fuerunt de dando perpetuis temporibus ex quolibet iugere boum, seu iumentorum ferentium certam mensuram grani ecclesiæ sancti Iacobi, quæ hodie in multis huius regni prouincijs exoluitur. Ex illo autem prælio in antea consueuerunt Hispani, cum prælijs campestribus pagnant, eleuatis dextris clamando inuocare sanctum Iacobum. Obijt morte communi relicto Ordonio filio. Depingitur hic Ranimirus dormiens in castris armatus, eo quod sic dormienti apparuit ei sanctus Iacobus. Depingitur etiam in margine vxor eius, & Garsias frater, qui licet non fuit Rex, corregnauit tamen cum eo, & Ordonius filius eius, qui post eum regnauit, qui infra depingitur integre in rectitudine arboris. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius in sede Apostolica Valentinus natione Romanus diebus quadraginta. Et Gregorius quartus natione Romanus annis decem & sex. In solio vero Imperij Romani Ludouicus Rex Francorum imperauit annis decem & octo. Anno.dcc.cc.xxiij.

Caput. LV.

ORdonius huius nominis primus filius Ranimiri cœpit regnare anno Domini octingentesimo vicesimo septimo, regni Hispaniæ quadringentesimo vicesimo. Et ab eius reparatione centesimo vicesimo, & regnauit annis decem. Hic deuicit in prælio Muzam Regem Cordubæ, in quo prælio dicuntur occisi duodecim millia milites Arabes, & alij plurimi pedites. Obijt autem Rex ægritudine podagrica relicto filio Alphonso, qui fuit Rex, & alijs filijs, videlicet Veremundo, & Nunnio, & Ordonio, & Froila. Depingitur armatus sub capa longa. Depinguntur etiam in margine Regina vxor eius, & præfati filij Veremundus, & Nunnius, Ordonius, & Froila. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius in sede Apostolica Sergius natione Romanus annis tribus. In solio vero Imperij Romani Lotarius imperauit annis decem. Huius tempore Sarraceni funditus ecclesias beatorum Apostolorum Petri, & Pauli cum omnibus Romanorum finibus dilapidarunt. Anno.dcccxxvij.

Caput. LVI.

ALphonsus huius nominis tertius cognominatus Magnus filius Regis Ordonij cœpit regnare anno Domini octingentesimo tricesimo tertio, regni Hispaniç quadringentesimo, & ab eius reparatione centesimo tricesimo, & regnauit annis quadraginta. Hic genuit duos filios, videlicet Garsiam, Ordonium, & Froilam, qui omnes fuerunt Reges, vnus post Anno.dccc.xxxviij.

alium. Et vnum alium vocatum Gundisaluum, qui fuit Archidiaconus Ouetensis. Iste erigi fecit ecclesiam Compostellanam in cathedralem, & postea fuit erecta in Metropolitanam. Huic rebellauit Bernardus de Carpio famosus Varo. Obijt autem Alphonsus apud Zamoram morte communi. Depingitur sub cultu armorum, quia bella gloriose gessit. Depingitur etiam in margine Ximena Regina vxor eius, & quatuor filij tres Reges, & vnus Archidiaconus. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Leo quartus natione Romanus annis octo, post obitum Leonis Ioannes Anglicus natione Maguntinus sedit annis duobus, & mortuus est, fertur per aliquos, quod erat fœmina. Et Benedictus tertius annis duobus. In solio vero Imperij Romani Ludouicus secundus imperauit annis viginti.

Caput. LVII.

Anno. dccc.lxxxiij.

Arsias primogenitus Alphonsi cœpit regnare anno Domini octingentesimo octogesimo tertio, regni Hispaniæ quadringentesimo octogesimo sexto, & ab eius reparatione centesimo septuagesimo sexto, & regnauit annis tribus. Obijt apud Zamoram iuuenis absque liberis morte communi. Ideo depingitur iuuenis, & in veste pacifica, quia non legitur bella gessisse. Concurrentia Concurrerunt cum Garsia, & prope tempora eius in sede Apostolica Adrianus secundus natione Romanus annis quinque. In solio vero Imperij Romani Carolus secundus cognominatus Caluus Rex Francorum regnauit in Francia annis vndecim, & in Imperio anno vno mensibus nouem.

Caput. LVIII.

Anno. dccc.lxxxvij

Rdonius secundus frater Garsiæ cœpit regnare anno Domini octingentesimo octogesimo septimo, regni Hispaniæ quadringentesimo nono, & ab eius reparatione centesimo septuagesimo nono, & regnauit annis octo mensibus sex. Hic multa prælia contra Arabes vicit, semel tamen ab eis fuit deuictus, in prælio apud vallem Iunquerem, quo plurimi ex catholicis ceciderunt, & aliqui captiui fuere. Inter quos duo Episcopi Legionensis, & Asturiensis capti sunt. Et pro Episcopo Legionensi Pelagius nepos eius obses datus apud Cordubam pro fide catholica martyrium succepit. Hic Ordonius Comites Castellæ, qui Regi Legionis tunc obediebant, ad palatium regium venientes sub securitate eius occidi fecit. Quam ob rem Castellani Regibus Legionis ex tunc in antea rebellarunt, & sibi duos iudices constituerunt, ex nobilibus, & prudentioribus regni, videlicet Nunium Rasuram auum celeberrimi, & bellicosissimi Principis Fernandi Gundisalui Comitis, & Lainũ Caluum proauũ proaui insignis bellatoris Roderici de Biuar, q Cidus cognominatus est, quod in lingua Arabica Dominũ sonat. Ex vtroque autem horum iudicum Reges Castellæ descendunt per aliqua latera, vt infra suo loco in duobus ramis arboris demostrabitur, quorum vnus ramus, in quo Fernandus Comes ad dexteram: alius, in quo Cidus ad sinistram per respectum ad arborem depinguntur. Obijt autem Ordonius apud Zamoram absque liberis morte cõmuni. Depingitur armatus, quia plurima bella gessit. Depinguntur etiam in latere Regina vxor eius, & Pelagius martyr, qui fuit tempore eius. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius in sede Apostolica Ioannes octauus annis. In solio vero Imperij Romani

Carolus secundus Rex Francorum, qui tunc imperabat, obijt anno tertio eiusdem Ordonij, & successit ei in Imperio Carolus tertius filius eius, qui imperauit annis duodecim. Et in regno Franciæ Ludouicus secundus filius eiusdem Imperatoris, & Regis Caroli, & regnauit annis duobus. Iste fuit decimusnonus Rex Frocorum.

Anno quinto eiusdem Regis Ordonij obijt Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Carolus tertius frater eius, qui regnauit annis sex. Iste fuit vicesimus Rex Francorum.

Caput. LIX.

Roila huius nominis secundus frater Ordonij, & filius Alphonsi tertij cœpit regnare anno Domini octingentesimo nonagesimo quarto, regni vero Hispaniæ quadringentesimo nonagesimo septimo, et ab eius reparatione centesimo octogesimo septimo, & regnauit anno vno mensibus duobus. Hic genuit quatuor filios, Alphonsum quartum, & Ranimirum secundũ, qui ambo Reges fuerunt, & alios duos Ordonium, & Froilam, qui non fuerunt Reges. Hic occidit absq; culpa filios Dimundi magnatis, & fratrem eius Freminum Episcopum relegauit, & ob hæc crimina, vt creditur, lepra percussus vitam finiuit. Depingitur Froila in veste pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & duo filij, qui non fuerunt Reges, videlicet Ordonius, & Froila. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius in sede Apostolica Martinus secũdus anno vno. In solio vero Imperij Romani Arulplus imperauit annis duodecim. Anno. dccc.xc.iiij.

Caput. LX.

Alphonsus huius nominis quartus filius Froilæ Regis cœpit regnare anno Domini octingentesimo nonagesimo quinto, regni vero Hispaniæ quadringẽtesimo nonagesimo octauo, & regnauit annis quinque mensibus septem. Hic ex Ximena vxore genuit Ordonium vocatum Malum, & monachus effectus regnum Ranimiro fratri dimisit. Sed leuitate ductus penituit, & cum regnum recuperare vellet a Ranimiro fratre suo iam Rege facto apud Legionem obsessus captus, & excæcatus in vinculis vitam finiuit. Depingitur Alphõsus cęcus in veste longa, quia bella non gessit, & cæcus mortuus est. Depingitur etiã in margine Regina vxor eius, & Ordonius filius eius cognomẽto Malus, qui postea regnum assumpsit. Concurrẽtia. Concurrerunt cũ Alphonso, & prope tẽpora eius in sede Apostolica Stephanus quintus annis sex, & Fermosus anno vno, & Bonifacius tertius quindecim, & Stephanus sextus anno vno. In solio vero Imperij Romani Ludouicus secundus imperauit annis sex. Anno secundo huius regni Alphonsi obijt Carolus Rex Francorũ, & successit ei Ludouicus tertius, qui regnauit annis . Iste fuit vicesimus primus Rex Francorum. Anno. dccc.xc.v.

Caput. LXI.

Animirus huius nominis secundus frater Alphonsi, & filius Froilę cœpit regnare anno Domini nongentesimo primo, regni Hispaniæ quingentesimo tertio, & ab eius reparatione cẽtesimo nonagesimo tertio, & regnauit annis decẽ & nouẽ duobus mẽsibus. Hic genuit duos filios, qui ambo Reges fuerunt Ordoniũ, & Sanciũ. Et multis bellis prospere actis obijt morte cõmuni. Depingitur ensem in manu habens, qa bella gessit. Depingit̃ etiã in margine vxor eius, & Sancius cognomẽto Grossus, qui postea fuit Rex. Cõcurrẽtia. Concurrerũt cũ Ranimiro, & prope tẽpora eius Anno. dcccc.i.

in sede Apostolica Romanus diebus quindecim, & Theodorus natione Romanus diebus quindecim, & Ioannes nonus annis duobus, & Benedictus quartus annis tribus, & Leo quintus diebus quadraginta, & Christoforus mensibus sex. Hic de Papatu eiectus est, & factus est monachus. In solio vero Imperij Romani Verengarius primus imperauit annis quatuor, & Rorardus imperauit annis septem, qui fuit Alemanus. Anno primo huius Regis Ranimiri obijt Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Carolus quartus cognominatus Simplex, qui regnauit annis vigintiquinque, qui fuit vicesimus secundus Rex Francorum.

Caput. LXII.

Anno. dcccc.xx.

Rdonius huius nominis tertius filius Ranimiri cœpit regnare anno Domini nongentesimo vicesimo, regni Hispaniæ quingentesimo vicesimo secundo, & ab eius reparatione ducentesimo duodecimo, & regnauit annis quinque. Hic genuit Veremundum, qui fuit Rex. Obijt autē apud Zamoram morte communi. Depingitur in veste pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiā in margine Regina vxor eius, & Veremundus filius, qui postea fuit Rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius in sede Apostolica Sergius natione Romanus annis septem, & Anastasius natione Romanus annis duobus. In solio vero Imperij Romani Verengarius secundus imperauit in Italia annis septē. Anno secundo huius regni Ordonij obijt Carolus Rex Fracorum, & successit ei Ludouicus quartus filius eius, qui regnauit annis decem & septem, iste fuit vicesimus tertius Rex Francorum.

Caput. LXIII.

Rdonius quartus cognominatus Malus, filius Alphonsi Regis excæcati vsurpare conatus est regnum. Habuit autem filiam Comitis Fernandi Gundisalui in vxorem. Sed propter malitiam eius abstulit eam ab eo. Comes ipse vero fugatus a regno per Sancium Regē apud Cordubam occisus est. Ideo depingitur cum gladio in pectore fixo. Nec computantur ei anni regnandi, nec concurrentia. Quia hæc omnia attribuuntur Sancio.

Caput. LXIIII.

Anno. dcccc. xxvi.

ANCIVS huius nominis primus cognominatus Grossus, filius Ranimiri, & frater Ordonij tertij cœpit regnare anno Domini nongentesimo vicesimo sexto. Regni vero Hispaniæ quingentesimo vicesimo sexto, & ab eius reparatione ducentesimo decimosexto, & regnauit annis duodecim. Contra hunc rebellauit Ordonius malus filius Alphonsi Regis excæcati, & se Regem vocauit. Sed fugatus a regno prope Cordubam, vt præmisimus, occisus est. Huius Sancij tempore Fernandus Gundisalui Comes bellum contra Arabes continue gerens multa prælia gloriose gessit cum hoc Rege Sancio, vt fertur, idem Fernandus illum contractum, qui vulgariter narratur super equo, & accipitre, iniuit, cuius occasione Castella a subiectione Regum Legionis ex toto liberata est. Obijt autem Sancius (vt aiunt) ex veneno in pomo sumpto, relicto Ranimiro filio, qui fuit Rex. Depingitur Sancius in veste pacifica, & grossus corpore, quia magna pinguedine occupatus erat. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & Ranimirus filius, qui etiam fuit Rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius in sede Apostolica Anastasius Pertius natione Romanus

annis duobus, & Laudo natione Romanus mensibus sex, & Ioannes decimus sedit annis tredecim. In solio vero Imperij Romani Enricus primus imperauit annis decem & octo.

Caput. LXV.

Animirus huius nominis tertius filius Sancij cœpit regnare anno Domini nongentesimo tricesimo septimo, regni Hispaniæ quingentesimo tricesimo nono. Et ab eius reparatione ducentesimo vicesimo nono, & regnauit annis vigintiquinq;, obijt absq; liberis apud Legionem morte communi. Huius Ranimiri tempore, illi famosi nobiles vocati Infantes de Salas filij nobilis viri Gundisalui Gustios ab Arabibus occisi sunt dolo, & coniuratione Enrici de Lara auunculi sui. Depingitur Ranimirus in veste pacifica, quia bella non gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius in sede Apostolica Leo sextus natione Romanus mensibus sex, & Stephanus natione Romanus mense vno, & Ioannes vndecimus natione Italicus mensibus decem, & Stephanus octauus mensibus quatuor. In solio vero Imperij Romani Hugo, imperauit annis sex, & Verengarius tertius imperauit annis septem. His temporibus maximum schisma fuit in Italia. Anno decimonono huius regni Ranimiri obijt Ludouicus, & successit ei Lotarius primus, qui regnauit annis triginta tribus, iste fuit vicesimusquartus Rex Francorum.

An. dcccc xxxvij.

Caput. LXVI.

Eremundus huius nominis secundus filius Regis Ordonij tertij mortuo Sancio patruo suo, & Ranimiro consobrino, regnum, quod ad eum reuolutum erat, suscepit anno Domini nongentesimo sexagesimo secundo, regni Hispaniæ quingentesimo quadragesimo quarto, & ab eius reparatione ducentesimo tricesimo quarto, & regnauit annis decem & septem. Hic duxit duas vxores, ex quarum prima genuit Alphonsum, qui post eum regnauit. Huius tempore Almansor Dux Arabum multa mala Christianis intulit, & vsq; ad Compostellã fertur accessisse. Sed hic Veremundus Rex, & Garsias Fernandi Comes Castellæ simul contra eum procedentes apud Calatañazor in famosissimo prelio illum deuicerunt. Qui ex huius victoriæ dolore, cum vincere assuetus esset, intra paucos dies dicitur decessisse. Hic Veremundus falsa seductione ductus a Thaulpho Episcopo Compostellano ad se taurũ ferocem inijci iussit, Episcopus vero benigne spectans suscepit, & taurus mansuete accedens cornua in manibus eius dimisit. quo miraculo viso Rex stupefactus de commisso pœnituit. Iste idem Rex Athaulphum Episcopum Ouetensem incarcerauit, quo in carcere existente siccitas magna venit in terra, donec Rex pœnituit, illumq; liberauit, & illo liberato pluuia de cælo descendit. Obijt autẽ Veremundus ex podagræ ægritudine, & depingitur cum malis pedibus, & baculo in manu. Quia propter podagram incedere libere non valebat. Depingitur etiam in margine Archiepiscopus Compostellanus cum tauro, & Episcopus Ouetensis in turri vbi erat in carceribus, & duæ Reginæ vxores eius, & Alphonsus filius eius, qui fuit Rex, & Eluira filia, quæ fuit monialis. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius in sede Apostolica Martinus tertius natione Romanus annis tribus, & Agapitus secundus natione Romanus annis octo. & Ioannes duodecimus annis septem. In solio vero Imperij Romani Ioannes secundus imperauit annis duobus, & Verengarius quartus annis duodecim.

An. dcccc lxij.

Caput. LXVII.

Anno.dcccc.lxxix.

Lphonsus huius nominis quintus filius Veremũdi cœpit regnare anno Domini noningẽtesimo septuagesimo nono, regni Hispaniæ quingentesimo sexagesimo primo, & ab eius reparatione ducentesimo quinquagesimo primo, & regnauit annis viginti septem. Hic genuit Veremundum, qui successit in regno, & Sanciam, quę nupsit Fernando filio Regis Nauarræ, qui fuit Rex Castellæ, & post ea propter eam fuit Rex Legionis, vt infra dicetur. Hic Alphonsus cum teneret obsessam Viseum ciuitatem Portugalliæ, quę tunc erat Arabum, & quadam die ambularet in circuitu eius inspiciendo muros, sagitta e muro emissa letaliter est percussus, ex quo vulnere vitam finiuit. Huius tempore Sancius Comes Castellæ deuicit Arabes in vno magno prælio apud Cordubam. Ierat enim in auxilium cuiusdam Arabis cõtra aliũ Arabem Regem. Depingit̃ Alphonsus armatus sagitta in corpore fixa, quia sagitta periјt. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius & Sancia filia eius, quæ postea fuit Regina Castellæ, & Legionis. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Benedictus quintus mensibus sex, & Leo octauus anno vno, & Ioannes tertiusdecimus annis octo, & Benedictus sextus anno vno, & Bonus anno vno, & Bonifacius septimus annis octo. In solio vero Imperiј Romani Otho primus imperauit annis duodecim, & Otho secundus annis viginti. Anno nono huius Regis Alphonsi obiјt Lotarius Rex Francorum, & successit ei Ludouicus quintus filius eius, qui regnauit in Francia annis duobus, iste Ludouicus fuit vltimus Rex Francorum ex regali prosapia Pipini, & Carlensuini.

In ipso siquidem defecit regalis progenies Caroli Magni, quæ regnauerat annis ducentis & triginta octo, translato regno ad progeniem Comitum Parisiensium: anno vndecimo huius Regis Alphonsi post mortem Ludouici Regis Francorum regnauit in Francia Robertus Piјssimus filius Hugonis parisiensis Comitis, qui regnauit cum patre suo annis nouem, & post mortem patris annis triginta tribus. Iste fuit vicesimus quintus Rex Francorum.

Caput. LXVIII.

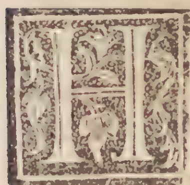
Anno.M.vi.

Eremundus huius nominis tertius filius Alphonsi Quinti cœpit regnare anno Domini millesimo sexto, regni Hispaniæ quingentesimo octogesimo octauo, & ab eius reparatione ducẽtesimo septuagesimo octauo, & regnauit annis decem. Hic Veremundus desponsauit Sanciam sororem suam cum Infante Garsia filio Sanciј Comitis, & Domini Castellæ, qui Garsias fuit proditorie interfectus apud Legionem, & post mortem eius hæc Sancia fuit desponsata Fernando filio Sanciј vocati Maioris Regis Nauarrę, qui postea fuit primus Rex Castellæ propter vxorẽ suam, quę erat filia Comitis Sanciј. Et cum inter hos Fernandum, & Veremundum dissensio exorta fuisset, in prælium venerunt, illisque apud Carrionem ad inuicem pugnantibus Veremundus victus, & mortuus est, & absque liberis obiјt, & regnum Legionis translatum est ad Fernandum Regem Castellæ propter Sanciam vxorem suam, & sic fuerunt tunc vnita regna Castellæ, & Legionis. Depingitur Veremundus armatus lancea fixa in corpore, quia in prælio occisus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius in sede Apostolica Benedictus septimus annis octo, & Ioannes quartusdecimus mensibus septem, & Ioannes quin-

tusdecimus quatuor, & Ioannes decimussextus natione Romanus mensibus decẽ, & Gregorius quintus natione Saxo annis duobus, & Ioannes decimus septimus natione Græcus mensibus decem, & Siluester secundus natione Gallicus annis quatuor. In solio vero imperij Romani Otho tertius imperauit annis decem.

Caput. LXIX.

HVcusq; in hac arbore textura facta est Regum Legionis. Nam licet in Castella Comites gubernarẽt absq; recognitione superioris, non tamen titulum regium assumpserunt. Sic ergo prima gubernatio Hispaniæ ab Athanarico, quem primum in arbore posuimus, vsq; ad Rodericum inclusiue fuit sub titulo regio Gothorum. Ideo illis depinximus arma Gothica, quibus hodie vtuntur Reges Daciæ, qui etiam intitulantur Reges Gothorum. Demum post ingressum Arabum magna ex parte Hispania occupata, & regno ad angustos fines reducto, regnauit Pelagius, qui de regio genere Gothico erat. Sed non est intitulatus Rex Gothorum, assumpsit enim titulum a Legione, vel Asturijs, & vocatus est interdum Rex Legionis, aliquando Asturiarum. Ideo depinximus ei, & successoribus suis arma Legionis sola, Leonem videlicet rubeum in campo albo. Darauit autem hæc intitulatio absq; eo, quod in Castella aliquis Rex esset vsq; ad Sancium inclusiue, qui cum Rex Nauarræ esset, propter vxorem, quæ filia Sancij Comitis Castellæ erat, Castellam habuit. Et extunc in Castella regius titulus fulsit, vt in arboris discursu patebit. Et vt clarins radix istius arboris ex omni parte clarescat, non incongruum puto ad memoriam reducere, quod nobilis quidam de partibus Lugorniæ ad Nauarram veniens Arabibus expulsis regni titulum in ea assumpsit. Hic autem vocabatur Enecus Arista, & fuit primus Rex Nauarrorum. Et post eum filius Garsias cognomento Eneci, quia filius Eneci erat, illis enim temporibus etiam Reges a patribus cognomina accipiebant, ac post eum Sancius filius eius, quem ferunt a matre pręgnante, & ab Arabibus lancea percussa, per aperturam vulneris extractũ fuisse. Hic Sancius Abarca cognominatus est euẽtu, ex eo quod montes tempore niuium ad bellandũ contra Arabes transiens, quia pedibus transire oportebat, Abarcis iuxta rusticorum morem vsus est, totusq; exercitus suus Abarcarum ministerio niues pertransit, propter quam animositatem, animiq; ad pugnandum feruorem Abarca cognomen assumpsit. Post hunc regnauit Garsias filius eius, huius nominis secundus, qui Tremulentus cognominatus est, quia licet strenuus in armis esset, tamen cum prælium illud ingredi oportebat, membra tremebant. Hic fuit quartus Rex Nauarrorum, & post hunc regnauit Sancius filius eius, qui cognominatus est Maior. Hic Castellæ regnum propter vxorem assumpsit, & ponuntur infra in rectitudine arboris hi quatuor Reges Nauarræ, videlicet Enecus, Garsias, Sancius, & alius Garsias, licet in Castella non regnarunt, vt sciatur, tamen a qua radice descenderit Sancius, qui propter vxorẽ in Castella primus regnauit, eos hic nominauimus.

Enecus Arista. Garsias Eneci. Sancius Abarca. Garsias Tremulentus. Sancius Maior.

Caput. LXX.

NOminatis supra proximis Regibus Nauarræ, & in recta linea arboris positis, a quibus per lineam masculinam Sancius Maior, demum Fernandus filius eius Reges Castellæ descendunt. Deinde in margine descriptis Nunio Rasura, vno de iudicibus Castellæ, ac Comite Ferdinando, cæterisq; Comitibus, de quorum genere Ferdinandus Rex ex latere materno propagatus est, Congruens est, vt

non omittamus illos, per quorum texturā Reges Castellę a Laino Caluo vnā cū Nunio Rasura Castellę iudice per lineā maternā processerunt, licet non in præfatū Fernandum, sed in Alphonsum octauum vnum ex descendentibus eius, qui prælium Vbetæ deuicit, & monasterium de Huelgas ædificauit. Illa linea deriuata est in modum, qui sequitur. Lainus Caluus vna cum Nunio Rasura iudicauit Castellā. Hic genuit Fernandum, a quo genitus est Lainus Fernandi, qui genuit Nunium Laini, a quo genitus Lainus Nunij, qui genuit Didacum Laini. Qui ex vxore sua Theresa Nunij, quæ neptis fertur fuisse ex cōcubina Regis Legionis, genuit illūstrenuum bellatorem Rodericum cognomento Cidi, qui fuit pater Eluiræ Reginæ Nauarræ, a qua natus est Garsias Rex Nauarrę pater Blanchę, quæ fuit Regina Castellę, vxor Sancij Regis cognomento Desiderati. Ex quorum matrimonio præfatus Rex Alphonsus octauus procreatus est, fuit autem hic Alphonsus vndecimus a Laino Caluo, & quintus a Cido, & duodecimus a Nunio Rasura, & decimus a Comite Fernando Gundisalui. Depinguntur autem descendentes per lineā Laini Calui in margine omnes per capita exempto Cido, qui propter strenuitatem operum depingitur integre, & supra equum, sicuti Fernandus Comes, hi enim duo inter cęteros strenuos Hispaniæ bellatores famosi nimium fuerunt, illorumq; celebris fama nostris temporibus durat.

Lainus Rasura.

Caput. LXXI.

Icuti Reges Nauarrorum præmisimus, vt clarius sciretur, a qua radice Sancius Maior descendebat, sic non incongruum est, vt nominemus Castellæ gubernatores, a quorum sanguine Fernandus Rex Sancij Regis filius ex latere materno descendit. Ad mentem ergo reducendum est, quod antiquis temporibus regnum Castellæ aliqualiter Reges Legionis in superiores cognoscebat. Sed cum Ordonius huius nominis secundus, qui in Legione regnabat, ad se euocasset, illiq; secure ad presentiā regiam irent, ille, nescio quo spiritu ductus, illos occidi fecit, quo sceleratissimo facinore Castellani nimium, & non immerito moti ab obedientia Regum Legionis perpetuo recesserunt. Et ne absq; gubernatore vagarentur, ex nobilibus regni duos sibi iudices elegerunt. Quorum vnus Nunius Rasura, alius Lainus Caluus vocabatur, & ex vtroq; eorum Reges moderni descenderunt. Sed quia prius stirps Nunij Rasurę stirpi regiæ coniuncta est, illam primo describamus. Deinde stirpē Caini Calui, quæ tardius regio generi vnita fuit, enarremus. Fuit namq; Nunius Rasura iudex Castellæ. Et post illum iudicauit Gundisaluus Nunij filius eius, quia, vt diximus, mos antiquorum erat filio cognomen patris apponere. Hic fuit pater Ferdinandi Gundisalui, qui iam non solum iudicis, sed Comitis nomen assumpsit. Cuius corpus apud monasterium de Arlanza quiescit. Post hunc gubernauit Castellam Garsias Ferdinandi Comes filius eius, qui in monasterio de Cardeña tumulatus est. Cui successit Sancius Comes filius eius, qui monasterium de Oña ædificauit, & in eo sepultus quiescit. Post hunc incœpit gubernare Castellam infans Garsias filius eius, qui adolescens apud Legionem occisus, absq; liberis obijt. Deuolutumq; est regnum ad Eluiram sororem suam vxorem Sancij Regis Nauarræ, ex quibus ortus est Fernādus Rex sextus a Nunio Rasura primo iudice Castellæ. Et quartus a Comite Fernando Gundisaluo. Depinguntur autem hi progenitores sui in margine vno per capita, solo Comite Fernando integre, armatoq; supra equum depicto, quia strenuitas, & singularitas operum eius, vt singularius depingeretur, merito poscunt.

Caput. LXXII.

SAncius Rex Nauarræ dictus Maior filius Garsiæ Tremulenti Regis Nauarrę genuit ex Eluira filia Sancij Comitis Castellę vxore sua duos filios Garsiam, & Fernandū, & ex concubina alium, qui dictus est Ramirus. Et quia infans Garsias filius Sancij Comitis Castellæ apud Legionem per ditionem filiorum Comitis Velę occisus est, priusquā Sanciam filiam Regis Legionis sponsam suam in matrimonium duceret, dominium Castellæ deuolutum est ad Eluiram Reginā Nauarræ, & eius causa ad Sancium virum eius, qui potest dici primus Rex Castellæ. Sed quia paruo tēpore se intitulauit Regem Castellæ, non computantur illi tempora regnandi. Diuisit autem dominia sua, & Nauarram dedit Garsiæ primogenito. Castellam Fernādo secundo genito. Aragoniam Ramiro bastardo, qui primus in Aragonia Rex vocatus est. Et Fernandus fuit primus, qui segregatim in Castella Regium titulum assumpsit. Ideo in eo computantur tempora regnandi. Sed quia Sancius pater eius habuit dominium Castellæ vna cum dominio Nauarræ, & Aragoniæ, depinguntur iuxta eum duo scuta, vnum cum armis Castellæ ad dexteram, & aliud cum armis Nauarræ, & Aragoniæ ad sinistram, ipse vero depingitur in veste longa tanquam vir magnæ autoritatis. Depingitur etiam in margine Eluira vxor eius, & tres filij Fernandus Castellæ, Garsias Nauarræ, Ramirus Aragoniæ Reges. Non additur enim concurrentia, quia infra addetur Fernando.

Caput. LXXIII.

FErnandus huius nominis primus filius Sancij dicti maioris Regis Nauarræ cœpit regnare in Castella anno Domini millesimo decimoseptimo, regni Hispaniæ quingentesimo nonagesimo octauo, & ab eius reparatione ducentesimo octogesimo octauo, & regnauit annis quadraginta. Hic duxit vxorem Sanciam filiam Alphonsi Regis Legionis, sororē Veremundi Regis. Et cū hic Veremundus absq; liberis in prælio cecidisset, Fernandus propter Sanciam vxorem suam regnum Legionis obtinuit. Et sic fuit primus, qui Rex Castellę, & Legionis intitulatus est. Hic genuit ex vxore sua Sancium, & Alphonsum, qui ei, vnus post alium, in regno successerunt, & Garsiam, qui Rex Galleciæ vocatus est, sed captus in vinculis ferreis decessit, & Vrracam dominam Zamoræ, & Eluiram dominam Tauri sororem eius. Ex concubina vero genuit Fernandum, qui fuit Cardinalis. Hic Rex optimus, & bellicosissimus Coimbriam diuturna obsidione expugnatam sancto Iacobo visibiliter apparente obtinuit, & magnam partem Portugalliæ cum ea. In huius regia camera insignis Rodericus de Biuar, qui strenuitate operum Cidi cognomentum accepit, quod in lingua Arabica dominum sonat, adolescēs nutritus est, & sub eo arma exercere cœpit. Obijt Fernandus morte communi apud Cabezonem prope Vallemoleti. Depingitur in equo armatus sancto Iacobo claues ciuitatis Colūbæ tradente, quia cum diuino auxilio ad preces sancti Iacobi ciuitatem habuit. Depingitur etiam in margine Sancia Regina vxor eius, & Sancius, & Alphonsus filij eius, qui in Castella post eum regnauit, & Garsias, qui Rex Galleciæ intitulatus est, licet in vinculis decessit, & filiæ eius Vrraca domina Zamoræ, & Eluira domina Tauri, necnon Fernandus filius eius ex concubina, qui fuit Cardinalis. Depingitur etiam sanctus Dominicus de Sillos, qui eius tempore claruit. Depinguntur in suo scuto arma Castellæ, & Le-

Anno. M.xvij.

gionis, quę hodie durant, quia iste fuit primus Regum, qui in Castella, & Legione simul regnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernãdo, & prope tẽpora eius in sede Apostolica Ioannes decimus octauus mensibus quinq;, & Sergius quartus annis duobus, & Ioannes decimus nonus annis quinq; natione Romanus. Et Benedictus octauus natione Tusculanus annis vndecim. Hic fuit eiectus de papatu, & factus est quidam alius Papa, vnde maximum schima fuit, & Ioannes vicesimus natione Romanus annis nouẽ, & Benedictus nonus natione Tusculanus annis quatuordecim. Iste fuit eiectus de papatu, & factus est Papa Sabinensis Episcopus, qui vocatus est Siluester tertius, qui sedit diebus quadraginta quinq;, & Gregorius sextus annis duobus. Et Clęmens secundus mensibus decem & nouem. Hic fuit inuasor ecclesiæ, & per vim habuit papatum. Et Damasus secundus sedit diebus viginti tribus. Hic fuit inuasor sedis Apostolicæ, & subito defunctus est. Et Leo nonus natione Alemanus sedit annis quinq;. In solio vero imperij Romani Enricus secundus imperauit annis duodecim. Et secundus annis viginti. Et Enricus tertius annis decẽ & sex. Anno tertio decimo huius Regis Fernandi obijt Robertus Rex Francorum. Et regnauit Enricus primus filius eius in Francia viginti quinq; annis. Et anno tricesimo nono obijt Enricus Rex Francorum, & successit Philippus primus filius eius, qui regnauit in Francia annis quadraginta nouem.

Caput. LXXIIII.

Anno. M.lvij.

SAncius huius nominis secundus primogenitus Fernandi cœpit regnare anno Domini millesimo quinquagesimo septimo, regni Hispaniæ sexcentesimo tricesimo octauo, & ab eius reparatione tricesimo octauo, & regnauit annis sex. Hic cum Alphonso fratre suo cõtendens regnum Legionis, quod ei pater dimiserat, obtinuit. Et cũ Vracam sororem suam apud Zamoram obsessam teneret, a Vellido proditore proditionaliter occisus est. Ideo depingitur in terra prostratus proditore in illo lanceam mittente, sepultus enim est in monasterio Ouiensi. Concurrẽtia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius in sede Apostolica Victor secũdus genere Alamanus annis duobus. Hic timore imperiali factus est Papa. Et Stephanus nonus natione Tuscus mensibus nouem. Et Benedictus decimus mensibus nouẽ per violentiam est Papa factus, postea cessit, & Nicolaus secundus annis duobus. Et Alexander secundus natione Mediolanensis annis duodecim. In solio vero imperij Romani imperabat idem Enricus quartus.

Caput. LXXV.

Anno. M lxiij.

ALphõsus huius nominis sext⁹ filius Fernãdi, ac frater Sancij cœpit regnare anno Domini millesimo sexagesimo tertio, regni Hispanię sexcentesimo quadragesimo quarto, & ab eius reparatione tricesimo quarto. Et regnauit annis quadraginta tribus. Hic habuit sex vxores. Ex quarum prima genuit Vrracam, ex alijs alias filias, & ex vna earum, quæ fuit Sarracena filia Regis Seuillię, quæ vocabatur Zaida, & ad fidem conuersa nominata est Maria, genuit filium masculum, qui dictus est infans Sancius, qui puer existens occisus est in prælio cum Arabibus octo prope Alcazarium de Consuegra. Ex nobili vero quadam concubina genuit Therasiam filiam, quæ nupsit Enrico Comiti Lotoringiæ consangui-

neo Imperatoris, & dedit illis partem Gallecię, quę nunc Portugallia vocatur, ex istis autem descendunt Portugallię Reges, ille enim Enricus fuit pater Alphonsi primi Regis Portugallię. Hic Alphonsus Castellę insignissimam vrbem Toletum varijs, & crebris vastationibus fatigatam, & diuina obsidione afflictam obtinuit. Et in ea Metropolitanam sedem antiquissimam, ac honorabilissimam reparauit, multaque oppida in vicinia Toleti ab Arabibus erepta Christiano nomini adiecit. Hic Rex inter alia insignia opera sedem Burgensem instituit, illique magnam dotem, & multa priuilegia contulit, & sic ab vno eodemque Rege, & eodem tempore, & sub eodem Romano Pontifice, videlicet Vrbano secũdo Toletana Metropolis reparata, & Burgensis sedes instituta est, obijt autem Alphonsus morte communi, & apud monasterium sancti Facundi vna cum Caida iam Maria sepultus est. Receperat enim ibi primo habitum monachalem ficte ob timorẽ Sancij fratris sui. Depingitur autem Alphonsus armatus in equo, quia gloria multa bellicosa peregit. Depinguntur in margine ex vtroque latere sex vxores sic nominatę, Agnes, Costanza, Beatrix, Elisabet, Therasia, & Zaida vocata Maria. Depingitur etiam nobilis Ximena concubina, quam, ferunt, de domo Guzmanica fuisse, ex qua Reges Portugallię processerunt. Depinguntur quoque in linea inferiori prefatus Sancius infans, & Vrraca Regina, quę fuit filia Costancię Reginę, & duę infantissę Eluira, & Sancia filię Elisabet Reginę. Depinguntur etiam Enricus Comes, & Therasia vxor eius filia Alphonsi ex Ximena. Depinguntur etiam Reges Portugallię, qui ab eis processerunt, vt venerunt. Alphõsus, qui fuit primus Rex, Sancius, Alphonsus secundus, Sancius secũdus cognomento Capello, cuius corpus Toleti tumulatum est. Alphonsus tertius, Dionisius, Alphonsus quartus, Petrus, Fernandus, Ionnes, Eduardus, Alphonsus quintus, qui nunc in Portugallia regnat, fuerunt autem omnes numero duodecim. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Gregorius septimus natione Tuscus annis septem, & Victor tertius anno vno, qui veneno misso in calice dicitur obijsse. Et Vrbanus secundus annis nouẽ. Et Paschalis natione Tuscus annis decem & octo. Et Gelasius secundus natione Cãpanus anno vno. Et Calixtus secundus natione Burgundus Comitis filius sedit annis quinque. Hic ecclesiam Compostellanam in Metropolitanam erexit, & illi prouinciam Emeritensem subiecit. Huius tẽpore Bundinus, qui olim Archidiaconus Toletanus fuerat, deinde Bracharensis Archiepiscopus, qui per Enricum Imperatorem in papatum fuerat intrusus, in carcere obijt. Et Honorius secundus natione Bononiensis sedit annis duobus. In solio vero Imperij Romani Enricus quintus imperauit annis quindecim, & Lotarius tertius annis vndecim. At licet hucusque solum illorum principatuum cõcurrentiam adiecimus, quorum excellentia omnibus notissima est. Summorum enim Pontificum superioritas, ac potestatis plenitudo ab omni catholico humiliter reconoscitur, merito tempora in sede Romana sedentium in omnibus annalibus, ac historijs annotanda sunt. Imperatorum quoque Romanorum & si aliqualiter potentia debilitata sit, eminentiam tamen dignitatis, ac quandam prioritatem inter caeteros mundi principes nullus illis vnquam negauit, vt quasi primogenitus Regum, & primus eorum in generalibus Christianorum conuentionibus imperator Romanus sedeat, & loquatur. Non ergo ab re de nominibus ac temporibus illorum in chronicis aliorum regnorum mentio communiter interferi solet. Regum autem Francorum celebritas non ignota omnibus est, & etiam illorum memoria non immerito ha-

beri debet, præsertim in Hispanorum annalibus, qui eum eis antiquam, & modestam communionem habemus. Et enim hæ duæ domus gloriosæ Hispaniæ, & Francię, vt alibi nonnuuquam dixisse, & scripsisse sum memor, sanguinis coniunctionem, arctamque, & strictam confidentiam tam antiquis, quam modernis tẽporibus habuerũt.

Nunc tamen vltra has, & alia quarta concurrentia occurrit, quæ licet tantæ reputationis non sit, vt his concurrentijs tribus adęquari debeat, scribentis tamen, & loci, in qua hæc scribuntur, & personarum, quibus præsens dirigitur arbor, qualitas non ab re annectendam proclamant. Hæc autem est Burgensis sedis ortus, & continuatio, quę ab huius Regis diebus vsque ad moderna tempora continuatis pontificibus durat. Non incongruum ergo cuiquam videri debet, si aliarum concurrentiarũ calcibus Burgenses Pontifices annectamus, vt breui compendio sciatur, qui fuerint Præsules, & quorum Regũ temporibus ab institutione ipsa sedis in cathedra Burgensi sederũt, fuit autem ecclesia Burgensis cathedralis, & Aucensis sedes, quæ dirupta per Arabes ab antiquis temporibus erat, cum sua diœcesi ad eam translata per hunc Alphonsum sextum dotantem, Vrbano Papa secundo erectionem hanc cõfirmante, illamque Apostolicę sedi immediate subijciente. Anno Domini millesimo nonagesimo septimo, huius regni anno sedit autem in ea primus Simeon, qui prius Aucensis Episcopus erat, viginti tribus annis. Ac post illum successit Gometius in sede Burgensi, qui decem annis. Et post Gometium Garsias huius nominis primus cognomẽto Aragonensis nepos Simeonis sedit in ea decem & octo annis, qui tres Episcopi successiue sedem Burgensem rexerunt huius sexti Alphonsi temporibus.

Anno. M. xcvij.

Caput. LXXVI.

POst obitum huius Alphonsi Vrraca filia eius cœpit regnare, nam, vt præmisimus, Alphonsus Rex habuit multas filias. Et quia filium masculum non reliquerat, succedere debuerat Vrraca, quæ primogenita erat earum. Hæc in vita patris nupsit Raimundo Comiti, ex quo genuit Alphonsum, qni intitulatus est Imperator Hispaniarum, mortuo vero hoc Raimundo in vita Alphonsi Regis, secundo nupsit Alphonso Regi Aragonum, ex quo nullum genuit filium, neque etiã matrimonialem vitam duxerunt. Nam & si non diuertissent in forma ecclesiæ, semper tamen vix erant adinuicẽ separati, illam nimis honestã vitam ducente. Post mortẽ vero Alphonsi Regis Castellæ patris sui, Alphonsus Rex Aragonię voluisset regnũ habere propter vxorẽ, illa vero renuebat, multi etiã de magnatibus nobilibus Castellę adhæserunt Alphonso puerulo filio Vrracę, & Raimũdi Comitis. Et huius occasione fuerunt multa discidia in Castella, alijs pro Alphonso Rege Aragonũ, & alijs pro Vrraca, alijs pro Alphonso infantulo decantantibus, sed finaliter regnũ mansit infanti Alphonso. Vrraca vero obijt apud Legionem morte subita, & quia modico tẽpore durauit, & etiam illo non recte, nec libere cœpit, non computantur tẽpora regni, sed scribuntur Alphonso Imperatori filio eius. Hoc tẽpore claruit sanctus Ioannes de Vrteca, & ad euitationem præliorum cum alijs prælatis, & religiosis nimium laborauit. Depingitur autem Vrraca in rectitudine arboris, quia ad regnum pertinebat, & in margine depinguntur duo viri, quos habuit, Raimundus Comes, & Alphõsus Rex Aragonum. Depingitur etiam Alphonsus Imperator filius eius, in recta linea iterum integre depingendus, & sanctus Ioannes de Vrteca.

Caput. LXXVII.

Alphonsus

Lphonsus huius nominis septimus intitulatus Imperator Hispaniȩ cœpit regnare anno Domini millesimo centesimo octauo, regni Hispaniȩ sexcentesimo octogesimo sexto. Et ab eius reparatione trecentesimo septuagesimo octauo, & regnauit annis quinquaginta vno. Hic Alphonsus fuit, vt diximus, nepos ex filia Alphonsi sexti, qui decesserat absq; filio masculo, relictis filiabus, quarũ primogenita vocabatur Vrraca, quȩ primo nupsit insigni Comiti Raimũdo, ex qua genuit hunc Alphonsum septimũ. Hic Alphonsus construxit Hospitale, quod Imperatoris vocabatur in suburbio Burgẽsis, & obtinuit Almeriam, a qua rediens obijt in via ex ægritudine sub quadã arbore in portu, qui dicit̃ del Muradar, diuisis regnis suis. Dedit enim regnũ Castellȩ Sancio primogenito, & regnũ Legionis Fernãdo secundo genito, quȩ diuisio nimiũ displicuit regnicolis. Depingitur Alphonsus cum diademate Imperiali, & sedens propter eminentiã dignitatis, quia Imperator vocatus est. Nullus autem aliorum Regum sedens depingit̃ prȩter istum propter singularitatẽ tituli Imperialis. Depingitur in margine Imperatrix vxor eius & Beatrix filia eorũ, quæ nupsit Regi Franciæ, & sanctus Adelelmus, qui tempore illo florebat cuius corpus reconditũ est in ecclesia ab eius nomine intitulata, quȩ vocatur sanctus Adelelmus prope extra muros Burgensis. Concurrentia. Concurrerũt autẽ cum Alphonso Imperatore, & prope tẽpora eius in sede Apostolica Innocẽtius secundus natione Romanus annis tredecim, & Celestinus secundus natione Tuscus mensibus quinq;, & Lucilius secundus natione Bononiensis mensibus decẽ, & Eugenius tertius natione Pisanus annis octo. Et Anastasius quartus natione Roman⁹ anno vno, & Hadrianus tertius natione Anglicus annis quatuor, & Alexander tertius natione Tuscus annis viginti vno. Hic vicit quatuor schismaticos. Fuit autẽ illud magnũ schisma. In solio vero Imperij Romani Cornandus secũdus Imperauit annis quindecim, & Fredericus primus imperauit annis triginta septem. Anno tertio huius regni Imperatoris obijt Philippus Rex Francorũ, & successit ei Ludouicus sextus filius eius cognominatus Grossus, q regnauit in Frãcia annis triginta. Iste fuit vicessim⁹ octauus Rex Francorũ. Anno. XXX. II. huius regni Alphonsi obijt Ludouicus sextus Rex Francorũ, & successit ei filius eius Ludouicus septimus, q regnauit in Frãcia annis quadraginta tribus, q fuit Christianissimus Rex Francorũ. Iste Ludouicus duxit in vxorẽ Beatricem filiã huius Alphonsi Imperatoris. Venit autẽ ad sanctum Iacobũ, & cum magna honorificentia ab Alphonso Imperatore socero suo receptus, & tractatus est. Sederunt autẽ in sede Burgensi tempore huius Alphonsi Regis Imperatoris tres Episcopi, videlicet Paschasius annis quatuor, & Simeon huius nominis secundus annis viginti. Et Petrus huius nominis primus annis octo. Anno. M. c.viij.

Caput. LXXVIII.

Ancius huius nominis tertius cognominatus Desideratus primogenitus Alphõsi Imperatoris cœpit regnare segregatim in Castella, vt pater disposuerat, anno Domini. M.C. LIX. regni Hispaniæ. DCC. XXXVI. Et ab eius reparatione. CCCC. XXIX. & regnauit anno vno. Hic duxit vxorem Blanchã filiam Garsiæ Regis Nauarrȩ, qui fuit nepos ex filia insignis bellatoris Roderici Cidi. Genuit autem hic Sancius ex ea Alphonsum octauum, qui post eũ regnauit in Castella. Obijt Sancius iuuenis morte communi Alphonso filio suo infantulo remanente. Depingitur in veste longa, et pacifica, quia propter breuitatem temporis bella non gessit. Anno. M. c.lix.

& in latere depingitur Regina vxor eius, & Alphonsus eorum filius, qui post eum regnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius in sede Apostolica Lucius tertius natione Tuscus annis quatuor. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Federicus primus. Tēpore huius Sancij Victor Episcopus sedebat in sede Burgensi decem annis computatis illis, quibus sederat viuente Imperatore.

Caput. LXXIX.

Anno.M. c.lix.

Ernandus secundus frater Sancij, & filius Imperatoris cœpit regnare segregatim in Legione anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo nono, regni Hispaniæ septingentesimo tricesimo sexto, & ab eius reparatione quadringentesimo vicesimo nono. Et enim vno eodemq; tempore cœperunt regnare Sancius in Castella, & Fernandus in Legione iuxta dispositionē paternā, sed duratio regnandi fuit diuersa. Nam Sancius regnauit anno vno, vt proxime scriptum est. Fernandus vero regnauit annis triginta vno. Hic deuicit in prælio Alphonsum, qui primus fuit Rex Portugalliæ. Obijt autem Fernandus morte communi relicto Alphonso filio, qui post eum regnauit in Legione. Depingitur hic Fernandus in parte sinistra, depictis etiam prope in latere Regina vxore eius, & Alphonso filio, qui post eum regnauit in Legione. Non assignatur ei, nec Alphonso filio eius concurrentia, quia attribuitur Regibus Castellæ, & victorum regnum vnum, & idem est tempus.

Caput. LXXX.

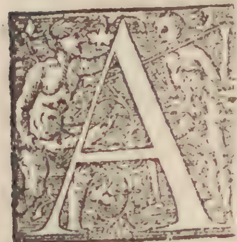
Anno.M. c.lx.

Lphonsus octauus filius Regis Sancij, cum esset ætatis tantū trium annorum, successit in regno Castellæ anno Domini millesimo centesimo sexagesimo, regni Hispaniæ septingentesimo tricesimo octauo. Et ab eius reparatione quadringentesimo tricesimo, & regnauit annis quinquaginta tribus. Hic duxit vxorē Eleonorem filiam Rechardi Regis Angliæ, qua genuit Sancium, qui decessit in ætate infantili, & Fernandum, qui decessit in adolescentia, & Enricū, qui post eum regnauit. Filias vero Blanchā, quæ nupsit Regi Franciæ, ex qua genitus est sanctus Ludouicus Rex Francorū, & Berengariam, quæ fuit vxor Alphonsi Regis Legionis, ex qua genitus est Fernādus Rex, qui Seuilliā expugnauit, & Alphonsus, qui dictus est Infans Molinæ, & Vrracā, quæ fuit Regina Portugalliæ, & Leonorē, quæ fuit Regina Aragonū. Et Constanzam, quæ fuit monialis, & Abbatissa de Huelgas. Hic Alphōsus fuit deuictus ab Arabibus in prelio de Alarcos, & post illā aduersitatē reuertens ad cor fundauit insigne monasteriū de Huelgas prope Burgis cū solenni Hospitali, quod Hospitale Regis vocatur, & alia monasteria monialiū in diuersis locis subdita monasterio de Huelgas, quæ eius filiæ vocantur, & post multa pia opera profectus iterū ad bellum contra Arabes deuicit eos in prælio, quod dicit̄ de Nauis Tolosæ. Et quia ibi ter venisse dicitur miraculū Crucis, celebratur Festum, quod dicit̄ triumphū sanctæ Crucis decima sexta die Iulij aliquibus ecclesijs presertim Toletana, & Burgensi cathedralibꝰ, & in monasterio de Huelgas, quod ipse ædificauerat, & in quo corpus suū Tumulatū quiescit. Obijt autē morte cōmuni. Depingitur armatus in equo propter illud insignissimū, & vltimū preliū, quod apud Nauas deuicit, & depingit̄ in latere Eleonor Regina vxor eiꝰ, & filij eius, videlicet Sancius, qui decessit in ætate infantili, & Fernandus, qui decessit in adolescētia. Et Blancha, quæ fuit vxor Regis Franciæ, ex qua genitus est Sanctus Ludouicus Rex Francorū, qui etiā depingitur hic infra matrem suam, & Vrraca, quæ fuit Regina Portugalliæ,

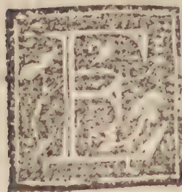
& Leonor, quæ fuit Regina Aragonũ, & infra istas depingitur Costança Abbatissa de Huelgas: Depingitur etiam hic sanctus Dominicus Pater prędicatorũ, qui claruit tempore illo, Enricus autẽ filius eius non depingitur hic in latere, quia est depictus integre infra in recta linea arboris, Berengaria quoq; filia sua depingit̃ supra prope Alphonsum Regem Legionis virũ suum. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tẽpora eius in sede Apostolica Vrbanus tertius natione Lombardus anno vno mensibus decem. Hoc tempore erepta est Hierosolyma a Sarracenis, qui cum a Transmarinis partibus rem tam flebilẽ audisset, præ nimio dolore obijt, & Gregorius octauus natione Romanus mense vno, & Clæmens tertius natione Romanus diebus decẽ & sex, & Celestinus tertius natione Romanus annis septem, & Innocentius tertius natione Campanus annis decẽ & octo mensibus quatuor diebus viginti tribus. Huius tẽpore a Francis, & a Venetis capta est Constantinopolis: tempore huius Innocentij Papæ tertij incœperunt duo ordines solennes, videlicet ordo fratrum prædicatorũ, & ordo minorũ, ordinis prædicator fuit inuentus sanctus Dominicus natione Hispanus, incœpit autẽ in partibus Tolosanis, vbi contra hereticos verbo, & exemplo prædicabat anno Domini millesimo ducẽtesimo tertio, Pontificatus Domini Papæ Innocẽtij anno sexto. Ordinis vero minorũ fuit pater sanctus Franciscus, incœpit vero prope ciuitatẽ Asisiam apud sanctã Mariam de Portiuncula anno Domini millesimo ducẽtesimo sexto. In solio vero Imperij Romani Enricus sextus imperauit annis octo, & Ottho quartus imperauit annis . Anno nono regni huius Alphonsi obijt Ludouicus septimus Rex Francorum, & successit Philippus secundus filius eius, qui regnauit in Francia annis . Iste fuit tricesimus Rex Francorum, & successit ei Ludouicus octauus filius eius, qui regnauit in Frãcia annis tribus, qui fuit tricesimus primus Rex Francorũ. Hic Blancham filiã huius Alphonsi Regis Castellę habuit vxorẽ, ex qua natus est filius ei nomine Ludouicus nonus, qui fuit canonizatus per Bonifacium Papam octauum. Et regnauit in Francia annis quadraginta quatuor. Iste fuit tricesimus primus Rex Francorũ. Sederunt autẽ in cathedra Burgensi tẽpore huius Alphonsi quatuor Episcopi, videlicet Petrus secundus viginti sex annis, & Martinus decem & octo, & Matthæus annis tribus, & Fernandus primus duobus annis. Hic dicitur fuisse nepos Regis, huic fuit data Villasur de Ferreros.

Caput. LXXXI.

Lphonsus huius nominis nonus filius Fernandi Regis Legionis cœpit regnare anno Domini millesimo ducentesimo, regni Hispaniæ septingẽtesimo sexagesimo octauo. Et ab eius reparatione quadringentesimo sexagesimo. Et regnauit annis viginti octo, qui fuit annus tricesimus regni Alphonsi Regis Castellæ, ex qua genuit, vt proxime dictũ est, Fernandũ, in quo vnita sunt regna, & Alphonsum Infantem Molinæ. Obijt autẽ morte cõmuni. Depingitur in veste pacifica in latere arboris, & prope eius Berengaria Regina vxor eius, & infra eos duo filij, videlicet Fernandus, qui postea regnauit in Castella, & Legione, & Alphonsus Infans Molinæ. Anno.M. cc.

Caput. LXXXII.

NRICVS huius nominis primus filius Alphonsi Regis Castellæ cœpit regnare in Castella anno Domini millesimo ducentesimo decimo quarto, regni vero Hispanię septingentesimo nonagesimo primo, & ab eius reparatione quadringentesimo octogesimo tertio, & regnauit Anno.M. cc.xiiij.

annis duobus, obijt puer in ætate tenera ex vulnere sibi illato a tegula ex casu cadente, cum luderet cum pueris nobilibus domicellis suis Pallentię ad tegulum, vt interdum facere solent. Depingitur puer, quia in ætate puerili decessit, & manu posita in capite ad ostendendum dolorem illati vulneris, & prope eum filia Regis Portugalliæ, quæ in vxorem delata est, licet postea diuerterunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius in sede Apostolica Innocentius quartus. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Ottho quartus. Sedebat autē tempore huius Regis in Burgensi sede Garsias huius nominis secundus cognomento de Contreras, qui sedit annis sex, & sic tetigit tempus duorum Regum.

Caput. LXXXIII.

Ernandus huius nominis tertius, nam computamus in nominatione Reges Legionis, fuit filius Regis Legionis Alphonsi, ex Regina Berengaria filia Alphonsi Regis Castellę. Et mortuo Enrico auunculo suo cœpit regnare in Castella anno Domini millesimo ducentesimo decimo sexto, Regni Hispaniæ septingentesimo nonagesimo tertio, & ab eius reparatione quadringentesimo octogesimo quinto, & regnauit annis triginta quinq;, Mortuo enim Enrico deferebatur regnū Castellæ ad Berengariam sororē eius. Sed illa, vt nobilissima Domina, cessit regnum Fernando filio suo, qui veniens a Legione vbi cum patre morabatur, in Regem Castellę receptus est viuente Alphonso patre suo, & regnauit in Castella. Postea vero. XVI. anno regni sui decessit Alphonsus Rex Legionis, & successit Fernandus in Legione, & ex tunc fuerunt iterū vnita Regna, quę vnio hodie durat, durabitq; Deo dirigente in perpetuum. Et quia in hac vnione renouata est quodam modo Monarchia, & arma regia mixta sunt ex Castellis, & Leonibus, ideo incipimus ex ea quartā computationem annorū, vt legens sciat, quo tēpore incœpit hęc vnio anno Domini. M.CC.XXXII. Qui fuit annus regni Fernandi in Castella decimus sextus. Hic Fernandus duxit duas vxores, quarū prima vocata Beatrix fuit filia Philippi Ducis Barbarię, qui elect⁹ in Imperatorē Romanorum obijt antea quā coronā assumeret. Et post obitum eius fuit Imperator Federicus frater ei⁹, apud quē erat hęc Beatrix Domicella, ex qua Rex Fernandus genuit Alphonsum, qui post regnauit, & Federicū, & Manuelē, & Philippum, & Sancium, & Enricum. Et post obitum huius Beatricis Reginę duxit secundam vxorem Ioannam filiā Comitis de Pontis, ex qua genuit Ludouicū, & Eleonorem. Hic gloriosus Rex obtinuit Seuilliam, Cordubā, Gienum, & totam fere Vandaluciam, & etiā regnum Murciæ per Alphonsum primogenitū suum. Et post insignissima opera obijt deuotissime apud Seuilliā, quā de manibus infideliū eripuerat, morte cōmuni, præsentibus filijs, & magna copia Prelatorū. Depingitur Fernandus armatus in equo prope ciuitatem Seuilliam, quodam arabe dante illi claues, quia ciuitas illa per longam, & obstrictam obsidionem ab eo afflicta in deditionem eius deuenit. Depinguntur in latere duæ Reginę vxores, & infra eas quinq; filij masculi, quos genuit ex prima Regina, videlicet Federicus, Emmanuel, Enricus, Philippus, & Sancius. Alphonsus autē primogenitus infra in recta linea, vt Rex depingitur. Depinguntur etiam duo filij ex secunda vxore, videlicet Ludouicus, & Eleonor. Concurrentia.

Anno. M. cc.xiiij.

Concurrerunt cum Fernando, & prope tempora eius in sede Apostolica Honorius tertius natione Romanus annis decem. Et Gregorius Nouus natione Campanus annis nouem. Et Celestinus quartus natione Mediolanensis diebus viginti.

In solio vero Imperij Romani Federicus secundus imperauit annis triginta tribus, sederunt autem in sede Burgensi huius Regis tempore tres Episcopi, videlicet Ioannes huius nominis primus, qui fuit electus, sed munus consecrationis non recepit, vixit anno vno, & Mauritius Famosus Episcopus, quē ferunt Anglicum fuisse, vixit viginti sex annis. Hic insignis Pontifex ædificauit ecclesiam Burgensem, quæ hodie est. Primo enim, vt aiunt, sedes erat in ecclesia sancti Laurentij, apud quam palatium Pontificale constructum hodie durat. Fuit autē primus lapis positus in Ecclesia Burgensi vicesima die mensis Iulij anno Domini. M. CC. XXII. Et, vt creditur, fuit totum corpus ecclesiæ ædificatum temporibus huius Mauritij, claustrum tamen, & insignis capella sanctę Chatarinæ fuerunt post eum alijs temporibus ædificata, necnon turres duæ principales, quę sunt in porta, quā vocant Regiam, non fuerunt tunc ex toto finitæ, sed post anno Domini. M. CCCC. XLII. CC. XX. postquam incœpta fuerat ædificari ecclesia. In eadem fere die cœpit continuare ædificium illarum turrium Alphonsus Episcopus huius nominis secundus, qui hodie per diuinam misericordiam sedet, & cum diuino auxilio opus hoc facit continuari. Illo vero tempore, quo Mauritius cœpit ædificare ecclesiam Burgensem, Rodericus Pontifex Toletanus cœpit ædificium ecclesiæ Toletanæ. Post Mauritium sedit in ecclesia Burgensi Ioannes huius nominis secundus duodecim annis.

Caput. LXXXIIII.

Lphonsus decimus filius Fernandi cœpit regnare anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo, regni Hispaniæ octingentesimo vicesimo octauo, & ab eius reparatione quingentesimo vicesimo, & regnauit annis triginta duobus. Hic duxit vxorē Violantam filiam Iacobi Regis Aragonū, ex qua genuit Fernandū primogenitū, qui ex Blancha vxore sua filia sancti Ludouici Regis Francorum genuit Alphonsum, & Fernandum qui vocati sunt de la Cerda. Obijt autē Fernandus primogenitus viuente Alphonso patre suo apud Villam regiā. Genuit autē idem Alphonsus Rex alios filios, videlicet Sanciū, qui post eum regnauit, & Ioannē, & Iacobum, ac Petrū, & Berengariam, & Eleonorē. Et ex concubina genuit Beatricē, quę fuit vxor Alphonsi Regis Portugallię, ex qua genitus est Dionysius, qui fuit Rex Portugallię. Hic Alphonsus fuit electus in Imperatorē Romanorū in discordia electorum ex eo enim, quod erat de domo Babarię, voluissent aliqui, vt imperaret in Alemania. Habuit autē hic Alphonsus vigentē discordiam cū Philippo fratre suo, & cū multis magnatibus, demum cum Sancio filio suo. Et plurimis laboribus fatigatus se retraxit ad Seuillā, vbi obijt morte cōmuni. Hic fecit cōponi Partitas, quarū legibus regnum regitur. Huic attribuūtur illę tabulę astrologię, quę vocātur Alphonsianę, & etiā illa copiosissima historia, quæ Generalis dicit. Depingitur Alphonsus sedens indutus veste longa, vt mos est peritorum, habens librum in manu, quia scientificus fuit, & communiter vocatus Astrologus. Et in latere depingitur Regina vxor eius, & infra eam duo filij, videlicet Sancius secundo genitus cum corona, quia fuit Rex, & Fernandus primogenitus sine corona, quia decedens in vita paterna regnum non habuit. Et infra hos duos depinguntur alij quinq; tres filij, & duæ filiæ, videlicet Ioannes, Iacobus, Petrus, & Berengaria, & Eleonor. Hic obtinuit Regnum Murciæ, necnon Xericum, & alia oppida illius contractæ. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Alexander quartus natione Campanus annis septem. Et Vrba- Anno. M. cc lij.

miæ vigeret, & a suis crebris exhortationibus vrgeretur, vt propter pestem ab obsidione discederet, ex animositate cordis non acquieuit, & ex glandula pestifera infirmatus obijt feria sexta in Parasceue Romano iubileo currēte. Erat enim annus Domini millesimus trecētesimus quinquagesimus, & sepultus est apud Cordubam in ecclesia cathedrali cum Fernando Rege, patre suo. Depingit Alphonsus in equo armatus, quia bellicosissimus fuit. Depinguntur in margine Maria Regina vxor eius, & Eleonor de Guzman concubina, & infra Mariam Reginam duo filij eius Fernandus, qui decessit puer, & Petrus, qui fuit Rex, & infra Eleonorē septem filij eius, videlicet Enricus, qui post Petrum regnauit, & Federicus, qui fuit Magister sancti Iacobi, & Sancius, & Telius Comites, & Petrus, & Didacus, & Fernādus, q in pueritia decesserūt. Concurrētia. Concurrerunt cū Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Ioannes vicesimus secundus annis decem & nouem, & Benedictus duodecimus annis .Et Clemens sextus natione Gallicus annis decē. In solio vero imperij Romani Albertus primus imperauit annis .Et Enricus secūdus imperauit annis quinque, anno quarto huius regni Alphonsi obijt Philippus quintus Rex Francorum, & successit ei Ludouicus decimus, qui regnauit in Francia anno vno, & iste fuit tricesimus quintus Rex Francorum. Anno sexto huius regni Alphonsi obijt Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Philippus sextus frater eius, qui regnauit in Francia annis decem & nouem. Iste fuit tricesimus sextus Rex Francorum. Et anno decimo nono huius regni Alphonsi obijt Philippus Rex Francorum, & successit ei Philippus septimus, qui regnauit in Francia annis viginti duobus. Iste fuit tricesimus septimus Rex Francorum. Sederunt in sede Burgensi tempore huius Regis tres Episcopi, videlicet Gundisaluus secundus cognomēto de Finoiosa, & Garsias tertius cognomento de Torres, & Ioannes quartus.

Anno.M, cccl.

Caput. LXXXVIII.

Anno.M. cccl.

Etrus filius Alphōsi cœpit regnare anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo, regni Hispaniæ nongētesimo vicesimo octauo, & ab eius reparatione sexcentesimo vicesimo, & ab vltima vnione regnorum cētesimo vicesimo, & regnauit annis decem & nouem, ex nobili Maria de Padilla, quam primo in concubinam habuerat, & post obitum Blanchæ filiæ Ducis Babariæ duxit in vxorē, genuit Alphonsum, qui obijt in ætate infantili, & Costanzā, quæ nupsit Ioanni Duci Alancaustriæ, ex qua genuit Catharinam Reginam Castellæ. Hic Petrus Rex occidit Federicum Magistrum sancti Iacobi, & Petrum, & Didacum fratres suos, & Ioannem infantem Aragoniæ, & alios non paucos magnates, & nobiles: voluisset autem occidere Enricum fratrem suum, sed contrario res euenit. Nam Enricus prudens, & magnanimus primo aufugit ab eo, deinde collecta potenti manu Gallicorum regnum ingressus est, & recollectis ad eum multis potentibus, & nobilibus de Castella abhorrentibus a Petro Rex intitulatus est, & Petrum insecutus apud Montiel obsedit, cum effugere putasset, auisatus de fuga eius Enricus ad illum accessit, & cum ambo Reges, & fratres, sed capitalissimi adinuicem inimici in duelli colluctatione pugnarēt, Petrus ab Enrico occisus est. In cuius obitu cessauit intestinum bellū, quod propter hanc fraternam discordiam in Castella erat, & omnes vnanimiter receperunt. Huius autem disturbij tempore Algezira, quę nostra erat ab Arabibus occupata, destructa fuit. Depingitur Petrus cum Enrico pugnans, & in terram cadens ab eo occisus, &

in cacumine montis castellum positum, per quod Montiel figuratur. Depinguntur in margine blancha Regina, & infra eam Maria de Padilla primū concubina, demum Regina vocata, & infra eam Costanza filia eius, & Ioannes Dux Alancaustriæ vir suus, & infra eos Catharina filia eorum, & Enricus vir eius, qui regnauerunt, & infra in arbore descripti sunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Petro, & prope tempora eius in se Apostolica Innocentius sextus annis Et Lombardus quintus natione Lombardus annis In solio vero imperij Romani post mortem Enrici Imperatoris electores se in duo diuidentes quendam Federicum Ducem Austriæ, & quendam Barbariæ ad imperium discorditer elegerunt, cuius dissensionis causa magnum schisma fuit in imperio. Anno primo huius regni Petri obijt Philippus septimus Rex Francorum, & successit ei Ionnes filius eius, qui regnauit in Francia annis quatuordecim. Hic fuit victus, & captus ab Anglicis in prælio de Piteos, & iste fuit tricesimus octauus Rex Francorum. Sederunt in sede Burgensi tempore huius Petri Regis duo Episcopi Lupus cognomeneo de Fontetha, & Fernandus tertius.

Caput. LXXXIX.

ENricus secundus filius Alphonsi cœpit regnare anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo nono, regni Hispaniæ nōgentesimo quadragesimo septimo, & ab eius reparatione sexcentesimo quadragesimo, & ab vltima vnione regnorum centesimo tricesimo nono, & regnauit annis decem. Nam licet duobus annis regnauerit in discordia cum Petro, honestius tamen videtur, vt illos annos regni ei attribuamus, quibus post obitum Petri regnauit, duos vero præcedentes Petro ascribamus. Hic duxit vxorem Ioannam filiam Ioannis cognomento Emmanuel, & per maternam lineam proneptem infantis Fernādi primogeniti Regis Alphonsi decimi, qui viuente patre decesserat, ex qua genuit Ioannē, qui post eum regnauit, & Eleonorem, quæ fuit Regina Nauarræ. Obijt autem Enricus ex podagræ infirmitate apud sanctum Dominicum dela Calciata. Depingitur Enricus in veste pacifica, quia licet bellicosus fuit, non tamen cum Arabibus pugnauit. Depinguntur in margine Ioanna Regina vxor eius, & infra eam duo filij Ioannes, & Eleonor Regina Nauarræ. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tēpora eius in sede Apostolica Gregorius vndecimus natione Gallicanus. Post obitum eius Cardinales, qui tunc in curia Romana erant decima die obitus eius elegerūt Bartholomęum Archiepiscopum Barensem, qui sibi vrbani sexti nomen constituit. Sed non longe ab hoc Cardinales Romani exierunt, & apud Anaganiam se transferentes elegerunt Robertum Cardinalem Gabenensem in Papam, qui vocatus est Clæmens septimus, asserentes primā electionem esse nullam, eo quod violentia fuit facta. Nam Romani tantum incusserunt cardinalibus timorem, quod ad euadendum periculum mortis Bartholomęum in Papam elegerant. Maximū schima fuit hoc, quod durauit per quadraginta annos, quousq; in concilio Constantiensi, quod fuit celebratū tempore Ioannis Regis secundi, extinctum est. Adhæsit autem Clæmenti Hispania, præter portugalliam, & Galliam. In solio vero imperij Romani Carolus quartus Ioannis Regis Bohemiæ filius imperauit annis triginta quatuor, anno quinto huius Regis Enrici obijt Ioannes Rex Francorum, & inccessit ei Carolus quintus, qui regnauit in Francia annis decem & sex. Iste fuit tricesimus nonus Rex Francorum. Sedit in sede Burgensi tem-

Anno. M. ccc. lxix.

pore huius Enrici Dominicus Episcopus. Iste fuit oriundus de Arruielo villagio Oniensis monasterij.

Caput. XC.

Anno. M. ccclxxix.

Oannes huius nominis primus filius Enrici cœpit regnare anno Domini millesimo trecētesimo septuagesimo nono, regni Hispaniæ nongentesimo quinquagesimo septimo, & ab eius reparatione sexcentesimo quadragesimo nono, & ab vltima vnione Regnorum centesimo quadragesimo nono, & regnauit annis vndecim. Hic duxit vxorem Eleonorem filiam Petri Regis Aragonum, ex qua genuit Enricum, qui post eum regnauit, & Fernandum, qui fuit Rex Aragonum, qui Fernandus genuit Alphonsum, qui hodie in Aragonia regnat, & Ioānem, qui regnat in Nauarra, & Enricum, qui fuit Magister sancti Iacobi, & Sancium, qui fuit Magister Alcantaræ, & Petrum, qui exitu bombardæ apud Neapolim obijt, & Mariam Reginā Castellæ, ex qua genitus est Enricus quartus Rex, ac dominus noster hodie regnans, & Eleonorem, quæ nupsit Eduardo Regi Portugalliæ, ex qua genitus est Alphonsus, qui in Portugallia regnat. Ioannes Rex hic post obitum Eleonoris vxoris suæ duxit secundam vxorem Beatricem filiam Fernandi Regis Portugalliæ, ex qua nullum filium genuit. Sed propter eam graue bellum inter Castellam, & Portugalliā exortum est. Nam Fernando Portugalliæ Rege sine liberis decedente, & regno ad Beatricem filiam suam Reginā Castellæ delato, Ioannes huius vxoris prosequens Portugalliam manu potenti ingressus est, ac Vlixbonam obsedit, sed peste grauissima vigente abcessit, Et anno reuoluto regrediens apud Algibam rotam campestre præliū ex animositate excessiua præmature, & non spectatis multis de exercitu suo, q veniebāt, ac fessis militibus suis, qui in die illa feruente æstu Aleria oppido satis distanti venerunt, sicut minus prudenter tentauit, sic & infœliciter res gesta est. Nam multi ex magnatibus, & nobilibus nostris, licet viriliter decertantes obierunt. Hic Ioannes, cum Enricus pater suus schismate orto nulli contendentium adhæsisset, congregauit prælatos, & proceres regni, & magno tractatu, & deliberatione habitis declarauit pro Clæmēte septimo, cui, & Benedicto tertio decimo vocato post eum adhæsit Castella vsq; ad conciliū Constantiense. Hic Ioannes apud Alcalam de Henares cum quadam Dominica die post missarū solemnia ante prādium spaciatum forti equo insidens iret, & calcaribus, vt fieri solet causa solacij, eum ad currendum infestasset, equus velociter, & fortiter currens in fine cursus in valle quadam offendens cecidit, & Regem sub se, & sella recipiēs lignis sellæ stomocho letaliter vulnerato, tam grauiter oppressit, quod illico Rex animam exhalauit. Depingitur itaq; sub equo cadens, quia sic casualiter vitā finiuit. Depingūtur in margine duæ Reginæ vxores eius, & Eleonor prima, & Beatrix secunda, & infra Eleonorē duo filij Enricus Castellæ, & Fernandus Aragoniæ Reges, & infra Fernandum sex filij videlicet, Alphonsus Aragoniæ, & Ioannes Nauarræ Reges, & Maria Castellæ, & Eleonor Portugalliæ Reginæ, ac Enricus, & Petrus infantes, filij autem Enrici Regis Castellæ infra depingūtur, & prope eum in loco suo. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioanne, & prope tēpora eius in sede Apostolica Clæmens septimus in Auinione, & apud Romam prætēsus vrbanus sextus. In solio vero imperij Romani imperabat idem Carolus quartus, anno secundo huius regni Ioannis obijt Carolus quintus Rex Francorum, & successit ei Carolus sextus, qui regnauit in Francia annis , Iste fuit quadragesimus Rex Francorum, iste

Carolus ex potione sibi data, vt aliqui putant, vel ex aduersa valetudine amens factus est, cuius amentia ingentia damna Franciæ attulit. Sederunt in sede Burgensi tempore huius Ioannis Regis Ioannes quintus cognomento Manrique duobus annis, qui Seguntinensis, deinde ad Burgensem ecclesiam, & post ex Burgensi ad Compostellanam translatus est, cui successit Gundisaluus tertius cognomento de Vargas, qui similiter ex Calagurritana ecclesia ad Burgensem, in qua sedit quinque annis, & Burgensi ad ecclesiam Hispalensem translatus est.

Caput. XCI.

Nricus tertius filius Ioãnis cœpit regnare anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo regni Hispanię nongentesimo sexagesimo nono, & ab eius reparatione sexcentesimo sexagesimo primo, & ab vltima vnione regnorum centesimo sexagesimo, & regnauit annis decem & sex. Anno.M.cccxc. Duxit vxorem Catharinã filiam Ioannis Ducis Alancaustriæ, & Costancæ filię Petri Regis, ex qua genuit Ioannem, qui post eum regnauit, & Mariam Reginam Aragonię, quę hodie cum Alphonso Rege Aragonum viro suo in Aragonia regnat, & Catharinam, quæ fuit vxor infantis Enrici Magistri sancti Iacobi. Hic Enricus Rex iusticię magnus zelator fuit, & in pace regna sua gubernauit. Erat tamen pro maiore temporis parte infirmus corpore. Gessit bellum aliquandiu contra Regem Portugalliæ, in quo aliquæ obsidiones, & particularia prelia nobilium, & gentium adinuicem processerunt, non tamen euenit aliquod prelium campestre generale. Tenuit captum in vinculis Federicum Ducem Beneuenti patruum suum, filium Enrici Regis aui sui ex cõcubina Leonore Ponce. Nec non obsedit Alphonsum filium eiusdem Regis ex concubina apud Gijonẽ oppidum Asturiarum, obsessus autem Comes Alphonsus aufugit, & semper in exilio fuit, & occupauit terras eorum donans alijs magnatibus. Illi vero, alter in vinculis, alter in exilio post obitum huius Enrici obierunt. Hic Enricus cum bellum contra Arabes indixisset, & Andaluz iam procederet, quatenus licet propter infirmitatẽ corpoream bellicos labores subire non posset, saltem in conuicinia regni Granatę moraretur, vt exercitibus suis Arabum regnum intrantibus aptius, & velocius fauorem, & auxilium daret. Apud Toletum ægritudine, quę eum continue premebat vehementius inualescẽte in die natalis Domini albescente cœlo diem vitę suę clausit extremum. Depingitur Enricus in apparatu honestissimo regali sedens in cathedra, & ensem habens in manu propter grauitatem morum, & iusticiæ zelum, quem habuit, sicuti alter Recharedus, & iuuenis facie, quia in iuuentute decessit incipiente vicesimo octauo anno regni ætatis suę. Et depinguntur in margine Catharina Regina vxor eius, & infra eam filij eius Ioannes, qui post eum regnauit, & Maria, quę in Aragonia regnat, & Catharina infantissa. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius in sede Apostolica idem Clæmẽs septimus, & Benedictus tertius decimus natione Hispanus, sed in schismate apud Romam vero sederunt prætensi Bonifacius nonus, & Innocentius sextus. In solio vero imperij Romani sederũt idem Carolus quartus, & post eum Bladislaus Rex Boemiæ filius eius. Sed iste non recepit coronam imperialem, nec habuit pacificum imperium, sed in discordia cum Roberto Duce Barbariæ. In sede Burgensi Ioannes huius nominis sextus cognomento de Villa creces, primo Episcopus Calagurritanus, & sedit vndecim annis, & post obitum eius vacauit ecclesia tribus annis.

Caput. XCII.

Anno. M. D.vij.

Oannes secundus filius Enrici tertij cœpit regnare anno Domini millesimo quingētesimo septimo, in die enim natalis Domini in quo pater obierat, ipse Ioannes Rex acclamatus est, regni vero Hispaniæ anno nongentesimo octogesimo quinto, & ab eius reparatione anno sexcentesimo septuagesimo septimo, & ab vltima vnione regnorum cētesimo septuagesimo sexto, & regnauit annis quadraginta septem, erat ætatis viginti mēsium cum regnare cœpisset. Et habuit tutores Catharinam Reginam genitricem suam, & infantem Fernandum fratrem patris sui, quos pater in testamento suo nominauerat. Demum infante Fernando Rege iam Aragonum facto abeunte, cum adhuc Ioānes impubes existeret, ad Reginam matrem suam tutela integre deuoluta est. Et paulo post Regina decedēte, Ioānes in quarto decimo anno ętatis constitutus absq; tutoribus māsit, & in principio quinti decimi anni cōgregatis prælatis, ac proceribus, & procuratoribus ciuitatū apud Maioritum cum consensu omniū gubernationē accepit. Duxit autem vxorem Mariam filiā Fernandi Regis Aragonum patrui sui, ex qua genuit Enricum, qui post eum regnauit, & regnat, regnabitq; diuturnis tēporibus, vt in clemētia diuina speramus, & Catharinā, & Eleonorem, quę in Francia obierunt. Et post obitū Mariæ Reginæ duxit secundā vxorem Elisabet filiam Ioannis infantis Portugalliæ, qui fuit filius Ioānis Portugalliæ Regis, ex qua genuit Alphōsum, & Elisabet, quos infantulos, & in tenerrima ętate reliquit, quorū vitam, & statū Deus prosperare dignetur. Huius Regis tēpore, cum adhuc in Francia esset, exercitus sui sub infante Fernādo tutore suo bellū, quod Enricus pater suus Arabibus indixerat, continuantes, Antequeram magna obsidione afflictam occuparunt, & Zaharam, & aliqua alia castalla de Granatæ regno. Deinde illo iam in virili ętate existēte, aliqui ex capitaneis suis obtinuerunt Ximenā, Huescam, Huelmā, & Benamarueldum, & multa alia Arabum fortalicia, ex quibus non nulla per Arabes recuperata fuerūt, ipse vero personaliter ad ciuitatem tendens prælium cāpestre cum Arabibus iniuit. In quo Arabes deuicti multis eorum cæsis intra vrbem se reduxerunt. Huius tēpore Federicus Dux Beneuenti in vinculis, & Alphonsus frater suus in exilio obierūt. Hic alium Federicum Ducē Arionę, necnon & alium Federicum Comitem de Luna filiū Regis Siciliæ ex cōcubina in vinculis poni pręcepit, qui in custodia decesserunt. Necnon alios Comites, & magnates regni Castellæ, videlicet Fernandum Aluari de Toledo Comitem de Alba, & Alphonsum Pigmentel Comitem de Beneuento, ac nobiles viros. D. Enricū filium Almiranti, & Petrū Sueri, ac Suerum de Quiñones fratrē suum capi fecit, & in custodia retineri. Qui omnes diuersis modis, & tēporibus liberati sunt. Hic etiā captum tenuit infantē Enricum Magistrū sancti Iacobi consanguineū suum per trienniū, & postea liberauit. Deinde increscente discordia tam cum, quam Ioannē Regem Nauarræ fratrem suum, qui in Castella multa oppida, & castra tenebant, a regno expulit, cuius occasione bellum inter Castellam, & Aragoniā, pariter & Nauarrā aliquandiu duraret. Et cum hi duo fratres, non nullisq; ex magnatibus Castellæ concomitātibus regnum manu armata intrarent, & prope Olmetum prælium campestre iniuissent, Rex noster Ioannes, & Enricus primogenitus eius victoriæ gloriam habuerunt. Illi vero victi abscedentes in Aragoniam se reduxerunt. Hic Rex a pueritia sua nobilem virum Aluarum de Luna acceptissimum habuit, cuius consilio præ omnibus adhærebat, illumq; nimium exaltauit.

tauit. primo Comitem, deinde Comestabilē, demum magistrum sancti Iacobi facien- do, quas dignitates in vnius persona concurrisse, nunquam auditum est. Tantaq; af- fectione ad eum inclinabatur, vt omnia ad voluntatem eius facere crederetur. Et cum huius amoris exuberantia triginta quinq; annis fere durasset, prope finem tamen iu- xta fortunæ morem res aliter successerunt. Nam voluntate ex incredibili amore ad incredibile odium mutata, apud Burgis capi illum fecit, & ad castrum de Por- tillo ductum in arcta custodia detineri. Et paulo post super criminibus contra eum per procuratorem fiscalem propositis inquisitione facta decollari mandauit. Decol- latus autem est apud Vallem oleti in forma iustitiæ clamore præconis præcedente in medio plateæ super altum, & magnum ambonem ex ligno ad hoc aptum ædifica- runt tapetibus ornatum, & caput eius a corpore abscisum fixum est clauo in vno li- gnorum. Fuit autem sepultus in quadam ecclesia extra muros & post ex illa ad ec- clesiam minorum translatus. In quo singularissimo spectaculo satis cognoscere po- tuerunt, qui viderunt, & etiam non videntes, qui audierunt, quanti valoris munda- na prosperitas sit, cum ex summa prosperitate ad summam aduersitatem fortunæ ro- ta frequenter, ac velociter humanos successus reuoluat. Et vt cognoscamus quam periculosissima sit nimia familiaritas Regum, quam nonnulli, vt summum bonum, desiderant nullo alio exemplo opus est, multa enim alia exempla, quæ nos hoc doce- ant, ante nostra tēpora præcesserunt. Sed hoc inter cætera singularissimum, & ad in- struendum nos, & etiam alios, qui post nos magnis temporibus subsequentur, effica- cissimum est. Obijt autem Ioannes apud Vallem oleti in quinquagesimo anno æta- tis suæ ex febre quartana, quam habuerat alijs exortis accidentibus, & in domo præ- dicatorum corpus eius repositum fuit, & anno fere reuoluto ad monasterium de Mi- raflores prope Burgis, quod ipse ædificari mandauerat, & pro sepultura sua elege- rat, solenniter translatus est. Etenim Alphonsus Burgensis Epicopus cum honora- bili copia obuiam illi vsque ad Pallentiolam exiens, illumque associans vna cum no- bilibus Baronibus, Roderico Didaci de Mendoza, & Ioanne de Padilla, qui cum eo a Valle oleti veniebant, multitudine clericorum ex circumuicinis castris, & oppidis ad viam processionaliter exeuntibus, ac ecclesiasticorum, & nobilium ciuium Bur- gensis multitudine concomitante ad insigne monasterium de Huelgas adductus est.

Ibique officio defunctorum, quod Vigilias vocamus, tam per moniales, quam per capitulum cathedralis ecclesiæ eodem Episcopo celebrante solenniter, ac deuote expleto ad monasterium prædicatorum, quod sancti Pauli vocatur, humeris nobi- lium deportatur. Ibiq; religiosis vigilias deuote dicentibus, nocte tota quieuit, ac sequenti die, quę sancti Ioannis Baptistę erat, similiter humeris nobilium ad Miraflo- res adductus est. Ibiq; sub panis, & pulchro ornatu, quia domus illa adhuc ædifica- ta non erat, quę tantū populū capere posset, capella cōstituta eodē Episcopo missarū solēnia celebrante, ac sermonē faciente officiū finitū fuit, illoq; finito nobilissimū, & re- gium corpus in sepulchro suo reconditū est, cuius anima in domino requiescit. Depin- gitur Ioannes Rex armatus in equo, quia diuersis bellis fere toto tempore occupatus fuit, tam super ciuilibus dissensionibus, quā etiā aliquando contra Reges Aragonum, & Nauarræ, interdum contra Arabes, quod quidem Arabicum bellum ipse men- te gerebat, licet alijs bellicis actibus impeditus continuare nequibat. Depingun- tur etiam in margine ex vno latere Maria Regina vxor eius prima, & infra eam

Enricus primogenitus, qui hodie regnat. Cuius vitam, statum & regnum omnipotentia diuina fœliciter dirigere, conseruare, & exaltare dignetur, & duæ filiæ Catharina, & Eleonor Infantissæ, quę in infantia decesserunt. Et ex alio latere Elisabeth vxor eius secūda, & infra eam Alphonsus Infans, & Elisabeth Infantissa filij eorum in infantia constituti, quos misericors Deus custodire velit. Depingitur etiam magister Vincentius ordinis prædicatorum, qui huius tempore claruit. Cuius vita, & doctrina taliter splenduerunt, vt congrue mereatur canonizari, & cathalogo sanctorum apponi. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioanne, & prope tempora eius in sede Apostolica idem Benedictus tertiusdecimus apud nos durante schismate, & apud Romanos sederunt prætensi Innocentius sextus, & Gregorius decimus, & Alexander quintus & Ioannes vicesimus tertius. Schismate autē per concilium Constantiense sublato sedit Martinus quintus natione Romanus in vnitate obedientiæ annis tredecim, & Eugenius quartus natione Venetus annis decem & sex, & Nicolaus quintus natione Ianuensis de Cerezana annis decem & sex, vsq; ad obitum eiusdem Ioannis. In solio vero Imperij Romani imperauit Sisemundus viginti & tribus annis, & coronam Imperij recepit. Et post eum Albertus Dux Austriæ gener eius quatuor annis, sed diadema imperiale non habuit. Ac illo defuncto imperauit Federicus Dux Austrię nepos Alberti, qui hodie imperat, & per Nicolaum Papam coronatus est Romæ. Tempore autem huius Regis Ioannis decessit Carolus sextus Rex Francorū, qui compos mentis non erat. Et successit ei Carolus septimus filius eius, qui hodie regnat. Hoc tempore propter peccata Christianorum, quę interdum Deus visibilibus flagellis castigare decreuit, capta est Constantinopolis a Turcis occiso Imperatore Gręcorum, & alijs plurimis. Sed Romanus Pontifex, & nonnulli Principes ad eius recuperationē cum Dei auxilio operam dare intendunt, speramusq; in diuina misericordia, quod recuperabitur, sicuti alijs temporibus perdita, & recuperata fuit. In ecclesia autē Burgensi tempore huius Regis sederunt quatuor Episcopi, videlicet Ioannes septimus cognomen Cabeça de vaca sex annis. Hic fuit primo Episcopus Conchiensis. Et Alphonsus de Illescas anno vno & dimidio, hic fuit primo Episcopus Zamorensis, & vacauit ecclesia Burgensis anno vno, & Paulus annis viginti, hic fuit primo Episcopus Carthaginensis, & ædificauit ecclesiam beati Pauli cum sacristia, & capitulo prope muros Burgensis, composuitq; additiones ad Postillam Nicolai de Lyra super Biblia, & librum, qui dicitur Scrutinius scripturarū. Et Alphonsus huius nominis secundus cognomento de Cartagena, qui nunc sedet, sedebitq; quandiu diuinæ prouidentiæ placuerit.

Caput. XCIII.

Anno.M.cccc liiij.

ENricus huius nominis quartus filius Ioannis secundi cœpit regnare vicesima quarta die mensis Iulij anno Domini millesimo quadringentesinmo quinquagesimo quarto, regni Hispaniæ millesimo vicesimo septimo. Et ab eius reparatione septingesimo vicesimo quarto. Et ab vltima vnione regnorum ducentesimo octauo, ętatis vero suę anno tricesimo, & regnat hodie, speramusq; in Dei misericordia, quod regnabit fœliciter diuturnis temporibus. Hic in principio regni sui conuocatis prælatis, ac proceribus regnorum suorum, necnon procuratoribus ciuitatum recepit ab eis omagium fidelitatis iuxta leges peritorum, ac morem ab antiquis temporibus seruatum. Postea vero intra breue tempus patrauit differentiam, quæ cum Ioanne

auunculo suo Rege Nauarræ erat. Quia se prætendebat grauatum in confiscatione bonorum suorum, quę in Castella habet, facta per Ioannem patrem suum, & assignata ei certa quãtitate in redditibus regijs cessit omni iuri, quod prętendebat. Reconciliauitq;, & recepit ad gratiam suam Federicum Almirantum, qui extra regnum vagabatur, liberauitq; a custodia Comitem de Alba, qua per sex annos, & vltra detentus fuerat, restituens vtriq; istorum bona sua, quæ eis ablata fuerant per Ioannem Regem. Pacatisq; suis, & alijs patentibus differentijs, quæ in regno erant, disposuit bellare contra Mauros, & mira celeritate se posuit cum exercitu suo in conspectu ciuitatis Granatæ. Et enim discedens in secunda feria post Dominicam in passione a Segouia ciuitate sibi gratissima, quam prę cæteris ciuitatibus pro habitatione, & recreatione sua solet eligere in quarta feria intra octauas Paschę apparet cum quinq; millibus equitũ prope muros Granatæ. Quæ itinerandi velocitas etiam vni equiti expedito, hostiũ incursum non timenti, sed per tutas vias equitanti, ac tanta distantia viarum satis congrua fuisset. Inspectoq; districtu diligenter per quatuor dies regressus est ad Ecijam, & paucis diebus interpositis, dum segetes crescebant, ingressus est territorium Malacæ, ibiq; moram trahens per quindecim dies vastauit districtum eius. Demum venit Cordubam, vbi celebrauit nuptias cum Ioanna Regina vxore sua filia Eduardi Regis Portugalliæ, diuerterat enim iam ex aliquibus causis autoritate Nicolai Papæ quinti a Blancha filia Ioannis Regis Nauarrę, quã primo habuerat. Expleuit autem benedictionẽ nuptialem Archiepiscopus Turonẽsis, qui in regia curia tunc erat, Orator Caroli septimi Regis Francorum. Celebratis vero nuptijs cõfestim intrauit iterum districtum Granatæ maiore cohorte magnatum, & militum associatus. Ibant enim iam cum eo Ioannes de Guzman Dux Metinæ, Federicus Almirantus, Petrus Giron Magister Calatrauę, Enecus Lupi de Mẽdoza Marchio sanctę Iulianę, Ioannes Patheco Marchio Villenæ, Aluarus de Astuiñiga Comes Placentinus, Alphonsus Pigmentel Comes Benauentanus, Fernandus Aluari de Toledo Comes de Alua, Ioannes Manriq̃ Comes de Castañeda, Ioannes Ponze de Leon Comes de Arcos, Rodericus Manriq̃ Comes de Paredes, & Ioannes de Luna Comes de sancto Stephano, & Gabriel Manriq̃ Comes de Osorno. Et aliqui alij magnates, & multi alij nobiles, dimiserat autem Alphonsum Carrillo Archiepiscopum Toletanum, & Petrum Fernãdi de Velasco Comitem de Haro in gubernatione harum regionum, quæ citra montes sunt, qui apud Vallem oleti existentes terras sibi commissas solerter, ac prudenter in absentia Regis rexerũt. Rex vero cum exercitu suo prope Granatã moram trahens per viginti dies vastauit Vegam, & circum vicinam regionem, quibus vastatis redijt ad Ecijam. Et licenciauit Marchionẽ sanctæ Iulianæ, & Comites Placentinum, & Beneuentanum, & de Alua, aliosq; magnates, qui versi sunt ad domos suas. Ipse vero Rex manens apud Andaluziam cum gentibus terrę, & alijs magnatibus, & nobilibus citra montaneis, qui cum eo remanserant, aliquos alios ingressus fecit in terris Maurorum, adueniente vero hyeme redijt citra montes ad Abulã, & Segouiam, nunc vero incipiente anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto profectus est ad Andaluziam ea intentione, vt bellum contra Mauros toto conatu continuet. Deus omnipotens, qui est Dux omnipotens, qui est dux exercituum catholicorum prospere dignetur dirigere gressus eius, & sub manu sua fidei Catholicæ terminos ampliare, proteruiamque hostium sanctæ Crucis potenter humiliare. Depingitur Enricus in equo armatus, quia suscepto sceptro regio confestim bellum

Mauris indixit, & ad modum Ginetari, qui hac specie equitandi libentius, & frequentius vtitur. Obijt tempore huius Enrici Nicolaus Papa quintus, & successit in Apostolica sede Calixtus tertius natione Hispanus de regno Valentiæ. In solio vero imperij Romani idem Federicus quartus, & in regno Franciæ idem Carolus regnauit. In sede Burgensi idem Alphonsus secundus.

Caput. XCIIII.

HAEC fraternitati vestræ fratres charissimi, vt audistis, descripsi breuitati nimium defferens, vt compendiosę arboris descriptionem decebat, produxiq́ʒ vsq́ʒ ad vltimū Februarij diē anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, quę autem in futurum eueniēt, futuri scriptores depromant. Nos vero Reges hos, quos descripsimus, præsertim illos, qui fide ac virtutibus lucidius claruerūt, in orationibus nostris ad memoriā reducamus. Nūquam obliuioni tradi sinentes Alphonsum sextū, qui hanc honorabilē sedē ab Vrbano secundo erigi, ac sedi Apostolicę immediate subijci precibus deuotis obtinuit. Illamq́ʒ tam in capite, quam in membris plurimis dotauit. Necnon & alios insignes Reges ab eius femore descendentes, a quibus diuersa beneficia prædecessores nostri, ac nos temporibus diuersis recepimus. Romanosq́ʒ Pontifices, quorum Burgenses præsules speciales suffraganei sunt Pontifici futurorum bonorum Christo Iesu Domino nostro specialiter commēdemus illos etiam dignum est, vt orationum nostrarum memoria recipiat, qui hanc ecclesiam regentes in cathedra Burgensi sederūt, quos suis locis incouenrrētię fine nominatos videtis, omnipotentis Dei clæmentiā implorantes, vt eorum ex illis, qui iam in patria coelesti recepti sunt, deprecationes nos foueant. Illos vero, qui adhuc in purgatorio forsam manent, nosq́ʒ cum illis, quando ab hac vita euocati a carcere huius corporis discessimus, intra illam coelestem Ierusalem, quæ a miserijs huius vitę temporalis exuta diuina gaudet fruitione, misericorditer dignetur admittere. Qui in trinitate perfecta viuit, & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

Regum Hispanorum, ac Romanorum Imperatorum, simul & summorum Pontificum, ac aliorum anacephalæosis Finis.

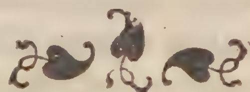

EPISCOPI GERVNDENSIS PARALIPOMENON HISPANIAE LIBRI DECEM ANTEHAC NON EXCVSSI.

CVM IMPERIALI PRIVILEGIO.

APVD INCLYTAM GRANATAM.
ANNO. M. D. XLV.
Menſe Octobri.

Ad lectorem Parenesis.

VEMADMODVM ALIBI TESTAti sumus, nulla alia fuit ratio, quæ nos impelleret lector candide, vt hasce duas Chronicas cum Nebrissensis historia annecteremus, nisi quia quæ ab illo scripta fuerant, non ita numerosa erant, vt ad legitimam codicis magnitudinem excrescerent. Ob eam igitur rem adiunximus, præter Roderici Archiepiscopi Chronicorum libros nouem superius positos, etiam hos Paralipomenon Hispaniæ libros decem, tum quia de rebus in Hispania gestis disputabant, tum quod antehac excussi non fuerant, neque congruentiorem locum sortiri poterant, quam hunc: vt attexerentur aliis historiis de eadem materia tractantibus. Cæterum ordinem in illis digerendis non obseruauimus, nam si id fecissemus, hæc in primo, Roderici Archiepiscopi Chronica in secundo, Nebrissensis vero historia vltimo loco collocari debuerat. Nam præsens autor de iis, quæ ante Gothorū in Hispaniā aduentū a Romanis gesta sunt, scribit. Rodericus autem ab aduentu Gothorū operis sui exordium auspicatur, his omnibus recentiora sunt, quę a Nebrissense disseruntur. Sed potius in hoc auiditatem lectorum secuti sumus, vt ea priori loco apponerentur, quibus maxime lectorem capi posse sperabamus. Nemo est enim, qui non malit, auspicatissima Ferdinandi & Elisabes Hispaniarum Principum gesta cognoscere, quam ea quæ a prædecessoribus Hispaniæ Regibus patrata fuerant, prężterea nullus est, qui non magis in actorum, quæ ab Hispanis Regibus confecta sunt, quam eorum, quæ a Romanis, lectione moretur. Id propterea prædicti ordinis vestigiis in collocandis historiis inhæsimus. Sed iam finem admonitioni meæ imponam, si illud vnum prius dixero, nos de huius autoris proprio nomine (nam exemplar non habebat) plærosque viros doctos frustra consuluisse, illud tamen ex eius scriptis colligere licuit, Gerundensem fuisse Episcopum, hisque decem libris Paralipomenon, hoc est, relictorum Hispaniæ titulum indidisse. Sane eius stylus longe tersior, quam Roderici oratio, quę nihil nisi Gothicum sonat, magisq; eius dicendi character, ad hæc nostra sęcula, quibus bonę literę mirifice repubuerūt, accedit. Hominemq; fuisse eruditum varięq; lectionis autorū caterua, quos citat, ostēdit. Exēplar tamē, quo vsi sumus, adeo erat pperam scriptū manu cuiusdā imperitissimi librarij, vt in aliquibus locis in literarū agnitiōe nobis essēt repuerascēdū, vt Hercules nō plus laboris in expugnādis mōstris, q̄ nos in expurgādis huius codicis mendis, sumpsisse videatur. Hęc sunt, q̄ te, lector optime, latere nolui. Vale ex officina nostra literaria.

ANNO. M. D. X L V.

INDEX EORVM, QVAE IN HIS decem Hispaniæ Paralipomenon libris cõtinentur, per.a.priorem folij faciem, per.b.posteriorẽ designamus.

LIBER SECVNDVS.

LIBER TERTIVS.

LIBER QVARTVS.

LIBER QVINTVS.

LIBER SEXTVS.

INDEX.

LIBER SEPTIMVS.

LIBER OCTAVVS.

LIBER NONVS.

LIBER DECIMVS.

FINIS.

AVTORIS PROEMIVM, IN QVO FERNANDO ET ELISABAE Castellæ & Aragoniæ Regibus præsens opus consecrat.

CVM DESCRIPSISSEM LIBRIS decem obliterata Hispaniæ, quibus illa dignius conse crare potui, quam vobis serenissimis Ferdinando & Elisabe Regi & Reginæ Castellę & Aragonũ? Qui succedentes paternis & auitis regnis, ipsa coniugali copula, vtriusq; Hispaniæ citerioris & vlterioris vnionem fecistis. Quæ a Romanorũ & Gothorum temporibus semper diuisa nunq̃ sub eodem imperio perstiterunt. Accedit ad hoc non modo autoris deuotio in eius benemeritos Reges & Dominos, sed & virtutis laus & omniũ preconium de suscepto bello aduersus illũ Beticũ ac Machometicũ Regẽ, qui per multa tẽpora ipsius Hispanię partẽ occupatã tenuerat, in magnum Regum Hispaniæ non minus opprobriũ q̃ iacturã. Quoniã si ab ipsa pellatur Hispania ipsius ꝓuincię pene omne imperiũ apud nos sit necesse est, & Christiani nominis religio in tota ipsa colatur Hispania. Ex qua re cõsecuturi estis ęterna vita p̃mium, immortaleq; gloriã & honorẽ: vt cõstituamini supra oẽs Christiani noĩs Reges & principes sęculi nostri decus & gloria. Quũ videamus huius ętatis nostrę Principes nõ modo ad dilatandã Catholicam fidẽ non elaborare, verũetiã vim, quã cõtinue Turcus Christiani nominis hostis in Christicolas infert, propulsare recusent, ac negligãt. Alij secũ paciscentes, alij tributa illi pendentes, alij somno & desidiæ vacantes. Ex quo factum est, vt ętate nostra Turcus ipse translacto Hellespõto Bizãtium, primũ illiusq; imperium, inde vniuersam Græciã, Dalmatiã, Macedoniã, Epirum, aliasq; plures prouincias, magnã insuper Europę partem a veri Dei religione cultuq; auerterit, & occupauerit. Adeoq; creuit eius audacia, vt Rhodum vnicum Christianę religionis propugnaculũ obsidere, & fines Italiæ inuadere ac vastare non dubitarit, nobilemq; Hidronti vrbem in Apulia expugnare, ac diripere incolis trucidatis. Vos autem serẽissimi Reges huic cladi velocissime occurristis munitissima ac opulentissima classe, cæterisq; dormitantibus Pontificem maximũ, cæterosq; potẽtatus Italiæ vestris legationibus solicitastis ad vindicandũ tantam Christianæ religionis offensam. At vbi omnium torpentes animos comperistis, animum erexistis ad eliminandam ab Hispania Machometicam sectam, omnium antecessorũ vestrorũ irreligionẽ ac negligentiã emendando. Suscipite igitur serenissimi Reges opus oblitorũ Hispaniæ, cuius præclara antiquitas nulli prouinciarũ non modo Europæ verum nec totius orbis cedit. Cuius exordia siluisse, vsq; ad nostra sæcula Hispanis tãquam in fine mundi iacentibus obscuritatẽ tribuit. Arguitq; priscorum aut ignorantiã, aut negligentiã. Eoq; potissimum gloriosum visum est huius operis sumpsisse laborẽ, quoniam per illum video prouinciæ afferri splendorem. Et illud gloriosius consideratum est, q̃ ipsa obliterata instaurari contigerint temporibus vitæ vestrę, quorũ ætate & imperio non dubito nobilissima primordia pręclarissimis vestris operationibus illustrari.

VM INTER RERVM MAXIMAS Hispaniꝫ vbertates, illius pręcipua a scriptoribus gesta accuratissime perscrutarer, tantam huiusce rei ariditas exhibuit admiratione͂, quod nō leuem attulerit, si quo modo fieri potuit, vt inde tot viri clarissimi procede͂tes, Hispaniæ tan grandia clarissimaqꝫ gesta scripturis tradere sint obliti. Et quoniam inter omnes, quos memoria hactenus celebrauit, quatuor recoluntur, quorum tres laudabiles, quartus vero tolerabilis iudicantur. Laudabilis enim Trogus Pompeius Hispanus, que͂ Iustinus mirabili eloquentia abbreuiauit. Paulus Orosius Tarraconensis, & Isidorus Hispalensis: tolerabilis Rodericus Toletanus. Cæteri vero ignorantium caterua plurima, qui diuinationes & somnia cōtexuerunt. Quia tame͂ superiores tres, singuli sua historia delectati, nobilissima maximaqꝫ Hispaniꝫ gesta prętermiseru͂t. Qu͂u Trogus Pōpeius, quem Iustinus abbreuiauit, licet Hispanus Gręcorum ac Asiaticorum gesta, potius quam propriæ prouinciæ, describere delectatus, in eius opere ex quatuor & quadraginta libris vltimum Hispanis concedere est dignatus. Orosius insuper, cu͂ rogatu Augustini Romanorum historiam seu verius cu͂ctarum ge͂tium clades descripsisset, ex cuius scriptis Augustinus factus instructior librum de ciuitate Dei in medium protulit, quæ maxime ad Hispanos pertinebant, omisit: nisi quatenus ad Romanorum tempora pertinuerunt. Isidorus vero sacram historiam insecutus ab Adam principium sumens tempora cum illorum calendarijs breuissima compressione notauit vsque ad Iustiniani iunioris tempora, in quibus aliqua & non multa de Gothorum successibus inseruit. Cuius opus institutionemqꝫ prosecuti Aldephonsus Toletanus & Sulpitius aliqua etiam de Gothorum successibus addiderunt. Quartus vero Rodericus, & si ab aduentu Herculis in Hispaniam historiam exorsus sit, inde tamen tanquam super prunas gradiens, neque in ea historia diutius immoratur, quoniam & aliqua minus vera interserens maiora ac potiora dimisit: & tantum in Gothorum prosecutione, & in ijs, quæ recentissimis temporibus occurrerunt, versatus est. Quum vero compererint inter omnes mundi prouincias maximam nobilissimamque Hispaniæ antiquitatem maximis laudibus extolle͂dam, & exterarum gentium cōmentarijs ac varijs libris atque descriptionibus labore maximo cōprobatam, non potui calamum continere. Quin licet stylo rudi incompositoqꝫ sermone scripturus eandem antiquitati consecrarem, oblitamque atque obliteratam futuris hominibus instaurarem: memor, quantum ab hominibus rerum scriptoribus debeatur, quoniam nihil adeo ad cognitionem veritatis pertinet, quam gestarum rerum habere notitiam. Quod ipse Deus omnipotens comtemplatus, non prius lege͂ Moysi tradere dignatus est, quam earum rerum, quæ præteritis temporibus occurreru͂t, plenam notitiam concessisset spiritu quodam siue prophetico siue euangelico: vt meruerit describere cęli & terrę cęterarumque rerum creationem vsque ad sua tempora. Ex qua re factus instructior ad humanam vitam peragendam, legem digne recipere, & populi gubernacula meruit. Quis enim futuram agere vitam excogitat, qui diem suę natiuitatis ignorat? aut quis quo tendat scire potest, qui vnde venit nesciat? His igitur circunspectis librum de Hispanorum gestis (maxime antiquorum) sum exorsus: quem in libros decem illum partitum, Paralipomenon Hispaniæ appellari institui, id est, libru͂

oblitorum. Quoniã & si quę in eis inserui, descripta comperiantur non tamen apud maiores nostros Hispaniæ scriptores, sed illa omnia conquisiui ex cęteris commentarijs tam Gręcis quam Latinis. Finemq; operi facturus sum ad Gothorum in Hispania ingressum, qui contigit temporibus Honorij & Archadij Augustorum. Quorum progessum resque in Hispania gestas Orosius, Isidorus, Ildephonsus, ac Rodericus Toletanus sunt prosecuti. Nostri autem propositi est obliterata tantum modo instaurare. Distinxi enim opus nostrum in libros decem. Primus continet veterem Hispanorum exitum, descriptionem, & originem vsque ad Græcorũ aduentum, mutationesque nominum prouinciarum, vrbium, montium, fluminum, & syluarum. Secundus liber habet gesta Græcorum ab aduentu Herculis in Hispaniam, discretionemque Herculum, ipsorumque gesta vsque ad Pœnos. Tertius continet gesta Pœnorũ vsque ad primum Punicum bellum. Quartus per Pœnos gesta tẽporibus prioris belli Punici vsque ad secundum. Quintus habet Pœnorum & Romanorum progressum in secundo bello Punico, captionẽque Sagunti, ac Hannibalis trãsitum in Italiam. Sextus describit gesta in Hispania post Pœnos expulsos vsq; ad tertium Punicum bellum. Septimus bellum aduersus Numantinos, euersionẽq; Carthaginis, & Numantiæ, gestaque in Hispania a Romanis vsque ad tempora ciuilis belli. Octauus ciuile bellum inter Cæsarem & Pompeium. Decimus gesta Imperatorum in Hispania ab Augusto vsque ad Theodosium Seniorem patrem Honorij & Archadij, quorum temporibus Gothi in Hispaniã intrauerunt. Vtarq; præter antiquorum morem testimonio scriptorum maxime circa antiquiora, ne legentes me deliberasse, aut confinxisse vetustiora opinẽtur. Sequarque vt plurimũ autores antiquissimos tam Philosophos quã Geographos, Hipparcum, Eudorum, Heratosthenem, Hyppiam, Schosum, Biontem, Xenophontem, Betonem, Themaum, Dionysium, & totius artis splendorem & constantem artificem Claudium Ptolemęum, Plinium, insuper Pomponium Mellam, Polybium, Arthemidorum, Posydonium, ac Strabonem Cretensem, Diodorũ, Titum Liuium, Trogum Pompeium, aliosque plurimos.

INCIPIT LIBER PRIMVS

EVROPAE DIVISIO.

VROPA PROVINCIA EST, quæ primo a filiis Iaphet & filio eius Thubale dicitur incolatum habuisse, quoniam secundum librum Geneseos insulæ maris Iaphet deputatæ sunt, inter quas insulas Europa dinumerata est. Quoniam terminatur ab Asia Meoti palude siue Getico mari vsq; ad Oceanũ per medias duas Sarmatias diuidente fluuio Tanai. Sunt autem tres orbis partes Asia, Aphrica, Europa, quæ tres orbis partes tribus Noe filiis assignatæ sunt. Asia enim primogenito Noe Sem sacerdoti, secundo vero Cham terra Chanaam, & Aphrica. Iaphet vero minori insulę maris, inter quas Europa nuncupatur quia modico sinu insula fieret, & id multi Imperatores efficere cogitarunt. Sed tantum ex eo prohibiti sunt, quia visum est, Oceanum ipsam Europæ insulam ex eius altitudine esse suffocaturum. Diuiditur autem orbis (vt diximus) in partes tres Asiam, Aphricam & Europam. Quarum trium partium Asia respectu magnitudinis media est, & quæ terminatur ad Orientem mari Arabico, Persico & terra incognita, a Septentrione Oceano & flumine Tanai, quo quidem flumine ab Europa diuiditur. Asia ad partem Austri Arabico mari terminatur ad illud promontorium, vbi ciuitas Heroum sita est, & Mediterraneo mari ad eum locum vbi Palęstina Iudęa ab Aegypto seiungitur: &, velut quidam referunt, ne diuidatur Nilus, ipse amnis Nilus Asiam ab Aphrica diuidit. Vt autem Asiam & Aphricam omittamus, de quibus nobis ad præsens sermo non est, Europa secundum Claudium Ptolemęum orbis accuratissimum descriptorem habet prouincias sedecim, quę sequuntur. Prima ad Oceanum & Septentrionem Hybernia insula Britannica. Secunda insula Albion Britannica, Hispania Bętica, Hispania Lusitania, Hispania Tarraconensis, Celtogallatia Aquitanica, Celtogallatia Lugdunensis, Celtogallatia Belgica, Celtogallatia Narbonẽsis, Germania magna, & Germania parua, Rhetia & Vindelitia, Noricũ. Pãnonia superior, Pannonia inferior, Illyris aut Liburnia, Dalmatia, quæ simul iunctę sedecim numero sunt. Dicitur autem Europa ab Europa filia Agenoris Libyæ Regis ac sororis Phanias, quam Iupiter Saturni filius ac Rex Cretæ rapuit, & prouinciã ab ea cognominauit: ad quam recuperandam Cadmus præfati Agenoris filius & Europæ frater missus est, statuto a patre, vt sine sorore non rediret in regnum. Ipse vero cum non reperisset sororem Apollinis Delphici oraculo Euboiam prouinciam atque Thebanorum vrbem in prouincia construxit.

Hispanię terminatio.

ISpania autem terminatur ab occidente Oceano mari & insula Gades, ad quam veniẽs Hercules fortissimas turres construxit, quas Gades Herculis appellauit. Terminatur autem ab Austro Mediterraneo mari & freto Herculeo & Balearico pelago, a Septentriõe vero & Oriẽte Pyrenęo mõte, qui mons protenditur ab Oceano promõtorio Easo iuxta ciuitatẽ Easo (quę hodie Baiona vulgo appellatur) vsque ad montẽ Canum, qui hodie Canigo mons a modernis nuncupatur: & influit

in Mediterraneum ad eum portum, vbi portus Veneris situs est, vbi erat olim Veneris templũ. Vel, vt placet Pomponio Mellæ, ad oppidum Ceruariæ, quod modico interuallo distat ab ipso Veneris tẽplo. Qui mõtes ab Oceano mari vsq; ad Mediterraneũ continent spacia sexcentorũ milliariorũ, vt placuit Iustino post Trogũ Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, & Pyrenæo monti medio Galliæ adhęret, ceteris vero partibus vndiq; mari Oceano & Mediterraneo cingitur. Et est ipsa prouincia quasi quadrata, cuius anguli sunt ad Orientẽ ad Veneris tẽplum, in Pyrenæo ad Oceanũ, vbi est ecclesia de finibus terrę sita, quæ quondã Solis ara dicebatur, ad Austrũ ad fretũ Herculeũ & Iunonis promõtoriũ seu montẽ Gibeltarif, ad Septẽtrionem ad promõtoriũ & ciuitatẽ Easo, quæ nunc Baiona dicitur, ipsa enim terra quasi quadrata est, vt placet Iustino. Continet autẽ in lõgitudine secundũ Appium clarissimum Historiographũ a Gadibus vsq; ad Oceanũ septẽtrionalẽ decẽ milia stadiorũ. Latitudo vero a portu Veneris vsq; in Cõpostellã totidẽ. Vel verius secũdũ Strabonem libro .iij. quod ipsi probauimus cũ carta nauigabili, habet in longitudine stadia circiter sex milia, & in latitudine etiã circiter quinq; milia, alicubi tamẽ arctior est maxime circa Pyrenæũ. Est autẽ stadiũ centũ vigintiquinq; passus, & p cõsequẽs octaua pars vnius miliarij, & octo stadia faciũt vnũ miliariũ, &, vt placet Straboni & Põponio Mellæ & Plaudio Ptolemęo, illius figura ad modũ corij pecudis est. Collum ipsius pellis est, quãtũ ꝑtẽdit mõs Pyrenæus a Mediterraneo mari ad Oceanũ Britãnicum. Inde dilatatur ad brachia a noua Carthagine vsq; ad Cantabros seu Bardulos. Ipsius corij crura a freto Herculeo vsq; in Cõpostellã & Oceanũ Britannicũ. Vltimũ corij ad modũ caudę promontoriũ sacrũ, quod nos hodie caput sancti Vincentij appellamus, quod pręeminet, & extẽditur in Oceanũ Athlanticũ longe vltra omnẽ Hispaniam. Continet autem permagna flumina Iberum, Tagum, Bætim, Anã, Dorium, Minium, minoraq; plurima intermedia, & quæ superioribus immiscentur.

Diuisio Hispaniæ.

DIVIDITVR AVTEM HISPANIA IN PROuincias tres secundũ descriptiones Claudij Ptolemęi, Pomponij Melle, Plinij, & Strabonis, & aliorũ pluriũ, scilicet, Tarraconensem, Bæticã, & Lusitaniã. Sciẽdũ tñ est Hispaniã tẽporib⁹ Romanorꝝ Cõsulũ in duas esse diuisam ꝑfecturas & ꝓuincias citeriorẽ & vlteriorẽ. Citerior continebat a noua Carthagine p Castulonẽ vsq; in Cantabriã spatio trecẽta septẽ miliaria, & a Pyreonęo vsq; ĩ Carthaginẽ & Castulonẽ totidẽ, de quib⁹ late disseruit Plinius lib. iij. natura. histo. Postea vero Augustus superatis Vaccęis, Illiturgibus, & Cãtabris illã ĩ vnã redegit ꝓuinciã, vt Iustin⁹ in vlti. lib. sui Epitomatis voluit. Fuerat tñ ab initio Hispania diuisa in tres, Tarraconẽsẽ, Bęticã, ac Lusitaniã, vt placet oĩbus historicis. Bętica prouincia cõtinet quicqd amnis Bętis nunc Guadalquiuir vocitatus, claudit a montibus altis nouæ Carthaginis vsq; in Hispalim inclusiue per Castulonẽ & Cordubã, vocitaturq; Bætica ab ipso amne Bæti, ꝓuincia intersecãte Lusitania qcquid interiacet inter duo flumina Bętim & Tagũ interfluẽte medio Ana flumine. A quo Ana ꝓuincia denoĩata est, tãq; apud eũdẽ amnẽ Liber pater ac Lisias cũ eo Bacchante luserint, ꝓpterea cognomẽ dedisse ꝓuinciæ, vt Plinio placet lib. iij. Ad Taraconẽsem vero ꝓuinciã ptinebat oĩs citerior Hispania, & quicqd vltra Tagũ est, inducens Cõpostellã, Gallatiã & Asturias per medium Toletanũ agrũ vsq; in Oceanum Athlãticũ, & vsq; in orã fluminis Dorij. Postea vero ad tẽpora Cõstãtini Pij diuisa

est ipsa Hispania in ꝓuincias quinq; secundũ Appiũ, Tarraconẽsem, Carthaginẽsem, Bæticã, Lusitaniã, Gallaciã, & singulis ꝓuincijs assignatę sunt Metropoles & Archi epi in consilio Illiberitano. Videlicet citeriori Hispanię, Tarraconensis: Carpetaniæ, Carthaginẽsis: Bęticę Hispalẽsis: Emeritẽsis Lusitanię: & Bracarẽsis Gallacię. Postea vero ad tẽpora Gothorꝝ addita est sexta ꝓuincia Tingitana trãs fretũ in Libya. Dein de vero modernis tẽporibus, videlicet sub Ioãne. xxij. Pontifice summo suprascriptis quinq; ꝓuincijs semota Tingitana, q̃ a Mauris & Machumetẽsibus possidetur, adiũcte duę alię Metropoles Cesaraugustana, q̃ detracta est ex Tarraconẽsi, Vlisbonensis vero ex Hispalẽsi Bętica. Dicit̃ autẽ Hispania citerior & vlterior. Citerior autẽ a septẽtrionali plaga mõteq; Pyrenęo vsq; ad nouã Carthaginẽ Cantabriãq;. Vlterior vero a Celtiberis vsq; ad Oceanum Gadesq; insulam protenditur, tãq; citra & vltra. Sed citra quasi circa terrã, vel vltra, quia vltima, vel quia post hanc non sit alia terra. Hæc Strabo & Plinus.

Hispanię descriptio, & terminatio per maritima littora & Pyrenęũ.

Hispania, vt diximus, terminatur Pyrenęis mõtibus, quibus Gallia diuiditur ab Hispania. Hos autẽ mõtes quidã dixerũt incipere a Fõte Salsulę ꝓpinquo promõtorio Leocatę. Quidã vero a Veneris portu, in quo Veneris Templũ locatũ fuerat, nõ longe a capite Illibero, seu ab oppido Ceruaria, quod ab eodẽ loco modico distat interuallo. Protẽdunt̃ autẽ ijdem mõtes ab Iberico & Mediterraneo mari vsq; in Oceanũ Britannicũ ciuitate Baiona, q̃ quõdam Easo dicebatur, spacio tercentenorũ quinquaginta miliariorũ, quãq; Trogus Pompeius, & alij plures dixerũt multo plura continere. Nostra autẽ mensuratio experimẽto numerata est ex carta nauigantiũ. Curuat̃ ipse mõs paululũ ex Mediterraneo in Oceanũ, vrbẽq; Baionam. A Salsulę itaq; fonte vsq; in Barchinonã miliaria. cxx. A Veneris vero portu siue tẽplo, seu oppido capite Illibero miliaria. c. A Barchinona vero vsq; in Tarraconam vrbem miliaria. lx. A Tarracona vsque ad ostia Iberi vsq; in vrbem Valentiam miliaria. cx. A Valẽtia vero vsq; ad ꝓmõtoriũ Artemesium Demamq; oppidũ (quod Martini Caput modernitas vulgi appellat) miliaria. lxx. Erat in eodem promontorio Dianæ Ephesinæ sacellum, a Dema vero in Alecanthum miliaria. lxx. Ab Alecãtho vero in nouã Carthaginem hodie Carthageniã appellatam etiam miliaria. lxx. Ibiq; celeberrimus portus est. A noua vero Carthagine vsq; in Veram, q̃ quondã Abdera dicebatur, etiam miliaria. lxx. Ibiq; principium regni Granatæ est & Maurorũ, q partem in Hispania possident, & Castalos & Itanos. A Vera vero, q̃ Abdera quondã, ad Almeriam, q̃ quõdã Illiberis dicebatur, miliaria. l. Hæc enim vrbs differt ab altera Illibera, altera vero Elibera, duoq; epi Illiberitani cõperiuntur in concilijs Hispaniæ. Ad eius distinctionẽ cũ Hieronymus in lib. de viris Illustribus meminisset de quodã Gorgonio epo Illibero, adiecit Bętico ad differẽtiã alterius Tarraconẽsis. Ibiq; ꝓmõtorium est ab antiqs descriptorib' nõ descriptũ, & quod moderni Caput Gactę appellãt. Ab Illiberi vero ad Granatę portũ, quã moderni Malacã Secãguam dicũt, miliaria. lxxx. Granata enim vrbs exopposito est, ad quã mercatoria a maris littore & ab ipso portu deducuntur. Hãc autem Strabo Exitanorũ vrbem appellari dicit antiquitus. Alij autem Menassem, vt Strabo refert, ibiq; promõtorium est ab antiquis omissum Caput Capsa a modernis vocitatũ. Ab ipsa vero Malaca ad Gibeltarem seu Calpe montem

ſterũ miliaria nonaginta. A Calpe aũt monte (qui hodierno die Gibeltar appellatur) miliaria ſexaginta ad Gades inſulã. A Gadibus vero ſiue Bætis oſtio vſq; ad Anã fluuium, qui hodierno idiomate Gaudiana dicitur, & a quo Luſitania denominationem habet propterea, quia apud illum amnẽ Liber pater cũ Liſia luſerit, vt Plinius voluit lib. iij. naturalis hiſtoriæ, miliaria centũ. Ab Ana vero flumine vſq; ad Sacrũ Promontorium, quod antiqui Hieron appellabant, quod hodie Caput ſancti Vincentij appellamus, miliaria .lxx. A Sacro uero Promontorio vſq; ad amnem Tagum, vbi Vlisbo ſeu Vlisbona vrbs in Portugallia ſita eſt, miliaria centũ quinquaginta. Ibiq; Promõtoriũ eſt ab antiquis prętermiſſum, diſtans ab oſtio Tagi miliarijs .xl. vbi Caſtellũ Caſtar & Suctres oppida ſũt. Ab oſtio vero Tagi vſq; ad Mũdã fluuiũ, ſupra quem Colimbria vrbs eſt ſita, quam antiquitus Mundam aliqui dixerunt, alij oppidum eſſe eiuſdem nominis Mundego dictum, miliaria centum. A Munda vero flumine vſq; ad oſtium Dorij amnis, qui ad Portum vrbẽ fluit in Portugallia, etiã miliaria centũ. Et eſt ſciendũ quod prouincia Gallecia a Tago flumine incipit, quanquã Ptolemęus velit incipiat a Dorio, qui influit in Portum. Incipit enim Gallecia Bracharenſis a Tago flumine, Brachara enim vrbs inter Tagum & Iberum amnes eſt: ipſeq; Dorius & Portus per fluxum & refluxum Oceani cõmodiſſimus portus fit ad nauigatiões rerũ omniũ Gallecię. Ex q̃ fit, vt port⁹ Gallecię etiã ipſa vrbs appellet̃; a q̃ nomẽ recipit Portugallię Rex. Cui⁹ metropolis Bracharũ ẽ, ex qua Gallecia Bracharia dicta eſt, & ꝓtendit̃ vſq; ad flumẽ Liminũ, poſt ſequũt̃ Artabri, et inde Galletia Lucẽtia vſq; ad Pyrenæum. A flumine vero Dorio vſq; ad promontoriũ, quod antiqui Oneriũ appellabant, moderni vero Caput Paniſarij ſeu ſancti Martini, vbi nunc Baiona oppidũ eſt, & Ponteuedra magnuſq; portus, miliaria .lxx. Ab ipſo vero Promõtorio vſq; in Promontoriũ, vbi ecclesia de finibus terræ cõſtructa eſt, quę quondam Ara Solis dicebatur, etiam miliaria .lxx. A cuius Promõtorio vſq; in Cõpoſtellam miliaria ſunt .xij. De iſtis vero Gallecijs refert Strabo de ſitu orbis lib. iij. quod Deum non haberent, ſed Solẽ & Lunam adorarẽt. Videntes autẽ quod apud eos Sol occumberet, illi eo in loco tanquã in vltima terræ parte aram conſtituerunt. Huic autem promontorio oppoſitæ ſunt inſulæ Caſytecides ad Auſtrũ in pelagus, quãquã Strabo dixerit ad Aqlonẽ, quod ſatis charta nauigatiõis oſtẽdit, et color incolarũ, q̃ ſunt fuſci coloris. A promontorio vero de finib⁹ terræ vſq; ad ſequẽs promontoriũ, q̃d Prioris appellãt, & antiqt⁹ Lapacianorũ Scutrilẽtũ vt Ptolemeo placet, ſeu (vt dicit Strabo) Ierna, miliaria .xc. Intraq; hoc promontoriũ magnus portus Artabrorũ eſt, vbi Clunia oppidũ eſt. Ab ipſo vero promontorio vſq; in oppida ſancta Martha et Nineriũ, miliaria q̃nquagĩta, ab ipſo ṽo oppido ſãcta Martha ad ſequẽs ꝓmontoriũ, vbi Hyaneo eſt, et caput dictũ Statiões cẽtũ .xx. miliaria. Hic q; oẽs a magno portu, vbi Clunia oppidũ eſt, vſq; huc Gallecij Lucẽtij ſunt, et quãquã ꝓtendãtur vſq; in Pyrenæũ, habẽt tm̃ Baſtulos ſeu Bardulios, q̃s Biſcaynos appellamus, q̃ maximos int᷑ medios mõtes ĩhabitãt, illorũ prĩcipiũ ab hoc ꝓmõtorio eſt. Ab iſto vero ꝓmõtorio vſq; ad oppidũ Pãtãder itidẽ cẽtũ vigĩti miliaria. Ab ipſo vero Sãtander vſq; ĩ Pyrenæũ Baionãq; vrbẽ cẽtũ q̃nquagĩta miliaria, videlicet vſq; ad oppidum Bilbao, quod metropolis Biſcayę eſt, miliaria. xx. Ab oppido vero Brenico ad oppidũ Mophrygo miliaria .x. A Mophrygo vero vſque ad ſanctum Sebaſtianũ, in quo Biſcayæ finis eſt, miliaria. xx. A ſancto itaque Sebaſtiano ad Pyrenæũ miliaria .xxx. Sicque circuit Hiſpania per Pyrenæum ab eius principio ex Mediterra-

neo mari vſq; in Oceanum Britannicum & per ipſius montis iugã vſq; ad principiũ ipſius montis miliaria duomilia quingenta octoginta.

Deſcriptio Hiſpaniæ per Mediterranea.

Eſcripſimus enim vniuerſam Hiſpaniam per marina littora, nunc autẽ deſcribenda eſt per Mediterranea. Habet enim, vt diximus, Hiſpania figurã ad modũ pecudeę pellis, habetq; in lõgitudine ſtadia circiter ſex milia, & in latitudine quinq; faciunt ad numerũ miliariorũ per lõgitudinẽ ſeptingẽta qnquaginta, per latitudinẽ circiter qngẽta qndecim, vt placet Straboni. Et a Promõtorio Pyrenæi, vbi Veneris templum eſt, in Iberico mari, quod antiqui Aphrodyſin appellabant, vt Straboni placuit libro quarto, vſq; ad Oceanum Britannicum, miliaria trecenta & quinquaginta. Partitur autem Hiſpania in duas partes, citeriorẽ & vlteriorem, citerior terminatur ad nouam Carthaginem, & per Caſtulonem protenditur per Iberum vſq; ad Cantabros, includens regnum Nauarræ, quæ ab antiquis omnis Hiſpania citerior Celtiberia dicta eſt. Suntq; in ea Prouinciæ quiq;: Cathalonia a Pyrenæo vſq; ad vltimum Iberum. Valentiæ & Murtiæ regna per orã maritimã, inde regna Aragoniæ & Nauarræ, quæ clauduntur excelſis montibus & Ibero amne vſq; in Calagoram, & Tiraſonam. Vlterior Hiſpania in duas diuiſa eſt partes, diſcreta altiſſimis montibus, quę a Pyrenæo procedentes vſq; ad Oceanum Athlanticum dilabuntur, diſtinguentes Caſtellæ regnũ, vna quæ ad Oceanũ Britannicũ ſpectat, altera quæ ad noſtrum Ibericũ mare. Quæ autem ad Oceanum, frigida, ſterilis, inculta eſt, magnis refulta montibus: quæ vero ad noſtrum mare ſpectat, maximeq; citra columnas ferax, irrigua, omnibus abundans bonis, grano, vino & oleo, fructibus, piſcibus non paucis. In ea vero, quæ ad noſtrum ſpectat mare, Granatę regnum eſſe conſtat, quod Mauri Machumetẽſes obtinent in Hiſpania, quod clauditur Bæti flumine (quod hodierno idiomate Guadalquebir arabica lingua vocant) & per maritimam orã a Vera vrbe vſq; ad Malacam. Extra flumen in Mediterraneo Andaluſij ſunt, ibiq; ſunt vrbes & regna Hiſpalis, Murtiæ, Gehen, Cordubæ, Gibelterræ, quæ omnia excepto Granatę regno poſſidet Rex Caſtellæ. Poſt Andaluſios Toletum eſt vſq; in Celtiberiam, Citerioremq; Hiſpaniam per oram fluminis Tagi vſq; ad Doriũ. In quibus terminis ſunt ampliſſimæ ciuitates, & omnis hæc regio Luſitania dicitur, fluuntq; per mediũ eius Tagus & Dorius ampliſſima flumina (quãquã regio Luſitania ab Ana flumine, qui Godiana dicitur, nomẽ receperit) ibiq; in maritimis cõfinia regni Portugallię ſunt vſq; ad vltra Dorium amnem. Vltra fines Portugalliæ eſt Zamora vrbs, oppidũ Truſillũ, Magiſtratus, & Militia ſancti Iacobi de Spata, Calathraua & Alcantara, Ereualũ oppidũ. In alia vero parte vltra montes Alaua prouincia eſt, & caput regionis oppidum Victoria, inde Burgẽs vrbs, Legio, Biſcaya, Aſturię, Galleciæ vſq; in Oceanum Britannicum ac Athlanticum. Omni aũt citeriori Hiſpaniæ & Celtiberis, excepto Nauarræ regno, ſolitus erat imperare Aragonię Rex. Vlteriori vero Caſtellę, Portugallię, et Granatę Reges. Hac aũt noſtra ætate cõiuncta ſunt hęc duo regna Caſtellę et Aragonum per copulam matrimonij inter sereniſſimos Ferdinandum Ioannis Arragonũ Regis digniſſ. Gnatum, qui patri ſucceſſit in Regnis, & Eliſabeth alterius Ioannis Caſtellæ Regis filiam, & quę vltimo Henrico Regi fratri & ſine filijs mortuo ſucceſſit in Regnis Caſtellæ. Hęc eſt eñ gñralis Hiſpanię deſcriptio, q̃ ad tẽporale dominiũ ꝓuinciaſq; noſtri tẽporis.

Quo ad spiritualitatem potest & alio describi ordine, habet enim ipsa Hispania quo ad religionẽ spiritualitatẽq; ꝓuincias & metropoles septẽ, vt supra diximus, quinq; antiquas & duo modernas, quibus singuli Archiepiscopi metropolitani assignati sunt, quatuorq; & quadraginta ecclesias cathedrales. Quarum metropolum Aragoniæ regnum duas obtinet Tarraconensem & Cæsaraugustanam. Castellæ regnũ tres Toletum, Hispalim, & Compostellam. Portugalliæ duo, Bracharum & Vlisbonam. Et est sciendum, quod duo ex his ex priori institutione mutatę sunt, quoniã Toletana & Compostellana recentibus temporibus a cathedralibus erectæ sunt in metropolitanas, sicut & modernissimis temporibus, Cæsaraugustana & Vlisbonẽsis. Quoniam post Nicenam generalem synodum in Bithinia celebratam tercentorũ & decem octo Episcoporum, sub Constantino Proimperatore & beatissimo Syluestro Pontifice in primo Hispaniæ concilio, quod in Illiberitana vrbe celebratum est, sancta Helena Cõstãtini matre p̃sente, quinq; tãtũ metropolitani Episcopi designati sũt, Tarraconẽsis q Celtiberis p̃esset, Carthaginẽsis q Carpetanis, Hispalẽsis q et Bęticis, Emeritensis qui Lusitanis, Bracharensis q & Gallecijs. Aucta vero & ampliata Toletana vrbe Gothorũ temporibus metropolis Carpetaniæ de Carthagine in Toletum translata est, remanente exempta e Carthaginensi sub nomine metropolitano. Postea vero successu temporum post occupatam Hispaniam per Mauros Machumetenses, ab octingentis circiter annis Emeritensis metropolis trãslata est in Ouetum, & de Oueto successu temporis in Compostellam, remanente etiam exempta ecclesia Ouetensi. Cæsaraugustana vero & Vlisbonensis modernis temporibus scilicet a ducẽtis annis citra de cathedralibus erectę sunt in metropoles tẽporibus Ioãnis.xxij. Papæ. Quarum Cæsaraugustana detracta est a Tarraconensi, Vlisbonensis ab Hispalensi. Habet autem Hispania vltra hos metropolitanos catholicas sedes cathedrales Episcoporum. xliiij. Quarum Aragoniæ regnum habet.xij. Nauarræ vnam, Portugallię septem, Castellę quatuor & viginti. Cathedrales Aragoniæ Helna siue Helena, Gerundensis, Barchinonensis, Maioricẽsis, Dertusensis, Vicẽsis, Vrgellẽsis, Illerdẽsis, Valẽtina, Segobricẽsis, Tirasonẽsis, Oscẽsis. Vna Nauarræ, Panpilonẽsis. Castellæ cathedrales, Carthaginẽsis, Cauriẽsis, Sagũtina, Viennẽsis, Cordubẽsis, Zamorẽsis, Salamãtina, Palẽtina, Pacẽsis, quæ & Badaioz, Conchensis, Oxomẽsis, Calagurritana, Burgensis, Legionensis, Abulensis, Segouiensis, Ouetensis, Mindoniensis, Palentina, Ciuitatensis, Tudensis, Lucensis, Astoricensis, Gadicensis. Regni Portugalliæ cathedrales sunt, Colimbriensis, Portugallensis, Eborensis, Syluensis, Egitaniensis, Vicensis, Lamacensis. Bracharensi subijciuntur Portugallensis, Colimbriẽsis, Egitaniẽsis, Vicẽsis. Subijciuntur antem iure Metropolico Tarraconensis, Barchinonensis, Gerundensis, Vicensis, Illerdensis, Vrgellensis, Detursensis, Valentina. Cæsaraugustanæ metropoli subijciuntur Oscensis, Tirasonensis, Pampilonensis, Calagurritana, Segobricensis. Toletanensi subijciuntur Saguntina, Oxomensis, Burgensis, Segobricensis, Conchensis, Cordubensis. Compostellanæ subijciuntur Abulensis, Pacensis, Salamanticensis, Chaurgensis, Zamorensis, Ciuitatensis, Placentinensis, Cauriensis, Tudensis, Lucensis, Astoricensis, Mindoniensis. Vlisbonensi subijciuntur Eborensis, Syluensis, Lamacensis. Hispalensi subijciuntur Viennensis, Gadicensis. Eccclesiæ exemptæ in Hispania Maioricensis, Carthaginensis, Legionensis, Ouetensis. Et hæc est generalis descriptio Hispaniæ quo ad vtrumq; dominium spirituale & temporale.

De terra Ruscilionis an sit in Hispania.

QVVM multi ex antiquis scriptoribus terminent Hispaniam Pyreneo monte, ad eum locum vbi fons Salsulæ manat, hoc habebat communis omnium vulgariū opinio. Veterum vero scriptorū assertio habebat, quod terminetur ad Pyrenæum ad Veneris templū oppido Caput Illiberæ. Incōueniēs satis videt̄ prouinciā Ruscilionis silentio præterire. Quippe cui ego debitor sum, tanquam qui ei præfuerim cathedra Episcopali annis octo. Igitur de illa disseramus. Est mons in Ruscilioīs prouincia altissimus in vertice Pyrenæi a canicie Canus appellatus, quoniam ęstate & hyeme semper inibi niues inhabitent, a cuius vertice duo montium iuga emanant. Quorum alterum ad Veneris templū mare pertingit. Alterum vero per multa oppida peruenit ad Salsulæ fontem. Inter hos terminos prouincia Ruscilionis est habēs duo flumina, quæ influūt in Mediterraneū, & totidē opulētissimas quondam vrbes, quæ corruerunt, de quibus etiā aliquid dicendū est. Est enim ea in prouincia flumē, quod veteres Ruscison appellauere, quod quidem prouinciæ & metropoli vrbi regiōis nomē indidit secūdū Claudiū Ptolemęū, prout ab antiqs fieri solitū est. vt maximę enim a fluminibus nominentur prouinciæ, sic Indi ab Indo flumine, Alamāni ab Alamanno amne, Iberi ab Ibero, a Bæti Bætici, ab Ana Lusitania. Hic itaq; amnis vrbem habuit prouinciæ metropolim sui nominis, quam Rusciū dixere priores, non longe a Perpiniano oppido, cuius hactenus vestigia patent, & ex quorum fluminis & vrbis vetustate prouinciæ in hodiernum emanat nomen, vt a Ruscison Ruscilion appelletur. Flumini autem Romani nomē mutauere, nā a fluminis vbertate Tethim appellauerunt. Est eñ fluuius ad irrigandū aptissimus vbertissimusq;, quoscunq; enim agros irrigat, hos & quā maxime alit atq; fœcundat, quod ab alijs prouinciæ præfatæ fluminibus est alienum. Ab ista enim vbertate, tanquam qui materno vbere patriā fœcundaret, Tethis appellatum est, Tethis enim fuit Oceani vxor mater Nympharum, quæ aquarū Deæ a poëtis dictæ sunt. Thetis enim amnis totam pene per longum regionem irrigat vbertissimo lacte atq; fœcunditate. Erat prętere & aliud flumen Illiris dictum ab eodem monte manans per quandam Illiberam vrbem ad radicem montis, & per Helnam vrbem influens in Mediterraneum, quod a Romanis Tetrū est appellatum, quia per diuersas metallorū venas maximeq; ferri scaturiens, nigrum colorē gestat, & propterea ad irrigandū maxime nocet. Quod vulgus vocabulum corrumpens ethymologię ignarus Techum appellat. Sciendum est enim duas esse Illiberas vrbes, vnam in Bætica, quæ nostra tempestate a Mauris possidetur, & Almaria dicitur. Altera in Ruscilione ad radices Pyrenæi territorio Volusto, in quo Volonum oppidum situm habet, cuius termini intra Hispaniam distribuūtur. In ea eñ vrbe est celebratū primū Hispaniæ Christianorūcōciliū, prout in libro cōciliorū legitur. Eodē siqdē synodus congregata est post Nicenā generalē synodū tricesima. xviij. Episcoporū tēporibus Constātini Cæsaris, in qua etiam synodo Illiberina interuenit, & præsens affuit Helena Constantini mater cū Cōstante nepote, qui denuo Helenam condidit vrbem. Quoniam fide Christi per orbem terrarum proclamata & in Nicena Synodo explanata erroribusque maxime Arrianis purgata, Constātinus tribus filijs imperiū partitus est Cōstantino priori, Cōstāti, & Cōstātio. Cessit aūt Gallia et Hispania plurimęq; Libyę partes Constāti, Decretus

est autem in suam prouinciam Constans sub tutela sanctæ auię Helenæ, quę cupiens Hispaniã & Galliã sicut cæteras prouincias ad Christi fidẽ ordinare, ordinauit syno dum in Illibera vrbe. In qua Hispaniæ metropolitanæ, atque cathedrales ecclesiæ ordinatæ sunt, & distinctę metropoles, diœcesesq́ pro more gẽtiliũ secundũ decreta per sanctos viros Clemẽtẽ & Anacletũ successores Petri apostoli, ædita. Eisdẽ tẽpo ribus Helena ciuitas, quæ a modernis Helna dicitur, cõdita est siue ab ipsa Helena si ue a Cõstãte nepote in sancta auię Helenę honorẽ, apud eã etenim Constans decessit, prout de eius obitu meminit Eutropius li. ix. & Paulus Orosius li. vij. Quorũ ver- ba ista sunt. Obijt aũt Cõstans Cõstãtini filius vico vocato Helena nõ lõge ab Hi- spania distãte. Quia necdũ duabus leucis iuxta morẽ regionis distet a Pyrenęo. Vo cata est aũt ipsa Helna ciuitas Helena ab antiquoribus vsq́ ad circiter annos centũ, ex quibus recẽtiores Helenã abbreuiarũt in Helnã, vt satis liquide cõstare potest ex anti quis libris & codicibus ecclesiæ iã dictæ, cui in episcopali, vt retulimus, cathedra præ fuimus annis octo. Ipsa enim Illibera vrbs Pyrenęo ad modum coniuncta e- rat vltra omnem Illyrim siue Tetrum, oppido vero Coquo libro sic enim vulgus propter diuersas mutationes linguarum corrupit. Quod non longe a promontorio Pyrenęi & Veneris tẽplo distat, quoniã ab ipsa vrbe Illibera caput Illiberæ dicebaẽ. Perpiniani etiã oppidũ a recẽtissimis etiã tẽporibus dicitur, Stabulũ enim antiquitus vocabãt. Sic nãq́ reperitur in Itin rario Antonij Pij, de quo mentionẽ per hęc ver- ba, vbi iter faceret ab Italia in Hispaniã facit: ĩ Biterras Narbone, Salsulis ad Stabulũ, ad Pyrenęũ Iuncaria Gerũda &c. Quod autẽ Ruscilionis prouincia sit intra Hispa niæ fines, sequentibus testimonijs comprobatur. Primo ex libro conciliorum, ex quo patet, q̃ primũ catholicorũ cõcilium in Hispania congregatũ fuit in Illiberitana vrbe, q̃ fuit intra fines Ruscilionis in radice Pyrenæi ad Gallię partẽ, prout de deletis vrbib in sequẽtibus dicemus, fuitq́ congregatũ post Nicenã synodũ tẽporibus Cõ stãtini Pij, vt supra dictũ est. Cõstat insuper ex dicto libro, q̃ ipsi Illiberitani conue- nerũt pene oĩbus Hispanię cõcilijs sub metropoli Tarraconensi. Secũdo probaẽ ex dictis Strabonis lib. iiij. de situ orbis cuius verba ĩtersерã. Quũ eñ Galliã trãsalpinã describeret et ꝓuinciã Narbonẽsem, adiecit. Hoc igiẽ littus vsq́ ad Pyrenęę Veneris tẽplũ extẽdiẽ, hic est et huius prouĩciæ et Hispaniẽis terminus. Quia vero hunc tra- ctũ, in q̃ Põpeij trophea sũt, Hispaniæ et Galliæ cõfinia declarãt. Ex q̃ patet trophea Põpęij vltra Veneris tẽplũ posita esse ad eũ Pyrenęi locũ, q̃ altera ex Pyrenæi radici bꝰ a mõte Cano, q̃d est ad Pyrenæũ, ꝓminet ad ꝓmõtoriũ Leocatę, ad Sallulisq́ fon tẽ deflectitur. Quod etiã sequẽs Strabonis miliariorũ cõputatio declarat.

Hispania quot nominibus ab antiquioribus appellata sit.

Hispania Europæ terminos claudit, hanc veteres ab Ibero ante Iberi- am, postea ab Hispano Hispaniam cognominauerũt. Ab initio au tẽ Igletæ dicti sunt, vt placet Straboni lib. iij. vbi de Iberia loquens ait: nostri sæculi homines ipsius cõfinia Pyrenæos mõtes ponũt, ean dẽq́ Iberiã et Hispaniã nominãt, q̃ intra Iberũ cõtineẽ. Vetustiores aũt, Hospos Igletas nominãt, hęc Strabo. Hęc inẽ Aphricã et Galliã posita Oceani freto et Pyrenæis mõtibꝰ clauditẽ, ac sicut minor vtraq́ terra, ita vtraq́ fertilior, nam neq́ vt Africa violẽto sole torreẽ, neq́ vt Gallia assiduis vẽtis fatigatur:

sed media inter vtranq; hinc temperato calore, inde foelicibus & tempestiuis imbribus in omni frugum genere foecunda est, adeo vt non ipsis tantum incolis, verumetiam Italiæ, vrbiq; Romanæ cunctarum rerũ abundantia sufficiat. Huic enim non frumenti tantum magna copia est, verum & vini, mellis, oleiq;, nec ferri solũ materia præcipua, sed & equorum pernices greges, sed nec summa tantum terræ laudanda bona, verumetiam abstrusorum foelices diuitiæ. Iam lini ei spartiq; uis ingens, minij quoq; nulla feratior terra. In hac cursus amnium sunt, nõ torrentes rapidiq; vt noceant, sed lenes vt uineis campisq; irrigui. Pleriq; etiam ditantur auro, quod in paludes vehunt, auris quoq; Oceani afflata vni tantum Pyrenæi montis dorso adhæret & Galliæ, reliquis partibus nuda in orbem mari cingitur. Forma terræ ꝓpe quadrata, nisi q; arctãtibus freti littoribus in Pyrenæũ coit. Porro Pyrenæi mõtis spacium trecenta quinquaginta milia passuum amplectitur. Salubritas cæli per omnem Hispaniam æqualis, quia aeris species nulla paludum graui nebula inficitur. Huc accedũt & marinæ auræ circum vndiq; assidui flatus, quibus omnem prouinciam penetrantibus euentilato terrestri spiritu præcipua hominibus sanitas redditur. Corpora hominum ad inediam laboremq;, animi ad mortem parati, dura & astricta parsimonia, bellum quam ocium malunt. Si extraneus deest, domi hostem quærunt. Quorũ plurimi sępe in tormentis ob silentium rerum creditarum expirauerũt, adeo illis potior taciturnitatis cura, quam vita celebratur. Hinc est etiam bello Punico serui illius patientia, qui vultus hominum inter tormenta risu prosecutus est, serenaq; lætitia crudelitatẽ torquentium vicit. Velocitas est genti pernix & inquietus animus. Plurimi ibi militares equi & arma sanguine ipsorum chariora, nullus ibi festus dies, nec apparatus epularum. A qua calida lauari post secundum bellum Punicũ a Romanis didicere. In Lusitanis iuxta fluuium Tagum vento equas concipere multi autores prodidere, quæ fabula ex equarum foecunditatę & gregum multitudine nota est, qui tãti in Gallecia & Lusitania, ac tam pernices uisuntur, vt nõ immerito vento ipso concepti videantur. Nec minora adiecerunt ad Hispanię laudes Plinius de naturali historia & Strabo de situ orbis.

Quot nationes & populi vsq; ad nostra tẽpora Hispaniã obtinuerunt.

NECESSARIVM quidem existimamus ad nostrorum originem indagandum, non ignorare, quot nationes gentiumq; populi hanc nostræ Hispaniæ prouinciam obtinuerunt vsq; ad nostra tempora, res quidem admodum difficilis, maxime propter obliteratam maiorum antiquitatem. Quo fit, vt ipsius autiquitatis inuestigatio nobis admodum reddatur difficilis, & legentibus, quæ scribimus, fabulæ videantur. Ideo contra morem cæterorum scriptorum testimonia illorum, ex quibus difficilia detraxero, in medium afferam, ne me obliterata recensentem existiment delirare. Primi omnium fuere Cetubales, vt quidam dixerunt, a Tubale Iaphet filio. Quorum ad nos pauca & admodum nulla saltem autentica peruenerunt. Secundi omniũ fuere Igletæ, vt voluit Strabo libro tertio de situ orbis. Tertij Sicani. Quarti Iberi, Græci quinti. Pœni sexti. Romani septimi. Gothi octaui. Mauri noni. Et quoniam nobis intentio est istorum successus discutere vsque ad Gothos, quia Isidorus, Orosius, & Rhodericus Toletanus sunt Gothorum gesta plenissime prosecuti, non vltra progrediar. Quidam vero, quos scriptores

fabulosos

res fabulosos existimo scrip sere, quod post Hispanum, à cuius nomine Hispania dicta est, qui Herculi successerat, gentem, quam Almoniphides appellant, venisse in Hispaniam, ac illam possedisse annis. XL. quam gentem aiunt ex Chaldæis ortam. Vnde quia neq; verissimilia sunt, neq; a probatis scribuntur, illa prætereo. Primum Hispaniam priores appellauere Hesperiam omissis Cetubalis, & Igletis, de quibus supra diximus. Sunt autem, vt antiqui tradunt, Hesperiæ duę, Italia, & Hispania, quarum quęlibet Hesperia dicta est,. Est autem Hesperia Italia ab Hespero Rege fratre Athlantis Regis Aethiopiæ, qui regnauit in Italia. Vbi autem additur vltima Hesperia de Hispania intelligendum est. Vbi vero magna, Italiam significat, vnde Vergilius in principio septimi libri Aeneidos: Hesperia magna si qua est, ea gloria signat. sed Hispania dicitur vera Hesperia. Dicta est autem Hispania Hesperia ab Hespero stella, quę post solis occasum primum in Hispania apparet, & ortum habere videtur. Vel secundũ aliquos dicit̃ vtraq; Hesperia Italia, & Hispania, quia ab Oriente in Occidentẽ Hespero stella nauigatur. Sic enim loquebatur magister in historia tripartita, quũ Valẽtinianus Imperator ad oras Hesperias nauigaret, vtrãq; Hesperiã per ipsius nauigationẽ intelligẽs. Secũdo Hispania ab Iberis Iberia dicta est ante Herculis aduẽtũ secundũ Claudium Ptolemæũ, & Pliniũ de naturali Historia libro, tertio, & Iustinum post Trogum Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, & alios plures scriptores. Tertio vero Hispania nominata est ab Hispano Rege successore Herculis, qui in ea diutius summa pietate regnauit secundum Iustinum loco superiori, siue ab Hispalo vrbe, vt placet Appiano historico satis claro.

De prims Hispaniæ incolis.

PRiores Hispaniæ incolæ Cetubales appellati sunt, vt plurimis antiquis scriptoribus placuit. Sunt autẽ dicti Cetubales a Tubale filio Iafet, quorum filij primi dicti sunt Hispaniam incoluisse. Quanquã Iosephus li. primo antiquitatũ incolatum filiorũ Iafet, sic dixerit. Item filiorum Iafet Medeus, & Ianus fuerũt. Et ex Medeo sunt gentes, quę a Gręcis Medi vocantur. De Iano vero omnes Ianij bella, diciq; descendũt, qui & Græci, rudi, & mare Ionicum appellatur. Condidit autẽ Iobel Iobelos, qui nostris tẽporibus Iberis, qui & Hispani, a quibus postea Celtiberi appellati sunt, hæc Iosephus. Post hos, quorum vetustas nobis obliuionẽ relinquit, primi fuere Igletræ, vt voluit Strabo de situ orbis lib. tertio. Deinde Sicanos eam incoluisse autentica multa referunt, quoniã ab illis Italia omnis, vrbsq; Roma, & originẽ, & incrementum habuisse constet. Iam ad eos veniamus: Sicana gens Hispanię antiquissima fuit, quæ Iberum amnem ab initio incolebat, vt refert Diod. Sicul. qui lingua Gręca suã priscę antiquitatis fabricauit historiã, de insula Sicilia agẽs. Idẽ etiã descripsere multi ex Italię scriptoribus inter quos fuit Solinus de mirabilibus mũdi. Idẽ hoc etiã meminit Aulus Gell. lib. primo. noctiũ Atticarũ. Idem etiã Leornardus Aret. nostrę ętatis historiographorũ princeps in descriptione Sicilię, in lib. quẽ ędidit de primo bello pun. Hoc idem etiã censuit Zozomenus præsbyter Pistorieñ. dicẽtes ꝙ insula Sicilię primũ Sicania dicta est a Sicanis, q. eam primũ incoluerũt. Dicti sunt autẽ Sicani, qa prodierũt ex Sicore amne Hispanię. Est autẽ Sicoris flu. per Ilerdã decurrẽs, & miscet̃ Ibero flu. non longe ab ipsa Ilerda, de quo Cęsar meminit in Commẽt. cũ apud Ilerdã pugnaret. Habitabat autẽ gens Sicana orã ipsius flu. Sicoris, ab ipso nomen recipiẽs, & inde magna Hispanorũ

manu congregata nauigauit in insulam Siciliæ, quàm ex suo nomine Sicaniam appellauit, & hoc ante Troiana bella, vt dicit Solinus: instruxeruntq; in ea vetustissimam vrbem Syracusam. ab ipsaq; vrbe Syracusa prodiisse Italum illum nemo dubitat, qui quum diu Syracusis regnasset transfretans in Italiam, primus in ea regnauit, nomenq; genti, ac regioni dedit, vt refert Vergilius in septimo Aeneidos: Italusq; paterq; Sabinus vitisator curuam seruans sub imagine falcem.

De Iberis, & Celtis: Vnde Celtiberi.

HISPANIA primum, vt supra diximus, ante aduentum Herculis Iberia dicebatur, vt scribit Trogus Pompeius vltimo libro, & Claudius Ptolemæus de Hispania agens, & Plinius de Naturali historia, Strabo deniq;, & alij multi. & deinde ab Hispano, qui Herculi successit, Hispania est dicta. Est autem Iberia dicta ab Ibero amne Hispaniæ. Huic autem fluuio nomen dedit gens, quæ oram fluminis ante incoluerat. Processerat enim hæc gens a prouincia Iberia, quæ in Asia situm habet, media inter Armeniam, & Colchos secundum Claudium Ptolemæum. De qua etiam & eius situ meminit Paulus Orosius libro sexto per hæc verba: Iberia regio est Asiæ prope Pontum, Armeniæ iuncta. Hanc itaq; gentem vetustissimo tempore refert Priscianus libro sexto, ab eius prouincia prodiisse, & peruenisse in Scythiam, & inde in Oceani oram, & ab ipsa ora nauigasse in insulam quam ex suo nomine, atq; aduentu Hiberniam appellarunt quæ insula est in Oceano Britannico. Altera nauigatione peruenisse tradunt in Hispaniam, quæ oram amnis incolens, flumini, & Regioni tradidit nomen, vt Iberus amnis, & Iberia prouincia appellata sit. Iberis vero post multa sæcula admixti sunt Celtę, qui vnde prodierunt videamus. Celtæ Galli sunt, Scribit enim Diodorus Siculus libro quarto: Celtas appellari Gallos, qui habitant a Pyrenæis montibus vsq; ad Alpes ad Mediterraneum. Quumq; diutius cum Iberis contendissent, & decertassent pro agris conterminis, ad vltimum pace composita simul inhabitauere, & mutuis inter se initis cuniugiis Celtiberi dicti. Hoc idem contestatur Titus Liuius libro quinto dicens: Tertiam Galliæ partem Celtas appellari, qui venientes ad Iberum fluuium Hispanorũ, ibiq; considentes, retenta primi nominis parte & assumpto fluminis nomine, iuxta quod consederant, Celtiberi dicti sunt. Quod Lucanus meminit libro quarto dicens: Profugiq; agente vetusta Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis. Adiecit etiam Diodorus superiori loco, Gallos, qui ad Oceanum sunt, a Pyrenæis montibus vsq; ad Danubium amnem Gallatas appellari. Inde Claudius Ptolemæus Aegyptius, Galliam omnem in quatuor Celtogallatias diuidit. Belgicam, Lugdunensem, Aquitanicam, & Narbonensem. Ex quibus euidenter colligitur, Celtas, qui admixti sunt Iberis, Celtiberos appellari. Admixti vero Gallatis, Celtogallatas vocari. Ex his vero Celtis fuere, qui terra peruagati sine nauigatione in vlteriorem peruenerunt Hispaniam. Ibiq; considentes Celticam regionem apud amnem Tagum effecerunt: idemq; Ptolemæus, Strabo, & Plinius ibi recolunt Celtarum regionem. Galli vero Gallatæ aliam Gallaciam prouinciam in Græcia effecerunt hoc modo. Quoniam aduocati Gallatæ a Rege Bithiniæ in eius auxilium, quũ tulissent, dimidium cum eo regnum partiti sunt, & primũ Gallogręci, inde Gallatę cognominati sunt, Ab his enim etiã prouincia Gallacia Hispanica proce

sit, prout late dicitur infra in Græcorum progressibus. Dicti sunt autem Galli a Ga late.i. candore, gala enim candidum significat, quia humido educati cælo corpora alba habeant. De quibus Iustinus libr. XV. Herodotus autem Græcorum historicorum maximus de Celtis libro secundo ita meminit: Celtes autem sunt extra Cyppos Herculis, Synesijs finitimi omnium in Europa habitantium vltimi.

De vrbibus Hispaniæ ante Herculis aduentum.

REfert Iustinus post Trogum Pompeium, quoniam superiori loco commemorauimus Abium, qui secundo loco regnauit Hispanis ad oram Oceani, populos in septem vrbes reduxisse, illas tamen non nominat, quas non stare credo ad præsens prẹter duas, cæteræ autẽ aut mutauerunt nomina, vel terremotu, vel succedentibus cladibus bellorum deletæ sunt. Verius tamen putandum est eas corruisse, quum omniũ vrbium Hispaniæ autoribus circũspectis, præter has duas, nulla ipsius ab his tẽporibus scribẽda comperiat̃. Prima siquidẽ e duabus Scalabius est, quẹ hodie Vlysbona nuncupatur, vrbs siquidẽ admodum vetustissima. Per cuius fimbriã Tagus amnis decurrit in Oceanũ, hẹc vrbs omniũ vetustissima, autorem Abium secundum Regem habuit. Et dicta est Scalabius, quam postmodũ moderni breuitatem sequentes dixerunt Scalabum, perstititq; sub eo nomine vsq; ad tẽpora Romanorum secundum Claudium Ptolemæũ, & dicta est Scalabius, quoniã in eo loco Abius primum ceperit cibum, ac sequens ceruorum greges inibi nutritus sit. Cuius denuo loca aëris salubritate ei conferẽte prospecta, vrbem statuit ex suo nomine appellandã, quãquam reperiam Pomponiũ Mellam lib. tertio appellasse hanc vrbem Elisopum. Aliam enim, & tertiam vrbem cõperio, quẹ ad Iberos incolas pertinuit, Iberiã nomine, demolitã tẽpore Romanorũ. Illius enim situs fuerat ad hostia fluminis Iberi Occidentẽ versus, apud quã Gneus Scipio patruus illius, qui primo cognominatus est Africanus Hasdrubalẽ Pœnorum Ducẽ, fratrẽq; Hannibalis vicit nauali certamine. Hẹ quidẽ ad primarios incolas pertinuere, duæ ad tẽpora Abij secundi Regis, tertia ad tẽpora Iberorũ. Sunt & aliæ vrbes, quẹ non adeo uetustã habuere originẽ, fuere tamen ante tẽpora Herculis. Et quoniam Isidorus, atq; Toletanus nullã in Hispaniã vrbem nominant, nisi ab Herculis aduentu, per necessariũ nobis visum est, antiquitatẽ recensentes illas, illarũq; autores in mediũ producere. Inter has igitur, quæ ad recentiora tempora ante Herculis aduentum pertinent, primum vrbem nostram Gerundã conumerabo. Hanc etenim vrbem cõdidit Geryon Chrysauri filius Hispaniẹ Rex, quẽ idem Hercules interfecit, & dicitur Gerunda a Geryone, & Vnda flumine, quod per vrbis mediũ fluit. Certũ est enim quod urbes siue ab autoribus, siue a fluminibus inundantibus nomina receperũt. Vnde a Belo Babylonia, a Nino Niniue, a Romulo Roma, a Constantino Constantinopolis, & plurimæ orbis vrbes. Et si quæ sunt quæ ab autoribus, siue fluminibus nomẽ ad prẹsens nõ retinuerint, huius rei causa sunt Grẹci, vt meminit Iosephus li. primo Antiquitatũ, qui præsumpserũt nominibus ornare remp. tanquã a se constitutã. Huic testimonio accedit nomen maioris amnis, q licet ad oram ipsius vrbis decurrẽs, ab ipsa vrbe, & illius cõditore nomẽ recepit. Ipse enim Geryon triceps vir, siue tria gestans capita describit̃ a poëtis secundũ Iustinũ lib. vltimo. Vnde Vergil. octa. Aenei. agens de Hercule, & morte Geryonis ait: Tergemini nece Geryonis, spolijsq; superbus Alcides aderat. Cui fabulẹ Trogus Pomp. Hispanus reddit

diuitijs ab auri argentiq; copia superarent. Perspicaces sane, vt videntur, priscis tempo ribus extitere Phoenices. Itali nullis alijs cessere. Oritur & stannum in pluribus Iberiæ locis, non casu repertum, vt quidam scriptores vulgarunt, sed effosum, conflatumq;, quemadmodum aurum argentumq; traditur. Nam supra Lusitaniam plurimum stannum effoditur, in insulis Oceani Iberiæ proximis, quæ a stanno Cattiterides denominãtur. Plurimum tamen a Britannia insula ad oppositam Galliam affertur: Nisi per loca mediterranea Celtici mercatores equis per Massiliatas, ac Narbonam vrbem Romanorum coloniam optimum earum partium tum opportunitate, tum commoditate adeuntium enporium producant. Sed de Gallis, ac Celtiberis hactenus.

De pronincijs Hispaniæ, quæ nomina mutauerunt.

IXIMVS Hispaniam omnem in tres distinctam prouincias Tarraconensem, Bęticam, & Lusitaniam secundum Claudium Ptolemęum, Strabonem, Plinium, Pomponium Mellam, cæterosq; antiquiores geographos. Quarum Bętica cõtinet flumen Bętis dictum Guadalquebir a noua Carthagine, a cuius mõtibus defluit in Oceanum Athlanticum, cuius regionis, & prouinciæ caput est Hispalis, quæ & Metropolis Bęticæ a palude, quæ vrbi circunfertur sic dicta, siue vt aliqui voluerunt, quia vrbs eo in loco constructa sit in fixis palis, in quibus vrbs fundata est propter aquarum redundanciam. Lusitania vero dicitur ab Ana flumine, quod hodie Gaudiana appellatur, quod ab eius exortu per totam decurrens prouinciam continet quicquid interiacet inter duo flumina Bętim, & Tagum decurrente per medium amne, a quo prouinciam denominationem habet, propterea quia apud illum Liber pater, & Lisias luserint, & Phana eius præfectus, vt Plinio placet libro tertio Naturalis historiæ, quamquam idem Plinius eodem loco dixerit, quod flumen Anas interfecet, & diuidat prouinciam Lusitaniam, in quo non recte dixit, quum ipsa Lusitania prouincia contineat quicquid interiacet inter ipsa duo flumina Bętim, & Tagum, decurrente per medium prouinciæ ipso flumine Ana, vsq; in Citeriorem Hispaniam, Celtiberiamq;. Cætera ad Tarraconensem spectãt, scilicet omnis Citerior Hispania a Pyrenęis montibus vsq; ad nouam Cartaginem, & Camtabriam, & inde quicquid continet trans flumen Tagi ab illius exortu, Oceanumq; Athlanicũ, & Britãnicum. In his quoq; tribus prouincijs, populis, ac regionibus plurimi sunt, qui sua nomina mutauerũt taliter, quod difficillimã reddant lectionem rerum antiquarũ, quũ propter obliterationem antiquorũ nominum ignorationem faciant legentibus tum circa prouincias, tum etiã circa mõtes, & flumina, vrbesq; deletas, quę quum non extent, neq; quibus in locis fuerint, neq; res apud eas gestę facile deprehendi possunt. Igitur primũ de populis, prouincijs, & regionibus. Secundo de vrbibus. Tertio de fluminibus. Quarto de mõtibus. Quinto & vltimo de deletis vrbibus agẽdum est. Habet igitur Hispania tres & quadraginta populos, regiones, & prouincias, quæ sequuntur, incipientes a Gadibus, & freto Herculeo, & inde vsq; ad nouam Carthaginẽ, quantũ continet vlterior Hispania, & inde a Gaditano vsq; in Pyrenęũ promontorium, ad Oceanũ Britanicũ ad oram maritimam, & inde mediterranea, ac postremo citeriorem Hispaniam. Oram itaq; maritimam Betis fluminis inhabitant, & Turduli, inde Bastuli, & Ithani, Contestani, Oretani ad

alteram oram, Celtici, Bracharij, Artabri, Callaici, Lucencij, Celerini, Memerani, Lacerini, Cygures, Hedij, Seburi, Asturici, Amaces, Ceperani, Pelendones, Betones, Celini, Pisicori, Tugones, Austri, Austrigones, Caristi, Cantabri, Varduli, Vascones, Edetani, Lacertani, Ilergetes, Ilarqueones, Pheni, Letani, Cositani, Cereta ni, Authetani, Castellani, Indicites. His itaq; tota continebatur Hispania. Atq; quicunq; perlegerit antiquorum historias, atq; annales, potius populos, quam vrbes, expressos comprobabit. Incipientes igitur a Gaditano, & Herculeo freto, ipsaq; ora maritima, quæ ad Gades pertinet, & hostia fluminis Betis, quæ Guadalquebir modernitas nominat, Turditania appellatur, & protenditur vsq; ad Calpem montẽ, quem vulgus Gibeltarem appellat. Illi autem, qui ab hostio Betis incolunt, vsq; ad Anam fluuium Turduli appellãtur, quamquam Ptolemęus libro secundo dixerit Turdulos tenere mediterranea a Baria, vsq; in nouam Carthaginem, quasi Turditanos, & Turdulos eosdem dixerit. De quibus Strabo libro tertio de situ orbis sic ait, Turditania, incolæ vero ipsi Turdetani & Turduli appellantur. Sunt, qui eosdem arbitrentur idem esse, sunt tamen diuersi, ex quibus est Polibius, qui Turditanis Turdulos finitimos esse dixit ad Septentrionem. A quibus dicimus fines Turdetanorũ, & Turdulum esse Bętim. Turditani sunt ad austrum, ac montem Calpe, & protenduntur per medium duorum fluuiorum Bætim, & Anam, vsq; in Castulonem quoq; vrbem. Turduli vero sunt habitantes oram maritimam Oceani Athalantici, vsq; in Anam flumen, & Sacrum promontorium, quod caput sancti Vincentij appellamus. Post Turdetanos sequunt̃ Bastuli, a monte Calpi, siue Gibeltarem, vsq; ad nouam Carthaginem, quos simul & Ithanos Ptolemeus appellat. Sed veritas est, quod Bastuli, licet largo modo protendantur vsq; in nouam Carthaginẽ, Carthageniam appellatam, tamen strictius non protenditur Bastulia, nisi a monte Calpe, vsq; in Bariam, & a Baria vsq; in nouam Carthaginem Ithani appellantur. Ii vero, qui incolunt mediterranea vsq; ad Obulustulũ, quæ Baecia appellatur, sunt Turditani vsq; ad Hispalim, & oram maritimam. Ii vero, qui incolunt mediterranea vsq; ad Vbedam, & Murtiam appellantur Besetani, incolæ vero a noua Carthagine vsq; in Suconem amnem, & Valentiæ regnum Oretani sunt, cuius regionis caput est Orantia vrbs, quæ & Oriola appellatur. Redeuntes vero ad oram maritimam Oceani post Turdulos, & Sacrum promontorium, sequuntur Celtici, qui a Gallis in eam regionem translati sunt, & protenduntur a Guadiana flumine Ana antiquitus dicto, vsq; vltra Tagum, & flumen Mundam, & protenduntur vsq; in vrbem Salamanticam.

De istis autem Celtis refert Strabo, ob quandam seditionem per eos commissam cum Turdulis in eam regionem venisse, apud eos dicit esse flumen Lethes, quod ideo flumen obliuionis esse appellatur. inde sunt Gallaici, Bracharij a Brachada vrbe sic dicti, & protenduntur vsq; in oppidũ Baiona, & Ponteuedra includentes Tidures, qui incolæ Tudenses sunt. Et quoniam in Brachariorum incidimus mentionem, hęc Galleciorum regio, & prouincia magna est, & adeo magna, quod refert Strabo continere in se triginta populos. Et quoniam ipse asserit, multi ex illis adeo humiles sunt, quod rarissimam mencionem de eis antiqui scriptores faciant. Quoniam quum de illis Ptolemęus meminit, plures ex dictis populis singula quæq; oppida, ait, continere, & aliqua duo, aut tria. Propterea non oportet per illa singula discurrere. Ad Galleciam itaq; pertinent Artabri, qui antiquitus Arotebræ vocabantur, vt voluit Strabo libro tertio, a promontorio Onerio, & portu Baiona, & Ponteuedra protendun-

tur ad aliud premontorium Hauatiacorum, in quo magnus portus est, & oppidum Clunia. Ad istos enim Gallecios pertinent Tudures, qui & Tutenses ab vrbe Tutense, ad istos pertinent Nonieiani ab oppido Noia, Celerini, Luanci ab oppido Luanco, Limicei ab amne Limino, Bibali ab oppido Bibalo, nunc Birbao, Lacerni. Silini, Cepori, Lamauori, Tibures, Gigures, Seburi, Amaces, Ceperani, Lugones a Lugo oppido, Oriuaces, Austri, Austrigones, Caristi a Caristo oppido, nunc Castro,

Ad ipsos insuper Gallecos pertinent Vaccei, Misburgi, Vectones, siue Vergones, Palendones, Aruaces, Ascurici, Pisicorij vocati sunt, qui a Gallecijs Lucensibus, & ora maritima mediterranea possident, quæ prouincia nunc Alaua dicitur. Complectunturq; agrum, & vrbem Burgeñ. quamquam specialius Burgenses Misburgi sint ab antiquis scriptoribus appellati. Vaccei enim etiam complectuntur, & continent quicquid est vsq; ad Orontiam vrbem, vt Strabo voluit. Hos sequuntur Vectones, qui Legionenses sunt, quos aliqui Vergones appellant, & complectuntur agrum Toletanum, immo vt Strabo vult Toletum, licet re vera in Carpentanis sit, quod satis declarat eius Metropolis, quum illius præsul Metropolitanus Carpentaniæ in Tolatanis concilijs descriptus reperiatur. Inde Palendones a Palentia vrbe sic cognominati, postea Pacicori a Pascensi vrbe sic dicti, Asturici ab Asturgo flumine appellati, Aruaces ab Arena flumine, & oppido ipsius nominis sic dicti. Inde sunt Antrigones, quorum caput Calaguris est. Inde sunt Hedetani, qui sunt Soriẽses a Soria vrbe, & continent vsq; ad Aragoniæ fines, & vt plærisq; asserunt Tirassonam. Vultq; Ptolemæus, quod complectantur Cæsaraugustam quamquam alij scribãt eos in Lacetanis, vt placet Straboni. Hæcq; descriptio generalis vlterioris Hispaniæ est mutationis nominum, regionum & prouinciarum.

De citeriori Hispania.

AM nunc citeriorem Hispaniam aggrediamur. In citeriori Hispania ad partẽ Oceani Britannici, ad interiora Mediterranei Cantabria est continens regnum Nauarræ, habens populos tres Vardulos, Vascones, atque Betones. Varduli sunt ij, qui montana tenent, atq; Opuscuam. Vascones Pampilonenses, & vsq; ad Pyrenæi iuga. Betones, vbi nunc Taphalla est, quæ antiquitus Trucium metallum dicebatur, & Olitum, quod & antiquitus Olibar, & Tutella dicta hodie antiquitus Titultia. Inde sunt Celtiberi, quoniam licet omnis citerior Hispania nominetur Celtiberia, specialius tamen prouincia Celtiberia dicta est, cuius caput Cæsaraugusta, & protenditur vsq; ad vrbem Segobriam, post Celtiberos vero sunt Ilergetes, cõtinentq; Oscam, & Ilerdam vrbes, & quicquid ijs interminis interiacet. Redeuntes igitur ad maritimam oram post Oretanos, & Succonem, siue Succonem amnem Contestani sunt. Complectũturq; Valentiam, & Saguntum, quod hodie Muriuetus appellatur, & Magistrum Montesiæ vsq; ad Iberum amnem. Hos sequuntur Ilarqueones, qui sunt Dertusenses, & Tarraconẽses. Inde Pœni, cuius caput Villa franca est dicta Pœnorum, quoniam eo in loco erat vetus Carthago Hispaniæ. Quam deleuerunt. T. Sempronius, & Publius. C. Scipiones, qui primi secundo bello punico intrauerunt in Hispaniam. Illam quia penitus euerterunt in vindictam euersionis Saguntí factæ a Pœnis, neq; illam sub illo nomine vlterius esse voluerũt.

Sed post euersionem concessa immunitate redeuntibus incolis non priori nomine,

sed Villam francam nominari voluerunt, sub eoq; nomine manet in hodiernum. Sed in memoriam antiquæ vrbis prouincia a Pœnis nomen retinuit, ita vt Villa franca Pœnorum, siue Phenicum vsq; in hodiernum appelletur. De hac veteri Carthagine meminit Ptolemæus libro secundo, & statuit eam in Ilarqueonibus, quum tamē verum non sit, neq; Ilarqueones pœnos attingunt, sed solum Tarraconensem agrum complectuntur. Post Pœnos sequuntur Lethani, quorum caput regionis Barchinona vrbs est, concluditq; per maritimam oppidum, & flumen Tarmin, nunc Torderia nuncupatum. Abinde ad mediterranea sunt Anthetani, quorum caput est Gerunda ciuitas, & illius ager, complectunturq; Besulam, quæ hodie Bisuldunum appellatur. Inde ad montana habitant Castellani, dicti Castellani ab oppido Castellione, quod caput regionis erat, habetq; nunc oppidum parui momenti Castrum Castelionis nuncupatū, quod omni regioni Bassi sic dictæ nunc præest. Protendebant ijdem Castellani vsq; ad Basagodam oppidū, & Ceretanos per montana, hos sequebantur a parte occidua Occetani, quorum caput est Vicus vrbs, & omnis Ausonia, suntq; dicti huiusmodi Occetani Ausonij a Vico vrbe, quæ quondam Ausonia dicebatur ab Italis condita, quū perantea Italia Ausonia diceret, maxime ad tēpora. Hos vero ad septentrionem sequuntur Cositani, qui Vrgelenses dicuntur, complectentes Comitatus Vrgelensem, Cardonæ, & Palariensem vsq; ad Pyrenæi iuga. Post hos ad ortum solis sunt Ceretani incolentes oram Pyrenæi, & pene intra Pyrenęi montes constituti. qui & nunc dicuntur Sardones, cuius caput Iulium oppidum erat, a Iulio Cæsare conditum, quod nunc modernitas Lyncam appellat, ibiq; est Sardonum oppidum, quod nunc Podium Ceretanorum appellatur, suntq; hi Ceretani ab Italia in Coloniam missi a Cereto oppido, a quo Cereto Ceremonię nuncupantur. Vltimi vero omnium ad maris littora sunt Indicetes, ab oppido Ciuixellensi, vsq; ad Pyrenæum, & continet Emporium vrbem, ac omnem Emporitanensem agrum, ac Rhodam quondam vrbem a Rhodijs conditam necnon mediterraneas vrbes Iuncariam, & Sinianam, Runeas est vltra vrbes Iuncariam, & Sinianam: vltra est Ruscilionis prouincia, & Trophea Pompei, vt supra satis diffuse disseruimus. Et sic expediuimus mutationes omnium prouinciarum Hispaniæ, pro vt apud veteres scriptores nominantur, & quibus ad præsens modernis nominibus vocitentur. Iam nunc de vrbibus, fluminibus, & montibus vidēdum est, vrbibusq; deletis. Sed prius quam ad eas deueniamus, aliqua memoratu digna, quæ ad nonnullas Hispaniæ prouincias pertinent, interseram. Primo enim sunt multa, quæ Strabo meminit de Turditanis, qui ad Bætim amnem habitant circa maritima littora. Hi inter Hispaniæ populos sapientia putantur excellere, & in terris studijs vtuntur, & memoranda vetustatis volumina habent, vatum codices, legesq; a sex annorum millibus versibus conscriptas. Cæteri autem Hispani vsum quidem habent literarum, sed non vnius generis, nec vna lingua est. Addit insuper, & alio loco in præfato tertio libro, quę sequuntur. Verum ad regionis fœlicitatē, mansuetudo simul, & vrbanitas accedit Turdetanis, & Gallis propter vicinitatē, cognationemq;, vt testis est Polybius, cęterum illis minorem, vt plurimum enim vicatim habitāt, & viuunt. Nam Turdetani præsertim, qui circa Bætim loca tenent, in Romanos penitus vsus transformati sunt, nec proprie linguæ memoriā seruant amplius, plurimiq; Latini facti secū accolas accepere Romanos. Itaq; parū abest, quin vniuersi Romani sint, & nūc habitatæ vrbes, & in Gallia pax Augusta, & in Celtiberis Cęsaraugusta, & aliæ Coloniæ

quædam permutatos dictarum ciuitatum ritus demõstrant. Hispaniquoq;, qui hoc institutionis seruãt genus stolidi, vel togati dicũtur, in quibus sunt & Celtiberi, qui quondã cæteros immanitate superare credebant. Ad illius autẽ vbertatis fidẽ facien dam in tertio libro etiã Strabo addidit, quę sequũtur. Quanta vero rerum ex Tur ditania exportandarũ copia sit, maxime declarat nauigiorũ magnitudo, & numerus, ingentes enim naues onerarię istinc Puteolos nauigant, & Hostiã Romanorum na uale permaneant. Insuper multitudo Africanis ferme ęquiparanda, tantum est incre mentum. Quũ autem huiusmodi sit mediterranea Turditanię copia, æqualem ma ritimam ex pelagi bonis inuenies. Ostrea namq;, & conchilia omnia, & multitudine, & amplitudine omniũ ex parte exterius mare superat, pręcipue cũ fluxus, & reflu xus hic augeãtur, qui causa, vt par est, magnitudinis, & multitudinis propter innuda tiones existunt. Eundem se habet in modum circa Cetaria genera, Origos, Phalenas, Physeteras, quibus reflantibus nebulose cuiusdam cotumne visio longe cernentibus offertur. Quid Congri, quid Murenæ, quanto nostris maiores capiantur, Aliaq; complura huius generis edulia. In Carteia vero Cerycas, id est, Murices, & purpuras librarũ decem, in exteriobus autem locis Murenulã, & Congrum, minarum supra LXXX. Polypum talenti pondo. Duorum autẽ Sepias cubitorũ, & similia, frequẽs vero Thymnus euetusto feruore ingẽti aruina horsum impellit. Quęrna vero qua dam glande saginat, quę ad mare nascitur, humilis admodum, fertilẽ ingentemq; im pendio producens fructũ, quæ quidem copiosa in ipsa etiã terra generatur Hispania. Ingentes sane radices, perinde ac integrę quærcus habẽs, quæ profecto ab humili radi ce tollitur nimis. Tantum vero fructũ affert, vt post maturitatẽ littora, & extra co lumnas, & intra glande referta sint, quam æstus aquarũ eiectat. Cæterũ intra colum nas semper minus, ac minus reperit. Vt autem autor est Polybius, vsq; Latinã ipsæ glandes emittunt, nisi Sardinia quoq;, inquit, & huic vicinia regio ferat. Verum Thy mni ipsi quo magis columnis propinquant ab exteriore delati pelago, eo amplius esca deficiente macerant. Hæc in mari belua semper adest, plurimũ glande gaudens, cuius cibo eximie pinguescit. Quumq; glandium sit copia, thymnorum itidẽ fit vberitas. Quum vero prædicta regio omnibus bonis exhuberet, effodiendorũ sane metallorũ ingenium admireris. Tota enim talibus plenissima est Hispania, non tota tamẽ pro creandis fructibus facilis, nec tota ferax, eundem in modum, præsertim quæ metallis abundat. Rarum est enim vtriusq; rei commoditate fortunari. Rarum & eandem di uersis paruo in loco abundare metallis. At Turditania, agerq; cõiunctus nullam in hoc fœlicitatis genere rationem commendare volentibus abesse sinit. Nam aurum, argentũ, æs, ferrum nullibi terrarũ, neq; tantum, neq; tam probatum generari hacte nus compertũ est. Aurum enim non solũ ex metallis effoditur, verum etiam fluit, flu mina namq;, torrentesq; auream deferũt arenã, quæ passim, & per loca aquarum in diga existens cognoscitur. Cæterum, quũ illic quidẽ minus appareat per aquatilia, quidã elucent grumuli. Quod si quibus a natura negatę sunt aquę, illatis rigantes aquis, dehinc splendescentem efficiunt grumulũ, puteos quoq; effodientes, & aliã per solertiã tractantes artificia, lauandis arenis aurum excipiunt. Pluresq; hac ætate sunt, qui aurum eruant, quam qui effodiãt. Vnde & chrysophisia, id est, auri lauacra sunt appellata. Galli quidem digniora esse sua prædicant metalla, quæ in Cimerio mon te sunt præsertim, quæ ad Pyrenæum vergunt. Verum enimuero quod his locis deducit magis probatum est, inter auri micas autẽ quandoq; dimidia libra admodum

purgationis

purgationis, grummos, quos pilas vocant, repertos fuisse memorię traditum est, qui paruę admodum purgationis indigeant. Traditum etiam est scissis lapidibus glebulas quasdam papillis mammarum similes inueniri. Ex auro autem excocto, & ex tenaci quadam creta repurgato purgamentum eiectum rursus excoquitur commixtionem auri, atque argenti habens. Argentum quidem exuritur, cæterum aurum ipsum remanet, forma enim est facile fusilis, & lapidosa. Ea propter paleis aurum potius liquefit, quoniam quum flamma mollis existit ad illud sese pariter metitur, quod & facile cedit, facileque diffunditur. Carbo autē caloris vehementia liquefaciens, & sublimans magis ac magis absumit. In erythrijs vero extrahitur, & prope lauatur, & in alueolis, vel puteis mundificatur, limusque huic exhaustus eluitur. Argentarias autem fornaces excelsas efficiunt, vt fumosa illa glebarum euaporatio tollatur in altum, grauis enim est, & perniciosa. Aerariæ quoque effodinę vocantur, & aureæ, ex quibus licet per coniecturam agnoscere aurum, inde prius effodi solitum. Posidonius autem quum effodiendi locos, multitudinemque laudibus extollat, & eorum virtutem, a solita minime sese abstinet eloquentia. Verum diuino quodam afflatus spiritu per ipsos agitatur excessus. Haud enim fidem, inquit, abnego fabulæ, quod syluis aliquando per incendia absumptis terra ipsa auri atque argenti feracissima noua quædam in superficiem, & superiorem Telluris faciem germina efferbuit. Montes enim omnes, & omnem tumulum materiem esse monetæ, quam quædam fœlicitatis abundantia cumulauit. Quod si quis regionem inspectet, inquit, effluentis vbique perpetuo naturæ thesauris, & imperatoriæ cuiusdam maiestatis nequaquam deficiens ærarium esse dicat. Non enim diues tantummodo, sed diuitias sufficiens, & suggerens est regio, penesque illorum, vt vere dicam, subterraneum locum, non infernus, sed Pluto ipse opulentiæ Deus inhabitat. Talia quidem speciosa quadam figura de hisce locutus est, perinde acsi & ipse de metallis copiosa vsus sit oratione. Effodientium vero solertiam commemorans scitum illud Valerij adiungit, qui in argentifodinis agri Attici, sic intente, atque acriter homines effodere asserit, vt in superiora, Plutonem ipsum adducendum esse præstolentur.

De montibus Hispaniæ, qui nomina mutauerunt.

Egionum Hispanię descriptionem absoluimus, quę in hodiernū nomina mutauerunt, ne legentes auertantur a sensu historiæ propter ignota nomina regionum. Nunc autem, vt promisimus, itidem faciendum est de montibus, fluminibus, ac vrbibus. Igitur a montibus incipiemus. Sunt montes excelsi in Hispania. Primū Pyrenęi, qui Hispaniam a Gallijs seiungunt, & incipiunt secundū communem historicorum opinionem a templo Veneris, & Mediterraneo, vltimoque confine agri Gerundensis, & protenduntur vsque in Oceanum ad promontoriū, & ciuitatem sui nominis Easo, quę hodie Baiona dicitur, seu, vt alijs placet, a vico sancti Ioannis de Lueza, ne scindatur mons, Hi montes vsque in hodiernum suam appellationem retinuerunt, De istorum tamen montium nomine diuersi diuersa sentiunt. Quoniam dixerunt quidā Pyrrhenęos a Pyrrho Hispani successore vocitari. Diodorus vero libro quarto ait, quod cū mons ipse plenus esset maximis arboribus, plurimisque pastoribus propter greges, qui inibi pascuntur, accidit, vt die quadam apposito igne monti quum ventus validus excreuisset, ignis vrens glebas ipsius montis coegit

aurum,atq; argentum colligendum, reliquā ipsorum montium partem incenderunt, & ab ardenti Pyra,quæ est lignorū congeries ardens,Pyrenęi montes appellati sunt. Hæc Diodorus. Idem etiam censuit Appianus. Aliqui a crebris fulminū ictibus illic cadentium Pyrenæos dixere,a Pyr,quod est ignis. Ab his itaq; montibus procedunt & alij montes, qui per Lacham vrbem in Castellam, ac vlteriorē Hispaniam protenduntur, & ad vltimam Oceani oram in Portugallia terminātur ad oppida Cintres, & Turres vedres, & hi montes Castellæ regnum per mediū scindunt in partes duas. A primis enim habitatoribus Ebullei montes appellati sunt. Hi radicem habent a Pyrenęo,atq; Cantabris magnam regni Nauarrę partem claudentes. Hi ijdem montes,qui in Aragoniā vergunt,mōs Caci,siue Moncaio a Caco Hispano dictus,de quo meminit Vergilius lib. octauo. Vnde protenduntur per vlteriorē Hispaniam, includentes diuersas vrbes Segouiam, vrbemq; Rhoderin, quā Ciuitatensem vocant, & secundum diuersa loca diuersa nomina sortiti sunt. Sunt & alij montes in Bætica, qui ab ora fluminis Bætis alias Gaudalcauir supra Hispalim in fretum Herculeū protenduntur, & pene illis clauditur Granatæ regnū. Vnde inexpugnabile sit regnū montibus altissimis circunseptum. Hi montes quatenus oram freti Herculei contingunt, Calpe montes ab antiquis scriptoribus appellati sunt, ibiq; fixæ sunt alteræ ex columnis Herculis mediū habentes inter Malachā,& Gades insulam, vbi alteræ fuere fixę columnæ. Nunc vero mons iste mutationem nominis fecit ab aduentu Arabum, qui eandem inhabitant regionem, & Gibeltarich appellatur. Gibel itaq; Arabica lingua montem significat tanquam mons Tarich. Hic itaq; Tarich primus Dux Arabum fuit, qui classe instructa Arabib⁹ de Africa traiecit in Hispaniam. Ipsi vero montes, quum in Hispalim protenduntur, Illipæ montes dicebantur, quum in Cordubam versus, Themarini mōtes siue Orthosdadę montes dicti sunt. Erat enim per antea ibi vrbs Calpe dicta a monte ipso. Promontorium vero, quod in Oceanum mittit, & Iunonis antiquitus templum habebat, hodie Tarypha oppidum est. Ibiq; non longe est Minister portus, & vrbs Belon, & fluuius eiusdem nominis. In hocque monte incipiunt Herculei freti fragores exaudiri, habetq; ex opposito Libyam, & alium montem Abulam, quanquam Calpe mons excellior sit, & hi montes, quatenus ex opposito Malachæ sunt, habent Vliscam vrbem, & Mineruæ templum, vt voluit Strabo libro tertio de orbis situ. Suntq; montes ipsi referti auro, argento, ære, ac diuersis metallis, vt idem asserit. Illi vero montes, qui Valentiam sciungunt a Murtiæ regno, Vbedæ montes appellati sunt etiam ab antiquis Sturiarum, & Biscaiæ.

Insuper qui ad Oceanum, alteramq; partem Hispaniæ pertinent Numidicæ montes dicebantur, & a Pyrenæo procedentes per Cantabriam, Nauarręq; regnum prolabuntur. Item per Biscaiam, Opuscuamq;, Sturias, & Galleciam, vsq; in vltimam oram ad promontorium, vbi ecclesia de finibus terræ sita est, & hi montes secundum vnamquanq; prouinciam, per quas progrediuntur, nomen acceperunt. Et propterea mons vrbi Barchinonensi adiacens ad oram maritimā mons Iouis, vt placet Pomponio Mellæ libro secundo & tertio, dicitur. Quod quidem nomen vulgus corrupit, & Iudaicum montem appellat idiomatum confusio. Sunt præterea Scalæ Annibalis inter Barchinonem, & Tarraconem, quæ Costæ de G rafa modernis dicuntur. Reperiuntur præterea & alij montes in Hispania omissi ab antiquis scriptoribus non omittendi propter illorum singularitatem. Sunt enim in Tarraconensi Hispania duo montes, Primus in Letanis inter Vrbes Barchinonem, & Gerundam op-

positus oppido Blandę dictus Mons signi, siue signorū, tanquā nauigātibus per maritimā orā primus totius regionis signa terrę prębeat, siue grauia regionalibus signa pluuiarum, & imbriū signa pręstet. Est & alius mons in comitatu Cardonæ sale plenus, pręstatq; omnibus regionalibus salis fertilitate, quē montem, quū maxime sale euacuatur, tunc latius in altum crescere nemo dubitat. Et hæc de montibus sufficiant.

De fluminibus, quæ nomina mutauerunt.

PRimum omnium fluminum Hispaniæ, quæ nomina mutauerunt, Bætis est, a quo Bætica Hispaniæ prouincia dicta constat. Hic amnis ortum habet a montibus propinquis Carthagini, qui quondam Orthosdadę dicebantur, & decurrens per Castulonem, & Cordubā influit in Oceanū Athlanticum ad vrbē Hispalum, clauditq; suis terminis prouinciā Bæticam, in qua Granatæ regnū situm est. Corduba insuper ciuitas, quæ in medio pene fluminis cursu est, ab eodem flumine denominationē habet, vt tanquā cor Bętis dicta sit Corduba. Huic autem flumini Arabes nomen immutarunt, quum Gothis expulsis Hispaniam obtinuissent. Quorum reliquiæ in Granatæ regno permanent. Amnem itaq; appellarunt Gaudalchauir, quod nomen in hodiernum manet. Post hunc oram sequendo Oceani anas fluuius est, a cuius nomine prouincia Lusitania dicta est. Hic amnis ortum habens a montibus Orthosdadę, & Vbedæ vicinis Carthagini, & Murtiæ per mediam vlteriorem Hispaniam, & Castellæ regnum decurrens ad oppidum Calatrauam influit in Oceanum ad confinia Portugalliæ, diuidens regna Castellæ, & Portugalliæ loco vocato Lanis. Huius autem fluminis priori nomini addiderunt Guadi, quod Arabica lingua interpretatur aqua, & sic Ana Guadiana dicta est vsque in hodiernum diem. Tagus autem, qui a Bebuleis montibus nascens per Toletum, & Vlisbonam vrbem decurrit in Oceanum, nomen retinuit ab antiquis impositum. Item apud hunc amnem finxere poëtæ, vt ait Iustinus, equas ex aura concipere propter agri vbertatem. Ad præfati Oceani oram Compostellam versus sequitur alius amnis decurrens per Coimbriam in Portugallia, qui ab antiquis Munda appellabatur simul cum ipsa vrbe Coimbria. Hoc etiam flumen a modernis Mundeuo appellatur, estq; ibi oppidum ad Oceani littora eiusdem nominis veterem denominationem retinens, apud quod Caius Iulius Cæsar, seu eiusdem Duces Agrippa, & Brutus bellarunt vltimo contra Pompeij filios Gneū, & Sextum, quorū alter ibi occubuit, alter aufugit, quoniam mortuo patre apud Aegyptum postea quā superatus est in Thessalia apud Pharsalię cāpos victis, peremptisq; Scipione, & Catone, Lucio Afranio, M. Petreio, ac Iuba Getulorum Rege Pompeij filij Hispaniam omnem occupauerunt.

Postea ad eam vrbem ad prelium coacti fuerunt. De quo prelio, & vrbe meminit Lucanus in principio, dicens: Vltima funesta concurrant prelia Mundæ. Et hęc Lusitania dicta est, quanquam enim Lusitania dicta sit prouincia, hi tamen specialius, qui incolunt Vlisbonam, & Coimbriam Lusitani dicti sunt vsque ad flumen Doricum, vt placet Straboni. Post Mundam Doria est procedens ex montibus Ebuleis, & decurrens per mediam Castellam influit in ciuitatem Portum, & hic amnis priscum retinet nomen. Post hunc Liminus fluuius est, quem Iustinus Minium appellat ab ingenti copia Minij, in montibus Asturiarum, & Biscaiæ, qui quondam Vidumi montes dicebantur enascens. Hic amnis influit in O-

ceanum, Portugalliamq; a Gallicijs seiungit loco dicto Toi, quæ vrbs est, & a modernis nomine immutato Vnga vocatur. Post Vngam tria sunt in Gallicijs flumina, quæ nomina mutauerunt. Primum est ad Ponteuedrum, quod Vias ab antiquis dicebatur. Alterum, quod decurrit non longe a Compostella, Tamarus. Tertium est post vltimum promontorium de finibus terræ Asturios versus Vir nomine. Post hæc in Sturijs tria alia flumina sunt. Primum versus Gallicios Vieatus. Secundum decurrens non longe ab Oneto Natum. Post hæc in Biscaia vltimisq; finibus Asturiorum Nebealmonus. Item alia tria. Primum ad Asturios Nelus non longe ab oppido Castro. Secundum est Negangesia, quem alio nomine appellat Iustinus Chalybim, & ad oppidum Birbao decurrit in Oceanum. Tertium ad Nauarram pertinet, & Nerua dicebatur. Hæc quidem flumina aptiora sunt omnibus aquis adferri fortitudinem faciendam. Ad partem vero Mediterraneam euntibus a Bętica, & noua Carthagine primũ flu. decurrens in Mediterraneũ ab oppido Oriola, quod antiqui Oritigum dixere, non longe a vico dicto Gardemar Alana dicebatur. Nunc autem a modernis Segura. Alterum vero sequens, quod influit in Mediterraneum, quondam Secabur dicebatur ab antiquis, nunc vero . Tertium vero, quod decurrit per Alzesiram oppidum ab antiquis primo Succon dictum est, deinde Succeo, nunc Chucarus. Apud hunc amnem Pompeius pugnauit cum Sertorio, & vicisset Sertorius, nisi superuentu Appij Metelli Pompeius adiutus fuisset. Amnis insuper, qui per Valentiam decurrit in mare, Pallentia dicebatur, nunc vero Gaiadalaycar. Qui vero per Saguntum quondam nunc Murinetus Turris nomen habet. Qui vero prope Barchinonam decurrit a montibus Pyrenæis, ab antiquis Rubricatus dictus est, a nostris vero, R, litera est mutata in, L, & dicitur Lubricatus, postea Betulo annis, vt placet Pomponio Mellæ, non longe a Barchinone, qui nunc Bisocto dicitur, alias Besotium. Inde Tarnum flumen secus Blandam decurrens, quod Tordera hodie vocitatur. Ticer vero amnis, qui per Gerundam vrbem decurrit, & influit in Mediterraneum ad oppidum Turricellam, nomen retinuit. Cluuianus, qui non longe ab Emporio quondam maxima vrbe Gerundensis agri per Occasum influit in Mediterraneum, solam vnam mutauit literam, c, in, f, & Fluuianus dicitur, quanquam Plinius de Naturali historia libro tertio illum Flumialbum appellat. Sembroca alter amnis, qui ad Orientem diruptæ vrbis Emporiæ influit in Mediterraneum, a modernis Sambucha dicitur. Sunt & alia duo flumina, quæ in mare non influunt, sed coniunguntur Ibero, de quibus accurate disseruit Iulius Cæsar in suis Commentarijs, quum aduersus Lucium Afranium, & M. Petreium in Hispania apud Ilerdam pugnasset, quorum alterum Cicoris, alterum Cinga appellatur. Cicoris ad Ilerdam, Cinga ad Fragam fluit. Hæc igitur de fluminibus, quę in Hispania nomina mutauerũt, dicta sufficiãt. Iam ad vrbes veniamus.

De vrbibus Hispaniæ, quæ propria nomina mutauerunt.

IAm enumeratis ad plenum prouincijs, mõtibus, & fluminibus Hispanię, quę nomina mutauerũt, restat & vrbes discutere. Primũ itaq; ab Oceano, Gadibusq; Herculis, ac freto Herculeo incipiẽtes orã Mediterranei vsq; ad Carthaginẽ, inde alterã orã Oceani cũ residuo interiacẽti Mediterraneo, & vlteriorẽ Hispaniã describem⁹. Inde redeũtes tãq; ad ꝓpriã domũ, ad citeriorẽ describẽdã deuoluemur. Pri

ma igit omniũ ciuitatũ Gades erit, de qua meminit Dyonisius Alexandrinus, quem ætate nostra Antonius Bacharia Veronensis transtulit, quod ante aduentum Herculis Tartessus dicebatur. Postea vero quã Hercules ad eam peruenit, statuitq; in eadẽ columnas ad emulationẽ alterius Herculis Aegyptij, qui alias colũnas statuerat ad alteram libre oram secundũ Diodorum libro quarto, ab ipsis columnis erectis Gades Herculis insula, & illius vrbs appellata est. hæc Priscianus. quanquam Strabo libro tertio referat, Polybiũ dicere eam regionem, quæ circa Bętim est, cognominari Tartessum, Gades vero prius Erytheã vocitatam cum duabus adiacentibus insulis, huic autẽ propinquũ est oppidũ sancti Lucę de Baromeda, in nauigatione per flumen Bętim, quod quondã Mendalia dicebatur illi enim adiacet vrbs Belon ad partẽ freti, quę hodie Tarípha oppidũ est, & erat ibi templũ Iunonis, & Mnestei portus. hanc regionẽ a Calpe monte vsq; in Bætim amnẽ, vocitari Tartessum. Alij vero dicunt agrũ Turditanorũ, qui oppositus est insulæ gadi per oram Bætis fluminis vsq; in Sacrũ promontorium, quod caput sancti Vincentij hodiernis tẽporibus vocitamus, appellari Tartessum. De hac enim Tartesso late diximus supra de prouincijs, q̃ nomina mutauerunt. Sed de hac vrbe Gade pretereundũ non cẽseo, quod de ea refert Strabo lib. tertio de situ orbis. Quod quũ esset primũ oppidũ, Balbus Gaditanus vir triũphalis aliud illi insuper ędificauit, quod Neapolim, id est, nouã vrbẽ appellauit. Additę sunt etiam a Balbo ipso insulæ duæ, vna, quam Didimam appellãt, & altera illi adiacens, quæ maximum vrbi incolatum præbuerunt. Adiecit etiã Strabo ad illius magnitudinem, quod adeo creuerat, quod post Romanam vrbem, cæteras vrbes mundi antebat. Et quũ illi ager nullus esset, omnes illius vrbis incolæ ad nauigationẽ se contulerant, in asportandis Romam rebus mercatorijs, maximeq; eis, quæ ab Hispania exportabantur. Adiecit etiã Strabo ad illius amplificationẽ, quod quũ census semel exigeretur ex ea, reperti sunt in ea militaris ordinis equites aurati viri quingẽti, quod nusquam in aliqua ciuitatũ Italię compertũ, quam in Patauio vrbe. Post bellonẽ vrbem sequitur vrbs Mellaria ante fretum, quæ nunc Alzezira nũcupatur, vt placet Plinio libro tertio. Ptolemeus vero libro secundo vul quod Alzezira fuerit Charteia Charteios primo a Græcis dicta sub Calpe monte in Oceano Athlantico locata ante fretũ. Inde sequitur Molena, quæ antea Suelũ dicebat, vt placet Ptolem. lib. II. Ad mediterranea Obebusca est, quã hodie appellamus Bahessam. Inde est Sisapo oppidum quod Xeres appellat, apud quod metalla expoliunt. Hanc itaq; per orã Mediterranei maris sequit vrbs Granata, quæ ab Arabibus occupata est, a qua vrbe regnũ Arabũ nominationẽ capit: At ea enim vocabat magna Illipula secundũ Claudiũ Ptol. Causam vero mutati nominis autenticã non memini me legisse, de ipsa tamen vaticinari libet. Consueuere arborũ fructus appellari a regionibus, vbi ijdem fructus ab initio sunt reperti, vt ait Hieronymus in Epistola ad Eustochium, dicens: Cerasa ex eo sic appellari, quod primum Lucullus a prouincia Cerasa Romam veniens detulisset, sic a Perside persica. Granata mala punica dicta sunt, quia ij fructus apud Pœnos primum reperti sunt. Quum vero Hispania diutius sub Pœnorum fuerit potestate, perfacile fuit, vt illius generis arbores de Aphrica translati sint in Hispaniã, & ea vrbs, a qua forte per Hispaniam translati sunt, ab eorum fructu conuersionem nominis fecerit, vt Granata dicatur, Hispano siquidẽ nomine mala punica Granata appellãtur. Almaria vrbs ab antiquis Illibera dicebatur, quæ ad oram Mediterranei est. De hac igitur Illibera vrbe, & eius Episcopo Gregorio meminit Hierony. in lib, de viris

Sanlucar ... dicebat antiq.

alij

illustribus,quod est Beticus,nec immerito illum non expressit Hispanū sed Beticum, quum Hispania habeat duas vrbes illiberas, vnam in Bætica, alteram in Tarraconensi ad iugum Pyrenæi, quæ confinis quondam fuerat nostræ dioecesi, de qua suo loco dicetur de vrbibus, quæ corruerunt in Hispania. Post oram vlterioris Hispanię, quæ est in Mediterraneo,sequitur & altera ora ad Oceanum. Post Gades Hispalum est. Hanc vrbem multi ferunt ab Hercule conditam, sicq; vocitatam, siue quia palis suppositis condita sit,siue a palude,quę maximā vrbem circundat. Hispalis dicta est a prioribus antiquis. Postea vero a Iulio Cæsare Iulia Romulea appellata, vt Straboni placuit, a cuius nomine vulgata locutio originem traxit, vt Siuillia appelletur tanquam a Iulio Cæsare instaurata, & dicatur ciuitas Iulia, referuntq; præfatum Cæsarem eandem vrbem construxisse, quod tamen verum non est,quum apud Titum Liuium,Commentariaq; præfati. C. Iulij Cæsaris, ac Lucium, plurimosq; scriptores antiquiores,fiat eius ciuitatis mētio.Potuit tamē Iulius Cæsar illam instaurasse labentem,auxisse,ac dilatasse,obtinuit tamen moderna literarū locutio, vt pristino nomine ab eis nuncupetur. Post Hispalū sequentes Oceani oram præuenitur ad Guadianam fluuium,regnumq; Portugallię,vbi ciuitates Sylua, & Eura conditæ sunt,& ad extremum Oceani promontoriū, vbi sacrum erat Herculis templū, & sacrum est appellatum promontoriū. De hoc vero Herculis templo, & sacro promōtorio libet aliquid dicere, quū referat Trogus Pompeius Hispanus, quem Iustinus singulari eloquentia abbreuiauit,esse in Hispania saltus Tercenorū, apud quos finxere poētę Titatnas bellasse cum Dijs,in quibus primi Hispanię Reges Gorgonius & Abius regnauere. Hos autem saltus non declarat,vbi sunt, nec bellum Titanum aduersus Deos elucidat quam vltra fabulam, falsa admodum videantur, quoniam & si fabulæ falsitatis plurimum habent, semper tamen veteres poēmatibus sunt vsi, quum aliquid ad historiam fictio veritatis habuerit. Vnde Firmian. Lactantius vir eruditissimus, de poētarum licentia primo lib. sic loquitur: Hic homines decipiuntur maxime, quod hęc omnia ficta esse a poētis arbitrantur, colunt,quod ignorant, nesciunt enim quis sit poētice licentiæ modus,quousq; progredi fingendo liceat,quū officium poētę in eo sit,vt ea quę vere gesta sunt,in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo cōuersa traducat. Totum autē,quod referas fingere, id est ineptum,& mendacis potius,quā poētæ. Vnde, qui hi saltus Tercenorū sint, videndū est, vbi inhabitauere Curetes,& quid fuerit ad historiam prelium Deorum cum Titanis. Saltus enim nemus est Tercenorum. Itaq; vel ciuitas Gades est,vel littus Bætis, vt satis declarauimus. Saltus vero istorum Tercenorum sylua quondam maxima erat vltra Gadianam flumen. Hæc enim sylua protendebatur ab Eura vrbe vsq; ad vltimum promontorium Oceani, quod Sacrum promontorium veteres appellabant. Hic Saltus non longe a Gadibus, siue a Beti flumine distabat, quē Saltum Curetes primi incoluere. Ab ipso itaq; Saltu Sylua vrbs Portugallię hodierno idiomate nuncupat̄,quoniā Latino sermone Saltus,& Sylua idē sunt. Quū enim Hercules in Tartessum venisset, finitimi regionis intelligētes aduenā potentissimū hostem aduenisse,finitimāq; occupasse vrbē,seu prouinciā Tartessum,apud eandē ad ipsum saltū congregari ceperūt amni propinquum. Inde Hercules quū prouinciales apud eundē Saltum,qui vltra Anā,siue Guadianam flumē est,inuasisset,cū eisq; certasset,illos prelio vicit,atq; propterea parta victoria ibi Herculē lusisse ferunt, atq; ludos,quos alter quondā Hercules Cretensis patri Ioui instituerat, ibi renouauit,quem ipse se fore mentiebat̄. Erat enim gens ea tempestate ru-

dis, & ad bella insueta, & propterea quia illos apud eandem syluam vicit, Titanas cũ dijs certasse finxere poëte, cui fabulæ causam tribuit, quod Hercules ad excusandum matris Alcumenæ adulterium propter eius robustitatẽ Iouis summi dei filium falso mentitus est. Quoniam cum Iupiter Cretensis Herculem alterũ, qui huncper multa secula antecessit, habuisset filium, a Græcisq; vt Deus fuisset adoratus, ille se illum asserẽs a Ioue summo Deo genitum rudi populo affirmauit. Vnde Ioui patri, ac sibi tanquam Deo templa, & adorationes constituens insania quadam rudem populum circunuenit. Aduersantes propterea sibi prouinciales populos Titaneos, Herculeos vero deos poëta fingens ad illum saltum Tercenorum pugnasse refert. Quomodo vero Titanes cum Ioue Cretensi antiquiori historia pugnauerint, ex quibus diuersimoda poëmeta prodierunt, scribit enim Firmianus Lactantius de falsa religione libro secũdo, quam historiam hic referre, accõmodatum videtur. Quod fuit apud Grecos, insulamq; Cretam quædam Regum genealogia a Saturno incipiens, quam propter nõnulla ab eis facta, prima gentiliũ ætas vana superstitione in deos translatã esse credidit, de eisq; poëtæ multa fingentes ad nos multa vana perduxeruut. Saturnus enim huius genealogię principium, & Titan eiusdem frater Vrani Regis Cretæ filij fuere. Titan enim primogenitus fuit, & Saturnus secundus. His autem mater erat Vesta, sororesq; Ceres, & Ops. Saturno vero vxor fuit Ops. Quum vero Saturnus fuisset facie hilarior, aspectuq; magis decorus, quoniam Titani facies admodum tristior esset, regnumq; Titani tanquam primogenito pertineret, suasum est a sororibus matre id præstante consilium, vt Saturnus Titani præficiatur in regnum, re itaque peracta ad concordiam ventum est. Quod vbi Saturno aliquis liber masculi sexus nasceretur, necaretur. Eo modo, vt successio regni saltem in Titanis filios deueniret. Firmata itaq; pactione interueniente Vesta matre, quod primo natum est, a parentibus est extinctum. Quũ vero denuo Ops Saturno peperisset geminos Iouem siquidem, & Iunonem. Vesta occultauit Iouem, & Iunonem palam ędidit. Quumq; Iouem clam educasset, Ops iterũ parturiuit Neptunum, quem quum denuo occultasset Vesta, iterum & Ops geminos parit Plutonem, & Glaucam. Pluto item celatur, Glauca vero oblata in medium statim emoritur. Re itaq; cognita Titani, quod nati essent Saturno masculi, quos etiam educasset. Congregatis filijs, alijsq; adhærẽtibus, quos Titanos antiquitas appellauit, Saturnum, vxoremq; Opem vinxit compedibus, & in custodia posuit. Quum vero Iupiter Saturni filius adoleuisset, intellexissetq; parentes carcere detineri, collecta iuuenum manu ad liberandos parentes properat, & commisso prælio cum Titanis Iupiter Titanos vicit, parentesq; in regnum restituit, atq; in Cretam redijt. Hęc, & longe alia de Ioue, ac Saturno prosequitur Firmianus Lactantius primo libro de falsa religione. Quum vero Hercules primus, prout inferius suo loco de Herculibus dicetur, Iouis filius Regis Cretensis fuerit, ob eiusq; virtutes a Græcis vt deus veneratus sit. Illum Herculem hic noster Alcides se esse falso mentitus est, atq; illius instar, quũ etiam ipsi Ioui, vt persuaserat, patri ad orationes tẽpla constituerit, poëta fingens Herculem, suosq; deos, Hispanosq; cum eo belligerantes Titanes appellauit, tãquam Ioui summo Deo aduersantes, & hostes, quod quidem præliũ apud syluam ad oram amnis Anę commissum est. Quæ sylua non longe a Tercenorum vrbe distat, nunc vero Gades appellata, apud quam Titanos cum alijs certasse finxerunt, siue vt Strabo, & plærique alij voluerunt apud oram Bætis, id est, agrum Turdetanorum, qui, vt supra diximus,

Tartessus vocabatur. De hac etiam Tartesso miminit, Solinus de mirabilibus mundi, quum de insula Sardinia ageret. Sed iam nunc aliquatenus peruagati ad nostrum propositum redeamus. Post Tercenorum syluam, vbi Sylua, & Eura vrbes constitutę sunt. Passa in agro Lucētino posita est, quæ licet Latini nominis prioritatē retineat, vulgari tamen sermone conuersionem fecit, & dicitur Badabos. Hanc sequitur Vlisbona vrbs ad oram fluminis Tagi, hæc autem apud veteres Scalabus dicebatur, pro vt supra retulimus in titulo de vrbibus ante Herculis aduentum. Inter saltus vero Tercenorum, & ipsam vrbem Vlisbonam, & Tagum interiacet promontorium dictum Sacrum ab antiquis, quod nunc caput sancti Vincentij appellamus, in quo ad Oceani oram, post obtentam de prouincialibus victoriam. Hercules Ioui, vt asserebat patri, libauit, & ipsi patri, & Herculi mendacibus Dijs templum constituit.

Quod vsq; ad tempora Claudij Ptolemæi perstitit, quamquam multi ex antiquis scripteribus asserant huius templi institutionem non ad nostrum Herculem, sed ad alterum pertinere, qui columnas in parte Lybiæ constituit, vt placet Diodoro. Vlisbonam vrbem sequitur Colymbrium quæ simul suo flumini iūcta ab antiquis Munda dicebatur. De qua Lucanus in principio, & Cæsar in Commentarijs libro vltimo, & superiori titulo de fluminibus: causam vero mutationis nominis Rodericus Toletanus assignat. Apud ipsam itaq; Mundam vltimo pugnans Pompeius, maioris Pompei filius cū Bruto, & Agrippa Cæsarianis Ducibus victus, perēptusq; est. Colymbriā vrbē sequitur Portus ciuitas, a qua vrbe Portugallię regnū nomē habet.

Dicebatur enim eadem vrbs ab antiquis Lauara, per ipsam enim decurrens flumen Doria latissimo sinu influit in Oceanum. Comperta itaq; opportunitate, atq; salubritate Portus ciuitatis, quum prouincia ipsa Gallecia dicta sit ab Vlisbona vrbe ad omnem Oceani oram vsq; in finem Pyrenæi montis, & promontoriū Easo, vrbēq; Baionam, ideo Portus Galleciæ dictus est. Vnde & Portugalliæ nomen exortū est, & creuit in hodiernum. post Portum Galleciæ sequit̃ Compostella, quæ per antea Ara Solis dicebatur, sed verius dicitur, quod locus Aræ Solis sit vltimus locus promontorij, vbi hodie ecclesia beatæ Mariæ de finibus terræ sita est. Compostella vero ciuitas a promontorio, & Ara Solis duodecim milliarijs distat. Veteres enim Iberi iam vsq; a Chaldeorum finibus progressi, vbi Solem vti deum adorant, illum ab illius ortu, vsq; in occasum prosequi statuerunt. Quumq; inde vltimos terræ fines illum secuti, & vltra non posse progredi, conspexissent, ibi Soli tāquā Deo aram constituerunt. A cuius adoratione, & ritu remota est posteritas, quūq; ad eam partē Hesperum stellam oriri vidissent, ipsamq; tāquam regionibus illis salubrē, Compotem stellam nominarunt. Vnde & Compostella vrbs vicina denominationem trahit. eiq; vicinum oppidum est Clunia. Ad vltimū vero promontorium Pyrenæi sita est Baiona ciuitas, quæ quondā Easo dicebatur. Sicq; vlteriorem omnem maritimam Oceani, atq; Mediterranei maris expediuimus, quatenus ad vlteriorem pertinet Hispaniam. In cuius perigrinatione potuissemus & multa Mediterranea, atq; maritima recensere, vrbes, & oppida, quæ maximis commentarijs indigerent. Inter quæ ciuitas Complutū est dicta hodie Alchala lingua Arabica vicina Toleto, vt placet Ptolemæo, quum post Complutum subiūgat immediate Toletum, sed satis sit principaliores vrbes, & castra expressisse. Iam nunc citeriorem Hispaniā aggrediamur, & primum de insulis disseramus. Sunt itaque in Mediterraneo pelago insulę tres memorabiles, duæ siquidem, quas Baleares vocant moderni, quarum maiorem a maiori-

tate Maioricam, & minorē a minoritate Minoricam vulgus appellat. Hæ itaq; insulæ ab antiquis Gymnasiæ primū ante Græcorum aduentū appellatę sunt secundum Claudium Ptolemęum, & Diodorum. Postea vero Baleares a Gręcis, vt Ptolemęus ait, siue a Romanis, vt ait Diodorus a peritissimo fundarum vsu, quas veteres Baleas dixere. Refert enim Diodorus adeo accuratam esse curam ipsis insularibus de fundarum vsu, vt eorum natis statim illarū vsum pro magisterio, atq; continua exercitatione tradāt, nec vnquā quis paruulus apud eorum priscos poterat cibum sumere, nisi matre consentiente vt educaretur, prius panem supra palum impositū funda ipsa deijceret. Quumq; in prelium veniunt tribus fundis vtuntur, prima caput cingūt, secunda ventrem, tertia manu exercentur, adeo vt quum ab eorum manu lapis emittitur, a quodā tormento emissus videatur. De ipsis insularibus refert Diodorus nullum habuisse auri, & argenti vsum ad Romanorum, & Carthaginensium tempora, existimantes si auro, & argento carerent, omnia in fortunia se facile euasuros. Meminerāt enim Geryonem Chrysauri filium ob maximas eius diuitias ab Hercule peremptum. Quumq; a Carthaginensibus semel fuissent conducti, nihil pecuniæ, auri deniq;, neq; argenti habere curarunt, sed tantummodo mulieres, & vinum pro stipendio acceperunt. Hæc Diodorus. Erat enim maior admodū populosa ad triginta millia hominum, in qua opulentissimæ fuerunt vrbes Palma, & Polentia secundū Claudium Ptolemæum. In minori vero est Iana oppidum, quod Ciuicatella hodie ab incolis vocatur, alterum vero oppidum Mago est, a Magone filio Amilcaris Hanibalis fratre conditum, quum a Scipione Africano fuisset Hispania pulsus. De Balearibus vero populis refert Diodorus libro quarto facetam historiam, quod consueuissent ijs, qui vxores ducebāt, primi ex amicis, secundi, & tertij vsq; ad certum numerum mulieris concubitum prætentare rogatu viri, atq; quum placuisset, explicato sponso, atq; consulto ad eam vltimus accedebat, hæc Diodorus. Strabo vero libro tertio de situ orbis addit & aliā de his insulis facetā historiā. Quoniā quum antiquo tempore incolæ dictarum insularum infestarentur a quibusdā animalibus, quæ alij cuniculos, alij lepusculas vocant, tanta enim illorum multitudo creuerat, vt insulas ipsas inhabitabiles redderent, quoniā & vnguibus terrā effoderent, & radices frugum euellerent, vastitatemq; inferrent. Ii legatos Romam miserunt petentes auxilia aduersus huiusmodi bestias, quoniam eiectati ab ipsis bestijs propter illarum multitudinem resistere non valerent. Itaque præstitis auxilijs, quum ad mediocritatem reducta essent, plures ad eas capiendas repertæ sunt venationes. Adinuentæ enim castellæ agrestes, quas ab Africa eduxerunt, eas vulgari idiomate furones appellamus, quæ funiculis ligatę intra foramina admittuntur, ea vero, quę capiunt, vnguibus extrahunt, aut in summum telluris effugere cogunt, indeq; eas venatores capiunt. Sunt autem & alię duæ insulę, quarum minor caret incolatu, hę ante aduentum Herculis Petrusę sunt appellatę secundum Claudium Ptolemęum, atq; Diodorū, Dionisius vero Alexādrinus cosmographus dicit primā illam Lausum appellatā. Post Herculis vero aduentum maior insula nomen mutauit, ita vt Ebusa diceretur, quod nomen vsq; ad omnia Romanorum tempora retinuit. Dicta Ebusa a cādore salis, quod ebori simillimum est. Nunc autem eadem insula Aluiza dicta est ab Auicena Arabe medico, quem ibi regnasse ferunt Arabum tempore. Huic autem insulæ adiecet altera dicta a nostris Sementaria, quę habitatoribus caret. Post insulas Baleares, atq; Petrusas, quę ad citeriorem Hispaniam pertinent, quarum Ebusa Tarraconam, Balea-

res vero Barchinonam ex opposito habent. Nunc ipsa littora citerioris Hispanię describamus. Prima itaq; omnium ciuitatum in littore citerioris Hispaniæ Saguntum est, quę hodie Muriuetus appellatur, quatuor distans a Valentia leucis, quæ quondã opulentissima vrbs Hispaniæ ab Hamnibale Pœnorũ Duce octo mensiũ obsidione capta est, indeq; deuastata, ac diruta, sola antiqua arcis menia extant. Vnde a successoribus muri veteres dicti sunt, & a modernis Muriuetus o ppidum dictũ est. Post Sagũtũ Oriola vrbs fuit, q̃ abantiquis Orontia, siue Oryntigũ dicebaẽ, quã Lucius Scipio frater Africani expugnauit, ac cepit cruẽta victoria, quoniã ex oppidanis in ipsa expugnatione duo millia perẽpta sunt, fuitq; ipsa expugnatio statim capta ab Africano noua Carthagine. Hinc sequiẽ Cæsarea Augusta ciuitas olim Agrippa dicta, ab eius cõditore Agrippa, vt multis scriptoribus placet, inter quos Strabo libro tertio, & Plinius item libro tertio de Naturali historia, quę prius vocabaẽ Saldyba, conuersionẽ autem nominis ei dedit Augustus Cæsar, quũ posteaquã deuicto Antonio Romam rediens est cognomitus Augustus, qui victricia arma quum transtulisset in Hispaniã, Ibiq; Vacceis, Ilyturgibus, plurimisq; Hispaniæ populis perdomitis demũ Agrippã, vel Saldybã vrbem venit, eamq; ampliauit, atq; ex suo nomine Cæsaraugustam nominauit. Apud amnem Iberum duę quondam florentissimæ fuere vrbes, quæ hodie in parua oppida sunt redactæ, Ascua prima, quæ a modernis Asco oppidum dicitur. Altera Ascapa, quam hodie Cespum vulgus uominat. Est & pręterea oppidũ ad Iberum, quod Hitona diciẽ, Octogesima ab antiquis appellatũ. De quo Cæsar meminit in Cõmentarijs ciuilis belli libro primo, Vicus ciuitas ab antiquioribus Ausa dicta est a recẽcioribus vero Ausonia, Ausam multi dixerũt ab ausu hominum, quũ cęteris cõfinitimis sint Audaciores. Quidam vero Ausoniam, tanquã ab Ausonijs, qui Itali sunt, condita sit. De quibus Ausonijs meminit Vergilius sæpius, Post Ausam, siue Ausoniam, quæ tamen Vicus ciuitas nuncupatur, Berga oppidum est, quod veteres Birginium appellauere. Post hos iam nostram intremus diœcesem, in qua Bysuldiuio oppidũ est quondã vrbs, q̃ Betula dicebatur. Inde Balneole, oppidũ quod Aquis botonis perantea dicebaẽ, vt exitinerario Antonij Pij constat, post nostram diœcesem sequuntur Ceretani, quorum apud antiquos maxima vrbs fuerat Libyca, quam Iulius Cæsar Iuliam Libycam appellauit. Nunc vero ad parui momentiarcem, tutissimam tamen, redacta est. Et iam expediti ab vrbibus, quę nomina mutauerunt, nunc deletas vrbes aggrediamur.

De vrbibus, quæ quondam florentissimæ in Hispania sunt deletæ.

SI ignorantia prouinciarũ propter mutationes nominum vrbiũ, montium, & fluminũ legẽtibus verum sensum impedit. Itidẽ quoq; existimãdum est, quũ memoranẽ florentes quondã vrbes, quæ diuersis casibus sunt deletę, quæ quũ non appareãt, quibus in locis extiterint, turbationẽ legentibus inde fieri necesse est, ideo vrbes quondã memorabiles Hispaniæ statui recensere, pręmittens quod multę fuerunt in Hispania vrbes, & oppida deleta, quæ in veteribus historijs nominantur. Nunc autem nec earum vestigia exstant, neq; euersiones illarum memoranẽ. De quibus recẽsere libet, quod refert Strabp Polybium dicere in tertio libro. T. Tiberiũ Gracchum in Celtiberia tercentas vrbes euertisse. Quod idem Strabo, videtur irridere, vt more comico dictũ, nisi turres vrbes dixisset. Quãquã Lucius Florus in suo Epitomate

secutus Titum Liuium libro secundo dixerit Tiberium Graccum patrem duorum Graccorum Celtiberos centum quinquaginta vrbium euersione mulctasse. In Bæticaq́ꝫ primam omnium vrbium deletarum Calpe vrbem esse in radice montis Calpe, quæ posita erat ad fretum Herculeum, de qua meminit Strabo libro tertio, referẽs Thymosthenem dicere illam ab Hercule conditam, & Heradiam appellatam, ostentari etiam magnum murum in circuitum, & naualia, estq́ꝫ mons Calpe, & quondam vrbs in Turdetania. Ab eo enim monte in nouam Carthaginem tenditur, & ab ijs temporibus, quibus Titus Liuius eloquentissimam historiam texuit, vrbs collapsa refertur. Vnde a Lusitanis erit incipiendum, prima itaq; omniũ Lusitaniæ erit vrbs Lemacenorum quondam opulentissima, grandi murorum ambitu circunspecta inter flumina Doriam, & Liminum, quem Liminum vulgus vngium vocat. Collapsa vero refertur Traiani Imperatoris temporibus propter rebellionem. Erat autem ipsa vrbs Dorio flumini satis propinqua, vicina Portugalliæ regno. Erat præterea maior omnibus vrbibus Hispaniæ secundum Claudium Ptolemæum, a qua Lemacenorum vrbe, vel ab amne Limino illius agri incolæ Limicæ dicti sunt. Secunda opulentissima quondam vrbs Hispanię fuerat Norbea, quam Claudius Ptolemæus Cæsaream appellat, propterea quia quum in primo ciuili bello partibus Cæsarianis adhæreret, a Pompeianis, siue sexto Pompeio, vel Petreio, seu Afranio Pompeianis Ducibus in odium Cæsareanorum euerteretᷓ. Vnde Norbea Cæsarea dicta est, hęc enim vrbs situm habuit in Lusitania inter duo flumina Tagum, & Anam nunc Godiana appellatũ, Tago tamẽ magis appropinquabat, magna siquidẽ, & opulentissima quondam vrbs erat, ad cuius emulationem, vel verius satisfactionem Augustus Cæsar superata Hispania vrbem aliam illi vicinã instituit ex dispersis populis, & veteranis Hispaniæ militibus, qui cũ Cæsaribus Iulio, seu Augusto militauerãt, quos quoniam emeritos appellabat, ideo Emeritã vrbem vocauit. Ad alterã partem Norbeæ vrbis constructã, quæ amni Tago magis appropinquat, quę perstitit vsq; ad Gothorum tempora, maxima quidem vrbs Lusitanię Metropolis temporibus Diocletiani, & Maximiani Cæsarum, in qua multi martyres passi sunt, inter quos fuere Eulalia ab Emerita vrbe oriunda, & Iulia eius soror, quarum in Elnensi ecclesia corpora quiescunt, a Mauris itaq; euersa putatur, quoniam Gothorum Archiepiscopum habuit, qui interfuit pene omnibus Toletanis concilijs. Et inde deleta Emerita Metropolitana sedes trãslata est in Ouetensem, & ab Ouetensi in Compostellanam. Tertia vrbs euersa est in Asturijs Asturica Augusta, quæ etiã a Mauris euersa putatur, sita enim erat in planicie inter Pisorgiam, atq́ꝫ Storgiam flumina interq; duas vrbes Legionem, & Burgium.. Oppressi siquidem Christiani a Mauris plana deserere, atq́ꝫ in montana confugientes Ouetum vrbem condiderunt, seu ampliarũt, qui Pontificum summorum concessione Ouetum Metropolim Galliciarum effecerunt, inde per posteros Reges ędificata Compostella, ipsam Metropolitanã ecclesiam in Compostellam trãstulerunt. Erat pręterea & alia vrbs opulentissima, quę Illiturgium dicebatur, non longe ab Aragonię finibus distans, quam Publius Cornelius Scipio is, qui Africanus cognominatus est, incendit, atq́ꝫ euertit in vindictam patris, & patrui, qui illi⁹ vrbis opere perierũt. Obtenta siquidẽ noua Carthagine ab ipso Scipione prima aggressione Illiturgium inuasit, atq; igne vastatã deleuit, hanc itaq́ꝫ non longe a Medina cæli distare Titi Liuij designationes ostendunt. Deinde fuit & altera vrbs Castulo quondam opulentissim, medium tenens in citeriorem, vlterioremq́ꝫ Hispa-

niam, de qua Cecilius Italicus de bellis punicis libro primo. Fulget precipuis parnassa Castulo signis. Et Plinius de Naturali historia libro tertio. lõgitudo citerioris hispanie, est ad finẽ Castulonis a Pyrenæo sexcẽta septẽ millia passuũ, & paulo amplius, latitudo a Terracona Diarsonis. ab hac enim vrbe quãquã collapsa, atq; diruta, a multis creditum est Castelle Reges traxisse nomen. vnde versus. Castulo barbarica luget dicione Granata. a qua Rex habet denominationem Castulonensis. Fuit enim hec ciuitas ab eodem Africano in patris, & patrui vindictam euersa, quæ non longe ab Iliturgo, eadem supputatione distabat. Hæ sunt vrbes vlterioris Hispaniæ, quæ deletæ maxime memorantur. Iam nunc ad citeriorem Hispaniam veniamus. Prima igitur omnium vrbium citerioris Hispaniæ est Numãtia, ceteris Hispaniæ vrbibus vulgatior propter virtutem, ac res ipsius mirifice gestas: que vrbs in citeriore Hispania sita erat inter medios fines Cantabrum, Vacceorum, & Gallicie, qui hodie termimini sunt Nauarræ, Castelle, & Aragoniæ regnorum fines, vt placet Claudio Ptolemeo in eius cosmographia, necnon & Tito Liuio, & Lucio Floro in suo epitomate. Estq; illius situs ad oram Iberi supra flumen: secus oppidum Grunium Cãtabricę prouinciæ, modico in colle subleuata, maxima vndiq; planicie circunstãte, vrbi per montis radicem decurrente Ibero. Eratq;, vt placuit Lucio Floro, nec muro circundata, nec turribus munita, quia ex ipsa naturalis situs natura munitissima erat, difficillimũ hostibus aditum prebens propter eius circũundiq; altitudinem, vidimusque ipsi oculis situm premissis autoribus concordantem. Proptereaq; in hac describenda errauit Pomponius Mella, qui illam hodie Cesar Augustam dixit appellari, quia nec situs, nec locus possunt illi conuenire. Quod Strabo declarauit libro tertio, vbi dicit Numanciam distare a Cæsaraugusta stadijs octingentis, quæ sunt milliaria centum. Quo itinere Cesaraugusta recte distat ab oppido Clunia, vt est dictum. Addit etiam idem Strabo, quod Numantia supra Iberum sita fuerat. Erat enim vrbs Carthagini, Capue, Corinthique opibus aliquantulum impar, virtute tamen omnibus præstantior. De cuius ruina dicetur inferius latius in gestis Romanorũ in tertio punico bello. Solũ sufficiat de eius ruina, ac situ nunc mentionẽ fecisse. Post Numantiã cõmemorabo Saguntum maximam olim in Hispania vrbẽ, quæ hodie Muriuetus appellatur, non longe a Valentia distans, de cuius situ dicetur infra libro quarto in eius vastatione, post Saguntum, quæ vicina Ibero fuerat, Iberia est, quondam nobilissima vrbs ab Iberis condita, De ea etenim sepius signãter meminit Titus Liuius, quũ describit ingressum Cornelij Scipionis in Hispaniam classe instructa. Refert enim secunda Decade nauali certamine pugnasse cum Hasdrubale fratre Hãnibalis, ac Imperatore Pœnorum apud eandem vrbem Iberiã, cuius situm late ibi declarat. Erat enim eadem vrbs ad alterã partem fluminis Iberi Occidentem versus, cuius ruine hactenus ibi visuntur. Post hanc fuit vrbs Bilbilis in Vrgelensi agro posita secundum Claudium Ptolemeum, a qua vir maximus Valerius Marcialis poëta clarissimus traxit originem. Post Bilbilim fuit quondã maxima, nobilissimaq; vrbs dicta Carthago vetus Hispanie situm habens secundum Claudium Ptolemeum libro secundo eo in loco, seu prouincia, vbi nunc Villa franca Pœnorum est constructa inter populos Ilarqueones, a cuius Carthaginis deuastatione, ac gentis nomen hactenus est prouincie Pœnorum. Hec quidem vrbs colonia Carthaginensium facta post obtentum Hispanie dominium ad effodiendum aurum, argentumque a montibus Pyreneis, ac vrbi propinquis se totã contulit, a qua effossione Carthago maxima, ac omni

genere

genere diuitiarum affluentissima facta, omnibus formidabilis apparuit vsque ad tempora Cornelij & Publij Scipionum patris, & patrui illius, qui primo Africanus est cognominatus, qui, vt superius diximus, eam expugnauit, ac deleuit. Noua vero Carthago seu ab Hannibale secundũ Plinium de Naturali historia libro tertio, seu ab alijs Pœnis, vt multi voluerunt, condita, non ab alia magna Carthagine noua Carthago sed ab ipsa veteri Carthagine Hispaniæ dicta est, vt iam dicto loco condita, & statuta. Post veterem Carthaginem ciuitas Rubricata erat ad oram fluminis Rubricati ad Occidentalem partem a flumine dicta. Vrbi autem & flumini nomen dedit eiusdem nominis gens, sicuti de Iberis superius diximus. Fuit enim ea gens ex Africa in Hispaniam translata Carthaginensium temporibus. Habet enim Africa quasi ex obiecto fluminis Rubricati alium amnem eiusdem nominis, cuius finitimi Rubricati appellantur, de quo Africano amne Rubricato meminit Cæsar libro secundo ciuilis belli, & Claudius Ptolemæus libro quarto. Ex huius enim ora incolæ translati in Hispaniam oram ipsius fluminis per longum incolentes, nomen flumini ac prouincię dederunt, vrbemque in ea condiderunt a nomine patrio Rubricatam appellantes. Ex cuius ruina Barchinona ciuitas aucta de tenui oppido in vrbem magnam creuit. Rubricatam insuper vrbẽ sequebantur tres nobilissimæ ciuitates in nostra diœcesi. Prima omniũ erat Emporium a Græcis forensibus quondã condita, a qua Emporitana prouincia hæc nostra diœcesis appellata est, vrbs quidem & nobilissima & maxima quondam de qua sæpius meminit Titus Liuius in vita Marci Porcij Catonis illius, qui Censorius dictus est, qui quum iam deleta Carthagine Consul in Hispaniam missus aduersus multas Hispaniæ prouincias apud eandem vrbem sæpius pugnasset & quidẽ prospere, vt refert Flauius historicus, q ea tẽpestate annalia describebat, in agro Gerundensi, atque Emporitano, vbi pugna conserta fuit victore Catone .xl. millia Celtiberorum occubuisse. Cato vero suam historiam scribens refert detractor laudum suarum multa millia hominum interuenisse, sed numerum non expressit. In eadem etiam vrbe referunt scriptores moderni Iulium Cæsarem instituisse coloniã Romanorum ciuili bello, itemque peracta dicta colonia mansisse vrbẽ sub triplici custodia, murorumque distinctione diuersis spatijs, ac idiomatibus seiuncta. Vna siquidẽ, quæ ad littora maris ad Orientem spectabat, Græcorum erat. Altera vero, quæ ad Occidentem, Romanorũ. Tertia vero, quę ad Septẽtrionem vergebat, prouincialium, seu Celtiberorum erat. Hæc enim vrbs in tres diuisa, singulę vallo, menibusque seiunctę, alia aduersus aliam se tutabatur, Ad eam itaque ab Italia veniens in Hispaniam Cæsar applicuit pugnaturus aduersus Pompeianos, qui Hispaniam obtinebant. L. videlicet Afranij. M. Petriciũ, ac. M. Varronem. Habuit autẽ hæc vrbs eandẽ originẽ cum Masiliensibus ex Phocẽsibus Græciæ populis, in qua, vt refert Strabo lib. tertio, cum ipsis Masiliẽsibus Dianã Ephesiam maxima verenatione colebãt. Hæc gens quũ primum littori opplicuisset, apud paruã admodum insulã, quam Paleampolim prius vocitabant ex opposito vrbis, nunc vero Medã appellant, habitarunt; inde postero tẽpore ad continentẽ translati simul cũ paucis ibi stantibus incolis habitarunt, seiunctis tamen mœnibꝰ, sed ex cõmuni cõcordia remp. administrarũt. Deinde Iulius Cæsar adductis ibi Romanis populis tertiã vrbem cõstituit, quã Coloniã Romanorũ effecit. Appellata est autẽ Emporiũ Iuncaria, Sicuti noua Carthago Spartaria ab amne nauigabili, qui in eo agro ab oppido Iuncaria emanat per vrbemque delabitur, & ab eo vsque in Italiam nauigatur, hæc Strabo. Satis itaque sit de Emporio hęc perstrinxisse. Ferunt

autē quidā hanc vrbem Traiani tēporibus euersam propter rebellionem, quod tamen non existimo verum, quum legatur Maximiani, & Diocletiani temporibus constitisse, diuersasq; inibi per pretores exercuisse passiones martyrum, fueruntq; a patribus inibi statuti episcopi. vt cunq; igitur euersa sit, illam non extare nunc certum est, qualisq;, & quanta fuerit, ostendunt ruinę, ac vestigia collapsę vrbis. Erat praeterea & altera vrbs in prefata nostra dioecesi, de qua meminit Titus Liuius, & Valerius Antias ad oram maritimam sub iugo Pyrenęi polita, quę quondam Rhoda dicebatur, a Rhodis condita. Ad quam veniens Marcus Portius Cato is, qui Censorius est appellatus, ad domandos nonnullos Hispanię rebellantes populos, ad eam primum applicuit ex portu Lunæ, prout in vita præfati Catonis legitur. Ipsa vero vrbs collapsa manet omnino carens incolatu, eiusq; pauca admodum vestigia manent, præter insigne quoddam monasterium sub beati Petri nomine constructum, cui cognomen de Rhodis inditum est a vicina vrbe, quæ in radice montis locata fuerat. Monasterium enim collem vrbi superiorem occupat. Hæcq; vrbs vsq; ad Gothorum perstitit tēpora, & Episcopos habuisse legitur qui diuersis concilijs interfuere. Fuit & alia vrbs Iuncaria dicta in nostra dioecesi sub iugo Pyrenæi, quæ etiam collapsa manet redacta ad parui momenti oppidum, quod tantum viatoribus solitum est præstare receptaculum, de qua meminit Ptolemæus libro secundo. Et sic finem faciemus narrationi diruptarum vrbium.

INCIPIT LIBER SECVNDVS DE ADVENTV HERCVLIS IN Hispaniam.

VASTATA igitur Troia sub Laomedonte Rege infoelicissimo traditaq; ab Hercule Esiona prefati Laomedontis filia Thelamoni Salaminorū Regi in concubinam. Is vtiq; omni sceleratissimo sceleracior quum nihil in Asia prædandum conspexisset, audita Geryonis Hispaniarum Regis fama, quod ditissimus esset, vt refert Iustinus libro vltimo, ad illum prædandum animum flexit. Erat enim Geryon ea tempestate armentis ditissimus, in quibus solis tunc hominum diuitiæ consitebant. Magna itaq; manu pugnatorum hinc inde collecta ex diuersis Asię, Libyę, Europęq; populis instructa classe in Hispaniā pergit. Peragrato siquidem Phoenicum regno, in quo clarissimę tunc Tirus, & Sidonis vrbes erant. Achaięq; ac Illyricis discussione facta per Italiā nauigans alto pelago in Hispaniam properat. Ab Ausonijs itaq;, ac Latio vbi nunc Roma est, & quæ quondam Ausonia, & Latium dicebatur, per oram maritimā ad montem Tusciæ Tyberi propinquum peruenisse ferunt. Ex cuius aduentu nomen portui inditum est, vt portus Herculeus diceretur, quod vsq; in hodiernum durat. Inde per pelagus mediterraneum in Sardiniam peruenit, ibiq; cum inter insulas Sardiniam, Corsicamq;, quæ quondam Cyrnus dicebatur, apud paruulam insulam intermediam libamina prospera nauigatione dijs obtulisset, eam ex suo nomine Herculis insulam appellauit secundum Claudium Ptole. Sardis autem filium Sardum Regem dedit,

qui ex suo nomine insulam Sardiniam nominauit. Fuit enim Sardus filius Herculis secundum antiquorum scripta. Altera vero nauigatione ab insula Sardinia, Cirnóque in Baleares insulas peruenit, quæ ante præfati Herculis aduentum Gymnasię dicebantur secundũ eundem Ptolemęum, quanquã Diodorus referat a Romanis Baleares esse dictas, in quo potius Ptolemæo credendum esse puto. Quum enim insulares inauditam, ferocemque Græcorũ gentẽ fundis, quæ Græca lingua Baleæ appellantur propellerent, ac propulsarent, Hercules Baleares insulas censuit appellari. Habebãt enim per eadem tempora ijdem insulares peritissimũ fundarum vsum, vt supra de vrbibus, quæ nomina mutauerunt late disseruimus. Quumque primo in minorẽ insulam peruenisset, templũ Iano dicauit, cui rerũ initia consecrare solebat antiquitas, intrans enim in Hispaniam eam expugnaturus Ianum deum sibi propitiatorẽ statuit, apud oppidum, quod nostris temporibus Ciuitatella dicitur. Et templũ Iano statuit, & vrbem, quam a Iani templo Ianam appellauit, portusque ab vrbe nomen retinuit vsque ad Ptolemæi tẽpora. Ab insulis itaque Balearibus & altera nauigatione in alteras insulas minores Tarraconæ oppositas peruentum est, quæ ante eius aduentum Pethrusæ dicebantur, quæ ab eodem postea mutato nomine Ebusæ sunt dictæ, prout superius dictum est in capite de Vrbibus, quæ nomina mutauerunt. Et a Pethrusis insulis in Oceanum properans, quidam dixerunt iam primum Hispaniæ oram attigisse apud Dianæ promontorium, quoniam Dianæ templum ibidem erat, quod Herculi ad ea littora in Hispaniam intranti ascribitur, quoniã ducatus itinerum, ac syluarum Dianæ tribuebatur. Indeque per altum pelagus ad Herculeum fretum peruenit. Vbi primum resedit, & columnas fixit ad ęmulationem alterius Herculis qui alias fixerat ad alteram Libyæ oram, ab eodem siquidem Hercule fretum Herculeum ibi dicitur, Iunonisque eo in loco construxit templum, quod vsque ad Claudij Ptolemęi perstitit tempora. Cui terrarum spatia, ac planicies Gentilium obseruantia consecrabantur.

Indeque in Gaditanam insulam nauigans, in ea aliquandiu resedisse ferunt, quæ quondam Thartessus dicebatur. Deinde accinctus ad prælium ad oram Anæ fluminis cum prouincialibus decertauit. Ex cuius pugna finxere poetæ, Titanes pugnasse cum dijs apud Saltus Tercenorum. Victisque prouincialibus quum ibi lusisset gaudens de obtenta victoria ab Ana flumine, & luso facto Lusitaniam prouinciam dixit, vt supra diximus, quanquam Plinius libro tertio de naturali historia sic propterea dicat appellatam, quia apud illam Liber pater, ac Lysias luserunt cum Phana eiusdem Liberi præfecto. Inde Hercules victor ingressus Hispaniam ab vlteriori Hispania inciteriorem peruenit, in qua regnabat Geryon eumque, cum prælio vicisset, interemit, omnemque Hispaniam in suam subegit ditionem. Thartessum autem vrbem in Gades mutato nomine ex Tirijs, & Sidonis ampliauit. Post enim Herculis aduentum ex Tirijs, & Sidonis fuit eiusdem vrbis incolatus, & ampliatio secundum Iustinum vltimo libro suarum antiquitatum.

De origine Herculis nostri, & eius sceleribus.

REm maxime difficilem aggredior, dicturus de Hercule nostro in quo omnes fere scriptores, tum varij, tum ignari Herculum errore quodam ducti sunt. Scribentes enim de Hercule, quidam, quod tantum vnus fuerit Hercules, putauerunt, gestaque omnium huic nostro

Herculi, qui venit in Hispaniam, tribuunt. In quo numero fuit Toletanus noster, necnon & Firmanns Lactantius lib. primo de falsa religione, plurimiq; alij. Nonnulli vero plures Hercules confitentur, nec tamen inter eos facta parciuntur, sed illa inter se conculcantes, qualis quisq; fuerit, non discernunt. Ex quibus est Iustinus post Trogum Pompeium penultimo lib. Papias insuper quum duos fuisse Hercules afferat inter eos non discernit. Dicit enim duos Hercules, vnum Argiuū, alterum Etham. Ioannes insuper Boc. in lib. quos de genealogia Deor. inscripsit, quū diuersos admodum Hercules confiteatur, de illorū singulis gestis non differit. Eodē etiam modo August. noster in. xvij. libro de Ciuitate Dei, quum secretiori historia plures Hercules esse confiteatur, inter eos facta non diuidit. Sic & Macrobius libro Saturnalium: non existimes, inquit, Alcumenæ apud Thebas natum solum, vel primo Herculem nuncupatum, immo post multos, atq; postremos ille hac appellatione dignatus est, quod multa fortitudine nomen Dei promeruit. Ego vero plurimis hinc inde digestis codicibus, quæ de Herculibus inuenire potui, proferam in medium. Et primo de nostro differamus. Hercules enim nomen Græcum esse monstratur, & Græce Herculeos dicitur, nomen compositum ab her, quod Græce significat hominem, & culeos fortem, siue strenuum, agonesq; superantem. Hic autem, de quo dicturi sumus, natus est in ea Italiæ ora, quæ magna olim Græcia dicebatur ciuitate Tarento, ipsius enim pater ignoratur. Erat in ea vir priuatus nomine Amphytrio, cui erat vxor nomine Alcumena. Quę hunc Herculem absente viro peperit ex adulterio, & Alcidem appellauit. Sic enim eum appellat Vergilius in septimo Aneidos, dicens: Ter gemini nece, spolijsq; superbus Alcides aderat. Postea vero Alcides Thebas Euboias mittitur educandus, qui admodum puer, quum semel duo ei serpentes occurrissent ambos pariter interemit. Quumq; coetaneos suos iam animo, & virtute superaret, Hercules cœpit cognominari. Per antea enim præcesserant alij eius nominis, qui hoc Herculis nomine insigniti immortalitatem famæ iam fuerant consecuti. Hic autem quum adoleuisset, magnaq; de eo roboris, ac virium corporis fama percurreret. Peleus dolo concepto, quū Iasoni nepoti parasset classem virosq; strenuos ad vellus aureum conquirendum, ei hunc Alciden socium dedit, qui expleta nauigatione in Colchos, deletaq; Troia cum Laomedonte Rege, ac suaso ad fraudes Iasone ob raptum Medeæ, quum iam sibi nihil prædæ in Asia, Græciaq; esset, audita fama Geryonis Hispaniæ Regis, quod ditissimus esset pecudibus, & armentis, quæ tunc solæ hominum diuitiæ habebantur, cogitauit in Hispaniam venire sola prædæ cupiditate allectus, vt placet Trogo Pompeio. Non ergo quisquam putet hunc Herculem nostrum illum esse, qui illa. xxi. pericula superauit, neq; illum, qui Antheum in Oetha monte peremit, neq; illum alium, quem Græci Deum putauerunt. Hic enim noster sceleratissimorum sceleratissimus, & omnium sui nominis deterrimus fuit. Hic enim quum ex adulterio Alcumenæ procreatus esset, poëtæ ad excusandum adulterium matris, sibiq; adulari cupientes, finxerunt Iouem cum Alcumena concubuisse, ex Iouecq; hunc Herculem peperisse infantē, qui quum tandem cœpisset bella facere, nec quicquam, quod ad vitium, fœditatem, atq; immanitatem pertineret, omisisset. deductus ad Troianam vrbem ad perdendum eam dedit operam, & illa duo fœda, ac immania facinora, ab omniq; posteritate vituperādacommisit, Regem scilicet Laumedonta deuictum armis proprijs perimendo, truncan-

doq; manibus, & eiusdem Regis filiam virginem Thelamoni Aiaci tradendo in concubinam, vt superius diximus. Qui item, quum in colchos peruenisset, quã deprauata consilia Iasoni dederit, docent historiæ velleris aurei. Operatis siquidem fraudibus, rapta Medea, orbatoq; patre, qui aduenas summa pietate colebat, cogitauit in Hispaniam transfretari. Collectaq; magna manu Tyriorum, ac Sodomorum, Italicorumq; classe instructa in Hispaniam venit. Vbi quum alterum Hispaniæ Regem, seu tres fratres Geryones etiam armis victos peremisset, falso mentitus est se Deum, Iouisq; filium, nouamq; in Hispania, ac falsam introduxit religionem, atq; omnia, quæ ad priscos sui nominis Hercules pertinebant, laudandaq; occupauit. Sic itaq; noua per eum introducta religione ad multorum prædam conquirendam omnium decimas sibi mẽdaci pręstari diuina autoritate decreuit, vt refert Diodorus libro quarto, & quinto. & Iustinus libro penultimo. De isto enim Hercule, quanquam aliorum virtutes huic referat Rodericus Toletanus, tanquam qui præter vnicum Herculem aliorum notitiam non habuerit, subdit in istius detestationem. Quod satis fuit Hispano successori dirupta, & prędata ab Hercule emendare ętate sua, tanquã qui nihil laudis, & virtutis dignum Hispanis reliquerit, illius vitia prosequitur Firmianus Lactantius de falsa religione libro primo. Inde post quam Hispaniam iam multis annis, prædis, & incursionibus fœdasset, euocatus a Thelamone Salaminorum Rege, cæterisq; Græcis pro vindicando Helenæ raptu, cuius causa extiterat ob raptum Esyonæ, venissetq; in Italiam regnumq; Fauni, recepto ab eodem Fauno humaniter curauit eius filiam stupro puluere nomine Carmentem Nicostratam. Ex cuius concubitu creditum est Latinum Regem genuisse. Traditisq; nonnullis Deitatis, ac religionis cęremonijs Latinis, & maxime Pontificię domui, vt refert Iustinus libro penultimo, & Valerius libro primo, in decennali obsidione Troiana post annum firmata obsidione obijt correptus febre. Cuius vim, ac impetum quum ferre non posset in ardentem ignis pyram se iactare instituit, atq; ministrata sibi camisia a Deianira eiusdem concubina ea indutus in ignem se proiecit, cuius mortẽ poëtæ fictionibus ornantes dixere Deianiram cum ipsa camisia sibi ministrasse venenũ, qua autore se in ignem præcipitauit, sed tamen veraci historia ex eo fuit, quia ardorem febris ferre non poterat. Hæc de Hercule nostro a veridicis scriptoribus relata comperta sunt. Iam nunc nobis ad alios transeundum est.

De pluribus alijs Herculibus.

AVgustinus in. xviij. libro de Ciuitate Dei multos Hercules, ac liberos patres secretiori historia fuisse affirmat. Quã secretam historiam cũ multi ignorauerint, nos Deo ductore eam aggrediemur. Primoq; dicemus vnum fuisse Herculẽ natione Syrum ex Phoenicia, ad quẽ illa. xij. pericula referuntur, quem Sampsonem, vt opinor, dixit antiquitas. Hunc, affirmat Diodorus libro tertio & quarto, præcessisse Troianum bellum annis fere mille, quibus temporibus nondum arma erant ad bella apta, sed tantũ homines fustibus vtebãtur pro armis, & pellibus pro indumentis. Auguſ. vero eodẽ loco, quem multi sequuntur, refert illum fuisse tempore Moysi alias exactis annis anno ab orbe cõdito millesimo terno, ac sexcẽtesimo qnquagesimo secũdo tribus millibus sexcẽtis qnquaginta duobus. Istũq; Herculẽ aiunt Syrũ, Delphy niãq; appellari apud Phoenices. Vnde de eo hacten⁹ Macedonib⁹ remãsit nomẽ, Hic locus est corruptus, vt existimo.

vt Dethanans appellatur. Secundus fuit Grecus, filiusq; Iouis Cretensis Regis, ac nepos Saturni. Ferunt enim veteres scriptores Iouem habuisse duos filios Herculem, & Dionysium, qui Liber pater dictus est. Hercules enim in Creta insula, & Græcia regnauit, Dionysius vero intrauit in Indiam ibi regnaturus, duxitq; secū mulieres quas Bacchas appellauit. De istis enim duobus refert Iustinus, quod fuerunt Reges Orientis, lib. xlij. quoniā aliter in India, aliter in Græcia regnauerunt. Fuerunt autem Hercules, & Dionysius Iouis filij per annos circiter trecentos ante Troianum bellū, vt de eis meminit Firmianus Lactantius in fine primi libri, hicq; Hercules computationem Olympiadum constituit, ac Olympiacū ludum, multaq; laudanda Græcis reliquit, propter quæ ab indocta multitudine Deus putatus est. De isto etiam Hercule meminit Augustinus dicto. xviij. lib. hunc Herculē falso se fuisse finxit Hercules noster Hispanus, de quo superiori loco diximus. Terti⁹ Hercules fuit Aegyptius, siue Afer, de quo late diseruit Diodorus li. primo, & quarto antiquitatum. Et hic Aegyptius siue Afer Antheum palestrę inuentorem in Oetha monte peremit. Mons enim Oetha in Libya est, hic Antheus Tangin vrbem in Mauritania Libyæ construxit, apud quam vrbē sepultus comperitur. De cuius corporis magnitudine refert Plutarchus in Sertorij vita, quod quū cepisset ipsam vrbem Tangin, ibiq; multa dicerentur de magnitudine corporis ipsius Anthei, quū ibi esset sepultum corpus ipsius, ipse Sertorius iussit aperiri sepulchrū, in quo quū nihil inueniretur, illud effodere iussit, vbi comperit ossa illius longitudinis cubitorū. lxx. Hic enim Hercules Aegyptius siue Afer totam peragrauit Libyam, & quum peruenisset in Oceanum, ibi columnas fixit ad Libyæ partem. Ad cuius emulationē noster Hercules, quū in Hispaniam venisset, fixit alias ad partem Europæ in Gaditano, vt meminit Diodorus libro quarto. Hic autē Herles Aegyptius, siue Afer per annos vltra centum Troianum bellum antecessit, & hic a multis Nili filius dictus est, tanquam apud illum natus, & educatus fuerit, vt refert Ioannes Boccatius libro quarto, & septimo de genealogia Deorum. Fuit Hercules noster Hispanus ex Græcia ex Alcumena, & incerto patre ob adulterium natus, de quo etiam superiori capite late disseruimus. Tantum itaq; horum Herculum fama claruit, vt quicunq; strenui, ac fortis nomen essent adepti, ij omnes Herculis nomine conscriberentur. Vnde Varro quum nominasset tres & quadraginta Hercules, adiecit postea, quod omnes, qui fortiter aliquid fecissent, Hercules appellatione nominis dicti fuerunt. Sed huic, qui Iouis ex Alcumena filius dictus est, cuncta poëtæ absq; aliorum differentia tribuunt. Hoc itaq; Herculis nomen ob virtutem, resq; gestas, vel gerendas etiam Euander habuit, & Archadiæ Hercules appellatus est, vt de eo meminit Ioannes Boccatius li. xij. de genealogia deorum. Item Alexandri Macedonis filius ex Bersyna natus Hercules appellatus est, tanquam qui Alexandro patri successurus alterum Herculem se exhibere conueniebat. De isto Hercule meminit Iustinus post Trogum Pompeium. xiij. lib. Maximianus quoq; Imperator propter virtutem Hercules fuit cognominatus, & ab eo Constans gener eiusdem Maximiani, & Pij Constantini pater creatus Imperator Occidentis Hercules & ipse dictus est. Et sic concludendo septem Hercules connumerati sunt veraci historia, & climatibus, & operibus distincti, quanquam Boccatius in libro de genealogia Deorum longe plures asserat, gesta tamen eorum, & origines ita conculcat, vt non facile deprehendi possint.

De vrbibus ab Hercule in Hispania conditis.

Ingula quæq; per Herculem in Hispania gesta non possunt describi veraci historia, quum quasi vetustate consumpta maiorũ nostrorum taciturnitate obliterata probentur. Extant tamen nonnulla ex gratis scriptoribus fragmenta, quæ ad nos transmissa certiores reddiderunt de quibusdam in Hispania ab hoc Hercule gestis, quæ tamen de eo incidenter, non vt historia Herculis texeretur, cõspersa leguntur. Herculem igitur antiqui ferunt Hispalim construxisse, pro vt superiori loco dictum, vel a palis infixis, vel vt alij volunt a palude, quæ vrbem circundat appellatam, deinde Iulius Cæsar illam Iuliam Romuleam cognominauit, & Romanorum coloniam effecit. Vnde adhuc remanet vrbi vulgare nomen, vt a ciuibus Iulianis Ciuilia, id est, ciuitas Iulia appelletur. Post Hispalum ad Herculẽ pertinet Calpe vrbs dicta prius Heraclia, de qua diximus in vrbibus deletis. Ad ipsum etiã Herculem pertinet Cartheia vrbs, quæ nunc Alzezira dicitur ad fretum Herculeum, quæ prius Cartheios a Græcis dicta est, vt placet Ptolemæo, & Straboni. Ad ipsos item Græcos pertinent, quæ de Vlissea vrbe Strabo meminit, dicens, quum de Malacha vrbe disseruisset, superiora regionis montana loca Vlisseam ostentant, in qua erat Mineruæ templum, vt auctor est Posidonius, ad Græcos quoq; vrbs Saguntum spectat à Zacynthijs condita, vt Strabo voluit, qui cum Hercule in Hispaniam nauigarunt. Segouiam insuper vrbem ad Herculem pertinere multi asserunt. Postea vero quam citeriorem omnem Hispaniã conquisisset fugato Caco, Geryoneq;, ac fratribus eius deuictis, & interemptis, ij qui eum ab Oriente, Græciaq; secuti sunt sedes proprias exposcentes, partemque a Græcis ob acquisitam victoriam eo annuente sibi vendicarunt. Vnde Tirijs, & Ausonijs Tirassonam concessit, Tirij siquidẽ Asiani sunt, & Ausonij Itali, qui eum ab initio secuti fuerunt. Vrbem itidem construxerunt Illiridi, qui Achei sunt, & apud nos hodierno idiomate Sclauones dicuntur, quæ apud amnem Sicorum sita, instar eorum propriæ regionis agrum valde fertilem sortita est, Hanc a propriæ gentis cognomine nominauerunt Illerdam. Illirici enim Dalmaciæ contigui sunt secundum Claudium Ptolemæum, & oram Adriatici sinus obtinent, qui hodie Sclauones appellantur, licet enim vniuersa Græcia, maximeq; ea, quæ ad Pontum, & Propontidem expectat, Illiricus appelletur, Illirici tamen specialius appellantur ij, qui oram Adriatici sinus inhabitant secundum Claudium Ptolemæum, Ausonijs insuper, qui Itali sunt, Ausoniam concessit, quam terram ex suę gentis nomine appellarunt. Italia siquidẽ ante Italum Syracusanorum Regem, Ausonia dicebatur, & Ausonium regnum. Vnde Vergilius de Ausonijs meminit sępius in libro AEneidos. Parta itaq; victoria vsq; in Pyrenæũ, vltimosq; fines Hispaniæ, etiam Barchinonam condidit, quam Ioui Deo sacrauit, statuit enim templum Ioui in monte vrbi contiguo, quem montem ipsi Ioui dicauit, & ab eodem nomen retinuit vsq; in hodiernum, vt placet Pomponio Mellę, quãquam vulgus idioma corrupit, vt apud nostros mons Iudaicus appelletur, quum tamen Iouis mons ab antiquis fuerit appellatus secundũ Claudium Ptolemęum, & Mellam. De vrbis autem nomine multi auctores dissentiunt, quoniam qui vrbem Barchinonam appellant, tanquã terminetur in, a, & sit primæ declinationis, alij autem vti Claudius Ptolemæus, Strabo, & Mella, multiq; alij antiquiores Barchinon eam appellant, & tertię declinationis instituũt. Ex quorum differentijs diuersas vrbi etymologias constituunt. Ii enim, qui eam in, a, terminant, & primæ declinationis constituunt, affirmant ex noua Herculis barcha sic

vocitari. Aiunt enim quod Hercule citeriorem Hispaniã nouiter subactã peragran-te, nouem a Grecia rates aduenisse noua legatione a Thelamone, Aiace, ceterisq; Græcis aduocatus, vt in Græciam rediret, petiturus cum regionalibus Græcis secundam Troiæ vindictam, quoniam presumpsisset Paris dictus Alexander Priami filius, ac Laomedõtis nepos, in vindictam Esyonæ ab Hercule raptæ, & Thelamoni Salaminorum Regi traditæ in concubinam Helenam Menalai Micenarum Regis vxorem rapere, & violenter in Phrygiam transferre. Atque quum ad littora Hispanie rates applicuissent, vna apud vrbem Barchinonam confracta traditur cæteris in Oceanum decursis, vbi Herculem moram trahere intellexerãt. Interea captis hominibus none ratis a prouincialibus, & ad Herculem deductis audita legatione Hercules in Greciam redire parat, quod & fecit, vrbemq; pro noua barcha in eo loco constituit, quam Barchinonam appellauit. Hoc tamen fabulosum existimo doctissimorum auctoritati assenciens, qui vrbis nomẽ tertiæ declinationis constituunt, vt Barchinon dicatur, quod nomen veraci historia Græcum est, & significat domũculas ex virgultis contextas, quæ ad maris littora ad piscandum sunt, in quibus se piscatores recipiunt, quarum quum ibi magnus esset numerus, loci, ac aëris salubritate prospecta Barchinon vrbem eodem in loco constituit, sicq; eam ab eisdem domunculis appellauit. Plinius vero libro tertio de Naturali historia etiã Græco nomine Barchinon appellans Fauentiam quoq; dixit cognominari a Romanis, quorum colonia effecta est. Ipsi etiam Herculi pertinet Calpe vrbs dictã primum Heraclia, de qua satis in deletis vrbibus dictum est.

De reditu Herculis ab Hispania in Græciam.

IVstinus post Trogum Pompeium penultimo libro sui Epitomatis Herculis reditum de Hispania in Greciam refert, posteaquam Fauni regnum descripsisset, qui tertio loco post Saturnum regnauit in Italia, adiecit hæc verba. Fauno vxor fuit fatua, quæ assidue diuino spiritu impleta veluti per furorem futura præmonebat, Ex filia huius Fauni, & Hercule, qui eodem tempore extincto Geryone armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, stupro conceptus Latinus procrearetur. Diodorus vero postquam veritatem Herculum ex veteribus historijs cõscripsisset, quũ poëtarum antiquorum fabulas de Heroibus, ac Semideis retulisset, factaq; multorũ Herculũ ex vario scriptorũ assensu, reditũ Herculis ab Hispania per Celtogallaciã describit per hec verba. Peragrata maioris Libyæ parte Hercules ad Oceanum, qui est ad Gades peruenit, ibicq; in Iberiam cum exercitu transijt, vbi columnis positis Chrysauri filios tribus magnis exercitibus fidentes singulari prouocatione sustulit.
Capta Iberia greges boum secum ducens, iterque per Iberiam faciens, quum quidam eius gentis Rex, vir iustus præ cæteris, ac probus cum magno honore excepisset, partem boum Regi dono dedit, quos ille Herculi dicans singulis annis ex his pulchriorem taurum illi sacrificauit. Hos sacros in Iberia boues vsque ad nostra tempora constat permansisse. Et postquam columnarum Herculis meminimus, videtur de his paulo amplius dicendum, montes ab vtroque latere continentis mari Oceano imminent, in quibus statuit columnas, cupiens autem sempiternum sui nominis monumentum esse, aiunt vtrumque montem, vt Oceani maris aditum antea arctissimum ampliorem, longioremque redderet, excidisse, vt magnis

nauibus ab Oceano in nostrum mare aditus præberet, vt vsq; ad posteros perpetua huius operis gloria maneret. Tradunt alij, maxime poetæ, coniunctis prius montibus ab eo effossi sab Oceano ad nostrum mare aditum præbuisse. Verum hæc, quũ singulis liceat pro libito credere, existimationi hominum relinquenda sunt. Post hæc Iberorum regno optimis eius regionis viris tradito cum exercitu in Celticam Galliã profectus est. O nunquam peragrata prouincia, quum ingens ex omnibus gentibus exercitus eum sequeretur vrbem condidit amplam, quam appellauit Alesiam plurimis ex propinquis incolis sponte in ciuitatem confluentibus, qui quum reliquam multitudinẽ superarent, e uestigio ciuitas ad Barbaros mores defluxit. Hanc vrbem Celtæ etiam nunc in honore habent, tanquam omnis Celticæ prouinciæ Metropolim, permansit hæc vrbs a sua constructione semper libera, ac sui iuris vsq; ad tempora Caij Cæsaris, qui propter res gestas Deus dictus est, a quo vi capta Romanorum imperio cum alijs Celtis cessit. Ab his Hercules in Italiam tendẽs, iterq; per Alpes faciens ita difficilem aditũ, asperam q; viam strauit, vt postea exercitibus cum iumentis, impedimentisq; facile iter esset, Barbarosq; montanos transeuntibus infestos, ac latrocinijs assuetos occisis eorum Ducibus deleuit, posteris reddita itineris securitate, transcendensq; Alpes ad eam oram, quæ nunc Gallia appellatur, per Ligustos, qui hodie Genuenses dicuntur, transijt patriam asperam, & omnino duram, multoque etiam incolarum labore, ac studio paucos omnino fructus ferentem. Qua ex re robusti sunt homines, validiq;, & agiles, ac in bello præcipue fortes ob inopiam, & laborem, quibus eorum corpora durantur. Hi enim quum vltra cæteros agrorum exercitio fatigentur, fœminas quoq; rustico assuefecerunt operi, quorum partem Hercules mercede conduxit ad ferendum Græcis auxilium in oppugnatione Troiæ, triremibusq; in portu Ligustico relictis ad Tiberim fluuium, vbi nunc Roma est multis postea sæculis a Romulo Martis filio condita, peruenit. Tenebant tunc Aborigines locum, vbi nunc palatinum est, vrbem penitus paruulam incolentes. Inter hos præstantiores Poticius, & Piramus erant, qui Herculem, vt hospitem, magno honore, donisq; suscepere. Horum virorum monumenta vsq; ad hanc ætatẽ Romę permanent. Nam inter nobiliores habentur Piramorum descendentes, tanquam vetustissimum genus, Poticiorum in palatio Coclee descensus est lapidee, ab illo Potina dicta propinqua domui, quę tunc Pocij fuit. Hercules ob honorem sibi a Palatinis impensum, dixisse fertur, eos, qui sibi, postquam ad eos trãslatus esset, decimam bonorum dicarent, vitam fœlicem victuros, quod & euenisse vsq; ad hoc tẽpus cõstat. Multi enim Romanorum non solum mediocri censu, sed qui ditissimi sunt habiti, decimas Herculi vouerunt, posteaq; fortunaciores facti bona sua ad quatuor talentorum millia Herculi sacrarunt. Iuculus Romanorum ferme ditissimus æstimatis bonis decimam partem Herculi dedit, epulas prębens continue, ac profundens multa. Templum insuper iuxta Tiberim egregium condidere, qui ex decimis sacra Deo offerebant. Deinde a Tiberi profectus Hercules per littus Italię ad mare, quum descendisset ad eum locum, vbi Rhegium vrbs condita est in loco valde angusto, vtpote tredecim stadijs distante a continente Trinacria, ipse cornu bouis innixus gregibus præmissis mare traiecit, in Siciliamq;, quę & Trinacria a tribus promontorijs dicitur, ingressus est, quam cupiens circũire ad Ericem Regem perductus est, cui Nymphę ad lauandum aquas calidas exhibuerunt. Inde quum in Syracusam peruenisset, cum Sicanis, qui regionem incolebant, in pręlium venit, quos superauit. Inde in Ita-

liam rediens quum Cacus Hispanus, quem Diodorus Latinum dicit, quatuor illi boues, quos ab Hispania duxerat, rapuisset, Cacus ab eodẽ Hercule peremptus est, quãquam Vergilius ad oram Tyberis hoc fuisse ferat. Et quoniam in Caci memoriam incidimus, quem Hispanũ fuisse tam Toletanus, quam alij plures cõmemorant, quodq; Carpentanijs princeps esset, a quo mons Caci dictus sit, & vrbs Osca, tanquam os Caci, aliquid de eo dicendum est. Hic enim victus, & fugatus ab Hercule in Hispania extincto Geryone Rege secutus Herculem vindictæ causa cupiebat ei siue publice, siue latenter mortem inferre. Quumq; opportunitas non daretur, quum diutius in quadam spelunca latuisset, quatuor Herculi boues rapuit, quos quum mugientes Hercules persensisset in spelunca, illos interempto fure extraxit. Hic autem Cacus Vulcani filius appellatus est, propterea quia ignes fumigantes euomere dictus est in spelunca, quod ex eo fuisse fertur, quia primus puluerem ex diuersis compositum speciebus adiaciendos lapides adiuuenit, qui an in Calabria, an apud Tyberim interemptus sit, incertum est. Refert etiam Diodorus præfato libro quinto, post mortem Caci Herculem colonis prædixisse futuram ibi vrbem, quam demum fundatores illius oraculo Herculis a Caco Catronam appellasse, hæc Diodorus. Inde iter inceptum agens, cũ Adriaticum sinum circuisset per Calabriam, Apuliam, Brucium, ac Pycenum agrum in Epirum peruenit. Inde in Macedoniam, Thraciamq;, vbi, quarto anno postquam Troiana obsidio firmata esset, obijt correptus febre, cuius vim, quũ ferre non posset, pyram ardentem ordinari iussit, in qua se iactaret, quumq; petijsset camisiam, a Deianyra concubina sua, ministrata est ei, de qua multi poëtæ dixerunt, Deianyram sibi ministrasse venenum cum ipsa camisia, quæ ipsum Herculem præcipitaret ad mortem. Hæc autem dixisse libuit ad memorandum, quæ de reditu ab Hispania retulere priores, vt sciremus, an terra, an mari redierit. Referunt tamen plures Herculem nauigatione traiectum in Italiam redisse, regnũq; Fauni, vbi nunc Roma cõdita est, de cuius aductu meminit Iustinus libro quadragesimo tertio, extincto Geryone armenta victoriæ per Italiam ducebat, stupro conceptus Latinus procreatur. Vocabatur autem filia Fauni, Latini mater Carmentis, Nicostrata autem secundum Eutropiũ libro primo, quæ prima dicitur Latinas litteras inuenisse, quas denuo Latinus eius filius quum correxisset, & emendasset ex suo nomine denominauit Latinas.

De morte vero Caci dissentiunt Vergilius, & Ouidius a Diodoro, quoniam Diodorus in Calabria apud Catronam vrbem dicit interemptum. Cæteri vero apud Tyberim amnem. Referunt etiam ij, qui dixerunt Herculem nauibus ab Hispania redijsse in Gręciam, quod decedens ab Hispaniæ finibus, iugoq; Pyrenęi ad Mediterraneũ littus dicauit templum Veneri, a quo etiam hac tempestate Portus Veneris nomen habet. Sciens autem se ad vindicandum Helenæ raptum in Græciam redire, vouit Veneri illius vindictam, & templum Deæ dicauit, quod vsq; ad hæc tempora permansit ad iugum Pyrenęi in finibus Hispanię. Et hęc de Hercule dicta sufficiant, iam de alijs Gręcis, qui venerunt in Hispaniam videamus.

De aduentu Theucri, & aliorum Gręcorum, & vrbibus ab eis conditis.

Refert Iustinus post Trogum Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, quem sequitur Isydorus libro nono, quod Thelamon Salaminorum Rex dictus Aiax, quum duos habuisset filios Aiacem, & Theucrum, Theucrum exosum habuit, Aiacem vero regni successorẽ instituit ex-

cluso Teucro, post finem itaque Troiani belli Teucer intellecta morte Aiacis fratris venit in regnum Salaminorum, atque quum ibi non reciperetur instructa classe in Ciprum properat, ibique Salaminam vrbem condidit ex nomine suæ gentis. Postea vero audita fama Hispaniæ per rumorem eorum, quæ de ea Hercules se fecisse iactabat, in ipsam Hispaniam veniens appulit ad littora Hispaniæ ad eum locum, vbi nunc noua Carthago situm habet. Qui expositis sedibus vrbem construxit, quam a Salamanis, & Acticis Salamanticam appellauit. Actica enim prouincia Græciæ est ab Athena, Athique illius primo Rege sic dicta, Salamim a Salamine ciuitate Ex his igitur duobus populis, quos secum duxerat, Salamanticam ciuitatem instituit. Teucer itaque a Salamantica in Galliciam venit, eamque regionem incoluit. Vnde ab aduentu suo Gallacia dicta est, tanquam a Galatis inhabitata. Vnius autem regionis Galliciæ partem occupauit Amphiloia gens secundum Iustinum. Sunt enim Amphiloici populi in Græcia inter Epyrum, & Achaiam prouincias, habentque duo flumina Arathum, & Acheloum, & in Mediterraneum fluunt. Habent insuper ex opposito insulam Cephaloniam secundum descriptionem Claudij Ptolemæi. Ipsius etiam prouinciæ Gallaciæ partem occupauere, & proprias sedes ibi construxere Migdonij, qui ex nomine suæ gentis vrbem Migdoniam dixerunt. Est enim Migdonum regio Mediterranea in Græcia, seu Græcis propinqua inter duo flumina Aium, & Erygon, quæ simul iuncta fluunt in Egeum mare. Hæ itaque, & aliæ sedes sunt, quas in Gallicia Galatæ construxerunt, de quibus Iustinus breuissime meminit. Ad hos etiam Grecos pertinet portus ciuitas, quę quondam Lauara vrbs dicebatur. Dicitur autem Portus Gallatię, quoniam amnis Dorus per eam decurrens quodam latissimo sinu commeatus omnes ab Oceano recipiat in Gallacia a qua Portugallię regnum nomen habet. Portugallia enim omnis ad Gallaciam spectat, vel saltem quicquid vltra Tagum, ac Doriam amnē est. Apud istā itaque prouinciā Gallacię Hispanię mons ille Sacer est auro refertus de quo Iustinus vltimo libro meminit in hęc verba. In huius gentis finibus Sacer mons est, quem ferro violari, vt nefas habetur. Sed si quando terra fulgure proscissa est, quod in his locis assidua res est, deiectum aurum, veluti Dei munus, colligere permittitur, hæc Iustinus.

De Galatis, & eorum nomine, & vnde prodierunt.

EX superioribus scriptis ostensum est Gallaciam Gręcam habuisse originem a Teucro Telamonis filio. Vnde Hieronimus in proemio epistolę ad Galatas ait. Galatæ Gręci sunt, quomodo autem Gręci sunt appellati Galatę, quū per antea alio nomine vocarentur, de quibus suo loco dicetur. Dicendum est Galatas omnes ex Græcia prodijsse. Vnde Diodorus libro sexto de Galatis agens ait, Galliam duas habuisse vetustissimas gentes Galatas, & Celtas. Ea enim Galliæ ora maritimę, quæ ad Mediterraneum spectat, Celtę fuere, & incipiunt ab Alpibus, quæ diuidunt Galliam a Liguribus, & protenduntur per Massiliam vsque in Pyrenæum, cęteri vero qui incolunt Oceanum a flumine Rheno vsque in Pyreneum cum cętero interiacenti Mediterraneo Galatę sunt. Vnde Celtæ per tempora commixti Galatis, & Iberis finitimis populis, hi, qui Iberis admixti sunt, Celtiberi sunt dicti, ab Iberis, & Celtis. Cæteri vero, qui Galatis admixti sunt, Celtogallatæ sunt appellati a Celtis, & Galatis. Vnde Gallia omnis his duobus iuncta populis in quatuor Celto-

gallacias diuisa est. Celtogallaciam Lugdunensem, Belgicam, Narbonensem, & Aquitanicam secundum Claudium Ptolemæum, & Strabonem. Hęc autē admixtio Celtarum cum Galatis recens est, perantea enim omnis Gallorum regio, quę ad Oceanum spectabat, dicta est Gallacia a candore populorum sic appellata, quia homines illius regionis humido cælo educati corpora cęteris habēt candidiora. Vnde Galatę qui & Galli dicti sunt, quū intra proprias sedes non reciperentur prę illorū multitudine, coadunatis trecentis millibus Alpes transiuere, ac trecentesimo & quadragesimo quinto anno post vrbem conditam Romam pręter Capitolium incenderunt. Inde in Traciam, Græciamq; declinantes quibusdam intra Pannoniam relictis, diuersa in Oriēte, ac Macedonia bella gessere Ducibus Belgio, & Bremio, de quibus Iustinus meminit vigesimo tertio libro sui Epitomatis cum sequentibus. Et deinde quū a Rege Bithiniæ, qui ab hostibus præmebatur, essent in subsidium aduocati, quum vicisset Rex, cum Galatis dimidium regni partitus est. Vnde simul inhabitātes Gallogręci primū dicti sunt a Gallis, & Græcis, deinde Galatę. Cæterum Bithinia Gręcię prouincia est, cuius prouinciæ Metropolis Nicena vrbs est. Inde Galatæ ex dicta causa, & suę gētis nomine prouinciæ Gallacię inditū nomen est. Huius autē Galatarum nominis originem describit Diodorus præfato libro sexto de eis latius agēs per hæc verba. Celtis olim imperauit, vt aiunt, vir egregius, ex quo filia corporis magnitudine vltra naturę modū, decoremq; cæteras excellēs orta est. Hæc enim tum viribus, tum specie elata omnes, qui eam vxorē expectabant, cōtempsit, existimās neminem suo matrimonio dignū. Interim quū Hercules bello aduersus Geryonē motovenisset in hanc prouinciam, ibiq; ciuitatē Alesiam condidisset, admirata tum virtutem Herculis, tum corporis præstantiā permissu parentū eius concubitum appetiuit, iuncta illi filiū genuit nomine Galatem, qui coëuos suos tum virtute animi tum viribus corporis excessit, vir factus quum paternū regnum suscepisset plures oras sibi subdidit propinquas præclaris rebus bello gestis. Quumq; eius gloria celebraretur, subditos omnes suo nomine appellauit Galatas, ex quo omnis ea regio Gallacia dicta est. Huius gens sola erga Romanos antiquam, & quę ad hanc vsq; ætatē durauit amicitiam cōseruat. Natio vt plurimum ad Arctō sita, regio vtiq; frigida, ac hyemis tempore pro aqua niuium opulentia abundās, glacies quoq; immensa adeo regionē illam occupat, vt cōgelata flumina non solū paucis hominibus, sed exercitibus quoq; cū curribus, ac impedimētis transitū præbeant. Suntq; in Gallacia plures magniq; fluuij, alij ex profundis stagnis, alij ex montibus emanātes, alijq; in Oceanū, alij in nostrū mare decurrētes. Eorum, qui in nostrū mare labuntur, maximus tenetur Rhodanus, qui in mōtibus fontes habens quinq; ostijs descēdit in mare. Ibiq; Diodorus multa mirāda de Galatis prosequit̄, sed tamen omittendū non est, quod, quamquam Gallia omnis a flumine Rheno vsq; in Pyrenæum dicat̄ Gallacia, Diodorus tamē a dicto loco extēdere eam videt̄ vsq; in Danubiū, atq; Scythiam, omnēq; Oceani maritimam oram, subijciēs post multa, quæ de Galatis disseruit, hęc, quæ sequunt̄. Nunc, quod a multis ignorat̄, scribetur. Vltra Massilias, qui Mediterraneas regiones, quiq; iuxta Alpes, & mōtes Pyrenæos incolunt Celtæ appellant̄, vltra hos, qui ad Nothum Oceanū versus pertinētes oras, & Herciniū montē, quiq; deinceps & in Scythiā vsq; habitāt, dicunt̄ Galathæ, quas omnes gētes cōmuni nomine Romani Galatas appellāt, hæc Diodor⁹. De Galatis vero Hispaniæ refert Strabo libro tertio de orbis situ, q̄ Gallecij Hispaniæ olim nullū habebant Deū, quod Biscayæ vsq; ad hæc tempora perdurat,

o dclos vizcainos

perdurat, quæ regio intra Galleciæ fines sita est, & licet eiusdem incolæ Christianæ religionis cultores appellentur, ab illis tamen nullum venerari, colic Deum certum est, solumq Christianam religionem labijs profitentur. Apud illos presbyter nullus recipitur non habens concubinam, arbitrantur enim neminem posse a carnalibus continere. Quod quum non possent, dicunt necesse esse presbyteros ad parochianorum vxores conuerti. Ad Biscaiæ regionem nullus ex institutione Episcopus adire potest, quinimmo horrendam rem narrabo, quam ipse vidi. Quum enim sub Calyguritano Episcopo sint, ad illos tamen idem, nec alius Episcopus, etiam pro sacramentalibus, adire potest, immo quum anno. M.CCCC.LXXVII. Ferdinandus Castellæ Rex inclytus in Biscaiam intrasset, adducens secũ Pampilonensem Espiscopum, occurrentes prouinciales dixerunt hoc esse contrarium suis legibus. Itaq ne tumultus fieret, Episcopus ab Rege remissus est. Tantaque ex aduentu Episcopi se affectos molestia ostenderunt, quod vbicunq Episcopus eorum solum calcasset, prosequentes illius vestigia, ac erasa terra puluerem colligentes maximo coadunatum puluerem igne cremarunt, illiusq cineres in quandam superstitionem, ac diuini honoris ignominiam in mare proiecerunt.

De aduentu Phocensium in Hispaniam, & vrbe Emporia.

Escripto aduentu Herculis in Hispaniam, & inibi per eum gestis. Viso item de Galatis, ac Theucri aduentu. Iam cætera, quæ ad Græcos spectant, nobis videnda, ac describenda sunt. Nunc igitur de Emporia vrbe, quæ a Græcis Phocensibus originem habet, videamus.

Eadem enim vrbi Emporio origo est, quę & Massiliensibus. De quibus vtrisq meminit Strabo libro tertio, nosq; de eis satis supra retulimus in capite de deletis vrbibus. Alij vero secuti Valerium Anciam, Flauium, Titum Liuium, ac Plinium libr. tertio de Naturali historia, aliosq autores referunt in hæc verba. Marcus Porcius Cato Consul, postquã abrogata est lex Appia, ex templo. xxv. nauibus longis, quarum quinq sociorum erant, ad Lunæ portum alijs omnis generis contractis, cum ingenti classe a Luna soluens edixit, vt ad portum Pyrenei omnes sequerentur. Quo fœliciter acto inde Rhodam venerunt, & pręsidium Hispanorum, quod in castello erat, vi deiecerunt. Ab Rhodaq secundo vento Emporias peruenerunt, vbi copiæ omnes, præter socios naualis classis custodes, in terra expositæ sunt. Iam nunc Emporiæ duo erant oppida muro diuisa, vnum Græci habebant a Phocensibus, vnde & Massilienses oriundi, alterum Hispani, sed Græcum oppidum in mare expositum muri ambitum minus quadringentis passibus patentem habebat, Hispanum vero retractius amari erat, cuius murus ad tria millia passuum in circuitu complectebatur. Tertium etiã genus ex Romanis colonis a diuo Cæsare post deuictos Pompeij liberos adiectum est. Nunc vero in corpus vnum cõfusi omnes habitant, prius Græcis, postremo & Romanis in ciuitatẽ adscitis, Mirandũ prorsus erat, quę res Gręcos tutaretur, ab altera parte aperto mari, ab altera Hispanis tã ferę, & bellicosæ genti obiectos. Sed disciplina certe custos erat infirmitatis, quã inter validiores optime timor cõseruat. Hispani siquidẽ oppidi murum agros versus egregie munitũ habebant, vna tantũmodo in eam regionẽ porta imposita, cuius assiduus custos aliquis ex magistratibus erat. Nocte vero pars tertia ciuiũ in muris excubabat non minori certe vigilantia, quam si hostis ad portas esset, & custodientes, & continue circumeuntes ciuitatem

citra Hispaniam, neminem in vrbem recipiebant, nec ipsi quidem temere vrbe excedebant. Ad mare patebat omnibus exitus, portis alterutrius oppidi e regione factis. Ex eis nunquam nisi frequentes, aut pars tertia fere, cuius proxima nocte vigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. Causa exeundi hæc erat, commercio eorum Hispani non adhuc experti mare gaudebant, mercariq; ipsi ea, quæ externa nauibus adueherentur, volebant. Huius mutui vsus desiderium, vt Hispana vrbs Græcis pateret, faciebat. Erant enim eo tutiores, quod sub vmbra Romane amicitiæ lætabantur, quã sicut minoribus viribus, quam Massilienses, pari colebant fide. De huius autem vrbis initijs satis diximus supra in capite de deletis vrbibus. Tunc quoq; consulem, exercitumq; Romanum comiter, ac benigne susceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret vbi, & quantæ hostium copiæ essent, modicumq; id tempus in re frumentaria milites exercendo consumpsisset, id enim erat tempus anni, quo frumentum in horrea portatur, ab Emporijs profectus agros hostiũ vssit, vastauitq; omnia fuga, & terrore concutiens.

LIBER TERTIVS DE TIRIIS, ET SIDONIIS, VNDE CARTHAginenses, & Gaditani originem habuerunt.

ET quoniam diximus, Iustinum post Trogum Pompeium scripsisse vltimo lib. sui Epitomatis, Gaditanos ex Tirijs duxisse originem, qui quum a finitimis Hispaniæ impeterentur ab eorum consanguineis Carthaginensibus auxilia petiuere, quorum auxilio, ac fœlici expeditione, & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ suo Imperio adiecerunt: quapropter, a quibus Carthaginenses originem habuerunt, nobis videndum est. Carthaginenses itaquę Assyrij fuere ex Sidonijs, & Tirijs. Vnde Vergilius referens aduentum Aeneæ in Carthaginem, quam Dido construxerat, Sidoniorum, & Tiriorum ostendit originem in quarto Aeneidos, vbi ait. Nunc media Aeneam secum per mœnia ducit, Sidoniasq; ostentat opes, vrbemq; paratam. Pauloque post ostendens non solum Sidonios, sed etiam Tirios, atq; amorem Didonis in Aeneam, sic ait. Dotalesq; tuæ Tirios permittere dexstræ. & paulo post subiungit. Sed fatis incerta feror, si Iuppiter vnam esse velit Tirijs vrbem, Troiaq; profectis, Misceri ve probet populos aut fœdera iungi. Iustinus vero post Trog. Põp. li. xviij. illorum originẽ prosecutus sic ait. Et quoniã ad Carthaginensiũ mẽtionem ventũ est, de origine eorum pauca dicenda sunt, repetitis Tiriorum paulo altius rebus quatuor casus etiam dolendi fuerunt. Tiriorum res condita a Phœnicibus fuit, qui terræ motu vexati relicto patrio solo Assyrium stagnum primo, mox mari proximum littus incoluerunt condita ibi vrbe, quam a piscium vbertate Sidona appellauerunt, nam piscem Phœnices Sidon vocant. Post multos deinde annos a Rege Ascaloniorum expugnati, nauibus appulsi Tiron vrbem ante annũ Troianæ cladis condiderunt. Ibi Persarum bellis diu, varieq; fatigati victores quidem fuere, sed attritis viribus a seruis suis multitudine abundantibus indigna supplicia perpessi sunt,

qui conspiratione facta omnem liberum populum cum dominis interficiunt, atque ita potiti vrbe lares dominorum occupant, rempublicam inuadunt, coniuges ducunt, & quod ipsi non erant, liberos procreant. Vnus ex tot milibus seruorum fuit, qui miti ingenio senis domini, paruuliq; filij eius fortuna moueretur, deminosq; non truci feritate, sed pia misericordiæ humanitate respiceret. Itaq; cum velut occisos occultasset, seruisq; de statu reipublicæ deliberantibus placuisset, Regem ex corpore suo creari, eumq; potissimum, quasi acceptissimum Dijs, qui solem Orientem primus vidisset, rem ad Stratonem, hoc enim illi nomen erat, dominum occulte latētem detulit. Ab eo informatus, quum medio noctis omnes in vnum campum processissent, cæteris Orientem spectantibus solus Occidentis regionē intuebatur. Id primum alijs videri furor, in Occidenti solis ortum quærere. Vbi vero dies aduentare cœpit, ędītissimisq; culminibus vrbis Oriens splendere, expectantibus alijs, vt ipsum solem aspicerent, is primus omnium fulgorem solis in summo fastigio ciuitatis ostendit, non seruilis ingenij ratio est visa, requirentibusq; autorem de domino confitetur. Tunc intellectum est quanto dominorum ingenia præstarent, malitiaq; seruos, non sapientia vincere. Igitur venia seni, filioq; data est, & velut numine quodā reseruatos arbitrantes, Regem Stratonem creauerunt. Post eius mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes transijt. Celebre hoc seruorum facinus, metuendūq; exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaq; Alexander Magnus, quū interiecto tempore in Oriente bellum gereret, veluti victor publicę securitatis expugnata eorum vrbe omnes, qui prælio superfuerant, ob memoriā veteris cædis crucibus affixit, genus tantū Stratonis inuiolatum seruauit, regnūq; stirpi eius restituit. Ingenuis, & innoxijs incolis insulę attributis, vt stirpato seruili germine genus vrbis ex integro conderet. Hic igitur modo Tirij Alexandri auspicijs conditi parsimonia, & labore quærendi cito conualuere. Ante cladē dominorū, cū & opibus, & multitudine abūdarent, immissaq; in Africā iuuētute Vticam cōdidere. Quū interim Rex Mulcto Tiro decessit filio Pigmalione, & Elisa filia insignis formæ virginis hæredibus institutis, sed populus Pigmalioni puero regnum tradit. Elisa quoq; Aceruæ auunculo suo sacerdoti Herculis, qui honos secundus a Rege era, nubit. Huic magnę, sed disimulatę, opes erant, aurūq; metu Regis non tectis, sed terræ crediderat, quā rem, & si homines ignorarent, fama tamen loquebatur, qua incensus Pigmalion oblitus iuris humani auunculū suum, eundēq; generum sine respectu pietatis occidit. Elisa diu fratrem propter scelus auersata, ad postremum disimulato odio, mitigatoq; interim vultu fugā tacitam molitur assumptis quibusdā Principibus in societatē, quibus par odiū in Regē esse, eandēq; fugiendi cupiditatem arbitrabat̄. Tunc fratrē dolo aggreditur, fingit se ad eum migrare velle, ne amplius ei mariti domus cupidæ obliuionis grauem lutum renouet, neve vltra amara admonitio oculis eius occurrat. Non inuit' Pigmalion verba sororis audiuit, existimās cum ea aurū Aceruæ ad se venturū. Sed Elisa ministros migrationis a Rege missos nauibus cū omnibus opibus suis prima vesperi imponit, prouectosq; in altū cōpellit eos onera arenę pro pecunia inuolucribus inuoluta in mare deijcere. Tunc deflēs ipsa, lugbriq; voce Aceruā sciet orat, vt libēs opes suas recipiat, quas reliqrat, habeatq; inferias, quas habuerat causam mortis. Tunc ipsos ministros aggredit̄, sibi quidē ait optatam olim mortem, sed illis amaros cruciatus, & dira supplicia imminere, qui Aceruæ opes, quarum spe parricidium Rex fecerat, auaritiæ tyranni subtraxerint. Hoc metu omnibus iniecto comites fugæ accepit, iungūtur & Senatorum in ea nocte pręparatæ

agmina, atq; ita sacris Herculis, cuius Aceruas sacerdos fuerat, repetitis, exilio sedes quærunt. Primus illis appulsus terræ Ciprus insula fuit. Ibi sacerdos Iouis cum coniuge, & liberis Dei monitu comitem se Elisæ, sociumq; præbuit, pactus sibi, posterisq; perpetuum honorem sacerdotij. Conditio pro manifesto omine accepta. Mos erat Ciprijs virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras in quæstum ad littus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas. Harum igitur ex numero octoginta admodum virgines raptas nauibus imponi Elisa iubet, vt & iuuenes matrimonia, & vrbs sobolem habere posset. Dum hęc aguntur, Pigmalion cognita sororis fuga cum impio bello fugientem persequi pararet, ęgre precibus matris, deorumq; minis victus quieuit. Cui quum inspirati vates canerent non impugne laturũ, si incrementa vrbis toto orbe auspicatissimæ interpellasset, hoc modo spatium respirandi fugientibus datum est. Itaq; Elisa d lata in Africæ sinum incolas loci eius, aduentu peregrinorum, mutuarumq; rerum commercio gaudentes in amicitiam solicitat. Deinde empto loco, qui corio bouis tegi posset, in quo fessos longa nauigatione socios, quoad proficisceretur, reficere posset, corium in tenuissimas partes secari iubet, atque ita maius loci spatium, quam petierat, occupat. Vnde postea ei loco Byrse nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui spe lucri multa hospitibus venalia inferebant, sedesq; ibi statuentibus, ex frequentia hominum velut instar ciuitatis effectum est. Vticēses quoq; legati dona vt cõsanguineis attulerũt, hortatiq; sunt, vt vrbem ibi conderent, vbi sedes sortiti essent. Sed & Afros detinendi aduenas amor cepit. Ita & consentientibus omnibus Carthago conditur, statuto annuo vectigali pro solo vrbis. In primis fundamentis caput bubulum inuentum est, quod auspicium fructuosæ quidem, sed laboriosæ, perpetuæq; seruæ vrbis fuit, ropter quod in alium locum vrbs translata, ibi quoq; equi caput repertum, bellicosum potentemq; populum futurum significans. Vrbi occurrentibus gentibus breui & populus, & ciuitas magna facta. Quum successu rerum florentes Carthaginis opes essent, Rex Mauritanorum Hiarbas decem Pœnorum Principibus ad se accersitis Elisæ nuptias sub belli denunciatione petit, quod legati Reginæ referre metuentes, punico cum ea ingenio egerunt, nunciantes Regem aliquem poscere, qui culciores victus eum, Afrosq; perdoceat, sed quoniam inueniri non posset qui ad barbaros, & ferarum more viuentes transire a consanguineis vellet: tunc a Regina castigati, si pro salute patrię asperiorem vitam recusarent, cui etiam ipsa vita, si res exigat, debeatur. Tunc Regis mandata aperuere, dicētes, quę pręcipiebat alijs ipsi facienda esse, si velit ciuitati consultum esse. Hoc dolo capta diu Aceruæ viri nomine cum multis lachrymis, ac lamentatione flebili inuocato ad postremum ituram sese, quo sua, & suę vrbis fata vocarent, respondit: in hoc trium mensium sumpto spatio. Interim Pyra in alta parte vrbis, velut placatura viri manes, inferiasq; ante nuptias missura multas hostias cedit. Sumpto gladio pyram conscendit, atq; ita ad populũ respiciens ituram se ad virum, sic pręceperat, dixit, vitamq; gladio finiuit. Quandiu Carthago inuicta fuit, pro Dea culta est. Condita est hæc vrbs. lxxij. annis ante quã Alba. Cuius, vt virtus bello clara fuit, ita domi status varijs discordiarum casibus agitatus est, quum inter cætera mala etiam laborarent cruenta sacrorum religione, & scelere pro remedio vsi sint. Quippe homines, vt victimas, immolabant, & impuberes quæ ætas etiam hostium misericordiam prouocat, aris admouebant, pacem Deorum sanguine eorum exposcentes, pro quorum vita dij rogari maxime solent.

Quomodo Carthaginenses Hispaniæ post Græcos dominium obtinuerunt, & per longa sæcula tenuerunt.

Visa Carthaginensium origine, introitum eorum in Hispaniam, & gesta memoratu digna videamus. Quum enim Greci per multa sæcula Hispanię dominium tenuissent, tandem a Pœnis ab ipsa Hispania expulsi sunt. Vnde Iustinus post Trogum Pomp. in suo Epitomate lib. vltimo de aduentu Carthaginensium meminit per hęc verba: Post regna deinde Hispaniæ primi Carthaginenses Imperium occupauere. Nam cum Gaditani a Tiro, vnde & Carthaginensibus origo est, sacra Herculis per quietem iussi in Hispaniam transtulissent, vrbemq; ibi condidissent, inuidentibus incrementis nouæ vrbis finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello lacessentibus, auxilium consanguineis Carthaginenses misere. Ibi fœlici expeditione, & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ suo Imperio adiecerunt. hæc Iustinus. Diodorus vero lib. sexto, & Hispaniæ Carthaginensium Imperium narrat, & quomodo ex Hispanię auro, argentoq;, quę in eadem prouincia effodiuntur, Carthaginenses ditiores, & opulentiores facti multa bella gessere, & diuersas colonias in ipsa Hispania, Libya, Sicilia, & Sardinia construxerunt.

De colonijs, & vrbibus a Carthaginensibus in Hispania constructis.

Primam omnium vrbem memorare libet veterem Carthaginem Hispaniæ, quam ex suo nomine denominauerunt, lingua enim Pœnorum Carthago noua ciuitas interpretatur, quæ primo Birsa, deinde Tirios, tum Carthago a Cartha oppido, vnde fuit Dido, vel a Cartha, id est, corio bouis in tenuissimas partes secto, quo locum vrbis cinxit. Hæc in citeriori Hispania situm habuit inter Elarqueones secundum Claudium Ptolemæum libro secundo, quæ Lethanis, Barchinoni, & Rubricatæ propinqua erat. Nunc quoq; ager Pœnetensis, ac prouincia dicitur, ab vrbe Pœnorum demolita nomen retinens. Itaq; ibi vrbem condiderunt, quam Carthaginem dixerunt, & a succedentibus vetus Carthago Hispaniæ dicta est. De hac meminit Claudius Ptolem. libro secundo describens Tarraconensem Hispaniam. Alia enim noua Carthago Spartaria secundum Strabonem appellata, non est dicta noua respectu magnæ Carthaginis, sed respectu veteris, de qua diximus, quæ condita est a Carthaginensibus secundo punico bello, post euersam hanc veterem Carthaginem. Euersa est autem vetus Hispaniæ Carthago a duobus Scipionibus Cornelio, & publio fratribus post captam Saguntum a Pœnis, & in illius vindictā dirupta, vt supra diximus. Secunda noua Carthago est cōdita ab Hasdrubale genero Amilcharis Barchæ, qui primus eidem Amilchari successit, vt refert Strabo libro tertio. Constat tamen, quod ante illorum imperium habuit incolatū, cum referat Trogus Pompeius libro vltimo, Theucrum Thelamonis Aiacis filium ad eundem locum venisse, ibiq; resedisse. Hoc etiam placet Pomponio Mellæ in sua Cosmographia. Sed potuit illius ampliatio, ac dilatatio ad Hasdrubalem pertinere. Plinij quoque verba de Carthagine noua sunt hæc: Tarraco Scipionum opus, sicut & Carthago Pœnorum. Causa autem huius ædificandæ ac construendę vrbis fuit duplex. Vna euersio veteris Carthaginis Pœnorum coloniæ, ac Metropolis citerioris Hispaniæ. Secunda causa fuit institutio, seu ampliatio Tarraconæ per Scipiones post deletam veterem Carthaginem

in Metropolim citerioris Hispaniæ erectæ. Sicut enim Romani voluerunt obfirmare partes citerioris Hispaniæ cis Iberum, ita & Carthaginenses illas vltra Iberum, quarum dominium apud Pœnos erat. Comperto itaque salubri loco, portuq́ nouam Carthaginem Tarraconæ oppositam Pœnorum Coloniam erexerunt. Inde est Malacha, quam etiam in hodiernum Mauri possident in Hispania, de qua Strabo libro tertio sic meminit: Malacha vero Phœniciȩ ciuitatis propinquioris tenet formã, Idem & de Abdera, quæ nunc Bera dicitur, de qua idem Strabo eodem loco meminit dicens: Abdera Phœnicum etiam ipsa ȩdificium. Brachara etiam vrbs Gallicię, nunc in Portugalliæ regno sita, ad Pœnos pertinet. Bracharij enim gens Libyca sunt, quȩ incolit ripam fluminis Bracadæ, quod est propinquum Carthagini ad solis ortum, & ibidem influit in Mediterraneũ. Incolæ enim riparum dicti fluminis ad partẽ vtranque Bracharij appellantur secundũ Claudium Ptolemæum lib. ij. Fluit autẽ amnis Bracada ab vltimis Aethiopię montibus, latissimoq́ sinu influit in Mediterraneum. Quum enim Carthaginenses, vt supra diximus, a Gaditanis aduocati essent, collecta magna Libycorum manu, in qua expeditione viciniores Carthagini fuerunt, tandem liberata vrbe, quam Gaditani intra Hispaniam erexerant, passim Carthaginenses occupauere prouinciã cum sacro Herculis promontorio, quod est vltra amnẽ Anam ad Oceanum, principiumq́ regni Portugalliæ, quod Hyron appellabant. Vnde & Bracharij milites vrbem ex sua gente constituerunt, ac nominarunt. Eaq́ prouincia a duobus populis Galatis, ac Bracharijs, Gallatia Bracharia dicta est, sicuti Celtiberię quoq́, ac Celtogallaciæ accidisse diximus, ab Iberorum, ac Galatarum gente Celtis commixta. Numantia quoq́ a Carthaginensibus condita est, seu a Numidis, qui vicini sunt Carthagini, quibus imperauit Masinissa Rex Numidarum, qui pro Carthaginensibus bellauit in Hispania, de qua Africæ prouincia late mentionẽ facit Crispus Salustius in historia Iugurtina. Vnde Numancia a Numidia Libyæ dicta est, quæ semper fuit infesta Romanis, de cuius situ, & euersione suo loco dicetur. Legio autem ciuitas, licet multi asserant eam ad Romanos pertinere, veraci tamen historia ad Pœnos pertinet. Fuit autẽ eadem ciuitas a primis institutoribus cognominata Eleona, dicta a prouincia Eleona Libyæ propinqua, Cyriæ, & Aethiopiæ, in qua maxima leonum copia inuenitur adeo, vt præ multitudine pecudum greges videantur. A quibus, vt caueant homines regionis, leones sibi domesticos nutriunt ad tutelam. Est enim leo domabile animal, & aptum suum benefactorem tutari. De cuius regionis situ, leonumq́ multitudine, ac ferocitate disserit Diodorus libro tertio. Hæc autem gens ab Eleona Libyca Legionẽ vrbem, quam a sua gente Eleonam vocauit, construxit magna domesticorum leonum multitudine pro suæ regionis moræ adducta. Qua ex re leonis illi vrbi, ac regno figura pro armis, & insignibus est vsq́ in hodiernum. Quomodo autẽ Legio dicta sit, cũ insignia nomini non conueniant, a multis refertur, inter quos est Isidorus iunior. Ait enim, quod Traiani Imperatoris temporibus, qui Hispanus fuit, diuersæ vrbes in vlteriori Hispania rebellarunt, & ab Imperio defecerunt, ad quas recuperandas quum Traianus quatuor in Hispaniam militum legiones misisset, vna legio, quæ Gerionarum fuit, in Eleona vrbe diu consedit, vnde ab hac legione vrbs nomen mutauit, & Legio dicta est. Sic enim eam nominat Claudius Ptolemæus, qui paulo post Traiani tempora orbem descripsit temporibus diui Antonini. Hinc etiam est controuersia, quod arma Leonis nomini vrbis, ac regno non quadrent, quoniam veri, ac vetustioris nominis insi-

gnia sunt. Rubricata autem vrbs apud Rubricatum amnem sita ad oram Mediterraneam non longe a Barchinone Lybicam habet originem. Habet enim vrbs & amnis aliud flumen eiusdẽ nominis Rubricatũ ex opposito in Africa, pro vt videri potest ex descriptione Claudij Ptolemæi libro secundo, cuius regionis incolæ translati Carthaginensium tẽpore flumini, & vrbi dederunt nomen, vti de Iberis supra diximus. Asturica insuper vrbs, & prouincia Libybicam habẽt originẽ. Asturi enim secundum Claudiũ Ptolemæum Libyci sunt, incoluntq; eam Libyæ partem, quæ a Carthagine respicit Orientẽ, AEgyptumq; ad oram magni fluminis, qui Symphus dicitur, quod ab altissimis Arabiæ mõtibus per ipsos Astures, aliasq; Libycas gẽtes defluit in Mediterraneũ secundũ Claudium Ptolemæũ. Hæc gens cum Carthaginẽsibus in Hispaniã peregrinata vrbẽ condidit, eamq; cum prouincia a suo nomine denominauit, diciturq; Asturica vrbs, & Asturica prouincia, quas mundãt duo flumina Asturga, & Pisurga, quę fluunt in amnem Doriã, & suis terminis claudunt prouinciam, quam, vt diximus, Pœni primo incoluerunt, deinde Asturi, postquã primo, & secundo bello punico eis adhæserunt. Pœnis vero ab Hispania fugatis Romani vrbẽ Romanis impleuerunt, eamq; augẽtes, ac dilatãtes Romanorum coloniam effecerunt, quam postea Augustus Cæsar Augustam cognominauit. Abinde enim secundum Claudium Ptolemęum Asturica Augusta dicta est. Hęc enim vrbs ad Galatas, Gallaciamq; pertinet, quæ perstitit vsq; ad Gothorum tempora, quibus exactis ab Arabibus vrbs deleta est. Postea vero conualescentibus Christianis, & præfatã regionem occupantibus post Pelagium, & Petrũ Cantabriæ Ducem primi Asturicarum Reges appellati sunt, in eaq; regione Ouetũ vrbem prouinciæ Metropolim erexerũt, vrbemq; regiã efficientes, in ea Reges diutius morati sunt, & ab Emerita vrbe in Ouetensem ecclesiã cathedralem sedẽ transtulerũt, postea vero de Oueto trãslata est in Cõpostellã. Biscaia quoq; partim Libycam, partim Gręcam habet originẽ, & licet antiquorum eorum origo Græca sit, habens Ephyloicos, ac Migdones, qui Græci sunt, ijs tamẽ admixti sunt Bastuli, a quib⁹ Biscaię prouinciæ nomẽ est inditũ a Maurorum tẽporibus, Bastuli enim sunt ij, qui quondã prouinciã Beticã incolebãt, q̃ hodie Granatæ regnũ continet, & a Mauris, & Arabibus possidet, & a prouincia bætica Bastuli dicti sunt secundũ Claudium Ptolemęum, qui ex vicinitate regionis Libycam habent originẽ, quũ alterã Europæ oram Mediterraneo Africæ, & Libyæ obiectam obtinerẽt, ex qua vicinitate iam secũdo Libycis in Hispaniam aditum præbuerunt. Primo enim quũ Carthaginẽses Hispaniã occupauerũt, secũdo quũ & Mauris præbuerũt aditũ aduersus Gothicã gẽtẽ. Hoc enim secũdo trãsitu Afrorũ Bastulorũ gẽte pulsa a Mauris finibus suis passim propulsi in montes Gallaciæ confugerunt, ibiq; domicilia statuentes nomen gentis retinuerunt, vt Bastulia ab eo tempore dicta sit, atq; etiam appellata, qui admixti sunt Galatis, Græcis, Asturijs, Britannisq;, quorum vicinam Oceano oram incoluerunt. Hi propriũ idioma Barbaricum a Latino non admodũ distans effecerũt, quod vsq; ad nostra tẽpora retinẽt. His in montibus in Hispaniã passim grassante Maurorũ vastatione Christi nomen seruatũ est, quoad vsq; Dominus suscitauit Pelagium in populo suo Hispano belli fulmen, alterũq; Gedeonẽ, qui primus prostratis Christianis spem victoriæ aduersus Mahumetẽses exhibuit, Ita vt eo præstante victoriam Christi nomen per Hispanias ampliatum sit vsq; in fines dictæ regionis Bæticæ, quam vsq; ad nostra tẽpora ijdem Mauri obtinent.

LIBER QVARTVS DE IIS QVAE GESTA SVNT IN Hiſpania durante primo bello punico.

XPEDITI iam a Carthaginenſibus, geſtiſq; per eos in Hiſpania. Nunc geſta Romanorũ deſcribamus, qui Pœnis ſuperatis Hiſpaniæ imperium diu tenuerũt. Conſulatum agente Appio Claudio, qui primus contra Carthaginenſes arma ſumpſit, anno ab vrbe cõdita quadringẽteſimo ſeptuageſimo ſeptimo ſecundũ Eutropium, & ſeptuageſimo octauo ſecundũ Titum Liuium in principio quartæ Decadis agebatᷣ de bello cõtra Carthaginenſes ineundo, mortuo iam Alexandro Macedone, qui obierat per annos ante ſexaginta duos, anno ab vrbe cõdita quadringenteſimo ſexto decimo. Cauſas autẽ huius belli pernecessarium eſt exquirere. Occupauerũt Romani anteactũ tempus ad ſubijciendã Tuſciam agrũ Picenum, Campanam, cæteraſq; Italiæ partes, quæ ad Orientẽ Septẽtrionemq; reſpiciunt, nec vſq; ad ea tempora extra Italiam arma aſſumpſerunt. Interea Carthaginenſes iam potentes facti Africam, omnẽq; Hiſpaniã poſſidebant. Ceperantq; Meſſanam potentiſſimã, vetuſtiſſimamq; Siciliæ vrbem infeſtare, obſidereq;. Meſſanẽſes, qui & Mamertini appellantᷣ, maximam Carthaginẽſium potentiã formidantes auxilia a Romanis petere decreuerũt. Legatos igitur Romam mittũt, decernentes potius parere Romanis, quam Pœnorũ imperiũ ſuſtinere. Facta Mamertinorũ expoſitione legationis in Senatu res anxie tractabatᷣ, periculũ captæ Meſſanæ Romano Senatui obijciebãt, ex aduerſo metuebant Carthaginenſium potentiã, eis enim parebat omnis Africa, plurimæq; inſulæ, Hiſpania inſuper, quæ Romanis admodũ formidabilis videbatur, timebatur nauale prælium, quod a Romanis eatenus incognitum fuerat.

Sic æqua lance negotium in Senatu gerebatur. Interim Mamertini cauſam ad plebem deferunt, exponũt periculũ vrbis. A plebe cauſa ſuſcipitur, & inſtante plebe bellum aduerſus Carthaginenſes decernitur. Et appius Claudius Conſul creatur, & conſtituitur Imperator, qui confecta claſſe apud Neapolitana littora exercitum traiecit in Siciliam. Interim Hiero Siracuſanorum Rex audiens Romanos bellum aduerſus Pœnos ſuſcepiſſe, inito fœdere cum Carthaginenſibus Hiero terreſtri robore Meſſanam, Carthaginenſes vero nauali claſſe obſidere acrius decreuerunt.

Igitur quum Appius exercitum in Siciliam traieciſſet, cum Hierone prælium cõmuniter cœpit, vbi tamen cũ aliquandiu dubie pugnatum eſſet, tandem Hiero ab Appio deuictus eſt. Cœpit interim Appius agros vſque Siracuſanos deuaſtare, Meſſanamq; redijt. Erat Pœnorum naualis Dux Haſdrubal, qui commiſſo prælio cum Appio, ceſſit Haſdrubal. Quumque diutius terra, mariq; tam in Sicilia, quam in Africa, Hiſpaniaq; pugnatum eſſet Appio Claudio, Quinto Flauio, Marco Actilio Regulo, Catuloque conſulibus per annos viginti quatuor, quum Carthaginenſes incommodo graui, ac inopia laborarent, pacem a Catulo popoſcerunt, qui nec pacem repulit, ſed pluribus adiectis conditionibus pacem ad Senatum remiſit, qui quidem Senatus miſſis in Siciliam decem legatis adiectis nonnullis, etiam

aliis legibus pacem Carthaginensibus concesserunt, quæ per annos triginta septem perstitit. Durauit autem primum punicum bellum, & pax sequuta vsque ad secundum punicum bellum per annos quadraginta duo, quatuor scilicet, ac viginti sub bello, reliquos vero sub pace. Et quoniam in Marci Actilij Reguli incidimus mentionem, cuius extat maxima laus de fide seruata, ipsius obitum interseremus. Marcus igitur Regulus, quum in ipso primo punico bello Consul, & Imperator factus obsessa Carthagine rupto exercitu captus esset a Carthaginensibus, Romam remissus est, pro commutandis captiuis iuramento præstito, vt cõfecto, vel infecto negotio rediret Carthaginem. Quumq; idem Regulus Romam venisset, consedissetq; in Senatu, legationemq; de commutandis captiuis exposuisset, ac a Senatu sibi remissum esset, in quam ipse sententiam declinaret, censuit captiuos non commutandos. Quum a cognatis maxime vrgeretur, ne rediret in Carthaginem, post positis mortis periculis iusiurandum anteposuit omni morti. Qui quũ applicuisset Carthaginem, innotuissetq; eius sententia Carthaginensium Senatui diuersis cruciatibus exulceratus est, atq; extinctus.

De diuisione Hispaniæ in pace primi punici belli, & morte Amilcharis.

Nterea composita pace in Sicilia Pœni exercitum curarunt in Carthaginem traducere, qui quum datis pluribus interuallis copias traduxissent, quia militibus grandis pecunia debebatur propter exhaustum Carthaginis ęrarium, Carthaginẽsium exercitus ad oppidum Tunez deductus est, quod milliaribus distat vndecim a Carthagine. Milites vrbem Carthaginem infestare cœperunt, & diu Carthaginenses cum proprio exercitu de vita, & sanguine certauerunt. Romani vero retractis copijs a Sicilia, neq; eas otiosas voluerunt, cœperunt enim Macedonicũ, & Gallicum bellum agere. Interim turbatis rebus in Africa, bellum adhuc in Hispanijs agebatur per Amilcharem Hannibalis patrem aduersus Romanos. Post inchoatum igitur in Sicilia bellum, plurimę Hispaniæ vrbes, & populi, qui Carthaginensibus obtemperabant, defecerunt ad Romanos, missis itaq; a Romanis auxilijs ad eos iuuandos contra Amilcharẽ, qui eos bello impetebat, interim moritur Almichar, quo mortuo Hasdrubal ipsius Amilcharis gener Carthaginensium ducatum administrabat. Nec prętereundum est, quod refert Titus Liuius libro vigesimo primo tertiæ Decadis, quod Hannibal, quum esset annorũ nouem, patre Amilchare sacrificante apud Carthaginem, quum copias in Hispaniam traducturus esset, ad aras iurauit se Romanorum inimicum, atque quandiu ætas perstaret, arma contra Romonos sumere. Amilchare mortuo, qui dum fortunam sequeretur, incautus in insidias deductus occisus est, pax in Hispania firmata est, anno ab vrbe condita quingentesimo decimo septimo, quo tempore Onyas sacerdotiũ Hierosolymis administrauit, de quo in secundo Machabeorum libro habetur historia. Cuius pacis cõditiones fuere, vt ea pars, quę citra Iberum fluuium est, & Pyrenæum respicit, Romanis cederet. Alia vero pars, quę vltra est, & in Herculeum fretum contendit Carthaginensibus deberetur. Saguntum vero nobilissima Hispanię vrbs, quę hodie Muriuetus appellatur, quum vltra Iberum esset, & ad Pœnorum partem consisteret, post longa certamina libertate donata est, quum facile diuidi non posset, nec propter eius magnitudinem, splendorẽq; in portionem distribui. Hac itaq; conditione, adiectioneq; pax inter Romanos, Car-

thaginensesq; iterum in Hispania confirmata est, vt refert Titus Liuius, agentibus pro Romanis Luctacio Consule, & pro Carthaginensibus Hasdrubale Amilcharis genero, anno ab vrbe condita quingentesimo decimo septimo. Hoc itaq; pactum paci adiectum esse dicitur, vt media inter partes libera maneret ciuitas, vt placet Tito Liuio, & Lucio Floro. Mortem autem Amilcharis Iustinus libro vltimo agens de rebus in Hispania gestis describit per hęc verba. Postea quoq; hortantibus primę expeditionis auspicijs Amilcharem Imperatorem cum maiore manu ad occupandā prouinciam misere, qui magnis rebus gestis dum fortunam inconsultus sequitur in insidias deductus occiditur, in cuius locum gener ipsius Hasdrubal mittitur, qui & ipse a seruo cuiusdam Hispani vlciscente domini iniustam necem interfectus est. Post obitum autem Amilcharis remansit in Hispania Pœnorum Imperator Hasdrubal, qui primus omnium nouam instruxit Carthaginem in Hispania.

De violato fœdere pacis, & obsidione Sagunti.

PAce itaq; firmata post annos quindecim, quib⁹ prima pax inter Romanos, Cartaginensesq; in Sicilia composita est auctoribus Luctatio Consule, ac Imperatore Romano, & Carthaginensiū Duce Hasdrubale Amilcharis genero, durauitq; per annos tres & viginti, vel vt placet Tito Liuio, & Lucio Floro per annos decē & octo, postquam in Hispania confecta, firmataq; est. Interim magnæ hinc inde struuntur vrbes. Agebantur interea pace composita in magnæ Carthaginis vrbe ciuiles contentiones in Senatu. Senatus hinc inde diuisus videbatur, quidam Amilchari, cui cognomen Barcha erat, eiusq; genti, ac soboli, qui magni in vrbe Principes habebantur, fauebant: & ex cuius nomine Barchina factio appellata est, quidam vero Hannoni alteri vrbis Principi. Interim ciuilibus altercationibus sic se agentibus adoleuit Hannibal. Quumq; inuirum euasisset, agitur in Senatu, vt Hannibal Amilcharis filius concessis copijs in Hispaniam militaturus accedat, partes Hannonis contradicere conantur, tamen obtinet Hannibal, vt sub Hasdrubale cognato militet. Quumq; concessis copijs in Hispaniam transfretasset, triennio sub Hasdrubale cognato Imperatore militauit. Interim moritur Hasdrubal, & Hannibal Amilcharis filius Imperator creatur. Quumq; ætati, adolescentisq; ardori successisset imperium, Hannibal in Romanos insultare parat, Vaccęosque aggreditur, quæ ea gens est, qua ad Asturicas, Burgiumq; contendit, in quibus Romani vrbes ex pacis conditione tenebāt. Inde Carpentanos pariter insultauit. Carpentana enim ea gens, vt diximus, & prouincia est, quę Cæsaraugustam, Oscham, Tirassonam, Caucham, Calagurimq; continet. His igitur prouincijs debellatis, quū cætera omnia, quæ vltra Iberū erant, Carthaginensium imperio subegisset, Saguntum obsidere cœpit. Quo intellecto Saguntini legatos mittunt in vrbem petentes auxilia dari, amicitiam, & fœdus Romani populi allegantes, res huiusmodi diu dubie agitur, in Senatu quidam auxilia dari dicebant, illis obstabat otium, ciuitas inconsulta, res diuersa, hinc inde prælia, Macedonicum videlicet, & Gallicum agitata. Vicerunt, qui dixerunt legatos destinandos ad Hannibalem, Carthaginemq;, requirendosq; fore, vt pacem, & fœdera obseruarent, Saguntum in pace dimitterent, ac illata damna reparent. Mittuntur ad hoc legati Publius Valerius Flaccus, & Quiutus Fabius Pamphilius. Hannibal vero acriter Saguntum diuersis ingenijs expugnabat. Centum & quinquaginta hominū mil-

lia Hannibali parebant in ea obsidione. Quumq́; supradicti Romanorũ legati iam Sagunti littora nauibus, seu triremibus attigissent, ab Hannibale recepti non sunt, a quo responsum habuerunt, non opus esse verbis, legationibusq́; homini in tanta rerũ turbatione agẽti. His itaq́; auditis legati Romani Carthaginẽ contendunt. Exponitur legatio Romanorum in Senatu Carthaginensium. Hanno, & ij, qui partibus Hannibalis aduersabantur, Romanorum partes suscipiunt, Hanno quũ in deliberationem Senatus res veniret, orationem habet ad Senatum, dicens se hæc omnia vrbis incommoda prædixisse, quum de Hannibale cum copijs in Hispaniam transmittendis disceptaretur. Hannibal vero suæ factionis viros per litteras sollicitat, ne legati Romanorum aliquid a Senatu obtineant. Interea octauo mense, quo Sagunti ciuitas ab Hannibale obsessa est, capitur: fit magna in vrbe cædes, & hominum interitus, vrbisq́; magna vastatio. De situ autem huius vrbis alij ignorantia rerum antiquarum dixerunt esse Segontiam, alij Medinam cæli, quos vtrosq́; plurimum a veritate distare certũ est, quoniã Claudius Ptolemæus libro secundo suę cosmographię eam propinquam Valentiæ dicit. Titus vero Liuius secunda Decade in principio refert illam vno, vel duobus milliaribus a mari distare, quod nemini ex ipsis vrbibus pertinere posset, concordat etiam eorum assertio cum Romanis annalibus, quoniam in pace primi punici belli fines Romanorum, Carthaginensiũq́; Iber amnis erat, atq́; quum Sagunti vrbs vicina esset Ibero, & propter illius opulentiam in maximã concertationem venissent, nec de ea valerent faciliter cõcordari, libertati relicta est. Ex quo satis patet fuisse vicinã Ibero, quod neq́; Segonciæ, neq́; Medinæ cæli patet aliquatenus conuenire. De situ vero Sagunti Strabo libro tertio meminit per hęc verba. Hispaniæ adiacent insulæ, duæ quidem Pythuisę, duæ vero Gymnasiæ, quæ Baleares appellantur, quibus inter Tarraconis, & Sutronis maritimam esse situs contingit, super has conditum est Saguntum.

INCIPIT LIBER QVINTVS DE SECVNDO BELLO PVNICO, & exercitu Romanorum aduersus Hannibalem.

APTA igitur Sagunto vrbe, legati Romani Romam redeunt, exponẽtes omnia hostilia fore. Magnus & terror, & ira fit vrbi. Populus Sagũto compatitur, quod perierit vrbs amica populi Romani, nec iuuare potuerunt, dolet populus non præstitisse auxilia. Interim metus fit vndiq́;, populo formidatur callidi adolescẽtis Hannibalis ferocitas, animusq́;: exercitatus animus Macedonum, Gallorumq́;, quibus bellum intulerant, & non quidem bellum, sed turbationem, quum bellum cum solis Pœnis gessissent. Inter hæc decernitur bellum aduersus Carthaginem. Creantur Consules ad id bellum gerendum, Imperatoresq́; cõstituunt Publius Cornelius Scipio, & T. Sempronius: ex ærario pecunia ministrãt ad parandum exercitũ, componitur classis, viri equestris, & pedestris generis conducuntur, qui apti ad bellum cemperi potuerunt. Interea Hannibal con

syderans, quod ipse causa huius belli fuerat, non decretum Carthaginensium Senatus, quum milites in nouam Carthaginem reduxisset partitis spolijs, militibusq; ex victoria iucundatis, munitis Hispaniæ vrbibus in Italiam venire parat, Hispaniæ igitur pręfecit Hasdrubalem fratrē suum. Igitur Hannibal occupata reliqua Hispania Pyrenęum transire satagit. De cuius vero itinere auctores dissentiunt, quoniam dixerunt aliqui Hannibalem superatis Ilergetibus, qui Nauarrenses hodie dicunt, suntq; coniuncti Pyrenęo, per Rucissum vallem trāsisse in Vasconiam, Titus vero Liuius, cui magis stādum est, refert Hannibalem per Emporitanum agrum transiuisse Pyrenæum, dicit enim in secunda Decade, transacto Pyrenæo Hannibalem ad oppidum Illiberū secus Rucissonē concessisse, & quinto mense a capta Sagunto Italiam aggressus est. Interim audito aduentu Hannibalis Romani ad Gallos legatos mittunt ad reconciliandos eorum animos, vtq; Hannibali transitum prohiberent. Aspernuntur a Gallis legati Romanorum asserentibus, Romanos de Gallis non bene meritos esse, neq; Carthaginenses male meritos, vt transitum prohiberent. Hannibal ergo superato Pyrenęo Vasconiam, Auxiumq;, quæ ad dorsum Pyrenei situm habent, occupat, inde ad Alpes per medias Gallias peruenit, quæ Alpes Galliam ab Italia seiungunt. Quumq; igne, acetoq; rupiū aspera itineri obstantia fregisset, in Italiam traiecit exercitum. Titus vero Sempronius in Siciliam properat cum exercitu nauali, & Publius Scipio alter Consul obuiam Hannibali cum exercitu terrestri mittitur. Qui cum audisset Hannibalem iam Alpes superasse, is apud Ticinum amnem Italiæ consedit, qui cum furore valido amnem Ticinum pertransisset, occurrit ei publius Scipio Consul ex insperato, grauis pugna committitur, & satis ęqua lance pugnatū est. Publius vero Consul multa dubitans intra Padum apud Placentiam se recepit.

Hannibal vero mox sequutus Consulem Emporium oppidum vicinum Placentię inexpugnatum deleuit, cuius habitatores, & qui euadere potuerunt, ad Maritima Liguriæ fugientes ab altero Consule, qui in Hispaniam cum exercitu mittebatur, recepti sunt: interim Gneus Scipio Publij Scipionis frater in Hispaniam mittitur nauali exercitu præparato, qui primū in Emporiam vrbē nostræ diœcesis exercitū duxit.

Gnei Scipionis aduentus in Hispaniam, Emporiumq; vrbem.

IGitur quum Gneus Scipio Emporium venisset, fama ingēs per Hispaniam volat, Consulem Scipionem aduenisse. Erat enim ea ciuitas non longe a Pyrenæo monte. Dimisso itaque exercitu apud Emporium discurrit partim pro renouando, partim pro instruendo exercitu. Magnus clæmentiæ Scipionis rumor non solum per maritima, sed etiā per plana, & montana aspergitur, fit inter eos non solum pax, sed fœderatio, multi ex prouincia in Romanorum auxilia ascribuntur.

Erant apud eam regionem Duces duo Carthaginēsium Hanno scilicet, & Hasdrubal, quos magna militum manu Hannibal ab Hispania recedens in prouincię præsidium reliquerat. Hanno itaq; alter ex Ducibus apud Tarraconam agens, de Consulis aduentu factus certior, castra mouit aduersus Romanorum Consulem. Gneus vero Consul animaduertens necessario cum Hannone, & etiam Hasdrubalem properare, vt trans Iberum cum Consule certamen iniret, potius cum altero certandum decreuit. Quumq; Hanno prope Romanum exercitum castra mouisset, inde instructa acie in prælium venit. Grauis hinc inde prglium committitur. Contigit autem

hoc certamen

hoc certamen, vt ex veterum scripturis colligitur apud vrbem, quæ quondam vetus Carthago dicebatur, vbi nunc Pœnetensiū prouincia dicitur, ad eū locum, vbi nunc Villa franca Pœnetensium sita est, vbi secundū Claudium Ptolemæū vetus erat Hispaniæ Carthago, sicuti supra disseruimus. Igitur commisso prælio inter vtrasqꝫ copias, vicit Consul, & captus est Hanno Dux exercitus, sex milia Carthaginensiū cæsa sunt, duo millia capta cum castrorum præsidio. Deinde expugnatur vrbs, quę facile victa cęso, & capto præsidio in vindictam Sagunti, & iniuriam nominis Carthaginis demolita est, cuius incolę per prouinciā dispersi, promissa immunitate volentibus eam inhabitare, Villam francā ijsdem in mœnibus construxerūt, vt superius diximus, & sic postea semper vsqꝫ ad hæc tempora nominata est cognomine adiecto Pœnetensium, quia primo Pœni, id est, Carthaginenses in ea habitassent. Igitur capto Pœnorum duce, superataqꝫ vrbe Romani milites multa supellectile ditati sunt, quoniam omnis Pœnorum supellex, eorumqꝫ præcipue, qui cum Hannibale ex Hispania recesserunt, ne honusti incederent, in ea vrbe dimissa a Romanis militibus intercepta est. Hasdrubal vero nouorum hostium aduentum præsentiens cum mille equitibus, ac octo millibus peditum transacto flumine Ibero in occursum consulis properat, sed audito castrorum suæ gentis anfractu, non vltra ire ausus est. Sed Tarraconam versus, vbi Scipio classem habebat, quum Romanorum milites per agros baccharētur, multos ex Romano exercitu interfecit, & reliquam partem exercitus ad naues fugere compulit. His sic actis consul Scipio præsidio Tarraconę dimisso, classem Emporiū redire iussit. Hasdrubal vero consulē timens in vlteriorē Iberi partē ad mare se recepit.

De Tarracona vrbe, & alijs vrbibus a Romanis in Hispania conditis.

ET quoniam in Tarraconæ incidimus mentionem, a quibus Tarracon originem habuerit videndum est. Strabo enim declarans in tertio libro conditores vrbium Hispaniæ adiecit, Tarraconam Scipiones construxerunt, ideo caput est Tarraconēsis prouinciæ. Idem pene dicit Plinius de Naturali historia libro tertio, dicēs. Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. quod tamē non existimo verum, quoad illius fundationē, sed quoad illius instaurationem, vel ampliationem, vt sæpius ex antiquis scriptoribus factitatum constat. Refert enim Varro Cecropes construxisse Athenas, sed veraci historia Athis Rex primis illam construxit, a quo Athenæ nomen vrbi est, & atticæ prouinciæ, vt meminit Iustinus in suo Epitomate. Et ideo puto eiusdem vrbis primam constructionem ad Græcos, & Herculem pertinere, sequentibus rationibus. Prima est, quoniā nequaquā verissimile est, vt Scipiones, si illā ab initio fundassent, Græcum illi nomen imponerent, quū essent Latini, quod euidenter ostēdit Isidorus existimans illā ad ipsos Scipiones pertinere: propterea Tarraconā nominat, facitqꝫ eam primæ declinationis in. xv. etymologiarū lib. Sed antiqui omnes non quasi Latinā habens originē Tarraconā dicunt, sed Tarraconem, quasi plane Grecū sit, tertię declinationis faciunt, inter quos est Claudius Ptolemęus Aegyptius libro secundo suæ Cosmographiæ. Et Plinius de Naturali historia libro tertio, & pene omnes antiquiores. Secunda ratio est, quoniam constat ex Romanis annalibus Gneum Scipionem, qui primus cum Romano exercitu ex omnibus Scipionibus intrauit Hispaniam, in primo suo aduentu comperisse Han-

nonem Pœnorum Ducem considere apud Tarraconam, ipsoq; Hannone deuicto statim paruit Scipioni, ex quo clare constat antiquiorem illi esse originem a Græcis profectam, & quanquam autentice non legerim, tamen vaticinari licet eius exordium ad Herculem, Græcosq; pertinere, quod sequenti ratione firmatur, quoniam quum idem Hercules diuersis populis, quos ex Tirijs, & Phœnicibus, cæterisq; regionibus secum adduxerat, concesserit sedes, vrbesq; construxerit, atq; ex nomine gentis eas appellauerit, non videtur a vero distare, quod Aconitis, quos secum adduxerat, Tarraconenses agros concesserit, & terram Acon oppellauerit. Acon enim vrbs est in Phœnicia non longe distans a Tiro, & Sidone. Cuius Tiri, & Sidonis incolæ cum Hercule militantes Gades instruxerunt, vt refert Iustinus. Sic enim ab ipsis Aconitis terra Acon appellata dici potest. Eam tamen præfati Scipiones Gneus, & Publius Cornelius fratres auxerunt, ac dilatarunt, validissimoq; muro cinxerunt, & Metropolim totius citerioris Hispaniæ effecerunt. Ex quo non est dubium, quod potuit dici Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Ad Romanos igitur pertinet Corduba Bætica, quæ a Marco Marcello condita est, vt placet Straboni libro tertio. Item & Emerita a Iulio Cæsare condita ex veteranis militibus, quos emeritos appellabat, & ab ipsis Emeritis, emeritam appellauit. Itidem & Hispalum quoniam licet illius prima constructio ad Herculem pertineat, illius tamen instauratio, & amplificatio ad Caium Iulium Cæsarem pertinet, ipseq; Iuliam Romuleam appellauit, illiusq; denominationem vulgari idiomate vsq; in hodiernum retinet, vt ab ipso Iulio Cæsare Ciuilia, id est, ciuitas Iulia appelletur. Inde etiam Pampilona, quæ a Pompeio cõdita est, dum non longe ab ea pugnasset cum Sertorio, & dicta fuit Pompeiopolis, scilicet, ciuitas Pompeij, vt voluit Strabo libro tertio de situ orbis. Brutus insuper cognominatus est Gallecus, qui quum obtenta Gallecia diutius cum Lusitanis pugnasset, illosq; vicisset, Toletum vrbem ex natura loci munitissimam in præsidium Lusitanorum construxit. Quæ quum ab initio parua fuisset vrbs, Gothorum tempore tanta effecta est, vt in Metropolim creata sit suppressa Metropoli Cartaginensi, sub qua erat, vt ex libro Conciliorum constat. Ad Romanos etiam pertinet Cæsaraugusta Salduba per antea dicta, vt Plinio placet, ab Augusto Cæsare condita. Pertinet insuper ad Romanos Villa Franca Pœnorum, Sardoniumq; oppidum, & Iulium in Ceretanis, quæ omnia non a Romanis prius fundata, sed vel ampliata, vel instaurata fuisse constat.

codc corduba
et emerita
hispalis
pampilona
toletus
cesaraugusta

De gente Nauarrorum, & vrbe Atanagro, quæ hodie Pampilona dicitur.

Cipio vero capta Tarracona, ibiq; dimisso præsidio, classe Emporium remissa Ilergetem gentem opprimere decreuit. Interim profectus Atanagrum vrbem, quam hodie Pampilonam dicunt, obsidet, quæ caput illius gentis habebatur, dicta est autem Pampilona a Pompeio, vt supra diximus, positaq; obsidione, & infesto exercitu post dies paucos obsidibus imperatis Ilergetes etiam pecunia multatos in ius, deditionemq; recepit. Inde in Austranos procedens Tutelam vrbem ad oras Iberi perueniens obsedit. Quumq; Lacetani, qui & Cæsaraugustani, vicinique ferrent auxilia, nocte non longe ab vrbe, quum intrare vellent, exceptis insidijs eorum cæsa sunt duodecim millia, reliquos vero pene o-

pene omnes exutos, per agros diffugere compulerunt. Vrbi tunc maximo adiutorio erat nix iniqua, infestaq; oppugnantibus, quae, quum hyems esset, per. xxx. dies, quibus durauit obsidio, pedes alta quatuor extitit. Deinde quum Annisitus Princeps eorum ad Hasdrubalem confugisset oblatis de vrbe. xx. talentis argenti, obsides Tarraconam deducuntur. Haec in hyeme gesta sunt anno ab vrbe condita quingentesimo vicesimo octauo. Sequenti vero aestate dum Hannibal duro bello Romanos in Italia quateret, in Hispania terra, mariq; pugnatum est. Hasdrubal. xxx. habebat naues, siue triremes sibi ab Hannibale dimissas. His autem.xxx. decem adiunxit, quas. xl. Amilchoni commisit, atq; cum illis Carthaginem profectus exercitum ad maris littora ducebat, paratus pugnare terra, mariq; ad quancunq; partem hostis occurrisset. Gneus Scipio primum terra hostem aggredi statuerat, sed tamen intellecto cum nouis hostibus consultius esse, mari pugnandũ statuit, parataq; classe quinque & triginta triremium hostem sequi parat, qui delectis militibus ex omnibus copijs suis triremem conscendit. Primaq; statione deno milliario ab hostio Iberi fluminis classem duxit, auditoq; classem hostium ad Iberi ostia stare, duae Massiliensium speculatoriae triremes a Consule missae sunt, quae retulerunt Carthaginensium classem ad fluminis Iberi ostia esse, castraq; in ripa posita. Vnde visum est, vt incautos, improuidosq; magno clamore, simul & terrore aggrederetur, atq; sublatis anchoris ad hostem vadit. Multas ea Hispaniae pars altas turres habet, quibus & speculas, & propugnacula aduersus latrones, maximeq; pyratas, habent. Ex quibus primum conspectis Romanorum nauibus signum dederunt Hasdrubali, ortusq; tumultus maximus est, prius in terra, quam in mari nondum vllo pulsu Romanorũ, aut alio nautico strepitu audito, quum nihil minus eo die quam praelium expectarent. Conscenderunt igitur quam raptissime naues, atq; arma capere iussit Hasdrubal, castrorum milites potius fugae locum dabant, quam in praelium properabãt, Carthaginensium adeo omnia praepropere gerebantur, & perturbatione nautica prohibebantur, vt tentata sit potius, quam inita pugna. Iam satis in lato pelago Carthaginenses terram contingere conati in littus triremes ire coegerunt, sicq; alij vago, alij sicco littore excepti, partim armati, & partim inermes ad instructam per littus aciem suorum confugere conabantur. Duae tamen fuere naues Carthaginensium, quae primo congressu captae sunt, & submersae quatuor. Romani vero quanquã terra hostium erat, armatamq; aciem paratam in littore cernebant, insecuti trepidam classem hostium praeter eas triremes, quę proris in terrã collisis, aut carinas vadis fixerãt, puppes in altũ extraxere, atq; ex. xxxv. xx. ceperunt, indeque parta victoria Consul Romanus Carthaginem profectus est, atq; omnẽ agrum circunquaq; depopulati tęcta vrbi muroq; coniuncta incenderũt. Inde grandi, ac maxima praeda ditati, Consul cum classe Vticam peruenit, quę vrbs nõ multũ a Carthagine distat in littore, quod ad fretũ Herculeum pertinet. Ibiq; sublatis ijs, quę Hasdrubal ad nautica officia parauerat, cęteris vero incensis, deinde Ebusum insulam, quę hodie Iuiza dicitur, nauigauit, ibiq; oppugnata vrbe, quę caput est insulę, quum eam expugnare non valuissent, biduo ibi cõmorati cum summo labore, speq; frustrati se in agri depopulationẽ verterũt, direptisq;, ac incensis pluribus vicis, multaq; parta pręda quũ in naues se recepissent, ex Balearibus insulis, quae hodie Maiorica, & Minorica nuncupantur, legati ad Scipionem peruenient pacem petentes. Interim flexa retro classe multorum populorum, tam citerioris, quam vlterioris Hispanię ad Scipionẽ legationes missę sunt, qui vere dominio im-

perioq́ Romanorum sese dederunt obsidibus datis. Fuerunt autem populi Hispanię, qui ea statione ad Romanum venerunt Imperium, amplius quam centum & viginti millia, Consul vero Romano exercitu satis fidens exercitum vsq́ ad Castulonem, seu illius saltus perduxit. Fuit enim Castulo vrbs amica satis populi Romani, quæ in principio vlterioris Hispanię, seu Castellæ sita erat in capite Batis fluminis, a qua Castellæ Rex, vt diximus, nomen & arma habet. Interea Hasdrubal exercitum in Lusitaniam duxit, ac propius Oceanum consedere fecit, sperans reliquum æstatis ibi tranquille transigere. Interim sicut Hispanis mos est noua expetere, Mandonius quidam nobilis ex Ilergetarū gente, quæ, vt diximus, hodie Nauarrensis dicitur, quum intellexisset Romanum Consulem a saltu Castulonis ad maritimam oram duxisse partem Romanorum sociorum, quæ pacata erat, & pacifica, eos inuasit. Cōtra quem, quum a Scipione missi fuissent tria millia Romani exercitus cum expeditis auxilijs leui certamine deuictus est Mandonius, ipsoq́, ac omnibus suis occisis tumultus sedatus est. Huius autem tumultus causa fuit, vt Hasdrubal, qui ad Oceanum sedebat, in socios Romanorum castra punica ad Hibernica littora retraheret. Cuius aduentus alio vertit bellum, quoniam Celtiberorum Princeps, qui Romanis datis obsidibus se dederat, accepto nuncio a Scipione arma capit, qui nouæ Carthaginis prouinciam valido exercitu inuadit, tria oppida expugnat, & cum ipso Hasdrubale bis pugnantes, & quidem egregie, tria millia hominum occiderunt, quatuor millia etiam vi ceperunt cum multis militaribus signis.

Quomodo Publius Scipio Gnei frater Consul, & Imperator in Hispaniam venit, & fratri coniungitur.

SVPRA scriptis rebus sic se agentibus Publius Scipio iam Consul, Imperator constituitur, prorogatoq́ consulatu in Hispaniam venit missus a Senatu triginta secum adductis nauibus, & octo milibus militum, magnoq́ commeatu rerum. Ea enim classis procul visa a socijs in Hispania militantibus magna cum lætitia ciuium, sociorumq́ recepta est in portu Tarraconæ, ibiq́ in terram expositis militibus profectus Publius Scipio fratri coniungitur, quorum ab inde communi consilio bellum gereretur. Occupatis igitur Carthaginensibus Celtiberico bello, transacto Ibero, ac nullo penitus viso hoste Saguntum pergunt, eoq́ ibi traditos ab Hannibale omnes Hispaniæ obsides fama erat, modicoq́ in arce præsidio custodiri. Erat autem apud Saguntum Bostar Carthaginensium Dux, qui quum intellexisset Scipiones aduersus Saguntum castra mouere, ipse secus Saguntum castra posuit, medius inter Saguntum, quod, vt diximus, Muriuetus hodie appellatur, & littora maris, ne classis Romanorum veniens posse vrbem inuadere.

Erat & insuper Dux quidam Carthaginensium alias Pœnis fidus natione Hispanus Abelox nomine, qui calido potius, quam fidei consilio Bostarem aggreditur, dicens se durum arbitrari, statuiq́ Carthaginensium, nec modicum periculosum, si vlterius apud eum sit violenta obsidum detentio, consultiusque putare se Pœnis, si obsides gratia Carthaginensium patribus remitterentur, qui, cum viri maiores vrbium forent, fortius beneuolentia aduersus Romanos dimicarent. Quumq́ hoc satis Bostare placuisset, eum huiusmodi genere ministrum fecit. Pręsciuerat enim

Abelox, Scipiones Saguntum versus venisse, quibus per quendam transfugam innotuit, se ad maxima quæque, acceptissimaque Romanis paratum esse. Qui quum obsides a custodibus accepisset mandato a Bostare dato, vt eos genitoribus, atque propinquis redderet, ipse data notitia Romanis in eorum manus se finxit incidisse. Vnde, quod facere Bostar, Carthaginensesque de Hispanis obsidibus statuerant, fecere Romani, qui magnam inde populorum Hispaniæ captauerunt beneuolentiam. Redditis enim filijs patribus, atque propinquis Romanorum nomen, quod perantea ferum, crudeleque credebatur, clæmens, ac liberale habitum est. Communis itaque omnium ciuitatum defectio secuta a Carthaginensibus fuisset, nisi hyems superuenisset, quæ Romanos, Carthaginensesque ne in castra prodirent, detinuisset. Dum hæc igitur a Scipionibus in Hispania agerentur, Hannibal primo a. Q. Fabio magistro militum victus est. Deinde Hannibal apud Cannas Apuliæ vicum Romanos vsque ad finalem interitum vicit, adeo, vt si victoriam secutus fuisset, non dubium est quin Romanos penitus deleuisset, per ea tempora Pholonicus Philopater sextus Aegyptiorum Rex, qui annis decem & septem regnauit, annis ab orbe condito quatuor milibus nongentis octoginta decessit.

Quomodo duo Scipiones, alter terra, alter mari prælia ex concordia gesserunt.

Nterea dum hæc sic in Italia agerentur, acriter bellum in Hispania gerebatur. Sed ad eam vsque diem magis prospere pro Romanis, Publius Scipio, & Gneus frater communi concordia decreuerunt, vt exercitibus partitis Gneus terra, Publius mari bella gererent. Hasdrubal Pœnorum Imperator neutri parti terra, marique satis fidens procul ab hostibus ducebat exercitum. Et quum sæpius, ac sæpius Carthaginensibus auxilia postulasset, tandem quatuor sibi a Carthagine missa sunt equitum millia, & pedites quantum sufficerent. Tunc Hasdrubal refecta spe propius castra mouit, classemque & ipse instrui, pararique iubet ad insulam, maritimamque oram tutandam. Nunquã enim ex illa ora Hasdrubal nautis, nauiumque præfectis fidem habuerat, qua ad Iberi oram turpiter pugnarunt, vel potius classem deseruerunt: illis tamen plurimum increpatis classem de integro instaurat, & motis aduersus hostem Romanum castris Calbul nobilem Tricenorum Ducem, qui se in castris valido exercitu detinebat, aggredi statuit. Præmissa igitur leui suorum comitiua, vt illum posset ad prælium concitare, partem etiam ad vehementius excitandum ad agrorum deuastationẽ laxauit. Tumultus interim oritur, & per agros fuga simul, & cædes fit. Quum interea Tricenorum Dux ad castra se recepisset magna trepidatione, hostem Pœnum aggredi statuit, nedum se ab eo tueri. Quumque Hasdrubal eorum animos deprehendisset, copias in altũ locum retrahere curauit, qui clausus flumine satis fortis erat, nec se etiam tutum confidens castra vallo muniuit. Iterum quum Hispani sæpius Pœnos ad prælium incitassent, pari fortuna, ac pauore vtrinque pugnatum est. Quum vero Hispanus vidisset Pœnos non posse ad bellum elicere: Aschuam vrbem aggressus est, quam vi cepit, agrosque hostium deuastauit. Ea enim ciuitas Aschua apud fluuium Iberum sita hodie Ascho dicitur.

Literæ Carthaginensium ad Hasdrubalem, vt in Italiam transeat relicta Hispania.

Is igitur sic se habentibus a Carthagine ad Hasdrubalem litteræ delatæ sunt, vt primo veris tempore exercitū in Italiam traduceret, quæ res vulgata per Hispaniam omnium Hispanorum animos ad Romanos conuertit. Ita Hasdrubal statim literas Carthaginem mittit, dicens, & indicans quanto damno profectionis suæ fama fuisset. His addebat, si a prouincia discederet, Romanorum Hispaniam fore, seq; non habere præsidium, minusq; Ducem, quem præficere prouinciæ posset, atq; duos esse Romanorū Imperatores Scipiones Publium, & Gneum, quibus vix æquis viribus resistere posset. Itaq;, si vllam Hispaniæ curā haberēt, orabat, vt successorē sibi cū valido exercitu mitterēt, cui omnia prospere euenirēt, non tamen opus esse eum ociosum morari in prouincia. Hæ literæ quanquā primo aspectu Carthaginensium Senatus animos mouissent, tamē quia eis de Italia propior cura erat, nihil de Hasdrubale, & copijs eius mutatū est. Amilcho successor Hasdrubali, & Imperator missus est in Hispaniā valido cum exercitu, classeq; instructa ad retinendā terram, maritimamq; oram tutandā, qui cum exercitū, classemq; in Hispaniam traiecisset castris communitis, & vallo circundatis, nauibusq; subductis ipse cum quibusdā delectis militibus festinanter, & quantū accelerare potuit, per dubios, infestosq; populos ad Hasdrubalem peruenit. Quumq; decreta Senatus exposuisset, edoctus ab Hasdrubale, quemadmodū bellum in Hispania gerendū esset, retro in sua castra rediit, arbitratus nihil adeo quam celeritate opus esse, ne hostes eius reditū præsentirent. Hasdrubal igitur prius quam castra moueret, pecuniam omnibus Hispaniæ populis imperat, non ignorans quemadmodū Hannibal ipsius frater transitū pecunia mercatorū comparasset, nec auxilia Gallica aliter quam conducta habuisse, inopemq; tantū iter ingressum, vix ad alpes penetraturum esse. Pecunijs igitur raptim exactis ad Iberum flumen descendit. Vbi vero decreta Senatus, & Hasdrubalis iter Romanis innotuit, omnibus omissis rebus ambo Duces iunctis copijs ire obuiam Hasdrubali cœperunt, vt ei obsisterent, rati, si Hannibali Hasdrubal in Italia iungeretur cum Hispano exercitu, finem Romano Imperio fore. His anxij curis exercitus ad Iberum ducunt, & transacto flumine quum diu consultassent, an deliberarent castra castris coniungere tandem vrbem propinquam flumini, quæ Hibera dicebatur, quam ex illius situ quidam Detursam arbitrantur, obsidere cœperunt. Quod vbi Hasdrubal intellexit, opem ferre vrbi parat, quæ paulo ante in amicitiam Pœnorum venerat, ita cœpta obsidio a Romanis omissa est, & in ipsum Hasdrubalem verterunt bellum. Quumq; quinq; milliarium interuallo castra posuissent vtrinq; singulis diebus commissis hinc inde prælijs tandem vno, eodemq; die velut ex composito vtrinq; signum pugnæ propositum est. Triplex eo die fuit Romana acies, peditum pars ante inter signa locata, pars post signa, equites cornua cinxere. Hasdrubal vero mediam aciem Hispanis firmat, in cornibus, dextero Pœnos locat, leuo Afros, non longe vtraq; acies viribus distabat, tum equitum, tum peditum numero, sed vincendi dispar Pœnis animus. Romani quidem persuadebantur pro patria, pro replublica, pro reditu in Italiam pugnare, pro aduersa Pœnorū parte non ita pertinaces animi erāt, quasi mallent in Hispania vinci, quā in Italia vincere. Primo igit̄ concursu cū solum pila coniecta essent, retulit pedē media acies inferētibus sese mogno impetu Romanis, media Hispanorum acies, quæ cum Hasdrubale erat, terrga vertit, & tantum in cornibus prælium committitur, hinc Pœnus, hinc afer vrgent, & ancipiti prælio pugnant, iamq; duo

prælia esse videbantur, quoniã submotis medijs ad alterutram partium pugnabatur. Iam Romana acies media Hasdrubalis acie submota satis virium habebat ad dimouenda Pœnorum cornua, quũ & numero, & viribus potiores hostibus forent. Hasdrubal vero ad vltimum euentum pugnę monitus ex media cęde solum cum paucis aufugit. Romani victo Hasdrubale Pœnorum castra cepere atq; diripuere. Ea pugna, si qua dubia in Hispania erant, Romanis adiunxit, Hasdrubaliq; non solum in Italiam traducendi exercitum, sed ne manendi quidem satis tuto loco in Hispania spem reliquerat. Quæ posteaquam litteris duorum Scipionum Romę nunciata sunt, non tam victoria, quam prohibito in Italiam Hasdrubali transitu lętabantur. Post priores igitur literas Publij, & Gnei Scipionum, aliæ sunt delatę literę eorundem ad Senatum, nunciantes quales, quantasq; res gessissent in Hispania prospere, sed primum stipendia, vestimentaq;, & frumentum exercitui, & naualibus socijs deesse. Deinde postquam de publico ærario, & priuata pecunia a populo Romano prouisum fuit, conducta omnia magno animo fuerunt. Factum est hoc anno ab orbe cõdito quarto milleno nongentesimo octogesimo primo, & ab vrbe condita quingentesimo tricesimo secundo. Postea vero anno secundo, quum duobus sequentibus annis pene nihil memoria dignũ egisset Hasdrubal, cum Magone fratre & Amilcharis filio vrbem Ilyturgum obsidere cœperunt, quam vrbem Medinam cęli hodie vocitari arbitror. Hanc enim obsidionẽ Hasdrubal, Mago, & Amilcho fecerũt propter defectionem, quam a Carthaginensibus fecerant ad Romanos. Quum vero ea vrbs frumento maxime indigeret, duo Scipiones inter tria hostium castra maxima cum angustia commeatum frumenti afferentes ad vrbem peruenerunt, cohortatiq; sunt ciues, vt eo animo, quo prius se defenderent, etiam mœnia tutarentur. In eo autem transitu commeatus magnam suorum stragem, cędem ac ruinam passi sunt Romani. Quum vero Carthaginenses maxima eruptione in duos Scipiones irruissent, grauis pugna commissa est. Fuerunt enim eo die in Carthaginensium exercitu vltra sexaginta millia hominum. Romanorum vero sexdecim millia tantum. Eoq; die ex Carthaginensibus plures occisi sunt, quam essent Romani numero. Ceperunt & insuper eo die ex Carthaginensibus circiter tria millia equorum, & sexaginta signa militaria, quinq; etiam elephanti mortui, atq; omnibus Carthaginensium castris in direptionem adductis Ilyturgum ab obsidione liberatum est. Hanc Ilyturgi obsidionem fecerunt Carthaginenses in odium vrbis, quę Castulo dicitur propinqua Ilyturgo, quę, quũ olim affectissima Pœnis esset, ab eis tamen defecerat ad Romanos; quorũ pręsidium a Scipionibus positum in Ilyturgo erat, longe maiora hoc anno in Hispania gesta sunt, quam in Italia. Inde Carthaginẽses reparatis statim exercitibus, nouis deniq; auxilijs ab Africa traductis Burgiam vrbem, quę Romanis sociata fuerat, Carthaginenses oppugnare cœperunt. Quam obsidionem veniens Gneus Scipio soluit, ad Mundam exinde vrbem castra punica mota sunt. Est autem Munda vrbs, quam hodie Colymbriã appellamus, in qua denuo Sextus Pompeius cum Aggrippa Cęsaris Duce pugnauit. Quum vero Romani intellexissent, ad Mundam vrbem castra mouisse, statim se eo contulerunt, ibiq; collatis signis ad bellum ventum est, & per quatuor oras fere pugnatum est. Vincentibus Romanis signum in exercitu datum est, quod Publius Scipio tragula in femore vulneratus esset, pauor ceperat milites, ne vulnus mortiferum esset, nisi casus vulneris Scipionis occurrisset, castra punica eo die capta fuissent, in hocq; prælio dicuntur occisa ex Carthaginensibus duodecim millia, & capta

tria millia. Interim Pœni ad Aurigem vrbem recesserunt, quos, vt territos, non deseruit sequi Scipio, quoniã lecticula aduectus iterum cũ Pœnis prælium cœpit, atq; in hac secunda pugna circiter sex hominum millia fuere cæsa, & mille quingenti capti.

His igitur peractis Hasdrubal Magonem fratrem pro reparãdis exercitibus ad conquisitionem militum misit, qui quidẽ breui exercitum repleuit militibus, animosq; ad instaurandũ denuo certamen excitauit. Deniq; cõserto prelio eodẽ euentu, fortunaq; pugnarũt. In eo enim plusquam octo millia Carthaginensiũ cesa sunt, elephanti octo capti, tres occisi sunt. Rebus igitur Romanorum sic se prospere in Hispania habentibus, verecundia cepit Romanos Saguntum vrbem, quæ causa belli fuerat, non obsidere, quæ per multos iam annos in hostium potestate fuerat, itaque ad illud exercitus duxerunt, quod modica vi expulso præsidio obtinuerunt, indeq; Turditanos, qui Saguntinis parauerant bellũ, vendiderũt, illorumq; vrbem precio inde recepto. Turditani ea gens Hispanię est secundum Claudium Ptolæmeum, quę a flumine Beti est, & vrbe Hispali vsq; ad flumen Anam, quod hodie vulgo dicitur Godiana, ibi enim vrbs erat a nomine prouincię dicta, quæ ob istam ipsius vrbis hominũ venditionem deleta dicitur, & prouincia manet. Apud eãdem enim vrbem, & prouinciã Hannibal quum primo a Carthaginensibus Dux exercitus creatus est, dicitur exercitum instruxisse, vt Saguntũ vrbem populi Romani amicissimam oppugnaret. Hæc enim gesta sunt, anno ab orbe condito quarto milleno nongentesimo octogesimo quarto, & ab vrbe condita quingentesimo tricesimo sexto.

De morte duorum Scipionum in Hispania Publij videlicet, & Gnei.

SEquentibus igitur duobus post annis, videlicet anno ab orbe condito quarto milleno nongentesimo octogesimo sexto, & ab vrbe cõdita quingentesimo tricesimo octauo, quum in ęstatem tenderent transactis hyemalibus turbininib⁹ ambo Romani Imperatores Publius, & Gneus Scipiones duos exercitus cõiunxerunt cõsulte, & decreto cõsilio, vt Hasdrubalẽ, quem censebant in Italiam transiturum, totis viribus impedirent. Ad hoc credebat̃ satis virium, quũ ad eorum exercitum, & potentias accessissent viginti millia Celtiberorũ, qui transacta hyeme ad arma fuerant cõcitati. Tres enim fuerunt Carthaginensiũ exercitus, Duces vero duo Hasdrubales, quorũ alter maximus erat Pœnorũ Dux in Hispania Amilcharis filius, & frater Hannibalis, alter vero Hasdrubal Gisconis filius, & Mago etiã Amilcharis filius. Hi etiam omnes tres exercitus iungere statuerunt. Hasdrubal Gisconis filius ambos exercitus iam simul iunctos habebat, distabantq; dierum quinq; itinere ab Romanis, propior ipsis Romanis erat Hasdrubal Amilcharis filius magnus Hispaniæ Imperator, qui exercitũ ad vrbẽ Astorgum habebat. Eam igit̃ vrbẽ Imperatores Romani maxime obtinere cupiebãt, & Hasdrubalis Amilcharis filij exercitum delere, rati, si illum frangere possent, facile alterum Hasdrubalem, & Magonem per deuia, & saltus fugere compulsuros. Itaq; decreuerant copias in duos exercitus diuidere, vt scilicet Publius Scipio duas Romani exercitus partes assumeret dimicaturus cũ Magone, & Hasdrubale Gisconis filio. Gneus vero Scipio cũ reliqua tertia parte adiunctis Celtiberis bellum aduersus Hasdrubalẽ Amilcharis filiũ assumeret. Sic igit̃ rebus cõpositis Gneus cũ fratre Publio adiũctis Celtiberis pariter omnes cum duobus exercitibus aduersus

hostes itinere arrepto ad Astorgium vrbem castra posuerunt ex opposito Hasdrubalis eos diuidente vrbe, quibus castris firmatis Publius ad decretos hostes progressus est cum duabus exercitus partibus Gneo ibi cum Celtiberis remanente. Hasdrubal vero quum conspexisset imminutum exercitum Romanorum ex discessu Publij, solamq; vim exercitus Gnei Scipionis consistere in Celtiberis, quorũ Duces ex diuturno bello, atq; consuetudine linguæ cognitos habebat, quum totum exercitũ plenum Hispanis haberet. Per multiplicata igitur, & occulta colloquia tractare cœpit, vt Celtiberi, illorumq; principes ad patriam decederent, atq; copias inde abducerent magna mercede eis promissa: illis vero tum illectis pręmio, tum ob dubiũ euẽtum futuri belli, spe etiam remeandi ad propria, suosq; visendi, non atrox iniuria videbatur, quod non vertendi belli opus videbatur, sed abstinendi ad tempus. Hæc res Celtiberis haud dubia facta est propter Romanorum metum, quum adeo pauci Romani essent in exercitu, vt Celtiberis resistere non valerent. Ex qua re hactenus Romanis restat prouerbium, vt nunquam adeo debeant in exteris fidere, quin in suis fiant etiam potiores. Signa itaq; mouentibus Celtiberis, mirantibusq;, instantibus, rogantibus, ac contradicentibus Romanis, vt remanerent, nullam aliam causam allegarunt, nisi se domestico bello reuocari. Quum vero Gneus Scipio vidisset, nec hortatu, nec vi posse Celtiberos compellere, vt remanerent, cum anxietate cogitans quid inde acturus esset, quum nec ibi tutus esse posset, nec etiam fratri ob distantiam se coniungere, nullum aliud consultius in promptu visum est remedium, quam retro paululum exercitum ducere. Nec minor anxietas, terrorq; fratrem premebat, periculumq; maius ex nouo hoste. Quoniam interea Masinissa Rex Numidarum eo tempore socius Carthaginensium factus est, quem postea Romana amicitia fecit clarum. Is quum venisset valido Numidarum exercitu, Publius Scipio aduenienti occurrit, qui deinde diebus, ac noctibus Romanis adeo infestus erat, vt non sineret eos longius lignatum, pabulatumq; ire, quoniam sepe inuentus inter medias Romanorum stationes omnia ingenti tumultu miscebat. Noctibus quoq; eorũ incursu repentino in portis, & vallo Romano trepidatum est, nec vel locus, vel tempus vllum vacuum a metu, ac solicitudine erat, Romanis compulsis intra vallum adempto omnium rerum vsu consistere. Quum igitur prope esset obsidio, eamq; a ratione conciperet, Dux cautus, ac prouidus Scipio victus necessitatibus temerarium capit consilium, vt nocte hosti obuiam iret, & quocunq; loco occurrisset, prælium caperet, relicto igitur modico præsidio in castris Tito Fronteio legato, media nocte profectus cum hostibus obuijs manus conseruit, agmina magis, quam acies pugnabant, nec tempus noctis, nec hostium impetus ordinari acies permittebat. Superiores vero ex tumultuaria turba Romani erant, sed quum venissent a lateribus equites Numidarum, quos repentino incursu fefellisse Scipio arbitrabatur, ŋ magnum terrorem Romanis intulerunt. Contracto insuper nouo certamine aduersus irruẽtes equites Numidas, superuenerunt etiam noui hostes duo Duces Pœnorum a tergo pugnantes, anceps, & dirum cõmittitur prælium.

Quumque tam diutius prælium ad vtranque partem dubie perdurasset, prouidus, & strenuus Imperator hinc inde prouidebat, vbi maxime videret occurrendum esse, interim dum strenue ad alteram commissi certaminis partem prælium ageret, latus eius dextrum lancea transfigitur. Quumq; hostes, qui in Imperatorem Romanum dimicabant, eundem ex quo labentem prospexissent, alacres, ac magno gaudio exultantes cum clamore per totam aciem nunciauerunt Imperatorem Romanum

cecidisse. Quæ vox vulgata passim, Carthaginenses victores, Romanos victos effe cit. Fugam igitur Romani amisso imperarore statim arripere cœperũt, multoq; plu res ex Romanis in fuga, quam in prælio cæsi sunt, quoniam velocitate equorum Bar barorum statim fugientes comprehensi fuerunt. Nullusq; eo die Romanorum euasis set, nisi nox occurrisset. Quum vero Pœnorum Duces victoriam ex hostibus cõspe xissent, eam ociosam esse noluerunt. Statim enim citato gradu exercitum Hasdrubali Amilcharis filio coniungere decreuerunt, pro indubitato tenentes, si illi coniungeren tur, alterum Romanum Imperatorẽ Gneum Scipionem deleturos esse. Nec eos spes fefellit, læti enim ex priore victoria in alterum Imperatorem Romanum vnitum exer citum ducere parant. Gneus vero quamprimum fratrem occisum intellexit, auctũq; exercitum hostium, suumq; imminutum, & socios territos ex amisso fratre, nihil con sultius esse duxit, quam paululum retrocedere, vt interim ad aliquem tutiorem locum se reciperet, quo deliberare valeret, quid ei agendum esset. Vnde vna nocte ignoranti bus hostibus exercitum illinc eduxit. Capto igitur aliquantulo itineris antequam re-cessus Imperatoris Romani ad hostes peruenisset, Hispani statim cognita fuga præ-missis Numidis, quantum poterant citatis agminibus, sequi cœperunt, quos ante no ctem assecutos Numidæ nunc a tergo, nunc a lateribus incursantes Romanos consi-stere coëgerunt, Gneus vero Scipio Imperator prouide suum tutabatur exercitum, nunc agendo, nunc consistendo expectatis pedestribus, vt simul omnes iuncti confli gerent. Quum vero aliquandiu non multum procederetur, & iam instaret nox, Sci pio suos e prælio reuocat, & in vnum tumulũ collegit, qui locus non satis tutus erat timore concusso exercitu, sed tamen tutior, quam aliquis ex circunstantibus. Ibi igitur impedimẽtis in medium receptis, & peditibus circunstantibus vix exercitum ab impe-tu incursantium Numidarum tutabantur. Postquam igitur omnes tres Imperato-res Pœnorum aduenerunt cum eorum exercitibus, Imperatori Romano visum est in loco sine præsidio, & vallo non posse tuto consistere, & quum locum accuratius circunspexisset, minime aptum iudicauit, vt vallo circũdari posset. Nam adeo nudus erat, ac asperi soli, vt nec in eo virgulta essent, nec terra effodi, nec vlla opera aptari posset, vt hostibus difficilẽ aditũ præberet. Cui nullũ præsentius remediũ fuit, quam locum sarcinulis exercitus circundare, vt ipsis obiectis hostes non tam facile valerent inuadere. Quum id factum esset, Imperatoresq; Pœnorum clausum vidissent Ro-manum exercitum, vociferantes, acclamantesq;, quasi capti intra sarcinulas Romani tenerentur, inuadere Romanos curant. Et quum magno impetu irruentes hostes, nec illa clausura, nec defensione possent ab aditu prohibere, multi ex Romanis mili-tibus in syluas, quidam in castra Publij Scipionis mortui, quibus præerat. T. Fron-teius legatus confugerunt. Ferunt aliqui ipsum Gneum Scipionem Imperatorem in primo congressu, ac impetu mortuum fuisse, quidam vero, eum in propinquam tur-rim cum paucis effugisse, quam circundatam, quum nulla vi possent superare, igne foribus succenso cum ipso Imperatore, omnibusq;, qui intus erant, crematam dicũt.

Sicq; Gneus Scipio Imperator Romanus tricesimo die post Publij fratris obitum interfectus est. Luctus ex morte eorum non tantum Romæ, sed & per totam Hispa niam fuit, lugebant Romani amissos Duces, dissipatum exercitum, & alienatam pro uinciam. Hispani vero ipsos lugebant, desiderabantq; Duces, Gneum tamen magis, qui diutius prouinciæ præfuerat, maioremq; ex diutiori mora fauorem populorum fuerat consecutus, experimentumq; iustitiæ, ac temperãtiæ Romanæ primus Hispa-

nis fuerat. His itaq; peractis quū delet⁹ esset Romanus exercitus, amissæq; Hispaniæ viderentur, vir vnus Lucius Marcius Septimi filius, qui erat Romanus impiger Iuuenis, animiq;, & ingenij aliquanto maioris, quam pro fortuna in qua erat natus, huic ad summam indolem accesserat Gnei Scipionis disciplina, sub quo tot annos militiæ artem edoctus fuerat: qui ex fuga collectis militibus, & quibusdam ex præsidijs vrbium adductis non contemnendum exercitum fecerat, cōiunxeratq; cum Tito Fronteio Publij Scipionis legato, tantumq; ei omnes Romani equites tribuerunt, vt ad eum summam imperij detulerint. Commutatis igitur, & cōmunitis castris circa Iberum amnem modico temporis interuallo omni re necessaria, victualibusq;, & commeatibus referta sunt, adeo omnia per nouum Imperatorem Lucium Marcum tum impigre, tam præstanti animo exequebantur. Cęterum postquam Romani milites intellexerunt Hasdrubalem Gisconis filiū ad delendas reliquias belli venisse, Iberūq; transisse, appropinquasse, signum pugnæ datum esse, recordati quos prius Imperatores habuissent, quibusque Ducibus, & copijs freti prodire in campum ad pugnam soliti essent, flere omnes repente, offensareq; capita cœperunt, & alij manus in cęlum tendentes, & Deos incusantes, alij strati humo suum quisq; Ducem inuocātes erant, nec celari poterat lamentatio, excitantibus tamen centurionibus, & increpāte Martio porrectis manibus, quod in muliebres, & inutiles se proiecissent fletus potius quā ad tutandos semetipsos, ac rem publicā hortarent̄, vt secum accuerent animos, & ne inultos Imperatores suos sinerent iacere. His verbis aliquantulum excitati, quum repente clamor, tubarumq; sonitus audirentur, iam enim hostes prope vallū erant, omnes a luctu ad arma discurrunt, & in hostem negligenter, & incomposite venientem occurrunt. Quæ res improuisa primo aspectu terrorem intulit Pœnis, admirātes, vnde tot hostes deleto paulo ante exercitu tunc occurrissent. Vndeq; tanta audacia, vt duobus victis Imperatoribus in bellum ire præsumerent, percunctantibusq; quis castris præesset, exercitumq; duceret, quis pugnę signum dedisset, omnia admirationi erant. Deinde facta in eos valida impressione retro fugam capere Pœni cœperūt, & magna eo die fuisset cædes fugientium, nisi Marcius incursantes suos repressisset, concitatamq; aciem ad prima signa se opponens cædis, ac sanguinis auidam ad castra retraxisset. Carthaginenses, vt diximus, primo aspectu trepidantes vallo se munierūt.

Quumq; vidissent Romanos substitisse metu id fecisse arbitrati, lento gradu in castra redeunt, contemptuiq; Romanos habentes, grandis illis negligentia in custodiendis castris erat, quoniam & si vicinos hostes sciebant, occurrebat tamen illis esse reliquias duorum exercituum ante paucos dies deletorum. Quum ergo omnia apud Pœnos neglecta essent, exploratis his Lucius Marcius ad consilium magis temerarium, quam audax animum adiecit, vt scilicet castra hostium inuaderet, consultius arbitratus vnius Hasdrubalis aggredi castra, quā si se omnes tres exercitus, ac Duces iunxissent, in sua illorum expectare oppugnatione. Ne tamen subita res militum animos turburet, alloquendos milites statuit, & adiuuata concione declarat, quid faciendum sit, hortans, vt constanti animo pugnent, neq; etiam si difficillimum videatur, paueant, quum rem facillimam commoditate captata aggrediantur. Statuit enim eis tertiam vigiliam noctis, in qua exploratum habere dicebat, nullum vigiliarum ordinem in castris hostium esse, stationes demq;, ac custodias non visas fuisse. Quum igitur ora aduenisset, primo impetu castra hostium cepit. Tum in omnes passim grassatur mucro, qui semisomnes, trepidiq; ob inopinatum tumultum, & inermes trucidaban-

tur. Erant vltra eos proxima Pœnorum castra distantia interuallo sex milliarium. Itaq; Lucius Marcius silenti agmine proximos hostes aggreditur, quum nullæ in castris portæ, neq; in vallo custodiæ forent, in quæ, velut in sua castra, nullo vsquam obsistente penetrauit, inde tubę canunt, signa prodeunt, rumor tollitur, & clamor. Pars Romanorum semisomnos hostes cędunt, pars portas occupat, pars ignem succendit, pars obruit tecta, vt fugam aggressis intercludant, ignis, clamor, cædes velut alienatos sensibus hostes reddebant, incidunt inermes inter cateruas armatorum, alij ruunt ad portas, alij interceptis itineribus supersaliunt vallum, &, vt quisq; euadere poterat, ad alia sociorum castra fugiebat, inter quæ Romani cohortem in medijs syluis statuerant, quæ fugientib⁹ præcludere viam posset. Quū igitur aliqui a trucidatis castris euadere crederent, ad alia castra fugientes intercipiebantur a cohorte media Romanorum, a qua cæsi ad vnum omnes sunt, si qui tamen euaserūt in ipsa proxima castra, non prius ab eis renuntiari potuit sociorum cædes, quam priori exercitu cęso Romani milites adessent, qui feroces ex nocturna victoria facti, quum eis in castrorum portis obsistere non valerent, graue, atroxq; intra portas ineunt pręliū. Quūq; Pœni cladē alterius exercitus intellexissent, terrore versi sunt in fugā, itaq; die, ac nocte Pœnorū castra expugnata sunt ductu Lucij Marcij, ex quibus septē & triginta millia hominū cæsa sunt secundū Claudium, qui annales Acciales de Gręco in Latinum vertit. Capti vero mille octingenti ac triginta pręda ingenti parta, in qua non absuit clipeus argēteus Hasdrubalis librarū centum ac triginta, in quo desuper imago Barchini ferebat̄, ob quā causam Hasdrubal Barchini ab autorib⁹ appellatus est. Magnum deinde Lucij Marcij nomē fuit, eius insuper victoriæ quidā addūt ex eius capite flammam igneā emicuisse, qua hostes delebat. Tantū Romę de eius victorijs exultatū est, vt in tēplo Iouis eius statua locata fuerit cū imagine Hasdrubalis, tātusq; ignis pro lętia accensus est, vt pene capitoliū cōflagratū sit. Post hęc vero res aliquāto tēpore pacifice in Hispania fuerūt. Dum hęc tamen in Hispania gerunt̄, omnis belli cura a Romanis versa est in obsidionē Capuę in Italia, quę iam ante diu tius ab Hannibale tenebatur, quam, quum Romani fortiter oppugnarent, Hannibal ad eam obsidione liberandam occurrit, quam tamen quum non posset liberare, vrbem Romam obsidere decreuit. Ad eam igitur veniens castra firmauit ad tertium milliare apud amnem Amenem. Fuluius Flaccus Imperator Romanus inter Collinam, & Exquilinam portam extra vrbem castra posuit, Caium Calphurnium prætorium capitolio Consules præfecerunt, & arci Senatū frequenter in foro contineri ordinarunt, vt si in tam dubijs rebus aliquid occurrisset, prouideretur. Altero vero die postquam Hannibal ad eum locum castra firmasset, cum duobus militibus equitū a porta Collina vsq; ad Herculis templum discurrit propius, quæ potuit mœnia explorando. Quod Fuluius Flaccus, vbi vidit adeo licenter Hannibalem hoc facere, indignum existimans, iussit equitatum submoueri, & in castra hostium exerceri. Ad pugnam igitur venientes illo, & altero die pluuia immixta grandine vtrumque exercitum semel, & secundo diremit, ita, vt alteruter in propria castra compulsus sit remeare. Quam rem Hannibal ad miraculum capiens credidit Romam ex eo aduentu sibi nullatenus deberi, vt ab ipso vinceretur. Sic post paucos dies abire statuit, spoliatoq; templo Feronię, quod multis ditatū donis, auro, argētoq; erat, discessit, per Reatemq; in Samnium profectus est. Interim Capua capitur a Romanis.

Caius Nero a Senatu Imperator in Hispaniam mittitur.

ORdinatis igitur, quæ ad vrbis Capuæ tuitionem pertinebant, Romani patres cum Senatu Caium Neronem, qui ad Capuam vrbem militauerat, cum duabus peditum legionibus, quas Capuæ habuerat, & equitibus, adiunctis sibi totidem peditibus, ac equitibus octingentis, quos ipse legisset Latini nominis, Puteolos miserunt, vt inde in Hispaniam nauibus transiret. Qui, vt Puteolos exercitum adduxit, naues exercitum conscendere iubet, indeq; traiecit in Hispaniam, ad Iberumq; fluuium venit, atq; exinde cum Lucio Martio, ac Tito Frontonio coniunctus est, statimq; properauit ad hostes ire. Hasdrubal Amilcharis filius interea ad Lapides Atros castra habebat in Ausitanis. Is enim locus est inter oppida Ilyturgum, quod Medina cæli ex illius situ hodie appellari arbitror. Emensus alios montes iam huius saltus Nero fauces occupauerat. Quam rem quum prospectasset Hasdrubal, legatum mittit ad Neronem, dicens: si secum colloqui vellet, omnem suum exercitum ex Hispania educturum. Quam rem cũ læte suscepisset Claudius Nero, colloquium ad posterum diem cum Hasdrubale petiuit, vt Romæ leges componerẽtur de tradendis arcibus, vrbibusq;, dieq; statuenda, ad quam præsidia deducerentur, omniaq; sua Pœni sine fraude asportarent. Hoc enim Hasdrubal egisse probatẽ, dubitãs, ne restringeretur in arcto, excogitans si quomodo hostem fallere posset, vt inde exercitum educeret. Quod colloquium quum a Nerone non minus libenter, quam auide expectaretur, Hasdrubal interim exercitum nocte parat educere. Primumq;, quod in exercitu grauissimum erat, prima noctis hora iubet e castris educi, dataq; opera est, vt pauci simul, vt hostẽ silentio aptius fallerent, egrederenẽ. Nam euadendũ per arctas, ac difficiles vias erat. Quum vero iam maior pedestrium pars ex saltu euasisset, iamq; fide decrescente, non sine maximo metu stari posset, prima luce omnem aciem simul cum elephantibus educit. Ea hora nebula densa omnem agrum, montesque texerat, quod videns Hasdrubal, nuncium mittit ad Neronem orans vt in alterũ diem differat colloquium, asserensq; illum diem religiosum Carthaginensibus, ac feriatum esse.

Exacta deinde hora diei quarta nebula abeunte, & claritate diei facta, fraus detecta est. Tunc enim Hasdrubal instructa acie, omnibusq; elephantis tutus extra saltus angustias per campos apparuit. Quum vero Nero clarescente die Punicam fraudem agnouisset, proficiscentem hostem insequitur, acieq; instructa ad pugnam cogebat. Sed Hasdrubal detrectabat pugnam, leuia tamen conferebantur prælia per Romanos, & extremam Punicam aciem. Inter hæc Hispaniæ populi, qui post cladem Scipionum a Romanis defecerãt, nec redibant ad Romanos, nec vlli deficiebant.

Publius Cornelius Scipio filius alterius Publij annos natus. XXIIII. creatur Consul, & in Hispaniam mittitur.

CApta igitur Capua in Italia a Romanis anno ab orbe cõdito. MMMM. DCCC. LXXXVII. ab vrbe vero condita. D. XXXVIII. iam misso in Hispaniã Nerone, eodẽ anno Senatꝰ Romanus decreuit, vt exercitus augerent, Imperatorq; item alius in Hispaniam mitteretur. Non tamen, quẽ mitterent, idoneum aliquẽ censebant, animo voluẽtes, q; duo adeo insignes Imperatores intra dies. XXX. cecí

derant, quorum loco deligendus Imperator substitueretur. Quumq; alij alios nominarent postremo decursum est, vt populus super Imperatore creando, qui in Hispaniam iret, comitium haberet. Dicitur autem comitiū congregatio, in qua omnes magistratus, & Romanus populus descendebant in campum Martiū Romæ pro creandis Imperatoribus, & reliquis magistratibus. Statutoq; die ad comitiū interim consultant, quē dignum Imperio tanto arbitrarentur. Quumq; destituta expectatio videretur, neminem idoneum inueniendo, redintegratus est luctus acceptę cladis, desiderium que amissorum Imperatorum. Qua ex re mœsta ciuitas erat, inopsq; consilij videbatur. Die tamen statuta omnes in campum conueniunt. Tum magistratus versi circunspectant ora Primatum, ac ipsius populi, illiq; illos intuentes dolent, fremuntq;, adeo perditas res videri, desperatumq; de republica esse, vt nemo, vel non inueniātur, vel non audeat imperium in Hispanos capere. Tunc statim Publius Cornelius Scipio alterius Publij Scipionis, qui in Hispania occubuerat, filius adolescens quatuor & viginti annos natus, in alto eminentiq; loco, vt videri, prospiciq; ab omnibus posset, consistens, Imperium aduersus Hispanos petijt. In quem omnium ora, vultusq; conuersi, cum maximo assensu, totiusq; comicij fauore proclamatur dignus eo Imperio, vt in Hispaniam mitteretur. Cæterum post rem actam dum ardor, animorumq; impetus quicuisset, silentiū statim, & tacita cogitatio suborta est, considerantes quidnam fecissent, pœnitebatque eos, quod plus valuisset fauor, quam ratio ætatis.

Quim etiam fortunam domus horrebant, ac Scipionum nomen. Scipio vero ad rem tantam delectus ita de ætate sua, Imperioq; mandato, quomodoq; bellum gerendum esset magno elatoq; animo disseruit, vt ardentissimum omnium in se amorem excitaret, certosq; redderet omnes considerantes de futura victoria. Fuit autem Scipio non tantum veris suis virtutibus mirabilis, sed arte quoq; quadam adiutus, & in ostentationem earum compositus, ita vt multitudinis quadā superstitione de ipso capta mentes occupasset. Postquam enim togam virilem susceperat nullo vnquam die vllam rem aut publicam, aut priuatam egit, quin in Capitoliū iret, ingressusq; penitiorem templi locum quasi cum Dijs consultaturus, solus diutiuscule manebat, ita, vt stirpis diuinæ eum fuisse fama retulerit. Multa alia eiusdem generis, alia vera, alia simulata admirationis humanæ in eo iuuene excesserant modū. Ad has itaq; copias, quas Claudius Nero a Puteolis traiecerat, decem millia peditū, & equites plurimi adduntur, & Marcus Iunius Sillanus prætor adiutor ad res gerendas datus est. Ita cum XXX. nauium, id est, quinqueremium classe a Tyberis ostio soluens per mare Tuscum, sinumq; Gallicum Emporias peruenit, ibiq; descendens nauibus iussis sequi terrestri itinere Tarraconam vrbem petijt. Audita igitur fama sui aduentus legati ad eum ex omni prouincia concurrerunt. Naues in Tarraconæ portu consistere iussit, remissis quatuor triremibus Massiliensiū, quę causa officij Scipionē secutę fuerunt. Tum responsa legationibus dare cœpit, suspensa tamē suspensis prouisionibus varietate tot casuū, ita elato animo ab ingenti virtutū suarū fiducia, vt tamen nullū ferox verbū excideret, ingensq; omnibus, quę diceret, cū maiestas inesset, tū fides. Profectus a Tarracone ad Iberi ostia exercitū duxit, vbi Nero, & Titus Frontonius exercitū habebāt, ibiq; collaudauit milites, q a duab⁹ tantis cladibus perpessis deinde prouinciā obtinuissēt, neq; passi essent hostes fructus habere fœcundarū rerū, atq; ipsos hostes coercuissent ab omni agro cis Iberū, sociosq; Romanorū cū fide tutati essent. Lucium vero Martiū secum cū tanto honore habebat, vt facile appareret nihil magis

vereri, quã ne quis obstaret gloriæ illius. Successit inde Sillanus Neroni. Deducto itaq; nouo exercitu ad Iberum amnem, vt alteri exercitui iungeretur, compositis ordinatisq; rebus Scipio Tarraconam rediit, qui ob quandam futuri diuinationem non minori fama apud hostes fuit, quam apud ciues, sociosq; suos, cuius diuinationis ratio reddi nullatenus poterat. Erat per idem tempus iam hyemis principiũ, antequam obtineretur Capua, & Scipio in Hispaniam mitteret, in hac hyeme Romanus exercitus cis Iberũ hibernauit, Scipio vero Tarraconæ, Hasdrubal Amulcharis filius apud Saguntum, orasq; Iberi vltra amnem, alter Hasdrubal Gisconis filius ad Oceanum, & Gades, Mago vero apud Mediterranea, circa Saltus Castulonis cum suis exercitibus hibernauerunt.

Dira, & maxima prodigia.

Eodem anno multa prodigia visa, nunciataq; sunt Romæ. Nam in vrbe Roma Idolum Victoriæ in culmine tẽpli Concordiæ locatum fulmine percussum corruit, omniaq; victoriæ signa quæ ante Idolum pendebant, a fulmine succensa sunt. Idemq; fulmen Ananiam percutiens muros, ac portas vrbis arsit, in foro insuper Subertano sanguinis riuulos per diẽ fluxisse ferunt, & lapides immixtos grãdini pluisse in Reate vrbe, mulamq; peperisse. Quæ prodigia Romani plurimum metuentes hostijs placare Deos statuerunt, & multiplicatis sacrificijs per nouem dies hostias immolarunt.

Captio nouæ Carthaginis in Hispania a Scipione.

Sequenti igit̃ vere videlicet ab orbe condito. MMMM. DCCCC. LXXXVIII. & ab vrbe condita quingentesimo. XXXVIIII. Quũ iam ver esset, præfectos militũ, qui in classe apud Tarraconã hyemabant, accersit, illisq; edixit, vt cum omni classe onerarijsq; nauibus ad amnem Iberum trajcerent. Ipse vero terrestri itinere cum quinq; millibus sociorum in exercitũ profectus est ad Iberũ amnem. Vbi quum iunxisset omnes exercitus, ac Romanas legiones, conuocata contione milites alloqui statuit, præcipueq; eos qui tantis superfuerant cladibus. Quos omnes ad oppugnandam nouã Carthaginam excitat, bonoq; animo, ac magna spe esse iubet. Quumq; omnes vna voce id faciendũ conclamarent, eos Carthaginẽ duxit. Quo viso Mago dux Pœnorum, qui ad præsidium vrbis erat, statuit cum Scipione inire certamen si vrbem aggredi auderet, quã militibus ordinans, duo millia oppidanorum ex aduerso, vbi castra Romana erant, opposuit vt eis ad eam vrbis partẽ resisti valeret. Quingentos insuper milites in arce constituit, alios itẽ quingentos disposuit ad quendam tumulum, qui ad partem Orientis in ea vrbe loco eminenti fortissimus erat, reliquã vero multitudinem instruit, vt vndiq; occurrat, hostiq; resistat. Patefactaq; porta vrbis eos, quos ordinauerat in via ad Romanorũ castra mittit. Romani Duce suo præcipiente parumper cessere, vt propiores subsidijs in certamine submittẽdis essent. Tum Imperator Romanus dato signo copias immittit, quæ facto impetu in oppidanos eos vsq; in vrbẽ propulerũt, adeo, vt nisi ipse Imperator eis cõsistendi signũ dedisset, commixtæ oppidanis in vrbem confugiẽtibus irrupissent. Magna trepidatio tum Carthaginensibus militibus, tum etiam toti vrbi fit, multæq; stationes a militibus deseruntur, Scipio vero circunspecto, quod erat in vrbe locus, cui ob fortitudinẽ nul-

lum aderat præsidiũ occupatis omnibus ad ferendam opem militibus ad ciuitatis portam confligentibus, cui loco stagnum suberat. Ad eam igitur partem scalis admotis paucos quosdam milites conscendere iubet, quibus conscensis sine vllo certamine, obstaculoq; quanto potuerant cursu ad eam portã concesserunt, circa quã omne contractum certamen erat, adeo fuerunt omniũ non solum oculi, sed etiam animi intenti ad preliũ, vt non prius intelligerent a tergo captã vrbem, quã porta interius, exteriusq; infringeretur, ad quã Romani impetũ facientes ea dirupta in vrbẽ irruunt, in forumq; acie instructa prodeũtes magnam hominũ cædem faciebant. Deinde quũ hostes alij in tumulum se reciperent, alij in arcem confugerent, in qua ipse Mago erat cum omnibus armatis, qui e muris expulsi fuerant, ipse Scipio partem militum ad oppugnandum tumulũ, partem ad oppugnandũ arcem mittit. Tumulus primo congressu captus est. Mago vero qui arcẽ conabatur defendere, quũ vidisset omnia hostib⁹ plena, nec in arcis præsidio satis fideret, se, arcem, & præsidium dedit. Quum vero arx data est, cædem maximam per totam vrbem facta est, nulli etiam puberum, qui obuiam repertus sit, parcitum est. tum signo dato, vt a cędibus abstinerent, ad prædam victores versi sunt, quæ ingens omnis generis fuit. Liberorum capitum virilis sexus decem millia capta sunt. Inde qui ciues erant nouæ Cartaginis dimisit, vrbemq; reliquam, quæ illis bellum fecerat, restituit. Opifices ad duo millia hominum erant, eos populi Ramani fore cum propinqua spe libertatis fecit, si enixe ad ministeria belli darent operam. Cæteram multitudinem incolarum iuuenum, ac validorum seruorum in classem ad supplementum remigum mittit. Ex his captiuis auxerat octo quinqueremibus classem. Extra hanc multitudinem Hispanorum obsides erant, quorum perinde cura suscepta est, ac si liberi, vel socij essent. Captus est & ibi apparatus belli maximus. Machinæ ferme. CC. XX. minores. CC. XCI. balistæ maiores XXIII. minores. LIII. Scorpiones minorumq; armorum, ac telorum infinitus numerus. Signa militaria. LXXIIII. auri, & argenti relata ad Imperatorem magna vis. Patinæ aureæ. CC. LXXVI. singulæ ponderis fere vnius libræ, argenteæ vero decẽ & octo millia, &. CCC. Valorũ argenteorũ infinitus numerus. Hęc omnia Caio Flaminio quæstori assignata, numerataq; fuerũt tritici modia quadraginta millia. Hordei. C. LXX. millia, & naues onerariæ. LXIII. in portu expugnatæ, captæq; cum suis oneribus frumento, armis, ære, ferro, lintheis, & sparto, aliaq; nauali materia ad classem ædificandam. Eo die Scipio. C. Lelio cum socijs naualibus vrbem custodire iussit, ipseq; in castra milites, ac legiones adduxit. Postero vero die cõmilitonibus, naualibusq; socijs conuocatis primum Dijs immortalibus laudes, & gratias egit, qui se non vrbis solũ opulentissimę omniũ in Hispania vno die compotẽ fecissẽt, sed quod ante ipsum cõgessissent omnes Africę, & Hispanię opes, ne hostibus aliquid relinqueretur, ac sibi, & suis omnia superessent. Militũ deinde virtutem collaudauit, quod eos non eruptus hostiũ, non altitudo mœniũ, non explorata stagni vada, non castellũ in alto tumulo sitũ, non munitissima arx deterruisset, quo minus transcenderẽt omnia prorũperentq;. Itaq; omnes laudans, omnibus se debere dicebat, preterea muralis coronæ decus eius esse, qui primus murũ ascendisset. Deinde Scipio pronunciauit se satis compertum habere Quintum Tyberilium, & Sexdigitium pariter in murum ascendisse, seque eos virtutis causa coronis muralibus donare, tum reliquos, prout cuiusq; meritum virtutis erat, donauit. Postremo Scipio vocatis obsidibus Hispaniarum, vniuersos bono animo esse iussit, dicẽs ipsos venisse in po-

puli romani potestatē, qui beneficio potius, quā metu obligare homines malit, exterasque gentes fide, ac societate vinctas habere, quā tristi seruicio subiectas, deinde acceptis nominibus ciuitatū recensuit captiuos, nunciosq; ad easdē ciuitates misit, vt ad suos vnusquisq; recipiēdos veniret. Si quarū forte ciuitatū legati pręsentes erant, suos cuiq; restituit. Curā vero aliorum benigne tuendorū. C. Flaminio quæstori dedit. Inter hanc mediā turbā obsidū mulier magni generis, quę Mandonij vxor erat fratris Ilergetæ Principis, flens ad pedes Imperatoris procedit, supplicare, ac obtestari cœpit, vt curam cultumq; fœminarū impensius custodibus cōmendaret. Cum vero Scipio nihil defuturū præfecto diceret, tunc rursus mulier inquit, quid enim huic, cui nos commisisti, non satis est fortuna, ætate enim, & forma florens est, & extra periculū mulierum ætas eum stimulat. Ipsi autē omnes obsides nobilitate clari eam vti parentē colebant, venerabanturq;. Tum Scipio, meę, populiq; Romani disciplinę causa facerē, inquit, ne quid, quod Sanctum vsquā esset, apud vos violaretur. Nunc, vt curem id impensius, vestra quoq; virtus, dignitasq; facit, quę nec in malis quidē oblitę decoris matronalis estis: spectatæ deinde integritatis viro tradidit eas, tueriq; non secus verecunde, ac modeste iussit, quā hospitum coniuges, aut matres. Captiua deinde a militibus ducitur ad eum adulta virgo adeo eximia forma, vt quacūq; parte se verteret, omniū ad eam conuerteret oculos. Scipio percunctatus patriā, parentesq; inter cętera accepit de sponsatā eam Principi Celtiberorū adolescenti, cui Lucio nomen erat. Hęc a Scipione honestissime, pudicissimeq; seruata est. Interim vocato spōso, parētibusq; per dies, cum interim audiret spōsum deperire sponsę amore, vbi primū venit, accuratiore eum sermone priusquā parentes alloquitur: Iuuenis, inquit, cū sim, appellor Iunior, sic inter nos huius sermonis verecundia. Ego cū sponsa a militibus nostris ad me deducta esset, audiremq; eam tibi cordi esse, & forma faceret fidē, voluissem pro ętate mea secū lusisse læto, legitimoq; amore, nisi cura reip. meum animū occupasset. Nunc autē eam tibi sponso amanti impensius conseruaui. Fuit enim sponsa tua apud me eadem, qua apud soceros tuos, parentesq; suos verecundia, atq; seruata est tibi, vt inuiolatum, & dignum me teq;, dari tibi donū posset, hanc mercedē vnam pro eo munere paciscor, vt amicus populi Romani sis. Et si me virum bonum credis quales patrē, patruumq; meum, scias multos nostri similes in ciuitate Romana esse, nec vllum in terris populū hodie dici posse, qui tibi, tuisq; minus hostis esse velit, aut amicus malit. Adolescens vero simul pudore, gaudioq; percussus dexterā Scipionis tenens Deos omnes inuocare cœpit ad gratiā illi pro se referendā, ad quā iam sibi neq; satis facultatis pro suo animo, atq; illius erga se esset. Parentes inde cognatiq; virginis appellati, quoniā gratis sibi redderetur virgo, ad quā redimendā satis magnū attulissent auri pondus, orare Scipionem cœperunt, vt id a se donū acciperet, neq; ob id minorem a se susceptā gratiam arbitraretur. Scipio, quoniam tantopere peterent, accepturū se pollicitus, auri pondus poni ante pedes iussit, Vocatoq; Lucio super dotem, inquit, quā accepturus a soceroes, hæc tibi a me dotalia dona accedant, aurūq; inde tollere, ac sibi habere iussit. His lætus donis, honoribusque dimissus domum impleuit laudibus popularibus Scipionis. Et congregato, delectoq; maximo comitatu, ne ingratus Scipioni tanti beneficij fieret, cum mille & quadringentis equitibus intra paucos dies ad Scipionem venit. Interim Scipio Lelium, postquam captiuos, obsidesque, ac prædam ex consilio eius disposuerat, omnibus satis compositis ei data quinquereme cum captiuis, Magone, quindecimque Senatoribus Carthaginensibus nuncium victoriæ Romam mittit,

Ipse paucos dies, quibus morari in noua Carthagine statuerat exercendis naualibus, pedestribusq; copijs absumpsit, ne otiose vacarent. Primo enim die legiones spatium quatuor millium decurrerunt, ne otiosis, dum in armis essent, anhelitus deficeret. Secundo vero die arma curare, & tergere ante tentoria iussit. Tertio die rudibus inter se in modum rusticæ pugnæ concurrerunt, conglobatiq; iaculati sunt. Quarto die quies data est. Quinto insuper die iterum in armis decursum est, hunc ordinem laboris, quietisq; quandiu apud Carthaginẽ morati sunt, seruauerunt. Remigium etiam classis, ac ciues in altum euecti agilitatẽ nauium simulacris naualibus pugna experiebantur. Hæc extra vrbem terra, mariq;, corpora simul, animosq; ad bellum acuebant. Res ipsa publica strepebat apparatu belli fabris omnium generum in publica officina inclusis. Data cuncta pari cura subibat, nunc operibus aspiciẽdis tempus dabat, quæ in officijs, quæ in armamentario, quæ in naualibus sociorum fabrorum multitudo plurima in singulos dies certatim faciebant, considerans. Vrbis itaq; inchoatis, refectisq; muris, dispositisq; præsidijs Tarraconam profectus est. Cui multæ etiã in via legationes occurrerunt, quas partim ex itinere dato responso remisit, partim distulit in Tarraconã vrbem, ad quam omnibus suis veteribus socijs edixerat conuentum, cunctiq;, qui cis Iberum erant, multiq; ex vlteriori Hispania ad eum conuenerunt. Iterim de industria Carthaginensiũ Duces famam captæ nouę Carthaginis compresserunt. Tandemq; quum vulgari cepisset, aiebant, nec tanti momenti esse ipsis captam vrbem vnã in Hispania ab adolescente in experto vna die furtiue, & non vi oppugnatam, ipsi vero tacite considerabant, quanti esset nouam Carthaginem in Hispania amisisse. Facto igitur conuentu Hispanorũ Tarraconæ a Scipione tota illa æstas consumpta est ad reconciliandos Hispanorum animos, partim donis, partim remissione obsidum, captiuorumq; solutione. Clarus inter Hispanorũ Duces ad Scipionem venit Idibilis, Mandoniusque, erat enim coniux, liberiq; eius apud Romanos, sed præter eam causam etiam fuit fortunata inclinatio animorũ, quæ Hispaniam omnem a punico Imperio auertens ad Romanos trahebat. Vnde quasi omnes Hispanorum Principes cum omni populari manu ad Ramanos confugere videbantur. Sicq; Scipio tota hyeme Tarraconæ hibernauit.

Prælium Publij Cornelij Scipionis contra Hasdrubalem.

Vum vero iam altera æstas aduenisset sequentis anni, & Hasdrubal cerneret res Romanas tot augeri incremẽtis, suasq; imminui, & quod nisi forte aliquid audendo tentaret, frui forte ex toto possent. Dimicare igitur cum Scipione quam primum statuit. Scipio autem certaminis auidior erat, considerans quod sibi res prospere succederent, consultiusq; existimabat cũ Hasdrubale Barchini præliari, quã si omnes simul Pœnorũ exercitus, Ducesq; iungerentur. Igitur irritatis ad certamẽ animis Romani castra posuerunt nocte. Hasdrubal in quodã plano castra habebat, qui quũ appropinquasse Romanos intellexit, copias in quendã tumulũ in plani summitate cõstitutũ recepit, habẽs a posteriori parte flumẽ, & hinc, & inde ripam, quę tumulũ omni ex parte cingebat. Cũ vero Romani ad iactũ lapidis tumulo appropinquassẽt, omnis generis telorũ copia iactata est, Pœni vero econtra, saxa etiam, quibus tumulus omnis respersus erat, iactabãtur non solum a militibus, sed etiam a multitudine magna colonum eis immixta. Verum licet ascensus difficilis esset, licet pene telis, saxisq; Roma-

ni obruerentur, tamen quadam audacia, & consuetudine subcendendi muros, primo aliqui ripam cõscenderunt quadã pertinacia animi, qui simul cœperũt aliquid in eo loco, quo firmo gradu perstiterũt. Quũq; modico interuallo ibi aliquandiu perstitissent, Pœni impetu facto eos inde expulerunt. Scipio vero quum in mediam hostiũ aciem irrumpere cuperet, assumpto Lelio, qui ad dexteram tumuli partem decertaret, ipse vero ad leuam, inde vterq; altitudine loci explorata, qua ascensus facilis in tumulum fieret, Scipio apto satis ascensu in altum prodijt. Dumq; instructas acies, ordinesq; in Scipionem Pœni voluere volunt, ex alia parte Lelius subijt. Dum vero ipsi retro ordines auertere curant, ne a tergo vulnerentur, dilatatur prima acies, locusq; datus medius ad peruadendum aciem. Quumq; inter medias copias prœliaretur, quia locus eis ad prælium difficilis erat, partitis hinc inde stationibus, elephantisq; in medio constitutis, & ante signa locatis magna Romanorũ cędes fiebat, neq; inde euadere potuissent, nisi Scipio, qui a leuo cornu in dextrũ incurrerat, acriter in vnda hostiũ latera opugnasset. Et iam adeo a Romanis fortiter retro, leuoq; cornu pugnabatur, quod fugæ non dabatur locus. Præcluserant enim vias, & portas castrorum, clauserant, & elephantes inter mediam aciem, & Romanorum impetu plurimum trepidabant. In eo igitur prælio cæsa sunt ad octo millia hominum ex Hasdrubalis exercitu. Hasdrubal vero quum exercitum exterminatũ conspexisset rapta pecunia, elephantisq; premissis quos potuit ex cędefuga liberauit, atq; transacto flumine Tago Pyrenatum versus in Ilergetes contendit, vbi nunc Nauarræ regnum esse constat. Scipio uero recensitis captiuis Pœnorum reperti sunt ad decem millia peditum, equitum vero ad duo millia, qui retentis Iberis hominibus cæteros cum omni prẹda, spolijsq; castrorum, quibus omnibus potitus est, militibus diuisit, Hispanos vero captiuos sine pretio omnes domum remisit, Afros vero quęstori vendi iussit. Quumq; Hispani magnam Scipionis liberalilatem considerarent, & ij, qui Romanis prius adhæserant, & ij, qui libertati fuerant, circunfusi Regem Scipionem appellare cœperunt. Quum vero regium nomen alibi magnum & videretur, & esset, Romæ tamen tolerabile non erat, ex qua re multitudinem allocutus dixit. Si enim animi magnitudine Regem iudicarent, a voce tamen abstinerent animo, stupebant Hispani, Barbarique omnes magnitudinem animi eius, celitusq; hominem proditum, ad magnaq; fastigia euectum prædicabant. Iussit etiam Scipio dona dari principibus Hispanorum, atq; Indibilem sibi diligere trecentos ex omnibus captiuis, qui sibi dono darentur. Quũ autem quęstor Afros iussu Imperatoris venderet, inuentus est inter eos puer adultus forma insignis. Audiens autem Scipio eum regij generis esse, iussit afferri ad se quem quum percunctaretur Scipio, quis, & cuias esset, & cur tali ætate in castris esset, lachrymans Numidam se esse ait, Massiumq; appellari, orbũq; patre apud Gallã maternum auum Regem educatum cum auunculo Masinissa, qui nuper cum equitatu in subsidium Carthaginensium venisset, in Hispaniam traiecisse, atq; cum fuisset prohibitus a Masinissa nunquam ante prælium adisse, eo die, quo pugnatum cum Romanis esset, inscio auunculo clam arma sumpsisse, equoq; in pręceps delapso captum a Romanis esse, Scipio reseruari Numidam iussit, quæ tunc agenda erant, pro imperij rebus peregit. Inde quum se in prætorium recepisset, accitum eum interrogat, an vellet ad Masinissam reuerti, quũ effusis gaudio lachrymis cupere se diceret, tum puero annulum aureum donat, tunicam insuper admodum ornatam cum Hispano sagulo, figulaq;, ac aurea zona, equo quoq; ornato iussit, quo vellet, progredi.

De trãſitu Haſdrubalis in Italiam ab Hiſpania.

Nno itaq; ab orbe condito quarto m illeno nongenteſimo nonageſimo primo, & ab vrbe condita quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, Scipio poſt hanc victoriã conſiliũ de bello habuit. Et dum quidam conſulerent, vt fugatũ Haſdrubalem inſequeret̃, diu ſuper conſultatione huiuſmodi anceps fuit, dubitãs ne alter Haſdrubal Giſconis filius, ac Mago eidẽ Haſdrubali Amilcharis filio iungerent̃. Tandem cõſultius remanere ratus, quaſdã exercitus copias miſit, vt Pyrenęus intercideret̃, ne ad illum poſſet Amilchar deſcẽdere. Interim Scipio Tarraconã venit, vbi reliquũ ęſtatis in recipiendis in fidẽ Hiſpaniæ populis conſumpſit. Interea paucis poſt prælium diebus Haſdrubal Giſconis filius, & Mago Imperatores Carthaginenſium, & Maſiniſſa Numidarum Rex ad Haſdrubalem Amilcharis filium cum magno exercitu venerunt, tardum poſt rem male geſtam auxilium, conſiliumq; ad cætera belli opportuna. Conſultantibus itaq; de progreſſu belli, qualeſq; Hiſpanorum animi erga ſe eſſent in quacunq; prouincia, vnus Haſdrubal Giſconis filius ignorabat eam vlterioris Hiſpaniæ partem, quæ ad Oceanum, & Gades vergit, Romanorũ eſſe, quam ipſe ſatis fidam Carthaginenſibus credebat. Conſtabat tamen alteri Haſdrubali, & Magoni eandẽ Scipionis beneficijs occupatã eſſe, & ne Hiſpani milites, quorum defectionem timebant, ad Romanos transferrentur, nihil eis conſultius viſum eſt, quam vt omnes ab Hiſpania Hiſpani milites amouerentur, atque in Italiam, vbi caput belli erat, transferrentur, etiam ſi Senatus Carthaginenſium decreta obſtarent. Itaque Haſdrubal Amilcharis filius cum omnibus Hiſpanis militibus in Italiam transfert̃, vbi Hiſpanos milites a Scipionis nomine alienos nõ aliter quã ſtrenue bellicum opus acturos credebant. Interim Mago decretus eſt, vt tradito exercitu Haſdrubali Giſconis filio cum magna pecunia in Baleares inſulas ad congreganda auxilia mitteretur. Maſiniſſaq; ex omnibus decretus eſt, vt lectis ex vniuerſo exercitu tribus millib⁹ equitum expeditus prouinciam peragraret auxilia ſocijs præſtiturus, ac hoſtiũ agros depopulaturus. Haſdrubal vero Giſconis filius cum omni exercitu ad tutandã prouinciam ordinatus eſt. Deinde Haſdrubal Amilcharis filius magna pecunia vi cõgregata trãſiuit Pyrenęũ, mercede Gallorũ auxilia cõducturus in ſuo trãſitu. Ita quibuſq; in opus ſuũ digreſſis in hyemem ventũ eſt. Quũ indies cura de trãſitu Haſdrubalis in Italiã creuiſſet, mittuntur legati Maſiliẽſium Romanis, nunciãtes Haſdrubalem in Galliam tranſiſſe, attractoſque ad ſe plurimorum Gallorum animos eſſe, quia magnum auri pondus attuliſſe diceretur ad conducenda Gallorum auxilia. Miſſi deinde ab Roma legati ſunt Sextus Antiſtius, & Marcus Retius ad rem inſpiciendam, qui in vrbem reſcripſerunt miſiſſe ſe cum Maſilienſibus Ducibus, qui per principes Gallorum, & hoſpites Carthaginenſium omnia explorata referrent, qui redeuntes dixerunt, Haſdrubalem ingenti coacto exercitu proximo vere Alpes tranſiturum, nec eum tunc quicquam morari, niſi quod clauſæ niuibus Alpes eſſent.

Romæ igitur creantur Conſules Claudius Nero, & Marcus Liuius. Magnã vrbi trepidatio fit pro aduentu Haſdrubalis in Italiam, creatis Conſulibus magna Romę ſcrificia pręter ſolitũ fiunt, per nouem enim dies ducebantur ab ęde Apollinis boues binę albę, quas ſequebantur duo ligna cõpreſſa. Deinde virgines viginti ſeptẽ longa indutæ veſte carmẽ Iunoni Reginę cantabãt. Virginũ ordines ſequebant̃ omnes

prætextati, omnis Senatus, & a porta per Vigarium vicum in forum venere. In foro vero omnis pompa consistens, per manus recte datas virgines sonū vocis pulsu pedū modulantes intercesserunt. Inde vico Tusco in æde Iunonis peruentū est, & his duabus hostijs Deos Romani placatos crediderunt. Decreuerant enim his peractis Consules eundum obuiam Hasdrubali esse ab Alpibus descensuro, ne eius aduentus Cisalpinam Galliam, & Tusciam rerum nouarum auidam turbaret. Dicitur autem Gallia Cisalpina ea pars, quæ hodie Longobardia dicitur, ab ipsis Alpibus vsq; in Padum, Rauennamq; inclusis vrbibus Mediolano, Pergamo, Brixia, Verona, Vincentia. Datum insuper consulibus fuit, vt ex omnibus prouincijs, exercitibusq; eligegerent eam exercitus partem, quę tantæ rei necessaria foret, ne Hannibal, qui Tarentum obsidebat, suo domestico prælio occupatus, fratri Hasdrubali in occursum venire posset. Magna ex omnibus prouincijs Romę missa sunt auxilia, ex Hispania vero cum Publio Sulpicio, ac. M. Liuio ad octo millia peditum, equitumq; duo millia cum multis sagittarijs, ac fundibulatoribus mari Romam transmissa sunt. Similiter & ex alijs omnibus prouincijs. Interim vere superuento, annis ab orbe condito quatuor millibus nongentis nonagesimo primo, & ab vrbe condita quingentis quadraginta duobus exactis tumultus Romę factus est, ex literis Lucij Porcij, quę nunciarent Hasdrubalem ex Hibernis castra mouisse, Alpesq; transuectum, Ligurū nouem millia conduxisse, qui secum ducerentur, nisi eos prius prælio occuparet, Liguria enim Genuam vrbem continet, eamq; partem, quę a Pado flumine in maritimam, & Apenninum vergit. Consules vero accelerantes eorum digressum ire obuiam parant. Interim Hasdrubal vrbem Placentiam obsidere cœpit, credebat enim Campestrem vrbem facilius obtinere. Est enim Placentia vrbs hodie Longobardorum, Romanorum colonia, ex cuius expugnatione sperabat magnam suo exercitui gloriā, commoditatemq; fieri, spemq; Hannibali fratri futuram, ex ea quoq; rumorem sui transitus ad Hannibalem perduci. Qui licet diu firmatam obsidionem tenuisset, ab ea tamen amoueri compulsus est.

De prælio, ac morte Hasdrubalis.

INterim, quum Hasdrubal ab obsidione Placentię discessisset, quatuor Gallos equites, & duos Numidas ad fratrem Hannibalem mittit cū literis, qui in itinere ab exploratorib⁹ militibus capti, ad Quintum Claudium prætorem deducuntur, qui, quum interrogati varia respondissent, facto metu tormentorum veritatem dicere compulsi sunt, atq; cum ipsis signatis litteris traditi sunt Lucio Virginio tribuno militum, adducendi ad Claudium Consulem peruenerunt, literæ per interpretem lectæ sunt, & ex captiuis percunctatio facta. Quibus intellectis non opus mora ordinatis iam rebus censuit, sed aliquid ex inopinato in hostem tentare. Scribebat enim Hasdrubal occursurum se fratri Hannibali in Vmbriam. Consul igitur Romam mittit, dicens, vt lecto milite ex vrbano exercitu in arma ad se mittant, atq; idem Claudius ex omni suo exercitu sex millia peditum, & decem millia equitum legit, occursurus Hasdrubali. Dimisso itaq; omni reliquo illic exercitu Quinto Quatio pronunciat se proximam in Lucanis vrbem cum præsidio capturum, & arrepto itinere quam maxime properat, vt collegæ Marco Liuio iungat exercitum. Terror vrbi non minor fuit, ac trepidatio, quam ante biēnium, dum castra punica vrbi obiecta

erant. Festinato igitur gradu Claudius Nero Consul per Picoenum in occursum Hasdrubalis properat, maximeqꝫ, vt iungatur alteri Consuli Marco Liuio. Missis itaqꝫ literis, nunciisqꝫ ad alterum Consulem de suo aduentu Liuius ordinat, vt Tribunus Tribunum, Centurio Centurionem, miles militem, pedes peditem hospitaretur, quoniam Claudius per literas indicasset nihil cum exercitu ferre se praeter arma. Interim, quum per agros, vrbesqꝫ pertransiret, occurrebant viduae, ac matronae, quae Deos precabantur pro victoria, simulqꝫ cantantes virgines, caeteriqꝫ necessaria ministrabant. Claudius vero Consul monebat, vt nihil nisi ad victũ necessaria susciperent, & ita citato gradu iter accelerabat. Quum igitur Claudius prope Liuij castra venisset, nocte clam hospitaliter ab exercitu Liuij recepti sunt omnes, & quotcunqꝫ erant, alter alterum ad praeliũ inuitabant, qui omnes validissimo corpore, ac robustissimo ad coenam conscripti sunt. Postero die concilium habitum est, cui Lucius Porcius Praetor affuit, multi in eam sententiam declinabant, vt dum Claudius reficeret fatigatos milites, ad cognoscendũ hostẽ paucos sibi sumeret dies. Erãt autẽ Poenorum castra ad quingẽtos passus. Claudius vero necdum huic sentẽtiae acquieuerat, sed consilium tutissimum in celeritate putauit, in morando temerariũ arbitratus est, signũqꝫ dari pugnę iubet, concilio dimisso signum pugnae proponitur. Hasdrubal, quum signa bellj audiuit, suspicatus, ne nouis auxilijs Romanorum castra aucta essent, & ipse suas acies instrui iussit. Quumqꝫ iam ante signa fuisset Hasdrubal, quaedam scuta vetera hostium notauit, quę ante non viderat, strictiores acies, ac multitudo maior solito visa est. Sciscitatus quid hoc esset, acies stare iussit, ac cecinit, misitqꝫ milites exploratores ad flumen, vbi aquabantur, vbi & accipi possent, & notari oculis, si qui forte adustioris coloris vt ex recenti via essent, simulqꝫ se circunuehi procul ad eorum castra iubet, speculariqꝫ, nun aliqua ex parte auctum sit vallum. Atqꝫ attenderent vtrũ semel an bis signum caneret in castris. Ea omnia, quum per ordinem relata essent, castraqꝫ aucta non fuisse, errorem enim faciebant, quod antea castra duo erant, vna Liuij, altera praetoris Porcij, in neutra enim aliquid de nouo adiectum est, sed omnes, qui cum Claudio Nerone altero Cõsule venerant, apud alios Liuij Consulis, & Prętoris fuerãt hospitati. Illud autem dubium maxime referebant, quod in castris Praetoris signum datum semel, in Consulis vero castris bis referebant cecinisse. Cura quã maxime Hasdrubalem angebat, quid nam Hannibal ageret, cum quo castra collocata haberet ignorans, serumqꝫ ei suum auxilium dubitabat, timens ne Romanis eadem in Italia, quae in Hispania, fortuna belli foret, vel suas ad eum literas non peruenisse credebat, interceptisqꝫ litteris Consulem accelerasse ad eum opprimendum. His anxius curis extinctis ignibus prima noctis vigilia dato signo, vt taciti vasa colligerẽt, signa afferri iussit. Ita in trepidatione, ac nocturno tumultu Duces parum intenti, inconsiderati in recessu, quidam in destinatas animo iam latebras concesserunt, quidam per vada vltra Metaurum fluuium transnatarunt, ita desertum agmen, primo vagi per agros, ac palantes eunt, fessiqꝫ aliqui somno & vigilia sternunt corpora passim, atqꝫ infrequentia relinquunt signa. Hasdrubal vero dum viam ostenderet, in ipsa fluminis ripa signa ferri iubet, & praetortuosi amnis sinus, flexusqꝫ cum errore voluens, quum non multum processisset, impeditus altioribus fluminis ripis, vadisqꝫ altioribus ne transiret, spacium dedit Consulibus ad eum insequendum. Claudius Nero primum cum omni equitatu aduenit insequens Hasdruabalem. Porcius deinde secutus cum leui armatura, qui quũ fessum exercitũ Hasdrubalis attigissent, ab omni parte incur-

fantur, omisso itinere, quod fugæ simile erat, Pœni in montem qui ripę fluminis pro pinquus erat, castra metati sunt. Tum aduenit secundus Consul Marcus Liuius cum omnibus pedestribus copijs ad conserendum prelium instructis, armatisq;. Sed vbi omnes copias coniunxerunt directa est acies. Caius Claudius Nero dextro cornu, Liuius a sinistro pugnam instruxerunt, media acies prætori Lucio Porcio tuenda data est. Hasdrubal vero omissa castrorum munitione, postquam necessario pugnandum videt, suas acies instruxit. In prima acie autē signa collocat & elephantos, circa vero læuum cornu aduersus Claudium Nerone Gallos opponit, neq; tantum in illis fidebat, quantum putabat illos a Romanis timeri, dextrū cornu aduersus Marcum Liuium sibi, atq; Hispanis reseruauit, & ibi maxime in veteribus suis militibus spem habebat, in medio post elephantes sumpsit Ligures. Interim ea frons, quā Hispani tenebant concurrit cum sinistro Romanorum cornu, in quo Liuius præsidebat, inter Hasdrubalem & Liuium ingens prælium certamenq; contractum est, atroxq; cædes vtrinq; fiebat, ibi Duces ambo, ibi pars maior peditum, equitumq; Romanæ pugnæ, & Ligures asperrimum hominum genus in armis in eum locum versi, elephanti insuper, qui primo impetu ante signa turbauerant Romanos, etiam signa a suo loco mouerunt. Deinde crescente certamine & clamore, iam regi milites inter duas acies non poterant, pugnabantq; velut incerti, quarum essent, non aliter quam nauibus sine gubernatore vagis contingit. Claudius ergo clamabat militibus, quid ergo milites tam celeri cursu, tam longū iter mensi sumus inaniter? Quum in aduersum collem frustra signa erigere conatus esset, videns eam in partem penetrare non posse ad hostē, cohortibus aliquot subductis e dextero cornu, vbi cruentū magis prælium iudicabat, a tergo hostium suis etiam inopinantibus in sinistrum hostium latus incurrit, tantaq; celeritas fuit, vt quum ascendisset a latere, mox in terga iam pugnaret. Ita ex omnibus partibus a fronte, a latere, & a tergo trucidantur Hispani, Liguresq;, & ad Gallos iam cædes penetrabat, ibi enim minimum certaminis fuerat, ipse autem Hasdrubal pugnātes nunc hortando, nunc adeūdo pericula sustinuit ille fessos, abeuntesq; tedio, & labore, nunc precando, nunc castigando accendit, ille fugiētes reuocauit, amissamq; pugnam aliquot locis restituit. Postremo, quū iam victoria Romanorum notissima esset, ne fracto tanto exercitu tanti nominis Dux superesset, concitato equo in cohortem Romanorum irruit, ibiq;, vt patre Amilchare, & Hannibale fratre dignum erat, pugnans cecidit, & interfectus est. Nunquam vna acie tantum Pœnorum interfectum est, quantum eo bello, reddita est pugnę Cannensi ęqua cædes & vindicta, sex enim & quinquaginta millia hominum, & quadringenti ceciderunt. Præda insuper magna, tum auri, argentiq;, tum alia omnis generis: capti insuper sunt Romani, qui serui apud eosdem tenebantur, supra triginta millia capitum, illiq; pro solatio amissorum in prelio militum recepti sunt. Nam ipsa victoria nec sine sanguine fuit, octo enim millia Romanorū occisa sunt. Die vero postero, quū nunciatū esset Liuio Cōsuli, Gallos Cisalpinos, Liguresq;, qui aut prelio nō interfuissent, aut inter cedē effugissent, vno agmine abire sine certo Duce, sine signis, sine ordine vllo aut imperio, atq; posse omnes deleri, si vna militū ala mitteret, sine, ait, vt supersint aliqui nuncij & hostiūj cladis, & nostrę virtutis. Claudius vero Nero Cōsul secunda nocte post pugnā citatiori itinere, quo inde venerat, die sexto ad castra sua, quę obiecta Hannibali dimiserat, peruenit. Hic igitur dicenda restant, quæ per Claudium cum Hannibale gesta sunt iuxta Titi Liuij narrationem. Sed quoniā ad res Italicas perti-

nent, subsisto. Obitum enim Hasdrubalis, licet in Italia contigerit, inserere volui, quia de eo res maxime in Hispania praedicantur.

Hanno Poenorum Imperator ex Africa in Hispaniam mittitur.

ET quoniam paululum digressi sumus ab Italia, iam ad propria, id est, ad Hispaniam reuertamur. Post transitum Hasdrubalis in Italiam, quantum in Italia eius transitus turbauerat, tantum alleuare in Hispania Romanorum statum visum est. Nihilominus statim bellum in ea par priori exortum est. In eius enim transitu, vt dictũ est, duo in Hispania Poenorum Duces remanserant Mago Hamilcharis filius, fraterq; Hannibalis, & mortui Hasdrubalis, & Hasdrubal Gisconis filius. Hi enim duo Duces post Hasdrubalis transitũ, ad Oceanum, Gadesq; concesserunt. Mediterranei vero maris nostri oram, & quicquid Orientem versus pertinet, Scipio, Romaniq; tenebãt. Interim nouus Imperator ex Africa in Hispaniam mittit̃ Hano nomine, qui traiecto ex Africa in Hispaniã exercitu in Celtiberia Magoni cõiungit̃. Dicitur autẽ Celtiberia ea omnis regio, quae ad Iberũ fluuiũ inter vtrunq; mare est vsq; in nouã Carthaginem. Hanno igitur cõiunctus Magoni in Celtiberia breui tempore magnum gentium numerum armauit aduersum Romanos Duces. Scipio Marcum Syllanum cum decem millibus equitũ, peditũq; misit qui quã festinatiori poterat iussu properabat, vt Poenorum castris occurreret. Sed plurimũ impediebat̃, tum saltibus, tum asperitate viarum, angustijsq;, quibus ea omnis regio inclusa est, ex quo factũ est, vt non solũ fama, sed nũcij aduẽtus Syllani ad Poenos peruenerũt. Vnde factũ est, vt ex ipsis Poenis trãsfugae venirent ad Syllanũ, qui nunciarẽt, decẽ millia a Poenis abesse, atq; bina esse castra eorũ, ad laeuam itineris, quo irent, castra esse noui exercitus Poenorum, nouem millia hominum habere, dextera vero punica castra esse tuta ac firma militari custodia, altera vero noui exercitus soluta neglectaq; esse, vtpote Barbarorum, ac Tyronum. Ea prius Syllanus aggredienda censuit, & signa ad laeuam afferri iussit, ne a stationibus Punicis conspicerent̃ ipse vero Syllanus praemissis speculatoribus tacito agmine ad hostem pergebat, ad tria iam prope erant milliaria, quae vna leuca more Gallico dicitur, & nemo Poenorum Syllanum senserat, quoniam confragosa loca, & obsita virgultis tenebant, ibiq; in caua valle, ac propterea occulta consedere, cibumq; cepere, interea speculatores transfugae dicta affirmantes venerunt. Tunc itaq; sarcinis in medium coniectis Romani arma sumpserunt, instructaq; acie in pugnam vadunt.

Praelium, M. Syllani cum nouo Imperatore Poenorum Hannone, Magoneq;.

IAm quum instructa acie in bellum Romani properarent, quum ad mille passus hosti appropinquarent, ab ipsis hostibus conspecti sunt, & Mago ex castris citato equo ad primum clamorem deuehitur.

Erant autem in Celtibero exercitu quadraginta scutati, & equites ducenti, hanc igitur legionem, & quicquid roboris erat, in prima acie locat, leuem vero armaturam in insidijs posuit. Quum vero ita instructos ex castris adduceret, vix dum vallum egressus, in eos Romani pila iniecta coniecerunt, subdideruntque Hispani Celtiberos aduersus immissa tela a Romanis, mille ad immittenda ipsi consurgunt, quae quum Romani densatis excepissent scutis, tunc

tis, tunc pes cum pede collatus est, & gladijs res geri cœpta est. Asperitas vero locorum Celtiberis propter eorũ velocitatem spem faciebat euadendi, sed angustię, & interdata virgulta ordines dirimebant, & singuli, bini velut cum paribus conserere pugnã cogebantur, quod ad fugã impedimento Carthaginẽsibus erat, idq; eos iunctos ad cædem ducebat, parabatq;, & iam pene omnibus scutatis Celtiberorũ interfectis, leuis armatura, & Carthaginenses, qui ex alijs castris subsidio venerant, percussi cędebantur. Deniq; duo amplius millia peditũ, & equitatus omnis, & ex veteribus peditibus euaserunt fugientes, qui decimo die in Gaditanã prouinciam ad Hasdrubalẽ Gisconis filium reliquũ Imperatorem peruenerunt. Noui vero milites Celtiberorum in proximas syluas dilapsi, inde in domos diffugerunt proprias. Scipio igitur collaudato benigne Syllano cum animaduertisset, si prõptus fuisset, & reliquũ Pœnorum exercitum facile deleturum in vltimam Oceani, Gadisq; Hispaniã aduersus Hasdrubalem Gisconis filiũ pergit. Hasdrubal vero, perantea cum visitasset vrbes sociorũ in Bætica, vt contineret illos, quos in fide habebat, sublatis signis in modũ fugę, potius quam itineris ad Oceanũ, Gadesq; confugit. Verũtamen antequã fretũ Gadis traijceret exercitum omnẽ passim in ciuitates amicorũ misit, diuisitq;, vt muris seipsos, & ipsi armis muros tutarent. Scipio vero cum vidisset dissipatũ exercitũ, ac singulas vrbes debellare diuturni magis, quã magni operis retro vertit iter, & ne hostib' eam relinqueret regionem, Lucium Scipionem fratrẽ suum cum decem millibus equitũ, peditumque ad oppugnandum opulentissimã ijs in locis vrbẽ, quã Ortigem Hispani appellabant, dimisit.

Obsidio, & captio Ortigis vrbis per Lucium Scipionem.

Rat enim eo tempore ijs in regionibus vrbs opulentissima, quę Ortigis dicebatur, agro fertilis, quam Oriolam moderni appellant, in eaq; fodiebatur argentũ. Hanc igitur Lucius Scipio obsidere decreuit. In ea arx erat Hasdrubali ad faciendas circa Mediterraneos populos incursiones. Scipio castris prope vrbem positis, priusquam vallaret vrbem, nuncios misit adportas, qui ex propinquo colloquio tentarent animos, suaderentq;, vt amicitiam Romanorum potius, quam arma experirentur. Vbi vero nihil pacati responderunt, fossa duplici, valloq; circundata vrbe in tres partes exercitum diuisit, vt vna pars semper quiesceret, & duabus vrbẽ oppugnaret. Prima igit' pars adorta est vrbem oppugnare, scalisq; muro admotis, quidã, qui ascenderunt, vel a muris deiecti fuerunt, vel suspensi videbãtur. Magna itaq; telorũ, ac saxorum vi a muris ruęte anceps bellũ ducebatur. Tunc animaduertens Scipio nimia suorum paucitate inequale certamen esse, e duabus simul partibus vrbẽ est aggressus, quæ res tantũ pauorem ingessit animis iã fessis, vt oppidani nimia trepidatione mœnia repẽtina fuga desererẽt, & punicũ pręsidiũ, metu ne vrbs prodita esset, relictis stationibus in vnũ se colligeret. Timor inde oppidanos inuasit, ne si Romani vrbem intrassent, siue Pœnus, siue Hispanus forent, obuij passim cęderentur, atq; patefacta repente porta frequentes se ex oppido eiecerunt scuta post se tenentes, ne tela procul post se projcerẽtur, dextera sq; suas nudas ostentantes, vt appareret gladios abiecisse. Id vero cũ dubitaretur an dolus esset impetu hostili in trãsfugas facto, nõ sec' q̃ si aduersa foret acies cęsa est, eadẽq; porta signa infesta in vrbẽ illata sunt, & alijs partibus securibus, dolabrisq; cędebãtur portę, & vt quisq; intrauerat eques, ad forũ occupandũ currebat citato equo, sic enim pręceptũ fuerat. Carthaginenses oẽs in custodiã dati sunt, ex oppidanis ij, qui clausis portis euaserunt, libertate donati sunt, & sua omnia reddita sunt. In ea oppugnatione

tam ex oppidanis, quã ex Carthaginensibus ceciderunt circiter duo millia, ex Romanis vero octoginta. Læta igitur fuit ĳs, qui rem ipsam gessere, eiusdẽ vrbis expugnatio, & Imperatori Publio Scipioni, ceteroq; exercitui spatiosus, ac iocũdus aduentus: collaudatq; fratrẽ. F. Luciũ cum quãto potuit verborũ honore, & Carthagini a se capte Orontiã equat. Cæterũ quia instabat hyems, nec Gades tẽtari poterat, nec dispersum exercitũ Hasdrubalis per totã prouinciã consectari expediebat, in citeriorem Hispaniam ad Iberum fluuium omnes suas copias, exercitumq; reduxit. Ipse vero Imperator Scipio cum Lucio fratre, & Hannone Pœnorum Imperatore, & alĳs nobilibus captiuis Tarraconam venit.

Pugna Scipionis cum Hasdrubale Gisconis filio, & fuga Hasdrubalis in Oceanum, & Gades insulam.

Nno ab orbe cõdito quarto milleno. DCCCC. XCII. & ab vrbe condita. CCCC. XLIII. quũ in Italia prospera omnia essent, de retinẽda Hispania soliciti erãt Romani, quę tamẽ eandẽ quasi fortunã habebat exercitus Romani gestis fœliciter cedentibus. Nam Pœni amisso Hannone Duce exercitus vsq; ad vltimã Oceani oram, Gadesq; perfugerant, qui tamen tum situ locorũ, tum hominũ ingenĳs ad bellũ reparandũ idonei videbant. Itaq; cũ Hasdrubal Gisconis filius, tertius post Barchinos Hannibalẽ scilicet, ac Hasdrubalẽ fratres, pœnorũ Dux maximus eo bello haberet, regress⁹ a Gadib⁹ rebellãdi spẽ Hispanis dedit. Adiuuãteq; Magone Hamilcharis filio directis per vlteriorẽ Hispaniã literis, nũcĳsq; ad quinquaginta millia peditũ, quingẽtosq; ac quadraginta milites armauit. Deinde fama vulgata, quod ad. lxx. millia peditũ cõparasset, ad Alpiã vrbẽ cõcessit, in cuius agro Pœni positis castris eo animo erãt, vt nullo pacto detrectarẽt certamẽ. At Scipio cũ ad eum fama tãti cõparati exercitus perlata esset pręmisso Syllano, qui milites a locis quibus per hyemẽ degebãt, acciperet, ipse protinus a socĳs contrahẽdo auxilia Castulonẽ peruenit, ad quẽ adducta sunt a Syllano auxilia peditũ, equitũq; tria millia. Inde ad Betulã vrbẽ cum omni exercitu progressi sunt, in quo erant equitũ quinq; millia, & peditũ quadraginta millia, quibus castra ponẽtibus, eos Mago, & Masinissa cũ omni equitatu aggressi sunt, turbassentq; muniẽtes castra Pœni incursãtes in Romanos, nisi a Scipione in tumulũ propinquũ loco adducti fuissent. Interim graue cõmittit̃ prælĩu ad eam partem, vbi signa locata erãt. Interim cũ omnis multitudo ex Romanorũ castris efflueret, Pœni ordinibus iam confusis in fugã versi sunt, profugientes hac, & illac vbi propior vnicuiq; salus videret̃. Inde cũ iam ex ea pugna Romani potiorẽ ptẽ obtinuissent aliquibus tamen postea diebus licet tentati essent, abstinuerunt ab incursionibus. Deinde quum tentati a Romanis Pœni essent, Hasdrubal primo e castris copias in aciem eduxit, & Romani inde sequuti sunt. Quumq; vtraq; acies vallo aspero intermedio astitisset instructa, a neutrisq; pugna caperetur, iam die ad occasum vergente, a Pœnis prius, deinde a Romanis in castra copiæ adductæ sunt. Hoc etiam postea per dies aliquot factum est, quoniam Pœnus primo e castris copias educebat, & prior fessis instando signum receptui dabat, quum a neutra parte procursum esset, telumve immissum, aut vox exorta. Hoc sic per dies aliquot perperã acto cum iam Hasdrubali tyrones Hispanorum, & Balearum matutino tumultu a militibus Romanis mandato Scipionis oppressi pugna deficerent, Pœnorũ Duces, priusquã corpora cibum reciperent, raptim in aciem copias extraxerunt, Scipio hæc contemplatus detardare, & in vesperum differre prælium statuit. Nam hora septima primo cornua cœpit in-

ſtruere, & longe tardius ad medias acies peruenit. Aeſtus a meridiano ſole, laborq́ armorum, ac inſuper fames, & ſitis, prius quã manus ad prælium̃ conſererent, corpora non mediocriter affecerũt. Ita vtraq́ acies innixis ſcutis, ſigniſq́ diutius perſtiterũt. Cum vero dies declinaret, pugnaq́ e cornibus, & quidẽ valde tumultuoſa inciperet, cum elephãti aliquãtulũ a leui armatura Romanorũ in mediã aciem ſe intuliſſent, Pœni feſſi corporibus, animiſq́ retulere pedẽ caſtra verſus, ordinẽ tamen ſeruãtes, non ſecus, quã ſi hoc Ducis arbitrio fieri cõtigiſſet: & ſic aliquãtiſper ſeruatę ſunt integrę acies, quum tamen Romani eas in fugã inclinatas viderent, impetuſq́ ab illis non poſſet facile ſuſtineri, quanquã Haſdrubal quantũ poterat retineret, reſiſteretq́ cedẽtibus: qui vidẽs collem eſſe a tergo, vbi tutũ eſſet receptaculũ, ſi modico ſuos interuallo retraxiſſet, clamitabat, vt in eũ ſe collẽ reciperent. Interim cũ verecundia viciſſet metũ, Haſdrubale pauliſper in vna montis radice exercitum continente, atq́ in ordinẽ ſuos milites reuocante, citato Romani gradu ſigna in collẽ, quẽ prius Haſdrubal occupare cogitauerat, erexerunt; cumq́ hoc Pœni vidiſſent, integra fuga in caſtra profugerunt, ne interciperetur a Romanis iter. Superuenit interea poſt vehementẽ ſolem tanta vis aquæ, vt vix Pœni in caſtra ſe reciperent, nec dum introirent, procul a vallo Romani erant, qui proculdubio caſtra cepiſſent, niſi vi aquæ fuiſſent prohibiti. Ex eo itaq́ die Carthaginenſes vlterius aliquid tẽtare non ſunt auſi, ipſi enim, licet labore feſſi, ac vulneribus eſſent, noxq́, & imber ad pernecesſariã quietẽ eos traheret, tamen quia metus, & periculũ ceſſandi tẽpus non dabant, prima ſtatim luce caſtra ſaxis vndiq́ ex propinquis vallibus aduectis augent vallo, quoniã in armis parũ fidebant. Caſtra itaq́ Punica oppugnaturi Romani quãprimũ erant, ſed impediti ſunt ob defectionẽ Hiſpanorum ad Romanos. Nam Athenas Regulus turditanorũ cum magna populorum manu transfugit, duo inſuper munitiſſima caſtra cum eorũ præſidijs ſeſe Romanis dedere. Turditani ea gente, & prouincia cõtinentur, quæ a Bæti flumine, quod hodie Guadalcauir appellatur, per orã Oceani vergit ad orã fluminis Anę, quod hodie Guadiana dicitur, vſq́ ad ſacrũ Herculis promontoriũ in Portugallia ſecundũ deſcriptionem Claudij Ptol. Interim Haſdrubal Giſconis filius cũ intelligeret animos ſuorũ ad defectionẽ inclinatos, ne alij ex ſuis transfugerẽt, ſilentio noctis facto caſtra inde mouet. Quũ vero dies adueniſſet, & ab ijs, qui in ſtationibus erant, relata eſſet Haſdrabalis cum toto exercitu profectio, Romani pręmiſſo equitatu ſigna moueri, ac ferri iubent, adeoq́ citato agmine ducebãtur, vt ſi recta via iſſent, proculdubio eũ fuiſſent aſſecuti, ſed Ducibus creditum eſt, qui dixerũt breuius eſſe iter aliud ad Bætim fluuiũ, qui, vt diximus, Guadalcauir dicĩ, vt tranſeũtes aggrederentur. Haſdrubal vero cũ intellexit clauſum eſſe tranſitũ fluminis, ac interceptũ a Romanis, flectit ad Oceanũ exercitum, qui fugientiũ more diſperſi abibãt. Tandẽ aſſequunĩ eos equites Romani, & ij, qui leuiter armati erant, qui Pœnos nũc a tergo nunc a lateribus incurſabãt, fatigabãt, & morabãtur, adeo vt legiones Ro. ac ſigna iã appropinquarẽt. Cũ enim ad crebros tumultus ſigna cõſiſterent, & nũc equeſtres, nunc pedites præliũ conſererẽt, ſuperuenerunt legiones, ac ſigna Romanorũ, iam nõ pugna, ſed trucidatus velut pecorũ fieri cœpit, donec ipſe dux, & fugæ autor in proximos colles cũ ſex millibus fere inermiũ profugit, atq́ euaſit, cæteri vero cæſi, captiq́ ſunt. Interim Pœni in ipſo colle caſtra tumultuaria cõmunierunt. Romani vero, cũ in collẽ ſubire tẽtaſſent, iniquo aſcẽſu impediti nequiuerunt. Præterea conſiderãtes, quod obſidio in loco inopi, atq́ nudo vix ad paucos dies tolerabilis eſſet, obſidionẽ firmauerũt. Interea multi ex Pœnis ad Ro-

manos confugiebant. Postremo Hasdrubal ipse Dux acceptis nauibus, quum nocte clam fugisset, Gades traiecit, erat enim locus ipse non longe a mari. Scipio vero fuga Hasdrubalis audita decem millia peditum, & mille equites Syllano ad obsidionem castrorum reliquit. Ipse enim cæteris copijs causa recognoscendorum Regulorum, populorumq;, vt præmia pro meritis posset elargiri, Tarraconam redijt. Post profectionem vero eius Masinissa Rex Numidarum clam nocte ad colloquia venit cum Syllano, in quibus se, gentemq; suam amicam Romani populi spopondit, in qua amicitia vsq; ad finem, vltimamq; senectutem permansit, indeq; concilio facto in Africam reuersus est.

Quomodo Carthaginenses vltimo ex Hispania sunt expulsi.

Ostea vero quam Hasdrubal in Gades profugerat, naues Magoni remisit, quæ eundem in Gades asportarent. Mago igitur dimissis ijs, qui ex exercitu superfuerant, in Gades transit, quorum pars ad Romanos confugit, pars a Ducibus deserta per vicinas vrbes, & oppida dispergitur nullo robore munita. Postea vero quam Syllanus vidit omnes Carthaginenses ab Hispania pulsos, & dissipatum exercitum, Ducesq; fugatos, Tarraconam ad Scipionem properat. Qui cum venisset, Lucius Scipio Magni Publij Scipionis frater Romam a fratre nuncius missus est cum multis Hispaniæ nobilibus captiuis, quos in victoriæ signum secum attulit, qui res mirifice in Hispania gestas, atq; victorias Senatui nunciaret.

Quomodo Scipio, & Hasdrubal ad Syphacem Massiliorum Regem venerunt pro fœdere.

Vum fama Scipionis ingenti gloria celebraretur, vulgoq; Hispaniarum victor proclamaretur. Vir Magnanimus, inexplebiliq; laudis amore captus iam Africam, magnamq; Carthaginem petere statuit, vt maiorem suo nomini honorem, gloriamq; compararet. Et vt voti compos facilius euaderet, reconciliandos animos Regũ, ac gentium partiũ illarum tẽtare decreuit. Primũq; aggredi Syphacem Massiliensium Regẽ curat, quę gẽs est ad finẽ Maurorũ nouę Carthagini obiecta diuidẽte sinu Mediterranei maris. Erat enim cũ Carthaginẽsibus ipsi Regi, ac gẽti fœdus, ipsisq; præ cęteris barbaris de obseruatione fœderis pręclarius nomen erat: cũ ipsis barbaris, vt multi dixerunt, fides ex fortuna esse consueuerit. Ad eundẽ itaq; Regẽ Caium Lelium oratorẽ mittit cũ donis, qui iocũde receptus est ab eo, quia res tam prospere Romanis successissent, maximeq; Scipioni. Cũq; etiã in Italia Pœnis aduersæ res essent, in Hispania nullę, amicitiã Romanorũ Syphax Lelio annuit firmandã. Eam tñ nec dare, nec recipere posse, nisi corã ipso Romanorũ Duce Scipione. Itaq; Lelius accepta fide a Rege ad Scipionẽ reuertitur. Erat enim Syphax Rex opulẽtissim⁹, bello aptus, Carthaginiq; magnę vicinus, illiq; suis finibus cõiungebãtur, modico maris freto ab ipsa Hispania distans. Scipio igitur audito Lelio ratus rem dignam non posse sine maximo periculo agi, Tarraconę Lucio Martio, nouę vero Carthagini Syllano ad præsidiũ Hispaniæ relictis, ipse terrestri itinere a Tarracona nouam Carthaginem venit, & a noua Carthagine cum duabus triremibus tranquillo mari in Africam traiecit. Casuq; accidit, vt eadem hora Hasdrubal ab Hispania pulsus septem cum triremibus ad Syphacem veniens iactis anchoris in terrã descenderet. Ita prior in terram

Hasdrubal, mox Scipio, & Lelius ad terram egressi pergunt ad Regem. Vt Siphaci visum est duorum opulentissimorũ populorũ Duces ea tempestate, eademq; die suam pacem, amicitiãq; petentes venisse ad eum, vtrunq; ad hospitium inuitat. Et quoniam eos sub vno eodemq; tecto sors perduxit, conatus est eos ad colloquiũ deducere causa dirimendarũ inter se factionũ. Scipio hoc renuit, dicens nullũ cum Poenis priuatum odium esse, quod colloquendo finiret, neq; de rep. se cum hoste agere quicquã nisi iussu Senatus posse, in illudq; magnopere Rex tendebat, ne alter hospitũ exclusus mensa videretur, ideoq; Scipionẽ ad eandẽ mensam cum Hasdrubale inuitat, quod Scipio non abnuit, & quia id maxime Regi placebat, Scipio & Hasdrubal simul coenati eodem etiã lecto simul dormierunt. Tantum autẽ erat comptus Scipio, eiq; ad omnia naturalis ingenij claritas, atq; facundia erat, vt non modo Syphacem barbarũ, insuetumq; Romanis moribus, sed etiam hostem quencunq; infestissimum alloquendo sibi conciliaret, mirabilioremq; aspectum, ac maiestatẽ præ se fecerat, quam gestarum rerum gloriam. Nec dubium est Regem, regnũq; sola Scipionis allocutione in Romanorum esse potestate, tantam artem ad conciliandos animos eidem natura tribuerat. Itaq;, non tantum quomodo Hispaniæ amissę essent, sed quomodo Africa retineretur, Carthaginensibus necessarium fuit cogitare. Inijt igitur Scipio foedus cum Syphace Rege, nec postea diutius immorans statim prouinciam a se derelictam cum duobus exercitibus repetijt. Non enim peregrinandi causa, neq; solatij Africam petierat sed desiderio ea potiendi, hocq;, cum iã diutius in animo reuoluisset, tandẽ palam efficere voluit, vt quemadmodũ Hannibal in Italia bellũ gereret, sic Scipio in Africa: qui a recessu suo duobus plerũq; & contrarijs vẽtis in altum iactatus quarto die nouę Carthaginis portũ tenuit. Hispani vero licet a punico bello quieti essent, in quibusdã tamẽ ciuitatibus nõ bonus animus erat, quę metu tranquillę manebãt, cõscientia enim illos premebat cõmissorum delictorũ, inter quas maxime insignes erant magnitudine simul & culpa Ilyturgũ, & Castulo opulẽtissimæ vrbes. Cum enim prosperis rebus Romanorũ socij fuissent, post cæsos tñ Scipiones cũ exercitib' defecerũt ad Poenos, Ilyturgitani vero defectioni hoc addiderunt, quoniã Romanos, qui ex illa clade ad eos profugerãt hostibus prodiderũt interficiẽdos. In eos itaq; populos, cum dubię adhuc Hispanię forẽt, sęuitũ fuisset, nisi vtiliter potius quã merite factũ distulisset. Cum vero res tranquillæ visę sunt, tempus expectandæ vindictæ non amplius dissimulauit. Aduocatũq; Lucium Marcium a Tarracona cũ tertia parte copiarũ ad expugnandum Castulonẽ mittit. Ipse vero Scipio cũ reliquo exercitu quinq; castrorũ stationibus ad Ilyturgũ peruenit, cuius portas occlusas reperit. Tum omnibus instructis ad oppugnationẽ faciendã, ipse Scipio milites adhortari coepit vt multo infestioribus animis cum suis, quam cũ Carthaginensibus bellum gerendũ esset quippe cum illis de imperio, & gloria sine ira certabant, cum istis vero, vt perfidię, crudelitatis, ac sceleris poenas luant, quo & nefandam commilitonum necem vlciscerentur, vt in omne tempus documentum, ac prouerbium fierent, ne quis unquam Romanũ militem, ciuemq; in qualibet fortuna constitutum iniuria premeret. Ab hac exhortatione Ducis incitati milites electis viris, qui per manipulos scalas erigerent. partito exercitu, vt alteri Lelius præesset legatus, duobus simul locis ancipiti terrore vrbem aggrediuntur. Non enim Dux vnus, aut Princeps oppidanos ad defensionem inuitabat, sed sola conscientia, & culpæ metus, ex quibus non gloriam, nec imperium, sed suppliciũ quęrebant Romani. Quapropter seipsos oppidani animabant ad pugnam, di-

entes melius esse in acie mori, vbi Mars omnibus cõmunis esset, qui sæpius victum erigere, ac victorem affligere solitus esset, quam postmodum cremata, diruptaq; vrbe ante ora captarum coniugum, liberorumq; inter verbera, & vincula omnia fœda, atque indigna passos expirare. Igitur non militaris tantũ ętas, & viri, sed fœminę quoq;, ac pueri supra animi corporisq; vires adsunt, pugnantibusq; arma, telaq; ministrant, saxa quoq; ad murorum munitionem adducunt. Accẽdebantur ita animi certamine, labore, ac periculo, atq; ipso inter se conspectu, adeo q; magno ardore certamẽ initum est, vt a iuuentute oppidanorum exercitus Scipionis a muris repulsus sit. Quod factum vt Scipio vidit, veritus ne vanis conatibus hostium animus cresceret, & remissiores sui fierent, sibimet conandum esse censuit, partemq; periculi capessens ferri scalas iubet, & seipsum ascensurum, si cæteri recusarent, comminatur. Tum a multis partibus cœptæ sunt scalæ erigi, ex aliaq; parte vrbis Lelius vehementi conatu instabat. Tunc victa est vis oppidanorum, deiectisq; propugnatoribus occupantur muri. Arx insuper ab ea parte, quę inexpugnabilis videbatur, capta est. Viderant enim eminentissimam eius partem, quæ alta rupe tegebatur, neq; vllo opere munitam, & a defensoribus vacuam. Hanc partẽ leuium corporũ homines, & multa exercitatione dispositi, clauos ferreos secum portantes per inequaliter prominẽtia rupis scandebant. Vbi per modica interualla distantes figebant clauos quibus, velut quosdam gradus facientes, ita in summum peruenerunt. Capta igitur vrbe Romani iram in eos, odiumque euomunt. Nemo enim viuos capiebat nemoq; prædæ memor erat. Trucidantur passim inermes simul cum armatis, infantuliq; cum mulieribus, ignemq; insuper tectis inijciunt, diruunt, quę ignis absumere nequiuit, ita enim memoriã vrbis penitus extinguere voluerunt. Castulonem deinde Scipio exercitum duxit, quam non modó oppidani defendebant, sed etiam reliquiæ exercitus Pœnorum, qui ex dissipata fuga passim in eam confugerant. Sed cum Scipio aduenisset, fama cladis Iliturgitanorum eis pariter terrorem ad desperationem intulit. Et quum in diuersas sententias quisq;, prout sibi videbatur, consuleret, discordia inter Pœnos, ac Hispanos orta est. Oppidanorum, atq; Hispanorum caput erat Cerdubulus autor deditionis, qui proposuerat vrbem Romanis tradere, Pœnis vero præerat Amilcho. Cerdubulus vero fide accepta a ciuibus Hispanisq;, vrbem clam Romanis prodit, quæ, quoniam non tantum deliquerat, partemq; indignationis Romanis abstulerat cruenta Iliturgi vastatio, & voluntaria ipsorum deditio, humaniter tractata est.

Scipio patri patruoq; exequias facit, & reddit Dijs vota pro vindicta.

SCipio igitur nouam Carthaginem redijt redditurus Dijs vota, ac daturus munera gladiatoribus, hastilusoribusq; pro vindicta patris, patruiq;. Statuit igitur diem ad munera gladiatorum, conueneruntq; ad statutum diem non solũ obscuri generis, sed etiam Reguli, illustresq;, & clariores viri, quorum aliqui per se pugnauerunt, aliqui per alios, alij professi sunt se pugnaturos ob gratiam Ducis, alios æmulatio traxit, vt certamen prouocarent, prouocatiq; non abnuerent. Quidam controuersias, quas inter se terminare non potuerant, pacto inter se inito, vt victorem res sequeretur, ferro terminare decreuerunt, spectaculoq; ludi funebres additi sunt. Interim Martius multas ciuitates in deditionem accepit sine vllo certamine.

Ascapa vrbs Carthaginensium igne, ferroq; vastatur.

Scapa erat vrbs, quæ hodie Ascho dicitur, quę semper Carthaginensium fuerat, quæ singulare quoddam odium semper habuit in Romanos, & tamen vrbem nec situ, nec munimēto tutam habebāt, quę ferotiores illis animos fecerat, sed ingenia incolarum latrocinijs dedita, qui ob excursiones, quas in finitimum agrum sociorū populi Romani faciebant, ad Romanorum odium prouocati sunt. Ii etiam vagos Romanorum milites, ac mercatores dietim intercipiebant, & magnum quendam Romanorum comitatum per eorum fines transgredientem, iniquo loco circunuentum interfecerant. Ad hanc igitur vrbē expugnandā, quum admotus exercitus esset, Oppidani conscientia scelerum, quia nec deditio tuta ad tam infestos hostes videbat, nec spes in mœnibus, aut armis tuendæ salutis erat, facinus in se, ac suos ferum ac tetrum excogitant. Locum enim in foro ordinant, in quo pretiosissima rerum suarum congererent, super eum tumulū coniuges, ac liberos cōsidere quum iussissent, ligna, facesq; virgultorum circa eum extruunt: vt donec incertus euentus pugnæ esset, præsidium in eo loco fortunarū suarum, corporumq;, quę chariora omnibus fortunis erant, seruarent, si vero rem inclinatam viderent, atq; in eo esse, vt iam ciuitas caperetur, scirentque omnes quotquot in prælium issent obituros, eos per superos, inferosq; Deos orauere, vt memores libertatis, quæ illo die aut morte honesta, aut misera seruitute finienda esset, nihil relinquerent, in quo seuire hostis posset: ferrum, ignemq; in manibus esse, manusq; amicæ, ac fideles potius ea, quæ peritura erunt, absumant, quam hostes superbo ludibrio insultarent. His adhortationibus excitati, ne quem a proposito spes, mollitia ve animi flecteret, die adiecta concitato agmine, patētibus portis, ingenti tumultu erumpunt, nec enim erat aliqua opposita statio firma, quia nihil minus timeri poterat, quam, vt ex vrbe oppidani egrederentur. Perpaucæ igitur turmæ equitum, leuisq; armaturæ repente e castris ad ipsum occurrunt, acrior impetu, atq; animis, quam compositior pugna fit, quoniā sine ordine vllo ab vrbe plebs egressa est. Itaq; pulsi sunt equites, qui prius se oppidanis obtulerant, cæterisq; terrorem non leuem intulerunt, trepidatumq; parumper est circa signa, quum robur legionum præ angusto tempore dato ad instruēdum, non potuerit tempestiue occurrere, quoniam ipsi oppidani in vulnera, hostes, ac ferrum vehementi vecordia ruebant. Occurrerunt tamen interea probati, ac electi milites, qui temerarios impetus cæde primorum suppresserunt. Patefacta itaq; acie quo ad fieri poterat, multitudo armatorū abstinebat a cædibus, nec tamen poterat propter obstinatos oppidanorum animos, qui sic passim in eos insultabant, vt in vrbem pugnando intrantes coacti sint omnes vsque ad vnum occidere. Hoc itaque bellico more decertando actum est in prælio, sed fœdior in vrbe trucidatio fuit, quoniam proprij ciues omnem fœminarū turmam, puerorumq; imbecillem, inermemq; multitudinem occiderunt, & incenso rogo semiuiua adhuc cor pora in ignem iecerunt. Præterea ipsi etiam suorum cæde miserandi cum armis in medium se iecerunt incendium. Cęterum iam cæde perpetrata superuenerunt Romani, ac primo conspectu tam atrocis rei mirābundi parumper obstupuerunt. Deinde, quum aurum, argētumq; flamma liquefaciente tumulo rerum aliarum interfluerēt, auiditate ducti milites, dum capere vellent, alij correpti flamma sunt, alij combusti a flamma, quum primi vrgente turba retrocedere nequirent. Ita Ascapa sine militum præda igne, ferroq; assumpta est, Marcius vero cęteris eius re

gionis partibus in deditionem acceptis victorem exercitum reduxit.

Infirmitas Scipionis, & quae mala pertulit.

SCIPIO interea graui morbo impeditus est, grauiorem tamen aegritudinem reddebat, quum plaeriq; adijcerent, ei corruptionem humorum ex nimia castitate accidisse. Vnde factum est, vt prouincia omnis, & maxime longinqua turbaretur. Ex quo deprehendi potuit, quid subsequutũ fuisset, si vera fuisset mors, quũ vanus rumor tantas excitasset procellas, non enim socij, ac foederati in fide manserunt, non exercitus in officio. Mandonius enim, & Indibilis Celtiberorũ principes, qui Aragonenses hodie dicuntur, quum Scipioni expulsis Carthaginensibus adhesissent, nihilque ex eo prosperi obtinuissent, congregata magna Celtiberorum iuuenum manu agrum Socetanum, in quo ciuitas Soria sita est, & agrum Suecitanum, in quo & Sanguessa oppidum est in Nauarrae prouincia, sociorum populi Romani multipliciter infestarunt, atq; hostiliter pene depopulati sunt. Deinde alius, & quidem maximus ciuilis rumor in castris ortus est. Erant enim ad praesidium octo millia militum in castris ijs gentibus, quę cis Iberum morabantur, ab Imperatore impositum, motae sunt autem eorum mentes, quum primum de vita Imperatoris dubij facti sunt: sed per antea coeperunt ex diuturno, vt fit, ocio, quum arctiores in pace res essent, occulte disseminare, quid esset, si debellata confectaq; prouincia esset, quid item inter pacatos facerent, quidve, si bellum in prouincia esset, quomodoq; in Italiam remearent. Petitumque est stipendium saepius procacius ac auidius solito ex more ac modestia militari, & a custodibus in circumeuntes vigilias, tribunosque opprobria iactabantur, & nocte multi in agrum pacatum praedatum ibant, deinde iam crescente licentia si mandato a signis abibant, omnia libidine, ac licentia militum infestabantur, nihilque institutum aut disciplina militari, aut imperio eorum, qui praeerant, gerebatur. Fortuna autem Romanorum castra seruabantur, eo quod Tribuni a principio iura reddere ommiserãt ex cõtagione furoris, non ex parte seditionis, defectionisq;. Postquam vero Tribuni reprehendere, atq; improbare ea, quę fierent, coeperunt, & propalã dicere se furoris eorum non futuros socios, statim erupit seditio. Fugatis itaq; principibus, ac deinde Tribunis e castris expulsis ad duos principes seditionis Caium Albiũ, & Caium Atrium delatũ est imperiũ omniũ consensu, qui nequaquã Tribunicijs cõtenti ornamẽtis insignia etiam summi imperij fasces, securesq; attrectare ausi sunt, neq; in mẽtem veniebat suis tergis ceruicibusq; virgas illas, ac secures imminere, quas ad metũ aliorũ pręferrent. Mors enim Scipionis falso credita erigebat eorũ animos, ob cuius vulgatã famam mox non dubitabant totam Hispaniam arsurã bello. In eo enim tumultu nec socij pecunias Imperatori afferre nec adire propinquas vrbes poterãt propter turbatas res, quũ omnia omnes auderẽt. Expectabant enim singulis horis non tam nuncios mortis, quam funeris, neq; superuenire aliquid posse arbitrantur, quod eorum posset propositum euacuare. Verum, quum viuere primum, mox etiam valere Scipionem, certi nuncij afferrent, Tribuni militum septem ab ipso Scipione sunt missi, ad quorum aduentum primo omnis factionis viri exasperati sunt animo. Percunctati igitur, quae causa irae, consternationisque subitę esset, dissimulando stipendium ad diem non datum iactabant.

Et quum eodem tempore zelus Ilyturgitanorum extitisset post duorum Impera-

torum, duorumque exercituum stragem, suaque virtute defensum nomen Romanorum, ac retenta prouincia esset. Ilyturgitanos pœnam noxę meritam habere, suis vero non esse qui gratiā exoluat recte factis: talia querētibus responderūt Tribuni vere se oraturos, ac ad Imperatorē delaturos. Lætari insuper se fingebāt seditionis autores, quod nihil tristius insanabiliusque euenisset, & quod superesset Scipio, qui Deū benignitate reipublicę gratiam reddere posset. Scipioni itaque in principio leuiter agi placuit, & missis circa stipendiarias ciuitates exactoribus, stipendij spem propinquam dedit. Edictumque subinde positum est, vt ad stipendium petendum cōuenirent in nouam Carthaginem, spemque maximam suę factionis, seditionisque abstulit Mandonio, & Indibili, qui audito quod viueret, & valeret Scipio, omisso incœpto in suos fines redierunt, neque videbant quenquam, non principem, non priuatum, apud quem recipi possent. Omnia enim circunspectantes, nihil reliqui habebant, præter non tutissimum a multis consilium receptum, dubijque erant, an Imperatoris iussu pro stipendijs irent, vel de eius clæmentia desperarent, quum scirent eum etiam hostibus ignouisse, cum quibus dimicasset, suamque seditionem sine sanguine, sine vulnere esse ac propterea non atrocem, aut atroci pœna dignam: vt humana ingenia sunt, ad suam quisque leuandam culpam declinabat. Maior tamen inter eos illa erat dubitatio, an eorum Tribuni & Centuriones, an vero omnes pro recipiendo stipendio irent, & valuit sententia, vt omnes irent, quia tutius esse censebant.

Quomodo puniti sunt tantæ seditionis autores.

QVum vero per eosdem dies hæc illi inter se consultarent consilium de his nouæ Carthagini agebatur, certabaturque sententijs. Vtrum in autores tantæ seditionis, an vero omnium supplicio culpa vindicanda esset. Erant enim autores paulo plures quinque ac triginta, vicit tandē pœna leuior, vt vnde culpa esset, ibi pœna consisteret, ad multitudinem vero satis esse castigationem verbalem. Concilio itaque dimisso parari expeditio cœpit aduersus Mandonium, Indibilemque, cibariaque exercitui, qui Carthagini erat, parari iubentur. Et cum eis Tribuni septem, qui perantea Succonem missi fuerant ad leniendam seditionem, obuiam exercitui irent, quibus singulis data sunt nomina principum seditionis, vt eos per idoneos homines benigno vultu, & sermone prius lenitos Carthaginem adducerent. Qui quum venissent, ad concionem vocati in forum ad Imperatoris tribunal ducuntur. Imperator vero sedit paulisper tacitus, tum silentio per præconem facto, pluribus verbis de eorum seditione habitis, atque errore consutato, tum ex præparato omnium rerum terror oculis, auribusque omnium est effusus.

Inter hæc exercitus, qui corona concionē circundederat gladijs & scutis cōcrepuit.

Tum præconis audita vox est citantis nomina damnatorum, qui statim in cōcilio nudi in medium protrahuntur, & simul omnis apparatus supplicij exprimebatur.

Deligati igitur ad palum, virgisque cæsi, & securi percussi sunt: adeo concussis metu, qui aderant, vt circunstantium gemitus exauditi sint. Tracti inde de medio omnes sunt, purgatoque loco, citati milites nominatim apud Tribunos militum intrauerunt, stipendiumque ad nomen singulis persolutum est. Hunc finem seditio militum habuit.

Fugatur iterum Hanno præfectus Magonis a Lucio Marcio.

Er idem tempus Hanno præfectus Magonis missus à Gadibus cū parua manu Afrorum, data mercede Hispanos solicitando ad quatuor millia iuuenū armauit. Castra deinde parans ab Lucio Marcio dissipatis castris multis captis, cæteris in fugam datis, ipse Hanno cum paucis effugit, reliquos per deuia vagos pallantesq; persecutus est. Dum hæc agerentur ad Bętim fluuium, qui hodie Guadalcauir dicitur Arabica lingua, Lelius cum classe in Oceanum nauigauit ad vrbem, quę Carthe dicitur. Erat enim ea vrbs in Oceani ora ad eam Hispaniæ partem, qua ex angustis faucibus panditur mare ad Gades. Causa autem aduentus Lelij erat, quia Gaditani missis ad Romanos nuncijs in castra, obtulerant vrbem sine certamine tradere. Romanis interim vulgata proditio est, quoniam Mago, qui in ea vrbe erat, comprehensos eos omnes Adherbali Prętori Carthaginem deuehendos tradidit. Adherbal vero cōiuratis in quinque remibus impositis præmissisq; ipsis quinque remibus, quę tardiores quam triremes erant, ipse cum octo triremibus modico interuallo secutus est. Iamq; fretum intrabat quinque remis Carthaginensium, & ecce Lelius cum classe affuit, qui, quum quinque remem Carthaginensiū capere conatus esset sequentibus septem triremibus ad Adherbalem euectus est. Quinque remis vero pœna videns se deprehensam, & obsistente ęstu freti in aduersum reciprocare non posse, in re subita parumper timuit an videlicet suæ triremes sequerentur, an vero hostis rostra conuerteret, ipsa enim dubitatio moram fecit detractandæ pugnæ. Iam enim sub ictu teli erāt, & vndiq; stabāt hostes, ęstus quoq; morandi naues adimebat arbitriū, neq; enim erat simile nauali pugnę, quum nihil voluntariū haberet, nihilq; artis, vel cōsilij esset, quoniā & natura freti ęstusq; suis, alienisq; nauib' pariter inuehebat, vt remigi vllus locus non esset, si in contrarium ęstus tetēdisset, fit igitur coacta pugna. Quū igit quinque remis Pœnorū coacta, infestaq; in Romanā rostro decurrisset, inuasissetq;, oblica Romana ictū alterius rostri recipiebat, interim anceps pręliū commissum est. Quinque remis vero Romana, seu pondere tenacior, seu quia pluribus remorum ordinibus referta facilius regeretur, duas triremes suppressit, & vnius ex alijs remos detorsit oppressa, cęterasq;, quas adepta esset, mulctasset, nisi Adherbal cū quinque remibus extensis velis in Africam transfretasset. Lelius vero victor cęterarū reuersus auditis, quę acta Gadibus essent, ob patefactam proditionem, coniuratosq; Carthaginem missos, spe ad irritum redacta, nuncios ad Lucium Marcium misit, de cunctis certiorem faciens, & quia frustra ibi tempus tererent, assentiente Marcio redire ad Imperatorem decreuerunt, postq; paucos dies ambo nouam Carthaginem redierunt. Ad quorum discessum nec ociosus Mago fuit quæ poterat terra, mariq; ordinans, vt in Hispaniam rediret. Audita enim Ilergetum rebellione, quę Nauarrorum gens est, vt supra diximus, spem recuperādæ Hispaniæ dedit. Missis igitur nuncijs ad Senatum Carthaginensium, qui simul seditionem ciuilem in castris Romanis, defectionēq; sociorū in maius verbis augerēt, imperiū Hispanię posse repeti persuasit.

Prælium Scipionis, & Indibilis, ac Mandonij Celtiberorum Regulorum, qui aduersus Romanos rebellarant.

Andonius itaque & Indibilis audita Scipionis sanitate, quia in fines suos regressi fuerant, visuri paulisper quid seditio incepta statueret, quoniam si conspiratis ciuibus in castris indulgeretur, sibi quoq; ignosci nō dubitabant. Postquam vero vulgata est atrocitas supplicij, suam quoq;

noxam pari pœna vindicandam arbitrati, vocatis rursus ad arma popularibus, cõtra ctisq;, quæ ante habuerant auxiliis in Sucetanum agrum, vbi defectio primum exordium habuerat, cum viginti millibus peditũ, & duobus millibus, & quingentis equitum transcenderunt. Scipio vero quum omnibus noxiis, innoxiisq; stipendium dedisset vultu, & sermone in omnes placato, facile reconciliatis militum animis prius quã castra a noua Carthagine moueret, concione aduocata multis verbis in perfidiam Regulorum verba faciens asseruit, non se eo animo ire ad vindicandũ hoc scelus, quo ciuilem errorem nuper sanauerat. quoniam id fecit non secus, quam sua viscera secãs cum gemitu, ac lachrymis triginta hominum capitibus liberasse octo millium siue imprudentiam, siue noxam, nunc vero lęto, & erecto animo in cędem Ilergetũ ire. Deinde se ad iter præparare in diem alterum iubet, profectusq; decimis castris peruenit ad Iberum flumen, deinde quarto die castra in conspectu hostiũ posuit. Campus enim erat ab interiori parte montibus circunseptus, in eam vallem Scipio, quũ pecora multa ex hostium agris rapi iussisset, ad irritandos Barbarorum animos velites, qui proprie Hispano nomine Ginecarii appellãtur, immisit. Vbi vero per excursionem commissa fuit pugna, Lelium cum equitatu impetum ex occulto facere iubet, mons enim præeminens equitum insidias texit nec vlla mora ad pugnam facta est. Hispani cernentes eorum pecora tolli, in velites Hispanos præda occupatos incurrere cœperunt. Vnde quum cœpisset iam pugna, & gladiis nudatis, collatoq; pede certamen fieret, superuenere equites, & maiores inde cędes fiunt, quã per excursiones, ac leuia certamina fieri soleant, & magnæ inde cædes fiunt, ita magis accẽduntur ira Hispani ad vindictam, qui ve pulsi viderentur, postero die prima diei luce in aciem processere, neq; capiebat omnes copias angusta vallis; duæ namq; peditũ partes, & omnes denicq; equitatus in aciem descenderunt, reliqua vero peditum pars in vnum ex obliquo collẽ constitit. Scipio cõsiderans loci angustiã pro se esse, quia in arcto pugna aptior Romanis, quam Hispanis futura videbatur, quodq; in eum locum retracta eorum multitudo esset, qui omnes minime capere posset, nouo consilio animum adiecit, vt scilicet tam angusto spatio circundaret cornibus hostium aciem, quo peracto Hispanis inutiles forent pedestres copiæ. Itaq; imperauit Lelio, vt per colles occultissimo itinere circunducat equites, segregetq; quantum possit equestrẽ a pedestri pugna, ipse quoq; Scipio statim omnia peditũ signa in hostes vertit, quatuorq; cohortes in fronte statuit, quia latius non poterant aciem pandere, neq; moram pugnandi vllam fecit, vt cum certamine auerteret conspectum equitum transeuntium per collem, neq; ante conspicerent circunductos esse, quam a tergo inuasos se esse sentirent, ita duo pręlia, duę peditum acies, & duo equitatus per lõgitudinem campi, nam misceri non poterant, quia vallis angustia hoc non patiebatur, pugnabantq; adeo, vt neq; pedites equitibus, neq; equites peditibus auxilio esse possent, quoniam quum pedites, qui in fronte erant, pugnarent, putantes equites a tergo eis auxilio esse, trucidantur, quoniam equites ipsi a Lelio, & Romanis ab ipso tergo inuasi etiam delebantur. Quumq; ipsi equites aliquandiu Lelii impetum sustinuissent, finaliter tamen ad vnum omnes cęsi sunt, nec quisquam equitum, peditumve superfuit, eorum scilicet, qui in valle pugnauerunt. Tertia vera pars, quæ super collem secesserat, potius ad spectaculũ quã ad pugnam steterat, & locum, & tempus ad fugiendum habuit. Inter eos enim Mandonius, & Indibilis Reguli fratres ipsi fugerunt, prius quam a tergo tota circũueniretur acies, elapsi inter tumultum. Castra itaq; Hispanorum eo die præter aliam prę-

dam cum tribus ferme millibus hominum capiuntur. Ex Romanis vero eo die, ac prę lio circiter mille ac ducenti ceciderunt, vulneratiq; sunt amplius quã tria millia homi num. Neq; enim adeo cruenta fuisset victoria, si patẽtiore campo decertassent, & ad fugam capessendam facilitas fuisset. Indibilis itaq; abiectus bello, & fugatus consiliũ cepit, & afflictis, prostratisq; rebus nihil tutius esse duxit, quã vt in Scipionis clęmen tia speraret. Experta itaq; eius fide Mandonium fratrem ad Scipionem mittit, qui ad/ uolutus genibus eius fatalem rabiem temporis accusat, quum velut contagione qua/ dam pestifera, non Ilergetes modo, & Lacetani, sed castra quoq; Romana insanierint, suam itaq;, & fratris, & reliquorum popularium eam conditionem esse, vt, si velit, reddant spiritum Scipioni, vel si seruari malit, tanquã ab eo acceptum, illum pro eius voluntate deuouerent, tanquam ab eo seruatum. In causa enim fuerat eatenus, ipsam clęmentiam non petijsse, quum de ea, eius inspecta magnanimitate, non haberetur fi/ dutia, nunc antem econtra, quoniam quum victor euaserit, non est dubium in eius maxima clęmentia sperare. Ille enim semper Romanis mos fuit, parcere prostratis, & debellare superbos. Scipio igitur, licet vetus mos Romanorũ fuisset, vt eis, quos non fœdere, sed armis superassent, non prius daretur amicitia tanquam in pacatũ po pulum, quam omnia diuina, & humana dedissent, obsides insuper acciperentur, adi/ merentur arma, præsidiaq; vrbibus composita forent: multis igitur verbis detesta/ tus Mandonium præsentem, Indibilemq; absentem eorum suo ipsorum maleficio as seruit, victuros populi Romani beneficio. Itaq; eisdem Regulis, & illam pugnã, & rebellionem liberam esse voluit, eisq; velle præter Romanum morem, & arma relin/ quere, nec obsides petere, ne si iterum deficerent in obsides innoxios, sed in se ipsos seui/ ret, atq; eorum esse, an pacatos, an iratos Romanos velint. Ita dimissus est Mando/ nius, pecunia tantum imperata, qua militibus subsidiũ parari posset, qui, Lucio Mar cio in vlteriorem Hispaniam præmisso, paucos moratus dies, dum imperatam pecu/ niam Ilergetę numerarent, cum expeditis Lucium Marcium iam Oceano appropin quantẽ assequitur, incohata enim res erat de Massinissa, vt ad colloquiũ cum Scipio ne veniret, vulgatum est in castris Scipionis Massinissam cum Scipione velle cõgre di, adhocq; dexteras sibi inuicem dedisse. Massinissa vero quum Gadibus esset cer/ tior factus a Marcio, Scipionẽ aduentare, causando dixit corrumpi equos in insula, pe nuriamq; rerum omnium pati, & ideo se velle traijcere ad depopulandos Mediterra/ neos agros, vtq; Imperator Mago hoc pateretur, marcescere se dixit equitum desi/ dia. Transgressus itaq; tres Principes Numidarum præmittit ad tempus, locumq; pro colloquio statuendum, duos pro obsidibus retineri a Scipione iubet, remisso ter tio, qui quum iussus esset, adduceret Massinissam, cum paucis itaq; ad colloquium venerunt. Ceperat enim Numidam Scipionis fama, gestarumq; rerum admiratio, qui animos ad speciem corporis eius amplam, atq; magnificã erexerat, cæterum ma/ iorẽ venerationẽ præsentia fecit, & præterquã q; a natura multa in eo erat magestas, adiuuabat tamẽ pręmissa cæsaries, habitusq; corporis, non cultus ex exquisitis mun dicijs sed virilis, ac vere militaris, quod plenius, nitidiusq; ex morbo apparebat, ve/ lut renouatus flos iuuentute, prope attonitus ipso primo cõgressu Numida est. Agit igitur Massinissa primum Scipioni gratias de fratris filio remisso, ex eoq; tempore eam se quęsisse occasionem, quam tamen oblatam Deorum immortalium beneficio non omiserit, cupereq; se illi, populoq; Romano operam nauare, ita, vt nemo vnus externus magis enixe adiuuerit rem Romanam, seq; diu hoc facturum parauerat in

Hispania

Hispania ignotā, alienaq́ꝫ sibi patria, cum autem hoc fieri non valuerit, se id in Africa, ac propria patria facturum, quoniam si Romani eundem Scipionē in Africam mittant, non est dubium, sparare posse, se breui illam adepturos. Laetus enim vidit eum Scipio, audiuitq́ꝫ, cum caput rerum in omni hostium equitatu Masinissam sciret, qui & iuuenis erat, & decorem prae se ferebat. Fide igitur data, receptaq́ꝫ Scipio regressus est Tarraconam. Masinissa vero permissu Scipionis, ne sine causa traiecisse videretur, depopulans vicinos agros Gades rediјt.

Mago Pœnorum Dux a Gadibus ad minorem Balearium insulam cum classe hibernaturus venit.

Ago igitur desperatis in Hispania rebus, quoniā cum spes fefellerat, quā primum in militari seditione cōcipiens in defectione Indibilis, ac Ilergetum posuerat, quę duo eius animū diu sustinuerāt. Dum pararet classem in Africā traјcere, nunciū a Carthagine accepit, iubere Senatum, vt classem, quā Gadibus haberet, in Italiā traјceret, conducta ibi quanta posset Gallorū, ac Ligurū iuuentutē, coniungeretq́ꝫ Hannibali, ne sineret senescere bellū maximo impetu, ac fortuna cœptū. Ad eam rem maxima pecunia a Carthagine magna adducta est, & ipse quantū potuit a Gaditanis exegit, non modo publice ab eorū ęrarijs, sed etiā templis spoliatis, priuatim ab omnibus eos cogendo, vt aurum, argentūq́ꝫ in publicū conferrent. Qui cum a Gadibus cum classe discessisset, ac prętereheretur ad Hispanię oram, non procul a noua Carthagine expositis in terrā militibus proximos depopulatur agros, inde ad vrbē classem appulit, ibiq́ꝫ, cū die milites in nauib⁹ tenuisset, nocte in littus exposuit ad eā muri partē, qua capta a Romanis noua Carthago fuerat, pro cōstanti habens, eā vrbis partē nullo saltē valido pręsidio teneri, & aliquos oppidanorū ad spem nouandi res moturos. Interim nuncij ex agris trepidi simul depopulationē, agrestiūq́ꝫ fugā, & hostiū aduētum retulerunt. Tum visa est classis, nec sine causa electa ante vrbē statione apparuit, armati igitur oppidani, instructiq́ꝫ ad portā mare versus, ac stagnū cōcurrerūt, vbi circunfusi hostes ad muros tumultu maiore, quā vi subierāt, patefactaq́ꝫ repente porta Romani cū clamore erūpunt, turbatosq́ꝫ hostes ad primū incursum, coniectūq́ꝫ telorum vsq́ꝫ ad littus cū multa cęde persequunt, & nisi naues littori appulsae trepidos recepissent, non superfuisset fugę, aut pugnę quisq́ꝫ. In ipsis quoq́ꝫ nauibus trepidatū est, ne hostes cū suis simul in naues irruerent. Retrahunt igit scalas, anchorasq́ꝫ, ne morā nimiā facerent, praecidūt, quorū multi in littore derelicti, vt naues natādo assequerētur, incerti prę tenebris quid peterēt, aut vitarēt, fluctibus obruti sunt. Postero vero die cum classis retro in Oceanū, vnde venerat, fugeret circiter duo millia, ac octingēti homines cęsi inter muros, littusq́ꝫ reperti sunt. Mago autē in Gades cū classe reuersus excluditur, inde ad Cymbros non longe a Gadibus classe appulsa claudunt illi portae. Inde ad Petrusam centū pene milliaria amplectens, quā Pœni adhuc obtinebant, incolebantq́ꝫ, In ea classis bona cum pace suscepta est, nec modo cōmeatus ab ea benigne prębiti sunt, sed etiā in supplementū classis iuuentus, armaq́ꝫ data sunt, quorū fiducia Mago in Baleares insulas quinquaginta abinde milliaribus distantes transfretauit. Duę enim sunt Balearium insulę, vna maior, quam Maioricam a maioritate insulę, vt supra diximus, altera Minor, quā a minoritate respectu maioris Minoricam dicunt, armis, hominibusq́ꝫ copiosior, ac portum habens pulcherrimum, in quo se hibernatu

rum ſperabat, ad extremum enim autumni erat. Quum itaq; ad maiorem inſulam cum ipſa claſſe transfretaſſet, cum fundis inſulani omnes hoſtiliter occurrerũt, quo ſolo armorum genere, ſicuti in aduentu Herculis ſupra narratum eſt, vtebantur, & inde etiam Baleares dictę ſunt, tantaq; vi lapidum appropinquantem claſſem obruebant, vt introitum portus eis omnino vetuerint. Inde igitur recedentes ad minorem Balearium inſulam traiecerunt. In cuius portum locum munientes ſine certamine, vrbe, agroq;, & quidem fertili, potiti ſunt, in qua tota hyeme reſidens Mago duo millia auxiliarium ex eis conſcripſit, vrbemq; ipſam amplians, & portui, & vrbi nomen dedit, Magoq; vſq; in hodiernum appellantur. Gaditani vero poſt eius ab Oceano diſceſſum Romanis ſe dederunt.

Scipio obtenta Hiſpania Romam reuertitur, atq; Conſul creatur, eiq; Sicilia, & Africa aſſignatæ ſunt.

HIS itaq; peractis anno ab orbe condito quarto milleno. & ab vrbe condita. D. ac. XLIII. Scipio obtenta Hiſpania Romam redijt, & iterum Conſul creatur, & multis in Senatu contradicẽtibus Sicilia illi prouincia decreta eſt, & inſuper Africa Romanis armis aggredienda. Magnus itaq; Romæ apparatus fit ad bellũ in Africa transferendum, Scipioq; traijcere exercitũ in Siciliã, & inde in Africã parat. Sed, quoniam hæc ad Hiſpaniam pertinere non videntur, illa prætermitto, de quibus ſatis, abundeq; Romani ſcriptores meminerunt. Nos autem de noſtris videamus.

Mago Amilcharis filius a portu, & vrbe Magone minoris inſulæ Balearis exercitum Genuam traijcit, & vrbem vi cepit, Indibiliſq; defectio, ac pugna.

MAgo igitur cum hibernaſſet, vt diximus, in minori inſula Balearium ſequẽti vere anno ab orbe cõdito quarto milleno. DCCCC. XIII. & ab vrbe cõdita. D. XLIIII. ex ipſa minore inſula Baleariũ iuuentute lecta, & in claſſem impoſita in Italiã triginta roſtratis nauibus, & multis onerarijs duodecim millia peditũ, duoq; ferme equitum traiecit, Genuam nullis præſidijs maritimam oram tutãtibus repentino aduentu cepit. In Hiſpania denuo bellum exortum eſt conſentiẽte Indibili, ac iterum rebellante nullam aliã ob cauſam, niſi propter admirationẽ virtutum, Scipionẽq; ſolum militari peritia clarum putabat ſuperfuiſſe Romanis, cæteris omnibus ab Hannibale interfectis. Contẽnens itaq; reliquos intra paucos dies concitatis finitimis populis ad Hiſpaniã liberandam triginta millia peditum, & quatuor ferme equitũ in Sedetanum agrũ congregauit. Romani quoq; Imperatores. L. Lentulus, & . L. Manlius exercitũ contra Indibilem duxerunt, & cõmiſſa pugna tandẽ cum vidiſſent turbatos hoſtium ordines, trepidanteſq;, atq; fluctuãtia ſigna, hortantur milites, vt perculſos inuadant, nec reſtitui aciem patiantur. Neq; ſuſtinuiſſent impetũ Hiſpani, niſi Indibilis ipſe cum equitibus pedes digreſſus ante prima ſigna peditũ ſe obieciſſet, ibi enim aliquandiu atrox pugna fuit. Tandẽ poſtquam ij, qui circa Regem ſemimortuum, ac deinde terræ confixum pugnabant, obruti telis occubuerunt, tunc fuga paſſim cœpta eſt, plureſq; cæſi equites, quia eis conſcendendi equos ſpatium non dabatur, & quia Romani perculſis Hiſpanis inſtiterunt acriter, nec ante abſceſſum eſt, quam a caſtris

hostem penitus expulissent, tredecim millia Hispanorũ eo die cęsa sunt, octingenti vero capti. At Romanorũ sociorum paulo amplius quã ducenti, & præcipue in læuo cornu ceciderunt. Pulsi itaq; e castris Hispani sunt, & qui ex prælio effugerunt, dispersi primo per agros, inde ad suas ciuitates redierũt. Tum a Mandonio Regulo fratre Indibilis ad conciliũ euocati, conquesti sunt ibi clades suas, valdeq; detestari cœperunt autores belli Indibilem, cæterosq; Principes, quorũ plæriq; in acie occidissent. Qui cum legatos ad arma tradenda, deditioneq; faciendam misissent, responsum est a Romanis Imperatoribus, in deditionem ita accepi, si Mandonium, cæterosq; belli concitatores viuos traderent, sin aliter facerent, exercitus in agrum Ilergetanum, moxq; Ausetanum, & deinceps aliorum populorũ se ducturos cum maximo eorum malo. Hæc dicta vbi a legatis renunciata sunt, Mandonius, cæteriq; Principes in concilio comprehensi traditi sunt Romanis ad supplicium, sic pars Hispaniæ populis reddita est, stipendium insuper duorũ, & frumentum sex mensium imperatum est, & obsides a triginta ferme populis accepti sunt. Ita Hispaniæ rebellantis tumultus magno metu intra paucos dies concitatus, & cõpressus est, & omnis terror in Africã versus.

INCIPIT LIBER SEXTVS DE IIS, QVAE GESTA SVNT IN HIspania, & quomodo Pœnis expulsis vsq; ad tẽpora ciuilis belli Quieuit Hispania a bellis annis fere decem, in quibus Carthago magna capitur a Scipione.

IAM itaq; a superiori anno, id est, ab vrbe cõdita quingentesimo quadragesimo quarto vsq; ad eiusdẽ annum D. LIIII. nil memorabile in Hispania gestũ est, sed quieuit a bellis. Quo decenio Scipio in Africã cum exercitu traiectus Carthaginẽ, vniuersamq; Africã debellauit, ex qua re Africanus est cognominatus. Moxq; exacto tẽporis huius curriculo ciuilis contentio in vrbe cõmota est instantibus mulieribus, vt lex Oppia, quæ mulierum ornatum prohibebat, abrogaretur. Tulerant enim eam Marcus Oppius, & Titus Romuleus Tribuni populi Quinto Fabio, & Tito Sempronio Consulibus in medio ardore punici belli, ne qua mulier plusquã semuntiam auri gestaret, neq; vestimento diuersi coloris vterentur, neq; vehiculo, curruq; in vrbe, oppido ve ad mille passus, nisi sacrorũ causa vteretur. Tulerunt enim ad plebem abroganda lege Marcus Fundanius, & Lucius Valerius Tribuni populi. Brutus, & Titus Iunius legem Oppiam tuebantur, nec etiam abrogari se passuros aiebant. Ad suadendũ vero, dissuadendumq; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentium, aduersantiumq; legi complebatur. Matronæ nulla nec autoritate, nec verecundia virorum imperio contineri limine poterant. Omnes enim vias vrbis, aditumq; in forum obsidentes viros descendentes ad forum orabant, vt florente republica, ac per consequens crescente in dies etiam priuata, omniumque fortuna, matronis quoq; pristinum ornatum reddi paterentur. Augebatur hæc mulierum frequentia in dies, nam etiam ex oppidis, conciliabulisque

conuenerant. Iamq̃ consules, & prætores publice rogare audebant, habebant tamen alterum Consulem Marcum Portium Catonem inexorabilem, qui pro tuenda lege publice orationem habuit. Contra vero Lucius Valerius pro rogatione mulierum confutauit Marcij Portij Catonis orationem. Vicit itaq̃ mulierum petitio, vt lex abrogaretur. Omnes enim vrbis matronæ, & mulieres vna acie in Capitolium conscendentes rogarunt omnes magistratus, ac Tribunos, ex qua re tãtus fuit mulierum fauor, quod omnes pariter iudicauerunt legem Appiam esse abrogandam, quæ vicesimo, postquam lata fuerat, anno abrogata est.

Marcus Portius Cato Consul cum exercitu in Hispaniam venit.

POstquam igitur lex Appia abrogata est anno ab orbe condito quinto milleno tertio, & ab vrbe cõdita quingentesimo quinquagesimo quarto Lucio Valerio Flacco, & Marco Portio Catone Consulibus, idẽ Marcus Portius Cato cũ exercitu ad Lunę portũ cũ quinque ac viginti nauibus venit. Deinde nauibus omnis generis hinc inde cõtractis proficiscẽs edixit, vt ad portũ Pyrenęi omnes sequerentur, indeq̃ ad vrbẽ Rhodam ventũ est. Hæc enim vrbs in Gerundensi erat Dioecesi, cui nunc præsidemus, & a sexcentis annis Episcopos habuit, quæ vrbs iuxta Claudij Ptolemęi descriptionẽ non longe a Pyrenęo distabat, sita ad littus maris portu a vulgo vocato Lalena, quæ omnino deleta est: extat tamen in ipso vertice montis coenobium, quod sancti Petri de Rhodis accolæ dicũt, ab ipsa vrbe Rhoda. Erat autẽ in ipsa vrbe arx, quã Hispani tenebãt, eam itaq̃ vi expugnatã Cato cepit. Indeq̃ secundo vento Emporias vrbẽ a Rhoda non longe distantẽ venit, quę in tres diuisa erat. Primã enim mari vndiq̃ circundatã tenebãt Gręci, qui a Phocensibus, vnde Masilienses, ortum habuerant, de quorũ origine Iustinus post Trogum Pomp. late disseruit, quod Grecum oppidũ pene mare hinc inde cingebat, cuius muri quadringentorum passuum spatio protendebantur. Secundã Hispani tenebant, cuius trium milliarium spatiũ muri amplectebãtur, quę distans a mari milliario prope vno magnũ Hispanorũ, ferocissimorũq̃ virorum numerũ continebat. Tertiã vrbẽ oppidũq̃ incolebant Romani ad littus maris, quod ad Oceanum respicit. Hanc itaq̃ tertiam refert Zozomenus Pistoriensis historicus Iulium condidisse, postquã deuicit in Hispania Pompeij liberos, quoniã cũ primũ a Gerũda sextũ Pompeiũ fugasset, inde etiã vsq̃ ad Ilerdã venit. Postquã Brutus eũ apud Mundã vrbẽ, quę nũc colimbriũ dicit̃, in Portugallia victũ interfecisset, Iulius Cęsar oppidũ ex Romanis, Italicis, qui primũ, vt opinor, cũ Cornelio Scipione venerant, cõstruxit, coloniãq̃ Romanorũ effecit. Sicq̃ enim Emporiũ vrbs in tria oppida diuisa diuersis linguis volũtatibusq̃ cõsistebat. Per eadẽ em̃ tẽpora rebellarat citerior Hispania om̃is, ac Romanũ oppidũ, quod apud Emporias erat, vi occuparãt. Ad hanc igit̃ rebellionẽ perdomandã Cato Cõsul in Hispaniã venerat. Græcorũ vero oppidũ non modo non est rebellionẽ secutum, verũ seruata Romanorũ fide seruatũ legimus. Accurata enim disciplina, quę potissimũ, vbi met⁹ accidit, seruat̃, eos caten⁹ cõseruarat, partẽ em̃ murorũ ad Hispanos versam optime munitã habebat, vnã tantũ porta ad eã regionẽ vtebant̃, in qua semp alter ex magistratib⁹ vrbis pręsidebat. Nocte vero qualibet tertia ciuiũ pars in muris excubabat, & tanq̃ si hostis ad portã esset, & seruabant vigilias semper, & circuibant ciuitatem diligenti cura, Hispanum neminẽ intra vrbem recipiebãt, nec ipsi temere ab vrbe

exibant. Ad mare enim patebat omnibus exitus ad portam ad Hispanorū oppidum versam, a qua non nisi frequentes egrediebantur. Causa vero exeundi tantum erat commertia cum Hispanis. Hispani enim tanquā maris imprudentes, inexpertiq; mercari gaudebant, vt ex ijs, quę mari afferebātur, haberent, suosq; fructus illis vēderent. Huius igitur desiderij causa Hispana vrbs Gręcis patebat. Sic Græcū Emporiæ oppidum seruatū est. Erantq; eo tutiores, quod sub specie Romanę amicitię tutabātur, quā sicut Massilienses, a quibus descēderant, minoribus licet viribus, pari tamen colebant fide. Sic consulē Catonem ad eam declinantē comiter ac benigne susceperūt, paucosq; dies ibi moratus est, dū explorare cœpit, vbi, & quātæ hostiū copiæ essent. Vnde ne mora ipsa inutilis esset, omne id tēpus exercēdis militibus consumpsit, erat enim tempus, quo frumentū in horreis coaceruatur. Redēptoribus itaq; vetitis ne frumentum exportarēt, & vrbe Græca eisdē repleta ad bellū se parat, ac profectus ab Emporijs agros hostium vrit, vastatq; omnia fuga, & terrore cōplens. Qui, cū castra non longe ab Emporijs in agro, q est inter medios fines Gerundę vrbis & Emporię posuisset, cū hostibus, q ex reliqua Hispania cōfluxerāt, conseruit pręliū: quos deuictos cęcidit, ac dissipauit, qui exuti castris, signa, armaq; abijcientes vsq; ad vicinorū oppidorum portas fugant̄, in quibus ipsi Hispani suo se agmine, ac pressura perimebant, cædentibus Romanis a tergo, ac eos cōprimentibus, quorū castra omnia Romani diripuerunt. Refert Valerius Antias historicus eo die supra quadraginta millia Hispanorum cæsa. Cato vero ipse gesta sua conscribēs, detractor laudū suarum multa millia hominū ait se interemisse, sed numerū non expressit. Nihil deniq; a victoria cessatum est. Quū enim receptui signū datū esset, suosq; spolijs onustos ad castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datis ad prædandum in agros hostium sparsos reduxit ad comprehendendū hostes hinc inde sine ordine fugientes, quæ res, non minus quā pugna prioris diei, Emporitanos Hispanos, accolasq; eorū in deditionem cōpulit. Sic Cato vrbem Emporiā Hispanorum obtinuit deditione recepta ex alijsq; vicinis vrbibus eos, qui Emporiam profugerant, Cato benigne ad se vocatos in sua quenq; dimisit. Inde castra mouit, ac itinere recto per Gerundā, Barchinonāq; Tarraconā peruenit. Interim ad quencūq; locū Cato cum exercitu applicuisset, occurrebāt vndiq; legati ciuitatū se illi dedentiū. Ita per Catonem omnis cis Iberum Hispania perdomita, & Romano nomini restituta est. Captiuiq; non modo Romani, sed etiam sociorum, & Latini nominis varijs casibus in Hispania oppressi, ad domū Consulis ducebant̄. Fama deinde vulgat̄, Consulē velle in Turditaniā proficisci cum exercitu, & inde ad deuios mōtaneos esse venturū, quem rumorem falso vulgus iactauit, quā ob causam ciuitates septē cis Iberum, & castella plurima defecerūt, ad easq; deducto exercitu in potestatē redegit, quas cū pacatas reliquisset, ac Tarraconā reuertisset, iterū rebellarunt, quas iterum subiugauit, & ne pari indulgentia relinquerentur, eos iussit venundari, & redigi in seruitutem, atq; quæstori, vt venundarentur, traditi sunt.

Rebellio Turditanorum, & prouinciæ cis Iberum propter quam illis arma adempta sunt.

ET quoniam Turditani interim rebellarant, qui sunt incolæ maritimæ oræ Bætis fluminis, & per Mediterraneum vsq; Castulonem, vt supra satis declarauimus. Hæc enim gens præ cæteris Hispanis imbellis erat, & armis insueta. Audita itaq; rebellione Publius Manlius, qui, Q.

Minutio successerat, accepto vetere exercitu Romano ab eodem. Q. Minutio, adiunctoq; Appio Claudio Nerone ex vlteriore Hispania cũ exercitu in Turditaniam proficiscuntur. Turditani igitur audito Romanorum aduentu freti sua multitudine ire obuiam Romanis parant, quumq; ipsis Romanis occurrissent, equites Romani in agmen Turditanorũ immissi statim eos turbauerunt, atq; in fugam conuersos plurimos simul, & ceperunt, & trucidarunt. Nec praelio locus fuit, sed in praedam, & fugam praelium conuersum est. Quumq; Romani indubitatam victoriam obtinuissent, neq; ob id Turduli paruerunt, sed conductis decem millibus Celtiberorum, alienis auxilijs bellũ parant. Interea Catoni consuli in Turditaniã properanti nunciatum est rebellasse Bargustanos, quę gens ea est, quae inter Valentiã, & Carthaginem Spartariam, siue nouam Carthaginem sita est, ipseq; consul ratus caeteras Hispaniae vrbes itidem facturas, si non prouideretur, omnibus Hispaniae vrbibus, quę cis Iberũ erant, arma ademit, quam rem adeo prouinciales aegre passi sunt, vt multi ex eis mortem sibi intulerint, gens siquidem ferox, vt ab antiquis scriptoribus traditum est, nullam vitam sine armis esse arbitrantes: quod vbi Consuli nunciatũ esset, Senatores omnium vrbium ad se euocari iussit, quibus in hanc sententiam verba fecit. Non quidem nostrum, nec vestrum interest rebellare, multoq; maiore malo vestro id, quam Romanorum, fit a vobis. Verum vno modo fieri posse video, vt vlterius non rebelletis, volo q; id quã mollissima via consequi, vos quoq; me adiuuare debetis, nullum enim consilium libentius sequar, quam quod vosmetipsi attuleritis, tacentibusq; omnibus tempus respondendi dixit. Quumque acciti secundo consilio tacuissent, vno die muri omnium illarum vrbium Catonis edicto dirupti sunt. Ad eosq; deinde omnes, qui nec sic parebant cum exercitu profectus est, ita in quancunq; regionem veniebat, omnes sese dedebant, Sygestam tantũ grauem, & opulentã ciuitatem vi cepit. Deinde Lathanos, qui hodie Barchinonẽsis ager dicũtur, in deditionem recepit. Inde victor ad Regium castrum castra direxit, quod receptaculum praedonum erat, inde enim excursiones in agros pacatae prouinciae fiebant. Transfugit interea Princeps Largustanus, & purgare se, ac populares suos coepit, dicens non esse in manu ipsius praedones expellere, castrumq; illud suae potestatis non esse, eum Consul domum redire iussit, postquam cum eo ordinasset, vt quamprimum secum exercitum castri muros subire cerneret, intentosq; praedones ad tuenda moenia, ipse cum suae factionis hominibus eniteretur arcem occupare. Id vti praeceperat factum repente est, hinc muros ascendentibus Romanis, illinc arce capta. Cato eos, qui arcem obtinuerant, cum cognatis, suisq; omnibus liberos esse iussit, omniaq; sua habere, Largustanus caeteros Quaestori, vt venderet, imperauit, de praedonibus vero supplicium sumpsit. Ex ferrarijs, argentarijsq; fabris, a quibus prouincia locupletior fiebat, consilio expectato vsq; in diem tertium, nihil supplicij sumens, eos conuenienti modo disposuit. Post modum vero sequentibus duobus annis, anno videlicet ab orbe condito quinto milleno quinto, & ab vrbe condita quingentesimo quinquagesimo sexto Caius Flaminius in citeriori Hispania bella gessit, & Lunam in Oretanis cepit. Inde exercitum ad hibernandum ad Iberum amnem adduxit, & per hyemem bella aliquot gessit, vario euentu, non tamen memoratu digno, quia potius aduersus incursiones latronum, quam hostium pugnatum est. Multo maiores res fuere Marci Fuluij, qui apud Toletum oppidum cum Vacceis, Vectonibus, Celtiberisq; signis collatis dimicauit, earumq; gentium exercitum fudit, atq; Ibernum Regem viuum in praelio cepit.

Prælium Heluij cum Celtiberis.

INterea Heluius missus a Publio Claudio prætore ex vlteriori Hispania cum exercitu sex millium occurrit, vt Catoni Consuli iungeretur. Quo audito Celtiberi intercidere viam Heluio parant, atq; ad oppidum Iliturgum occurrentes cum viginti millibus armatorum prælium cum Heluio fecerunt, in quo, vt refert Valerius Antias, eo die duodecim millia Hispanorum ceciderunt, indeq; Romani ad oppidũ Iliturgum occurrentes, quod receptũ hostibus prębuerat, puberes omnes ipsius oppidi Romani interfecerunt, ac deinde Heluius ad castra Catonis peruenit. Et quia iam ab hostibus tuta regio erat, præsidio in vlteriorem Hispaniam remisso, Cato Romam redijt, & ob rem fœliciter gestam vrbem triumphans intrauit. Attamen de triumpho sibi concedendo fuit aliquantisper disputatũ. Aiebant enim, qui sibi triumphum negari dicebant, quod fortuito casu, & non in propria, sed aliena prouincia pugnasset. Vicit tamen sententia, vt decerneretur triumphus. Magnumq; argenti pondus attulit, & in ærarium vrbis misit.

Capitur Toletum parua vrbs, & Oliba, quæ nunc Olith dicitur, & oppidum Lycabrum, ac Rex Corbilio.

SEquenti vero anno, videlicet ab orbe condito quinto milleno sexto, & ab vrbe condita. D. LVII. Caius Flaminius oppidum Lycabrum munitũ vineisq; refertissimũ expugnauit, ac Regem Corbilionem viuum cepit, & Marcus Fuluius Proconsul cum duobus exercitibus hostiũ, duo pręlia fecit, oppidaq; duo cepit, Vecelliam, & Eleonam, quæ nunc Legio corrupto vocabulo dicitur, & castella multa expugnauit. Ad eundem de alia voluntate defecerunt, qui Nauarræ cõfinia tenent. Progressus vero duobus potitur oppidis, Oliba, quod hodie Oletum dicitur, & altero eius vicino, indeq; pergit ad Tagum amnem, Toletumq;, quæ parua vrbs erat, sed tamen munita, oppugnatur. Quumq; eam oppugnaret Vaccęorum, Vectonum, Celtiberorumq; magnus exercitus Toletanis subsidio venit. Cum his igitur signis collatis prospere pugnauit, quibus fusis Toletum cepit.

Lutius Emilius Paulus contra Lusitanos tumultuario exercitu pugnat.

QVum anno ab orbe condito quinto milleno decimo, & ab vrbe condita quingẽtesimo sexagesimo primo Romani Lucium Belum Prętorem in Hispaniam misissent cum exercitu in Liguria, quæ terra Genuensium, ac vicinarum est vrbium, a Liguribus circũseptus magnam exercitus partem amisit, ipse cum paucis vulneratus aufugit, Massiliamq; peruenit, vbi spatio trium dierum expirauit. Quod vbi Romæ nũciatum est per legatos, decreuit Senatus, vt Publius Mumius Brutus, qui cum exercitu in Tuscia erat, diuiso exercitu, cui vellet ex legatis, ipse in vlteriorem Hispaniam iret, eaq; prouincia illi cederet. Hocq; quum egisset Brutus perantea Lucius Emilius Paulus, qui postea vir maximus fuit, & Perseum Macedoniæ Regem maxima cum gloria cepit, & Macedonicus appellatus est: iam virtutis suæ præsagium faciẽs tumultuario exercitu coadunato, signis collatis cũ Lusitanis pugnauit, & ab eo fusis, atq; fugatis, octodecim millia armatorũ ab eo cęsa sunt, & tria millia capta.

Publius Catinus Pretor in Hispania moritur ex vulnere.

Einde secũdo post anno, videlicet, ab orbe cõdito qnto milleno duodecimo & ab vrbe cõdita CCCCC sexagesimo tertio. Caius Catinus per bienniũ ante Pretor cũ Lusitanis in agro Hastensi signis collatis pugnauit, in qua pugna Hispanorum sex millia cesa sunt, ceteri vero fogati, fusiq; sunt. Inde ad Hastã vrbẽ oppugnandã exercitũ duxit, quã nõ lõge minori vi cepit, sed dum incautus muros subiret, ictus ex vulnere paucos post dies morit. Statimq; Senatusconsultũ Calphurniũ Pretorẽ, ac successorẽ misit, ne prouincia sine imperio esset. Per eadẽ tẽpora P. Manlius Acinius, qui eodẽ tẽpore, quo. C. Catinus in prouincia erat, cũ Celtiberis acie cõflixit, & tandẽ incerta victoria discessum est, nisi quod Celtiberi nocte proxima mouerunt castra. Quæ res Romanis, & suos sepeliendi, & spolia legẽdi ex hostibus potestatem fecit. Paucos post dies Celtiberi maiore coacto exercitu Romanos ad Calagurum oppidum lacesserunt. Neq; traditur, quibus auxilijs Celtiberi firmiores, potentioresq; facti fuerint. Tandem inito certamine duodecim millia cæsa, & plus quam duo millia capta ex eis referũtur, & Romani Celtiberorum castris potiti sunt.

Post hec, quum Calphurnius applicuisset, Pretores ambo exercitum ad hyberna reduxerunt. Duobus vero post annis, videlicet, anno ab orbe condito quinto milleno decimo quarto, & ab vrbe condita quingentesimo sexagesimo quinto, quum Lucio Manlio successisset in prætoria dignitate Lucius Quincius, & Caius Calphurnius, primo vere ambo Prætores pariter in castra prodierunt, in Carpentaniamq;, vbi hostium castra erant, progressi iunctis copijs communi animo, consilioq; rem gesserũt. Quũ enim non longe a Toleto inter pabulatores pugna exorta esset, dũ ijs vtrinq; subuenitur, a castris paulatim omnes copię in aciem adductæ sunt, in eo enim tumultuario certamine, & loca sua, & genus pugne pro Hispanis fuere. Nam Romani duo exercitus fusi, atq; in castra compulsi sunt, vbi non perstiterunt Romani Prætores, ne postero die castra oppugnarentur. In silentio igitur proximæ noctis tacito signo tubę exercitum abduxerunt, luce itaq; prima Hispani acie instructa ad vallum accesserunt, vacuaq; castra præter spem ingressi, quę relicta inuenerunt inter nocturnam trepidationem, diripuerunt, regressiq; in castra sua, paucos dies quieti ibi manserunt. Romanorum, atq; sociorum in hac pugna ad quinq; millia occisa sunt, quorum spolijs Hispani se armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti sunt. Interea Prætores Romani omne tempus in contrahendis ex ciuitatibus Hispanorũ socijs, reficiendisq; auxilijs dederunt. Vbi vero satis virium conduxisse visum est, excitatis militum animis ad delendum priorem ignominiam se præparant, profecti itaq; cum toto exercitu ad duodecim milliaria a Tago flumine castra posuerunt. Inde tertia vigilia sublatis signis ad Tagi ripam peruenerũt: trans fluuium enim in colle castra hostiũ erant.

Deinde ab omnibus clamor, & pugna incipit, Romani fundunt, sternũtq; Hispanos, perculsosq; metu, ac fugientes in castra persequũtur, immixtiq; turbę hostium intra vallum penetrauerunt, vbi ab Hispanis in presidio castrorum relictis prelium instauratur: coguntur q; Romani equites ex equis descendere. Dimicãtibus his, legio quinta Romanorum superuenit, alięq;, vt queq; poterant, copię affluebant. Tum ceduntur passim Hispani per tota castra, nec plures, quam quatuor millia hominum effugerunt. Ex quibus tria millia fere, qui arma retinuerunt, montem propinquum ceperunt, mille vero semiermes per agros vagi, pallantesq; fugerũt, supra enim quinq;

ac triginta hominum millia fuerunt, ex quibus iam exiguā pars pugnæ superfuit. Cruentę maxime victorię causam tribuit subita castrorum inuasio, ex qua Hispani aggressi non habuerunt spacium sua communiendi castra. Ex Romanis tantum centum ac duo & triginta ceciderunt, ex socijs paulo plus quam sexcenti, & ex prouincialibus auxilijs centum fere quinquaginta ceciderunt, Tribuni militum quincꝫ amici, & pauci equites Romani. Postero die laudati, donatique sunt milites a Caio Calphurnio, qui pronunciauit eorum opera maxime hostes fusos, expugnata castra, & signa capta esse. Quintius alter Pretor suos itidem milites donis affecit, & Centuriones maxime, qui in vtrocꝫ exercitu mediam aciem tenuerant.

Prælium. Q. Fuluij Flacci cum Celtiberis.

IN cęteriore Hispania magnum bellum exortum est sexto post anno, quam superiora gesta sunt, anno ab orbe condito quinto milleno decimo octauo, & ab vrbe condita quingentesimo sexagesimo nono, Celtiberi enim comparauerant quinque ac triginta hominum millia, quantum nunquam antea coadunauerant. Quintus enim Fuluius Flaccus prouinciā obtinēs, quū armari iuuentutē Celtiberorū audisset, & ipse quāta poterat auxilia a socijs cōtraxit, sed tamē host ē nō ęquabat numero militum, ac deinde pugna ab vtrisꝫ cœpta est, in qua tria & viginti millia Celtiberorum eo die cæsa sunt, quatuor millia & septingenti capti cum equis plus quam quingentis, & signa militaria octingenta septem. Magna quidem fuit Romanorum victoria, non tamen sine cruore. Ex Romanis enim millitibus ex duabus legionibus paulo plus quam ducenti superfuerunt, sociorum Latini nominis octingenti ac triginta, externorum auxiliorum mille ferme & quadringenta ceciderūt. Pretor igitur victorē exercitū in castra reduxit, Attilius tamē manere in castris a Romanis captis iussus est. Postero die spolia de hostibus lecta sunt, & pro condicione donati sunt omnes, quorum insignis virtus fuerat. Saucijs vulneratisꝫ in Eburam oppidum missis per Carpentaniam ad vrbem Cātabriam, quæ hodie Santroniogo appellatur, inde ductæ sunt legiones, vrbecꝫ circū sessa, quum Celtiberis auxilia postulassent, morantibus ijs, non quia auxilia dare renuerent, sed quia adeo inexplicabiles pluuiæ imbresꝫ ceciderunt, & amnes intumuerunt, vt subueniendi illis potestatem impedirēt, ab auxilio suorum desperati ciues in deditionem venerunt. Flaccus vero tempestatibus fœdis coactus exercitum omnem in vrbem introduxit, Celtiberi demum deditionis ignari, vbi primum viæ aditum viderunt, imbresꝫ cessarunt, Cantabriam cum auxiliaribus copijs venerunt, ibicꝫ nulla castra extra mœnia videntes, aliocꝫ hostem commigrasse credentes, negligenter ad oppidum peruenerunt. In eos itacꝫ Romani patefactis duabus portis eruptionem fecerunt, incompositosꝫ aggressi fuderunt, & ex Celtiberis tandem duodecim millia cęsa sunt, & capti plusquam quincꝫ millia, equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo, cæteri vero per vicos, & castella sua dilapsi sunt. Deinde Flaccus a Cantabria profectus per Celtiberiam legiones duxit, multa castella expugnādo, sic maxima pars Celtiberorum in deditionem venit. Hęc in citeriore Hispania gesta sunt.

LIBER SEPTIMVS DE TERTIO PVNICO BELLO, ET PRIMO quomodo Scipio Cornelius AEmilianus Carthaginem, ac Numantiam euertit.

OSTEA vero quã supradicta gesta sunt, exacti sunt anni tres ac triginta, quibus nihil memorabile de Hispania scriptũ cõperio. Post quod tempus, quũ euersa Carthago esset per Scipionem Cornelium Aemilianũ, iterum bella surrexerunt. Qui Consul eam deleuit anno ab orbe condito quinto milleno. CCCCC.II. & ab vrbe cõdita. DC.II. ex cuius euersione Africanus appellat⁹ est, qui quidẽ fuit nepos alteri⁹ Publij Scipionis, qui eandẽ vrbẽ primo subiugauerat. Hic em̃ adoptatus est filius a Scipione filio Scipionis Africani maioris, qui vxorẽ habuerat Aemiliã Lucij Pauli Aemilij filiam, quę fratrẽ habuit Paulũ Aemiliũ, qui Perseũ Mecedoniæ Regem, & ipsam Macedoniam subiugauit. Qui Paulus Aemilius duos filios habuit ex priori coniuge Papyria Nasonis viri consularis filia, quæ licet illi prolem nobilissimam genuisset ipsos duos filios, tamen ab eodem paulo Aemilio repudiata est. Post eius diuortiũ aliam duxit vxorẽ, ex qua dum alios duos genuisset filios, tamẽ priores duos alijs duab⁹ maximis, nobilissimisq; familijs per adoptionẽ inseruit, quorũ maior a Fabio maximo qnquies cõsule, & Scipio minor a Scipione filio maioris Africani adoptati sunt, videlicet a Publio Scipione alterius Publij Scipionis filio, & q̃ Aemilius Papyriã repudiauerit, nõ tradit̃ ab autorib⁹. Sedquũ a multis cõsanguineis, & amicis impeteret̃ dicentibus, nõne hæc pulchra est? nõne honesta? nonne fœcunda? quibus ille calceum porrexit in medium dicens: nonne pulcher hic calceus? nonne nouus? sed tamen nemo vestrum videt, qua ex parte me premat. Hic igit̃ Scipio Pauli Aemilij filius naturalis a Publio Scipione Africani maioris filio adoptatus Scipio Aemilianus appellat⁹ est, & quia vltimo Carthaginẽ funditus euertit, etiam Africanus appellatus est. Hic, quũ Carthaginenses contra fœdus initum arma sumpsissent, Consul creatus est ad eam euertendam. De qua euertenda, quum pluries in Senatu controuersia haberetur, Cato censebat eam euertendã, Scipio vero Nasica Pontifex eam seruandam esse censebat, prædicens, illius ruinam interitum vrbi minari, quia non stãtibus vrbi ęmulis, ac hostibus facile vrbs in multa vitia laberetur. Vicit tamen Catonis sententia, vt deleretur, Scipio igitur Aemilianus ad eandem euertendam Consul creatus est. Quam tandem quum funditus euertisset post diuturnum bellum, de quo apud plærosq; autores de tertio bello punico agitur historia, in vrbem redijt.

De Viriaco Hispanorum Duce.

Nterea in Hispania Romanis res non prospere successerant, surrexerat enim per eadem tempora Viriacus quidã Hispanus ex Lusitania, de quo Cicero in secundo Officiorum mentionem fecit, qui primum pastor fuerat, inde latro, & quum latronum copias coadunasset, vias primm inuadere, ac deinde prouincias vastare cœpit. Postmodum veroetiam

Prætorum exercitus superare, & in fugam vertere, adeo, vt magnum terrorem Romanis intulerit. Huic primum Caius occurrit, ac eius exercitum pene profligauit. Deinde idem Viriatus Caium Plantium multis prælijs victum fugauit, & ipse Pretor cum paucis euasit, ac denuo, quum Claudius Numidanus cum magno belli apparatu, quasi ad delēdam superiorum Pretorum infamiam, a Senatu missus cum Viriaco congressus esset, pene vniuersas, quas secū adduxerat, copias Romanorum amisit. Viriatus deinde tot ex Romanis Ducibus victorijs habitis trabeas, falces, cæteraq; insignia Romana in suis montibus trophea, quasi de Romanis triumphans, præfixit, ita minus prospere aliquandiu in Hispania bellatum est a Romanis, adeoq; confusæ res videbantur, vt vix aliqui reperirentur, qui aut tribunatum in Hispania suscipere vellēt, aut legationis mnuere fungi. Tum Scipio Cornelius Aemilianus in medium processit, seq; accepturum quodcunq; militiæ genus imperatum fuisset professus est, quo exemplo omnes ad studiū militandi concitauit. Perantea enim in vlteriori Hispania Lepidus Proconsul Vacceam gentem, quæ in Castellæ confinijs ad Nauarram spectat, quæ gens innoxia fuerat, ac simplex, prohibente Senatu expugnare tentauit. Vnde tam memoris audaciæ pœnas luit, nam ab eis prælio victus sex millia Romanorū amisit, atq; exustis castris vix cum paucis fuga euasit. Isto etiam tempore Caius Mantinius apud Numantiam infœlicissime bellauit, pro vt infra dicetur. Interea mittitur contra Viriatum Brutus Consul, qui eum pugnando vicit, & in fugam vertit, ac Laconiam oppidū, quod idem Viriatus cum suis obsederat, liberauit. Post cuius fugam Viriatus a suis dolo interfectus est, cuius interfectores, quum a Romanis premium postulassent, indigni premio iudicati sunt, ex eo quod eorum Ducem dolo interfecissent.

Brutus vniuersam Galliam occupat.

Rutus itaq; post Viriati interitum per totam vagatus Hispaniam vsq; ad Oceanum peruenit, quadragintaq; millia Gallorū, & Græcorum, qui Viriato, & suis auxilium prebuerāt, atrocissima pugna deleuit, ob quam victoriam vniuersę Gallaciæ populos in deditionem recepit. Hæc, quę dicta sunt de Viriato, & Bruto, cæterisq; Romanorum Ducibus a Viriato deuictis, acciderunt anno ab vrbe condita sexcentesimo nono.

De Numancia vrbe, quę fuit quondam Hispaniæ decus, & eius situ.

Rat in Hispania citeriore vrbs nobilissima, Hispanię decus, vltima Celtiberorum, inter vltimos fines Gallaciæ, Cantabrię, Vacceorum de cuius situ hesitatur a multis. Quoniam Pomponius Mella libro secūdo dixit illam esse Cęsaraugustam, & Rhodericus Toletanus dicit esse Zamoriam, ego vero testimonia antiquorum adducam ad illius situm comprobandum. Vnde Lucij Annei Flori in secundo libro Epitomatum Titi Liuij verba audiamus, quę sunt hęc. Numantia quantum Carthaginis, Capuę, & Corynthi opibus inferior, tantum virtutis nomine, & honore par simulq; si viros existimes Hispaniæ decus, quippe quę sine muro, sine turribus modice edita in tumulo, apud flumen sita, quatuor millibus Celtiberorum quadraginta millīū exercitum per annos quatuordecim sola sustinuit, nec su-

stinuit modo, sed sæuius aliquanto pertulit, pudendisq; vulneribus affecit. Ex his enim constat Numantiam in Celtiberia conditam. Hoc idem de eius situ meminit Claudius Ptolemæus in sua cosmographia, & Strabo de situ orbis libro tertio sic ait. Sunt & Lusones, qui ad ortum spectantes, & ipsi ad Tagi fontes pertinent, oppidum est Arnettorum Segeda, & Pallantia, Numantia, quæ ab Augusta Cęsarea, cuius super Iberum situm esse diximus, abest ad stadia octingēta. Ad hanc itaq; expugnandam fuerat decretus Consul Caius Mancinus, qui, quum exercitum apud Numantiam suscepisset, adeo cuncta prælia infœliciter gessit, vt in supremam desperationem redactus fœdus cum Numantinis componere coactus sit, quod Senatui, populoq; Romano molestum, ac irritum fuit, quo non acceptato Mācinum tam turpis fœderis autorem nudato corpore, ac manibus post tergū ligatis ante Numātinorum portam iusserunt exponi, ibiq; vsq; ad noctem manens, a suis derelictus, & ab hostibus nonreceptus, vtrisq; miserādum spectaculum præbuit. Videtur autē quod Scipio Aemilianus Africanus, qui perhoc tempus potens in re publica habebatur, & Tiberius Gracchus, qui cum Mancino quęstor erat, ad salutem profuerunt. Sed nihilominus aduersus Scipionem querelæ iactabantur, quod non etiam Caium Mancinum seruasset.

Numantia vrbs Hispaniæ decus igne crematur a ciuibus suis.

DEleta itaq; Carthagine a Scipione Aemiliano, qui Consul erat iam creatus, Senatus circunspecta infamia, qua iam diu Romani in Hispania militauerant, Scipionem Aemilianum, qui secundo Africanus cognominatus est, in Hispaniā maxime aduersus Numantinos mittere decreuit. Quumq; profectus esset, primo infestissimos, insolentissimosq; Numantinorum animos, superiorū Romanorum Ducum culpa auctos, contundere curauit. Sed quum reperisset exercitus voluptatibus omnibus ante eius aduentum occupatos, atq; corruptos, non magis cum hostibus, quam cum Romanis militibus pugna fuit. Præcepit enim, vt omnia, quæ ad voluptatem, atq; lasciuiam aderant, de castris abijcerentur, & confestim scortorum multitudo de castris amota est, itaq; coquorū, & scortorum vltra duo millia expulit, adire culinas, & tabernas inhibuit, atq; iumenta exonerantia fessos venundari iussit, militemq; cotididiano labore exercuit, & sic a turpi libidine purgatus est exercitus, nam tantę est exercitus virtutis, quantæ Imparator. Igitur Scipio non ilico cum hostibus pugnauit, vt quasi incautos circunueniret, sciens nunquam Numantinos ociosos, sed iugiter ad bella paratos, ac expeditos. Vnde milites suos in castris tāquam tyrones exercuit in ludis, & sic totam ęstatem, hyememq; sine pugna transilijt, ac deinde redacto, siue exercitato exercitu ad prælium cum Numantinis descendit. Sed Numantini impetu facto iam Romanos cędebant, & vertebant in fugam, nisi Scipio fugiētes vi coactos ad pugnam redire coëgisset. Ac tandē cum difficultate maxima Romani fugassent Numantinos, Scipio Numantiam vrbem fossa, & obsidione circundedit. Numantini itaq; sic obsessi, ac fame coacti ad vltimum humanis carnibus vescentes. deditionem postremo Scipioni obtulerunt, si tolerabilia, & humana iuberet. Quę postquā a Scipione repudiata sunt, pugnam Numantini petieruut, vt saltem, non vt pecudes, sed vt homines trucidarentur. Quod etiam quū a Sipione negatum esset, Numantini primum vino calefacti confestim duabus portis erumpūt, & contra Roma-

tra Romanos acriter insurgunt, atrox diu certamen fuit, & fortasse Romani cecidissent, nisi Scipionis virtus affuisset. Numantini igitur sic certantes, non tamen tanquam fugientes, in vrbem reuertuntur, suorumq; corpora à Scipione oblata recipere noluerunt. Postremo de salute desperantes, ne in Romanorum ditionem venirent, clausis ianuis vrbis totam ciuitatem igne consumpserunt, ipsiq; pariter vel igne, vel ferro, venenoq; mortẽ oppetierunt. Et sic Romani nulla de Numantinis spolia reportarunt. Nec vnum solum Numantinũ victum in triumpho suo adduxit, nec etiam aurum, argentum, arma, atq; vestes, quæ omnia ignis consumpserat, sed tantum de nomine triumphatum est, Numantinum enim victoris catena non tenuit.

Mors Scipionis Aemiliani.

POST deletas vero vrbes Carthaginem, scilicet, ac Numantiam in Hispania Scipio Aemilianus Aphricanus cognominatus quum in vrbem rediisset, & graues inter eum, & Caium Gracchum, cæterosq; Gracchos discordiæ ac simultates successissent, quadam die quum fortis validusq; se domum recepisset, mortuus nocte in cubiculo repertus est. Suspecta de ea re fuit vxor Sempronia, tanquam illi ministrasset venenum, & hoc ex eo creditum est, quum præfata vxor soror Gracchorum fuerit, de morte tamen eius nulla quæstio facta est. Post cuius mortem multum ciuiles contentiones exarserunt, quo viuente tanta erat eius autoritas apud Romanos, vt nullo pacto sociale ac ciuile bellum oriri posse crederent. Pro huius autem Scipionis morte Tullius librum de Amicitia composuit, in quo introducit Lelium cum Mutio Sceuola, & Fannio generibus suis de amicitia disputantem.

Explicit liber septimus de gestis a Romanis in Hispania post Pœnos expulsos vsq; ad tempora ciuilis belli.

INCIPIT LIBER OCTAVVS DE GESTIS IN CIVILI BELLO INTER Marium, & Syllam, & primo de origine Caii Marii, & eius moribus.

N superiori hucusq; libro actum est de iis, quæ gesta sunt in Hispania a Romanis post Pœnos eiectos a prouincia vsq; ad tẽpora ciuilis belli, quæ duo fuerunt, Marii videlicet, ac Syllæ, & secundo Cæsaris, & Pompeii. Et quoniam alterum ab altero dependet, de eorum initiis aliquid nobis dicendum est. Quoniã eorum strages non modo vrbẽ, sed vniuersum quoq; orbẽ infecerunt, diuersisq; cladibus impleuerũt. Cœperãt enim & perantea ciuiles cõtentiones in vrbe, quę eã cruẽtis cędibus maculauerãt, a Gracchis initium sumẽtes ob leges

Agrarias. Tulerant enim Gracchi, vt agri inter plebẽ diuiderent, quos nobilitas perpetã possidebat, cuius rei contentio multos necauit viros illustres in vrbe, inter quos fuit Lucius ille egregius Consul Scipio Aemelianus, qui quum Tito & Graccho aduersaretur, nocte sanus dormiens mane in lecto defunctus est compertus, & creditum est, quod vxor eius, quæ Gracchorum soror erat, venenum ei ministrasset, ex hoc etiam plurimus sanguis nobilium effusus est. Ex quorum interitu deficiente nobilitate Marius ad consolatum euectus est. De quo nobis primo, deinde de Caio Cæsare, & Pompeio nobis dicendum est. Caius Marius obscura satis origine ortus, patrem habuit Marium, matrem Felicianam pauperes homines, atq; mœchanicos, qui in vrbe proficiscens studia vrbana aliquantulum degustauit, reliquo tempore in villa Ticernate, quæ erat in agro Arpinati vitam ab vrbanis viuendi moribus alienam, sed modestã, & priscis Romanorum institutis propriam egit. Primumq; in Hispania militauit sub Scipione Aemiliano Numantiam obsidente, vbi & præstantia, & fortitudine videbatur cæteros adolescentes superare, cuius præstantia Scipioni non latuit. Recepit enim eum Scipio apud se egregium forma, sed corruptum rei militaris disciplina emendauit, quem, ferunt, cum bellicoso hostium Duce congredientem illum ante ora Scipionis interfecisse, quapropter plures dignitates sub Scipione consequutus est. Et quum aliquando post cœnam sermo de Imperatoribus fieret, dum iocose Scipionem interrogasset, quem Ducem post illum Romanus populus habiturus esset, Scipio leuiter percusso Marij humero hunc inquit, nam magnam de se in adolescentia exhibet experientiam, ab ipsis enim cunabulis futuram auguramur virtutem. Fertur, hac Scipionis voce Marium elatum animum ad rem publicam applicuisse, tanquam diuino quodam oraculo. Inde Marius Tribunatum obtinuit fauente sibi Metello Cecilio, cuius in domo ipse a pueritia, ac pater eius ministri fuerãt. Inde quum ædilitatem petiuisset, non obtinuit. Quumq; Iuliam ex insigni Cæsarum familia ortam in vxorem duxisset, Prætor creatus est, & in prætura mediocres laudes consecutus, post præturam vlteriorem Hispaniam assecutus est sorte.

Quumq; Cecilius Metellus contra Iugurtam creatus esset Consul Marium legatum in Numidiam duxit, ibiq; quum strenue bellasset, magno etiam militum consensu Consul creatur ad bellum contra Iugurtam, contradicente sibi vniuersa vrbis nobilitate, populo vero assentiente. Opponebatur Mario, quod antecessorum imagines non haberet, atq; etiam nouus homo potiores honores in vrbe consequi non deberet, qui septimum consulatum obtinuit, qui primum Consul creatus in Libya erat, ad eumq; Sylla Quæstor cum exercitu venit in Libyam. De cuius Syllæ natalibus aliquid etiam nobis dicendum est, vt vtriusq; origo, per quos incendium ciuilis belli in vrbe cœpit, nobis nota sit.

De origine Syllæ & eius conditionibus.

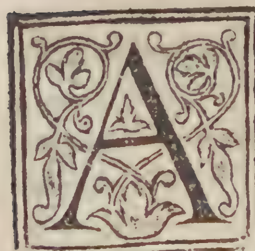

YLLA igitur patritiæ gentis nobilis fuit, eius familia iam prope extincta erat, maiorem suorum ignauia, qu litteris Græcis, atque Latinis doctissime eruditus fuit. Animus illi erat ingens, cupidus voluptatis, sed tamen gloriæ cupidior, & licet otium luxuriosum sectaretur, a negotijs tamen cum nunquam voluptas abalienauit. Causa autem paupertatis parentum Syllæ fuerat, quia

vnus ex antecessoribus suis Rufinus nomine cum Consul esset, repertũ est in eius domo argentum non bonum, immo falsificatũ, quod veteres stultum dicebant, ad libras decem, & quia a lege vetitum erat, a senatu cum omnibus suis remotus fuit, cuius deinde progenies vitam satis tenuem vixit. Qua ex re Sylla pauperrimis parentibus ortus domum non habuit propriam. Cui etiam pro conuitio dictum fuit, quod postquam di‹u›itias consequutus fuerat, indigne prosperabatur, quomodoq; vir bonus esse posset, postquam ex hæreditate paterna nihil accepit. Erat præterea Sylla oculis ardentibus, & terribilibus, vultuq; albus, & rubeus, quo terribilior reddi videbatur.

Fuit etiam in adolescentia alacer, cum histrionibus & cum sodalibus rixabatur, ac etiam postquam in ætatem processerat, diuesq; ac potens factus fuit, in theatris & in cenis cum eis bibebat, & amore captus Nicopolym vxorem duxit, quæ postea moriens eum reliquit hæredem, & similiter bona nouercæ suæ post eius mortem ex testamento suo consequutus est, & sic ex consecutis hæreditatibus diues factus fuit. Facundus etiam, & callidus, & amicitiæ facilis erat, ad simulanda quoq; negotia aptus, altissimi quidem ingenij, incredibilisque multarum rerum largitor erat, ac maximæ pecuniæ, & omnium fidelissimus fuit ante ciuilem victoriam, nunquam enim fortuna industriam eius superauit, multiq; de eo dubitauere, fortior, an fœlicior esset. Igitur Sylla, vt superiori capite dictum est, postq; in Africam venit ad castra Marij cum exercitu & equitatu, rudis antea, & ignarus belli expertissimus omnium paucis diebus effectus est. Ad hoc milites benigne appellare cœpit, solitus multis rogantibus, & ex se beneficia dare, & inuitus accipere, sed ea propẽsius curare, vt si quod mutuum reciperet, redderet, ipse vero a nullo repetere, idq; laborabat, vt ipsi quamplurimi deberent. Loca cum humilibus exercebat, neq; quod multorum praua ambitio facere solet, Consulis, aut cuiusquam boni viri famam lædere satagebat, tantummodo neminem neq; consilio neq; manu priorem pati. Quibus rebus breui Mario, militibusq; charissimus fuit.

De causis dissensionis inter Marium, & Syllam.

AGebat Marius Romanorum Consul & Imperator bellum aduersus Iugurtam Numidarum Regem, quem quum regno pene expulisset, Iugurta ad Bocchũ Getulorum Regem sibi vicinum confugit, ab eo auxilia postulans, promittensq; tertiam Numidiæ partem si auxilia præstitisset. Quo audito Bocchus maximo gentiũ numero collecto in Numidiam venit, & Iugurtæ coniunctus est. Qui ad prælium cum mario venientes, obtinuit Marius, Numidaq; ac Getuli superati sunt. Quo facto legati a Boccho ad Marium venerunt petentes, vt idem Marius duos fidelissimos de suis ad eundem Regem Bocchũ mitteret, atq; velle de suo, ac reipublicæ Ramanæ commodo disserere, ille statim Syllam, & Aulum Manlium ire iussit. Qui cũ celeres issent, Sylla ad Regem orationem habuit, cui cum Bocchus respondisset, impetrauit Bocchus ea legatione, vt per Marij mediũ legati Bocchi Romam mitterentur ad senatum. Habito quidem de infra scriptis pluribusq; alijs inter Mariũ, & Bocchũ tractatu, Bocchus a Mario per literas petiuit, vt itẽ Syllã ad se mitteret, cuius arbitratu cõmunibus negotijs consuleret. Is igitur Sylla missus est cum præsidio militum atq; peditum sagittarijs insuper, & fundibularijs, qui accepta tantum leui armatura muniti erant. Postquã enim Bocchus Rex & Sylla congressi sunt

Sylla dicit se missum a Consule, ac venisse quæsitum ab eo, pacemne? an bellum agitaturus esset? Tunc Rex post decem dies iterum venire iubet. Exactis deinde decem diebus Rex Bochus prætextu pacis vocatis Iugurta & Sylla statim signo dato vndique simul ex insidijs Iugurta capitur, ac cæteri socij sui obtruncantur, atque idem Iugurta viuus, ac vinctus Syllę traditur a Bocho. Hinc graues, & nefariæ seditiones inter Marium, & Syllam, quæ fere Romam, & vniuersum orbem funditus euerterunt, primordia habuerunt. Nam multi, qui contra Marium propter inuidiam accensi erant, Sylle opera captum esse Iugurtã, ac sibi a Bocho traditum. Marius vero, qui nemině parem in gloria patiebatur, decertabat. Aduersarij vero Marij qui primas, maximasque belli laudes Metello, secundas autem, & vltimas tribuebant Syllæ in illum vehementer agebant. Itaque populus, qui in primis Marij partibus fauebat perculsus terrore Marium deserebat.

De cædibus, quas Marius in vrbe fecit.

Augustinus in tertio libro de Ciuitate Dei de malis, quæ in Mariano bello Romæ secuta sunt, sic ait in capite. xxvi. Quum vero Martius ciuili sanguine, iam multis aduersarum sibi partium peremptis, victus vrbe profugisset, vix paulũ respirante ciuitate, vt verbis Tullianis vtar, superauit postea Cinna cum Mario. Tunc vero clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vlctus est huius victorię crudelitatẽ postea Sylla, nec dici quidem opus est quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reip. De hac enim vindicta, quæ pernicior fuit, quam si scelera, quę puniebantur, impunita relinquerentur, ait & Lucanus: Excessit medicina modum, nimiumque secuta est. Qua morbi duxere manus, periere nocentes. Sed cum iam possent soli superesse nocẽtes. Tunc data libertas odijs, resolutaque legẽ fręnis ira ruit. Illo bello Mariano, atque Syllano exceptis ijs, qui foris in acie cęciderunt, in ipsa quoque vrbe cadaueribus vici, plateę, fora, theatra, tẽpla cõpleta sunt, vt difficile iudicaretur, quando victores plus funerũ ediderint, vtrum prius, vt vincerent? an postea quã uicissent. Cumprimũ victoria Mariana, quando de exilio se ipse restituit, exceptis passim quaqua versum cædibus factis, caput Octauij Consulis poneretur in rostris, Cæsar, & Fimbria in domib⁹ trucidarentᷣ a suis. Duo Crassi pater, & filius in conspectu mutuo mactarentur, Bebius, & Numitorius vnco tractis visceribus interirent. Catulus hausto veneno se manibus inimicorũ subtraheret. Merula Flamendialis incisis venis Ioui etiam suo sanguine litaret. In ipsius autem Marij oculis continuo feriebantur, quibus salutantibus dexteram porrigere noluisset.

De malis, quæ Sylla Romæ operatus est.

De Syllano quoque bello Augustinus dicto tertio lib. de Ciuitate Dei sic prosequitur cap. xxvij. Syllana vero victoria secuta, huius videlicet vindex crudelitatis post tantum sanguinem ciuium, quo fuso comparata fuerat, finito iam bello inimicis viuentibus crudelius in pace grassata est. Iam etiam post Marij Maioris pristinas, ac recentissimas cædes, additæ fuerant aliæ grauiores a Mario Iuuene, atque Carbone earundem partium Marianarum. Qui, Sylla imminente, non solum victoriam, verum etiam ipsam desperantes salutem, cuncta suis aleinisque cædibus

impleuerunt. Nam præter stragem late per diuersa diffusam, obsesso etiam senatu de ipsa curia tanquam de carcere producebantur ad gladium. Mutius Sceuola Pontifex, quoniam nihil apud Romanos templo Vestæ sanctius habebatur, aram ipsam amplexus, occisus est, ignemque illum, qui perpetua cura virginum semper ardebat, suo pene sanguine extinxit. Vrbem deinde Sylla victor intrauit, qui in via publica, non iam bello, sed ipsa pace sæuiente septem millia peditum vndecimque inermium non pugnando, sed iubendo prostrauerat. In vrbe autem tota, quem vellet Syllanus, quisque feriebatur. Vnde tot funera numerari omnino non poterant, donec Syllæ suggereretur sinendos esse aliquos viuere, vt essent, quibus possent imperare, qui vicerant. Tunc iam cohibita, quæ hac, atque hac passim furibunda ferebatur licentia iugulandi, tabula illa cum magna gratulatione proposita est, quæ hominum ex vtroque ordine splendido equestri scilicet, atque Senatorio occidēdorum, ac proscribendorū duo millia continebat, contristabat numerus, sed consolabatur modus. Nec quia tot cadebant tantum erat mœroris, quantū lętitiæ, quia cæteri non timebant. Sed in quibusdam eorum, qui mori iussi erant, etiam licet ipsa crudelis cæterorum securitas, genera mortium exquisita congemuit. Quendam enim sine ferro laniantium manus diripuerunt, immanius homines hominem viuum, quā bestiæ solent discerpere cadauer abiectum. Alius oculis effossis, & particulatim membris amputatis in tantis cruciatibus diu viuere, vel potius diu mori coactus est. Subuastatæ sunt etiam tanquā villę quædam nobiles ciuitates. Vna vero, velut vnus reus occidi iuberetur, sic tota iussa est ciuitas trucidari. Hæc facta sunt in pace post bellum, non vt acceleretur obtinenda victoria, sed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit, & vicit, illud enim prostrauit armatos, ista nudatos. Bellū erat, vt qui feriebatur, si posset, feriret. Pax autem, non vt, qui euaserat, viueret, sed vt moriens non repugnaret. Quæ rabies exterarum gentium? quæ sæuitia barbarorum huic de ciuibus victorię ciuium comparari potest? Hæc Augustinus loco iam dicto.

De origine Gnei Pompeij Magni, & eius successu.

IAm ad Gnei Pompeij Magni, & Caij Iulij Cæsaris ortum, ac gesta veniamus, qui e superioribus ciuilibus bellis ortū trahentes, aliam nouam pestem orbi effuderunt. Et quoniam diuersa, ac maxima eorum gesta Hispania habuit, de eis, ac de eorum origine, vt clarior nobis eorum notitia fiat, aliquid describamus. Gneus Pompeius Magnus appellatus alterius Pompeij filius Romæ natus est, quum Marius, de quo supra diximus, Consul contra Iugurtam in Africa bellum ageret anno ab orbe condito quinto milleno. XCVI. & ab vrbe condita. DC. XLVII. Cuius superiori anno. M. Tullius Cicero vir præclarus Arpinati natus fuerat. Hic igitur Gneus Pompeius Magnus primo sub patre Pompeio, ac deinde sub Sylla militauit, illi ab initio omnes Romani populi beniuolētiæ plurimū contulerūt, fuit enim bellicosissimus, & imagine videlicet ex coma protenta, & lineamento oculorum adeo persimilis Alexandro, vt a multis Alexander nominaretur, illi vna labes tantū fuit, quæ totius odij ciuilis fuit seminarium, inexpleta cupido, & auaritia, quoniam sicuti Cæsar neminem superiorem, ita & ipse neminē parem volebat. Ei beneuolentia plures astricti erant, vitæ continentiā habebat, armorum insuper peritiam, lingue persua-

sionem morum, fidem, & conueniendi modestiam. Aderat etiã eius gratijs, nihil cum fastu dare, nihil nisi ample recipere. Adhuc enim adolescens, & sub patre militans Aristiam Aristij filiam accepit vxorem. Erat & insuper populari gratiae plurimum accommodatus. Postea vero quã adoleuisset mortuo patre sub Sylla militauit, & cum Syllam fuisset secutus, ipse Sylla obtenta victoria cõtra Caium Marium Iuniorem, cæterosq; partium suarum dictator factus multa in vrbe fecit. Primo enim quod nemo vnquã fecerat, cum. xxiiij. fascibus processit, & rebus nouis remp. confirmauit. Tribunorum plebis potestatem minuit, & omne ius legum ferendarum ademit. Pontificum, augurumq; collegium ampliauit, vt essent quindecim. Senatum ex equestri ordine suppleuit: proscriptorum liberis ius petendorum bonorum eripuit, & bona eorum vendidit, ex quibus plurima rapuit: constituitq;, quod de nullo maleficio, homicidioq; facto, atq; fiendo posset cognosci, nisi per ipsum. Bona præterea proscriptorum formosis mulieribus, & in cantu eruditis, & histrionibus, ac falibus distribuit. Puellas item innuptas, ac nobiles, inuitas hominibus facinorosis, ac vilibus matrimonio cõiũxit. Omnes insuper sui exercitus præfectos insigniuit meritis, hos ad diuitias, alios ad dignitates, magistratusq; prouehens, alios abunde donis erexit. Gnei vero Pompeij magnam virtutem admiratus, magnumq; præsidium sibi fore existimans affinitate eum sibi iungere curauit. Cui rei cum Metella vxor nutu, consilioq; faueret, Pompeio suasit, vt Aristia dimissa Aemiliam Syllę priuignã videlicet ex ipsa Metella, & Scauro genitã ducat. Hæc enim Aemilia dudum viro nupta fuerat, & ex eo grauida erat. Vnde hoc coniugium magis tyrannicum, quam tempestati Syllanæ congruum fuit, quanquam Pompeio placeret. Ad ipsum itaq; Pompeium Aemilia per quendam domesticum adducta repudiata est Aristia proba, ac misera, quæ dudum etiam patre orbata fuerat, quoniam perantea iugulatus fuerat in Senatu Aristius pater propter Pompeium, qui Syllanam factionem sequebatur. Hoc repudium Aristiæ mater quum agnouisset, mortem sibi intulit. Vnde noua quædam materia tragicorum hæ nuptiæ visæ sunt, quum etiam nupta ipsa apud Pompeium mox e partu obijsset. Hic igitur Pompeius cum valido exercitu a Sylla aduersus Carbonem, Perpennam, atq; Domitium, cæterosq; Marianarum partium, qui in Siciliam traiecerant, missus est: quos deuicit, atq; Perpennas a Sicil a fugatus est, & Carbonem ab exercitu Pompeij comprehensum tribunitio Subselio sedens damnauit, ac occidi iussit, ciuitatesq; afflictas recepit præter Messanam. Dum itaq; hæc Pompeius ciuiliter in Sicilia administrat, decretũ Senatus, ac Syllæ literæ missæ sunt ad eum, quibus præcipiebatur in Africam traijcere, omniq; manu oppugnare Domitium, apud quem omnes eæ conuenerant copiæ, cum quibus nuper Marius ex Africa in Italiam rediens rerum potitus erat, tyrannus ex exule factus. Statim igitur Pompeius omni apparatu in expeditionem instructo, præfectum Siciliæ Mumium sororis suæ virum instituit, atq; a Sicilia cum centum & viginti longis nauibus proficiscitur. Hæ quum partim ad Vticam partim ad Carthaginem applicuissent, septem millia hominum ex Mauris ad Pompeium defecere, ipse enim Pompeius sex integras legiones in exercitu habebat. Domitius autem contra instructo exercitu vallem quandam grauem, & asperam superaturus ab imbre validissimo, ventoq;, qui matutinis inspirabat, detentus est. Vnde ea die pugna desperata a Domitio ad stationes reditum est.

Sed Pompeius ratus ad tempus sibi congruere agmine citato vallem inuadit, tum Mariani tumultu facto nullo ordine substitere, neq; omnes plane mansere. Ventus

præterea circunstabat, procellam insuper propellebat, nihil tamen minus ea hyems Syllanos perturbabat, quoniã se adinuicem mutuo videre non poterant. Hocq; Pompeius f. rocius bellare satagebat, quum eius nomen adhuc fuisset incognitum, & sic magna cede hostes vrgebat. Fertur enim ex tribus ac viginti millibus tria tantum millia effugisse. Deinde Pompeius Magnus appellatus est. Quum vero sic eum vniuersi milites appellare cœpissent, exclamauit: non sum itaque dignus tali nomine, quo ad vsq; vallum hostile staret, siq; dignum eum tali appellatione iudicarent, vallũ deijcerẽt, mox impetu facto in vallũ irruere, quo in conatu Pompeius priori periculo monitus non sine galea certauit. Vallum tandem captum est, perijtq; ibi Domitius. Ciuitates vero aliæ confestim paruere, aliæ vero vi captę sunt. Percurrit denuo Pompeius Africam, Numidiamq;, per quadraginta enim dies, postquam superius bellum gestum est, totam obtinuit Africam, concurrerunt deinde omnes Africæ Reges ad Pompeium, & frequens inter eos factus est, & inter plures arbiter multa iudicauit.

Pompeius quomodo Magnus sit appellatus, & in Hispaniam mittitur.

Ompeius igitur, quum Vticam confecto bello Africano redisset, ecce literę sibi a Sylla sunt redditæ, quibus iubebatur, vt reliquo dimisso exercitu successorem expectaret, & cũ vna legione Romã venire properaret, in quibus tacite ipse tristatus est, ęgreq; id tulit, sed manifeste totus exercitus eius est motus indignatione maxima. Deinde orante Pompeio, vt iussa exequerẽt, cœperunt obiectare Syllam, Pompeiumque non permiserunt sine exercitu vniuerso abire, dicentes, Syllæ tanquam tyranno non esse credendum. Pompeius igitur tentauit eorum animos mollire, sedareq;, ac persuadere, vt iussis obtemperarent. Sed postquam persuadere id nequit, a subsellio in stationem descendens cessit illachrymãs, sed milites arreptum in suggestum reponunt. Suggestus enim est locus, in quo Reges sedere consueuerunt pro magnis rebus tractandis. Hac itaq; altercatione plurima diei pars assumpta est, volentibus illis manere eum, & imperare. Econuerso autem Pompeio exhortãte vt Syllæ iussis absque seditione parerent, tandem non desinentibus illis sed arctius vrgentibus, precesq; cum clamore admiscentibus iurauit Pompeius se ipsum interfecturũ, si vim afferrent, quo illos pacto vix acquiescere coëgit. Ceterum ad Syllam per primum nuncium allatum est Pompeium defecisse. Re tandem certius cognita, compertaq;, vt aduenientem Pompeium vndiq; viri omnes obuiam irent, eumq; beneuolentia cum ampla pompa prosequerentur, mandat: præuenire tamen eum Sylla accelerauit. Profectus ergo, & illi obuiam factus quam lætissime dexteram iunxit, eumq; ingenti voce Magnũ Pompeium salutauit, iussitq; omnibus, qui tum aderant, vt similiter Magnum eum appellarent. Alij dicunt cognomen hoc primum in Africa ab vniuerso exercitu illi inditum, deinde vim, atq; consuetudinem ex hac Syllæ affirmatione habuisse. Pompeius tamen longo post tempore Proconsul in Hispaniam missus est aduersus Sertorium, qui illam detinebat, & in eius epistolis, actisq; se Magnum Pompeiũ scripsit. Neq; hoc cuipiam admirationi sit, nam consueuerũt Romani non hos solum, qui præclara confecerant bella, quive strenue manu vsi sunt, sed eos etiam, qui rem publicam consilijs, ac virtutibus suis decorarunt, huiuscemodi cognomentis sæpe exornare. Duos enim populus Romanus cognominauit maximos Valerium, quod patres a plebe dissidentes conciliauit, Fabium Tullium,

quod diuites quosdam viros e libertis genitos e Senatū amouit.

De Sertorio, & Appio Metello.

Rat in Hispania ea tempestate Sertorius, qui illam diu tenuerat, & ciuili bello adheserat partibus Marianis, tremendus hostis Sylle cęterisq; sue factionis. Aduersus Sertorium diuersi Duces missi sunt, quos Sertorius valide superauit. Denuo aduersus hui⁹ rabiē Apius Metellus vir clarissimus missus est, & quidem bellicosissimus, ac sapientissimus, satisq; Marco Lepido dissimilis, sed nimis grandi cura implicitus propter senectutem, ob hanc enim tardus nimium erat ad bellum, Sertoriusq; propter velocitatem, ac promptitudinem sępius grauitatem eius deluserat.

Ex qua etiam re Senatus decreto Magnus Pompeius in Hispaniā missus est, vt Sertorium comprimeret Pompeius, itaq; Proconsul a Senatu ordinatus contra Sertorium, iam Magnus cognominatus, quum Hispaniam venisset Proconsul, primū Apio Metello se in præsidium disposuit. Interim tamen Hispanos populos Sertorio parum donatos, seu beneuolos solicitare cœpit, & quosdam ad defectionem adduxit, ex quo fertur Sertorium dixisse quam insolentissime, virga, & loro sibi opus esse ad puerum Pompeium castigandum, nisi vetulum pertimesceret de Metello sene locutus. Hoc itaq; verbū iactauit, factus est tamen de cætero Sertorius cautior, metuq; Pompeij cautius in hostem ferebatur. Metellus quidem, quod incredibile erat, propter senectutem delicijs omnibus, & voluptati fræna laxabat. Vnde crescebat Pompeij gloria, ac beniuolentia in ea militari disciplina, qua milites tenebat, quoniam non magno degebat apparatu. Natura enim sobrius fuit, & a cupiditatibus longe abstinens, verum belli fortuna varia est. Cœpit enim Pompeius Vylauronam vrbem, nam putabat Pompeius Pertorium circunuenire, ex quo gloriam quam maximam sperabat, in cuius spem maxime elatus multa iactauit, prospexerat enim Pōpeius ante suos oculos vrbem captam, & incensam, castraq; sua a Pertorio circundata, Sertorio enim spem fecerant Perpennas, & Eninus maximi Duces, qui a Pompeio ad Sertoriū profugerāt, illiq; se socios belli addiderant. Quo audito Pompeius eos vsq; in vrbem Valētiam fudit, atq; fugauit, in qua fuga vltra decem millia hominum interemit. Ex qua re Pompeius spem, simul & gloriā consecutus, elatus victoria mox in ipsum Sertoriū festinat irruere, ne gloria Metello impartiretur, iuxta ergo Sucronē amnē sole iam ad occasum vergente copias ad pugnā ambo Duces instruxere. Metellus enim & Pompeius ambo cupiētes belli gloriā, alter alterum præuenire in bello cupiebat. Sertorius etiam, vt cum solo pugnaret, studuit. Conserta itaq; pugna est, tandemq; ęquo Marte dirempta, vterq; enim alterum cornu strauit, verum ex duobus maiorem gloriam reduxit Sertorius, nam solus aciem oppositam in fugam vertit. In Pompeij vero cornu vir permagnus equo ex pedestri comitatu Sertorij obuiam Pompeio egressus, postquam ad conflictū ensium peruētum est, pugnauit cum Pompeio dissimili tamen plaga, quoniam ad manus quum venissent, Pompeius sautius factus est ensis ictu, hosti vero a Pompeio est amputata manus. Quāprimum deinde postera dies illuxit, ambo Duces simul acies instruxerunt, proximę pugnę victoriam quisq; suam fuisse asserens, sed ex aduentu Metelli soluto exercitu abijt Sertorius. Cęterum Pompeius, quum priuatum ad hoc bellum multa exposuisset, pecunias a Senatu postulat, addens, ni mittant, se cum copijs in Italiam reuersurum.

Lucullus tunc consulatum gerebat, qui vir, licet a Pompeio dissentiret, quoniam in Mithrydaticum bellum mitti affectabat, in mittendis pecunijs studet, timens ne Pompeio redeundi materia esset, qui dimisso Sertorio cupiebat etiam Mithrydatem inuadere, Regem gloria splendissimum, hostemq;, quod credebat facile obtinere.

De morte Sertorij, & Perpennę.

SErtorius igitur post clarissimas res in Hispania gestas sicut a principio omnium Hispanorum animos ad se flexerat, ita postea ab ipso desciuere. Huius autem defectionis autor Perpennas fuerat, qui tam quam nobilitate familiæ præstantior Sertorio inuidebat, principatumq; affectabat, sermonesq; pãdebat in detractionem Sertorij. Ex quibus inquinamentis ciuitates quædam Hispaniæ a Sertorio defecerunt, effecitq;, vt in dies minus Sertorio pareretur, auxitq; indignationem Hispanorum immensa Sertorij ab initio humanitas in crudelitatẽ conuersa. Is enim, quum ab initio pueros Hispanorum obsides sibi assignari iussisset, & in Oscha vrbe tenuisset, illos liberalibus studijs, alijsq; bonis artibus erudiebat. Deinde vero in eorum indignationem crudeliter conuersus, quum alios necasset, alios vendidisset, magnam exinde populorum indignationem contraxit. Qua opportunitate competta Perpennas in eiusdem mortẽ cœpit conspirare. Qui quum multos sibi asciuisset, Manlium quendam ex Sertorianis Ducibus ad hoc sibi adiunxit. Hic tum forte adolescenti, cuius amore detinebatur, hæc omnia pandit, & hac spe elatus, cæteris amatoribus omissis sibi vni se addiceret hortabatur, maximam cõfestim potentiam habituro. Adolescens cuidam Aufidio amatori, qui sibi gratior erat, hæc aperuit, quæ quum audisset Aufidius obstupuit, nam & ipse vnus ex coniuratis erat, ignorabat tamen Manlium ista sentire. Perpennam vero, & quosdam alios, de quibus sibi notum erat, nominante adolescente, conturbatus sermonem abrupit, & insanũ, contemnendũq; Manlium dixit, qui ita vanas fictiones inducat, ipse autem ad Perpennam profectus rem, pro vt audiuerat, & quanta celeritate opus foret, exposuit. Rem igitur aggressi conficiendam nuncium induxerunt victoriam quandam vnius ex Sertorianis Ducibus, & cædem magnam inimicorum significãtem. Ad quem exhilaratus Sertorius quum immolasset, Perpennam ipsum, & alios, qui aderant, hi erant omnes coniurati, ad cœnam inuitat, exoratq;. Mos erat Sertorio in conuiuijs plurimam semper honestatẽ, decoremq; seruare, nec videre quicquam turpe, nec audire sustinebat, docueratq; omnes suos ab omni maledicto, ac iurgio abstinere, sed placide, ac modeste ioco vti. Tunc igitur in medio conuiuij rixæ initium quærentes aperte verba turpia, flagitiosaq; iactabant, & ficta ebrietate multa scelesto agebant, vt Sertorium prouocarent. Sertorius vero siue quod grauiter ferebat inconcinitatem eorum, siue quod ipsorum mentes ex tarditate loquendi, & inconsueto contemptu animaduerteret, mutato discunbendi modo se supinum disposuit, quasi nec videre quicquam vellet, nec audire. Perpenna autem phialam meri in medium projciente, & strepitu inde facto, quod erat signum coniuratis datum, Antonius, qui supra discumbebat, gladio Sertorium percutit. Conuersi vero ad plagã, & insurgere conãtis in pectus ruit, manusq; ambas capit, ne resistere valeret, per hunc modũ a multis confossus occiditur. Maxima Iberiæ pars Metello, & Pompeio post mortem Sertorij sese tradit. Eos, qui manserant, Perpenna suscipiens, aduersus inimicos bellum gerere adortus est, in quo

ſtatim ſui experientiam dedit, vt viri nec ad parendum, nec ad imperandum apti.

Nam fretus Sertorij apparatibus aduerſus Pompeium congreſſus breui ſuperatus fuit, & captus, nec vltimam quidem fortunam ingenue tulit. Sed quum haberet Sertorij literas Pompeio promiſit, virorum conſularium, & qui plurimum Romæ poterant, epiſtolas propria manu ſcriptas, per quas cupidi nouarum rerum Sertorium in in Italiam vocabant, ſe oſtenſurum. Sed Pompeius non vt iuuenis, ſed vt grauis, & prudentis animi vir eas quidem literas nec legere ipſe voluit, nec, a quoquam vt legerentur permiſit, ſed ipſas omnes in vnum collectas cremauit. Quod eius factum multos ciues periculo, & magnis nouitatibus patriam liberauit. Perpennam inſuper ſtatim occidit, veritus ne vulgatis quorundam nominibus turbationes, & ſcandala orirentur. Reliquorum vero, qui Sertorianę necis conſcij fuerant, alij ad Pompeiũ deducti mactati ſunt, alij in Lybiam profecti a Maurucijs interfecti fuerũt, nec quiſquam euaſit pręter, vnum Aufidium Manlij riualem. Hic enim ſiue latens, ſiue neglectus in quadam Barbariæ villa inops inuiſuſq; conſenuit. Neq; prætcrire libet in factis Sertorij, quod dum ab Hiſpania veniſſet in oppidum Tanginum in Libya, ibiq; vidiſſet ſepulchrum Anthei, non credidit facile vulgationi Barbarorũ de illius corporis magnitudine, quod vbi effodi feciſſet, repperit illius oſſa lõgitudinis ſeptuaginta cubitorum, res quidem auditu ſtupenda. Poſt mortem itaq; Sertorij Perpennas celtior habitus eſt, qui imperiũ occupans aduerſus Pompeium ſe inſtruit. Pompeius igitur extemplo exercitũ eduxit, decemq; cohortes in eſcam hoſtium miſit, iubens, vt paulatim per agros in conſpectu Perpennæ vagarentur, quas videns Perpennas, rerum inſcius, illas paſſim inſequitur, Pompeius vero inſtructa acie irruens conſerta pugna omniũ victor fuit. Quum vero plerique primorum Perpennam cepiſſent, Pompeius ad ſe aductum occidi iuſſit, non immemor eorum, quæ in Sicilia contigerant, quemadmodũ a nonnullis criminatus eſt. In huius enim captura Pompeius maxima arte ad omnium ſalutem vſus eſt. Perpennas enim quum in poteſtate literas omnes, cæteraq; Sertorij monumenta habuiſſet, epiſtolas quorundam clariſſimorum virorum ciuium Romanorum propalauit, qui ad res vrbis innouandas ſtudebant, in Italiamq; Sertorium vocabant. Pompeius ergo timens ne ex his maiora ſuſcitarentur bella, quam quæ iam reſtinxerat, Perpennam trucidauit, & epiſtolas omnes a nemine inſpectas incendio tradidit. His peractis Pompeius quum Hiſpaniam, & maxime Celtiberiam deambulaſſet, omnes tumultus innatos oppreſſit, incendiaq; rerum extinxit. Poſt hæc vero Pompeius Romam redijt, ibiq; triũphum petijt, cui ſe obiecit Sylla, Conſuli enim tantum, & non Proconſuli aiebat triũphum lege permitti. Vnde Scipio, quum magnis & arduis prælijs ſuperauiſſet in Hiſpania Carthaginenſes, triumphum non poſtulauit, non dum erat Conſul, aut id bellum ſuis gerebatur auſpicijs. Obſtabat prætcrea triũpho Pompeij, quia vix pubeſcebat, quive ob ætatẽ nondum in Senatũ admiſſus fuerat, omnino ſibi gloriã inuidioſam erat pariturus, principatusq; ſuus ab vniuerſis ciuibus ęgre perferendus erat. Hæc aduerſus Pompeium Sylla obloquebatur, veluti illi non aſſenſurus, ſed contentione ſua impediturus rogationem. Non tamen Pompeius ob hoc territus eſt, ſed quum denuo inſtaret Pompeius, admiratus iuuenis fiduciam bis acclamauit, ergo triumphet.

Qua ex re quum indignatio complures caperet, grauiterq; id ferretur, optans Pompeius eos grauiori moleſtia afficere, conatus eſt curru a quatuor elephantibus ducto triumphum ducere, anguſtiori tamen porta vrbis prohibitus equis vſus eſt.

De Marij morte.

Voniam de ciuili bello Marij & Syllæ diximus, de eorum quoq; factione, ac morte dicendum videtur. Marius igitur postquam de exilio se restituit, quum magna Romanos strage, ac nece vrbem fœdasset, omnia pariter diuina, ac humana confundēs septimum Consulatum assumpsit, quod nemini Romanorū adhuc cōtigerat. Qui quum Magistratum cepisset ad Kalendas Ianuarias, quibus annus incipitur, quendam Sextum Lucillum præcipitem dedit, quod ipsi, & vrbi magnū fuit augurium ad futuras calamitates. Ipse autem Maurius corporis laboribus, atq; sollicitudine perterritus, quia multa pericula expertus fuerat, animi ferocitatem amisit, existimans in se crimen reditur ū. Nam Sylla, qui ipsum Marium patria expulerat, ad Mitrydatem q; potentissimum Regem fugere compulerat, Romam repetebat: huiusmodi mentis agitationibus Maurius affectus, quum ante oculos errores, exilia, periculaq; maris ac terræ adduceret, in varias, dubiasq; partes distrahebatȗ, & nocturnis, turbulentisq; somnis perterrebatȗ. Videbatur enim continuo quendam audire dicentem, dura sunt cubilia leonum. Sed quum maxime vigilias pertimesceret, intempestiuis potationibus, & ebrietatibus indulgebat, tanquam per somnum animi cogitationes vitaturus esset, Cui quum quidam nunciaret ea, quę apud mare per Mithrydatem, ac Syllam facta erant, nouis timoribus percussus, partim futura timens, partim tanquam præsentium vulnere male affectus, paulo post exilium restitutus, vt Posydonis Philosophus scribit, in malam valetudinem incidit. Caius autem Piso vir historicus memorię literarū tradidit: Marium post cœnam cum amicis deambulantem in sermonem de rebus ab eo gestis venisse, & a rerum primordijs incipientem, sępiusq; de vtraq; fortuna disputantem dixisse, non sane mentis hominem esse qui fortunæ sese committeret. Post hæc appellatis lęto vultu, qui aderant, quū per septem dies paulatim deficeret, diem obijt. Quidam ferunt, eius ambitionem in ipsa mala valetudine omnino detectam in vanam spem euasisse, putabat enim se in Mithrydatico bello imperatorem esse. Deinde, quemadmodum in ipso langore corporis accidere solet, varias in corpore mutationes cum gemitu, ac multis vlulatibus patiebatur.

Sic adeo ingens cupiditas Magistratus illius belli eum ceperat, vt nulla consolatione curari posset. Duos ac septuaginta annos natus obijt, primusq; omnium Romanorum fuit, qui septimum Consulatum attigerit, qui quum domum magnificam instruxisset, quę multis Regijs ædibus clarior erat, fortunā suam crudelem appellabat, quod priusquam consilia, desideriaq; sua peregisset, morte obiret. Septimo igitur die sui septimi Consulatus Marius diem clausit extremū, cuius mors statim Romam magna lætitia, atq; exultatione affecit, ex eo quod graui tyrannide liberata esset.

De Syllæ obitu.

Vtius Sylla postquam omnia mala, quæ multis voluminibus descripta fuerunt, peregisset: voluptati, ac ebrietati ad vltimum datus electis maximi pretij ferculis, potationibusq;, in quibus vinis quadraginta annorū vtebatur, inter quas potationes Metella vxor eius obierat, & cū aliam Valeriā, quæ per antea diuortiū cum viro suo fecerat, amore captus duxisset vxorem, ac vitam suam ageret cum cantoribus, tibicinibus, & histrionibus, cæterisq; ad voluptatē pertinentibus ad vlti-

mum mala valetudine correptus est, atque grauatus propter flegma, quod adeo viscera sua putrefecerat, vt fetorem emitterent, & quidem maximum: ac eius corpus pediculis totũ abundans erat, nec tonsores continue radentes eos remouere valebant. Nam illis remotis alij plures pullulabãt vestes eius implentes, & intra oculos eum etiã molestabãt, cui nec balnea, nec alia remedia proderant, & sic pediculis afflictus erat quotidie. Pridie vero quam moreretur, quum Granium quendam potentissimũ ciuem Romanum, qui magnam pecuniam populo Romano debebat, audisset solutionem tergiuersari, atque ipsius Syllæ mortem expectare, ad se accitum hominem in secretiorem locum adduxit, accersitis deinde ministris, vt illum necarent, præcepit. Ipse vero Sylla cum clamore, ac totius corporis contentione laborasset, disrupto, quod gestabat, apostemate maximã vim sanguinis effudit, qua de causa vehementer debilitatus, atque omnino viribus amissis magna anxietate nocte illa vitã ducens mane obijt. Aderat enim eius morti Pompeius, qui licet contra Syllam simultates haberet, maxime quum Sylla ostendisset, se minus beneuole habere cum Pompeio ex testamento, alijs enim munera legauit, alios filiorum curatores instituit, sed Pompeium omnino omisit. Tulit tamen hoc Pompeius modeste, nimis placideque, non obstante quod Lepidus Consul, cæterique nonnulli contradicerent, ne Sylla in campo Martio sepeliretur, neve funus fieret publica impensa. Pompeius suo præsidio gloriam simul, defensionẽque funeri attulit, & corpus eius in campo Martio sepultum est, & statua magna ad eius similitudinem posita est, & epitaphium positum, quod ipsemet fecerat, videlicet. Nullus meus amicus me bonitate superauit, nec inimicus malitia. Filios prẹterea duos gemellos reliquit, vt dictum est, Faustum, & Faustam, & ex Valeria post eius mortem nata est puella, quæ more Romano Posthuma est appellata.

LIBER NONVS DE CIVILI BELLO INTER CAESAREM, ET POMpeium, & eorum progressibus vsque ad Augustum Cæsarem, & primo de origine Caij Iulij Cæsaris.

Aius Iulius Cæsar ex patre Lucio Iulio Cẹsare ortus est, qui Marianẹ factioni adhẹrebat. Erat enim Marius senior cognatus Lucij Cæsaris, quoniam Iulia soror Cæsaris vxor Marij erat, cuius respectu suæ factioni adhẹsit, qui Lucius interfectus est a Sylla, dũ vltimo in vrbem intrauit. Erat quidem ex nobilissima Iuliorum familia, a Syluio Posthumo Aeneẹ Veneris & Anchisæ filij, & Lauinia Latini Regis filia ortum trahens. In cuius familiæ laudem Caius Iulius Cẹsar dum orationem haberet in laudem amitẹ Iuliẹ vxoris siquidem Marij senioris sic ait. Amitẹ meẹ Iuliẹ Marij senioris vxoris maternum genus ex Regibus ortum, paternum cum dijs immortalibus coniunctum est.

Nam ex Anco Marcio sunt Marcij Reges, & a Venere sunt Iulij, cuius gentis familia nostra est. Est ergo sanctitas in genere Regum, qui plurimum inter homines pollent, & ceremonia Deorum, quorũ in potestate sunt ipsi Reges. Erat itaque Caius

Iulius

Iulius Cæsar annorum sexdecim, cum illi mortuus Lucius pater, & cum a principio ignoraretur, in quas partes declinaret, Cesutiam ex equestri familia, quę primo prætextato desponsata erat, duxit vxorem, ipse autem satis inops habebatur. Postea vero Cesutia vxore repudiata Corneliã Cynnę filiam, qui. IIII. Consul fuerat, vxorẽ duxit, postea quam Pontifex factus est. Quam cum Sylla voluisset repudiari a Cæsare, quia hoc renuit, sacerdotium, & vxoris dotem publicauit, & gentilicijs hæreditatibus mulctatus est, aduersarũ enim partium habebatur, vt etiam discedere e medio conaretur, tñ morbo quartanę aggrauãte prope per singulas noctes mutare latebras cogebatur, seq; sepius ab inquisitorib⁹ pecunia redimebat, donec per Mamertiũ Aemiliũ, & Aureliũ Cottam consanguineos & affines, ac per Vestales virgines, quarũ summa tunc erat autoritas, Sylla deprecatus multis tandẽ ac validis precibus acquieuit. Vbi illud memorabile contigit, quod cum Sylla diutius obstitisset, neq; vllus esset precandi finis, victus ad vltimum exclamauit vel diuino oraculo, aut coniectura humana. Vincite itaq;, atq; habetote vobis cunctisq; nobilibus hoc damnosum donum, prædico autem vobis, quoniã hic, quem adeo enixe saluum vultis, optimatum partibus, quas vos mecum defendistis, erit quoque excidio, in Cæsare enim multi sunt Marij. Suetonius etiam Tranquillus vitam Cæsaris describens sic ait: quoniam ornatius incederet, vtebatur enim lato clauo & nimium fimbriato, sed tamen supra eum cingebatur, & quidẽ fluxiore cinctura, quoniã Romanis mos erat, vt stricte cingerentur. Vnde emanasse dicitur Syllæ dictum ad Pompeium, cæterosq; nobiles suæ factionis, vt male præcinctum puerum cauerent. Vnde etiam legitur illud Ciceronis cum post ciuile bellum interrogaretur, cur ita aberrasset Pompeium Cæsari præferendo, Præcinctura, inquit, me decepit. Militauit ergo adolescens in Asia primũ, deinde in Græcia, ac Sicilia, nunc clara fama, nunc obscura. Audita autẽ Syllę morte nouandarum rerum spe trahente Romam redijt. Sed ciuili motu prçter spem compressio ne nihil ageret, Cornelium Dolabellam virum consularẽ, ac triumphalẽ accusauit, quo iudicio magnam sibi eloquentię famam acquisiuit, sed multum inuidię. Quam vt leniret absentia, absoluto reo rebusq; præter vota fluentibus in insulã Rhodum se transferre disposuit, vt simul & otio operam daret, & literis apud Apollonium Molonem virum clarissimũ, tunc facundię præceptorẽ, sub quo Cicero ipse Romanę Princeps eloquẽtię didicisse creditũ. Sed dũ eo nauigat, captus est a Piratis, & familiarib⁹ omnibus prçter tres Romã remissis ad redẽptionis suæ pecuniã procurandã mansit cum prędonib⁹ dies circa quadraginta nõ sine tristitia, & indignatione grauissima. Cumq; illi ex conuictu familiaritate orta cum percontarẽtur, quid eis, si in sua potestate essent, faceret, respondebat iocanti similis, se illos crucibus affixurum, idq; tacitus facere iureiurando etiã confirmauit. Cum uero comitibus & seruis Roma redeuntibus quinquaginta talenta pro redẽptionis precio persoluisset, libertati redditus classe ilico conquisita illos attigit, comprehenditq;. In quibus iam tum secuturæ lenitatis, & clæmentiæ gustum dedit. Nam quum & sontes plectere, & iuramentũ seruare fixum esset, modum excogitauit quo vtrunq; leniore supplicio compleretur. Itaq; iugulari illos primum, post exanimes crucib⁹ iussit affigi. Nec per otium publicas res neglexit, Mithridate enim Asiam infestante congregatis auxilijs obstitit, & præfectum Regis Asiæ pepulit, & prouinciam conseruauit. His exactis Romam reddijt, primusq; illi honor fuit tribunatus militum, in quo quidem imminutam a Sylla tribunitiam potestatem restituere summo studio nisus est.

Caius Iulius Cæsar Quæstor in vlteriorem Hispaniam missus est.

POst præmissa igitur Cæsar a Senatu in vlteriorem Hispaniam missus est Quæstor factus. Qui cum venisset in Gades, vbi Herculis erat templum summa veneratione celebratũ, in quo erat imago Alexandri Macedonis, quã imaginẽ cum Cæsar diutius contẽplatus esset, vehemẽter indoluit, quod ętate illa, quã ipse tunc ageret, Alexander famã sui nominis in fines terræ extendisset, a se vero nihil adhuc dignum actũ esset, ideo petijt a Senatu, vt pro eo mitteretur, cupiens esse, vbi maioris famæ materiam inuenisset. Romam itaq; reuersus fœdo ilico turbatus est somno, visus enim sibi est per somniũ dormiẽs cum matre concũbere. Est hęc quidẽ vna humanarum miseriarũ, vt quãuis verũ sit, quod ait Cicero, quodq; de Homero scribit Ennius: plerunq; ea videre dormientes, de quibus sæpissime vigilãtes sint soliti cogitare, & loqui: tamẽ illud certissimũ est, solere se quieti hominũ visiones fœdas, ac turbidas, & a sõniante anima pegrinas offerre, vt qđ nunq̃ vigilãtes cogitarẽt, quodq; potius quam facerent, mori eligerent, consopiti facere videant. Patefacta igit̃ visione, illi, quorum vafrum, falaxq; est artificium, ad coniecturas redigentes, estimatis, vt credo, viri moribus ac natura cõsentanea interpretatione magnalia terrarũ, & orbis imperium significari somnio dixerunt, quod ea scilicet, quam sibi subditam habuisset, nihil aliud esset nisi terra parẽs publica, sicut experiẽtia perhibet. Ad amplissimã itaq; spẽ incitauerunt, quod ego potius narro, quia sic ab alijs scriptum inuenio, quam quod verum credam, virũ tanti animi, tantęq; prudentiæ ad immensum spem somnio inani ac nocturno phantasmate, aut omnino circulatorũ fallaciunculis incitatũ. Ad quã implendam, quanta fortuna, quanto ingenio, quantis bellicis artibus, quantisq; laboribus, quantis deniq; rebus alijs opus fuisse, quã somnio, quis non videt? Dehinc Aedilis factus est, quo tẽpore in suspitionẽ magnam venit, vt non modo semel, sed pluries conspirasse crederetur cum viris insignibus, vt totum statum reip. perturbaret. Numerabatur enim inter Catilinæ coniuratos, sed vel pœnitẽtia, vel metu, seu morte conspiratorũ effectu consiliũ caruisse. In ea enim Aedilitate multa fecit insignia ad ornatum vrbis, quorũ omnium ipse solus excluso collega populi gratiã consecutus est, speransque sibi nihil negatum iri, tentauit extra ordinem Aegyptum prouinciã adipisci, quod Alexandrini Regem suum solio deiecissent. Sed ab optimatibus impeditus, vt quo poterat modo se de illis vindicaret, in illorum contemptũ Caij Marij noui hominis trophea de Iugurta scilicet, ac Cymbris, atq; Theutonis, quæ Sylla hostili superbia euerterat, reparauit, perdita itaq; spe Aegypti Pontificatum maximũ petijt non absq; fluxu munerum ingenti. Ita iam ambitio Romanum orbem inuaserat, vt iam tunc Pontificatus pecunia venderetur. Qua in re quũ ipse sibi non sufficeret, alienum æs, & quidem non modicũ mutuauit. Quod deinde secum existimans, cum in campum mane candidatus descenderet, matri eum deosculanti dixisse traditur, domum nisi Pontifex non reuertar. Reuersus est autem Pontifex duobus clarissimis competitoribus superatis ętate & dignitate præstantibus. Interea Cæsar de coniuratione Catilinę, q; cum ipso Lucio Catilina cęterisq; viris illustribus coniurasset, a Lucio Vectio, & Q. Curio accusabatur, asserebatq; Vectius se ostensurũ chyrographum Cæsaris Catilinæ pro coniuratione oblatum, quod tamen Cæsar ægre ferens confutatis accusatoribus liberari obtinuit, & præmia illi decreta a Senatu, Vectiusque, &

Curius grauiter mulctati sunt & priuati honore. Allegauit enim Cæsar innocentiæ suæ testem Consulem Ciceronem, cui præfatæ coniurationis multa reuelauerat. His peractis Cæsar Prætor in Hispaniam decernitur. Tanta vero fuerat eius inopia, vt sequestraretur Romæ a creditoribus, impedireturq́, quominus posset in præturam proficisci, nisi quia oblatis fideiussoribus permissus est in Hispaniam ire, quam profectionem quum peregisset, compositis prouinciæ rebus pacatisq́ simultatibus, quæ in ea fuerant, etiam successore non expectato properat Romam redire petiturus consulatum, triumphumq́. Sed quum legibus vtrunq́ petere prohibitus esset, omisso triumpho consulatum petijt cupidus rerum gerendarum.

Caius Iulius Cæsar creatur Consul, sibiq́ decernitur prouincia Galliarum, & Illiricum.

Actus est itaq́ Consul cum. M. Bibulo, quem collegam facta contentione legis Agrariæ, cum Bibulus dissentiret, foro armis eiecit. Vnde Cæsar solus remp. gubernabat nemine prorsus obstante, & si quis obstitisset, non tamē minis sed factis quoq́ exterreret, in quibus Marcum Catonem virum tantæ sapientiæ & virtutis actibus suis contradicentē manu Lictoris exactum curia mitti fecit in carcerem, quo euntē illum Senatus prosecutus est, non aliter quā si vnius in persona capti omnes viderētur. Sunt etiam qui dicant, vestem quoq́ velut in luctu publico permutasse, qua quidē tanta veneratione ac pietate, nisi fallor, iniuria carceris compensata est; vt optabile fuisse videatur Catoni, sic in carcerem duci, vnde mox sic educeretur. Si quidem hæc Senatus tanta consensio Cæsarem ipsum mouit, vtq́ ait Valerius, diuini animi perseuerantiā flexit. Et quanquā hic aliquantulū fines Hispaniarū rerum egressi fuerimus, quia tamen rerum factorumq́ Cæsaris, ac Pompeij in ipsa Hispania magna stat copia, ipsius Cæsaris vitam, originemq́ ciuilis belli pernecessariū est attingegere. Igitur Cæsar initio consulatus senciens inuidiā contra se laborantē, & Consulibus a senatu prouincias nullius laboris, & glorię decretas, idq́ in se vnū fieri cogitans, & ad suam, sicut erat, iniuriā trahens, quod collegā scilicet ista non tangerēt, atq́ incensus cupiditate vindictæ Gneum Pompeium Magnum tunc Senatui infensum, quod Mithrydate perdomito ad ipsius Pompeij honores silētium habuisset, omni obsequio promereri studuit. Vtque solidior Gneus esset. M. Crassi amicitiam vetusto odio interruptam ex consulatu, quem ambo diffidentissime gesserant, resarcire visus est. Effecitq́ solito ac solerti ingenio, vt ipsi tres in repub. vnum essent: ratus, vt quæ eis placuisset, nullus rescinderet, nec eum fefellit spes. Vtq́ amicitiam consanguinitate firmaret, filiam suam Iuliam Pompeio coniugem dedit, & vndiq́ sibi adminicula coacervans ipse Calphurniam Lucij Pisonis successuri sibi in consulatu filiam in matrimonium accepit, generiq́ atq́ soceri suffragijs fultus ex omnibus prouincijs Gallias, atq́ Illyricum prælegit, amplissimam quidē opum viam, atq́ vberrimam materiam triumphorum, non quod Senatus ei transalpinā Galliam libens daret, sed veritus, ne a se negatam populus largiretur, & quod suum nollent munus, fieret alienum. Necdum itaq́ inuidia quiescente iam profectus in prouinciam accusatus ab æmulis procurauit, vt absens reipublicæ causa vocari ad iudicium non posset, posuitque in animum, omnes, qui ad Magistratum ascensuri essent, sibi amicos efficere, atq́ nullum adiuuare, sed pro viribus impedire, nisi qui sibi pollicerentur se eius amicitiam

defensuros, ita vt à nonnullis iusiurandum, ac chyrographum non vereret accipere. Audiens vero Lutium Domitium Consularē candidatū, qui eum Pretor anno altero vexare voluerat, iactare solitū se, quod pretor nequisset, Consulē effecturum, sibiq; exercitum ereptUrū, illius consulatū impediendi viam vnā meditatus nouos amicos Pompeiū, & Crassum ad se Lucam iure amicitiæ euocatos induxit, vt anni instantis consulatū peterent, quatenus tantis cōpetitoribus ille succūberet. Prouidensq; in posterum, ne quid in se liuor posset hostilis, illud quoq; suffragatoribus tantis obtinuit: imperiū a senatu sibi in quinquēniū prorogari, quę quidē res & in Gallia, & in Italia, & in toto orbe magnorum motuum causa fuit. His enim ad vota fluctibus iam securior & despexit aduersarios, & legionibus nouis pro arbitrio conscriptis omne quantumlibet periculosum, & graue belli genus aggressus, Gallicū bellum per annos decē exercuit, de quibus ipse latius in suis commentarijs meminit, quę Franciscus Petrarca lucidius & explanauit, & abbreuiauit in libro de viris illustribus, cum vitā, & gesta Cæsaris latius descripsisset. Et quoniā in ciuili bello bis Cęsar Hispaniam ingressus est, vbi res bellicas mirifice gessit. Primo aduersus Duces Pompeianos, Luciū Afranium, Marcum Petreium, ac. M. Varronem, secundo aduesus Pompeij liberos progressus eiusdem Cæsaris saltem summatim & compendiose narraturi sumus, ac deinde ciuilis belli initiū, ex quibus mala bellorū tum in Hispania, tum alibi successere.

Initium ciuilis belli Caij Iulij Cæsaris, & Pompeij.

EGit itaq; Cæsar, vt diximus, bellum Gallicum annis decem, cuius finis initium ciuilis belli fuit. Peracto siquidē bello Gallico in ipso temporis discursu, Pompeius, qui Romæ remp. administrabat ab antiqua Cęsaris amicitia discessit, amicosq; Cęsaris cœpit multipliciter infestare. Hāc causā ciuilis belli multi autores tradunt, quod Pompeius parem in rep. Cæsar autem dominum recusarent. Præstitit autem causam dissensionis Iulia filia Cæsaris Pompeij vxor, quæ abortiuo vno filio obijt, vinculumq; affinitatis solutum, quo perantea fuerāt fœderati. Soluta itaq; coniunctione inter Cæsarem & Pompeiū per obitum Iuliæ vxoris Pompeij ac filię Cęsaris, Pompeius solus remp. administrare cupiens amicos Cæsaris cœpit multipliciter molestare, & etiam vrbe pellere. Multa itaq; clam contra Cæsarem dicta tractataq; sunt, inter quæ illud est de Labieni defectione. Procurauit itaq; Senatus, Pompeiusq;, vt Labienus a Cæsare deficeret, quod effectum fuit. Erat quidem Labienus legatus Cæsaris, qui in Gallico bello multa, & præclara peregerat. In Senatu quoq; multa tractabātur in damnum Cęsaris, nouęq; vię quærebātur, quibus potestas Cęsaris, quę iam multis formidabilis esse cœperat, tollerēt, aut certe minuerēt. Siquidem cunctis iam magnificentia & liberalitate Cæsarea stupefactis, & quid his rebus tantis & tam late effusis sibi vellet secum tacitis meditantibus, nec loqui aliquid audentibus. M. Claudius Marcellus Consul, cui aut amore publico, aut vero priuato odio dignitas Cæsaris ac potestas inuisa erat, freqnti Senatu testatus de salute reipublicæ se acturum definiuit. Vt quum bellum in Gallia finitum esset, dimitteretur victor exercitus, & quisquā ante tempus successor Cæsari mitteretur, qui in pace prouinciam gubernaret, ipse vero sine imperio rediret. Addidit etiam ne absentis ratio comitijs Consularibus haberetur, quod licet communi lege de omnibus cautum esset, legi tamen Cæsar exceptus erat, ita ergo sublata erat exceptio. Et non contentus Consul

iniuria Cæsaris in personam illata, ijs quoq;, quos Cæsar ciuitate donauerat, ad mendam iudicauit, ambitiosam, & immodestã concessionem asseuerans. His & alijs turbatus Cæsar, nec immerito, cogitansq;, quod sæpe dicere solitũ fama fuit: operosius, multoq; difficilius Principẽ a summo dignitatis gradu ad media deijci, quã a medijs ad extrema: non cedendũ, vt Africanus Maior fecerat, sed obstandũ statuit inuidię, & turbare potius omnia quam exemplo illius quãuis laudatissimo inuictũ ab hostibus vinci a ciuibus. Sed donec iure potius quã bello agendi spes superfuit, quiescendũ statuens pacienter quidem, sed rectius dissimulãter cuncta sustinuit, & quoniã non nisi verbis offenderetur, adhuc verborũ quoq; defensionem parans e collegio Tribunorum Caium Curionẽ multa sibi, ac profusa largitione quæsiuit, ne quando vel in Senatu, vel ad populum deessent suæ causæ defensores. Cum vero iam multi Cæsaris, necnon alij Pompeij formidarent potentiã, sæpe Curio ipse Senatui obtulerat, vt vterque simul ab armis abscederet, atq; ad ęquã ciuilitatẽ pariter remearent. Itaq; demum securam liberamq; remp. fore, idq; non solum pollicitus, sed etiam contentiose nisus est efficere, certus de Cæsaris voluntate, qui idipsum a Senatu literis petijt, vt scilicet aut sibi populi Romani beneficium integrũ seruaretur, hoc est imperium cum legionibus, aut cæteri saltem Duces in eadem conditione essent, exercitusq; dimitterent. Ad hocq; plurimũ inducebat Cæsarem fides, quam ad suos veteranos habebat, quod hoc faciliter poterat polliceri, sciebat enim eos quacunq; sua necessitate ei non esse defuturos. Tantã enim cum eis Cæsar longo vsu familiaritatem contraxerat, vtq; erat eis affabilis, & animorum rapax, quod hæc ab eis poterat sperare. Sed tamen neq; per se neq; per Tribunos, quod petebat, obtinuit obstantibus fautoribus partis aduersæ, qui nullum Pompeio parem pati poterant. Incidit in hoc tempus Senatusconsultum prima ęquum fronte, re autẽ iniquum, vt duæ quidem, vna scilicet ex Pompeij, altera ex Cæsaris legionibus ad bellum Parthicũ mitterẽtur. En in verbis æqualitas, in rebus autem iniquitas. Siquidem quum Pompeius vnam ex suis, quibus ipse prę erat, amicitię iure Cęsari concessisset, illã bello Parthico deputauit verbo non animo, eamq; repetijt, eam Cæsar remisit, & ex suis misit vnam. Ita Pompeium nulla, Cæsarem vero duabus legionibus imminutum nemo fuit qui non intelligeret. Tulit tamen cum etiam cum aduersarijs pacisci voluit, vt transalpina Gallia, & Illiricum cũ duabus tantũ legionibus, & nomen imperij remaneret, donec Consul fieret. Deniq; eo vsq; submisit excelsum animũ, vt qui Cæsarem non nosset, suspicari eum posset belli metu ad ista descendere, quo nihil erat ab illius viri moribus, ac mente remotius, sed tantũ illi studiũ fuit, vel exercendę, vel simulãdę modestię, vt quiduis videri potius eligeret, q̃ publicę tranquillitatis euersor. Cumq; obstinatos ad negandum cerneret, Senatum sibi aduersum, & e suis inimicis designatos iam Consules, audiretque Tribunos, q sibi adhęrebãt, nihil posse, imo propter se periculo, atq; odio expositos, nõ amplius differendũ rat⁹, ne autẽ sui periclitarent̃, aut ipse cũctatione vilesceret, dispositis more solito per hiberna legionibus vltimo trãsitu ex Gallijs in Italiã redijt. Quo cũ venisset, inuenit illas duas legiones sub obtẽtu Parthici belli sibi ereptas, nec ad bellũ profectas, sed in Italia detẽtas, quin & Põpeio assignatas. Quod ad euidẽtem Cęsaris iniuriã pertinere, non solũ ipse vir talis, sed quicunq; de populo perpẽdebat, adhuc tamen tacitus processit, conuentibusq; peractis, vt solebat, Rauennã venit vrbem suę prouincię ab ea parte nouissimam, vt neq; terminos suos excederet, & proximus esset aduersarijs, & paratus vlcisci, si quid forte sui odio in Tribunos inimici

sui decreuissent. Et hoc quidem belli ciuilis initium, hæcq; fuerunt causæ, aliquã forta se non paruã iustitiæ faciẽ habentes, si qua vnquã esse potest iustitię causa patriã oppugnandi, quãuis ab alijs minus iustæ causę quædã afferant, sed odium manifestũ testimonij fidẽ leuat. Gneus igitur Pompeius gener atq; hostis factus Cæsaris dicit, eum, ideo quod non posset opera incepta perficere, neq; de se populi expectationẽ adimplere, ideo turbare omnia voluisse, ne in turpitudine veritas appareret. Fuere, qui timuisse illum dicerẽt, ne eorum, quæ primo consulatu cõtra leges gesserat, rationẽ reddere graui suo periculo cogeretur, cum. M. Cato iste vltimus, cuius virtus, & grauitas comminationẽ eius non minus terribilem quã cuiuscunq; Consulis faciebat, palam diceret, ac iuraret: se nomẽ Cęsaris, mox vt priuatus ipse inciperet, inter reos delaturum, siue hoc publicę ille iustitiæ studiosus, seu propriæ memor iniuriæ. Vnde iam in vulgus effusum erat, idem Cæsari euenturũ, quod Miloni, vt circunseptus armatis apud iudices, seu ex vinculis causam dicat. Alijs visum est, eum spatio plurimorum annorum imperio assuefactum dedidicisse priuatũ modum, & sola cupidine dominandi in bella ciuilia concessisse. Hæc est enim diuersitas opinionũ in causa Cæsaris, quã Tullius diuersis in locis damnat. Franciscus vero Petrarca in lib. de viris illustribus Cæsarem excusat, adducẽs ad hoc plurimas epistolas signanter Tullij. Ad historiam igitur reuertamur.

Quomodo Cæsar a Rauenna fines populi Romani aggreditur, & in vrbem properat.

Vum Rauennæ igitur Cæsar substitisset, ne prouinciæ suæ terminos transgrediendo aperte agere contra remp. videretur, audiens Tribunos, qui pro eo erant, contẽptui habitos, & vel vi vrbe depulsos, vel sua sponte digressos: Romæ omnes vnanimiter contra se sentire, omnia sui odio diuina, atq; humana misceri, ac peruerti, se quoq; per patientiã contemptum iri cogitans, neq; iam amplius ferendũ dissimulandũq; aliquid existimans, euocatis legionibus vbicunq; essent, præmissisq; clam cohortibus, quæ aderant: sero tamen clandestino egressu secretum iter paucis comitatus arripuit, in quo quum nocte tota deerrasset, vix ad auroram in ducem aliquem casus obtulit. Quo primo ad rectum iter a perplexo ac difficili calle reuerso, inuentisq cohortibus, qu s ; rę miserat, ad Rubiconem venit amnẽ exiguum, sed magnarũ tunc limitem regionum, ibiq; parumper cogitabundus substitit secum tacitus, examinans quantũ opus aggrederetur. Tandem versus ad comites adhuc, inquit, cœptis resistere, & reuerti licet, & si riuum hunc transgredimur, ferro nobis gerenda sunt omnia, ibi hærens, dubiusq; animi huiuscemodi visione firmatus est. Quidam sibi & statura & specie corporis supra humanum modũ subito visus est, qui amnis ad ripam sedens pastoria modulabatur arundine. Ad quem, vt alias non visum, pastorem locorũ & quidam quoq; militum conuenissent, ille subito vnius e manu tubicinũ erepta tuba vehementi inflatu increpuit. Motus ergo tanto spectaculo, eatur ergo, ait, eatur, quo Deorum prodigia, atq; hostium notat iniquitas, cœpta res est. Hæc dicens transijt, ac traduxit exercitum, Ariminumq; vrbem proximã longa pace tranquillam attigit, & patentibus portis introgressus Tribunis plebis, qui propter eius odiũ pulsi sibi obuiã veniebãt, astãtibus concionẽ habuit ad exercitũ ĩ medio fori. Fuit autẽ cõcio efficacissima scissa, vt ferũt, veste veris, seu fictis cũ lachrymis ad suã dignitatẽ cõtra inuidiã hostiũ conseruandã, fideq; militũ implorans, & ingẽtia promittẽs. Cæsarẽ itaq; Arimini agentẽ Lucius Cæsar

adolesces adijt, qui patre habebat Cæsaris legatum, is a Popeio ad Cęsare missus erat iure amicitiæ, quæ inter eos erat. Ea vero huiusmodi fuere. Excusare se Pompeium Cęsari, & poscere, ne ea, quæ pro rei publicæ studio, atq; amore gesserit, ad iniuriam suam trahat, charum enim esse sibi Cæsarem, sed rem publicā rebus omnibus chariorem, & esse, & semper fuisse. Similiter & Cęsari etiam charam esse debere, vt priuatus suas iniurias, ac inimicitias rei publicæ remittat, ne tam grauiter irascatur, vt dum hostibus vult nocere, patriæ immeritę noceat, idq; ita facere, ad suum decus eximium pertinere. Ad ea Cęsaris responsio paulo lōgior fuit. Rememorauit iniurias pro multis in rem publicam meritis sibi illatas, paratum se tamen omnia rei publicę condonare, ita tamen, vt decedant omnes ab armis, & ad ciuilitatem solitam reuertantur. Proficiscatur ergo Pompeius in Hispaniam prouinciam suam, dimittantur exercitus omnes per Italiam, arma deponant, cessent motus, & metus publici, sit togata ciuitas non armata, se quoq; ęquissimo animo quieturum, iniuriasq; omnes, & contumelias obliturum. Ad hæc tamen facienda, & iure iurando confirmanda petijt, vt Pompeius accederet, vel se accedere pateretur, sperare enim se colloquio, & conspectu mutuo omnes controuersias finiendas. Hac itaq; responsione in scriptis in Senatu redacta, responsum est a Pompeio, vt Cæsar quam primum in Galliam reuertatur, exercitumq; dimittat, quo facto iturum in Hispaniam Pompeium, alioqui nihil de delectibus armisq; omissuros Consules. Hinc pacis desperatio, & belli pręludium visum est. Erat interea ad custodiam Arimini ciuitatis Actius Varus, quem Decuriones Ariminiani summo adeunt consensu, dicuntq; notum sibi esse Cęsaris aduentum, neq; vero propositi sui esse, suorumq; ciuium, neq; rationi consonum videri, Imperatorem populi Romani talem virum de imperio sic meritum, tot victorijs insignem mœnibus amicę vrbis arceri, orant, vt famæ, vt suo suorumq; discrimini, dum tempus est consulat. His permotus Varus, & perniciem timens, fugam arripit, & insequentibus Cæsaris militibus prælio decernere coactus, ac desertus a suis solus abijt, quibusdam eorum domum, alijs vero ad Cæsarem confugientibus, quos Cęsar collaudatos benigne suscepit, & Lucium Pupium Centurionem partis aduersę ad se adductum ilico relaxari, ac dimitti iussit, Ariminum ingressus ciuibus gratias egit, atq; illorum erga eum charitatis non immemorem se futurum spondet. Quibus Romę cognitis tantus pauor omniū mētes inuasit, vt ab vrbe omnes fere abscederent, ipsiq; Consules, atq; ipse Pompeius actum suis de rebus opinantes, & ex vnius oppidi euentu omnia metuētes. Mirum valde, vnde in tam paruis animis tam magna superbia, vt eius viri meritos honores, ac gloriā tam pertinaciter detrectarēt, cuius nec conspectū certe, neq; viciniam pati possent, & talem patriam solum ad illius nomen vniuersali animorum conseruatione desererent: sed vrgebat hinc inuidia, inde autem terrebat fama viri, quę eousq; creuerat, vt clemētissimus omnium præ omnibus atq; ab omnibus timeretur. His ad Arimium gestis Picœnum omne, cuius olim Sculum, hodię Ancon est caput, nullo vsquā contradicente peruagatur, sed cunctis sibi vrbibus atq; oppidis obuiam mittentibus, lętoq; eum atq; exercitum eius obsequio ac fauore prosequentibus. Diffuso itaq; metu, simul & fama virtutis, & vulgato horum, de quibus diximus exemplo, cæteri omnes sequebantur, vndique fiebant deditiones, & si quis præfectorum contradiceret, capiebatur, aut pellebatur. Itaque pulsus ex Ethruria Libo, Termus ex Vmbria, ac Sculo Lentulus captus & Gneus Magius pręfecti ambo. Et quum Magius ad cæsarem ductus esset, & supplicium formida-

ret, Cęsar eum placato animo dimisit, & vade, inquit, ad Pompeium, eiq meis verbis nuncia, quoniam ad hunc diem non fuerit nobis opportunitas colloquendi, atq ego Brundusium, quo iuisse illum audio, profecturus sum: credo, vt colloquamur, expedire publicæ saluti, cuius curam gerere maxime nostrum est. Non est autem par effectus, per nuncios de longinquo, atq inter præsentes ista tractari, quod cõspecti vultus, & viuæ voces ad mouendos animos multum possint. Occupato sine ictu gladij Picœno Corfinum progreditur, ibi contentionis plusculum fuit. Pendente tamen obsidione Lentulus per murum egressus, & finem metuens ad Cæsarem venit, sibi, atq intrinsecis veniam petens. Ad quem Cæsaris responsio fuit. Non se, vt cuiquã malefaceret, venisse, sed, vt ab inimicorum malitijs, atq iniurijs tueretur, ac tribunos plebis sui odio in exilium actos in suam reponeret dignitatem. Deniq vt seipsum, ac populum Romanum ex paucorum tyrannide conculcatum antiquæ redderet libertati. Oppido tunc præerat Lucius Domitius vir magni animi, sed exiguæ fortunæ, & bello promptus, sed infaustus, is defensionem parans, sed ab oppidanis ad deditionem coactus quum mori mallet, venenum a seruo medico poposcit, quod ille nec dare volens, nec negare ausus, vt qui domini mores nosset, poculũ somni ferum pro veneno obtulit, quo ille hausto graui sopore resolutus conquieuit. Experrectus postmodum, & delusum se intelligens, vix q a seruo manus abstinens cum multis nobilibus, qui secum sentiebant, vinctus ad Cæsarem est perductus, mori appetens: quem Cæsar ilico solui iussit, neve quis eorum a militibus re vel verbis offenderetur, inhibuit, quæstusq breuiter, quod pro suis ingentibus, & in illos, & in remp. meritis referre sibi debitam gratiam neglexissent, & iniurias, ac cõtumelias retulissent, cunctos dimisit incolumes, quin & pecuniæ pondus ingens Domicij depositũ, & ab oppidanis oblatum, quãuis & pecunia publica esset, & in stipendium numerata, Domitio restituit, ne sanguinis, quam pecunię abstinentior videretur. Nihil postremo ex ea victoria, vel prædæ cuiuspiam, vel vltionis accepit, nisi quod Domitij milites sacramento adegit, non inuitos, vt arbitror, sed eo libentius iurantes, quo fœlicius est sub victore, quam fugaci Duce militare. Vulgatis nanq, quæ ad Corfinum acta erant, multum metus omnibus demptum, multumq spei additum est cognoscentibus, Cæsarem nihil bello nisi victoriam petere. Vnde, vt diximus, & Tuscorum populi, & omnis Vmbria pulsis inde præsidijs ad Cæsarem transiere.

Pompeius a Luceria digressus Brundusium Apuliæ petijt,
eum Cæsar insequitur, & obsidet.

HIS itaq rebus more Cæsaris velociter gestis, ac prospere, cum iam secum Gallia omnis Cisalpina sentiret, magnas Italiæ partes primo occupauit aduentu. Sed cum spes cæteris omnibus, soli Pompeio, ac Senatui additus timor fuerit, qui Pompeius, ac Senatus in Domitio multum momenti reposuerant, & sæpe eum per literas euocatum expectabant. Itaq confestim his cognitis Pompeius Luceria digressus, vbi belli sedem constituisse videbatur, Brundusium petijt, vt Italiæ littore in extremo promptior esset ad transitum. Ita enim animo decreuerat relicta Italia transmarina tentare, siue id solo metu pellente, siue intentione illa, quia ibi tutior esset ab hoste, Cæsar autem semper propinquus, atq contiguus hostibus esse festinans, non nisi septem dierum mora ad Corfinum exacta eo ipso die, quo Domitium, captiuosq

dimiserat, motis castris in Apuliam perrexit. Et quoniam Cęsar inter omnes exactos de clæmentia laudatur, quum a quibusdã amicis Cornelio Balbo, Oppio fuisset per literas collaudatus de ijs, quę Corfini gessit, ipse sua illis epistola memoratu digna respondit per hæc verba.

Cæsar Oppio, Cornelioq; Salutem.

Audeo me hercle, vos significare literis, quam valde probetis ea, quæ apud Corfinum gesta sunt. Consilio vestro vtar libenter, & hoc libentius, quod mea spõte facere constitueram, vt quam lenissimum me prębere m, & Pompeium darem operam vt reconciliarem. Tentemus hoc, si possumus omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria vti, quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neq; victoriam diutius tenere, præter vnũ Lutiũ Syllã, quẽ imitaturus non sum. Hæc nostra sit ratio vincendi, vt misericordia nos muniamus, id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentẽ veniunt, & multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos, vt cogitationem suscipiatis. Gneum Magium Pompeij præfectum deprehendi, scilicet meo instituto vsus sum, & eum statim missum feci. Iam duo præfecti partium Pompeij in meam potestatem venerunt, & a me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeiũ hortari, vt malit mihi esse amicus, quam illis, qui illi, & mihi semper fuerunt inimicissimi, quorum artificijs effectum est, vt resp. in hunc statum peruenerit.

Ciceroni præterea, qui etiam sibi de hoc scripserat, factumq; laudauerat, qui se inter partes ad hæc medium, licet magna animi fluctuatione, & multa consiliorum varietate, constituerat, rescripsit per hæc verba.

Cæsar imperator Ciceroni salutem dicit.

Recte auguraris de me, bene enim tibi cognitus sum, nihil a me longius crudelitate. Atq; ego, cum ex ipsa re magnã capio voluptatem, tamen meum factum probari abs te triumpho, gaudeo. Neq; illud me mouet, quod ij, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, vt mihi rursus bellum inferrent. Nihil enim malo, quam & me mei similem esse, illos sui.

Quum itaq; Cæsar Apuliam attigisset, mox Brundusium adijt, Pompeiumq; iam prægressum valida obsidione circundedit. De quo idem Cęsar supradictus scribit per hęc verba.

Cęsar Oppio, Cornelioq; salutem. Ad septimum Idus Martias Brundusium veni, ad murum castra posui. Pompeius est Brundusij: misit ad me Gneum Magium de pace, quę visa sunt respondi. Hęc vos statim scire volui. Quum in spem venero, de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam.

Et quoniã propter nauiũ penuriã mari eum obsidere non poterat, timens hostis fugã famosissimũ maximũq; illũ portũ saxorũ molibus iniectis obstruere nisus est, opus non tantum hominum, sed naturę improbum, atq; inextricabile. Quum vero exitu eum prohibere illo modo natura ipsum prohibente non posset, catenis os portus pręclusit. Sed nec sic detinere valuit Pompeium, quin mari Hadriatico Dyrrachium nauigaret.

Cęsar Romam intrat, & inde in Hispaniam properat.

Vum itaq; intellexisset Cæsar Pompeium à Brundusio digressum fugatumq;, cum nonposset eum commode sequi propter nauium penuriam, vt dictum est, Brundusium ingressus est, ibiq; concionem habuit, qua iustitiam causę suę iniuriasq; hostium omnibus aperiret. Quo facto cum sua illis in locis inutilis mora esset, ne quod sibi tempus otiosum efflueret, Vrbem Romam versus iter arripuit, toto belli Gallici decennio non visam. Cuius aduentus fama cognita quantus Romæ terror fuerit, non facile dictu est, multo quidem maior, quam necesse fuerat. Iratus siquidem multis erat, & fortasse non immerito, sed iratiorem existimabant. Non enim naturaliter, neq; nisi magnis ex causis ad iracundiam pronus erat. Venit igitur Romam, Senatumq; habuit ex ijs patribus, qui domi substiterant, ibi perpetuam dictaturam ipse sibi sua autoritate arripuit. Vnde Cæsaris dictatoris nomine multa quoque constituit, in quibus pro lege voluntas fuit. Illud inter cuncta memorabile est, nam ærarium populi Romani, quod tot victoriæ, tot secula compleuerant, vno die exhausit, interq; alia, vt scriptum est, protulit ex eo latorum aureorũ viginti & sex millia, non thesaurizandi cupiditate, sed largiẽdi. Nam, vt alter ait, nemo liberalius victoria vsus est, nihil sibi retinuit præter dispensandi potestatem. Compositis itaq; rebus vrbanis, vt melius visum est, animum ad extrema conuertit, atq; in primis Siciliam, atq; Sardiniam, illa duo horrea populi Romani per legatos administrare disposuit, de Gallia nihil solicitus, quam in summa pace reliquerat, solam respexit Hispaniam, cogitansque, quum primũ classis opportunitas affuisset, vestigijs Pompeium assequi, ne quid a tergo formidabile relinqueret. Decreuit ergo in ipsam Hispaniã proficisci, vbi Pompeij copiæ ingentes erant, quarum præsidio Hispania omnis tenebatur sub legatis tribus. M. Petreio, Lucio Afranio, &. M. Varrone. Eo vero in Hispaniam pergente, Masilia fœderata ciuitas, & ab ipso principio amicissima populi Romani non sui odio sed ingenti studio reip. portas clausit, quam ille quũ obsidione cinxisset, Decium Brutum adolescentem, &. C. Trebonium legatum cum parte copiarum ad eam oppugnandam reliquit. Caium Fabium legatum cum tribus legionibus, quas Narbonæ circumq; ea loca hyemandi causa disposuerat, præmittit ad occupandum Pyrenæi saltus, celeriterq; ab eo occupati sunt, qui eo tempore a Lucio Afranio præsidijs tenebatur. Reliquas legiones, vti longius hibernabant, subsequi iubet. Afranius enim se continebat ad oppidum Castillionẽ non longe a Pyrenæi Saltu, loco vocato a modernis Pertusio supra collem vbi nunc arx constructa est. Diuisa siquidem Hispania erat inter tres præfatos Pompeij legatos, quoniam Afranius præsidebat a Pyrenæo Castillioneq; citeriori omni Hispaniæ: Petreius vero ab Ana flumine nunc Godiana dicto vsq; ad Cantabros, qui Nauarri sunt, Oceanumq;: Marcus vero Varro Lusitaniam, Bæticamq; obtinebat. Fabius itaq;, vt fuerat imperatũ a Cæsare, a Narbona primo aduentu Pyrenęum occupat, pręsidiumq; a Saltu deiecit, magnaq; celeritate ad exercitum Afranij contendit. Afranus vero intelligens colle Pyrenæi occupato, patere aditum Cæsari in Hispaniã, ab agro Emporitanensi properat coniungi Petreio, ac Varroni, communicatoque consilio de aduentu Cæsaris statutum est, vt Cetreius cum duabus legionibus coniungatur Afranio, Varro vero alijs duabus legionibus tutetur omnem vlteriorem Hispaniam, statutumq; insuper est, vt bellum ad Illerdam geratur propter loci opportunitatem. Interim Petreius a Lusitania per Vectones, qui legionenses sunt, cum legionibus, & omnibus amicorum auxilijs

ad Ilerdam vrbem citerioris Hispaniæ properet. Interea Cæsar occupato Pyrenæo a Fabio Emporium vrbem ingressus est. Erat enim vrbs regionis Metropolis in duas diuisa vrbes & mœnia, vna quidem fuerat ad mare, quæ Græcam habuerat ori ginem cum Massiliensibus ex Phocensibus, & ea etiam Græco idiomate loquebatur: altera, quæ fuerat Celtiberorum ad Occidentem versus, hæcq; regionalium colonum fuit. Vtraq; vero suo vallo, suisq; mœnibus, ac seiunctis custodijs tutabatur.

In ea si quidem vrbe Cæsar ab vtrisq; acceptus benigne timens nesi ab hinc digrederetur, vrbs propter Pompeianorum amicitiam Massiliensiumq; affinitatem deficeret, tertiam vrbem addidit, instruxit si quidem vrbem ad Meridianum vtrique Græcæ, & Celtiberorum viciñ, quam ex Romanis instruxit, & Romanorũ Coloniam effecit in præsidium regionis. Cæsar igitur his compositis occupato omni Emporitano & Gerundenli agro ad Ilerdam properat secutus Afranium Petreiumq;.

Prælia Cæsaris apud Ilerdam vrbem, cum. L. Afranio, & Marco Petreio.

QVum itaq; peruentum esset ad Ilerdam, erant exercitus Afranij, Petreijq; cum vrbe coniuncti. Est enim Ilerda ciuitas sita inter duo flumina Sicorim, & Cingam. Cæsar itaq; duos pontes astruxit ad Sicorim amnem quatuor milliaribus inter se distantes, per quos exercitus pabulatum iret, quum magna pars eorum, quæ fuerant citra Sicorim, consumpta fuerint. Itidemq; Pompeiani fecere, propter eaq; sæpius inter se equestribus prælijs contendebant. Cæsar igitur castra posuerat inter duos amnes Sicorim, & Cingam supra vrbem ad eam partem, vbi oppidum Balcaguerum situm est, ibi in Sicori duo pontes erant a Fabio constructi. Quumq; Fabij duę legiones irent præsidio pro more eorum, qui vltra flumen pabulantur, quum transissent pontem vrbi proximum, præ multitudine iumentorum sequentium, & vi aquarum pons interruptus est. Quod vbi intellectum est a Pompeianis, quatuor legiones missę sunt ab Afranio vrbi ac castris, vt fortunę beneficio vterentur ad opprimendum duas Fabij legiones. Re itaq; nunciata Lucio Planco, qui duabus legionibus Fabianis præerat, necessaria re coactus locum capit superiorem, omnemq; comitatum in duas diuidit acies, ne ab equitatu circũueniri faciliter posset. Ita Plancus hostium impetum satis dispari numero sustinet. Commisso itaq; pręlio ab equitibus signa legionum duarum procul ab vtrisq; conspiciuntur, quas Fabius vlteriori ponte subsidio suis miserat, suspicatus id, quod accidit, quarum aduentu pręlium dirimitur, ac vterq; reducit suas legiones in castra. Post vero die scilicet tertio refecto iam prope ponte, qui fuerat interruptus, relicto præsidio in castris pontibusque triplici instructa acie ad Ilerdam proficiscitur, & sub castris Afranij constitit. At Cæsar vbi paululum sub armis constitisset, exhibet de se opportuno loco pugnandi facultatem, qua opportunitate facta Afranius copias educit, & in medio colle sub castris constitit. Cęsar autem vbi cognouit Afranium pręlium respuere, ab infimis radicibus montis intermissis quadringentis circiter passibus castra ponere constituit, & ne milites in opere faciendo impedirentur incursionibus hostium, propugnacula in castris fieri prohibuit, quę a procul cernerentur, sed cõstitutis aciebus prima & secunda ante castra fossam latitudinis pedum quindecim fieri iussit. Adstantibus itaq; duabus aciebus ante castra ne opus incœptum videretur ab hostibus, tertia a tergo acies opus fossę perficiebat. Sic omne opus perfectum est, antequam ab Afranio percipe-

retur. Vespere itaq; facto Cæsar legiones intra hanc fossam reduxit, & omne per circuitum opus patentibus propugnandis a cæteris legionibus fieri iussit, & interim legiones expeditas contra hostes constituit. Afranius itaq;, atq; Petreius quum intellexissent incœptũ opus terrendi, & impediendi causa, copias suas ad infimas montis radices producunt, vt prelio Cæsarianos lacessant. Neq; tamen Cæsar opus intermittit, confisus presidio trium legionum, quas in armis habebat, & fossę: ipsi tamen non diu ibi commorati, nec ab infima collis radice digressi copias in castra reducunt. Erat itaque in vrbe Ilerda, ac prope vbi Petreius & Afranius castra habebant, mons planiciem habens desuper passuum trecentorũ: atq; in ipsius planiciei medio planicies paulo eminentior, quem tumulum Cęsar cogitauit occupare, & communire, sperans ab eodem loco & occupare pontem, & commeatum ab vrbe a castris Afranij & Petreij prohibere. Hoc cogitans legiones tres Cęsar a castris eduxit ad occupandum collem acie in locis idoneis instructa, atq; vnam legionem ad occupandum collem percurrere iubet. Qua re ab Afranianis cognita celeriter cohortes Afranij breuiori itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. Locus nanq; ab Afranianis præoccupatus est veloci cursu, atq; Cæsariani compulsi sunt intra suas se legiones recipere, qui hoc graue ferentes in hostes vrbem versus prorumpentes, quinq; horis præliatum est, & Afraniani in vrbem compulsi sunt. Multi vtrinq; mortui sunt, multi vulnerati: Afraniani enim tumulum eo die retinuerunt, & plurimum magnis operibus muniuerunt, presidium q; eodem in loco posuerunt, in quo nunc templum monasterium q; de Gaderni stare cognouimus. Interim post biduum vero accidit incommodum inopinatum. Tanta enim vis tempestatis exoritur, vt nunquam maiores aquas illis in locis fuisse constaret, ex omnibus enim montibus niues maximę prosilierunt, adeo vt omnes ripas fluminum superassent, pontesq; ambos, quos Fabius in Sicori confecerat, vno die interrupit, quæ res maximas incommoditates attulit Cæsarianis. Castra enim Cæsaris posita erant inter duo flumina Sicorim, & Cingam, neutrum transiri poterat pro commeatu, necessarioq; omnes intra has continebantur angustias, neque ciuitates, quæ ad Cæsaris amicitiam accesserant frumentum portare, neq; ij, qui pabulatum ire longius decreuerant, interclusi fluminibus reuerti poterant, neq; maximi commeatus, qui ex Italia, & Gallia veniebant, transire. Tempusq; erat difficillimum, quo frumenta non comperiebantur hyemis decurso tempore, neq; frumenta noua multũ a maturitate distabant, atq; omnes ciuitates frumentis exinanitę fuerant, quoniam Afranius ante Cęsaris aduentum, omne frumentum Ilerdam duci iusserat. Reliqui si aliquid fuerat, Cęsar ipse cum ipso exercitu consumpserat. Exercitus autem Afranij rebus omnibus abundabat, causam ad id præstante ponte vrbis Ilerdæ, per quem commeatus ab omni parte ad Afranij castra poterant asportari: & frumẽtum perantea superioribus tẽporibus iam prouisum. Permanserunt itaq; aquæ dies complures, Cęsarq; conatus est pontes reficere, sed nec magnitudo fluminis, & aquarum, & expeditę cohortes aduersariorum ad ripam fluminis ad defensionem paratæ hoc permittebant. Iterim magnus commeatus, qui ex Gallia & Ruthenis cum multis curribus Gallico more cum multisq; iumentis ad Cęsaris castra portabatur, inuaditur a Pompeianis, frumentum capitur, & multi ex ijs, qui comitabantur. Nunciatur res per literas Romę, magna hinc inde laus Afranij Petreijq; predicatur, multique ad Pompeium currunt, finis belli ex illo incommodo breuissime speratur. Interea Cęsar, quo melius poterat, incommoda supportabat, colonos vrbium remittebat ciuitatibus,

ciuitatibus, quæ ad eius amicitiam accesserant, quę blado carebant, pecus imperabat. His sic se habentibus, interq; has angustias Cæsar positus naues & scaphas militibus fieri iubet, cuius generis superioribus annis eum Britanniæ vsus docuerat, ex leui primum materia viminibus cōtextas, coriisq; coopertas, piceq; linitas, quas perfectas curribus suppositas deducit ad flumē loco a castris duobus & viginti millibus passuum distanti, militesq; trans flumen in proximā ripā transportat, collēq; ripę proximū occupat, ipsumq; collē antequā intelligeretur ab Afranio summa celeritate cōmuniuit, legionēq; statim traiecit, pontemq; ab vtroq; latere biduo perfecit. Ita eos cōmeatus, qui frumenti causa processerāt, tute recipit ad se, & rem frumentariā incœpit expedire. Eodem die equitum magna pars traiecit flumen, qui pabulatores inopinantes & sine vllo dissipatos timore aggressi, quā magnum numerū hominum atq; iumentorū intercipiunt, capiuntq;. Missisq; aliis centuriatis cohortibus in subsidiū in duas se partes diuidunt, vt alii videlicet predę sint prę lidio, alii vero vt veniētibus resistāt, eosq; propellant: circunueniūtq; cohortē vnam, quæ ante alias percurrerat, seclusam, atq; eam interficiūt, incolumesq; cū magna præda eodē ponte in castra reuertunt. Itaq; perfecto ponte statim fortuna mutat, Afraniani nanq; perterriti virtute equitū minus libere ac minus audacter vagabantur. Interim Oscenses & Calagurritani cōfœderati ad inuicē legatos ad Cęsarē mittunt, se facturos quicquid per eum fuerit imperatum, hos etiam sequuntur Tarraconēses, & Lacetani, qui & Barcinonenses sunt: & Ausetani, qui & Vicenses, & post paululum Ilarqueones, qui & Derthusenses fuere, orasq; Iberi obtinent. Hos Cæsar hortatur, vt eius castra frumento iuuent, quod ipsi se facturos pollicentur, conquisitisq; hinc i[illegible] iumentis in Cæsaris castra deportant. Eratq; cum Afranio cohors vna Lurga[illegible]ensiū siue Ilarqueonū, quæ cognito consilio ciuitatis ad Cęsarē transit. Magna quid[illegible]leriter fit rerum cōmutatio perfecto pōte magnis quidē ciuitatibus ad amicitiā adiūctis, extinctis rumoribus de auxiliis legionum, quæ cum Pompeio per Mauritaniā venire dicebantur. Multę longiores ciuitates ab Afranio deficiunt, & Cæsaris amicitiam sequūtur. Quibus rebus perterritis animis aduersariorū Cæsar, ne semper magno circuitu equitatus per pontē esset mittendus, compertis idoneis locis fossas. xxx. pedum in latitudinem complures fieri iubet, quibus partem aliquā Sicoris auerteret, vadumq; in eo flumine efficeret. Quibus effectis Afranius Petreiusq; in magnum timorem perueniunt, ne omnino frumento pabuloque intercluderent, quoniā multum Cæsar equitatu valebat, itaq; constituunt ipsi locis excedere, & in Celtiberiā bellum transferre. Iuuabat hoc propositū Valentia, non nullæq; ciuitates, quæ olim a Lucio Sertorio defecerant, adhæserantq; Pompeio, in eiusq; amicitia permanserant multis receptis ab eo beneficiis, & enixe eum diligebant. Cæsaris enim in Celtiberis & Hispanis erat nomen obscurius, illiusq; plurimi faciē pertimebāt. Ab his itaq; ciuitatibus mognos equitat⁹, magnaq; auxilia expectabāt, differuntq; bellū in hyemē, in quo potuissent hinc inde plurima auxilia cōtraxisse. Hoc inito cōsilio per totū amnē Iberū naues cōgregari iubēt, atq; efferri in oppidū Octogesima, quod hodierno idiomate Hitona dicit, ibiq; pontē instrui iubet ad transitum Iberi, distabatq; oppidum Octogesima siue Hitona a castris milliaribus. xx. Interim legiones duas pontē Ilerdę trāsire iubēt, trās Sicorim castra muniunt fossa latitudinis pedū. xii. Qua re p exploratores cognita sūmo labore militū Cęsar cōtinuato opere die noctuq; in auertēdo flumine huc reduxerat rem, vt equites, & si difficulter ac ægre possent, tamen auderent flumen transire, pedites vero tantūmodo humeris ac summo

pectore stare, & tam magnitudine aquæ, quam etiam rapiditate fluminis ad transeun dum impedirentur. Eodē tamen tēpore pons in Ibero ab Afranianis effectus nūciaba tur, & in Sicori iam vadum reperiebatur, & ideo iam magis Afranius atq; Petreius festinandum iter existimabant. Itaq; duabus auxiliaribus cohortibus Ilerdæ pro præsidio relictis cum omnibus copijs Sicorim transeunt, & cum duabus legionibus, quas superioribus diebus traduxerant, castra coniungunt. Cæsar enim nihil spera bat nisi equitatum aduersus Pompeianos, & cum pons eius magnum habuisset cir cuitum, multo breuiori itinere Pompeiani poterāt ad Iberū peruenire. Equites itaq; a Cæsare missi flumen transeunt, & cū tertia vigilia Afranius & Petreius castra mo uissent, repēte Cæsariani ad vltimū agmen ostenduntur, atq; magna multitudine cir cunfusa morari, atq; iter impedire incipiūt, atq; ipsi Cæsariani Pōpeianos aggrediun tur, insultant, & incursant adeo, vt nunc sustinere, nunc in eos irrūpere, nunc fugere, compellerētur, sępius rūpere alas cogebant, inferri signa. Totis vero castris milites cir culari, & dolere hostem e manibus dimitti, bellum necessario longius duci, hortaban turq; milites Centuriones, Tribunosq; militum, vt per eos certior Cæsar fieret, ne labore suo, neve periculo parceret, paratos sese audere ea omnia, q̄ expedirent, transire flumen vado eo modo, quo traductus fuerat equitatus. Quorū studio & vocibus ex citatus Cæsar, & si timebat tantę magnitudinis flumini exercitū obijcere, conandum tamen, atq; experiendū iudicauit. Itaq; infirmiores milites ex omnibus Centurijs de ligi iubet, quorū aut animus, aut vires viderētur sustinere non posse, quos cū legione una castris pręsidio reliquit, reliquas omnes legiones expeditas aducit, magno nume ro iumentorū in flumine supra infraq; constituto traduxit exercitum. Pauci tamen a flumine erepti sunt, qui statim ab equitatu suscepti sunt, & nemo ibi interijt. Tradu cto itaq; incolumi exercitu copias instruxit, triplicēq; aciem ducere incipit, ac tantum fuit studij in militibus, vt sex milliaribus ad iter per vadum de circuitu factis, magna que fluminis mora interposita eos, qui tertia vigilia exissent e castris, ante horam diei nonā attigissent, & consecuti fuissent. Quos vbi Afranius, & Petreius procul vidis sent, noua re perterriti locis superioribus constiterunt, aciesq; instruxerunt. Cæsar tunc in campis exercitum refecit, ne defessum prælio obijceret: rursus conantes pro gredi insequitur, & detinet, & moratur. Properant maturius, atq; consultius, quam constituerant, castra ponunt, suberant enim montes, atq; a millibus passuum quin que itinera difficilia atq; angusta excipiebant. Hos mōtes intra se recipiebant, vt equi tatum Cæsaris effugerent, præsidijsq; in angustijs collocatis exercitum itinere prohi berent, & ipsi sine periculo ac timore ad Iberum copias traducerent, quod fuit illis co nandum, atq; omni ratione efficiendum, & totius diei pugna & itineris labore defes si rem in posterum diem distulerunt. Cæsar quoque in proximo colle castra po nit: media circiter nocte ij, qui aquandi causa longius e castris processerant, ab equiti bus Pompeianis correpti sunt. Fit certior Cæsar, Duces Pompeianos silentio co pias ex castris aducere, quo cognito signum dari iubet, & vasa omnia castrorum militari more cōclamari. Illi exaudito clamore veriti, ne nocte impediti non pari con ditione confugere cogerent, aut ne ab equitatu Cæsaris in angustijs itinerum teneren tur, iter supprimūt, copiasque in castris continēt. Postero vero die Petreius cū paucis equitibus occulte ad explorāda loca proficiscitur, hoc etiā idem fit ex castris Cæsaris, mittitur Lucius Decidius Saxo cum paucis, qui loci naturā perspiciant, vterq; idem

suis renunciat, esse quinque milliaria campestris itineris, inde incipere loca saxosa, atque montuosa: vnde qui prior has angustias occupauerit, hostem ab eodem itinere prohiberi disputat. Igitur in Petreij, & Afranij concilio tempus profectionis plærique censebant, vt noctu iter fieret, sic enim eos posse prius ad angustias peruenire, quam sentirentur: alij sumebant argumento ex nocturno conclamatu in castris Cæsaris ex eo loco non posse clam exiri: atque circundari noctis tempore equitatū Cęsaris, omniaque loca & itinera obsideri, nocturnaque prælia maxime esse vitanda, quoniam perterriti milites timori magis, quam religioni consulere consueuerint: ad lucem multum prodesse pudorem omniū oculis, multum etiā Tribunorum, militum, & Centurionum pręsentiam afferre, quibus rebus coerceri milites, & in eorum officio cōtineri soleant. Hæc tandē post multa euicit in concilio sententia, vt omni ratione esset interdiu prorumpendum, etiā si aliquo accepto incōmodo, tamen coniectabant salua summa exercitus locum, quem petebant, capi posse, & prima luce postero die constituunt proficisci. Cæsar exploratis regionibus albente cælo omnes copias e castris educit, magnoque circuitu nullo certo itinere exercitum educit, quoniam itinera, quæ ad Iberum & Octogesimam siue Hytonam ducunt, castris oppositis Pompeianorū tenebantur, erantque transcendēdæ valles, maximeque difficillima saxa multis locis pręrupta iter impediebant, ita vt præ difficultate viarum arma de vno in alium per manus necessario traderentur, milites que inermes subleuatique alij ab alijs magnam partem itineris conficerent: sed hunc laborem nemo recusabat, existimabant enim eum esse laborum finem si Pompeianos Ibero intercluderent, & frumento potuissent prohibere. Pompeiani econtra milites loci videndi causa ex castris percurrebant, contumeliosisque verbis Cæsarianos prosequebantur, quod coacti victus inopia cogerentur Ilerdam reuerti, quod satis erat a Cæsaris proposito alienum. Duces enim Pompeianorum consilium eius summe laudabant, si se in castris tenuisset, considerantes, quod Cæsar sine iumentis, atque impedimētis ad iter profectus esset, ideoque non posse diutius eum inopiam sustinere confidebant. Sed vbi viderunt paululum retorqueri agmen ad dexteram, iamque primos Cęsarianorū superare locum, & regionē castrorum Pompeianorum, nemo ex Pompeianis fuit adeo tardus, aut laboris fugiens, quin statim castris exeūdum, atque occurrendum putarit. Conclamabant ad arma, atque omnes copiæ paucis præsidio relictis exeunt, retroque itinere ad Iberum contendunt, erat in celeritate positum omne pręsidium, ideo vtique prius angustias, montemque pręoccupare contendebant. Sed exercitus Cæsaris viarum dificultate superata prius iter confecit, atque ex magnis rupibus nactus planiciem in hac contra hostem Cæsar aciem instruit. Res a Pompeianis huc erat necessario deducta, vt etiam si priores montes, quos petebant attigissent, ipsi quidem periculum vitarent, impedimenta tamen totius exercitus, cohortesque in castris relictas seruare non possent. Afranius autem quum ab equitatu Cæsaris in nouissimo agmine premeretur, & ante se hostem videret, collem quendam nactus ibi constitit, ex eo loco quatuor cohortes in montē excelsissimum, qui erat in conspectu omniū, mittit. Hunc magno concursu concitatos iubet occupare eo consilio, vt ipse cum omnibus copijs ad illū conscenderet, & mutato itinere Octogesimā siue Hytonam per iuga montiū concederet. Hunc cū oblico itinere cohortes peterēt, conspicatus equitatus Cęsaris in cohortes impetū fecit, nec minimā quidem partē tēporis equitum impetū cohortes sustinere valuerūt, sed omnes ab eis circūuenti in conspectu vtriusque exercitus interficiunt. Quę res maxima fuit occasio Cęsari bene gerēdę rei. Neque

hoc Cæsar ignorabat perterritũ exercitum tanto in conspectu omniũ, & sub oculis accepto tali detrimento eum sustinere non posse, præsertim quum eorum exercitus esset circundatus equitatu magno, tum quia loco apto atq; aperto esset confligendũ. Concurrebant insuper legiones, Centuriones, Tribuniq; militum hortantes, ne dubitaret prælium conserere, ad hocq; omniũ militum animos esse paratissimos, e contrario autem Pompeianos multis rebus sui timorem ostendentes, quod suis, dum interficerentur, non subuenissent, quod denuo de colle non recederẽt, quod vix suorum equitum incursus sustinerent, collatisq; in vnum locum signis neq; ordines neq; signa seruarent. Quod si iniquitatem loci timeret, futurum esse, vt aliquo opportuno loco pugnandi facultas captaretur, quoniam in eo loco essent Pompeiani, vbi re aquaria laborantes diutius esse non poterant. Cæsar tamen in eam spem deuenerat, se sine pugna ac sine vulnere suorum rem conficere posse, quum iam rem frumentariam eis interclusisset, hocq; sit munus Imperatoris, non minus consilio superare, quam gladio. Mouebatur etiam Cæsar misericordia ciuium Romanorum aduersariorum suorum, quos interficiendos videbat, quibus saluis atq; incolumibus rem obtinere malebat. Hoc autem consiliũ Cæsaris a plerisq; non probabatur, militesq; inter se palam loquebantur, quod non daretur talis pugnandi occasio, ipse tamen Cæsar in sua sententia permanebat, & paululum ex eo loco digreditur, vt timorem aduersarijs minueret. Petreius atq; Afranius data pugnæ facultate in castra se referunt. Cæsar interclusis omnibus itineribus præsidijsq; in montibus relictis ad Iberum castra ponit, quam maxime potest castris hostium coniuncta, illaq; communiuit. Postero vero die Duces Pompeianorum comprobato quod rei frumentariæ, & Iberi spem omnẽ amisissent, de reliquis rebus consultabant. Erat enim vnum iter Ilerdam, si reuerti vellent, aliud Tarraconam, hoc ipsis consultantibus nunciatur aquatores Pompeianos ab equitatu Cæsariano premi. Qua re cognita diuersas stationes equitum disponunt, vallumq; a castris ad aquam facere incipiunt, vt intra munitionem & sine munitione ac stationibus aquari posset, idq; opus Petreius & Afranius inter se partiunt: ipsiq; perficiendi causa operis longius progrediunt, quorum discessu nacti milites colloquiorum facultatem procedunt, & quem quisq; in castris notum ac municipem habebat conquirit, atq; euocat. Primum itaq; agunt gratias omnes omnibus, quod sibi perterritis pridie pepercissẽt, eorumq; se beneficio viuere, deinde de Cęsaris fide inquirunt, an ne illi se possent tuto committere. Quęruntur preterea, quod arma sumpserint in homines amicos, & consanguineos. His prouocati sermonibus fidem a Cæsare petunt de Petreij atq; Afranij vita, ne quod in eos scelus concepisse, neq; suos Duces prodidisse viderentur, quibus confirmatis rebus se statim signa translaturos confirmant, Legatosq; de primo ordine Centurionum ad Cæsarem mittunt. Interim alij suos in castra inuitandi causa adducunt, alij a suis adducuntur, adeo, vt vna eademq; castra esse facta viderentur. Conpluresq; Centuriones, & Tribuni militum ad Cæsarem veniunt, seq; ei commendant, idem etiam hoc fit a Principibus Hispanię, quos illi euocauerant, & secum in castris habebant obsidum loco: hi suos notos & hospites quærebant, per quem quisq; eorum additum commendationis haberet ad Cęsarem. Afranij etiam filius adolescens de sua, ac parentis sui salute per Sulpitium Legatum agebat, erant plena lętitia, & cõgratulatione omnia, & eorum, qui tanta pericula vitasse, & eorum, qui sine vulnere tantas res confecisse videbantur. Magnumq; fructum suę pristinę lenitatis omniũ iudicio Cæsar ferebat, consiliumq; eius

a cunctis probabatur. Quibus rebus nunciatis Afranio ab instituto opere discessit, seq; in castra recepit, sic paratus, vt videbatur, vt quicunq; accidisset casus hunc quieto, & æquo animo ferret. Petreius vero non differt seq; arma, ac familiam suam, Prætoriamq; cohortem cum paucis Hispanis beneficiarijs suis, quos custodię causa habere consueuerat, ad vallum aduolat, colloquiaque militum interrumpit, Cæsarianos repellit a castris, & quos deprehendit interficit, reliqui vero recipiunt se inter se, & perterriti inopinato periculo sinistris vestimenta inuoluunt, gladiosq; distringunt, atque ita se a militibus defendunt, castrorumq; propinquitate confisi se in castra recipiunt, & ab ijs cohortibus, quæ erant in stationibus ad portas castrorum, defenduntur. Quibus factis flens Petreius circuit, milites q; appellat, obsecratq;, ne se, neq; Pompeium absentem Imperatorem suum tradant Cæsari ad supplicium, fitq; celeriter concursus in tabernaculo Ducū, postulat Petreius, vt iurēt milites omnes se exercitium, Ducesq; non deserturos, neq; proditur os, neq; separatim a reliquis consilium capturos. Iurat itaq; Princeps Ilerdæ primus, secundus Petreius, tertius Afranius. Afranium sequuntur Tribuni militū, Centuriones centuriam producunt. Milites idem iurant, & dicunt, penes quem quisq; sit Cæsaris miles, vt eos palam producant, productosq; interficiant. Sed pleriq;, quos ceperant, celant, noctuq; per vallum emittunt. Sic terrore oblato a ducibus crudelitas facta in Cæsareanos, noua insuper iuramenti religio spem instantis deditionis sustulit mentes militum conuertit, & rem in pristinam belli rationem redegit. Cæsar milites aduersariorum, qui per tempus colloquij ad sua castra venerant, perquiri summa diligentia, ac remitti iubet, sed ex numero Tribunorum, militum, Centurionumq; nonnulli sua voluntate apud eum remanserunt, quos Cæsar postea in magno honore habuit, Centuriones amplioris ordinis, & Tribunos in tribunitium honorem restituit. Præmebantur Pompeiani pabulatione, aquabantur ęgre, frumenti copiam nonnulli Legionarij habebāt, quoniam frumentum viginti duorum dierum ab Ilerda iussi portare fuerant, auxiliariorū non nulli, quorumq; erant facultates tenuiores, & corpora insueta ad portandum onera, magnus cotidie numerus ad Cæsarem perfugiebat. Res itaque eorum erat inter has angustias, vt vel Tarraconam contenderent, cuius itinere loci nimium in longum protrahi videbantur, vel Ilerdam reuerterent. Probatur vltima sententia, & probato consilio ex castris proficiscuntur Ilerdam versus. Cæsar equitatu præmisso, qui nouissimum agmen caperet, atq; impediret, ipse cum legionibus subsequitur, neque vllum intercidebat tempus, quin extremi cum equitibus præliarentur. Tali igitur dum pugnatur modo, lente atq; paulatim proceditur. Quum igitur milliaria pene quatuor progressi essent, ibi vnanimi fronte hostis contra hostē castra muniuit, neq; tamen iumentis onera deponunt. Vbi vero Cæsaris castra posita sunt, tabernaculaq; constituta, & diuisi equites pabulandi causa, animaduertunt Pompeianos iter facere sese subito proripiunt, & illos more solito insequuntur. Erat enim quasi hora diei sexta. Spem igitur eis fecerat euagatio militum Cæsarianorum, qui ad pabula digressi fuerant. Quumque iter facere incœpissent, Cæsar subsequitur relictis quibusdam cohortibus præsidio impedimentis, qui pabulatores reuocari, & hora decima subsequi iubet, & celeriter equitatus ad cotidianum itineris officium reuertitur. Pugnatur itaq; acriter ad nouissimum agmen, adeo, vt pene terga conuerterent, pluresque milites, & Centuriones Pompeianorum interficiuntur. Instabat agmen Cæsaris, & ab omni parte premebat, adeo, vt neque ad explorandum

idoneum locum ad castra ponendum, necq ad progrediendum data esset facultas.

Tandem necessitate coacti consistunt, & castra ponunt loco iniquo, & procul ab aqua. Cæsar autem ijsdem de causis, quæ supra sunt demonstratæ, prælio amplius non lacessit, & eo die tabernacula statui passus non est, quo omnes paratiores essent ad insequendum, siue nocte, siue die erumperent. Pompeiani vero animaduerso loco, quo castra posuerant, de vno locó in aliũ castra mutare satagunt, hoc & sequentí die faciunt, totumq diem in ea re consumunt, sed quantũ a priori loco discesserant, tanto longius ab aqua distabant. Prima itaq nocte nemo aquandi causa a castris egreditur. Proximo die præsidio castris relicto vniuersas ad aquam copias educunt, pabulatum emittitur nemo, his eos supplices malis Cæsar necessariam subire deditionem, quam prælio decertare malebat, conatur tamen vallo fossaq circummuniri, vt quam maxime eorum repentinas eruptiones demoretur. Illi vero & inopia pabuli adducti, & quo essent ad id expeditiores, omnia sarcinaria iumenta iubent interfici, in his operibus consilijsq biduum consumitur. Tertio iam die magna pars operis Cæsaris processerat, Pompeiani vero impediendæ rei, quæ munitionis causa fiebat, hora circiter nona signo dato legiones e castris educũt, aciemq sub castris instruunt. Cæsar legiones ab opere euocat, equitatum omnem conuenire iubet, aciem instruit contra opinionem militum, qui dicebant Cæsarem prælium diffugere, consistunt itaquæ armatæ acies ab vtrisq vsq ad solis occasum. Cæsar statuerat non pugnare certus de victoria. Pompeiani aggredi metuebant, scientes pugnam satis esse disparem, illis satis erat operam impedire, ne circundarentur vallo. Post vero occasum solis vtrique in castra se recipiunt. Postero vero die Cæsar parat munitiones perficere, Pompeiani amnis Sicoris Vadũ tentare satagunt, si transire possent. Qua re animaduersa Cæsar Germanos, equitumq partẽ flumen traijcere iubet, plurimosq in ripis fluminum disposuit, & ordinauit. Tandem omnibus rebus obsessi, quarto iam die sine pabulo retentis iumentis & equitibus, aquæ, lignorum, ac frumenti inopia colloquium petũt, & id, si fieri potest, loquit Cæsari Afranij filius. Venitur itaq in eum locum, quem Cæsar delegit, & audiẽte vtroq exercitu loquitur Afranius, cuius orationem Cæsar in Commentarijs libro primo ciuilis belli explicat prolixo sermone: quã Franciscus Petrarca in libro de viris illustribus adeo compressit, vt multa effectualia omiserit in explicatione Afranij, & replicatione Cæsaris, ideo Cæsarem sequar in Commentarijs, quem in omnibus potissimum sum secutus. Loquitur ergo Afranius in hanc sententiam. Non est aut mihi, aut militibus his Cæsar irascendum, quod fidem erga Imperatorem nostrum Gneum Pompeium conseruare voluerimus, sed iam satisfecimus officio, satisq supplicij tulimus perpessi omnium rerum inopiam. Nunc vero quoniam pene, vt fœminas, circunuentos nos intelligimus, prohibiti aqua prohibiti ingressu neq corpore dolorem, neq animo ignominiam ferre possumus, itaq victos nos confitentes oramus, atq obsecramus, vt nobis locus aliquis misericordiæ relinquatur, ne ad vltimum supplicium veniendum nobis sit. Secq exponit Afranius quam dimississime, & subiectissime potest. Ad eaque Cæsar respondit. Nulli hominum has miserationes, & quærimoniæ preces minus conuenire, quam ipsis, reliquos enim omnes officium suum pręstitisse, qui etiam bona conditione, & loco, & tempore congruo confligere noluerunt, vt quam integerrima ad pacem essent omnia.

Exercitum vero suum in iniuria accepta suisq interfectis conseruauit, & texit, illius denicq exercitus, qui per se de concilianda pace egerant. Qua in re omnium suorum

vitæ consulendum putarunt, sic omnium ordinum suorum partes in sola misericordia constitisse, ipsos duces a pace abhorruisse, eosq; nec colloquij, neque indutiarum iura seruasse, & homines imperitos per colloquium deceptos crudelissime interfecisse. Accidisse igitur eis, quod plerunq; nimia pertinatia & arogantia viris accidere soleat, vti eo recurrant, & id cupidissime petant, quod paulo ante contempserant, neq; nunc se illorum humanitate, neque aliqua temporis opportunitate postulare, quibus rebus opes suæ augeantur, sed eos exercitus, quos contra se annos iam multos aluerant, velle dimitti. Neque enim sex legiones in Hispaniam per Pompeium missas, ac septimam in ipsa Hispania conscriptam, neq; tot, tantasq; classes paratas, neq; submissos Duces rei militaris peritos, nihil eorum ad pacandas Hispanias, neq; ad vsum prouinciç comparatum esse, quæ propter diuturnitatem pacis nullum auxilium desiderarit. Omnia hæc iampridem in se parari, in se noui generis imperia constitui, vt idem apportans vrbanis præsidia rebus, & duas bellicosissimas prouincias absens tot annos obtineat, in se iura magistratuum commutari, ne ex prætura & consulatu, vt semper fit, perpauci probati & electi in prouincias mittantur, in se ætatis excusationem nihil valere, quod superioribus annis probati ad obtinẽdos exercitus euocentur, in se vno non seruari. Quod si omnibus datum semper Imperatoribus, vt rebus fœliciter gestis, aut cum honore aliquo, aut certe sine ignominia domum reuertantur, exercitumq; dimittant, quæ tamen omnia & se tulisse patienter, & esse laturum. Neq; id agere, vt ab illis abductum exercitum teneat ipse, quod tamen difficile non sit, sed ne illi habeant, quo contra se vti possint: proinde, vt esset dictum, prouincijs excederent, exercitumq; dimitterent, sed si id sit factum, se nociturum nemini, hanc vnam atque extremam pacis esse conditionem. Id itaq; pergratum fuit militibus, & iocũdum, vt ex ipsa significatione cognosci potuit. Nam cum de loco & tempore huius rei con trauersia inferretur, & voce & manibus vniuersi, ex vallo vbi constiterant, significare cœperunt, vt statim dimitterentur, neq; aliter firmum esse, quod promittebant, si in aliud tempus differretur. Et cum paucis verbis esset in vtranq; partem disputatum, res in hanc conclusionẽ deducta est, vt ij, qui haberent domicilium aut possessionem in Hispaniam statim dimitterentur, reliqui vero ad Varum flumen, quod est in ingressu Italiç, dimitterentur, neq; eis a quoquã noceretur, neq; quis inuitus astringeretur sacramento militiç Cæsari. Atq; Cæsar eis, qui ad Varum fluuium dimittẽdi erant, se frumentum necessarium daturum pollicetur. Addidit etiam Cæsar, vt cuique, qui in bello aliquid, quod sit penes milites, amisisset, hoc illi restitueretur, data satisfactione ei, apud quem res ipsa esset, quam estimationem ipse Cæsar ex proprio soluit militibus. Itaq; post biduũ pars ipsa, quç ad Varum flumen dimittenda fuerat, dimissa est. Ordinatumq; est, vt duæ legiones præcederent, & reliqua postea sequeretur, ne simul castra ponerent, illisq; vsq; ad Varum flumen prçfectus est Quintus Fusius Calenus, & reliqua pars, quæ ad Hispaniam pertinebat, statim dimissa est.

Superatis Lucio Afranio &. M. Petreio Cæsar. M. Varronem insequitur in vlteriorem Hispaniam.

Vperatis itaq; Lucio Afranio, & Marco Petreio cum eorũ exercitibus apud Ilerdã statuit nullã belli rationẽ in Hispanis relinquere, sed. M. Varronem tertium Pompeij legatum, qui vlteriorem Hispaniam tutabatur, insequi. Comparauerat autem Varro multa ad belli opus, indixe

rat enim ciuitatibus vlterioris Hispaniæ cohortes octoginta, necnon & argenti pondera viginti millia, frumenti modios centum & viginti millia, illisq; ciuitatibus, quas Cæsaris amicas arbitrabatur, grauiora onera iniungebat, prouinciamq; omnem in Pompeij fidem adegit, cognitisq; rebus, quę ad Ilerdã gerebantur, bellum parabat. Ratio autem & summa gerendi hæc erat, vt duas legiones, quas secum haberet, Gades conferret, Gadibus enim sex cohortes præsidij causa reliquerat, omnemq; pecuniã atq; thesaurum, & ornamenta ex templo Herculis rapuerat, & in Gades contulerat. Cui prouinciæ Gallonium equitem Romanum familiarem Domicij præfecerat, cognouerat enim prouinciam omnem rebus Cæsaris fauere. Vnde sperabat frumento in insulam transportato nauibusq; faciliter bellum duci. Itaq; Cæsar duas legiones præmittit in vlteriorẽ Hispaniam cum. Q. Cassio Tribuno, & sexcentis equitibus, qui magnis itineribus progreditur, edictumq; pręmittit ad certum diem, quo omnes Magistratus Principesq; omnium ciuitatum præsto sint Cordubæ, quo edicto per totam prouinciam promulgato nulla fuit ciuitas, quæ non ad id tempus partem Senatus mitteret Cordubam. Corduba vero per se nunciato edicto Cæsaris portas claudit, Varroniq; custodias ac vigilias in turribus muroq; disposuit: & cohortes duas, quæ Colonicæ appellabantur, & cum Varrone venerant, tuendæ vrbis causa penes se retinuit. Hisdem interea diebus Carmonenses, quę est longe firmissima totius prouinciæ ciuitas, deductis in arcem oppidi cohortibus a Varone pro pręsidio, per se eiecerũt cohortes, portasq; pręcluserũt, hęc magis properare compulerunt Varronẽ, vt cum legionibus Gades veniret, ne itinere, aut traiectu intercluderetur, tanta ac tam fœcunda in Cæsarem voluntas prouinciæ reperiebatur. Progressoq; ei paulo longius literę a Gadibus redduntur, continentes, quod simul cũ esset cognitum de edicto Cæsaris & eius Cordubam aduentu, concordasse Gaditanos Principes cum Tribunis cohortum, quę essent in præsidio, vt Gallonium ex oppido expellerent, vrbemq; ac insulam Cęsari seruarent. Hocq; inito consilio denunciauisse Gallonio, vt sua sponte, dum sine periculo liceret, a Gadibus excederet, & si id non fecisset, consilium esse executuros, hoc timore adductum Gallonium Gadibus excessisse. His cognitis altera ex duabus legionibus, quę Vernacula appellabatur, quę cum Varrone fuerat, ex castris Varronis adstante & inspiciente ipso signa sustulit, seseq; Hispalim recepit, atq; in foro & porticibus sine maleficio consedit: quod factũ adeo conuentus ciuium Romanorum, qui ibi aderant, probauerunt, vt eos quisq; ad propriam domum hospitio cupidissime reciperet. Quibus rebus perterritus Varro, certior a suis factus pręclusas esse portas, tum vero omnium interclusus itinere ad Cęsarem mittit, paratum se esse legionem, cui iusserit, tradere. Cęsar vero ad eum Sextum Cęsarem mittit, atque huic illam tradi iubet, tradita vero legione Varro Cordubam ad Cęsarem venit, relatis ad eum publicis cum fide rationibus, quod penes eum fuit pecunię tradidit, & quod habebat vbiq; frumenti ac nauium ostendit. Cęsar contione habita Cordubę omnibus generatim gratias agit ciuibus, Romanis, quod oppidum in sui potestate studuissent habere: Hispanis, quod præsidia expulissent: Gaditanis, quod conatus hostiũ infregissent, seseq; in libertatem vendicauissent: Tribunis militum, Centurionibusq;, qui eo præsidij causa venerant, quod eorum consilia sua virtute confirmauissent. Pecunias, quæ erant in publicum ciuium Romanorum, Varroni remittit, ac bona restituit ijs, qui in eius fauorem liberius sunt locuti, & pœnam tulisse cognouerat: tributis quibusdam publicis priuatisq; præmijs reliquos in posterum bona spe complet. Bi-

duoq; Cordubæ commoratus Gades proficiscitur, pecunias, ac monumenta, quę ex phano Herculis ablata fuerant, & in priuatã domum Gallonij collata, referri in templum iubet: prouinciæ. Q. Cassium præfecit, illicq; quatuor legiones assignauit, ipse vero ijs nauibus, quas. M. Varro, quasq; Gaditani iussu Varronis fecerãt, Tarraconam paucis dieb⁹ peruenit. Vbi totius fere prouinciæ citerioris Hispanię legiones Cęsaris aduentum expectabant, vt redderent rationem de pecunijs ad suffragia belli priuatim ac publice exactis, ibicq; paucos commoratus dies ab ea discedens terrestri itinere Narbonam, atq; inde Massiliam peruenit.

Cæsar obtenta omni Hispania, & Massilia Pompeium insequitur.

CAEsar itacq;, vt diximus, a Tarracona Narbonam terrestri itinere peruenit, & a Naborna Massiliam, quam olim in transitu in Hispaniam obsidione cinxerat relictis ibi Legatis, quam suo aduentu cepit, & dirupit quibusdam interiectis discriminibus. Deinde classe & nauibus paratis Pompeium insequi studet, missocq; ad occupandum Hadriaticum sinum, ipse cum copijs traiecit in Epirum, quē peran tea Pompeius occupauerat, prouinciam sibi ad bella gerenda aptissimam. Receperat se igitur Pompeius in Dyrrachium vrbem Epiri, ad hanc igitur contendit Cæsar, Pompeiumque ibi obsedit, qua obsidione firmata, Cęsar diuersis tractatibus de pace agere cœpit, & vbi hoc a Pompeio obtinere non potuit, pugnæ opportunitatem exhibet, quam Pompeius recusauit. Vbi vero necq; hoc eum iuuare videt, cogitauit Pompeij castra vallo circundare, & paucioribus plures constringere. Fossa itacq; circundare incipit & vallo Pompeij castra, turresq; ac propugnacula instruit, vt interciderentur eruptiones in castra Cæsaris. Cupiebat enim Cęsar, vt quicuncq; belli futurus esset exitus, statim esset: omnia tamen frustra erant. Nam & Dyrrachium inexpugnabile erat, & Pompeius immutabilis, vt qui contrario Cæsaris consilio niteretur, sperans dilatione victoriam propter inopiam rei frumentariæ, quæ valde Cæsarem premebat, necq; diutius tollerari posse videbatur: insuper, & quod simillimum veri erat, vt virtus animosissimi Imperatoris tędio atq; expectatione senesceret, impetusq; lentesceret, ac ardor tepesceret: hac spe pugnam recusabat, necq; rationis partes fortunæ committere volebat. Sic quum Pompeio cunctatio, Cæsari celeritas grata esset, statuit Cæsar, quum non posset prælio, vincere obsidione, propterea, vt dictum est, Dyrrachium & castra Pompeij sexdecim millium passuum fossa circunduxit ac vallo: impositisq; castellis ac turribus cum paucioribus obsedit plures, si modo obsideri dici possunt, quib⁹ maria patent. Idcirco crebræ fiebãt eruptiones, & sæpe erumpentibus funestę succedebant, pugnabaturq; etiã sæpius diuerso Marte. Quoniam quum semel Cæsar profecturus publium Syllam castris præfecisset, & ille audisset cohortem vnam ab hostibus vrgeri, duarum legionum auxilium tulit laborantibus, quarũ occursu versi sunt in fugã Pompeiani, & si insequi præsugos victoribus licuisset, creditum fuit die illo confici bellum potuisse. Sed Sylla suorum impetum continuit, cecinit receptuiq;, cuius consiliũ ą scriptoribus excusatur, quoniam aliud est Legati, & aliud Imperatoris officium. Imperator rei totius exitum expectat, & consilio metitur: at Legatus solum Imperatoris sui iussum aspicit, & mandati finibus se continet, Syllæ enim castrorum a Cęsare custodia commissa fuerat contentus fuit custodisse, & suos periculo liberasse. Multæ preterea eruptiones hincinde fiebant, & in

Dirrachium, & a Dirrachio in castra Cæsaris, adeo, vt vno die sex in locis pugnaret. Quibus in prælijs de Cæsarianis viginti dũtaxat, Pompeianorum vero duo millia periere, inter quos multi erant Centuriones, & insignes viri: in quibus congressibus insignis virtus laudatur Vulcasij Tullij, qui cum tribus cohortibus Pompeianã legionem pertulit, repulitq; necnon & quorundam Germanorũ, qui e munitionibus erumpentes multis hostium cęsis sospites rediere. In castello autẽ quodã, quod Pompeius inuaserat, tantus fuit sagittarum imber, vt sine vulnere defensorum nullus euaderet, quin & Centuriones quatuor oculis capti sunt: & quum sero diurni laboris & periculi summam representare decreuisset, triginta sagittarum millia numerarunt. Inter cuncta Scęuæ cesi Centurionis admirabilis virtus fuit, cuius scutum relatum Cæsari cum centum viginti foraminibus est inuentum, de quo quidem varia fama est.

Quidam enim tradunt, Cęsarem viri & de se & de re publica, vt aiũt, meriti eximia virtute permotum, qua castellum prope sua seruatum esset, pecuniarijs cum donis ingentibus & magnis honoribus cumulasse: & inter cætera ab octauis ordinibus ad Primipilum prouexisse, cohortem vero totam duplici stipendio, & donis militaribus prosecutum. Apud alios Sceua idem Duce absente cedentibusq; suis clipeo centum viginti telorum ictibus trãsfixo, mirisq; ac incredibilibus rebus gestis occubuit. Sic igitur rebus se habentibus, Cæsar neq; prosperitate tumidior, neq; aduersitate contractior cotidie in aciem ducebat exercitum, & pugnæ copiam faciebat. Quotidie interim congressus fiebat in prælia, & vtrinq; cędes, atq; insignium virorum casus miserabiles, pacisq; consilijs male repudiatis locus iræ atq; odio datus erat. Fuit dies vnus Cæsari satis aduersus, quo eruptio ab hostibus violentissima facta est. Fuitq; eo die Aquiliferi illius virtus insignis, ac spectata dies, qui quum letali vulnere transfixus morti proximum se sentiret, versus ad Comites, porrigensq; aquilam, quã iam ægre sustinebat, hanc, ait, o commilitones mei viuens multis annis & multa cura seruaui, & nunc moriens eandem Cæsari pari fide restituo: vos autem per communis Imperatoris amorem oro, atq; obtestor, cauete dedecus Cæsaris castris insolitũ, ne forte hostium in manus veniat tanti Ducis signum, per manus vestras salua ad Cæsarem reuertatur. Hęc dicens corruit, centumq; alij primæ suę cohortis cum Principe ceciderunt, multaq; diuersis in locis cęde edita vicit Pompeius illa acie, & Imperator est appellatus. Quumq; cedentes fugientesq; non sequeretur, negauit Cęsar aut vincere, aut victoria vti scire. Cęsi sunt autem eo die de Cæsarianis, vt refert Orosius, militũ quatuor millia, Centuriones viginti duo, plurimiq; equites Romani. Labienus vero in suũ olim Ducem inexpiabili odio accẽsus a Pompeio captiuos sibi dono dari petijt, quod quum impetrasset, productos omnes in medium, & contumeliosissimis verbis increpitos in conspectu omnium interfecit. Hoc enim euentu Pompeianis tantum spei accreuerat, vt non de bello amplius, sed de victoria cogitarent, & multa varia decernerent, & quasi nil iam incidere posset aduersi, famam victorię per terrarum orbem nuncijs ac litteris diuulgarunt. Cæsar concione aduocata milites consolatus est, hortatus ne deficerent animis, debere enim eos vnum, & idipsum non nimis graue prælium ac infaustum, multis fœlicibus compensare, & fortunæ gratiã habere, quod Romam, quod Italiam, quod Hispaniam vtranq; sine sanguine quasi diuinitus recepissent, non posse præsertim in bello prospera omnia prouenire, verum tristia lætis tẽperanda esse, aduersamq; fortunã virtutis ope leniendam, & hęc quidẽ ad exercitum. Quosdã vero signiferos, quorum culpa clades accepta fuerat, notatos infamia

à gradu militiæ suæ amouit, exercitum reliquum tantus pudor & tantus dolor inuaserat, tantumq; desiderium abolendæ ignominiæ, vt non expectato superioris imperio vltro quisq; pro supplicio grauissimo sibi labores assumeret, omniumq; anim arderent incredibili quadam cupiditate pugnandi, viam illam expugnandæ infamiæ vnicam existimantes. Quin & Legati, & qui ad consiliũ vocabantur oratione Imperatoris & pudore tacti persistendum pugnandumq; censerent, & acceptam prælio hostibus refundendã cladẽ. Solus Cæsar erat in contraria sentẽtia nam neq; victis tam cito in aciem reuersuris satis fidebat, & reparandis animis spacio opus esse, neq; præterea tam hostem, quam frumenti inopiam esse metuendam eo loco manentibus iudicabat, Ilico igitur sauciorum & ęgrotantium cura suscepta, noctuq; impedimentis præmissis Apolloniam profectus est, qua mestri obsidione derelicta & hinc in Thessaliam fatis impellentibus commigrauit.

Prælium Cæsaris, & Pompeij in Thessalia.

QVanquam hæc Cæsaris gesta nullatenus ad Hispaniã illiusq; gesta pertineant, quia tamen gesta Cæsaris in Hispania plurima & magna sunt, visum est, & alia alibi facta innectere duplici cõsideratiõe: prima, quoniã eius facta adeo magna sunt, & a viris illustribus commendata, vt debite debeãt interseri, ne ab Hispanis ignorentur: secunda quia res Cæsaris in Hispania gestæ magnæ sunt, & plurimę quadruplici transitu, vt illorum facta & gesta continuentur ad ea, quę apud exteras nationes & prouincias ab eo gesta sunt, quoq; ordine gesta sint per necessarium est intelligere. Hunc tamen in eis explicandis obseruauimus modum, vt res extra Hispaniã gestas breui relatione perstringam, cęteræ vero, quę ad Hispaniam pertinẽt copiosa relatione describentur. Intellecto itaq; a Pompeio discessu Cæsaris concione facta suis pro rebus bene gestis grtias agit eos vero, qui cum Metello Scipione socero Pompeij paucis ante diebus venerant, hortatur non tam ad bellum, quã ad præmia belli, ipsi autem socero & classicum & prętoriũ tribuit, quæ fuerant Imperatoris insignia, omnisq; & honoris & imperij eum participem fecit. Duobus enim tantis exercitibus in eadem castra coniunctis nemo erat, qui de victoria dubitaret, vsq; adeo, vt iam omnes de præmijs & honoribus, & qđ stultius est, de Cęsaris cõtumelia plurimũ inter se agerent. Pompeius quidẽ solitis artibus bellũ trahere cunctãdo erat intentus, vt cœperat, Principes vero ipsius ambitionem in prorogando bello arguebant, tot vocibus consilijsq; superatus vnus omnibus cęsit inuitus, decreuitq; pugnare, adhuc tamen rem trahebat. Cæsar vero dilationem oderat, neq; sperabat Pompeium posse vllo ingenio ad pugnandum induci, hac difficultate perplexus vtilimum belli genus elegit, vt motis castris in perpetuo motu esset, neq; vnquã amplius, quam vnũ diem, vno ageret in loco, hoc sibi consilium vna ratio suggerebat, nouerat enim exercitum suum fortem, duratumq; laboribus: Pompeianum vero molliorem, versatum in vrbibus, & discursibus insuetum, itaq; circunducẽdo illum posse fatigari. Cræterea mutatione locorum, quod frumenta iam in agris essent, victurum vberius exercitum confidebat, illa autem spe potissimum mouebatur, si forsitan se vagante hostis etiam moueretur, & sic intereundum casus aliquis atq; occursus exoptatæ pugnæ tribueret facultatem. Ex his enim omnibus hoc vltimum euenit, vt sine ampliore discursu pugnę daretur occasio. Vnde quum ab Apollonia Cęsar castra metatus esset in Thes-

aliam regionem vicinam, & vt decreuerat signum dedisset itineris, & iam tētoria vel-lerentur, ecce iam mota Pompeij castra prospiciūt. Qui, vt diximus, victus omnium vocibus suo abiecto aliena consilia sequebatur, & assumpta, vt fit, multorum hortationibus fiducia paulo ante hunc diem in concilio dixerat euenturum, vt ante congressum exercitus Cæsaris vinceretur, quibusdam mirantibus, non se nescium incredibilem rem videri prima facie, dehinc latius ingressus exposuit: quum equitatu abundarent, circunueniri omnes Cæsaris copias, esset perfacile. Quod quum pluribus verbis explicauisset, Labienus incœpit Pompeij sententiam atq; potentiam laudibus ad cælum ferens, & Cæsaris imbecillitatem oratione deprimens insolenti. Quibus dictis, ne quid deesset insaniæ, iurauit se, nisi victorem, nunquam e prælio reuersurum, cæterosq; ad id iusiurandum verbis incitauit, nec minus exemplo Pompeius dictum laudans iurauit similiter, & sic omnes pariter iurauerunt, vt necesse fuerit, multos ibi fieri periuros. Ingēti gaudio, tanquā fœliciter rebus gestis, nec minori spe a cōsilio discesserūt, iuramentū tanti Imperatoris de tam magna re velut arrā victorię tenentes, digressi autem e cōcilio, non ita multo post, vt diximus, in aciem sunt progressi. Quos vbi Cęsar, quum ipse etiā castra mouisset, aduertit in eum locū descēdisse, vbi ęquo Marte certari poterat, substitit, & conuersus ad suos ait: non est modo amplius de itinere sed de prelio laborandū, adest ecce nobis occasio quā semper optauimus, pugnādi, & finē laboribus imponēdi. Hæc dicens, instruere acies cœpit omni militari arte, cuius peritissimus erat, suosq; interim admonere, ne se a multitudine hostiū circunueniri sinerent, omnibus iubens ne sine iussu eius inciperēt, se in tēpore quid agēdum sit signo indicaturū. Circunuenire inde acies, & animos verbis accendere, virtutē q; insitam excitare cōmemoratione suę erga illos semper optimę ac beneficę voluntatis. Inter alia non omisit se modis omnibus pacem quesiuisse, & humilius forte etiā quam deceret: nominauit etiā per quos de pace Pompeium & Scipionem interpellasset, atq; hęc omnia non metu aliquo sed pietate, vt ciuili sanguini parceret, ne res publica paucorum furoribus in magnas calamitates incideret. Ex aduerso autem quam superbe ac impie petitiones suas neglexerunt, telorūq; missione repulerunt, magnam nobilibus animis indignandi materiam præbuisset. Hisq; explicitis obsecrantibusq; militibus pugnę signum dedit. Erat in exercitu Chrastinus quidam, qui priori tempore sub Cæsare honesto gradu militauerat, tunc vero non militiæ sacramento, quo solutus erat, sed iure quodam amicitiæ euocatus aderat, vir bellica virtute memorabilis. Hic Cæsaris concione intellecta, & signo prælij audito alacri vultu & voce sequimini, inquit, me manipulares olim mei, Imperatori nostro, quam debetis operam, exhibite, vltimum hoc prælium est, quo peracto ille suam dignitatem, nos nostram recuperabimus libertatē. Dehinc versus in Cæsarem, faciam, inquit, hodie Imperator vnde vel viuo vel mortuo mihi gratias agas. Hęc dicens, primus in hostes impetū fecit, eumq; delecti milites circiter centū viginti voluntarie prosecuti sunt. Concursumq; est in campis Thessaliæ, quos Philippicos vocāt, ad Pharsalum oppidum: illum sibi locum Romę inuidens fortuna delegerat. De numero vero copiarum longe autores dissentiunt, Annei quidem Flori, qui hanc rem breuissima oratione perstrinxit, verba sunt hæc: nullo vnquam loco tātum virium Romani populi fortuna vidit, trecenta & amplius millia bellatorum hinc atq; illinc præter auxilia Regum & Senatus. Eutropius vero describit in eo bello fuisse cum Pompeio peditum quadringenta millia, milites vero mille & centum, sexcentos videlicet in sinistro cornu, in dextero

vero quin-

vero quingentos. Cæsar vero habuit peditum non plene trecenta millia, equites vero mille. Huic autem concordat Orosius. Cæsar vero in Commentarijs numerum copiarum non exprimit, sed asserit eodem bello interfuisse mille viginti duas cohortes, ex qua expressione de supradicto numero facilius potest haberi credulitas. Petrarcha vero in libro de viris illustribus transit cum assertione Annei Flori. Hic exitus pugnę ad Pharsalum fuit.

De morte Pompeij, & bello Alexandrino, & Africano a Cęsare gesto.

Pompeius igitur viso aduerso belli euētu fugiens in Larisam vrbem ad Egeum mare in ostio Pœneis amnis onerariam nauē nactus in Asiam transijt, inde in Ciprū, post in Aegiptum venit. Ibiq; mox, vt littus attigit, iussu Ptolemęi Regis Aegyptiorū in gratiā Cęsaris victoris occisus est. Pompeij filij fugerunt. Cętera Pompeiana classis direpta est omnibus, q in ea erāt crudelissime trucidatis, ibiq;, & Pōpeius Bithynicus occisus est. Lentulus vero vir consularis etiā apud Pelusium interfectus est. Cęsar compositis apud Thessaliā rebus Alexandriā venit: prolatoq; ad se per Ptolemęū ac viso Pompeij capite anuloq; fleuit. Cumq; Ptolemęus in Regiā se domum recepisset, hortabatur a tutoribus, vt pecuniā omnem acciperet, ac tēpla spoliaret suis ornamentis, & regios thesauros vacuos esse ostenderet, & in odium Cęsaris populum excitaret. Pręterea Achillas Dux Regius imbutus semel Pompeij sanguine, & Cęsaris meditabatur, nā iussus exercitū dimittere, pręerat enim viginti millibus armatorū, non modo spreuit imperiū, verum etiā aciem direxit: in ipso prælio regia classis, quę ad terram adducta fuerat, iubetur incendi ea flamma, pars quoq; biblyothecæ Philadelphi proximis ædibus constructa exarsit. Cæsar postea insulā, vbi pharos est, cepit. Achillas deinde cū Gauinianis militibus venit, ingens vbi pugna commissa est, magnā quidem ibi Cæsarianorum militum multitudo cecidit, omnes etiam interfectores Pompeij interfecti sunt. Cæsar vi insistentiū hostium pressus scapham ascendit, qua mox subsequentium pondere grauata ac mersa per ducentos passus ad nauem vna manu eleuata, qua chartas tenebat, natando peruenit. Mox nauali certamine inito magna facilitate classem Regiam depressit, & Alexandriam cepit, petentibusq; Alexandrinis Regem suum reddidit, monitum, vt magis amicitiam Romanam, quam arma experiri studeret, qui tamen ilico, vbi liber fuit, bellū intulit, sed continuo cum toto exercitu suo & ipse deletus est. Nam viginti millia hominum in eo bello cæsa referuntur, duodecimq; millia cum septuaginta longis nauibus dedita, & quingenti ac duo ex victoribus cecidisse dicuntur. Rex vero ipse adolescens scapha exceptus vt fugeret, multis insilientibus mersus ac necatus est, corpusq; eius ad littus euolutū indicio loricæ aureæ cognitū fuit. Quo peracto Cęsar Alexandrinos omnes desperatione ad deditionē compulit, regnumq; Aegypti Cleopatræ Regis sorori ob in eam illecebrarum amorem conceptū dedit, inde Syriam peruagatus pharnacem in Ponto vicit. Postea vero quam Romam venit, in Aphricam transiuit, & apud Tarsum cum Iuba & Scipione pugnauit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit, castraque vtriusque diripit, ac sexaginta elephantos cepit. Cato sese apud Vticam occidit: Iuba Rex percussori iugulum dato precio præbuit: Petreius eodem se gladio perfodit; Scipio in naui, qua ad Hispaniam fugere contendens

vento coactus in Africam redierat, semetipsum iugulauit, in eadem naui etiam Titus Torquatus occisus est. Inde quatuor triumphis vrbem ingressus, disposito recuperatoque reipublicę statu continuo in Hispanias contra Pompeianos Pompeij filios profectus est.

Cęsar iterum in Hispania venit ad prosequendum Pompeij filios.

Am igit quarto Cęsar intrat Hispanias persecuturus vltimo Pompeij filios. Hęc enim, quę ad Hispaniam non pertinerent, cursim pertingimus, vt, Hispaniæ gesta quo ordine constarent, facile quisque intelligeret. Nunc vero paululū digressi ad nostrū Hispanię propositū reuertamur. Decimo igitur septimo die post quam ab vrbe egressus fuerat, vt ait Orosius, Saguntū Hispanię, nunc Muriuetus, peruenit, & inde septimo die terrestri itinere videlicet. xxiiij. die, post quā ab vrbe discessit, vt refert Petrarca libro de viris illustribus, Cordubā vrbem vlterioris Hispanię attigit. Duo enim superfuerant filij Pompeij Gneus & Sextus., Sextus perantea in Hispaniam se receperat post patris mortē, Gneus vero, quum Cęsar bellum Africanum ageret, pulsus ab oppido Sturro in littoribus Africanis per Baleares insulas in Hispaniam peruenit. Sextus Cordubam cum pręsidio tenebat, Gneus vero circuibat prouinciam, & quarundam ciuitatum amicitiam petebat a patre receptis beneficijs, quarundam vero amicorum beneuolentia, aliarum precibus, cæteras vero etiam bello & armis tentabat. Interea Gneus nullum oppidum inter Hispalum Cremonamque quondam opulentissimam vrbem oppugnare statuit. Oppidani quidem Hullæ portas Gneo Pompeio clauserunt, intellecto enim Cæsaris aduentu duos ab oppido nuncios per media hostium castra miserunt, nunciantes Cæsari, nisi citissime occurreret, oppidum in manus Gnei Pompeij esse venturum. Cæsar, audiens vrbem Hullam tam bene de ipso meritam, sexdecim cohortes totidemque equites ad illorum auxilia nocte secundaque vigilia misit, illisque præfecit hominem eiusdē patriæ doctum rei militaris & practicum L. Viminium Paciecum. Qui quum venissent ad Gnei Pompeij præsidia, quæ tempestate aduersa ac vento afflictarentur, adeo, vt vis proximos cōspicere possent, maximam exinde opportunitatem assecuti sunt. Nam quum videri non possent, per media hostium castra bini emittuntur equites, qui, simulantes esse de Pompeianis, ad oppidi portas venerūt, & signo dato tam ipsi quam equites & pedites sunt recepti. Inde rebus dispositis in Pōpeianos obsessores eruperūt, plurimaque illis tanque inscijs damna intulerunt. Cæsar igitur misso ad Hullam præsidio, vt Gneum Pompeium ab obsidine auerteret, Cordubam, quæ principalis tunc vrbs erat illius regionis, concessit.

Bellum ad Cordubam a Cæsare secundo gestum.

AESAR, vt diximus, vt Gneum Pompeium ab Hullæ obsidione deduceret, Cordubam venit: venerant enim ad eum perantea legati a Corduba promittentes vrbis deditionem. Sextus vero Pompeius frater Gnei in ea se continebat. Præmisit igitur Cæsar nonnullos loricatos viros fortes cum parte equitatus, qui quum ante conspectum vrbis se contulissent, ab oppidanis & ciuibus deprehen-

sum est, Cæsarem proximum esse. Propterea erupit magna vrbis multitudo ad excitandum prælio loricatos. Ipsi autem loricati ab equis descendentes magnum ibi prælium commiserunt, superuenienteq; equitatu Cæsaris, qui latebat in insidijs, maxima multitudo erumpentium cessit, & capti sunt, ita quod pauci in vrbem redierunt.

Qua ex re timore Commotus Sextus Pompeius literas misit ad fratrem Gneum, vt celeriter sibi subsidio veniret, ne prius Cæsar Cordubam caperet, quam ipse venisset. Itaq; Gneus Pompeius Hulla vrbe capta litteris fratris excitatus cum copijs Cordubam venit. Est autem Corduba sita ad flumen Bętim Guadalchauir moderna lingua vocitatum, estq; posita vrbs ad Occidentem ad Lusitaniæ partem. Ad eam itaq; partem Cæsar castra posuerat, inde ad Bætim amnem pontem instituit, quo in Bæticam transiret, per eumq; traiecit exercitum. Vrbs vero pontē habebat, quo transitur in Bæticam. Pompeius igitur quum venisset, castra posuit contra vrbem, & Cæsar Lusitaniam versus, qui, vt commeatum ab vrbe prohiberet, pontem vrbis intercidere conatus est. Quod quum fuisset prospectum a Pompeio, ad pontem concursum est, ibiq; diuersis prælijs pugnatum: quod vt expeditius fieret, Gneus Pompeius intra vrbem se recepit. Per hos igitur dies pedites duo a Cæsarianis capti sunt, qui se seruos dicerent. Illis autem non licuit Cæsarē suam seruare consuetudinem, antequam enim ad Cęsarem ducerentur, quod ex Cæsariano excercitu transfugissent, a militibus interfecti sunt: & tabelliones capti, qui ad Pompeium Cordubam mittebantur, & præcisis ilico manibus sunt remissi. Similiter speculator Pompeianus captus, atque occisus est. Creditur enim milites hoc fecisse tanquam iratos bello, & cognito Imperatoris sui more, qui in hos semper consueuit esse clęmens hoc remedij genus excogitasse, ne quis faciem eius videret, vt sic nullus euaderet. Multis igitur, & magnis insultibus vtrinq; decertatū est in ea obsidione. Quumq; die quodam ferro & flammis solito etiam grauius pugnaretur, ciues ira in furorem versa in hospites, qui secum iure veteris hospicij morabantur, inspectante Cæsaris exercitu iugulatos e muris præcipitauere. Qua re audita ex gemitu morientium vnius, quidam, qui ad muri custodiam stabat in cuniculo, scilicet ad murum perfodiendum, exclamauit: Tetrum scelus, & immane flagitium, nullaq; excusandum barbarie commisistis absq; vlla causa, nihil enim mali merebantur, quia nihil mali fecerant, qui ad vos vestrasq; aras, ac focos infausta fidutia se contulerant: ius hospicij sanctum gentibus soli vos spreuistis, atq; vtinā spreuisse sufficeret, inhumano illud scelere violastis. Multa quoq; in hanc sententiam dixit, quorum verecūdia repressi ciues ab hostium cædibus se continuerunt. Sic interdum vnius boni viri inter multos malos valuit oratio. Ea res relatu transfugæ in exercitu primum Cæsaris innotuit. Die proximo Tullius quidam cum Catone Lusitano quodam legatus ex oppido ad Cęsarem venit. Huius prima pars orationis fuit optare, vt suus potius fuisset, quam Pompeij miles, suamq; constantiā in Cæsaris potius fœlicitate, quam in Pompeij miseria præstitisset. Finis autem fuit, se a Pompeio desertos, victos a Cæsare, seq; & vrbem dedere, atq; orare, vt clæmentiam, quam victis gentibus præbuisset, suis ciuibus non negaret. Multa præter hæc loquutus est, quæ, vt refert Petrarca libro de viris illustribus, librariorum culpa confusa vix intelligi possunt. Vnum tamen hoc intelligit, quod multis vltro citroq; dictis tunc vrbis deditio non est facta. Sequenti tēpore duo Lusitani fratres, qui a Pompeio ad Cęsarē transfugerāt, nūciarunt

Gneum Pompeium contionem habuisse: quoniam vrbi subsidium ferre non posset, qui ex Põpeianis essent, nocte se deducerent mare versus vrbe relicta, quod vbi quidam respondisset expedire potius, vt ad dimicandum descenderent, quã fugę signum ostenderent, eum Pompeus iussit occidi, secundũ Petrarcam. Quanquã Anneus Cirtius & Iulius Celsus, qui Commentaria Cæsaris de vltimo Hispano bello alter composuit, & alter emendauit, de hoc nullã faciant mentionẽ. Pugnatum est itaq; pro his nunciatis ad murũ acriter, donec turres ligneę Cæsaris altera vi telorũ corruit, altera vero igne incensa est. Sequenti vero die quędã materfamilias de muro se deposuit, & transfugit ad Cæsarem. Hoc pręterea tẽpore tabellę de muro sunt deiectę, in quibus inuentum est scriptũ: Lucius Mutius Cæsari. Si mihi vitam tribuis, quoniã a Gneo Pompeio sum desertus, qualem me illi præstiti, tali virtute & cõstantia me tibi præstabo. Eodem tẽpore ijdem legati ex vrbe, qui ante exierant, Cæsarem adierunt: si sibi vitam concederet, sese in sequenti luce vrbem esse daturos: quibus respondit, se Cæsarem esse, fidemq; præstiturum. Ita ante diem vndecimã Calend. Martij Cæsar vrbem obtinuit, & Imperator est salutatus. Quod vbi Pompeius ex profugis scisset, castra mouit, Vcubimq; oppidum peruenit, quod quidam Vbedam, alij vero Baessam arbitrantur: illucq; cũ peruenisset, conuocatis, quos in oppido fidos habuerat, seu arbitrabatur, imperauit discerni, qui sibi, qui Cæsari fauerent. Quæ res quum sibi relata esset, & distincti essent, quasi foret scelus maximũ amasse Cæsarem, septuaginta quatuor ictu securis occidit, reliquos intra oppidum inclusit, ex quibus centum & viginti elusis custodijs ad Cæsarem transfugerunt. Multaq; per hos dies a Pompeio eiusq; militibus crudeliter gesta sunt. Per hos etiam dies multa bella & prælia gesta sunt ad oppidum Theugam, Grimiumq;, ac alia oppida, quæ Pompeius, cum retinere non posset, incendit, & hodie non extant, de quibus late disserunt Anneus Cirtius & Iulius Celsus in explicatione Commentariorum de Cæsaris vltimo bello Hispano. Pompeius igitur cum amicis magnanimitatem suam & metum Cæsaris dissimulabat. Inuentę autem sunt litterę eius, continentes Cęsarem non audere copias in campum educere, suis tyronibus deficientem, qui si copiam ęquis in locis aliquando faceret, se rem omni opinione celerius confecturum, idq; se expectare. Ibat interea Hispanias ambiẽdo, &, vt ipse dicebat, ciuitates suarum partium conseruando. Itaq; Hispalum venit, contraq; vrbem in Olivieto castra posuit, indeq; alias atq; alias adijt, ad extremum Mundam venit, quam tutissimum belli locum delegerat, & quam fortuna vltimam priscis cladibus conseruarat, ibiq; Pompeius substitit.

De bello Cęsaris ad Mundam gesto constra Gneum Pompeium.

PERVENIT ergo Pompeius ad Mundam vrbem. Fuit autem Munda ciuitas, quæ a nostris Coimbrium appellatur, in regno & regione, quæ nunc Portugallia dicitur, ab antiquis Gallatia. Ad eam itaq; vrbem Cæsar applicuit, castraq; castris Pompeij adiunxit. Erat autem locus vbi Pompeius castra posuerat altus, difficilis, atq; præruptus, ne inuaderetur a Cæsarianis. In medio vero duorum castrorum planicies erat pro parte Pompeij paludosa, voraginosa, atq; difficilis, & per eam aditus habebatur ad castra Pompij. Interim Pompeius Fausto scripsit, qui se intra vrbem continebat, cui significabat Cæsarem non audere exercitum ad plana deducere, neq; in vallem descendere, eo quod exercitus suus pro magna parte

tyronum esset, quæ literæ miris modis animos oppidanorũ attollebant. Dum sic igitur Pompeius alios solaretur, & ingenti, quantũ arbitror, solicitudine agitatus magna parte noctis instructis staret aciebus, Cæsar, nescio quonam iturus esset, castris egrediebatr. Cui cũ status hostium nũciatus esset, constitit, ordinauitq́ aciẽ, & inde concursum est magnis hinc & hinc clamoribus, sed maioribus animis, ineffabilibus atq́ immensis odijs, pugnatũq́ est acriter, atq́ pertinaciter. Et quod pene pudendũ dixeris humanæ fragilitatis indiciũ, nusquã Cæsari neq́ cũ hostibus neq́ cũ ciuibus aut tam anceps euẽtus, aut propius extremo periculo res fuit, vsq́ adeo, vt, sicut elegãtissime ait Florus, plane videret nescio quid deliberare fortuna. Tãq́ hæc fortunę deliberatio diuturna fuit, vt, inter moras prælij neutrã in partem declinante victoria quum iam veterana illa militũ manus tot probata victorijs, Cęsareis oculis insuetũ dedecus, sensim retrocederet, nec quominus palam fugeret, tam virtute quã pudore teneretur, dubitare quod nunquã ante illum diem fecerat, Cæsar cœperit, atq́ diffidere, & solito mœstior ante aciem stare. Ita tamen, vt nihil penitus de imperatoria solita virtute remitteret. Immo equo desiliens, & furenti simillimus in aciem primam peditũ euolauit, clamans, increpans, obsecrans, atq́ exhortans, nec tantum voce, sed oculis, sed manu, & pectore fugam sistens, & fugere incipientes in prælium vi retorquens. Tanta deniq́ trepidatio illius Ducis seu Imperatoris fuit, tamq́ diu ambiguis pugnæ finis, vt cogitasse de extremis Cæsarem scriptorum plurimi tradiderint, & eo vultu fuisse, quasi iamiam mortem consciere cogitaret. Et quanquam apud eos, qui in prælio fuerunt, nulla penitus huius rei sit mentio, dicunt tamen, & quidam etiam pro comperto asserunt, tam diu hanc rerum ambiguitatẽ durasse, donec quinque cohortes hostium a Labieno castris laborantibus auxilio directę, mediamq́ per aciem properantes fugę speciem portenderunt. O fortuna in omnibus potens, sed in bellis potentissima, siquidem Cæsar siue illas fugere arbitratus, siue credulitatem simulans Ducum sagacissimus, velut in profugas, impetum fecit, animosq́ & suis addidit, & hostibus depressit: & hostes fugere, & suos hostes insequi compelleret: & dum Cæsarianos fugere suspicarentur, fugerent ipsi. Ita Labienus Cęsaris desertor & transfuga, & Actius Varus cum triginta millibus hominum ex Pompeianis ceciderunt eo prælio, ac mortui sunt: cecidissentq́ longe plures, nisi adeo habuissent propinquũ refugium vrbis. Ex victoribus vero Cæsaris cæciderunt ad tria millia, pluresq́ tam ex militibus quam ex peditibus sauciati. Itaq́ quum Cæsar muris vrbis obsidionem admouisset, ager flebilis & horrendus ex cadaueribus erat, per quem ad oppugnationem vrbis ascenderetur, in quo telis atq́ mucronibus tanquã calce compacti sibi inuicem cohærebant, muriq́ officiũ exibebant. Visuntur autẽ adhuc eo in loco sepulchra Labieni & Vari iussu Cæsaris facta, non respicientis ad iniurias ab eis, sed præcipue a Labieno receptas. Gneus quidem Pompeius humero & læuo crure sautio inter medias cædes prælio pulsus excessit. Hunc in lectica, quum nec equo nec vehiculo vti posset, per nemorosas vias penetrantem, atq́ fuga humili & occulta in speluncis latitantem Cesonius Cęsaris Legatus ad Lauronã oppidũ consecutũ occidit, & obtruncatũ caput ad Cęsarẽ detulit talibus donis & muneribus minime gaudentẽ. Hic vero autores dissentiũt, quoniã Anneus Florus, quẽ secutus est Petrarca in libro de viris illustribus, asserit Gneum Pompeiũ Mundensi prælio sautiatũ, Iulius vero Celsus, qui Cõmentaria Cęsaris emẽdauit, videtur dicere, quod alio loco, & pręlio fuerit sauciatus. Vtcunq́ fuerit, satis est cum post Mundæ prælium tali morte occubuisse.

Interea Munda a Cęsare expugnata captaq; est, & magna sanguinis diluuione per fusa. Sextus itaq; Pompeius frater intermedio tempore Cordubam vrbem occupauerat, intraq; eam se continebat. Quumq; confugisset ad eum Phalorius adolescens cum paucis, Sextoq; nunciasset belli exitum, quicquid pecuniæ, & bonorum habebat, distribuit militibus ac oppidanis, dixitq; se ad Cæsarem pro componenda pace proficisci, sicq; e Corduba fugiens, vt Petrarca post Anneum Florum refert, in Celtiberiam concessit. Post eosdē dies expugnata est denuo Corduba, q̄ qualiter a Cęsare defecerit, non inuenit̄, magni in ea motus erāt, magnaq; dissensio, parte vna in Cęsarē, altera in contrariū inclināte. Quūq; esset ad arma cōcursum, vicit pars, q̄ Cæsarem colebat, sibiq; oppidū cessit, de parte vero Pōpeiana viginti duo millia cęcidere: magna siquidē in vrbe ciuilis strages erat. His pactis Cęsar Hispalum venit, ibiq; Caninium cū pręsidio reliquit. Phylo itaq;, qui in ea vrbe defensor fuerat, Pompeianorum partium acerrimus vir per totā Lusitaniā notissimus, & ad cōparanda auxilia aptissimus in Lusitaniā proficiscit̄, atq; quodā Cecilio Nigo nomine in auxiliū aduocato, qui magna Lusitanorū manum cōgregauerat, rursus Hispalū de nocte per murū aggredit̄, vigiliasq; iugulauit, Caninius partē vrbis cum pręsidio defendit. Inde Cæsar cum in Gades traiecisset auditis, quę Hispali gesta essent, iterum Hispalū rediit Caninio & suis pręstiturus auxilia. Interim Lusitani, qui intra vrbē erant, decreuerūt in castra Cęsaris eruptionē facere, sed Cæsarianis acriter resistentib' vltra progressi cogitarunt classem maritimā, quæ intra Bætim amnē erat, incendere, quod cū incepissent, a Cæsarianis repressi & intercepti pro maiori parte occisi sunt. Vrbeq; denuo recepta ad res Hispaniæ vltimo disponēdas Cæsar concione aduocata ad Hispanos verba fecit: se videlicet, cumprimū Hispaniā Quęstor intrasset, eam prouinciā scilicet vlteriorē Hispaniā inter omnes alias sibi peculiarē elegisse: inde cum secūdo Prætor aduenisset, multa illis beneficia cōtulisse: inter quæ illud fuit, cum vectigal, quod Metellus illis imposuerat, donari, & eis remitti a Senatu obtinuit. Deinde Cōsul factus, ipsi' prouincię curā atq; patrociniū assumpsit, multis legibus in Senatu introductis, multis publicis ac priuatis odijs cōceptis eos defendit, ac iuuit. Eorum omniū beneficiorum & commodorū eos fuisse, & esse immemores & ingratos & in se, & in populum Romanū, & hoc bello & præterito tēpore cognouisse: quodq; ipsi sepius tractassent eū medio foro capere more barbarorū, eosq; semper odisse pacē, atq; in eadē prouincia semper haberi maleficia pro beneficijs, eosq; neq; in otio concordes, neq; in bello virtute præditos vllo tēpore esse potuisse. Quoniā venisset ad eos vt priuatus ac fugatus Gneus adolescēs, ab eisq; receptus esset, illiq; obtulissent fasces & imperiū, multisq; occisis ciuibus auxilia ei contra Romanū populū contulissent, prouinciāq; suo impulsu vastassent. In quo ignorabat, quo freti auxilio sperarēt Romanū populū superare, quoniā si sperarent eo mortuo finē belli, meminisse debuissent Romanū populum immortalē, ac sibi superesse decē legiones, quæ non modo Hispalēses, & Hispaniā domare, sed cælū quoq; euertere sufficientes forent: multaq; alia in hanc sententiā protulit. Hisq; peractis construxit in regione vrbem ex ijs regionalibus, & alijs, qui eodem in loco considere voluerunt, qui cum eo militauerant, quam Emeritam a merito ipsorum militum appellauit. Hispalum vero Romanis tam militibus quam alijs impleuit, & ampliauit, & vt multi referunt Iuliam Romuleam appellauit, ex qua re vsq; in hunc diem remanet nomen, vt ab ipso Iulio Cæsare Ciuilia moderno idiomate, id est, ciuitas Iulia nominetur. Et hic ciuilis belli finis est.

INCIPIT LIBER DECIMVS DE GESTIS IN HISPANIA AB Augusto Cæsare, & aliis Imperatoribus usque ad Theodosium. Et quomodo Octauianus Augustus Cæsar sumpsit imperium, & est cognominatus Augustus.

ONVS præcedens continet gesta in ciuili bello Cæsaris & Pompeij in Hispania, illiusque exordium, atque finem: nostri autē operis institutio est prosequi gesta sequētia temporibus Augusti Cæsaris, aliorūque Imperatorum usque ad tempora Theodosij senioris, atque Honorij, & Archadij filiorum eius, quorum temporibus Gothi ab Arcto venientes Hispaniam occupauerunt, quorum decursum Isidorus, aliique scriptores sunt prosecuti, vbi nos operi nostro finem proposuimus facere: ad historiæ igitur seriem redeo. Quum Cesar obtenta Hispania, vt superiori libro late diximus, Romam redijsset, dum rei publicę statum contra exempla maiorum clemēter cœpisset instaurare, autoribus Bruto & Cassio conscioque plurimo Senatu viginti tribus vulneribus cōfossus interijt, in qua coniuratione fuisse amplius quam sexaginta conscios ferunt. Post Cæsaris vero mortem anno ab vrbe condita septingētesimo decimo Octauianus, qui testamento Iulij Cæsaris auunculi sui & hæreditatem & nomen assumpserat, creatus est Imperator Pansa & Hircio Consulibus. Erat quidem Octauianus adolescens natus annos septendecim, qui cum duobus Consulibus Pansa & Hircio missus est a Senatu ad persequendū Marcum Antonium, qui pro Iulio Cæsare Africam tenebat, & multa nefaria committebat. Missi tres autem Duces contra Antonium eum apud Vticā vicerunt, acciditque vt ambo Consules Pansa & Hircius morerentur, omnesque simul tres exercitus vni Imperatori Octauiano cesserunt. Antonius amisso exercitu & fugatus confugit ad Lepidum, qui Cæsaris Magister equitum fuerat, & secum copias militū grandes habebat in Sicilia, a quo benigne susceptus est, & statim Lepido operam dante Octauianus Cæsar cum Antonio pacem fecit. Et quasi vindicaturus patris sui mortē, a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorsit, vt sibi ad vicesimum annum Consulatus daretur, atque Senatum proscripsit, & rem publicam cum Antonio & Lepido armis tenere cœpit. Qui posteaquā vicisset Cassiū & Brutum interfectores Cæsaris patris, Sextumque Pompeium in Sicilia, plurimaque alia bella prospere gessisset, intellecto quod Antonius repudiata sorore Octauiani Cleopatram Reginam Aegypti duxisset vxorem, aduersus eum bellum mouit, quo deuicto ac superato nauali pugna apud Actiū, qui locus in Epiro est, post eam pugnā Aegyptus Romano accessit imperio. Atque, qui duodecim iam annis cum Antonio & Lepido imperasset ab eo anno, quo primum Consul creatus est, vt placet Eutropio, Romam quum venisset, primū Augustus nominatus est: atque Consulatum, tunc enim rerum omnium summam, atque absolutam potestatem, quam Græci monarchiam vocant, adeptus est. Eoque die hoc factum est, quo Magi ab Oriente veniētes Christum Regem adorauerūt, videlicet octauo Idus Ianuarias, quem diem nos Christiani Epi-

phaniam, siue apparitionē appellamus, vt placet Orosio. Et tunc primus Augustus Cæsar, quia Aegypto & Oriente perdomito, victo atq; mortuo Antonio quum cessassent ciuilia bella, claudi iussit portas Iani, quæ iam ab vrbe condita tertio tantum clausę fuerant, vt refert Orosius libro sexto. Cōsiderās tamen postea Cantabros, atq; Astures, nonullasq; alias Hispaniæ vrbes, quæ Romano non parerent imperio, iterū iussit aperiri portas Iani, translatisq; victricibus armis in Hispaniam ipsam prouinciam pacare instituit.

De aduentu Augusti Cæsaris in Hispaniam.

CAEsar igitur iam cognominatus Augustus considerans parum fuisse bellum gestum esse in Hispania per annos ducentos, si Cantabros, atq; Astures, duas potētissimas Hispainæ gētes, & prouincias suis legibus vti sineret, aperuit ergo portas Iani, atq; in Hispaniam ipse cum exercitu suo profectus est: &, vt Iustini verbis vtamur in vltimo libro, victricia arma Cæsar transtulit in Hispaniam. Et quoniam de portarum Iani apertione fecimus mentionem, eius rei rationem aperire libet.

Erat in vrbe Romana templum dicatum Iano, cui offerebantur victimæ bellorum temporibus, cuius portæ tantummodo claudebantur, quū vrbs cessaret a bellis. Has autem portas a condita vrbe bis tantum clausas fuisse constat, primo quidē post Romulum temporibus Numæ Pompilij, secūdo vero capta seu deleta Carthagine, iam enim tertio tunc portæ clausę sunt Iano. Hic ergo Octauianus Cæsar iam cognominatus Augustus videns parum sibi esse Asiam, Africamq; perdomuisse, si Cantabros, Vacceos, Astures, Iliturgos ferocissimas Hispaniæ nationes, Romanoq; imperio non parentes prætermisisset, apertis iam portis redditisq; sacrificijs in Hispaniā venit debellaturus dictas quatuor regiones, vt placet Iustino in suo Epitomate. Inter has itaq; gentes potentiores duæ erant Cantabri, & Astures. Cantabrorum vero & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, sed finitimis etiam imperare tentabant, Vacceosq; ac Ilitur gos, & alias eis vicinas nationes crebris incursionibus fatigabant. Igitur ad Cantabros primum veniens, partito exercitu eos debellare cœpit. Habebat enim classem ab Oceano, quæ terga hostium grauiter præmebat, adeo, vt ad Cantabriæ mœnia bellice pugnatum sit. Hinc Cantabri deficientes, nec vim Romanorum ferre valentes, fugam in eminentissimum vicinum montem arripiunt, in quem potius Oceani maria, quam Romanorum arma ascensura esse crediderant, inde Romani Aracillum oppidū magna vi repugnantem capiunt. Cantabri vero quum Medulli montis iuga occupassent, quæ faciliter expugnari non poterant, Octauianus Augustus ipsum montē fossa, & vallo quindecim milliarium obsidione circundedit, assistente circum vndiq; Romano exercitu. Quum vero obsessi extrema vitæ vidissent, dietimq; fere certarent, certi de suo interitu, quidā, qui ferro cum hostibus agere non poterant, veneno sumpto, quod ex arboribus Taxeis exprimitur, quarum arborum in ipso monte copia magna est, mortem sibi consciuerunt: sicq; illorum pars maxima obsessorum a captiuitate, quæ imminere videbatur, subtracta est. Durauitq; bellum hoc per annos quatuor, vt placet Orosio, & Lucio Floro, in hoc tamen autores dissentiū, an per se Augustus Cæsar hoc bellum gesserit, an per Legatos: pluribusq; placuit Augustū per se bellum gessisse, Lucio vero Floro in fine sui Epitomatis visum est Augustum hoc

gessisse bellum per Antistiũ Firmium, & Agrippam Legatos ibernante Augusto Cæsare in Tarracanę maritimis. Deuictis itaq; Cantabris, Asturibus, Vacceis, Iliturgib⁹, alijsq; populis Hispanię inimicis Romani imperij Augustus Cæsar ampliata vrbe Cęsaraugusta, quam ex suo nomine appellauit Cęsaraugustam, quæ etiam perantea Agrippa dicebatur, quũ Tarraconã recessisset, & omnia bella humani generis cessassent pacatis omnibus, quum portas Iani iam secundo eo imperante claudi iussisset, illud decreuit Edictum, quod in Euangelio Lucæ legitur, & in nocte salutiferi partus recitatur. Exijt Edictum a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, qui sub eo erat, & cætera.

Probatio quod hoc Edictum ab Euãgelista Luca nominatum decretum sit Tarraconæ, & de differentijs annorum Edicti & Christi natiuitatis.

ET quia sicut Christi natiuitas Orientem, ita & Occidentem quoq;, id est, ipsam Hispaniam illustrauit prophetarum vaticinijs ex tempore eius edicti effectum suum habentibus, ideoq;, quibus probetur testimonijs, id Tarraconæ fuisse decretum, videamus. Primũ quidem testimonium est a maioribus nostris traditum in Romanis annalibus, vbi in calce Edicti legitur: Datum Tarraconæ. Secundum testimonium est Pauli Orosij præsbyteri Tarraconẽsis viri clarissimi & in historia summi in eius Ormista libro sexto, qui sic ait. Post deuictos Cantabros, Vacceos, Astures & Ilitụrgos, quod bellum annis quatuor expeditum est: quum Augustus Cęsar Tarraconam concessisset, iterum ac secundo, id est, ab vrbe condita quarto Iani portas claudi, iussisset, orbisq; quieuisset a bellis: illa gloria Augusto Cæsari Tarraconam allata est de Orientibus populis, quę quondam Alexandro Macedoni de Occidentalibus Babylonem est allata. Ex quo constat tunc Augustum habuisse vniuersale dominium, completasq; prophetias, quæ cecinerant Christum pacis tempore esse nasciturum. Accedit etiam testimonium Titi Liuij in historia clarissimi, vt refert Anneus Lucius Florus in fine tertij libri sui Epitomatis. Postquã retulisset Cãtabricũ bellũ per annos quatuor gestũ, concessionemq; Augusti Cæsaris ad vrbem Tarraconam, hæc per Antistium Firmum & Agrippam Legatos ibernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit, ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus astrinxit, hos sub corona iure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru Senatui visa est, licet Cæsar tantus erat, vt posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine a montibus suis descenderant, & positis castris apud Asturam flumen trifariam diuiso agmine tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset anceps & cruentum & vtinam mutua clade certamen, nisi iam fortes tanque subito consilio venientes Dirigemi prodidissent, a quibus præmonitus Charisius cum exercitu adueniens oppressisset consilia. Sic tamen non incruento certamine reliquias validissimi ac fusi exercitus ciuitas Lautia excepit, vbi adeo pugnatũ est, vt quum in captam vrbem faces poscerentur, ęgre Dux impetrauerit veniam, vt victoriæ Romanę beneficio potius extaret, quam in vindictam destrueretur. Et post subdit Florus. Hic finis Augusto bellorum ac certaminum fuit, idem rebellandi finis Hispaniæ, mox certa fides. Et postea quibusdam adiectis subdit. Omnibus ad Ocasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoq; duntaxat intra Rhenum atq; Danubium, item ad Orientẽ intra Cirum & Eufratem illi quoq; reliqui,

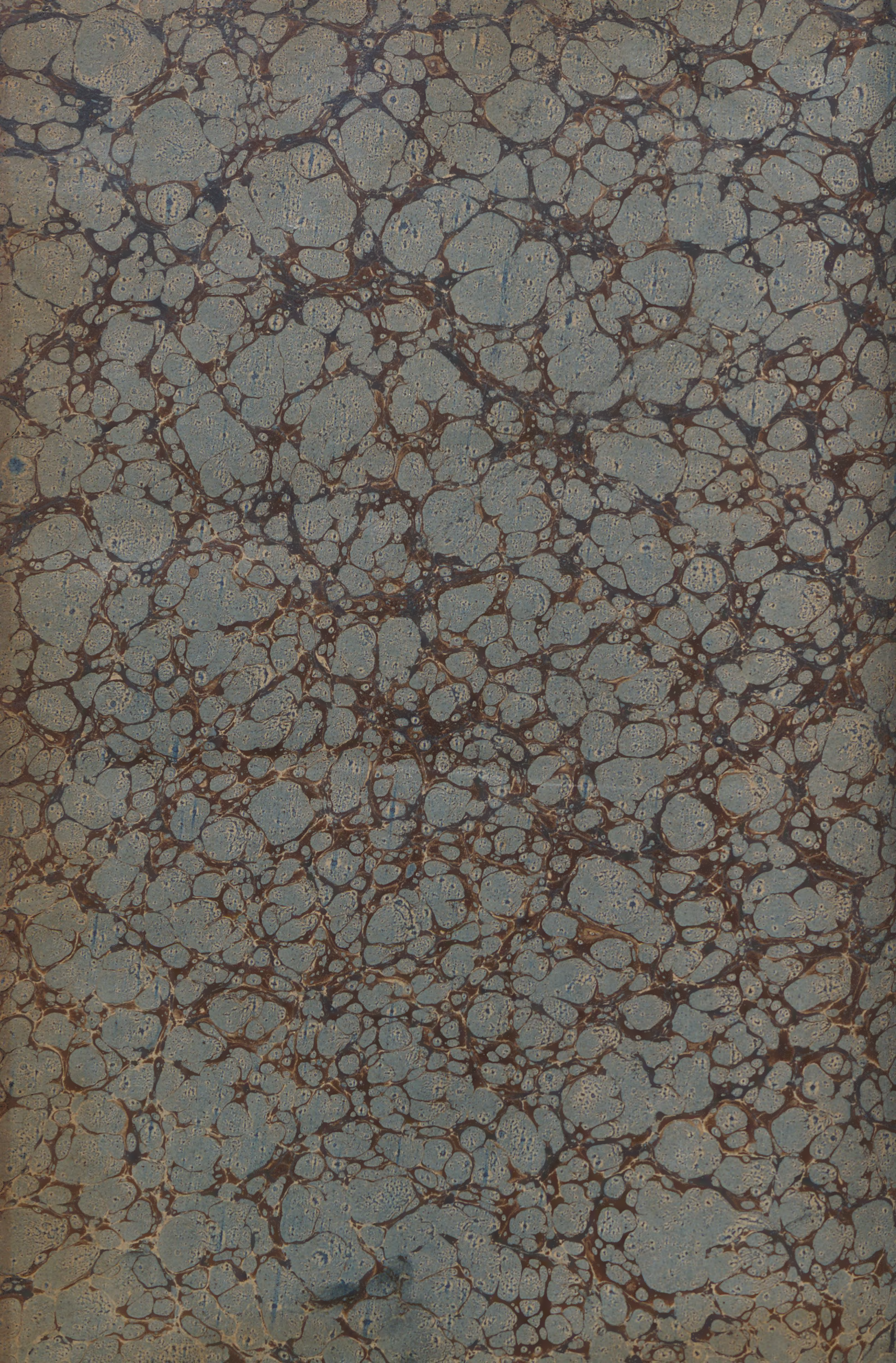
qui immunes imperij erant, sentiebant tamen magnitudinem & victoriam gentiũ populi Romani. Nam & Scythæ, & Sarmatæ misere Legatos amicitiã petẽtes, Seres etiã habitantes sub ipso Sole, incl yti Gemmis & Margaritis, elephãtosquoq; inter munera trahentes nihil magis quam longinquitatem viæ imputabãt, quia in itinere quadriennium exegerant, quos ipse hominũ color ab alio venire cælo fatebatur. Parthi quoq;, quasi victoriæ pœniteret eos, rapta classe Crassiana signa vltro retulere. Sicq; vbiq; cuncta atq; continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab vrbe cõdita anno Ianum geminum clausit, bis ante se clausum sub Numa Rege, ac victa primum Carthagine. Et hæc de perpetua & æterna pace.

De æris vero Edicto subiungit idem Lucius Florus in fine. Hinc conuersus ad pacem pronum, & in omnia mala luxuriamq; fluens sęculum grauibus seuerisq; legibus multis coërcuit. Ob hęc tot facta ingẽtia Dictator perpetuus, & pater patrię appellatus est. Tractatũ etiam est in Senatu, an quia condidisset imperium Romulus, inter Deos relatus esset; an sanctius ac reuerentius visum esset nomen Augusti.

Probatur etiam quod hoc Edictum in Hispania & vrbe Tarracona sit decretum, quoniam ab illo Edicto ac ęrea cõstitutione Hispania omnis semper postea computauit annos vsq; vltra millesimum ac ducentesimũ annum, & maxime in ecclesiasticis rebus, in quibus non a mũdi creatione, non ab indictionib⁹, non ab Olympiadibus, nec a Christi natiuitate, seu incarnatione, sed ab ere, illoq; Augusti Cæsaris Edicto, vt satis patet ex libro conciliorũ, omnibusq; Hispanię concilijs ac cęteris veteribus ecclesiasticis Hispanię codicib⁹, hęc cõputatio solũ ab Hispanis retẽta est & obseruata, vt meminit Guillielmus Durãti in vltimo libro Rationalis diuinorũ officiorũ. Cur autẽ differat hęc cõputatio ab anno incarnationis seu salutiferi partus annis viginti sex, dicimus, quod quũ ipsum Edictũ decretũ fuisset Tarraconę, & pronunciatum per Augustum Cęsarẽ sextodecimo sui imperij anno, vel saltẽ decimo septimo, videlicet postquã annis duodecim imperasset cum Antonio, & denuo victo Antonio Romam rediens post annum duodecimum, quum fuisset cõsalutatus Augustus, transtulissetq; victricia arma in Hispaniam, quod bellum aduersus prędictas quatuor gẽtes quũ intra annos quatuor absoluisset, rediẽs Tarraconẽ ipso sexto decimo vel septimo decimo imperij sui anno, non fuit tamen executioni mandatũ vsq; ad quadragesimum secundum sui imperij annũ. Quoniã quum putaret pacem omnibus sæculis constitutã in emanatione decreti, quã secuta hominum salus & in terrã venire debuerat, iuxta Esaię, Dauid, & cęterorum prophetarũ vaticinia. Ob eam Edicti pronuntiationẽ nonnulli populi in Gallia & Germania rebellarunt, suspensoq; Edicto missi sunt ad illos domandos a Cæsare Tiberius & Drusus, qui postquam omnia pacassent, Romanoq; imperio subegissent, anno quadragesimo secundo sui imperij, quo anno Christus natus est, a præside Syrię Cirino cæteroq; orbe Edictum Tarraconæ decretum executioni mandatum est, cuius computationem Hispania omnis, non a generali executione per vniuersum facta, sed a die decreti facti retinuit. Qua ex causa differunt computationes Christi incarnationis & partus salutiferi ab ipsa ærea computatione ipsis viginti sex annis, quibus æreæ cõputationis Edictum pręcessit, & si qui plures addunt annos errant vehementer.

FINIS.

ÆLII ANTONII
NEBRISSENSIS

DECADES DUAS

FACULTAD
DE DERECHO